

T.C.

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DEDE KORKUT HİKÂYESİ'NİN SÖZ VARLIĞI

Muhammed ÇİTGEZ

Doktora Tezi

Ardahan, 2018

T.C.

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

DEDE KORKUT HİKÂYESLERİ'NİN SÖZ VARLIĞI

Muhammed ÇİTGEZ

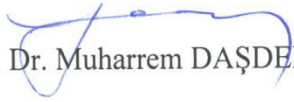
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Gürkan DOĞAN

Doktora Tezi

Ardahan, 2018

KABUL VE ONAY

Muhammed ÇİTGEZ tarafından hazırlanan “*Dede Korkut Hikâyeleri’nin Söz Varlığı*” başlıklı bu çalışma, 26.10.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muharrem DAŞDEMİR

(Başkan)

Prof. Dr. Gürkan DOĞAN

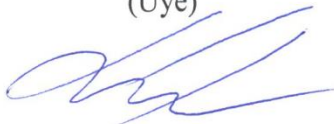
(Danışman)

Prof. Dr. Günay KARAAĞAÇ

(Üye)

Prof. Dr. Ceval KAYA

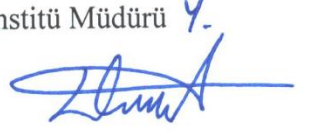
(Üye)

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

(Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Dr. Öğr. Üyesi Zafer AYKANAT

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum “*Dede Korkut Hikâyeleri'nin Söz Varlığı*” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. 24.10.2018

Muhammed ÇİTGEZ

TEŞEKKÜR

“hep yeni bir yolculuk gibi olup

her gün başa dönmeli

varınca

hancılar yolculardan sormalı yolu

yordamınca”

Gürkan DOĞAN

Çıktığımız bu bilim yolculuğu boyunca beni bir kez yalnız bırakmayan

Danışman Hocam Prof. Dr. Gürkan Doğan’a

en kalbî duygularıyla teşekkür ederim.

ÖZET

ÇİTGEZ, Muhammed. Dede Korkut Hikâyeleri'nin Söz Varlığı, Doktora Tezi, Ardahan, 2018.

Dede Korkut Hikayeleri, Türk toplumunun kültürel belleğine kazınmış bir senet niteliğindedir ve Türk dilinin en önemli eserlerinden birisidir. İçinde barındırdığı tarihsel, edebî, teolojik, iktisadî, coğrafi, kültürel ve sayamadığımız daha birçok etmen, bu eserin değerini daha da arttırmaktadır. Oğuzların gündelik yaşamlarından, yaşadıkları coğrafyada etkisini gördükleri tüm kültürel olgular, bu eserle yüzyıllar arasında önemli bir köprü görevini üstlenmiştir. Bugün Türk dili ve edebiyatı üzerine gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerin büyük bir çoğunluğunda bu hikâyeler esas alınmış ve bu hikâyelerdeki unsurlar farklı disiplinlerle birleştirilerek inceleme konusu olmuştur.

Dede Korkut Hikâyeleri üzerine şimdiye dek birçok çalışma yapılmıştır; ancak bunların büyük bir çoğunluğu ya gramatik, ya tarihi-etimolojik ya da mikro düzeyde ele alınan kavram alanları ve semantikleri ile bunlar üzerine yapılan okuma ve anlamlandırma teklifleridir. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan ve dilbilimsel metotlarda mikro ölçekte sözcük sıklığı ve söz varlığı olarak adlandırdığımız dilbilimsel yöntemlerle ele alındığı bilimsel etkinlik sayısı oldukça azdır. Bu yönde kaleme alınan eserler, başta Azerbaycan olmak üzere diğer Türk Cumhuriyetleri'nde seyrek olarak yapılmıştır. Bu çalışmamızın temel amacı, Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan tüm sözcükleri bir sistematik üzerinde toplama gayreti ile şimdiye kadar yapılmış çalışmaları da kaynak göstererek hikâyeler üzerinde sonradan yapılacak olan çalışmalara sistem ve zamandan kazanmak; sözcükler üzerine yapılmış tüm değerlendirmeleri tek çatı altında toplamaktır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, Söz Varlığı, Sözcük Sıklığı, Yapı, Köken, Anlam.

ABSTRACT

ÇİTGEZ, Muhammed. The Lexicon of Dede Qorkut Stories, Ph. D. Dissertation, Ardahan, 2018.

Dede Korkut Stories is a deed engraved on the cultural memory of Turkish society and is one of the most important works of Turkish language. Historical, literary, theological, economical, geographical, cultural and many other factors that we have in it increase the value of this work. All the cultural phenomena in which the Oguz people have experienced their daily life, the geographical influence they have experienced, have taken on an important role as a bridge between these centuries. Today, a great majority of the scientific activities on Turkish language and literature are based on these stories, and the elements in these stories have been combined with different disciplines.

There have been many studies on Dede Korkut Stories until now; but the vast majority of them are either propositional and semantic concepts, which are either grammatical, historical-etymological or micro-level, and offerings of reading and interpretation on them. In the linguistic methods in the Dede Korkut Stories, the number of scientific activities that we have studied with the linguistic methods we call word frequency and vocabulary are very few. The works taken in this direction were rarely made in other Turkic republics, especially in Azerbaijan. The main aim of this study is to gain a working system and time economy which will be done later on the stories by referring to the studies made up to now with the aim of collecting all the words in Dede Korkut Stories on a systematic basis; all the evaluations on the words are gathered under one roof.

Key Words:Dede Korkut, Lexicon, Word Frequency, Morphology, Etymology, Semantic.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1.) DEDE KORKUT HİKÂYELERİ ve SÖZ VARLIĞI HAKKINDA.....	1
1.1.) Giriş	1
1.2.) Dede Korkut ve Dede Korkut Hikâyeleri	4
1.3.) Söz Varlığı Çalışmaları ve Önemi	23
1.4.) Söz Varlığı Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri	25
BÖLÜM 2.) DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE GEÇEN GEÇEN SÖZCÜKLERİN YAPI, ANLAM ve KÖKEN BAKIMINDAN TASNİFİ.....	30
2.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapıları Bakımından Sözcükler	30
2.1.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İsimler	32
2.1.1.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bağlaçlar	42
2.1.1.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Edatlar	47
2.1.1.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sıfatlar	50
2.1.1.4.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ünlemler.....	69
2.1.1.5.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zamirler.....	76
2.1.1.6.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zarflar.....	86
2.1.1.7.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İkilemeler	97
2.1.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Fiiller	100
2.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kökenleri Bakımından Sözcükler	246
2.2.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe Sözcükler	252
2.2.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe+Farsça Sözcükler.....	255
2.2.3.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe+Moğolca Sözcükler	255
2.2.4.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça Sözcükler	255
2.2.5.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça+Farsça Sözcükler.....	257
2.2.6.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça+Türkçe Sözcükler.....	257
2.2.7.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça Sözcükler	257
2.2.8.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça+Arapça Sözcükler.....	257
2.2.9.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça+Farsça Sözcükler.....	258
2.2.10.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça+Türkçe Sözcükler.....	258
2.2.11.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gürcüce Sözcükler	258
2.2.12.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gürcüce+Farça Sözcükler	258
2.2.13.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Moğolca Sözcükler	258

2.2.14.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Rumca/Yunanca Sözcükler	258
2.2.15.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Diğer Dillerden Alıntı Sözcükler, Kökeni Tesbit Edilemeyen Sözcükler.....	258
2.3.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Anlamları Bakımından Sözcükler	259
2.3.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ahlak Dışı Kavramlar	265
2.3.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ahlaki Kavramlar.....	266
2.3.3.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Aile, Soy, Akraba İle İlgili Sözcükler	267
2.3.4.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arkadaşlık, Yoldaşlık İle İlgili Sözcükler.....	279
2.3.5.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Armağan İle İlgili Sözcükler	280
2.3.6.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ateş, Kor, Köz İle İlgili Sözcükler.....	281
2.3.7.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ayrılık İle İlgili Sözcükler	282
2.3.8.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bakma, Bakış İle İlgili Sözcükler	283
2.3.9.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Beğenme, Hoşnutluk İle İlgili Sözcükler	284
2.3.10.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bilgi, Bilim İle İlgili Sözcükler.....	285
2.3.11.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Boyut İle İlgili Sözcükler	286
2.3.12.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Cesaret, Yiğitlik İle İlgili Sözcükler	288
2.3.13.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Coğrafi Adlar İle İlgili Sözcükler	290
2.3.14.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Din İle İlgili Sözcükler.....	302
2.3.15.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Doğaüstü Varlıklar İle İlgili Sözcükler	320
2.3.16.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dostluk-Düşmanlık İle İlgili Sözcükler	322
2.3.17.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Duman, Sis İle İlgili Sözcükler	325
2.3.18.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Duygu, Düşünce İle İlgili Sözcükler	326
2.3.19.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Rüya, Hayal İle İlgili Sözcükler.....	327
2.3.20.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Eğlence, Seyir İle İlgili Sözcükler	328
2.3.21.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ev, Ev Eşyası İle İlgili Sözcükler	330
2.3.22.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Fiziksel-Ruhsal İle İlgili Sözcükler.....	342
2.3.23.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gariplik, Kimsesizlik İle İlgili Sözcükler	344
2.3.24.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gezme, Dolaşma İle İlgili Sözcükler	345
2.3.25.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gitme, Göç, Yol İle İlgili Sözcükler	346
2.3.26.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Giyim, Aksesuar İle İlgili Sözcükler.....	348
2.3.27.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Güç, Kuvvet İle İlgili Sözcükler	356
2.3.28.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Günlük Kullanım Araçları İle İlgili Sözcükler.....	358
2.3.29.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Güzellik İle İlgili Sözcükler	359
2.3.30.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Haber İle İlgili Sözcükler	360

2.3.31.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hastalık-Çare İle İlgili Sözcükler.....	361
2.3.32.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hayvanlar ve Hayvanlarla İle İlgili Sözcükler	364
2.3.33.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İnsan Davranışları İle İlgili Sözcükler	388
2.3.34.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İp İle İlgili Sözcükler	389
2.3.35.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Irk, Millet, Kavim İle İlgili Sözcükler	390
2.3.36.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İstek, Dilek İle İlgili Sözcükler	393
2.3.37.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İşaret, Belirti İle İlgili Sözcükler.....	394
2.3.38.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İyi-Kötülük İle İlgili Sözcükler.....	395
2.3.39.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kabul-Ret İle İlgili Sözcükler	396
2.3.40.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kadın-Erkek İle İlgili Sözcükler	397
2.3.41.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kalabalık-Azlık İle İlgili Sözcükler	402
2.3.42.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kar, Fayda, Kazanç İle İlgili Sözcükler	403
2.3.43.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Karşılaşma, Rast Gelme İle İlgili Sözcükler	404
2.3.44.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kendinden Geçme İle İlgili Sözcükler	405
2.3.45.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kişi Adları, Unvanlar İle İlgili Sözcükler	406
2.3.46.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kızgınlık, Şiddet, Sinir İle İlgili Sözcükler.....	450
2.3.47.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Koku İle İlgili Sözcükler.....	452
2.3.48.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zorluk İle İlgili Sözcük	453
2.3.49.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Konuşma-Sohbet-Dedikodu İle İlgili Sözcükler...	454
2.3.50.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Korku İle İlgili Sözcükler.....	455
2.3.51.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Maddenin Halleri İle İlgili Sözcükler	456
2.3.52.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Madenler, Mineraller İle İlgili Sözcükler.....	462
2.3.53.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Meslek, Uğraş İle İlgili Sözcükler	465
2.3.54.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Misafir, Ziyaret, Komşu İle İlgili Sözcükler.....	474
2.3.55.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Mutluluk-Üzüntü İle İlgili Sözcükler.....	475
2.3.56.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Müzik İle İlgili Sözcükler	478
2.3.57.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Organlar İle İlgili Sözcükler.....	480
2.3.58.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ot, Ağaç, Bitki İle İlgili Sözcükler	498
2.3.59.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oyun-Spor İle İlgili Sözcükler	502
2.3.60.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ölçü, Miktar İle İlgili Sözcükler	503
2.3.61.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ölüm-Doğum İle İlgili Sözcükler	506
2.3.62.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Önemli-Önemsiz İle İlgili Sözcükler	508
2.3.63.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Öz İle İlgili Sözcükler	509

2.3.64.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Para, Hazine, Değer İle İlgili Sözcükler.....	511
2.3.65.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Parça, Bölüm, Kesit İle İlgili Sözcükler.....	513
2.3.66.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Pis, Pislik İle İlgili Sözcükler.....	514
2.3.67.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Renkler İle İlgili Sözcükler	515
2.3.68.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sadelik, Yalınlık İle İlgili Sözcükler.....	521
2.3.69.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sağlamlık, Dayanıklılık İle İlgili Sözcükler.....	522
2.3.70.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sahiplik İle İlgili Sözcükler	523
2.3.71.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Savaş, Asker İle İlgili Sözcükler.....	524
2.3.72.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Saygı, Sevgi İle İlgili Sözcükler.....	537
2.3.73.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sayılar İle İlgili Sözcükler	539
2.3.74.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sebep, Koşul, Şart İle İlgili Sözcükler	546
2.3.75.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ses, Yansıma İle İlgili Sözcükler	547
2.3.76.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sınır İle İlgili Sözcükler.....	549
2.3.77.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Söz, Sözleşme İle İlgili Sözcükler	550
2.3.78.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Süs, Süsleme İle İlgili Sözcükler	552
2.3.79.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tanıma, Tanınma İle İlgili Sözcükler	553
2.3.80.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Temiz, Saf, Duru İle İlgili Sözcükler	554
2.3.81.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Toplum, Yurt, Vatan İle İlgili Sözcükler	555
2.3.82.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tüm, Bütün, Hep İle İlgili Sözcükler.....	557
2.3.83.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Uğur, Şans İle İlgili Sözcükler	559
2.3.84.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ulaşım Araçları İle İlgili Sözcükler	560
2.3.85.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ulaşma İle İlgili Sözcükler.....	561
2.3.86.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Var Olma, Bulunma İle İlgili Sözcükler	562
2.3.87.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Vurma, Çarpma İle İlgili Sözcükler	564
2.3.88.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yabancı, Yad, Tanımadık İle İlgili Sözcükler.....	565
2.3.89.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yalnızlık, Sadelik İle İlgili Sözcükler.....	566
2.3.90.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapı İle İlgili Sözcükler.....	567
2.3.91.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yardım İle İlgili Sözcükler.....	568
2.3.92.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yaşam, Ömür, Hayat İle İlgili Sözcükler.....	569
2.3.93.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yer Adları İle İlgili Sözcükler.....	570
2.3.94.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yer-Yön İle İlgili Sözcükler.....	582
2.3.95.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yiyecek-İçecek İle İlgili Sözcükler.....	594
2.3.96.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yücelik, Ululuk, Doğruluk, Dürüstlük İle İlgili Sözcükler.....	600

2.3.97.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Zaman İle İlgili Sözcükler.....	602
2.3.98.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Diğer Kavramlar İle İlgili Sözcükler.....	610
BÖLÜM 3.) SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	612
3.1.) DİZİN	615
3.2.) KAYNAKÇA	648
3.3.) ÖZ GEÇMİŞ.....	713

SİMGELER ve KISALTMALAR

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Metin
Ar.	: Arapça
bkz.	: Bakınız
BSTS	: Zanaat Terimleri Sözlüğü
C.	: Cilt
DK1	: <i>Dede Korkut Kitabı</i> -Muharrem ERGİN
DK2	: <i>Dede Korkut Kitabı</i> -Bekir Sami ÖZSOY
DK3	: <i>Dedem Korkudun Kitabı</i> -Orhan Şaik GÖKYAY
DK4	: <i>Kitab-ı Dedem Korkut</i> -Hanspeter Achmed SCHMIEDE
DKO	: <i>Dede Korkut Oğuznameleri</i> -Semih TEZCAN, Hendrik BOESCHOTEN
DN	: Dresden Nüshası
DS	: <i>Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü</i>
E.	: Ek
Erm.	: Ermenice
ET.	: Eski Türkçe
F.	: Fiil
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca

GTS	: <i>Güncel Türkçe Sözlük</i>
Gür.	: Gürcüce
İ.	: İsim
İA	: İslam Ansiklopedisi
İbr.	: İbranice
K.S.	: Kullanım Sayısı
KAS	: Kişi Adları Sözlüğü
Lat.	: Latince
mad.	: Madde / Maddesi
Moğ.	: Moğolca
Ö.	: Öbek/Öbeği
Örn.	: Örnek/Örneğin
Rum.	: Rumca
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTS	: Tarih Terimleri Sözlüğü
Tr.	: Türkçe

TRS	: <i>Tarama Sözlüğü</i>
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğeri / diğerleri
vs.	: Ve saire
VN	: Vatikan Nüshası
Y.	: Yıl
Yun.	: Yunanca
(x-y)	: Metin Sayfa No-Satır No; Örn. (141-7)
> <	: Dönüşüm
~	: Yaklaşık
(?)	: Kesinlik bildirmeyen ifade

BÖLÜM 1.) DEDE KORKUT HİKÂYELERİ ve SÖZ VARLIĞI HAKKINDA

1.1.) Giriş

Dede Korkut Hikâyeleri, Türk dilinin en önemli eserlerinden birisidir. İçinde barındırdığı tarihsel, edebî, teolojik, iktisadî, coğrafi, kültürel ve sayamadığımız daha birçok etmen, bu eserin değerini daha da arttırmaktadır. Oğuzların gündelik yaşamlarından, yaşadıkları coğrafyada etkisini gördükleri tüm kültürel olgular, bu eserle yüzyıllar arasında önemli bir köprü görevini üstlenmiştir. Bugün Türk dili ve edebiyatı üzerine gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerin büyük bir çoğunluğunda bu hikâyeler esas alınmış ve bu hikâyelerdeki unsurlar farklı disiplinlerle birleştirilerek inceleme konusu olmuştur.

Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuzların geleneklerinin, hayata bakış felsefelerinin, millî duyuş ve hissiyatlarının bir tezahürü durumundadır. Sepetçioğlu'nun tabiri ile, “*Tek başına beşeri unsurların örgüsünde canlanmağa kalkışmış bir edebiyatın milletlerarası değer alanında yer edinebilmesi için çok üstün bir sanat yaratıcılığına sahip olması gerekir ki bu bile zaman ve çevreleme anlayışı bakımından yeterli sayılamaz. Zaman ve çevreleme ölçüsü ancak, kültürün sanat hamurunda yoğrulması sonucu varlığını hissettirmeyebilir yahut da sezgilerde edebî eseri izleyerek bütünleyebilir. Böyle durumlarda duyuş ve düşünüş çok önemlidir, iç yapıyı (psikolojiyi) bu duyuş ve düşünüş öyle bir şekilde örер ve canlandırır ki nereden olursa olsun böyle bir eser veren edebiyata, bağlı olduğu millettten başkası sahip çıkamaz, millilik taşıdığı için de kolayca milletlerarası değer alanında kendine hem yer bulur hem o yeri kabul ettirir.*” (SEPETÇİOĞLU, 2010:13)

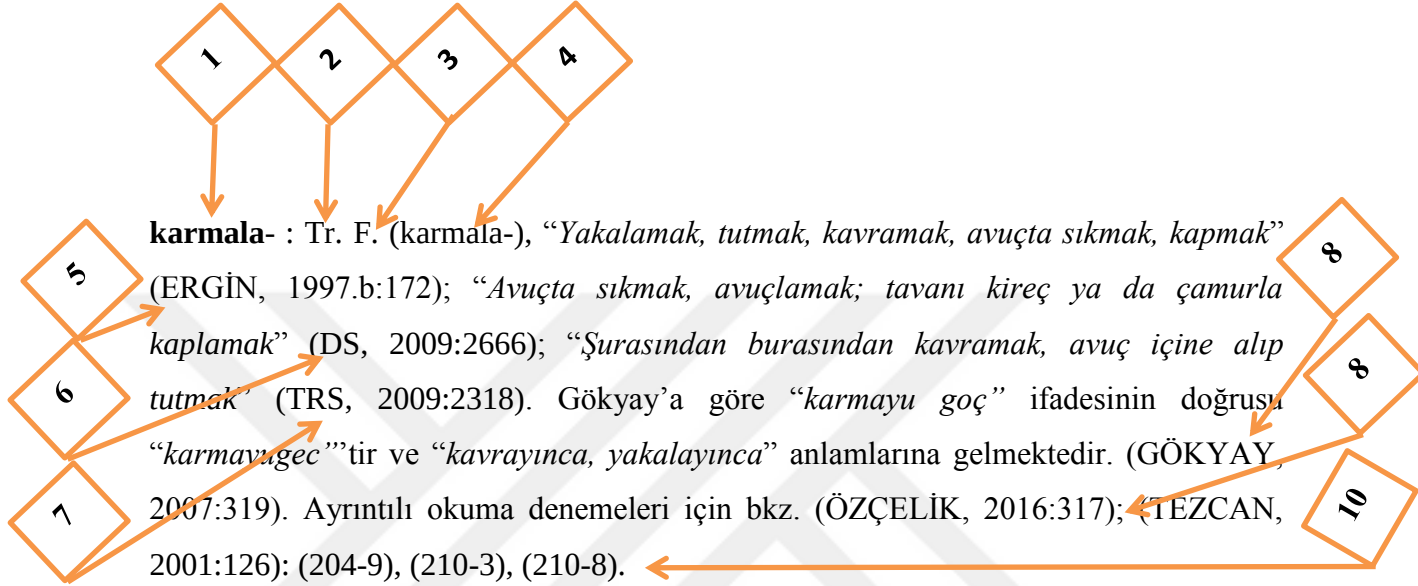
Dede Korkut Hikâyeleri üzerine şimdiye dek birçok çalışma yapılmıştır; bunların büyük bir çoğunluğu ya gramatik, ya tarihi-etimolojik ya da mikro düzeyde ele alınan kavram alanları ve semantikleri ile bunlar üzerine yapılan okuma ve anlamlandırma teklifleridir. Dede Korkut Hikâyelerinde yer alan ve dilbilimsel metodlarda mikro ölçekte sözcük sıklığı, söz varlığı olarak adlandırdığımız dilbilimsel yöntemlerle ele alındığı bilimsel etkinlik sayısı oldukça azdır. Bu yönde kaleme alınan eserler, başta Azerbaycan olmak üzere diğer Türk Cumhuriyetleri'nde seyrek olarak yapılmıştır. Bu çalışmamızın temel

amacı, Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan tüm sözcükleri bir sistematik üzerinde toplama gayreti ile şimdiye kadar yapılmış çalışmaları da kaynak göstererek hikâyeler üzerinde sonradan yapılacak olan çalışmalara sistem ve zamandan ekonomi kazandırmak; sözcükler üzerine yapılmış tüm değerlendirmeleri tek çatı altında toplamaktır.

Bu noktada Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan tüm sözcüklerin aslında rastgele seçilmiş sözcükler olmadığını; aksine anlam ve yorumlanma noktasında önemli seçkiler topluluğu olduğunu söylemek mümkündür. Oğuzların içinde ve dışında yaşanan tüm kültürel etmenler, sözcükler vasıtasıyla anlam boyutuna ulaşmıştır. Hikâyelerde kullanılan tüm sözcükler, halkın anlayabileceği, yorumlayabileceği ve asırlar sonra dahi anlam derecesini koruyabileceği niteliktedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin Söz Varlığı adlı bu çalışmamızda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen tüm sözcükleri tek tek fişleme suretiyle elde ettiğimiz verileri, yapıları, kökenleri ve anlamları bakımından tasnife tabi tutmaya çalıştık. Sözcüklerin yapı, köken ve anlamlarını tespit için ilk kaynağımız Güncel Türkçe Sözlük (GTS, 2011) olmuştur. Güncel Türkçe Sözlük'te olmayan sözcükleri, Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (DS, 2009) ve Tarama Sözlüğü (TRS, 2009)'nden bulmaya çalıştık. Bu kaynaklarda da yer almayan ya da farklı anlamlarını bulabileceğimiz sözcükler için de diğer çalışmaların sözlük bölümlerini inceledik. Sözcükler üzerine yapılan okuma, anlamlandırma ve incelemeler mevcutsa, kaynak göstermek suretiyle ilgili sözcüğe eklemelerde bulunduk. Okuma, anlamlandırma ve incelemelerin tamamını çalışmamıza eklemek, çalışmamızı hacim ve amaç bakımından genişleteceği için sadece kaynak vermekle yetindik. Dede Korkut Hikâyeleri'nde herhangi bir sözcüğü ve onunla ilgili okuma, anlamlandırma ve inceleme denemelerini araştıran herhangi bir araştırmacı, zamandan tasarruf etmek suretiyle bu çalışmamızdan istifade edebilecektir. İlgilenilen sözcükle ilgili okuma, anlamlandırma, inceleme denemelerini bulmak için yeniden literatür taraması yapılmasına gerek duyulmayacaktır. 2017 yılında kadar Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili yapılan tüm çalışmaları titizlikle tarayıp onlara göndermelerde bulunduk. Dede Korkut Hikâyeleri'nin kapsamı göz önünde bulundurulduğunda gözden kaçabilecek eksikliklerin, sürç-ü lisan olarak kabul edilebileceğini diliyoruz.

Çalışmamızda sözcüklerin Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki temel anlamlarını esas almakla birlikte, Güncel Türkçe Sözlük'te yer alan tüm anlamlarını da eklemekle, ileride yapılacak okuma ve anlamlandırma denemesi yapacaklara farklı görüş açıları kazandırma amacını güttük. Ele aldığımız sözcüklerle ilgili açıklamada bulunurken sırasıyla, aşağıdaki yöntemi kullandık:

- 1: Sözcüğün metinde geçen hali
- 2: Sözcüğün kökeni
- 3: Sözcüğün türü
- 4: Sözcüğün kendi dilindeki hali
- 5: Sözcüğün Güncel Türkçe Sözlük'teki ya da Muharrem Ergin'in sözlüğündeki anlamı
- 6: Sözcüğün Derleme Sözlüğü'ndeki anlamı
- 7: Sözcüğün Tarama Sözlüğü'ndeki anlamı
- 8: Sözcüğün Orhan Şaik Gökyay v.d. çalışmaların sözlüklerindeki anlamı
- 9: Sözcük üzerine yapılan okuma, anlamlandırma ve inceleme denemeleri
- 10: Sözcüğün metinde geçtiği sayfa ve satır numarası/numaraları

1.2.) Dede Korkut ve Dede Korkut Hikâyeleri

“...Oğuzuñ ol kişi tamam biliçişi-y-idi. Ne dir-ise olur-idi. Ğayıbdan dürlü haber söyler-idi. Hâk Ta’âla anuñ köñline ilham ider-idi. Korkut Ata Oğuz kavminuñ müşkilini hall ider-idi. Her ne iş olsa Korkut Ataya tanışmayınça işlemezler-idi. Her ne ki buyursa kabul iderler-idi. Sözüñ tutup tamam iderler-idi...”

(Dede Korkut, 1-10)

Dede Korkut adı tarihî kaynaklarda farklı adlandırmalarla karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, Reşidüd-din-Câmiü’t-Tevârih’te *Korkut*, Nevâî-Nesâimü’l-Mahabbe’de *Korkut Ata*, Şecere-i Terâkime’de *Korkut*, *Korkut Ata*, Tarih-i Dost Sultan’da *Korkut*, Selçuknâme’de *Korkut Ata*, Câm-ı Cem-âyin’de *Korkut Ata*, *Dede Korkut*, Bayburtlu Osman’ın tarihinde *Dede Korkut*, Edirneli Ruhî ve Müneccimbaşı tarihlerinde *Korkut Ata’dır*. (KIRBAÇ:1999,15)

Dede Korkut Hikâyeleri’nin anlatıcısı olan Dede Korkut; Binyazar’a göre “*Bilgin, sağlam bir yorumcu, kâhin, Tanrının ilhamına ermiş bir «veli» dir. Ayrıca, her soruna bir çözüm yolu gösteren, inanılır bir danışman, yargıç, sözü tutulan ve yerine getirilen bir halk büyüğüdür.*” (BİNYAZAR, 1991:7). İslam Ansiklopedisi’nde Dede Korkut için, “*Türk edebiyatında kendi adıyla anılan hikâyelerin anlatıcısı, yarı efsanevi bilge kişi*” (TDV-İA, 1994:77) denmektedir. “*Dede Korkut Oğuzdandır; Oğuz’un Bayat Boyundandır. Bununla birlikte Ufa Başkırtları’nın Dede Korkut’u kendi oymaklarının ilk büyük atası olarak kabul ettikleri de söylenmektedir. Babasının (Kara Hoca) veya (Karmış) adında bir kişi olduğu kayıtlara geçmiş ise de bunlardan Kara Hoca’nın bir kişi adı olmayıp lâkap olduğunu kabul etmek daha doğru olacaktır.*” (SEPETÇİOĞLU, 2010:26)

Dede Korkut adı, *kut* inancından yola çıkılarak Yaratıcı’nın bir tezahürü olarak kabul edilebilmektedir. Öyle ki, “*Dede Korkut’un yaşadığı döneme ilişkin verilen bilgiler bu unvanın I. Köktürkler çağına ait olduğunu düşündürmektedir. Korkut bir devlet adamı*

olarak kür ve insanüstü özellikleriyle kutludur. Yani kür kut'tur. Bu unvan da İslami dönemin "alp eren"i ile hem yapı hem de anlam bakımından bire bir eşdeğerdir." (NALBANT, 2016:132) Üstünova'ya göre, "Dede Korkut, bütün metinlere Oğuz-nâme adını verir." (ÜSTÜNOVA, 2008:139)

Irène Mélikoff, Dede Korkut'u eski Türklerin bir kam/ozanı sayar. Bu, Dede Korkut'un Şaman dedeleri soyundan geldiği anlamını taşır. Kökü Türk Şamanlığına dayanan bugünkü Bektaşî dedelerinin atası sayılır. (BİNYAZAR, 2011:193). Hikâyeler göz önünde bulundurulduğunda, Oğuzların değerli bir kişisi olan Dede Korkut'un birtakım görevleri vardır. Bu görevler, doğal ve olağanüstü görevler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dede Korkut hakkında kabul edilen iki rivayet mevcuttur: "Dede Korkut bir rivayete göre aydın, berrak gözlü dev kızından dünyaya gelmiştir. Boyu altmış arşındır. Bir başka rivayete göre de Dede Korkut doğduğu zaman çevresindekiler bir çocuk değil; şekilsiz bir torba görmüşlerdir. Bu torba insana hiç benzememektedir. Gönlünden bir insan doğurduğunu geçiren ana, eline bu dilsiz torbayı almış ve derisini yüzümüştür. Hafif hafif ses çıkaran küçük bir insan ortaya çıkmıştır. Anası onu emzirmeye başlamış, çocuk da ağlamaya; ancak o zaman korkmuş olan insanlar çadıra dönmeye başlamışlar ve çocuğa 'Kurkud' adının verilmesini istemişler. Yine bir başka rivayette Dede Korkut, Sirderya nehrinin sol yakasında kurulmuş bir Kazak obasında yaşamış, ölünce nehrin sağ kıyısına gömülmüştür. Korkut yirmi yaşındayken rüyasında aklar giymiş bazı yaratıklar ona kırk yıl yaşayacağını söylemişler, bunun üzerine Korkut, ölümsüzlük istemeye karar vermiştir. Karşılık beklemeden hastalara yaptığı yardımlar Allah katında makbule geçmiş ve bir gün uykuda Allah ona: 'Ölümü kendin arzu etmedikçe ölmeyeceksin' demiştir. (KIRBAÇ: 1999,16). Başka bir görüşe göre de "Her şey'den önce bu efsane Dede Korkut'un kendi ağzında, kendi sözleriyle başlar: "Alagöz dev kızından doğdum ben Dede Korkut." (SEPETÇİOĞLU, 2010:27) şeklindedir. Kazakistan'da da Dede Korkut'un doğumu ile ilgili söylenceler mevcuttur. Bu söylenceler de yukarıda görüşle örtüşmektedir. (ALPTEKİN, 1998:639-645).

Dede Korkut, Dede Korkut Hikâyeleri'nin baş anlatıcısı durumunda olması hasebiyle kendi adını bu hikâyelere verme gibi bir uygulamaya gidilmiştir. Bu uygulama, Dede Korkut'un Oğuz toplumunda ne kadar önemli bir yere sahip olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir. Öyle ki Dede Korkut, Türklerin atası olarak dahi kabul edilebilir mahiyettedir. (ÖZKAN, 1998:40-43); (MEMMEDOV, 1995:26-28). Kendisinden sonra

aktarılabacak anlatılarda dahi adından bahsettirmiş, adı üzerine efsaneler teşekkül ettirecek kadar üstün bir makama sahip olagelmıştır. (ÖZDEMİR, 2003:23-33). Dede Korkut, geçmişin ozanı olduğu gibi günümüzün de ozanıdır. Yol gösterici, akıl vericidir. Formları değişse de bu ozanlık geleneğinin amacı ve yöntemleri hep aynı kalmıştır. (YILDIRIM,1999:505-530). Çağının önde geleni, sözü geçenisidir. (GASIMOV, 2004:49)

Dedem Korkut'un Hikâyeleri, Türk Milliyetçiliğini ve Türk birliğini pekiştirip sağlamlaştıracak yapıda, hem edebiyat değeri olan ve hem de üstün bir sanat gücü taşıyan, ayrıca beşerî unsurlarıyla zengin bir eserdir. (SEPETÇİOĞLU, 2010:16). Türk milli kültür ve geleneklerinin özü, Oğuzların kadim aynasıdır. (GÖKYAY, 1968:425). Dede Korkut, nesilden nesile aktarılabacak Türk milli şuurunun bir yansıması ve geleceğimizin geçmişimizle arasındaki köprüsüdür. (ERCİLASUN, 2000:112). Bir başka kaynağa göre de, Türk dili ve tarihi bakımından her anlamda temel eserlerden birisi olarak kabul edilebilecek mahiyette önem arz eder. (NÜZHET, 1932:306).

Dede Korkut anlatılarının en önemli özelliklerinden birisi, halk ile onu kullanan toplumu oluşturan bireylerin kültür seviyelerini, hayata bakış perspektiflerini, olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını kısaca hayat felsefelerini anlatmasıdır. Bu yönüyle Dede Korkut hikâyeleri dil ile millet arasındaki en belirgin uyum niteliklerini anlatan eserlerden birisidir demek mümkündür. *'Gerçeğin toplumsal açıdan oluşturulması'* bağlamında sosyal etmenler ile dilin arasındaki büyük bağlılık, aynı zamanda toplumbilimsel bir yöntemdir. Bu yönüye göre, "...birey dünyayı doğrudan ve tarafsız anlamak yerine, büyük ölçüde içinde yaşadığı toplumun ona kazandırdığı dil ile tanır. Dil, dünyada var olan nesneleri ve algılanan olguları adlandırmayı sağlamanın ötesinde, düşünceyi aydınlatır ve sabitleştirir." (ZEYREK, 2009:27)

Türklüğün sembolize edilmiş hali olan Dede Korkut, Sepetçioğlu'nun tanımıyla, "Bu eski ve zengin edebiyatın, Türk Edebiyatı'nın, eski ve çok zengin bir geleneği, gerçekten nefis bir yeni örneği de bugün ki söyleyişle "Oğuz Topluluğu'nun Dili ile yazılmış Dedem Korkut un Kitabı) dediğimiz Kitab-ı Dedem Korkut ala Lisan-ı Taife-i Oğuzhan, adlı eserdir." (SEPETÇİOĞLU, 2010:14)

İslam Ansiklopedisi'ndeki verilere göre, Dede Korkut Hikâyeleri, "Oğuzlar'ın destanı

hayatını anlatan on iki hikâyeden meydana gelen Dede Korkut Kitabı'nın iki nüshası vardır. Kitâb-ı Dedem Korkud alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân başlığını taşıyan Dresden nüshası 1815'te F. von Diez tarafından bulunmuştur. Dresden Kraliyet Kütüphanesi'nde Fleischer külliyatı arasında bulunan eser (nr. 86) pek güzel olmayan bir nesihle yazılmış olup her sayfada on üç satır vardır, metin bazı kelimeler dışında harekesizdir. Hikâyelerin başlıkları, hikâyeler ve manzum parçalar birbirinden ayrılmadan bir bütün olarak yazılmıştır. Dresden yazmasının Diez tarafından istinsah edilen nüshası Berlin Kraliyet Kütüphanesi'ndedir (nr. 203). İtalyan Türkologu Ettore Rossi, Vatikan Kütüphanesi'nde bulunduğu eserin ikinci nüshasını (nr. 102) “Un nouvo manoscritto del ‘Kitab-i Dede Qorqut’” adlı makalesiyle tanıtmış (Estratto della Rivista Degli Studi Orientali, XXV, 34-43) ve daha sonra bir inceleme ile birlikte yayımlamıştır (Dede Qorqut, Vatikan 1952).” olarak açıklanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin kâtibi hakkında elimizde kesin bir bilgi yoktur. Ancak Dresden Nüshası'nın başlığının altında ketebe kaydı şeklinde oluşturulan bir yazı, kâtibin kim olduğu noktasında bizlere ipucu verebilmektedir. Daşdemir'in Öztelli'den nakline göre bu kayıt üç farklı şekilde okunabilir:

1. “Ketebehu Kethûda Abdurrahim bin Ferruh Sânehullah”
2. “Ketebehu Abdurrahim bin Ferruh Kethûda Sanehullah”
3. “Sahib Ketebehu Abdurrahman bin Ferruh Kethudâ” (DAŞDEMİR, 2010:69)

Dede Korkut Hikâyeleri'ni kaleme alan müstensih hakkında Zahidoğlu şöyle demektedir: “Dede Korkut Kitabı'nda tipik istinsah hatalarının sistemli şekilde araştırılması bu yanlışlıkların bir kısmının her iki nüshada tekrarlandığı hâlde, bazılarının sadece birinde görüldüğünü göstermektedir. Bu yüzden de her iki nüshada aynı şekilde ortaya çıkan yanlışlıkları daha eski nüshada mevcut olan hataların tekrarı olarak, yalnız bir nüshada ortaya çıkan hataları ise bilhassa o nüshanın müstensihine ait hatalar gibi değerlendirebiliriz. Fakat istenilen halde abidenin söz varlığı ve gramer yapısı titizlikle araştırılmalı, çağdaş dilden farklı kelimelerin ve ifadelerin okunuşundaki zorlukların hepsi istinsah hatası gibi zorlama yoluyla müstensihlerin omuzuna yüklenmemelidir.” (ZAHİDOĞLU, 2015:169)

Müstensihin Oğuz geleneğine, dil ve edebiyatına hakim olduğu eserdeki hataların eksikliği ile aşıkardır. Vatikan ve Dresden nüshalarındaki dil yetisi arasındaki benzerlik ve farklılıklar, eserlerin iki farklı müstensih tarafından kaleme alındığını göstermektedir. (PEHLİVAN, 2015, 147-171); (PEHLİVAN, 2014:101-112). Dede Korkut Hikâyeleri'nin anlatıcısı, tipolojik olarak Oğuz'un her kademesini, hiyerarşisini, gelenek ve göreneklerini, dil ve edebiyatlarını çok iyi bilen birisidir. Anlatıcı sadece olayları anlatır, olaylara müdahalelerde bulunmaz. (ÇETİN, 2010:10-21)

Üstünoğlu'ya göre, *“Metinlerin açılış ve kapanışlarında tekrarlanan kalıp yapılarından biri de ‘hanum hey’dir. Salur Kazan, Emren, Segrek, Bamsı Boyları bu kalıpla açılmayıp yalnız kapanışta söz konusu kalıba yer verir. Urus¹ Boyı’nda ise ‘meger hanum’ kalıbı vardır. Gökyay, ‘hanum hey’ kalıbının kullanımını kitabın bir yazar tarafından değil de destanları anlatan birinden dinleyen bir kişi tarafından yazıya geçirilmiş olabileceğine bağlar. (Gökyay 1939: Giriş I)”* (ÜSTÜNOĞLU, 2008:143).

Sepetçioğlu'ya göre, *“Kişileri, olayları, zamanı ve çevresi olmadan da yalınlığıyla ve o yalınlığın akıl almaz canlılığında olağanüstü bir eser olan Dedem Korkut’un Kitabı bir kişinin eseri olmasa gerek.” Bir tek sanat adamının hayal ve sanat gücü, belki başlangıçta çekirdeği örmüş olabilir; fakat Dede Korkut, eserin bütünlüğü ve düzenlenmesindeki sanat ilmiğini sağlayan insan olmuştur. Çekirdek ile Dede Korkut arasındaki düzenli ve gittikçe zenginleşen gelişmeler yalınlığın eserle bütünleşmesine sebep olmuş, asıl başarı ve ustalık bu yalınlığa onu bozmadan, yama ve ekleme görünüşü vermeden; bir bakıma yenileyerek ayrıca bir Dede Korkut yalınlığı eklemek suretiyle meydana getirilmiştir.”* (SEPETÇİOĞLU, 2010:25). Dede Korkut Kitabı'nın genel özellikleri ve geniş açıklamalar için ayrıca bkz. (GÖKYAY, 1994:91-96); (ÇİFTÇİOĞLU, 1932:60-61); (BABAYEVA, 2007:135-148), (DAŞDEMİR, 2010:67-90), (ALANGU, 1953:806-810)

Dede Korkut Hikâyeleri yapısı itibarıyla girişte Dede Korkut ve genel Oğuz özellikleri ile dinî anlayışlar hakkında kısa bilgiler, dualar ve övgüler yer almaktadır. Mukaddime adı altında verilen bu bilgiler, Dede Korkut Hikâyeleri'nin anahtarı mahiyetindedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nin mukaddimesi ile ilgili olarak bkz. (KARABEY, 2015:81-93); (SAKAOĞLU, 2009:737-748); (BEKKİ, 2015:5-13).

Hikâyelerin başlangıçları ile ilgili olarak Üstünoğlu, “*Hemen her metnin (hikâyenin) başlayışı aynıdır. Metinlerin açışı tam ya da eksik tekrar niteliği gösterir.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:139) demektedir. Yine Üstünoğlu’ya göre, “*Metinlerde olayların anlatıldığı bölümler nesir, karşılıklı konuşmaların büyük bir bölümü ise nazımla aktarılır. Öykülemenin diyalogla iç içe girerek, birbirini döne döne tekrarlayarak verilmesi, metinler boyunca sıkça görülür. Nazım bölümlerindeki sağlam ölçü ve kafiyenin olmayışı, çok şeyde olduğu gibi manzum parçalarda da nazımın ilkin biçimini görmekte olduğumuzdan kaynaklanmaktadır. Hem nazım hem nesir bölümlerinin aynı karakterde olması, nesrin nazma yaklaşmasıyla; manzum bölümlerin yetkin nazım özelliği göstermemesi, manzum bölümlerinin ilk olma özelliği göstermesiyle açıklanabilir.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:142)

Bugün elimizde, biri Dresden’de öteki Vatikan’da olmak üzere iki yazma Dedem Korkut Kitabı vardır. Dresden nüshası, Kitâb-ı Dedem Korkut âlâ Lisan-ı taife-i Oğuzhan, adını taşımaktadır. Kitap bir Mukaddime (Giriş) ve 12 oyunun, hikâyeleşmesinden oluşmaktadır. Hikâyeleşmiş bu 12 destan, kitapta şöyle sıralanmaktadır:

1. *Dirse Han oğlu Boğaç Han boy’u (Destanı)*
2. *Salur Kazan’ın evinin yağmalandığı boy’u*
3. *Kam Püre’nin oğlu Bamsı Beyrek boy’u*
4. *Kazan oğlu Uruz Bey’in tutsak olduğu boy’u*
5. *Duha Koca oğlu Deli Dumrul boy’u*
6. *Kanlı Koca oğlu Kan Turalı boy’u*
7. *Kazılık Koca oğlu Yigenek boy’u*
8. *Basat’ın Tepegöz’ü öldürdüğü boy’u*
9. *Begil oğlu Emren boy’u*
10. *Uşun Koca oğlu Yigenek boy’u*
11. *Salur Kazan tutsak olup oğlu Uruz’un çıkardığı boy’u*
12. *İç Oğuz’a taş Oğuz (dış oğuz) âsî olup Berek’in öldüğü boy’u* (SEPETÇİOĞLU, 2010:15)

Vatikan nüshası ise: “*Hikâye-i Oğuzname-i Kazan Bey ve gayri*” adıyla bilinmektedir. Bu nüsha da bir giriş (mukaddime) ve altı oyunun hikâyeleşmiş şeklinden oluşmuştur.

Hikâyeleştirilmiş bu altı oyun-destan aşağıdaki adlarla sıralanmışlardır:

- 1- *Hikâyet-i Han oğlu Boğaç Han*
- 2- *Hikâyet-i Bamsı Beyrek Boz atlı*
- 3- *Hikâyet-i Salur Kazan'ın Evi Yağmalandığıdır*
- 4- *Hikâyet-i Kazan Beğ'in oğlu Uruz Han tutsak olduğudur*
- 5- *Hikâyet-i Kazılık Koca oğlu Yegenek Bey*
- 6- *Hikâyet-i Taşoğuz İçoğuz'a âsî olup Beyrek'in vefatı* (SEPETÇİOĞLU, 2010:15)

Ayrıca Dede Korkut boylarının kronolojik sıralanması ile ilgili olarak bkz. (ERCİLASUN, 2004:61-69). Bu sıralamanın yanında metinsel kurgulama bağlamında Dede Korkut Kitabı'nda yer almayan hikâyelerden de bahsetmek mümkündür. (ZIRMUNSKIY,1997:77-81)

Dede Korkut Hikâyeleri'nin doğuşunu çok eskilere dayandırmak mümkündür. Oğuz Türklerinin toplumsal ve siyasal kuruluşundan başlamakla birlikte, geçirdiği evreleri göz önünde bulundurduğumuzda, bu eserin günümüze kadar ulaşmış olması, Türk dili ve tarihinin büyük bir şansı olarak görmek mümkündür. (ABBASOV, 2009:147-157). İçerdiği Türk tarihi bakımından öğeler, Türk muhayyilesinin ve tarihsel bilgi birikiminin birleşimi halindedir. (ÖNAL, 2015:129-135).

Hikâyelerde ele alınan olayların tarihsel durumu göz önünde bulundurulduğunda, “*Dede Korkut boylarının çok esatiri zamanlardan oluşmaya başlaması şüphe gerektirmez, çünkü bu boylarda ilk olarak efsane ve totemcilik düşüncelerinin, nesli kuruluş yaşamının canlı izleri gün yüzüne çıkarılabilir. ‘Herbi demokrasiya’ / ‘Kahramanlık, alplık’ çağı ile bağlı olan bilik boylarda hususiyetle güçlüdür. ‘Oğuz zamanında’, ‘ol zamanda’ gibi söz birleşmelerinin ifade ettiği nostalji hissi de bu çağla alakalıdır*” (ELİYAROV, 1988:21) diyebiliriz.. Eski Türk yazıtlarında geçen kimi sözcüklere Dede Korkut'ta rastlamak mümkündür. Qasimov'un bu konudaki görüşü “*Örneğin: Orhun-Yenisey yazıtlarında işlenen Kan (Han), Kağan, Bək (bey), Tenri, yarak, ordu, uruş vb., M. Kaşğarlı'nın "Divan" ında işlenen sinir, uçğuk (uçuk), yülkər, teniz, yılğın , yüzərlik, ayğır, yavşan vb., "Kitab-ı Dede Korkut" da işlenen bəy, han, yigit, er, gözetim, oq (ok), qılıc, sapan, yay vb. terimlere rastlanmaktadır.*” (QASIMOV, 2017:211) şeklinde olmuştur. Yine, Kültigin D:12'de savaşçı, kurda benzetilir ve “... *Teñri küç birtük üçün*

kañım kağan süsi böri teg ermiş...” cümlesi Dede Korkut-(208-10)’da “... *yeñi bayırın kurdına beñzer-idi...*” olarak karşımıza çıkar. (ZAHİR, 1934:374). Bir başka örnek de şudur: Kültigin G:9-10’da “... *Kağan olurup yok çığany budunuğ kop kubaratdım / çığany budunuğ öküş kıldım...*” şeklinde geçen ifade, Dede Korkut- (15-7)’de “... *aç görseñ toyurgıl, yalınçağ görseñ tonatgıl...*”; (25-12), (139-4)’te, “... *aç görsem toyurdım, yalınçağ görsem tonatdım...*”; (169-13, 170-1)’de “.... *Aç görsem toyurayım senün içün, yalınçağ görsem tonadayım senün içün...*”; (255-8)’de “*aç-mı toyurduñ, yalınçağ-mı tonatduñ...*” şeklindedir.

Kırbaç’a göre, “XIV. yy., Anadolu’da Türkçe’nin en olgun dönemlerinden biri kabul edilmektedir. Türkler, Anadolu’ya önce fetih amaçlı göçlerle; daha sonraları da Moğol baskılarından kaçarak bu dönemde yoğun bir şekilde gelmişlerdir. Anadolu’da artan Türk nüfusu sonucu, Türk edebiyatı da bu ekseninde gelişim göstermiş ve önemli eserler edebiyatımıza kazandırılmıştır. Asya ile Anadolu coğrafyasının edebî bir üslup paydasında birleşmesi yine bu döneme tekabül etmektedir.” (KIRBAÇ:1999,13).

Bayat’a göre, “Dil yapıtlarını gösteren en önemli eserlere 15. yüzyılın sonlarında rastlamaktayız Oğuzcayı en iyi yansıtan eser 16. yy.’da daha önce yazılmış ve bize kadar ulaşmamış olan el yazma eserden hareketle yeniden yazılan Dede Korkut Kitabı’dır. Berlin’de Dresden Kütüphanesi’nde bir nüshası korunmaktadır. Doğu Anadolu ve Azeri lehçesi özelliklerini taşımaktadır.” (BAYAT, 2003:140-141)

Yine Kırbaç’a göre, “Dede Korkut hikâyeleri, XII-XIV. yüzyıllarda Anadolu’nun doğusuna gelip yerleşmiş, buraları vatan tutmuş Oğuz Türkleri arasında işlenmiş ve yayılmış hikâyelerdir. Bu hikâyelerde Oğuz Türklerinin Gürcüler, Trabzon Rumları, Abazalarla yaptıkları savaşlarla yeni vatanda yerleşen Türk topluluklarının kendi aralarında yaptıkları savaşlar anlatılır. Türk insanının hayata bakış tarzı, yaşayışı, kısaca kökleri tarihin en eski devirlerine kadar uzana bütün kültürel özellikleri bu hikâyelerde yer alır.” (KIRBAÇ: 1999,28)

16. yüzyılın ilk yarısında yazıya geçirilen Dede Korkut Kitabı Ercilasun’a göre, “Aşıkpaşaoğlu, Oruç Beğ tarihlerinin dil ve üslubundandır ve Oğuzname’den ayrılarak Anadolu ve Azerbaycan sahasında sözlü olarak yaşarken 13-15. Yüzyıllarda bugünkü halini almıştır.” (ERCİLASUN, 2009:451)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde tarihsel süreç iki aşamadır: “*Birincisi, Oğuzlar’ın IX-XI. yüzyıllarda eski yaşam alanlarındaki Oğuzların Peçenek ve Kıpçaklar ile savaşları gibi tarihsel olaylardır. Bu durumla ilgili anlatılar Salur Kazan’ın etrafında cereyan etmiştir. İkincisi, XIII. Yüzyılda Türklerin Anadolu ve Azerbaycan sahasında Gürcüler, Abazalar ve Trabzon Rumları ile meydana gelen savaşları ve diğer sosyolojik ilişkileridir. Bu olaylar da Bayındır Han etrafında şekillenir. Bayındır Han’ın Ak Koyunlular’ın atası olduğunu varsaydığımızda; Salur Kazan ile Bayındır Han’ın destanlarının birleşimi sonucunda Dede Korkut Hikâyeleri meydana gelmiştir.*” (KIRBAÇ:1999,35). Kırzioğlu, bu dönemi eskiye götürerek Oğuz-nâmelerin, Arsaklılar Devleti Oğuzları’nın destanları olarak kabul eder. (KIRZIOĞLU, 1963:363-369). Dede Korkut Hikâyeleri, yazıya geçirildiği tarihten günümüze mitolojik ve Şamanist unsurları da beraberinde getirmiştir. İslamiyet’in etkilerine rağmen bu unsurlar kullanılmaya devam edilmiştir. (MEMMEDOV, 2004:95-102); (XUN, 2000:465-481). Dede Korkut Hikâyeleri, ortaya çıktığı devir ve bölge bakımından bir problem olarak kalmıştır. (BORATAV, 1958:31-62); (ELİBEYZADE, 2004:27-31). Dede Korkut Hikâyeleri’nin tarihi ile ilgili olarak geniş bilgi için bkz. (HEY’ET, 2004:77-81); (RIZA, 2004:103-106); (CEFEROV, 2004:21-26), (KUZAY DEMİR, 2018:213-131); (GAYIBOV, 2008:131-152)

Hamza Zülfıkar’a göre Dede Korkut Hikâyeleri’nin coğrafyasını sadece Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ile sınırlandırmak da yanlıştır. Bu coğrafyayı güneyde Bitlis’i de kapsayacak şekilde Van Gölü kıyılarından hareketle Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa illerini de ekleyerek düşünmek gerekir. (ZÜLFİKAR, 2004:176. Oğuz geleneğinin de temsilcisi konumunda olan Dede Korkut hakkındaki rivayetlere göz önüne alındığında onun yalnızca Anadolu ile sınırlı bir coğrafyada değil; bütün Türk topluluklarını içine alan oldukça geniş bir sahada değer kazandığını söylemek mümkündür. (KIRBAÇ:1999,6) Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Karakalpakistan, Özbekistan gibi Türk cumhuriyetlerinde bugün hala Dede Korkut anlatıları canlılığını korumakta ve insanlar arasında Dede Korkut adı yaşatılmaktadır. Ayrıca bkz. (ELİBEYZADE, 2004:27-31); (KUZAY DEMİR, 2018:213-231).

Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili olarak “*Türk destan sanatı, Türk milletinin tarih öncesinden günümüze ulaşan kültürel zenginliklerinden biridir. Türk milletine ait sosyal, siyasi, dinî, estetik, etik, organik vb. daha bir çok müşterek olguyu yüzyıllar*

ötesinden günümüze taşıyan destanlarımız, millî beraberlik ve değerlerin yaşatılmasında önemli görevler üstlenmektedir. Bu nedenle, Türk destan kahramanı kalıbını oluşturan ölçütlerin belirlenmesi Türk milletinin zihniyet ve millî bakış tarzının anlaşılması bakımından önemlidir. Çünkü destanın merkezî kahraman tipi, milletin ortak şuur ve şuuraltının somutlaştırılması yoluyla yaratılmıştır.” diyebiliriz. (DÜZGÜN, 2012:43)

Dede Korkut Hikâyeleri, içinde barındırdığı birçok kültürel etmenle, günümüzde halen yaşayan gelenek ve göreneklerden izler taşımaktadır. Bu izleri, tarihimizin birer kültürel mirası olarak kabul edebiliriz. Bununla ilgili Alsaç, şöyle demektedir: “*Türk millî kimliğinin ortak bilinçdışı alanını oluşturan kültürel kodları hatırlatma ve yaşatma işleviyle değerini yeniler. Anlatılar bir bütün olarak soylu Türk tarihinin belgesi, geçmiş ve geleceği birleştirerek değerini sürekli artıran kültürel bir mirastır.*” (ALSAÇ, 2018:19). Örneğin, ad alma geleneği, Dede Korkut’ta sıkça karşımıza çıkan bir ritüeldir. Bugün yeni doğan çocuklara verilen isimlerde ve isim verme törenlerinde Dede Korkut’tan gelen uygulamalara rastlamaktayız. Bu konuyla ilgili olarak bkz. (OY, 1959:150-152). Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan gelenekleri şu şekilde tasniflendirebiliriz: *Ak sakallı/saçlı geleneği, sosyal hayatı ve millî bilinci oluşturan gelenekler, kopuz ve ozanlık geleneği, Şamanist ve İslâmî inanışa bağlı gelenekler, ad verme geleneği, renklere ve sayılara bağlı gelenekler, atasözleri ve deyimlerle ilgili gelenekler, av ve yağma geleneği, düğün ve toy geleneği.* (ALSAÇ, 2004:17-35).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Dede Korkut’un üstlendiği rollerden birisi ‘ozanlık’tır. Kopuzu eşliğinde söylediği soylamalar, bugün modern aşıklık geleneğinin ilk örneklerinden birisi kabul edilebilir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde görülen ozan tipleriyle ilgili olarak bkz. (YAKICI, 2007:40-47); (GÖKŞEN, 2011:149-161).

Milli belleğimize kazınmış sözcükler, Eski Türk kültüründen izlerle yoğrularak Dede Korkut’ta vücut bulurken, bunları dil içindeki kodlar olarak da kabul etmek mümkündür. (ARTUN, 2015:25-33). Dede Korkut Hikâyeleri’nde buna benzer söyleyişler yine mevcuttur. Edebi bir amaca meyil etmiş bunun gibi benzerlikler, edebî dil gelişimimizin önemli örnekleri olarak kabul edilebilir. Dede Korkut Hikâyeleri, yüzyıllar süren bir süreçten süzülerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kronolojik bağlamda eskiye ait unsurlar doğal olarak farklı temayüllerde karşımıza çıkmıştır. Eski

Türk yaşam sistematığıne ait evlenme, ad koyma, doğum, ölüm gibi toplumsal ritüeller bugün hala Türk coğrafyasında işlek bir durumdadır. Türk sözlü kültür geleneğinin yazılı kültür geleneğine geçişi noktasında bu ritüellerle yoğrularak hikâyeler, en olgun halini almıştır. (ÜÇÜNCÜ, 2015:33-39); (AYTAŞ, 2015:115-121).

Sözlü geleneğin edebiyatımızdaki en güzel örneklerinin temeli olarak kabul edeceğimiz Dede Korkut, yazıya aktarılırken kısa ve yalın cümlelerle hayat felsefesinden kopmadan zengin, akıcı bir üslupla oluşturulmuştur. Eserde, olaylar mensur; monolog, diyaloglar ise manzum haldedir. Bir müzik aleti eşliğinde anlatıldığını düşündüğümüzde ses ve sözün birlikte bir ahenk oluşturduğunu ve bu ahengin hikâyelerin akılda kalıcılığını arttırdığını söylemek mümkündür. Seci ve aliterasyon örneklerine de rastladığımız hikâyelerde tasvirler, teşbihler, kafiye, döneminin dil özelliklerine göre oldukça akıcı bir haldedir. Öyle ki, “*Sözlü geleneğin oluşturduğu ürünler olarak ele alınmak suretiyle sözlü formül kuramı ışığında daha kapsamlı araştırmalarla incelenip bu yazı bağlamında gerçekleştirdiğimizden çok daha ayrıntılı ve incelikli biçimde gözden geçirilmesi bir gerekliliktir.*” (AKSOY SHERIDAN, 2008:30).

Korkmaz’a göre, “*Dede Korkut, dil ve üslup özellikleri bakımından, zamanın getirdiği bütün aşınma ve bozulmalara rağmen, yine de bir yandan göçebe Oğuz boylarının yaşayış biçimine ayak uyduran akıcı, kıvrak söyleyiş temposu öte yandan da Türkçenin anlatım gücündeki derinlik ve estetik değerler ile mükemmelliğe ve doruğa ulaşmış bir şaheserdir.*” (KORKMAZ, 1998:112). İçinde barındırdığı halk edebiyatı unsurları zengin olmakla birlikte Kaya’ya göre, “*Dede Korkut Destanları ile ilgili saptanan özellikler değerlendirildiğimizde, söyleyiş bakımından halk edebiyatının hemen hemen tüm özelliklerine yer verildiğini söylemek mümkündür. Aile yapısının özellikleri ve bireyler arasındaki bağ ile ilgili nitelemeler çok güçlü benzetim ve söyleyiş biçimleriyle ifade edilmiştir.*” (KAYA, 2003:84).

Metinlerde kurgu tamamen mantıklı şekilde kurulmuştur. Üstünova’ya göre, “*Metinlerin hepsinde kurgu bakımından da ortak noktalar vardır. Her metnin başında kahraman bazı haksızlıklara ya da kötülüklere uğrar ve bunlarla baş etmeye çalışır. Metinlerin ortalarında kahramanlar birbirine benzer tehlikelerle karşılaşır. Bu tehlike genelde kâfirdir. Kahramanın başı derde girer, kahraman tutsak olur. Metnin sonuna doğru birileri –ki bunlar adını yalnız kurtarma operasyonlarında duyduğumuz,*

adına öykü dizilmemiş, sonra başlarına nelerin geldiğini, yaşamlarını nasıl tamamladıklarını bilmediğimiz Oğuz yiğitleridir- kahramanı kurtarır, kahramanlar her türlü zorluğu yener.” (ÜSTÜNOVA, 2008:139). Dede Korkut Kitabı’nda kahramanları tanıtırken bazı ‘*epitet*’lerden faydalanılır. *Epitet* sözcüğü için dilimizde kesin bir karşılık olmamasına rağmen kişiler veya nesneleri *tamamlayıcı* bir unsur olarak kabul edilebilir. Dede Korkut’ta geçen bu türdeki *tamamlayıcı* unsurlar (*epitetler*) için bkz. (BAŞGÖZ, 1998:23-35).

Atasözleri, uzun yıllar süren toplumsal kaynaşma neticesinde, elde edilen tecrübe ve kazanımlar sonucu söylenmiş sözlerdir. Dede Korkut Hikâyeleri, bu tecrübe ve kazanımlarla dolu, bugün hala kullanılan birçok atasözüyle donatılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen atasözleri için bkz. (OY, 1956:39-41); (OY, 1957:266-272). Anadolu’nun muhtelif yerlerinde Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen sözcüklerle kurulmuş ve aynı söylem özelliklerini taşıyan atasözleri, deyimler, dualar ve beddualar bulunmaktadır. Burada zikredilen örnekler için ayrıca bkz. (ERSOY, AKPINAR, 2009:103-121); (HARMANCI, 2012:1-17).

Dede Korkut Hikâyeleri anlatım kuvveti bakımından birçok edebî sanatla doludur. Hikâyelerde, mecaz-ı mürsel, mübalağa, hüsn-i talil, tecahül-i ârif, târiz, teşbih, istiare, teşhis ve intak, irsal-i mesel, tezat, kinaye, seci sanatlarından birçok örneğe rastlamak mümkündür. Bu zenginlik, Dede Korkut Hikâyeleri’nin ne kadar güçlü bir edebi yetkinliğe sahip olduğunun da göstergesidir. (DEFNE, 1988). Kullanılan söz kalıpları, esere şiirsellik katmakla birlikte, anlatımı da güçlendirmektedir. (GÜL, 2008:100-105)

Dede Korkut Hikâyeleri, içinde barındırdığı tasvirler bakımından oldukça zengindir. Kahramanların, zamanın, mekanın ve olayların tasvirleri oldukça ustaca kurgulanmıştır. İçinde barındırdığı muhtelif dil öğeleri ile birlikte düşünüldüğünde Dede Korkut Hikâyeleri’nin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nin tasvir içeriği ile ilgili geniş inceleme için bkz. (YILMAZ, 2003:123-150). Kaya’ya göre, “*Ayrıca tüm betimlemeler canlı ve doğadan aktarımlarla somutlaştırılarak ifade edilmiştir. Ses yinelemeleri, ek yinelemeleri, metinsel yinelemeler, koşutluklar canlı ve devingen öykülemeleri, betimlemeleri destekleyen önemli söyleyiş biçimleridir.”* (KAYA, 2003:84). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki teşbihler için ayrıca bkz. (HACIYEV, 2004:63-72). Yine Dede Korkut metinlerinin yorumlanması noktasında Abdullayev,

metinlerden hareketle yine iki soru sormaktadır: ‘*Beyrek ne için öldü?*’, ‘*Baybura Bey’in Gözleri Niye Açıldı*’. (ABDULLAYEV, 1994:1-10). Bu ve buna benzer sorular ve cevaplar ile ilgili olarak Kamal Abdulla’nın Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut eseri, metinlerin okunmasında bambaşka bir boyut geliştirmiştir. (ABDULLA, 2012:1-360).

Metnin başlangıcından olduğu gibi bitişinde de geleneksel bir yöntem izlenmiştir. Dua ve iyi dilekler, Dede Korkut vasıtasıyla dile getirilmiştir. Üstünova’ya göre, “*Metinlerin Dede Korkut’la kapanması tam tekrardır. Kemal Abdullayev’in Gizli Dede Korkut adlı çalışmasında Dede Korkut ve Bayındır Han’ın kimlikleriyle ilgili öne sürdüklerini doğru olarak kabul ettiğimizde ortaya çok ilginç bir görüntü çıkar. Metinler, aşikâr Bayındır Han yani gizli Dede Korkut’la açılıp aşikâr Dede Korkut’la kapanmaktadır.*” (ÜSTÜNOVA, 2008:143). Dede Korkut Hikâyeleri’nde edebî incelemeler için ayrıca bkz. (İBRAYEV, 1994:35-42); (KILIÇ, 1997:79-97); (GÜVENÇ, 2015:135-149); (UYANIK, 2009:30-40).

Dede Korkut Hikâyeleri genel olarak mensur bir eserdir; ancak içinde manzum olarak nitelendirebileceğimiz şiirsel parçalar mevcuttur. Bu parçaların dörtlük türü veya hece vezninde yazıldığı örneklerle de rastlamak mümkündür. Bu parçaları, manzum şekilde düşündüğümüzde ortaya çıkan akıcılık ve şiirsellik, Dede Korkut Hikâyeleri’ne bambaşka bir önem katmaktadır. (SERTKAYA, 1985:155-163); (SERTKAYA, 1994:141-156). Dursun Yıldırım’a göre “*Dedem Korkut metnlerinin arkaik yapısı, kurgusu ve düzeni tamamen ‘manzum’ niteliktedir. Çünkü, hafızaya alma, ezberleme ve muhafaza etme açısından olduğu kadar, kopuz eşliğinde çalılıp çığırmak açısından ‘manzum’ yapılar icra işlemine daha uygundur. ‘Kur’an’ ve ‘Mevlid’ gibi hacimli eserlerin ezberlenmesinde ve hafızada muhafaza edilmesinde, manzum ve müzikal elemanlara sahip olmaları önemli rol oynar. Bu nedenle diyorum ki, bize erişen elimizdeki metinler, arkaik biçimleri bakımından manzum yapıdadır.*” (YILDIRIM, 2002:16). Dede Korkut Hikâyeleri’nin bu yapısı ile ilgili olarak ayrıca Melikov ve Veliyev’in de ortak görüşü, Dede Korkut’ta nazım bölümlerinin yapısal olarak mensur görünmesine rağmen, işlev bakımından tamamen manzum olmalarıdır. (MELİKOV, 1994:53-59); (VELİYEV, 1994:61-67).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin dili döneminin eserleriyle kıyaslandığında oldukça yalındır. İslamî kavramların dile girmesine rağmen, Arapça ve Farsça sözcükler, baskın değildir. Burdurlu'ya göre, “*Dede Korkut Hikâyelerinde XIV. Yüzyıl Türkçesiyle ondan önceki yüzyılların Türkçesinin yapısını yansıtan, veren, tanıtan bir özellik vardır. Bu anlatımı Orhun Yazıtları'ndaki anlatımla karşılaştırsak, yalınlık bakımından bir uygunluk görürüz. Göçebe bir yaşamın hareketli durumunu, atla her yere giden, savaşan, yerinde durmayan Türk'ün kıvrak, hep kesin eylemli yaşayışını olduğu gibi veren cümlelerin örneklerde gördüğümüz canlı fiillerle verilmiş olması, çok önemli bir özelliktir. Basit, kısa bileşik, kısa kısa sıralı cümlelerin yarattığı bu hareketli söyleyişte isim cümleleri ve bağlı cümleler pek azdır.*” (BURDURLU, 1966:198)

Dede Korkut Kitabı ile Oğuz Destanı arasındaki ilişkilere baktığımızda her ikisinin de Oğuz geleneği ile yazılmış olduğunu görürüz. Bu iki eser arasındaki temel dil hususiyetlerinin benzerlikleri, eserin anlatıldığı dönemden, yazıya geçtiği döneme kadar geçirmiş olduğu evreler hakkında da bilgiler sunar. (ERCİLASUN, 1994:69-89). Ayrıca bkz. (ÖGEL, 1994:113-128); (AKALIN, 2000:2). Dede Korkut Hikâyeleri'nin yapısal kurgusunda tamamen bir sistem söz konusudur. Dil öğelerinin seçiminde dikkatle davranılmış, ustaca kurgulanmıştır. Olaylar arasında bir neden-sonuç bağlantısı olmasının yanı sıra, karakterlerin seçimi ve bunların konuşmaları da dilin işlevselliği bağlamında ele alınmıştır. (ABDULLA, 2004:15-16). Bu işlevlerle ilgili olarak ayrıca bkz. (ABDULLAYEV, 1994:1-10). Filolojik açıdan apayrı bir çalışma alanı olan Dede Korkut Hikâyeleri, içinde barındırdığı dilbilgisel unsurlarla bugün hala bu alanda üzerinde en çok durulan eserlerden birisi olmuştur. (TULUM, 2015:45-55)

Dede Korkut Hikâyeleri, dil düzeyinde düşünüldüğünde, eseri değerli kılan birtakım dilbilgisel unsurların fazlalığıyla göze çarpmaktadır. Örneğin, anlamın vurgulanmasında zıtlıklardan (ÇETİN, 2017:48-60), eksilteli yapılardan (ÜSTÜNOVA, 1998:161-169); tekrarlardan (ÜSTÜNOVA, 2008:229-37) sıkça faydalanılmıştır. Nitekim, Üsünova'ya göre, “*Dede Korkut Hikâyeleri'nde eksilteli yapılar önemli bir rol oynar. Anlam bulanıklığını giderme, çok anlamlılığı ortadan kaldırma, dili kullanan tarafından eksilteli olarak cümleden atılan bilgiyi koruma, öğelerin kaynağını gösterme, dilbilgisel açıdan tam bir metnin ortaya çıkmasına sebep olma gibi özellikleri olan eksilteli yapılar, dilin akıcılığına ve çözümlenebilirliğine de katkı sağlar.*” (ÜSTÜNOVA, 1998:168)

Bu yapılarla ilgili olarak Daşdemir, “*Dedem Korkut Kitabı’nda cümle seviyesinde eksiltmeler, metin seviyesinden tekrarlar büyük bir yer tutar. Bunlardan ilki metne akıcılık, ikincisi şiiriyet kazandırmıştır: Bağlamdan ne olduğu anlaşılan unsurlar düşürülmüş (ekonomi kanunu), böylece metin daha kısa, daha özlü bir ifade biçimine kavuşturulmuştur. Diğer yandan tekrarlarla hem bir ahenk yaratılmış hem de ifade daha etkili (coşkulu, lirik) kılınmıştır.*” (DAŞDEMİR, 2000:735) demektedir. Yine Daşdemir’e göre; “*Tekrarların bilhassa manzum kısımlarda arttığı görülür. Bu tekrarlar kelime, kelime grubu ve cümle seviyesinde olabilir. Bazen de kelimeler değiştiği hâlde, söz dizimsel yapıların tekrar edildiği görülür. Genellikle tekrar edilen sözler ya hitap öbekleri, ya da yüklemelerdir.*”(DAŞDEMİR, 2000:735).

Bu görüşle birlikte, bağlamda ne oldukları anlaşılan unsurların düşürülmesine rağmen sözcük sayısındaki zenginlik, aslında Dede Korkut Hikâyeleri’nin bilindiğinin ötesinde bir zenginliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bununla birlikte Dede Korkut Hikâyeleri, sözdizimsel, anlambilimsel, metindilbilimsel yöntemlerle üzerinde çalışma yapılabilecek oldukça geniş bir çalışma materyaline sahiptir. Bu alanda yapılmış çalışmalar oldukça fazladır. Ayrıntılı örnekler ve incelemeler için bkz. (DAŞDEMİR, 2000:1-757); (NERİMANOĞLU, 2004:113-124), (CEMİLOĞLU, 1998:315-320); (BALYEMEZ, 2010:133-173); (BAŞDAŞ, 2008:6-13)

Anadolu ağızlarında Dede Korkut Hikâyeleri’nden örneklerle rastlamak mümkündür. Hikâyelerde geçen birçok sözcük bugün geniş bir alanda kullanıma sahiptir. İçinde barındırılan motifler, Dede Korkut coğrafyasının bir uzantısı olarak farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi’nde anlatılan birçok halk hikâyesinde Dede Korkut Hikâyeleri’nin etkilerini görmekteyiz. (ALPTEKİN,2008:413-422). Örneğin, Elazığ’da kullanılan arkaik olarak da nitelendirebileceğimiz sözcüklere, Dede Korkut’ta rastlamaktayız. Elazığ’da kullanılan bu sözcükler için bkz. (ALPTEKİN, 2002:169-184); (GÜZEL, 2018:7-15). Bayburt’ta (KALAFAT, 1999:57-60); yine Ahıska ve Posof civarında tespit edilen ve Dede Korkut’ta geçen sözcükler mevcuttur. Bu sözcüklerle ilgili olarak da bkz. (ZEYREK, 2016:41-44).

Anadolu sahasının yanı sıra tüm Türk coğrafyalarında da Dede Korkut Hikâyeleri büyük bir öneme sahiptir. İçinde barındırdığı birçok kültürel etmen, bu hikâyelerin

aslında ortak bir milli şuurun neticesi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Hikâyelerdeki genel dil özellikleri dikkate alındığında, Türkiye Türkçesi ve ağızları ile Azerbaycan Türkçesi ve ağızlarının ortak bir temayülü karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle hikâyeler üzerinde en çok çalışma yapan ülkelerden birisi Azerbaycan olmuştur. Adıgüzel'e göre, *“Dede Korkut Hikâyeleri'nin mekânlarının büyük bir kısmı Azerbaycan sınırları içerisinde kalması dolayısıyla, Azeri Türkleri bu metinlere yaklaşımlarında mikro milliyetçilik örneği sergilemektedirler. Azeri Türklerinin bu metinleri sahiplenme içgüdülerinin kaynağı da bu mekân adları ile doğrudan bağlantılıdır. Dede Korkut'a, Azerbaycan'da Türklerin bu topraklara yerleşmelerinin eskiliğini göstermesi, Azerbaycan'ın en eski Türk coğrafyalarından biri olmasının ispatı olarak yaklaşıldığı için hikâyelerinin mekânın Azeri sahası olması ayrı bir önem arz etmektedir. Hikâyeler üzerine araştırmalar yapanlar, adı geçen mekânların hemen hepsinin Azerbaycan toprakları içerisinde olduğunu savunurlar.”* (ADIGÜZEL, 2013:44-45).

Hikâyelerin Azerbaycan sahası edebî eserlerinden birisi kabul edilmesi hususunda, Dede Korkut Hikâyeleri'nin barındırdığı perspektiflere bağlı kalınarak, hikâyelerin barındırdığı adbilimsel örnekler ile söyleyiş özellikleri bir arada toplamak, bu görüşü destekler niteliktedir. Bu görüş, Dede Korkut coğrafyasını dar bir alana sıkıştırmakla birlikte, hikâyelerin diğer sahalardaki etkilerini kısıtlamaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin bu benzerliğiyle ilgili olarak yine Adıgüzel'e göre, *“Dede Korkut Hikâyeleri dil özellikleri bakımından da Azerbaycan Türklerinin ilgisini çekmektedir. Hikâyelerin dili Azeri Türkçesi ile benzerlikler göstermektedir. Türkçenin bütün güzelliklerini taşıyan eser, anlatım ve üslup özellikleri ile de Türk destan geleneğinin önemli bir parçası durumundadır.”* (ADIGÜZEL, 2013:45). Azerbaycan'da Dede Korkut çalışmaları için ayrıca bkz. (ALIYEVA, 2015:515-520); (ELİZADE, 2004:37-42).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin bugün Türkmenistan'da da etkileri sıkça görülmektedir. Öyle ki, Türkmenistan'da kültürel kimliğin meydana gelmesinde, halkın Oğuz geleneğini özümseme ve yaşatmasında Dede Korkut Hikâyeleri'nin katkısı büyüktür. (DUYMAZ, 2015:19-33). Türkmenistan'dan derlenen metinlerde Dede Korkut'un izlerine rastlamak, bunu destansı bir söyleyiş içinde bulmak mümkündür. Azerbaycan'da olduğu kadar Türkmenistan'da da Dede Korkut Hikâyeleri halk tarafından özümsemiş, anlatılagelmiş ve içselleştirilmiştir. (ÖZKAN, 1995:263-314).

Türkmenistan’da Dede Korkut hakkında yapılan çalışmalarla ilgili geniş bilgi için ayrıca bkz. (KALENDEROĞLU, 2011:1302-1311).

Dede Korkut Hikâyeleri'nin yine bir diğer yaşatıldığı coğrafya Kazakistan’dır. Kazakistan’da da Korkut Ata ile ilgili anlatılar mevcuttur. Yine Kazakistan’da buna bağlı olarak yer adlarında dahi yaşatılan Dede Korkut etkilerini görmek mümkündür. (ŞİŞMAN, 1998:51-53); (DURBİLMEZ, 2003:219-232), Hakas Türkleri’nde yine Dede Korkut Hikâyeleri ile alakalı izlere rastlamaktayız. (YOLOĞLU, 2004:125-132). Slav destanları, Yunan anlatılarında da benzer etkileşimler mevcuttur. (EKİCİ, 2004:51-60); (ALANGU, 1954:540-544).

Oğuz yurtları içinde bu örneklerin bulunması, tesadüften uzak, kavimler, milletlerarasındaki kültürel köprünün varlığı ile açıklanabilir. Dede Korkut Hikâyeleri, kültürel bilinçaltımızda yüzyıllardır yaşayan bir söylence döngüsüdür. Öyle ki, bu söylenceler nesilden nesillere, coğrafyalardan coğrafyalara aktarılmıştır. Bunun neticesinde de anlatıların çeşitli varyantları meydana gelmiştir. Anadolu’da Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Salur Kazan, Tepegöz boylarının birçok varyantı bulunmaktadır ki bu varyantlar ışığında Dede Korkut Hikâyeleri’nin coğrafyasını tespit etmek mümkündür. (GÜLENSOY, 2004:81-92)

Dede Korkut Hikâyeleri'nin edebî yetkinliği, zaman, mekan, şahıs kadrosu ve olay örgüsünün özgünlüğü, Türk millî kültürü için bir başyapıt karakteristiği kazanmasına sebep olmuştur. Dede Korkut’ta yer alan maddi kültür ürünleri başka edebi eserlerde de ortaktır. Bu Oğuz geleneği içinde yer alan bir silsile niteliğindedir. Öyle ki, bu konuda Fuzuli Bayat şöyle demiştir: “*Şumerin keşfi*” *dünya edebiyatının esaslarını üze çıkardı; 9 destan-poema aşkar oldu. “Enmerkar ve Aratt beyi” ve “Bilgamış ~ Bilgamış” kimi dünya edebiyatının şah eserleri aşkar olundu. Bize me'lum M. Ö. “Alp Er Tonga”, “Şu Kağan”, “Oğuz Kağan” dastanları var. “Dede Gorgud” da miladi tarihin mehsuludur. Demeli, “Dede Gorgud “ zengin edebi zemin üzerinde yaranıb. Her şeyden önce bu dastanın kuruluşu, yazılış terzi, üslubu, modeli - gelibi diggeti celb edir. Bele anlaşılır ve açıg-aşkar görünür ki, “Dede Gorgud” dastanı Bilgamış’la çok güçlü sesleşir ve biri diğerini tamamlayın Bu cehet her iki eserin yüksek ve onları aynı gaynağa bağlayan mühim keyfiyyetdir.”* (BAYAT, 2003:102).

Azerbaycan sahası yazarlarından Anar Rızayev, Dede Korkut için; “*Herhangi bir halk, bir veya iki, esas kitaba, temel kitaba, ana kitaba maliktir. Böyle bir kitap halkın varlığını en dolgun ve bitkin şekilde aksettirir. İlliada ve Odisseye eski Yunanlıların, Mehabharata ve Ramayyana Hintlilerin, Şahname İranlıların, İgor Polku Hakkında Dastan Rusların böyle eserlerindendir. Kırgızlar’ın Manası’ı, Gürcüler’in Pelenk Derisi Giymiş Pehlivan’ı, ... İspanyollar’ın Don Kişot’u bu eserlerin arasındadır. Azerbaycan halkının şah eseri, ata kitabı Dede Korkut destanıdır.*” demektedir. (HEBİBBEYLİ, 1998:55-56)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan maddî ve manevî kültürel öğelere, Anadolu sahası ile müşterek Orta Asya edebî metinlerinde rastlamak mümkündür. Örneğin, Türk Türeyiş Destanı’nda (ELİYARLI, 2004:33-36), Ural Batır’da (HÜSEYN KIZI, 2004:83-86), Kococaş Destanı’nda ve Manas’ta (KÖSE, 1997:77-89), Alpamış Destanı’nın Karakalpak varyantında (BAHADİROVA, 2005:113-120), Âşık Garip Hikâyesi’nde (SARITAŞ, 2008:89-95), Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba’nın Yusuf ile Zeliha Hikâyesi’nde (TOZLU, 2015:157-169), Narkız Destanı’nda (KÖSE, 2003:39-45), Alpamış Destanı’nda (İŞANKUL, 2001:60-67).

Dede Korkut Hikâyeleri ile Moğol kavimlerinin eski kültürlerinin etkilerini gördüğümüz Manghol-Un Niuça Tobça’an arasında motif, işlev, anlatım, edebî yetkinlik bakımından benzerlikler göze çarpmaktadır. (MİRZAOĞLU-SIVACI, 2006:162). Bu sahalar dışında hikâyelerin benzerliklerine, söylem bağlamında düşünüldüğünde, Homeros’ta (CAN, 2011:263-286), Evripides’in Alketis’inde (BAYDUR, 1951:27-28), Kratylos Diyalogu’nda (TAŞDELEN,2015:101-114) denk gelmekteyiz.

Anadolu’nun birçok bölgesinde Dede Korkut Hikâyeleri’nin varyantlarına rastlamak mümkündür. Her varyant, Dede Korkut’un toplumca ne derece özümsemiş olduğunu ve içselleştirildiğinin bir göstergesidir. Örneğin, Bünyan’da derlenen bir varyant, benzer şekilde Rumeli’de karşımıza çıkabilmektedir. (GÜLENSOY, 1994:97-111). Ayrıca bkz. (YILAR, 2000:43-47); (DURAN, 2005:44-58); (YILDIZ, 2015:93-101). Dede Korkut Hikâyeleri’nin bu ve buna benzer varyantları, günümüz edebiyatında kaleme alınmış eserlerde de karşımıza çıkabilmektedir. Bu konuyla ilgili olarak bkz. (KARAKAŞ, 2012:111-127); (ALİEV, 2007:48-54)

Dede Korkut Hikâyeleri, günümüzde farklı disiplinlere uygulanabilmekte, farklı çalışma alanlarında karşımıza çıkabilmektedir: örneğin, çağdaş müzik sanatçılarının eserlerinde (ÖZDAMAR, 2014:125-137); çocuk edebiyatında (ÖZCAN, 2008:582-603), Cumhuriyet tiyatrosunda (ŞENGÜL, 2008:617-626), motivasyon bağlamında (BATUR-SOYUÇOK, 2018:59-74), yabancı dillere çeviride (DEVİRİM KÜÇÜKEBE, 2015:108-121), 100 temel eser bağlamında (BEKKİ, 2015:179-199), Unesco çalışmalarında (EKİCİ, 2015:39-45), v.b. Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan doğa betimlemeleri, canlı insan tipleri, çocukların dil edinimleri ve dil gelişmeleri konusunda da önemli bir kaynak olarak kullanılabilir. (AKENGİN, 2002:163). Dede Korkut Hikâyeleri üzerine hazırlanmış bibliyografya çalışması, bu anlamda önemli bir kaynak niteliğindedir. Dede Korkut Hikâyeleri üzerine 1916-2013 yılları arasında Türkiye'de yapılan çalışmaların bir araya getirildiği eser için bkz. (BEKKİ, 2015)

Dede Korkut Hikâyeleri'ni anlamlı ve şuurlu bir kurgu çerçevesinde okumak ve anlamlandırmak; içinde barındırdığı birçok kültürel ve dilbilimsel etmeni gözden kaçırmamak gerekir. (UĞURLU, 2008:129-137); (DOĞAN, 2004:69-84); (ÖZAY, 2010:91-100); (ELİZADE, 2004:43-48)

1.3.) Söz Varlığı Çalışmaları ve Önemi

Söz varlığı, Güncel Türkçe Sözlük'te “*Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler*” (GTS, 2011:2158) olarak tanımlanmaktadır. Mehmet Hengirmen'e göre söz varlığı, “*İng. vocabulary; Alm. wortschatz, wortbestand; Fr. vocabulaire: Bir dilde bulunan yerli ve yabancı bütün sözcüklerin oluşturduğu bütünlük*”tür. (HENGİRMEN, 1999:342)

Bir toplumun hayat felsefesi, dine bakış açıları, diğer uluslarla aralarında olan münasebetler, sosyal yaşantılarında neye değer verip vermedikleri, sosyal statünün belirlenmesindeki unsurlar, yeme-içme gelenekleri vs. söz varlığının incelenmesi ile ortaya çıkabilecek olgulardır.

Çal'ın deyiimiyle “*Her dili konuşan toplum; çevresini, çevresindeki olayları, gerçekleri kendince algılamakta ve anadilinde oluşmuş kavramlarla anlatmakta, kısaca dünyayı kendi dilinin penceresinden görmektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan dil, o toplumun bireylerini, düşünce biçimi açısından da koşullandırmaktadır. İnsanların dünya görüşleri, değer yargıları, yaşam biçimleri, inanışları, kullandıkları sözcüklerde kendini göstermektedir.*” (ÇAL, 2015:729)

Dünyada sözcük sıklığı üzerine yapılan ilk çalışmalar İngilizce, Almanca üzerine Thonrdike, E. L., & Lorge, I., 1944, *The Teacher's Word Book of 30.000 Words*. New York: Teachers Collage, Columbia University, Bureau of Publications. [El ile] (GÖZ, 2003:I); b.) Kucear, H., & Francis, W. N., 1967, *Computational Analysis of Present Day American English*. Providence, RI: Brown University Press [Bilgisayar destekli] (GÖZ, 2003:I) yapılmıştır. Sonraları Mr. Bridge, Türkçe için ilk sıklık çalışmasını yapmıştır. Joe. E. Pierce, İlyas Göz, Ömer Harit, Musa Çiftçi, M. Haluk Akıncı, Hikmet Koçak, Celal Demir, Altan Avkapan diğer sözcük sıklığı üzerine çalışma yapan kişiler olmakla birlikte bu alanda yapılan en son çalışma, Gökhan Ölker'in *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü* olmuştur. (ÖLKER, 2011:15-16)

Sözcük sıklığı çalışmaları, dil bilim, psikoloji, sosyoloji, demografi gibi bilim dallarıyla da yakından alakalı olup, bu disiplinler arası elde edilecek verilerle toplumsal dil bilimi bağlamında bilimsel verilere ulaşılabilir. Sözcük sıklığı çalışmalarının başlıca faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

“a.) Bir yabancı dili öğrenmeye başlayanlara ve ilköğretim öğrencilerine başlangıç aşamasında hangi sözcüklerin verileceğinin tespitine imkan verir.

b.) Sözlük hazırlanırken sözcüklerin anlamlandırılmasında hangi anlamın ön plana alınacağını ortaya koyar.

c.) Geniş tabanlı bu çalışmada en çok kullanılan sözcükler ortaya çıkar ki bu da temel söz varlığını oluşturur.

d.) Art zamanlı bir çalışma yapılırsa kelimeler bazında dilin geçirmiş olduğu değişim ortaya konur.

e.) Sözcüklerden hareketle dilin kullanıcılarında meydana gelen kültür değişimini ortaya koyar.

f.) Dildeki yabancı sözcük oranlarını göstererek dilin gelişim süreci hakkında bilgi verir.

g.) Stilistik çalışmalarda ayrıntılı veri sağlanmasına yarar.

h.) Metin analizleri daha sağlıklı yapılır ve yorumlar daha derinlemesine olur.”
(ÖLKER, 2011:16)

Dolunay’a göre “Sıklık çalışmalarını esas olarak ikiye ayırmak mümkündür: 1. Art zamanlı (tarihî, diyakronik) sıklık çalışmaları, 2. Eş zamanlı (senkronik) sıklık çalışmaları. Bunlardan birincisi olan art zamanlı sıklık çalışmaları daha çok Türkçe öğretiminin tarihini ilgilendirmekle birlikte, elde edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar eş zamanlı sıklık çalışmalarıyla karşılaştırmalar yapılmasına imkân sağlamaktadır. Eş zamanlı sıklık çalışmaları ise mevcut durumu tasvir etmekte, analiz edilen veriler ve ulaşılan sonuçlar yardımıyla da birtakım teklif ve tavsiyelerde bulunmaktadır.”
(DOLUNAY, 2012:83).

Söz varlığı kavramı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra, bu bağlamlarda Dede Korkut Hikâyeleri’nin Söz Varlığı konulu çalışmamızın esas bölümüne giriş yapabiliriz.

1.4.) Söz Varlığı Bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri

Dede Korkut Hikâyeleri'nin söz varlığı ile ilgili çalışmalara baktığımızda, çalışmaların genellikle sözcük sayımından ibaret olduğunu görmekteyiz. Şimdiye kadar sözcükler üzerine herhangi bir kapsamlı tasnif çalışması yapılamamıştır. İsmail Parlatır'ın tespitine göre ise Prof. Dr. Muharrem Ergin tarafından hazırlanan 'indeks'teki madde başı sözlerin sayısı saymaca bir yöntemle 2.900'dür. Bu rakam sözlükbilimi ilkeleri çerçevesinde yapıldığında yaklaşık 5.000'dir (PARLATIR, 2000:287). Mehmet Kara'nın tespitine göre ise, Dede Korkut Kitabı'nda toplam 32.072 kelime kullanılmıştır. Bu kelime sayısının içinde bir kez kullanılan kelimelerin sayısı 6.844'tür. 25.228 kelime ise tekrar edilerek kullanılmış ve böylece eserde kelimelerin kalıcılığı sağlanmaya çalışılmıştır (KARA, 2013:202). Cahit Öztelli'ye göre Dede Korkut Hikâyelerinde bir sözcüğün kaç defa kullanılmış olmasına bakılmaksızın sayısı 2721'dir ve aldığı ekler ve tekrarlarla sayısı ise 32794'tür. a: 242, b: 225, c: 31, ç: 97, d: 171, e: 87, f: 13, g: 95, g (gayın): 15, k (kaf): 305, k (kef): 89, h: 99, ı: 12, i: 91, l: 7, m: 85, n: 38, o: 73, ö: 44, p: 51, r: 11, s: 220, ş: 53, t: 193, u: 53, ü: 49, y: 257, z: 21 defa olmak üzere toplam 2721 sözcük tek sefer kullanılmıştır. (ÖZTELLİ, 1972:204) Öztelli burada (v) harfini eklememiştir. Yine Öztelli'ye göre Dede Korkut'ta yer alan özel adların sayısı -biri kez sayılmakla birlikte-, 187'dir. (ÖZTELLİ, 1972:206). (a) harfi ile başlayan sözcük sayısı 3773, (b) ile başlayan sözcük sayısı 3451, (d) harfi ile başlayan sözcük sayısı 2521, (g) harfi ile başlayan sözcük sayısı 2235, (o) harfi ile başlayan sözcük sayısı 2245, (y) harfi ile başlayan sözcük sayısı 2360, (kalın k) harfi ile başlayan sözcük sayısı 3883'tür. (ÖZTELLİ, 1972:204)

Son dönemlerde bilgisayar destekli çalışmalar bu alanda zamandan tasarruf sağlamaktadır; ancak sözcüklerin anlamsal ve dilbilgisel kayıplar yaşamasına sebep olmaktadır. Bu nedenle ele alınacak sözcüklerin tek tek fişleme yöntemiyle yapılması daha sağlıklı olacaktır.

Bu çalışmamızla aynı zamanda Adem Aydemir'in dediği gibi, “‘Dede Korkut Hikâyeleri'nin Söz Varlığının Etimolojik Sözlüğü'nün hazırlanmasının alana büyük katkı sağlayacağı tartışmasızdır. Eserde d- / t- seslerinin sıklıkla değişimi ve aynı metinde, hatta aynı satırda aynı sözcüğün y-'li ve y-'siz olarak bulunması diğer Eski Anadolu Türkçesi metinleri için olduğu gibi Dede Korkut metinleri için de tipiktir.

Aşbaz ve azvay gibi sözcükler Türkçe isim veya fiil köklerine Farsça ekler getirilmek suretiyle oluşturulan sözcüklerdir. Dresden nüshasında müstensihin hatalarından kaynaklanan çok sayıda sorunun bulunduğu bilinen bir durumdur. Söz dağarcığımızdaki bu öğelerin daha derinden incelenmesi Altayistik ve Türkoloji çalışmalarına büyük katkı sağlayacağı açıktır.” (AYDEMİR, 2017:69)

Dede Korkut Hikâyeleri'nde sözcük grupları bakımından; 3567 sıfat tamlaması, 961 belirtili isim tamlaması, 797 belirtisiz isim tamlaması, 587 birleşik isim grubu, 551 zarf-fiil grubu, 492 sıfat-fiil grubu, 467 birleşik fiil grubu, 238 unvan grubu, 169 ünlem grubu, 160 tekrar grubu, 149 edat grubu, 122 isnat grubu, 74 bağlama grubu, 57 isim-fiil grubu, 46 sayı grubu, 24 ayrılma grubu, 3 bulunma grubu, 22 yönelme grubu bulunmaktadır. (YAYLA, 2002:121-122)

Dede Korkut Hikâyeleri'nde cümleler, yapıları bakımından; 4296 basit cümle, 844 iç içe birleşik cümle, 354 sıralı cümle, 276 şartlı birleşik cümle, 103 ki'li cümle, 27 bağlı cümle; anlamları bakımından; 7380 olumlu cümle, 696 olumsuz cümle, 613 soru cümlesi; yüklemine göre, 8014 kurallı cümle, 675 devrik cümle; yüklemine göre ise 8011 fiil cümlesi, 678 isim cümlesi olarak dağılım göstermektedir. (YAYLA, 2002:123). Daşdemir'e göre ise, “*Dedem Korkut Kitabı 9634 cümleden oluşmuştur. Bu cümlelerin 129'u kalıp sözlerde (atasözü, tekerleme), 2162'si manzum kısımlarda, 7343'ü mensur kısımlarda geçmiştir. Bu sayı dikkate alındığında Dedem Korkut Kitabı'nın nesir ağırlıklı olduğu söylenebilir.*” (DAŞDEMİR, 2000:736).

Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz veriler ışığında Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen sözcüklerin genel kullanım sıklıkları şu şekildedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan toplam sözcük sayısı 32416'dır. Farklı sözcükler olmak üzere bu sayı 2826'dır; bunların 2052'si isim, 774'ü fiildir. İsim soylu sözcüklere baktığımızda toplam 23 bağlaç, 18 edat, 13 ikileme, 123 sıfat, 35 ünlem, 31 zamir ve 75 zarf kullanılmıştır. İsim fiilleri de buraya eklersek sayısı 65'dir.

Bu çalışmamızda genel olarak gördüğümüz bir durum şudur ki, Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen herhangi bir sözcük arandığında yeniden tarama yapılmasına ihtiyaç duyulmadığından, sözcükler sadece çalışılmış indekslerden taranarak bulunmaktadır. Bunun bir neticesi olarak şimdiye kadar yapılmış çalışmalarda da gözden kaçan bazı sözcükler vardır. Baştan sona yeniden bu sözcükleri tasnife tabi tuttuğumuzda üç farklı çalışmanın sözlüğünü esas alarak elde ettiğimiz yeni sözcükler şunlardır:

SÖZCÜK	(ERGİN, 1997.b)	(ÖZSOY, 2006)	(GÖKYAY, 2006)
<i>ārzū</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>bacaq/bacuk</i> (İ.)	Yok	Yok	Var
<i>boğıl-</i> (F.)	Yok	Yok	Yok
<i>çaqla-</i> (F.)	Yok	Yok	Yok
<i>damış-</i> (F.)	Yok	Yok	Var
<i>diñel-</i> (F.)	Yok	Yok	Yok
<i>düden</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>ester</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>haraça</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>hırıldan-</i> (F.)	Yok	Yok	Yok
<i>ip</i> (İ.)	Yok	Yok	Var
<i>kabarğa*</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>kısa</i> (İ.)	Yok	Yok	Var
<i>kıvrımsı</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>oğlak</i> (İ.)	Yok	Yok	Yok
<i>şağal-</i> (F.)	Yok	Yok	Yok
<i>sucu</i> (İ.)	Yok	Yok	Var
<i>sün-</i> (F.)	Yok	Var	Yok
<i>yoğurt-</i> (F.)	Yok	Yok	Yok

Yazılı Türkçe'nin sözcük sıklığını ele aldığımızda en çok kullanılan yirmi sözcüğü G. Göker'in çalışmasını esas alarak şu şekilde sıralayabiliriz: *ve / bir / bu / ol- / o / et- / için / bil- / ile / gibi / gel- / bulun- / de- / sonra / kadar / kendi / ver- / yap- / var / daha* (ÖLKER, 2011:18). Buradaki sözcüklerle Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan sözcükleri karşılaştırdığımızda arada bir benzerlik göze çarpmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde en çok kullanılan ilk yirmi sözcükten yedi (7) tanesi bugün Türkiye Türkçesi'nde en çok kullanılan sözcüklerden olmuştur. Geriye kalan sözcüklere baktığımızda da eserin tür bakımından bir hikâye/destan olması hasebiyle daha çok betimleyici sözcükler yer kullanılmıştır.

SIRA NO	DEDE KORKUT HİKÂYELERİ'NDE EN ÇOK KULLANILAN 20 SÖZCÜK	KULLANIM SAYISI
1	di-	973
2	ol-	695
3	ayut-	589
4	gel-	545
5	i-	495
6	bir	439
7	<i>men</i>	405
8	<i>gör-</i>	388
9	<i>sen</i>	372
10	<i>kara</i>	371
11	<i>han</i>	353
12	<i>oğul</i>	348
13	<i>kazan</i>	341
14	<i>beg</i>	337
15	<i>yir</i>	310
16	<i>ne</i>	304
17	<i>at</i>	303
18	bu	294
19	vir-	290
20	ol	286

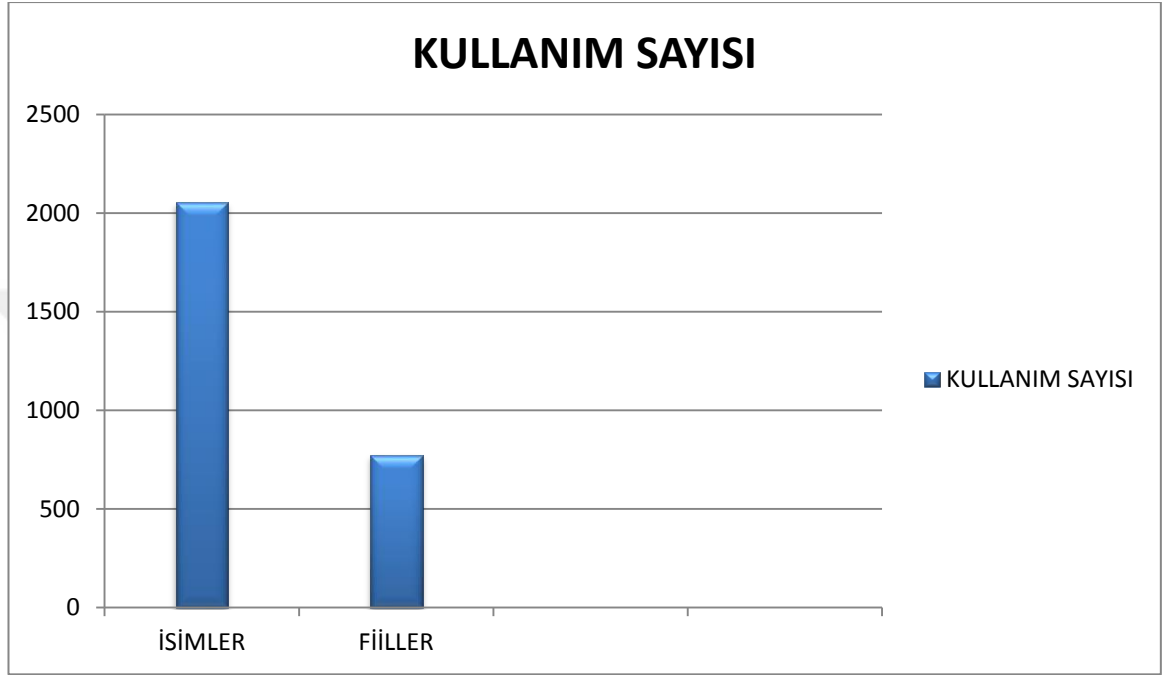
SIRA NO	TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NDE EN ÇOK KULLANILAN 20 SÖZCÜK
1	<i>ve</i>
2	bir
3	bu
4	ol-
5	o
6	<i>et-</i>
7	<i>için</i>
8	<i>bil-</i>
9	<i>ile</i>
10	<i>gibi</i>
11	gel-
12	<i>bulun-</i>
13	de-
14	<i>sonra</i>
15	<i>kadar</i>
16	<i>kendi</i>
17	ver-
18	<i>yap-</i>
19	<i>var</i>
20	<i>daha</i>

Buradan çıkaracağımız bir başka sonuç şudur: Dede Korkut Hikâyeleri'nin kurgulanmasında kullanılan sözcükler, bugün Türkiye Türkçesi'nin temelini oluşturan sözcüklerden seçilmiştir. Bu seçki, bilerek, isteyerek, bilinçli bir kurgulama ile değil; Oğuz geleneğinin yüzyıllar süren bir yansıması olarak ortaya çıkan bilinçaltı bir seçme hareketidir. Bu çalışmamızda Dede Korkut Hikâyeleri'nde sözcüklerin ne sıklıkla kullanıldığını tespit etmekle birlikte, söz varlığının genel tasnifi üzerinde durmaya çalışacağız. Buradan hareketle kısaca, Türkiye Türkçesi'nde sıklık bağlamında kullandığımız sözcükler ile Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen sözcükler birbirleriyle örtüşmektedir diyebiliriz. Sonuç olarak, Dede Korkut dili, bugün hala yaşayan statik olmayan bir dildir demek mümkündür.

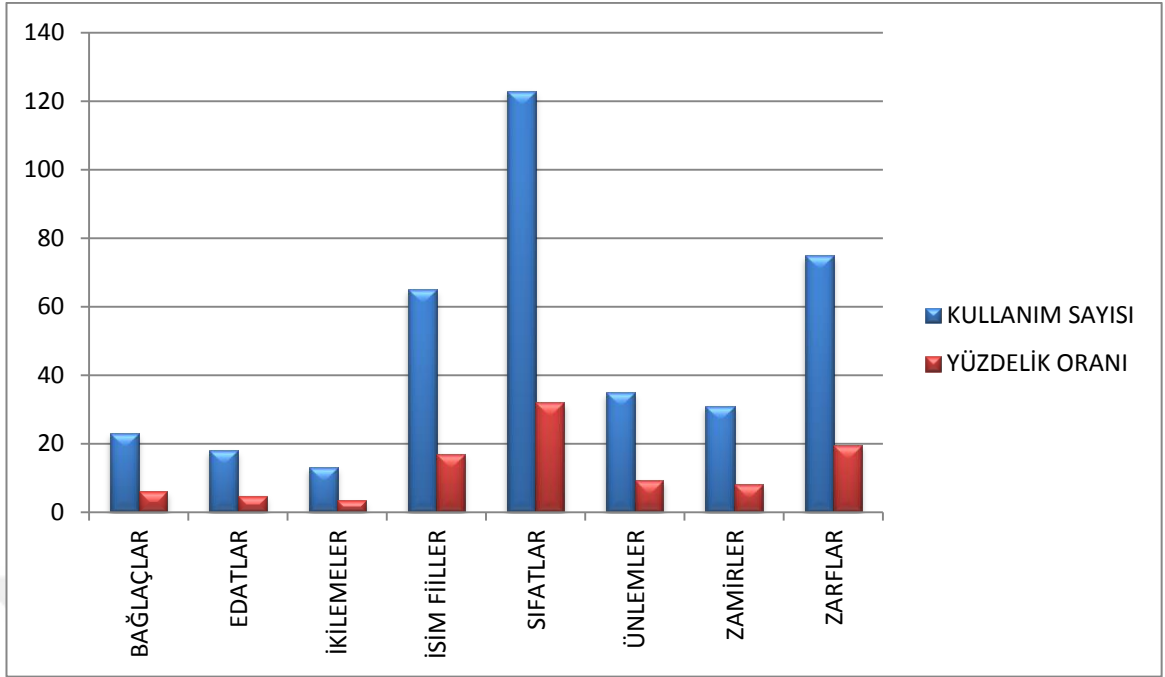
BÖLÜM 2.) DEDE KORKUT HİKÂYESLERİ'NDE GEÇEN GEÇEN SÖZCÜKLERİN YAPI, ANLAM ve KÖKEN BAKIMINDAN TASNİFİ

2.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapıları Bakımından Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapıları Bakımından Sözcüklerin Dağılımı

	KULLANIM SAYISI
İSİMLER	2052
FİLLER	774
TOPLAM	2826

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapıları Bakımından Sözcüklerin Alt Dağılımı

	KULLANIM SAYISI	YÜZDELİK ORANI
Bağlaçlar	23	% 6
Edatlar	18	% 4,69
İkilemeler	13	% 3,39
İsim Fiiller*	65	% 16,97
Sıfatlar	123	% 32,11
Ünlemler	35	% 9,13
Zamirler	31	% 8,09
Zarflar	75	% 19,58
TOPLAM	383	% 99,96

* İsim fiiller, ilgili fiillerin açıklamalarında ayrıca verildiğinden yeniden ayrı bir başlıkta zikredilmemiştir.

2.1.1.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde İsimler

Türkçe Sözlük’te *isim*, Ar. (*ism*), “*Ad, kişi, insan, dil bilgisi terimi olarak ad*” (GTS, 2011:1026) anlamındadır. Çalışmamızın esasını oluşturan iki katmandan birisi isimlerdir. İsim-fiiller, zarf-fiiller, sıfat-fiiller ayrı bir başlıkta verilmek yerine ilgili sözcüğün açıklamalarına eklenmiştir. Nitekim halihazırda Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan sıfat-fiiller için (ŞİŞMAN KARAŞAH, 2006), zarf-fiiller için de (ŞİŞMAN KARAŞAH, 2006), (KERİMOĞLU, 2008:59-71) çalışmaları mevcuttur. Dede Korkut Hikâyeleri’nde iki sözcüklü yüklemler ve yapı ile ilgili olarak da (ÜSTÜNOVA, 1998:140-146) ve (ŞAHİN, 2017)’ye bakmakta fayda görmektediriz.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan tüm isimler ve kullanım sayıları (K. S.) aşağıda görüldüğü şekildedir:

K. S.	İSİM / İSİMLER
439	<i>bir</i>
405	<i>men</i>
372	<i>sen</i>
371	<i>ğara</i>
353	<i>han</i>
348	<i>oğul</i>
341	<i>ğazan</i>
337	<i>big</i>
310	<i>yir</i>
304	<i>ne</i>
303	<i>at</i>
286	<i>bu</i>
285	<i>yigit</i>
258	<i>kāfir</i>
246	<i>ğız</i>
236	<i>ağ</i>
227	<i>ile</i>
216	<i>baş</i>

207	<i>oğlan</i>
196	<i>Beyrek</i>
183	<i>oğuz</i>
180	<i>el</i>
168	<i>baba</i>
154	<i>göz</i>
150	<i>dağı</i>
148	<i>aña, mere</i>
129	<i>maña, kan</i>
121	<i>kılıç, var</i>
112	<i>delü</i>
108	<i>gün, üzer</i>
101	<i>iv, kırk</i>
100	<i>saña</i>
99	<i>kardaş</i>
97	<i>kim</i>
96	<i>ala</i>
92	<i>görk</i>
91	<i>kim, yüz</i>
89	<i>haber, tağ, yok</i>
88	<i>er</i>
85	<i>koca</i>
83	<i>can, iki</i>
79	<i>ad, gibi, şu</i>
73	<i>tañrı</i>
70	<i>biz, Dede, karşı</i>
69	<i>içün</i>
67	<i>yan</i>
66	<i>Bayındır</i>
65	<i>çoban</i>
64	<i>kan</i>
62	<i>Aruz, Depegöz, Turalı</i>

61	<i>alṭun</i>
60	<i>iç, Tekür</i>
59	<i>ḥatun, yol</i>
58	<i>Uruz, koyun</i>
57	<i>ben</i>
56	<i>ağa</i>
55	<i>Allaḥ, Basat, deve, Korkut</i>
54	<i>aygır, şakal</i>
53	<i>ōñ, üç</i>
52	<i>bura</i>
51	<i>al, art, art, kalın, oḥ</i>
50	<i>il</i>
49	<i>ata, böyle, ozan</i>
48	<i>ağaç, Begil</i>
47	<i>Dirse</i>
46	<i>Bay</i>
45	<i>ağız</i>
44	<i>adam, av, boğa, buğa,</i>
43	<i>kal'a, koç, meger</i>
42	<i>ton</i>
41	<i>bel, bayağı</i>
40	<i>gelin, girü</i>
39	<i>hey, kaba, söz, yidi,</i>
38	<i>ağça, alın, gerek, niçe</i>
37	<i>aşlan, dünya, kavat, meydan, otağ</i>
36	<i>ki, Taala, tavla</i>
35	<i>añun, Azrail, boyun, Büre, öz, püre</i>
34	<i>alp, ayak, kapu, yay</i>
33	<i>biñ, Dumrul, eren, kadir, sağ,ve</i>
32	<i>sağ, uç</i>
31	<i>boz, namerd</i>
30	<i>ban, bile, çok, katı, kurban, ya, yahşı, yoldaş</i>

29	<i>geyik, hoş, kazılık, siz, tuşak, yıl</i>
28	<i>alt, bazırgan, dil, dün, kendü, kuş</i>
27	<i>gök, karçar Muhammed, polat</i>
26	<i>din, göne, kızıl, kişi, şol, şahbaz</i>
25	<i>karangu, kaçar, ulu, Yigenek</i>
24	<i>aña, añdan, esen, hep, gönül, taş, uzun</i>
23	<i>ağır, buğra, gine, melik, taş,</i>
22	<i>beñzer, but, kimse, kopuz, üst</i>
21	<i>ara, berü, beş, biş, de, degül, göğüs, ölüm, şulğan</i>
20	<i>altı, arı, bamsı, boy, çiçek, düğün, gerdek, her, kaftan, ordu, yalunuz, yine</i>
19	<i>bağır, banı, bellü, Bidevi, hak, hüner, ilen, iş, kulak, şaru, selcen</i>
18	<i>akça, Ala Tağ, altmış, gafıl, gice, karıçuk, kaz, konur, köpek, ölü, süñü, yili, yüce</i>
17	<i>ağır, alça, bun, depe, divan, helâl, hem, hisâr, ince, kol, parmak, pürçek, süd, vakıt, yaş</i>
16	<i>a, and, ay, boy, devlet, dört, egrek, et, eyle, gürz, imdi, işk, kanı, kargu, karındaş, kaş, Şalur, tayı, yig</i>
15	<i>añlar, avrat, canavâr, çadır, gök, gölge, günâh, karım, kölge, meded, murâd, on, selâm, soñra, toköz, Tundar, yohsa, yurt, yüzük, zamân</i>
14	<i>ağayıl, ayıb, boy, burla, diri, dua, düşmen, eger, hak, kaç, kanlı, karın, kayıtaban, Kazılık, Kıyan, mal, od, ok, pâra, pâre, saç, şovuk, şehîd, Şekli, yarağ</i>
13	<i>bilek, birkaç, birlik, demür, kanağ, kerre, saht, şimdi, taht, umut, üç yüz, yüksek</i>
12	<i>acı, amân, anda, argış, belî, beyân, Bicân, cıda, dere, Emen, gözel, güç, güyegü, kar, karu, kelime, Kılbaş, kulun, kurt, leşker, niye, oda, pes, piçen, şuç, şahin, şarab, tar, tatlu, yaka, yığnağ, yimek</i>
11	<i>‘akıl, alaca, azîz, buynuz, deñiz, deri, diz, kıl, kul, ocağ, on altı, şabağ, şalavât, Selçük, şölen, vây, Yalançı, yumruk, zebün</i>
10	<i>akındı, alay, ‘aşî, ay, beşik, birbiri, bişik, bol, budak, buyruk, cılasun, cübbe, dip, dünlük, egin, gin, gümbür, hâl, helâk, iman, kabul, kaya, kuyruk, mahâl, şapan, son, Uşun, uyhu, yâ, Yaltaçuk, yanağ, yukaru,</i>

	<i>yüklet, yürek</i>
9	<i>aç, âlem, âmîn, azgın, ak, boğaz, cāsus, dervend, ecel, ense, etmek, geyim, gölgeliçe, gönder, gün, güz, haman, hay, hemân, kaçan, kadın, Kapak, kaplan, karı, kavum, kök, kuzı, nesne, otağ, şayvân, şaz, segrek, semüz, şöhet, soy, şiven, toz, tutam, tümen, ün, yara, yügrük</i>
8	<i>alma, arha, arkuri, Aruk, aşığa, atlas, aydın, bağ, Bayburt, beglik, berk, bınar, biglik, binit, büyük, döşek, düş, evren, hazine, içme, it, kağan, kalkan, kayın, kıyma, kiçi, kuru, mağara maksud, Mustafa, nagahandan, nire, otuz toğuz, püre, Rüstem, savaş, şıgın, şol, toz, vallāh, yahni, yakın, yime, yimek, yöm, zarb, zārılık</i>
7	<i>acığ, açık, Alp Rüstem, altı yüz, arka, Arku bil, bıyık, borı, bölük, burc, cenk, çemen, çiçek, çün, destür, dost, dülek, elbetde, evren, evvel, eyü, gazi, hasret, ipek, ışık, kadar, kanda, Karaçuk, katla, kazılık, kın, kıyamet, kuvvet, kuyu, kuzgun, künbed, maşlahat, muhtāc, niçün, o, ot, şaru, şer, şükür, tal, toğsan, toñuz, toym, ulaş, urgan, yıl, yüz</i>
6	<i>abdest, açuk, āh, ahşam, ap, araba, arslan, aşıl, aş, batman, bebek, cem, cemī', cılavı, çargap, çeri, çırgap, daya, Demür Kapu, elli, emir, erdem, erlik, etek, eyer, fānī, gavğa, gelim, gidim, güman, haliça, hayıf, hiç, hub, ilkıçı, ısuğ, irkek, iye, karavaş, kaygu, kerem, keşiş, kışırça, kiçi, kilise, koltuk, ko-, korhu, köşk, namāz, nāyib, nöker, Oğuz-nāme, ökçe, öñdin, parasar, per, perri, peygamber, sancak, şası, şadılış, Şemseddin, şu, tam, tamam, taraf, ters, uğur, yalınçak, yarın, yazuh, yılan, Yigrek, yin, Yinge, yoh, yorıyış, yunt, yüklü, zalım</i>
5	<i>akın, alan, alar, alem, alkiş , amanat, armağan, avaz, ayak, bahadır, behişt, bi-tekellüf, budağ, burun, çağ, çakmak, çevük, çigin, çomağ, çünkü, da, dāyim, Düzmürd, esir, eylik, gevde, göl, göt, günlük, Gürcistan, himmet, ırak, içit, içmek, kabza, kada, kam, kamın, kanğı, karaça, kayın, kaza, kendüzün, kepenek, kez, kiçe, koşa, kuru, külük, maya, mescid, mu, muhannet, muştucu, muştuluk, nişān, öte, öyle, rekāt, sağrak, şapa, şarp, serhad, server, sı-, sicim, şöyle, tac, tamar, tanığ, taşra, tırnak, tiz, toklu, top, torum, uyluk, yağmur, yalan, yaman, yana, yavru, yazı, yelek, yesir, yigitlik, yumru</i>

4	adahlu, alan, alçak, altmış biñ, ayru, azad, baht, balçak, bam, bek, bilük, boğaz, börk, buldur, burma, cellat, cömerd, cümle, çal, çal-kara, çavuş, çomak, damağ, çilbır, degin, demren, dergāh, destmal, dirnek, dīzār, dom, duvah, düm, dünya, Düzen, eski, eş, evet, ğan, ğazā, gör-, gündüz, hacet, harclık, hu, ılğar, ınak, için, imrençe, inak, iş, iti, iz, izzet, kadun, kal'a, kalabalık, kapuçı, kar, karga, katır, kazab, kına, kırğın, kırış, kısrak, kıyma, koñşı, kömlek, köpri, köşek, kuñt, leş, maħbūb, miskīn, möhkem, muhkem, muşhaf, muṭī', nāgāh, nāmūs, nevbet, orta, ortaç, ögür, ögüt, öksüz, ötüri, padişāh, pehlivān, Rāb, rāzı, sağlık, şalkum, şaruğ, şarvān, sebeb, süvri, Şāh, tana, taşkun, tavul, tayak, Ters Uzamış, toğrı, tolu, tomanın, topuk, toyum, turgay, umu, uyan, uzamış, üzengü, vā'de, vākı'a, var, yād, yağma, yāren, yavuklu, yayla, yaylak, yığanak, yigirmi, yigirmi dört, yoldaşlık, zārī
3	-a, ağıl, ahi, akınçı, alınca, ali, amit, apul apul, arşun, artuk, aşmak, atmak, aya, ayrit, bağ, balçık, bargāh, barmah, beñiz, beyin, beze, biserek, bit, boğaç, Boğazça, bolayki, boz ok, buğaç, bunçılaysın, cavab, ciger, çalım, çap, çapar, çay, çengel, çevre, çoğ, çöngel, çuħa, çuka, çuldi, dan dansuh, degirmen, dem, depere, derviş, dīdār, dilek, direk, düden, Dülbend, dünle, düp, dürlü, egri, elli yidi, emçek, emmi, Emren, enük, eylemek, Faṭma, fikir, fi'l, Gaḫlet, gāyet, gayret, geçit, gelmek, genç, gimī, gögerçin, gökçek, gümüş, hamle, ħarāb, Hasan, hazır, hele, heybet, ħod, ħörmet, Hüseyin, içerü, içerü, inayet, iss, işarat, kalı, kamçı, Kara Deniz, karış, kat, kavı, kavurma, kesim, kırmızı, kır, kırmızı, kiçit, kilid, kiriş, konuk, kov, kulağuz, kutlu, küçüçük, kül, kür, Mekke, mel'ün, miz, ner, nikab, nimet, nişanlı, oba, omuz, on biş, orman, otah, oyun, ögeç, ögmek, ölke, ölmek, ömür, ötkün, öyün, Pay, pencik, pıçak, rızk, şadak, şağrı, Salahana, soy, soylama, süglik, sünük, şad, şazılık, şehir, şirin, şişlik, şundan, talu, tamaşa, tan, tavuk, tazi, ten, Tirabuzan, toğan, toprak, torı, tuç, tülü, uçmak, uşak, uşda, üç ok, üç yüz altmış altı, virmek, yaban, yağ, yağılık, yağrın, yalın, yapağulu, yasduk, yaşurmak, yayan, yeni, yok, yunlu, yük, zaval, zindan, zārī
2	adaklu, adavet, adem, ademi, ağça kala, aleyk, amel, ancak, arğap, arkıç, arpa, arş, arşun, aşuk, atış, avcı, ay, ayal, Ayasofya, Ayişe, ayruk, azim,

	<i>baca, badem, badya, bahri, bākī, ban, bayağı, bayır, bez, bidat, billah, biz, Boğaçuk, borç, bostan, boy, bozaç, bre, Budak, Buğaçuk, bukağı, bulut, buz, bütün, cāhil, cebbar, cebehana, Cebrail, çağnam, çara, çayır, çetir, çoluk, dad, dadı, def'i, delük, deñlü, Dereşam, derin, Direk, dolamaç, dostlık, Duha, Dundar, düdük, düşmenlik, düz, e, edük, ejderha, eksük, el-, hasıl, erkek, eşek, evnük, eyegü, Fatıma, gāh, garım, gayıb, girçek, gizlü, gor, gön, güreş, güv, habıs, halallık, halayık, hamān -dem, hançer, harac, hatır, havala, hayır, herze, hızır, hırd, 'ibret, iklim, iley, ilk, imrahor, inek, irkeç, issüz, ivermeh, kaçınç, kaçır, kamu, kap, kapurga, karar, karıplık, karkış, karun, karvan, kayış, kefen, kertme, kırnak, kimsene, kiş, koğu, korku, korumsı, kudbe, kulan, kulp, kumaş, kur, Kur'an, kurma, kurumsı, kuşak, küpe, küpür, küt, lāhzā, lā'net, maḥmūz, mancılık, melek, merze, minnet, mubārek, mudbak, müdara, Mü'min, Müsülman, naḳara, nārā, nāzar, nezīr, nigār, oğrı, olmak, on altı biñ, ora, otuz, otuz iki, öd, öginmek, öyle, paşa, pehlû, peynīr, pul, pusarık, puta, revan, Rum, şadaḳa, şakar, şakın, şapa şağ, sayılmak, segirdiş, seksen, selvi, serçeşme, serhoş, sevgü, sevgülü, sevinç, seyrān, siñ, sinek, şoğan, şop, söylemek, sufra, surāhī, süri, Sürmelü, şalvar, şapala, şeytān, şin, tā, tābut, tācīr, taḳlu, tālī, Taṭar, terki, toḫınç, toḫuzlama, tolama, tolamaç, tolap, tolma, tudaḳ, tuğ, tuğılga, tuman, tur-, tuş, tutaḳ, tüken, Türkistan, Türkmen, tüy, ud, urmak, us, uz, ümiz, üzüm, vaf, vasil, yad, yalabıdak, yalap, yalın, yamaç, yañlış, yap, yapa, yapuk, yar, yarım, yartaçuk, yas, yaşak, yataḳ, yavūz, yaya, yayaḳ, Yayhan, yaz, yazın, yıldır, yıllık, yilim, yoğurt, yorga, yüz kırk, zahm, zerre</i>
1	<i>ayak yolu, Abḳaza, 'ācīz, affān, ağırlık, Ağlağan, ağrı, ahd, ahed, ahiret, Ak Hişar, Ak Şıka, aḳarlı, al, ālet, aleyhi's-selām, aleyke's-selām, 'ālim, Allahu Samed, almas, Alp Eren, amennā ve saddāknā, Amme, añaru, añı, añsuzın, Arabī, Arafāt, Arḫu Bil, 'arsuz, arzu, asa, asuman, aşbaz, aşut, avsıl, avuç, ayağ, Ayna, ayna, ayran, ayrılık, Aznavur, azuk, avay, bağdama, baḫa, baḫadırlık, baḫş, baḫşış, baḳa, baḳır, baḳış, baldır, balık, Bamsa, Banu, barak, bārī, Başu Açuk Tatyān, baya, bayat, bazlamaç, becit, beden, bekir, bela, belen, belki, belürsüz, beñçileyin, berāber, berde, bere, bici, bī-ḫaber, bikir, biliçi, bilik, birez, biterli, binmeḫ, binmek,</i>

	<i>bizaval, boğma, boğma, bögelek, böğür, böylelik, buğur, buğur, bular, bunça, burçak, buzağı, Bügdüz, bühtân, cāriye, cedd, cehennem, cernal, cevşen, ceza, Cızığlar, cici, cima, cisim, cuş, çalap, çalış, Çan-Kız, Çan-Paşa, çalmak, çapkun, çartak, çatlaguç, çatma, çenber, çene, Çerkez, Çeşme, çetük, çevgen, çıplak, çırağ, çirpındı, çoğrama, çuğa, çuval, çünkim, dağ, dam, dar, davul, dayı, daz, dede, degenek, delim, delülük, Demür Güci, depegen, depme, derd, derhâl, derinlik, divar, di, dilemek, dilkü, dikmek, dimek , dimemek, dirim, dirlik, diş, dişi, dizçük, döger, dögişme, dökme, döl, dönmek, dös, duharlu, dulum, duşak, düğme, Döldül, dün, dünyelük, , düvlek, Ebu Bekir, edeb, ehil, ejdeha, eksüklük, el-‘âkıbet, el-aman, elek, el-hamdu lillah, el-ğāşıl, elli biñ, elmas, elük, emirahur, Ense, erçel, erdil, eren, ergenlik, esrük, ester, evren, eyülik, eyyam, ezel, faide, fakı, feryad, fışıl, fırak, Firavun, fursat, galaba, ğani, garıp, ğayrı, gedik, geliş, gence, gerdan, getürmek, geyesi, gez, gicelik, gide, girmek, gögez, Gökçe Deniz, Gökçe Tag, gömeç, göre, göstermek, gözçi, gürbüz, güvenç, güzin, hacı, haç, hadd, haklu, haşsuz, hall, halvet, hamayıl, hāmîle, hampa, hanlık, haraça, harami, haramzada, haran, haş, hased, haşıl, hasūd, hava, havlu, hayvan, hece, hekim, he-mi, Hemid, hemin, hemişe, hıra, hırta-, hırs, hırsuz, hısım, hikayet, hindu, hizmetkar, hoca, hoşlık, hotaz, hoyrad, humra, hurdahaş, husus, ıldırım, ilduz, ilki, ır, ırmak, İbrahim, ibrişim, içre, igi, ikindü, ikrar, ilakırdı, ilalmış, ilem, ilham, ilim, iltifat, imarat, imirze, insan, inşa'llah, ip, irken, ism-i a'zam, İstanbul, istemek, işde işit, işret, ittifak, ittifaki, kabarkalu, kabile, kaçma, kadd, kadeh, kadem, kader, kafa, kaftanlık, kağıd, kahhar, kahil, kaçınç, kalaba, kalemçi, kalın, kalınlık, kamet, kamış, kanara, kancaru, kandan, kapak, kapçak, kapurka, karalık, karavul, karavullık, karayıb, kargaşa, karış, karma, karuçuk, kasd, kaş, kaşga, kavak, kavun, kayı, kaymak, kayrı, Kazan, kazavat, kebîn, keçi, kedi, keklik, kelb, keleş, kelim, kemal, kenar, kendürük, kerbela, kerpiç, keten, kıcırdı, kılcıda, kınuk, kıpçak, kıran, kıran, kısa, kışır, kış, kıvrımsı, kıyan, kıyı, kıynak, kızağı, kızan, kızgun, kızılçuk, kiçim, kiçmek, kir, kocalık, kolan, konç, konmak, konukluk, konur, korhınç, koşun, kovma, koyun, köç, köhne, köñlek, köp, köpük, kös, köstek, köz, kudret, kuduz, kuğı, kulluk, kulmaş, kum, kuma, kun, kunç, kurulu, kuşkun, kuşbe, kutlu, kutsuz,</i>

küfür, külāh, külek, külüñk, kümes, kürk, kürsī, lāf, lāyık lā ilāhe illa'llāh
muhammedün resûlu'llāh, mā'bûd, mahmuzī, māķbul, ma'lûm, mamaķ,
ma'nī, maşraba, Medīne, melhem, melûl, memleket, menlik, menzîl,
merdān, Merdīn, merhem, mermer, mest, meşe, meşgûl, meşhûr, meyhāna,
mil, mināra, mişe, möhlet, muħannetlik, muhīb, muķābil, mûnīs, muraşsa',
murdār, Mûsa, muşāhib, müddet, mürüvvet, müstecāb, müşkül, nāgāhī,
nākes, na'l, naşīb, nefer, Nemrûd, nesil, nevāle, nidā', nigāh, nikāh, Nûh,
oğlak, Oķçı, oķçı, olmamak, on biñ, on biş biñ, on dört, on iki, on iki biñ,
onat, ortalık, 'Osmān, otlak, otuz biñ, otuz üç, otuz yidi, oyarmak,
oynamak, oynaş, öksüzlik, öküç, öpmek, ördek, ördük, ören, örilü, örme,
öteki, öyke, öyken, panbuk, pas, pasın, paşmak, pāyende, pencere, pençe,
perçin, pervāz, peşimān, pilon, pir, pişkeş, puçuk, pusu, put, puthāna,
rahīm, rahmet, rāst, resûl, sâ'at, şabadanča, şafa, şağdıç, şağınç, şağış,
şahābe, şak, Şaka, şakaç, şaklamak, şakşagan, şalış, şalkum, şam, şaman,
şamed, şamur, Şancida, şandal, şaray, şarımşak, şaru, şaru, şaru, şavgaţ,
şay, sâyir, şayru, seksen biñ, serheng, sermüze, ses, settār, seyrek, Şiddik,
şıdk, şıgır, şıgırtaç, şınuk, şıpara, şır, şıra, şırça, şızı, siñir, Şofi, Şoğan,
şokman, şom, şor-, şucu, şunkur, şûret, şurnaçı, sügsün, sürdürmek,
süsügen, şadman, şahādet, şāh-ı merdān, şahinçi, şakaķ, şam, şamaţa,
şāmī, şart, şayka, şebcırāğ, şefkat, şeker, şikār, şikāyet, Şiröğüven, şiş,
şuñā, şuñda, tadı, tağarcuk, taħsin, taleb, Talı Saz, tama, tanıķ, tanışuk,
tanla, taraka, taraklık, tarı, tarţağan, taşı, Tat, Tatyan, tavlunbaz, tavşan,
tay, taze, teber, teferrüç, tek, teke, tekebbürlik, tenef, tepel, terkeş, tevbe,
tışarı, toğma, toğrı, Toğsun, toķsan biñ, tolu, tomar, torba, tökmek, tu, tul,
tul tular, tularar, turaç, turfanda, tırı, tırış, turmaķ, turna, tuşak, tut,
tutmak, tuz, tüş, u, uçmağ, ulemā, ulufeçi, 'ummān, un, urğun, urışma,
uruğ, uş, uyumak, ü, üçinci, üleşmek, ümīd, ümmet, ürmek, Ürüveyde,
üveyke, vāfir, varlık, vaşiyet, vaţan, vech, velāyet, velī, vezir, virek,
virişmek, yā, yadık, yağrınçı, yakın, yalak, Yalançı, yalmak, yamrı, yanal,
yanuk, yapağı, yaruk, yāsīn, yaşmak, yavşan, yaylın, yazu, yazuk, Yezidī,
yıkıcı, yıldırım, yınak, yırtuķ, yidi biñ, yidi yüz, yigirmi biñ, yigirmi biş,
yike, yilken, yilteme, yinge, yitmek, yitmiş iki, yiyni, yolaķçı, yolçı, yonma,
yorğan, yorgun, yort, yortma, yön, yular, yumuş, yuñ, yundi, yuva, yüz biñ,

	<i>yüzgeç, zaḥmet, Zelīḥa, zelīl, zindānçı, zīr ü zeber, ziyāda, zīynet, Zübeyde, zūlfikār</i>

2.1.1.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bağlaçlar

Türkçe Sözlük'te *bağlaç*, “Eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, *rabıt*, *rabıt edatı*: *ve*, *ya*, *veya*, *ya da* birer bağlaçtır.” şeklinde tanımlanmaktadır (GTS, 2011:229).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde zarf görevinde kullanılan sözcükler şunlardır:

ammā: Ar. İ. (ammā), “Çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, *amma*, *lakin* *velakin*; uyarma veya şartlı bir ifade niteliğinde olan bir cümleyi, başka bir cümleye bağlamaya yarayan bir söz; beklenmeyen bir sonucu anlatan iki cümleyi onun sebebi durumunda olan cümleye bağlayan bir söz; bir yargıyı veya bir buyruğu pekiştirmek için de kullanılan bir söz; bazen dikkati çekmek için cümlelerin sonuna getirilen bir söz” (GTS, 2011:110): (74-2), (78-4), (79-9), (86-12), (129-13), (132-2), (215-4), (216-13), (216-8), (216-9), (220-13), (227-10), (238-8), (239-1), (248-2), (284-2), (284-4), (292-10), (296-7).

bile: Tr. İ. (bile), “-*da*, *de*, *dahi*; birlikte; üstelik” (GTS, 2011:335): (7-5), (51-2), (52-2), (108-12), (140-7), (140-9), (140-10), (141-12), (169-1), (170-2), (170-3), (206-9), (206-11), (206-13), (207-1), (207-2), (207-4), (207-6), (241-12), (271-13), (292-11), (293-2), (293-2), (293-5), (293-7), (294-7), (295-13), (302-3).

çün: Far. İ. (çün>için), “Şundan dolayı, şu sebeple, zira” (GTS, 2011:1146). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (AKALIN, 1998.a:1-28): (81-6), (162-12), (171-12), (186-10), (238-6), (296-3).

çünkü: Far. İ. (çün+ki>çünkü), “Şundan dolayı, şu sebeple, zira” (GTS, 2011:576). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (AKALIN, 1998.a:1-28) (83-3), (160-9), (176-4), (205-8), (209-11); **çün-kim**: (113-8).

dahi: Tr. İ. (dahi), “Da, de; bile” (GTS, 2011:580). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:221-222; 264; 801; 872), (ÖZÇELİK, 2012:79-83): (3-7), (5-1), (5-4), (9-2), (9-3), (10-11), (11-12), (13-3), (14-5), (14-8), (16-9), (17-3), (17-6), (20-1), (20-13), (21-1), (22-4), (28-6), (32-6), (32-8), (34-11), (35-1), (35-11), (35-12), (40-7), (43-4), (43-6), (45-1), (47-7), (49-8), (50-6), (50-9), (57-13), (68-4), (69-5), (69-7), (69-11), (69-12), (70-11), (71-1), (71-10), (73-2), (73-3), (73-12), (78-2), (79-11), (79-12),

(79-13), (81-7), (82-7), (83-12), (86-8), (86-9), (86-10), (87-9), (87-12), (88-5), (88-7), (88-8), (90-6), (95-11), (96-3), (99-12), (100-4), (100-5), (101-7), (107-11), (108-3), (115-3), (120-11), (121-2), (122-8), (125-8), (136-2), (136-3), (138-8), (139-1), (139-7), (140-11), (142-13), (146-1), (148-5), (157-9), (158-1), (161-13), (166-8), (166-12), (167-1), (170-7), (170-8), (174-7), (184-5), (186-9), (189-5), (190-5), (192-11), (198-4), (200-13), (209-1), (209-13), (210-9), (210-9), (217-8), (217-9), (219-5), (221-7), (223-3), (223-10), (226-11), (226-12), (226-13), (227-1), (228-7), (231-8), (231-12), (233-10), (234-4), (237-2), (238-3), (238-5), (249-6), (269-13), (270-9), (271-3), (272-7), (273-10), (274-5), (278-8), (278-12), (279-9), (279-13), (280-8), (281-5), (281-8), (282-4), (286-5), (287-12), (289-9), (290-2), (290-3), (290-5), (290-10), (291-3), (293-12), (297-6), (299-1), (299-8), (299-10), (300-1), (301-4), (302-12).

eger: Far. İ. (eger>eğer), “Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet” (GTS, 2011:760): (22-3), (30-11), (44-11), (51-1), (56-12), (75-10), (79-11), (86-11), (99-6), (180-9), (239-3), (250-6), (269-2).

hele: Tr. İ. (hele), “Özellikle; ‘sonunda’ anlamıyla geciken davranışları bildirmek için kullanılan bir söz; uyarma, korkutma veya söz verme anlatan bir söz” (GTS, 2011:1080): (77-8), (87-8), (275-4).

hem: Far. İ. (hem), “Bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için ‘özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki’ anlamlarında kullanılan bir söz; açıklayıcı nitelikte olan ikinci cümleyi birinciye bağlayan bir söz” (GTS, 2011:1081). Gökyay tenkiten, “yennem” sözcüğünün doğru yazılışının “hem” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:326). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:714), (SERTKAYA, 2004:134): (79-12), (79-13), (99-3), (132-10), (187-2), (221-2), (221-6), (224-12), (235-11), (275-10), (275-12), (276-7), (277-1), (286-4), (302-1), (302-6).

ile: Tr. İ. (ile), “Kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz; bazı soyut adlara getirildiğinde ‘... olarak, ... bir biçimde’ anlamında durum zarfları oluşturan bir söz; cümle içinde aynı görevde bulunan iki ögeyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz” (GTS, 2011:1171): (6-8), (25-13), (44-8), (46-5), (46-12), (48-2), (54-9), (56-8), (57-6), (65-9), (71-13), (79-12), (79-13), (83-13), (85-9), (93-6), (96-12), (123-4), (127-12), (128-4), (131-1), (139-

5), (139-5), (153-6), (153-7), (153-8), (184-5), (186-9), (193-7), (205-5), (210-4), (210-9), (211-6), (218-5), (220-7), (220-13), (221-4), (221-6), (223-6), (223-11), (224-13), (234-2), (235-3), (251-13), (286-5), (293-11), (296-12).

ilem: bkz. “ile”: (47-8), (57-9).

ilen: bkz. “ile”: (8-12), (58-13), (91-1), (158-3).

ki: Far. İ. (ki), “Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir söz; özneyi, tümleci güçlendirerek cümlelerin temel bölümüne bağlayan bir söz; ‘öyle, o kadar, o denli’ vb.nden sonra, kullanıldığı cümleye güç katan bir söz; ikinci cümledeki yargının birincideki hareketin yapılışı sırasında görülerek şaşıldığını bildiren bir söz; iki cümlede anlatılan durumların uyumsuzluğunu bildiren bir söz; yakınma, kınama vb. duygular anlatmak için bir cümlelerin sonuna getirilen bir söz; bir soru cümlesinin sonuna getirildiğinde şüphe veya endişe anlatan bir söz; bazı kelimelerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, yeni edatlar oluşturan bir söz: belki, çünkü, hâlbuki, mademki, sanki gibi” (GTS, 2011:1438). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (AKALIN, 1998.a:1-28): (3-9), (8-8), (9-11), (10-5), (11-7), (17-7), (77-6), (77-10), (83-2), (85-9), (87-7), (90-5), (113-10), (129-9), (133-3), (142-6), (143-4), (156-6), (159-9), (160-8), (169-3), (171-11), (178-3), (181-8), (209-10), (222-3), (230-8), (274-7), (279-8), (290-10), (293-1), (294-7), (295-12), (295-12), (296-1).

kim: Tr. İ. (ki), bkz. “ki” (GTS, 2011:1438): (9-6), (13-3), (15-9), (19-11), (24-3), (44-5), (51-11), (53-3), (53-3), (55-2), (72-6), (75-3), (75-3), (79-1), (79-9), (82-1), (83-4), (86-8), (86-9), (87-9), (87-10), (92-1), (99-2), (102-10), (103-4), (108-13), (116-5), (117-13), (120-9), (135-8), (136-7), (142-1), (142-9), (143-6), (143-6), (157-6), (158-1), (162-12), (163-3), (174-8), (176-8), (185-10), (195-3), (195-6), (195-13), (196-5), (196-6), (196-13), (198-3), (198-8), (200-4), (212-4), (216-2), (217-6), (228-4), (229-2), (229-13), (230-5), (232-4), (228-5), (228-13), (234-10), (237-1), (243-6), (247-5), (248-1), (253-1), (257-9), (264-5), (265-5), (268-1), (269-1), (269-1), (269-11), (271-5), (274-4), (274-6), (286-1), (294-5).

meger/meğer: Far. İ. (meger>meğer), “Bilinmeyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan bir söz, meğerse, oysa, oysaki” (GTS, 2011:1645). Dede Korkut Kitabı’nda ‘meger’ ile kurulmuş birleşik cümleler için bkz. (AKALIN, 1998.b:98): (12-1), (16-9),

(16-13), (17-2), (27-8), (31-5), (43-9), (82-5), (83-11), (94-8), (96-2), (98-10), (103-2), (103-10), (110-7), (127-13), (149-6), (156-1), (156-8), (163-5), (173-11), (179-2), (179-11), (192-12), (204-13), (207-7), (209-9), (214-7), (217-4), (221-12), (244-3), (244-8), (255-4), (256-8), (257-6), (264-10), (265-3), (273-1), (273-12), (273-13), (283-1), (283-3), (285-10).

û / ü: Far. İ. (û), “Ve, ile” (GTS, 2011:2441): (180-13).

ve: Ar. İ. (ve), “İki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz” (GTS, 2011:2475): (3-7), (15-3), (21-1), (35-6), (46-4), (69-13), (72-4), (73-12), (73-12), (79-13), (87-4), (87-4), (93-10), (99-3), (106-11), (121-13), (132-10), (174-11), (181-2), (181-2), (194-5), (196-3), (221-6), (228-4), (229-9), (246-2), (248-3), (275-11), (276-4), (286-10), (286-10), (286-10), (292-13), (296-5), (302-11).

veli: Ar. (velākin>velî), “Ama, fakat, oysa ki” (GTS, 2011:2477). Muharrem Ergin, bu sözcük için Far. (velî), “velakin, fakat, lakin” karşılığını vermiştir (ERGİN, 1997.b:312): (130-1).

veya: Ar. İ.+Far. İ. (Ar. ve + Far. yā>veya), “Ayrı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilen söz, yahut; olacağı sanılan, seçime bırakılan şeyler ikiden çok olduğunda kullanılan bir söz” (GTS, 2011:2483): (177-13).

ya: Far. İ. (yā), “Şaşma, şaşkınlık bildiren bir söz; bir düşüncenin karşıtı düşünülürken kullanılan bir söz; gereklik ve onay bildiren cümlelerde yargının onaylandığını bildiren bir söz; dilek ve geniş zaman kiplerinde yargıyı güçlendiren bir söz; bilinen, görülen, hatırlanıp anlatılan bir olay dolayısıyla da sorulan başka bir konu için kullanılan bir söz; bir düşüncede sıra ile yer alan ayrı cins öğelerden biri ötekilerden üstün görüldüğünde “hele, özellikle” anlamlarında kullanılan bir söz; cevap niteliğinde olan cümlelerin sonuna getirildiğinde asıl yargının arkadan gelen cümle ile anlatılacağını belirten bir söz; bazı çekimli zamanlardan sonra gelerek anlamı pekiştiren, kuvvetlendiren bir söz” (GTS, 2011:2495). Okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (SERTKAYA, 2004:139): (13-6), (13-6), (81-11), (82-10), (87-2), (88-12), (113-10), (128-8), (134-6), (162-1), (162-2), (173-3), (177-12), (177-12), (177-12),

(177-12), (177-12), (178-1), (178-1), (178-2), (178-2), (211-6), (266-7), (283-6), (295-11), (296-1), (296-3).

ya‘ne: Ar. İ. (ya‘nī>yani), “*“Demek oluyor ki’ anlamlarında bir söz; ‘Sözün kıyası, doğrusu’ anlamlarında bir söz*” (GTS, 2011:2522): (79-6).

zīrā: Far. İ. (zīrā), “*Çünkü, yeter ki, zira*” (GTS, 2011:2661): (85-12), (95-1), (119-11).

2.1.1.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Edatlar

Türkçe Sözlük'te *edat*, Ar. *edât*, “Eş görevli kelimeleri veya önermeleri birbirine bağlayan kelime türü, *rabıt*, *rabıt edatı*: *ve*, *ya*, *veya*, *ya da* birer bağlaçtır.” (GTS, 2011:754). şeklinde tanımlanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde edat görevinde kullanılan sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

-a: Tr. İ. “*Kuvvetlendirme edatı*” (ERGİN, 1997.b.1): (112-13), (205-8), (250-1).

beli: Far. İ. (belî), “*Evet*” (GTS, 2011:301): (38-1), (50-11), (55-5), (69-5), (75-8), (75-13), (76-1), (81-12), (82-7), (88-3), (107-2), (162-2), (172-6), (187-7), (201-3), (240-2), (240-10), (246-8), (255-10).

da: Tr. İ. (da), “*da, de, dahi*” (GTS, 2011:575): (10-6), (69-13), (70-1), (112-3).

dak: Tr. İ. (dak/dek), “*dek, kadar, -e kadar*” (GTS, 2011:295): (58-2).

de: Tr. İ. (de), “*Da, de*” (GTS, 2011:575): (34-9), (34-10), (73-10), (73-10), (89-9), (132-4), (161-12), (188-6), (296-4).

degin / değin: Tr. İ. (değın), “*Dek, -e kadar, değin*” (GTS, 2011:609): (90-13), (293-1).

deñlü: Tr. İ. (denli) “*‘Kadar’ anlamında üstünlük derecesini belirten bir söz; ağırbaşlı, sözleri ve davranışları ölçülü olan (kimse)*” (GTS, 2011:631). “*dikili*” okumasına tenkiten özcüğünün doğru okunuşu Gökyay’a göre *denlü* şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:335): (248-2), (290-9).

evet: Tr. İ. (evet), “*‘Öyledir’ anlamında kullanılan bir doğrulama veya onaylama sözü, olur, oldu, peki, tamam, ya, beli, ha, he; olumlu cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz; sözü açan veya bağlayan bir söz*” (GTS, 2011:285). “*udmanam*” okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin yanlış okunduğunu ve ifadenin iki ayrı sözcük halinde *evet benim* diye okunması gerektiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:333): (82-7), (159-12), (159-13), (221-2).

gibi: Tr. İ. (gibi), “*-e benzer; o anda, tam o sırada, hemen arkasından; imişçesine, benzer biçimde; -e yakışır biçimde*” (GTS, 2011:944). Ayrıntılı okuma denemeleri için

bkz. (BALYEMEZ, 2012:88); (ÖZÇELİK, 2016:198): (9-4,5), (10-2), (10-3), (15-8), (15-8), (16-2), (16-10), (25-12), (35-12), (40-13), (44-3), (56-1), (58-1), (64-9), (88-13), (92-8), (93-2), (97-8), (99-10), (99-10), (106-7), (107-9), (109-7), (116-5), (116-9), (116-10), (116-13), (117-1), (128-9), (128-9), (128-10), (129-2), (129-2), (129-2), (129-5), (129-6), (129-7), (134-3), (140-4), (148-13), (148-13), (151-5), (158-12), (158-13), (160-10), (165-11), (181-5), (181-7), (181-10), (183-1), (191-2), (191-2), (196-11), (200-8), (204-5), (204-5), (204-9), (211-11), (211-11), (212-4), (213-6), (234-13), (252-1), (282-4).

hayır: Ar. İ. (ḥayr), “‘Yok, öyle değil, olma’ anlamlarında onamama, inkâr bildiren bir söz; olumsuz cümlelerde anlamı pekiştiren bir söz”; hayır (II:) (ḥayr), “İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım; iyi, hayırlı, yararlı, faydalı” (GTS, 2011:1070): (262-11), (296-11).

hod: Far. İ. (ḥūd), “Kendi, ‘kuvvetlendirme edatı” (ERGİN, 1997.b:140): (162-7), (169-11), (259-13).

içün: Tr. İ. (için), “Amacıyla, maksadıyla; neden ve sonuç belirten bir söz; -den dolayı, -den ötürü; özgü, ayrılmış; düşüncesince, kendince, göre; hakkında; oranla, göz önünde tutulursa; karşılığında, karşılık olarak; uğruna, yoluna; süre belirten bir söz; ant deyimleri yapan bir söz” (GTS, 2011:1146). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:661-662): (34-4), (54-11), (69-3), (70-10), (93-11), (118-11), (129-9), (130-4), (130-5), (130-6), (130-7), (130-8), (130-9), (130-11), (130-12), (130-13), (131-1), (131-2), (132-2), (132-3), (132-4), (132-4), (141-9), (144-12), (145-6), (145-11), (146-13), (146-13), (156-5), (169-13), (170-1), (176-1), (178-3), (192-13), (209-4), (247-3), (247-5), (259-3), (259-3), (269-3), (269-5), (269-6), (269-8), (269-9), (270-12), (273-13), (275-13), (276-7), (284-3).

işde: Tr. İ. (işte), “Bir şey gösterilirken veya bir şeye işaret edilirken söylenen bir söz, aha, ahacık; anlatılan bir sözün sonucuna gelindiğini gösterir; anlatılan şeye dikkat çekmek için kullanılan bir söz” (GTS, 2011:1228): 3-6.

kadar: Ar. İ. (kadar), “Ölçüsünde, derecesinde; büyüklüğünde, genişliğinde; dek; gibi; denli; süre belirten bir söz; miktarda, derecede; bir sayıdan sonra geldiğinde kesinlikle

belli olmayan bir niceliği belirten söz” (GTS, 2011:1257): (87-6), (90-11), (177-5), (184-8), (204-6), (303-9).

kibi: Tr. İ. (gibi), “-e benzer; o anda, tam o sırada, hemen arkasından; imişçesine, benzer biçimde; -e yakışır biçimde” (GTS, 2011:944): (16-2), (25-12), (46-12), (55-6), (55-7), (58-1), (82-3), (95-5), (114-9), (148-7), (214-12), (219-10), (253-3), (253-4).

şol: Tr. İ. (şu), “Şu, gösterme edatı” (ERGİN, 1997.b:279): (32-9), (40-7), (229-8), (231-1), (249-1), (253-1), (297-5).

tamam: Ar. İ. (tamām), “Bütün, tüm; eksiksiz; yanlış ve yalan olmayan, doğru; tamamlanmış, bitmiş; evet; beğenilmeyen bir iş veya öneri karşısında söylenen bir söz” (GTS, 2011:): (3-2), (3-10), (204-11), (216-7), (220-6), (238-4).

toğrı: Tr. İ. (doğru), “-e doğru, yer-yön edatı” (GTS, 2011:2257): (136-9), (174-12).

2.1.1.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sıfatlar

Türkçe Sözlük'te *sıfat*, Ar. *şifat*, “Bir adı, nitelik, nicelik, yer, sıra vb. bakımından niteleyen, belirten kelime, ön ad” (GTS, 2011:2088) olarak tanımlanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde en önemli isim soylu sözcüklerden birisi olan ve sıkça kullanılan sıfatlar, Muharrem Daşdemir'e göre, “Eserde sıfat tamlamaları büyük bir yer tutar. En sıradan şeyler bile çoğunlukla birtakım sıfatlarla anılır. Bu eserde bir estetik kaygı taşındığını, sadece anlatma değil, güzel anlatma amacı güdüldüğünü gösterir. Bu duruma dayanarak Dede Korkut “amacı güdüldüğünü gösterir. Bu duruma dayanarak Dede Korkut “boy”larının edebî bakımdan işlenmiş olduğu söylenebilir.” (DAŞDEMİR, 2000:735). şeklindedir.

Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'nde sıfatlar ve sıfat tamlamaları ile ilgili olarak bkz. (BURDURLU, 2018:523-527); (ÖZCAN, 2005); (ÇETİN, 2015).

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz sıfat görevini taşıyan sözcükler şunlardır:

açuk: Tr. İ. (açık), “Açılmış, kapalı olmayan, kapalı karşıtı; engelsiz, serbest; örtüsüz, çıplak; boş; görevlisi olmayan, boş (iş, görev), münhal; aralığı çok; çalışır durumda olan; kolay anlaşılır, vazih; gizliliği olmayan, olduğu gibi görünen; her türlü düşüncüyü hoşgörüyle karşılayabilen, etkisinde kalabilen; rengi koyu olmayan, koyu karşıtı; sevişme sahnelerini bütün çıplaklığıyla anlatan (kitap, resim, film vb.); belirgin bir biçimde; bir gereksinimin karşılanamaması durumu; belli bir yerin biraz uzağı; denizin kıyından uzakça olan yeri” (GTS, 2011:1415): (48-13), (100-6), (100-6), (127-13), (170-11), (178-4), (263-13).

‘arsuz: Tr. İ. (ar+sız), “Utanması, sıkılması olmayan, yılışık, yüzsüz (kimse); açgözlü davranan (kimse); kolayca üreyebilen (bitki)” (GTS, 2011:157). Muharrem Ergin'e göre, Ar. >('âr) (ERGİN, 1997.b:19): (250-1).

artuk: Tr. İ. (artık), “İçildikten, yenildikten veya kullanıldıktan sonra geriye kalan; isim-bir şeyin harcandıktan veya kullanıldıktan sonra artan bölümü; daha çok, daha fazla; bundan böyle, bundan sonra; büyük ve tam aralıkların yarım ses artmış hâli” (GTS, 2011:159): (4-3), (19-12), (76-2).

aru: Tr. İ. (arı), “*Temiz; yabancı şeylerden arınmış, katışıksız, saf, halis; günahsız*” (GTS, 2011:). “*Kumaşın urusunu*” okumasındaki özcüğün doğru şekli Gökyay’a göre “*arusunu*” şeklinde olup anlamca “*halis, pak, temiz*” ifadelerini karşılamaktadır. (GÖKYAY, 2007:327). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:402-403): (64-2), (67-6), (84-11), (121-3), (122-3), (123-5), (133-3), (148-10), (152-13), (155-10), (194-6) (202-7), (213-8), (214-2), (236-2), (241-4), (272-10), (292-4), (304-12).

aruḫ: Tr. İ. (arık), “*Zayıf, cılız, kuru, sıska*”; “*Ark; fide veya fidan dikilen yer*” (GTS, 2011:149). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86); (TEZCAN, 2001:304; 348), (KÜÇÜK, 2014:789): (89-8), (89-9), (49-10), (58-2), (219-11), (238-13), (248-9).

‘āṣī: Ar. İ. (‘āṣī), “*Başkaldırıcı; dikbaşı*” (GTS, 2011:165): (292-8), (297-7), (241-2), (241-4), (252-12), (297-6), (299-10), (301-3), (301-3), (280-3).

aydın: Tr. İ. (aydın), “*Işık alan, ıııklı, aydınlık; kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli (kimse), münevver, entelektüel; kolayca anlaşılacak kadar açık, vazıh ‘söz veya yazı’*” (GTS, 2011:201): (120-3), (138-2), (146-12), (224-9), (244-13), (258-4), (271-13), (290-13).

ayruḫ: Tr. İ. (ayrık), “*Ayrılmış; ayrı tutulan, başkalarına benzemeyen, ayrıcalı, müstesna; kural dışı; düzgün ve uygun olmayan, çarpık; ayrık otu*” (GTS, 2011:209). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:711-713): (145-11), (287-9).

azḡun: Tr. İ. (azgın), “*Azmuş olan, azılı; çabuk iltihaplanan, yarası hemen kapanmayan (ten); çok yaramaz (çocuk); cinsel istekleri aşırı olan; coşmuş, taşmış; gözü hiçbir şeyden yılmayan*” (GTS, 2011:215); Gökyay’a göre tenkiten “*urgun*” sözcüğünün doğrusu “*azgun*”’dur ve Dresden yazmasında da (s. 41, satır 1) bu şekilde geçmektedir. (GÖKYAY, 2007:317). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:280-281; 550); (TEZCAN, 2001:98): (26-4), (26-6), (39-1), (42-1), (128-11), (129-13), (129-7), (131-10), (134-8), (139-10).

bāḡī: Ar. İ. (bāḡī), “*Sürekli; bir şeyden artan (miktar); öteki*” (GTS, 2011:239): (162-9), (213-10).

bayağı: Tr. İ. (bayağı), “*Aşağılık, pespaye; basit, adi, amiyane, banal; herhangi bir özelliği olmayan, sıradan, alelade; hemen hemen, âdeta; gerçekten; oldukça, epey*” (GTS, 2011:). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:186); (TEZCAN, 2001:53): (8-7), (10-4).

bek: Tr. İ. (berk/bek) : “*Sert, katı; sağlam; savunma oyuncusu*” (GTS, 2011:295). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:211): (130-9), (246-11), (286-13), (287-6).

bellü: Tr. İ. (belli), “*Beli olan; bilinmedik bir yanı olmayan, malum; gizli olmayan, ortada olan, anlaşılan, bedihi, zahir, aşikâr; belirli, muayyen*” (GTS, 2011:305): (11-13), (14-8), (22-4), (39-8), (41-9), (52-7), (56-3), (58-12), (59-5), (59-6), (98-2), (114-6), (115-3), (149-7), (165-2), (166-8), (209-3), (211-7), (222-6), (238-13), (241-2), (246-4), (268-12), (294-9), (297-12), (300-8).

belürsüz: Tr. İ. (belirsiz), “*Belirli olmayan, belgisiz, gayrimuayyen, vuzuhsuz; niteliği hakkında tam bir bilgi edinilemeyen, müphem; bilinmeyen, meçhul*” (GTS, 2011:302): (217-6).

beñzer: Tr. İ. (benzer), “*Nitelik, görünüş ve yapı bakımından bir başkasına benzeyen veya ona eş olan, benzeri, müşabih, mümasil; benzeşim; bazı önemsiz veya tehlikeli sahnelerde asıl oyuncunun yerine çıkan, yapı ve yüz bakımından bu oyuncuyu andıran kimse, dublör*” (GTS, 2011:309): (3-7), (13-10), (13-11), (39-5), (41-8), (53-8), (98-6), (100-6), (100-7), (100-7), (100-8), (120-2), (147-5), (164-6), (208-10), (250-1), (257-3), (267-12), (291-10), (294-3), (300-10).

berk: Tr. İ. (berk), “*Sert, katı; sağlam*” (GTS, 2011:313): (47-2), (229-4), (231-11), (242-2), (249-5), (274-10), (298-2), (298-10).

bî-haber: Far. E. + Ar. İ. (Far. bî + Ar. haber), “*Habersiz; habersiz bir biçimde*” (GTS, 2011:333): (91-7).

birez: Tr. İ. (biraz), “*Bir parça, azıcık; kısa bir süre; az miktarda*” (GTS, 2011:352): (273-10).

birkaç: Tr. İ. (birkaç), “Çok olmayan, az sayıda, az” (GTS, 2011:357): (22-12), (70-5), (102-5), (131-2), (195-12), (217-8), (218-4), (219-2), (242-10), (293-10).

bol: Tr. İ. (bol), “İçine girecek şeyin boyutlarından daha büyük veya geniş olan, dar karşısı; nicelik bakımından olağandan veya alışıldandan çok, kıt karşısı” (GTS, 2011:374): (26-6), (39-7), (41-4), (41-7), (49-2), (58-11), (111-2), (139-12), (206-1), (206-1).

böyle: Tr. İ. (böyle), “Bunun gibi, buna benzer; bu yolda, bu biçimde, hakeza; bu derece; içinde; "ne, nasıl" vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz” (GTS, 2011:400). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:225): (12-11), (20-9), (20-10), (20-11), (20-13), (21-8), (21-9), (21-11), (22-3), (26-11), (29-1), (29-13), (35-11), (44-10), (49-3), (49-6), (50-5), (50-10), (55-4), (56-2), (59-12), (66-10), (68-10), (69-7), (73-13), (75-5), (81-6), (84-13), (89-7), (94-6), (98-9), (99-6), (109-9), (111-13), (115-5), (117-13), (141-6), (155-1), (156-5), (159-2), (161-5), (163-3), (166-9), (172-10), (173-2), (196-10), (221-1), (283-7), (298-5).

büyük: Tr. İ. (büyük), “Boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), makro, küçük karşısı; çok, ortalamayı aşan (soyut kavram); niceliği çok olan; üstün niteliği olan; yetişkin, belli bir yaşa gelmiş; önemli; büyük abdest; makam, rütbe, derece bakımından daha üst olan kimse” (GTS, 2011:427): (43-5), (56-9), (56-9), (103-3), (123-13), (161-6), (219-1), (288-4).

bu: Tr. İ. (bu), “Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz; en yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz” (GTS, 2011:401). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:288; 754-756; 848-849); (SERTKAYA, 2004:139): (3-6), (3-7), (5-11), (9-1), (9-3), (9-8), (9-13), (10-6), (10-7), (13-2), (13-5), (17-10), (18-7), (18-12), (18-13), (19-1), (19-2), (19-4), (19-5), (19-6), (19-13), (20-2), (26-11), (27-12), (28-12), (29-9), (29-9), (29-10), (29-11), (35-10), (35-11), (39-13), (40-4), (40-12), (43-3), (43-8), (44-5), (44-6), (45-10), (46-1), (46-9), (49-11), (50-12), (51-6), (51-10), (51-11), (51-12), (51-13), (52-3), (54-10), (56-5), (57-9), (60-9), (66-10), (69-4), (69-5), (71-10), (72-12), (73-4), (73-11), (73-12), (73-12), (73-12), (74-2), (75-8), (76-1), (76-13), (76-13), (77-5), (77-

7), (77-10), (77-12), (78-2), (78-5), (78-6), (78-11), (78-12), (79-1), (80-9), (80-13), (81-5), (81-9), (83-1), (84-6), (84-7), (86-11), (86-12), (87-12), (89-7), (90-8), (90-11), (91-5), (94-8), (94-10), (102-7), (102-7), (104-5), (107-1), (108-2), (112-5), (114-8), (114-10), (114-13), (115-8), (115-12), (118-12), (119-7), (122-7), (123-1), (124-12), (127-3), (128-8), (130-4), (130-6), (130-8), (130-9), (130-11), (130-13), (134-3), (143-4), (150-1), (150-11), (154-13), (157-1), (159-2), (159-6), (159-12), (170-10), (174-8), (174-11), (174-11), (176-4), (176-8), (177-5), (179-2), (180-9), (180-10), (181-8), (183-8), (186-6), (189-1), (190-10), (191-5), (192-1), (192-3), (194-13), (195-1), (195-6), (198-2), (198-3), (198-8), (205-9), (209-8), (213-12), (213-12), (216-11), (217-1), (217-5), (217-10), (217-11), (220-12), (226-12), (230-9), (239-4), (239-6), (241-9), (243-6), (244-3), (246-4), (247-12), (247-13), (254-5), (255-2), (255-6), (256-5), (256-6), (261-13), (265-11), (266-4), (266-6), (267-10), (270-4), (274-7), (274-13), (275-2), (282-9), (286-2), (286-3), (286-5), (286-11), (287-12), (290-3), (293-5), (298-1), (298-5), (298-7), (301-8); > *bugün*: (27-1), (44-10), (90-12); > *bunda, bundan* : (48-10), (51-6), (74-7), (77-13), (99-8), (100-3), (102-12), (106-2), (140-6), (140-7), (140-8), (140-10), (171-10), (205-7), (250-7), (274-8), (215-12); > *buñu*: (30-10), (31-6), (32-8), (52-6), (70-7), (93-9), (94-13), (100-5), (107-3), (110-9), (113-3), (116-4), (120-6), (156-4), (181-13), (196-10), (217-7), (237-1), (256-5), (269-1), (282-9), (282-11), (288-5), (288-11), (293-1), (304-1); > *bunlar / bunları / bunlara/ bunlarile / bunlaruñ*: (31-3), (68-8), (71-12), (75-5), (88-8), (91-2), (96-4), (121-2), (121-11), (128-1), (179-2), (179-8), (209-11), (209-13), (221-6), (256-9), (256-12), (274-4), (274-5), (285-2), (285-13); > *bunuñ*: (10-2), (10-3), (18-2), (61-1), (61-5), (61-11), (62-3), (62-7), (62-11), (63-3), (63-6), (70-5), (76-10), (82-3), (89-9), (93-12), (109-7), (112-5), (181-7), (183-9), (189-5), (218-8), (237-2), (255-13), (282-10), (285-5), (286-1).

buñça: Tr. İ. (bunca), “*Epey, çok; bu kadar, bu denli*” (GTS, 2011:413): (275-7); > *bunçılayın*: (8-10), (9-5), (10-12).

bütün: Tr. İ. (bütün), “*Eksiksiz, tam; çok sayıdaki varlık ve nesnelerin hepsi; bozuk olmayan (para); parçalanmamış; birlik, tamlik*” (GTS, 2011:425): (7-9), (244-2).

cāhil: Ar. İ. (cāhil), “*Öğrenim görmemiş, okumamış; belli bir konuda yeterli bilgisi olmayan; deneysiz, genç, toy (delikanlı veya kız)*” (GTS, 2011:434): (162-7), (169-10).

cemī': Ar. Ġ. (cemī'), "*Bütün, hep*" (GTS, 2011:451): (179-11), (284-6), (291-5), (293-3), (302-9), (302-11).

cömerd: Far. Ġ. (cevān + merd) "*Para ve malını esirgemededen veren, eli açık, selek, semih, ahi, bonkör; verimli*" (GTS, 2011:471): (6-8), (170-11), (185-11), (185-11).

cici: Tr. Ġ. (cici), "*Sevimli, cana yakın, hoş, güzel, hoşça giden*" (GTS, 2011:463): (172-7).

çevük: Far. Ġ. (çābuk), "*Kolaylık ve çabuklukla davranan, tetik, atik, atik tetik*" (GTS, 2011:525): (16-6), (30-6), (58-8), (175-2), (282-13).

çoğ / çok: Tr. Ġ. (çok), "*Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı; aşırı bir biçimde*" (GTS, 2011:559). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (ÖZÇELİK, 2016:560-561): (74-1), (74-2), (116-13), (117-1), (117-2), (117-3), (117-5), (120-4), (124-10), (125-3), (134-12), (159-4), (159-6), (169-10), (170-3), (183-6), (192-7), (194-13), (203-9), (224-10), (234-5), (234-7), (234-8), (246-7), (246-8), (258-12), (297-8), (297-9), (297-10), (297-11), (300-13).

dar: Tr. Ġ. (dar), "*İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı; genişliği az veya yetersiz olan, ensiz, mikro; az, elverişsiz, sınırlı; sıkıntılı; yetersiz; zarf-güçlülük, ucu ucuna, ancak; dar (II) isim eskimiş Farsça dār 1. isim İdam mahkûmlarını asmak için dikilen direk; dar (III) isim (da:r) eskimiş Arapça dār 1. isim Yurt dar (IV) isim (da:r) eskimiş Arapça dār 1. isim ev*" (GTS, 2011:594). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:289-290): (200-9).

dāyim: Ar. Ġ. (dā'im), "*Sürekli, sonsuz; daima*" (GTS, 2011:581). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:699-700): (162-8), (169-12), (209-6), (293-5), (294-8).

daz: Tr. Ġ. (daz), "*Halk ağzında dazlak; çıplak (toprak)*" (DS, 2009:1390). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:485); (TEZCAN, 2001:182): (109-10).

delü: Tr. Ġ. (deli), "*Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun; coşkun, azgın (hayvan, duygu vb.); davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın*" (GTS, 2011:615). Zülfikar'a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir.

(ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:514; 606): (82-9), (109-6), (110-11), (111-13), (112-11), (113-5), (113-9), (113-13), (114-1), (114-9), (114-11), (115-6), (115-12), (115-12), (116-4), (156-5), (157-12), (158-1), (159-3), (159-7), (159-9), (161-11), (162-12), (166-11), (167-3), (250-1), (254-13), (257-7), (264-11), (266-10), (266-12), (267-3), (279-4); *Delü Dumrul / Deli Karçar* ifadelerinde > ayrıca bkz. *Dumrul, Karçar*: (38-1), (61-4), (64-13), (65-1), (65-6), (65-8), (82-9), (83-4), (83-12), (84-3), (84-13), (85-2), (85-3), (85-5), (85-6), (85-8), (85-9), (85-11), (85-13), (86-5), (86-7), (87-2), (87-6), (87-7), (88-8), (88-9), (89-2), (89-3), (89-4), (89-8), (89-11), (89-12), (90-2), (93-9), (94-1), (96-10), (97-2), (108-12), (110-11), (112-4), (114-12), (121-7), (121-11), (151-7), (152-8), (155-13), (156-1), (156-12), (157-2), (157-5), (157-10), (158-3), (158-5), (158-7), (158-7), (159-11), (160-1), (160-7), (161-1), (161-13), (162-4), (162-11), (162-13), (163-2), (163-3), (163-5), (163-8), (164-2), (165-3), (165-9), (166-9), (166-10), (167-2), (170-4), (170-5), (170-8), (170-10), (206-9), (207-2), (210-1).

delük: Tr. İ. (delik), “*Dar, küçük açıklık; dar, küçük çukur; küçük hayvan yuvası; delinmiş olan; cezaevi*” (GTS, 2011:616). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:321): (239-3), (275-6).

deñlü: Tr. İ. (denli), “*‘Kadar’ anlamında üstünlük derecesini belirten bir söz; ağırbaşlı, sözleri ve davranışları ölçülü olan (kimse)*” (GTS, 2011:631): (248-2), (290-9).

deri: Tr. İ. (deri), “*İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten; bu tabakadan yapılmış; işlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu*” (GTS, 2011:635): (57-10), (60-10), (62-12), (62-13), (150-12), (184-1), (184-1), (228-11), (229-5), (228-12), (228-13).

derin: Tr. İ. (derin), “*Dibi yüzeyinden veya ağzından uzak olan; yüzeyden içeri inen; kendi türünde çok gelişmiş, en ileri durumda olan; yoğun; uzun süren; ayrıntılı; içten gelen; dip*” (GTS, 2011:635): (91-10), (134-13).

dürlü: Tr. İ. (türlü), “*Çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif; çeşitli sebzelerle pişirilen yemek*” (GTS, 2011:2402). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:264): (3-3), (8-5), (22-3).

egri: Tr. İ. (eğri), “*Doğru veya düz olmayan, bir noktasında yön değiştiren, çarpık, münhani, doğru karşıtı; yay gibi kavislenmiş, eğmeçli, mukavves; yatay veya düşey olmayan, bütünüyle bir yana eğilmiş bulunan, eğik, mail; yanlıs bir biçimde; bir olayın şiddetindeki azalış ve çoğalışları gösteren çizgi; doğru veya düz olmayan çizgi, yüzey*” (GTS, 2011:763): (42-4), (277-3), (286-7).

eksük: Tr. İ. (eksik), “*Bir bölümü olmayan, noksan, natamam; mükemmel olmayan, kusurlu, muallel, sakat; az; ihtiyaç duyulan şey*” (GTS, 2011:771): (101-5); *eksük* > *eksik*: (101-5).

er: Tr. İ. (er), “*Halk ağzında (er), “Erkek; işini iyi bilen, yetenekli kimse; kahraman, yiğit; askerlikte rütbesiz asker, nefer; koca; er (II), -erken”; er (III), Erbiyum elementinin simgesi*” (GTS, 2011:805). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (TEZCAN, 2001:321): (3-2), (3-11), (4-4), (4-11), (6-5), (6-8), (6-8), (8-8), (9-1), (10-5), (10-10), (12-4), (22-7), (46-12), (56-12), (61-3), (64-6), (91-11), (91-12), (100-8), (113-10), (114-1), (114-7), (114-12), (115-4), (115-12), (116-3), (116-11), (148-3), (151-5), (153-3), (156-2), (156-6), (171-7), (177-6), (199-3), (199-4), (204-4), (205-8), (206-8), (208-2), (208-3), (208-4), (208-5), (208-5), (209-1), (209-13), (222-8), (225-11), (232-9), (239-5), (239-5), (239-6), (247-1), (247-2), (247-2), (249-12), (269-12), (269-12), (270-13), (276-9), (277-6), (278-1), (278-2), (278-2), (278-3), (278-4), (278-4), (278-5), (278-6), (278-8), (278-13), (279-2), (279-3), (279-6), (279-9), (280-6), (280-9), (281-5), (288-4), (289-1), (289-1), (289-10), (290-5), (298-6), (303-7); “*Er, koca*”: (10-9); “*kırk erce kuvvet verdim*”: (253-2).

esen: Tr. İ. (esen), “*Ruhsal ve bedensel olarak sağlıklı, sıhhatli, salim*” (GTS, 2011:815). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (7-9), (26-13), (44-12), (44-13), (97-2), (118-13), (121-13), (146-3), (146-3), (146-4), (146-5), (146-6), (146-6), (146-7), (176-6), (178-2), (178-4), (194-12), (243-2), (260-11), (264-1), (271-13), (272-5).

eski: Tr. İ. (eski), “*Çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı; önceki, sabık; geçerli olmayan; herhangi bir meslekte uzun süreden beri çalışmış olan; mesleğinde uzmanlaşmış, deneyimi olan; . çok kullanılmaktan yıpranmış, harap olmuş şey; herhangi bir görevden düştüğü veya durumunu yitirdiği için bir*

kimsenin eski saygınlığının kalmadığı durumlarda kullanılan bir söz” (GTS, 2011:816): (4-9), (108-6), (108-7), (257-11).

esrük: Tr. İ. (esrik), “*Sarhoş*” (GTS, 2011:820); Gökyay “*esirgemiş*” şeklindeki ifadenin doğrusunun “*esrükmüş*” olduğunu ve “*sarhoş etmiş, sersemletmiş*” anlamlarına geldiğini belirtir. (GÖKYAY, 2007:328). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (161-9).

evvel: Ar. İ. (evvel), “*Önce; ilk, önceki, geçmiş*” (GTS, 2011:839). Sertkaya, bu sözcüğü “*ol*” okumuştur. (ÖZÇELİK, 2016:137); (SERTKAYA, 2004:141-143): (20-1), (75-9), (200-3), (200-3), (206-7), (215-12), (272-9).

eyle: Tr. İ. (öyle), “*Onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece; içinde "ne, nasıl" vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz*” (GTS, 2011:840). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:386;415): (15-9), (38-2), (58-4), (78-7), (87-7), (135-8), (160-8), (172-6), (182-2), (183-4), (186-2), (195-3), (212-4), (228-2), (230-11), (232-4), (234-10), (276-1), (276-5), (298-9).

eyü: Tr. İ. (iyi), “*İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı; bol, çok, aşırı; uğurlu, hayırlı, iyilik getiren; esen, sağlıklı; yerinde, uygun; doğru olan; yeterli, yetecek miktarda olan; öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not; istenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde*” (GTS, 2011:1235). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:793): (139-3), (160-3), (241-7), (257-7), (277-4), (286-7), (296-2).

fānī: Ar. İ. (fānī), “*Ölümlü, gelip geçici, kalımsız; isim-insanoğlu*” (GTS, 2011:849): (35-13), (66-12), (155-2), (202-5), (292-2), (304-9).

ġafil: Ar. İ. (ġāfil), “*Aymaz, gafıl*” (GTS, 2011:898). Gökyay, Vatikan yazmasından alınan (s.12, satır 1) *ġafillice* sözcüğünün aslında *ġafille* olduğunu ifade etmektedir. (GÖKYAY, 2007:316). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:156): (6-7), (193-5), (268-8); *ġafilile*: (71-13), (193-7), (195-10); *ġafillüçe*: (65-4), (144-3), (144-7), (188-7), (197-4), (197-7), (207-8), (244-6), (246-13), (249-2), (260-2), (283-13).

ğalaba: Ar. Ġ. (ğalebe), “*Yengi; üstünlük, çokluk*” (ERGİN, 1997.b:132): (256-2).

ğani: Ar. Ġ. (ğanī), “*Zengin, varlıklı; bol, çok*” (GTS, 2011:902): (185-11).

ğayıb: Ar. Ġ. (ğayb), “*Kaybolma, yitme, yitim; kaybedilen şey; kaybolmuş olan, yitik, zayı*” (GTS, 2011:1364): (28-1), (3-3).

ğayrı: Ar. Ġ. (ğayr), “*Gayrı; başka, diğer; artık, bundan böyle*” (GTS, 2011:907). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:343): (227-10).

genç: Tr. Ġ. (genç), “*Yaşı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı; gelişmesini tamamlamamış olan (bitki, hayvan); gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç; zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy; yeni gelişmekte olan, kısa bir geçmişi olan*” (GTS, 2011:926): (123-12), (142-4), (267-12).

gerek: Tr. Ġ. (gerek), “*İcap; gerçekleşmesi zorunlu olarak beklenen, lazım*” (GTS, 2011:932). Dede Korkut Hikâyeleri’nde ‘gerek’ kelimesi ile kurulu cümleler için bkz. (DEMİRTAŞ, 2008:14-21). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:430; 865): (10-7), (20-11), (21-10), (32-12), (32-13), (46-9), (47-7), (47-13), (52-5), (52-6), (57-3), (74-3), (77-7), (81-7), (81-12), (81-13), (82-2), (82-2), (82-3), (104-7), (106-1), (127-7), (164-7), (164-9), (164-10), (164-11), (164-12), (164-13), (167-1), (175-8), (176-4), (176-5), (186-7), (186-8), (190-9), (199-8), (266-7), (288-2), (298-9); *gerek+lü:* (131-13); *getürüp-durmak* : (58-10), (58-11), (58-12), (58-13), (59-1), (59-2), (59-3); *getürmek gerek:* 82-3.

gin: Tr. Ġ. (gin), “*Geniş*” (GTS, 2011:1443): (84-10), (130-6), (133-1), (160-2), (160-8), (180-7), (210-5), (229-13), (267-3), (267-8).

girçek: Tr. Ġ. (gerçek), “*Yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat; gerçeklik; doğruluk; yalan olmayan; bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilemeyen, olgu durumunda olan, özbeöz, hakiki, reel; aslına uygun nitelikler taşıyan, sahici; -temel, başlıca, asıl; doğadaki gibi olan, doğayı olduğu gibi yansıtan; yapay olmayan; düşünülen, tasarımılanan, imgelenen şeylere karşıt olarak var olan*” (GTS, 2011:930). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:163-164); (TEZCAN, 2001:47); (TULUM, 2003:533-534): (5-12), (118-12).

girü: Tr. İ. (geri), “*Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü, art, alt taraf, ileri karşıtı; son, sonuç; bir şeyin sona kalan bölümü; geçmiş, mazi; hayvanda boşaltım organının dışı; eksik gösteren (saat); aptal, anlayışsız; benzerlerine ayak uydurup ilerleyememiş, gelişememiş; geriye doğru; ‘Geri dön, geri git!’ anlamında bir söz*”; geri (II) Halk ağzında (geri), “*Araba üzerine gerilerek kenarları arabanın korkuluğuna tutturulan ve içine saman veya tahıl doldurulan büyük kıl çuval*” (GTS, 2011:934): (3-4), (4-1), (17-9), (27-2), (33-5), (33-7), (33-10), (33-12), (34-2), (34-4), (34-5), (35-7), (59-4), (66-4), (72-10), (78-8), (98-12), (106-13), (122-6), (132-11), (135-9), (137-6), (142-2), (144-9), (145-13), (146-9), (154-7), (172-12), (208-13), (215-5), (215-5), (217-2), (220-4), (221-11), (223-9), (266-3), (283-8), (290-5), (292-10), (295-5).

gizlü: Tr. İ. (gizli), “*Görünmez, belli olmaz bir durumda olan, edimsel karşıtı; başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, mahrem, mestur, nihan; niteliği anlaşılmayan, bilinmeyen; ilgili kişi veya makamlarca değerlendirilmesi amacıyla kurum içi veya kurumlar arası gönderilen yazının, belgenin, raporun ve yayınların taşıdığı gizlilik derecesini bildiren terim; saklı olarak, saklayarak*” (GTS, 2011:951): (201-6), (213-5).

gökçek: Tr. İ. (gökçek), “*Güzel, sevimli (kimse)*” (GTS, 2011:958): (122-3), (159-4), (213-8).

görk: Tr. İ. (görk), “*Güzellik, gösteriş*” (GTS, 2011:1563). Gökyay gözgü sözcüğünün okumasının doğrusunun *görkü* olduğunu ve sözcüğün Dresden yazması s. 135, satır 13’de böyle yazılmış olmasına rağmen anlamca *görkü* şeklinin daha doğru olacağını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:329). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:629); (TEZCAN, 2001:264); (KÜÇÜK, 2014:790): (6-12), (6-13), (6-13), (7-1), (7-2), (7-3), (7-5), (7-6), (7-7), (7-8), (7-9), (7-10), (7-10), (7-11), (7-11), (7-12), (7-13), (7-13), (8-1), (8-1), (8-2), (8-2), (8-3), (8-4), (36-4), (64-3), (67-2), (67-10), (84-2), (84-9), (84-11), (121-4), (123-7), (127-12), (133-4), (136-13), (141-8), (144-3), (148-2), (153-1), (155-6), (155-12), (162-6), (169-10), (171-1), (171-4), (173-11), (176-13), (177-10), (183-3), (183-10), (186-1), (188-7), (190-3), (192-4), (193-6), (193-7), (194-1), (194-8), (194-11), (195-10), (198-1), (201-11), (202-11), (211-8), (212-10), (213-2), (214-4), (224-8), (228-1), (236-3), (240-3), (240-7), (240-11), (240-13), (243-12), (244-

6), (249-2), (252-6), (254-9), (259-5), (260-2), (265-5), (266-1), (268-4), (268-8), (272-7), (283-13), (291-11), (292-6), (299-5), (300-5), (300-7), (304-5).

gözel: Tr. İ. (güzel), “Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; iyi, hoş; beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran; soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran; görgü kurallarına uygun olan; sakın, hoş (hava); okşayıcı, aldatici, kandırıcı; pek iyi, doğru; güzel kız veya kadın; güzellik kraliçesi; hoş giden, beğenilen, iyi, doğru bir biçimde; adamakıllı, şiddetli” (GTS, 2011:1014): (12-5), (20-5), (21-2), (22-8), (25-5), (45-7), (71-5), (78-8), (132-8), (137-5), (144-7), (178-11).

gürbüz: Tr. İ. (gürbüz), “Sağlam, güçlü ve iyi gelişmiş” (GTS, 2011:1010): (171-7).

hak: Ar. İ. (hakk), “Adalet; adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç; dava veya iddiada gerçeğe uygunluk, doğruluk; verilmiş emekten doğan manevi yetki; pay; emek karşılığı ücret; doğru, gerçek”; hak (II): Ar. İ. (hakk), “Maden, ağaç, taş üzerine elle yazı veya şekil oyma, kazı; kâğıttaki yazıyı kazıma, kazı” (GTS, 2011:1026). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:62; 115-116); (ATA, 1997:75): (10-1), (10-2), (54-7), (54-7), (69-12), (112-10), (144-13), (157-7), (260-1), (260-1), (268-11), (283-12), (283-12), (300-7).

haklı: Tr. İ. (haklı), “Hakka uygun, doğru, yerinde; davası, iddiası, düşüncesi veya davranışı doğru ve adalete uygun olan (kimse)” (GTS, 2011:1029): (112-10).

haksuz: Tr. İ. (haksız), “Hak ve adalete uygun olmayan; davası, iddiası, davranışı, düşüncesi doğru ve yerinde olmayan (kimse)” (GTS, 2011:1030): (112-10).

haman: Far. İ. (hemān), “Çabucak; aşağı yukarı; yalnız, sadece; -çok” (GTS, 2011:1082): (80-6).

hāmīle: Ar. İ. (hāmīle), “Gebe, çocuğa kalmış, hamile” (GTS, 2011:1038): (16-4).

harāb: Ar. İ. (harāb), “Bayındırlığı kalmamış, yıkılacak duruma gelmiş, yıkkın, viran; çok sarhoş; bitkin, yorgun, perişan” (GTS, 2011:1045): (9-1), (9-13), (246-3).

ḥaṣ: Ar. İ. (ḥāṣṣ), “Özgü; katışıksız, en iyi cinsten, saf; hükümdara özgü olan; iyi nitelikleri kendinde toplamış olan (kimse); tarihte başmaklık” (GTS, 2011:1052): (111-12).

ḥased: Ar. İ. (ḥased), “Kıskançlık, çekememezlik, günü; kıskanç” (GTS, 2011:1053): (19-10).

ḥaṣıl: Ar. İ. (ḥāṣıl), “Olan, ortaya çıkan, görünen” (GTS, 2011:1053): (194-6).

ḥasūd: Ar. İ. (ḥasūd), “Kıskanç, kıskanan kimse” (GTS, 2011:1056): Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağzlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (186-13).

her: Far. İ. (her), “Önüne geldiği ismin benzerlerini ‘teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı’ anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz” (GTS, 2011:1084): (3-8), (3-9), (53-3), (53-3), (54-1), (54-2), (57-12), (96-2), (98-11), (124-4), (174-1), (174-7), (176-1), (198-11), (228-8), (236-13), (243-6), (255-7), (298-13), (303-3).

ḥoş: Far. İ. (ḥoş), “Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren; bununla birlikte, beğenilen, duyguları okşayan bir biçimde” (GTS, 2011:1111). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (TEZCAN, 2001:373-374): (19-12), (37-13), (51-13), (80-1), (86-12), (90-8), (124-12), (157-11), (162-11), (163-12), (170-4), (172-5), (221-2), (226-7), (237-1), (237-1), (239-6), (258-5), (266-13), (266-13), (272-5), (275-10), (275-10), (278-9), (279-9), (280-9), (281-6), (295-2), (296-9), (297-2).

ḥoyrad: Rum. İ. (hoyrat), “Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı; kaba, kırıcı ve hırpalayıcı bir biçimde” (GTS, 2011:1113). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:46-47); (TULUM, 2003:532-533): (5-9).

ḥub: Far. İ. (ḥūb), “İyi, güzel, hoş” (ERGİN, 1997.b:141): (37-6), (72-3), (127-2), (130-1), (134-5), (156-9).

ḥurd: Far. İ. (ḥurd), “Ufak, küçük, kırık, parça” (ERGİN, 1997.b:141): (183-13), (186-5).

hurdahaş: Far. İ. (horde + hāş), “Onarılamayacak biçimde kırılıp parçalanmış, paramparça” (ERGİN, 1997.b:141): (187-10).

ırak: Tr. İ. (ırak), “Uzak, yakın olmayan” (GTS, 2011:1125). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:331-332): (41-10), (42-6), (201-6), (244-10), (267-4).

ibret: Ar. İ. (‘ibret), “Kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç; çirkin, kötü, acayip” (GTS, 2011:1138). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:302): (217-2), (217-6).

ibrişim: Far. İ. (ebrīşum), “Kalınca bükülmüş ipek iplik; bu iplikten yapılmış” (GTS, 2011:1338): (100-7).

ilerü: Tr. İ. (ileri), “Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı; bir şeyin ulaşılacak yönü; henüz gelmemiş zaman, gelecek, sonra; önde bulunan; doğrusundan daha çok gösteren (saat); benzerlerini geride bırakmış; öne doğru, ileri doğru; ‘amaca doğru durmadan yürü’ anlamında kullanılan bir seslenme sözü; temel duruşta ayak uçlarının gösterdiği yön” (GTS, 2011:1172). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377); (TEZCAN, 2001:161-163): (78-1), (81-6), (124-12), (200-5), (207-12), (207-13), (216-2), (216-11), (273-10).

ilk: Tr. İ. (ilk), “Zaman, sıra, yer ve önem bakımından ötekilerden önce gelen, son karşıtı; herhangi bir şeyin en önde olanı, önce geleni; birinci olarak, en başta” (GTS, 2011:1177): (24-6), (136-6).

ince: Tr. İ. (ince), “Kendi cinsinden olanlara göre dar ve kalınlığı az olan, kalın karşıtı; zayıf; taneleri ufak, iri karşıtı; aşırı özen gerektiren, kaba karşıtı; ayrıntılı; akışkanlığı çok olan, yoğun ve koyu olmayan (sıvılar); tiz (ses), pes karşıtı; hafif, gücü az; iyiden iyiye, enikonu, ayrıntılı; düşünce, duygu veya davranış bakımından insanın sevgi ve saygısını kazanan, zarif, kaba karşıtı” (GTS, 2011:1187). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (TEZCAN, 2001:87-89); (SERTKAYA, 2004:141): (24-8), (27-3), (29-13), (39-8), (40-3), (41-9), (48-11), (52-7), (56-3), (58-11), (59-6), (63-1), (80-13), (149-7), (180-11), (200-7).

kaç: Tr. İ. (kaç), “*Herhangi bir şeyin niceliğini sormak için kullanılan soru sıfatı; birçok*” (GTS, 2011:1253): (29-1 (122-7), (122-7)), (127-12).

kanı: Tr. İ. (hangi), “*Hangi, hangisi*” (GTS, 2011:1042): Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (52-8), (52-9), (52-11), (52-11), (52-13).

karışık: Tr. İ. (karışık), “*Ayrı nitelikteki şeylerden oluşmuş; düzensiz, dağınık, intizamsız; karışmış; saf olmayan; çalkantı, kargaşa, gerginlik içinde olan; anlaşılması güç olan, açık seçik olmayan, çapraşık; dolu; halk inancına göre cin ve perilerle ilişkisi olan*” (GTS, 2011:1331): (30-3).

karma: Tr. İ. (karma), “*Karmak işi; ayrı türden olan öğelerin karıştırılmasıyla oluşmuş, muhtelif*” (GTS, 2011:1333). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98); (TEZCAN, 2001:126): (47-2).

kayır: Ar. İ. (ğayr), “*Gayrı; başka, diğer; artık, bundan böyle*” (GTS, 2011:907): (279-5).

kızgın: Tr. İ. (kızgın), “*Çok ısınmış, ısıtılmış veya kızdırılmış; eş arayan (hayvan); kızmış olan, öfkeli, mütehevvir; kıızıktık, zorlu, sert, şiddetli*” (GTS, 2011:1435). Gökyay’a göre -Kızgın dilli- ifadesi “ateş dilli” anlamında kullanılmıştır. (GÖKYAY, 2007:299). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:830-832); (TEZCAN, 2001:208): (128-11).

korhınç: Tr. İ. (korkunç), “*Çok korkulu, korku veren, dehşete düşüren, müthiş; herhangi bir özelliğiyle şaşkınlık veren; çok aşırı, pek çok, güçlü, şiddetli*” (GTS, 2011:1483): (176-7).

köhne: Far. İ. (kohne), “*Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış; içinde yaşanan zamana göre geride kalmış, eskimiş, çağ dışı*” (GTS, 2011:1495): (106-12).

mağşud: Ar. İ. (mağşūd), “*İstenen, niyet edilen, güdülen, amaçlanan*” (GTS, 2011:1613): (69-4), (92-13), (113-10), (113-10), (141-2), (194-5), (202-1), (272-8).

ma'lūm: Ar. İ. (ma'lūm), “*Bilinen, belli; herkesçe bilinen ancak dile getirilemeyen; bilindiği üzere, bilindiği gibi, kuşkusuz; dil bilgisinde etken, meçhul karşıtı; bilinen*” (GTS, 2011:1617): (263-10).

melūl: Ar. İ. (melūl), “*Üzgün; boynu bükük, zavallı bir biçimde*” (GTS, 2011:1649): (283-8).

mel'ūn: Ar. İ. (mel'ūn), “*Tanrı tarafından lanetlenmiş olan, lanetli; lanetlenmiş kimse; nefretle karşılanan, kötü*” (GTS, 2011:1649): (91-6), (209-12), (252-12).

meşgūl: Ar. İ. (meşgūl), “*Bir işle uğraşan, iş görmekte olan; çalışır, kullanılır durumda olan, dolu*” (GTS, 2011:1663): (192-4).

miskīn: Ar. İ. (miskīn), “*Çok uyuşuk olan (kimse); hoş görülemeyecek durumlar karşısında tepki göstermeyen (kimse); cūzzam hastalığına tutulmuş olan (kimse); âciz, zavallı*” (GTS, 2011:1690). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:311): (36-12), (111-3), (206-2), (260-9).

mu: Tr. İ. (bu), “*Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz; en yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:401). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:708; 731-732; 735-736): (217-12), (227-7), (227-9), (231-5), (283-11).

muṭī': Ar. İ. (muṭī'), “*Yumuşak başlı, itaat eden*” (GTS, 2011:1716): (286-5), (296-8), (301-4), (301-5).

ne: Tr. İ. (ne), “*Hangi şey; her şey; birçok şey; hangi; nasıl; neden; şaşma veya abartı bildiren bir söz; 'Sana ne, bana ne' gibi sorularda 'Ne ilgisi var' anlamına gelen bir söz; soru biçiminde şaşma bildiren ünlem*” (GTS, 2011:1757). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102): (3-2), (3-8), (3-9), (5-1), (5-2), (6-11), (6-2), (6-6), (9-3), (10-1), (10-7), (10-8), (12-2), (12-12), (13-1), (13-7), (15-2), (17-13), (17-13), (18-11), (20-5), (20-11), (21-9), (23-3), (24-13), (28-4), (28-11), (28-12), (29-3), (30-10), (31-7), (33-2), (34-6), (40-6), (42-1), (42-2), (42-3), (42-4), (42-5), (43-12), (45-5), (46-11), (47-8), (48-4), (49-6), (51-10), (53-5), (54-10), (55-8), (55-9), (55-9), (55-9), (55-10), (56-7), (58-9), (68-12), (73-1), (74-2), (77-4), (77-8), (77-13), (78-11),

(79-5), (81-7), (81-10), (81-10), (82-10), (84-6), (84-8), (84-13), (86-6), (86-7), (87-6), (87-8), (89-6), (89-7), (90-5), (91-3), (94-10), (96-5), (99-1), (101-12), (102-9), (103-8), (103-9), (103-9), (103-11), (103-12), (104-7), (106-1), (106-5), (106-7), (106-8), (106-8), (107-4), (108-5), (108-6), (112-1), (112-6), (113-13), (114-3), (115-9), (116-7), (118-10), (123-1), (125-1), (125-9), (125-11), (126-8), (126-13), (126-13), (128-2), (129-8), (130-3), (131-4), (132-1), (132-5), (134-3), (136-12), (138-10), (138-11), (138-12), (141-4), (141-12), (143-7), (143-11), (146-1), (146-10), (149-6), (150-3), (150-3), (150-10), (156-13), (157-6), (158-5), (158-5), (158-8), (158-8), (159-1), (159-3), (159-5), (161-10), (161-12), (161-13), (162-3), (162-5), (163-9), (165-12), (166-12), (168-5), (168-5), (168-6), (168-9), (169-3), (176-7), (176-9), (177-4), (177-4), (180-3), (181-13), (183-6), (183-6), (183-9), (184-8), (184-13), (187-5), (187-11), (188-1), (188-3), (189-7), (192-5), (193-5), (193-9), (193-12), (194-1), (196-2), (196-3), (197-2), (197-3), (197-4), (197-5), (197-9), (197-11), (199-2), (200-7), (200-13), (202-3), (205-7), (205-8), (207-8), (212-8), (212-13), (215-4), (222-7), (223-12), (225-6), (232-1), (232-6), (232-11), (235-10), (237-6), (238-8), (238-8), (238-10), (238-11), (239-12), (240-9), (242-7), (242-12), (244-12), (246-5), (246-5), (246-6), (246-6), (248-7), (249-7), (249-8), (249-10), (250-2), (250-9), (250-10), (253-5), (254-7), (256-11), (257-10), (258-8), (259-1), (259-2), (259-10), (259-12), (261-4), (262-7), (267-7), (268-2), (268-11), (269-4), (269-8), (269-10), (275-2), (275-7), (275-10), (275-11), (275-11), (276-3), (276-4), (276-8), (276-8), (277-13), (279-8), (283-10), (284-4), (285-11), (285-13), (287-5), (287-6), (287-7), (288-1), (288-1), (288-2), (288-13), (289-1), (289-12), (290-11), (292-1), (294-7), (294-10), (295-11), (296-1), (296-3), (296-3).

niçe: Tr. İ. (nice), “*Kaç, ne kadar; birçok; nasıl; uzun süreden beri*” (GTS, 2011:1770): (8-7), (10-4), (16-4), (21-12), (44-5), (46-2), (52-4), (69-1), (69-1), (82-11), (87-2), (90-10), (99-2), (100-6), (101-1), (162-6), (162-7), (163-5), (169-9), (169-10), (171-13), (173-3), (182-5), (184-9), (195-8), (210-13), (225-7), (231-11), (236-12), (250-3), (252-4), (252-5), (266-7), (270-11), (288-4), (303-8).

o: Tr. İ. (o), “*Uzakta olan, hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirten bir söz; teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz; iki veya daha çok şeyden, daha önce sözü geçeni gösteren bir söz*” (GTS, 2011:1785): (79-11), (101-5), (223-13), (224-1), (224-2), (224-3), (224-4), (278-3), (288-5), (294-6).

ol: Tr. İ. (ol), “‘O’ gösterme sıfatı; ‘O’ gösterme zamiri” (GTS, 2011:1795). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (ÖZÇELİK, 2016:238-239; 461); (KÜÇÜK, 2014:791): (3-2), (3-3), (7-6), (7-8), (8-8), (8-9), (8-9), (8-11), (9-6), (9-7), (10-3), (10-11), (16-10), (17-5), (18-1), (19-10), (20-13), (22-12), (23-6), (24-4), (26-12), (27-7), (27-8), (28-12), (30-10), (31-9), (31-13), (32-6), (32-8), (32-12), (36-2), (43-9), (51-1), (51-11), (52-2), (53-3), (53-3), (54-2), (54-2), (55-13), (57-2), (61-8), (64-6), (64-7), (64-7), (64-12), (69-9), (69-11), (70-3), (71-6), (75-3), (77-8), (79-9), (80-10), (82-2), (82-2), (82-3), (82-8), (83-7), (83-9), (86-12), (86-13), (87-13), (88-1), (88-13), (91-4), (95-1), (95-2), (95-2), (95-3), (96-2), (97-4), (98-11), (99-7), (99-8), (99-11), (113-10), (119-11), (125-5), (128-8), (131-5), (132-13), (133-1), (133-8), (133-9), (133-10), (133-11), (133-12), (138-7), (141-2), (142-6), (145-9), (153-2), (153-3), (156-9), (156-10), (156-11), (157-5), (158-1), (161-6), (161-7), (161-8), (161-9) 162-2), (169-2), (170-6), (172-1), (172-1), (172-2), (173-13), (174-2), (174-6), (175-13), (175-13), (176-1), (176-2), (181-7), (189-2), (191-11), (192-5), (195-5), (196-12), (203-11), (203-13), (204-3), (204-7), (205-4), (207-7), (208-3), (208-4), (208-5), (208-13), (209-4), (209-9), (209-12), (210-2), (210-4), (210-9), (215-13), (217-4), (221-13), (224-10), (226-11), (227-1), (230-4), (231-3), (231-9), (231-10), (237-1), (259-1), (259-7), (259-9), (262-4), (263-12), (264-4), (264-7), (266-8), (266-12), (267-3), (271-7), (272-2), (273-13), (276-5), (276-9), (280-5), (283-5), (286-1), (288-1), (289-9), (290-2), (290-5), (293-7), (294-5), (296-9), (299-8).

öyle: Tr. İ. (öyle), “*Onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece; içinde ‘ne, nasıl’ vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz*” (GTS, 2011:1864): (79-9), (221-2).

sāyir: Ar. İ. (sā’ir), “*Başka, öteki, diğer*” (GTS, 2011:2011): (286-10).

şu: Tr. İ. (şu), “*Bu kelimesine göre yerde, zamanda veya söz zincirinde biraz uzak olanı niteleyen söz; biraz uzakta olan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan söz, şurası*” (GTS, 2011:2231): (46-3), (46-5), (230-3); >şuna: (250-1); >şunda: (266-10); >şundan: (44-6), (48-7), (48-12).

taķılı: Tr. İ. (takılı), “*Takılmış, tutturulmuş, asılmış*” (GTS, 2011:2248): (145-3), (147-9).

tarṭağan: Tr. İ. (tartağan), “*Darmadağılık, paramparça*” (ERGİN, 1997.b:285): (230-8).

uz: Tr. İ. (uz), “*İyi, güzel; işe yatkın, becerikli, mahir*”; uz (II), “*Masallarda az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik tekerlemesinde ‘uzak’ anlamında kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:2433). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:582-583); (TEZCAN, 2001:42-44): (23-13), (205-6).

zalım: Ar. İ. (zālīm), “*Zulmeden, haksızlık eden, zalim*” (GTS, 2011:2641): (223-13), (224-1), (224-2), (224-3), (224-4), (260-3).

zebūn: Far. İ. (zebūn), “*Güçsüz, zayıf, âciz*” (GTS, 2011:2647): (188-10), (198-12), (210-11), (219-9), (220-1), (220-6), (220-10), (222-12), (222-13), (223-3), (252-3).

zelīl: Ar. İ. (zelīl), “*Hor görülen, aşağı tutulan, aşağılanan*” (GTS, 2011:2650): (290-1).

2.1.1.4.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ünlemler

Türkçe Sözlük'te *ünlem*, “*Türlü duyguları anlatan veya bir doğa sesini yansıtan kelime, nida: Ah! oh! şak, çat vb*” (GTS, 2011:2447) olarak tanımlanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz ünlem görevinde kullanılan sözcükleri şöyle sıralamak mümkündür:

a: Tr. İ. (a!), “*Şaşma, hatırlama, sevinme, acıma, üzülmeye, kızma vb. duyguların anlatımına güç kazandıran söz*” (GTS, 2011:1). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:265-268; 316; 535-536; 621; 654; 796; 858; 864): (25-3), (25-7), (26-1), (26-10), (48-9), (48-9), (38-3), (126-9), (127-1), (127-7), (132-1), (135-10), (139-1), (139-6), (140-2), (143-12), (290-2).

ah/âh: Far. İ. (âh), “*İlenme, beddua; sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duygular anlatan bir söz; ağrı, acı duyulduğunda söylenen bir söz*” (GTS, 2011:52): (9-3), (49-3), (68-8), (92-1), (243-9), (263-10).

amân: Ar. İ. (amân), “*Yardım istenildiğini anlatan bir söz; bir suçun bağışlanmasının istendiğini anlatan bir söz; usanç ve öfke anlatan bir söz; rica anlatan bir söz; dikkat çekmek için kullanılan bir söz; çok beğenmeyi anlatan bir söz: aman ne güzel şey! bu anlamda kullanıldığında buna da edatı da getirilebilir; şaşma anlatan bir söz*” (GTS, 2011:111): (32-11), (56-5), (66-2), (86-1), (143-8), (143-9), (143-10), (161-4), (166-10), (166-12), (195-3), (253-5).

ay: Tr. İ. (ay!), “*Birdenbire duyulan acı, ağrı, şaşırma, ürkme veya sevinç anlatan bir söz*” (GTS, 2011:194): (31-7), (53-6), (53-9), (53-9), (53-10), (82-8), (84-4), (131-4), (132-6), (138-1), (145-7), (145-7), (145-8), (146-10), (164-3), (165-13), (165-13), (166-2), (229-1), (234-12), (242-12), (244-12), (248-8).

bere: Rum. İ. (bre!), “*Ey, hey anlamında kullanılan bir seslenme sözü; be yerine kullanılan bir seslenme sözü; vay anlamında şaşma bildiren bir seslenme sözü; şaşkınlık, coşku anlatan bir seslenme sözü; tekrarlanan iki emir kipi arasına getirilerek işin sürekliliğini anlatan bir söz*” (GTS, 2011:311). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.

(ÖZÇELİK, 2016:335-337); (TEZCAN, 2001:17): (40-10). bere > bre > bkz. mere: (41-10).

bici: Tr. İ. (bici), “Kaz ve ördek yavrusu; keçi yavrusu, oğlak; keçi; civciv; ciğer ve bulgurdan belli bir ayda yapılan yemek; kapuska, lahana yemeği; nişastadan yapılan bir tatlı; bk. bicik: hayvan karnı, içkembesi; çiçek bozuğu; güzel (giyim eşyası hakkında); anne; koşum hayvanların işe sürmek için kullanılan haydi, çabuk anlamında ünlem”; bk. beçik-1. 3. bk. bücük (I).1. bk. badi (I)-3. 2. bk. bibi (II)-2. 3; piliç; meme, meme başı; buzağı; sığır yavrusu” (DS, 2009:679-680): (172-7).

boy: Tr. İ. (boy!), “Boooyy!, eyvah, vay” (GTS, 2011:386): (114-8), (115-6); buy: boyyy! anlamında: “Kısırça Yinge buy bu zaval gelecek” cümlesinde boy olarak okunmalıdır: (114-8); “... buy delü bogma çıkaraçak olança...”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:509-510): (115-6).

destür: Far. İ. (destür), “İzin, müsaade; ‘yol verin, savulun, izin verin’ anlamlarında kullanılan bir söz; karanlık, ıssız yerlere pis veya atık su dökerken cin çarpmasın diye yüksek sesle söylenen bir söz” (GTS, 2011:643): (61-12), (145-10), (151-9), (197-4), (197-5), (203-7), (258-5).

di: Tr. İ. (de / di), “De hadi, haydi” (ERGİN, 1997.b:85): >“İmdi Kazan Big di bizi öğ didiler”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:734-735); (TEZCAN, 2001:350): (277-4), (289-9), (290-4), (302-2).

e: Tr. İ. (e!), “Başına getirildiği cümledeki kavrama göre çeşitli tonlar alarak birtakım duygular anlatan bir söz; soru vurgusuyla şaşma ve merak anlatan bir söz; ardından gelecek söz ve davranışları öğrenmek amacıyla soru kavramı taşıyan, bir beklentiye içeren bir seslenme sözü; ‘öyle ise, öyle olunca, mademki öyle’ anlamlarında bir söz” (GTS, 2011:751), bkz. “a!” mad.

el-aman: Ar. İ. (el-emân), “Aman, medet, merhamet, el-aman” (GTS, 2011:780): (86-1).

eyle: Tr. İ. (öyle), “Onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece; içinde “ne, nasıl” vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o

cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz” (GTS, 2011:1864): (15-9), (38-2), (58-4), (78-7), (87-7), (135-8), (160-8), (172-6), (182-2), (183-4), (186-2), (195-3), (212-4), (228-2), (230-11), (232-4), (234-10), (276-1), (276-5), (298-9).

girü: Tr. İ. (geri), “*Arka, bir şeyin sonra gelen bölümü, art, alt taraf, ileri karşıtı; son, sonuç; bir şeyin sona kalan bölümü; geçmiş, mazi; hayvanda boşaltım organının dışı; eksik gösteren (saat); aptal, anlayışsız; benzerlerine ayak uydurup ilerleyememiş, gelişememiş; geriye doğru; ‘Geri dön, geri git!’ anlamında bir söz*”; geri (II) Halk ağzında (geri), “*Araba üzerine gerilerek kenarları arabanın korkuluğuna tutturulan ve içine saman veya tahıl doldurulan büyük kıl çuval*” (GTS, 2011:934): (3-4), (4-1), (17-9), (27-2), (33-5), (33-7), (33-10), (33-12), (34-2), (34-4), (34-5), (35-7), (59-4), (66-4), (72-10), (78-8), (98-12), (106-13), (122-6), (132-11), (135-9), (137-6), (142-2), (144-9), (145-13), (146-9), (154-7), (172-12), (208-13), (215-5), (215-5), (217-2), (220-4), (221-11), (223-9), (266-3), (283-8), (290-5), (292-10), (295-5).

hay: Tr. İ. (hay!), “*İyi dilek, azarlama, şaşma ve sevinç bildirmede kullanılan bir söz; ey*” (GTS, 2011:1067): (15-3), (88-12), (89-8), (109-4), (128-2), (131-6), (175-13), (177-1), (212-6), (267-7), (285-4).

hayıf/hayf: Ar. İ. (hayf), “*Haksızlık, insafsızlık; acınma, üzülmeye; ‘vah, heyhat, yazık’ anlamlarında kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:1070). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:332): (40-4), (40-5), (40-6), (40-8), (52-4), (181-7).

he mi: Tr. İ. (he mi), “*Öyle mi, evet mi, o halde mi anlamlarında kullanılan bir halk deyişi*” (ERGİN, 1997.b:138): (293-8).

hey: Tr. İ. (hey!), “*Seslenmek veya ilgi ve dikkat çekmek için söylenen bir söz; sitem, yakınma, azar, beğenme vb. çeşitli duyguları anlatan cümlelerde kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:1089): (6-1), (6-10), (8-5), (11-1), (18-12), (36-10), (54-5), (55-10), (67-11), (67-12), (73-1), (78-2), (78-13), (78-13), (98-4), (123-7), (123-9), (155-12), (156-1), (171-4), (171-6), (173-2), (178-9), (178-13), (182-3), (191-9), (197-11), (202-11), (202-13), (214-5), (214-6), (236-3), (254-10), (272-12), (279-7), (292-7), (305-8).

hū: Tr. İ. (hū), “‘Neredesin, bana bak’” anlamlarında, genellikle kadınlar tarafından kullanılan bir seslenme sözü; dervişler arasında kullanılan bir seslenme sözü”; hu (II): Ar. İ. (hū), “Tanrı, Allah, yaratıcı” (GTS, 2011:1114): (182-13), (185-9), (188-13), (190-3).

ilerü: Tr. İ. (ileri), “Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı; bir şeyin ulaşılacak yönü; henüz gelmemiş zaman, gelecek, sonra; önde bulunan; doğrusundan daha çok gösteren (saat); benzerlerini geride bırakmış; öne doğru, ileri doğru; ‘amaca doğru durmadan yürü’ anlamında kullanılan bir seslenme sözü; temel duruşta ayak uçlarının gösterdiği yön” (GTS, 2011:1172): (78-1), (81-6), (124-12), (200-5), (207-12), (207-13), (216-2), (216-11), (273-10).

mere: Rum. İ. (bre), “‘Ey, hey’ anlamında kullanılan bir seslenme sözü; ‘be’ yerine kullanılan bir seslenme sözü; ‘vay’ anlamında şaşma bildiren bir seslenme sözü; şaşkınlık, coşku anlatan bir seslenme sözü; tekrarlanan iki emir kipi arasına getirilerek işin sürekliliğini anlatan bir söz” (GTS, 2011:400). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:335-337; 639); (TEZCAN, 2001:17-19): (40-6), (41-13), (42-2), (42-4), (42-6), (51-5), (51-10), (52-13), (56-5), (58-9), (59-3), (59-5), (60-1), (60-5), (60-7), (70-9), (73-11), (73-13), (74-4), (75-6), (75-12), (76-1), (77-12), (78-3), (78-11), (79-2), (80-4), (84-13), (94-10), (94-13), (95-12), (101-2), (101-4), (101-5), (101-6), (101-7), (101-9), (101-12), (101-13), (102-6), (102-8), (102-9), (102-13), (103-8), (105-4), (105-8), (109-6), (109-7), (109-12), (111-13), (112-12), (113-5), (113-8), (113-9), (113-12), (114-1), (114-11), (115-11), (116-4), (116-4), (120-8), (143-7), (143-9), (156-13), (157-3), (157-6), (157-12), (158-8), (158-13), (159-1), (159-3), (159-7), (159-9), (159-11), (160-1), (160-2), (160-10), (161-4), (161-11), (163-2), (166-10), (166-11), (167-3), (182-13), (184-3), (184-11), (185-9), (189-1), (189-4), (197-6), (197-9), (199-9), (199-11), (212-11), (225-12), (227-6), (227-9), (227-12), (228-7), (229-8), (231-11), (231-12), (233-4), (247-6), (247-13), (249-7), (249-13), (250-11), (251-5), (251-6), (255-6), (255-7), (255-9), (256-9), (256-11), (257-10), (257-12), (258-1), (261-10), (263-1), (269-1), (273-3), (275-2), (277-11), (278-10), (279-10), (280-10), (280-12), (281-6), (282-2), (282-7), (283-4), (283-5), (283-10), (283-11), (287-8), (287-11), (287-12), (288-2), (288-4), (289-3), (289-8), (290-4), (293-4), (294-5), (294-10), (296-1), (298-7), (303-5), (303-7).

mubārek: Ar. İ. (mubārek), “*Kutlu, kutsal; uğurlu; çok saygı duyulan; verimli, bereketli; beğenilen, sevilen şeyler için söylenen bir söz; kızılan, şaşılan (kimse veya şey)*” (GTS, 2011:1719): (46-10), (154-7).

ne: Tr. İ. (ne), “*Hangi şey; her şey; birçok şey; hangi; nasıl; neden; şaşma veya abartı bildiren bir söz; ‘Sana ne, bana ne’ gibi sorularda ‘Ne ilgisi var’ anlamına gelen bir söz; soru biçiminde şaşma bildiren ünlem*” (GTS, 2011:1757). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102): (3-2), (3-8), (3-9), (5-1), (5-2), (6-11), (6-2), (6-6), (9-3), (10-1), (10-7), (10-8), (12-2), (12-12), (13-1), (13-7), (15-2), (17-13), (17-13), (18-11), (20-5), (20-11), (21-9), (23-3), (24-13), (28-4), (28-11), (28-12), (29-3), (30-10), (31-7), (33-2), (34-6), (40-6), (42-1), (42-2), (42-3), (42-4), (42-5), (43-12), (45-5), (46-11), (47-8), (48-4), (49-6), (51-10), (53-5), (54-10), (55-8), (55-9), (55-9), (55-9), (55-10), (56-7), (58-9), (68-12), (73-1), (74-2), (77-4), (77-8), (77-13), (78-11), (79-5), (81-7), (81-10), (81-10), (82-10), (84-6), (84-8), (84-13), (86-6), (86-7), (87-6), (87-8), (89-6), (89-7), (90-5), (91-3), (94-10), (96-5), (99-1), (101-12), (102-9), (103-8), (103-9), (103-9), (103-11), (103-12), (104-7), (106-1), (106-5), (106-7), (106-8), (106-8), (107-4), (108-5), (108-6), (112-1), (112-6), (113-13), (114-3), (115-9), (116-7), (118-10), (123-1), (125-1), (125-9), (125-11), (126-8), (126-13), (126-13), (128-2), (129-8), (130-3), (131-4), (132-1), (132-5), (134-3), (136-12), (138-10), (138-11), (138-12), (141-4), (141-12), (143-7), (143-11), (146-1), (146-10), (149-6), (150-3), (150-3), (150-10), (156-13), (157-6), (158-5), (158-5), (158-8), (158-8), (159-1), (159-3), (159-5), (161-10), (161-12), (161-13), (162-3), (162-5), (163-9), (165-12), (166-12), (168-5), (168-5), (168-6), (168-9), (169-3), (176-7), (176-9), (177-4), (177-4), (180-3), (181-13), (183-6), (183-6), (183-9), (184-8), (184-13), (187-5), (187-11), (188-1), (188-3), (189-7), (192-5), (193-5), (193-9), (193-12), (194-1), (196-2), (196-3), (197-2), (197-3), (197-4), (197-5), (197-9), (197-11), (199-2), (200-7), (200-13), (202-3), (205-7), (205-8), (207-8), (212-8), (212-13), (215-4), (222-7), (223-12), (225-6), (232-1), (232-6), (232-11), (235-10), (237-6), (238-8), (238-8), (238-10), (238-11), (239-12), (240-9), (242-7), (242-12), (244-12), (246-5), (246-5), (246-6), (246-6), (248-7), (249-7), (249-8), (249-10), (250-2), (250-9), (250-10), (253-5), (254-7), (256-11), (257-10), (258-8), (259-1), (259-2), (259-10), (259-12), (261-4), (262-7), (267-7), (268-2), (268-11), (269-4), (269-8), (269-10), (275-2), (275-7), (275-10), (275-11), (275-11), (276-3), (276-4), (276-8), (276-8), (277-13), (279-8), (283-10), (284-4), (285-11), (285-13), (287-5),

(287-6), (287-7), (288-1), (288-1), (288-2), (288-13), (289-1), (289-12), (290-11), (292-1), (294-7), (294-10), (295-11), (296-1), (296-3), (296-3).

nidā': Ar. İ. (nidā'), "*Çağırma, bağıрма, seslenme; ünlem*" (GTS, 2011:1770): (162-12).

öyle: Tr. İ. (öyle), "*Onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece; içinde 'ne, nasıl' vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz*" (GTS, 2011:1864): (79-9), (221-2).

pes: Far. İ. (bes), "*Yenilgiyi kabul ettiğini belirtmek için veya birinin şaşkınlık veren davranışlarına karşılık olarak kullanılan bir söz*" (GTS, 2011:1916); "*İmdi, o halde, öyle ise, öyle iken, öyle olunca, binaenaleyh; sonra, ondan sonra, ardından, müteakiben, nihayet; hâsılı, hâsılı kelâm, velhasıl; ne zaman ki; işte*" (TRS, 2009:3189). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:325-327): (81-12), (82-7), (82-10), (87-2), (162-1), (162-2), (172-6), (204-3), (210-11), (213-3), (231-8), (238-2).

şakın: Tr. İ. (sakın), "*Asla; 'Korkulacak bir durum olmasın' anlamında kullanılan bir söz asla, katiyen*" (GTS, 2011:2013): (54-10), (55-3).

tamam: Ar. İ. (tamām), "*Bütün, tüm; eksiksiz; yanlış ve yalan olmayan, doğru; tamamlanmış, bitmiş; evet; beğenilmeyen bir iş veya öneri karşısında söylenen bir söz*" (GTS, 2011:2257): (3-2), (3-10), (204-11), (216-7), (220-6), (238-4).

tu: Tr. İ. (tu!), "*Tuh!, tüh!*" (GTS, 2011:2383). Gökyay *tfu* okumasına tenkiten ifadenin Dresden yazması s. 264, satır 10'da yer aldığı şekli ile "*tu yüzünüze*" olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:335). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:812): (265-10).

vay: Tr. İ. (vay!), "*Şaşma anlatan bir söz; ağrı, acı vb. duyguları anlatan bir söz; yönelme durumu eki almış bir kelime ile kullanıldığında bir şeyin veya bir kimsenin kötü bir sonuca uğrayacağını anlatan bir söz*" (GTS, 2011:2474). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:571); (SERTKAYA, 2004:136): (92-12), (93-3), (93-3), (93-4), (93-4), (93-7), (93-8), (95-5), (95-6), (95-6), (276-3).

yā: Ar. İ. (yā), “‘Ey, hey’” anlamlarında bir seslenme sözü; edat-evet” (GTS, 2011:): (77-5), (138-9), (138-11), (138-12), (157-7), (158-1), (162-13), (288-10), (252-12), (253-1), (255-11).

ya: Far. İ. (ya!), “Şaşma, şaşkınlık bildiren bir söz; bir düşüncenin karşıtı düşünülürken kullanılan bir söz; gereklik ve onay bildiren cümlelerde yargının onaylandığını bildiren bir söz; dilek ve geniş zaman kiplerinde yargıyı güçlendiren bir söz; bilinen, görülen, hatırlanıp anlatılan bir olay dolayısıyla da sorulan başka bir konu için kullanılan bir söz; bir düşüncede sıra ile yer alan ayrı cins öğelerden biri ötekilerden üstün görüldüğünde “hele, özellikle” anlamlarında kullanılan bir söz; cevap niteliğinde olan cümlelerin sonuna getirildiğinde asıl yargının arkadan gelen cümle ile anlatılacağını belirten bir söz; bazı çekimli zamanlardan sonra gelerek anlamı pekiştiren, kuvvetlendiren bir söz” (GTS, 2011:2495). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:428-429); (SERTKAYA, 2004:134; 139): (13-6), (13-6), (81-11), (82-10), (87-2), (88-12), (113-10), (128-8), (134-6), (162-1), (162-2), (173-3), (177-12), (177-12), (177-12), (177-12), (178-1), (178-1), (178-2), (178-2), (211-6), (266-7), (283-6), (295-11), (296-1), (296-3).1

yazuḥ: Tr. İ. (yazık!), “Herkesi üzebilecek şey, günah; acınma, üzüntü anlatan bir söz; -kınama anlatan bir söz” (GTS, 2011:2560): (57-5), (57-5), (57-6), (57-6), (57-7), (57-8).

2.1.1.5.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zamirler

Türkçe Sözlük'te *zamir*, Ar. *zamīr*, “*Kişi, dönüşlülük, gösterme, soru ve belirsizlik kavramları vererek varlıkların yerini tutan söz, adıl*” (GTS, 2011:3642) olarak tanımlanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde zamir görevinde kullanılan sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

aña: Tr. İ. (ana/ona), “*O zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi*” (GTS, 2011:1803): (10-5), (74-3), (82-12), (99-5), (102-12), (102-12), (113-12), (157-2), (164-9), (164-10), (164-11), (164-13), (168-3), (174-3), (176-2), (203-11), (221-11), (223-6), (237-5), (254-3), (262-6), (267-2), (276-1), (276-3), (294-8).

añda: Tr. İ. (anda), “*Orada, onda, o hususta, o mevzuda, oraya, o zaman*” (TRS, 2009:132): (27-11), (74-7), (90-5), (196-3), (208-8), (231-2), (244-8), (258-11), (278-8), (279-9), (280-8), (281-5), (301-10).

añdan: Tr. İ. (andan), “*Ondan, ona, sonra, ondan sonra, ondan ötürü, oradan, onunla*” (TRS, 2009:138): (10-11), (42-7), (57-4), (90-13), (103-2), (110-6), (119-9), (142-1), (167-4), (167-5), (184-6), (186-4), (186-10), (210-6), (212-5), (213-3), (256-1), (262-13), (267-9), (276-2), (276-11), (282-7), (292-13), (296-10).

añı: Tr. İ. (anı), “*Onu*”, (TRS, 2009:150): (14-4), (59-12), (60-8), (79-8), (79-12), (79-13), (102-12), (135-13), (160-10), (204-4), (208-5), (210-9), (212-9), (212-10), (212-11), (223-10), (231-8), (258-1), (280-6), (8-9).

añlar: Tr. İ. (onlar), “*Onlar*” (TRS, 2009:162): (21-1), (35-11), (35-12), (38-2), (55-1), (114-5), (114-6), (121-13), (129-9), (129-10), (167-5), (286-1), (293-9), (301-5), (302-12).

añun: Tr. İ. (anıñ, anuñ), “*Onun; onun için*” (TRS, 2009:176). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:623); (KÜÇÜK, 2014:788-789): (3-3), (8-10), (9-4), (14-4), (19-12), (75-9), (129-9), (151-3), (151-8), (151-12), (152-3), (152-7), (152-8), (152-10), (152-9), (156-5), (159-9), (163-1), (163-4), (164-12), (172-5), (176-

3), (176-11), (176-12), (176-12), (176-13), (177-7), (184-5), (186-9), (209-4), (220-7), (246-9), (273-13), (276-8), (284-3), (287-2).

baña: Tr. İ. (bana), “*Ben zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi*” (GTS, 2011:249): (13-5), (15-3), (47-12), (49-7), (145-10).

ben: Tr. İ. (ben), “*Teklik birinci kişiyi gösteren söz; kişiyi öbür varlıklardan ayıran bilinç; bir kimsenin kişiliğini oluşturan temel öge, ego*” (GTS, 2011:306). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (10-1), (10-8), (12-12), (12-13), (13-1), (13-6), (14-9), (18-1), (19-7), (23-1), (25-7), (26-6), (26-7), (32-12), (33-10), (33-13), (43-13), (44-10), (44-12), (46-1), (50-4), (50-4), (50-5), (51-2), (54-12), (72-6), (75-12), (76-11), (78-13), (86-6), (89-10), (90-1), (90-12), (93-5), (94-7), (99-5), (99-8), (102-5), (108-6), (114-9), (115-5), (120-13), (125-3), (126-6), (141-9), (143-12), (172-10), (194-2), (221-3), (283-6), (296-9).

birbiri: Tr. İ. (birbiri), “*Karşılıklı olarak bir diğeri*” (GTS, 2011:353): (9-10), (12-6), (19-10), (90-10), (213-5).

biz: Tr. İ. (biz), “*Çokluk birinci kişiyi gösteren söz; bazen teklik birinci kişi zamiri ‘ben’ yerine kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:367). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:397): (11-12), (13-3), (14-5), (14-8), (14-9), (15-10), (19-12), (21-12), (21-13), (21-13), (30-11), (40-4), (41-5), (41-6), (41-6), (41-7), (41-7), (41-8), (41-9), (41-10), (41-11), (43-3), (57-3), (59-6), (59-7), (59-8), (59-9), (59-10), (59-12), (73-8), (74-2), (75-10), (78-2), (94-13), (102-8), (107-12), (129-9), (129-10), (132-10), (135-12), (148-5), (161-6), (197-6), (226-13), (227-4), (239-7), (240-13), (247-12), (257-12), (261-4), (267-7), (271-4), (274-7), (276-11), (276-12), (277-1), (277-1), (277-5), (282-9), (286-5), (294-8), (295-10), (296-1), (296-4), (296-7), (296-8), (296-8), (297-1), (299-10), (301-2), (301-3), (301-4).

bu: Tr. İ. (bu), “*Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz; en yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:401): (3-6), (3-7), (5-11), (9-1), (9-3), (9-8), (9-13), (10-6), (10-7), (13-2), (13-5), (17-10), (18-7), (18-12), (18-13), (19-1), (19-2), (19-4), (19-5), (19-6), (19-13), (20-2), (26-11), (27-12), (28-12), (29-9), (29-9), (29-10), (29-11), (35-10), (35-11), (39-13), (40-4), (40-12), (43-3), (43-8), (44-5), (44-6), (45-10), (46-1),

(46-9), (49-11), (50-12), (51-6), (51-10), (51-11), (51-12), (51-13), (52-3), (54-10), (56-5), (57-9), (60-9), (66-10), (69-4), (69-5), (71-10), (72-12), (73-4), (73-11), (73-12), (73-12), (73-12), (74-2), (75-8), (76-1), (76-13), (76-13), (77-5), (77-7), (77-10), (77-12), (78-2), (78-5), (78-6), (78-11), (78-12), (79-1), (80-9), (80-13), (81-5), (81-9), (83-1), (84-6), (84-7), (86-11), (86-12), (87-12), (89-7), (90-8), (90-11), (91-5), (94-8), (94-10), (102-7), (102-7), (104-5), (107-1), (108-2), (112-5), (114-8), (114-10), (114-13), (115-8), (115-12), (118-12), (119-7), (122-7), (123-1), (124-12), (127-3), (128-8), (130-4), (130-6), (130-8), (130-9), (130-11), (130-13), (134-3), (143-4), (150-1), (150-11), (154-13), (157-1), (159-2), (159-6), (159-12), (170-10), (174-8), (174-11), (174-11), (176-4), (176-8), (177-5), (179-2), (180-9), (180-10), (181-8), (183-8), (186-6), (189-1), (190-10), (191-5), (192-1), (192-3), (194-13), (195-1), (195-6), (198-2), (198-3), (198-8), (205-9), (209-8), (213-12), (213-12), (216-11), (217-1), (217-5), (217-10), (217-11), (220-12), (226-12), (230-9), (239-4), (239-6), (241-9), (243-6), (244-3), (246-4), (247-12), (247-13), (254-5), (255-2), (255-6), (256-5), (256-6), (261-13), (265-11), (266-4), (266-6), (267-10), (270-4), (274-7), (274-13), (275-2), (282-9), (286-2), (286-3), (286-5), (286-11), (287-12), (290-3), (293-5), (298-1), (298-5), (298-7), (301-8); > *bugün*: (27-1), (44-10), (90-12); > *bunda, bundan*: (48-10), (51-6), (74-7), (77-13), (99-8), (100-3), (102-12), (106-2), (140-6), (140-7), (140-8), (140-10), (171-10), (205-7), (250-7), (274-8), (215-12); > *bunu*: (30-10), (31-6), (32-8), (52-6), (70-7), (93-9), (94-13), (100-5), (107-3), (110-9), (113-3), (116-4), (120-6), (156-4), (181-13), (196-10), (217-7), (237-1), (256-5), (269-1), (282-9), (282-11), (288-5), (288-11), (293-1), (304-1); > *bunlar / bunları / bunlara/ bunlari/ bunlari*: (31-3), (68-8), (71-12), (75-5), (88-8), (91-2), (96-4), (121-2), (121-11), (128-1), (179-2), (179-8), (209-11), (209-13), (221-6), (256-9), (256-12), (274-4), (274-5), (285-2), (285-13); > *bunun*: (10-2), (10-3), (18-2), (61-1), (61-5), (61-11), (62-3), (62-7), (62-11), (63-3), (63-6), (70-5), (76-10), (82-3), (89-9), (93-12), (109-7), (112-5), (181-7), (183-9), (189-5), (218-8), (237-2), (255-13), (282-10), (285-5), (286-1); > *bular*: “*bunlar*” anlamında “*bularuñ*”: (174-7).

kendi/kendü: Tr. İ. (kendi), “*İyelik ekleri alarak kişilerin öz varlığını anlatmaya yarayan dönüşlülük zamiri, zat; kişinin özel olarak vurgulandığını anlatan bir söz; yaptığı, giriştiği bir işte başkalarının herhangi bir etkisi bulunmadığını belirten bir söz; ‘kendisi, kendileri’ biçiminde bazen saygı duygusuyla veya söz konusu olanları amaçlayarak ‘o’ ve ‘onlar’ yerine kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:1386). Ayrıntılı

okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:839; 855): (30-2), (31-11), (82-5), (88-5), (90-2), (99-13), (100-3), (108-8), (144-7), (153-8), (179-12), (185-5), (189-13), (192-11), (198-5), (230-6), (231-6), (231-10), (235-1), (238-8), (241-11), (261-9), (278-11), (278-11), (279-11), (279-11), (280-11), (280-11), (281-7), (282-3), (284-2), (288-7).

kim: Tr. İ. (kim), “*‘Hangi kişi?’ anlamında cümlede, özne, tümleç, nesne, yüklem görevinde kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:1442). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (SERTKAYA, 2004:140): (6-5), (11-7), (14-4), (35-6), (35-7), (38-5), (54-1), (54-2), (60-9), (61-1), (61-5), (61-12), (62-3), (62-7), (62-12), (63-3), (63-7), (66-12), (74-4), (77-5), (78-5), (79-5), (81-13), (83-1), (101-11), (101-12), (103-13), (104-1), (104-2), (104-3), (104-3), (104-4), (108-4), (112-8), (112-8), (113-2), (113-2), (128-6), (128-7), (150-11), (151-3), (151-8), (151-12), (152-3), (152-7), (154-3), (154-4), (155-2), (156-11), (156-11), (157-3), (167-1), (167-3), (168-3), (168-3), (174-1), (176-1), (182-11), (185-7), (188-12), (190-2), (202-5), (206-8), (208-6), (212-7), (218-7), (218-7), (223-3), (223-3), (232-8), (232-8), (237-1), (237-4), (238-6), (238-7), (238-7), (246-9), (262-5), (262-6), (269-12), (269-12), (274-3), (285-2), (288-1), (288-2), (292-2), (304-9).

kimse: Tr. İ. (kimse), “*Herhangi bir kişi, kim olduğu bilinmeyen kişi*” (GTS, 2011:1442). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135;138): (69-4), (80-4), (80-5), (102-10), (113-7), (129-13), (134-8), (136-2), (162-6), (169-9), (210-13), (211-1), (211-2), (215-12), (237-5), (243-8), (252-5), (255-3), (282-13), (298-11).

kimsene: bkz. *kimse* > . Muharrem Ergin (4-1). örneği sözlükte vermemiştir. (ERGİN, 1997.b:204): (3-5), (4-1), (196-13).

maña: Tr. İ. (bana), “*Ben zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi*” (GTS, 2011:249): (15-1), (21-11), (26-1), (26-2), (26-3), (26-4), (26-5), (26-10), (28-7), (28-13), (29-1), (29-10), (29-11), (33-4), (33-6), (33-9), (33-11), (34-1), (34-3), (42-3), (42-4), (42-5), (42-6), (44-7), (46-8), (47-5), (48-7), (49-12), (49-13), (49-13), (50-1), (50-2), (50-2), (59-4), (69-13), (70-3), (70-9), (72-12), (73-12), (78-13), (82-1), (82-3), (82-4), (86-11), (96-13), (101-3), (101-13), (104-5), (105-9), (109-7), (113-7), (113-7), (116-5), (116-12), (118-10), (125-4), (125-9), (129-3), (130-1), (131-2), (138-7), (138-13), (139-6), (139-8), (139-10), (139-11), (141-4), (146-8), (149-12), (149-13), (150-1),

(150-2), (159-1), (161-12), (165-9), (171-12), (172-3), (173-1), (175-5), (176-4), (176-7), (184-2), (186-6), (191-13), (195-12), (198-3), (199-8), (206-4), (208-9), (212-12), (217-12), (221-2), (222-1), (222-7), (223-9), (223-10), (227-7), (232-10), (233-4), (242-11), (246-2), (246-10), (246-12), (246-13), (247-1), (247-2), (247-3), (251-4), (252-9), (262-2), (269-6), (270-4), (271-11), (283-11), (287-7), (287-11), (288-2), (288-5), (289-2), (289-5), (289-13), (290-2), (294-1), (295-11), (297-9), (297-11), (298-1), (300-6).

men: TR. İ. (ben), “*Teklik birinci kişiyi gösteren söz; kişiyi öbür varlıklardan ayıran bilinç; bir kimsenin kişiliğini oluşturan temel öge, ego*” (GTS, 2011:306). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:134; 139): (32-11), (33-3), (33-6), (33-8), (34-2), (34-4), (34-7), (34-9), (34-10), (34-11), (34-13), (35-1), (38-6), (44-6), (44-10), (45-1), (45-5), (49-8), (50-2), (50-9), (51-12), (52-1), (54-11), (54-11), (55-10), (56-1), (56-5), (57-1), (66-11), (69-12), (69-2), (69-5), (69-7), (70-3), (70-10), (70-11), (73-1), (73-1), (75-8), (77-8), (79-6), (79-9), (79-11), (79-12), (79-13), (80-4), (81-2), (82-1), (82-2), (82-2), (82-7), (83-3), (86-2), (88-2), (88-12), (91-9), (98-4), (98-5), (101-2), (104-6), (106-1), (106-9), (107-11), (108-3), (108-4), (109-8), (112-1), (112-3), (113-6), (113-11), (114-1), (114-6), (114-8), (114-12), (115-4), (115-12), (115-12), (116-11), (117-8), (117-9), (117-10), (117-10), (117-12), (125-1), (125-5), (125-6), (125-7), (125-8), (125-8), (126-12), (126-13), (127-3), (131-5), (131-8), (131-9), (131-9), (131-9), (132-4), (132-8), (132-9), (132-9), (132-9), (134-1), (134-3), (139-12), (141-3), (145-1), (145-6), (145-6), (145-11), (145-12), (146-7), (147-1), (147-10), (150-3), (150-3), (155-2), (156-5), (156-5), (156-6), (156-7), (156-13), (157-7), (157-12), (157-13), (158-10), (158-10), (158-11), (159-8), (159-10), (159-12), (159-13), (160-2), (160-3), (160-9), (160-10), (161-5), (161-12), (161-13), (162-3), (162-9), (162-12), (163-5), (163-7), (163-13), (165-2), (165-2), (165-6), (167-4), (167-5), (167-7), (167-8), (168-9), (168-10), (168-11), (168-12), (168-13), (169-2), (169-5), (170-10), (171-9), (171-10), (171-12), (171-13), (172-1), (172-2), (173-6), (176-7), (179-1), (181-7), (182-4), (184-11), (189-1), (189-4), (191-10), (192-7), (192-9), (197-4), (197-8), (199-7), (199-10), (200-11), (200-12), (200-12), (201-5), (202-4), (206-5), (208-8), (208-11), (208-12), (209-1), (215-1), (215-9), (216-7), (220-10), (221-3), (225-12), (229-1), (230-3), (231-3), (231-3), (231-5), (232-2), (232-3), (232-4), (233-2), (234-3), (234-10), (243-3), (245-1), (245-4), (245-4), (246-9), (247-5), (247-13), (250-11), (251-2), (251-5), (251-6), (252-11), (252-12), (259-1), (259-13), (260-5), (260-13), (261-11), (262-4),

(262-7), (267-8), (270-8), (277-5), (278-10), (279-10), (279-10), (280-3), (280-6), (280-10), (280-10), (281-6), (281-6), (282-3), (282-3), (282-8), (283-4), (283-10), (284-5), (285-4), (287-8), (288-4), (289-3), (292-2), (293-8), (294-4), (295-1), (295-9), (297-7), (297-8), (297-11), (298-5), (298-8), (299-11), (299-13), (300-1), (300-6), (301-7), (302-1), (302-6), (302-13), (303-1), (303-2), (303-5), (303-8), (304-8).

miz: TR. İ. (biz), “Çokluk birinci kişiyi gösteren söz; bazen teklik birinci kişi zamiri ‘ben’ yerine kullanılan bir söz” (GTS, 2011:366). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:430; 788-789; 795-796); (TEZCAN, 2001:342): (77-12), (250-9), (257-12).

mu: Tr. İ. (bu), “Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösteren bir söz; en yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz” (GTS, 2011:401): (217-12), (227-7), (227-9), (231-5), (283-11).

ne: Tr. İ. (ne), “Hangi şey; her şey; birçok şey; hangi; nasıl; neden; şaşma veya abartı bildiren bir söz; ‘Sana ne, bana ne’ gibi sorularda ‘Ne ilgisi var’ anlamına gelen bir söz; soru biçiminde şaşma bildiren ünlem” (GTS, 2011:1757): (3-2), (3-8), (3-9), (5-1), (5-2), (6-11), (6-2), (6-6), (9-3), (10-1), (10-7), (10-8), (12-2), (12-12), (13-1), (13-7), (15-2), (17-13), (17-13), (18-11), (20-5), (20-11), (21-9), (23-3), (24-13), (28-4), (28-11), (28-12), (29-3), (30-10), (31-7), (33-2), (34-6), (40-6), (42-1), (42-2), (42-3), (42-4), (42-5), (43-12), (45-5), (46-11), (47-8), (48-4), (49-6), (51-10), (53-5), (54-10), (55-8), (55-9), (55-9), (55-9), (55-10), (56-7), (58-9), (68-12), (73-1), (74-2), (77-4), (77-8), (77-13), (78-11), (79-5), (81-7), (81-10), (81-10), (82-10), (84-6), (84-8), (84-13), (86-6), (86-7), (87-6), (87-8), (89-6), (89-7), (90-5), (91-3), (94-10), (96-5), (99-1), (101-12), (102-9), (103-8), (103-9), (103-9), (103-11), (103-12), (104-7), (106-1), (106-5), (106-7), (106-8), (106-8), (107-4), (108-5), (108-6), (112-1), (112-6), (113-13), (114-3), (115-9), (116-7), (118-10), (123-1), (125-1), (125-9), (125-11), (126-8), (126-13), (126-13), (128-2), (129-8), (130-3), (131-4), (132-1), (132-5), (134-3), (136-12), (138-10), (138-11), (138-12), (141-4), (141-12), (143-7), (143-11), (146-1), (146-10), (149-6), (150-3), (150-3), (150-10), (156-13), (157-6), (158-5), (158-5), (158-8), (158-8), (159-1), (159-3), (159-5), (161-10), (161-12), (161-13), (162-3), (162-5), (163-9), (165-12), (166-12), (168-5), (168-5), (168-6), (168-9), (169-3), (176-7), (176-9), (177-4), (177-4), (180-3), (181-13), (183-6), (183-6), (183-9), (184-8), (184-13), (187-5), (187-11), (188-

1), (188-3), (189-7), (192-5), (193-5), (193-9), (193-12), (194-1), (196-2), (196-3), (197-2), (197-3), (197-4), (197-5), (197-9), (197-11), (199-2), (200-7), (200-13), (202-3), (205-7), (205-8), (207-8), (212-8), (212-13), (215-4), (222-7), (223-12), (225-6), (232-1), (232-6), (232-11), (235-10), (237-6), (238-8), (238-8), (238-10), (238-11), (239-12), (240-9), (242-7), (242-12), (244-12), (246-5), (246-5), (246-6), (246-6), (248-7), (249-7), (249-8), (249-10), (250-2), (250-9), (250-10), (253-5), (254-7), (256-11), (257-10), (258-8), (259-1), (259-2), (259-10), (259-12), (261-4), (262-7), (267-7), (268-2), (268-11), (269-4), (269-8), (269-10), (275-2), (275-7), (275-10), (275-11), (275-11), (276-3), (276-4), (276-8), (276-8), (277-13), (279-8), (283-10), (284-4), (285-11), (285-13), (287-5), (287-6), (287-7), (288-1), (288-1), (288-2), (288-13), (289-1), (289-12), (290-11), (292-1), (294-7), (294-10), (295-11), (296-1), (296-3), (296-3).

o: Tr. İ. (o), “*Uzakta olan, hakkında konuşulan kimse veya şeyi belirten bir söz; teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz; iki veya daha çok şeyden, daha önce sözü geçeni gösteren bir söz*” (GTS, 2011:1785): (79-11), (101-5), (223-13), (224-1), (224-2), (224-3), (224-4), (278-3), (288-5), (294-6).

ol: Tr. İ. (ol), “*‘O’ gösterme sıfatı; ‘O’ gösterme zamiri*” (GTS, 2011:1795): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:288): (3-2), (3-3), (7-6), (7-8), (8-8), (8-9), (8-9), (8-11), (9-6), (9-7), (10-3), (10-11), (16-10), (17-5), (18-1), (19-10), (20-13), (22-12), (23-6), (24-4), (26-12), (27-7), (27-8), (28-12), (30-10), (31-9), (31-13), (32-6), (32-8), (32-12), (36-2), (43-9), (51-1), (51-11), (52-2), (53-3), (53-3), (54-2), (54-2), (55-13), (57-2), (61-8), (64-6), (64-7), (64-7), (64-12), (69-9), (69-11), (70-3), (71-6), (75-3), (77-8), (79-9), (80-10), (82-2), (82-2), (82-3), (82-8), (83-7), (83-9), (86-12), (86-13), (87-13), (88-1), (88-13), (91-4), (95-1), (95-2), (95-2), (95-3), (96-2), (97-4), (98-11), (99-7), (99-8), (99-11), (113-10), (119-11), (125-5), (128-8), (131-5), (132-13), (133-1), (133-8), (133-9), (133-10), (133-11), (133-12), (138-7), (141-2), (142-6), (145-9), (153-2), (153-3), (156-9), (156-10), (156-11), (157-5), (158-1), (161-6), (161-7), (161-8), (161-9), (162-2), (169-2), (170-6), (172-1), (172-1), (172-2), (173-13), (174-2), (174-6), (175-13), (175-13), (176-1), (176-2), (181-7), (189-2), (191-11), (192-5), (195-5), (196-12), (203-11), (203-13), (204-3), (204-7), (205-4), (207-7), (208-3), (208-4), (208-5), (208-13), (209-4), (209-9), (209-12), (210-2), (210-4), (210-9), (215-13), (217-4), (221-13), (224-10), (226-11), (227-1), (230-4), (231-3), (231-9), (231-10), (237-1), (259-1), (259-7), (259-9), (262-4), (263-12), (264-4), (264-7), (266-8), (266-12), (267-

3), (271-7), (272-2), (273-13), (276-5), (276-9), (280-5), (283-5), (286-1), (288-1), (289-9), (290-2), (290-5), (293-7), (294-5), (296-9), (299-8).

öz: Tr. İ. (öz), “*Bir kimsenin benliği, kendi manevi varlığı, iç, nefis, derun, varoluş karşısı; ‘kendine, kendi kendini’ anlamlarında birleşik kelimeler türeten bir söz; bir şeyin en kuvvetli veya kıvamlı bölümü, hülâsa, zübde, ekstre; çıbanların içinde ölmüş dokudan oluşan irinle birlikte çıkan parça; kendi, zat; bir şeyin temel ögesi, künh, zübde; bitkilerin kök, gövde ve dallarının boydan boya ortasında bulunan, hafif, gevrek ve çoğu yumuşak bölüm*” (GTS, 2011:1845). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma çalışması için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (ALİŞİK, 2002:162): (4-10), (5-5), (14-12), (14-12), (28-6), (32-3), (36-6), (50-1), (57-7), (64-10), (67-4), (120-6), (130-7), (131-10), (133-9), (149-5), (155-8), (185-3), (185-10), (200-12), (208-3), (212-3), (222-9), (233-8), (246-12), (248-9), (249-9), (250-5), (251-2), (251-11), (260-2), (283-12), (289-3), (298-2), (298-11).

saña: Tr. İ. (sana), “*Sen zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi*” (GTS, 2011:2024): (14-13), (15-1), (20-10), (21-9), (26-11), (27-12), (28-7), (28-12), (28-13), (29-12), (29-12), (32-1), (34-5), (41-12), (42-2), (44-13), (46-8), (47-6), (47-13), (48-8), (51-12), (54-10), (56-7), (57-1), (58-10), (58-11), (58-12), (59-2), (59-3), (59-10), (59-12), (69-9), (70-1), (72-11), (76-4), (79-9), (84-6), (91-4), (97-1), (100-9), (102-1), (104-5), (105-9), (107-6), (107-7), (107-8), (109-6), (113-5), (114-4), (118-13), (119-1), (119-2), (119-2), (119-3), (119-4), (119-5), (119-5), (119-6), (125-4), (125-10), (126-7), (129-4), (131-3), (138-7), (139-1), (139-7), (141-5), (145-1), (150-2), (150-10), (159-2), (167-11), (167-12), (167-13), (167-13), (168-1), (168-2), (169-3), (173-6), (185-11), (193-12), (195-13), (198-3), (199-7), (200-12), (218-12), (220-11), (229-9), (231-1), (231-13), (242-11), (248-13), (251-6), (262-7), (266-10), (267-5), (269-7), (270-4), (284-3), (298-5), (303-8).

sen: Tr. İ. (sen), “*Teklik ikinci kişiyi gösteren söz*” (GTS, 2011:2065). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:484; 696); (TEZCAN, 2001:258): (14-8), (19-7), (20-3), (20-10), (20-11), (21-1), (21-12), (21-3), (21-5), (21-8), (21-12), (23-8), (23-9), (23-9), (23-9), (27-13), (28-8), (28-9), (28-12), (31-8), (32-1), (33-3), (33-6), (33-8), (33-11), (33-13), (34-2), (34-7), (34-8), (34-10), (34-11), (34-13), (35-1), (36-9), (41-12), (44-7), (45-6), (49-5), (49-10), (50-4), (50-8), (51-6), (51-11), (52-2), (54-3), (55-

1), (55-1), (55-13), (57-2), (57-4), (60-7), (67-2), (72-6), (73-8), (75-8), (75-10), (76-7), (76-9), (76-10), (78-13), (79-10), (79-11), (79-12), (79-13), (80-6), (81-11), (82-4), (82-5), (86-2), (88-1), (88-3), (88-5), (90-10), (97-5), (97-6), (98-13), (99-6), (99-11), (100-6), (100-7), (100-7), (100-8), (100-9), (102-8), (102-8), (103-10), (105-10), (105-12), (105-13), (107-10), (113-13), (114-5), (114-6), (114-10), (115-2), (115-3), (116-11), (117-3), (117-4), (117-7), (117-8), (117-8), (117-9), (117-10), (117-10), (125-8), (126-3), (126-4), (126-6), (126-12), (126-13), (129-13), (130-1), (130-5), (130-7), (130-9), (130-10), (130-12), (130-13), (131-1), (131-2), (131-8), (132-4), (140-5), (141-4), (141-8), (141-12), (144-1), (145-2), (145-13), (146-6), (146-13), (146-13), (147-1), (147-2), (147-2), (147-4), (148-4), (148-5), (150-8), (155-7), (158-9), (158-9), (159-10), (159-12), (159-13), (160-2), (160-3), (161-5), (162-3), (162-3), (162-7), (162-7), (162-10), (164-1), (165-8), (166-6), (168-3), (168-9), (168-13), (169-2), (169-5), (169-10), (169-11), (169-13), (170-1), (170-1), (171-1), (171-11), (172-4), (172-9), (173-6), (176-4), (176-9), (188-10), (194-3), (195-11), (197-8), (198-11), (199-1), (199-5), (199-10), (200-3), (200-11), (200-12), (201-5), (201-6), (202-7), (206-9), (206-13), (209-3), (209-4), (211-1), (211-2), (211-2), (211-5), (211-9), (211-10), (215-6), (215-8), (217-13), (220-13), (224-5), (226-1), (229-2), (232-2), (232-4), (233-7), (234-4), (234-6), (234-7), (234-9), (234-10), (237-6), (241-5), (246-11), (246-12), (246-13), (247-1), (247-3), (247-4), (249-8), (250-9), (250-11), (251-1), (252-6), (252-10), (252-12), (255-7), (259-7), (260-4), (262-2), (266-12), (267-5), (269-3), (269-12), (271-1), (276-3), (277-2), (279-12), (280-12), (280-13), (281-7), (282-7), (282-8), (283-3), (283-5), (286-4), (286-5), (287-8), (292-4), (293-10), (294-13), (295-1), (295-11), (296-1), (296-3), (296-5), (297-4), (297-6), (298-6), (299-6), (299-10), (301-1), (301-4), (301-7), (301-13), (302-3), (302-3), (302-4), (302-5), (303-5), (303-6), (305-1).

siz: Tr. İ. (siz), “Çokluk ikinci kişi zamiri; bir kişiye saygı ve incelik belirtisi olarak kullanılan bir seslenme sözü” (GTS, 2011:2126). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:484): (5-3), (5-13), (10-11), (60-8), (70-3), (78-4), (83-11), (102-7), (103-1), (106-10), (108-5), (110-6), (127-2), (133-13), (146-7), (191-10), (247-13), (253-5), (263-10), (267-9), (275-3), (277-6), (277-12), (281-9), (295-9), (296-3), (296-9), (296-13), (301-2), (302-6).

şu: Tr. İ. (şu), “Bu kelimesine göre yerde, zamanda veya söz zincirinde biraz uzak olanı niteleyen söz; biraz uzakta olan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile

belirtmek için kullanılan söz, şurası” (GTS, 2011:2231), (46-3), (46-5), (230-3); >şuna: (250-1); >şunda: (266-10); >şundan: (44-6), (48-7), (48-12).

2.1.1.6.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zarflar

Türkçe Sözlük'te *zarf*, Ar. *zarf*, “*Bir fiilin, bir sıfatın veya bir zarfın anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelime, belirteç*” (GTS, 2011:2645) olarak tanımlanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz zarf görevindeki sözcükler şunlardır:

ancak: Tr. İ. (ancak), “*‘Yalnızca’ anlamında, sınırlama bildiren bir söz, bir; ‘olsa olsa, en çok, daha çok, güçlülük’ anlamlarında, bir şeyin daha çoğunun, ilerisinin olmadığını gösteren bir söz, dar, gücün; en erken; ‘lakin, ama, fakat, yalnız’ sözleri gibi bir düşünceye karşıt ikinci bir düşünceyi anlatan bir söz*” (GTS, 2011:123). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:156): (72-4), (174-10).

bārī: Far. İ. (bārī), “*Hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyleyse; keşke*” (GTS, 2011:255): (83-5).

baya: Tr. İ. (baya), “*Direnme, inat için kullanılır; gerçekten, doğru; belki; epey, uzunca; bayağı, her zamanki gibi; epeyce, çok fazla; bilinen; hakikaten, gerçekten, ciddî olarak; muhakkak, mutlaka her zamanki gibi olan, bayağı, hiçbir özelliği bulunmayan; hemen hemen; inadına; epeyce, bir hayli, oldukça; fazla, çokça; hemen hemen; bayağı*” (GTS, 2011:285); *bayak* > “*Demin, az önce, şimdi; taze olmayan bayat; eski; eskiden, önceden (Kırşehir); biraz önce, demin; demin, geçen zaman, az evvelki zaman*” (TRS, 2009:464). “*baya mırlardı*” okumasını eleştiren Gökyay, ifadenin Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgati'nde (I, 182) yer aldığı gibi *bayak* şeklinde olduğunu ifade etmektedir. (GÖKYAY, 2007:330): (161-3).

belki Ar. İ.+Far. E. (bel+ki), “*Olabilir ki, muhtemel olarak; - olsa olsa, ya ... ya ..., ihtimal*” (GTS, 2011:304): (215-1).

bençileyin: Tr. İ. (bencileyin), “*Benim gibi*” (GTS, 2011:306): (268-5).

beraber: Far. İ. (ber+a+ber>berāber), “*Birlikte, bir arada; -e rağmen, -e karşın; aynı düzeyde*” (GTS, 2011:310). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:851-853): (286-1).

bî-haber: Far. bî + Ar. haber, (bî-haber), “Habersiz; habersiz bir biçimde” (GTS, 2011:333): (91-7).

birez: Tr. İ. (biraz), “Bir parça, azıcık; kısa bir süre; az miktarda” (GTS, 2011:352): (273-10).

bolayki: Tr. İ. (bolayki), “Bari, keşke, hiç olmazsa, öyle ise” (DS, 2009:734): (163-7), (222-1), (271-4).

böyle Tr. İ. (böyle), “Bunun gibi, buna benzer; bu yolda, bu biçimde, hakeza; bu derece; içinde; "ne, nasıl" vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz” (GTS, 2011:400): (12-11), (20-9), (20-10), (20-11), (20-13), (21-8), (21-9), (21-11), (22-3), (26-11), (29-1), (29-13), (35-11), (44-10), (49-3), (49-6), (50-5), (50-10), (55-4), (56-2), (59-12), (66-10), (68-10), (69-7), (73-13), (75-5), (81-6), (84-13), (89-7), (94-6), (98-9), (99-6), (109-9), (111-13), (115-5), (117-13), (141-6), (155-1), (156-5), (159-2), (161-5), (163-3), (166-9), (172-10), (173-2), (196-10), (221-1), (283-7), (298-5).

böylelik: Tr. İ. (böylelik+ile), “Böylece” (GTS, 2011:400): (174-4).

buğur: Tr. İ. (buğur > bu+ uğur?), “Bu sefer, bu kez” (ERGİN, 1997.b:60). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:474; 511-512); (TEZCAN, 2001:196): (114-10).

bunça: Tr. İ. (bunca), “Epey, çok;; bu kadar, bu denli” (GTS, 2011:413): (275-7).

bunçılayın: Tr. İ. (bunçılayın?), “Bunun gibi, böyle” (ERGİN, 1997.b:62): (8-10), (9-5), (10-12).

çoğ/çok: Tr. İ. (çok), “Sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı; aşırı bir biçimde” (GTS, 2011:559): (74-1), (74-2), (116-13), (117-1), (117-2), (117-3), (117-5), (120-4), (124-10), (125-3), (134-12), (159-4), (159-6), (169-10), (170-3), (183-6), (192-7), (194-13), (203-9), (224-10), (234-5), (234-7), (234-8), (246-7), (246-8), (258-12), (297-8), (297-9), (297-10), (297-11), (300-13).

dāyim: Ar. Ġ. (dā'im), “*Sürekli, sonsuz; daima*” (GTS, 2011:581). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (162-8), (169-12), (209-6), (293-5), (294-8).

def'i: Far. Ġ. (def'i), “*Derhal, hemen*” (GTS, 2011:605): (170-7), (228-10).

derhâl: Far. der + Ar. hâl, (derhâl), “*Çabucak, hemen, derhâl*” (GTS, 2011:635): (216-4).

egri: Tr. Ġ. (eğri), “*Doğru veya düz olmayan, bir noktasında yön değiştiren, çarpık, münhani, doğru karşıtı; yay gibi kavislenmiş, eğmeçli, mukavves; yatay veya düşey olmayan, bütünüyle bir yana eğilmiş bulunan, eğik, mail; yanlış bir biçimde; bir olayın şiddetindeki azalış ve çoğalışları gösteren çizgi; doğru veya düz olmayan çizgi, yüzey*” (GTS, 2011:763). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:350): (42-4), (277-3), (286-7).

el-âkıbet: Ar. Ġ. +Ar. Ġ. (el-âkıbet), “*En sonra, sonunda, nihayet*” (ERGİN, 1997.b:104): (304-10)

elbette: Ar. Ġ. (elbette), “*Her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet*” (GTS, 2011:780): (176-5), (199-8), (263-12), (294-1); *elbetde* > *elbette*: (226-1), (246-2), (246-2).

el-hâşıl : Ar. Ġ. (el-hâşıl), “*Hasılı, velhasıl*” (GTS, 2011:787): (220-5), (302-3); > *el-hâşılı*: (218-8).

er: Tr. Ġ. (er), “*Erkek; işini iyi bilen, yetenekli kimse; kahraman, yiğit; askerlikte rütbesiz asker, nefer; koca; er (II), -erken*”; er (III), *Erbium elementinin simgesi*” (GTS, 2011:805). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 1985:161): (3-2), (3-11), (4-4), (4-11), (6-5), (6-8), (6-8), (8-8), (9-1), (10-5), (10-10), (12-4), (22-7), (46-12), (56-12), (61-3), (64-6), (91-11), (91-12), (100-8), (113-10), (114-1), (114-7), (114-12), (115-4), (115-12), (116-3), (116-11), (148-3), (151-5), (153-3), (156-2), (156-6), (171-7), (177-6), (199-3), (199-4), (204-4), (205-8), (206-8), (208-2), (208-3), (208-4), (208-5), (208-5), (209-1), (209-13), (222-8), (225-11), (232-9), (239-5), (239-5), (239-6), (247-1), (247-2), (247-2), (249-12), (269-12), (269-12), (270-13), (276-9), (277-6), (278-1), (278-2), (278-2), (278-3), (278-4), (278-4), (278-5), (278-6), (278-8), (278-13),

(279-2), (279-3), (279-6), (279-9), (280-6), (280-9), (281-5), (288-4), (289-1), (289-1), (289-10), (290-5), (298-6), (303-7); “koca” anlamındaki “er”: (10-9); “*kırk erce kuvvet verdim*” şeklinde: (253-2).

evvel: Ar. İ. (evvel), “*Önce; ilk, önceki, geçmiş*” (GTS, 2011:839). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:232-233): (20-1), (75-9), (200-3), (200-3), (206-7), (215-12), (272-9).

eyle: Tr. İ. (öyle), “*Onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece; içinde "ne, nasıl" vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz*” (GTS, 2011:1864): (15-9), (38-2), (58-4), (78-7), (87-7), (135-8), (160-8), (172-6), (182-2), (183-4), (186-2), (195-3), (212-4), (228-2), (230-11), (232-4), (234-10), (276-1), (276-5), (298-9).

eyü: Tr. İ. (iyi), “*İstenilen, beğenilen nitelikleri taşıyan, beğenilecek biçimde olan, kötü karşıtı; bol, çok, aşırı; uğurlu, hayırlı, iyilik getiren; esen, sağlıklı; yerinde, uygun; doğru olan; yeterli, yetecek miktarda olan; öğrencinin değerlendirilmesinde kullanılan orta ile pekiyi arasındaki not; istenilen, beğenilen, yerinde, yararlı, uygun bir biçimde*” (GTS, 2011:1235). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:793): (139-3), (160-3), (241-7), (257-7), (277-4), (286-7), (296-2).

gāh: Far. İ. (gāh), “*Bazen, kimi vakit, bazı bazı, kâh*” (GTS, 2011:899): (196-5), (196-5).

ġāyet: Ar. İ. (ġāyet), “*Pek, çok, pek çok, aşırı bir biçimde*” (GTS, 2011:906): (273-7), (284-11), (295-3).

ġayrı: Ar. İ. (ġayr), “*Gayrı; başka, diğer; artık, bundan böyle*” (GTS, 2011:907): (227-10).

gibi: Tr. İ. (gibi), “*-e benzer; o anda, tam o sırada, hemen arkasından; imişçesine, benzer biçimde; -e yakışır biçimde*” (GTS, 2011:944). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (9-4,5), (10-2), (10-3), (15-8), (15-8), (16-2), (16-10), (25-12), (35-12), (40-13), (44-3), (56-1), (58-1), (64-9), (88-13), (92-8), (93-2), (97-8),

(99-10), (99-10), (106-7), (107-9), (109-7), (116-5), (116-9), (116-10), (116-13), (117-1), (128-9), (128-9), (128-10), (129-2), (129-2), (129-2), (129-5), (129-6), (129-7), (134-3), (140-4), (148-13), (148-13), (151-5), (158-12), (158-13), (160-10), (165-11), (181-5), (181-7), (181-10), (183-1), (191-2), (191-2), (196-11), (200-8), (204-5), (204-5), (204-9), (211-11), (211-11), (212-4), (213-6), (234-13), (252-1), (282-4).

gine: Tr. İ. (gene), “Yine, gene, yeniden, tekrar” (GTS, 2011:945). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:305;307): (6-10), (9-13), (11-5), (16-13), (19-12), (44-13), (105-10), (137-13), (147-13), (216-11), (216-11), (229-13), (232-6), (255-4), (265-8), (266-3), (289-11), (290-10), (298-9).

gizlü: Tr. İ. (gizli), “Görünmez, belli olmaz bir durumda olan, edimsel karşıtı; başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, mahrem, mestur, nihan; niteliği anlaşılmayan, bilinmeyen; ilgili kişi veya makamlarca değerlendirilmesi amacıyla kurum içi veya kurumlar arası gönderilen yazının, belgenin, raporun ve yayınların taşıdığı gizlilik derecesini bildiren terim; saklı olarak, saklayarak” (GTS, 2011:951): (201-6), (213-5).

göre: Tr. İ. (göre), “Bir şeye uygun olarak, bir şey uyarınca, gereğince; bakılırsa, hesaba katılırsa, göz önünde tutulunca, bakarak, nazaran” (GTS, 2011:967): (82-12).

gözel: Tr. İ. (güzel), “Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; iyi, hoş; beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran; soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran; görgü kurallarına uygun olan; sakın, hoş (hava); okşayıcı, aldatici, kandırıcı; pek iyi, doğru; güzel kız veya kadın; güzellik kraliçesi; hoş giden, beğenilen, iyi, doğru bir biçimde; adamakıllı, şiddetli” (GTS, 2011:1014): (12-5), (20-5), (21-2), (22-8), (25-5), (45-7), (71-5), (132-8), (137-5), (144-7), (178-11).

hamān: Far. İ. (hemān), “Çabucak; aşağı yukarı; yalnız, sadece; -çok” (GTS, 2011:1082): (80-6); >haman-dem: Far. İ. + Far. İ. (haman-dem), “Derhal, hemen, o anda” (TRS, 2009:1911): (211-11), (230-10).

hep: Far. İ. (heb), “Hiçbiri dışta tutulmamak veya eksik olmamak üzere, bütün, tüm olarak; sürekli olarak, her zaman, daima” (GTS, 2011:1083): (30-11), (64-2), (77-1), (78-4), (82-13), (89-1), (112-11), (152-12), (219-4), (274-13), (276-2), (295-5), (295-6),

(296-4), (297-5), (298-13), (299-8), (301-9), (302-8), (304-2); >hepümüz: (43-3), (75-11), (266-7).

hiç: Far. İ. (hīç), “*Olumsuz yargılı cümlelerde fiilin anlamını pekiştiren bir söz; soru cümlelerinde belirsiz bir zamanı anlatan bir söz; bir soruya açık bir cevap verilmek istenmediğinde cevap cümlesinin başına getirilen bir söz; boş, değersiz, önemsiz olan şey veya kimse*” (GTS, 2011:1097). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:737): (50-10), (86-9), (87-7), (232-5), (234-11), (255-2).

hoş: Far. İ. (hoş), “*Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren; bununla birlikte, beğenilen, duyguları okşayan bir biçimde*” (GTS, 2011:1111). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:316): (19-12), (37-13), (51-13), (80-1), (86-12), (90-8), (124-12), (157-11), (162-11), (163-12), (170-4), (172-5), (221-2), (226-7), (237-1), (237-1), (239-6), (258-5), (266-13), (266-13), (272-5), (275-10), (275-10), (278-9), (279-9), (280-9), (281-6), (295-2), (296-9), (297-2).

hoyrad: Rum. İ. (hoyrat), “*Kaba, kırıcı ve hırpalayıcı; kaba, kırıcı ve hırpalayıcı bir biçimde*” (GTS, 2011:1113). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:46-47): (5-9).

için: Tr. İ. (için), “*İçinden, açığa vuramayarak, gizli gizli; yavaş yavaş gizli, gizlice, içten, saklı olarak, belli etmeden*” (GTS, 2011:1146). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (TEZCAN, 2001:245-246): (179-9), (192-10), (192-11), (193-1).

ilerü: Tr. İ. (ileri), “*Herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karıştı; bir şeyin ulaşılacak yönü; henüz gelmemiş zaman, gelecek, sonra; önde bulunan; doğrusundan daha çok gösteren (saat); benzerlerini geride bırakmış; öne doğru, ileri doğru; ‘amaca doğru durmadan yürü’ anlamında kullanılan bir seslenme sözü; temel duruşta ayak uçlarının gösterdiği yön*” (GTS, 2011:1172): (78-1), (81-6), (124-12), (200-5), (207-12), (207-13), (216-2), (216-11), (273-10).

ilk: Tr. İ. (ilk), “*Zaman, sıra, yer ve önem bakımından ötekilerden önce gelen, son karıştı; herhangi bir şeyin en önde olanı, önce geleni; birinci olarak, en başta*” (GTS, 2011:1177): (24-6), (136-6).

issüz: Tr. İ. (issiz), “Kimse bulunmayan veya az kimse bulunan, *tenha, yaban; yalnız, kimsesi olmayan; تنها bir durumda*” (GTS, 2011:1228): (213-5), (226-2).

kaçan: Tr. İ. (kaçan), “*Ne zaman, nasıl*” (ERGİN, 1997.b:60). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (AKALIN, 1998.a:1-28); (KÜÇÜK, 2014:790): (46-9), (47-6), (47-13), (108-13), (126-12), (247-10), (255-1), (292-12), (295-12).

kadâr: Ar. İ. (kadâr), “*Ölçüsünde, derecesinde; büyüklüğünde, genişliğinde; dek; gibi; denli; süre belirten bir söz; miktarda, derecede; bir sayıdan sonra geldiğinde kesinlikle belli olmayan bir niceliği belirten söz*” (GTS, 2011:1257): (87-6), (90-11), (177-5), (184-8), (204-6), (303-9).

ğayrı: Ar. İ. (ğayr), “*Gayrı; başka, diğer; artık, bundan böyle*” (GTS, 2011:907): (279-5).

kırğın: Tr. İ. (kırğın), “*Bir kimseye gücenmiş, gönlü kırılmış olan; gücenmiş, gönlü kırılmış bir durumda; toplu ölümlere yol açan bulaşıcı hastalık*” (GTS, 2011:1414): (65-13), (121-9), (154-3), (291-7).

kibi: Tr. İ. (gibi), “*-e benzer; o anda, tam o sırada, hemen arkasından; imişçesine, benzer biçimde; -e yakışır biçimde*” (GTS, 2011:944): (16-2), (25-12), (46-12), (55-6), (55-7), (58-1), (82-3), (95-5), (114-9), (148-7), (214-12), (219-10), (253-3), (253-4).

koşa: Tr. İ. (koşa), “*Çift, eş, ikiz; hep birlikte*” (GTS, 2011:1487). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:619); (TEZCAN, 2001:172): (13-10), (100-8), (173-12), (200-9), (206-12).

melûl: Ar. İ. (melûl), “*Üzgün; boynu bükük, zavallı bir biçimde*” (GTS, 2011:1649): (283-8).

muḳâbil: Ar. İ. (muḳâbil), “*Bir şeye karşılık olarak yapılan, bir şeyin karşılığı olan; bir şeyin karşısında bulunan; karşılıklı; karşılık olarak; rağmen*” (GTS, 2011:1708): (209-13).

ne: Tr. İ. (ne), “*Hangi şey; her şey; birçok şey; hangi; nasıl; neden; şaşma veya abartı bildiren bir söz; ‘Sana ne, bana ne’ gibi sorularda ‘Ne ilgisi var’ anlamına gelen bir*

söz; soru biçiminde şaşma bildiren ünlem” (GTS, 2011:1757). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:223-224): (3-2), (3-8), (3-9), (5-1), (5-2), (6-11), (6-2), (6-6), (9-3), (10-1), (10-7), (10-8), (12-2), (12-12), (13-1), (13-7), (15-2), (17-13), (17-13), (18-11), (20-5), (20-11), (21-9), (23-3), (24-13), (28-4), (28-11), (28-12), (29-3), (30-10), (31-7), (33-2), (34-6), (40-6), (42-1), (42-2), (42-3), (42-4), (42-5), (43-12), (45-5), (46-11), (47-8), (48-4), (49-6), (51-10), (53-5), (54-10), (55-8), (55-9), (55-9), (55-9), (55-10), (56-7), (58-9), (68-12), (73-1), (74-2), (77-4), (77-8), (77-13), (78-11), (79-5), (81-7), (81-10), (81-10), (82-10), (84-6), (84-8), (84-13), (86-6), (86-7), (87-6), (87-8), (89-6), (89-7), (90-5), (91-3), (94-10), (96-5), (99-1), (101-12), (102-9), (103-8), (103-9), (103-9), (103-11), (103-12), (104-7), (106-1), (106-5), (106-7), (106-8), (106-8), (107-4), (108-5), (108-6), (112-1), (112-6), (113-13), (114-3), (115-9), (116-7), (118-10), (123-1), (125-1), (125-9), (125-11), (126-8), (126-13), (126-13), (128-2), (129-8), (130-3), (131-4), (132-1), (132-5), (134-3), (136-12), (138-10), (138-11), (138-12), (141-4), (141-12), (143-7), (143-11), (146-1), (146-10), (149-6), (150-3), (150-3), (150-10), (156-13), (157-6), (158-5), (158-5), (158-8), (158-8), (159-1), (159-3), (159-5), (161-10), (161-12), (161-13), (162-3), (162-5), (163-9), (165-12), (166-12), (168-5), (168-5), (168-6), (168-9), (169-3), (176-7), (176-9), (177-4), (177-4), (180-3), (181-13), (183-6), (183-6), (183-9), (184-8), (184-13), (187-5), (187-11), (188-1), (188-3), (189-7), (192-5), (193-5), (193-9), (193-12), (194-1), (196-2), (196-3), (197-2), (197-3), (197-4), (197-5), (197-9), (197-11), (199-2), (200-7), (200-13), (202-3), (205-7), (205-8), (207-8), (212-8), (212-13), (215-4), (222-7), (223-12), (225-6), (232-1), (232-6), (232-11), (235-10), (237-6), (238-8), (238-8), (238-10), (238-11), (239-12), (240-9), (242-7), (242-12), (244-12), (246-5), (246-5), (246-6), (246-6), (248-7), (249-7), (249-8), (249-10), (250-2), (250-9), (250-10), (253-5), (254-7), (256-11), (257-10), (258-8), (259-1), (259-2), (259-10), (259-12), (261-4), (262-7), (267-7), (268-2), (268-11), (269-4), (269-8), (269-10), (275-2), (275-7), (275-10), (275-11), (275-11), (276-3), (276-4), (276-8), (276-8), (277-13), (279-8), (283-10), (284-4), (285-11), (285-13), (287-5), (287-6), (287-7), (288-1), (288-1), (288-2), (288-13), (289-1), (289-12), (290-11), (292-1), (294-7), (294-10), (295-11), (296-1), (296-3), (296-3); >*neçe*: (3-7); >*neden*: (14-9), (227-9), (229-1); >*nedür* : (15-1), (113-10), (125-4), (129-2), (129-3), (157-1), (232-7), (232-9), (232-10), (240-8), (243-12), (258-2), (269-11), (269-13), (275-9), (287-7), (289-2), (289-13); >*neler*: (13-12), (20-2), (31-7), (53-6), (98-4), (163-11), (165-5), (167-6), (245-1), (245-1), (245-4), (294-4).

niçe: Tr. İ. (nice), “*Kaç, ne kadar; birçok; nasıl; uzun süreden beri*” (GTS, 2011:1770): (8-7), (10-4), (16-4), (21-12), (44-5), (46-2), (52-4), (69-1), (69-1), (82-11), (87-2), (99-2), (100-6), (101-1), (162-7), (163-5), (169-9), (169-10), (171-13), (173-3), (182-5), (184-9), (195-8), (225-7), (231-11), (236-12), (250-3), (252-4), (252-5), (266-7), (270-11), (288-4), (303-8).

niçün: Tr. İ. (niçin), “*Hangi amaçla, hangi sebeple, neden, niye, niçin*” (GTS, 2011:1770): (98-13), (102-7), (156-5), (283-11), (293-2), (293-5), (293-6).

niye: Tr. İ. (niye), “*Niçin, neden*” (GTS, 2011:1776): (18-2), (90-9), (90-11), (94-13), (157-1), (179-5), (182-3), (236-12), (257-13), (268-7), (295-9), (297-4), (297-5).

ol: Tr. İ. (ol), “*‘O’ gösterme sıfatı; ‘O’ gösterme zamiri*” (GTS, 2011:1795). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (ÖZÇELİK, 2016:862); (KÜÇÜK, 2014:791); (SERTKAYA, 2004:141): (3-2), (3-3), (7-6), (7-8), (8-8), (8-9), (8-9), (8-11), (9-6), (9-7), (10-3), (10-11), (16-10), (17-5), (18-1), (19-10), (20-13), (22-12), (23-6), (24-4), (26-12), (27-7), (27-8), (28-12), (30-10), (31-9), (31-13), (32-6), (32-8), (32-12), (36-2), (43-9), (51-1), (51-11), (52-2), (53-3), (53-3), (54-2), (54-2), (55-13), (57-2), (61-8), (64-6), (64-7), (64-7), (64-12), (69-9), (69-11), (70-3), (71-6), (75-3), (77-8), (79-9), (80-10), (82-2), (82-2), (82-3), (82-8), (83-7), (83-9), (86-12), (86-13), (87-13), (88-1), (88-13), (91-4), (95-1), (95-2), (95-2), (95-3), (96-2), (97-4), (98-11), (99-7), (99-8), (99-11), (113-10), (119-11), (125-5), (128-8), (131-5), (132-13), (133-1), (133-8), (133-9), (133-10), (133-11), (133-12), (138-7), (141-2), (142-6), (145-9), (153-2), (153-3), (156-9), (156-10), (156-11), (157-5), (158-1), (161-6), (161-7), (161-8), (161-9), (162-2), (169-2), (170-6), (172-1), (172-1), (172-2), (173-13), (174-2), (174-6), (175-13), (175-13), (176-1), (176-2), (181-7), (189-2), (191-11), (192-5), (195-5), (196-12), (203-11), (203-13), (204-3), (204-7), (205-4), (207-7), (208-3), (208-4), (208-5), (208-13), (209-4), (209-9), (209-12), (210-2), (210-4), (210-9), (215-13), (217-4), (221-13), (224-10), (226-11), (227-1), (230-4), (231-3), (231-9), (231-10), (237-1), (259-1), (259-7), (259-9), (262-4), (263-12), (264-4), (264-7), (266-8), (266-12), (267-3), (271-7), (272-2), (273-13), (276-5), (276-9), (280-5), (283-5), (286-1), (288-1), (289-9), (290-2), (290-5), (293-7), (294-5), (296-9), (299-8).

ötürü / ötürü: Tr. İ. (ötürü), “*Bir şeyden dolayı, bir şey yüzünden, dolayı, naşı*” (GTS, 2011:1863): (90-11), (181-13), (211-3), (252-7).

öyle: Tr. İ. (öyle), “*Onun gibi olan, ona benzer; o yolda, o biçimde, o tarzda; o denli, o kadar, o derece; içinde ‘ne, nasıl’ vb. sorular bulunan cümlelerin sonuna geldiğinde o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını veya ona şaşıldığını anlatan bir söz*” (GTS, 2011:1864): (79-9), (221-2).

pir: Far. İ. (pīr), “*Yaşlı, koca, ihtiyar kimse; bir tarikat veya sanatın kurucusu; adamakıllı, iyice; herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse, guru*” (GTS, 2011:347): (173-8).

şapa: Tr. İ. (sapasağlam), “*Çok sağlam, her yanı sağlam; sağlam bir biçimde*” (GTS, 2011:2031): (30-7), (86-5).

seyrek: Tr. İ. (seyrek), “*Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı; çok bulunmayan, az rastlanan, nadir; aralıklı olarak, aralıklı bir biçimde, arada sırada, binde bir, nadir, nadiren, bayramdan bayrama, bayramda seyranda*” (GTS, 2011:2084). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:785-786): (248-11).

şimdi: Tr. İ. (şimdi), “*Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda; az sonra, yakında; az önce, biraz önce, demin; artık, bundan böyle, bu duruma göre*” (GTS, 2011:2225): (15-1), (99-1), (109-8), (112-12), (161-3), (181-11), (222-1), (237-1), (275-10), (293-1), (293-2), (293-5).

şöyle: Tr. İ. (şöyle), “*Şunun gibi, şuna benzer biçimde; şu yolda, şu biçimde; aşağı yukarı*” (GTS, 2011:2231): (13-2), (200-4), (228-3), (229-2), (230-7).

ta: Far. İ. (tā), “*Dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz*” (GTS, 2011:2235). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (AKALIN, 1998.a:1-28): (55-2), (209-10).

tatlı: Tr. İ. (tatlı), “*Şeker tadında olan; acı olmayan, acı karşıtı; şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek; insanı çeken, göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren,*

sevindiren; sevimli, hoş; hoşla gidecek bir biçimde, tatlılıkla” (GTS, 2011:2284): (14-13), (28-6), (54-10), (164-1), (167-8), (167-10), (168-7), (199-5), (201-7), (232-3), (234-3), (268-9).

tiz: Far. İ. (tīz), “*Çabuk olan, süratli; süratli bir biçimde*” (GTS, 2011:2360): (199-6), (199-6), (238-1), (261-6), (302-8).

top: Tr. İ. (top), “*Birçok spor oyununda kullanılan, türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne; bazı aletlerde bulunan toparlağımsı parça; kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı; kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı; yuvarlak biçimde olan, toparlak; tamamen, bütünüyle; homoseksüel erkek; gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah*” (GTS, 2011:2365): (64-9), (212-4), (278-8); tolduran top: (8-6), (9-6).

uz: Tr. İ. (uz), “*İyi, güzel; işe yatkın, becerikli, mahir*”; uz (II), “*Masallarda az gittik uz gittik, dere tepe düz gittik tekerlemesinde ‘uzak’ anlamında kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:2433). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:42-44): (23-13), (205-6).

yalnıuz: Tr. İ. (yalnız), “*Yanında başkaları bulunmayan; yanında başkaları olmayarak; yalnızca; ama; toplumsal ilişkilerden yoksun veya yoksun bırakılan kişi*” (GTS, 2011:2514). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:95): (25-13), (49-11), (92-13), (93-5), (138-6), (138-12), (138-12), (139-5), (140-1), (142-11), (149-1), (226-9), (232-2), (232-2), (234-12), (249-4).

yañlıs: Tr. İ. (yanlış), “*Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanılğı, hata; bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymayan, aykırı olan, hatalı; hatalı bir biçimde; biçimsel düşünme yasalarına uymayan, düşünülen şeyle uyuşmayan*” (GTS, 2011:2523): (260-4), (260-12).

ziyāda: Ar. İ. (ziyāde), “*Çok, daha çok, daha fazla*” (GTS, 2011:2662): (252-3).

2.1.1.7.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İkilemeler

Türkçe Sözlük'te ikileme, “Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması: Yavaş yavaş, irili ufaklı, aşağı yukarı gibi” (GTS, 2011:1165) olarak tanımlanmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki aralıklı ikilemelerle ilgili (ÜSTÜNOVA, 1998:464-470); Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki yansıma sözcüklerin leksiko-semantic analizi ile ilgili (KOCA, 2012:393-408); Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki ikilemeler ile Garipname'deki ikilemelerin karşılaştırılması ile ilgili (TABCU, 2014) ve yine Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki tekrarlar ile ilgili (YILMAZ, 2014) çalışmalar mevcuttur.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz ikilemeleri oluşturan sözcükler şunlardır:

apul: Tr. İ. (apul apul), “*Tombul çocuklar bacaklarını açarak (salına salına yürümek); iki tarafa sallanarak, yalpa yaparak, yuvarlana yuvarlana yürüme şekli*” (GTS, 2011:139). *apul apul yürümek* ifadesinin karşılığı Gökyay'a göre “*aheste yürümek*” olmayıp “*iki yana salınarak güzel ve gösterişli şekilde yürümek*” anlamındadır. (GÖKYAY, 2007:337). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (ÖZKAN, Fatma; ÖZKAN, İsa, 2015:9): (107-8), (107-8), (180-4), (180-4), (214-12), (214-12).

argap: Tr. İ. (argap), “*Halka?*” (ERGİN, 1997.b:18). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:523): (118-4), (118-4).

çağnam: Tr. İ. (çağnam), “*Çağıl çağıl*” (ERGİN, 1997.b:68): (46-3), (46-3).

dolamaç: Tr. İ. (dolamaç), “*Dolambaçlı yol*”; *>dolamaç dolamaç yollar*” (GTS, 2011:697): (177-6), (177-6).

fışıl: Tr. İ. (fışıl), “*Fısıltı hâlinde, fısıldayarak, alçak sesle*” (GTS, 2011:871): (53-7), (53-7).

gümbür: Tr. İ. (gümbür), “*Gümbür*” (ERGİN, 1997.b:129). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:369-370): (64-5), (64-5), (121-5), (121-5), (133-7), (133-7), (147-3), (147-3), (272-1), (272-1).

güv: Tr. İ. (güv), “*Güv güv -köpek sesi-*” (ERGİN, 1997.b:131); “...it gibi güviden...” cümlesinde *güv* köpek sesi olarak verilmiştir; *güvi-* : *havlamak* olabilir: (282-4), (282-4).

kaş: Tr. İ. (kas), “*Kas, kah, kas kas -gülmek-*” (ERGİN, 1997.b:174): (88-11), (127-1), (127-1), (160-7), (160-7), (92-10), (92-11), (88-11), (124-9), (124-10), (125-2), (125-2), (227-3), (227-3), (275-1), (275-1).

kese: Tr. F. Bkz. *kes-* mad.: (209-5), (209-5).

küpür: Tr. İ. (küpür/gümbür), “*Gümbür gümbür, güpür güpür*” (ERGİN, 1997.b:208): (286-12), (286-12).

ögür: Tr. İ. (ögür/hüngür), “*Hüngür hüngür, böğüre böğüre*” (ERGİN, 1997.b:242). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:151) (94-12), (94-12), (301-9), (301-9).

salkım: Tr. İ. (salkım), “*Serin rüzgar, soğuk rüzgar*” (ERGİN, 1997.b:258): (12-2), (12-3), (22-4), (22-4).

siñ: Tr. İ. (sin), “*Sin, zingil, köpek iniltisi, sızlanan köpeğin çıkardığı ince ses*” (ERGİN, 1997:268). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:360-361); >*sin sin sinler*: (48-1), (48-1).

tolamaç: Tr. İ. (dolamaç), “*Dolambaçlı yol*” (GTS, 2011:697): (176-10), (176-10).

tolap: Tr. İ. (tolap), “*Dolu, çok, bol?*” (ERGİN, 1997.b:18): (166-3), (166-3).

vaf: Tr. İ. (vaf), “*Vaf!, ‘Köpek havlaması sesi’, hav*” (ERGİN, 1997.b:309): (47-9), (47-9).

yalap: Tr. İ. (yalap), “*Parıl, ııl; parıl parıl, ııl ııl*” (ERGİN, 1997.b:317): (200-7), (200-7).

yap: Tr. İ. (yap), “*Yavaş, usulca*” (ERGİN, 1997.b:320): (78-8), (78-8).

yapa: Tr. İ. (yapa), “*Lapa, lapa lapa*” (ERGİN, 1997.b:320). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (ÖZKAN, 2011:23-30): (4-8), (4-8).

yıldır: Tr. İ. (yıldır), “*Parıl, ııl, parıl parıl, ııl ııl*” (ERGİN, 1997.b:330): (216-12), (216-12).

yumru: Tr. İ. (yumru), “*Yuvarlak, şişkin şey; sap, kök veya dallarda bulunan, yedek besin taşıyan şişkin madde; genellikle derinin içine gömülü, yuvarlak ve sert oluşum, nod; şişkin, kabarık, yuvarlak biçimli; eğri büğrü, çarpık, yamru yumru*” (GTS, 2011:2614). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (ÖZÇELİK, 2016:383); (TEZCAN, 2001:137): (4-2), (57-8), (57-8), (278-8).

2.1.2.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Fiiller

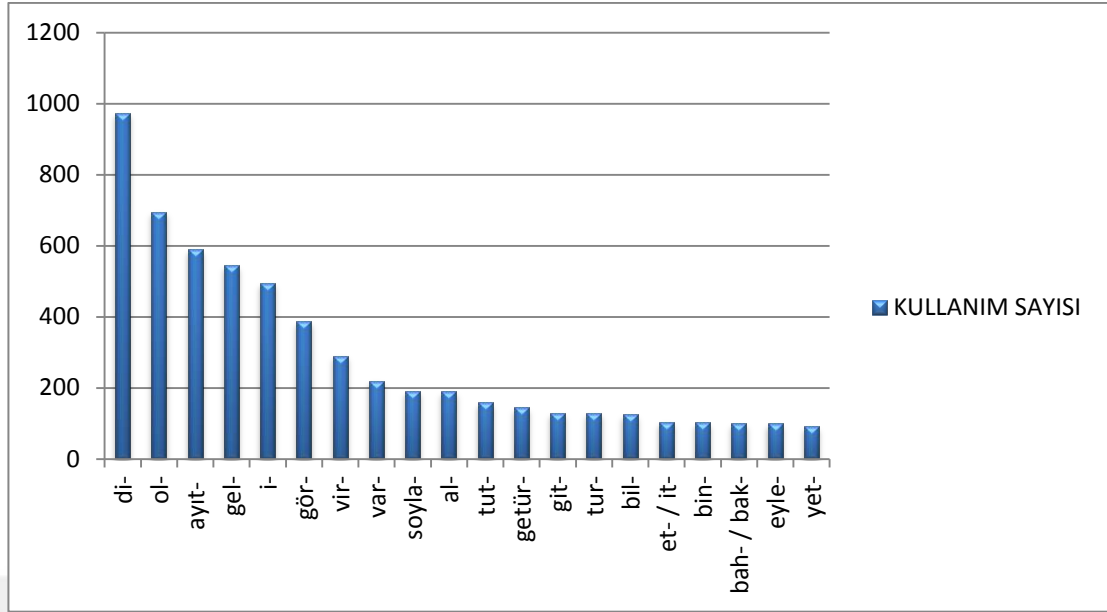
Fiiller, bir dilin temel yapısını oluşturan öğelerin başında gelir. Türkçe Sözlük’te *fiil*, Ar. *fi’l*, “*Olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem*” olarak tanımlanmıştır. (TÜRKÇE SÖZLÜK, 2011:873) Dede Korkut Hikâyeleri’nde hikâye formatının esas gereği olaylar kurgulanırken ilk olarak fiillerden istifade edilmiştir. Fiilleri destekleyen isimler ve diğer isim soylu sözcükler de fiillerden yola çıkılarak cümle boyutunu kazanmıştır.

Tüm dünya dillerinde en çok kullanılan sözcükler, o dilin ait olduğu milletin kültürel belleğinde sıkça görülen ve o milletin gündelik yaşamında öğrenim seviyesi, yaş grubu, politik, ekonomik ve kültürel etmenler gibi birçok etmenin bir arada bulunduğu bir yaşam standardına bağlı olarak değişen sözcüklerdir. Sözcük sıklığı bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri’ni incelediğimizde, bugün Türkiye Türkçesi’nde işlek olan fiillerin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz.

Çalışmamızın kapsamı gereği, fiillerin cümle düzeyindeki görünümünün yanı sıra tek başlarına taşıdıkları anlam boyutu üzerine konuşmaya çalışacağız. Fiiller incelenirken, öncelikle Türkçe Sözlük’te yer alan tüm anlamlarıyla birlikte ele alınmıştır. Sonrasında ise, önceden yapılan standart okumalar ile cümle içinde kazandığı anlamlar altında incelenmiştir.

Hikâyelerde, fiil kullanımı oldukça güçlüdür. Durum ve olaylar karşısındaki söylem birden fazla anlamda ele alınabilmektedir. Bu çalışmamızda sözcüklerin her ne kadar sözlükteki ilk anlamını versek de, cümle düzeyinde bu sözcüklerin kazanacakları anlam da farklı olacaktır. Bu nedenle sözcüklerin anlamlarını verirken Türkçe Sözlük’te yer alan tüm anlamlarını ve aynı zamanda Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, vs. kaynaklarda geçen şekillerini de vermeye çalıştık. Okuyucunun sözcük düzeyine indiğinde karşılaşacağı tüm anlamları vermek, çalışmamızın esasını oluşturmaktadır. Nitekim sözcükleri anlamlandırırken ‘bir dilsel girdiyi anlamlandırabilme’ yeteneğinin ardında saklı olan olgunun anlamlandırılması oldukça zor; aynı zamanda o ölçüde ilgi çekici bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. (DOĞAN, 2009:82). Dede Korkut Hikâyeleri, fiiller bakımından oldukça zengin bir eserdir. Eserde kullanılan fiillerin

tamamı Türkçedir. Arapça ya da Farsça kökenli olan bazı fiillerin üzerine getirilen fiilden fiil yapım ekleri ile bunlar da Türkçeleşmiştir. Fiillerin geneline baktığımızda bugün Türkiye Türkçesi'nde işlek olanlarının yanı sıra arkaik özellikler taşıyanlara da rastlamak mümkündür. Dede Korkut'ta yer alan bu arkaik (eskicil) fiillerle ilgili geniş bilgi için bkz. (KÖKTEKİN, 2015:55-73). Bir fiilin birden fazla kullanımına rastladığımız metinlerdeki örnekleriyle ilgili olarak Daşdemir, *“Eser konuşma üslûbuyla oluşturulmuştur. Bunun söz dizimsel delillerinden biri eserde çok kullanılan “...aydur: ...didi” ya da “... soylar / soylamış: ... didi” yapısıdır. Örnek: “[Aruz, Bayındır Hana] aydur: Hanum muni mana virün, oğlum Basat-ile besleyeyin didi”. 208/10-11. Bu cümlede hem “aydur” hem “didi” kelimesinin kullanılması dil bilgisi açısından yanlıştır; normal olan bu iki kelimedenden sadece birisinin kullanılmasıdır. Lâkin Dedem Korkut Kitabı'nda “aydur” la başlayan aynı kişiye ait sözlerin bazen üç kez “didi” ile tekrar tekrar açıklandığı görülür. Anlatıcının, naklettiği sözlerin kendisine ait olmadığını vurgulama, sözce sahibini tekrar hatırlatma kaygısından ortaya çıkan bu yapı, konuşma dilinde de çok kullanılır. Oysa yazı dilinde cümlelerin tekrar başına dönerek özneyi tespit etmek mümkün olduğundan bu cümle yapısına ihtiyaç duyulmaz. Bazen de “soylar / soylamış / aydur” ile başlayan kısım “diyü” ile zarflaştırılarak başka bir cümleye bağlanır. Bu durumda aynı özelliğe işaret etmektedir.”* (DAŞDEMİR, 2000:736) demektedir. Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki fiillerin birleşim değerleri ile ilgili (EMRE, 2014); Dede Korkut Hikâyeleri'nin fiil yapısı ile ilgili (GÜRSES, 1992) ve Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki iki sözcüklü yüklemeler ile ilgili (ÜSTÜNOVA, 1998:140-146) çalışmalar mevcuttur.

EN ÇOK KULLANILAN 20 FİİL

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan tüm fiiller ve kullanım sayıları (K. S.) aşağıda görüldüğü şekildedir:

K. S.	FİİL / FİİLLER
973	<i>di-</i>
695	<i>ol-</i>
589	<i>ayıt-</i>
545	<i>gel-</i>
495	<i>i-</i>
388	<i>gör-</i>
290	<i>vir-</i>
219	<i>var-</i>
192	<i>soyla-</i>
189	<i>al</i>
160	<i>tut-</i>
145	<i>getür-</i>

130	<i>git- / tur-</i>
125	<i>bil-</i>
104	<i>et- / it-</i>
103	<i>bin-</i>
100	<i>bağ- / bak-</i>
99	<i>eyle-</i>
92	<i>yet-</i>
88	<i>dön-</i>
81	<i>ur-</i>
79	<i>çal- / çık-</i>
78	<i>gir-</i>
72	<i>geç- / kiç-</i>
71	<i>düş-</i>
70	<i>kal-</i>
68	<i>ko-</i>
67	<i>öldür-</i>
66	<i>şal-</i>
61	<i>kes-</i>
57	<i>kalk- / yat-</i>
54	<i>ağla- / çıkar-</i>
52	<i>at-</i>
50	<i>iç-</i>
48	<i>yi-</i>
44	<i>otur-</i>
42	<i>dile- / in-</i>
41	<i>öl-</i>
40	<i>baş-</i>
39	<i>gey-</i>
37	<i>bul- / çap- / sor-</i>
36	<i>çek-</i>
35	<i>kaç- / kıl- / söyle-</i>
34	<i>dep-</i>

32	<i>götür-</i>
31	<i>öp-</i>
30	<i>iste- / koy-</i>
29	<i>oyna- / ög-</i>
27	<i>dök- / ör- / yori-</i>
25	<i>çağır- / sür-</i>
24	<i>aç- / kop- / kurtar-</i>
23	<i>beñze-</i>
22	<i>bağla- / kov-</i>
21	<i>kayıt- / kıy-</i>
20	<i>ayır- / sev- / uç- / yık-</i>
19	<i>bırak- / karga- / tart-</i>
18	<i>aş- / kon- / savaş-</i>
17	<i>dik- / toğ- / yıkıl-</i>
16	<i>kağı- / şakla-</i>
15	<i>bağışla- / dikdür- / gönder- / görün- / kaldur- / yan-</i>
14	<i>haberleş- / işit- / kır- / kurı- / ögin- / şıçra-</i>
13	<i>aķ- / buzlat- / döndür- / karı- / oynat- / yort-</i>
12	<i>ağlat- / avla- / uyu- / ürk-</i>
11	<i>bozla- / böyü- / buzla- / diñle- / göster- / kesil- / kiçür- / kondur- / sevin- / tol-</i>
10	<i>añ- / begen- / del- / dur- / gül- / ir- / kayur- / köç- / kuç- / tanı- / toyur- / yapış- / yırt-</i>
9	<i>ağlaş- / başla- / buñal- / çalın- / dikil- / diril- / döğ- / gez- / kat- / kırdur- / tonat- / tuy- / yağmala- / yap- / yen- / yığ-</i>
8	<i>añla- / aşıl- / az- / bit- / boyla- / bozlat- / çekdür- / çevür- / çök- / döse- / göriş- / ilet- / kılıçla- / koyıl- / kurtıl- / sanç- / şıgın- / şın- / sin- / tokın- / yarat-</i>
7	<i>aldur- / buyur- / deg- / gözle- / ışmarla- / indür- / kesdür- / kırıl- / korh- / koş- / kusdur- / kuşla- / öğren- / sızlat- / şok- / toy- / urış- / üz- / yağmalat- / yalvar- / yarçı- / yarı- / yetür-</i>
6	<i>atlan- / boğazla- / böğürt- / bulış- / çöz- / dir- / dürişdür- / gizle- / göyin- /</i>

	<i>karşula- / kışır- / kuçakla- / ört- / parla- / şar- / şarşıl- / seç- / şıyır- / söyleş- / şorla- / tak- / tutdur- / tutıl- / uçur- / uğra- / yağ- / yak- / yet- / yiğışdur-</i>
5	<i>ara- / aş- / bağlan- / başıl- / bindür- / bulın- / çekiş- / dögiş- / döşen- / düken- / düz- / gedil- / gözet- / güt- / işle- / kak- / karar- / karva- / konukla- / kur- / oğşa- / paralan- / parelen- / pişür- / san- / sil- / tağıt- / tanış- / tolan- / toldur- / uvat- / üzil- / yaykan- / yığıl- / yidür- / yol- / yorit-</i>
4	<i>aşan- / ayrıl- / bat- / batur- / besle- / böğür- / çalış- / çürü- / depele- / dögil- / es- / geydür- / gezdür- / haykır- / iriş- / kayna- / kıs- / kıvan- / kopar- / kuşan- / ohi- / ohla- / okı- / şap- / seçil- / segirt- / sermür- / şığa- / şıh- / şık- / şındur- / şor- / şoriş- / tik- / toğran- / tolaş- / tök- / yapıl- / yara- / yarıl- / yayla- / yetiş- / yitür- / yüklet-</i>
3	<i>açıl- / açıl- / ağıar- / ağırla- / bağlat- / bañla- / bulaş- / buzlaş- / büdri- / cāsusla- / çak- / çapdur- / çay- / çekil- / düğ- / düriş- / geyin- / geyür- / güreş- / güven- / incin- / iñle- / iver- / kap- / karmala- / karvaş- / katlan- / kazan- / kişne- / kişnet- / korı- / korkut- / kurul- / obrıl- / ökçele- / parala- / parele- / puş- / puş- / şalındur- / şançıl- / şavril- / şay- / serp- / sı- / şığ- / şına- / söğ- / sök- / süri- / süs- / şakı- / şıla- / tağla- / tartış- / taş- / toğra- / toyla- / tökil- / turgur- / uşan- / uvan- / ürkit- / üş- / yapdur- / yar- / yar- / yaz- / yor- / yönel-</i>
2	<i>açdur- / açık- / ağıart- / apar- / artur- / atıl- / atış- / bañlat- / barışdur- / bekle- / bele- / belür- / beñzet- / biç- / bildür- / boşal- / boz- / bozıl- / bük- / büri- / çağla- / çapıl- / çatlat- / çığırt- / çıhar- / çırp- / çöker- / da‘vile- / dirgür- / dişle- / divşür- / dizil- / dökil- / dürtiş- / düşür- / düzil- / eglen- / eksil- / em- / emzür- / esle- / fırla- / geliş- / gerin- / gider- / gürlle- / hırlat- / horla- / içür- / idin- / izle- / kamçıla- / karış- / kavşur- / kertil- / kılıçlaş- / kız- / kork- / kovla- / kurdur- / manrış- / okıt- / okra- / oyan- / oyar- / öt- / piç- / sağdur- / şarar- / şarın- / şarmaş- / şavul- / şayra- / sevindür- / seviş- / şıkla- / şız- / şıñirle- / şoğul- / şoldur- / şoy- / şun- / süril- / süsil- / şiş- / şiş- / tağıl- / takın- / talbın- / taya- / tayan- / tıç- / tikdür- / ufan- / uğraş- / ulal- / um- / unit- / uzan- / yandur- / yapın- / yaralan- / yaşa- / yayıl- / yazıl- / yeşer- / yihıl- / yıkdur- / yılga- / yit- / yiyleş- / yortış- / yu-</i>

aç- : Tr. F. (aç-), “Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek; engeli kaldırmak; sarılmış, katlanmış, örtülmüş veya iliklenmiş olan şeyleri bu durumdan kurtarmak; bir şeyi, bir yeri oyarak veya kazarak çukur, delik oluşturmak; tıkalı bir şeyi bu durumdan kurtarmak; alanını genişletmek; birbirinden uzaklaştırmak; yarmak; düğümü veya dolaşmış bir şeyi bu durumdan kurtarmak; bir toplantıyı, etkinliği başlatmak; bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek; bir aygıtı, bir düzeneği çalıştırmak; alışverişi başlatmak; rengin koyuluğunu azaltmak; yakışmak, güzel göstermek; ferahlık vermek; beğenmek; bir konu ile ilgili konuşmak; avunmak veya danışmak üzere söylemek, içini dökmek; satranç, poker vb. oyunları başlatmak; yapmak, düzenlemek; ayırmak, tahsis etmek; görünür duruma getirmek; bulutların dağılmasıyla gökyüzü aydınlanmak; geçit sağlamak; sıkılganlığını, utangaçlığını gidermek; savaşla almak, fethetmek” (GTS, 2011:13): (6-11), (7-2), (25-2), (28-4), (29-2), (89-5), (89-11), (93-6), (95-5), (96-11), (97-9), (98-7), (115-3), (116-5), (137-2), (143-10), (168-6), (180-4), (193-6), (194-3), (207-9), (239-13), (241-5), (268-8).

açdur- : Tr. F. (açtır-), “Açma işini yaptırmak” (GTS, 2011:22). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:368): (275-8), (284-8).

açı- : Tr. F. (acı-), “Canı acımak canı yanmak” (GTS, 2011:11); aç- : Tr. F. (aç- > acık-), “Acıkmak, açlık hissine sahip olmak”. Özkan’a göre, “(<aç-)Türkiye Türkçesinde “acıkmak” şeklinde bulunan bu kelimenin Karapapak-Terekeme ağzında Orhun Türkçesindeki aç- biçiminin yaşıyor olması ilginçtir Nitekim Orhun Yazıtlarındaki “açar: tosık: ömez: sen (BK K 6, 30).” örneğindeki “aç- ” fiili bu ağızda muhafaza edilmiştir.” (ÖZKAN, 2015: 232). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:328;400): (ÖZÇELİK, 2005:122;257) (GÖKYAY, 2004:117); (TEZCAN-BOESCHOTEN, 2001:158)” (ELİZADE, 2004:240): (241-11).

açık- : Tr. F. (acı-), “Yemek yeme gereksinimi duymak” (GTS, 2011:10): (51-5), (51-12).

açıl- : Tr. F. (açıl-), “Açma işine konu olmak; renk koyuluğunu yitirmek; kendine gelmek, biraz iyileşmek, ferahlamak; sıkılması, çekinmesi, tutukluğu kalmamak; kuruluşlar ilk kez veya yeniden işe başlamak; işini gereğinden veya yapabileceğinden

geniş tutmak; genişlemek, bollaşmak; delinmek, yırtılmak; sis, karanlık, duman vb. dağılmak, yoğunluğunu yitirmek; gereken güce ulaşmak; kıyidan uzaklaşmak; kapı, yol vb. geçit vermek; sırrını, üzüntüsünü, sorunlarını birine söylemek; herhangi bir konuyla veya sorunla ilgili olarak düşünce ve uygulamalarda yeni koşulların gerektirdiği değişiklikleri veya yenilikleri yapmak; yeni bir bakış açısı getirmek; ayrıntıya girmek” (GTS, 2011:20): (119-11), (119-13), (230-10), (241-6).

ağ- Tr. F. (ağ-) “*Sarkmak, aşağıya inmek; yük vb. şeyler bir yana eğilmek; yükselmek, yukarı doğru çıkmak*” (GTS, 2011:36): (273-6). Gökyay’a göre *ağıl-* ifadesi, “*Yükselmek, göğe doğru çıkmak, yücelmek, havada serbest durmak*” anlamındadır. Kazan Bey’in oğlu Uruz’a “*sen gideli ağılmağım gökte iken yere indi*” demesini “*sen yanımda iken ben – mutluluktan – göklere uçuyordum, şimdi yere indim*” şeklinde anladığını ifade eder. (GÖKYAY, 2007:294)

ağar- : Tr. F. (ağar-), “*Beyazlaşmak; aydınlanmak rengi solmak*” (GTS, 2011:39): (7-12), (159-5), (159-6).

ağarıl- : Tr. F. (ağarıl-), “*Boru çalınmak*” (ERGİN, 1997.b:4). “*borular ağırladı, borular ağradı*” ifadelerinin doğru okunuşları Gökyay’a göre *uğuldu*’dur. (GÖKYAY, 2007:335). Yine Gökyay bir ağızdan ifadesi için “*beyleri bir araya toplayarak borular çaldırmak*” manasına gelen *boru uğurdub* karşılığını vermektedir. (GÖKYAY, 2007:336). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85); (ÖZÇELİK, 2016:820-822); (TEZCAN, 2001:348); (TEKİN, 1986:155); (KAÇALIN, 2004:96): (272-2).

ağart- : Tr. F. (ağart-), “*Boru çalmak*” (ERGİN, 1997.b:4). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85); (ÖZÇELİK, 2016:820); (TEKİN, 1986:155): (284-10), (302-12).

ağırla- : Tr. F. (ağırla-), “*Konuğa saygı göstererek onun her türlü rahatını, gereksinimini sağlamak, ikram etmek, izaz etmek*” (GTS, 2011:42): (8-9), (201-13), (238-5).

ağla- Tr. F. (ağla-), “*Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek; ağaç budandığında kesilen yerlerden besi suyu veya öz su akmak; sızlanmak, yakınmak;*

bir duruma üzülmek” (GTS, 2011:49). Dede Korkut’ta bazı araştırmacılar tarafından yanlış olarak ‘*gözyaşı dökmek*’ anlamında olan *ağla-* fiili ile *ağan* sözcüğü karıştırılmıştır. *ağan*, Türk dillerinde ‘*dua*’ anlamında kullanılan bir sözcüktür. (BEYDİLİ, 2015:30). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:345; 508-509): (26-11), (29-10), (43-7), (48-12), (54-11), (55-8), (55-9), (57-8), (67-1), (68-9), (68-13), (69-1), (69-3), (92-7), (92-9), (93-9), (94-13), (95-7), (97-7), (98-2), (98-2), (102-5), (103-5), (103-6), (103-9), (103-11), (110-1), (114-5), (117-3), (119-11), (120-5), (124-12), (125-3), (125-9), (126-7), (142-10), (147-2), (148-11), (156-11), (156-13), (157-2), (164-3), (165-10), (182-2), (182-3), (184-10), (207-1), (221-12), (222-4), (224-10), (226-2), (241-13), (258-4), (260-9), (283-8), (284-1), (300-13), (301-9), (301-11), (302-7) .

ağlaş- : Tr. F. (ağlaş-), “*Birlikte ağlamak; sızlanmak*” (GTS, 2011:50): (93-1), (94-12), (98-10), (182-1), (184-10), (218-9), (225-2), (257-5), (261-3), (301-10).

ağlat- : Tr. F. (ağlat-), “*Ağlamasına yol açmak*” (GTS, 2011:50). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:623; 744): (135-5), (144-9), (144-11), (224-6), (225-13), (233-5), (234-5), (234-7), (249-3), (260-5), (268-7), (268-10).

ağrı- : Tr. F. (ağrı- / ağır-), “*Vücudun bir yeri ağırlı durumda olmak*” (GTS, 2011:51).
>ağrı- : “*Hastalanmak*” (GTS, 2011:). Özkan’a göre, “*Hastalanmak anlamına gelen “ağrımak” fiili Runik harfli Eski Türkçe metinlerde aynı anlamda, hemen hemen aynı ses değerlerine sahip olmak suretiyle ağrımak biçiminde geçmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde başı, dişi, karnı, midesi vs. ağrımak şeklinde kullanıldığı halde, Karapapak-Terekeme ağzında, tıpkı Köktürkçe metinlerdeki gibi genel olarak “hastalanmak, hasta olmak” karşılığında yaşaması dikkat çekicidir “ Ul(u)ğ: ogl(u)m: (a)ğr(i)p: yok bol(u)ça: kug: s(a)n(ü)g: b(a)lb(a)l: tikä: birt(i)m (BK G 9, 52)”. Anadolu ağızlarında bu fiil anlam daralmasına uğrayarak sadece hayvanlar için hastalanmak anlamında işletilmektedir. Bu hastalığın sıcaklığın etkisiyle oluştuğu belirtilmiştir (Kaçar, Harmandalı, Eşme-Uşak; Bozan-Eskişehir; Kurşunlu- Çankırı; İbik, İskilip-Çorum; Bektaşlı, Boğazlıyan-Yozgat; Niğde DS I, A, 110-111). “Ağrın alam”, “ağrın alem”, “ağrın alım (Azeri köyleri-Amasya; İrişli, Bayburt; Sarıkamış-Kars)” Yalvarma ve yakarmada ‘senin yerine ben hasta olayım’ anlamında kullanılır. “Ay balam ağrın alam DSI, A, 110-111)”. (ÖZKAN, 2015:232): (37-11).*

ahtar- : Tr. F. (aktar-), “Bir şeyi bir yerden, bir kaptan başka bir yere veya kaba geçirmek; bir şeyin yolunu, yönünü değiştirmek; bir lehçeyi başka bir lehçeye uyarlamak; toprağı altı üstüne gelecek bir biçimde iyice bellemek; iletmek, bildirmek; bir kitabı başından sonuna kadar okumak; birinin başka biriyle telefonla konuşmasını sağlamak; çatı kiremitlerinin kırık ve bozuk olanlarının yerlerine sağlamlarını koymak; alıntılama; kaynak kişiden derlenen herhangi bir parçayı kitlelere duyurmak ve yaymak; tür değişikliği yapmak; bir tekniğe göre biçimlendirmek, uyarlamak; üretilmiş olan bir enerjiyi, başka organlara iletmek” (GTS, 2011:77): (75-13).

ahtarıl- : Tr. F. (aktarıl-), “Aktarma işine konu olmak” (GTS, 2011:77). “axtırarı” okumasına karşı çıkan Gökyay, sözcüğün metindeki yeri ve ifadenin anlam bakımından tam sayılabilmesi için “ahtarıldı” şeklinde düzeltilmesi gerektiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:336). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:857-858): (291-3).

aķ- : Tr. F. (ak-), “Sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek; sıvı maddeler aşağıya yönelmek; sıvı bir madde bir yerden çıkmak; bir kap veya bir yer, içindeki veya üstündeki sıvıyı sızdırmak; art arda ve toplu olarak gitmek; kumaş yıpranıp iplikleri erimeye başlamak; boya birbirine karışmak; sürüp gitmek; zaman çabuk geçmek; karışmak, katılmak; çabucak savuşmak, ortadan kaybolmak” (GTS, 2011:71): (20-7), (26-2), (28-8), (28-8), (28-8), (36-4), (67-2), (90-3), (114-5), (139-9), (148-10), (155-5), (171-1), (181-5).

akıt- : Tr. F. (akıt-), “Akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek” (GTS, 2011:68): (26-3).

al- : Tr. F. (al-), “Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak; satın almak; ele geçirmek, fethetmek; bir şeyi veya kimseyi bulunduğu yerden ayırmak; birlikte götürmek; içine sığmak; kabul etmek; kendine ulaştırılmak, iletilmek; içeri sızmak, içine çekmek; erkek, kadınla evlenmek; sürükleyip götürmek; kazanmak, elde etmek; zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak; bürümek, sarmak, kaplamak; kısaltmak, eksiltmek; yolmak, koparmak; temizlemek; içeri girmesini sağlamak; tat veya koku duymak; örtmek, koymak; yol gitmek, mesafe katetmek; çalmak; soldurmak; vücuttaki hasta bir organı ameliyatla çıkarmak; motor çalışması için gerekli olan

elektrik veya yakıttan yararlanır duruma gelmek; göreve, işe başlatmak; görevden, işten çekmek; başlamak; içecek veya sigara içmek; yutmak, kullanmak; kazanç sağlamak; gidermek, yok etmek; yer değiştirmek” (GTS, 2011:102). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (ÖZÇELİK, 2016:378; 433; 525; 759-760; 791); (TEZCAN, 2001:86); (SERTKAYA, 2004:138): (3-5), (4-12), (12-8), (14-12), (18-8), (18-9), (18-10), (20-4), (20-5), (21-4), (21-4), (21-13), (22-1), (22-2), (22-11), (23-12), (24-9), (26-6), (27-3), (28-4)), (30-4), (30-13 (31-3), (31-11), (31-13), (32-4), (32-4), (32-5), (33-5), (33-7), (33-9), (33-12), (34-1), (35-5), (35-13), (40-12), (41-1), (41-12), (43-7), (44-11), (47-3), (49-3), (50-6), (50-9), (50-9), (51-2), (51-8), (51-9), (53-3), (55-6), (55-8), (56-4), (60-6), (61-2), (61-7), (63-9), (64-2), (65-4), (66-11), (66-4), (68-9), (69-6), (70-13), (71-1), (71-1), (71-2), (73-9), (74-7), (74-8), (74-13), (77-6), (77-8), (80-12), (81-13), (82-1), (82-4), (85-8), (87-4), (88-8), (89-1), (89-2), (89-8), (89-9), (89-10), (91-9), (92-8), (92-8), (95-4), (99-9), (99-11), (101-7), (101-12), (101-13), (102-1), (102-4), (102-5), (103-4), (107-1), (107-13), (108-1), (108-2), (108-7), (109-9), (110-3), (110-4), (112-9), (112-10), (113-3), (116-1), (116-2), (120-12), (121-3), (122-12), (122-6), (125-6), (125-8), (125-13), (126-2), (126-6), (126-12), (127-6), (127-9), (127-9), (127-10), (132-8), (132-12), (133-3), (135-6), (135-13), (136-8), (137-5), (139-12), (140-1), (141-1), (141-12), (142-3), (148-11), (149-2), (149-3), (150-6), (151-4), (152-13), (155-2), (156-4), (156-4), (157-5), (157-6), (157-10), (158-3), (159-4), (159-6), (159-10), (159-13), (160-1), (160-12), (160-5), (161-5), (161-11), (162-1), (162-9), (162-10), (162-10), (163-7), (164-1), (165-7), (166-10), (167-5), (167-8), (169-7), (170-2), (170-2), (170-6), (170-7), (172-7), (172-11), (174-13), (176-13), (177-10), (178-12), (179-8), (180-2), (180-8), (180-12), (183-1), (184-11), (187-7), (189-10), (191-12), (192-11), (193-1), (194-7), (198-13), (198-7), (200-1), (202-5), (204-13), (206-11), (207-2), (207-12), (208-13), (209-4), (209-11), (210-4), (210-8), (210-8), (215-3), (216-7), (216-13), (217-11), (217-2), (217-7), (218-1), (218-3), (218-3), (218-4), (219-1), (220-4), (220-5), (224-12), (225-8), (225-10), (225-11), (228-1), (228-6), (229-8), (229-10), (229-11), (230-4), (230-6), (231-8), (233-9), (235-13), (239-3), (239-10), (247-11), (251-7), (251-10), (251-13), (252-2), (253-4), (253-9), (254-1), (254-2), (255-7), (256-8), (256-11), (261-2), (261-10), (261-13), (262-13), (263-6), (263-7), (263-8), (264-9), (266-11), (268-2), (268-9), (269-4), (269-5), (271-11), (273-4), (273-6), (273-9), (275-12), (276-8), (277-13), (278-7), (280-5), (280-6), (285-10), (287-10), (287-10), (288-6), (288-8), (289-4), (289-5), (289-7), (290-3), (290-3), (290-7), (291-5), (291-7), (291-8),

(292-2), (292-12), (296-7), (296-13), (298-4), (300-5), (300-7), (301-2), (301-9), (302-2), (302-6), (302-6), (303-6), (304-4), (304-9); >almaq: (74-8).

alal- : Tr. F. (alal-), “Renkten renge girmek, alı al, moru mor olmak, bozulmak, alacalanmak” (TRS, 2009:86); “Kızarmak” (DS, 2009:192): (125-10).

alda- : Tr. F. (alda-), “Aldatmak, kandırmak” (DS, 2009:209); “Aldatmak, kandırmak, oyun etmek” (TRS, 2009:93) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:375): (298-6).

aldan- : Tr. F. (aldan-), “Görünüşe bakarak yanlış bir yargıya varmak, yanılmak; bir hileye, bir yalana kanmak; hayal kırıklığına uğramak; avunmak, oyalanmak; havanın birden ısınmasıyla zamansız açan çiçek, soğuk sebebiyle donmak” (GTS, 2011:87): (281-4).

aldur- : Tr. F. (aldır-), “Alma işini yaptırmak; getirtmek; vücuttan herhangi bir parçayı veya organı sağlık sebebiyle çıkarttırmak; başkasına kaptırmak; sığdırmak; önem vermek, değer vermek” (GTS, 2011:88). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:608; 856-857): (26-5), (98-2), (140-7), (140-9), (140-11), (142-11), (160-11).

alın- : Tr. F. (alın-), “Alma işi yapılmak; elde edilmek; uyarlanmak; bir sözün, bir davranışın kendisine söylediğini veya yapıldığını sanarak incinmek, kırılmak; yenilmek, alt olmak” (GTS, 2011:94). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (4-10), (105-12), (154-2), (252-10), (285-11).

alış- : Tr. F. (alış-), “Bir işi tekrarlayarak kolaylıkla yapabilmek; yadırgamaz duruma gelmek; uyar duruma gelmek, intibak etmek; sürekli ister olmak, bağımlılık kazanmak; bağlanmak, ısınmak; evcilleşmek, ehlileşmek; tutuşmak, yanmaya başlamak” (GTS, 2011:96): (179-5).

ameli az- : Tr. F. Ö. bkz. “amel” ve “az-” mad.

añ- : Tr. F. (an-), “Birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak; bir armağanla birinin gönlünü almak; adlandırmak” (GTS, 2011:131): (19-10), (75-1), (110-1), (126-7), (149-7), (261-4), (263-9), (294-13).

añdur- : Tr. F. (añdur-), “Benzer yanları bulunmak, çağrıştırmak; duvar, direk veya yük eğilmek, bel vermek, yana meyletmek”; “Hatıra getirmek, hatırlamak, anmak; anlatmak, etraflıca söylemek; benzer yanları bulunmak” (GTS, 2011:123); *añdırmak*, (*añdurmak*): “Hatırlatmak” (TRS, 2009:144): (55-10), (150-3).

añdurt- : Tr. F. (andırt-), “Andırtmak, yad ettirtmek” (ERGİN, 1997.b:17). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:784): (247-6).

anıt- : Tr. F. (anıt-), “Vurmaya niyet etmek, korkutmak kasdiyle vuracakmış gibi yapmak”; “Aptal aptal, şaşkın şaşkın bakarak durmak, baka kalmak; anıklamak; elle kovalamak, ürkütmek”; “Bön bön, aptal aptal bakmak; anlatabilmek, aklına koymak; işi özensiz yapmak; ilgisiz davranmak” (DS, 2009:271-272); “belki andı- veya andıt- (?) : “Tuzak kurmak, yakalamaya çalışmak” (ÖZSOY, 2006:355). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85;86); (ÖZÇELİK, 2016:438); (TEZCAN, 2001:165); (TEKİN, 1986:147; 149-150): (85-7).

añla- : Tr. F. (anla-), “Bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak; yeni bilgileri eskileriyle bir araya getirerek sonuç niteliğinde başka bir bilgi edinmek, sorup öğrenmek; doğru ve yerinde bulmak; birinin duygularını, istek ve düşüncelerini sezebilmek; bir şey hakkında bilgisi bulunmak; yarar sağlamak” (GTS, 2011:128). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:425; 508-509): (37-10), (48-6), (72-6), (96-7), (111-6), (125-1), (131-5).

añra- : Tr. F. (anra-), “Hayvanların toprakta yatıp yuvarlanması; boşalmak, sessizleşmek; sağırlaşmak, dilsiz kalmak (ilenç olarak); çoğalmak, gürleşmek” (DS, 2009:279); *>añramak*, (*ıñramak*, *añranmak*, *ıñranmak*): “Homurtulu ses çıkarmak, haykırmak, kükmek” (TRS, 2009:166): (148-13).

apar- : Tr. F. (apar-), “Alıp götürmek; gizlice almak, alıp kaçmak, çalmak” (GTS, 2011:136): (74-3), (95-1).

ara- : Tr. F. (ara-), “Birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak; araştırmak, yoklamak; ziyarete, hatır sormaya gitmek; bir şeyin yokluğunu duyarak geri gelmesini istemek, özlemek; önem verip istemek; bir kişiyle görüşmek üzere telefon etmek; şart koşmak”

(GTS, 2011:143): (95-12), (162-7), (169-11), (173-6), (258-7); *araruğın*: “...hep bir yerde dirüp-dururam, gel gidelim semüzin al araruğın ko didi...” (89-1)

artur- : Tr. F. (artır-), “Artmasını sağlamak, çoğaltmak; bir malı başka alıcıların verdiği fiyattan daha yüksek bir fiyatla almak istemek; tutumlu davranıp biriktirmek, tasarruf etmek; herhangi bir davranışta ileri gitmek” (GTS, 2011:159). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86); (ÖZÇELİK, 2016:301-302); (TEZCAN, 2001:104); (ALİŞİK, 2002:159-160); (SERTKAYA, 2004:147-148): (30-11), (36-1).

aş- : Tr. F. (as-), “Bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iştirip sarkıtmak; üzerine takınmak, kuşanmak; bir kimseyi boğazından ip vb. geçirip sallandırarak öldürmek, idam etmek; gitmek zorunda olunan bir yere özürsüz gitmemek; görevi olan bir işi özürsüz yapmamak” (GTS, 2011:169). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEZCAN, 2001:134): (53-1), (53-13).

aşıl- : Tr. F. (asıl-), “Asma işi yapılmak veya asma işine konu olmak: bir yere tutunup sarmak; tutup çekmek; hızla eline almak; boynuna ip geçirip sallandırılarak öldürülmek, idam edilmek; bir şey isterken karşısındakini tedirgin edecek derecede üstelemek, ısrar etmek, ileri gitmek; sonuna kadar mücadele etmek; karşı cinsin ilgisini çekmek için rahatsız edici davranışlarda bulunmak” (GTS, 2011:164); “Kendi kendini asmak, intihar etmek” (GTS, 2009:). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:564); (TEZCAN, 2001:215-216): (39-10), (48-11), (85-12), (137-8), (137-8), (174-5), (174-8), (231-9).

aş- : Tr. F. (aş-), “Yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek; süre geçmek, bitmek, sona ermek; geçmek; erkek hayvan dişisiyle çiftleşmek; görünmeden kaçmak” (GTS, 2011:177). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:470-472): (20-8), (57-2), (76-6), (84-9), (86-9), (87-9), (105-4), (105-6), (145-9), (148-2), (176-3), (180-6), (182-8), (187-8), (187-12), (197-9), (268-4), (207-12), (240-2), (240-11), (245-5), (245-12), (246-8), (257-1), (262-5), (273-8), (299-5); *>aşmak*: (84-9), (180-6), (246-8).

aşan- : Tr. F. (aşan-), “Yükselmek” (ÖZSOY, 2006:356); *Aşınmışdı, aşanmışdı, aşıtılmışdı* okumlarına tenkiten Gökyay, ifadelerin aslında Vatikan yazmasında yer aldığı şekliyle *asanmışdı* şeklinde geçtiğini fakat en doğru haliyle *ışnamak* olduğunu

belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:322); Muharrem Ergin’in “*yükselmek*” anlamındaki aşanmak okumasına Gökyay karşı çıkmış; tarihi kaynak göstererek bu sözcüğün “*parlamak, parıldamak, ışımak, ışılamak, etrafa ışıklar saçarak parlamak, yalabıkmak*” anlamındaki *ışnamak / ışnemek* olduğunu savunmuştur. (GÖKYAY, 2007:91). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:202-206); (TEZCAN, 2001:65-66): (11-3), (68-1), (123-12), (203-2), (236-7).

‘aşıkla- : Tr. F. (âşıkla-), “*Âşık olmak, sevdalanmak, sevda bağlamak*” (TRS, 2009:264): (99-6).

aşur- : Tr. F. (aşır-), “*Yüksek veya geçilmesi güç bir yerin üstünden diğer yanına geçirmek; çalmak, çalıp götürmek, araklamak; tehlike içinde bulunan bir şeyi acele kaçırmak; başkasının eserinden parçalar alıp kendisininmiş gibi göstermek*” (GTS, 2011:176): (85-6).

at- : Tr. F. (at-), “*Bir cismi bir yöne doğru fırlatmak; bir şeyi yere doğru bırakmak; bir kimsenin ilişkisini kesmek; koymak; rastgele bir kenara koymak; uzatmak; bir yerden başka bir yere taşımak; sille, tokat vurmak; top, tüfek vb. silahları patlatmak; kurşun, gülle, ok vb. şeyleri hedefe fırlatmak; geri bırakmak, ertelemek; örtmek; yapılmış kötü bir işi birine yüklemek; kovmak, dışarıya çıkarmak, ilgisini kesip uzaklaştırmak; istenilmeyen bir şeyi kendi malı olmaktan çıkarmak; kullanılması gelenek hâline gelmiş bir şeyi kullanmaktan vazgeçmek; çıkarmak, dışarıya vermek; patlayıcı maddelerle havaya uçurup yıkmak; yay ve tokmakla ditmek, kabartmak; çatlamak; yırtılmak; yapışık olduğu yerden ayrılmak; kalp, nabız vurmak, çarpmak; sıkıntı dolayısıyla giyilen bir şeyi çıkarmak; yazılı veya banda alınmış bir metinden bazı bölümleri çıkarmak; değerini eksiltmek; göndermek, yollamak; terk etmek; götürmek; söylemek; yalan veya abartmalı söz söylemek; bilmeden, kestirerek söylemek; içki içmek*” (GTS, 2011:187). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:452): (23-8), (23-13), (42-9), (42-9), (42-10), (43-1), (45-9), (57-12), (57-13), (57-13), (61-9), (79-12), (80-3), (80-3), (83-10), (83-13), (90-5), (90-6), (102-7), (108-5), (108-10), (108-12), (108-13), (109-1), (109-1), (109-2), (109-3), (109-11), (110-7), (110-8), (112-9), (117-10), (122-10), (126-5), (127-4), (131-6), (140-3), (142-7), (145-5), (173-13), (178-8), (181-11), (188-8), (200-2), (200-2), (200-3), (200-4), (211-4), (216-4), (219-2), (219-7),

(222-11), (226-11), (227-1), (234-2), (238-7), (238-11), (238-12), (241-10), (241-11); >atış: (23-2), (23-5).

atdur- : Tr. F. (attır-), “*Atma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:189): (102-2), (252-8).

atıl- : Tr. F. (atıl-), “*Atma işine konu olmak; saldırmak, hücum etmek; bir şeye doğru birden gitmek, birden bir davranışta bulunmak; başlamak; bir işe girişmek; patlatılmak; bir yerden, görevden veya işten uzaklaştırılmak*” (GTS, 2011:184). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:363): (64-11), (133-10).

atış- : Tr. F. (atış-), “*Tartışmak; kendisine dargın olan bir kimseye barışıkmiş gibi söz söylemek; çocuk oyunlarında ebeyi veya takımda olanları belirlemek için karşılıklı olarak adım atmak, karşılıklı söylenmek*” (GTS, 2011:185): (205-7), (250-9).

atlan- : Tr. F. (atlan-), “*Ata binmek; at edinmek; atlama işi yapılmak*” (GTS, 2011:186). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:367-368); (TEZCAN, 2001:128-129); (SERTKAYA, 2004:149-150): (40-9), (71-7), (80-1), (80-2), (101-8), (121-1).

avla- : Tr. F. (avla-), “*Bir avı diri veya ölü olarak ele geçirmek; tuzağa düşürmek, kurnazlıkla kandırmak*” (GTS, 2011:191). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:782); (SERTKAYA, 2004:136): (21-3), (22-2), (22-12), (30-8), (37-12), (71-8), (127-11), (182-7), (201-3), (241-8), (245-3), (246-8).

avlan- : Tr. F. (avlan-), “*Avlama işine konu olmak; ava gitmek, ava çıkmak, av için dolaşmak*” (GTS, 2011:191): (241-6).

avlat- : Tr. F. (havlat-), “*Havlatmak; havlamasına sebep olmak*” (GTS, 2011:1065): (128-3).

ayır- : Tr. F. (ayır-), “*Bölmek; bir bütünden bir parçayı herhangi bir amaçla bir tarafa koymak, saklamak; bir yeri bir engelle bölmek; birbirinden uzaklaştırmak; nitelik değişikliğini anlamak, fark etmek; seçmek; iki veya daha çok kimse arasındaki anlaşmayı, uzlaşmayı bozmak; farklı davranmak, fark gözetmek; bir şey veya yeri, bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, tahsis etmek*” (GTS, 2011:205). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:853);

(TEZCAN, 2001:333-334; 369): (67-7), (123-5), (123-5), (155-10), (202-7), (214-3), (224-3), (224-5), (228-12), (232-3), (232-4), (234-3), (234-4), (236-2), (237-9), (272-10), (277-10), (286-4), (292-4), (304-12).

ayıt- : Tr. F. (ayıt-), “*Söylemek*” (GTS, 2011:205). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:506); (TEZCAN, 2001:318); (TEKİN, 1986:155); (KÜÇÜK, 2014:789); (KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan, 2004:101-105): (3-4), (6-9), (13-2), (32-8), (37-10), (57-4), (74-1), (74-4), (75-7), (75-9), (77-7), (83-1), (85-10), (86-7), (88-4), (90-9), (104-6), (105-13), (107-12), (113-12), (115-11), (157-1), (157-3), (178-3), (180-5), (186-5), (191-2), (208-8), (226-12), (227-9), (235-10), (235-11), (243-9), (258-1), (258-2), (258-2), (263-3), (266-6), (266-10), (273-9), (274-6), (276-13), (277-3), (282-10), (283-5), (283-6), (285-2), (285-13), (288-10), (293-1), (295-9), (295-12), (296-13), (299-7), (301-13), (304-8); >*aydurlar*: (23-7), (271-4), (275-2) ; >*aydur*: (8-5), (9-1), (10-7), (12-12), (13-5), (13-8), (14-10), (15-3), (18-1), (18-12), (20-2), (21-1), (21-10 (21-12), (22-13), (26-13), (28-4), (29-10), (29-4), (31-7), (32-10), (33-2), (38-1), (38-2), (38-4), (38-5), (39-13), (40-5), (40-5), (40-6), (40-8), (41-2), (41-4), (41-12), (43-3), (43-8), (43-11), (44-7), (44-10), (45-5), (46-1), (46-2), (46-11), (47-9), (48-5), (48-8), (49-4), (49-6), (49-12), (50-8), (50-10), (50-11), (51-1), (51-4), (51-10), (51-11), (52-1), (52-4), (52-8), (52-13), (53-6), (54-6), (55-8), (56-4), (58-6), (58-9), (59-5), (60-1), (68-12), (68-13), (69-4), (69-5), (69-12), (70-2), (72-5), (72-13), (73-8), (73-11), (73-13), (74-4), (74-6), (75-6), (75-12), (76-3), (78-3), (78-5), (78-10), (78-11), (78-13), (79-3), (79-4), (79-6), (79-7), (79-8), (80-1), (80-4), (80-9), (81-1), (81-6), (81-9), (81-10), (81-11), (81-13), (82-1), (82-4), (82-7), (82-8), (82-10), (82-10), (83-3), (84-4), (84-8), (84-13), (86-1), (86-5), (86-7), (87-1), (87-3), (87-6), (87-6), (87-8), (87-8), (88-2), (88-11), (89-4), (89-8), (90-9), (90-11), (91-3), (94-2), (94-7), (94-10), (94-13), (95-12), (96-5), (97-1), (98-4), (98-13), (99-2), (99-6), (100-6), (101-1), (101-9), (101-10), (101-11), (101-12), (101-13), (102-2), (102-6), (102-8), (102-9), (102-13), (103-8), (104-6), (105-4), (105-10), (106-5), (106-11), (107-12), (108-2), (109-6), (109-12), (110-1), (110-6), (110-12), (111-13), (112-2), (112-4), (112-12), (113-4), (113-6), (113-8), (113-9), (113-10), (114-1), (114-3), (114-12), (115-6), (115-9), (115-12), (116-8), (116-12), (117-6), (118-3), (118-11), (119-7), (119-9), (120-1), (120-8), (120-11), (120-12), (125-1), (125-11), (126-9), (127-1), (128-2), (128-6), (128-7), (128-7), (129-1), (129-4), (129-8), (129-9), (129-11), (129-12), (130-3),

(131-4), (132-1), (132-6), (133-13), (135-10), (135-12), (136-13), (137-13), (138-8),
 (141-8), (141-13), (143-12), (143-7), (143-8), (143-8), (146-10), (147-13), (149-11),
 (150-2), (156-13), (157-3), (157-5), (158-8), (159-3), (159-11), (160-1), (160-7), (161-
 4), (161-11), (162-1), (162-5), (163-2), (163-5), (163-10), (164-3), (165-4), (165-13),
 (166-10), (166-11), (167-2), (167-3), (167-3), (167-6), (168-5), (169-9), (171-8), (171-
 12), (171-13), (172-3), (172-6), (172-9), (172-13), (173-1), (173-2), (173-3), (173-4),
 (174-12), (175-5), (175-6), (175-7), (175-8), (175-9), (175-12), (176-4), (176-7), (176-
 9), (177-4), (177-5), (180-3), (180-8), (180-10), (181-6), (181-11), (182-2), (182-5),
 (183-8), (184-2), (184-3), (184-5), (184-9), (184-11), (184-13), (186-6), (186-8), (189-
 1), (190-8), (190-9), (191-9), (192-7), (193-5), (194-1), (194-1), (194-5), (194-11),
 (194-11), (195-8), (197-2), (199-2), (197-11), (199-8), (199-9), (200-2), (200-3), (200-
 7), (201-1), (205-7), (205-11), (207-8), (208-9), (209-2), (209-5), (210-13), (212-8),
 (212-13), (214-11), (214-13), (215-6), (216-7), (216-13), (217-12), (220-9), (220-11),
 (220-12), (221-2), (221-4), (221-13), (222-5), (222-7), (222-8), (223-12), (225-5), (225-
 7), (226-1), (226-1), (226-2), (226-3), (227-3), (227-6), (227-9), (227-12), (228-7),
 (229-1), (229-7), (229-7), (229-8), (229-10), (229-11), (230-1), (230-2), (230-2), (230-
 3), (230-3), (230-6), (230-7), (230-7), (230-12), (230-13), (231-1), (231-2), (231-2),
 (231-5), (231-11), (231-12), (231-13), (231-13), (232-2), (232-6), (233-3), (233-4),
 (234-4), (233-10), (236-12), (237-2), (237-6), (239-4), (239-5), (239-7), (239-12), (240-
 9), (241-3), (241-13), (242-12), (243-12), (244-4), (244-9), (244-12), (246-5), (246-6),
 (247-5), (247-12), (247-13), (248-3), (248-4), (248-7), (249-7), (249-13), (250-2), (250-
 3), (250-10), (251-6), (252-5), (252-10), (252-12), (253-4), (255-6), (255-9), (255-10),
 (256-9), (257-12), (258-8), (259-3), (259-12), (260-4), (260-6), (260-13), (261-4), (261-
 9), (261-10), (262-2), (262-7), (263-1), (263-2), (263-4), (264-11), (264-13), (265-10),
 (266-6), (266-7), (267-3), (267-4), (267-5), (267-6), (267-7), (267-8), (268-2), (269-1),
 (269-8), (270-1), (270-5), (270-9), (270-12), (273-3), (273-10), (273-11), (274-2), (275-
 2), (275-7), (275-9), (275-11), (275-13), (276-2), (276-3), (276-5), (276-10), (277-2),
 (277-5), (277-11), (278-1), (278-12), (280-12), (281-8), (282-4), (282-9), (283-3), (283-
 4), (283-10), (284-1), (284-5), (285-4), (286-3), (286-6), (287-5), (287-8), (287-12),
 (288-2), (288-3), (288-10), (288-12), (289-3), (289-8), (289-11), (289-13), (290-4),
 (290-12), (293-4), (293-6), (293-8), (293-8), (293-10), (293-13), (294-5), (294-10),
 (295-9), (295-10), (295-11), (295-11), (296-1), (296-1), (296-2), (296-2), (296-3), (296-

6), (297-4), (297-5), (297-5), (297-8), (298-1), (298-7), (298-8), (299-3), (300-1), (301-12), (302-3), (302-7), (302-13), (303-1), (303-2), (303-7).

ayrıl- : Tr. F. (ayrıl-), “*Ayırma işine konu olmak; bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak; boşanmak*” (GTS, 2011:210). *Ayıldında* okumasını eleştirmekle beraber Gökyay’a göre sözcüğün doğrusu, Vatikan yazması s. 36, satır 11 ve Dresden yazması s.96, satır 7 dikkate alındığında “*ayıldında*” şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:325). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:403): (64-13), (81-8), (153-6), (224-10).

aytış- : Tr. F. (aytış-), “*Atışmak, tartışmak, münakaşa etmek; halk şairleri belli bir ayak çerçevesinde karşılıklı atışmak*” (GTS, 2011:212): (278-4).

az- : Tr. F. (az-), “*Taşkınlıkta ileri gitmek; deniz, ırmak vb. kabarmak, taşmak; yara, hastalık etkili, tehlikeli duruma gelmek; cinsel duyguları artmak; çamaşır artık ağartılamaz duruma gelmek; hayvanlar iki ayrı ırktan doğmak; bitkiler, aşırı büyümek*” (GTS, 2011:217), azmak (II); “*Küçük su birikintisi, gölcük; bataklık*” (GTS, 2011:); “*yol az-*” şeklinde de görülmektedir. “*yol az-*” yani “*yolu aşmak*” anlamındadır. Özkan’a göre, “*azmah (<az- /yaz-); “Yolunu şaşırmak, doğru yoldan çıkmak, yolunu kaybetmek”. “azmışlarka yolçı yerçi boltunuz (TT III : 69)”; “aya yolda azmış başı tezginük/ayı sewme dünyag tüpi ol üyük (KB: 3089)”; “ol yol azdı (DLT :173); (ADPT 279); (DTS. 72); (ESTY. I: 98)”; azmak (II) “yolu kaybetmek, yolu şaşırmak” (TS I: 351); azmak/azmah “yolunu kaybetmek, şaşırmak, kaybolmak (DS I. 441).” (ÖZKAN, 2015:233). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:174; 438): (6-9), (84-4), (84-7), (84-7), (232-7), (232-12), (269-11), (270-6).*

‘azizle- : Tr. F. (azizle-), “*Ağırlamak, azizlemek*”. (ERGİN, 1997.b:31). Fiil kökü Arapça olmasına rağmen Türkçe +la, +le eki ile fiilden fiil olmuştur: (8-9).

bağda- : Tr. F. (bağda-), “*Birkaç şeyi birbirine geçirerek bağlamak; içinden çıkılmayacak bir duruma getirmek, kördüğüm etmek*” (GTS, 2011:225); “*Çelme takmak*” (DS, 2009:477); “*Güreşte sarmaya almak, çelme takmak*” (TRS, 2009:365); Metinde “*Güreşte sarma takmak, bağlamak*” anlamında kullanılmıştır: (81-1).

bağır- : Tr. F. (bağır-), “İnsan yüksek ve gür ses çıkarmak; kendini belli etmek; yüksek sesle azarlamak” (GTS, 2011:228): (190-5).

bağışla- : Tr. F. (bağışla-), “Bir mal veya hakkı karşılık beklemeden birine vermek, teberru etmek; herhangi bir kötü davranış için ceza vermekten vazgeçmek, affetmek; görevden çekmek, almak hoş görmek” (GTS, 2011:229): (67-10), (94-8), (123-7), (124-6), (124-6), (155-12), (171-4), (202-11), (214-5), (236-3), (254-10), (272-11), (292-7), (304-3), (305-8).

bağla- Tr. F. (bağla-), “Bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak; düğümlmek; yaraya ilaç koyup bezle sarmak; denk yapmak, paket yapmak; anlaşma yapmak; uyulması zorunlu olmak; eklemek, bir araya getirmek, birleştirmek; başka bir işle uğraşamaz durumda olmak; sona erdirmek, bitirmek, tamamlamak; geçişi engellemek; birini söz veya yazı ile bağlamak, taahhüt etmek, angaje etmek; büyü, muska vb.nin aracılığıyla birinin birtakım isteklerini veya yetkinliğini engellemek, yok etmek; gönlünü kazanmak; birinde bir şeye karşı ilgi, istek uyandırarak o şeye ilgi, yakınlık duymasını sağlamak; bütün ilgisini bir yerde yoğunlaştırmak” (GTS, 2011:230). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:753; 814-816): (30-12), (31-1), (31-10), (39-11), (39-11), (51-4), (135-3), (135-6), (135-6), (145-3), (147-9), (186-13), (216-3), (237-7), (264-9), (265-13), (267-9), (268-6), (268-12), (274-10), (287-2), (287-2), (293-8), (298-3).

bağlan- : Tr. F. (bağlan-), “Bağlama işine konu olmak; sevmek, içten bağlı olmak; yalnızca belli bir işle uğraşmak; bir şey bir kimseye ayrılmak, tahsis edilmek; sözle veya yazılı olarak bir şeye bağlanmak, angaje olmak; beklenen şey elde edilmez olmak” (GTS, 2011:230): (57-5), (143-13), (144-3), (186-12), (193-7), (244-6), (245-9), (249-1), (262-2), (303-3).

bağlat- : Tr. F. (bağlat-), “Bağlama işini yaptırmak” (GTS, 2011:231): (137-10), (268-10).

bağ- : Tr. F. (bak-), Metinde bir yerde “bahasın” şeklinde kullanılmıştır: (102-1) bkz. bak- mad.

bak- : Tr. F. (bak-), “Bakışı bir şey üzerine çevirmek; aramak; bir şeyin yüzü bir yöne doğru olmak; bir şeyin gelişmesi veya iyi bir durumda kalması için emek vermek;

beslemek, geçindirmek; bir iş birinden beklenmek; hastayı muayene etmek; tedavi etmek için ilgilenmek; yoklamak, incelemek, denemek; bir işi yapmak, bir işi yapmakla görevli olmak; ilgilenmek; uğraşmak, meşgul olmak; yapılabilmesi bir şeye bağlı bulunmak; gözetmek, korumak; renklerde benzetmek, andırmak; anlamak, farkına varmak; başka bir şeyle ilgilenmeyip elindeki veya önündeki işle uğraşır olmak” (GTS, 2011:240). Gökyay, “*kaya baks*” ifadesinin doğrusunun “*kıya baks*” olduğunu ve anlamca “*kıya bakmak, kıya görmek, kıya tikmek*” deyimlerini karşıladığını yani “*eğri bakmak, gözünü dikmek, ters ters bakmak*” anlamlarına geldiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:323). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:200-201; 654); (SERTKAYA, 2004:139): (10-1), (10-6), (16-12), (17-6), (23-5), (23-5), (23-6), (24-10), (27-6), (28-2), (29-3), (50-7), (51-9), (56-13), (57-1), (62-8), (68-12), (69-7), (71-5), (72-2), (74-9), (77-9), (77-12), (78-9), (84-4), (92-1), (93-5), (96-4), (98-12), (99-13), (100-2), (101-9), (102-4), (103-4), (106-3), (110-10), (114-5), (116-9), (124-9), (124-10), (124-11), (125-2), (125-2), (125-3), (125-11), (125-12), (126-1), (126-3), (128-6), (133-12), (133-12), (136-9), (139-3), (139-3), (145-7), (145-7), (145-8), (149-12), (152-3), (157-11), (157-11), (181-3), (182-1), (182-2), (182-11), (182-11), (185-7), (185-7), (188-8), (188-12), (188-12), (190-2), (190-2), (192-1), (193-3), (196-13), (208-5), (208-7), (227-2), (227-11), (230-5), (237-4), (237-6), (244-10), (260-10), (262-3), (262-3), (262-4), (262-7), (262-8), (262-9), (262-10), (267-7), (267-11), (273-10), (274-6), (278-3), (293-1), (293-1), (298-10); >*bakış*: (107-10).

bağdur- : Tr. F. (baktır-), “*Bakmasına yol açmak, bakmasını sağlamak*” (GTS, 2011:241): (137-11).

bağış- : Tr. F. (bakış-), “*İki veya daha çok kimse birbirine bakmak; kaçamak ve gizli olarak birbirine bakmak*” (GTS, 2011:238): (271-4).

balkı- : Tr. F. (balkı-), “*Parlamak, parıldamak; şimşek çakmak; su halkalanmak, dalgalanmak; organ, kesik kesik ağrımak, sancımak*” (GTS, 2011:246): (208-2).

bañla- : Tr. F. (bañla-), “*Horoz ötmek; bağırarak*”; (GTS, 2011:251); “*Horoz ötmek; bağırarak, haykırmak; anırmak; şaşmak; sayıklamak; gizlenmesi gereken, söylenmeyecek şeyi söyleyivermek*”, “*Davetsiz gelmek*” (DS, 2009:521); “*Yüksek sesle bağırarak; ezan okumak; gürllemek*” (TRS, 2009:398): (7-11), (12-4), (22-7).

bañlat- : Tr. F. (bañlat-), “*Banlama işini yaptırmak*” (GTS, 2011:251): (122-2), (280-7).

barış- : Tr. F. (barış-), “*İki taraf, aralarındaki dargınlığı kaldırmak, uzlaşmak, anlaşmak; sevmek, zevk almak*” (GTS, 2011:255): (200-6).

barışdur- : Tr. F. (barıştır-), “*Barışmalarını sağlamak, ara bulmak*” (GTS, 2011:255): (296-8), (297-1).

baş- : Tr. F. (bas-), “*Vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak; küçük çocuklar ayakta durabilmek; bir şeyi, üzerine kuvvet vererek itmek; sıkıştırarak yerleştirmek; bası işi yapmak, tabetmek; örtmek, bürümek, kaplamak; bir şey üzerinde kalıp, mühür vb.yle iz yapmak; baskın yapmak; bir kimse bir yaşa girmek; duman, sis vb. çevreyi kaplamak, çökmek; basınç yaparak sıvı ve gazları itmek; kümes hayvanları kuluçkaya yatmak; uygunsuz vaziyette yakalamak; bir şeyin etkisinde kalıp eziklik, üzüntü ve ağırlık duymak*” (GTS, 2011:262). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:337-338; 791): (7-12), (41-11), (43-7), (84-2), (110-11), (125-7), (143-1), (143-2), (161-3), (163-13), (165-6), (167-8), (183-13), (190-6), (195-2), (200-8), (211-7), (214-13), (228-2), (228-11), (255-3), (255-4), (265-7), (266-2), (301-5); “*Yenmek, galibiyet kazanmak, elde etmek anlamında*”: (38-10), (51-11), (61-13), (79-13), (80-1), (117-11), (134-7), (174-2), (174-3), (176-2), (176-2), (198-4), (271-7); *tıka basa*> zarf, “*Çok sıkıştırarak, boş kalmayacak biçimde*”: (8-13).

başıl- : Tr. F. (basıl-), “*Basma işine konu olmak veya basma işi yapılmak; uygunsuz durumda yakalanmak*” (GTS, 2011:258): (80-10), (135-8), (142-6), (195-4), (198-6).

başar- : Tr. F. (başar-), “*Bir işi istenilen bir biçimde bitirmek, muvaffak olmak*” (GTS, 2011:271): (279-6).

başla- : Tr. F. (başla-), “*Görünmek; etkisini göstermek; bir işe girişmek, harekete geçmek; çalışır, işler, yürür duruma girmek; olmak, oluşmak, ortaya çıkmak, doğmak*” (GTS, 2011:276): (12-1), (114-2), (122-7), (161-3), (183-7), (204-3), (216-5), (218-7), (219-5).

bat- : Tr. F. (bat-), “*Bir sıvının üstündeyken içine gömülmek; Dünya'nın dönüşü dolayısıyla Güneş, Ay ve yıldız ufkun altına inmek; iflas etmek; kirlenmek; saplanmak; tedirgin etmemesi gereken şeyler tedirgin etmek; hoş gitmeyen bir duruma uğramak; yok olmak; çökmek; daha kötü bir duruma uğramak; yıkılmak, egemenliği sona ermek; dokunmak, incitmek*” (GTS, 2011:284): (176-11), (177-7), (218-12), (219-3).

batur- Tr. F. (batır-), “*Bir şeyin sıvı veya yumuşak bir maddenin içine gömülmesine yol açmak, batmasını sağlamak; bir işte kazanç sağlayamaz duruma gelmek; yitirmek; bir kimseyi çekiştirip iyice kötülemek; kirletmek; mahvetmek*” (GTS, 2011:283). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (94-9), (91-11), (239-7), (134-13).

bayı- : Tr. F. (bayı-), “*Zengin olmak; büyümek*” (DS, 2009:579-580); “*Zengin olmak*” (TRS, 2009:467). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:789): (3-11).

becer- : Tr. F. (becer-), “*Güç görünen bir iş veya duruma çözüm bulmak, üstesinden gelmek; bir şeyi kullanılmaz duruma getirmek, bozmak, kirletmek; ırzına geçmek, kirletmek; birini öldürmek*” (GTS, 2011:291). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88): (89-4).

begen- : Tr. F. (beğen-), “*İyi veya güzel bulmak; benzerleri arasından birini seçip ayırmak; onaylamak, kabul etmek, tasvip etmek*” (GTS, 2011:294): (73-8), (73-11), (88-10), (88-10), (88-11), (159-3), (159-5), (192-4), (249-8), (249-10).

bekle- : Tr. F. (bekle-), “*Bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak; süre tanımak, acele etmemek; bir şeyi, bir kimseyi gözetmek, korumak, muhafaza etmek; ummak; karşılaşma ihtimali bulunmak; aramak, istemek; oyalanmak*” (GTS, 2011:296). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:245): (178-3), (284-11).

bele- : Tr. F. (bele-), “*Çocuğu kundaklamak; beşiğe yatırıp bağlamak bulamak, bulaştırmak*” (GTS, 2011:299): (53-11), (166-1).

belür- : Tr. F. (belir-), “*Önce belli veya görünür olmayan bir şey ortaya çıkmak, tezahür etmek; bir düşünce veya durum kesin bir biçim almak, tebellür etmek; iyice*

görünür ve anlaşılır bir durum almak, tebarüz etmek” (GTS, 2011:302): (64-6), (89-13), (153-3).

belürt- : Tr. F. (belirt-), “*Belirtmek; açıklamak, tebarüz ettirmek*” (GTS, 2011:303): (211-7).

beñze- : Tr. F. (benze-), “*İki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak; sanısını uyandırmak, gibi görünmek*” (GTS, 2011:309): (8-3), (285-1).

beñzet- : Tr. F. (benzet-), “*Benzer duruma getirmek; bir şeyde başka şeye benzeyen yönler bulmak; kötü bir duruma getirmek, bozmak; dövmek*” (GTS, 2011:310): (107-3), (107-10).

berkit- : Tr. F. (berkit-), “*Sağlamlaştırmak, tahkim etmek, takviye etmek*” (GTS, 2011:313): (40-13).

besle- : Tr. F. (besle-), “*Yiyecek ve içeceğini sağlamak; yedirmek; semirtmek; eklemek, katmak, çoğaltmak; bir şeyi korumak veya sağlamca durmasını sağlamak için çevresini veya altını desteklemek, doldurmak, pekiştirmek; yetiştirmek; bir duyguyu gönülde yaşatmak; maddi yardım yapmak, desteklemek*” (GTS, 2011:314): (218-6), (214-10), (218-5), (217-13).

bezen- : Tr. F. (bezen-), “*Bezeme işine konu olmak, süslenmek*” (GTS, 2011:325): (22-8).

bırak- : Tr. F. (bırak-), “*Elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak; koymak; bir işi başka bir zamana ertelemek; unutmak; bulunduğu yeri veya durumu değiştirmemek; saklamak, artırmak; bir işin sorumluluğunu, yükümlülüğünü başkasına vermek, görevlendirmek; engel olmamak; sarkıtmak; ölen, ayrılan birinden iş, kişi, nesne vb. şeyler kalmak; bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek; uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak; bıyık veya sakal uzatmak; özgürlük vermek, hürriyetine kavuşmasını sağlamak; boşamak; kötü bir durumda terk etmek; ayrılmak, terk etmek; sınıf geçirmemek, döndürmek; bir pazarlıkta, belli bir fiyata vermeyi kabul etmek; bakılmak, korunmak için vermek; yanına almamak, yanında götürmemek; sahiplik hakkını başkasına vermek; yapışık olan*

bir şey yapışıklıktan kurtulmak; bulunduğu veya dokunduğu yerde bir şey oluşturmak, meydana getirmek” (GTS, 2011:329). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:342-343): (42-12), (63-7), (94-10), (109-10), (108-8), (136-2), (143-1), (173-8), (178-6), (190-7), (227-13), (226-6), (237-8), (247-10), (256-13), (261-9), (271-9), (274-7), (275-5).

biç- : Tr. F. (biç-), “*Belli bir biçim vererek kesmek; tahta biçmek; dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek; ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla, makine ile kesmek; yaylın ateşiyle öldürmek; değer, paha, fiyat belirlemek; tahmin etmek, kestirmek*” (GTS, 2011:333); “*Biçmek, bir konu hakkında düşünerek karar vermek*” (GTS, 2011:); “*Kesmek, kökünü kazımak*” (TRS, 2009:545). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:51-52); (TEKİN, 1986:143); (SERTKAYA, 2004:139): (7-7).

bil- : Tr. F. (bil-), “*Bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak; bir bilim veya sanat dalında yeterli olmak; bir iş yapmaya alışmış olmak, elinden gelmek; tanımak, hatırlamak; sanmak, varsaymak, farz etmek; sorumlu tutmak; inanmak; işine gelmek, uygun bulmak; -a / -e ekli fiillerle yeterlik bildiren birleşik fiiller oluşturur: ‘anlayabilmek, gidebilmek kapayabilmek, yazabilmek’; saymak*” (GTS, 2011:344). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88); (ÖZÇELİK, 2016:301; 303; 376); (TEZCAN, 2001:198; 340): (6-2), (6-3), (6-3), (6-4), (6-5), (6-5), (6-6), (6-6), (6-7), (6-7), (6-9), (11-13), (14-8), (18-8), (22-4), (23-3), (28-11), (28-12), (30-10), (33-2), (43-12), (44-6), (44-9), (46-7), (47-5), (47-12), (52-4), (52-12), (52-13), (53-6), (55-1), (59-5), (74-6), (83-2), (83-4), (89-4), (95-1), (93-13), (98-2), (98-4), (102-8), (102-10), (114-6), (113-13), (115-3), (115-8), (119-9), (128-8), (142-1), (142-5), (145-9), (147-4), (148-6), (157-12), (161-5), (161-10), (162-6), (163-11), (165-2), (165-2), (165-5), (166-7), (166-8), (166-8), (167-6), (169-10), (188-11), (197-1), (199-2), (199-7), (205-3), (210-13), (210-6), (212-9), (212-10), (212-11), (226-1), (227-9), (241-2), (246-4), (250-4), (250-11), (252-5), (253-7), (261-1), (262-4), (268-12), (274-3), (283-1), (287-8), (288-11), (289-3), (289-5), (293-6), (293-9), (293-10), (294-9), (295-4), (295-9), (295-9), (297-4), (297-8), (297-9), (297-10), (297-11), (297-12), (298-1), (299-9), (300-8), (301-3).

bildür- : Tr. F. (bildir-), “Bildirmek, herhangi bir şeyi haber vermek; herhangi bir konuda bilgi vermek; anlatmak, ifade etmek” (GTS, 2011:335). “belirtmek” okumasına karşı çıkan Gökyay, sözcüğün manasının yalnızca “bildirmek” olmadığını aynı zamanda “belli etmek, ortaya çıkarmak” anlamlarını da karşıladığını dile getirmiştir. (Söz Dizisi, s.174) (GÖKYAY, 2007:337). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213; 855): (14-13), (288-7).

bin- / bin-(meḥ) : Tr. F. (bin-), “Yüksek bir şeyin veya bir hayvanın üstüne çıkıp ayaklarını sallandırarak oturmak; bir yere gitmek için tren, vapur, uçak, otomobil vb. bir taşıtta yer almak; bisiklet, motosiklet, binek hayvanı kullanmak; bir şey sıkışarak yanındakinin üstüne çıkmak; fiyat artmak; eklenmek, katılmak” (GTS, 2011:347). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88, 89); (ÖZÇELİK, 2016:271-272; 427; 508); (TEZCAN, 2001:93-94); (DAŞDEMİR, 2004:1-4): (5-5), (5-5), (5-5), (18-13), (25-5), (27-3), (30-8), (32-5), (33-4), (34-7), (38-13), (39-4), (38-7), (38-7), (38-9), (38-10), (38-11), (38-12), (39-6), (40-1), (41-6), (49-1), (73-2), (77-1), (77-2), (82-2), (82-2), (83-8), (83-10), (85-5), (96-7), (100-2), (100-13), (104-11), (104-12), (114-3), (114-13), (114-13), (117-7), (118-2), (120-13), (127-8), (128-5), (128-12), (131-9), (137-5), (138-10), (140-13), (143-6), (149-8), (150-4), (160-11), (168-13), (172-1), (172-2), (182-7), (187-7), (194-8), (197-3), (198-9), (201-2), (201-8), (215-1), (215-7), (235-4), (237-9), (238-9), (240-10), (241-6), (241-8), (242-8), (243-1), (245-3), (245-12), (246-7), (247-7), (258-6), (258-9), (260-7), (264-2), (265-3), (265-6), (266-1), (268-3), (273-4), (273-4), (274-1), (275-11), (275-12), (276-1), (276-3), (276-6), (277-6), (277-9), (283-2), (288-1), (289-12), (293-11), (297-2), (297-9), (298-2), (298-13), (302-8), (302-9), (302-9).

bindür- : Tr. F. (bindir-), “Bir kimseyi bir şeyin üzerine çıkartmak, oturtmak veya içine yerleştirmek, binmesini sağlamak; taşıt, ön tarafından başka bir taşıta çarpmak veya bir yere vurmak; eklemek, katmak” (GTS, 2011:346): (30-4), (85-2), (251-2), (299-1), (299-1).

biniş- : Tr. F. (biniş), “Binişmek, iki parçadan biri, öbürünün üstünde olmak; kas kırımları birbiri üstüne binmek; kırık bir kemiğin iki parçası birbiri üstüne gelmek” (GTS, 2011:346): (271-6).

bit- : Tr. F. (bit-), “*Tükenmek; sona ermek; çok yorulmak; güçsüz kalmak, çok zayıflamak; çok sevmek, bayılmak, beğenmek; beklenmedik zamanda ortaya çıkmak*” (GTS, 2011:365). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:442-443); (TEZCAN, 2001:166): (87-7).

bit- : Tr. F. (bit-), “*Bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek*” (GTS, 2011:365). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:166); (SERTKAYA, 2004:140): (5-8), (28-8), (28-9), (28-9), (58-2), (60-2), (148-1).

boğazla- : Tr. F. (boğazla-), “*Hayvan veya insanı boğazından keserek öldürmek; gaddarca, kan dökerek öldürmek*” (GTS, 2011:371): (145-9), (183-13), (190-6), (228-11), (239-1), (262-5).

boğul- : Tr. F. (boğul-), “*Boğma işine konu olmak; havasızlıktan ölmek; bunalmak; kumarda hileli oyun sonunda her şeyini yitirmek*” (GTS, 2011:372). Muharrem Ergin’in sözlüğünde yer almayan bu sözcük, oysa ki “*Avazum gedilmedin ünüm boğılmadın bir atdur elüme girdi...*” cümlesinde 1 defa kullanılmıştır: (102-2).

boğra- : Tr. F. (boğra-), “*Gedik açmak, kertik açmak, çökertmek, yara açmak, delik açmak*” (ERGİN, 1997.b:55). Bu sözcüğü Ergin’in sözlüğünde de yer almasına rağmen, metinde tespit edemedik >buğra- (?). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:153-154): 250-10.

boğrat- : Tr. F. (boğrat-), “*Gedik açtırmak, kertik açtırmak, çökerttirmek, yara açtırmak, delik açtırmak*” (ERGİN, 1997.b:55). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (ÖZÇELİK, 2016:546): (129-12).

boşal- : Tr. F. (boşal-), “*Boş duruma gelmek, içinde bir şey kalmamak, inhilal etmek; dışarıya akmak, dökülmek; gevşemek, açılmak; derdini, sıkıntısını birine anlatarak ferahlamak, deşarj olmak; hayvan, bağından kurtulmak; doyuma ulaşmak*” (GTS, 2011:383). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:630-634): (181-4), (193-10).

boşan- : Tr. F. (boşan-), “*Karı ve koca mahkeme kararı ile birbirinden ayrılmak; hayvan, başlığından, koşum takımından veya bağından kurtulmak; bol bol akmak; baskı*

altında gergin duran bir şey, birden ve hızla kurtulmak; kapalı bir yerde bulunan insanlar birden dışarı çıkmak; dertlerini, yakınmalarını anlatmak; sıyrılmak, kurtulmak” (GTS, 2011:384): (266-5).

boyla- : Tr. F. (boyla-), “*Destan söylemek, hikâye anlatmak; istemeyerek bir yere gitme durumunda kalmak; düşmek; yükselmek, çıkmak; boy ve hacmine göre ayırmak*” (GTS, 2011:388). “*bıldıkda*” okumasına karşılık Gökyay, sözcüğün boy boylamak, söz söylemek anlamlarına gelen *boyladıkda* olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:332). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (ÖZÇELİK, 2016:674-677); (TEZCAN, 2001:269): (35-10), (66-9), (122-13), (170-9), (198-11), (202-2), (213-11), (272-9).

boz- : Tr. F. (boz-), “*Bir şeyi kendisinden beklenen işi yapamayacak duruma getirmek; bir yerin, bir şeyin düzenini karıştırmak; dokunmak, zarar vermek; geçersiz bir duruma getirmek; büyük parayı küçük birimlere ayırmak; bozguna uğratmak, yenmek, mağlup etmek; altını paraya çevirmek, bozdurmak; yabancı ülke parasını Türk parasına çevirmek; bağ veya bostanın son ürününü toplamak; kızlığına zarar vermek; biçimini ve kullanılışını değiştirmek; bırakmak, dağıtmak; bir kimseyi beklemediği bir davranış karşısında bırakarak veya sözünü yalana çıkararak küçük düşürmek; aklını yitirecek derecede bir şeye düşkün olmak; kötü duruma getirmek*” (GTS, 2011:393): (44-9), (67-3), (27-11), (29-11), (36-5), (38-11), (61-13), (62-6), (71-1), (73-5), (73-9), (74-10), (76-11), (77-1), (100-3), (100-4), (117-7), (152-1), (155-7), (181-2), (201-8), (207-10), (233-12), (235-4), (250-13), (258-11), (259-8), (269-5), (286-13), (287-4), (287-13), (292-9), (294-5), (299-4), (300-11), (302-13).

bozıl- : Tr. F. (bozul-), “*Bozma işine konu olmak; yiyecek kokmak, yenilemeyecek duruma gelmek, ekşimek; dağılmak, bozguna uğramak; taşıt arızalanmak; iyi ve değerli niteliğini yitirmek; bir şeye kızmak, içerlemek; sağlığını yitirip zayıflamak*” (GTS, 2011:394): (243-6), (246-3).

bozla- : Tr. F. (bozla-), Ergin, vd. bu fiili ‘buzla-’ olarak okumuştur; ancak sözcüğün aslı kaynaklar nazara alındığında ‘bozla-’ olmalıdır. “*Deve bağırarak; çığlık koparma*” (GTS, 2011:393); “*Tarla boş kalmak, sürülmeden kalmak, deve acı acı bağırarak*” (DS, 2009:751-752); “*Bağırarak, böğürmek*” (TRS, 2009:661). “buzla-” fiili Anadolu

ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri'ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497 ve ayrıca ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:151): (55-9), (68-13), (69-1), (103-5), (103-9), (103-12), (140-6), (140-7), (140-7), (140-11), (268-7); *buzla-* : (142-12).

bozlaş- : Tr. F. (bozlaş-), *buzlaş-* > “Bağırıp ağlaşmak, deve gibi bağrışıp feryat etmek” (ERGİN, 1997.b:63): (225-2), (225-4), (257-5); *buzlaş-* : (225-2), (225-4), (257-5).

bozlaşdır- : Tr. F. (bozlaştır-), “Deveyi bağtırmak, develeri bağrıştırmak” (ERGİN, 1997.b:63): (46-13).

bozlat- : Tr. F. (bozlat-), “Ağlatmak, feryat ettirmek, bağtırmak, deveyi bağtırmak” (ERGİN, 1997.b:63). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:744): (135-5), (137-13), (177-3), (191-6), (195-11), (225-13), (233-5), (249-4), (260-6), (268-7), (269-5), (294-2), (300-3).

böğrüş- : Tr. F. (böğrüş-), “Hayvanlar hep birden böğürmek, insanlar bu şekilde böğürmek” (TRS, 2009:664) > *böğriş-* : (93-1).

böğür- / **böğür-** : Tr. F. (böğür-), “Öküüz, manda, deve bağtırmak; insan, anlaşılma bir biçimde yüksek sesle bağtırmak” (GTS, 2011:396). Ayrıntılı okuma denemesi (SERTKAYA, 2004:138): (55-9), (92-6). *böğürü*: “...böğürü böğürü ağladı...” : (68-9), (68-9), (98-10), (98-10).

böğürt- : Tr. F. (böğürt-), “Böğürme işini yaptırmak” (GTS, 2011:396): (61-3), (65-3), (121-7), (151-5), (153-9), (206-8).

böl- : Tr. F. (böl-), “Bir bütünün iki veya daha çok parçaya ayırmak, taksim etmek; birliğin bozulmasına yol açmak, parçalamak; bir niceliği iki veya daha çok eşit parçaya ayırmak” (GTS, 2011:397): (231-7).

böyü- : Tr. F. (büyü-), “Organizmanın bütününde veya bu bütünün bir bölümünde, boyutlar artmak, irileşmek, eskisinden büyük duruma gelmek; yetişmek; yaşı artmak, yaşlanmak; artmak, güçlenmek, şiddeti artmak; sayıca artmak; genişlemek; önem ve değer kazanmak” (GTS, 2011:429). Ayrıca bkz. (REİS, 2011:25-36): (4-5), (16-7), (70-11), (126-9), (126-10), (217-3), (217-7), (217-8), (218-6), (257-6), (283-1).

bul- : Tr. F. (bul-), “*Arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak; bir şeyi elde etmek; kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek; varlığı bilinmeyen bir şeyi ortaya çıkarmak, keşfetmek; ilk kez yeni bir şey yaratmak, icat etmek; istenilen şeye kavuşmak, nail olmak; bir yere, bir noktaya erişmek, ulaşmak; herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak; seçmek; sağlamak, temin etmek; cezaya uğramak; hatırlamak*” (GTS, 2011:410). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:272; 574; 638); (SERTKAYA, 2004:139): (25-6), (25-13), (88-2), (88-3), (88-3), (88-5), (88-8), (100-2), (101-5), (101-6), (102-7), (108-7), (135-9), (137-7), (139-5), (141-11), (141-11), (141-11), (142-8), (142-9), (163-1), (163-4), (163-5), (165-4), (172-12), (172-13), (173-1), (173-9), (173-10), (175-6), (175-6), (183-8), (193-12), (193-12), (195-5), (214-9), (285-8).

buluş- / bulaş- : Tr. F. (bulaş-), “*Bir nesne, üzerine sürülen bir şey yüzünden kirlenmek; istenilmeyen bir madde bir şeye sürülmek; hastalık geçmek, sirayet etmek; çatmak, sataşmak, tedirgin etmek; istemeden veya rastlantı sonucu bir işe karışmak*” (GTS, 2011:408). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:473; 727): (28-3), (298-12), (299-12).

bulun- / bulun- : Tr. F. (bulun-), “*Bulma işine konu olmak; herhangi bir durumda olmak; bir yerde olmak*” (GTS, 2011:410): (56-1), (194-12), (292-11), (293-7).

buluş- : Tr. F. (buluş-), “*Bir araya gelmek; karşılaşmak; önceden belirlenmiş bir yer ve zamanda bir araya gelmek; kavuşmak*” (GTS, 2011:411). “*bölüşürem*” okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin doğru ve mantıklı olanının “*buluşuram*” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:334): (105-5), (105-7), (105-8), (167-2), (213-5), (225-6).

buñal- : Tr. F. (bunal-), “*Soluk alması güçleşmek; çok sıkılmak, çok tedirgin olmak*” (GTS, 2011:413). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:446); (TEZCAN, 2001:332-333): (49-11), (80-9), (88-13), (89-7), (134-8), (150-10), (161-2), (212-1), (220-10), (245-3), (294-1).

buyur- : Tr. F. (buyur-), “*Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek, emretmek; söylemek, demek, düşüncesini bildirmek; gelmek, gitmek, geçmek, girmek; almak; etmek, eylemek*” (GTS, 2011:420): (3-9), (57-3), (142-4), (206-6), (218-1), (225-6), (253-1).

büdrü- / **büdre-** : Tr. F. (büdürmek / büdremek / büdrimek), “Sendelemek” (TRS, 2009:735); “Sendelemek, ayağı titremek, tekerlenmek” (ÖZSOY, 2006:364), (ERGİN, 1997.b:64). Dede Korkut Kitabında kelime, *büdir-* ve *büdrü-* şeklinde geçmektedir (DKK I, I 94-35; 115-66; 176-154). Abdülkadir İnan, “Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motiflere ve Kelimelere Ait Notlar” başlıklı yazısında, okunuşunda ve anlamlandırılmasında kesinlik olmayan bazı kelimeler hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. Şöyle ki, “Dede Korkut Destanlarının sonunda ozanın hana ettiği duaların bir kısmında, “*çaparken ağ boz atun büdrimesün* (DKK I 94-35; 115-66; 176-154)” cümlesinde, destanları ilk defa yayımlayan Kilisli Muallim Rıfat ile ilk olarak tercüme eden Barthold tarafından “*büdermek*” okuyuşuyla alınan fiilin anlamı açıklanmamıştır. Abdülkadir İnan, yazısında buna dikkat çeker ve söz konusu kelimenin anlamını Radlov'un lügatindeki “*sürçmek, kaymak*” anlamına gelen “*büdermek* (Pag-OB, 1911:1900)” karşılığıyla açıklar. İnan, ayrıca “Ozan'ın duasındaki “*Çaparken ağ boz atun büdermesün/ yahut büdürmesün*” cümlesini, “*Koşarken ak boz atın sürçmesin!*” şeklinde anlamlandırarak “*eski Şaman ilahilerinde bu cümle (dua) aynen mevcut*” olduğunu kaydeder İnan, bu kelimenin Yakutlarda, atların koruyucu ilahesi Hotoy Homporun'a hitaben söylenen ilahide, “*müdürütme*” şeklinde geçtiğini de belirtir. Gerçekten de “*müdürüy*” ve “*büdür*” kelimeleri Pekarskiy'nin lügatinde, “*ayak sürçmek, dizi üzerine düşmek, yanılmak, ayağı takılmak, kaymak*” anlamıyla yer almaktadır (YS 581).” (İNAN: 1968:174). Özkan’a göre “*Büdermek fiili, bugün Kars'ta yaşayan Karapapak-Terekemelerin ağzında canlı olarak kullanılmaktadır. Büdermek şeklinde işlek biçimde işletilen fiilde hareketle, Dede Korkut Kitabı'ndaki büdrümsün yazılışının da büdüremesün veya büdremesün biçiminde okunmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz. Çünkü bu kelimenin hem Karapapak-Terekemeledeki büdermek biçimi hem de Sahacadaki büdürmek veya büdürütmek biçimindeki varyantları da bu görüşü desteklemektedir. Karapapak- Terekeme ağzındaki büdermek fiili, muhtemelen büdüremek'ten orta hece ünlüsünün düşmesi sonucunda meydana gelmiştir. “Ayağı kaymak, ayağı burkulmak” anlamıyla Sahacada ve Karapapak-Terekeme Türkçelerinde yaşayan bu fiili köken itibarı ile de burmak/burkmak veya büzmek gibi fiillerle ilişkilendirmek akla yatkın görünmektedir. Büdermek, “burkmak, burkulmak, büzmek” fiilleriyle kökteş olmalıdır. Çünkü bütün bu fiillerde “kıvrılmak, bükülmek, büzülmek ve burkulmak” temel anlamı bulunmaktadır.” (ÖZKAN, 2015:233-234).*

Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:147); (SERTKAYA, 2004:136): (36-5), (67-3), (155-8).

bük- : Tr. F. (bük-), “*Sertçe çevirmek, kıvrırmak; birkaç tel ipliği burarak sarmak; eğmek; katlamak; döndürmek*” (GTS, 2011:422): (187-11), (188-2).

büri- : Tr. F. (büri-), “*Sarmak, kaplamak, örtmek, basmak, istila etmek; çok, güçlü etkilemek*” (GTS, 2011:424). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:672; 778): (243-5), (196-8).

bürin- : Tr. F. (bürin-), “*Bürüme işine konu olmak; herhangi bir görünüşe, kimliğe girmek*” (GTS, 2011:424). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:400): (63-11).

câsusla- : Tr. F. (casusla-), “*Casuslamak, casusluk etmek*” (ERGİN, 1997.b: 65): (39-1), (71-12), (91-2).

çağır- : Tr. F. (çağır-), “*Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek; herhangi birinin bir yere gelmesini istemek, davet etmek; binmek için bir araç istemek; yüksek sesle şarkı, türkü söylemek*” (GTS, 2011:480): (9-11), (13-7), (18-9), (20-10), (24-13), (28-3), (53-5), (56-6), (58-8), (76-2), (79-2), (79-2), (103-7), (106-4), (111-1), (124-13), (125-11), (158-7), (193-13), (206-1), (220-7), (232-1), (275-9), (290-11), (303-5).

çağırt- : Tr. F. (çağırt-), “*Çağırtma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:480): (21-8), (255-12).

çağla- : Tr. F. (çağla-), “*Su, köpürerek ve ses çıkararak coşkun bir biçimde akmak; coşmak*” (GTS, 2011:480). Sözcüğün karşılığını Gökyay, “*çağıl çağıl akmak, gürül gürül sesle akmak*” olarak vermiştir. (GÖKYAY, 2007:339): (118-5), (259-5).

çak- : Tr. F. (çak-), “*Vurarak sokup yerleştirmek; çivi ile tutturmak; kazık çakıp hayvan bağlamak; bir şeyi başka bir şeye sürtmek, vurmak veya çarpmak; parıldamak, ışık vermek; saplamak; sezinlemek, anlamak, farkına varmak; içki içmek; anlamak, bilmek; vurmak; sınavda başarısız olmak; kabul etmeyeceği bir şeyi kurnazlıkla kabul etmesini sağlamak*” (GTS, 2011:483). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:268); (TEZCAN, 2001:86): (24-1), (43-6), (177-8).

çal- : Tr. F. (çal-), “Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırarak vurarak veya sürterek ses çıkartmak; bir müziği dinlemeyi sağlayan aleti çalıştırmak; ses çıkarmak, ses vermek; atmak, çarpmak, vurmak; üzerine sürmek; bozmak, zarar vermek; kumaşın bir parçasını kesmek; madeni oymak, kalemle işlemek; benzetmek, andırmak zamanı boşa harcatmak, ziyan edilmesine yol açmak; süpürmek, temizlemek” (GTS, 2011:489). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90); (ÖZÇELİK, 2016:223); (TEZCAN, 2001:250-251); (KAÇALIN, 2015:16); (SERTKAYA, 2004:135;136): (4-10), (5-5), (5-6), (6-9), (7-2), (17-8), (63-11), (64-4), (72-13), (85-10), (85-10), (92-5), (92-8), (95-4), (98-3), (98-9), (110-9), (113-11), (114-2), (114-8), (115-5), (122-13), (124-11), (126-12), (127-1), (127-5), (131-10), (131-12), (140-3), (153-13), (154-13), (160-5), (160-7), (165-10), (189-4), (190-13), (191-1), (200-9), (202-2), (204-8), (210-5), (212-4), (227-3), (229-2), (229-7), (229-12), (230-7), (235-10), (236-11), (243-13), (245-4), (254-5), (275-1), (288-6), (291-13), (298-12), (304-7), (269-2); *kılıç çal-* : Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1) : (5-6), (5-6), (60-13), (61-4), (61-10), (62-2), (62-6), (62-10), (63-2), (63-6), (63-13), (150-10), (151-7), (151-11), (152-2), (152-2), (152-6).

çalın- : Tr. F. (çalın-), “Kılıç çalmak, savaşmak, vuruşmak, çalma işine konu olmak; inme inmek” (GTS, 2011:486). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (64-6), (64-10), (133-7), (133-8), (133-9), (272-1), (286-12), (302-10), (303-4).

çaldır- : Tr. F. (çaldır-), “Çalma işini yaptırmak; hırsıza kaptırmak” (GTS, 2011:485): (96-3).

çalış- : Tr. F. (çalış-), “Bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak; herhangi bir iş üzerinde olmak; işi veya görevi olmak, bulunmak; makine veya aletler işe yarar durumda olmak veya işlemekte bulunmak; bir şeyi yapmak için gereken çarelere başvurmak, o şeyi gerçekleştirmek için kendini zorlamak, çaba harcamak; bir şeyi öğrenmek veya yapmak için emek vermek” (GTS, 2011:487): (23-2), (23-6), (36-6), (67-4), (155-8), (183-6).

çap- : Tr. F. (çap-), “Koşturmak; akın etmek, koşmak; at sürmek, yağma etmek, akın etmek; dört nala yetişmek, yarmak, kesmek” (GTS, 2011:495): (27-6), (28-2), (32-8),

(36-5), (39-5), (45-9), (67-3), (71-13), (117-9), (155-7), (175-10), (244-7), (245-10), (258-6), (272-8), (299-6), (300-6).

çapdur- : Tr. F. (çaptır-), “*Serserice gezmek*” (DS, 2009:1074); “*Yağmalatmak, yağma ettirmek; koşturmak*” (TRS, 2009:828): (207-10), (246-11), (304-4).

çapıl- : Tr. F. (çapıl-), “*Yağmalanmak, yağma edilmek, basılmak*” (ERGİN, 1997.b:70): (295-10), (300-2).

çarp- : Tr. F. (çarp-), “*Hızla değmek, vurmak; etkisiyle birdenbire hasta etmek; varlığına inanılan bir gücün öfkesine uğramak; el çabukluğu ile çalmak, dolandırarak elde etmek; kurnazlıkla ele geçirmek; kalp, hızlı hızlı vurmak; biri çarpılan, öbürü çarpan denilen iki sayı verildiğinde çarpanı çarpılandaki birim kadar çoğaltarak çarpım adı verilen bir üçüncü sayıyı elde etmek, darp etmek; çekiciliğiyle etkilemek, şaşırtmak*” (GTS, 2011:500). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:792): (47-1), (256-2).

çarpişdur- : Tr. F. (çırpıştır-), “*Gezip tozmak, çırpıştırmak*” (ERGİN, 1997.b:71); “*Emek harcamadan özensiz ve üstünlükörü yapmak*” (GTS, 2011:499); “*Çalıp çırpmak, hırsızlık etmek; meyve ve yemek atıştırmak; satmak; ağaç dallarının uçlarını ve küçük dalları kesmek; herhangi bir şeyi silmek*” (DS, 2009:1084): (9-8).

çatla- : Tr. F. (çatla-), “*Parçaları ayrılıp dağılmayacak bir biçimde yarılmak; bir yüzeyde kırışıklar, çizgiler oluşmak; aşırı yemekten, içmekten, yorgunluktan, ağlamaktan ölecek duruma gelmek veya ölmek; sıkıntı, sevinç, yalnızlık, heyecan, sabırsızlık, kıskançlık vb. ruhsal durumları aşırı derecede duymak; ses pürüzlü, bozuk çıkmak*” (GTS, 2011:505): (248-4).

çatlat- : Tr. F. (çatlat-), “*Çatlatmak, şaklatmak; çatlak duruma getirmek; çatlamasına yol açmak; sabrını taşırmak*” (GTS, 2011:505). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:234-235): (58-5).

çavlan- : Tr. F. (çavlan-), “*Ün salmak, şöhretlenmek, meşhur olmak*” (ERGİN, 1997.b:71): (156-8).

çay- : Tr. F. (cay-), “Caymak, dönmek, sözünden, kararından dönmek, vazgeçmek” (GTS, 2011:446). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:391-392); (TEZCAN, 2001:140-141): (62-8), (71-4), (152-3).

çek- : Tr. F. (çek-), “Bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek; taşıtı bir yere bırakmak, koymak; germek; içine almak, emmek; bir yerden başka bir yere taşımak; bir amaçla ortadan kaldırmak; üzerinde bulunan bir silahla saldırmak için davranmak; atmak, vurmak; bir kimseyi veya bir şeyi geri almak; güç durumlara dayanmak, katlanmak; tartıda ağırlığı olmak; döşemek; herhangi bir engel kurmak; şans denemek amacıyla hazırlanmış kâğıtlardan birini almak; imbik yardımı ile elde etmek; çizgi durumunda uzatmak; aynısını yazmak veya çizmek; tedavi amacıyla şişe, vantuz, sülük vb.ni uygulamak; bir yerden bir şeyi yukarı doğru almak; görüntüyü bir aletle özel bir nesne üzerine kaydetmek; taşıma gücü olmak; öğütmek; protesto, poliçe, çek vb. düzenleyip yürürlüğe koymak; hoşla gitmek, sarmak; kaçan ilmeği örmek; masrafını karşılamak, ikramda bulunmak; bir duyguyu içinde yaşatmak; yürütmek, sürmek; bir kimse ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzetmek; bir şeyin içyüzünü anlamak amacıyla bir kimseyi sıkıştırmak; herhangi bir anlama almak; örtmek, giymek; dişi hayvanı çiftleşmek için erkeğin yanına götürmek; yol, ay sürmek; daralıp kısalmak; asmak; boya, badana vb. sürmek; yollamak; bir şeyi emip dışarıya çıkarmak; hamur vb. iyice pişmiş duruma gelmek; bir cisim, belli bir yakınlıktaki başka bir cismi kendisine yaklaştırmaya zorlamak, itmek karşıtı; teknik vericiden gelen dalgaları algılayarak televizyon, radyo, telefon vb. aygıtlarla bağlantı kurmak; içki içmek” (GTS, 2011:514). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:240; 370; 756-757): (4-12), (6-7), (20-5), (23-13), (53-2), (54-1), (54-2), (54-12), (109-8), (109-9), (110-6), (115-11), (126-4), (173-13), (204-2), (210-4), (226-9), (232-4), (234-10), (238-2), (238-7), (238-12), (239-9), (258-6), (264-6), (265-4), (269-3), (274-11), (276-8), (277-8), (277-10), (284-13), (289-7), (290-6), (297-2), (302-9).

çekdür- : Tr. F. (çektir-), “Çekme işini yaptırmak; birini sıkıntılı duruma sokmak, içinden çıkılamaz duruma düşürmek” (GTS, 2011:515): (38-7), (38-9), (77-1), (127-7), (128-12), (128-13), (237-9), (241-8).

çekil- : Tr. F. (çekil-), “Çekme işi yapılmak; kendini geriye veya bir yana çekmek; bir işten, bir görevden kendi isteğiyle ayrılmak, istifa etmek; azalmak; yok olmak; bir

yerden uzaklaşmak, bir yere uğramamak; geri gitmek, ricat etmek; katılmamak, vazgeçmek; katlanmak, üstlenmek, tahammül etmek; tartılmak; parça hâlindeki et kıyma biçimine getirilmek; uzaklaşmak, araya mesafe koymak” (GTS, 2011:511): (48-2), (111-1), (205-13).

çekiş- : Tr. F. (çekiş-), “İki yönünden karşılıklı çekmek; bir şeyi birbirine karşı çekmek; aralarında ad, niyet, kâğıt veya piyango çekmek; ağız kavgası etmek; üstün gelmek için karşılıklı çabalamak” (GTS, 2011:513). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:794): (17-12), (131-12), (132-9), (157-8), (257-10).

çevür- : Tr. F. (çevir-), “Bir şeyin yönünü değiştirmek; öteki yüzünü görünür duruma getirmek; döndürerek hareket ettirmek; yönetmek, idare etmek; durdurmak; yolundan alıkoymak, yoldan döndürmek; geri göndermek; bir giyeceği söküüp iç yüzünü dışa getirmek; çevrilemek, tevil etmek; çeviri yapmak; bir yerin çevresini bir şeyle sarmak, kuşatmak; bir durumdan başka duruma getirmek, dönüştürmek; bir durumdan başka duruma geçmek; kâğıt oyunu oynamak; işlemek, yapmak” (GTS, 2011:526). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:605-606): (112-8), (154-11), (220-3), (227-7), (225-8), (225-10), (225-11), (303-7); > çevir-: (135-1).

çevüril- / çevrül- : Tr. F. (çevril-), “Çevirme işine konu olmak; kendini çevirmek, birine dönmek” (GTS, 2011:528): (223-9).

çağırt- : Tr. F. (çağırt-), “Çağırtmak” (DS, 2009:1162); “İlân etmek, ilân ettirmek, bağırtmak” (TRS, 2009:887): (238-6).

çağırış- : Tr. F. (çağırıştır- / çağırıştır-), “Bir çağırışına yol açmak; akla getirmek, hatırlatmak, andırmak; benzetmek, andırmak” (GTS, 2011:481); çağırıştır- > “Bağırtmak” (TRS, 2009:890): (280-3).

çağırışdur- : Tr. F. (çağırıştır-), “Çağırıştırmak, bağırıştırmak, feryat ettirmek” (GTS, 2011:481). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:112): (39-6).

çıl- / çık- : Tr. F. (çık-), “İçeriden dışarıya varmak, gitmek; elde edilmek, sağlanmak, istihsal edilmek; bir meslek veya bilim kurumunda okuyup yetişmek, mezun olmak; bulunduğu yeri bırakıp başka yere geçmek, taşınmak, ayrılmak, ilgisini kesmek; süresi

dolduğunda ayrılmak; yapılmak, yürümek; yetişecek ölçüde olmak; eksilmek; meydana gelmek; sıyrılmak, ayrılmak; herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak; bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek; bir şeyin yukarısına doğru yürümek; bir inceleme, bir araştırma sonucu bulmak; yetkili birinin makamına iş için gitmek; talihine veya payına düşmek, isabet etmek, vurmak; bir konu yetkililerce karara bağlanmak; mal olmak; oyunda herhangi bir rolü oynamak; bir yere ulaşmak, varmak; karaya ayak basmak; yayılmak, duyulmak; olmak, bulunmak, var olmak; bir iddia ile ortalıkta görünmek; yayılmak; karşı gelebilmek, boy ölçüşmek; bulaşmak; binaya kat eklemek; bir sebeple bulunulan yerden ayrılmak; niteliği sonradan anlaşılmak; belirlemek, tanınmak; davranışta herhangi bir niteliği bulunmak; yerinden oynamak; görünür veya belli bir durumda bulunmak; oluşmak, olmak; piyasaya sürülmek; bitmek, büyümek, sürmek; verilmek; ay veya mevsim geçmek; yeni yetişip satışa sunulmak; yükselmek, artmak; artırmak, fiyatı yükseltmek; sesini yükseltmek; büyük abdest bozmak; giderilmek, yok olmak; unutmak; güneş görünmek; yayımlanmak; gelmek; gerçekleşmek; bulunduğu yerden fırlamak, kopmak; bir şeyin düzeni bozulmak, eskisinden daha değişik, kötü bir duruma girmek; flört etmek; erişmek, görmek; harcamak zorunda kalmak; vermeye katlanmak” (GTS, 2011:533). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:286-287): (4-1), (4-11), (13-8), (19-9), (20-13), (21-3), (22-2), (22-11), (25-5), (25-7), (27-5), (27-6), (28-2), (31-2), (37-9), (38-13), (46-3), (63-5), (63-8), (71-8), (79-10), (80-2), (89-5), (89-11), (116-8), (116-13), (118-13), (120-9), (127-4), (127-6), (127-10), (128-12), (132-8), (132-12), (135-5), (137-5), (143-2), (156-6), (158-4), (162-3), (175-3), (176-11), (177-7), (184-4), (191-8), (192-12), (195-6), (196-4), (196-12), (198-7), (198-13), (199-12), (203-5), (204-3), (212-6), (217-10), (218-13), (227-8), (229-6), (239-9), (241-9), (243-7), (244-1), (244-2), (257-9), (258-13), (261-8), (267-10), (279-1), (285-1), (287-13), (289-4), (291-9), (301-11), (301-13).

çihar- : Tr. F. (çıkar-), “Birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak; sonunu getirmek; anlamak, ne olduğunu bilmek, sezmek; bulmak, ortaya koymak; hatırlamak; öfke, hırs, acı vb.nin zararını çektirmek; sağlamak, elde etmek; gibi göstermek, bir davranış yüklemek; sindirim yolundan dışarı atmak, kusmak; ilgisini keserek uzaklaştırmak; giysi, ayakkabı vb.ni vücuttan ayırmak, soymak; yayımlamak; gidermek; yapmak, üretmek; sunmak; göstermek; bir müzik parçasını notalarıyla

çalmak; yollamak, göndermek; boşaltmak; resim yapmak; fotoğraf çekirmek; söylemek; üçüncü bir sayı elde etmek üzere belli bir sayıdan, daha az değerli başka bir sayı kadar birim eksiltmek, tarh etmek” (GTS, 2011:530). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (ÖZÇELİK, 2016:524; 527; 660-661; 850-851): (16-13), (17-11), (27-7), (50-13), (53-12), (81-4), (92-12), (93-2), (93-10), (93-11), (95-8), (97-4), (97-6), (98-7), (106-6), (115-6), (116-6), (120-12), (122-4), (126-12), (141-10), (147-4), (147-5), (183-5), (184-1), (184-7), (187-2), (190-7), (191-1), (200-1), (201-3), (207-13), (213-9), (214-12), (226-5), (226-10), (231-5), (238-11), (242-1), (243-4), (243-5), (247-12), (254-1), (256-8), (256-11), (257-4), (261-8), (262-1), (266-8), (266-13), (268-1), (271-8), (272-13), (276-5), (276-9), (276-11), (276-13), (285-9), (286-1), (286-2), (292-12), (299-6), (300-10).

çınla- : Tr. F. (çınla-), “‘Çın’ diye ses çıkarmak; yankı vermek” (GTS, 2011:536): (138-3).

çırp- : Tr. F. (çırp-), “Halı, kilim vb. şeyleri hızla ve kesik kesik silkelemek; iki şeyi birbirine çarpmak; bir şeyin ucundan bir parça kesmek; sulu yiyecekleri hızla ve sürekli olarak çatal, kaşık vb. ile karıştırmak; çalmak, hırsızlık etmek; güreşte rakibinin kollarını beli hizasında sımsıkı kavrayarak minderde kendi üzerinden sağa ve sola sırtüstü savurmak” (GTS, 2011:539). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:346): (269-1).

çoh- : Tr.F. (çok-), “Üşüşmek, çullanmak” (ERGİN, 1997.b:76). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:560-561); (TEZCAN, 2001:214); (DURMAZ, 2007:495): (134-10).

çolga- : Tr. F. (çolga-), “Sarmak, bohçalamak” (ERGİN, 1997.b: 76). Ayrıca bkz. (KAÇALIN, 2004:100): (252-8).

çök- : Tr. F. (çök-), “Bulunduğu düzeyden aşağı inmek, çukurlaşmak; üzerinde bulunduğu yere yıkılmak; çömelmek; oturmak, birdenbire oturmak; deve, sığır vb. olduğu yere oturmak; şakak, avurt vb. içeri doğru girmek, çukurlaşmak; basmak, yayılmak; sis, duman vb. inerek kaplamak; sarsılıp dinçliğini yitirmek; tortu dibe inmek; son bulmak, yıkılıp dağılmak; yoğun bir biçimde duymak” (GTS, 2011:564).

Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:531): (37-10), (38-3), (68-11), (94-2), (124-13), (181-9), (203-6), (234-9), (277-11).

çöker- : Tr. F. (çökert-), “Çöktürüp oturtmak; bulunduğu yere yıkmak, çökmesini sağlamak; moral bozmak, dağınıklığa yol açmak” (GTS, 2011:564): (183-4), (235-1).

çöngel- : Tr. F. (çöngel-), “Gözün zayıflaması, zayıflamak, fersiz olmak; ‘bıçak’ körelmek, körleşmek” (ERGİN, 1997.b:76): (107-5).

çöz- : Tr. F. (çöz-), “Düğümlü, bağlı veya sarılı bir şeyi açmak; düğmeyi iliğinden açmak; saçı açmak; bulmaca, sorun vb.nin bilinmeyen, gizli noktasını bulup açıklamak, sonuca bağlamak; bir maddeyi çözücüyle çözündürmek, onun çözeltisini yapmak; bir problemde aranan sonucu, belli öğeler yardımıyla ortaya çıkarmak, halletmek; çözgü ipini tezgâha yerleştirmek” (GTS, 2011:567): (52-1), (143-10), (154-5), (191-6), (237-10).

çürü- : Tr. F. (çürü-), “Genellikle mikroorganizmaların etkisiyle, kimyasal değişikliğe uğrayarak bozulup dağılmak; sağlamlığını, dayanıklılığını yitirmek; vurulma veya sıkışma yüzünden vücutta lekeler oluşmak; yıpranmak, çökmek; bir düşünce temelsiz ve kanıtsız kalmak” (GTS, 2011:573): (49-5), (54-6), (109-4), (259-12).

dala- : Tr. F. (dala-), “Köpek, kurt vb. hayvanlar dişlemek, ısırarak; zehirli böcek, ısırarak otu, sert kumaş dokunarak teni acıtmak veya kaşındırmak” (GTS, 2011:583); “Azarlamak, çatmak; acısı yüreğine işlemek, dağlamak (mecazen); alev dağlamak; bir şeyin üzerine atılarak yaralamak, yırtmak; el ile dalı sıyırarak meyvelerini almak; yağma etmek; her tarafını kaplamak, sarmak; bir şey üzerine üşüşmek, musallat olmak (haşarat için)” (DS, 2009:1337); dalamak, (talamak (II)) > “Isırmak, yaralamak, sokmak” (TRS, 2009:98): (44-3).

danış- : Tr. F. (danış-), “Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak, istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek” (GTS, 2011:593); “Konuşmak, söylemek; sormak, fikir almak”; “Müşavere etmek” (TRS, 2009:999). Farsça kökenli olan fiil, -ış ekini alarak Türkçeleşmiştir: (30-10).

darı- : Tr. F. (darı-), “*Musallat olmak, ârız olmak, talan etmek*” (TRS, 2009:1011). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:122-123): (45-7).

da‘vile- : Tr. F. (dava eyle-), “*Dava etmek, hesap sormak*” (GTS, 2011:598). Sözcüğün kökeni Arapça *da’vi* olup Türkçe *eyle-* yardımcı fiili vasıtasıyla Türkçeleşmiştir: (129-12), (129-13).

deg- / değ- : Tr. F. (değ-), “*Aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek; ulaşmak, erişmek; istenilen yere düşmek, rast gelmek, isabet etmek; değmek (II); değerinde olmak; karşılık olmak; zevk veren şeyler hoşla gitmek; herhangi bir nitelikte olmak; eş değerde olmak*” (GTS, 2011:612): (3-5), (12-6), (22-9), (112-10), (112-10), (204-7), (303-10).

del- : Tr. F. (del-), “*Delik açmak, delik duruma getirmek; incitmek, kırmak*” (GTS, 2011:618). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:282-283; 320); (KAÇALIN, 2004:95): (108-8), (185-2), (208-1), (235-2), (238-13), (240-11), (249-10), (249-12), (299-5).

delin- : Tr. F. (delin-), “*Delme işi yapılmak; bir şeyde delik oluşmak; çiğnenmek, uyulmamak, aykırı davranılmak*” (GTS, 2011:617): (252-1).

deñe- : Tr. F. (dene-), “*Değerini anlamak, gerekli niteliği taşıyıp taşımadığını bulmak için bir insanı, bir nesneyi veya bir düşünceyi sınamak, tecrübe etmek; bir işe, başarmak amacıyla başlamak, girişimde bulunmak, teşebbüs etmek*” (GTS, 2011:623). Gökyay’a göre *denemek* sözcüğü “*dikkatle bakmak*”tan ziyade; “*bakmak, intizar etmek, gözlemek*” anlamlarına gelmektedir. Bu sözcüğün “*davranmak*” anlamı da vardır ki metin içinde en uygun anlam da budur. (GÖKYAY, 2007:294). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:690): (208-4).

dep- : Tr. F. (tep-), “*Hayvan, ayağıyla vurmak; üzerine basarak sıkıştırmak; çokça yürümek; silah ateşlendiğinde arkaya baskı yapmak; değerini anlamamak veya kestirememek, geri çevirmek; yeniden ortaya çıkmak, tazelenmek, depreşmek*” (GTS, 2011:2326). Gökyay’a göre “*Devleti tepmek*” şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:293). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (ÖZÇELİK, 2016:624-625); (TEZCAN, 2001:59; 192; 347; 370); (SERTKAYA, 2004:140; 150-151): (35-6),

(42-8), (54-9), (61-2), (61-6), (65-1), (65-2), (65-3), (80-2), (112-4), (112-7), (134-4), (134-5), (149-1), (149-3), (153-7), (153-8), (153-8), (197-13), (199-12), (210-7), (211-10), (217-7), (217-7), (217-8), (217-8), (217-9), (232-8), (232-13), (269-12), (270-7), (271-9), (287-4), (289-7), (289-10), (303-5).

depele- : Tr. F. (tepele-), “*Ayakları altında ezmek; bozguna uğratmak, hırpalamak; kıyasıya dövmek; öldürmek*” (GTS, 2011:2325). Gökyay sözcüğün karşılığının Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgati’nde yer almadığını fakat manaca *depelemek* yani *öldürmek* anlamında kullanıldığını belirtmektedir. (GÖKYAY, 2007:316): (23-1), (235-7), (264-6).

depil- : Tr. F. (tepil-), “*Tepme işi yapılmak, tepilmek; geri çevrilmek*” (GTS, 2011:2326). Bu fiil için Gökyay, “*Ayak altında kalmak, çiğnenmek*” karşılıklarını vermektedir. (GÖKYAY, 2007:294): (193-7).

depit- : Tr. F. (depit-), “*Tepretmek, kımıldatmak, kıpırdatmak*” (ERGİN, 1997.b:83). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (ÖZÇELİK, 2016:195-196): (9-6).

depret- Tr. F. (depret-), “*Kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek*” (TRS, 2009:1097). *Derpetmedin* okumasına tenkiten Gökyay, ifadenin metinde geçtiği şekli ile *depretmedin* olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:330). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:59); (DURMAZ, 2007:495): (153-13).

derle- : Tr. F. (terle-), “*Ter çıkarmak, ter dökmek; içindeki suyu ter biçiminde sızdırmak; bir şeyin üzerinde buhar olarak yoğunlaşmak; bir iş yaparken yorulmak veya o işi çok emek harcayarak güçlkle başarmak*” (GTS, 2011:2331): (246-11), (267-13).

derlet- : Tr. F. (terlet-), “*Terlemesine sebep olmak; sıkıntıya düşürmek, çokça yormak*” (GTS, 2011:2331): (246-11).

di- : Tr. F. (de-), “*Söylemek, söz söylemek; ad vermek; bir dilde karşılığı olmak; herhangi bir ses çıkarmak; herhangi bir kanıya, yargıya varmak; düşünmek; oranlama; ummak; erişmek; bir işe kalkışmak, yeltenmek; saymak, kabul etmek; demek*” (GTS, 2011:618). “*di-*” fiiline tenkiten Gökyay bu ifadenin “*dedi*” şeklinde düzeltilmesi

gerektiğini ifade etmiştir. (GÖKYAY, 2007:325). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:416; 439; 577-578; 653-654); (SERTKAYA, 2004:138; 139): (3-2), (3-2), (3-6), (3-11), (4-6), (9-3), (9-4), (10-2), (10-5), (10-6), (10-8), (10-9), (11-10), (11-13), (12-1), (12-11), (13-2), (13-4), (13-4), (13-6), (14-5), (14-8), (14-10), (15-1), (15-2), (15-10), (17-4), (18-2), (18-7), (18-9), (19-8), (19-13), (20-9), (20-12), (20-12), (20-13), (21-8), (21-10), (21-11), (22-4), (22-13), (23-3), (23-3), (23-6), (23-10), (24-6), (24-8), (26-1), (26-2), (26-3), (26-4), (26-5), (26-10), (26-11), (26-11), (27-2), (28-1), (28-7), (29-1), (29-1), (29-9), (29-13), (29-13), (30-10), (30-12), (30-13), (32-1), (32-10), (32-13), (33-4), (33-6), (33-9), (33-11), (34-1), (34-3), (34-5), (35-3), (35-11), (38-2), (38-6), (38-11), (40-4), (40-8), (40-9), (42-7), (43-1), (43-1), (43-4), (43-9), (44-7), (44-7), (44-8), (44-10), (44-10), (45-1), (46-2), (46-8), (46-8), (46-10), (47-5), (47-6), (47-12), (47-13), (48-7), (48-8), (49-3), (49-6), (49-6), (49-12), (50-5), (50-5), (50-8), (50-9), (50-10), (50-11), (50-12), (51-3), (51-3), (51-7), (51-12), (52-2), (52-6), (52-9), (52-10), (52-11), (52-13), (53-4), (53-10), (54-3), (54-5), (55-3), (55-4), (55-7), (56-2), (56-2), (56-6), (56-7), (57-8), (58-7), (59-5), (59-12), (59-12), (60-8), (61-1), (61-5), (61-11), (62-2), (62-7), (62-11), (63-3), (63-6), (64-1), (66-2), (66-11), (66-11), (66-11), (67-7), (68-10), (69-4), (69-7), (69-7), (69-9), (69-13), (70-2), (70-4), (70-11), (72-5), (72-5), (72-12), (73-1), (73-2), (73-5), (73-9), (73-12), (73-13), (74-1), (74-3), (74-5), (74-5), (74-8), (74-10), (74-11), (75-8), (75-11), (75-13), (76-1), (76-2), (76-10), (76-11), (76-12), (77-1), (77-6), (77-8), (77-13), (77-13), (78-1), (78-3), (78-4), (78-5), (78-7), (78-13), (79-1), (79-2), (79-5), (79-6), (79-6), (79-7), (79-8), (79-9), (80-1), (80-6), (80-11), (81-2), (81-4), (81-5), (81-7), (81-8), (81-13), (82-1), (82-4), (82-6), (82-8), (82-9), (82-12), (83-3), (83-8), (83-11), (84-8), (84-12), (84-13), (84-13), (85-1), (85-11), (86-3), (86-7), (86-11), (86-11), (86-13), (87-2), (87-3), (87-4), (87-8), (88-1), (88-3), (88-4), (88-5), (88-10), (89-2), (89-5), (89-8), (89-10), (90-1), (90-2), (90-9), (90-11), (91-1), (91-5), (91-10), (92-5), (92-13), (93-8), (94-5), (94-6), (94-8), (94-12), (95-2), (95-3), (95-7), (95-13), (96-1), (96-13), (97-1), (97-9), (98-2), (98-9), (99-1), (99-4), (99-5), (99-6), (99-6), (99-9), (99-12), (100-2), (100-9), (100-9), (100-10), (100-11), (101-7), (101-11), (101-12), (101-13), (102-1), (102-3), (102-9), (102-11), (102-13), (103-1), (103-5), (103-6), (103-9), (103-11), (104-5), (105-9), (105-9), (106-2), (106-10), (106-13), (107-5), (107-7), (107-8), (107-11), (108-2), (108-3), (108-4), (108-7), (108-13), (109-1), (109-2), (109-3), (109-4), (109-5), (109-8), (109-9), (109-11), (109-13), (110-6), (110-7), (111-13), (111-13), (112-2), (112-4), (112-6), (112-12), (112-13),

(113-6), (113-7), (113-9), (113-11), (113-12), (113-13), (114-1), (114-8), (114-9), (114-10), (114-11), (114-12), (115-3), (115-5), (115-5), (115-9), (115-10), (115-11), (115-12), (116-3), (116-5), (116-12), (117-3), (117-6), (117-13), (117-13), (118-10), (119-7), (119-8), (119-11), (120-4), (120-13), (121-1), (123-2), (123-6), (125-4), (125-4), (125-5), (125-9), (125-10), (126-7), (126-8), (126-13), (127-7), (128-4), (128-9), (129-4), (129-8), (129-9), (129-9), (129-10), (130-2), (131-6), (131-13), (132-4), (132-10), (134-2), (134-4), (135-5), (135-5), (135-10), (135-12), (136-3), (136-7), (137-13), (137-13), (138-6), (138-7), (138-7), (138-13), (138-13), (139-1), (139-6), (139-6), (139-7), (139-8), (139-10), (139-11), (140-2), (140-5), (140-11), (140-11), (140-12), (140-13), (140-13), (141-1), (141-1), (141-2), (141-3), (141-4), (141-4), (141-5), (141-6), (141-13), (142-2), (142-5), (142-11), (143-3), (143-8), (144-5), (144-8), (144-8), (145-2), (145-3), (145-3), (145-4), (145-4), (145-5), (145-6), (145-13), (146-9), (147-8), (147-9), (147-10), (147-10), (147-11), (147-12), (147-12), (147-13), (148-9), (149-3), (149-9), (150-2), (150-10), (151-3), (151-8), (151-12), (152-3), (152-7), (155-1), (155-1), (155-2), (156-2), (156-6), (156-8), (156-11), (156-11), (157-1), (157-2), (157-6), (157-10), (157-13), (158-2), (158-3), (159-1), (159-2), (159-2), (159-7), (159-7), (159-9), (159-11), (159-12), (159-12), (159-13), (160-1), (160-2), (160-3), (160-4), (160-11), (161-11), (161-13), (162-2), (162-4), (162-10), (163-2), (163-5), (163-8), (164-3), (165-3), (165-9), (165-11), (166-2), (166-8), (166-9), (167-1), (167-2), (167-5), (167-9), (167-10), (168-4), (168-6), (169-6), (170-3), (170-6), (170-12), (171-6), (171-8), (171-11), (171-12), (172-3), (172-8), (172-10), (172-10), (173-2), (173-3), (173-7), (174-3), (175-1), (175-4), (175-7), (175-9), (175-13), (176-4), (176-5), (176-6), (176-8), (177-1), (177-4), (178-1), (178-3), (178-5), (179-1), (179-3), (179-4), (179-5), (179-6), (180-8), (180-10), (181-8), (181-13), (189-2), (182-4), (182-9), (182-13), (182-13), (183-10), (184-3), (184-4), (184-6), (184-9), (184-12), (185-6), (185-9), (185-10), (185-12), (186-6), (186-8), (186-9), (186-10), (186-13), (188-1), (188-3), (188-11), (188-13), (189-3), (189-6), (190-1), (190-3), (190-9), (190-10), (191-6), (191-13), (192-10), (193-1), (193-13), (194-1), (194-3), (194-6), (194-11), (195-1), (195-3), (195-11), (196-3), (197-10), (198-3), (198-13), (199-1), (199-8), (199-9), (199-12), (200-3), (200-12), (201-6), (202-4), (202-4), (202-9), (203-4), (203-7), (203-13), (204-12), (205-4), (205-9), (206-5), (206-7), (206-8), (206-10), (206-12), (206-13), (207-1), (207-3), (208-6), (208-7), (208-9), (209-1), (209-5), (209-8), (210-3), (211-10), (212-7), (212-12), (213-2), (213-12), (215-1), (215-8), (215-10), (215-12), (215-13), (216-8), (216-8), (217-1), (217-13), (217-13),

(218-5), (218-13), (220-8), (220-11), (220-11), (220-12), (220-13), (221-1), (221-1),
 (221-3), (221-5), (221-9), (222-2), (222-7), (223-4), (223-10), (224-5), (224-10), (224-
 11), (224-13), (225-6), (225-12), (226-3), (226-4), (226-7), (226-13), (227-4), (227-7),
 (227-10), (227-13), (228-8), (228-9), (229-3), (230-4), (230-8), (230-9), (230-13), (231-
 4), (231-6), (231-12), (232-1), (232-5), (232-10), (232-10), (233-2), (233-3), (233-4),
 (233-10), (233-11), (233-12), (233-12), (233-13), (234-1), (234-1), (234-2), (234-3),
 (234-4), (234-12), (235-7), (235-12), (236-1), (236-12), (237-2), (237-3), (237-3), (237-
 4), (237-5), (237-6), (238-2), (238-6), (238-13), (239-4), (239-5), (239-6), (239-8),
 (240-8), (241-2), (241-6), (242-11), (243-4), (243-8), (243-11), (243-12), (243-13),
 (244-3), (244-8), (244-10), (244-11), (245-1), (245-8), (245-9), (245-10), (245-10),
 (246-2), (246-3), (246-3), (246-4), (247-4), (247-6), (247-8), (248-1), (248-4), (248-6),
 (249-3), (249-6), (249-13), (250-1), (250-2), (250-9), (250-9), (251-6), (252-9), (252-
 11), (252-13), (253-2), (253-5), (253-5), (253-9), (254-6), (254-12), (255-5), (255-9),
 (255-10), (256-11), (257-4), (258-1), (258-4), (258-5), (258-12), (259-1), (259-2), (259-
 10), (259-11), (260-3), (260-6), (260-12), (260-12), (261-2), (261-4), (261-5), (261-10),
 (261-13), (262-6), (263-1), (263-2), (263-3), (263-3), (263-4), (263-10), (263-11), (263-
 12), (264-1), (265-1), (265-11), (266-6), (266-7), (266-9), (266-12), (266-13), (266-13),
 (267-4), (267-6), (267-6), (267-8), (267-9), (268-12), (269-13), (269-2), (269-3), (269-
 6), (269-7), (270-4), (270-4), (270-9), (270-11), (271-1), (271-5), (271-12), (271-13),
 (272-5), (272-12), (273-4), (273-10), (273-11), (273-13), (274-3), (274-8), (275-4),
 (275-8), (275-11), (275-13), (276-2), (276-3), (276-4), (276-10), (276-12), (277-2),
 (277-3), (277-4), (277-5), (277-6), (277-7), (277-12), (278-1), (278-9), (278-11), (279-
 8), (279-9), (279-13), (280-3), (280-9), (280-11), (281-2), (281-3), (281-5), (281-7),
 (282-4), (282-9), (282-10), (282-11), (283-3), (283-6), (283-7), (283-7), (283-11), (284-
 1), (284-3), (284-4), (284-4), (284-4), (284-7), (285-2), (285-2), (285-3), (285-5), (285-
 12), (285-13), (286-4), (286-6), (286-7), (286-7), (287-7), (287-7), (287-11), (287-11),
 (288-2), (288-3), (288-4), (288-5), (288-11), (289-2), (289-2), (289-5), (289-5), (289-6),
 (289-9), (289-13), (289-13), (290-2), (290-2), (290-3), (290-5), (291-1), (292-2), (292-
 6), (293-2), (293-4), (293-6), (293-7), (293-8), (293-9), (293-10), (294-1), (294-5),
 (294-7), (294-9), (295-2), (295-2), (295-5), (295-11), (296-2), (296-2), (296-3), (296-3),
 (296-4), (296-6), (296-8), (296-11), (297-2), (297-2), (297-7), (297-7), (297-12), (298-
 7), (298-8), (298-9), (299-10), (299-11), (300-1), (300-9), (300-13), (301-1), (301-4),
 (301-8), (301-8), (302-2), (302-2), (302-3), (302-5), (302-6), (302-6), (302-7), (302-9),

(302-10), (302-12), (303-3), (303-6), (303-8), (303-13), (304-8), (304-8), (305-5); *di-* > *de-* : (88-9), (257-10).

dik- : Tr. F. (dik-), “*Bir cismi dik olarak durdurmak; yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek; bardak, kadeh, testi vb. kapların içindekini bir çırpıda, bir solukta içmek; beklemek için birini bir şeyin başına getirmek; top, taş vb.ni dikine havaya atmak; yapı kurmak, inşa etmek; top vb.ni oyun alanında belirli bir yere koymak; biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak*” (GTS, 2011:661); “*Nasbetmek*” (TRS, 2009:1144): (66-5), (90-6), (90-7), (95-2), (122-9), (141-1), (178-7), (179-6), (190-9), (191-9), (201-11), (201-13), (203-1), (262-10), (287-13), (293-12), (294-11), (295-7).

dikdür- : Tr. F. (dikür-), “*Dikme işini yaptırmak*” (GTS, 2011:662). “*döndüreyim*” okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin metin içerisindeki anlamını göz önünde bulundurarak *dikdirilir* şeklinde okunması gerektiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:334): (11-2), (13-13), (15-5), (37-3), (68-1), (74-11), (130-10), (154-9), (190-11), (190-12), (236-6), (246-12), (287-1), (291-12), (304-6).

dikil- : Tr. F. (dikil-), “*Dikme işi yapılmak; dik duruma gelmek; ayakta durmak; göz belli bir noktaya uzun süre bakmak; karşı koymak, engellemek; bazı üreme organları dokularına kan dolmasıyla sert ve dik bir duruma gelmek; dikme işi yapılmak; dikilmek; vücudun belirli bir yerine sancı girmek, saplanmak; pike uçuşu yapmak; ayakta durmak, ayağa kalkmak, dik durmak*” (GTS, 2011:659); “*Tayin edilmek, nasbolunmak*” (TRS, 2009:1143). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:250): (8-2), (45-7), (45-10), (72-3), (77-5), (110-12), (205-12), (272-2).

dil- : Tr. F. (del-), “*Delik açmak, delik duruma getirmek; incitmek, kırmak*” (GTS, 2011:618); “*< ET telmek: delmek; içine işlemek; delik açmak*” (DS, 2009:1497): (268-4).

dile- : Tr. F. (dile-), “*Birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek; biri için bir dilekte bulunmak; kendi düşünce, görüş ve isteğini yapmak*” (GTS, 2011:666). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:221; 682): (15-9), (15-12), (16-3), (17-7), (58-6), (77-13), (78-2), (82-5), (82-9), (83-4), (84-12), (85-9), (87-8), (87-9), (87-10), (87-10), (87-11), (87-12), (112-1), (112-1), (112-1), (112-2),

(148-12), (164-2), (165-8), (165-8), (166-12), (173-2), (179-4), (203-6), (203-7), (204-4), (205-8), (209-13), (222-7), (249-12), (255-12), (258-5), (287-4), (289-10), (290-5), (304-2).

diñel- : Tr. F. (dinel-) “*Ayakta durmak; ayağa kalkmak, dik durmak; karşı koymak, kafa tutmak*” (GTS, 2011:670); “*Dinlenmek; karşı gelmek, kafa tutmak, dayatmak, dikleşmek; işe giderken ya da iş yaparken onunla bununla meşgul olarak sallanan, boş vakit geçiren (kimse) 2.bk. diglenmek; ayakta durmak, dik durmak; dikelmek, ayakta durmak (Kuşu); dikilmek, durup beklemek, ayakta durmak; ayakta durmak, ayağa kalkmak*” (DS, 2009:1501-1502): (183-12).

diñle- : Tr. F. (dinle-), “*İşitmek için kulak vermek; birinin sözünü, öğüdünü kabul edip gereğince davranmak; kulakla veya dinleme aletiyle hastayı muayene etmek; uymak, baş eğmek, itaat etmek*” (GTS, 2011:671). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:59-60): (7-11), (9-9), (37-11), (48-6), (72-6), (76-4), (96-8), (111-7), (125-1), (131-5), (170-12).

dir- : Tr. F. (der-), “*Bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek*” (GTS, 2011:638): (4-2), (44-6), (89-1), (150-8), (274-5), (302-12).

dirgür- : Tr. F. (dirgür-), “*Diriltmek, ihya etmek*” (TRS, 2009:1168): (32-13), (282-2).

diril- : Tr. F. (diril-), “*Güçlenip canlanmak; bitki solmuş, pörsümüştüğü durumdayken yeniden canlılık kazanmak, diri duruma gelmek; hasta yeniden sağlığını kazanmak, iyileşmek; öldüğü sanılan şey canlılık kazanmak; yeniden etkin olmak, geçerli duruma gelmek*” (GTS, 2011:676); “*İyi geçinmek; geçimli olmak, iyi geçinmek; ölü canlanmak, dirilmek*” (DS, 2009:1517); “*Yaşamak, ömür sürmek; geçinmek, imtizaç etmek; taslamak, -davasında bulunmak*” (TRS, 2009:1170): (4-1). toplanmak, bir araya gelmek > Bu ifadenin doğru şekli Gökyay’a göre *derilmek*’dir. (GÖKYAY, 2007:330): (68-3), (123-12), (174-12), (196-5), (203-3), (225-4), (255-13), (282-10), (284-8).

dişle- : Tr. F. (dişle-), “*Bir şeyin bir parçasını ısırmak veya koparmak; çiğnemek*; (GTS, 2011:681); “*Yedi yaşındaki çocukların süt dişleri dökülüp esas dişleri çıkmak; dişçi denilen ucu tırtıllı çekiçe değirmen taşı ya da herhangi bir şey üzerinde diş yapmak*;

dişlemek, ısırarak” (DS, 2009:1525); “*Yemek, ısırarak*”, (TRS, 2009:1186): *öpüp dişle-* (81-3); *sevip dişle-* (117-11).

dit- : Tr. F. (dit-), “*Yün, pamuk vb.ni tellere ayırarak kabartmak; elle çok küçük parçalara ayırmak*” (GTS, 2011:681); “*Gaga; deşmek, deşelemek; taramak; birbirinden ayırmak, parçalamak*” (DS, 2009:1526). Ayrıca ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. ÖZÇELİK, 2012:19-83): (181-10).

ditre- : Tr. F. (titre-), “*Küçük ve hızlı salınım hareketleri yapmak; kaslar hızlı küçük kasılmalarla sarsılmak; ses kısık ve kesik çıkmak; çok üşümek; ışığın aralıklı olarak gücü azalıp çoğalmak; birinden veya bir şeyden korkmak, korkuya kapılmak*” (GTS, 2011:2359): (158-11).

divşür- : Tr. F. (devşir-), “*Bir araya getirmek, derlemek, toplamak; katlamak, düzgün duruma getirmek*” (GTS, 2011:651): (29-13), (286-8).

dizil- :Tr. F. (dizil-), “*Dizi durumuna getirilmek, dizme işi yapılmak; sıraya girmek; yan yana veya üst üste sıralanmak*” (GTS, 2011:686): (37-5), (124-1).

doy- : Tr. F. (doy-), “*İsteği kalmayınca kadar yemek, açlığı kalmamak; bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak; yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak*” (GTS, 2011:78). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:173): (101-3).

dög- : Tr. F. (döv-), “*Tokat, yumruk, tekme vurarak canını acıtmak; çamaşır, halı vb.ni tokaç, sopa gibi şeylerle vurarak temizlemek; bir şeyi toz durumuna getirmek için ezmek; ezmek; çırpmak; ateşte ısıtılarak yumuşatılmış bir madeni, vurarak istenilen biçime getirmek; topa tutmak; çarpmak, sertçe dokunmak; davul vb. çalmak, vurmak*” (GTS, 2011:718). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (31-2), (135-5), (145-5), (147-12), (156-4), (156-4), (218-10), (247-11) ; gög- : (113-2) gögdi şeklinde okunan bu sözcük de dögdi olmalıdır.

dögil- : Tr. F. (dövül-), “*Dövme işine konu olmak*” (GTS, 2011:719): (64-5), (121-5), (147-3), (303-4).

döğüş- : Tr. F. (dövüş-), “*Karşılıklı birbirini dövmek, vuruşmak; iki silahlı kuvvet çatışmak; boks yapmak*” (GTS, 2011:719). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:579-580): (132-9), (148-9), (194-13), (251-5), (251-11), (287-11).

dök- : Tr. F. (dök-), “*Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak; belli bir yere boşaltmak; akıtmak, düşürmek; saçmak, serpmek; salmak, bırakmak; üstünde bulunan bir şeyi düşürmek; teninde kızamık, kızıl, suçiçeği hastalıklarında olduğu gibi kırmızı lekeler çıkmak; maden, mum eriyiği veya çimento, alçı vb.ni kalıba akıtarak biçim vermek, döküm yapmak; sulu hamuru kızgın yağ veya tepsinin içine akıtarak pişirmek; bir yere çokça bir şey yığmak, taşımak; çok söylemek; bir şeyi yok etmek için atmak; -e bir işte veya bir konuyu ele alış biçiminde değişiklik yapmak; yakmak, tutuşturmak; kullanmak, harcamak, sarf etmek; çok sayıda öğrenciyi sınavda veya bir üst sınıfa geçirmede başarısız saymak; bol bol vermek, ödemek, sarf etmek; açığa vurmak, söylemek, ortaya koymak*” (GTS, 2011:710): (14-13), (65-5), (71-7), (75-3), (75-12), (75-13), (92-7), (112-8), (112-11), (116-10), (125-13), (126-2), (126-5), (132-7), (134-2), (140-4), (144-4), (147-6), (153-10), (161-6), (175-11), (188-5), (199-13), (239-8), (244-7), (260-10), (271-7), (284-1).

dökdür- : Tr. F. (döktür-), “*Dökme işini yaptırmak; kolaylıkla ve güzel söylemek, yazmak veya oynamak*” (GTS, 2011:710): (137-12).

dökil- : Tr. F. (dökül-), “*Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak; kumaş dökümlü olmak; bir işi, bir konuyu ele alış biçiminde değişiklik olmak; -e düşmek; çıkmak, ortaya konulmak; kaplamak, yayılmak; -e salınmak, serbest bırakılmak; -e kır, sokak vb. yerlerde insanlar çokça birikmek; çok eskimiş olmak, değerini ve güzelliğini yitirmek; çok yorgun, hasta olmak; akarsular, göl veya denize akmak*” (GTS, 2011:710). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:187-188): (111-2), (193-8).

dön- : Tr. F. (dön-), “*Kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek; -e geri gelmek, geri gitmek; -e yönelmek; -i sapmak; -e bir şeyi andıracak duruma girmek, benzetmek; sınıfta kalmak; -e durumdan duruma geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir durum almak, benzetmek; -de belirli bir yerde dolaşmak; -de kendini bir yandan bir yana çevirmek; yönetilmek, düzene konulmak, çekip*

çevrilmek; -e söz konusu etmek, hatırlamak; -e bırakılan bir konu veya işe başlamak; hileyle, gizlice yapılmak; inanç, din veya düşüncesini değiştirmek” (GTS, 2011:714). Metinlerde geçen *baş a dönmek* birleşik fiili için Köprülü, “*Azerbaycan Türkçesi baş a olmak üzere Türk devletlerinde baş a dönmek, baş a dolanmak şeklinde bugün halen işlek olarak kullanılan bir söz öbeğidir. İran Türkleri arasında ve Safevî saraylarında da karşımıza çıkan bir kullanım olup anlam olarak kurban olma, kendini adama karşılığı durumundadır.*” demektedir. (KÖPRÜLÜ:1932,84-86). Ayrıca okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:140): (4-11), (9-11), (26-9), (27-3), (28-10), (33-5), (33-7), (33-10), (33-12), (34-1), (34-4), (34-5), (35-8), (50-7), (59-4), (66-5), (72-11), (78-8), (84-4), (86-5), (86-13), (101-8), (113-9), (122-6), (126-6), (131-11), (131-11), (131-12), (131-12), (132-11), (133-8), (133-9), (135-9), (135-12), (137-6), (140-2), (142-2), (144-9), (144-13), (145-13), (146-9), (149-2), (149-2), (154-7), (157-10), (160-12), (162-2), (172-12), (176-8), (177-3), (178-13), (184-12), (189-5), (197-10), (197-12), (198-13), (208-5), (208-13), (209-1), (209-7), (210-6), (210-6), (210-10), (212-2), (213-10), (217-2), (221-4), (241-1), (249-6), (250-13), (253-10), (263-2), (273-9), (278-6), (278-7), (280-2), (283-8), (288-10), (288-11), (289-5), (289-9), (290-5), (290-10), (295-4), (296-6), (297-12), (298-9), (299-11); *>dönmek*: (263-2).

dönder- / döndür- : Tr. F. (döndür-), “*Dönmesini sağlamak; başarısız saymak, geri çevirmek; çevirmek, bükmek; bir duruma getirmek; düzene koymak, yönetmek*” (GTS, 2011:712): (24-5), (263-6), (263-7), (263-8), (263-10), (266-2); *dönder- > döndür-* : (10-10), (32-12), (135-8), (210-6), (210-9), (212-5), (280-12).

döşe- : Tr. F. (döşe-), “*Bir tabanı, tahta, karo, mermer vb. yapı gereçleriyle kaplamak; kumaş, halı vb.ni bir yeri iyice örtecek biçimde sermek; bir ev veya dairenin oturulabilir duruma gelmesi için gerekli eşyayı oraya yerleştirmek; boru, kablo vb. yerleştirmek, çekmek*” (GTS, 2011:717): (12-10), (11-9), (14-2), (14-6), (37-4), (177-8), (179-7), (180-2).

döşen- : Tr. F. (döşen-), “*Döşeme işi yapılmak; birine kızarak kötü ve küçük düşürücü sözler söylemek; uzun uzadıya ve yererek yazmak*” (GTS, 2011:718): (11-3), (68-2), (123-11), (203-2), (236-8).

duy- / doy- : Tr. F. (doy-), “İsteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak; bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak; yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak”. (GTS, 2011:708). Bekir Sami Özsoy bu sözcüğü “*duymadım*” olarak okumuştur. (101-2).

düg- : Tr. F. (düg-), “*Düğüm yapmak*” (GTS, 2011:732). Türkiye Türkçesindeki *düğüm*, *düğme* gibi kelimeler ile aynı köktendir ve Anadolu ağızlarında *düğüme/düğme* şeklinde geçer. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:110); (TEKİN, 1986:149): (60-12), (134-11), (151-1).

düken- : Tr. F. (tüken-), “*Bitmek, sona ermek, kalmamak; güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yılgınlaşmak; verimliliğini yitirmek, söyleyecek sözü kalmamak*” (GTS, 2011:2397). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92); (ÖZÇELİK, 2016:319): (38-12), (42-13), (116-1), (152-12), (207-4).

düket- : Tr. F. (tüket-), “*Kullanarak, harcayarak yok etmek, bitirmek, yoğaltmak; güçsüzleştirmek, bezdirmek; yürüyerek aşmak, bitirmek*” (GTS, 2011:2397): (220-13).

dürüş- : Tr. F. (dürüş-), “*Çalışmak, devamlı meşgul olmak*” (DS, 2009:1637); > *dürüşmek, (duruşmak, turuşmak, dürüşmek)* > “*Çalışmak, ikdam etmek, sebat etmek, sa’yetmek; karşı karşıya gelmek, muhasameye girişmek, çarpışmak, mücadele etmek*” (TRS, 2009:1335): (157-8), (247-4), (249-13).

dürüşdür- : Tr. F. (dürüşdür-), “*Derleyip toplamak, katlayıp bükmek, yığıştırmak, katlamak, bükmek, dürmek*” (ERGİN, 1997.b:99): (67-9), (123-6), (155-11), (171-3), (202-10), (305-6).

dürsin- : Tr. F. (dürsün-), “*Korkmak, çekinmek*” (ERGİN, 1997.b:99). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92); (ÖZÇELİK, 2016:643-645); (TEZCAN, 2001:252-253): (185-3).

dürt- : Tr. F. (dürt-), “*Ucu sivri bir şeyle veya elle hafifçe itmek; değmek, dokunmak; istenilen şeyi yaptırmak için birine kışkırtıcı söz söylemek, tahrik etmek; uyarmak, ikaz etmek*” (GTS, 2011:738); “*Gagalamak*” (DS, 2009:1635); “*Sürmek, sürtmek*” (TRS, 2009:1331): (119-10).

dürtiş- : Tr. F. (dürtüş-), “Birbirini dürtmek” (GTS, 2011:738), “Birbirine karşı silâh kullanmak” (TRS, 2009:1333): (36-6), (67-4).

düş- : Tr. F. (düş-), “Yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek; -den durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini yitirerek yukarıdan aşağıya inmek; yere devrilmek, yere serilmek; hava taşıtları kaza sonucu hızla yere inerek çarpmak; vücuda bol gelen giysi aşağı kaymak; yağmak; vurmak, değmek, rastlamak; vakti gelmeden ölü doğmak; -den atlanmak, aradan çıkmak, eksik kalmak; eksilmek; aşırı ilgi veya sevgi göstermek; uğramak, kapılmak; yakışmak, uygun gelmek; yakışık almak; ödevi veya yetkisi içinde bulunmak; bulunmak; biriyle yaşama, çalışma, birlikte olma durumunda kalmak; bir bölüşme sonunda payına ayrılmak; kötü bir sebeple istenmeden bir yerde bulunmak; işbaşından uzaklaşmak; hızı, gücü, değeri azalmak; ısı, basınç, ateş vb. eksilmek, azalmak; düşünleşmek; bir yere ansızın gelmek, damlamak, tesadüfen gelmek; belirli zamana rastlamak; fırsat çıkmak; olmak, olumsuz bir duruma girmek; savaşta savunulmaz duruma gelerek teslim olmak; bazı deyimlerde “yürümek, birlikte gelmek” anlamlarında kullanılan bir fiil; bayağılaşmak; kötü yola girmek; alışmak, müptela olmak; teknik telefon, sanal ağ vb. alanlarda bağlantı kurmak” (GTS, 2011:741). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92); (ÖZÇELİK, 2016:377; 418; 823); (SERTKAYA, 2004:151-152): (5-10), (5-10), (18-4), (24-2), (24-4), (26-9), (37-13), (42-11), (42-13), (45-13), (48-1), (51-8), (52-7), (55-6), (57-13), (58-1), (58-2), (64-11), (64-12), (64-9), (65-11), (69-3), (73-3), (73-3), (85-3), (89-13), (90-3), (90-5), (100-1), (101-8), (109-7), (113-5), (118-1), (120-1), (120-10), (120-7), (126-4), (131-13), (134-6), (135-2), (140-1), (142-2), (156-10), (158-12), (160-12), (172-8), (173-13), (178-9), (187-3), (192-4), (196-10), (198-10), (205-6), (212-4), (214-9), (215-1), (216-9), (217-4), (227-2), (228-5), (231-9), (234-2), (242-3), (243-12), (244-2), (245-8), (272-8), (273-8), (274-10), (291-11), (304-2); gir-anlamında “...odaya düşün...”: (196-2).

düşür- : Tr. F. (düşür-), “Düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak; -i değerini, fiyatını indirmek; -i azaltmak; vücuttan yavru, çocuk, taş, solucan vb. atmak; -i görevi bıraktırmak; uğratmak; -i, -den değerli bir şeyi ucuz veya kolay elde etmek; -i zayıf bırakmak, gücünü azaltmak” (GTS, 2011:744): (120-8), (301-6).

düz- : Tr. F. (düz-), “*Bir gereksinimi karşılamak amacıyla birçok şeyi birbirini tamamlayacak biçimde bir araya getirmek; düzene sokmak, düzene koymak, sıralamak, elverişli, uygun bir duruma getirmek; -e şiir, destan, şarkı vb. yaratmak, oluşturmak, meydana getirmek; uydurmak; erkek, cinsel ilişkide bulunmak*” (GTS, 2011:749): (7-6), (35-11), (66-10), (154-13), (254-5).

düzil- : Tr. F. (düzül-), “*Düzme işine konu olmak veya düzme işi yapılmak*” (GTS, 2011:749): (7-5), (37-5), (303-4).

edeblen- : Tr. F. (edeplen-), “*Uslanmak, ince ve terbiyeli olmak; utanmak, hayâ etmek, sıkılmak*” (GTS, 2011:755): (77-7).

eg- : Tr. F. (eğ-), “*Düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek; sert bir cismi bükmek*” (GTS, 2011:763). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90): (111-9).

eglen- : Tr. F. (eğlen-), “*Neşeli, hoşça vakit geçirmek; bir kimsenin herhangi bir kusuru veya zayıf noktası ile alay etmek; bir yerde durmak, beklemek, tevakkuf etmek; oyalanmak*” (GTS, 2011:762). Metinde “Durmak, beklemek” anlamındadır. (ERĞİN, 1997.b:102): (150-7), (206-12).

eklen- : Tr. F. (eklen-), “*Ekleme işi yapılmak; ekle tamamlanmak*” (GTS, 2011:767). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:224-225): (147-1).

eksil- : Tr. F. (eksil-), “*Azalmak, az duruma gelmek; bulunmamak, var olmamak, rastlanmamak*” (GTS, 2011:771): (302-1), (302-5).

em- : Tr. F. (em-), “*Dudak, dil ve soluk yardımıyla bir şeyi içine çekmek, somurmak; tükürük yardımıyla eriterek içine çekmek; soğurmak; uzun süre yararlanmak*” (GTS, 2011:795): (25-8), (29-4).

emiş- :Tr. F. (emiş-), “*Karşılıklı olarak emmek; sağılmadan önce koyunlar kuzular tarafından gizlice emilmek*” (GTS, 2011:795): (168-8).

emzür- : Tr. F. (emzir-), “*Kadın veya dişi hayvan, memesindeki sütü yavruya vermek*” (GTS, 2011:797): (7-13), (166-3).

eñiş- : Tr. F. (eñiş-), “Sesle ağlamak, ağlayarak teganni etmek, içini çekerek ağlamak” (ERGİN, 1997.b:105). Bu sözcükle ilgili olarak “ekşişmek” okumasına karşı çıkan Gökyay, “inlemek, sızlanmak” anlamlarına gelen ifadenin doğru olan şekli için “ensişmek(insişmek)” karşılıklarını vermiştir. (GÖKYAY, 2007:336). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:438). Mehmet Mahur Tulum’un bir çalışmasında da bu fiille ilgili geniş bir inceleme mevcuttur: (TULUM, 2015:73-81): (300-4).

erilen- : Tr. F. (erilen-), “Kaygılanmak, yerinmek, üzülmek” (ERGİN, 1997.b:107) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (TEZCAN, 2001:134); (TEKİN, 1986:148-149): (56-7).

erin- : Tr. F. (erin-),. “Katı cisim sıvı içine karışarak sıvı durumuna geçmek; katı cisim ısı etkisiyle sıvı duruma gelmek; dokumalar aşınıp incelerek dağılmak; çok zayıflamak; utancından çok sıkılmak; yok olmak, bitmek, tükenmek” (GTS, 2011:808). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:284-285) (27-5).

es- : Tr. F. (es-), “Hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak; yapılması önce düşünülmüş olmayan veya beklenmeyen bir şeyi yapmaya birdenbire karar vermek” (GTS, 2011:818): (12-3), (22-5), (138-3), (208-12).

esirge- : Tr. F. (esirge-), “Korumak, himaye etmek, vikaye etmek; bir şeyi yapmaktan veya vermekten kaçınmak” (GTS, 2011:816). Metinde Muharrem Ergin’in esirge- şeklinde okuduğu sözcük, *esrük-* yani “sarhoş etmek, sersemletmek” anlamında okunabilir. (GÖKYAY, 2007:92). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (ÖZÇELİK, 2016:555-556): (134-3).

esle- : Tr. F. (esle-), “Önem vermek, aldırış etmek” (GTS, 2011:818). “uslamadı” okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin anlamca “dinlemedi” manasına gelen “eslemedi” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:334): (218-10), (226-4).

eş- : Tr. F. (eş-), “Toprağı veya toprak gibi yumuşak bir şeyi biraz kazmak; araştırmak, incelemek; eş- (II), atla hızlı gitmek” (GTS, 2011:826). Gökyay, eşmek kelimesi için “sefere eşmek” karşılığını vermektedir. (GÖKYAY, 2007:294). Ergin’e göre ise anlamı “At koşturmak, yortmak, tırıs gitmek, eşgin ve yorga gitmek” şeklindedir. (ERGİN, 1997.b:107). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:298): (215-7).

et- : Tr. F. (et-), “*Bir işi yapmak; "iyi, kötü" zarflarıyla birlikte davranmak; -i bulmak, erişmek; -i, -den birini bir şeyden yoksun bırakmak; eşit değer kazanmak; herhangi bir değerde olmak; kötülükte bulunmak; -e küçük veya büyük abdestini yapmak; demek, söylemek*” (GTS, 2011:832), ayrıca bkz. *it-* mad. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102); (ÖZÇELİK, 2016:398; 791): (41-8), (82-10), (176-7), (188-1), (205-7).

eyle- : Tr. F. (eyle-), “*Bir kişiden veya bir şeyden yoksun bırakmak; etmek, yapmak*” (GTS, 2011:840). Gökyay ifadenin geçtiği; Dumrul, Azrail’e “*Sen ne eylemekli kadasın*” ifadesinden hareketle, “*madem ki can veren, can alan Allahu Taâlâdır, öyle ise senin vazifen, işin ne? Sen hangi işe yarar bir belasın?*” açıklamasını yapmaktadır. (GÖKYAY, 2007:303). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:398; 437); (TEZCAN, 2001:237-238); (KÜÇÜK, 2014:794): (4-2), (4-4), (5-1), (10-7), (15-11), (17-13), (19-10), (20-10), (21-5), (21-5), (21-8), (26-11), (30-2), (30-10), (35-7), (35-4), (36-10), (50-13), (51-7), (52-2), (52-5), (60-11), (62-12), (66-6), (66-8), (68-8), (69-6), (69-9), (69-13), (70-1), (73-7), (82-13), (84-8), (86-4), (86-4), (86-4), (89-3), (89-5), (89-10), (95-10), (97-11), (100-1), (112-6), (112-6), (120-5), (122-1), (122-11), (132-13), (133-1), (133-1), (141-4), (141-12), (141-12), (146-8), (149-2), (149-6), (150-13), (154-11), (157-13), (158-1), (162-3), (162-12), (163-13), (168-9), (170-5), (174-3), (178-11), (179-6), (181-6), (187-10), (191-13), (196-9), (201-10), (203-9), (205-3), (209-9), (216-5), (218-10), (219-7), (221-12), (223-3), (226-3), (229-9), (231-8), (233-6), (237-10), (237-12), (244-9), (245-10), (255-4), (255-11), (264-3), (266-7), (266-10), (276-10), (276-12), (285-13), (293-4), (301-1), (302-1).

eylen- : Tr. F. (eylen-), “*Geç kalmak; eğlenmek; durmak, kalmak; durmak; kalmak; oturmak; ikamet etmek; dinlenmek; iyileşmek; beklemek*”; “*Eylemek; yapılmak, hazırlanmak; edinmek*” (GTS, 2011:763). “*eğlenmek*” okumasına karşı çıkan Gökyay, sözcüğün karşılığı olarak gösterilen “*dayanmak*” ifadesinin doğru olmadığını dile getirmiş karşılığı için (Söz Dizisi, s.202)’ye yönlendirmiştir. (GÖKYAY, 2007:337); (TRS, 2009:1587). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (TEZCAN, 2001:128-129); (SERTKAYA, 2004:149-150): (51-4).

fırlla- : Tr. F. (fırlla-), “*Hızla, birdenbire bulunduğu yerden çıkmak, ayrılmak; yerinden oynayıp ileriye doğru çıkıntı yapmak; fiyatı birdenbire yükselmek*” (GTS, 2011:869): (187-1), (187-2).

geç- : bkz. *kiç-* mad. *kiç-* > *geç-*: (228-8), (228-8), (228-9).

gedil- : Tr. F. (gedil-), “*Gedik olmak, gedik açılmak; bıçak, keser vb.nin ağızları aşınmak*” (GTS, 2011:919). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:47-48): (36-6), (67-4), (102-2), (142-1), (155-9).

gel- : Tr. F. (gel-), “*Ulaşmak, varmak; getirmek; oturmaya, ziyarete gitmek; isabet etmek; varlığını sürdürmek, yaşamak, intikal etmek; ortaya çıkmak, doğmak; belli bir süre dolmak; belli bir zamana ulaşmak; kadar olmak; çıkmak, yönelmek; izlemek, takip etmek; bir yerden alınıp bir yere ulaştırılmak; katılmak, eklenmek; türemek; daha önce üzerinde durulmuş olan bir konuya yeniden dönmek; sonuç çıkmak; dayanmak, tahammül etmek; kendine yapılan herhangi bir davranış veya durumu iyi karşılamak; bir şeye sonradan inanmak, doğruluğuna hak vermek, eğilim göstermek, kabul etmek; etkisini herhangi bir biçimde göstermek; kazanılmak, sağlanılmak; uymak; olmak, -e uğramak; akmak; düşmek, rast gelmek; görünmek, sanılmak; uygun düşmek; -e başlamak, ortaya çıkmak; mal olmak; biriyle birlikte gitmek; ihtiyaç anlatan deyimler kurmaya yarayan bir fiil; kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur; -mez, -mezlik ile birlikte yapmacık anlatan deyimler yapar; yönelme durumundaki bazı kelimelere getirilerek birleşik fiil yapar; -dikçe, -esi biçiminde kullanılan sıfat-fiil eklerinden sonra geldiğinde önceki fiille ilgili olarak pekiştirilmiş bir istek ve sürerlik bildiren bir fiil; herhangi bir sırada bulunmak*” (GTS, 2011:923). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (ÖZÇELİK, 2016:355, 356, 802-804); (SERTKAYA, 2004:134): (3-12), (4-1), (5-7), (6-10), (8-11), (7-9), (8-8), (8-11), (9-5), (9-6), (9-9), (10-3), (10-3), (10-5), (10-8), (10-8), (10-9), (10-12), (11-13), (12-8), (13-6), (13-8), (14-5), (17-2), (17-7), (17-9), (18-6), (18-7), (18-10), (19-11), (20-13), (21-4), (21-13), (22-13), (23-11), (24-5), (25-1), (25-6), (26-13), (27-1), (27-5), (28-2), (28-12), (29-4), (29-11), (30-1), (30-2), (30-3), (30-12), (31-9), (32-9), (33-2), (34-4), (35-12), (35-13), (39-5), (41-10), (42-2), (42-3), (42-4), (42-5), (42-6), (42-7), (44-13), (45-3), (45-3), (45-3), (46-1), (46-6), (46-6), (47-8), (47-10), (48-2), (48-4), (49-8), (50-6), (50-12), (51-3), (51-10), (51-13), (52-10), (52-

11), (52-13), (53-3), (53-5), (54-11), (58-3), (60-3), (61-7), (62-4), (63-4), (65-7), (65-9), (66-9), (68-4), (70-12), (71-9), (71-11), (72-2), (72-11), (73-8), (74-10), (74-11), (75-2), (76-3), (77-3), (77-4), (77-9), (79-2), (79-7), (79-8), (79-10), (80-5), (80-11), (81-8), (81-9), (83-9), (84-1), (84-5), (84-7), (84-9), (84-9), (84-10), (84-12), (87-1), (87-5), (88-9), (89-1), (90-3), (90-7), (90-8), (92-9), (94-1), (94-3), (96-2), (96-6), (97-9), (98-1), (98-1), (98-3), (98-11), (98-12), (98-13), (99-8), (99-11), (100-2), (100-10), (100-12), (100-13), (101-9), (102-1), (102-4), (102-12), (103-2), (103-5), (103-6), (105-5), (105-6), (105-7), (106-3), (106-9), (107-13), (108-9), (109-7), (110-5), (110-11), (112-7), (113-3), (113-6), (114-8), (115-8), (115-10), (117-1), (117-2), (118-9), (118-13), (119-8), (120-11), (121-13), (122-12), (123-1), (124-12), (124-13), (125-9), (125-12), (128-2), (128-8), (128-12), (129-1), (129-1), (129-2), (129-3), (129-4), (129-5), (129-6), (129-7), (130-3), (130-4), (130-6), (130-8), (130-10), (130-11), (130-13), (131-9), (133-13), (133-13), (134-2), (135-9), (136-3), (136-4), (136-7), (136-8), (136-13), (137-6), (138-9), (138-10), (138-11), (138-12), (141-8), (142-2), (142-5), (142-6), (143-6), (143-8), (143-11), (143-12), (144-1), (145-1), (147-8), (149-9), (149-9), (149-10), (149-10), (149-11), (152-1), (153-11), (153-13), (154-4), (154-8), (154-12), (157-10), (157-11), (158-4), (158-11), (159-9), (160-13), (162-11), (163-6), (163-8), (163-12), (163-13), (164-8), (165-4), (165-6), (166-9), (167-6), (167-7), (169-7), (170-4), (170-9), (171-11), (172-13), (173-5), (173-5), (173-11), (174-13), (175-3), (175-4), (177-12), (177-12), (178-2), (178-2), (178-4), (179-4), (179-5), (179-5), (179-6), (179-10), (180-1), (180-3), (180-4), (180-6), (180-6), (180-7), (180-8), (182-13), (185-10), (185-13), (186-5), (187-3), (187-6), (187-9), (187-10), (187-11), (188-1), (188-2), (188-2), (188-8), (190-13), (191-13), (191-13), (192-6), (192-6), (192-6), (192-8), (193-4), (194-2), (194-4), (194-13), (195-1), (195-4), (195-6), (195-6), (195-9), (195-11), (196-6), (198-8), (199-11), (200-5), (202-2), (202-3), (202-6), (203-11), (206-6), (209-6), (209-13), (210-1), (210-7), (212-5), (212-6), (213-10), (213-11), (214-7), (214-10), (214-11), (215-2), (215-6), (215-7), (216-7), (216-11), (216-13), (216-13), (217-5), (218-2), (218-11), (220-8), (220-9), (221-4), (221-11), (221-13), (222-1), (222-4), (222-4), (223-9), (224-12), (224-13), (225-1), (225-2), (225-3), (226-8), (227-4), (227-11), (228-8), (228-8), (228-9), (228-13), (230-9), (230-11), (231-11), (233-13), (234-13), (235-3), (235-5), (235-6), (235-8), (235-9), (235-10), (236-2), (236-9), (236-11), (236-13), (237-12), (238-1), (238-2), (238-2), (239-6), (239-10), (239-10), (240-1), (240-9), (241-4), (242-4), (242-5), (242-8), (242-13), (243-7), (243-10), (244-10), (245-2), (245-5), (245-11),

(246-3), (247-9), (247-13), (248-2), (248-6), (249-13), (250-3), (251-1), (251-5), (253-10), (253-11), (254-5), (254-7), (255-1), (256-9), (256-10), (258-6), (258-12), (258-13), (261-2), (262-3), (262-4), (262-4), (262-8), (262-8), (262-9), (262-10), (264-1), (264-1), (264-5), (264-10), (264-11), (265-2), (265-5), (265-10), (265-12), (265-13), (266-3), (266-5), (266-9), (267-2), (267-4), (267-6), (267-9), (267-10), (267-13), (268-1), (268-5), (268-11), (268-12), (271-1), (271-7), (271-12), (271-12), (271-13), (272-4), (272-6), (272-9), (272-10), (273-8), (273-11), (274-2), (274-2), (274-3), (274-4), (274-5), (274-6), (275-8), (276-5), (276-10), (276-12), (277-1), (277-3), (282-9), (282-10), (283-2), (283-9), (284-4), (284-5), (284-7), (284-8), (284-13), (284-13), (285-7), (285-9), (285-12), (286-3), (286-6), (286-7), (286-8), (286-12), (287-1), (287-2), (287-11), (288-10), (289-1), (289-9), (289-12), (290-1), (290-4), (291-9), (291-10), (291-13), (292-1), (292-4), (293-3), (293-5), (293-5), (293-6), (293-11), (293-13), (294-1), (294-2)), (294-4), (294-4), (294-8), (294-11), (294-13), (295-1), (295-4), (295-4), (295-5), (295-5), (295-11), (295-13), (296-8), (296-12), (297-1), (297-3), (298-8), (299-7), (299-10), (298-5), (298-11), (300-2), (300-5), (300-12), (301-12), (301-13), (302-7), (302-11), (302-12), (303-6), (304-6), (304-7), (304-12); >gelim: (66-12), (155-3), (202-5), (292-3), (304-9); >geliş : (79-4); >gelmek: (173-5) (173-5) (261-2).

geliş- : Tr. F. (geliş), “*Karşılıklı gelmek, gelişmek*” (ERGİN, 1997.b:115); “*Büyüyüp boy atmak, yetişmek, neşvünema bulmak; ilerlemek, olgunlaşmak, genişlemek, inkişaf etmek; şişmanlamak*” (GTS, 2011:923). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:274-275): (201-6).

gelür- : Tr. F. (getir-), “*Gelmesini sağlamak; bir şeyi yanında veya üstünde bulundurmak; erişmek veya eriştiğini sanmak; ileri sürmek; sebep olmak, ortaya çıkarmak; iletmek, bildirmek; sağlamak; bir makama atamak veya seçmek; bazı kelimelerle birleşik fiil yapar.*” (GTS, 2011:937). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:150): (87-13).

gerek- : Tr. F. (gerek-), “*Bir şeyin yapılabilmesi veya gerçekleşmesi bazı nesne, fiil vb.ne bağlı olmak, gerek olmak, lazım olmak, icap etmek, iktiza etmek*” (GTS, 2011:933): (21-11).

gerin- : Tr. F. (gerin-), “*Kolları açarak gövdeyi gergin bir duruma sokmak*” (GTS, 2011:936): (228-10), (274-13).

getür- : Tr. F. (getir-), “*Gelmesini sağlamak; bir şeyi yanında veya üstünde bulundurmak; erişmek veya eriştiğini sanmak; ileri sürmek; sebep olmak, ortaya çıkarmak; iletmek, bildirmek; sağlamak; bir makama atamak veya seçmek; Yardımcı Fiil-bazı kelimelerle birleşik fiil yapar*” (GTS, 2011:937). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (ÖZÇELİK, 2016:447;622-623); (KAÇALIN, 2015:17); (SERTKAYA, 2004:137): (5-13), (10-6), (11-9), (12-9), (12-10), (14-3), (14-7), (20-2), (20-12), (21-1), (21-10), (21-12), (22-13), (23-4), (23-8), (32-9), (40-9), (41-7), (41-9), (41-10), (52-5), (53-10), (54-3), (56-4), (59-10), (59-6), (59-7), (59-8), (59-9), (60-7), (64-4), (70-10), (72-8), (73-1), (78-9), (82-13), (82-3), (83-10), (83-6), (85-1), (85-1), (86-8), (86-8), (86-10), (86-10), (86-11), (86-11), (86-12), (87-13), (87-13), (88-9), (89-2), (89-6), (94-4), (94-5), (94-7), (94-10), (95-11), (95-13), (96-3), (99-12), (102-1), (102-11), (106-10), (109-13), (109-13), (116-2), (119-7), (120-8), (120-8), (121-5), (133-5), (148-12), (153-1), (166-2), (172-3), (175-12), (177-1), (179-8), (180-12), (181-9), (182-4), (183-10), (183-3), (184-2), (184-7), (186-2), (186-4), (186-6), (190-12), (190-4), (194-8), (214-11), (215-3), (215-4), (215-5), (216-8), (217-1), (218-1), (218-4), (220-6), (224-4), (227-6), (228-1), (231-3), (231-7), (235-9), (236-10), (244-11), (247-6), (247-7), (253-6), (262-11), (262-12), (264-12), (264-13), (264-7), (265-6), (266-1), (266-8), (272-7), (275-4), (276-13), (277-12), (277-13), (277-6), (277-7), (277-7), (281-2), (281-3), (281-4), (282-12), (286-10), (286-3), (296-4), (296-8), (297-6), (299-9), (301-3).

gey- : Tr. F. (giy-), “*Örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek; ağır söz veya hakareti, küçültücü davranışı ses çıkarmadan dinlemek*” (GTS, 2011:949). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (ÖZÇELİK, 2016:449): (19-5), (90-4), (90-8), (90-10), (90-11), (90-12), (90-13), (92-12), (93-2), (93-10), (93-11), (94-8), (95-8), (97-4), (97-6), (98-7), (106-6), (106-12), (107-2), (114-11), (115-10), (125-7), (143-6), (145-11), (147-5), (147-5), (179-12), (179-13), (247-6), (257-4), (262-2), (284-12), (287-6), (297-10), (298-2), (299-6), (300-11), (300-12); *giydüm* > (90-12).

geydür- : Tr. F. (giydir-), “*Giyme işini yaptırmak; ağır sözler söylemek, hakaret etmek*” (GTS, 2011:949): (142-13), (192-10), (262-12), (286-11).

geyin- : Tr. F. (giyin-), “Giymek; giysiyi belli bir yerden almak veya belli bir yerde diktirmek; ağır bir söze veya davranışa, sesini çıkarmadan içermek” (GTS, 2011:949): (179-10), (192-11), (194-4).

geyür- : Tr. F. (giydir-), “Giyme işini yaptırmak; ağır sözler söylemek, hakaret etmek” (GTS, 2011:949): (4-7), (118-2), (254-4).

gez- : Tr. F. (gez-), “Hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek, seyrane etmek; bir yerde dolaşmak, yürümek; gitmek, başvurmak; bulunmak; bir yeri görüp incelemek; hasta ayağa kalkmak; herhangi bir biçimde gezinmek; bir yerde gezi yapmak” (GTS, 2011:941): (6-8), (9-9), (20-9), (48-9), (157-13), (181-1), (218-6), (241-8), (245-3), (290-1).

gezdür- : Tr. F. (gezdür-), “Birinin gezmesini sağlamak, dolaştırmak; tanıtmak amacıyla dolaştırmak; bir şeyi başka bir şeyin üzerinde dolaştırarak dökmek; sürterek, değdirerek hareket ettirmek; bir şeyi herkesin alması için dolaştırmak, sunmak; herhangi bir biçimde giydirmek” (GTS, 2011:940): (24-11), (124-4), (136-10), (281-12).

gezle- : Tr. F. (gezle-), “Bir yeri ölçmek; bir hedefi vurmak için silaha gerekli doğrultuyu vermek, nişan almak; okun gezini kirişe yerleştirmek” (GTS, 2011:950). “gizledi” şeklinde okunan sözcüğün doğru okunuşu Gökyay’a göre *gezledi* şeklindedir. Anlamca da “oku gezine koymak” demektir. (GÖKYAY, 2007:332); Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:4): (200-1).

gızıl-da- : Tr. F. (gızıl-da-), “Gızıldamak, vızıldamak” (TRS, 2009:1687): (189-9).

gider- : Tr. F. (gider-), “Ortadan kaldırmak, yok etmek; dindirmek”. (TRS, 2009:1697) Metinde “... oğlan boğanun alnından yumruğun giderdi, yolundan savuldu...” şeklinde geçen anlamıyla “vurmak” olarak da düşünülebilir: (18-3).

gir- : Tr. F. (gir-), “Dışarıdan içeriye geçmek; sığmak; katılmak; almak, fethetmek; incelemek, ayrıntılara inmek; girişmek, başlamak; bulaşmak; sulu bir şeyin veya su dolu bir yerin içine batmak veya dalmak; zaman anlamlı kavramlar için gelmek; ağrı, sancı başlamak, saplanmak; yeni bir duruma geçmek, dönüşmek; iyice anlamak, iyice

bilmek; kavgaya tutuşmak; erişmek, ulaşmak; bir şeyin yapımında, birleşiminde yer almak; yazılmak, başlamak; yemek yemek; yüklenmek; tecavüz etmek, geçmek” (GTS, 2011:947). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108; 114); (ÖZÇELİK, 2016:377; 701-702); (ATA, 1997:77-79): (8-1), (16-8), (52-3), (52-8), (54-4), (56-3), (65-13), (70-12), (71-3), (71-4), (71-4), (74-8), (76-9), (80-13), (87-11), (91-5), (92-10), (94-13), (95-8), (98-6), (102-3), (106-6), (110-2), (111-8), (115-11), (121-9), (132-6), (134-7), (134-8), (136-3), (140-13), (143-1), (143-3), (145-11), (154-3), (159-8), (160-3), (173-9), (173-10), (187-1), (187-9), (191-6), (196-11), (197-5), (197-5), (198-5), (201-10), (202-1), (203-9), (204-4), (205-2), (207-13), (212-3), (222-4), (228-12), (230-5), (230-7), (230-7), (234-1), (247-8), (253-5), (258-5), (261-13), (271-8), (278-9), (279-10), (280-10), (281-6), (282-2), (284-10), (285-1), (285-8), (287-4), (288-12), (289-11), (291-7), (297-3), (297-11), (301-10), (302-4); >girmek: (197-5).

git- : Tr. F. (git-), “*Bir yere doğru yönelmek; bir yerden veya bir işten ayrılmak; çıkmak, ulaşmak; belli bir amaçla bir yere devam etmek veya bir işle uğraşmak; sürmek, devam etmek; yakışmak, yaraşmak; tüketilmek, harcanmak; götürülmek, gönderilmek; yeter olmak, yetmek, yetişmek; yürümek, yol almak; dayanmak; geçmek; herhangi bir durumda olmak; yok olmak, elden çıkmak; ölmek; başvurmak, yapmak; bir şey zarar görmüş olmak; makine, işlemek, çalışmak; satılmak; yapmak; bir duruma, bir sonuca ulaşmak, varmak; değerlendirmek, saymak, karşılamak*” (GTS, 2011:948). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (ÖZÇELİK, 2016:304-305; 700); (TEZCAN, 2001:47-48); (TULUM, 2003:534): (3-6), (4-5), (6-2), (9-13), (11-10), (14-4), (17-9), (23-11), (27-4), (30-5), (31-4), (32-6), (33-3), (33-3), (33-5), (33-6), (33-8), (33-8), (33-10), (33-10), (33-13), (33-13), (34-2), (34-2), (34-7), (34-8), (34-10), (34-11), (34-13), (35-1), (39-9), (39-10), (39-11), (45-1), (45-2), (45-13), (48-3), (49-1), (49-4), (50-8), (50-9), (50-9), (59-5), (68-9), (72-7), (75-11), (77-3), (83-11), (88-9), (89-1), (90-3), (90-4), (91-13), (92-2), (93-5), (100-1), (101-4), (101-8), (101-9), (101-10), (101-10), (104-8), (104-10), (104-11), (104-13), (105-2), (105-3), (107-12), (112-5), (112-6), (112-9), (112-9), (115-12), (116-8), (116-12), (117-1), (118-3), (122-11), (125-6), (127-3), (135-10), (135-11), (141-6), (147-2), (148-10), (149-9), (156-8), (160-6), (163-6), (173-7), (175-2), (176-8), (184-4), (186-8), (193-1), (194-11), (198-7), (198-13), (208-7), (208-8), (209-10), (209-11), (214-8), (221-13), (241-2), (241-5), (241-8), (246-4), (259-1), (260-4), (260-12), (261-4), (261-9), (262-10), (262-13), (263-

5), (263-7), (263-8), (263-9), (263-11), (266-12), (267-13), (270-3), (270-10), (273-8), (274-7), (274-12), (277-2), (284-6), (284-7), (295-3), (295-13); >gidim: (66-12), (155-3), (202-6), (292-3), (304-10).

gizle- : Tr. F. (gizle-), “Saklamak, görünmeyecek, belli olmayacak bir yere veya bir duruma koymak; beneklerle, çizgilerle veya renklerle bezeyerek bir şeyi bulunduğu çevreye uydurmak, alalamak, peçelemek, kamuflle etmek; bilerek ve isteyerek bir olguyu haber vermemek” (GTS, 2011:950): (35-13), (66-12), (155-2), (202-5), (292-2), (304-9).

göçür- : Tr. F. (göçür-), “Göçmesine sebep olmak; çökertmek; yiyip bitirmek; bitkileri yerinden çıkarıp başka yere dikmek, göçermek” (GTS, 2011:955): (241-1).

göger- : Tr. F. (göger-), “Yeşermek, filizlenmek; < ET kögermek: güvermek; yeşermek; koyu yeşil bir renk almak” (DS, 2009:2129): (259-6).

gömül- : Tr. F. (gömül-), “Gömme işi yapılmak veya gömme işine konu olmak; yerleşmek, oturtulmak, kendini gömmek; yok olmak, kaybolmak, görünmez olmak; bir şeyin derinliğine inmek” (GTS, 2011:962): (231-10).

gönder- : Tr. F. (gönder-), “Bir yere doğru yola çıkarmak, yollamak, ulaşmasını, gitmesini sağlamak, irsal etmek; yetki vererek gitmesini sağlamak; bir kaynaktan çıkıp gelmek, ulaşmak; yolcu etmek; araştırma, yazışma vb.nde kaynak kişiye veya esere işaret etmek, atıf yapmak” (GTS, 2011:963): (8-9), (83-3), (110-10), (206-5), (219-2), (220-8), (235-4), (237-13), (239-4), (244-9), (253-9), (271-11), (273-2), (295-10), (296-11).

gör- : Tr. F. (gör-), “Göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek; anlamak, kavramak, sezmek; yanına gidip konuşmak; bir şey hakkında bir yargıya varmak, değerlendirmek; belirli bir zamanın içinde bir olaya tanık olmak, yaşamak; yapmak, etmek; kendisine yapılmak, bir davranışla karşılaşmak, maruz kalmak; almak; bir şeye erişmek; çok değer vermek; bir işleme uğramak; yüzü bir yöne doğru olmak, bakmak; ziyaret etmek; karşılaşmak, rastlaşmak; gözlerin görmediği durumlarda başka duyu organlarıyla algılamak; sahne olmak, geçirmek; saymak, herhangi bir şey gibi görmek; gezmek; vermek; takım arkadaşlarından en uygun olanına pas atmak” (GTS,

2011:969). “*günler göreyen*” ifadesindeki “*göreyen*” sözcüğü Gökyay’a göre yanlış olup doğrusu “*gönler görüben*”dir. (GÖKYAY, 2007:330). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (ÖZÇELİK, 2016:348; 357; 464); (TEZCAN, 2001:275-276): (4-6), (4-11), (4-12), (6-1), (6-11), (9-3), (9-10), (12-2), (12-12), (12-13), (12-5), (13-7), (13-11), (15-2), (15-7), (15-7), (16-1), (16-1), (18-11), (20-2), (22-3), (22-6), (23-10), (23-2), (23-7), (24-11), (24-13), (25-3), (25-7), (25-11), (25-12), (27-6), (27-9), (28-2), (28-4), (29-3), (30-11), (31-6), (31-7), (32-8), (33-2), (34-6), (40-11), (42-7), (43-11), (43-13), (43-13), (44-1), (44-2), (44-3), (44-3), (44-4), (44-4), (44-5), (44-5), (45-3), (45-5), (45-10), (46-1), (46-2), (46-11), (46-13), (47-1), (47-8), (48-4), (48-4), (48-7), (51-6), (51-9), (53-5), (56-7), (58-8), (60-9), (61-1), (61-5), (61-8), (61-11), (62-3), (62-7), (62-11), (63-3), (63-4), (63-7), (67-7), (68-8), (71-2), (72-2), (75-3), (77-4), (77-4), (77-9), (77-13), (78-9), (79-8), (81-10), (81-10), (82-12), (82-12), (83-2), (86-2), (86-7), (86-8), (86-9), (87-10), (88-9), (88-10), (88-10), (88-11), (89-4), (89-11), (90-4), (92-1), (92-2), (93-6), (94-12), (95-1), (95-3), (95-5), (95-13), (96-4), (96-4), (96-5), (96-12), (97-7), (97-8), (97-9), (97-10), (97-12), (97-13), (98-1), (98-7), (98-11), (98-12), (98-12), (99-1), (100-1), (100-3), (100-4), (100-5), (101-1), (101-9), (102-5), (103-4), (103-8), (105-8), (106-3), (106-4), (107-4), (108-2), (108-4), (108-9), (110-1), (110-9), (113-3), (114-2), (114-9), (116-7), (119-12), (120-3), (120-9), (121-13), (123-6), (124-11), (124-13), (125-3), (125-11), (125-13), (126-1), (126-3), (126-8), (126-11), (126-13), (128-2), (128-6), (130-2), (131-12), (131-4), (132-1), (132-5), (132-10), (133-2), (134-1), (136-7), (136-10), (136-12), (137-2), (139-4), (139-4), (142-6), (143-6), (143-11), (145-1), (146-1), (146-9), (149-5), (150-11), (151-3), (151-8), (151-12), (152-3), (152-7), (158-5), (158-5), (158-6), (158-8), (158-9), (158-10), (158-10), (162-5), (163-9), (165-12), (168-5), (168-6), (169-8), (169-13), (170-1), (171-11), (172-9), (172-12), (174-9), (174-11), (176-7), (176-9), (178-2), (178-3), (182-2), (182-2), (182-5), (182-9), (184-10), (184-13), (185-1), (186-7), (187-5), (188-10), (189-7), (190-10), (191-5), (192-1), (192-4), (193-3), (193-4), (194-4), (195-6), (195-8), (196-5), (196-6), (196-10), (196-13), (197-2), (197-11), (199-2), (200-6), (200-13), (201-9), (202-10), (203-8), (204-4), (206-13), (207-6), (207-7), (207-8), (207-9), (207-10), (207-10), (208-2), (209-11), (212-7), (212-13), (216-2), (216-12), (217-2), (217-6), (218-4), (219-6), (222-3), (223-12), (225-7), (226-8), (227-12), (227-2), (229-13), (230-3), (230-3), (230-5), (231-1), (231-2), (231-4), (232-1), (232-11), (239-12), (239-13), (240-8), (240-13), (241-1), (242-5), (242-7), (242-12), (243-6), (244-11), (244-13), (246-5),

(247-13), (248-1), (248-7), (249-6), (249-8), (250-3), (250-10), (252-4), (256-9), (257-9), (258-8), (259-2), (259-11), (260-11), (261-12), (262-7), (263-11), (264-5), (265-5), (265-13), (267-11), (268-1), (268-2), (269-1), (269-4), (269-8), (270-11), (271-5), (272-12), (273-5), (273-11), (274-6), (275-7), (277-3), (277-13), (278-1), (278-2), (278-2), (278-3), (278-4), (278-4), (278-5), (278-6), (278-6), (278-9), (279-10), (280-9), (281-6), (282-7), (283-9), (284-4), (284-13), (285-10), (285-12), (286-2), (286-6), (286-13), (287-5), (288-11), (290-11), (292-6), (294-4), (294-9), (298-11), (304-1), (305-5); >görmek: (172-9) (79-8) (98-11) (98-12).

görin- / görün- : Tr. F. (görün-), “*Görülür duruma gelmek, görülür olmak, gözükmek; izlenim uyandırmak; benzetmek, görünüşünde olmak; azarlamak; gözdağı vermek*” (GTS, 2011:971): (25-10), (43-12), (79-9), (88-1), (89-13), (92-1), (116-6), (137-8), (138-6), (141-4), (158-2), (160-13), (195-7), (195-12), (279-5).

görü- : Tr. F. (görüş-), “*Buluşup konuşmak, konuşup sohbet etmek; dostluk, ahbablık etmek; bir iş, bir konu üzerinde karşılıklı görüş ileri sürmek, müzakere etmek*” (GTS, 2011:973): (154-5), (213-3), (213-3), (225-4), (247-9), (271-2), (271-5), (272-5).

göster- : T F. (göster-) “*Birini veya bir şeyi işaretle belirtmek; görülmesini sağlamak, görmesine yol açmak; belirtmek, anlatmak; bir şeyin etkisi altında tutulmak; kanıtla inandırmak; öğretmek, açıklamak; yapmasını söylemek, görevlendirmek; güzelliğini ortaya çıkarmak, temsil etmek; herhangi bir biçimde değerlendirmeye yol açmak; görünmek, benzetmek; etmek; sert bir biçimde karşılık vermek*” (GTS, 2011:974). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (54-10), (77-13), (127-5), (157-8), (175-12), (183-10), (184-6), (194-3), (254-4), (267-4), (267-8), (303-8); >göstermek: (194-3).

götür- : Tr. F. (götür-), “*Taşımak, ulaştırmak veya koymak; bir kimseyi bir yere kadar yanında yürütmek; yerinden ayırıp uzağa atmak veya yok etmek; öldürmek; dayanmak, katlanmak, tahammül etmek; birinin yanında yürüyüp ona bir yere kadar arkadaşlık etmek; bir sonuca vardırarak; kaybolmasına, yok olmasına yol açmak; herhangi bir yiyeceği tek başına ve hızlı bir biçimde yemek; tümüyle sahip olmak; haksız kazanç sağlamak, mal veya para sahibi olmak*” (GTS, 2011:975). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92); (ÖZÇELİK, 2016:171-172; 332): (6-8), (16-3), (40-

7), (53-10), (57-2), (57-2), (72-11), (76-5), (76-13), (78-8), (80-8), (80-8), (92-4), (98-3), (98-9), (108-5), (109-10), (161-1), (166-1), (183-12), (211-7), (214-9), (229-6), (232-8), (232-12), (252-8), (253-2), (253-6), (269-11), (270-6), (296-10).

göyin- : Tr. F. (göyün-), “*Yanacak derecede ısınmak, hafif sararmak; üzülme, kederlenmek; acımak, içi yanmak; meyve sıcak nedeniyle yumuşamak*” (DS, 2009:2173); “*Göyünmek, (göynüme (ı), göynemek, gövünmek, göyenmek) > yanmak*” (TRS, 2009:1803); Gökyay, Destursuz Bağa Girenler adlı eserinde tenkiten *Göyün-fiilinin Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgati*’nde olmadığını belirtmiş fakat kelimelerin temel anlamları dışında bir de mecaz anlamları olduğunu vurgulayarak *göyünmek (köyünmek, göğünmek, göynemek, göğnüme)* ifadelerinin bir anlamının da “*“meyvenin olgunlaştıktan sonra, dalından koparılmazsa içinin kararmaya başlaması”dır, özellikle armutlarda olur ve bu, çürük sayılmaz*” diye açıklar. Böylece büyük acılar çekmenin ve bu durumu izah etmeye çalışmanın *içim göyündü* şeklinde karşılık bulduğunu ifade eder. (GÖKYAY, 2007:295). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KÜÇÜK, 2014:790); (DURMAZ, 2007:494): (103-9), (103-12), (138-4), (138-7), (141-5).

gözet- :Tr. F. (gözet-), “*Korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek; önem vermek, göz önünde bulundurmak, ayrı tutmak; kollamak, beklemek; bir sonuca giderken bütün ayrıntı ve etkenleri dikkate almak; kayırmak*” (GTS, 2011:984): (64-7), (133-12), (153-4), (186-2), (303-3).

gözle- : Tr. F. (gözle-), “*Bir şeyin olmasını veya bir kimsenin gelmesini beklemek, intizar etmek; dikkatle bakmak, gözlemlemek, tarassut etmek; incelemek, araştırmak; gizlice bakmak, gözetlemek; korumak, kollamak*” (GTS, 2011:986). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:191-194); (TEZCAN, 2001:56-59): (8-13), (192-12), (196-4), (248-1), (273-6).

gözük- : Tr. F. (gözük-) “*Görünmek, göze görünmek*” (GTS, 2011:987): (115-11).

gül- : Tr. F. (gül-), “*İnsan, hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurmak; mutlu, sevinçli zaman geçirmek, eğlenmek, hoşça vakit geçirmek; biriyle alay etmek*” (GTS, 2011:999). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:823-824): (9-2), (88-11), (92-11), (99-1), (110-9), (124-10), (125-2), (127-1), (160-7), (227-3), (275-1), (275-2).

güliş- : Tr. F. (gülüş-), “*Karşılıklı veya birlikte gülmek*” (GTS, 2011:1000). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:274-275): (110-9).

güreş- : Tr. F. (güreş-), “*İki kişi türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışmak; mücadele etmek*” (GTS, 2011:1010): (79-13), (178-10), (271-4).

gürle- : Tr. F. (gürle-), “*Kalın ve gür ses çıkarmak; kuvvetli ve etkili bir biçimde varlığını göstermek*” (GTS, 2011:1010). *gurlayayım* şeklindeki okumayı eleştiren Gökay’a göre sözcük, *gürleyeyim* olmalıdır; zira Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgati’nde de bu kelime yer almamaktadır. (GÖKYAY, 2007:329). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (ÖZÇELİK, 2016:268); (TEZCAN, 2001:86-87): (24-3), (148-7).

güt- : Tr. F. (güt-), “*Hayvan veya hayvan sürüsünü önüne katıp otlatarak sürmek; bir düşünceyi veya bir ilkeyi gerçekleştirmeye çalışmak; bir kimseyi, bir topluluğu kendi düşünce ve amacı doğrultusunda yönetmek, sevk ve idare etmek*” (GTS, 2011:1011): (264-5), (270-1), (270-1), (270-2), (270-9), (270-10).

güven- : Tr. F. (güven-), “*Güven duymak, güveni olmak, itimat etmek*” (GTS, 2011:1013): (23-3), (23-6), (69-7).

güy- : Tr. F. (güy-), “*Dayanmak, beklemek. Sabretmek; yemek fazla pişmekten hafif yanık kokmak*” (DS, 2009:2242). “... öğreninçe güydi biçdi...” cümlesinde geçen güy-fiili Muharrem Ergin’in sözlüğünde yer almamaktadır. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:51-52): (7-6).

haberleş- : Tr. F. (haberleş-), “*Bir durumu karşılıklı olarak iletme, karşılıklı olarak haber alıp vermek, iletişim, muhabere etmek*” (GTS, 2011:1020): Sözcük kökeni Arapça olmasına rağmen Türkçe ek alarak Türkçeleşmiştir: (45-5), (45-5), (46-2), (46-2), (46-10), (46-11), (47-8), (47-9), (48-4), (48-5), (79-2), (96-5), (96-5), (162-4).

hakla- : Tr. F. (hakla-), “*Bozmak, perişan etmek, yenmek; kırmak, bozmak; yiyip bitirmek*” (GTS, 2011:1029): (302-2).

halallaş- : Tr. F. (helalles-), “*Alışverişte veya ayrılma sırasında hakkını birbirine bağışlamak*” (GTS, 2011:1080) > *helallaş-* : (226-7)

harc- : Tr. F. (harca-), “Bir iş görmek veya bir şey satın almak için parayı elden çıkarmak, sarf etmek; bir şey yapmak için kullanmak, tüketmek; birinin değer ve onurunu kırıcı bir durum yaratmak; manevi yönden kötü duruma düşürmek, feda etmek; yok olmasına, ölmesine sebep olmak” (GTS, 2011:1046): (168-11).

haykır- : Tr. F. (haykır-), “Telaş, şikâyet vb. sebeplerle yüksek sesle bağırarak; çağırmak, seslenmek; bir durum veya nitelik çok belirgin olarak görünmek” (GTS, 2011:1072): (133-6), (149-1), (184-7), (228-3).

hırıldan- : Tr. F. (hırıldan-), “Hırılta çıkarmak, hırlamak” (GTS, 2011:1093): (164-1)

hırıldat- : Tr. F. (hırıldat-), “Hırıldatmak, hırılta çıkarmak” (GTS, 2011:1093): (164-1)

hırıl- : Tr. F. (hırıl-), “Hırıltila ses çıkarmak; köpek, saldırmadan önce hırıltila ses çıkarmak; kızgınlıkla ters konuşmak” (GTS, 2011:1093); “Çalışmak” (DS, 2009:2371): (161-3).

hırlat- : Tr. F. (hırlat-), “Hırlatmak, hırılta çıkartmak” (GTS, 2011:1093): (158-2), (165-7).

hil’atla- : T. F. (hilatla-), “Hil’at vermek, hil’at giydirmek, kaftan hediye etmek, kaftan vermek, buluz vermek, gömlek vermek” (ERGİN, 1997.b:140). Sözcüğün kökeni Ar. olmasına rağmen Türkçeleşmiştir: (296-6).

horla- : Tr. F. (horla-), “Birinin gönlünü incitircesine davranmak, hor görmek” (GTS, 2011:1109): (63-8), (289-3).

ılga- : Tr. F. (ılga-), “Atlarla hücum etmek, dört nala hücum etmek, baskın yapmak, akın yapmak” (ERGİN, 1997.b:140). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:592-594); (TEZCAN, 2001:112; 230): (150-5).

ır- : Tr. F. (ır-), “Uzaklaştırmak, ayırmak, kovmak; kapı, pencere vb. şeyleri açmak; sallamak, kıpırdatmak; yormak” (DS, 2009:2489). “...meni yolumdan ırman ağam...” cümlesinde geçer ve “beni yolumdan ırma yani uzak koyma anlamında kullanılmış olabilir. *irersen*” okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin doğru şeklinin “*ırarsan*” olduğunu ve “*Ayırmak, uzak kılmak*” anlamlarına geldiğini belirtmiştir. (GÖKYAY,

2007:336). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:774-776); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:344): (260-13).

ısır- : Tr. F. (ısır-), “*Dişleri arasına alıp sıkmak; dişleriyle koparmak; rüzgâr sert esmek, keskin bir biçimde etkilemek; kumaş dalamak, kaşındırmak*” (GTS, 2011:): (74-6).

ışmarla- : Tr. F. (ışmarla-), “*Bir şeyin yapılmasını veya getirilmesini, bu işlerle uğraşan birine söylemek, sipariş etmek; parasını kendi ödeyerek başkaları için yiyecek veya içecek getirilmesini söylemek; kendi için bir şey alınmasını başkasına söylemek; bir şeyin, bir kimsenin bakılmasını, korunmasını birine veya birinin gözetilmesine bırakmak, emanet etmek; bir işin yapılmasını, bırakılmasını veya o işten vazgeçilmesini söylemek*” (GTS, 2011:1130): (30-5), (83-11), (89-7), (101-1), (101-1), (167-4), (302-6).

iç- : Tr. F. (iç-), “*Bir sıvıyı ağza alıp yutmak; sigara, nargile vb.nin dumanını iç çekmek; bir şey, bir sıvıyı içine çekmek, emmek; içki kullanmak*” (GTS, 2011:1148). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:793): (5-8), (21-4), (32-7), (37-8), (37-8), (37-8), (37-13), (41-13), (46-5), (47-10), (52-4), (71-10), (72-12), (72-13), (84-6), (91-1), (91-7), (96-3), (99-9), (103-9), (103-12), (104-10), (114-3), (114-13), (124-5), (127-2), (127-13), (138-4), (158-3), (161-9), (170-1), (172-5), (192-5), (203-3), (225-5), (240-4), (240-13), (247-2), (251-1), (256-7), (257-8), (258-11), (263-2), (272-6), (273-2), (275-11), (277-4), (285-4), (286-7), (296-5), (297-6), (297-7), (299-10), (301-4); *and içmek* > (276-13), (286-5), (294-12), (297-6), (298-8), (299-10), (299-11).

içür- : Tr. F. (içir-), “*İçmesine yol açmak, içmesini sağlamak*” (GTS, 2011:1147): (8-9), (179-8).

idin- : Tr. F. (edin-), “*Kendini bir şeye sahip kılmak, kendine sağlamak, elde etmek, iktisap etmek*” (GTS, 2011:756): (188-3), (188-4).

il- : Tr. F. (il-), “*Hafif bir düğüm yaparak bağlamak; halı dokurken düğümleri bağlamak; değmek, dokunmak*” (GTS, 2011:1179). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:303): (219-4).

ıldür- : Tr. F. (ıldür-), “*Sançmak, iliştirmek, batırmak, delip geçirmek*” (ERGİN, 1997.b:150). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:303): (222-10).

ilet- : Tr. F. (ilet-), “*Götürmek, ulaştırmak, nakletmek, geçirmek; elektrik akımı, ısı, gaz vb.ni bir yerden başka bir yere götürmek*” (GTS, 2011:1174). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (41-12), (53-3), (54-1), (54-13), (95-3), (98-5), (102-3), (192-9).

iliş- : Tr. F. (iliş-), “*Bir şeye hafifçe dokunmak, takılmak; elini sürmek, dokunmak; bir şeyin kenarına kısa bir süre için oturmak; karışmak, rahat vermemek, müdahale etmek; değinmek, sözünü etmek; şaka etmek*” (GTS, 2011:1177): (177-13).

ilişdür- : Tr. F. (iliştir-), “*İlişmesini sağlamak; bağlamak, tutturmak, eğreti takmak, hafifçe tutturmak*” (GTS, 2011:77): (267-11).

imren- : Tr. F. (imren-), “*Beğenilen, hoşlanılan bir şeyi edinme veya bir yiyeceği yeme isteğini duymak; beğenilen bir kişi veya şeye benzemeyi istemek, gıpta etmek*” (GTS, 2011:1184): (280-13).

in- : Tr. F. (in-), “*Yüksekten veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek; bir taşıt veya binek hayvanından yere basmak; dağ, tepe vb. yüksek bir yerden gelmek; bir yerden başka bir yere gitmek, varmak; konaklamak; alçalıp eski durumuna dönmek; fiyatı düşürmek; değeri düşmek; vurmak; yıkılmak; inme gelmek; bir yeri kaplamak, basmak veya bir yerden akmak, kaymak; uzamak, ulaşmak; ağmak; sayısı azalmak*” (GTS, 2011:1195). “yendiler” ifadesi Gökyay’a göre yanlış olup aslı “indiler” dir. (GÖKYAY, 2007:320): (5-9), (5-9), (7-5), (26-7), (27-7), (28-6), (50-12), (50-13), (51-13), (80-6), (128-6), (133-3), (134-11), (139-13), (147-3), (148-10), (149-5), (154-4), (178-8), (189-9), (193-11), (196-2), (200-5), (217-7), (217-8), (217-9), (231-5), (234-2), (258-7), (259-8), (267-11), (272-4), (273-7), (284-12), (285-3), (285-5), (285-6), (290-10), (291-2), (291-3), (291-5), (303-13), (304-2).

incin- : Tr. F. (incin-), “*Çarpma, sıkışma, burkulma vb. etkenlerle vücudun bir yeri ağrı verir duruma gelmek; birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak*” (GTS, 2011:1189). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.

(BALYEMEZ, 2012:96); (ÖZÇELİK, 2016:219-220); (TEZCAN, 2001:73-74): (15-3), (75-9), (218-8).

indür- : Tr. F. (indir-), “Yüksekten, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak; bir taşıt veya binek hayvanından aşağıya almak; fiyatını azaltmak, düşürmek; hızla vurmak; kapamak; yağmur, sis, birdenbire bastırmak; kırmak, tahrip etmek” (GTS, 2011:1191). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:337): (41-11), (71-9), (75-2), (84-2), (110-11), (141-11), (290-8).

inle- : Tr. F. (inle-), “Acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak, inildemek; gür, uğultulu, yankılı ses çıkarmak” (GTS, 2011:1194). “ejilmez” okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin doğrusunun “inlemezdin” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:334). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:508-509): (243-9), (243-11), (249-11).

ir- : Tr. F. (er-), “Erişmek; kavuşmak; yetişip dokunmak; insan veya bitki büyüyip gelişmek, yetişmek; ürün olgunlaşmak; kendini Tanrı yoluna vermiş kimse insanüstü kutsal bir aşamaya erişmek” (GTS, 2011:812). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:453): (3-12), (8-5), (36-2), (85-7), (92-13), (120-13), (178-7), (193-9), (203-11), (241-10).

irgür- : Tr. F. (erdir-), “Ermesini sağlamak, ermesine yol açmak” (GTS, 2011:806): (141-3).

iriş- :Tr. F. (eriş-), “Varılması zamana, emeğe bağlı olan veya uzakta bulunan bir amaca varmak, ulaşmak; bir yere ulaşmak, varmak; bitkiler veya bunların ürünleri olgunlaşmak; zaman gelip çatmak” (GTS, 2011:809): (201-9), (202-1), (272-8) > irişi gel- : (77-9).

irişdür- : Tr. F. (eriştir-), “Erişmesini sağlamak” (GTS, 2011:809): (211-13).

iste- : Tr. F. (iste-), “İstek duymak, arzulamak; bir şeyin kendisine verilmesini veya yapılmasını söylemek, dilemek; görmek istediğini bildirmek; gerek olmak; evlenmek dileğinde bulunmak” (GTS, 2011:1212). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:575; 607-608; 865-866); (KÜÇÜK, 2014:790): (18-9), (24-3), (27-4),

(27-9), (74-1), (80-8), (80-9), (82-5), (82-6), (82-8), (83-1), (86-6), (86-7), (87-6), (87-7), (112-12), (117-5), (160-2), (162-7), (169-11), (172-4), (172-4), (172-6), (175-7), (175-8), (196-3), (221-6), (223-5), (223-10), (255-1), (271-1), (299-8); >istemek: (83-1).

işit- : Tr. F. (işit-), “*Kulakla algılamak, duymak; haber almak*” (GTS, 2011:1224): (52-6), (70-7), (88-9), (93-9), (116-4), (120-6), (132-2), (136-5), (181-13), (205-9), (244-4), (272-1), (293-1), (298-6), (301-8).

işle- : Tr. F. (işle-), “*Bir şeye emek vererek onu daha elverişli bir duruma getirmek; ince ve süslü şeyler yapmak, nakışlamak; içine girmek, etkilemek, nüfuz etmek; nakşetmek; iyi çalışmak, müşterisi bol olmak; durağan durumdan hareketli duruma geçmek, çalışmak; herhangi bir konuyu ele alarak incelemek, öğretmek; düşüncelerini herhangi birine etki yaparak benimsetmek; işlek, etkin durumda olmak; çıban, olgunlaşma yolunda olmak; yara, kapanmamak; gidip gelmek; hesapları, kayıtları düzenli olarak tutmak veya gereken yere aktarmak; herhangi bir ürünü satışa sunulmadan önce birtakım işlemlerden geçirmek*” (GTS, 2011:1226). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:124): (3-9), (20-9), (73-8), (91-11), (239-5).

it- : Tr. F. (et-), “*Bir işi yapmak; ‘iyi, kötü’ zarflarıyla birlikte davranmak; bulmak, erişmek; birini bir şeyden yoksun bırakmak; eşit değer kazanmak; herhangi bir değerde olmak; kötülükte bulunmak; küçük veya büyük abdestini yapmak; demek, söylemek*” (GTS, 2011:1234). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan, 2004:101-105): (3-4), (3-8), (3-9), (3-10), (10-13), (11-4), (11-5), (15-1), (15-3), (15-6), (15-13), (16-12), (19-6), (20-5), (35-6), (36-11), (40-2), (40-4), (40-8), (43-6), (47-12), (49-3), (49-9), (54-1), (54-13), (62-13), (63-10), (67-3), (67-12), (70-9), (75-5), (80-11), (82-12), (89-6), (92-1), (97-9), (110-10), (121-12), (123-9), (135-2), (136-1), (155-7), (156-1), (156-5), (157-1), (159-11), (171-2), (171-6), (179-13), (188-9), (201-12), (202-8), (202-12), (205-6), (209-4), (210-3), (211-2), (211-8), (213-4), (213-10), (214-6), (215-4), (216-4), (218-4), (218-9), (221-12), (223-3), (236-1), (236-4), (243-9), (250-7), (252-13), (253-8), (254-11), (256-5), (257-8), (261-6), (263-10), (273-1), (274-8), (274-9), (276-7), (280-8), (291-12), (292-5), (292-9), (292-13), (293-2), (295-8), (297-1), (297-1), (298-1), (300-7), (303-13), (305-2).

iver- / **ever-**: Tr. F. (ever-), “Evlendirmek” (TRS, 2009:1568). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:149): (81-10), (81-12), (81-12), (171-11), (171-12).

ivlen- : Tr. F. (evlen-), “Erkekke kadın, aile kurmak için yasaya uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek” (GTS, 2011:837). Boratav’a göre, “Dede Korkut Destanı’nda , Şah İsmail Hikâyesinde ve birçok masalda, evleneceği erkeğin kendisini yenmesi şartını koşan savaşçı genç kızlara rastlanılmaktadır.” (BORATAV, 2003:235). Dede Korkut Kitabı’nda evlenme ile ilgili geniş bilgi ve örnekler için bkz. (OY, 1960:460-462): (90-5).

izle- : Tr. F. (izle-), “Birinin veya bir şeyin arkasından gitmek, takip etmek; zaman, süre, sıra vb. bakımından gelmek, arkasından gelmek, arkasında olmak; bir olayın gelişimini gözden geçirmek; eğlenmek, görmek, öğrenmek için bakmak, seyretmek; belirli bir yönde gitmek; gözlemek, incelemek; belirli bir tutum, davranış veya düşünceyi benimsemek; bir şeye uymak, bağlı olmak; herhangi bir olayla ilgilenmek” (GTS, 2011:1240). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:575): (142-12), (149-9).

kabar- : Tr. F. (kabar-), “Ağırlığı artmadan hacmi büyümek; yağışlardan veya kaynamaktan taşmaya yüz tutmak; niceliği artmak, büyümek; şişmek, genişlemek; hayvanların tüyleri dikilmek; kumaş üzerinde tüyler oluşmak, havlanmak; ıslanıp veya ısınıp yerinden kurtulmak; deniz dalgalanmak, büyük dalgalar oluşmak; bulanmak; öfke, sevgi vb. duygular gittikçe güçlenmek; kafa tutmak, öfkelenip üstüne yürüyecek gibi davranmak; böbürlenmek, gururlanmak” (GTS, 2011:1250). “evi günü gabardı” ifadesinin doğrusunun Dresden yazması s. 190, satır 1’de geçtiği şekli ile “öykeni kabardı” olduğu düşünülebilir. (GÖKYAY, 2007:332 (191-1).)

kaç- : Tr. F. (kaç-), “Hızla koşup bir yere saklanmak; kimseye bildirmeden bulunduğu yerden ayrılmak, firar etmek; kendini göstermemek, rastlaşmamaya çalışmak; kaçınmak; gaz, sıvı vb. şeyler sızmak; ipi kopmak; girmek; bir yana doğru kaymak; görünmeden gitmek, savuşmak, sıvışmak; hızlı koşmak; yok olmak; benzemek, andırmak; kaçgöçe uymak; kız veya kadın yasalara ve aile isteklerine karşı gelerek evlenmek için evinden ayrılmak; rengi ağarmak, uçmak; yarışçı diğerlerinden hızla ayrılıp arayı açmak; futbol ve basketbolda engelleyen adamdan kurtulmak veya pas

alabilmek için boş alana koşmak” (GTS, 2011:1256). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:287; 735); (TEZCAN, 2001:313; 369; 374-375): (17-4), (17-5), (17-5), (28-10), (28-10), (28-10), (29-7), (43-4), (66-2), (72-1), (83-7), (85-3), (120-6), (135-11), (136-2), (154-2), (160-9), (195-2), (204-10), (209-7), (212-2), (214-8), (217-4), (220-3), (230-12), (234-1), (247-12), (247-13), (248-6), (253-7), (260-4), (265-10), (266-5), (285-1), (285-10), (299-1); >kaçma: (83-7).

kağ- : Tr. F. (kak-), “İtmek, vurmak; kakma yapmak; vurarak dar bir yere sokmak” (GTS, 2011:1271). Metinde *başa kak-* şeklindedir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:348; 625-626): (51-2).

kağsat- : Tr. F. (kahşat-), “Parçalamak, paramparça etmek” (ERGİN, 1997.b:161). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:404-405); (TEZCAN, 2001:147-148): (65-5).

kağ- : Tr. F. (kak-), “İtmek, vurmak; kakma yapmak; vurarak dar bir yere sokmak” (GTS, 2011:1271). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:512; 827); (ALIŞIK, 2002:156): (44-11), (176-13), (177-10), (277-9).

kağı- : Tr. F. (kaki-), “Bir kimsenin yaptığı işin beğenilmediğini kendisine sert sözlerle söylemek; öfkelenmek, kızmak; darılmak; paylamak” (GTS, 2011:1271). “Gagdı, gagdığın” okumalarını eleştiren Gökyay’a göre ifadenin doğrusu “*kakıdı*”dır ve “*darılmak, kızmak, öfkelenmek*” demektir. (GÖKYAY, 2007:326). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:790): (49-6), (109-12), (113-4), (115-7), (116-4), (177-4), (197-1), (199-9), (211-8), (216-2), (219-6), (234-12), (283-4), (297-12), (297-13), (298-10), (299-11), (301-6).

kal- : Tr. F. (kal-), “Olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek; zaman, uzaklık veya nicelik belirtilen miktarda bulunmak; -de konaklamak, konmak; -le oturmak, yaşamak; eğlenmek; hayatını sürdürmek, yaşamak; varlığını korumak, sürdürmek; -de oylanmak, vakit geçirmek; sınıf geçmemek; -de işlemez, yürümez duruma gelmek; -e ileriye atılmak, ertelenmek; -de bir şeyle kaplanmak, bir şeye bulanmak; -de bir işi belli bir noktada bırakmak, ara vermek; -den miras olarak geçmek; -den yapamamak; belli bir gelire geçinmek zorunda bulunmak; -le yetinmek; -le sınırlanmak; herhangi bir durumu sürdürmek; yardımcı fiil olmak, herhangi bir durumda bulunmak; yardımcı fiil

kök veya gövdeleri sonuna -a (-e), -ip (-ip) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren birleşik fiiller oluşturur” (GTS, 2011:1283). > *kalar*: (ÖZÇELİK, 2016:737-738); (TEZCAN, 2001:314-315): (232-6), (232-11), (269-9). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:654); (SERTKAYA, 2004:135): (4-8), (4-9), (5-2), (35-13), (37-1), (40-5), (40-6), (45-4), (45-8), (45-8), (45-9), (45-9), (45-10), (49-11), (56-2), (58-3), (58-7), (66-12), (69-4), (74-9), (85-12), (92-3), (92-3), (108-5), (108-6), (111-2), (126-4), (126-7), (141-9), (149-7), (155-3), (161-2), (162-9), (171-9), (171-10), (176-6), (177-13), (178-2), (188-3), (188-4), (189-3), (195-1), (202-5), (206-2), (218-9), (219-4), (221-8), (221-8), (221-9), (221-11), (223-9), (226-7), (229-5), (240-5), (253-6), (258-5), (258-13), (260-12), (276-7), (292-2), (292-13), (295-2), (295-5), (304-9).

kaldur- : Tr. F. (kaldır-), “*Bulunduğu yerden almak; yukarı doğru hareket ettirmek; yükseltmek; ürün toplamak, taşımak; çekmek, taşımak; bir kuruluşun çalışmasına son vermek, feshetmek, lağvetmek; hastayı hastaneye götürmek; tören yaparak ölüyü gömmek; toplamak; alıp başka yere götürmek; uyandırmak; piyasadan çekmek; elin ulaşamayacağı yere koymak, saklamak; kaçırmak; iyi etmek, iyileştirmek; bir şeyden çokça satın almak; tayin etmek, atamak; yok etmek, ortadan silmek; uygun gelmek, yakışmak; çalmak, aşırmaq*” (GTS, 2011:1275): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:420); (TEZCAN, 2001:89-90): (24-10), (29-2), (69-8), (70-1), (73-6), (100-11), (136-9), (143-7), (193-5), (194-4), (208-6), (215-2), (227-11), (229-4), (268-8).

kalk- : Tr. F. (kalk-), “*Gitmek üzere yerinden ayrılmak; oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak; uyanarak yataktan ayrılmak; yukarı doğru yükselmek; taşıtlar yola çıkmak; uçmak, havalanmak; yerinden ayrılıp yol almaya başlamak; hayvan iki art ayağı üzerinde dik durum almak; kabarmak, ayrılmak; derlenip götürülmek; hasta iyileşerek gezecek duruma gelmek; varlığı, hayatı son bulmak; yok olmak, artık bulunmamak; girişmek, başlamak, davranmak, yeltenmek; geçerli olmamak, geçerliğini yitirmek, geçmez olmak; uygulanmaz olmak; güncelliğini yitirmek; bir durumdan başka bir duruma geçmek; başka yere gitmek, taşınmak; ayakta beklemek*” (GTS, 2011:1282). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:94): (12-7), (13-5), (13-12), (21-1), (21-13), (23-12), (25-3), (25-9), (27-7), (31-12), (54-7), (98-2), (112-13), (113-11), (114-7), (114-10), (115-9), (125-5), (130-3),

(131-8), (137-3), (138-5), (140-12), (150-4), (182-6), (187-5), (188-5), (189-11), (193-9), (197-2), (198-8), (201-1), (205-10), (208-2), (209-2), (228-10), (233-10), (237-6), (240-1), (240-9), (242-7), (242-13), (244-4), (245-1), (245-11), (246-6), (258-8), (260-8), (263-11), (267-7), (268-2), (271-1), (287-5), (289-11), (289-13), (294-10), (295-2).

ķamķıla- : Tr. F. (kamķıla-), “*Kamķi ile vurmak; yağmur, kar, rüzgâr hızla ķarpmak; etkinliğini artırmak, hızlandırmak; isteklendirmek, özendirmek, teşvik etmek*” (GTS, 2011:1288): (47-1), (74-8).

ķanaķ- : Tr. F. (kanat-), “*Kanamasına yol açmak veya kanamasını sağlamak*” (GTS, 2011:1295): (119-10).

ķañrıl- : Tr. F. (kanrıl-), “*Kanırmak; -i bir şeyi eğip zorlayarak yerinden çıkarmak veya çıkarmaya çalışmak*” (GTS, 2011:1298): (107-9).

ķap- : Tr. F. (kap-), “*Birdenbire yakalayarak, çekerek almak; ısırıp parçalamak; koparmak, kıstırmak; işitir işitmez veya görür görmez bellemek ve öğrenmek; yer ayırmak, yer tutmak; bulaşmış olmak, geçmek*” (GTS, 2011:1310): (151-4), (208-3), (243-3).

ķapa- : Tr. F. (kapa-), “*Bir açıklığı örtmek için bir şeyi, açık yerin üzerine getirmek; hava bulutlarla kaplanmak, sıkıntılı bir hâl almak; bir şeyin görünmesine engel olmak; geçişi engellemek; tıkamak, içini doldurmak; su, elektrik gelişini kesmek; çalışamaz, görev ve iş yapamaz duruma getirmek; üzerinde durmamak, bir şey üzerinde konuşmayı bırakmak; bir yere sokup dışarı çıkmasına engel olmak, hapsetmek; ortalıktan alıp saklamak; karşılamak, denk gelmek*” (GTS, 2011:1304): (160-2).

ķarar- : Tr. F. (karar-), “*Rengi karaya dönmek, siyahlaşmak; ışık sönmek, kısılmak veya gücü azalmak; ateş sönmeye yüz tutmak; kederlenmek, canı sıkılmak; niteliğini yitirmek*” (GTS, 2011:1322): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98); (51-5), (128-10), (129-2), (135-12), (234-8).

ķarart- : Tr. F. (karart-), “*Rengini karaya çevirmek, esmerleştirmek, siyahlaştırmak; karanlık duruma getirmek; ışığı kısmak veya örtmek; kötü bir duruma getirmek*” (GTS, 2011:1322). Gökyay bu fiil için, “*Ateş kesilmek, hışımla bakmak, cesaret göstermek,*

yüreklenmek” anlamlarını vermiştir. (GÖKYAY, 2007:297). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:552): (133-5).

karcaş- : Tr. F. (karcaş-), “*Karışmak, kaynaşmak, birbirine karışmak, birbirine dolaşmak, karmakarışık olmak*”. (ERGİN, 1997.b:169). “*gırçışiban*” okumasına Gökyay karşı çıkarak bu sözcüğün *karcaşuban* olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:332). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.(KAÇALIN, 2015:16): (193-10).

karğa- : Tr. F. (karga-), “*Kargamak, beddua etmek*”, (ERGİN, 1997.b:171). Ayrıca bkz. (KÜÇÜK, 2014:791): (11-12), (11-12), (13-4), (13-3), (14-5), (14-5), (14-8), (14-8), (29-5), (29-9), (29-9), (69-2), (138-7), (138-13), (139-6), (141-5); > *karg-* : (29-6), (29-7), (29-8).

karı- : Tr. F. (karı-), “*Yaşlanmak, kocamak, ihtiyarlamak*” (GTS, 2011:1329). *karı-* fiilinin tarihçesi ve anlam boyutu bakımından incelenmesi ile ilgili olarak bkz. (KÜÇÜK, 2017:136-144): (60-2), (60-3), (60-4), (60-4), (60-5), (118-6), (118-7), (118-8), (148-1), (148-2), (148-2), (148-3), (148-4).

karış- : Tr. F. (karış-), “*İki veya ikiden çok şey bir araya gelip birbirinin içinde dağılmak, birbirinin içine girmek; düzensiz, dağınık olmak; bulanmak, duruluğunu yitirmek; açıklığını yitirmek, anlaşılması güçleşmek; müdahale etmek, araya girmek; engellemek, araya girmek; bir araya gelmek, katılmak; ilgilenmek, müdahale etmek, el atmak; yetkisinde bulunmak, bakmak, iş edinmek, işi olmak*” (GTS, 2011:1331): (16-8), (196-2).

karmala- : Tr. F. (karmala-), “*Yakalamak, tutmak, kavramak, avuçta sıkmak, kapmak*” (ERGİN, 1997.b:172); “*Avuçta sıkmak, avuçlamak; tavanı kireç ya da çamurla kaplamak*” (DS, 2009:2666); “*Şurasından burasından kavramak, avuç içine alıp tutmak*” (TRS, 2009:2318). Gökyay’a göre “*karmayu goç*” ifadesinin doğrusu “*karmayugec*”tir ve “*kavrayınca, yakalayınca*” anlamlarına gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:319). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:317); (TEZCAN, 2001:126): (204-9), (210-3), (210-8).

karman- : Tr. F. (karman-), “*Kıvrınmak, aranmak, tutunmak, boylanmak, ele geçirmek için etrafında dolaşmak*” (ERGİN, 1997.b: 172). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.

(BALYEMEZ, 2012:98); (ÖZÇELİK, 2016:521-523); (TEZCAN, 2001:200-201): (116-8).

karşula- : Tr. F. (karşıla-), “*Dışarıdan gelen bir kimseye karşılayıcı olarak çıkmak, istikbal etmek; karşılık olmak, denk gelmek, tekabül etmek; söylenen, yapılan, bildirilen bir şeyi olumlu veya olumsuz bulmak; önlemek, durdurmak; masrafı ödemek; boksta karşı oyuncunun yumruklarını savmak*” (GTS, 2011:1337). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:283): (12-9), (14-5), (71-9), (121-2), (208-3), (274-8).

karşulaş- : Tr. F. (karşılaş-), “*Karşı karşıya gelmek, rastlaşmak; iki sporcu veya iki takım yarışmak*” (GTS, 2011:1337): (302-13).

karva- : Tr. F. (kavra-), “*Elle sıkıca tutmak; bir nesne veya düşünceyi her yönünü anlamak, iyice anlamak; motorlu araçlarda debriyaj pedalı görev yapmak; motorlu araçlarda lastik yolu kavramak*” (GTS, 2011:1358). “gıvradı” sözcüğüne tenkiten Gökyay’a göre sözcük, Vatikan ve Dresden yazmalarını dikkate alarak *kavradı* şeklinde olmalıdır. (GÖKYAY, 2007:324): (44-3), (178-9), (243-5), (288-7), (297-12).

karvaş- : Tr. F. (karvaş-), “*Kavraşmak, tutuşmak, kapışmak*” (ERGİN, 1997.b: 174). “kavraşdığı” şeklindeki ifade Gökyay’a göre yanlıştır ve doğrusu “karvaşdığı” olmalıdır. (GÖKYAY, 2007:331). Ayrıca okuma ve anlamlandırma çalışması için bkz. (DURMAZ, 2007:493): (80-7), (185-10), (252-3).

kaşan- : Tr. F. (kaşan-), “*Hizmet ve binek hayvanları durup işemek*” (GTS, 2011:1346): (184-8).

kat- : Tr. F. (kat-), “*Bir şeyin içine, üstüne veya yanına, niteliğini değiştirmek veya niceliğini artırmak için başka bir şey eklemek, karıştırmak; bir araya getirmek; birlikte göndermek; döllenmeyi sağlamak için erkek hayvanı dişinin yanına salmak*” (GTS, 2011:1353). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:573): (9-10), (142-3), (191-7), (196-9), (196-13), (227-5), (264-3), (264-7), (271-9).

katlan- : Tr. F. (katlan-), “*Katlama işi yapılmak; hoş olmayan bir duruma, güç şartlara dayanmak, tahammül etmek*” (GTS, 2011:1352). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:337): (27-3), (103-6), (251-6).

ķavra- : Tr. F. (kavra-), “*Elle sıkıca tutmak; bir nesne veya düşünceyi her yönünü anlamak, iyice anlamak; motorlu araçlarda debriyaj pedalı görev yapmak; motorlu araçlarda lastik yolu kavramak*” (GTS, 2011:1358): (80-12).

ķavşur- : Tr. F. (kavşur-), “*Kavuşturmak; kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak*” (GTS, 2011:1360): (259-8), (277-10).

ķay- : Tr. F. (kay-), “*Düz, ıslak, donmuş veya kaygan bir yüzey üzerinde sürtünerek kolayca yer değiştirmek; kaygan bir yüzey üzerinde birdenbire dengesini yitirmek; durum değiştirmek; anlamı değişmek; kurtulmak; yağışların etkisiyle toprağın alt tabakasının gevşemesi sonucu üst tabaka oynamak; görüş, düşünce veya tutumunu değiştirmek; cinsel ilişkide bulunmak*” (GTS, 2011:1366). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (TEZCAN, 2001:39-42): (4-10).

ķayık- : Tr. F. (kayık-), “*Yana kaymak, sapmak, inhıraf etmek, çekinmek*” (ERGİN, 1997.b: 176): (185-4).

ķayıt- : Tr. F. (kayıt-), “*Bir şeyi yapmaktan vazgeçmek, bir karardan dönmek, nükûl etmek, rücu etmek*” (GTS, 2011:1365). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:367-368): (27-2), (35-7), (37-13), (59-4), (132-11), (144-9), (144-13), (146-8), (147-7), (157-10), (172-12), (177-2), (185-3), (197-10), (210-6), (210-10), (243-10), (249-5), (283-8), (288-9), (289-9).

ķayna- : Tr. F. (kayna-), “*Bir sıvı, sıcaklığı belli bir dereceyi bulduğunda buhar durumuna geçerek fokurdamak; yiyecek, içecek pişmek, haşlanmak; yerden çıkmak; kırık, çatlak kemik veya metal parçalar eski durumunu almak, birbirine yapışmak; yara kapanmak, iyileşmek; mayalı bir şey kabarıp köpürmek; mide ekşimek; çalkantı durumunda olmak, dalgalanmak; çok miktarda bulunmak; gizli bir iş çevirmek, için için hazırlanmak; gerektiği gibi yapılamamak; artmak, çoğalmak, yoğunlaşmak; coşmak, heyecanlanmak; bir yerde huzursuzluk, tedirginlik olmak; arada kaybolmak*” (GTS, 2011:1367). “geynedi” okumasına karşı çıkan Gökyay, *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgati*’nden örnekle ifadenin doğrusunun “*kaynadı*” şeklinde olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:336): (45-12), (78-7), (103-10), (291-1).

kayur- : Tr. F. (kayur-), “*Kaygılanmak, endişe etmek, merak etmek*” (ERGİN, 1997.b: 177): (27-1), (141-8), (141-9), (145-6), (182-10), (185-6), (190-1), (243-2), (258-3), (259-13).

kazan- : Tr. F. (kazan-), “*Kazanç sağlamak; olumlu, iyi bir sonuç elde etmek; çıkmak, isabet etmek; edinmek, sahip olmak; tutulmak, yakalanmak; kendinden yana çekmek; ele geçirmek, fethetmek, kazanç sağlamak; yenmek, galip gelmek*” (GTS, 2011:1372): (126-1), (126-2), (132-3).

keneş- : Tr. F. (keneş-), “*Danışmak, müzakere etmek, istişare etmek, müşavere etmek, münakaşa etmek, tartışmak, çekişmek, atışmak, ‘belki’ birbirine girmek*” (ERGİN, 1997.b: 200). Gökyay “gıgışdamı” okumasına tenkiten sözcüğün doğrusunun Dresden yazması s. 231, satır 5’de yer aldığı şekli ile *keneşdimi* olduğudur. Ayrıca bu sözcük “*akıl yürütme, akıl sorma*” manalarına gelen *kineşmek* şeklinin olduğunu da ifade etmektedir. (GÖKYAY, 2007:334). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (TEZCAN, 2001:322): (240-5).

kert- : Tr. F. (kert-), “*Bir şeyin kenarında kertik açmak, çentmek; sertçe sürtünmek*” (GTS, 2011:1394). Gökyay ifadenin doğru okunuşunun “*gerindi*” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:335): (70-4), (77-10), (99-10), (191-2), (191-2).

kertil- : Tr. F. (kertil-), “*Kertme işi yapılmak*” (GTS, 2011:1394): (99-10), (191-2).

kes- : Tr. F. (kes-), “*Bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak; dibinden ayırmak; düzgün parçalara ayırmak; kesici bir araçla yaralamak; ucunu almak; hayvanın başını gövdesinden ayırmak, boğazlamak; son vermek, gidermek; ara vermek; bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek; akımı durdurmak; belirtmek, kararlaştırmak; verilecek şeyin bir bölümünü alıkoyup vermemek; para basmak; azaltmak, güçleştirmek; iskambil kâğıtlarında destenin üzerinden bir bölümünü kaldırıp öte yana koymak; geçişi önlemek; susmak; hasta organı ameliyatla almak; bölmek, ayırmak; yazıyı, filmi kısaltmak; uydurmak, yalan söylemek; rüzgâr, soğuk vb. çok etkili olmak; birini yermek, kötülemek; karşı cinsten birisini sürekli olarak süzmek, dikkatli bir biçimde bakmak; vahşice öldürmek; oyuncuyu takım kadrosuna almamak*” (GTS, 2011:1400). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (TEZCAN, 2001:308): (5-5), (14-12), (18-5), (65-5), (71-6),

(75-3), (75-12), (75-13), (125-13), (126-2), (126-5), (126-13), (127-5), (131-7), (131-11), (131-12), (132-6), (134-1), (144-3), (150-6), (153-13), (174-4), (175-11), (176-3), (177-12), (181-7), (188-7), (189-6), (197-4), (197-8), (198-6), (209-5), (209-5), (209-5), (218-13), (219-1), (219-3), (220-8), (222-9), (223-4), (229-12), (231-3), (231-4), (233-8), (244-6), (246-13), (249-2), (255-8), (255-10), (260-3), (262-12), (266-7), (278-8), (278-10), (279-11), (283-13), (290-8), (299-4), (300-11), (303-13), (304-1); >kesim: (220-8), (220-11), (223-4).

kesdür- : Tr. F. (kestir-), “*Kesme işini yaptırmak; akıl yolu ile gerçeğe yakın bir yargıya varmak, tahmin etmek; kesilmesini sağlamak, kesilmesine yol açmak; karar vermek; kısa bir süre uyumak, şekerleme yapmak; anlamak, farkına varmak*” (GTS, 2011:1401). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:545; 733-734; 871); (TEZCAN, 2001:279): (130-8), (130-13), (144-7), (195-10), (204-6), (222-10), (303-9).

kesil- : Tr. F. (kesil-), “*Kesme işi yapılmak; bitkin duruma gelmek, gücü, takati kalmamak, çok yorulmak; gibi olmak, benzemek, dönmek; süt, ayran vb. bozulmak, ekşimek; dinmek; sona ermek; akmamak; akım gelmez olmak; kendinden önceki kelimeyi ‘olmak’ anlamıyla pekiştiren bir fiil; son veya aralık verilmek; kendini herhangi bir şey gibi göstermek; tutulmak, kapatılmak; makaslanmak; durmak; yoksun kalmak; sünnet olmak; çok beğenmek, çok hoşlanmak*” (GTS, 2011:1397). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:273): (25-8), (36-4), (64-8), (67-1), (105-11), (123-3), (155-5), (170-13), (174-5), (193-8), (214-1), (254-8).

kığır- : Tr. F. (kığır-), “*Çağırma*” (ERGİN, 1997.b:179): (95-11), (110-11), (117-8), (295-9), (297-4), (297-5).

kıl- : Tr. F. (kıl-), “*Etmek, yapmak*” (GTS, 2011:1409); “*Kılmak, yapmak*” (GTS, 2011:1409); “*Yapmak, etmek*” (TRS, 2009:2485): (6-13), (17-7), (55-8), (64-3), (67-8), (76-13), (85-9), (92-6), (98-10), (121-4), (131-7), (133-4), (148-11), (153-1), (155-10), (157-12), (160-5), (162-13), (171-3), (194-7), (196-1), (202-9), (211-3), (213-6), (214-3), (220-3), (222-11), (224-10), (252-6), (252-9), (269-3), (279-2), (279-2), (284-6), (285-13), (292-5), (301-9), (305-3).

kılçat- : Tr. F. (kılçat-), “*Korkmak, ürkmek, çekinmek*” (TRS, 2009:2480); “*Çekinmek, aldırış etmek, umursamak, omuz silmek, tepretmek, kıpırdatmak’?*” (ERĞİN, 1997.b:180). Gökyay bu fiil için tenkiten söz dizisinde yanına soru işareti koyarak anlamdan kesin emin olmamakla beraber “*öz şeklini kaybetmek*” anlamındaki *kılcatmak* kelimesinin yanlış olarak *kılcatmak* şeklinde yer almış olabileceğini bununda “*kendini kaybetmek, şaşırıp kalmamak*” anlamlarında olabileceğini ifade etmektedir. (GÖKYAY, 2007:299). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (ÖZÇELİK, 2016:213); (TEZCAN, 2001:256-258): (188-1).

kılıçla- : Tr. F. (kılıçla-), “*Kılıçla çok sayıda insanı topluca öldürmek, kılıçtan geçirmek*” (GTS, 2011:1408). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1): (65-7), (65-12), (121-8), (153-11), (154-1), (299-12), (301-6), (303-9).

kılıçlaş- : Tr. F. (kılıçlaş-), “*Kılıçla dövüşmek*” (GTS, 2011:1408). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1): (132-9), (251-12).

kır- : Tr. F. (kır-), “*Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak; iri parçalara ayırmak; belirli bir biçimde katlamak; öldürmek, yok olmasına neden olmak; bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek; tavlada karşı oyuncunun pulunu oyun dışında bırakmak; vücut kemiklerinden birini parçalamak; tahılı iri ve kaba öğütmek; hareket durumundaki canlının veya taşıtın yönünü değiştirmek, çevirmek, döndürmek; dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek; yok etmek; gücünü, etkisini azaltmak; kaçmak, uzaklaşmak; ticaret değerinden düşük fiyata almak*” (GTS, 2011:1419). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:724-725; 823); (TEZCAN, 2001:128): (30-11), (43-3), (75-1), (150-6), (179-7), (185-5), (196-12), (223-12), (224-3), (224-4), (233-12), (256-7), (256-13), (266-7), (271-7), (285-8).

kırdur- : Tr. F. (kırdır-), “*Kırma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:1414). “*kırdur-*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:804); (TEZCAN, 2001:37): (11-6), (15-12), (24-7), (136-5), (201-12), (242-10), (243-2), (261-7), (295-8).

kırıl- : Tr. F. (kırıl-), “Kırma işine konu olmak, bir veya birçok parçaya ayrılmak; bükülerek kat yeri oluşturmak; savaş, bulaşıcı hastalık sebebiyle çok sayıda insan ölmek; birine karşı kırgın duruma gelmek, gücenmek, incinmek; kırgınlık duymak; soğuk, rüzgâr vb. eski gücü kalmamak, azalmak, yatışmak; cesaret, umut, onur azalmak, yok olmak; ağaç, dal üzerinde meyve, çiçek, yaprak çok olmak; saydam bir ortamdan başka bir saydam ortama geçen bir ışın, doğrultu değiştirmek” (GTS, 2011:1415): (36-5), (142-7), (144-1), (154-3), (155-6), (272-3), (274-8).

kırış- : Tr. F. (kırış-), “Bir yüzeyin düzgünlüğü bozulmak, kırışık oluşmak; karşılıklı kırmak; pazarlık etmek; bahse tutuşmak; bir şeyi eşit olarak paylaşmak” (GTS, 2011:1416): (252-1); >kırış: (189-13), (232-8), (232-13), (270-6).

kıs- : Tr. F. (kıs-), “Sesi azaltmak, alçaltmak; gözü biraz kapamak; ezmek, büzmek, daraltmak; lamba ışığını azaltmak; sıkıştırmak; masraf, harcama vb.ni azaltmak; verilen hak ve özgürlüklerin sınırını daraltmak; pintilik etmek” (GTS, 2011:1425). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:289): (210-2), (249-9), (303-11).

kışıl- : Tr. F. (kışıl-), “Hacmi, niceliği azalmak; hafifçe kapanmak; kaçıp kurtulma yolu kalmamak” (GTS, 2011:1423): (84-10).

kıvan- : Tr. F. (kıvan-), “Övünülecek bir olaydan dolayı sevinmek, iftihar etmek, memnun olmak” (GTS, 2011:1429): (23-2), (23-5), (69-7), (173-7).

kıvur- : Tr. F. (kıvır-), “Herhangi bir şeyi bükmek; kenarından katlamak; bir giysinin veya kumaşın kenarını bükerek tersinden dikmek; kalçalarını iki yana sallayarak oynamak veya yürümek; uydurup söylemek; saptırmak, çevirmek, yapmak istememek, yan çizmek; başarmak, başa çıkmak, becermek, hakkından gelmek; dolandırmak” (GTS, 2011:1429). Okuma ve anlamlandırma çalışması için bkz. (KAÇALIN, 2004:95): (226-6).

kıy- : Tr. F. (kıy-), “Çok ince ve küçük parçalar biçiminde doğramak; acımadan vermek, esirgememek, feda etmek; acımayıp öldürmek; acımayarak büyük bir kötülük etmek, zulmetmek” (GTS, 2011:1433). Bu sözcük için farklı okumalar mevcuttur: Ergin, “kaymayınca”; Gökyay, “kıymayınca”; Tezcan, Tulum, Özçelik, “binmeyince”; Sertkaya ise “minmeyince” demiştir. (ÖZÇELİK, 2016:148-151); Ayrıntılı okuma

denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:39-42; 175); (TULUM, 2003:522): (4-11), (17-8), (32-1), (32-1), (68-11), (150-7), (165-1), (166-8), (169-3), (169-8), (198-2), (199-7), (200-2), (200-11), (200-12), (200-12), (201-6), (233-4), (278-3), (291-1), (297-13).

kız- : Tr. F. (kız-), “Isıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak; at, eşek vb. hayvanlar çiftleşmek istemek, kösnümek; dişi kuşlar zamanı gelip kuluçkaya yatma isteği göstermek; öfkelenmek, sinirlenmek” (GTS, 2011:1438): (227-13).

kiç- : Tr. F. (geç-), “Bir yerden başka bir yere gitmek; bir yandan girip diğer yandan çıkmak; yol, araç veya akarsu bir yerin yakınından veya içinden gitmek; bir duruma uğramak, konu olmak; bırakmak, vazgeçmek; yaşamak; bir şeyi bundan böyle yapma durumunda olmamak; olmak, vuku bulmak, cereyan etmek; hastalık bulaşmak, sirayet etmek; herhangi bir durum, soya çekim yoluyla birinde görünmek; bulunduğu yeri veya konumu değiştirmek; bir yeri aşmak, öbür yana ulaşmak; yerini bırakıp başka yer almak; bir konu üzerinde veya bir yerde çalışmış olmak; etki yapmak, işlemek; görev almak; kalmak, devrolmak; geride bırakmak, aşmak; tükenmek, bitmek, sona ermek; üstünlük sağlamak; söylemeden veya bitirmeden atlamak; zamanı aşmak, geride bırakmak; harcamak; bir müzik parçasını meşk ederek öğrenmek, çalmak veya söylemek; birinden meşk etmek; haberi bir iletişim aracı ile bildirmek; sönmek; yazılmak, girmek; sürümü olmak, satılmak; konuşmada sözü geçmek veya basında yer almak; kullanımda olmak, tedavülde olmak; kabul edilemez olmak; okulda, sınavda başarı göstermek; bir yere gidip oturmak; çok bekletilmekten çürümeye yüz tutmak; sıyrılmak, kurtulmak, işin içinden çıkmak; bazı kelimelerle birleşik fiil yapar; çekiştirmek, yermek” (GTS, 2011:937). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:100); (ÖZÇELİK, 2016:356-357; 776); (TEZCAN, 2001:163-164; 256; 282-283); (ATA, 1997:74-75): (20-7), (21-7), (35-12), (37-13), (45-13), (46-6), (46-9), (47-7), (48-7), (48-10), (48-11), (48-12), (55-10), (66-1), (70-5), (74-12), (76-8), (79-11), (79-12), (79-12), (79-13), (80-3), (80-5), (83-6), (84-9), (85-5), (89-12), (93-13), (102-12), (105-5), (105-6), (105-7), (106-2), (111-8), (117-9), (120-10), (120-11), (121-10), (140-6), (140-7), (140-8), (140-9), (140-10), (140-10), (150-3), (156-3), (156-4), (172-5), (180-6), (187-8), (187-11), (187-12), (188-3), (194-10), (203-10), (208-1), (226-11), (240-3), (240-11), (242-4), (242-6), (245-6), (247-5), (257-2), (264-4), (268-5), (271-9), (289-6), (299-5), (303-10), (303-12); >kiçmek: (84-9), (180-6).

kiçür- : Tr. F. (geçir-), “*Geçme işini yaptırmak, geçmesini sağlamak; bir şeyi bir yandan öbür yana götürmek; bir şeyi bir yerden başka yere taşımak, nakletmek; tespit etmek, yazmak, kaydetmek; bir şeyi kendisine ayrılmış olan yere yerleştirmek, takmak; yola çıkan birini uğurlamaya gitmek, selametlemek, teşyi etmek; bir süre yaşamak, oturmak, kalmak; giymek, giyinmek; bir işi birden çok kişi üzerinde uygulamak; herhangi bir durumu yaşamış olmak; etmek, yapmak; hastalık bulaştırmak; zaman harcamak; bir gereksinimi eldeki imkânla karşılamak; vurmak; alışverişte aldatmak, kötü mal satmak, kazıklamak; birine kötü söz söylemek*” (GTS, 2011:916): (81-5), (108-8), (116-6), (117-12), (141-2), (218-12), (229-10), (237-8), (247-3), (265-9), (266-4).

kişne- : Tr. F. (kişne-), “*At bağırır gibi yüksek ses çıkarmak*” (GTS, 2011:1450): (100-5), (140-8), (140-9).

kişneşdür- : Tr. F. (kişneştir-), “*Kişneştirmek, kişneme işini yaptırmak*” (ERGİN, 1997.b: 205): (46-13).

kişnet- : Tr. F. (kişnet-), “*Kişneme işini yaptırmak*” (GTS, 2011:1450): (191-7), (294-3), (300-3).

ko- : Tr. F. (koy-), “*Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek; bir kimseyi işe yerleştirmek, birine iş sağlamak; bırakmak; katmak, eklemek; imza, tarih, adres yazmak; uyulması gereken kuralları belirlemek, ortaya çıkarmak; etkilemek, dokunmak; bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, ayırmak; bırakmak, terk etmek*” (GTS, 2011:1491). (ÖZÇELİK, 2016:202). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90, 109); (ÖZÇELİK, 2016:454; 732-733); (TEZCAN, 2001:115-116); (ATA, 1997:75); (KAÇALIN, 2004:96); (SERTKAYA, 2004:140): (24-4), (34-8), (34-9), (34-10), (34-12), (34-13), (35-3), (38-5), (42-9), (43-5), (45-6), (50-5), (54-12), (54-12), (56-5), (59-12), (64-3), (66-2), (71-7), (76-3), (89-2), (89-8), (95-10), (97-11), (110-2), (110-5), (111-10), (112-3), (112-5), (112-13), (113-8), (121-4), (133-4), (135-9), (143-4), (148-11), (160-9), (160-10), (162-10), (163-7), (168-4), (170-2), (170-3), (194-7), (205-11), (212-8), (212-9), (212-10), (213-1), (213-2), (213-1), (217-4), (220-13), (226-2), (227-13), (228-7), (229-12), (233-7), (233-7), (233-10), (248-5), (275-5), (280-6), (282-8), (298-9), (300-1), (300-6), (301-8), (302-1) *kor:* *kor atar* > (43-1); >*komak:* (34-8), (34-9), (34-10), (34-12), (34-13), (35-3).

koçın- : Tr. F. (gocun-), “*Bir şeyden alınmak; çekinmek, kaçınmak*” (GTS, 2011:952). Gökyay metinde sözcüğün geçtiği yer nedeniyle “*gücenmek*” ifadesinin yanlış olacağından ve doğrusunun “*kocunmuştur*” şeklinde olacağını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:324): (80-13).

kon- : Tr. F. (kon-), “*Kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek; yolculukta geceyi geçirmek için bir yerde kalmak, konuk olmak; kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek; bir şeyi emeksiz edinmek; koyma işi yapılmak*” (GTS, 2011:1472). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:507); (TEZCAN, 2001:193): (27-7), (27-9), (32-7), (35-12), (71-11), (142-13), (156-9), (161-3), (163-13), (165-7), (167-8), (192-1), (203-11), (209-11), (214-10), (216-1), (237-12), (257-8), (285-9); >konmak: (27-9).

kondur- : Tr. F. (kondur-), “*Konma işini yaptırmak; gelişigüzel takmak, iliştmek; birden yapıvermek veya söyleyivermek; yakıştırmak, haksız yere birtakım eksiklikler isnat etmek, üzerine yormak*” (GTS, 2011:1471): (11-8), (11-11), (12-9), (13-1), (13-1), (14-2), (14-6), (27-11), (220-4), (222-9), (262-13).

konukla- : Tr. F. (konukla-), “*Konuk olmak; yemeğe çağırmak*” (GTS, 2011:1476): (11-5), (71-9), (76-2), (238-3), (238-5).

kop- : Tr. F. (kop-), “*Herhangi bir yerinden ikiye ayrılmak; yerinden ayrılmak; gövdeden ayrılmak; birdenbire gürültülü veya tehlikeli olaylar birdenbire başlamak veya ortaya çıkmak; bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak; kurtulmak; çok ağrımak; koşmak, hızla gitmek*” (GTS, 2011:1480): (3-2), (3-6), (5-1), (20-3), (20-3), (20-5), (21-6), (21-6), (208-13), (209-1), (222-8), (225-8), (225-9), (225-10), (245-1), (257-3), (257-7), (260-8), (279-4), (300-10).

kopar- : Tr. F. (kopar-), “*Kopmasını sağlamak, kopmasına yol açmak; daldan, ağaçtan alıp toplamak; birden ve güçlü bir biçimde başlamak veya başlatmak; zor kullanarak almak; güçlkle elde etmek; birlikte koşan yarışçıyı üstün bir çaba ile hızlanıp geçmek*” (GTS, 2011:1479). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:100); (ÖZÇELİK, 2016:368-369; 737-738; 823): (51-6), (51-8), (219-6), (274-13) kopar: kopar olmak (?) > (260-8) kalarda koparda > (232-6), (232-11), (269-9).

korh- : Tr. F. (kork-), “*Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak; kaygı duymak, endişe etmek; çekinmek, sakınmak, saygı duymak; yapamamak, cesaret edememek*” (GTS, 2011:1482): (29-10), (27-13), (141-8), (144-5), (177-5), (279-8), (284-2).

korhut- / korhıt- / korkut- : T F. (korkut-), “*Korkmasına yol açmak; kaygıya düşürmek; gözdağı vermek*” (GTS, 2011:1483): (47-10), (160-8), (248-5).

korı- : Tr. F. (koru-), “*-i, -den bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilere, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak, esirgemek, muhafaza etmek, vikaye etmek, sıyanet etmek; güçlü bir kimse veya kuruluş, güçsüz birini veya bir şeyi desteklemek, himaye etmek; -i tehlikeye karşı denetimi altında bulundurmak, savunmak, müdafaa etmek; -i tehlikeli, zararlı durumları önlemek; -i bir şeyin eskimesini, yıpranmasını önlemek için gereken dikkat ve özeni göstermek; -i süregelen bir durumun değişikliğe uğramasını önlemek; -i karşılamak, denk gelmek*” (GTS, 2011:1485): (177-7), (177-9), (177-11).

kork- : Tr. F. (kork-), “*Korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak; kaygı duymak, endişe etmek; çekinmek, sakınmak, saygı duymak; yapamamak, cesaret edememek*” (GTS, 2011:482): (27-1), (43-2).

koş- : Tr. F. (koş-), “*Adım atışlarını artırarak ileri doğru hızla gitmek; bir yere ivedilikle gitmek; bir işle çok ilgilenmek, koşuşturmak; koşuya çıkmak; kovalamak, üstüne düşmek, izlemek; birlikte iş görmesi için bir şeyi başka birinin yanına katmak, arkadaş olarak ver; hayvanı çekeceği arabaya, sabana vb.ne bağlamak; birini, bir işte görevlendirmek*” (GTS, 2011:1487): (35-11), (66-10), (116-5), (154-13), (207-6), (251-4), (254-5); *ayıb koş-* > (116-5).

kov- : Tr. F. (kov-), “*Sert veya küçük düşürücü sözlerle gitmesini söylemek, savmak, defetmek; bir yerden sürüp çıkarmak, kovalamak; işine son vermek, görevinden atmak, uzaklaştırmak; varlığına son vermek, ortadan kaldırmak; gözetmek*” (GTS, 2011:1491): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:427-428); (TEZCAN, 2001:158); (SERTKAYA, 1985:161); (SERTKAYA, 2004:138): (22-13), (23-4), (23-8), (23-10), (27-10), (77-3), (77-3), (85-5), (85-5), (101-8), (120-7), (120-7), (113-1), (113-2), (195-3), (196-9), (196-13), (201-4), (218-11), (274-7); >kovma: “*Kovmak işi*”: (83-7).

kovala- : Tr. F. (kovala-), “Kovmak; kaçanın arkasından koşmak, yakalamaya çalışmak; bir şeyin arkasına düşüp elde etmeye veya bir sonuca bağlamaya çalışmak, izlemek, takip etmek; yarışta, kaçmakta olan koşucu veya koşucuları yakalamaya çalışmak” (GTS, 2011:1490): (48-3).

kovla- : Tr. F. (kovla-), “Dedikodu etmek, arkadan konuşmak, çekiştirmek” (GTS, 2011:1491). “gu edine” okumasının doğru şekli Gökyay’a göre gov olup “birini ardından kötölemek, dedikodusunu yapmak, gammazlamak, arkadan çekiştirmek” şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:331). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (DURMAZ, 2007:494): (9-8), (19-11).

kovul- : Tr. F. (kovul-), “Kovma işine konu olmak veya kovma işi yapılmak” (GTS, 2011:1491). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:213): (134-8).

koy- : Tr. F. (koy-), “Bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek; bir kimseyi işe yerleştirmek, birine iş sağlamak; bırakmak; katmak, eklemek; imza, tarih, adres yazmak; uyulması gereken kuralları belirlemek, ortaya çıkarmak; etkilemek, dokunmak; bir şey veya kimse için kullanmayı belirlemek, ayırmak; bırakmak, terk etmek” (GTS, 2011:1491). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (ÖZÇELİK, 2016:202); (TEZCAN, 2001:345-346); (KAÇALİN, 2004:96): (10-9), (10-10), (10-11), (17-2), (17-4), (18-7), (32-13), (60-8), (76-1), (89-3), (93-5), (93-7), (106-6), (136-2), (140-5), (168-8), (182-13), (184-1), (185-9), (185-12), (190-13), (204-10), (261-7), (264-7), (264-12), (265-7), (266-2), (266-12), (270-3), (270-10), (277-2), (280-3), (286-4).

koyul- : Tr. F. (koyul-), “Koyma işine konu olmak; koyulaşmak; girişmek, başlamak, teşebbüs etmek” (GTS, 2011:1492). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:69-70); (TEKİN, 1986:151); (KAÇALİN, 2004:96): (41-2), (71-13), (72-9), (91-8), (103-11), (256-12); koyul- > (12-6), (22-9).

köç- : Tr. F. (göç-), “Yerleşmek amacıyla mahalle, köy, şehir veya ülke değiştirmek; bazı hayvanlar, sıcak iklimli ülkelere gitmek; çökmek; ölmek; oturmak” (GTS, 2011:955): (6-4), (35-12), (105-3), (191-7), (214-8), (215-10), (215-12), (216-10), (284-10).

köçür- : Tr. F. (göçür-), “*Göçmesine sebep olmak; çökertmek; yiyip bitirmek; bitkileri yerinden çıkarıp başka yere dikmek, göçermek*” (GTS, 2011:955): (81-11).

köpüklen- : Tr. F. (köpüklen-), “*Üstü köpük bağlamak*” (GTS, 2011:1501): (183-7).

köpüklendür- : Tr. F. (köpüklendir-), “*Köpüklendirmek*” (ERGİN, 1997.b:207). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (84-3).

kuç- : Tr. F. (kuç-), “*Kucaklamak; cinsel ilişkide bulunmak*” (GTS, 2011:1256): (63-12), (154-5), (154-5), (225-3), (253-10), (259-9), (271-1), (271-2), (272-4), (272-4).

kuçaqla- : Tr. F. (kucakla-), “*Kollarla sarıp göğüs üzerine basturmak; kucağına almak, kucağında taşımak; içine almak veya çepeçevre sarmak, kuşatmak*” (GTS, 2011:1515): (24-2), (65-10), (100-12), (200-5), (288-9), (299-1).

kuçuş- : Tr. F. (kucaklaş-), “*Birbirini kucaklamak*” (GTS, 2011:1256): (271-5).

kur- : Tr. F. (kur-), “*Bir şeyi oluşturan parçaları birleştirerek bütün durumuna getirmek, monte etmek; hazırlamak; yaylı, zemberekli şeylerde yayı veya zembereği germek; gereken şartları hazırlayıp kendi kendine olmaya bırakmak; etkisi ve önemi geniş şeyler meydana getirmek, tesis etmek; yapmak, inşa etmek; yapmak, oluşturmak; ticarete ortaklık sağlamak; belli bir işte beraber çalışacak kimseleri belirlemek; bir araya getirmek, toplamak; düşünmek; aklına koymak; zihinde büyütmek; sağlamak, oluşturmak; bir kimseyi dedikodu veya telkinlerle başkasına karşı öfkeliendirmek*” (GTS, 2011:1531). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90): (111-9), (207-13), (238-10), (304-6); >kurma: (62-8), (152-4).

kurdur- :Tr. F. (kurdur-), “*Kurma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:1530): (11-7), (83-13).

kurı- : Tr. F. (kuru-), “*Islaklığını, nemini yitirerek kuru duruma gelmek; bitki, suyu çekilip cansız duruma gelmek; akarsu, göl vb.nin suyu kalmamak; bazı nesneler yumuşaklığını yitirmek, sertleşmek; cılızlaşmak, sıskalaşmak, zayıflamak; çok susamak*” (GTS, 2011:1538). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:137): (36-4), (37-11), (49-4), (54-6), (67-2), (85-11), (109-3), (118-6), (137-11), (155-6), (171-1), (259-6), (259-12).

kurul- : Tr. F. (kurul-), “Kurma işine konu olmak veya kurma işi yapılmak; rahatça oturmak, yerleşmek; övünür biçimde davranışlarda bulunmak, kasılmak” (GTS, 2011:1538): (13-9), (37-5), (124-1), (208-11).

kurtar- : Tr. F. (kurtar-), “Bir canlıyı bir felaketten, tehlikeden veya zor durumdan uzaklaştırmak; kurtulmasını sağlamak; uzaklaştırmak; kazandırmak, yeniden ele geçirmek; bir şeye zarar gelmesini önlemek; birinin cezalandırılmasına engel olmak; bir şeyin değerini karşılamak” (GTS, 2011:1534). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:155): (15-8), (16-2), (31-13), (34-4), (35-7), (50-5), (52-1), (73-7), (90-1), (154-7), (157-9), (159-9), (160-4), (166-6), (189-3), (205-8), (222-2), (224-11), (229-8), (230-2), (230-13), (231-13), (236-1), (258-1).

kurtul- : Tr. F. (kurtul-), “Tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak; istenmeyen, sıkıntı veren, hoşlanılmayan bir kimseden, bir yerden, bir durumdan uzaklaşmak; bir şey bulunduğu veya bağlı olduğu yerden ayrılmak; bağını koparıp kaçmak; doğurmak” (GTS, 2011:1535): (87-2), (184-9), (184-9), (229-7), (230-1), (230-13), (276-4), (276-9).

kuşdur- : Tr. F. (kustur-), “Kusmasına yol açmak” (GTS, 2011:1541): (61-7), (61-13), (63-10), (151-10), (175-11), (220-1), (223-1).

kuşan- : Tr. F. (kuşan-), “Beline kuşak, kılıç, kemer vb. şeyler bağlamak; giyinmek” (GTS, 2011:1543): (30-8), (32-3), (132-3), (149-8), (226-5).

kuşla- : Tr. F. (kuşla-), “Kuş avlamak” (ERGİN, 1997.b:196): (21-3), (22-12), (37-12), (127-11), (182-8), (245-3).

kükre- : Tr. F. (kükre-), “Aslan, bağışmak; deniz, nehir kabarmak, taşmak; coşkuyla saldırmak; mayalanıp kabarmak; güir bir biçimde yetişmek; coşmak, taşkınlık göstermek; kızgınlık ve öfke ile yüksek sesle bağışmak” (GTS, 2011:1555): (148-13).

küs- : Tr. F. (küs-), “Darılmak; görevini yerine getirememek; gelişememek, büyüyememek; bir madde, herhangi bir sebeple istenilen niteliğini yitirmek” (GTS, 2011:1564): (239-9).

küvle- : Tr. F. (küvle-), “*Feryat etmek, haykırmak, nara atmak, gürlemek*” (ERGİN, 1997.b:208). Gökyay’a göre, sözcüğün doğru yazımı Vatikan yazmasında *güvleyip*, Dresden yazmasında *gürleyip* şeklindedir ve karşılığı da “*şimşek, top, gök gümbürdemesi*”dir. (GÖKYAY, 2007:316). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:268); (TEZCAN, 2001:86-87): (120-1).

küy- : Tr. F. (küy-), “*Beklemek, intizar etmek, gözlemek, sabretmek, gözetmek*” (ERGİN, 1997.b:208). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (TEKİN, 1986:143): (7-6).

mahmuzla- : Tr. F. (mahmuzla-), “*Hızlanması için hayvanı mahmuzla dürtmek, topuklamak*” (GTS, 2011:1607): (45-2), (45-2).

mañla- : Tr. F. (manla-), “*Bağırarak, feryat etmek*”, (ERGİN, 1997.b:211). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:587-589); (TEZCAN, 2001:228-22): (150-3).

mañrı- : Tr. F. (manrı-), “*Melemek, bağırarak ‘koyun, kuzu, inek vs.’*” (ERGİN, 1997.b:211). “*mekreşmek, mekleme*” ifadeleri de Gökyay için yanlış olup doğrusu *manramak (manrumak), manraşmak, manlamak* şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:329). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:154): (140-11).

mañrış- : Tr. F. (manrış-), “*Meleşmek, bağrışmak ‘koyun, kuzu, inek vs.’*” (ERGİN, 1997.b:211). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:861); (TEKİN, 1986:154): (140-10), (300-4).

mavla- : Tr. F. (mavla-), “*Miyavlamak*” (ERGİN, 1997.b:211). Dede Korkut’ta erkekten hoşlanan kız için ‘*kedisi mavladı*’ deyimini kullanılır. (BORATAV, 2003:210). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:634-635): (181-4).

mavlat- : Tr. F. (mavla-), “*Miyavlatmak*” (ERGİN, 1997.b:211). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:537-538): (128-3).

mırla- : Tr. F. (mırla-), “*Kedi gibi ‘mır mır’ diye ses çıkarmak, mırıldamak, mırlamak*” (GTS, 2011:1677). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102); (ÖZÇELİK, 2016:609): (161-3).

möhürle- : Tr. F. (mühürle-), “*Bir yazı, belge vb.nin doğruluğunu veya kabul ve onayını belirtmek amacı ile altına mühür koymak, mühür basmak; bir şeyin üzerine açıldığında belli olması için yetkili makamlarca yapıştırılan kırmızı muma mühür basmak; yasalara, ahlak ve sağlık kurallarına aykırı görülen iş veya eğlence yerlerinin çalışmasını durdurmak amacıyla, kapısının açılmasını engellemek için uygun yere mumu yapıştırıp üzerine mühür basmak, kapatmak*” (GTS, 2011:1724). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213); (TEZCAN, 2001:312): (230-4).

muştula- : Tr. F. (muştula-), “*Sevinilecek bir iş, olay vb.nin olduğunu birine haber vermek, müjdelemek*” (GTS, 2011:1714): (224-13).

nemle- : Tr. F. (nemle-), “*Hedefe isabet ettirmek, vurmak (?)*” (ERGİN, 1997.b:221). Gökyay ifadenin Türkçede karşılığının olmadığından bahsederek doğru olanının *neylerdim* şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:333). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102); (ÖZÇELİK, 2016:680-681): (201-4).

obrıl- : Tr. F. (obrıl-), “*Yer kaymak, çökmek; yer çöküp koni biçiminde çukurlaşmak*” (DS, 2009:3263); “*Çökmek, oyulmak, çukurlaşmak; yerinden oynamak, sarsılmak*” (TRS, 2009:2906); “*Oyulmak, çukurlaşmak, çökmek, yarılmak*” (ERGİN, 1997.b: 224). “*öbreldi*” ifadesinin Gökyay’a göre doğru okunuşu “*obruldu*” olup “*çukurlaşmak, çökmek, oyulmak*” manalarına gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:332): (31-8), (58-1), (193-10).

oğurla- : Tr. F. (oğurla-), “*Çalmak*” (DS, 2009:3273): (161-5).

ohı- : Tr. F. (oku-), “*Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek; yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek; bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek; sesli olarak söylemek; bir şeyin anlamını çözmek; hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üfleme, üfürükçülük etmek; bazı belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak; değerlendirmek; sövmek, küfretmek, bir yere çağırmak, davet etmek, okuntu göndermek*” (GTS, 2011:1793). Metinde “*çağırmak*” anlamındadır. Muharremli’ye göre, “*Göçüşme kombinatoryal nitelikli ses bilimsel olay olsa da tarihen eski Türk dillerinde türevleme (farklılaşma) süreci gibi de*

kendini göstermiştir. Örneğin, bazı Türk dillerinde (K.Kalp, Alt., Gırğ.) uk- // ug- fiili "duymak, dinlemek" anlamındadır. Muhtemelen, oxu- // oku- fiili bu kökten türemiştir. "Dede Korkut Kitabı"nda oxu-(oku)- // oxı- fiili "çağırarak" anlamındadır: Bayböre beg bazırganlarını yanına oxıdı, buyuruk etti (KDGİL, 141. s.). Demek ki, Türk dillerindeki uk- // ug- "dinlemek" fiili *ku "ses" kökü göçüşme sonucunda oluşmuştur. Sonradan Türk dillerinde uk- // ug- "duymak" fiilinin "anlamak, kavramak" anlamları yaranmıştır." (MUHARREMLİ, 2017:15). Ayrıca ayrıntılı okuma ve anlamlandırma çalışması için bkz. (KÜÇÜK, 2014:791): (70-8), (82-11), (82-13), (284-5).

oĥla- : Tr. F. (okla-), "Ok gibi fırlamak; okla vurmak" (GTS, 2011:1790). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:671); (TEZCAN, 2001:269): (22-3), (134-9), (196-7), (196-7).

oĥlan- : Tr. F. (oklan-), "Okla vurulmak" (GTS, 2011:1791): (142-7).

oĥşa- : Tr. F. (okşa-), "Sevgi, şefkat belirtisi olarak elini bir şeyin üzerinde yavaş yavaş gezdirmek veya ona hafifçe vurmak; hafifçe dokunmak; hafifçe dövmek; bir kimseyi hoşnut etmek; benzetmek, andırmak, hatırlatmak" (GTS, 2011:1792). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:596; 671-672); (TEZCAN, 2001:232-233; 269): (22-1), (76-10), (152-8), (239-11), (240-7).

oķı- : Tr. F. (oku-), "Bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek; yazılmış bir metnin iletmek istediği şeyleri öğrenmek; bir konuyu öğrenmek için okulda, bir öğretmenin yanında veya yazılı şeyler üzerinde çalışmak, öğrenim görmek; sesli olarak söylemek; bir şeyin anlamını çözmek; hastalığı iyi edeceğini ileri sürerek okuyup üfleme, üfürükçülük etmek; bazı belirtilerle bir anlamı, gizli bir duyguyu anlamak, kavramak; değerlendirmek; sövmek, küfretmek; bir yere çağırarak, davet etmek, okuntu göndermek" (GTS, 2011:1793): (7-10), (85-8), (301-2). okır>okur :(280-4). (KÜÇÜK, 2014:791-792)

oķın- : Tr. F. (okun-), "Okuma işine konu olmak; okunulmak; belli olmak, açıkça görünmek; davet edilmek, çağrılmak" (GTS, 2011:1794): (7-1).

okıt- : Tr. F. (okut-), “*Okumasını, öğrenim görmesini sağlamak; okuma işini yaptırmak; ders vermek, bir konu üzerinde yetiştirmek; satarak elinden çıkarmak*” (GTS, 2011:1794): (122-3), (213-8).

okra- : T. F. (okra-), “*Acıkmış, susamış olan at yiyecek veya su gördüğü zaman kişnemek*” (GTS, 2011:1791): (12-5), (22-6).

ol- : Tr. F. (ol-), “*Meydana gelmek, varlık kazanmak, vuku bulmak; gerçekleşmek veya yapılmak; bir görev, makam, san veya nitelik kazanmak bir şeyi elde etmek, edinmek; bir durumdan başka bir duruma geçmek; herhangi bir durumda bulunmak; uygun düşmek, yerinde görülmek; yetişmek, olgunlaşmak; hazırlanmak, hazır duruma gelmek; bulunmak; geçmek, tamamlanmak; sürdürmek, yürütmek; bir kuruluşla, örgütle ilgili bulunmak, mensup olmak; yaklaşmak, gelip çatmak; bir şey, birinin mülkiyetine geçmek; ek fiilin geniş zamanı olan -dır (-dir) anlamında kullanılan bir söz; sarhoş olmak; uymak, tam gelmek; yitirmek, elinden kaçırmak; bir yerde doğmuş, yaşamış olmak; bir olayla karşılaşmak, başına kötü bir şey gelmek; yol açmak; bir ad veya sıfatın belirttiği durumu almak; sıfat-fiil eki almış kelimelerle birlikte başlama, bitirme vb. bildiren fiilleri oluşturur; hastalığa yakalanmak, tutulmak*” (GTS, 2011:1798). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92, 103, 104); (ÖZÇELİK, 2016:206-207; 378; 443-444; 511-512); (TEZCAN, 2001:157); (SERTKAYA, 2004:136); (ATA, 1997:75): (3-5), (3-8), (4-2), (5-11), (6-1), (6-5), (6-9), (6-12), (7-4), (8-4), (9-1), (9-3), (9-4), (10-1), (10-1), (10-5), (11-10), (11-11), (13-1), (13-12), (15-9), (16-4), (16-6), (18-1), (18-2), (18-6), (18-10), (18-13), (19-2), (19-3), (19-4), (19-5), (19-7), (19-10), (19-11), (19-12), (19-13), (20-1), (20-2), (20-9), (21-9), (24-2), (24-5), (26-8), (26-10), (27-12), (28-1), (28-1), (28-5), (28-7), (28-8), (28-10), (28-11), (28-11), (28-13), (30-6), (30-7), (30-8), (30-9), (31-4), (31-4), (31-7), (35-5), (36-2), (36-8), (36-8), (39-9), (39-13), (41-3), (42-13), (43-2), (43-3), (43-4), (46-8), (46-10), (46-12), (47-6), (47-9), (48-5), (48-8), (49-4), (49-9), (51-2), (53-6), (55-5), (55-11), (55-11), (55-12), (55-12), (55-12), (55-13), (56-1), (56-1), (56-13), (57-1), (58-4), (58-5), (58-8), (58-10), (58-11), (58-12), (59-1), (59-2), (59-3), (60-11), (63-4), (64-6), (64-8), (64-8), (64-10), (64-12), (65-3), (65-10), (67-5), (67-6), (67-8), (66-2), (66-3), (66-6), (69-3), (69-5), (70-3), (70-4), (70-7), (71-6), (72-10), (72-13), (73-13), (73-3), (74-2), (74-6), (74-10), (75-11), (76-6), (76-7), (76-8), (76-11), (76-13), (77-5), (77-7), (77-8), (78-7), (79-1), (80-7), (81-3), (81-5), (81-6), (81-7), (81-10), (81-11), (82-6), (84-6), (85-13),

(86-5), (86-8), (86-9), (87-4), (87-5), (87-9), (87-10), (87-11), (89-7), (89-12), (90-9),
 (90-9), (90-12), (91-9), (91-10), (91-10), (92-1), (92-4), (92-11), (92-11), (93-1), (93-7),
 (94-2), (94-3), (94-4), (95-7), (95-13), (96-9), (96-10), (96-11), (97-1), (97-4), (97-6),
 (98-1), (98-4), (98-8), (98-12), (99-1), (99-5), (101-4), (102-12), (103-1), (103-1), (103-
 6), (103-7), (103-10), (103-13), (104-1), (104-2), (104-2), (104-3), (104-4), (104-5),
 (104-7), (104-9), (104-11), (104-12), (105-1), (105-3), (105-9), (108-13), (109-1), (109-
 2), (109-3), (109-5), (109-10), (111-12), (112-5), (112-11), (113-7), (113-8), (115-6),
 (115-12), (116-3), (118-12), (118-12), (119-1), (119-1), (119-2), (119-3), (119-3), (119-
 4), (119-5), (119-6), (119-6), (119-12), (121-6), (121-6), (123-1), (123-3), (123-4),
 (123-8), (125-4), (125-9), (126-4), (127-7), (128-4), (128-7), (128-8), (129-4), (130-1),
 (130-2), (131-3), (131-6), (131-7), (131-8), (132-4), (132-10), (134-1), (134-13), (135-
 7), (135-10), (135-11), (138-10), (138-11), (138-12), (138-13), (139-6), (140-1), (141-
 5), (143-13), (144-10), (144-10), (144-11), (144-12), (145-13), (146-2), (146-3), (146-
 4), (146-4), (146-5), (146-6), (146-6), (146-7), (147-1), (147-7), (148-6), (148-7), (148-
 8), (150-2), (150-10), (150-13), (152-13), (153-3), (153-4), (153-5), (153-5), (153-9),
 (154-6), (154-7), (154-8), (154-10), (155-11), (156-12), (157-4), (158-6), (158-6), (158-
 7), (158-10), (158-11), (158-13), (160-3), (160-6), (160-10), (161-6), (161-7), (161-8),
 (161-8), (161-9), (162-9), (163-2), (163-3), (163-4), (163-11), (164-1), (164-8), (164-9),
 (164-10), (164-11), (164-13), (165-1), (165-5), (165-7), (166-5), (167-6), (167-8), (167-
 11), (167-12), (167-13), (168-1), (168-2), (168-2), (168-10), (168-10), (168-11), (168-
 11), (168-12), (168-12), (168-13), (168-13), (169-1), (169-3), (169-4), (169-4), (169-5),
 (169-5), (169-6), (169-6), (170-10), (171-3), (171-13), (172-1), (172-2), (172-3), (173-
 6), (174-10), (174-11), (175-1), (175-2), (175-3), (176-8), (176-10), (176-11), (176-12),
 (176-13), (176-13), (177-1), (177-2), (177-3), (177-5), (177-6), (178-4), (178-10), (178-
 10), (179-1), (179-12), (181-4), (181-8), (181-8), (181-13), (182-10), (183-13), (186-5),
 (186-11), (186-12), (188-4), (188-6), (188-10), (189-11), (190-9), (191-10), (192-4),
 (192-13), (193-12), (194-6), (194-12), (194-12), (195-13), (197-6), (197-6), (197-12),
 (197-13), (198-1), (198-2), (198-12), (200-4), (202-9), (204-8), (204-12), (205-1), (205-
 2), (205-3), (206-5), (206-7), (207-6), (209-10), (209-13), (210-5), (210-11), (212-1),
 (212-2), (212-5), (213-1), (213-1), (213-2), (213-12), (214-1), (214-2), (214-4), (215-4),
 (215-9), (216-7), (217-13), (218-2), (218-6), (218-6), (219-2), (219-8), (219-9), (219-
 10), (219-11), (219-12), (219-13), (220-1), (220-7), (220-10), (221-2), (221-7), (221-7),
 (221-8), (221-9), (222-12), (222-13), (223-7), (223-7), (223-8), (223-13), (224-1), (224-

1), (224-3), (224-4), (224-5), (224-6), (224-7), (225-5), (225-11), (225-12), (226-8), (226-12), (228-3), (229-1), (230-8), (230-12), (232-9), (233-1), (234-6), (234-7), (234-8), (234-10), (236-9), (236-11), (236-12), (237-2), (237-3), (237-6), (238-6), (238-10), (238-13), (238-13), (239-1), (239-3), (241-2), (241-4), (241-5), (242-11), (243-7), (243-11), (245-1), (246-1), (246-3), (246-4), (247-5), (248-5), (249-13), (252-4), (253-6), (254-6), (255-2), (256-1), (256-1), (256-2), (257-8), (257-10), (257-12), (260-5), (260-8), (260-10), (260-10), (263-10), (263-13), (265-4), (265-9), (266-13), (266-13), (267-5), (268-5), (268-6), (268-7), (269-7), (269-10), (269-13), (270-4), (270-8), (270-13), (270-13), (271-4), (272-1), (272-6), (272-7), (272-13), (273-2), (273-7), (279-5), (282-13), (283-2), (283-8), (284-3), (284-6), (284-7), (284-9), (286-5), (288-2), (288-4), (289-2), (289-8), (291-13), (292-5), (292-8), (292-9), (293-2), (293-13), (294-4), (294-6), (294-12), (295-3), (295-6), (295-11), (296-3), (296-11), (297-2), (297-6), (297-9), (297-10), (297-11), (298-13), (299-6), (299-9), (299-10), (299-12), (299-13), (300-8), (300-9), (301-1), (301-3), (301-4), (301-4), (301-7), (301-7), (301-10), (302-4), (302-7), (302-10), (302-11), (303-1), (303-1), (303-2), (303-8), (304-5), (304-13), (305-1), (305-4); >olmak: (12-1), (20-11); >olmamak: (4-4), (4-5), (4-6), (4-6), (4-7), (4-7), (4-9), (4-9), (5-2), (5-11), (8-8), (10-6), (11-12), (12-1), (13-3), (14-2), (14-4), (14-7), (20-11), (20-11), (38-12), (44-12), (44-13), (55-11), (55-12), (55-13), (64-1), (75-10), (78-5), (79-1), (90-10), (91-12), (99-2), (135-1), (152-12), (173-5), (173-5), (176-6), (193-5), (199-4), (207-4), (211-1), (215-7), (218-5), (225-12), (236-12), (237-5), (249-4), (249-5), (259-13), (260-1), (260-1), (263-11), (263-12), (268-8), (269-2), (282-11), (294-7), (296-9), (297-7), (301-5).

olur- : Tr. F. (otur-), “*Vücutun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek; bu biçimde yerleştiği yerde kalmak; uygun gelmek, ölçüleri tam olmak; bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek; hiçbir iş yapmadan boş vakit geçirmek, boş durmak; toprak veya yapı çökmek, aşağı inmek; biriyle beraber yaşamak; bir işi yapmakta olmak, bir işe başlamak üzere olmak; yer almak, geçmek; benimsenmek, yerleşmek, kökleşmek; belli bir yörüngede dönmeye başlamak; sıvı tortuları dibe çökmek, dipte toplanmak; herhangi bir durumda belli bir süre kalmak*” (GTS, 2011:1824). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:123-124); (TEKİN, 1986:148): (45-8).

oñ- : Tr. F. (on-), “*Daha iyi bir duruma girmek, salah bulmak; eksiği kalmayıp gönül ferahlığına ermek, mutlu olmak, mesut olmak; hastalıktan, dertten kurtulmak, şifa bulmak, felah bulmak, iflah olmak*” (GTS, 2011:1805). “*onmaz*” sözcüğünün Özbek sözlüğündeki *önmek* olduğunu ifade etmek yerine Gökyay, Türkiye Türkçesine bakılırsa ifadenin karşılığının bulunabileceğinden bahsederek, sözcük için; “*adi bir söz*”’dür anlamlandırmasını kullanmaktadır. (GÖKYAY, 2007:315). Ayrıca bkz. (KÜÇÜK, 2014:792): (3-11).

oñal- : Tr. F. (onul-), “*Onma işine konu olmak*” (ERGİN, 1997.b:236): (30-7).

oñar- : Tr. F. (onar-), “*Bozulmuş, eskimiş olan bir şeyi düzeltip işler veya kullanılır duruma sokmak, işe yarar duruma getirmek, tamir etmek; bir yapının, bir heykelin, bir resmin bozulmuş yerlerini yeniden yapmak, ilk duruma getirmek, restore etmek; işlenen bir kusuru, yapılan bir yanlışlığı giderecek veya önleyecek davranışlarda bulunmak*” (GTS, 2011:1803): (211-10).

otlan- : Tr. F. (otlan-), “*Hayvan otlamak; para ve emek harcamadan başkalarının sırtından geçinmek*” (GTS, 2011:1822): (100-3).

otur- : Tr. F. (otur-), “*Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek; bu biçimde yerleştiği yerde kalmak; uygun gelmek, ölçüleri tam olmak; bir yerde sürekli olarak kalmak, ikamet etmek; hiçbir iş yapmadan boş vakit geçirmek, boş durmak; toprak veya yapı çökmek, aşağı inmek; biriyle beraber yaşamak; bir işi yapmakta olmak, bir işe başlamak üzere olmak; yer almak, geçmek; benimsenmek, yerleşmek, kökleşmek; belli bir yörüngede dönmeye başlamak; sıvı tortuları dibe çökmek, dipte toplanmak; herhangi bir durumda belli bir süre kalmak*” (GTS, 2011:1824). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (7-12), (38-4), (43-7), (52-4), (71-10), (72-4), (74-12), (75-4), (84-1), (91-1), (91-3), (91-7), (106-4), (111-10), (111-11), (111-12), (113-2), (113-3), (113-9), (114-9), (115-4), (124-8), (124-9), (128-2), (179-9), (180-2), (205-5), (214-7), (222-3), (255-3), (255-5), (255-6), (255-7), (273-3), (273-5), (275-1), (277-11), (285-11), (293-12), (297-3), (297-5), (301-6), (301-11).

oyan- : Tr. F. (uyan-), “*Uyku durumundan çıkmak; bitkiler canlanıp yeşermeye başlamak; belirlemek, ortaya çıkmak, depreşmek; gerçekleri anlar, kavrar duruma*

gelmek; bilgisizlikten kurtulmak; cinsel yönden hazır duruma gelmek” (GTS, 2011:2425). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:476-477): (193-13), (274-12).

oyar- : Tr. F. (uyandır-), “*Uyanmasına yol açmak; çıra, lamba, soba vb. ışık veren şeyleri yakmak, tutuşturmak; üstü küllenmiş ateşi yeniden canlandırmak; herhangi bir sebeple dernekteki üyeliğin dondurulmasından vazgeçerek çalışmalarına katılmasına izin vermek; aklını başına toplamasını sağlamak, gözünü açmak*” (GTS, 2011:2424): (265-4), (265-12); >oyarmak: (194-2).

oyna- : Tr. F. (oyna-), “*Vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak; kımıldamak, hareket etmek; bir şeyi sürekli evirip çevirmek veya sürekli olarak ona dokunmak; bir film, oyun vb.nde rol almak; film gösterilmek; tiyatro eseri sahneye konmak; eşyanın herhangi bir parçası kımıldamak, hareket etmek; sarsılmak, yeri değişmek; sporla ilgili çalışmalara katılmak; müziğin gerektirdiği uyumlu hareketleri yapmak; büyük bir ustalık, beceri ve kolaylıkla bir işi yapmak; değişiklik göstermek; tehlikeye düşürmek; oyalanmak, gereği gibi yapmamak, boşuna vakit geçirmek; rastgele yön vermek, aldatmak; herhangi birine karşı önemsemeyici davranışlarda bulunmak; tedirgin etmek, rahatsız edici davranışta bulunmak; değiştirmek, bozmak, tahrif etmek*” (GTS, 2011:1829): (17-4), (24-12), (99-1), (113-11), (113-13), (114-7), (114-11), (114-12), (115-5), (115-7), (115-7), (115-7), (115-8), (115-9), (115-12), (136-11), (138-5), (141-7), (177-2), (177-11), (186-9), (193-9), (196-3), (205-10), (218-6), (249-8), (280-4), (288-13); >oynamak: (114-2).

oynan- : Tr. F. (oynan-), “*Oynama işine konu olmak*” (GTS, 2011:1829). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:284-285): (31-8).

oynat- : Tr. F. (oynat-), “*Oynamasını sağlamak; kımıldamasına yol açmak; herhangi bir canlıya istenilen hareketleri yaptırmak; bir araç, gereç kullanmak; aklını yitirmek; korkutmak, heyecanlandırmak; herhangi bir ödevi yerine getirmeyerek karşı tarafı düzenle oyalamak; tiyatro sahneye koymak*” (GTS, 2011:1829). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:136): (35-4), (46-3), (129-1), (130-7), (134-4), (138-9), (138-9), (143-5), (193-4), (194-10), (222-10), (280-8), (281-1).

ög- : Tr. F. (öv-), “*Birinin veya bir şeyin iyiliklerini, üstünlüklerini söyleyerek değerini yüceltmek, methetmek, sena etmek, yermek karşıtı*” (GTS, 2011:1863): (8-4), (6-11), (36-2), (42-1), (42-2), (42-3), (42-4), (42-5), (100-5), (100-6), (182-5), (182-5), (182-4), (184-11), (189-4), (189-6), (210-12), (238-7), (238-7), (238-8), (238-8), (276-11), (277-1), (277-5), (277-5), (277-6), (277-12), (279-12), (281-7), (282-7), (282-9), (292-1); >ögmek: (279-12), (281-7), (282-7).

ögid- : Tr. F. (öğüt-), “*Tane durumundaki nesneleri bir araçla ezerek un durumuna getirmek; ezmek, çiğnemek*” (GTS, 2011:1841). Bu sözcük Muharrem Ergin’in sözlüğünde yer almamaktadır: (16-10).

ögin- : Tr. F. (övün-), “*Bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek; kendi kendini övmek*” (GTS, 2011:1841). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); TEZCAN, 2001:124): (91-11), (159-7), (198-12), (199-3), (199-3), (239-6), (278-9), (278-9), (279-9), (279-9), (280-9), (280-9), (281-5), (281-5); >öginmek: (199-3), (199-4).

öğren- / öğren- : Tr. F. (öğren-), “*Bilgi edinmek; bellemek; yetenek, beceri kazanmak; haber almak*” (GTS, 2011:1840). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:535): (7-6), (126-11), (126-11), (131-13), (132-10), (298-6); öğren- : (126-13).

ökçe- : Tr. F. (ökçe-), “*Asma dalını köklendirmek için kökünden koparmadan yere gömmek; izlemek; binici, ayağının ökçesiyle atın karnına vurmak; ayakkabının tabanını yükseltmek*” (DS, 2009:3327). Gökyay tenkiten s. 74’te yer alan ifadenin de “önceldi” değil “ökçeledi” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:321). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:287); (TEZCAN, 2001:98-99): (27-7), (45-12), (136-3).

öl- : Tr. F. (öl-), “*Yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek; bitki, solmak; bazı sebeplerle çok sıkıntı veya acı çekmek; değerini, geçerliğini, gücünü yitirmek, kullanılmamak*” (GTS, 2011:1846). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:783); (SERTKAYA, 2004:135): (4-1), (4-1), (5-1), (8-4), (9-3), (9-13), (20-9), (30-9), (43-13), (48-8), (50-4), (50-4), (69-3), (91-6), (93-7), (99-5), (118-11), (126-4), (126-6), (144-12), (145-9), (150-4), (150-8), (150-9), (150-9), (156-10), (157-2), (171-9), (171-10), (181-13), (193-10), (194-13), (195-1), (205-3), (231-12), (234-2), (247-5),

(259-3), (259-3), (261-1), (261-13), (262-4), (269-9), (269-9), (270-12), (270-12), (276-1), (292-8), (299-7), (301-1); >ölmek: (9-13), (144-12), (181-13).

öldür- : Tr. F. (öldür-), “*Bir canlının hayatına son vermek; bitkinin solarak kurumasına sebep olmak; çok üzmemek; aşırı yormak; boşuna geçmek; ölmesine yol açmak; sağlığını bozmak, rahatsızlık vermek; yok olmasına, ortadan kalkmasına, azalmasına yol açmak; etkisini ve gücünü azaltmak; bazı şeylerin diriliğini, tazeliğini veya sertliğini gidermek*” (GTS, 2011:1845). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (ÖZÇELİK, 2016:213; 265; 608; 856-857); (TEZCAN, 2001:370-371): (15-5), (19-6), (19-11), (20-11), (20-12), (21-10), (21-11), (22-3), (22-3), (22-4), (23-9), (23-9), (23-10), (32-13), (34-4), (41-11), (49-9), (50-3), (66-3), (73-6), (82-10), (83-4), (86-12), (86-13), (88-1), (94-11), (101-5), (101-6), (122-2), (129-10), (129-10), (129-11), (129-12), (132-7), (143-3), (144-4), (157-3), (159-8), (160-3), (160-12), (164-5), (174-2), (176-2), (178-11), (191-12), (192-8), (192-13), (195-3), (199-1), (199-8), (200-11), (201-5), (214-6), (212-7), (233-6), (264-11), (266-12), (277-11), (278-10), (279-10), (280-10), (281-6), (282-3), (282-7), (282-7), (282-8), (282-8), (282-9), (282-11), (290-1), (303-7); >öldürmek: (200-1), (201-5), (282-11) (303-7).

öp- : Tr. F. (öp-), “*Sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek*” (GTS, 2011:1856). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:267): (52-1), (63-12), (75-5), (75-7), (75-9), (81-3), (100-13), (117-11), (125-7), (163-9), (175-5), (177-11), (178-5), (194-5), (225-1), (225-4), (226-7), (237-7), (238-3), (246-1), (246-10), (247-9), (254-2), (259-9), (264-2), (271-2), (271-3), (291-3), (291-4), (291-5), (291-11), (300-13), (304-3).

ör- : Tr. F. (ör-), “*İplik, yün, tel, saz vb.ni birbirine dolayarak veya geçirerek işlemek veya tezgâhta dokumak; kumaşlardaki delikleri elde iplikle besleyerek kapatmak; saç, yele vb. şeylerin tellerini birkaç bölüme ayırıp birbirine geçirmek yolu ile dağınıklıktan kurtarmak; duvar yapmak veya onarmak; estetik kaygıyla, duygulu biçimde bir güzelliği ortaya koymak; müzik, edebiyat vb.nde bir özelliği oluşturmak, ortaya koymak*” (GTS, 2011:1858). Metinde “*Yükselmek, yukarı çıkmak; kalkmak, ayağa kalkmak*” anlamlarında kullanılmıştır. (ERGİN, 1997.b:245). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (TEZCAN, 2001:259): (8-12), (9-7), (12-7), (13-4), (13-5), (15-4), (21-2), (22-1), (22-10), (25-8), (31-12), (32-2), (40-11), (43-11), (69-12), (136-

8), (137-4), (173-7), (188-13), (193-13), (208-2), (241-13), (244-5), (261-13), (268-13), (299-3).

ört- : Tr. F. (ört-), “*Korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak; kapamak; kaplamak; kötü bir durumu belli etmemek, gizlemek, saklamak*” (GTS, 2011:1860): (44-4), (62-13), (62-13), (107-6), (243-6), (299-2).

öt- : Tr. F. (öt-), “*Geçmek, delmek, aşmak veya ötmek*” (ERGİN, 1997.b:246). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:178); (KÜÇÜK, 2014:792): (91-13).

öt- : Tr. F. (öt-), “*Kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak; herhangi bir nesne sürekli ses çıkarmak; üflemeli çalgıların sesi çıkmak; anlamsız, boş konuşmak; sarhoş kusmak; gizli bir şeyi söylemek*” (GTS, 2011:1863); “*Konuşmak, sözünü etmek; alaycı bir dille konuşmak; kavga aramak, horozlanmak; öğütmek; ölmek; oyunda kazanarak karşısındakinin elinde olanı almak; yemek, turşu, pekmez vb. yiyecekler ekşimek; buluşa ermek; evlenmek istemek; örtmek*” (DS, 2009:3360); “*Geçmek, aşmak; teke melemek; yüksekten atmak*” (TRS, 2009:3124). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:114-115; 178): (42-7), (106-2).

parala- : Tr. F. (parala-), “*Parçalamak; yıpratıp eskitmek; dövmek, hırpalamak*” (GTS, 2011:1885): (110-8), (136-1), (296-10).

paralan- : Tr. F. (paralan-), “*Parça parça olmak; sıkıntı ve üzüntü içinde, olmayacak bir işle uğraşmak, didinmek; bir işte çok çaba ve özen göstermek*” (GTS, 2011:1885). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:570); (ALİŞIK, 2002:161): (91-10), (92-3), (226-11), (227-1).

parele- : Tr. F. (parele-), “*Far. pāre > “Parça, kısım; tane, adet” > “Parçalamak, parça parça etmek*” (GTS, 2011:1885). Kökeni Farsça olan sözcük Türkçe ek alarak Türkçeleşmiştir ve *parele-* şeklinde Muharrem Ergin vd.’nde bu fiil yer almamaktadır: (110-8), (136-1).

parelen- : Tr. F. (parelen-), “*Parçalanmak, parça parça edilmek*” (GTS, 2011:1885): (139-12), (296-10).

parla- : Tr. F. (parla-), “*Güçlü bir ışık çıkarmak, ışık saçmak; bir ışık kaynağından gelen ışınları yansıtmak; tutuşup alev çıkarmak; mevkisi yükselmek; ün, san kazanmak, herkesçe tanınmak; birdenbire öfkelenmek; ortaya çıkmak*” (GTS, 2011:1890): (38-11), (62-4), (129-2), (129-7), (151-13), (287-9).

pırla- : Tr. F. (pırla-), “*Kuş, herhangi bir şeyden ürküp uçmak; insan, bulunduğu yerden koşarak hemen uzaklaşmak*” (GTS, 2011:1921): (249-10).

pırt- : Tr. F. (pırt-), “*Delmek, delip etini dışarı çıkarmak, sivri bir şeyle ‘mesela boynuzla’ delik deşik etmek*” (ERGİN, 1997.b:250). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:248-249): (181-11).

piç- : Tr. F. (biç-), “*Belli bir biçim vererek kesmek; dikilecek kumaşı belli bir ölçüye ve modele uygun olarak makasla kesmek; ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla, makine ile kesmek; yaylın ateşiyle öldürmek; değer, paha, fiyat belirlemek; tahmin etmek, kestirmek*” (GTS, 2011:333). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (TEZCAN, 2001:51-52); (TEKİN, 1986:143): (185-11).

piş- :Tr. F. (piş-), “*Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yenilebilir duruma gelmek; ısıtma sonucu belirli bir kullanıma uygun duruma gelmek; meyve olgun duruma gelmek; pişik oluşmak; bir konuyu iyice öğrenmek; ise alışıp beceri ve ustalık kazanmak, zorlukları göğüslemek; herhangi bir iş için konuşup hazırlanmak; bunalacak kadar sıcaklık duymak*” (GTS, 2011:1929): (10-6).

pişür- : Tr. F. (pişir-), “*Bir besin maddesini gerektiği kadar ısıda tutarak yenebilecek veya içilebilecek bir duruma getirmek; ısı etkisiyle belirli bir kullanıma elverişli duruma getirmek; çalışarak öğrenmek; olgunlaştırmak; bunalacak kadar ısıtmak, yakmak*” (GTS, 2011:1929): (50-12), (51-12), (53-2), (221-3), (221-5).

puş- : Tr. F. (pus-), “*Sinmek; bir şeyi kendine siper edip saklanmak; ortalığı hafif sis kaplamak, pusarmak*” (GTS, 2011:1953). Anlamlandırmalarda “Pusuya yatmak, pusu kurmak” olarak geçen sözcüğü, Gökyay, “*Suratını asmak, suratını karartmak, öfkelenmek*” olarak ele almıştır. (GÖKYAY, 2007:88). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (ÖZÇELİK, 2016:779; 786-787); (TEZCAN, 2001:333; 337): (245-7), (245-7), (248-13).

şag- : Tr. F. (sağ-), “*Memeyi parmaklar arasında sıkarak sütünü akıtmak; kovandaki balı peteklerden almak; yumak durumundaki bir şeyi çözüp açmak; aldatarak parasını çekmek*” (GTS, 2011:2003). Ayrıca bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (15-8), (182-9).

şağalt- : Tr. F. (şağalt-), “*Sağaltmak; sağlığa kavuşturmak, iyileştirmek, iyi etmek, tedavi etmek*” (GTS, 2011:2004). Ayrıca bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (86-2).

şağdur- : Tr. F. (şağdır-), “*Sağma işini yaptırmak; sağmasına sebep olmak*” (GTS, 2011:2004). Gökyay’ın naklettiğine göre Kaşgarlı Mahmut’ta *şağdırmak>sağurmak*, “*peyniri oldurmak*” yani; “*sütten kımız yapmak*” anlamındadır. (GÖKYAY, 2007:82). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:275-276); (AKTAŞ, 2016:65-78): (16-2), (15-8).

şağur- : Tr. F. (şağdır-), “*Sağma işini yaptırmak; sağmasına sebep olmak*” (GTS, 2011:2004). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105): (25-13).

şakla- : Tr. F. (sakla-), “*Elinde bulundurmak, tutmak; kaybolmaması, görünmemesi için gizli bir yere koymak; görünmesine engel olmak, ortalıkta bulundurmamak; bozulmadan doğal durumları ile durmasını sağlamak, korumak, muhafaza etmek; gizli tutmak, duyurmamak; birine vermek için ayırmak; korumak, esirgemek*” (GTS, 2011:2014). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (TEZCAN, 2001:135-136): (4-5), (5-3), (10-12), (30-6), (94-9), (102-1), (102-3), (130-4), (130-6), (130-7), (130-9), (130-11), (130-12), (131-1), (176-1), (205-4); >*saklamak*: (4-5).

şaklat- : Tr. F. (saklat-), “*Saklama işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2015): (16-6).

şal- : Tr. F. (sal-), “*Bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek; yollamak, göndermek; koymak, katmak; sürmek; uğratmak; vergi yüklemek; üzerine yürütmek; saldırmak; sarkıtmak; geminin demir üzerinde dört yana dönmesi; bakmamak, ilgilenmemek, özen göstermemek*” (GTS, 2011:2021). “*Özünü sarp yerlere salmak*” ifadesindeki “sal-” karşılığı için Gökyay, “*büyük tehlikelere atılmak*” demektedir. (GÖKYAY, 2007:301). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:274-275; 342-343; 618-619; 621); (ALIŞIK, 2002:160): (4-5), (14-11), (22-11), (25-10), (35-3), (47-4), (54-8), (64-4), (65-

4), (65-7), (65-12), (74-12), (114-7), (120-7), (121-7), (121-8), (121-9), (133-6), (135-4), (135-6), (139-2), (149-5), (153-2), (153-9), (153-12), (154-2), (166-6), (175-10), (183-1), (183-12), (186-13), (194-9), (195-2), (196-11), (204-1), (207-11), (209-3), (211-11), (212-6), (220-4), (220-10), (240-2), (241-9), (253-7), (261-3), (271-6), (273-5), (274-3), (277-8), (278-10), (279-3), (279-10), (282-12), (284-4), (284-5), (288-6), (289-6), (290-3), (290-7), (291-4), (291-6), (291-10), (295-4), (298-5), (303-9), (303-12); >salış: (23-4).

şalın- : Tr. F. (salın-), “Yürürken uyumlu hareketlerle hafifçe bir yandan bir yana eğilmek; salma işine konu olmak” (GTS, 2011:2019): (123-13).

şalındur- : Tr. F. (salındır-), “Sallanma işini yaptırmak; asmak, idam etmek” (GTS, 2011:2019): (99-7), (99-13), (227-5).

şan- : Tr. F. (san-), “Bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek; gibi gelmek, farz etmek; bir şey veya kimsenin ... olduğunu düşünmek” (GTS, 2011:2028): (134-6), (135-8), (195-3), (275-3), (275-3).

şanç- : Tr. F. (sanç-), “Saplamak, batırmak” (GTS, 2011:2026). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:343-344); (TEZCAN, 2001:283-284): (53-13), (133-2), (153-13), (208-4), (219-3), (247-1), (289-6) 289-6).

şançıl- : Tr. F. (sançıl-), “Sancılmak, saplanmak” (ERGİN, 1997.b:259). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:558-560); (TEZCAN, 2001:115): (99-10), (191-3), (261-11).

şap- : Tr. F. (sap-), “Yön değiştirmek; önceden belirlenmiş, tespit edilmiş görüş, düşünüş, amaç veya davranıştan ayrılmak; doğruluktan ayrılmak” (GTS, 2011:2032): (278-11), (279-11), (280-10), (282-3).

şar- : Tr. F. (sar-), “Çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek; kuşatmak, çevirmek, ihata etmek; dolayında yer almak; yayılıp etkisi altına almak, kaplamak; örtmek; kucaklamak; yumak yapmak; şerit, ip vb. şeyler dolaşmak; kâğıt veya bir bitki yaprağıyla dürmek; sarılıp tırmanmak; bir şeyi başka bir şeyin içine koyup onunla

kaplamak; taşıt tırmanmak, yükseğe doğru çıkmak; saldırmak, hücum etmek; bir görev veya işin yerine getirilmesini başkasına yüklemek; sözle saldırmak, tedirgin etmek; hoşuna gitmek, zevkini okşamak” (GTS, 2011:2039). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:629): (51-3), (51-4), (180-12), (217-12), (242-2), (274-11).

şarar- : Tr. F. (sarar-), “*Sarı olmak, rengi sarıya dönmek; korku, üzüntü, coşku vb. sebeplerle yüzün rengi solmak*” (GTS, 2011:2033): (216-10), (242-5).

şarart- : Tr. F. (sarart-), “*Rengini sarıya çevirmek, sararmasına yol açmak*” (GTS, 2011:2033): (158-2).

şarıl- : Tr. F. (sarıl-), “*Sarma işi yapılmak; bir şeyin üzerine bir veya birkaç kez dolanmak; kollarını dolamak, kucaklamak; bütün gücü ile ele almak; hemen yapmaya koyulmak, girişmek; büyük bir istekle kendini vermek, benimsemek*” (GTS, 2011:2037): (261-10).

şarın- : Tr. F. (sarın-), “*Kendi üstüne sarmak*” (GTS, 2011:2037): (145-12), (300-12).

şarmaş- : Tr. F. (sarmaş-), “*Birbirine sarılmak, kucaklaşmak*” (GTS, 2011:2039): (13-9), (80-7).

şarsıl- : Tr. F. (sarsıl-), “*Sarsma işine konu olmak; güçsüz durumda kalmak; beklenmedik bir olaydan çok etkilenmek*” (GTS, 2011:2040). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:735): (24-11), (45-12), (103-11), (136-11), (141-6), (205-10).

şav- : Tr. F. (sav-), “*İstenmeyen birini yanından uzaklaştırmak; sıkıcı bir durumu geçirmek, atlatmak, savuşturmak, defetmek; geçirmek; vakti geçmek; işleyip geçmek, etki etmek*” (GTS, 2011:2044): (6-10).

şavaş- : Tr. F. (savaş-), “*Ordu ölçüsünde iki silahlı kuvvet karşı karşıya gelip çarpışmak, vuruşmak, muharebe etmek; bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek amacıyla mücadeleye girişmek; çaba sarf etmek*” (GTS, 2011:2044): (16-11), (33-4), (33-7), (33-9), (33-11), (34-1), (34-3), (59-4), (131-11), (132-9), (133-9), (134-12), (144-6), (146-8), (156-6), (157-8), (187-2), (194-2), (194-13).

şavrul- : Tr. F. (savrul-), “Savurma işi yapılmak; dağılmak, saçılmak” (GTS, 2011:2045): (58-1), (99-10), (191-3).

şavul- : Tr. F. (savul-), “Bir şeyden çekinerek bulunduğu yerden uzaklaşmak” (GTS, 2011:2045): (18-3), (183-11).

şay- : Tr. F. (saymak), “Bir şeyin kaç tane olduğunu anlamak için bunları birer birer elden veya gözden geçirmek, sayısını bulmak; sayıları arka arkaya söylemek; herhangi bir sıraya koymak, herhangi bir sırada yer aldığını kabul etmek; herhangi bir şey, yerine koymak veya herhangi bir şey gözüyle bakmak, addetmek; varsaymak, tutmak, farz etmek; arka arkaya söylemek, sıralamak; ödemek, peşin vermek; geçer tutmak; değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı dolayısıyla bir kimseye değer vermek, hürmet etmek; önemsemek; gibi görmek, kabul etmek; hesaba katmak, dikkate almak” (GTS, 2011:2050). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:603): (152-11), (278-3).

şaydur- : Tr. F. (saydır-), “Sayma işini yaptırmak, sayısını buldurmak, sayı belirterek sonuç almak; sözünü dinletmek, saygı gösterilmesini sağlamak” (GTS, 2011:2047): (148-8).

şayıl- : Tr. F. (sayıl-), “Sayma işine konu olmak, addedilmek” (GTS, 2011:2049): (64-1), (207-4).

şayra- : Tr. F. (sayra-), “Ötmek, şakımak” (ERGİN, 1997.b: 261): (12-3,4), (22-5).

seç- : Tr. F. (seç-), “Benzerleri arasında hoş gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak; birine oy vererek bir göreve getirmek; üstün, iyi, uygun bularak yeğlemek; ne olduğunu anlamak, fark etmek; farklı görmek, üstün görmek; tercihini bir yönde kullanmak; titiz davranmak, kolay kolay beğenmemek” (GTS, 2011:2054): (88-6), (88-6), (88-7), (193-2), (264-13), (265-1).

seçdür- : Tr. F. (seçtir-), “Seçme işini yaptırmak” (GTS, 2011:2055). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213); (TEZCAN, 2001:308-309): (224-1).

seçil- : Tr. F. (seçil-), “*Seçme işine konu olmak*” (GTS, 2011:2053). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:68; 309; 335); (SERTKAYA, 2004:136): (12-5), (22-7), (248-4), (248-6).

segirt- : Tr. F. (seğirt-), “*Sıçrayarak yakın bir yere doğru koşmak*” (GTS, 2011:2057). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:543-545; 697); (TEZCAN, 2001:288): (90-2), (130-5), (144-6), (216-6); >segirdiş / seğirdiş: (23-1), (23-5).

segri- : Tr. F. (seğir-), “*Sıçramak, seğirmek, seğirmek; genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak*” (GTS, 2011:2057): (25-7).

segsen- : Tr. F. (segsen-), “*Ürpermek, birdenbire ürküp sıçramak, ansızın korkup ürpermek, ansızın korkup sıçramak*” (ERGİN, 1997.b: 262): (278-5).

selamla- : Tr. F. (selamla-), “*Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine sözle veya işaretle bir nezaket gösterisi yapmak, selam vermek, esenlemek*” (GTS, 2011:2061): (295-13).

sep- : Tr. F. (serp-), “*Bir şeyi dağılacak biçimde dökmek, saçmak; belli bir yere dağılacak biçimde dökmek; yağmur veya kar azar azar, ince ince yağmak, serpiştirmek; vermek, saçmak*” (GTS, 2011:2074): (42-8).

ser- : Tr. F. (ser-), “*Kurutmak için asmak; göstermek amacıyla asmak veya yaymak; düz bir yere yaymak; açarak yaymak veya döşemek; boylu boyunca yere yatırmak, düşürmek veya hırpalamak; boşlamak, savsaklamak*” (GTS, 2011:2073): (181-11).

sermür- : Tr. F. (sermür-), “*Uykudan sıçrayıp kalkmak, sıçrayıp uyanmak*” (ERGİN, 1997.b: 265): (40-11), (43-11), (193-13), (268-13).

serp- : Tr. F. (serp-), “*Sıyırmak, sıyırp açmak, serpmek; bir şeyi dağılacak biçimde dökmek, saçmak; belli bir yere dağılacak biçimde dökmek; yağmur veya kar azar azar, ince ince yağmak, serpiştirmek; vermek, saçmak*” (GTS, 2011:2073). Gökyay ifadenin karşılığı olarak verilen “büdermek” sözcüğünün *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lûgati*’nde yer almadığını dolayısıyla sözcüğün okuyucular tarafından anlaşılamayacağını

belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:338). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:789-790); (TEZCAN, 2001:337-338): (181-3), (251-11), (251-12).

sev- : Tr. F. (sev-), “*Sevgi ve bağlılık duymak; birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek; çok hoşlanmak; okşamak; yerini, şartlarını uygun bulmak*” (GTS, 2011:2082): (4-4), (25-3), (93-6), (95-6), (96-12), (97-10), (98-8), (120-13), (134-3), (137-3), (168-3), (168-7), (169-1), (186-7), (190-10), (199-6), (240-1), (262-6), (285-4).

sevin- : Tr. F. (sevin-), “*Sevinç duymak, bir olay karşısında mutluluk duymak*” (GTS, 2011:2082): (23-2), (23-6), (69-7), (70-7), (74-11), (87-5), (124-10), (125-3), (173-7), (224-13), (286-8).

sevindür- : Tr. F. (sevindir-), “*Sevinmesine yol açmak, sevinmesini sağlamak*” (GTS, 2011:2082): (106-9), (107-10).

seviş- : Tr. F. (seviş-), “*Birbirini sevmek; cinsel ilişkide bulunmak, aşk yapmak*” (GTS, 2011:2082): (117-3), (117-12).

şı- : Tr. F. (şı-), “*Kırmak, bozmak; yenmek, mağlup etmek*” (GTS, 2011:2095). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KÜÇÜK, 2014:792); (ÖZÇELİK, 2016:837): (32-2), (55-3), (132-11), (278-11), (279-12), (280-11), (281-7), (282-3); >*sımağ*: (278-11), (280-11), (281-7), (282-3), (289-12).

şıçra- : Tr. F. (şıçra-), “*Ayaklarla, birdenbire ve kuvvetle yeri teperek hızla yukarıya veya ileriye atılmak; bir uyarı veya heyecan sebebiyle ürkerek birdenbire olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak; yerinden koparak hızla, parçalar durumunda savrulmak; yayılmak, bir yerden başka bir yere geçmek*” (GTS, 2011:2088): (85-5), (100-13), (118-2), (183-9), (227-2), (228-4), (229-6), (229-13), (253-3), (264-2), (265-5), (267-9), (277-8), (285-6).

şığ- : Tr. F. (şığ-), “*Bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek; uygun olmak*” (GTS, 2011:2091). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:139): (13-10), (200-9), (222-5).

şığa- : Tr. F. (şığa-), “*Sıvazlamak, sıvamak*” (ERGİN, 1997.b: 266). Ayrıca bkz. (KÜÇÜK, 2014:792-793): (27-12), (29-11), (180-5), (228-9).

şığın- : Tr. F. (sığın-), “*Tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere çekilmek; korunmak amacıyla bir yere veya birine başvurmak, başkalarının yardım ve korunmasına ihtiyaç duymak; genellikle siyasi sebeplerle kendi ülkesinden kaçıp başka ülkeye gitmek, iltica etmek; güvenmek, yardım istemek veya ummak*” (GTS, 2011:2090): (85-7), (180-7), (185-11), (189-5), (210-12), (211-9), (252-9), (252-13).

şıķ- : Tr. F. (sık-), “*Çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak; bir şeyin suyunu, yağını, sıvı kısmını basınçla çıkarıp akıtmak; dar gelmek; basınçlı bir araçla fıskırtmak, püskürtmek; silahla ateş etmek; baskı altına almak, üzmek, bunaltmak, zorlamak; sıkıntı vermek; yalan söylemek*” (GTS, 2011:2094): (30-1), (30-1), (30-3), (161-8).

şıķla- : Tr. F. (sıkla-), “*Ağlamak, sızlamak*” (ERGİN, 1997.b: 267). *sısgayıbanı* okumasını eleştirmekle birlikte Gökyay’a göre sözcüğün doğrusu, *sıklayıbanı*’dır. (GÖKYAY, 2007:325). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (ÖZÇELİK, 2016:317; 380); (TEZCAN, 2001:135-136): (43-7), (57-5), (92-9).

şın- : Tr. F. (sın-), “*Kırılmak, yenilmek, bozulmak*” (ERGİN, 1997.b: 267). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (KAÇALİN, 2004:95); (ÖZÇELİK, 2016:674; 720; 779): (198-6), (223-2), (241-12), (243-8), (243-13), (244-3), (245-2), (245-4), (252-2).

şına- : Tr. F. (sına-), “*Değerini anlamak, gerekli niteliği taşıyıp taşımadığını bulmak için birini, bir nesneyi veya bir düşünceyi yoklamak, denemek, tecrübe etmek; bilgisini, yeteneğini, yeterliliğini veya niteliğini yoklamak, imtihan etmek*” (GTS, 2011:2097): (200-12), (201-5), (295-1).

şındur- : Tr. F. (sındır-), “*Kırmak, parçalamak; yenerek bozmak, mağlup etmek; sindirmek*” (GTS, 2011:2096). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:349): (54-5), (232-3), (276-11), (277-1).

şıt- : Tr. F. (sıt-), “*Patlamak*” (ERGİN, 1997.b: 267): (223-2).

şıyır- : Tr. F. (sıyır-), “*Hızla sürtünerek bir şeyin yüzünden bir parça soymak, koparmak veya üzerini hafifçe yırtmak; sürtünerek veya çekerek bir şeyi yerinden almak, kaldırmak; bir şeyin üstündeki örtüyü çekerek almak veya açmak; çekerek çıkarmak; kazıyarak, silerek üzerinde veya içinde hiçbir şey bırakmamak; hafifçe dokunarak geçmek; akıl sağlığını kaybetmiş olmak; çekip kurtarmak*” (GTS, 2011:2105): (91-8), (108-5), (134-12), (160-4), (186-13), (251-10).

şız- : Tr. F. (sız-), “*İnce aralıklardan veya gözeneklerden az miktarda ve belli olmadan yavaş yavaş akmak, çıkmak; gizli tutulan haber, sır vb. şeyler duyulmak, yayılmak; herhangi bir topluluğu, bir örgütü yolundan saptırmak için gizlice arasına girmek; gizlice, haber vermeden gitmek, sıvışmak; içki, yorgunluk vb. sebeplerle kendinden geçerek uyuyakalmak; düşman mevzileri arasına gizlice girmek ve ilerlemek*” (GTS, 2011:2106): (5-8), (5-8).

şızla- : Tr. F. (sızla-), “*Hafifçe ağrımak; yakınmak*” (GTS, 2011:2106): (25-8).

şızlat- : Tr. F. (sızlat-), “*Sızlamasına sebep olmak*” (GTS, 2011:2106): (144-12), (224-6).

sil- : Tr. F. (sil-), “*Bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek; üzerine genellikle bir bez sürterek tozlarını, kirlerini almak veya parlatmak; bir yazı, çizgi vb. ni kazıyarak veya sürterek yok etmek; tahta malzemeyi makineyle düzgün ve pürüzsüz hâle getirmek; üzerini çizerek atmak, yok etmek; ilişkisini koparmak, yok saymak; üstünlük göstererek o alanda üstün olanları ikinci plana atmak; ortadan kaldırmak, yok etmek veya gidermek*” (GTS, 2011:2113): (26-8), (50-4), (119-12), (139-13), (196-8).

şinirle- : Tr. F. (sinirle-), “*Etin içindeki kas kirişlerini ve kalın zarları ayıklamak; savaşlarda, hasmın altındaki atın art ayak kirişlerini kılıçla kesmek; sindirmek, hazmetmek*” (GTS, 2011:2118): (23-4), (77-9).

şinle- : Tr. F. (sinle-), “*Zingildemek, köpek inlemek, köpek ince sesle sızlanmak*” (ERGİN, 1997.b: 268): (48-1).

şoğul- : Tr. F. (soğul-), “Suyu veya sütü çekilerek pörsümek; ırmak, kuyu, pınar vb. yerlerde su çekilip yok olmak” (GTS, 2011:2131). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:566): (118-5), (259-5).

şok- : Tr. F. (sok-), “İçine veya arasına girmesini sağlamak; bir yere girmesini sağlamak, içeri almak; bıçak, çakı, iğne vb. batırmak, saplamak; böcek, zehirli hayvan iğnesini batırmak veya ısırarak, zehirlemek; yasak bir malı gizlice getirmek veya götürmek; belli etmeden kötü bir malı vermek; konuşma sırasında bir sözü, soruyu veya düşüncüyü söyleyivermek; dokunaklı, kırıncı veya acı söz söylemek” (GTS, 2011:2132): (25-9), (138-4), (169-2), (226-5), (227-6), (230-11), (231-10).

şol- : Tr. F. (sol-), “Rengini yitirmek, rengi uçmak; tazeliğini, diriliğini veya parlaklığını yitirmek” (GTS, 2011:2134). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:377): (107-7).

şoldur- : Tr. F. (soldur-), “Solmasına sebep olmak” (GTS, 2011:2134). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:183); (TEZCAN, 2001:53). Ayrıca “solduran sop” şeklindeki geniş okuma ve anlamlandırma denemeleri ile ilgili olarak bkz. (KAZAN, 2008:34-58); (ÖNCÜL, 2011:249-254): (8-6), (8-11).

şolu- : Tr. F. (solu-), “Nefes alıp vermek; sık ve kesik soluk alıp vermek; zorlanmak, gücünün hepsini harcamak” (GTS, 2011:2136). “solmağa” şeklindeki okumaları eleştiren Gökyay, ifadenin doğrusunun “solumağa” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:330): (183-7).

şor- : Tr. F. (sor-), “Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek; bir işin sorumluluğu kendisinde olmak, bir işten sorumlu bulunmak” (GTS, 2011:2142). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:431): (78-4), (79-3), (96-9), (96-10), (96-11), (97-3), (97-3), (97-5), (103-13), (103-13), (104-1), (104-2), (104-3), (104-4), (104-7), (104-9), (104-11), (104-12), (105-1), (105-2), (117-2), (129-11), (141-8), (145-1), (195-8), (195-8), (206-8), (233-1), (233-2), (242-6), (250-2), (262-11), (269-10), (270-7), (270-8), (288-5); >sormak: (78-4).

şor- : Tr. F. (sor-), “*Dudakları uzatıp soluğu kuvvetle çekerek emmek*” (GTS, 2011:2142). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:136): (185-2), (218-2), (218-3), (218-3).

şorış- : Tr. F. (soruş-), “*Emişmek, emerek öpüşmek*” (ERGİN, 1997.b: 270): (168-8), (199-5), (200-6), (201-7).

şoy- : Tr. F. (soy-), “*Bir şeyin üzerinden kabuk, deri, zar vb.ni çıkarmak; birinin giysilerini çıkarmak; birinin üstünde, yanında veya bir yerde bulunan şeyleri çalarak alıp götürmek*” (GTS, 2011:2147): (180-11).

şoyla- : Tr. F. (soyla-), “*İzlemek, iz sürmek; karşılamak; soyunu araştırmak; söylemek, bildirmek, türkü okumak; çalıp soylamak; çalıp söylemek*” (DS, 2009:3672); “*Tahkik etmek, araştırmak, aslını aramak; soylu göstermek; ululamak, tazim etmek*” (TRS, 2009:3526). İfadenin *söylemek* değil, *soylamak* olduğunu belirten Gökyay, karşılığının kitabının (s.CCXXXIX vd.) kısmında yer aldığını dile getirmiştir. (GÖKYAY, 2007:316). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:536); (TEZCAN, 2011:37; 205-206): (3-10), (5-4), (6-1), (6-2), (6-11), (6-11), (12-2), (12-2), (13-7), (13-7), (13-7), (14-10), (14-10), (15-2), (15-2), (18-11), (18-11), (24-13), (24-13), (28-3), (28-4), (29-3), (29-3), (31-6), (31-7), (33-2), (33-2), (34-6), (34-6), (35-10), (53-5), (53-5), (56-6), (56-7), (58-8), (58-9), (66-10), (103-8), (103-8), (106-4), (106-5), (107-4), (107-4), (107-11), (114-2), (114-3), (116-7), (116-7), (122-13), (124-13), (125-1), (125-11), (125-11), (126-8), (126-8), (127-8), (130-2), (130-3), (131-3), (131-4), (132-1), (132-1), (132-5), (132-5), (136-12), (136-13), (137-13), (138-8), (139-1), (139-7), (140-12), (143-11), (143-11), (146-1), (146-1), (146-9), (146-10), (158-8), (158-8), (162-5), (162-5), (163-9), (163-10), (165-12), (165-12), (168-5), (168-5), (168-6), (170-10), (176-9), (176-9), (184-13), (184-13), (187-4), (187-5), (189-7), (189-7), (193-4), (193-5), (197-1), (197-2), (197-10), (197-11), (199-2), (199-2), (200-6), (200-7), (200-13), (201-1), (202-3), (207-8), (207-8), (208-9), (209-2), (212-7), (212-8), (212-12), (212-13), (213-11), (213-12), (223-11), (223-12), (225-7), (225-7), (232-1), (232-1), (232-10), (232-11), (233-10), (234-4), (239-12), (239-12), (240-8), (240-9), (242-7), (242-7), (242-12), (242-12), (244-11), (244-12), (246-5), (246-5), (248-7), (248-7), (249-6), (249-7), (250-3), (250-3), (250-10), (250-10), (252-4), (252-4), (258-7), (258-8), (259-2), (259-2), (259-11), (259-12), (260-6),

(262-6), (262-7), (263-4), (268-2), (268-2), (269-4), (269-4), (269-8), (269-8), (270-1), (270-5), (270-9), (270-11), (270-12), (272-9), (277-13), (277-13), (278-12), (279-13), (280-12), (281-8), (282-4), (283-9), (283-10), (287-5), (287-5), (287-8), (287-12), (288-12), (289-11), (290-11), (290-11), (294-9), (294-10), (297-7), (297-13), (299-3), (300-1); >soylama: (13-7), (14-10), (22-4).

şoyun- : Tr. F. (soyun-), “Üstündeki giysilerin bir bölümünü veya tümünü çıkarmak; Mevlevilikte tarikata girmek; kendini herhangi bir biçimde göstermeye, bir işi, bir mesleği yapmaya girişmek çıplak olmak” (GTS, 2011:2147): (180-10).

sög- : Tr. F. (söv-), “Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek, küfretmek” (GTS, 2011:2151). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:85): (20-6), (101-2), (218-10).

sök- : Tr. F. (sök-), “Bir şeyi bulunduğu yerden kuvvet kullanarak veya gevşeterek çıkarmak, çekip ayırmak; kurulmuş bir şeyi parçalarına ayırmak; rüzgâr, sel, akarsu, bir şeyi yerinden çıkarmak, götürmek; geçip gitmeye engel olan zorlukları atlatmak; karışık bir yazıyı okumak; örülmüş, dikilmiş şeyin, örgüsünü veya dikişini ayırmak; balgam vb.nin çıkması, akması kolaylaşmak; ayırmak, uzaklaştırmak, vazgeçirmek; okuyabilme becerisini kazanmak; geçmek, etki yapmak; gelmeye başlamak veya çıkagelmek” (GTS, 2011:2148). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:621-622): (47-2), (176-11), (177-8).

sömür- : Tr. F. (sömür-), “Üretim araçları sahipleri, başkalarının emeğine ve onların yarattıkları değerlere el koymak; bir ulus veya devlet, diğer bir ulusun veya devletin doğal kaynaklarından, ekonomik değerlerinden çıkar sağlamak; yiyecek içeceğin hepsini birden yiyip bitirmek, silip süpürmek; dudaklarını yapıştırarak soluğu ile çekip içmek; bir kimseden veya bir şeyden haksız ve sürekli çıkarlar sağlamak” (GTS, 2011:2150): (214-13).

sön- : Tr. F. (sön-), “Yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak; parlaklığını, ışığını yitirmek; hava veya başka bir gaz ile şişirilmiş bir şeyin havası kaçıp şişkinliği inmek; yanardağ etkinliğini yitirmek; duygular dinmek, yatışmak, etkisini yitirmek; gerilemek, parlaklık ve önemini yitirmek; ses duyulmaz olmak; tükenmek, yok olmak, yitmek” (GTS, 2011:2150). “Şişkinliği inmek, kabarıklığı sönmek” olarak anlamlandırılan

sözcük *sün-* yani, “uzamak, uzanmak” olarak düzeltilebilir. (GÖKYAY, 2007:87). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:621-622); (TEZCAN, 2001:312): 228-10.

söyindür- : Tr. F. (söndür-), “Söndürmek”, (ERGİN, 1997.b:272). Gökyay “*Ocağını söyündürmek*” şeklinde olan ifadenin “*Adını yok etmek, kökünü kesmek, soyunu sopunu yeryüzünden silmek*” anlamlarına geldiğini söylerken, “*Oğluyla ikisini bir yerden öldürün, ocağını söyündürün diye söyleştiler(s. 69, satır 6).*” ifadelerinin başka anlamlarda kullanılamayacağını ifade eder. (GÖKYAY, 2007:301): (144-5).

söyken- : Tr. F. (söyken-), “Yaslanmak, dayanmak” (ERGİN, 1997.b:272): (124-7).

söyle- : Tr. F. (söyle-), “*Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak; bir düşünceyi ileri sürmek, ortaya atmak; yapılmasını istemek; türkü, şarkı vb. okumak; yazmak, düzmek; haber vermek; önceden bildirmek, tahmin etmek; sipariş etmek; herhangi bir şeyi bildirmek, anlatmak, demek istemek, hatırlatmak*” (GTS, 2011:2152). Geniş okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (SALAN, 2017:85-89): (3-3), (3-7), (8-7), (10-2), (10-4), (10-10), (15-4), (19-11), (41-13), (75-1), (99-5), (109-7), (114-9), (117-6), (123-1), (127-2), (161-10), (163-11), (164-7), (170-11), (177-4), (179-1), (194-1), (198-11), (202-4), (208-7), (238-9), (239-11), (243-13), (244-1), (246-6), (249-7), (254-7), (284-2), (285-3), (292-1), (298-7) >söylemek: (109-7), (284-2).

söyleş- : Tr. F. (söyleş-), “*Karşılıklı konuşmak, hasbihâl etmek, sohbet etmek; bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda konuşmak, müzakere etmek*” (GTS, 2011:2152). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:678); (TEZCAN, 2001:270-273): (53-7), (56-6), (144-5), (199-6), (199-11), (240-8).

şun- : Tr. F. (sun-), “*Bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, arz etmek, yollamak, göndermek, takdim etmek; tanıtmak, bilgi vermek amacıyla çeşitli yöntemler kullanarak bir konuyu dinleyenlere aktarmak; radyoda, televizyonda, bir eğlence yerinde programı takdim etmek*” (GTS, 2011:2172): (186-1), (229-4).

şuşan- : Tr. F. (susa-), “*Su içme gereksinimi duymak; çok istemek, özlemek*” (GTS, 2011:2174). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:284-285): (298-8).

sün- : Tr. F. (sün-), “*Esnekliğini yitirerek gevşemek; kopmadan uzamak, gerilmek*” (GTS, 2011:2181). Geniş okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2004:96) (DURMAZ, 2007:493): (228-10).

sür- : Tr. F. (sür-), “*Yönetip yürütmek, sevk etmek; devam etmek; önüne katıp götürmek; uzatmak, ileri doğru itmek; dokundurmak, değdirmek; oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek, nefyetmek; bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak, dökmek, serpmek; ticaret bir malı satışa sunmak, piyasaya çıkarmak; yasal olmayan yolla piyasaya para çıkarmak; herhangi bir durum içinde bulunmak; pulluk veya sabanla toprağı işlemek; olmaya devam etmek; zaman geçmek; zaman almak; bitki, ot yetişip ortaya çıkmak, bitmek, yeşermek; olağandan daha çok, daha sık ve sulu dışkı çıkarmak*” (GTS, 2011:2185). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (17-7), (17-9), (17-11), (37-8), (53-4), (55-3), (108-9), (119-10), (144-10), (145-4), (147-11), (148-12), (163-8), (165-4), (167-5), (183-2), (183-5), (184-3), (185-12), (211-4), (223-4), (251-7), (252-7), (267-10), (287-3).

sürç- : Tr. F. (sürç-), “*Yürürken yanlış adım atıp dengesini yitirmek; dalgınlıkla yanlış bir iş yapmak, yanılmak*” (GTS, 2011:2183): (245-3).

sürçdür- : Tr. F. (sürçtür-), “*Sürçme işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2183): (144-6).

sürdür- : Tr. F. (sürdür-), “*Kadeh sundurmak, kadeh sürdürmek*” (GTS, 2011:2183): (52-6), (54-3); >sürdürmek : (52-6).

süri- : Tr. F. (sürü-), “*Bir şeyi yerden kaldırmaksızın çekerek, iterek götürmek, sürüklemek; hafif bir şeyi sürüklemek; herhangi bir sebepten dolayı güçlükle yürümek; bir şeyi peşine takmak, alıp götürmek*” (GTS, 2011:2188). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (135-4), (235-2), (235-2).

süril- : Tr. F. (sürül-), “*Sürme işine konu olmak veya sürme işi yapılmak; uzaklaştırılmak, nefyedilmek*” (GTS, 2011:2188): (3-6), (147-4).

süs- : Tr. F. (süs-), “*Deşmek, delmek, dürtmek, batırmak, boynuzlamak, mızraklamak, süngülemek; boynuzlu hayvan boynuzu ile vurmak, tos vurmak*” (GTS, 2011:2190): (198-1), (210-3), (210-3).

süsil- : Tr. F. (süsül-), “*Tepesi üstü düşmek; yüzükoyun toprağa yatmak*” (DS, 2009:3728); “*Boynuzla vurulmak, dürtülmek*” (TRS, 2009:3628); “*Dürtülmek, batırılmak, sokulmak, saplanmak*” (ERGİN, 1997.b:276). “*susan*” ve “*susumadı*” okumalarına tenkiten Gökyay, bunların yanlış olduğunu ifade ederken doğru okunuşlarının “*süsüldü, süsen ve süsemedi*” olduklarını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:322): (64-10), (133-11).

süsiş- : Tr. F. (süsü-), “*Dürtüşmek, karşılıklı batırmak, karşılıklı saplamak, boynuzlaşmak, mızraklaşmak*” (ERGİN, 1997.b:276): (252-1).

şakı- : Tr. F. (şakı-), “*Ötücü kuşlar ezgili ses çıkarmak, ötmek, şakramak, terennüm etmek; çok konuşmak, çenesi düşmek; güzel şarkı söylemek veya şiir okumak*” (GTS, 2011:2199). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:262): (44-1), (148-7), (189-10).

şakıt- : Tr. F. (şakıt-), “*Şakıtmak, öttürmek, çılgılık attırmak*” (ERGİN, 1997.b:279). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:656-657): (189-13).

şaş- : Tr. F. (şaş-), “*Umulmayan, beklenmeyen veya olağanüstü bir olay, bir olgu karşısında şaşkın duruma gelmek, hayret etmek; yolundan sapmamak, gidişini değiştirmemek, veya yanılmamak; şaşırmak*” (GTS, 2011:2208): (35-2).

şıla- : Tr. F. (şıla-), “*İşildamak, parıldamak, parlamak, ıslıl ıslıl yanmak, parlamak*” (ERGİN, 1997.b:279): (128-9), (129-2), (129-6).

şiş- : Tr. F. (şiş-), “*İçi hava veya gazlarla dolarak gerilmek; bir şey emerek hacmi büyümek, genişlemek; vücudun bir yeri içine yabancı bir maddenin girmesiyle veya başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak; çok yemek yiyerek rahatsız olacak kadar doymak; gururlanmak, büyülenmek; utanmak, mahcup olmak; yorularak koşuyu veya müsabakayı sürdüremez olmak*” (GTS, 2011:2229): (25-9), (138-5).

şiş- : Tr. F. (şiş-), “Çözmek, açmak” (ERGİN, 1997.b:279). Okuma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:793): (32-11), (32-13).

şorla- : Tr. F. (şorla-), “*Su vb. ‘şor’ diye ses çıkararak akmak*”; “*Şırıldamak, şırıl şırıl akmak, şarıl şarıl akmak, fişkırmak, şorul şorul akmak*” (ERGİN, 1997.b:279). “şorla-” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:580-582): (24-1), (149-4), (204-9), (211-13), (253-3), (290-9).

şorlat- : Tr. F. (şorlat-), “*Şırıldatmak, fişkirtmek, şarıl şarıl, şorul şorul aktırmak*” (ERGİN, 1997.b:279): (54-9).

şorşa- : Tr. F. (şorşa-), “*Şoruldamak, çağlamak, konuşmak(?)*” (ERGİN, 1997.b:280). Özçelik, bu fiili *şuşa-* olarak okumuş ve anlalandırmıştır. (ÖZÇELİK, 2012:95-100). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEZCAN, 2001:346-347): (270-2).

taşıl- : Tr. F. (dağıl-), “*Toplu durumdayken ayrılıp birbirinden uzaklaşmak; değer ve birimler belli etkenlerle, oranlı olarak bölünmek; parçalanarak yayılmak, ufalanmak; karışık duruma gelmek, düzeni bozulmak; birliği, beraberliği bozulmak; bir topluluğun, kuruluşun varlığı son bulmak, fesholunmak, münfesi olmak; yavaş yavaş kaybolmak, yok olmak*” (GTS, 2011:578). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (196-6), (298-13).

taşıt- : Tr. F. (dağıt-), “*Toplu durumda bulunanları birbirinden uzaklaştırmak veya ayırmak; belli bir orana göre bölüştürmek, pay etmek, tevzi etmek; herhangi bir şeyi ayrı ayrı kimselere vermek; bir şeyin veya bir yerin düzenini bozmak; iletmek, ulaştırmak; yenilgiye uğratmak; bir topluluğun varlığına son vermek, feshetmek; kurulu bir düzeni bozmak; etkisini, gücünü azaltmak, gidermek; ne yaptığını bilmeyecek kadar içip kendinden geçmek; değişik sebeplerle kendini koyuvermek, beklenmedik davranışlarda bulunmak*” (GTS, 2011:579): (44-10), (127-3), (134-6), (134-8), (198-4).

taşla- : Tr. F. (dağla-), “*Kızgın bir demirle hayvan derisine damga vurmak; akan kanı dindirmek veya hasta bölümleri ortadan kaldırmak için vücudun bir yerini kızdırılmış*

bir metal araçla yakmak; çok sıcak, soğuk veya acı bir şey yakmak; acısı yüreğine işlemek” (GTS, 2011:579): (55-10), (57-8), (246-6).

tahsinle- : Tr. F. (tahsinle-), “*Beğenmek, takdir etmek, övmek, aferin demek*” (ERGİN, 1997.b:282): (61-8) (61-9).

tağ- : Tr. F. (tak-), “*Bir şeyi başka bir yere uygun bir biçimde tutturmak, iliştiirmek, geçirmek; düğün vb. törenlerde takı armağan etmek; ad, lakap koymak; kuşanmak; kendisiyle birlikte götürmek, yanına almak veya arkasından izletmek; biriyle olumsuz olarak uğraşmak; borç bırakmak; önemsemek, önem vermek, tınmak; sınavını başaramamak*” (GTS, 2011:2251): (30-13), (31-2), (31-11), (135-4), (235-2), (229-9).

tağıl- : Tr. F. (takıl-), “*Takma işi yapılmak; bir yere iliştikten veya dokunduktan sonra oradan kurtulamamak; engelle karşılaşp geçici olarak işlemez duruma gelmek; bir yerde bir süre kalmak, oyalanmak; olumsuz veya aksayan, eksik bir yanını görerek üstünde durmak; kızdırmak, üzme, şaşırtmak amacıyla şaka yollu konuşmak; biriyle, bir toplulukla sık sık birlikte olmak, onlara katılmak; kahvehane, meyhane vb.ne sık sık gitmek, eğlenmek; birinin sürekli peşinden gitmek*” (GTS, 2011:2248): (144-1).

tağın- : Tr. F. (takın-), “*Kendine takmak; bir nitelik veya durum almak*” (GTS, 2011:2249): (229-11), (229-11).

tağat- : Tr. F. (dalat-), “*Dalatmak*” (ERGİN, 1997.b:283): (185-5).

tağbın- : Tr. F. (talbın-), “*Çırpınmak*” (ERGİN, 1997.b:283): (43-13), (57-6).

tağam- : Tr. F. (tam-), “*Damlamak*” (ERGİN, 1997.b:283): (200-8)

tağani- : Tr. F. (tanı-), “*Daha önce görülen, bilinen bir kimse veya şeyle karşılaşıldığında bunun kim veya ne olduğunu hatırlamak; daha önce görmüş olmak, ilişkisi bulunmak, bilmek; bir kimse veya şeyle ilgili, doğru ve tam bilgisi bulunmak; bilip ayırmak, seçmek, ayırt etmek; varlığını kabul etmek; boyun eğmek, yargısına uymak, saymak; sorumlu bilmek; bir şeyin yapılması, bitirilmesi için belli bir süre vermek*” (GTS, 2011:2261): (95-1), (95-2), (95-3), (100-4), (108-3), (108-3), (116-7), (117-13), (149-10), (150-9).

tanış- : Tr. F. (tanış-), “*Daha önce birbirini tanımayan kimseler birbirini tanır duruma gelmek*” (GTS, 2011:2262). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:576); (TEZCAN, 2001:130): (3-9), (53-11), (144-2), (220-7).

tart- : Tr. F. (tart-), “*Bir şeyin birim cinsten ağırlığını bulmak; bir şeyi avuç içinde sallayarak ağırlığını kestirmeye çalışmak; binek hayvanlarının dizginlerini çekmek; bir şeyin bütün sonuçlarını düşünmek, hesap etmek; dikkatle incelemek, değer biçmek*” (GTS, 2011:2273). “*durıyanda*” ifadesinin doğrusu Gökyay’a göre tartanda yani “*yayı çektiği zaman*” şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:333). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (KÜÇÜK, 2014:793); (ÖZÇELİK, 2016:456-457; 584-585; 673): (20-6), (53-1), (55-6), (92-5), (92-8), (93-3), (95-3), (149-12), (189-11), (198-5), (201-4), (233-8), (242-1), (260-2), (271-10), (283-13), (288-8), (290-7), (291-8), (298-11).

tartdur- : Tr. F. (tarttır-), “*Tarttırmak, çektirtmek; tartma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2273). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:105): (149-8).

tartış- : Tr. F. (tartış-), “*Bir konu üzerinde, birbirine ters olan görüş ve inançları karşılıklı savunmak; karşılıklı ağır sözler söyleyerek çekişmek, münakaşa etmek; güreşte karşı karşıya durum alıp elle birbirini yoklayarak rakibin zayıf yanlarını aramak*” (GTS, 2011:2273): (250-8), (251-11), (252-3).

tarvandur- : Tr. F. (davrandır-), “*Birinin davranmasını sağlamak*” (GTS, 2011:599): (290-8).

taş- : Tr. F. (taş-), “*Sıvı maddeler, içinde bulundukları kaba sığmayacak kadar çoğalma ve kabarma yüzünden kenarları aşmak; akarsu, yatağından çıkarak çevresini kaplamak; bir yere veya şeye sığmamak; insan, nesne vb. çokça bulunmak, sayısı artmak; öfke, sabırsızlık veya heyecan yüzünden kendini tutamamak*” (GTS, 2011:2282). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:154); (ÖZÇELİK, 2016:578): (4-3), (146-3) *taşı gelmek* şeklinde bir yerde de geçmektedir. (209-13).

taşa- : Tr. F. (daya-), “*Yaslamak; bir yerden, bir kimseden yararlanmak, güç almak; korkutmak için hızla, öfkeyle yaklaştırmak, uzatmak; varmak, ulaşmak; kalitesiz, kötü veya çürük bir malı, gizlice iyi olanların arasına katıp müşteriye satmak; vakit*

geçirmeden, bekletmeden vermek; kapı veya pencereyi ardına kadar açmak” (GTS, 2011:600): (17-11), (183-5).

ṭayan- : Tr. İ. (dayan-), “*Bir yere yaslanmak, kendini dayamak; bir şeyin üzerinde kurulmuş olmak; zarar görmemek, varlığını korumak, hasar görmemek; varmak, ulaşmak; bütün gücünü kullanarak bir işi yapmak; bir iş sonunda birinin veya bir şeyin üzerinde kalmak; birinden, bir şeyden güç almak, güvenmek, istinat etmek; uzun süre kullanılmaya uygun olmak; tutunmak, karşı durmak, karşı koymak, mukavemet etmek; yetişmek, yeter olmak; güç bir duruma katlanmak, çekmek, sabretmek, tahammül etmek*” (GTS, 2011:602). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:616-617): (68-5), (172-7).

ṭayın- : Tr. F. (tayın-), “*Kaymak, sürçmek*” (ERGİN, 1997.b:287): (187-3).

tepsir- : Tr. F. (tepsir-), “*Dudakların kabarması, büzülmesi, uçuklaması*” (ERGİN, 1997.b:288). “*Kuruyup çatlamak*” ifadesininin doğru karşılığı için Gökyay, “*harareten dudakları çatlamak, çeşitli nedenlerle dudakların kuruyup çatlaması*” anlamlarını vermiştir. (GÖKYAY, 2007:338). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (DURMAZ, 2007:492): (59-13).

ṭık- Tr. F. (tık-), “*İterek, zorla, aceleyle sokmak; sokmak*” (GTS, 2011:2348): (8-13), (266-2).

tık- : Tr. F. (dik-), “*Bir cismi dik olarak durdurmak; yetiştirmek için bir bitkiyi toprağa yerleştirmek; bardak, kadeh, testi vb. kapların içindekini bir çırpıda, bir solukta içmek; beklemek için birini bir şeyin başına getirmek; top, taş vb.ni dikine havaya atmak; yapı kurmak, inşa etmek; top vb.ni oyun alanında belirli bir yere koymak*” (GTS, 2011:661); dikmek (II); “*Biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak*” (GTS, 2011:661). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:153): (68-11), (127-12), (222-3). Metinde “*tike tutup yüzüme bakgıl yiğit*” şeklinde geçer. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:583-584); (TEZCAN, 2001:228); (ATA, 1997:79-80): (149-12).

tikdür- : Tr. F. (diktir-), “*Dikme işini yaptırmak, diktirmek*” (GTS, 2011:662): (123-10), (286-9).

tikil- : Tr. F. (dikil-), “*Dikilmek, dikme işi yapılmak; dik duruma gelmek; ayakta durmak; göz belli bir noktaya uzun süre bakmak; karşı koymak, engellemek; bazı üreme organları dokularına kan dolmasıyla sert ve dik bir duruma gelmek*” (GTS, 2011:659). “*tıhaldı*” sözcüğü, Gökyay’a göre yanlış okunmuş olup doğrusu “*tıkıldı*” şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:335). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (223-12).

tiñdür- : Tr. F. (dindir-), “*Dinmesini sağlamak; dindirmek*” (GTS, 2011:670). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2004:99-100): (279-3).

toğ- : Tr. F. (doğ-), “*Dünyaya gelmek; güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek; düşünce, hayal vb. zihinde birdenbire oluşmak; ortaya çıkmak, sonucu olmak*” (GTS, 2011:690). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). *toğ-* / *doğ* fiili ile bağlantılı olarak Yurdakök, “*Dede Korkut Hikâyeleri arasında “Basat’ın Tepegözü Öldürdüğü Öyküsü”nde geçen “tepegöz” (siklops) yenidoğan hekimliği açısından önemlidir.*” demektedir. (YURDAKÖK, 2014:68). Ayrıca bkz. (YURDAKÖK, 1999:559-564). Yine Dede Korkut’ta doğum ile ilgili olarak, Can şunları kaydetmiştir: “*Burada konjenital malformasyonlardan siklops anlatılmaktadır. Tarih boyunca insanların her zaman ilgisini çeken bu malformasyona Homeros’un Odyssea adlı eserinde de rastlanır. Odyssea’daki siklops’un (Tepegöz’ün) adı Polyphemos’dur. Yunan Mitolojisi’ne göre Polyphemos, Poseidon’un korkunç dev oğullarından biridir. Sık ve uzun saçları bir orman gibi omuzlarında gölge salarmış. Kolları, bacakları ve gövdesi uzun kıllarla örtülüymüş. Dar ve kırışık alını ile yassı burnu arasında bir kulağından öbür kulağına kadar çalılık bir kemer gibi uzanan kaşı arasında kalkana benzeyen tek bir gözü varmış. Sicilya kıyılarında yaşayan Polyphemos gemileri parçalar, yolcuları öldürürmüştür.*” Okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (CAN, 1970:559-564): (46-12), (59-12), (60-8), (91-13), (146-4), (146-6), (148-4), (164-4), (191-4), (191-4), (211-1), (261-11), (261-12).

toğra- : Tr. F. (doğra-), “*Keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak*” (GTS, 2011:690). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (57-4), (211-12), (249-9).

toğran- : Tr. F. (doğran-), “*Kesilmek, parça parça edilmek; kesilir gibi ağrımak*” (GTS, 2011:690): (99-9), (191-3), (251-12), (261-11).

toğur- : Tr. F. (doğur-), “*Yavru dünyaya getirmek, doğum yapmak; ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak*” (GTS, 2011:693). Dede Korkut Hikâyeleri’nde *doğur-* fiiliyle alakalı olarak bkz. (YURDAKÖK, 1999:559-564); (OY, 1959:26-28): (16-5).

tohın- / tokın- : Tr. F. (dokun-), “*Nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık vb. niteliklerini derinin altındaki sinir uçları aracılığıyla duymak, değmek, el sürmek, temas etmek; karıştırmak; almak, kullanmak, el sürmek; sağlığını bozmak; insanın içine işlemek, duygulandırmak, etkilemek, koymak, batmak; ilişkin, ilgili olmak, değinmek; hafifçe değmek; onur, anlayış vb. ile uyumsuz bir durum ortaya çıkmak; tedirgin etmek, sataşmak*” (GTS, 2011:695). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:771): (24-1), (29-2), (149-4), (159-2), (186-3), (217-9), (241-12), (260-9); > *tohın* : (243-10).

tol- : Tr. F. (dol), “*Dolu duruma gelmek; bitkiler olgunlaşmak, erginleşmek; bir yere iyice yayılmak, kaplamak; bir yerde pek çok eşya veya kimse toplanmak, kalabalık duruma gelmek; süre, hesap tamamlanmak; sabrı tükenip öfkesi taşıyacak duruma gelmek*” (GTS, 2011:701): (4-3), (5-13), (24-12), (30-2), (45-11), (107-4), (136-12), (141-7), (223-11), (291-2).

tol- : Tr. F. (dola-), “*İplik, şerit, tel vb. nesneleri bir şeyin üzerine döndürerek sarmak; sarmak, kavuşturmak*” (GTS, 2011:697). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:614-615): (185-13); > *tolama*: (166-1).

tolan- : Tr. F. (dolan-), “*Bir şeyin çevresine sarılmak; bir şeyin çevresinde dönmek, gezmek, dolaşmak; karışmak, dolaşmak; gelişigüzel gezmek*” (GTS, 2011:698): (173-9), (173-10), (179-10), (221-11), (267-13).

olaş- : Tr. F. (dolaş-), “Gezmek, gezinmek doğru gitmeyip yolu uzatmak; dönüp başka bir yönden gelmek; akmak; saç, iplik vb. şeyler birbirine karışarak güç çözülür duruma gelmek; bir yeri belli bir amaçla gezmek; denetlemek amacıyla bir yeri gezmek; nefes, el bir şey üzerinde hafifçe hareket etmek; gezinmek; çok kimse tarafından söylenmek; belirlemek” (GTS, 2011:699). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:507-508); (TEZCAN, 2001:119): (45-4), (92-3), (113-7), (199-5).

oldur- : Tr. F. (doldur-), “Dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek; araç deposunu akaryakıtlı tamamen dolu duruma getirmek; ateşli silahların içine mermi sürmek; bildirge, çizelge, fiş vb. basılı kâğıtların boş yerlerini tamamlamak; yaşını, yılını bitirmek; ses, koku yayılıp kaplamak; belirli bir süreyi kaplamak, almak; canlılık kazandırmak; birini, başkası için kötü düşünecek bir duruma getirmek” (GTS, 2011:700); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:144); (ÖZÇELİK, 2016:184). “tolduran top” ifadesi ile bağlantılı olarak geniş bilgi, açıklama ve okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (KAZAN, 2008:34-58); (ÖNCÜL, 2011:249-254): (5-12), (8-6), (9-6), (148-9), (256-5).

onan- : Tr. F. (donan-), “Giyinip kuşanmak, süslenmek; yayılıp kaplanmak; ışıklı duruma gelmek, ışıklarla bezenmek; gerekli nesneler bir araya getirilip süslenmek, gösterişli duruma getirilmek” (GTS, 2011:704). Gökyay’a göre sözün dizilişine göre bu ifade “donanmadım” olacaktır. (GÖKYAY, 2007:335): (278-6).

onat- : Tr. F. (donat-), “Birinin giyimini sağlamak; süslemek; bir şeyin iş görebilmesi için gereken nesneleri, gereçleri katmak, teçhiz etmek; sövmek; azarlamak” (GTS, 2011:704). Gökyay, “dunattılar” okumasını eleştirerek ifadenin aslının Dede Korkut kitabındaki anlamıyla “giydirip kuşatmak” olarak anlamlandırılabilceğini ve doğru şeklinin “donattılar” olduğunu dile etmektedir. (GÖKYAY, 2007:327). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:265): (15-7), (16-1), (25-12), (118-2), (139-4), (170-1), (247-8), (255-9), (286-11).

oy- : Tr. F. (doy-), “İsteği kalmayıncaya kadar yemek, açlığı kalmamak; bir gereksinimini yeteri kadar karşılamak; yeter bulmak, kanmak, tatmin olmak” (GTS, 2011:708). Gökyay tenkiten “duyanmadım” sözcüğünün aslının “doymadım” şeklinde

olduğunu ve manaca “*dayanmak, katlanmak, takat getirmek, tahammül etmek*” ifadelerini karşıladığını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:325-326). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:380-381): (7-13), (8-13), (9-2), (57-7), (93-4), (161-10), (233-13).

toyla- : Tr. F. (toyla-), “*Ziyafet vermek, ağırlamak, ziyafete çağırarak, toy eylemek*” (ERGİN, 1997.b:293). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:89): (24-8), (136-6), (295-8).

toyur- : Tr. F. (doyur-), “*Açlığını gidermek; geçindirmek, yaşamasını sağlamak; bir maddenin içine alabileceği kadar başka bir madde katmak; kandırıcı, inandırıcı olmak, tatmin etmek; para yedirmek; doyma durumuna getirmek*” (GTS, 2011:709): (15-7), (16-1), (25-11), (106-9), (106-11), (112-4), (112-7), (139-4), (169-13), (255-8).

tök- : Tr. F. (dök-), “*Sıvı veya tane durumunda olan şeyleri bulundukları kaptan başka bir yere boşaltmak; belli bir yere boşaltmak; akıtmak, düşürmek; saçmak, serpmek; salmak, bırakmak; üstünde bulunan bir şeyi düşürmek; teninde kızamık, kızıl, suçiçeği hastalıklarında olduğu gibi kırmızı lekeler çıkmak; maden, mum eriyiği veya çimento, alçı vb.ni kalıba akıtarak biçim vermek, döküm yapmak; sulu hamuru kızgın yağ veya tepsinin içine akıtarak pişirmek; bir yere çokça bir şey yığmak, taşımak; çok söylemek; bir şeyi yok etmek için atmak; bir işte veya bir konuyu ele alış biçiminde değişiklik yapmak; yakmak, tutuşturmak; kullanmak, harcamak, sarf etmek; çok sayıda öğrenciyi sınavda veya bir üst sınıfa geçirmede başarısız saymak; bol bol vermek, ödemek, sarf etmek; açığa vurmak, söylemek, ortaya koymak*” (GTS, 2011:710). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (44-2), (197-8), (233-9), (249-2), (255-8), (255-10), (260-3); >tökmek: (255-10).

tökil- : Tr. F. (dökül-), “*Dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak; kumaş dökümlü olmak; bir işi, bir konuyu ele alış biçiminde değişiklik olmak; düşmek; çıkmak, ortaya konulmak; kaplamak, yayılmak; salınmak, serbest bırakılmak; kır, sokak vb. yerlerde insanlar çokça birikmek; çok eskimiş olmak, değerini ve güzelliğini yitirmek; çok yorgun, hasta olmak; akarsular, göl veya denize akmak*” (GTS, 2011:710). Gökyay “*töklü*” ifadesini eleştirerek doğrusunun Vatikan nüshasından hareketle “*dökülür*” (S. 57, satır 1) olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:318-319): (47-10), (206-1).

tuğlat- : Tr. F. (tuğlat-), “*Kapattırmak, tıkatmak*” (ERGİN, 1997.b:294). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:566-567); (TEZCAN, 2001:217); (ALİŞİK, 2002:160-161): (139-10).

tur- : Tr. F. (dur-), “*Hareketsiz durumda olmak; işlemez olmak, çalışmamak; bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, tevakkuf etmek; dinmek, kesilmek; varlığını sürdürmek; var olmak; beklemek, dikilmek; yaşamak; birisinin malı olarak bulunmak veya o malla ilişkisi olmak; kalmak; bir yerde olmak veya bulunmak; belli bir durumda, bir görevde bulunmak; ara vermek; bir konuyla çok ilgilenmek, üstüne düşmek; kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek süreklilik bildiren fiil*” (GTS, 2011:725). Bir başka okumada ise İnan şöyle bir açıklamada bulunmuştur. *Kalmak alan sabah turmuşsun=ala karanlık kalkmışsın.* (İNAN, 1998a:214). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (ÖZÇELİK, 2016:434-436; 541-542; 771-773); (TEZCAN, 2001:161-163); (AKAR, 2008:1-5); (KÜÇÜK, 2014:792): (8-12), (9-7), (10-5), (11-1), (11-10), (12-7), (13-4), (13-5), (13-12), (14-3), (14-10), (15-4), (17-13), (17-6), (18-2), (18-4), (21-2), (22-1), (22-10), (24-8), (25-4), (31-12), (32-3), (36-9), (37-2), (37-11), (37-11), (38-6), (40-11), (43-4), (43-11), (46-12), (54-7), (54-7), (67-13), (68-5), (68-6), (68-7), (69-6), (69-12), (75-7), (81-6), (82-1), (82-2), (85-3), (100-3), (100-5), (102-6), (106-5), (111-7), (113-13), (114-1), (115-4), (115-7), (117-7), (123-10), (124-7), (125-5), (131-9), (133-2), (134-3), (136-8), (137-4), (140-12), (146-13), (150-4), (158-4), (160-11), (162-8), (169-12), (172-1), (172-1), (172-11), (173-8), (182-6), (186-7), (188-5), (189-1), (190-6), (194-1), (196-8), (197-2), (198-9), (198-12), (201-1), (202-13), (204-10), (208-2), (209-2), (209-6), (215-4), (229-13), (231-5), (233-11), (236-5), (241-13), (244-5), (246-7), (255-11), (256-11), (258-3), (258-8), (259-10), (260-1), (262-1), (265-13), (267-3), (268-3), (268-13), (269-5), (279-4), (279-12), (287-2), (287-3), (287-6), (288-13), (294-8), (297-8), (299-3); > *turı gel-* : (180-4), (187-6), (195-9), (210-1), (234-13), (240-1), (240-9), (242-7), (242-13), (245-2), (245-11), (268-12), (289-12), (290-1), (294-11), (302-7); > *turış*: (107-9); > *turmah*: (82-2); > *turmağ*: (246-7)

turdur- : Tr. F. (durdur-), “*Durmasını sağlamak*” (GTS, 2011:724): (62-1).

turgur- : Tr. F. (durdur-), “*Durmasını sağlamak*” (GTS, 2011:724): (238-12), (281-11);
> **torgur-** : (281-9).

tut- : Tr. F. (tut-), “*Elde bulundurmak, ele almak; ele geçirmek, yakalamak; avlamak; yanında bulundurmak, alıkoymak; hürriyetinden yoksun bırakıp bir yere kapamak, tevkif etmek; kaplamak; kırağı, çiğ veya kar bir yüzeyde görünür durumda olmak, kalmak; denetimi ve yetkisi altına almak; desteklemek, birinden yana çıkmak; benimsemek, beğenmek; gereğini yapmak, yerine getirmek; uygun gelmek, çelişmez olmak; kapatmak, sarmak; hizmetine almak veya kiralamak; bir işe herhangi bir anlayışla girişmek; beddua, dua, ah vb. etkisini göstermek, gerçekleşmek, yerine gelmek, varmak; ulaşmak, varmak; para toplamı ...-e varmak, değeri olmak; uğramak; herhangi bir durumda bulundurmak; varsaymak, farz etmek; hedef olarak almak; alacağı veya vereceğe saymak; yaklaştırmak; kullanmak; bağlamak; beklenen sonucu vermek; iş görebilmek; sürmek, zaman almak; yapışarak veya sokularak çıkmaz olmak; bir şeyi kullanması için uzatmak; sunmak; işgal etmek; izlemek; bırakmamak; sarmak, bürümek; asılmak, kuvvetlice sarılmak; bir kimsenin yerini almak; otobüs, vapur, uçak vb. hasta etmek; herhangi bir durumda kalmasını sağlamak; bir yerde kalmasını sağlamak; bir sanat eseri geniş ilgi görmek; biriktirmek, tasarruf etmek; askerlikte, bankacılıkta durdurmak, blokaj; başlamak; bir şey düşünmek; takım oyunlarında karşı takımdaki bir oyuncuyu yakından izlemek, markaja almak” (GTS, 2011:2391). (ÖZÇELİK, 2016:202); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:107, 109); (ÖZÇELİK, 2016:426; 677); (TEZCAN, 2001:265); (ATA, 1997:79-80): (3-10), (4-4), (14-11), (17-1), (17-8), (30-12), (31-1), (31-10), (32-9), (40-4), (47-3), (54-8), (57-2), (57-6), (59-13), (60-11), (63-5), (65-9), (69-8), (73-10), (73-11), (75-6), (76-5), (80-6), (80-12), (93-12), (100-2), (100-11), (109-6), (120-3), (131-1), (135-2), (141-3), (143-8), (144-2), (145-11), (145-12), (148-5), (149-12), (150-13), (158-6), (158-6), (158-10), (158-10), (159-3), (168-3), (171-9), (178-9), (186-4), (187-4), (188-6), (189-8), (192-8), (192-9), (192-10), (192-11), (197-7), (199-5), (201-7), (201-7), (204-8), (204-10), (210-5), (211-5), (213-5), (215-3), (215-5), (216-4), (217-3), (227-5), (229-4), (231-6), (231-7), (231-11), (234-6), (234-7), (234-8), (234-10), (237-11), (243-5), (244-5), (245-8), (249-1), (251-8), (256-13), (257-11), (262-5), (264-13), (265-11), (266-12), (267-5), (273-12), (274-10), (278-13), (285-3), (287-10), (288-7), (290-6), (296-9), (297-12), (298-6), (298-10); >tutmak: (298-6).*

tutdur- : Tr. F. (tuttur-), “*Tutmasını sağlamak; bir işe başlayıp sürdürmek, bir şeyi yapmakta olmak; aklına koyup direnmek, ısrar etmek; çivi, toplu iğne, çengelli iğne vb. ile iliştiirmek, bağlamak; hedefe vardirmek, değdirmek, isabet ettirmek; takip etmek*” (GTS, 2011:2392). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:105): (32-5), (38-8), (139-11), (144-7), (195-10), (252-7).

tutul- : Tr. F. (tutul-), “*Tutma işi yapılmak veya tutma işine konu olmak; ay ve güneş, tutulma olayına uğramak; ünlü olmak, meşhur olmak; tutuk duruma gelmek; kapatılmak, sarılmak; bir organ veya bir şey hareket edemez olmak; birine tutkun olmak, sevmek; yakalanmak; takım oyunlarında karşı takımdaki bir oyuncu yakından izlenmek, tutulmak, markaja alınmak*” (GTS, 2011:2393): (72-1), (154-4), (166-4), (260-13), (263-12), (264-4).

tuy- : Tr. F. (duy-), “*Bilgi almak, öğrenmek, haber almak; işitmek, ses almak; dokunma, koklama vb. duyularla algılamak, hissetmek; nesnelere dokunmakla onların sıcaklık, soğukluk, sertlik, ağırlık, hareket vb. fizik durumlarından bilgi edinmek, hissetmek; sezmek, fark etmek, hissetmek*” (GTS, 2011:730): (30-10), (31-6), (53-7), (55-1), (142-3), (158-9), (161-6), (161-9), (298-5).

tüken- : Tr. F. (tüken-), “*Bitmek, sona ermek, kalmamak; güçsüzleşmek, bitkinleşmek, yorgunlaşmak; verimliliğini yiterek, söyleyecek sözü kalmamak*” (GTS, 2011:2397): (64-1).

uç- : Tr. F. (uç-), “*Kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak; uçak vb. araçlar özel mekanizma ile yerden yükselmek, havada yol almak; sıvı, gaz veya buhar durumuna geçmek; rengi solmak; rüzgâr veya başka bir itici güçle yerinden ayrılıp uzağa gitmek; yüksek yerden düşmek veya yuvarlanmak; belirlemek; patlayıcı madde ile parçalanmak; uçar gibi dalgalanmak; çok hızlı gitmek; hava yolu ile gitmek; yok olmak, ortadan kaybolmak; çok sevinmek; gerçek hayattan uzaklaşıp düşlere dalmak; keyif verici veya uyuşturucu madde aldıktan sonra kendinden geçmek; aşırı olmak; dinî inanışa göre ruh ölümden sonra göğe yükselmek*” (GTS, 2011:2407). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:141): (38-11), (45-3), (62-4), (92-2), (97-13), (151-13), (160-6), (160-10), (163-13), (165-6),

(167-7), (189-8), (189-11), (192-2), (197-7), (216-3), (216-6), (241-12), (256-4), (287-9).

uður- : Tr. F. (uður-), “*Uðurma işini yaptırmak; hızlı götürmek, hızlı sürmek; gizlice alıp gitmek*” (GTS, 2011:2408). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:568); (TEZCAN, 2001:95-96): (22-2), (26-2), (137-9), (139-8), (139-9), (281-13).

ufan- : Tr. F. (ufan-), “*Ufalanmak, küçük küçük parçalanmak*” (DS, 2009:4026); “*Parçalanmak, ufalanmak*” (TRS, 2009:3902): (109-12), (36-7).

uğra- : oğra- Tr. F. (uğra-), “*Yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak; bir yerin yanından, yakınından, içinden geçmek; fırlayarak çıkmak, hızla çıkmak; kötü duruma konu olmak yaklaşmak; cin, peri çarpmak*” (GTS, 2011:2410). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:793; 793); (KAÇALIN, 2004:96): (22-1), (242-10), (243-1), (256-3), (256-6), (257-8).

uğraş- / oğraş- : Tr. F. (uğraş-), “*Bir iş üzerinde sürekli çalışmak; bir işi başarmaya çalışmak, iş edinmek; zamanını bir işe verme durumunda kalmak; savaşmak; birine kötü davranmak*” (GTS, 2011:2411): (131-2), (193-11).

uğrat- / oğrat- : Tr. F. (uğrat-), “*Uğrama işini yaptırmak, uğramasına sebep olmak; savmak, çıkmak, dışarı atmak, kovmak*” (GTS, 2011:2411). Okuma denemesi için ayrıca bkz. KAÇALIN, 2004:96): (137-9).

ulal- : Tr. F. (ulal-), “*Büyümek, gelişmek, yetişmek*” (ERGİN, 1997.b:301); “*Sıralanmak, birbiri ardınca ortaya çıkmak, uzayıp gitmek; üstüne düşmek, zorlamak*” (DS, 2009:4034); “*Büyümek, yetişmek, yaşlanmak; artmak, çoğalmak*” (TRS, 2009:3935). Ayrıca fiille ilgili olarak bkz. (REİS, 2011:25-36): (16-7), (257-5).

ulaş- / uluş- : Tr. F. (ulaş-), “*Ulaşmak, bağrışmak*” (ERGİN, 1997.b:301). Gökyay’a göre *ulaşuban* şeklinde zarf-fiil eki almış sözcüğün anlamı, “*Karşılıklı bağırarak, bağrışmak, bağırarak; kabarmak, şişmek; gürlemek*”tir. (GÖKYAY, 2007:315): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:138): (4-3), (213-6).

ulıt- : Tr. F. (ulıt-), “*Ulumasını sağlamak*” (GTS, 2011:2415). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:537-538): (211-6) > *ulut-* : (128-3).

um- : Tr. F. (um-), “Bir şeyin olmasını istemek, beklemek; sanmak, tahmin etmek” (GTS, 2011:2416). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:194): (9-4), (139-3).

unit- : Tr. F. (unut-), “Aklında kalmamak, hatırlamamak; bir şeyi dalgınlıkla bir yerde bırakmak; bir şeyi yapamaz duruma gelmek; başışlamak; gereken önemi vermemek, üstünde durmamak; hatırdan, gönülden çıkarmak” (GTS, 2011:2418): (230-6), (209-7).

ur- : Tr. F. (vur-), “Elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak; ses çıkarmak için bir şeyi başka bir şey üzerine hızlıca çarpmak; etkisi bir yere kadar uzanmak; duyulmak, hissedilmek; üzerinde görünmek, üzerine düşmek, yansımak, aksetmek; olumsuz yönde etkilemek; hızla değmek, çarpmak; sürmek; takmak, koymak, bağlamak; bağlama, ilişkilendirmek; olduğundan başka biçimde görünmek; batıcı veya kesici cisimleri saplamak, kakmak; uygulamak, basmak, koymak; ses çıkarmak, ses vermek, çalmak; amaçladığı şeye rast getirmek; hızla çarpmak; silahla yaralamak, öldürmek; dokunmak, hasta etmek; soğuk, dolu vb. ürünlere zarar vermek; kalp, vuru durumunda olmak, çarpmak; piyango vb. çıkmak, isabet etmek; desteklemek, dayamak; çıkmak; sırtına, omzuna yerleştirmek; bir şeyi başka bir şey üzerine koymak; tavla oyununda pulu kırmak; manevi olarak yaralamak; içki içmek; kadeh tokuşturmak; herhangi bir biçimde haksız yoldan para almak, soymak; çarpma işlemini yapmak” (GTS, 2011:2491). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87, 110); (ÖZÇELİK, 2016:268; 466-467); (TEZCAN, 2001:328): (4-7), (7-11), (9-1), (10-9), (16-10), (17-10), (18-1), (18-5), (23-9), (24-1), (30-4), (35-6), (47-2), (48-2), (54-12), (65-9), (73-6), (80-8), (80-9), (81-1), (102-12), (109-8), (110-8), (120-9), (133-6), (148-13), (149-1), (153-2), (161-1), (176-12), (177-9), (183-4), (186-3), (186-4), (190-4), (190-5), (196-4), (204-6), (205-7), (210-8), (210-9), (211-3), (211-6), (211-12), (214-12), (216-6), (217-3), (219-3), (219-8), (222-12), (226-11), (228-3), (231-9), (235-1), (242-2), (251-9), (252-6), (253-3), (253-8), (257-11), (257-13), (261-5), (264-6), (265-7), (271-8), (275-8), (277-8), (278-7), (280-2), (284-3), (285-5), (285-7), (285-7), (288-9), (289-8), (290-4), (290-9), (291-6), (296-5), (298-3), (300-13), (303-11); >urışma: (148-8); >urmak: (80-8), (80-9)..

urıl- : Tr. F. (vurul-), “Vurma işine konu olmak; âşık olmak, gönül kaptırmak, sevdalanmak” (GTS, 2011:2492): (302-10).

urış- : Tr. F. (vuruş-), “*Birbirini vurmak, dövüşmek; savaşmak, çarpışmak*” (GTS, 2011:2493). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:579-580): (33-5), (33-7), (33-9), (33-12), (34-1), (34-3), (59-4), (148-8).

urlaŝ- : Tr. F. (urlaŝ-), “*Bağrışmak, çağrıŝmak, uluŝmak, büyük gürültü çıkarmak*” (ERGİN, 1997.b:303). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:110); (ALTUN, 2010:793-799); (TULUM, 2003:519-522); (TEKİN, 1986:142); (TEZCAN, 2001:38): (4-3).

uş- : Tr. F. (us-), “*Sanmak, ummak*” (ERGİN, 1997.b:303). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:217): 139-3.

uşan- : Tr. F. (usan-), “*Tekrarlanması, uzun sürmesi dolayısıyla bir şeyden hoŝlanmaz veya sıkılır duruma gelmek, bıkmak, bezmek*” (GTS, 2011:2420); “*Yılmak, bezmek, bıkmak*” (DRS). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:380-381; 382): (57-7), (161-10), (199-6).

uvan- : Tr. F. (uvan-), “*Ufanmak, kırılmak, parçalanmak*” (TRS, 2009:4017). “*ovatdı*” okumasına karşı çıkan Gökyay, sözcüğün geçtiğı yer itibariyle doğru şeklinin “*ovandı*” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:336): (67-5), (251-13), (289-8).

uvat- : Tr. F. (uvat-), “*Ufaltmak; ikiye bölmek*” (DS, 2009:4048); “*Ufaltmak, ufalamak, kırmak, parçalamak*”: (186-3), (251-9), (256-6), (256-10), (285-8).

uy- Tr. F. (uy-), “*Ölçüleri birbirini tutmak; renk, biçim vb. yönünden birbirini tutmak, uygun düşmek; zevke, anlayıŝa uygun düşmek; bir inanca, bir anlayıŝa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek; bağlı kalmak, tabi olmak; uygun düşmek, münasip olmak*” (GTS, 2011:2430). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:194): (9-4).

uyu- : Tr. F. (uyu-), “*Uyku durumunda olmak; ilaç etkisiyle ağrı duymayacak kadar derin uykuya dalmak; işlem görmemek, durgun kalmak, el sürülmemek; çevresindeki olayları fark etmemek, görmemek*” (GTS, 2011:2431). Gökyay, ifade için verilen “*yatmak*” karşılığının herkes tarafından bilinen bir ifade olmasına rağmen yine yanlış verildiğini ve her “*yatma*” durumunun “*uyuma*” olmadığını dile getirmiştir. (GÖKYAY,

2007:338-339): (192-7), (192-7), (227-7), (264-10), (265-8), (266-3), (273-12), (274-3), (274-10), (267-6), (267-7), (267-13), (273-13); >uyumak: (267-7).

uzan- : Tr. F. (uzan-), “*Boylu boyunca yatmak; gitmek; bir alana yayılmak; bir şey boyunca sıralanmak; yetişmek, ulaşmak; vücudunu yöneltmek veya vücuduyla birlikte kolunu uzatmak; sarkıntılık etmek*” (GTS, 2011:2435): (44-4), (44-4).

ügin- : Tr. F. (ügin-), “*Katılaşmak, mayalaşmak, uyuşmak, üyüşmek, pıhtılaşmak*” (ERGİN, 1997.b: 306). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88); (106-7).

ügit- : Tr. F. (öğüt-), “*Öğütmek*” (GTS, 2011:1841): (16-10).

üleş- : Tr. F. (üleş-), “*Bölüşmek, paylaşmak*” (GTS, 2011:2444): (73-4).

ür- : Tr. F. (ürü-), “*Havlamak*” (GTS, 2011:); “*Yavaşça sallamak; salınmak; çoğalmak, üremek; sabaha karşı davar, otlamaya kalkmak; kendi kendine yıkılmak; havlamak*”; “*Havlamak; köpek bağırarak, ürümek*” (TRS, 2009:4080); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:705-706): (47-9).

ürk- : Tr. F. (ürk-), “*Bir şeyden korkup sıçramak, tevahhuş etmek; şaşkınlık ve korku duymak; ağaç meyve vermemek; çekinmek*” (GTS, 2011:2449): (47-11), (143-6), (161-1), (214-8), (216-1), (216-5), (216-11), (220-3), (220-5), (263-5), (263-6), (263-8), (214-13), (247-7); >ürkmek: (216-5).

ürkit- : Tr. F. (ürküt-), “*Ürküntü vermek; korkutup kaçırmak; herhangi bir etkiyle bitkinin gelişmesini engellemek; korkutmak; kuşkulandırmak*” (GTS, 2011:2449): (264-7), (264-12).

üş- : Tr. F. (üş-), “*Üşüşmek; her yandan çokça bir araya gelmek, toplanmak, birikmek, üşmek*” (GTS, 2011:2456). Uyuşdu ve yuşar okumalarına tenkiten Gökyay, Dresden yazmasında üşdü (s. 64, satır 13) olarak geçtiğini ve doğrusunun da bu olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:322): (65-13), (89-4), (196-8).

üşendür- : Tr. F. (üşendir-), “*Tâciz etmek, tedirgin etmek, rahatsız etmek*” (TRS, 2009:4111): (226-13).

üşür- : Tr. F. (üşür-), “Üşme işini yaptırmak, saldırtmak” (GTS, 2011:2456). Gökyay aşırın okumasının doğru olduğunu düşündüğü şeklini metin içerisindeki yerinden ve cümlelerin anlamından çıkartarak *üşürün* demiştir. (GÖKYAY, 2007:336): (296-10).

üz- : Tr. F. (üz-), “Derisini yüzmek, koparmak, kırmak, kesmek, bozmak, ayırmak, uzaklaştırmak; yüzmek” (TRS, 2009:4134); “Üzüntü vermek; bir şeyi gerip çekerek gevşetmek, sürterek aşındırmak” (GTS, 2011:2460). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:110); (TEZCAN, 2001:368); (ÖZÇELİK, 2016:773-774; 825; 849-850): (28-5), (47-3), (85-2), (93-12), (95-9), (186-4), (189-11), (276-6).

üzil- : Tr. F. (yüzül-), “Yüzme işi yapılmak; derisi çıkarılmak; sömürülmek” (GTS, 2011:2460): (67-9), (155-9), (202-8), (254-9), (190-9).

var- : Tr. F. (var-), “Erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak; belli bir duruma veya düzeye gelmek; hoş olmayan bir sona ermek; bir şeyi iyice anlamak veya duymak; acımadan, çekinmeden yapmak; kadın, evlenmek; bir durumdan başka duruma geçmek” (GTS, 2011:2471). Ayrıca bkz. (SERTKAYA, 2004:137; 140): (7-9), (9-1), (9-4), (18-8), (18-10), (24-9), (25-5), (38-12), (39-1), (40-10), (40-9), (51-1), (53-1), (55-2), (63-4), (70-10), (77-7), (78-2), (82-3), (83-2), (83-9), (88-5), (88-6), (88-7), (90-1), (90-13), (90-2), (94-9), (95-2), (97-8), (99-11), (99-5), (102-12), (102-13), (106-10), (106-9), (107-1), (108-7), (109-13), (112-12), (112-3), (113-1), (113-10), (114-1), (114-12), (114-13), (114-4), (114-6), (114-7), (114-9), (115-4), (116-1), (116-3), (133-6), (135-13), (137-6), (138-10), (138-9), (139-12), (144-10), (144-13), (145-8), (145-8), (147-7), (151-8), (166-13), (166-7), (166-7), (167-1), (167-9), (168-4), (169-1), (172-2), (172-2), (173-3), (175-5), (176-5), (177-12), (178-1), (179-2), (184-6), (191-11), (19-13), (191-4), (194-9), (205-11), (208-13), (21-10), (215-5), (216-12), (216-2), (219-1), (219-5), (220-7), (231-3), (231-4), (231-7), (240-12), (240-4), (242-9), (244-4), (245-13), (245-6), (246-9), (247-10), (247-8), (250-2), (254-2), (257-2), (258-10), (258-11), (259-7), (259-7), (261-1), (261-12), (262-6), (263-12), (264-13), (265-1), (266-6), (266-8), (267-4), (273-10), (273-4), (275-7), (276-12), (277-12), (277-6), (279-7), (280-5), (280-6), (284-2), (285-11), (286-2), (293-9), (299-8), (301-10), (301-12), (301-2), (302-4); >varmak: (112-12), (116-3), (77-7), (246-9).

ver- / **vir-** : Tr. F. (ver-), “Üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine ulaştırmak, iletmek; bırakmak veya başışlamak; ondan bilmek, atfetmek; düşünce veya bilgi anlatan şeyleri başkalarına iletmek, bildirmek; döndürmek, çevirmek, yöneltmek; herhangi bir duruma yol açmak; satmak; kızı, kadını biriyle evlendirmek; ödemek; yaymak; bitki ve ağaç, ürün üretmek; herhangi bir şey ortaya çıkarmak, oluşturmak; hepsini herhangi bir duruma sokmak; sahip olmasını sağlamak; bir şey üzerinde etki yapmak, biçimini değiştirmek; tespit etmek; kazandırmak, katmak; ayırmak, harcamak; dayamak; doğurmak; cinsel yönden kendisini kullandırmak; kök veya gövdeleri sonuna -ı (-i, -u, -ü) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur” (GTS, 2011:2481); > ver-. (176-8); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109, 111); (SERTKAYA, 2004:140); (ÖZÇELİK, 2016:397; 753); (TEZCAN, 2001:319): (3-11), (14-9), (15-10), (16-4), (16-6), (17-2), (17-4), (18-9), (18-12), (18-12), (18-13), (19-1), (19-2), (19-3), (19-5), (19-7), (19-8), (19-9), (19-9), (25-2), (25-3), (25-11), (26-12), (27-2), (28-5), (32-12), (33-1), (33-12), (33-5), (33-7), (33-9), (34-1), (35-9), (35-9), (36-1), (36-3), (39-2), (41-11), (41-12), (46-9), (47-13), (47-6), (49-10), (49-12), (49-13), (49-13), (50-1), (50-2), (50-2), (50-6), (51-4), (52-12), (52-8), (52-9), (56-3), (59-10), (59-11), (59-4), (60-10), (60-4), (60-5), (60-6), (60-7), (66-13), (66-8), (66-9), (67-8), (69-9), (70-2), (70-3), (70-6), (70-9), (72-8), (73-12), (75-2), (76-12), (76-4), (76-5), (76-7), (76-8), (76-9), (78-3), (79-1), (81-13), (82-1), (82-4), (84-2), (86-12), (86-3), (86-6), (86-7), (87-13), (91-1), (91-3), (91-4), (91-5), (94-5), (94-5), (95-5), (97-10), (98-7), (101-4), (101-7), (102-1), (102-1), (102-12), (102-3), (106-13), (106-13), (107-1), (108-6), (110-12), (110-3), (110-4), (111-1), (112-2), (114-6), (116-12), (118-10), (118-7), (118-8), (118-8), (122-12), (122-8), (122-9), (123-2), (126-7), (135-13), (135-7), (137-2), (137-3), (139-2), (141-10), (141-11), (143-10), (145-1), (145-10), (145-10), (146-5), (146-5), (146-7), (148-3), (148-3), (148-5), (149-13), (150-1), (150-12), (150-2), (154-12), (154-12), (155-4), (155-9), (159-10), (162-1), (163-7), (164-2), (165-8), (165-9), (166-13), (166-9), (167-1), (167-1), (167-10), (167-9), (167-9), (168-6), (168-7), (170-12), (170-6), (172-9), (174-13), (174-3), (176-2), (177-6), (179-5), (180-1), (181-7), (182-13), (183-1), (184-2), (184-3), (184-6), (185-12), (185-9), (186-1), (186-10), (186-6), (186-6), (187-1), (191-11), (201-7), (202-8), (203-7), (206-1), (206-5), (208-6), (209-12), (212-6), (213-12), (215-10), (215-9), (217-12), (218-2), (220-11), (220-12), (220-4), (220-9), (221-1), (221-10), (221-3), (221-5), (221-7), (221-8), (221-9), (222-2), (222-4), (223-2), (223-6), (223-7), (223-7), (223-8), (223-9), (224-

11), (224-12), (226-9), (232-5), (234-11), (235-10), (235-11), (235-12), (235-12), (235-6), (236-13), (237-1), (237-3), (237-4), (238-4), (240-1), (244-4), (246-1), (246-10), (246-12), (246-13), (247-1), (247-2), (247-4), (248-3), (249-12), (251-3), (251-3), (253-12), (253-12), (253-13), (253-2), (254-7), (254-8), (255-12), (258-13), (259-9), (261-10), (261-4), (262-11), (262-13), (262-5), (266-12), (266-9), (266-9), (267-1), (267-2), (268-9), (274-12), (274-4), (275-11), (275-6), (276-7), (277-2), (278-4), (285-11), (286-4), (293-13), (295-11), (296-1), (296-13), (297-4), (300-7), (302-4), (302-6), (304-11), (304-8); >virışmek: (179-5); >virmek: (172-9), (177-6), (249-12).

yağ- : Tr. F. (yağ-), “*Yağmur, kar, dolu gökten düşmek; toz, mermi vb. yüksekten çokça düşmek; üst üste ve çok gelmek*” (GTS, 2011:2502): (4-8), (41-3), (46-12), (48-6), (115-13), (208-12).

yağla- : Tr. F. (yağla-), “*Yağ sürmek; sürtünen iki yüzey arasına, kaymayı kolaylaştırmak için yağlı bir madde sürmek; dalkavukça övmek, yağ çekmek*” (GTS, 2011:2501): (229-2).

yağmala- : Tr. F. (yağmala-), “*Birçok kimse, zor kullanarak bir malı alıp kaçmak; kurnazlıkla çarpamak, vurgunculuk etmek; savaş sonunda zafer kazanmış asker insanları tutsak olarak almak ve malı ele geçirmek*” (GTS, 2011:2502): (36-10), (39-8), (40-2), (41-7), (72-1), (72-10), (213-4), (281-5), (285-9), (292-10), (292-10), (292-11), (292-12), (293-6), (294-6), (295-12), (295-13), (304-5).

yak- : Tr. F. (yak-), “*Yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak; ateşle yok etmek; ışık vermesini sağlamak; ısı etkisiyle zarar vermek; keskin, sert ve ısıracı bir duyum vermek; yanıyormuş gibi bir etki yapmak; kurutmak, zarar vermek; çok sıcak olmak; karartmak; çok üşütmek; tedavi etmek amacıyla doku, damar vb. dağlamak; silahla vurmak; yıkıma, zarara yol açmak, büyük bir zarara uğratmak, mahvetmek; güçlü sevgi uyandırmak; zamanında kullanılmadığından hükmünü yitirmek; kına, yakı vb.ni koymak, sürmek*” (GTS, 2011:2509). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:167): (43-6), (92-11), (177-9), (182-12), (185-8), (188-12), (190-2).

yaķış- : Tr. F. (yakış-), “*Güzel durmak, iyi gitmek, yaraşmak, uygun gelmek; uygun olmak, iyi karşılanmak, münasip olmak*” (GTS, 2011:2508). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (107-2).

yaķlan- : Tr. F. (yaklan-), “*Yaklaşmak*”.(TRS, 2009:4221). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (ÖZÇELİK, 2016:549); (TEZCAN, 2001:212): (133-3).

yalabı- Tr. F. (yalabı-), “*Parıldamak, parlamak, ışıldamak; şimşek çakmak*” (GTS, 2011:2510): (200-7).

yalvar- : Tr. F. (yalvar-), “*Birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındırarak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek*” (GTS, 2011:2516): (161-12), (161-12), (169-8), (169-9), (252-4), (252-10), (252-12).

yalvart- : Tr. F. (yalvart-), “*Yalvarma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2516): (211-7).

yan- : Tr. F. (yan-), “*Birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak; ateş durumuna geçmek, tutuşmak; ısı, ışık veren bir konuma geçmek; bütünü veya bir bölümü ateş veya sıcaklıķın etkisi ile bozulmak, kömür durumuna geçmek; ısı etkisiyle vücudun bir yanı yara olmak, kızarmak veya rengi koyulaşmak; vücut veya nesnelerin ısısı artmak; parlamak, parıldamak; birtakım etmenlerin etkisiyle işe yaramaz duruma gelmek; yanık acısına benzer bir acı duymak; çok istemek, çabalamak; çok üzölmek; çok sevmek, büyük bir aşk ile sevmek; hükümsüz kalmak, deķerini yitirmek; zarara, kötölüķe uğramak; çocuk oyunlarında oyun dışı kalmak; bir bir sıralamak, dile getirmek, dert dökmek, anlatmak*” (GTS, 2011:2523): (25-10), (36-9), (52-3), (103-9), (103-12), (120-9), (137-8), (138-6), (138-7), (138-13), (138-13), (139-6), (141-4), (141-5), (145-5), (195-12).

yanaş- : Tr. F. (yanaş-), “*Bir şeyin, bir kimsenin yanına gelmek; vapur, kayık vb. kıyıya varmak; karışmak, ilgilenmek, istek göstermek; ilişki kurmak*” (GTS, 2011:2519). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:180): (7-13).

yandur- : Tr. F. (yandır-), “*Yanmasına sebep olmak, yakmak*” (GTS, 2011:2520): (36-9), (148-8).

yanıl- : Tr. F. (yanıl-), “*Tanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak; sonucunu düşünmeden veya bilmeden uygunsuz bir davranışta bulunmak*” (GTS, 2011:2521): (279-5).

yangulan- : Tr. F. (yankılan-), “*Ses vermek, ses çıkarmak, yankı durumunda geri dönmek, aksetmek*” (GTS, 2011:2522); > yangulan- : “*Bir doku veya bir organda iltihap oluşmak, iltihaplanmak*” (GTS, 2011:2520); “*Hastalık ateşiyle dudakları uçuklamak, halsiz düşmek; dert yanmak*” (DS, 2009:4168); > yankulanmak: “*Aksisada çıkarmak, ses aksetmek*” (TRS, 2009:4288): (228-4).

yap- : Tr. F. (yap-), “*Ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek; olmasına yol açmak; yol almak; onarmak, tamir etmek; bir şeyi başka bir şey durumuna getirmek; bir dileği, bir isteği yerine getirmek, uygulamak, ifa etmek; bir düşünceyi, bir davranışı, bir isteği işe dönüştürmek, gerçekleştirmek; düzenli bir duruma getirmek; üretmek; bir harekete, işe başlamak veya bir hareketle, işle uğraşmak; salgılamak, çıkarmak; dışkı çıkarmak; gerçekleştirmek; tehdit yoluyla birini herhangi bir duruma düşürmek; evlendirmek; bir durum yaratmak; edinmek, sahip olmak; bir kimseye bir meslek kazandırmak, yetiştirmek; davranmak, hareket etmek; olmak*” (GTS, 2011:2529). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112); (SERTKAYA, 2004:150-151); (ÖZÇELİK, 2016:624); (TEZCAN, 2001:244): (122-1), (169-13), (177-10), (207-13), (213-7), (280-7), (281-4), (285-1), (291-8).

yapdur- : Tr. F. (yaptır-), “*Yapmasını sağlamak, yapmasına imkân vermek; satın almak*” (GTS, 2011:2531): (156-3), (179-11), (256-4).

yapıl- : Tr. F. (yapıl-), “*Yapma işine konu olmak; gerçekleştirilmek, ortaya çıkarılmak*” (GTS, 2011:2527): (7-8), (110-13), (205-13), (280-1).

yapın- : Tr. F. (yapın-), “*Kapanmak, siperlenmek*” (ERGİN, 1997.b:320); “*Kendine yapmak veya kendi için yaptırmak; özenmek, hazırlanmak*”: (285-6), (303-6).

yapış- : Tr. F. (yapış-), “*Yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak; iyice yaklaşmak, sokulup değmek; aralık bırakmayacak biçimde üzerine dokunmak; bir iş yapmak amacıyla, hevesle bir şeyi eline almak; sıkıca yakalamak, tutmak, sarılmak; başı çekenin çok yakından izlemek;*

birini rahatsız etmek, sataşmak, peşini bırakmamak, musallat olmak” (GTS, 2011:2528): (52-8), (52-12), (189-1), (189-2), (199-10), (199-10), (204-5), (211-11), (231-6), (268-13).

yar- : Tr. F. (yar-), “*Uzunlamasına bölüp ayırmak; buğday, arpa vb. tahıl tanelerini değirmende kırmak; derin yara açmak; yarık açmak; kesip açmak; ortasından, içinden geçmek*” (GTS, 2011:2541). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112); (ÖZÇELİK, 2016:548); (TEZCAN, 2001:159-161; 211); (SERTKAYA, 2004:148-149): (80-4), (80-5), (113-2), (117-10), (227-8), (131-6).

yaralan- : Tr. F. (yaralan-), “*Yaralama işi yapılmak*” (GTS, 2011:2532): (26-7), (49-11).

yaraş- : Tr. F. (yaraş-), “*Yakışmak, uymak; yatkın olmak*” (GTS, 2011:2534): (258-2).

yarat- : Tr. F. (yarat-), “*Allah, olmayan bir şeyi var etmek; zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak; olmasına, ortaya çıkmasına yol açmak, sebep olmak*” (GTS, 2011:2535): (8-3), (144-12), (148-9), (149-6), (189-4), (210-12), (212-12), (268-11).

yarçı- : Tr. F. (yarçı-), “*Bahtiyar olmak, mes’ut olmak, yüzü gülmek, fayda görmek, iyi olmak, çırağ olmak, nimet ve ihsana nail olmak*” (ERGİN, 1997.b:322). *yarçı-* fiili ile ilgili olarak geniş okuma, anlamlandırma denemeleri için bkz. (ÖZKAN, 2010:1-6); (ALIŞIK, 2002:162): (20-3), (43-3), (71-11), (87-7), (91-2), (91-5), (94-6).

yarı- : Tr. F. (yarı-), “*Bahtiyar olmak, mes’ut olmak, yüzü gülmek, fayda görmek, iyi olmak, çırağ olmak, nimet ve ihsana nail olmak*” (ERGİN, 1997.b:322). Ayrıca okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (ÖZKAN, 2010:1-6): (20-3), (43-3), (71-11), (87-6), (91-2), (91-5), (94-6).

yarıl- : Tr. F. (yarıl-), “*Yarma işi yapılmak; üzerinde yarık açılmak*” (GTS, 2011:2538): (128-9), (217-10), (220-2), (230-10).

yarış- : Tr. F. (yarışmak), “*Üstünlük kazanmak amacıyla bir yarışmaya katılmak; bir yarışmada başkalarından üstün olmak için çaba göstermek; başkalarından üstün olmaya çalışmak, rekabet etmek*” (GTS, 2011:2540): (178-10).

yaşan- : Tr. F. (yasan-), “*Tertip ve tanzim olunmak, tertibat almak, hazırlanmak, tertiplenmek, karar vermek*” (ERGİN, 1997.b:323): (193-11).

yaşa- : Tr. F. (yaşa-), “*Canlılığını, hayatını sürdürmek; sağ olmak; varlığını sürdürmek; oturmak, eylemek; geçinmek; herhangi bir durumda bulunmak veya olmak; görüp geçirmek, başından geçmek; sürmek, devam etmek; varlıklı, endişesiz, hoş vakit geçirmek, keyif sürmek; keyfi yerine gelmek, mutlu olmak, işleri yolunda olmak; bir durumu yaşar gibi olmak, bir durumla özdeşleşmek, duymak, hissetmek*” (GTS, 2011:2546): (170-9).

yaşar- Tr. F. (yaşar-), “*Islanmak, nemlenmek*” (GTS, 2011:2547): (259-6), (279-7).

yaşla- : Tr. F. (yaşla-), “*Yaşlamak, yaş yaşamak, yaş sahibi olmak, yaş idrak etmek*” (ERGİN, 1997.b:323). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:204): (126-3).

yaşmaklan- : Tr. F. (yaşmaklan-), “*Yaşmakla örtünmek*” (GTS, 2011:2548): (79-3).

yaşur- Tr. F. (yaşur), “*Saklamak, gizlemek, örtmek, kapatmak; örtülmek, kapanmak*” (TRS, 2009:4385). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:739): (232-9), (269-13), (289-1); >yaşurmak : (232-9), (269-13), (289-1).

yat- : Tr. F. (yat-), “*Bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak; uyumak veya dinlenmek için yatağa girmek; yatay veya yataya yakın bir duruma gelmek, eğilmek; geceyi geçirmek üzere bir yerde kalmak; boş yere beklemek; işlemez, çalışmaz durumda kalmak; bir özellik kazanmak için bir şeyin içinde beklemek; belli bir süreyi cezaevinde geçirmek; ölü gömülmüş olmak; düz bir duruma gelmek, düzleşmek; cinsel ilişkide bulunmak; bir düşüncüyü veya bir öneriyi benimsemek, razı olmak; heves etmek, eğilmek; bulunmak, var olmak; olumsuz veya başarısız bir sonuç almak; işsiz kalmak, çalışmamak; bilerek yenilmek, şike yapmak*” (GTS, 2011:2551): (9-13), (20-7), (21-6), (26-1), (28-3), (37-11), (37-11), (40-10), (46-7), (60-2), (71-13), (76-6), (84-8), (103-12), (104-7), (105-4), (105-10), (118-13), (128-4), (138-1), (139-7), (142-8), (145-4), (146-2), (146-11), (148-1), (164-7), (168-9), (169-1), (180-5), (193-9), (193-12), (207-12), (207-12), (208-1), (209-6), (216-12), (217-6), (224-7), (230-1), (241-5), (242-9),

(243-11), (244-5), (245-8), (245-12), (253-11), (258-9), (259-4), (264-9), (265-8), (266-3), (268-5), (268-6), (268-7), (273-11), (274-2).

yayıl- : Tr. F. (yayıl-), “Yayma işine konu olmak veya yayma işi yapılmak; hastalık, pek çok kimseye geçmek veya bulaşmak; genelleşmek; herkes tarafından duyulmak; genişlemek, büyümek; serilmek, döşenmek; koyun, inek vb. otlamak; rahat bir biçimde, sere serpe oturmak; kaynağından çıkan ışık, doğru çizgiler hâlinde türlü yönlerde dağılmak; ayrıntıya girmek, açılmak” (GTS, 2011:2556): (29-13), (244-2).

yaykan- : Tr. F. (yaykan-), “Yıkanmak” (DS, 2009:4213); > yaykan-, (yayhan-): “Yıkanmak, yunmak; çalkanmak, kımıldamak” (TRS, 2009:4444). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:495-499; 540); (ALİŞİK, 2002:161): (111-2), (128-10), (129-5), (279-13).

yayla- : Tr. F. (yayla-), “Yazın yaylada oturmak, yaylaya çıkmak” (GTS, 2011:2557). “yayladım” ifadesinin doğrusu, Gökyay’a göre yaylarım şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:326). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:224): (104-8), (146-2), (148-1), (168-9).

yaz- : Tr. F. (yaz-), “Söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak; yazı ile anlatmak, yazıya dökmek; yazar olarak görev yapmak; yazı ile bildirmek, haber vermek; bir bilim veya edebiyat eseri oluşturmak; sayaç vb. sayılarla niceliği belirtmek; kaydetmek; bir göreve almak; insanın geleceğini belirlemek; gelinin yüzünü süslemek; kök veya gövdeleri sonuna -a (-e) zarf-fiil eki almış fiillere gelerek yaklaşma bildiren birleşik fiiller oluşturur; yaymak, sermek; açmak” (GTS, 2011:2562): (7-6), (49-5), (84-5).

yazıl- : Tr. F. (yazıl-), “Yazma işi yapılmak; kendini bir yere yazdırmak, kaydolmak; birine tutulmak, sevmek” (GTS, 2011:2561): (3-12), (7-5).

yen- : Tr. F. (yen-), “Savaş veya yarışmada üstünlük sağlamak, üstün gelmek; kazanmak, ütmek; tutmak, bastırmak; yemek işine konu olmak; aşınmak” (GTS, 2011:2575). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112); (ÖZÇELİK, 2016:770): (17-13), (17-13), (174-2), (183-6), (183-6), (241-12), (265-8), (266-3), (271-5).

yeşer- : Tr. F. (yeşer-), “*Bitki yaprak vermek, yapraklanmak; yeşil renk almak, yeşillenmek; canlanmak, yeniden ortaya çıkmak*” (GTS, 2011:2582): (118-6).

yet- : Tr. F. (yet-), “*Bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak; yeterli sebep olmak; kötü bir davranış, durum, tutum yeterli olmak, kâfi gelmek; başkasına gereksinim duymamak, kendine yeter olmak; bir yaşa erişmek, ulaşmak; olgunlaşmak*” (GTS, 2011:2587). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112; 113); (ÖZÇELİK, 2012:79-83); (TEKİN, 1986:144); (ÖZÇELİK, 2016:362; 691-692; 707); (DAŞDEMİR, 2004:1-4): (8-10), (9-5), (10-2), (32-8), (39-7), (40-3), (41-6), (50-7), (57-10), (60-13), (60-9), (60-9), (61-1), (61-1), (61-4), (61-4), (61-5), (61-10), (61-11), (61-12), (62-2), (62-2), (62-3), (62-6), (62-7), (62-7), (62-10), (62-11), (62-12), (63-2), (63-3), (63-3), (63-6), (63-6), (63-7), (63-13), (64-1), (64-2), (73-5), (83-10), (101-8), (115-13), (121-2), (128-5), (129-10), (129-10), (143-5), (150-10), (150-11), (150-11), (151-11), (151-11), (151-12), (151-3), (151-7), (151-7), (151-8), (152-10), (152-11), (152-12), (152-2), (152-2), (152-2), (152-2), (152-3), (152-6), (152-7), (152-7), (152-8), (152-9), (156-13), (193-12), (193-2), (193-3), (193-8), (197-9), (204-2), (204-5), (206-8), (207-3), (208-10), (208-9), (209-10), (211-11), (212-3), (218-5), (235-8), (249-5), (257-12), (259-8), (271-10), (279-6), (281-1)

yet- : Tr. F. (yet-), “*Yedekte götürmek*” (ERGİN, 1997.b:327). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (39-7), (40-3), (41-6), (83-8), (83-10), (275-13).

yetiş- : Tr. F. (yetiş-), “*Ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak; vaktinde tamam olmak, bitmek, hazırlanmak, hazır olmak; vaktinde varmak, vaktinde bulunmak; bir işe başlamış olanlara veya gidenlere sonradan katılmak; değmek, uzanıp dokunabilmek; vakit bulmak, yapabilmek; yetmek, yeter olmak, kâfi gelmek; bir zamanda yaşamış olmak, bir zamanı veya kimseyi görmüş olmak; üremek, büyümek, olmak; eğitim görmüş olmak, öğrenmek, gelişmek; iş görebilecek yaşa gelmek, büyümek; yardım etmek, yardımına koşmak; ortaya çıkmak*” (GTS, 2011:2585): (120-11), (171-7), (246-3), (300-6).

yetür- : Tr. F. (yetir-), “*Bitirmek, tamamlamak; besleyip büyütmek, yetiştirmek; yetiştirmek, idare etmek*” (GTS, 2011:2585). Metinde “*yetiridir*” ifadesinde de geçer.

Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112); (TEZCAN, 2001:44); (TULUM, 2003:527); (TEKİN, 1986:143): (4-13). (32-10), (73-1), (84-13), (100-9), (141-3), (211-8), (299-2).

yığ- : Tr. F. (yığ-), “*Bir tepe oluşturacak biçimde üst üste koymak; biriktirmek; toplamak, bir araya getirmek*” (GTS, 2011:2588): (4-2), (15-8), (16-2), (25-12), (40-13), (43-5), (102-6), (102-7), (173-6).

yığıl- / yığıl- : Tr. F. (yığıl-), “*Yığma işine konu olmak veya yığma işi yapılmak; çok sayıda birikmek, toplanmak; düşmek, yıkılmak, kendini tutamayıp çökmek*” (GTS, 2011:2588): (219-5), (230-5), (233-13), (286-9), (301-11).

yığışdur- : Tr. F. (yığıştır-), “*Yığıştırmak, toplamak, derleyip toplamak*”, (ERGİN, 1997.b:328), > *yığıştır-*: “*Çekindirmek, sakındırmak, men etmek*” (TRS, 2009:4566): (67-9), (123-6), (155-11), (171-3), (202-10), (305-6).

yığşur- : Tr. F. (yığşur-), “*Toplamak*” (ERGİN, 1997.b:328). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:290); (TEZCAN, 2001:99): (28-5).

yıklıl- : Tr. F. (yıkıl-), “*Yıkma işi yapılmak veya yıkma işine konu olmak; herhangi bir sebeple çökmek, göçmek; devrilmek, yığılmak; istenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak; yok olmak, mahvolmak; yenilmek, yüklenmek*” (GTS, 2011:2589): (118-4), (134-9).

yık- : Tr. F. (yık-), “*Kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak, tahrip etmek; insan, hayvan veya ağaç devirmek; bir yana eğmek; birine yüklemek; yük indirmek; herhangi bir suç, iş vb.ni birine yüklemek; yıkımına yol açmak, mahvına sebep olmak*” (GTS, 2011:2590). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112): (24-1), (37-12), (41-5), (42-10), (42-10), (43-1), (61-6), (117-8), (122-1), (127-11), (137-5), (150-5), (151-6), (152-5), (177-10), (181-11), (213-7), (280-7), (281-2), (281-4), (291-7).

yıkıdur- : Tr. F. (yıkıtır-), “*Yıkma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2590). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:722): (139-8), (223-13).

yıklıl- : Tr. F. (yıkıl-), “*Yıkma işi yapılmak veya yıkma işine konu olmak; herhangi bir sebeple çökmek, göçmek; devrilmek, yığılmak; istenmeyen biri çekilip gitmek, defolmak;*

yok olmak, mahvolmak; yenilmek, yüklenmek” (GTS, 2011:2589): (5-7), (10-7), (18-5), (27-8), (27-11), (36-3), (67-1), (105-10), (123-2), (155-4), (173-1), (181-12), (190-6), (213-13), (254-8), (259-4). > *yıkılamasun*: (170-13).

yıldıra- : Tr. F. (yıldıra-), “*Parıldamak; parlamak*” (ERGİN, 1997.b:330). Ergin sözlükte *yıldıra-* olarak vermiştir ancak *yıldır-* şeklinde de düşünülebilir: (216-12).

yılga- : Tr. F. (yılga-), “*Atı koşturmak*” (TRS, 2009:4582); “*Atı dört nala sürmek; at dört nala koşmak, kovalamak (Çayağzı)*”; “*Dört nala koşmak*”. (DS, 2009:4270). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:112-113; 230): (39-4), (91-6).

yırğa- : Tr. F. (yırğa-), “*Sallamak, ırgalamak*” (ERGİN, 1997.b: 330). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:52); (ÖZÇELİK, 2016:499); (TEZCAN, 2001:188-189): (111-8).

yırt- : Tr. F. (yırt-), “*Kâğıt, kumaş gibi bükülüp katlanan şeyleri parçalamak; vücudu kanatacak kadar derin çizmek; yok etmek, bastırmak; sağrısını mahmuzla yaralayarak binek hayvanını alıştırmak; zorlamak; bir işi yapmaktan kurtulmak; köşeyi dönmek*” (GTS, 2011:2595). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (55-6), (92-5), (93-3), (95-4), (95-5), (97-8), (116-11), (117-1), (140-4), (172-8), (266-9).

yırtıl- : Tr. F. (yırtıl-), “*Yırtma işi yapılmak veya yırtma işine konu olmak; çekinmesi, sıkılması kalmamak*” (GTS, 2011:2595): (172-8).

yi- : Tr. F. (ye-), “*Yemek yeme, karın doyurma işi; yenmek için pişirilip hazırlanmış yiyecek, aş, taam, ekmek; günün belli saatlerinde yenilen besin; konuklara yiyecek verilerek yapılan ağırlama*” (GTS, 2011:2569). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:793): (4-3), (5-7), (8-13), (10-6), (10-6), (10-7), (11-9), (11-9), (11-10), (14-3), (14-3), (14-3), (37-13), (50-11), (50-12), (50-13), (51-7), (51-12), (52-3), (53-3), (53-3), (54-1), (54-2), (54-4), (55-1), (55-1), (58-3), (66-6), (71-10), (91-1), (91-7), (96-2), (106-10), (112-3), (112-6), (112-11), (127-2), (127-2), (127-4), (127-13), (134-2), (134-2), (138-3), (154-9), (158-3), (172-5), (192-5), (203-3), (209-5), (211-1), (215-4), (218-7), (219-4), (219-5), (220-12), (221-3), (221-3), (225-5), (227-7), (227-7), (234-8), (234-9), (240-4), (240-13), (256-1), (256-7), (257-8), (258-11), (272-6), (273-2), (275-5), (275-10), (276-8), (291-12), (294-12), (296-12), (297-8), (299-9); > *yime*:

(66-6), (154-9), (203-3), (215-4), (225-5), (256-1), (291-12), (299-9); >yimek: (10-7), (50-11), (96-2), (134-2), (209-5), (218-7), (219-5), (220-12), (257-8), (258-11), (272-6), (294-12).

yidür- : Tr. F. (yedir-), “Yemesini sağlamak; ağzına yiyecek vermek, beslemek, karnını doyurmak; bir şeyi azar azar başka bir şeyin içine karıştırarak belli olmayacak duruma getirmek; bir fazlalığı herhangi bir biçimde kullanmak; nefis, namus, şan, kibir vb. kavramlarla kullanıldığında yakıştırmak, yaraştırmak; bir kimseye rüşvet vermek” (GTS, 2011:2565): (8-9), (26-4), (101-3), (139-4), (137-9).

yiliş- : (yiliş- / yeliş- / yelik-), “Şımarık, yaramazlık yapmak; oynamak; deve oynamak; ivcenlik yapmak; aşermek, üşüyerek sızlamak; şımarık davranmak; şımarık” (TRS, 2009:4502); “Yel gibi koşmak; Koşuşmak, birlikte yelip gitmek, yarışmak” (TRS, 2009:4502). Muharrem Ergin’in sözlüğünde yer almamaktadır: (201-7).

yilten- : Tr. F. (yelten-), “Yapamayacağı bir işe girişmek, özenmek, heves etmek, meyletmek” (GTS, 2011:2568): (177-2).

yinil-: Tr. F. (yenil-), “Savaş veya yarışmada karşısındakinden aşağı durumda kalmak, kaybetmek, mağlup olmak; bir işte, bir uğraşta başarısızlığa uğramak, kaybetmek” (GTS, 2011:2574). Metinde “yigit yinil toyum oldu”; “geldiler niye geldünüz yigit yinil didiler”, “her yıl altun akça gelür-idi yigide yinile virür-idük hatırları” örneklerinde geçmektedir ve Muharrem Ergin sözlüğünde bu sözcük yer almamaktadır. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:329-331); (ALIŞIK, 2002:161-162): (179-5), (236-13), (304-5).

yit- : Tr. F. (yit-), “Yok olmak, ortadan kalkmak, kaybolmak; görünmez olmak; sahip olunan bir şey elden çıkmak” (GTS, 2011:2597). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KARASOY, YAVUZ, 2004:101-105): (9-13), (35-2), (48-8), (279-10), (280-10); > yit-: “Yetmek, yetişmek, varmak, sahip olmak, erişmek”: (49-2) (217-5), (250-12); >yitmek: (9-13).

yitür- : Tr. F. (yitir-), “Ne olduğunu, nerede bulunduğunu bilememek, kaybetmek; bazı nitelik veya özelliklerin yok olması durumuna uğramak, kaybetmek; yakın birini ölüm

sonucu kaybetmek; yanlış yola girmek, kaybolmak” (GTS, 2011:2597): (279-10), (280-10), (281-6), (282-3).

yiyle- :Tr. F. (yiyle- / iyile- / yıyla- / yile-), “*Koklamak*” (TRS, 2009:4624): (278-2).

yiyleş- : Tr. F. (yiyleş- / iyileş-), “*Koklaşmak*”, (TRS, 2009:4627). “*iyileşdiler*” okumasına karşı çıkan Gökyay, sözcüğün doğru şeklinin *yiyleşdiler* yani “*koklaştılar*” demek olduğunu ifade etmektedir. (GÖKYAY, 2007:333): (201-7), (213-5).

yoğıl- : Tr. F. (yoğul- / yoğal-) “*Varlığı ortadan kalkmak, yok olmak*” (GTS, 2011:2600); “*Yok olup gitmek*” (DS, 2009:4287); “*Yok olmak, kaybolmak, mahvolmak*” (TRS, 2009:4628). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (TEKİN, 1986:151); (TEZCAN, 2001:174): (102-2).

yoğur- : Tr. F. (yoğur-), “*Katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek; bir kişiye istenilen nitelikleri kazandırmak, yeteneklerini geliştirmek*” (GTS, 2011:2599). Bekir Sami Özsoy’un sözlüğünde bu fiil yer almamaktadır. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:636): (181-10), (251-10).

yoğurt- : Tr. F. (yoğurt-), “*Yoğurma işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2599). Bu fiil Muharrem Ergin’in sözlüğünde bulunmamaktadır. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:546): (130-12).

yol- : Tr. F. (yol-), “*Bitki, tüy vb.ni çekerek yerinden çıkarmak, çekip koparmak; dolandırarak, hile ile birinin parasını almak*” (GTS, 2011:2605): (55-7), (92-9), (116-13), (116-9), (165-11).

yon- : Tr. F. (yon-), “*Yontmak*” (GTS, 2011:2606). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113): (116-3); >yonma: (282-6).

yor- : Tr. F. (yor-), “*Yorgun duruma getirmek; sıkıntıya sokmak, üzme; bir anlam vermek, yorumlamak; bir sebebe bağlamak, bir duruma işaret saymak*” (GTS, 2011:2608). Metinde “*Yorumlamak; bir sebebe bağlamak*”, anlamında kullanılmıştır: (44-6), (44-8), (44-8).

yori- : Tr. F. (yürü-), “Adım atarak ilerlemek, gitmek; karada veya suda, herhangi bir yöne doğru sürekli olarak yer değiştirmek; çocuk ayakları üzerinde gezecek duruma gelmek; yayan gezmek, yayan gitmek; yol almak; bir yere gelmek, bir yere ulaşmak, kaplamak; üzerine doğru gitmek, akın etmek, saldırmak, hücum etmek; faiz, hesap edilmek, işlemek; geçmek, ilerlemek, değişmek; bir işte ileri gitmek; gereği gibi yapılmak veya ilerlemek; ölmek” (GTS, 2011:2629). “*yer basmayub yüzüyen*” ifadesini eleştiren Gökyay, bu ifadenin en doğru şekliyle “*yer basmayıp yürüyen*” olacağını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:332). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (ÖZÇELİK, 2016:158-159;239-240); (KÜÇÜK, 2014:794): (13-8), (37-12), (56-2), (75-4), (96-1), (141-2), (200-8), (274-12), (291-6); > *gide yorır*: (3-6), (179-4); > *yorır*: (256-4); > *yorıyış*: Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz (BALYEMEZ, 2012:114): (107-9), (121-12), (238-10); > *yöri-* : (5-4), (27-8), (31-3), (32-1), (50-6), (51-4), (72-4), (147-10), (180-4), (189-10), (197-6), (198-5); >*yöriyüş /yöriyış*: (20-4), (213-4), (214-12).

yorul- : Tr. F. (yorul-), “Yorgun duruma gelmek; bir sebebe bağlanılmak, yorumlanmak” (GTS, 2011:2608): (85-4).

yoriş- : Tr. F. (yoriş-), “Yola çıkmak, hareket etmek, at sürmek, ata binmek” (DS, 2009:1247). Bu sözcük, Muharrem Ergin’in ve Bekir Sami Özsoy’un sözlüklerinde bulunmamaktadır: (235-4).

yorilt- : Tr. F. (yürüt-), “Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak; gerektiği gibi yapmak, uygulamak; bir yargıyı yerine getirmek, uygulamak; kabul edilmesi veya tartışılması için bildirmek, açıklamak, öne sürmek; işinden veya bulunduğu yerden çıkarmak; habersiz olarak almak, çalmak” (GTS, 2011:2629): (269-5).

yorıt- : Tr. F. (yürüt-), “Yürüme işini yaptırmak, yürümesini sağlamak; gerektiği gibi yapmak, uygulamak; bir yargıyı yerine getirmek, uygulamak; kabul edilmesi veya tartışılması için bildirmek, açıklamak, öne sürmek; işinden veya bulunduğu yerden çıkarmak; habersiz olarak almak, çalmak” (GTS, 2011:2629). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:818-819): (5-10), (137-10), (146-13), (178-6), (193-2), (209-3); > *yörıt-* /*yörit-* : (5-9), (31-11), (271-6).

yort- : Tr. F. (yort-), “*At koşturmak, at sürmek, at koşturup gitmek, tırıs gitmek, eşkin ve yorga gitmek, koşturmak, atla süratli yürüyüş yapmak*” (ERGİN, 1997.b: 340). Gökyay, ifadenin doğrusunun “*yorttular*” değil; “*yürüttüler*” olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:335). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794); (TEZCAN, 2001:298): (32-6), (142-3), (150-8), (177-7), (191-8), (215-7), (259-11), (263-13), (264-3), (264-4), (264-8); >yortma: (302-10).

yortuş- : Tr. F. (yortuş-), “*Yortuşmak, beraber at koşturup gitmek*” (ERGİN, 1997.b: 340): (201-8).

yönel- : Tr. F. (yönel-), “*Belli bir yön tutmak, yüzünü belli bir yöne doğru çevirmek, teveccüh etmek, yönlenmek; amaç olarak benimsemek, yönlenmek; hedef almak*” (GTS, 2011:2610). *Yön alalım* şeklinde okumaların yanlış; sözcüğün doğrusunun *yönelelim* şeklinde olduğunu ifade eden Gökyay’a göre sözcük, “*Başını çevirmek, yüzünü bir şeye doğru çevirmek, yüzünü döndürmek, bir istikamete dönmek*” anlamlarını karşılamaktadır. (GÖKYAY, 2007:317): (30-13), (31-3), (31-12).

yu- : Tr. F. (yu-), “*Yıkamak, su ile temizlemek*” (GTS, 2011:2614). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:340; 518-521); (TEKİN, 1986:147-148); (DURMAZ, 2007:496): (8-12), (9-7).

yumurlan- :Tr. F. (yumurlan-), “*Toplanmak, toparlanmak*” (ERGİN, 1997.b:341). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:214-215): (24-8), (136-7).

yut- : Tr. F. (yut-), “*Ağızda bulunan bir şeyi yutağa geçirmek; tam ve doğru söylememek; inanmak, aldanmak, kanmak; söylemek istediği bir sözü kendini tutarak söylememek; iyice, eksiksiz olarak öğrenmek; ıstık, ses gücünü, parlaklığını azaltmak; dayanıp sesini çıkarmamak, katlanmak; haksız olarak kendine mal etmek, zorbalıkla elinden almak; oyunda bir şey kazanmak*” (GTS, 2011:2618): > yudan: (47-3).

yuvalan- : Tr. F. (yuvalan-), “*Yuvarlanmak*” (ERGİN, 1997.b:342): (278-13).

yücel- : Tr. F. (yücel-), “*Yükselmek, yüce bir duruma gelmek*” (GTS, 2011:2621): (118-4), (259-4).

yüğü- : Tr. F. (yüğü-), “*Koşmak, beşik sallamak*”, (DS, 2009:4327). Ayrıca bkz. (KÜÇÜK, 2014:794): (64-9).

yügürt- : Tr. F. (yügürt-), “*Koşturmak*” (TRS, 2009:4753): (47-5), (178-8).

yükle- : Tr. F. (yükle-), “*Bir yere, taşınması için belli ağırlıkta eşya veya araç gereç koymak; bir bilgisayar, disket vb.ne gerekli bilgileri aktarmak; belli bir hizmeti kullanabilmek için özel bir karta gerekli verileri aktarmak; bir yükümlülük altına sokmak, sorumlu tutmak; bir suçu birinin üstüne atmak*” (GTS, 2011:2622). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:470): (104-13), (279-1).

yüklet- : Tr. F. (yüklet-), “*Yükleme işini yaptırmak*” (GTS, 2011:2623): (137-6), (274-11), (284-9), (302-8).

yüli- : Tr. F. (yülü-), “*Vücudun fazla kıllarını ustura ile almak, tıraş etmek*” (GTS, 2011:2625). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (DURMAZ, 2007:495): (267-1).

yüz- : Tr. F. “*Kol, bacak, yüzgeç vb. organların özel hareketleriyle su yüzeyinde veya su içinde ilerlemek, durmak; yüzme sporu yapmak; bir sıvının yüzeyinde batmadan durmak; herhangi bir durumun en aşırı derecesinde olmak; dalgalanmak; herhangi bir şeyle üzeri kaplanmak, bir şeye bulanmak*” (GTS, 2011:2635); “*Derisini çıkarmak, derisini soymak; çok para istemek*” (GTS, 2011:2635): (184-1), (228-11).

yüzdür- : Tr. F. (yüzdür-), “*Yüzmesini sağlamak veya yüzme işini yaptırmak; batmış veya karaya oturmuş tekneyi suyun yüzüne çıkarıp yüzer duruma getirmek; derisini çıkarttırmak, derisini soydurtmak*” (GTS, 2011:2633): (63-8), (206-10).

2.2.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kökenleri Bakımından Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan sözcüklerin kökenleriyle ilgili olarak, gerek önceden yapılan etimolojik tahliller neticesinde, gerekse de bu çalışmamızda yeniden ele aldığımız incelemelerde önemli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Metinlerin giriş cümlesinde yer alan, Oğuz boyunun dili ile söylenen ve yazılan bir eser olduğunu anladığımız *Kitâb-ı Dedem Korkud Alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân* ifadesi, Dede Korkut Hikâyeleri’nin dili; dolayısıyla metin merkezli düşünüldüğünde kullanılan sözcüklerin kökenleri hakkında bizlere bir ön fikir sunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri, Batı Türkçesi’nin ilk dönemlerinde kaleme alınmış bir eserdir. Muharrem Ergin’e göre, “*Batı Türklerinin yazı dili olan ve Oğuz şivesi üzerine kurulmuş bulunan Batı Türkçesi, XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk yarısında teşekküle başladığı anlaşılan; XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de metinlerini günümüze kadar aralıksız takip ettiğimiz yazı dilidir.*” (ERGİN, 1997.b:349) Oğuz şivesi, bugünkü Azerbaycan Türkçesi’nin de genel karakteristiği ile uyumaktadır. Dolayısıyla, Azerbaycan sahası dil özellikleri, Dede Korkut Hikâyeleri’nin dil özellikleri ile de benzerlik taşımaktadır. Nitekim, Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen sözcüklerin hemen hemen tamamı, yer adları, şahıs adları, vs., bugün Azerbaycan Türkçesi’nde işlek bir haldedir.

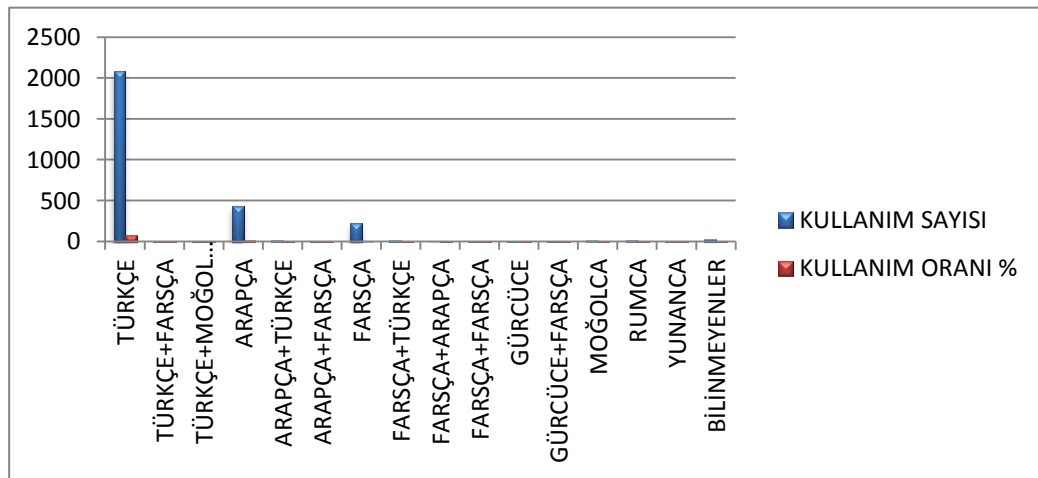
Eserde çok sayıda Arapça ve Farsça, az sayıda Moğolca, Yunanca, Ermenice ve Rumca sözcükler bulunmaktadır. Dede Korkut hikâyelerinde daha XV. asırda konuşulan ve yazılan dilde kullanımdan düşmüş olan çok sayıda eski söz veya deyim bulunmaktadır. (AYDEMİR, 2017:19)

Metinlerden tespit ettiğimiz sözcükleri, kökensel bakımdan incelediğimizde, sırasıyla Türkçe – Arapça – Farsça sözcüklerin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Oğuzlardan ayrı düşünilemeyecek bu metinler, kökensel bağlamda elbette Türkçe olmalıdır. Muharrem Ergin, Orhan Şaik Gökyay, Semih Tezcan, Sadettin Özçelik ve diğer adını sayabileceğimiz birçok araştırmacı, Dede Korkut’ta kullanılan kelimelerin tarihî-etimolojik tahlillerini yapmışlardır. Elde edilen verilerle beraber önceden yapılmış etimoloji denemelerinin üzerine birkaç ekleme de bizler yaptık. Bu eklemeleri Anadolu ağızları ile Tarama Sözlüğü’nde yer alan bilgiler kapsamında vermeye çalıştık. Önceleri

başka bir dile mensup gösterilen bazı sözcüklerin de Türkçe olduklarını dile getirmeye çalıştık. Kısacası, Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan sözcüklerin büyük bir çoğunluğu Türkçe’dir. Türkçe olmayan sözcükler, Türkçe’nin kullanım şekline bağlı olarak yapım ve çekim ekleri getirilerek Türkçeleştirilmiştir. Diğer dillerden alıntı sözcüklere baktığımızda ise, bu sözcüklerin Türkiye Türkçesi’nde oldukça sık kullanıldığını; Türkiye Türkçesi’nde yer almayan bazı sözcüklerin de Anadolu ağızlarında yaşadığını görmekteyiz.

Dede Korkut Hikâyeleri’nde İslamî unsurlar göz önünde bulundurulduğunda Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısının fazlalığı muhtemeldir; ancak Türkçe sözcüklerin fazla olduğu ve eserin Türkçe tabanlı bir eser olduğunu kaydetmek gerekir. Daşdemir’e göre, “Dinsel unsurlarla ilgili birkaç yabancı söz dizimsel yapının dışında – ki bunların bir kelime gibi değerlendirildiği anlaşılmaktadır – eserin gramerine Türkçe hakimdir. Fakat ki’li cümlelere oldukça sık müracaat edildiği görülmektedir.” (DAŞDEMİR, 2000:736). Öyle ki kökeni Türkçe olan ya da Türkçe bir ek ile kullanımda Türkçeleştirilmiş (örn. *muḥannet+lik*, *düşmen+lik*) sözcük sayısı, 2112’dir. Buna benzer verinti ve alıntı reaksiyonlarıyla oluşan Arapça sözcük sayısı, 452; Farsça sözcük sayısı 249; kökeni tespit edilemeyen sözcük sayısı ise 24’tür.

Sözcüklerin kökenlerinin tespitinde Güncel Türkçe Sözlük (GTS, 2011) esas alınmıştır. GTS’de yer almayan sözcükler için kaynakları zikredilen diğer etimolojik sözlükler kullanılmıştır. Metinlerden yeniden sıraladığımız sözcükleri tasnife tabi tuttuğumuzda aşağıdaki grafik karşımıza çıkmıştır:

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kökenleri Bakımından Sözcüklerin Oransal Dağılımı

	KULLANIM SAYISI	KULLANIM ORANI %
TÜRKÇE	2084	73,74
TÜRKÇE+FARSÇA	2	0,07
TÜRKÇE+MOĞOLCA	1	0,03
ARAPÇA	429	15,18
ARAPÇA+TÜRKÇE	12	0,42
ARAPÇA+FARSÇA	5	0,17
FARSÇA	220	7,78
FARSÇA+TÜRKÇE	13	0,46
FARSÇA+ARAPÇA	6	0,21
FARSÇA+FARSÇA	2	0,07
GÜRCÜCE	3	0,1
GÜRCÜCE+FARSÇA	1	0,03
MOĞOLCA	11	0,38
RUMCA	12	0,42
YUNANCA	1	0,03
BİLİNMEYENLER	24	0,84
TOPLAM	2826	99,93

Metinlerde farklı olmak üzere toplam 2826 sözcük tespit edilmiştir. Öztelli'nin tespitine göre Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan 2721 sözcüğün 559'u Arapça ve Farsça; 2162'si de Türkçedir. (ÖZTELLİ, 1972:204). Bu sözcüklerin büyük çoğunluğu, yukarıda belirttiğimiz gibi Türkçe'dir. Türkçe sözcüklerin toplam kullanım sayısı fiillerle beraber düşünüldüğünde 2084'tür. Bu da % 73.74 gibi yüksek bir orana tekabül etmektedir. Fiillerin genel olarak Türkçe kabul edilmesi hususunda şunu dile getirmek gerekir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde bazı fiil gövdeleri Arapça'dır. Bunlara getirilen eklerle sözcük Türkçeleştirilmiştir. Örneğin, *casusla-* / *edeblen-* / *haberleş-* / *halallaş-* gibi. Aynı şekilde *yağmala-* / *yağmalan-* / *yağmalat-* fiillerinde de fiil gövdesi -bazı kaynaklara göre- Farsça kabul edilirken, üzerine Türkçe ek getirilerek Türkçeleştirilmiştir. Türkçe bu oranda iken Türkçe + Farsça, Türkçe + Moğolca, Arapça + Türkçe, Farsça + Türkçe eklenmelerini de hesaba kattığımızda Türkçe ve Türkçe ile

türetilmiş sözcük sayısı 2112, toplam kullanılan sözcüğe oranı da %74,72' ye yükselmektedir.

	KULLANIM SAYISI	KULLANIM ORANI %
TÜRKÇE	2084	73,74
TÜRKÇE+FARSÇA	2	0,07
TÜRKÇE+MOĞOLCA	1	0,03
ARAPÇA+TÜRKÇE	12	0,42
FARSÇA+TÜRKÇE	13	0,46
TOPLAM	2112	74,72

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan Türkçe dışındaki sözcüklerin, Türkler'in İslamiyet'i kabulü ile dilimize giren Arapça ve Farsça sözcükler ile bölgesel etmenleri göz önünde bulundurduğumuzda ağızlardan alıntılanan diğer sözcükler olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıdaki grafikte gördüğümüz yabancı diller, Dede Korkut coğrafyası ile alakadar diller olmakla birlikte, bugün Doğu Anadolu ağızlarında işlek olan sözcüklerin de ana vatani durumundadır.

Arapça ve Farsça kökenli sözcükler, İslamî öğelerden bahsedilirken sıkça kullanılmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça kökenli sözcüklerin büyük bir çoğunluğu halk dilinde işlek kullanılan din ile ilgili sözcüklerdir. Bu işlek sözcüklerin yanı sıra dilimizde pek kullanılır olmayan *teferrüc*, *murassa*, *vafir*, *adevet* gibi sözcükler de mevcuttur. Dede Korkut Hikâyelerinde en çok kullanılan Arapça sözcük *kâfir*'dir. Arapça sözcükler, Türkçe söyleyiş özelliklerine göre değişikliklere uğratılmıştır: *kal'a*>*kala*, *huṭbe*>*kudbe* gibi. (DAŞDEMİR, 2000:47). Harf-i tarif olarak adlandırılan Arapça 'el' takısı ile oluşturulmuş *el-aman*, *el-hâsıl*, *el-akibet*; edat görevindeki *vallâh*, *billâh*; cümle parçaları *aleyhi*'s-*selâm*, *inşallah*, *amenna* ve *saddakna*; ism-i mensup *bedevî*, *Arabî* gibi örneklere rastlanmaktadır. (DAŞDEMİR, 2000:47-48). Yine, Daşdemir'e göre, "Eser, kelime kadrosu açısından oldukça zengindir. Anlatıcının Arapça ve Farsça kelimelere aşina olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bunlar, halk dilinde yer alan, sesçe veya anlamca Türkçeleşmiş, metnin Türkçe karakterini bozmayan sözcüklerdir. Eserde geçiş sıklığı fazla olan kelimeler ise genelde Türkçedir. Bu kelimelerin bir kısmı bugün için arkaiktir." (DAŞDEMİR, 2000:735).

Arapça ve Arapça ile ortak kurulmuş dillerin sözcük sayıları ve oranları şöyledir:

	KULLANIM SAYISI	KULLANIM ORANI %
ARAPÇA	429	15,18
ARAPÇA+TÜRKÇE	12	0,42
ARAPÇA+FARSÇA	5	0,17
FARSÇA+ARAPÇA	6	0,21
TOPLAM	452	15,98

Arapça sözcükler, *Arapça / Arapça+Türkçe / Arapça+Farsça / Farsça+Arapça* olarak daha belirgin bir halde ek alabilir ya da ek durumunda sözcüğe eklenebilirken; Farsça'da bu durum daha zengindir. Yine Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan Farsça sözcükler de halk dilinde işlek olarak yer alan sözcüklerdir. Farsça *bî+* olumsuzluk ön eki ile, *bî-tekellüf, bihaber*; *hem+* ön eki ile *hemân, hempâ*; *nâ+* olumsuzluk ön eki ile *nâmerd, nâkes*; *ba+* eki ile *bacidd/becid*; *î (ye)* son eki ile *nâgâhî, def'i* ile oluşturulmuş sözcüklere sıkça rastlamaktayız. Bunların yanı sıra *şâhbâz, peygâmbir, cânâver* gibi Farsça dilbilgisel kurallara oluşturulmuş sözcükler de mevcuttur. (DAŞDEMİR, 2000:49-50). Farsça ve Farsça ile kurulmuş sözcüklerin sayıları ve oranları da şu şekildedir:

	KULLANIM SAYISI	KULLANIM ORANI %
FARSÇA	220	7,78
FARSÇA+TÜRKÇE	13	0,46
FARSÇA+ARAPÇA	6	0,21
FARSÇA+FARSÇA	2	0,07
TÜRKÇE+FARSÇA	2	0,07
ARAPÇA+FARSÇA	5	0,17
GÜRCÜCE+FARSÇA	1	0,03
TOPLAM	249	8,79

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe, Arapça ve Farsça dışındaki alıntı sözcüklerin sayısı oldukça azdır ve bunların kökenlerini tespit etmek ayrı bir uğraş istemektedir. Bu sözcüklerden bazılarını kaynak göstermekle birlikte Daşdemir naklen bazı sözcükler için şöyle demektedir: Yun. *batheia*>*badya*; Yun. *kontari*>*gönder*; Erm.

aznawor>aznavur; Erm. *pi'lon*; Yun. *filoni*; Lat. *paenula/penula> pilon*; Erm. *ta'gvor>tekür*; Moğ. *cilasun*; Moğ. *sicim*; Moğ. *sadak*; Moğ. *nöker*; Moğ. *kicim*, Tr. *kedim>kiçim*; Moğ. *kara-*, *bak- karagül*; 'gözcü, bekçi'> *karavul*; Moğ. *keleçi*: Moğ. *doğulga>tuğulga*: Moğ. *cida/yida>cıda*; Moğ. *çilbuğur>çılбір*. (DAŞDEMİR, 2000:50-51)

Türkçe, Arapça ve Farsça sözcüklerin dışında kalan tüm sözcükleri bir başlıkta topladığımızda ise elde edilen veriler şöyledir:

	KULLANIM SAYISI	KULLANIM ORANI %
GÜRCÜCE	3	0,1
MOĞOLCA	11	0,38
RUMCA	12	0,42
YUNANCA*	1	0,03
BİLİNMEYENLER*	24	0,84
TOPLAM	51	1,77

Görülüyor ki Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen Türkçe, Arapça ve Farsça ile kurulan sözcüklerin dışındakilerin oranı %1,77 gibi oldukça düşük bir rakamdır.

* Bu sözcükler, Yunanca 'da kullanılmakta olup asılları Rumca kökenli olabilir.

2.2.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe Sözcükler¹

-a / ayak yolu / a / Abkaza / acı / acık / aç / açık / açuk / ad / adaşlu / adaşlu / ağ / ağa / ağaç / ağayıl / ağça / Ağça Kala / ağıl / ağır / ağırlık / ağız / Ağlağan / ağı / ah / ahşam / Ak Hişar / Ak Sıka / akarlı / akça / akın / akınçı / akındı / al / al / ala / Ala Tağ / alaca / alan / alan / alar / alay / alça / alçak / alın / Alınca / alkış / alma / alp / Alp Eren / alt / altı / altı yüz / altmış / altmış biñ / altun / Amit / ana / aña / añaru / ancak / and / aña / aña / anı / añlar / ansuzın / añun / ap / apul apul / ara / arğap / arğış / arha / Arhu Bil / arı / arka / arkıç / Arku Bil / arkurı / armağan / arpa / arslan / arsız / Arşun / arı / arı / artı / artı / artuk / aru / aruk / Aruz / aslan / aş / aşaga / aşbaz / aşmak / aşuk / aşut / at / ata / atış / atmak / av / avcı / avşıl / avuç / ay / ay / ay / aya / ayağ / ayak / ayak / aydın / aygır / Ayna / ayran / ayrit / ayru / ayruk / ayru / azgun / azuk / baba / bağ / bağdama / bağır / bakır / bakış / balçak / balçık / baldır / balık / bam / Bamsa / Bamsı / ban / bana / Barak / barmah / Basat / baş / Başu Açuk / batman / Bay / baya / bayağı / Bayat / Bayburt / Bayındır / bayır / bazlamaç / bebek / becit / beg / Begil / beglik / Begrek / bek / bel / bel / beleñ / bellü / belürsüz / ben / bençileyin / beniz / benzer / Berde / berk / berü / beş / beşik / beyin / Beyrek / biñar / bıyık / Bican / bici / big / biglik / bil / bile / bilek / biliçi / bilik / bilük / biñ / binit / bir / birbiri / birez / birkaç / birlik / biserek / biş / bişik / bit / biterli / biz / biz / boğa / Boğaç / Boğaçuk / boğaz / boğaz / Boğazça / boğma / boğma / bol / bolayki / borç / borı / boy / boy / boy / boy / boyun / boz / Boz Ok / bozaç / bögelek / böğür / bölük / börk / böyle / böylelik / böyük / bre / bu / Budağ / Budak / budak / buğa / Buğaç / Buğaçuk / buğra / buğur / buğur / bukağı / bular / buldur / bulut / bun / bunça / bunçılaysın / bura / burçak / Burla / burma / burun / but / buynuz / buyruk / buz / buzağı / Bügdüz / Büre / bütün / cılavı / Cızığlar / cici / çağ / çağnam / çaķmak / çal / çalap / çalım / çalış / çal-ķara / Çan-ķız / Çan-paşı / çap / çapar / çapķun / çargap / çatlağı / çatma / çavuş / çay / çayır / çemen / çeri / Çerkez / Çeşme / çetük / çevre / çıplak / çırgap / çırpındı / Çiçek / çiçek / çigin / çoğ / çoğrama / çok / çoluğ / çomağ / çomak / çönge / çuldi / da / dağı / dağ / damağ / dan dansuğ / dar / dayı / daz / de / Dede / dede / degenek / degin / degirmen / degül / delim / delü / delük / delülik / demren / demür / Demür Güci / Demür Kapu / deñiz / deñlü / depe / depegen / Depegöz / depere / depme / dere / Dereşam / deri / derin / deriñlik / deve / dıvar / di / dil / dilek / dilemek / dilkü / dimek / dimemek / dip / direk / Direk / diri / dirim / dirlik / dirnek / Dirse / diş /

¹ Buradaki sözcüklerin kökenlerinin tespitinde Güncel Türkçe Sözlük esas alınmıştır. (GTS, 2011).

dişi / diz / dizçük / dolamaç / dom / Döger / dögişme / dökme / döl / dönmek / dört / dös /
 döşek / Duha / dulum / Dumrul / Dundar / duşak / duvah / düden / düdük / düğme /
 düğün / Dülek / düm / dün / dün / dünle / dünlük / düp / dürlü / düş / düvlek / düz /
 Düzen / Düzmürd / e / edük / eger / egin / Egrek / egri / eksük / eksüklik / el / elek / elli /
 elli biñ / elli yidi / elük / emçek / Emen / Emren / ense / Ense / enük / er / erçel / erdem /
 erdil / eren / Eren / ergenlik / erkeç / erlik / esen / eski / esrük / eş / eşek / et / etek /
 etmek / evet / Evnük / evren / Evren / Evren / eyegü / eyer / eyle / eylemek / Eylik / eyü /
 eyülik / fısıf / Ğan / geçit / gedik / gelim / gelin / geliş / gelmek / Gence / genç / gerek /
 getürmek / gevde / geyesi / geyik / geyim / gez / gibi / gice / gicelik / gide / gidim / gimi /
 gin / gine / girçek / girmek / girü / gizlü / gögerçin / gögez / gögüs / gök / gök / Gökçe
 Deñiz / Gökçe Tağ / gökçek / göl / gölge / gölgeliçe / gömeç / gön / Göne / göre / görk /
 görmek / göstermek / göt / göz / gözçi / güzel / güç / gümbür / gümüş / gün / gün /
 gündüz / günlük / gürbüz / güreş / güv / güvenç / güyegü / güz / güzin / ħaklu / ħaksuz /
 ħan / ħanlıħ / ħarcılık / ħay / hele / he-mi / hey / ħırlamak / hırsuz / hu / ıldırım / ılduz /
 ılġar / ılķı / ılķıçı / ınak / ır / ırak / ırmaħ / ışuk / iç / içeri / içeri / için / içit / içme /
 içmek / içre / içün / igi / iki / ikindü / il / ilakırdı / İlalmış / ile / ilem / ilen / iley / ilk /
 imdi / imrençe / inak / ince / inek / ip / ipek / irkeç / irkek / irken / iss / issüz / istemek / iş
 / iş / işde / işik / işit / it / iv / ivermeh / iye / iz / ħaba / ħabarkalu / kaç / kaçan / kaçma /
 kadın / kadun / kaftan / kaftanlık / kağan / kaĥınç / kaĥınç / kalı / kalın / kalın / kalınlık /
 kalķan / Kam / kamçı / kamış / kamu / kan / Kan / kanat / kancaru / kanda / kandan /
 kanı / kankı / Kanlı / kap / kapak / Kapak / Kapçak / kaplan / kapu / kapuçı / kar / kara /
 Kara Deñiz / Karaça / Karaçuk / karalık / karañu / karavaş / Karçar / kardaş / karga /
 kargaşa / kargu / karı / karıçuk / karım / karın / karındaş / karış / karış / karķış / karma /
 karşu / kartaş / karu / karuçuk / kas / kaş / kaşġa / kat / katı / katır / katla / kavak /
 kavun / kavurma / kaya / kaygu / Kayı / kayın / kayın / kayış / kaymak / kaytaban / kaz /
 Kazan / kazan / kazılık / Kazılık / Kazılık / keçi / kedi / keklik / keleçi / keñdü / kendiürük
 / kendüzün / kepenek / kerpiç / kertme / kesim / kez / kıcırdı / kıl / Kılbaş / kılıç / kımız /
 kın / Kınuk / Kıpçak / kır / kırañ / kırañ / kırġun / kırış / kırķ / kırnak / kısa / kışır /
 Kışırça / kısrak / kış / kıvrımsı / Kıyan / Kıyan / kıyı / kıyma / kıyma / kıynak / kız /
 kızaġu / kızan / kızġun / kızıl / kızılçuk / kibi / kiçe / kiçi / kiçi / kiçim / kiçit / kiçmek /
 kim / kim / kimse / kimsene / kir / kirış / kiş / kişi / koca / kocalık / koç / koġu / kol /
 kolan / koltuk / komak / konç / koñmak / koñşı / koñuk / konuklık / konur / Konur / kopuz
 / korĥınç / korġu / korku / Korkut / koru / korumsı / koşa / kov / kovma / koyun / koyun /

köç / kök / kölge / kömlek / köñlek / köñül / köp / köpri / köpük / köstek / köşek / köz /
 kuduz / kuğı / kul / kulağuz / kulağ / kulañ / kulluk / Kulmaş / kuluñ / kum / kuma / kunç /
 kuñt / kur / kurılı / kurma / kurt / kuru / kurumsı / kuşkun / kuş / kuşak / kutlu / Kutlu /
 kutsuz / kuyruk / kuyu / kuzgun / kuzı / küçüçük / kül / külek / küpe / küpür / kür / kürk /
 küit / Mamak / mana / men / menlik / mil / miz / mu / muştucu / muştuluk / nesne / niçe /
 niçün / nire / niye / o / oba / ocak / od / oda / oğlak / oğlañ / oğrı / oğul / Oğuz / oğ / ok /
 okçı / Okçı / ol / ol- / olma- / omuz / oñ / on altı / on altı biñ / on biñ / on biş / on biş bi /
 on dört / on iki / on iki biñ / onaı / ora / ordu / orman / orta / ortaç / ortalık / ot / otağ /
 otağ / otak / otlağ / otuz / otuz biñ / otuz iki / otuz tokuz / otuz üç / otuz yidi / oyarmak /
 oynamak / oynaş / oyun / ozan / öd / ögeç / öginmek / ögmek / ögür / ögüt / ökçe / öksüz /
 / öksüzlik / öküz / öldürmek / ölke / ölmek / ölü / ölüm / ön / öndin / öpmek / ördek /
 ördük / ören / örilü / örme / öte / öteki / ötkün / ötüri / öyke / öyken / öyle / öyle / öyün /
 öz / parmak / pas / paşa / paşmak / Pay / pay / pıçak / Piçen / puçuk / pusarik / pusu /
 puta / pürçek / Püre / püre / şabadança / saç / şadak / sağ / sağ / sağdıç / sağınç / sağış /
 sağlık / sağrak / sağrı / şak / Şaka / şakaç / şakal / şakar / şakın / şaklamak / şakşağan /
 Şalahana / şalı / şalkum / şalkum / Şalur / şam / şaman / şaňa / şancağ / Şancıda /
 Şandal / şapa / şapa sağ / şapan / şarımşak / şarp / Şaru / Şaru / Şaru / Şaru / şaru /
 şaruk / şası / şavaş / şavgaı / şay / şayılmak / şayru / şaz / segirdiş / Segrek / seksen /
 seksen biñ / Selcen / Selçük / selvi / semüz / sen / ses / sevgü / sevgülü / sevinç / seyrek /
 şıgın / şıgır / şıgırmaç / şımak / şınuğ / sıra / sırça / şızı / sicim / siñ / sinek / siñir / siz /
 şoğan / Şoğan / şokman / şol / şom / şon / şoñra / şormak / şovuk / şoy / şoy / şoylama /
 söylemek / söz / şu / şucu / suç / şunğur / süd / süglik / sügsün / süñü / süñük / sürdürmek /
 / süri / Şürmelü / süsegen / süvri / şapala / şimdi / şin / şiş / şişlik / şol / şöyle / şu / şuna /
 / şunda / şundan / tağ / tağarcuk / takılı / tal / talu / tam / tamar / tañ / tana / tanığ /
 tanık / tanışuk / tañla / Tañrı / tar / taraklık / tarı / tarıtağan / taş / Taş / taşı / taşkun /
 taşra / tat / tatlu / tavşan / tavuk / tay / tayak / tayı / tek / teke / tepel / terki / ters / Ters /
 Uzamış / tırnak / tışarı / toğan / toğma / toğrı / toğrı / Toğsun / tohınç / toklı / toksan /
 toksan biñ / tokuz / tokuzlama / tolama / tolamaç / tolap / tolma / tolu / tolu / tomar / ton /
 / toñuz / toprak / topuk / torba / torı / torum / toy / toyum / toztoz / tökmek / tu / tuç /
 tudak / tuğ / tuğılga / tul / tuman / Tundar / Turalı / turgay / turı / turış / turmağ /
 turmak / turna / tuş / tuşak / tutak / tutam / tutsak / tuz / Tüken / tülü / tümen / Türkmen /
 tüş / tüy / uç / uçmağ / uçmak / uğur / Ulaş / ulu / ulufeçi / umu / umut / un / urğan /
 urğun / urışma / urmak / uruğ / Uruz / us / uş / uşak / uşda / Uşun / uyañ / uyhu / uyluk /

uyumak / uz / Uzamış / uzun / üç / Üç Ok / üç yüz / üç yüz altmış altı / üçüncü / üleşmek /
 üñ / ürmek / üst / üzengü / üzer / üzüm / vaf / var / varlık / varmak / vay / virişmek /
 virmek / ya / yad / yağ / yağı / yağılık / yağmur / yağrın / Yağrınçı / yahşı / yağa / yakın /
 yalabıdağ / yalak / yalan / Yalançı / yalançı / yalap / yalıñ / yalıñ / yalıñçak / yalmaq /
 Yaltaçuk / yaluñuz / yamaç / yaman / yamrı / yan / yana / yanak / yañal / yañlı / yanuk /
 yap / yapa / yapağı / Yapağı / yapuk / yara / yarak / yarım / yarin / Yartaçuk / yaruğ /
 yaş / yaşak / yaşduk / yaş / yaşmak / yaşurmak / yatak / yavrı / yavşan / yavuklu / yavuz /
 yay / yaya / yayak / yayan / Yayhan / yayla / yaylak / yaylım / yaz / yazı / yazın / yazu /
 yazuh / yazuk / yedi / yelek / yeni / yığanak / yığnak / yıkıcı / yıl / yılan / yıldır / yıldırım /
 yıllık / yınak / yırtuğ / yidi / yidi biñ / yidi yüz / yig / Yigenek / yigirmi / yigirmi biñ /
 yigirmi biş / yigirmi dört / yigit / yigitlik / yigrek / yıl / yili / yilim / yilken / yilteme / yime
 / yimek / yimek / yin / yine / Yinge / yinge / yir / yitmek / yitmiş iki / yiyni / yoğ / yoğurt /
 yoğ / yoğsa / yok / yol / yolakçı / yolçı / yoldaş / yoldaşlık / yonma / yorga / yorgan /
 yorgun / yorıyış / yort / yortma / yöm / yön / yukaru / yular / yumru / yumruk / yumuş /
 yun / yundi / Yunlu / yunt / yurt / yuva / yüce / yügrük / yük / yüklet / yüklü / yüksek /
 yürek / yüz / yüz / yüz biñ / yüz kırk / yüzgeç / yüzük

2.2.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe+Farsça Sözcükler

Oğuz-nâme / Türkistan (ERGİN, 1997.b:229, 299).

2.2.3.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Türkçe+Moğolca Sözcükler

kılıda (GÜLENSOY, 2007:201).

2.2.4.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça Sözcükler²

'āciz / ādam / 'adāvet / Ādem / ādemī / 'affān / 'ahd / aḥed / aḥı / aḥır / āḥiret / 'aḳıl /
 'alem / 'ālem / ālet / 'aleyhi's-selām / 'aleyk / 'aleyke's-selām / 'Alī / 'ālim / Allāh /
 Allāhu şamed / almas / amān / amānat / 'amel / āmennā ve şaddaknā / āmīn / ammā /
 'amme / 'araba / 'arabī / 'Arafāt / 'arş / 'aşā / aşıl / āşi / aṭlas / 'avrat / 'ayāl / 'ayıb /
 'Āyişe / ayna / 'azīm / 'azīz / 'Azrā'il / baḥrī / baḳā / bāḳī / beden / Bekir / belā / belki /
 beyān / bez / bid'at / bidevī / bikir / billāh / burc / būhtān / cāhil / cāriye / cāsus / cavāb
 / cebbār / Cebra'il / cedd / cehennem / cellad / cem' / cemāl / cemi' / cezā / cima' /
 cisim / cūbbe / cūmle / davul / dāyim / devlet / dīn / dīvān / du'ā / dūnyā / Dūldül /

² Buradaki sözcüklerin kökenlerinin tespitinde Güncel Türkçe Sözlük esas alınmıştır. (GTS, 2011).

*dünyā / dünýe / Ebū Bekir / ecel / edeb / ehil / el-‘ākibet / el-amān / elbetde / el-ḥamdu
 li’llah / el-ḥāşıl / el-ḥāşılı / elmas / emir / ‘emmi / esīr / evvel / eyyām / ezel / fā’ide /
 faķı / fānī / Fāţıma / Fāţma / fikir / fi’l / firaķ / Fir‘avun / furşat / ğāfil / Ğaflet / ğalaba /
 ğanī / ğarīm / ğarīp / ğayet / ğayīb / ğayret / ğayrı / ğazā / ğāzi / ḥaber / ḥabıs / ḥācet /
 ḥacī / ḥaç / ḥadd / Ḥaķ / ḥaķ / ḥāl / ḥalāl / ḥalāyık / ḥall / ḥalvet / ḥamayıl / ḥāmıle /
 ḥamle / ḥançer / ḥarab / ḥarāc / ḥarāmī / ḥaş / Ḥasan / ḥased / ḥāşıl / ḥasret / ḥasūd /
 ḥātır / ḥātun / havāla / ḥayıf / ḥayır / ḥayvān / ḥāzır / ḥazīne / hece / ḥekim / helāk /
 ḥelal / ḥeybet / hırş / ḥışım / Hızır / ḥikāyet / himmet / ḥişār / ḥoca / ḥörmet / ḥuşuş /
 Hüseyin / İbrāhīm / ‘ibret / iķlīm / iķrār / ilhām / ‘ilim / iltifāt / imān / ‘imārāt / ‘ināyet /
 insān / inşā’llāh / ism-i a‘zam / işārat / ‘işķ / ‘işret / ittifāķ / ittifāķi / ‘izzet / ḳabīle /
 ḳabūl / ḳabza / ḳada / ḳadar / ḳadd / ḳadeḥ / ḳadem / ḳader / ḳādir / ḳafā’ / ḳāfir /
 ḳahhār / ḳahır / ḳāhil / ḳala / ḳal’a / ḳalaba / ḳāmet / ḳanara / ḳarar / ḳarayıb / Ḳarun /
 ḳaşd / ḳatar / ḳavāt / ḳavl / ḳāvum / ḳayrı / ḳaza / ḳazab / ḳazavāt / kefen / kelb / Kelīm /
 kelime / kemāl / Kerbelā / kerem / kerre / keten / kına / kıyamet / ḳudbe / ḳudret / ḳumāş
 / Ḳur’ān / ḳurbān / ḳuṭbe / ḳuvvet / küfür / kürsī / laḫza / lā’net / lāyık / ma’bud / mağāra
 / maḥal / maḥbūb / mahmūz / mahmūzī / maḳbūl / maḳşūd / māl / ma’lūm / mancılık /
 mā’ni / maşlahat / maşraba / meded / Medīne / Mekke / Melek / melhem / melik / melūl /
 mel’ūn / memleket / menzil / Merdin / merhem / mermer / mescid / meşğul / meşhūr /
 meydān / mināra / minnet / miskīn / möḥkem / möḥlet / mubārek / mudbaķ / Muḥammed
 / muḥannet / muḥib / muḥkem / muhtāc / muḳābil / mūnīs / murād / muraşsa’ / Mūsa /
 muşāḥib / muşḥaf / Muştafa / muṭī’ / müdārā / müddet / mü’mın / müürüvvet / müstecāb /
 müsülmān / müşķil / naķara / nal / nāmus / nā’rā / naşīb / nāyīb / nāzār / ne / nefer /
 Nemrud / nesil / nevāle / nevbet / nezīr / nidā / niķab / nikaḥ / ni’met / Nuḥ / ‘Osman /
 ‘ömür / Rab / raḥim / raḥmet / rāzī / rek’āt / Resūl / rızķ / sā’at / şabah / şadaķa / şafā /
 şahābe / şalavāt / şamed / şamūr / sāyir / sebeb / selām / settār / seyrān / Şiddık / şıdk /
 şır / şoḥbet / şufrā / sulṭān / şurāḥī / şūret / şahādet / şaķaķ / Şam / şamata / şāmī /
 şarāb / şart / şefķat / şehīd / Şemseddīn / şer / şeyṭān / şikāyet / şükūr / ta’āla / tābūt /
 tāc / tācīr / taḥsīn / taleb / tali’ / tama’ / tamām / taraf / tarāķa / tāvlā / tavul / teferrüic /
 tekür / tenef / tevbe / ṭurāc / ud / ‘ulūfe / ‘ulemā / ‘ummān / ümmet / Ürüveyde / üveyke /
 vā’de / vāfir / vāķı’a / vāķıt / vallāh / vāsıl / vaşıyyet / vaṭan / ve / vech / velāyet / vezīr /
 yā / yaķın / Yāsīn / yesīr / yezīdī / zaḥm / zaḥmet / zalım / zamān / zarb / zarılık / zavāl /
 Zeliḥa / zelīl / zerre / ziyāda / zīynet / Zübeyde / zülfiķār*

2.2.5.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça+Farsça Sözcükler

ḥarāmzāda / hizmetkār / imrahor / ṭavlunbāz (GTS, 2011).

2.2.6.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Arapça+Türkçe Sözcükler

dünyelük / ḥalallık / ḳalabalık / ḳalemçi / ḳarıplık / muḥannetlik / naḳaraçı / tekebbürlik (GTS, 2011).

2.2.7.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça Sözcükler

ābdest / arşun / 'arzū / āsumān / āvāz / āzād / baca / bādem / bāğ / bāḥā / bahādır / baḥş / baḥşiş / baht / ban / Bānī / Bānū / bārgāh / bārī / bāzīgān / behişt / belī / berāber / beze / bostān / cān / cānāvar / cenk / cevşen / ciger / cōmerd / cūş / çadır / çāra / çenber / çeñe / çengel / çetir / çevgen / çevük / çırāğ / çobān / çuğa / çuḥa / çuḳa / çuval / çün / çünki / çün-kim / dād / dādī / dām / dāyā / def'ī / dem / derd / dergāh / dervend / derviş / destmāl / destūr / dīdār / dīzār / dost / dūlbend / düşmen / ejdehā / ejderhā / emīrāhūr / ester / feryād / gāh / gāvḡā / gerdān / gerdek / gor / gümān / günāh / gürz / ḥalıça / hamān / hamān-dem / hampā / hem / hemān / hemīn / hemīşe / hep / her / herze / hīç / hindū / ḥod / ḥoş / ḥotaz / ḥūb / ḥumra / ḥurd / ḥurdaḥāş / hüner / ibrişim / imirze / kāğıd / kār / kārvān / kebīn / kenār / keşiş / ki / kilid / köhne / köpek / köş / köşk / kun / külāh / külünk / künbed / lāf / leş / leşker / māya / meger / Merdān / mest / meşe / mişe / murdār / nāgāh / nāgāhī / nākes / namāz / ner / nigāh / nigār / nişān / nöker / pādīşāh / panbūk / pārā / pāre / pāyende / pehlivān / pehlū / pencere / pencik / pençe / per / perçin / perrī / pervāz / pes / peşimān / peygāmbere / peynir / pīr / pīşkeş / polāt / polad / pul / put / rāst / revān / Rüstem / saht / sarāy / şarvān / şayvān / / serheng / serhoş / sermūze / server / şıpāra / şād / şādılık / şādmān / şāh / şahbāz / şāh-ı merdān / şāhin / şalvar / şebçirāğ / şeker / şikār / şīrīn / şīven / tā / ṭadı / taht / tamāşā / tāze / tazı / teber / ten / terkeş / tīz / ṭurfanda / tūt / ū / ü / ümīd / ümiz / velī / yā / yaban / yād / yağma / yaḥnı / yār / yāren / zārī / zebūn / zencīr / zindān / zīr ü zeber / zīrā (GTS, 2011).

2.2.8.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça+Arapça Sözcükler

bī-ḥaber / bī-tekellüf / bī-zavāl / çārṭāḳ / derhāl / serhād (GTS, 2011).

2.2.9.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça+Farsça Sözcükler

cebeḥāna / meyḥāna / nāmerd / putḥāna / serçeşme (GTS, 2011).

2.2.10.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Farsça+Türkçe Sözcükler

bahadırılık / dostlık / düşmenlik / hoşluk / nāgāhandan / nişānlu / surnācı / şahinçi / şazılık / zindānçı (GTS, 2011).

2.2.11.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gürcüce Sözcükler

*aznavur*³ / *hıra* / *pilon*⁴

2.2.12.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gürcüce+Farça Sözcükler

Gürcistān (GTS, 2011).

2.2.13.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Moğolca Sözcükler

cıda / cılasun / kapurğa / kapurka / karavul / karavullık / koşun / külük / şölen / Tatar / yike

2.2.14.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Rumca/Yunanca Sözcükler⁵

Ayasofya / badya / bere / gönder / havlu / hoyrad / İstanbul / kilise / kulp / kümes / mere / Rum / Tırabuzan

2.2.15.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Diğer Dillerden Alıntı Sözcükler, Kökeni Tesbit Edilemeyen Sözcükler

duḥarlu / haraça / haran / Hemid / iti / kamın / merze / Paraşar / Paşın / Sofi / şop / şayka / Şiröğüven / Şökli / Talı Şaz / Taıyan / Tomanın / top / tul / tular / tularar / virek / yadık

³ M. Daşdemir'e göre bu sözcüğün kökeni Ermenice'dir. (DAŞDEMİR, 2000:50)

⁴ M. Daşdemir'e göre bu sözcüğün kökeni Ermenice'dir. (DAŞDEMİR, 2000:50)

2.3.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Anlamları Bakımından Sözcükler

Türkçe Sözlük’te *anlam*, “*Bir kelimedен, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, meal, fehva, deme, mazmun, medlul, valör*” (GTS, 2011:127) olarak tanımlanmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki sözcüklerin mitolojik anlamlandırılmasıyla ilgili olarak bkz. (RIZASOY, 2004:107-111)

Anlamları bakımından Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki sözcükleri tasnife tabi tuttuğumuzda en çok anlam alanına sahip sözcükler,

- 1.) *Hayvanlar ve hayvanlarla ilgili kavramlar,*
- 2.) *Kişi adları ve unvanlar,*
- 3.) *Dinî kavramlar,*
- 4.) *Organ adları,*
- 5.) *Ev ve ev eşyaları,*
- 6.) *Savaş ve askeri kavramlar,*
- 7.) *Coğrafi adlar,*
- 8.) *Meslek ve uğraşlar,*
- 9.) *Yer-yön bildiren kavramlar,*
- 10.) *Zaman bildiren kavramlar* vs. olmuştur.

Yine anlamları bakımından Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki sözcükleri tasnife tabi tuttuğumuzda en az anlam alanına sahip sözcüklerden bazıları ise,

- 1.) *Yabancı, yad, ile ilgili sözcükler,*
- 2.) *Kendinden geçme ile ilgili sözcükler,*

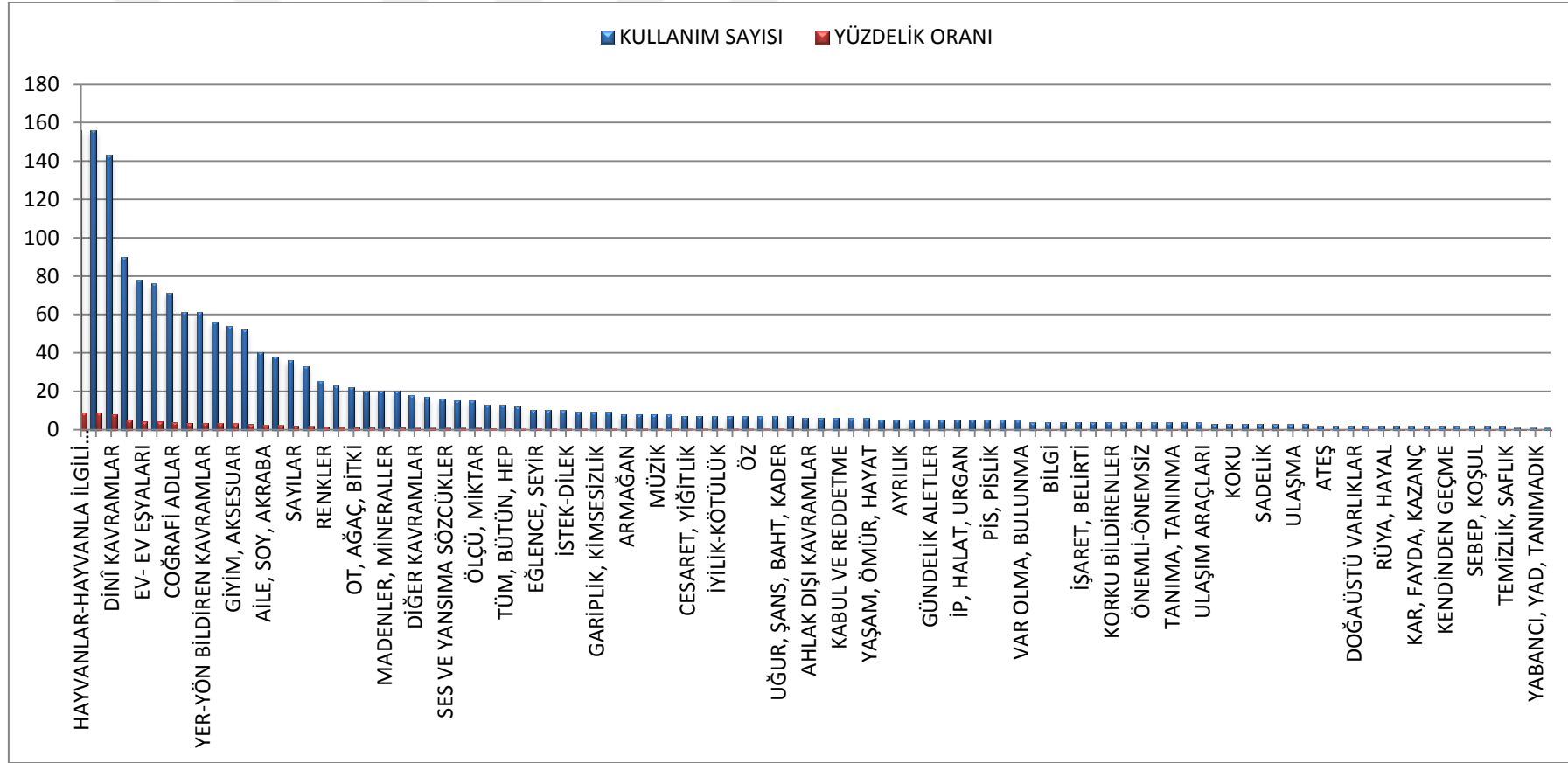
3.) *Rüya, hayal ile ilgili sözcükler*

4.) *Pis, pislik ile ilgili sözcükler*

5.) *Korku ile ilgili sözcükler* vs. şeklindedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nin anlambilimsel yapısı ile ilgili (İLHAN, 2018); Dede Korkut Hikâyeleri'nde sembollerle ilgili (ÇETİNKAYA, 2015); Dede Korkut Hikâyeleri'nin söz dizimi ile ilgili olarak bkz. (DAŞDEMİR, 2000), (AKPINAR, 1997), (YAYLA, 2002).

Dede Korkut Hikâyesleri'ndeki Sözcüklerin Anlamlarına Göre Dağılımı

ANLAMLARINA GÖRE SÖZCÜKLER	KULLANIM SAYISI	YÜZDELİK ORANI
HAYVANLAR-HAYVANLA İLGİLİ KAVRAMLAR	156	8,79
KİŞİ ADLARI VE ÜNVANLAR	156	8,79
DİNİ KAVRAMLAR	143	8,06
ORGAN ADLARI	90	5,07
EV- EV EŞYALARI	78	4,39
SAVAŞ VE ASKERİ KAVRAMLAR	76	4,28
COĞRAFİ ADLAR	71	4
MESLEK VE UĞRAŞLAR	61	3,44
YER-YÖN BİLDİREN KAVRAMLAR	61	3,44
ZAMAN	56	3,15
GIYİM, AKSESUAR	54	3,04
YER ADLARI	52	2,93
AİLE, SOY, AKRABA	40	2,25
YİYECEK İÇECEK	38	2,14
SAYILAR	36	2,03
MADDENİN HALLERİ	33	1,86
RENKLER	25	1,41
KADIN-ERKEK	23	1,29
OT, AĞAÇ, BİTKİ	22	1,24
HASTALIK-ÇARE	20	1,12
MADENLER, MİNERALLER	20	1,12
MUTLULUK-ÜZÜNTÜ	20	1,12
DİĞER KAVRAMLAR	18	1,01
IRK, MİLLET, KAVİM	17	0,95
SES VE YANSIMA SÖZCÜKLER	16	0,9
DOSTLUK-DÜŞMANLIK	15	0,84
ÖLÇÜ, MİKTAR	15	0,84
SÖZ, SÖZLEŞME	13	0,73
TÜM, BÜTÜN, HEP	13	0,73
SAYGI, SEVGİ	12	0,67
EĞLENCE, SEYİR	10	0,56
FİZİKSEL-RUHSAL KAVRAMLAR	10	0,56
İSTEK-DİLEK	10	0,56
DUYGU, DÜŞÜNCE	9	0,5
GARİPLİK, KİMSESİZLİK	9	0,5
KIZGINLIK, ŞİDDET	9	0,5
ARMAĞAN	8	0,45
İNSAN DAVRANIŞLARI	8	0,45
MÜZİK	8	0,45
YÜCELİK, ULULUK, DOĞRULUK, DÜRÜSTLÜK	8	0,45
CESARET, YİĞİTLİK	7	0,39
GİTME, GÖÇ, YOL	7	0,39

İYİLİK-KÖTÜLÜK	7	0,39
ÖLÜM-DOĞUM	7	0,39
ÖZ	7	0,39
PARA, PUL, DEĞER, HAZİNE	7	0,39
UĞUR, ŞANS, BAHT, KADER	7	0,39
VURMA, ÇARPMA, TEPME	7	0,39
AHLAK DIŞI KAVRAMLAR	6	0,33
GÜÇ, KUVVET	6	0,33
KABUL VE REDDETME	6	0,33
YALNIZ, SADE, TEK BAŞINA	6	0,33
YAŞAM, ÖMÜR, HAYAT	6	0,33
ARKADAŞLIK, YOLDAŞLIK	5	0,28
AYRILIK	5	0,28
BEĞENME	5	0,28
GÜNDELİK ALETLER	5	0,28
GÜZELLİK	5	0,28
İP, HALAT, URGAN	5	0,28
PARÇA, BÖLÜM, KESİT	5	0,28
PİS, PİSLİK	5	0,28
SAĞLAMLIK, DAYANIKLILIK	5	0,28
VAR OLMA, BULUNMA	5	0,28
AHLAKÎ KAVRAMLAR	4	0,22
BİLGİ	4	0,22
BOYUT	4	0,22
İŞARET, BELİRTİ	4	0,22
KALABALIK-AZLIK	4	0,22
KORKU BİLDİRENLER	4	0,22
OYUN, SPOR	4	0,22
ÖNEMLİ-ÖNEMSİZ	4	0,22
SAHİPLİK	4	0,22
TANIMA, TANINMA	4	0,22
YURT, VATAN	4	0,22
ULAŞIM ARAÇLARI	4	0,22
GEZME, DOLAŞMA	3	0,16
KOKU	3	0,16
MİSAFİR, ZİYARET, KOMŞU	3	0,16
SADELİK	3	0,16
SÜS, SÜSLEME	3	0,16
ULAŞMA	3	0,16
YARDIM	3	0,16
ATEŞ	2	0,11
BAKIŞ	2	0,11
DOĞAÜSTÜ VARLIKLAR	2	0,11

DUMAN, SIS	2	0,11
RÜYA, HAYAL	2	0,11
HABER	2	0,11
KAR, FAYDA, KAZANÇ	2	0,11
KARŞILAŞMA, RAST GELME	2	0,11
KENDİNDEN GEÇME	2	0,11
KONUŞMA, SOHBET	2	0,11
SEBEP, KOŞUL	2	0,11
SINIR BİLDİREN KAVRAMLAR	2	0,11
TEMİZLİK, SAFLIK	2	0,11
KOLAYLIK-ZORLUK	1	0,05
YABANCI, YAD, TANIMADIK	1	0,05
YAPI	1	0,05
TOPLAM	1773	99,52

2.3.1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ahlak Dışı Kavramlar

Dede Korkut'ta ahlakî kavramlar, eski Oğuz gelenek ve görenekleri göz önünde bulundurulduğunda oldukça önemli sosyal kurallar bütünü olarak karşımıza çıkar. Toplumun ayakta kalabilmesi için, bu kurallar bütününün eksiksiz çalışması gerekir. Öyle ki Dede Korkut'ta bazı sözcükler, halk hukukunun şekillenmesinde önemli rol oynar. Bu konuyla ilgili olarak Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Türk halk hukukunda *ahlaka aykırı ilişkiler* ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:114-115). Dede Korkut'ta *yalan* ve *aldatma* ile ilgili kavramlar için bkz.(ERDAL, 2016:83-106); Dede Korkut'ta *küçük düşme / düşürülme* ile ilgili motifler için bkz. (KUZAY DEMİR; DURANLI, 2015:46-59). Ahlak dışı olarak tanımlayabileceğimiz bazı kavramları burada nakledeceğiz.

ḥarāmzada: Ar. İ. + Far. İ. (ḥarām+zade), “*Piç*” (GTS, 2011:1045): (248-8).

oynaş: Tr. İ. (oynaş), “*Aralarında toplumca hoş karşılanmayan ilişkiler bulunan kadın veya erkekten her biri*” (GTS, 2011:1829): (115-2).

pīškeş: Far. İ. (pīškeş), “*Yaranmak amacıyla uygunsuz olarak verilen şey*” (GTS, 2011:1917) : (238-2).

ṭamaʿ: Ar. İ. (ṭamaʿ), “*Açgözlülük, tamah*” (GTS, 2011:2256): (216-4).

tekebbürlik: Ar. İ. + Tr. E. (tekebbür+lük), “*Kibirlenme, büyükenme, çalım, kurum*” (GTS, 2011:2302): (4-3).

yalan: Tr. İ. (yalan), “*Doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıtır; yalancı kimse; uydurma*” (GTS, 2011:2510): (5-11), (99-5), (118-12), (204-8), (285-3).

yalançı: Tr. İ. (yalancı), “*Yalan söylemeyi huy edinmiş olan kimse; gerçek olmayan, gerçeğe benzetilmiş*” (GTS, 2011:2511): (222-8).

2.3.2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ahlaki Kavramlar

Hikâyelerde yer alan önemli unsurlardan birisi ahlakî değerlerdir. Türk töresinin ayakta kalmasını sağlayan esas unsurlardan birisi olarak kabul edilen ahlak, Dede Korkut Hikâyeleri'nde zamanın, mekanın, şahıs kadrosunun ve olayların kurgulanmasında başlıca etmenlerden birisi olmuştur. Örneğin, yalan söz söyleme hikâyelerde ayıp olarak kabul edilir. Bu kavrama atlandırılan Yalancıoğlu, hikâyede tek yalan söyleyen karakterdir. Dede Korkut'ta benlik, kimlik, kişilik inşası için bu ahlaki değerler eksiksiz olmalıdır. (ÇETİNKAYA, 2015:79-88) Saygı, sevgi, alt-üst ilişkisi, dürüstlük, doğruluk söylem noktasında sözcükler vasıtasıyla Dede Korkut'ta bir üst yapıya taşınır. Dede Korkut'ta saygı kavramıyla ilgili inceleme için bkz. (ÖZDEMİR, 2017:7-29). Doğruluk, namus, adalet anlayışı da eserde en üst seviyedeki değer kavramları olarak karşımıza çıkmaktadır. (KIRBAÇ:1999,33). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki toplumsal değer algıları her zaman sosyal statünün korunması için yüce bir birey oluşturma çabası içinde olmuştur. (KÜÇÜK, 2013). Metinde tespit ettiğimiz ahlak kavramı içinde değerlendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

'ayıb: Ar. İ. ('ayb), "*Toplunun ahlak kurallarına aykırı olan, utanılacak durum veya davranış; kusur, eksiklik; utanç veren*" (GTS, 2011:204). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:431): (78-4), (115-7), (115-3), (116-3), (116-3), (116-4), (116-5), (144-12), (177-6), (197-6), (232-9), (249-13), (269-13), (289-1).

edeb: Ar. İ. (edeb), "*Toplum töresine uygun davranma; iyi ahlak, incelik, terbiye*" (GTS, 2011:754): (78-7).

nāmūs: Ar. İ. (nāmūs), "*Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet; dürüstlük, doğruluk*" (GTS, 2011:1750): (54-5), (55-3), (147-10), (178-3).

şuç: Tr. İ. (suç), "*Törelere, ahlak kurallarına aykırı davranış; yasalara aykırı davranış, cürüm*" (GTS, 2011:2166): (13-1), (29-6), (29-8), (29-9), (49-11), (120-11), (211-3), (252-7), (294-6), (304-2), (304-3).

2.3.3.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Aile, Soy, Akraba İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde aile oldukça önemlidir. Kafesoğlu'nun tanımıyla, “*Diğer toplumlarda olduğu gibi eski Türk toplumunda da ilk sosyal birlik ‘aile’ idi ve toplumun çekirdeği konumundaydı*” (KAFESOĞLU, 1998:227). Esere göre kadınlara saygı duymak gerekir. Hatta hikâyede Begil'in karısı kocasına akıl verir. Kocalar, karılarına ‘sevgilim’ diye hitap eder. Karı Kocanın birbirlerine davranışları içten ve saygılıdır. Çocuklar, ana babaya büyük saygı duyarlar ve onları hiçbir zaman kırmazlar, onlara karşı gelmezler. (KIRBAÇ: 1999,33). Gerek eski Türk inanç sistemi içinde, gerekse de bugünün Türk toplumunda ortak bir kaygı olarak karşımıza çıkan aile kavramı, Dede Korkut'ta ustaca işlenmiş örneklerle doludur. Aile, toplumun temel direği mahiyetinde olup geleneğin ve soyun devamı için en önemli unsurdur. (TURAL, 1998:8-12).

Anne ile çocukların ve baba ile çocukların arasındaki ilişki yine Dede Korkut'ta bir sistematik içerisinde. Ahlaki kavramlar ve Oğuz geleneği bu sistematigi oluşturan en önemli öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.(SAVKAN, 2014:89-103). Anne ve çocuk arasındaki bağ hikâyelerde üst seviyede kurgulanmıştır. Üstünoğlu'ya göre, “*Metinlerde oğulun anasına, ananın oğluna bağlı oluşunun örnekleri sıklıkla görülmektedir.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:141). Öyle ki çocuk eğitimi, Dede Korkut'ta önemli bir yer tutar. Dede Korkut Hikâyeleri'nde çocuk eğitimi ile ilgili olarak bkz. (DUYMAZ, 2012)

Aile içinde kahramanların sahip oldukları aile hayatı ve eserde bu yolla kurulmuş cümlelerden anlamaktayız ki, aileyi oluşturan kişiler de, bu toplumsal birlikteliğin şüphesiz en alt katmanlarıdır. (OY, 1960:286-288). Bu birlikteliğin devamı da Dede Korkut'ta anlatıldığı üzere birtakım hukukî yaptırımlarla da garanti altına alınmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Türk halk hukukunda *aile* ve *evlilik* ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:110-111; 116-117)

Kardeşlerin, anne-babanın birbirleriyle olan ilişkileri zengin örneklerle Dede Korkut'ta yerini almaktadır. Geniş örneklem ve açıklamalar için bkz. (OĞUZ, 1996:37-42). Aile kurulması için gerekli olan sosyolojik ritüellerden birisi olan evlilik ve evlilik adetleri geçmişten günümüze önemini korumakla birlikte, uygulanışı bakımından da bugün geçmişle benzerlikler göstermektedir. Bu konuyla ilgili olarak bkz. (GÖNEN, 2006:62-71). Evlilik sonrası oluşabilecek sıkıntılar da gelenek bağlamında çözümlere

ulaştırılabilmektedir. (TÜRKAN, 2004:718-724). Düğün, nişan ritüellerine ve bunlarla ilgili sözcüklere Dede Korkut'ta rastlamaktayız. Öyle ki, Eski Türk düğünlerindeki gelenekler bugün hala Anadolu'nun muhtelif yerlerinde canlıdır ve uygulanmaktadır. Eski Türk düğünlerindeki örnekler için bkz. (İNAN, 1964:35-97),

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yukarıda kısaca açıklamalarda bulunduğumuz bağlamlarda ele alabileceğimiz sözcükler şunlardır:

adaḥlu / adaḥlu : Tr. İ. (adak+lı) “*Adağı olan, adak adamış olan; nişanlı*” (GTS, 2011:24): (77-11), (90-7), (95-1), (101-13), (102-11), (287-9).

ana: Tr. İ. (ana/anne), “*Yavrusu olan dişi hayvan; dinî bakımdan aziz tanınan bazı kadınlara verilen saygı unvanı; yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü; velinimet; alacağın veya borcun, faizin dışında olan bölümü; temel, asıl, esas; çizgilerden herhangi birini anlatan kelimeye sıfat olarak geldiğinde o çizginin, belirli bir kural altında hareket ederek bir yüzey oluşturmaya yaradığını anlatan bir söz*” (GTS, 2011:117). *ana* sözcüğü ile kurulmuş bir cümledeki anlamlandırma çalışması için bkz. (ÖZÇELİK, 2015:180-188): (4-11), (5-10), (6-5), (7-13), (21-3), (21-5), (25-2), (25-2), (28-1), (29-3), (29-4), (29-5), (29-10), (30-1), (32-2), (39-9), (41-7), (45-8), (54-6), (54-6), (54-7), (54-11), (54-12), (55-8), (55-10), (56-1), (56-2), (58-6), (59-3), (59-4), (60-5), (87-4), (92-1), (92-6), (95-7), (96-6), (96-11), (99-3), (118-3), (118-10), (118-11), (119-13), (135-5), (135-11), (135-13), (137-1), (137-2), (137-12), (138-8), (141-5), (142-3), (144-8), (144-10), (144-11), (144-13), (145-6), (145-11), (146-7), (146-8), (163-6), (165-4), (165-4), (165-8), (165-8), (165-11), (165-11), (165-12), (166-8), (167-9), (170-5), (170-7), (176-6), (178-2), (178-5), (178-13), (180-10), (191-5), (192-9), (195-6), (195-8), (195-8), (195-11), (196-1), (211-1), (218-11), (221-11), (224-6), (225-2), (225-2), (225-3), (226-7), (233-1), (233-5), (235-6), (247-9), (257-5), (258-7), (258-8), (259-1), (259-2), (259-11), (259-12), (259-12), (260-1), (260-3), (260-3), (260-11), (260-12), (261-3), (263-3), (263-4), (263-5), (263-10), (263-13), (264-2), (268-7), (283-9), (283-9), (283-10), (283-12), (284-1), (291-9), (300-9).

aşıl: Ar. İ. (aşl), “*Bir şeyin kendisi, örnek, kopya karşısı; kök, köken, kaynak; gerçeklik; soy, nesep; gerçek, esas; bir şeyin temelini oluşturan, ana; aranılan nitelikleri en çok kendinde toplamış olan; bir görevde sürekli bulunan, yedek karşısı; gerçekten, gerçek*

olarak” (GTS, 2011:164). Metinde *asıl* sözcüğü, soy anlamında kullanılmıştır. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:64):

ata: Tr. İ. (ata), “*Baba; dedelerden ve büyükbabalardan her biri; kişinin geçmişte yaşamış olan büyükleri*” (GTS, 2011:179). Dede Korkut’ta *baba-oğul* ilişkisi bağlamında sözcük anlamlandırması için bkz. (YALÇINKAYA, 2015:60-71). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:796-800); (KÜÇÜK, 2014:789): (3-1), (3-7), (3-8), (4-12), (4-13), (5-4), (5-9), (5-9), (5-10), (21-5), (25-2), (55-3), (75-7), (91-13), (97-5), (99-3), (118-3), (118-10), (118-10), (119-13), (126-11), (126-11), (132-13), (137-2), (144-12), (154-5), (170-5), (171-9), (178-13), (178-5), (181-6), (192-9), (196-1), (211-1), (222-11), (233-1), (243-4), (247-8), (258-6), (260-12), (261-2), (263-3), (263-4), (263-4), (263-10), (263-13), (264-1), (283-2), (285-4), (287-13), (291-2)

‘avrat: Ar. İ. (‘avret), “*Kadın; karı, eş*” (GTS, 2011:192): (8-10), (9-5), (10-3), (10-7), (10-12), (56-13), (168-4), (199-4), (243-13), (275-6), (275-13), (199-3), (276-3), (298-6), (298-6).

‘iyāl: Ar. İ. (‘iyāl), “*Karı, eş; çocuk, oğul*” (GTS, 2011:199). Ergin ve Özsoy bu sözcüğe “*Çocuk, oğul*” derken, (ERGİN, 1997.b:27), (ÖZSOY, 2006:357) Türkçe Sözlük’te bunlara ek olarak “*Karı, eş*” (GTS, 2011:) anlamları da yer almaktadır: (15-10), (16-4).

baba: Tr. İ. (baba), “*Çocuğu olan erkek, peder; çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek; kazılarda çıkarılan toprağın miktarını hesaplayabilmek için yer yer bırakılan toprak dikme; çatı mertegi; bir ülkeye veya bir topluluğa yararlı olmuş kimse; anlayışlı, iyi huylu erkek; silah kaçakçılığı, kara para aklama ve uyuşturucu madde ticareti vb. kirlili ve gizli işler yapan çetenin başı; koruyucu, babalık duyguları ile dolu kimse; ata; çok kaliteli, üstün nitelikli; tarikatların bazısında tekke büyüğü; bu gibi kimselere verilen unvan; gemi veya iskelede halatın takıldığı yuvarlak başlı iri demir, ağaç veya beton dikme; bir merdivende, tırabzanın sahanlıkla birleştiği yerde bulunan dikey öge*” (GTS, 2011:219). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:237-238); (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2015:180-188); (YALÇINKAYA, 2015:60-71): (5-1), (5-2), (7-12), (16-8), (18-8), (18-8), (18-10), (18-11), (19-9), (19-11), (19-12), (22-13), (23-4), (23-5), (23-11), (25-1), (26-5), (29-9),

(29-9), (31-9), (31-9), (31-10), (31-11), (31-13), (32-1), (32-1), (32-6), (34-3), (34-6), (35-2), (35-7), (36-8), (56-1), (67-5), (71-8), (74-7), (74-10), (74-10), (74-11), (81-9), (81-11), (81-12), (81-13), (82-1), (82-4), (82-4), (82-7), (82-8), (92-4), (95-7), (95-10), (96-6), (96-10), (98-6), (99-2), (99-7), (102-4), (103-2), (111-6), (123-3), (124-13), (125-4), (126-9), (129-4), (129-11), (132-2), (132-3), (132-3), (132-11), (134-3), (135-5), (137-1), (137-12), (139-11), (143-8), (143-10), (143-12), (144-2), (144-5), (144-9), (144-13), (145-1), (145-13), (146-9), (147-6), (148-4), (163-6), (163-8), (163-9), (163-10), (164-1), (164-3), (165-3), (165-7), (166-12), (167-9), (169-2), (170-7), (171-12), (171-13), (172-6), (172-13), (173-1), (173-2), (173-3), (175-4), (175-4), (175-5), (175-8), (175-9), (176-4), (176-6), (177-3), (177-5), (178-2), (182-8), (188-4), (191-5), (191-13), (195-6), (195-11), (198-9), (201-2), (201-8), (201-9), (205-2), (205-8), (206-5), (208-8), (214-1), (213-3), (213-4), (222-13), (224-5), (225-1), (225-13), (226-2), (226-4), (226-6), (232-8), (233-4), (242-5), (246-2), (246-5), (246-5), (249-3), (253-9), (253-10), (260-4), (260-5), (260-11), (268-6), (268-10), (269-12), (270-7), (271-11), (271-11), (280-13), (283-4), (283-5), (283-6), (284-1), (284-5), (284-7), (290-7), (291-1), (291-8), (300-9), (304-13).

bebek Tr. İ. (bebek), “*Meme veya kucak çocuğu; plastik, tahta, bez vb.nden yapılan insan biçiminde oyuncak; göz bebeği; sevgi bildiren bir seslenme sözü*” (GTS, 2011:290). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (ALİŞİK, 2002:156); (SERTKAYA, 2004:134): (8-10), (9-5), (10-2), (195-11), (233-7), (240-7), (290-1).

cedd: Ar. İ. (cedd), “*Dede, büyükbaba, ata*” (GTS, 2011:456): (211-6).

çoluk: Tr. İ. (çoluk), “*Çoluk, çocuk*” (ERGİN, 1997.b:76); (ÖZSOY, 2006:367). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:303); (KAÇALİN, 2004:95; 100): (219-4), (266-11).

dayı: Tr. İ. (dayı), “*Annenin erkek kardeşi; cesur, yiğit; yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü; kayıracı; kabadayı; Osmanlı Devleti'nde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp'ta seçimle başa getirilen yönetici*” (GTS, 2011:603): (208-5).

dede: Tr. İ. (dede), “*Torunu olan erkek, büyükbaba, büyükpeder; büyükbabadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri; Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen unvan; yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü*” (GTS, 2011:604). Anadolu’da Dede adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Dede adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:779): (3-10), (5-3), (6-1), (6-10), (18-7), (18-9), (18-10), (35-10), (66-9), (76-3), (83-2), (83-3), (83-8), (83-10), (84-1), (84-3), (84-8), (84-12), (85-2), (85-4), (85-5), (85-6), (85-7), (85-10), (85-10), (85-12), (86-4), (86-6), (86-6), (86-13), (87-1), (87-2), (87-3), (87-6), (87-8), (88-2), (88-3), (88-4), (88-7), (88-12), (88-12), (89-5), (89-6), (89-8), (89-11), (89-11), (89-13), (90-1), (122-12), (154-12), (170-9), (202-2), (207-11), (213-11), (215-5), (220-7), (220-8), (220-12), (221-1), (221-3), (235-9), (236-11), (237-2), (237-7), (254-4), (269-1), (272-8), (283-5), (291-13), (304-6).

‘emmi: Ar. İ. (‘amm), “*Amca, emi*” (GTS, 2011:795). Tenkiten *emine* ifadesinin doğru şekilleri Gökyay’a göre; *ammine*, *ammisi* ve *ammisini* olup kelimenin Arapça imlası ile ve şeddeli olarak geçmektedirler. (GÖKYAY, 2007:336): (284-4), (284-5), (290-6).

gelin: Tr. İ. (gelin), “*Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın; aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın*” (GTS, 2011:921). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:328; 666; 668-671); (ALIŞIK, 2002:156): (22-8), (33-13), (34-11), (39-6), (41-8), (53-8), (92-10), (98-6), (118-11), (118-12), (118-12), (119-6), (120-3), (141-1), (147-5), (159-4), (164-6), (192-9), (195-13), (198-11), (201-10), (224-4), (244-7), (245-10), (246-4), (253-8), (254-1), (257-4), (263-2), (263-3), (263-9), (272-7), (280-4), (280-8), (280-13), (281-3), (291-10), (294-3), (300-4), (300-10).

güwegü: Tr. İ. (güwegü), “*Güveyi*” (ERGİN, 1997.b:131). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:39): (4-6), (25-1), (37-1), (43-10), (68-10), (108-9), (109-3), (109-5), (110-7), (111-4), (137-1), (296-7).

halallık: Tr. İ. (helallik), “*Helallik, Nikâhlı eş; helal olan şey*” (GTS, 2011:1080): (99-8), (99-11).

hışım: Ar. İ. (hışm), “Evlilik yoluyla birbirine bağlı olan kimseler” (GTS, 2011:1095). “hesimini” okumasını eleştiren Gökyay, sözcüğün doğrusunun “akraba” manasına gelen “hısımini” olduğunu ifade etmektedir. (GÖKYAY, 2007:334): (237-9).

iş: Tr. İ. (eş), “Birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri; karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika; birlikte yaşayan dişi ve erkek hayvandan her biri; ikişer kişilik gruplarla oynanan oyunlarda, ortak oynayan iki kişiden her birinin öbürüne göre durumu, partner; kuma, ortak; arkadaş; döl eşi” (GTS, 2011:821). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:275): (114-7), (178-13)

ķabile: Ar. İ. (ķabīle), “Boy, kabile, belli ırka sahip” (GTS, 2011:1251). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (ÖZÇELİK, 2016:350); (TEZCAN, 2001:120-122): (45-5).

ķardaş / ķartaş / ķardeş / ķarındaş: Tr. İ. (kardeş), “Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı; yaşça küçük olan çocuk; adı bilinmeyen kimselere söylenen bir seslenme sözü; aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri” (GTS, 2011:1325). Dede Korkut’ta kardeş ile ilgili bazı çalışmalar için bkz. (SULTANZADE, 2013:149-153), (DURMUŞ, 2011:100-108). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98); (ÖZÇELİK, 2016:741); (TEZCAN, 2001:172; 316-317); (SERTKAYA, 2004:134; 137): (7-4), (8-1), (40-12), (42-12), (43-4), (44-6), (49-8), (60-13), (72-10), (82-9), (83-4), (84-11), (87-4), (92-12), (94-1), (94-5), (97-7), (97-9), (99-3), (103-5), (105-12), (107-3), (108-12), (124-8), (144-11), (152-2), (184-4), (215-8), (219-8), (222-12), (223-1), (223-13), (224-2), (224-3), (224-4), (224-5), (224-6), (224-7), (224-8), (224-9), (224-9), (233-3), (233-9), (235-13), (241-13), (258-1), (258-3), (258-3), (258-4), (259-13), (259-13), (260-8), (260-8), (261-3), (263-9), (264-4), (269-7), (269-9), (269-9), (270-3), (270-5), (270-8), (270-10), (270-11), (270-12), (270-13), (270-13), (270-13), (271-1), (271-1), (271-2), (272-7), (282-11), (290-1), (301-12); >karındaş: (38-8), (43-12), (50-9), (86-3), (86-6), (87-13), (103-4), (106-3), (106-3), (122-8), (123-4), (219-12), (223-11), (233-5), (302-3), (303-12); >kartaş: (57-5), (60-12), (65-11), (69-1), (92-13), (92-13), (100-8),

(100-9), (100-10), (125-12), (151-1), (156-11), (186-8), (224-7), (225-5), (250-12), (257-13), (259-10), (269-5), (269-6), (271-10), (282-1)

ķavum: Ar. Ė. (ķavm), “*Aralarında tķre, dil ve kķltķr ortaklıķı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine baēlı insan topluluēu, budun*” (GTS, 2011:1357). Ayrıntılı okuma denemeleri iēin bkz. (ķZēELĖK, 2016:350-352): (3-7), (45-5), (99-3), (152-9), (237-9), (240-4), (240-5), (240-13), (240-13).

ķayın: Tr. Ė. (kayın), “*Kadın veya kocaya gķre birbirlerinin erkek kardeēi, kayınbirader, ini*” (GTS, 2011:1364): (118-9), (118-10), (196-1), (196-1), (263-3), (263-3), (263-4), (263-5) (263-6).

ķeb/ ķep/ ķebin: Far. Ė. (kābĖn) “*Nikah akēesi, kalın, nikah*” (ERGĖN, 1997.b:199). Ayrıntılı okuma denemeleri iēin bkz. (ķZēELĖK, 2016:635): (181-6) >ķebin ķesķp meni ol yigide verse: (181-6).

ķız: Tr. Ė. (kız), “*Diēi ēocuk; ķzerinde kadın resmi bulunan iskambil kāēıdı; diēi cinsten birine daha yaēlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sķzķ*” (GTS, 2011:1434). Ayrıntılı okuma denemeleri iēin bkz. (BALYEMEZ, 2012:100) (ķZēELĖK, 2016:424-425; 442); (TEZCAN, 2001:227); (SERTKAYA, 2004:137): (4-11), (9-12), (11-8), (11-11), (11-12), (12-2), (13-3), (14-1), (14-1), (14-4), (14-7), (14-10), (15-1), (22-8), (24-9), (27-3), (29-13), (37-7), (39-5), (39-8), (40-3), (41-8), (41-9), (48-11), (52-7), (53-2), (53-8), (54-1), (54-13), (56-3), (58-12), (59-6), (60-7), (60-7), (61-7), (62-5), (63-9), (63-11), (69-13), (70-2), (70-3), (70-3), (70-6), (77-6), (78-6), (78-8), (78-11), (78-11), (79-6), (79-8), (79-8), (80-3), (80-3), (80-4), (80-8), (80-8), (80-9), (80-12), (80-13), (80-13), (81-1), (81-2), (81-3), (81-4), (81-5), (81-6), (81-8), (81-11), (81-13), (82-1), (82-4), (82-5), (82-6), (82-6), (82-9), (83-1), (83-4), (84-11), (86-3), (86-6), (87-1), (87-4), (87-4), (87-13), (91-4), (92-10), (92-12), (93-13), (94-5), (96-12), (97-7), (97-10), (98-1), (98-6), (98-11), (98-13), (99-6), (99-12), (103-4), (103-8), (104-5), (104-6), (104-6), (105-4), (105-9), (106-1), (106-2), (106-3), (106-5), (106-6), (106-6), (106-10), (107-3), (107-11), (108-2), (108-5), (108-12), (112-12), (113-1), (113-2), (113-11), (114-1), (114-7), (114-11), (114-12), (115-7), (115-9), (115-12), (115-13), (116-2), (116-3), (116-8), (116-9), (116-9), (116-10), (116-11), (116-12), (116-12), (117-6), (117-13), (118-2), (118-3), (120-2), (122-3), (122-6), (122-8), (122-8), (122-10), (124-

3), (125-8), (136-4), (136-7), (141-13), (144-11), (145-10), (147-5), (149-7), (149-11), (150-9), (159-4), (164-6), (167-3), (171-13), (172-4), (172-7), (172-9), (172-12), (172-13), (173-1), (173-2), (173-6), (173-9), (173-12), (174-1), (174-2), (175-1), (175-6), (175-13), (176-2), (179-3), (179-11), (179-12), (180-8), (181-3), (181-5), (181-13), (182-12), (184-2), (184-3), (184-6), (184-12), (185-8), (186-5), (186-6), (186-10), (188-13), (189-2), (189-3), (190-3), (190-12), (192-7), (192-13), (193-2), (195-9), (195-13), (198-10), (199-9), (200-3), (200-3), (200-11), (212-11), (213-8), (216-2), (216-4), (216-6), (216-9), (216-13), (227-13), (234-9), (244-7), (245-10), (246-4), (253-8), (257-3), (261-7), (261-9), (261-9), (261-11), (262-2), (262-6), (263-1), (263-2), (263-4), (276-1), (276-6), (276-6), (280-4), (280-7), (280-13), (281-3), (283-11), (291-10), (294-3), (296-7), (300-4), (300-10)

kızan: Tr. İ. (kızan), “*Erkek çocuk; silahlı köy delikanlısı; çoluk çocuk*” (GTS, 2011:1435). *gız anı* çekişir okumasını eleştiren Gökyay, ifadenin doğru okunuşunun *kızanı çekişir* şeklinde olduğunu ve kızan sözcüğünün “*çocuk, erkek çocuk*” anlamlarına geldiğini belirtir. (GÖKYAY, 2007:335). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:397-398; 794); (TEZCAN, 2001:341): (257-10).

kiçi: Tr. İ. (kiçi), “*Küçük, ufak; köpeği çağırma ünlemi*” (DS, 2009:2870); *kiçi*, > (*giçi, kici*): “*Küçük, keçe*” (TRS, 2009:2550); Metinde “*küçük, küçük kardeş*” anlamında kullanılmıştır: (72-1), (103-4), (257-6), (271-2). “...ulu kiçi kalmadı” > “büyük küçük kimse kalmadı”: (258-13)

kök: Tr. İ. (kök), “*Bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm; süsünde olduğu gibi yer üstüne sap çıkaran çok yıllık yer altı gövdesi; bazı şeylerde dip bölüm; sapıyla çıkarılan bitkilerde tane; dip, temel, esas; kaynak, köken; bir kimseyi bir yere bağlayan manevi temel güçlerin bütünü; kelimenin her türlü ek çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümü: yaptırmak kelimesinde kök, yap- bölümüdür; olağan şartlarda çevresinden yalıtılamayan ancak birçok tepkimede nitelik değiştirmeden geçebilen atom kümesi; denklemde bilinmeyenine yerine konulduğunda uygun düşen gerçek veya birleşik değer*” (GTS, 2011:1495). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:843); (KAÇALIN, 2004:96): (266-7), (278-11), (279-12), (280-11), (281-7), (281-9), (281-10), (281-11), (281-13)

ķuma: Tr. İ. (kuma), “*Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak*” (GTS, 2011:1523). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101): (45-6).

nesil: Ar. İ. (nesl), “*Nesil, kuşak; hayvanlarda döl*” (GTS, 2011:1765): (3-6).

nevale: Ar. İ. (nevâle), “*Torun*” (ERGİN, 1997.b:221). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:176); (TEZCAN, 2001:50-51); (KAÇALIN, 2015:16): (7-3).

nişanlı / nişanlı: Tr. İ. (nişanlı), “*Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, adaklı; belirleyici bir işareti, alameti, nişanı olan kimse*” (GTS, 2011:1774). Dede Korkut Hikâyeleri’nde bugün olduğu gibi nişan, evlenme için bir vaad, yani ön akid idi. (KALAFAT:2008,78): (33-13), (34-12), (77-11), (81-5), (94-11), (110-7), (117-5), (117-5).

oğlan: Tr. İ. (oğlan), “*Erkek çocuk; yetişkin erkek; bacak; cinsel bakımdan erkeklerin zevkine hizmet eden sapık erkek*” (GTS, 2011:1789). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:418-420; 442; 565); (TEZCAN, 2001:27): (16-5), (16-5), (16-7), (16-8), (17-3), (17-4), (17-5), (17-5), (17-6), (17-7), (17-7), (17-9), (17-9), (17-10), (17-12), (17-13), (17-13), (18-2), (18-5), (18-6), (18-7), (18-8), (18-10), (18-11), (18-12), (18-13), (19-1), (19-2), (19-4), (19-5), (19-6), (19-8), (19-9), (19-11), (22-10), (22-12), (23-3), (23-7), (23-10), (23-13), (24-11), (24-3), (24-6), (25-8), (27-4), (27-8), (27-9), (27-10), (27-11), (27-11), (27-13), (28-1), (28-2), (28-2), (28-3), (29-1), (29-10), (30-1), (30-4), (30-4), (30-5), (30-7), (30-8), (30-9), (30-11), (31-6), (32-2), (33-1), (34-4), (34-5), (35-4), (35-5), (35-8), (35-9), (55-4), (66-4), (71-6), (72-12), (73-5), (74-3), (74-10), (74-13), (76-1), (76-3), (87-1), (87-2), (122-5), (124-11), (125-10), (127-3), (127-7), (128-3), (129-8), (133-1), (134-2), (134-9), (135-2), (135-10), (135-11), (136-6), (136-10), (137-9), (141-5), (141-13), (142-5), (142-6), (142-7), (142-8), (142-13), (143-7), (143-8), (143-9), (143-11), (146-1), (149-6), (149-7), (154-6), (161-13), (167-4), (168-4), (171-12), (176-7), (201-9), (205-1), (205-4), (205-4), (214-9), (215-1), (215-2), (215-3), (215-4), (215-6), (217-10), (217-11), (218-6), (218-7), (222-2), (223-8), (225-3), (229-7), (229-8), (229-11), (230-2), (230-12), (231-12), (239-10), (242-4), (242-6), (244-11), (246-5), (247-8), (248-2), (248-4), (248-5), (248-6), (248-7), (248-7), (248-8), (248-8), (248-8), (248-9), (248-9), (248-10), (248-11), (248-11), (248-12), (248-13), (249-1), (249-6), (250-2), (250-3), (250-9), (251-7), (251-8), (251-9), (251-10), (252-3),

(252-10), (252-11), (253-2), (253-8), (257-9), (257-11), (259-11), (260-6), (260-13), (261-3), (261-7), (261-8), (261-10), (263-1), (265-2), (265-4), (265-4), (265-11), (265-12), (265-12), (265-13), (266-4), (267-2), (268-13), (269-4), (272-4), (283-1), (283-7), (288-4), (293-12).

oğul: Tr. İ. (oğul), “*Erkek evlat; bazı kelimelerin anlamını pekiştirmek için kullanılan bir söz; bir ana arıyla birlikte kovandan ayrılan, yeni yetişmiş arı topluluğu; yaşlı kimselerin genç erkeklerle söylediği bir seslenme sözü*” (GTS, 2011:1790): >oğul: (56-1); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93, 103); (ÖZÇELİK, 2016:376; 776; 822); (YALÇINKAYA, 2015:60-71): (4-5), (4-5), (4-6), (4-12), (4-12), (4-13), (5-1), (5-9), (5-11), (6-5), (7-3), (7-7), (8-2), (10-13), (11-8), (11-1), (11-10), (11-11), (12-1), (13-3), (14-1), (14-1), (14-4), (14-7), (14-9), (19-7), (20-3), (20-8), (20-10), (20-11), (21-2), (21-6), (21-8), (21-9), (21-11), (21-12), (21-13), (22-1), (22-2), (23-1), (23-10), (23-9), (25-6), (25-10), (25-13), (26-1), (26-2), (26-3), (26-4), (26-5), (26-9), (26-9), (26-13), (28-7), (28-7), (28-11), (28-12), (28-13), (28-13), (31-7), (31-12), (32-1), (36-11), (37-9), (38-1), (38-2), (38-6), (39-10), (39-12), (40-2), (41-9), (43-10), (45-8), (48-12), (50-7), (50-10), (53-1), (53-4), (53-5), (53-6), (53-6), (53-6), (53-8), (53-9), (53-9), (53-9), (53-9), (53-10), (53-11), (53-11), (53-12), (54-3), (54-5), (55-7), (55-7), (58-13), (59-8), (59-11), (59-11), (59-11), (60-5), (60-8), (61-3), (61-10), (62-1), (62-10), (63-13), (65-1), (65-6), (65-8), (66-7), (67-11), (67-12), (68-5), (68-6), (68-7), (69-1), (69-5), (69-9), (70-4), (70-6), (70-9), (70-10), (70-11), (70-13), (71-3), (71-7), (74-2), (74-4), (74-4), (74-5), (74-12), (75-6), (75-7), (75-8), (75-8), (75-10), (75-12), (76-4), (76-7), (76-9), (76-10), (77-12), (78-4), (78-12), (79-5), (81-7), (81-9), (81-10), (81-11), (82-4), (82-5), (82-8), (82-11), (88-12), (89-6), (90-1), (92-5), (92-5), (93-9), (94-6), (95-9), (96-8), (96-9), (97-2), (97-3), (97-12), (98-5), (98-8), (99-4), (101-11), (102-9), (102-11), (108-10), (108-10), (108-11), (109-4), (109-5), (109-6), (109-11), (113-5), (118-9), (119-8), (119-9), (119-11), (120-1), (120-2), (120-3), (120-3), (120-4), (120-4), (120-5), (121-11), (123-4), (123-8), (123-9), (124-5), (124-7), (124-12), (125-12), (126-8), (126-10), (126-11), (127-10), (128-13), (129-5), (129-8), (129-9), (129-12). (130-2), (131-4), (131-4), (131-5), (132-3), (132-3), (132-6), (132-6), (132-6), (132-10), (132-13), (133-12), (135-9), (135-13), (137-4), (137-7), (137-13), (137-13), (138-1), (138-1), (138-2), (138-2), (138-6), (138-6), (138-11), (138-12), (138-12), (139-5), (139-5), (139-8), (139-9), (139-11), (140-1), (140-5), (140-5), (140-11),

(141-2), (141-8), (141-9), (141-10), (142-9), (142-10), (142-11), (142-11), (143-2), (144-4), (144-8), (144-12), (145-2), (146-6), (146-7), (146-10), (146-10), (146-10), (146-11), (146-12), (146-12), (147-2), (147-4), (147-7), (147-8), (147-11), (148-4), (148-5), (150-7), (151-6), (151-10), (152-6), (154-4), (154-5), (154-10), (155-13), (156-1), (156-11), (161-5), (164-2), (164-3), (164-3), (164-4), (164-4), (164-5), (164-6), (164-7), (165-3), (165-9), (165-13), (165-13), (165-13), (166-1), (166-2), (166-2), (166-3), (166-4), (166-5), (166-6), (171-5), (171-7), (171-10), (171-11), (172-3), (172-9), (172-13), (173-2), (173-4), (173-6), (174-5), (174-12), (175-6), (175-8), (175-13), (176-9), (178-3), (181-2), (181-12), (184-4), (186-8), (187-13), (191-4), (195-7), (195-9), (199-7), (199-9), (199-11), (201-10), (202-12), (202-13), (203-12), (205-6), (206-9), (206-11), (206-12), (207-1), (208-7), (209-12), (210-1), (210-11), (217-12), (218-11), (218-12), (219-9), (219-10), (220-2), (220-9), (221-7), (221-10), (221-10), (221-12), (222-5), (222-7), (223-6), (224-5), (224-11), (224-12), (224-12), (226-2), (233-1), (233-3), (235-7), (236-4), (236-5), (241-13), (242-12), (242-12), (242-12), (242-13), (243-2), (243-3), (244-12), (244-12), (244-12), (244-13), (244-13), (245-2), (245-11), (247-5), (247-6), (247-7), (247-7), (249-5), (250-10), (250-13), (251-5), (251-6), (253-10), (253-13), (253-13), (254-2), (254-3), (254-6), (254-10), (254-12), (254-13), (255-6), (256-6), (257-4), (257-4), (257-6), (259-3), (259-3), (259-10), (260-4), (260-11), (260-12), (261-11), (263-9), (263-11), (263-13), (271-13), (272-4), (272-5), (272-6), (272-13), (279-2), (282-1), (282-11), (283-3), (283-10), (283-11), (284-1), (284-3), (287-10), (288-11), (288-3), (289-4), (289-8), (289-10), (290-2), (290-11), (290-12), (290-13), (291-1), (291-3), (291-4), (300-2), (300-5), (300-7), (303-2)

öksüz: Tr. İ. (öksüz), “*Anası veya hem anası hem babası ölmüş olan (çocuk); kimsesiz*” (GTS, 2011:1842): (168-4), (233-7), (257-9), (257-11).

öksüzlük: Tr. İ. (öksüzlük), “*Öksüz olma durumu; kimsesizlik*” (GTS, 2011:1843): (257-12).

şop: Tr. İ. (sop), “*Eş, kadın, soy (?)*”(ERGİN, 1997.b:271). Dede Korkut’ta önemli sözcüklerden birisi olup, sözcük üzerine birçok anlamlandırma çalışması yapılmıştır. Bunlardan bazıları için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:183); (TEZCAN, 2001:53); (KAZAN, 2008:34-58), (ÖNCÜL, 2011:249-254): (8-6), (8-11)

şoy: Tr. İ. (soy), “*Bir atadan gelen kimselerin topluluğu, sülale; cins, tür, çeşit; iyi ve üstün nitelikleri bulunan*” (GTS, 2011:2145): (8-10).

ıay: Tr. İ. (dayı), “*Annenin erkek kardeşi; cesur, yiğit; yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü; kayırcı; kabadayı; Osmanlı Devleti’nde Tunus, Cezayir ve Trablusgarp’ta seçimle başa getirilen yönetici*” (GTS, 2011:603): (63-2), (124-9), (126-1), (208-9), (209-2), (209-9), (293-11), (294-1), (294-4), (294-8), (295-11), (299-7), (299-11), (301-1), (301-5), (304-4).

uşıak: Tr. İ. (uşıak), “*Çocuk; herhangi bir bölgenin halkından olan erkek; erkek hizmetçi; tayfa*” (GTS, 2011:2422): (17-3), (66-4), (134-2).

yavuklu: Tr. İ. (yavuklu), “*Sözlü; sevgili*” (GTS, 2011:2553). “*yavuk*” okumasına tenkiten Gökyay ifadenin geçtiği yeri bilmediğini dile getirmiştir. (GÖKYAY, 2007:337): (70-4), (93-1), (99-3), (261-5).

2.3.4.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Arkadaşlık, Yoldaşlık İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Türk millî geleneği içindeki dostluk ve arkadaşlık kavramlarının önemini içeren sözcüklere rastlamak mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz arkadaşlık, yoldaşlık, dostluk anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

eş: Tr. İ. (eş), “*Birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri; karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika; birlikte yaşayan dişi ve erkek hayvandan her biri; ikişer kişilik gruplarla oynanan oyunlarda, ortak oynayan iki kişiden her birinin öbürüne göre durumu, partner; kuma, ortak; arkadaş; döl eşi*” (GTS, 2011:): (178-9), (182-3), (191-9), (215-7)

hampa: Far. İ. (hem+pā), “*Omuzdaş, arkadaş, eş*” (GTS, 2011:1083). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:163): (82-5).

muşahib: Ar. İ. (muşāhib), “*Sohbet, arkadaşlık eden kimse; yol kardeşi; tatlı konuşmaları ile büyüklerin, özellikle padişahların güzel zaman geçirmelerini sağlamakla görevli kimselere verilen unvan*” (GTS, 2011:1712): (215-6).

yoldaş: Tr. İ. (yoldaş), “*Yol arkadaşı; arkadaş, dost; eşlerden her biri; ortak bir görüşü benimseyenlerden her biri*” (GTS, 2011:2604). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:616): (31-9), (32-10), (57-5), (83-13), (90-8), (93-10), (98-4), (100-10), (100-10), (101-1), (110-1), (110-5), (120-12), (132-12), (133-13), (136-2), (169-7), (170-8), (178-9), (178-13), (182-3), (184-12), (187-4), (191-10), (207-7), (209-4), (209-8), (209-10), (242-6), (248-12); >yoldaş+lık: (207-6), (247-4), (251-4), (267-2).

2.3.5.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Armağan İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yapılan hoşla giden bir eylem karşılığında verilen armağan ya da maddî ödüllerle ilgili tespit ettiğimiz sözcükler şunlardır:

armağan: Tr. İ. (armağan), “*Birini sevindirmek, mutlu etmek, onurlandırmak, kutlamak için veya anı olarak verilen şey, hediye, dürü; ödül; bir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser; bağış, ihsan*” (GTS, 2011:154): (70-10), (70-13), (74-3), (237-13).

bağış: Far. İ. (bağış), “*Bağış, ihsan, bağış, bağışlama*” (GTS, 2011:235). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:703-704): (213-10).

bağış: Far. İ. (bağış), “*Yapılan bir hizmete ödenen ücretten ayrı olarak fazladan verilen para, kahve parası*” (GTS, 2011:235). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (239-8).

dan dansuh: Tr. İ.+Tr. İ. (dan dansuh), “*Şaşılacak, hayret verici, nadir, mühim - hediye*” (ERGİN, 1997.b:79). Sözcüğü tek başına değil yanındaki sözcükle birlikte ele aldığımız istisna bir sözcüktür. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:156): (70-12), (72-7), (81-9).

ergenlik: Tr. İ. (ergenlik), “*Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, büyüme ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem, yeni yetmelik, ergenlik çağı; çocukluk çağından yetişkinlik çağına geçen kimselerin yüzünde çıkan sivilceler*” (GTS, 2011:807): (90-7) Metinde, kadının erkeğe verdiği bir hediye anlamında kullanılmıştır. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:167) (OY, 1959:26-28): (90-7).

kalınlık: Tr. İ. (kalınlık), “*Kalınlık, evlenen kızın kalınlığı, evlenecek kıza verilecek şey, kesilen kesim, çeyizlik başlık*” (GTS, 2011:1279): (174-1).

muştuluk: Tr. İ. (muştuluk), “*Muştucuya verilen armağan, müjdelik*” (TRS, 2009:2816): (118-3), (118-10), (119-8), (235-7), (271-12).

savgat: Tr. İ. (savgat), “*Armağan, hediye, ihsan*” (ERGİN, 1997.b:261): (96-6).

2.3.6.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ateş, Kor, Köz İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ateş anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

köz: Tr. İ. (köz), “*Küçük kor parçası*” (GTS, 2011:1510). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102); (ÖZÇELİK, 2016:154-157); (TEZCAN, 2001:44-46); (TULUM, 2003: 527-528); (SERTKAYA, 2004:134): (5-1).

od: Tr. İ. (od), “*Ateş*” (GTS, 2011:1787). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (10-5), (43-6), (52-7), (120-8), (120-9), (129-2), (148-8), (177-9), (182-12), (185-8), (188-12), (190-2), (196-10), (252-8), (252-8).

2.3.7.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ayrılık İle İlgili Sözcükler

Üstünoğlu’ya göre, Dede Korkut Hikâyeleri’nde, “Metinlerde işlenen ayrılık teması da ortaklık gösterir. Yurttan, anadan, atadan, sevgiliden, kavim kardeşten ayrılık söz konusudur. Ancak sonunda -Bamsı boyu hariç- mutlaka evlilik, şenlik gibi bir olay yaşanır ve bu, Dede Korkut tarafından resmîleştirilir.” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:142). Buradan hareketle Dede Korkut Hikâyeleri’nde ayrılık teminin kurgulandığı sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

ayrıt : Tr. İ. (ayrıt), Bu sözcüğün anlamı Türkçe Sözlük’te “İki düzlemin ara kesiti” (GTS, 2011:211) olarak verilmişse de; metinde “Ayrıt ayrılma yeri, kavşak” anlamında kullanılmıştır. Türkçe *ayır-* fiili üzerine *-t* yapım eki getirilerek oluşturulmuştur: (97-7), (136-1), (262-10).

ayru: Tr. İ. (ayrı), “Başka, başka türlü; aynı yerde kalan; yalnız, tek başına” (GTS, 2011:209). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:801); (TEZCAN, 2001:343): (6-3), (6-3), (242-3), (260-5).

ayruluk: Tr. İ. (ayrılık), “Ayrı olma durumu; birinden uzak düşme, fîrak, fîrkat; düşünce, görüş veya duygu arasındaki uymazlık, mübâyenet; evlilik birliğinin yargıç kararı ile geçici bir süre için kaldırılması” (GTS, 2011:210): (304-11).

fîrak: Ar. İ. eskimiş (firāk), “Ayrılık” (GTS, 2011:879): (103-6).

şapar: Tr. İ. (sapar), “Sapma işi?”> “kılıcından saparum yok”. *sıparım* okumasını eleştiren Gökyay’a göre ifadenin doğru okunuşu *soparım* şeklinde olacaktır. (GÖKYAY, 2007:335): (278-11), (279-11), (280-11), (282-3).

2.3.8.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Bakma, Bakış İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen bakma, bakış ile ilgili sözcükler şunlardır:

nazar: Ar. İ. (nazar), “*Belli kimselerde bulunduğu inanılan, kıskançlık veya hayranlıkla bakıldığında insanlara, eve, mala mülke hatta cansız nesnelere kötülük verdiği inanılan uğursuzluk, göz; bakış, bakma, göz atma*” (GTS, 2011:1755): (205-11), (240-13).

nigah: Far. İ. (nigâh), “*Bakış, bakma*”, (ERGİN, 1997.b:222). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102); (TEZCAN, 2001:124-126): (46-5).

2.3.9.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Beğenme, Hoşnutluk İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen beğenme, hoşnutluk bildiren sözcükler şunlardır:

düz: Tr. İ. (düz), “*Yatay durumda olan, eğik ve dik olmayan; kıvrımlı olmayan, doğru, stabil; yüzeyinde girinti çıkıntı olmayan, müstevi; kısa ökçeli, ökçesiz (ayakkabı); yayvan, altı derin olmayan; kıvrıcık veya dalgalı olmayan (saç); yalın, sade, süssüz; çizgisiz, desensiz ve tek renkli; engebesiz olan yer, düzlük, ova*” (GTS, 2011:744): (7-1), >düz: (295-7)

hoşluk: Tr. İ. (hoş+luk), “*Hoş olma durumu, letafet*” (GTS, 2011:1112). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (243-3).

mağbul: Ar. İ. (mağbül), “*Kabul edilen; beğenilen, hoş karşılanan; geçer, geçerli*” (GTS, 2011:1611): (83-8).

şikayet: Ar. İ. (şikāyet), “*Hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma, yakıntı*” (GTS, 2011:2224): (218-9).

tahsin: Ar. İ. (tahsin), “*Beğenme, alkışlama; güzelleştirme*” (GTS, 2011:2245): (18-7), (61-8).

2.3.10.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Bilgi, Bilim İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen bilgi, bilim ile ilgili sözcükler şunlardır:

bilik: Tr. İ. (bilig), “*Bilgi, anlayış, idrak, şuur*”, (ERGİN, 1997.b:49): (35-2).

‘ilim: Ar. İ. (‘ilm), “*Bilim; ayrıntı, özellik, nitelik*” (GTS, 2011:1176): (7-5).

kemal: Ar. İ. (kemāl), “*Bilgi ve erdem bakımından olgunluk, yetkinlik, erginlik, eksiksizlik; eder, tutar*” (GTS, 2011:1383): (180-13).

2.3.11.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Boyut İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen boyut bildiren sözcükler şunlardır:

gide: Tr. İ. (gide), “*Kısa, kısalmış (?)*” (ERGİN, 1997.b:119). Gökyay bu ifadenin karşılıklarının kendisini de tatmin etmediğini belirterek, “*sakat, çelimsiz, kısa boylu*” ifadelerini kelimenin gerçek ve sağlam karşılığını buluncaya kadar geçerli sayılabileceğini söylemektedir. (GÖKYAY, 2007:295). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (ÖZÇELİK, 2016:784-785); (TEZCAN, 2001:335): (248-10).

haran: Tr. İ. (haran), “*Büyük iri?*” (ERGİN, 1997.b:137). “AD. *haran* ‘kağrı’ ZTS < Gür. *har* ‘öküz’den yapılmış bir kelimeden + ?? Tietze 1982z no.117. (TIETZE; 2018:392). >haranga: ‘büyük delik’ (DS, 2009:2283). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (ÖZÇELİK, 2016:397-398); (TEZCAN, 2001:143-144): (63-1).

kaba: Tr. İ. (kaba), “*Özensiz, gelişigüzel yapılmış, zevksiz, sakil, ince karşıtı; taneleri iri; terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse) ; hafif olduğu hâlde kalın veya hacimli; kuyruk sokumunun her iki yanındaki şişkin yer; terbiyeye, inceliğe aykırı, çirkin, kötü*” (GTS, 2011:1247). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:310); (TEZCAN, 2001:69): (12-5), (14-11), (21-2), (22-8), (25-5), (36-4), (37-10), (47-4), (51-7), (54-8), (67-1), (68-11), (92-4), (98-3), (98-9), (105-11), (118-5), (123-3), (130-6), (130-11), (132-8), (137-5), (150-5), (155-5), (170-13), (189-10), (203-5), (213-13), (232-7), (232-12), (233-1), (254-8), (259-5), (269-11), (270-6), (278-13), (279-1), (279-2), (279-2).

küçücek / küçüçek / küçüçük: Tr. İ. (küçük + cük), “*Çok küçük*” (GTS, 2011:1552): (273-11), (273-13), (282-5).

yike: Tr. İ. (yeke), “*Büyük, koca, kocaman*” (ERGİN, 1997.b:333); “*İri, kocaman*” (GTS, 2011:2566) Caferoğlu’na göre Azerbaycan Türkçesi’nde halen işlek olarak kullanılan bu sözcük, Osmanlı Türkçesi’nde de sıkça karşımıza çıkar; “*büyük, kalın, iri*” anlamlarına gelir. yekeletmek/yekelenmek gibi fiil çekimleri de vardır.

(CAFEROĞLU: 1934,8). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (TEZCAN, 2001:60-61); (TEKİN, 1986:144): (9-10).

2.3.12.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Cesaret, Yiğitlik İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyelerinde cesaret, kahramanların taşıdığı olmazsa olmaz karakteristiklerden birisidir. Kahramanın ortaya çıkması, ad alması gibi eylemlerin gerçekleşmesi için bir kahramanlık gösterilmesi zorunludur. Alpamış Destanı ile Dede Korkut Kitabı'ndaki kahramanların ortaya çıkışı ile ilgili olarak bkz. (FEDAKÂR, 2004:134-141). Dede Korkut Hikâyeleri'nde cesarelik, yiğitlik ile ilgili sözcükler şunlardır:

cılasun: Moğ. İ. (cılasun), “*Yiğit kimse, eli çabuk, becerikli kimse*” (GTS, 2011:466): (12-6), (22-9), (65-1), (66-8), (133-8), (153-7), (154-11), (156-7), (171-7), (172-4).

erdem: Tr. İ. (erdem), “*Ahlakın övdüğü iyi olma, alçak gönüllülük, yiğitlik, doğruluk vb. niteliklerin genel adı, fazilet; insanın ruhsal olgunluğu*” (GTS, 2011:806): (18-13), (19-2), (19-4), (62-8), (71-5), (152-4).

erlik: Tr. İ. (erlik), “*Erkeklik, yiğitlik; askerlikte er olma durumu*” (GTS, 2011:812). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:700): (61-7), (73-8), (77-12), (156-7), (209-8), (235-13).

şahbaz: Far. İ. (şāhbāz), “*İri bir tür akdoğan; çevik ve becerikli; yiğit, kahraman, mert (kimse)*” (GTS, 2011:2196): (39-6), (40-1), (41-5), (46-5), (49-1), (59-1), (59-9), (60-3), (60-3), (64-9), (64-9), (73-1), (83-5), (93-4), (96-7), (104-1), (104-10), (111-1), (118-6), (119-2), (164-10), (167-12), (168-12), (205-13), (237-8), (262-1).

yigid / yigit: Tr. İ. (yiğit), “*Güçlü ve yürekli, kahraman, alp; gözü pek, düşüncelerini açıkça söylemekten çekinmeyen (kimse); delikanlı, genç erkek, yiğit*” (GTS, 2011:2596). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (ÖZÇELİK, 2016:855-856); (TEZCAN, 2001:329-331): (4-1), (5-4), (12-6), (12-7), (12-9), (13-5), (19-10), (19-10), (19-13), (20-4), (22-1), (22-9), (22-11), (31-13), (32-5), (32-9), (32-12), (33-4), (34-1), (34-5), (35-3), (35-4), (35-5), (37-2), (38-5), (39-11), (40-2), (41-8), (42-7), (48-12), (58-13), (59-8), (61-8), (64-6), (65-1), (66-1), (66-8), (71-5), (72-3), (72-4), (72-5), (72-5), (72-5), (72-12), (73-2), (73-8), (73-9), (73-13), (74-6), (74-9), (74-9), (75-3), (75-5), (75-8), (76-13), (78-2), (78-6), (78-11), (78-11), (78-12), (78-12), (79-3), (79-7), (80-4), (81-1), (90-4), (91-1), (91-12), (93-4), (93-4), (93-5), (93-6), (94-3), (98-3), (98-

9), (98-13), (101-4), (101-6), (101-10), (105-5), (105-8), (111-3), (117-2), (117-2), (121-12), (122-7), (122-9), (122-10), (122-12), (125-6), (127-8), (127-9), (129-11), (130-12), (132-7), (134-3), (134-11), (135-1), (137-3), (142-7), (144-1), (148-3), (149-12), (149-12), (149-13), (150-1), (150-3), (153-3), (153-7), (154-6), (156-10), (156-10), (156-11), (157-2), (157-3), (157-4), (157-5), (157-9), (157-9), (158-3), (159-5), (159-8), (159-13), (160-4), (160-8), (168-7), (168-7), (169-1), (172-11), (175-4), (177-5), (178-6), (179-3), (179-5), (180-3), (180-9), (180-10), (180-13), (181-1), (181-7), (181-7), (181-11), (181-12), (182-1), (182-2), (182-4), (184-8), (184-10), (185-6), (186-7), (187-2), (187-7), (189-13), (190-10), (190-13), (192-5), (192-8), (193-5), (193-6), (193-9), (194-1), (194-12), (197-3), (197-3), (197-3), (197-4), (197-5), (197-5), (197-9), (197-9), (197-11), (197-11), (198-1), (198-1), (198-2), (198-2), (199-2), (200-2), (201-5), (201-5), (204-10), (205-2), (206-2), (208-11), (209-3), (212-7), (212-11), (217-7), (217-8), (232-3), (232-5), (232-6), (232-10), (234-3), (236-13), (237-3), (237-5), (239-10), (239-13), (240-2), (241-3), (241-3), (242-10), (243-1), (243-2), (243-6), (243-9), (247-3), (247-10), (249-4), (249-12), (250-6), (251-4), (254-13), (255-5), (255-13), (256-5), (256-12), (257-7), (258-12), (259-1), (259-7), (259-9), (260-8), (260-9), (261-9), (262-7), (262-13), (264-8), (264-9), (264-11), (265-3), (266-10), (266-10), (267-3), (267-10), (267-12), (268-3), (268-8), (268-8), (268-9), (268-9), (268-11), (268-11), (269-13), (270-13), (285-6), (287-6), (287-6), (287-6), (287-7), (287-7), (287-12), (288-1), (288-1), (288-1), (288-13), (288-13), (289-1), (289-1), (289-2), (289-12), (296-12), (297-2), (299-3), (300-1), (300-11), (301-13), (302-5), (304-5); >yiğit: (5-6), (33-11), (72-3), (105-7), (189-6), (215-7), (234-11), (253-4), (266-8), (269-12), (270-3); >yigitçük: (210-12), (283-2), (234-8)

yigitlik: Tr. İ. (yiğitlik), “*Yiğit olma durumu, yiğitçe davranış, yüreklilik, cesaret*” (GTS, 2011:2596): (57-2), (57-7), (156-7), (161-10), (234-8).

yüreklü: Tr. İ. (yürek+lü) “*Yürekli, cesur; tehlikeyi korkusuzca karşılayan, hiçbir şeyden korkusu olmayan, gözü pek, babayiğit, koçak, cesaretli, cesur, cüretli, cüretkâr*” (GTS, 2011:2628): (135-11), (248-5).

2.3.13.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Coğrafi Adlar İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yer alan en önemli unsurlardan birisi de coğrafi adlardır. Doğa, olayların kurgulanmasında ve mekanın betimlenmesinde önemli bir rol oynar. İnsan ve doğa ayrı düşünülemez. Nitekim hikâyelerde de doğa ve insan büyük bir birliktelik içerisinde. (KORKMAZ, 2006:250-257). Öyle ki doğa tasarımı ifade etmek için kullanılan sözcükler, rastgele seçilmiş sözcükler olmamakla birlikte kurguda çok önemli bir yere sahiptir. Dede Korkut’ta doğa tasarımı ile ilgili çalışma için bkz. (KÖKTÜRK, 2015:245-257). Yine coğrafi unsurlar yani doğa ile ilgili kavramlar, kültürel etmenlerle sıkı sıkıya birbirine bağlıdır. Kültürel etmenlerin, -çalışmamızla bağlantılı olarak sözcüklerin- oluşmasında rolü yadsınamaz bir mahiyettedir. (DEVECİ, 2015:257-268); (YILDIRIM, 1972:37-47). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “doğa unsurları” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:146-147). Dede Korkut Hikâyeleri’nde doğa, insan ve mekan ilişkileri ile ilgili olarak ayrıca bkz. (ERDOĞAN, 2014). Metinden tespit ettiğimiz coğrafi adları, yani doğa ile ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

akındı: Tr. İ. (akıntı), “Akma işi; havanın veya suyun herhangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım, cereyan; eğiklik, eğim, meyil; çam türü ağaçlarda bulunan reçinenin eriyerek akması olayı; sıvı yapıştırıcıların ağaç yüzeylerine gereğinden çok sürülmesi ile oluşan durum; hastalık sebebiyle vücudun herhangi bir yerinden sulu madde akması” (GTS, 2011:67): (84-9), (148-1), (180-6), (187-8), (224-8), (240-11), (240-3), (259-4), (268-4), (299-5).

alañ: Tr. İ. (alan), “Düz, açık ve geniş yer, meydan, saha; orman içinde düz ve ağaçsız yer, düzlük, kayran; yüz ölçümü; Eski Roma’da açık hava gösterisi yapılan geniş yer; bir çalışma çevresi; içinde birtakım kuvvet çizgilerinin yayılmış bulunduğu varsayılan uzay parçası; bir alıcı merceğinin net bir görüntü sağlayabildiği derinlik ve genişliğin bütünü; yarışmaların, karşılaşmaların ve oyunların yapıldığı yer, saha” (GTS, 2011:83): (96-5), (127-12), (304-5).

‘âlem: Ar. İ. (‘âlem), “Evren; dünya, cihan; aynı konu ile ilgili kimseler; bu kimselerin uğraşlarının bütünü; belli bir gruptaki canlıların bütünü; durum ve şartlar; herkes, başkaları; ortam, çevre; kendine özgü birçok niteliği bulunan şey; farklı davranış içinde

bulunan kimse; eğlence” (GTS, 2011:89): (8-3), (43-2), (49-4), (58-5), (65-10), (148-9), (158-6), , (252-13).

arķuri / arķuru: Tr. İ. (arkuru), > (arkuru / arkuri / arkırı): “Düz, doğru; kestirme; kısa yol; aykırı, ters; eğimli” (DS, 2009:327); > arkuru, (arkuri, arkırı) “İğri, yan üstü, tersine, aykırı, yanlamasına, karşı, ters” (TRS, 2009:221): (20-7), (21-6), (143-1), (143-4), (241-5), (242-8), (245-12), (258-9).

āşumān: Far. İ. (āsmān), “Gök” (GTS, 2011:171). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:579): (148-6).

aşuť: Tr. İ. (aşıt), isim “Siper, kuytu yer; aşılacak yer; dağ geçidi” (TRS, 2009:267). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:746-752); (KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan, 2004:101-105): (76-7).

ay: Tr. İ. (ay), “Dünya'nın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh” (GTS, 2011:194): (84-11).

baħri: Ar. İ. (baħrī), “Denizle ilgili; uzun boyunlu, sivri gagalı, boynunun önü ve göğsü parlak beyaz olan, alçaktan ve hızlı uçan, suya bağımlı bir tür kuş (*Podiceps cristatus*)” (GTS, 2011:235). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:389-391): (61-9), (280-2).

balçık: Tr. İ. (balçık), “İçinde çeşitli organik maddeler bulunan, genellikle killi, koyu, yapışkan çamur, mil; güçlük çıkartan; içindeki kil oranı yüksek, yağlı, su geçirmez, koyu toprak” (GTS, 2011:242): (176-11), (177-7), (239-7).

bayır: Tr. İ. (bayır), “Küçük yokuş, belen, kıran; şev” (GTS, 2011:287). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:692-693): (58-3), (208-10).

bel: Tr. İ. (bel), “İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm; bu bölümün, sırtın altına rastlayan bölgesi; dağ sırtlarında geçit veren çukur yer; hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası; bardak, şişe, vazo vb.nin ortasındaki dar bölüm; geminin orta bölümü” (GTS, 2011:297); “Yamaç, sırt”, (ERGİN, 1997.b:47-48): (187-7), (201-3), (240-2), (240-10), (246-8), (268-3); >mil: “bel, sırt”: (182-7).

beleñ: Tr. İ. (belen), “*Bel tepe bayır; dağ üzerindeki yüksek geçit, dik dağ yolu*” (GTS, 2011:299): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:164-165): (85-6).

bıñar: Tr. İ. (pınar), “*Yerden kaynayarak çıkan su, kaynak; bu suyun çıktığı yer, kaynak, memba; çeşme*” (GTS, 2011:1921): (103-3), (103-4), (164-9), (215-13), (215-13), (215-13), (216-11), (217-5).

buluť: Tr. İ. (bulut), “*Atmosferdeki su damlacıkları ve buz taneciklerinin görülebilir yoğunluk kazanmasıyla oluşan, biçimleri, yükseklikleri ve yol açtıkları hava olaylarıyla birbirinden ayrılan yığın; herhangi bir şeyden oluşan yoğun yığın; keder, endişe*” (GTS, 2011:411): (44-7), (148-6).

çay: Tr. İ. (çay), “*Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu; >Çince; çaygillerden, nemli iklimlerde yetişen bir ağaççık (Thea chinensis); bu ağaççığın özel işlemlerle kurutulan yaprağı; bu yaprağın demlenmesiyle elde edilen güzel kokulu ve sarımtırak kırmızı renkli içecek; çeşitli bitkilerin yaprak veya çiçeklerinin demlenmesiyle elde edilen bir içecek türü; konukların içecek ve börek, pasta vb. yiyeceklerle ağırlandığı toplantı; müzikli toplantı*” (GTS, 2011:507): (25-10), (62-8), (71-4), (139-1), (152-3), (156-2).

çayır: Tr. İ. (çayır), “*Üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer*” (GTS, 2011:508): (77-4), (192-3).

çemen: Far. İ. (çimen), “*Çimen, çayır; kendiliğinden yetişmiş çim*” >(çemen): “*Maydanozgillerden, kimyon türü bir bitki (Cuminum cyminum); bu bitkinin kokulu tohumu; bu tohumu un durumuna getirip sarımsak, kırmızıbiberle karıştırarak yapılan, genellikle pastırma üzerine sürülen macun*” (GTS, 2011:519): (4-8), (6-3), (127-12), (192-3), (201-11), (291-11), (304-5).

çevre: Tr. İ. (çevre), “*Bir şeyin yakını, dolayı, etraf, periferi; kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam; yağlık; aynı konu ile ilgisi bulunan kimselerin tümü, muhit; bir kimse ile ilişkisi bulunanlar, muhit; bir birimden önce veya sonra gelen aynı türden birimlerin tümü, bunların oluşturduğu küçük grup, kontekst; düzlem üzerindeki bir şekli sınırlayan çizgi; hayatın gelişmesinde etkili olan doğal, toplumsal, kültürel dış*

faktörlerin bütünlüğü” (GTS, 2011:527). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:288-289): (46-7), (217-7), (209-11), (291-5).

daz: Tr. İ. (daz), “*Dazlak; çıplak (toprak)*” (GTS, 2011:603), (DS, 2009:1390): (109-10).

deñiz: Tr. İ. (deniz), “*Yer kabuğunun çukur bölümlerini kaplayan, birbiriyle bağlantılı, tuzlu su kütlesi; bu su kütlesinin belirli bir parçası; Aydaki düzlükler; geniş alan; çokluk, yoğunluk*” (GTS, 2011:627). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:208; 282-283): (4-3), (56-10), (70-13), (73-9), (100-3), (128-9), (129-1), (129-5), (203-11), (207-12), (208-1), (256-2), (280-1).

depe: Tr. İ. (tepe), “*Bir şeyin en üstteki bölümü; bir yerin, bir nesnenin vb.nin üstü, hizası; birinin yanı başı, baş ucu; başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü; yüksekliği genellikle birkaç yüz metreyi geçmeyen, çok kez tek başına, yamaçları yatık yer biçimi; çokgende veya çok yüzlüde köşelerden her biri; ikizkenar bir üçgende eşit kenarların kesişme noktası; bakışım eksenini bulunan bir eğrinin veya yüzeyin bu eksenle kesişme noktalarından her biri*” (GTS, 2011:2324): (43-5), (65-9), (65-12), (116-8), (116-12), (203-10), (217-11), (273-8), (289-7), (291-7); >depe gibi et/taş yığ-: (15-8), (16-2), (25-12), (40-13); >depeçe: (126-10) >depeçük: (4-6).

depere: Tr. İ. (depere), “*Tepeden aşağı*” (ERGİN, 1997.b:83). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:683-684; 816-817): (85-10), (204-7), (210-5).

dere: Tr. İ. (dere), “*Genellikle yazın kuruyan küçük akarsu; iki dağ arasındaki uzun çukur; damlarda yağmur sularını toplayarak oluğa veren çinko veya kiremit yol*” (GTS, 2011:633): (6-4), (27-6), (60-10), (65-12), (115-1), (121-9), (150-12), (154-2), (196-5), (203-10), (273-8), (291-6).

dolamaç: Tr. İ. (dolamaç), “*Dolambaçlı yol*” (GTS, 2011:697); >dolamaç dolamaç yollar: (177-6), (177-6).

dökme: Tr. İ. (dökme), “*Tepe, çıkıntı, zirve?*” (ERGİN, 1997.b:95). Gökyay dönmesi okuyuşunun yanlış olduğunu ve doğrusunun dökmesi şeklinde olacağını anlamının da

“*üç direkli çadır* şeklinde olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:330).Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91-92); (TEZCAN, 2001:237): (161-6).

dünya: Ar. İ. (dunyā), “*Üzerinde yaşadığımız toprak ve denizler, yeryüzü; dış, çevre, ortam; inançları bir olan ülke veya insanlar topluluğu; meslek veya iş birliği içinde bulunan kimseler, camia; herkes; duygu, düşünce ve hayal âlemi*” (GTS, 2011:736): (5-11), (35-11), (35-13), (43-2), (49-4), (53-10), (58-5), (65-10), (66-11), (66-12), (66-12), (66-13), (155-1), (155-2), (155-3), (155-4), (158-6), (166-2), (166-7), (183-8), (202-4), (202-5), (202-6), (202-6), (204-8), (207-10), (210-5), (219-8), (222-8), (292-1), (292-2), (292-3), (292-3), (304-8), (304-9), (304-10), (304-10); >*dünye*:(165-1), (167-10); >*dünyelik*: (105-12).

geçit: Tr. İ. (geçit), “*Geçmeye yarayan yer, geçecek yer; iki dağ arasında dar ve uzun yol, derbent*” (GTS, 2011:917). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:307;353): (36-1).

gök: Tr. İ. (gök), “*İçinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza; yeryüzü üzerine mavi bir kubbe gibi kapanan boşluk, gök kubbe, sema*” (GTS, 2011:957). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:154): (11-2), (38-8), (68-1), (69-8), (77-4), (110-13), (123-11), (127-11), (145-11), (150-1), (163-12), (165-5), (167-6), (169-4), (178-8), (193-1), (201-11), (203-1), (205-13), (211-4), (211-7), (236-7), (244-10), (247-11), (249-10); >*gökçe çemen*: (4-8).

gögez: Tr. İ. (gögez), “*Yeşermiş, yeşillenmiş*” (ERGİN, 1997.b:122). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (ÖZÇELİK, 2016:167-168); (TEZCAN, 2001:48-49); (TULUM, 2003:535): (6-3).

göl: Tr. İ. (göl), “*Oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü; yapay su birikintisi*” (GTS, 2011:959). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:74); (AKTAŞ, 2016:65-78): (15-8), (16-2), (25-12), (189-9).

gün: Tr. İ. (gün), “*Güneş; güneş ışığı; gündüz; yer yuvarlağının kendi eksenini etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre; içinde bulunulan zaman; zaman, sıra; çağ,*

devir; iyi yaşanmış zaman; bayram niteliğinde özel gün; belirli günlerde ev hanımlarının konuk ağırlamak için yaptıkları toplantı; tarih” (GTS, 2011:1002). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (7-10), (7-10), (12-6), (22-9), (26-11), (30-7), (36-11), (44-11), (46-12), (48-10), (55-10), (64-12), (64-6), (64-7), (64-7), (64-12), (66-6), (69-3), (81-9), (84-11), (90-13), (91-13), (93-13), (96-2), (96-2), (98-11), (98-12), (104-5), (106-8), (106-9), (112-5), (122-11), (123-9), (126-4), (126-6), (127-12), (128-9), (129-6), (130-4), (130-4), (130-6), (130-6), (130-8), (130-8), (130-9), (130-10), (130-11), (130-11), (130-13), (130-13), (133-8), (133-9), (133-10), (133-11), (133-12), (141-9), (150-1), (150-3), (153-2), (153-3), (153-5), (154-9), (156-8), (159-2), (171-10), (178-6), (185-6), (189-13), (191-4), (191-8), (203-10), (203-10), (205-5), (205-5), (209-5), (214-7), (215-10), (218-5), (220-11), (220-13), (221-6), (223-5), (226-9), (232-8), (232-11), (232-13), (238-4), (238-5), (241-1), (243-3), (243-7), (244-7), (247-5), (253-8), (255-4), (256-1), (257-7), (264-3), (264-3), (264-8), (269-11), (270-4), (270-7), (272-2), (273-12), (274-1), (275-6), (280-6), (283-2), (291-12), (295-10), (299-13), (300-2), (300-5), (301-11), (304-4); >gün: “Gün, il, memleket, ülke, muhit, çevre, etraf” gün: “Gün” (11-1), (13-2)

gündüz: Tr. İ. (gündüz), “Günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü; gündüz vaktinde” (GTS, 2011:1006): (70-11), (96-1), (193-2), (302-10).

hāk: Far. İ. (hāk), “Toprak” (GTS, 2011:1026): (43-5).

hava: Ar. İ. görevinde (hevā), “Hava yuvarını oluşturan, bütün canlıların solunumuna yarayan, renksiz, kokusuz, akışkan gaz karışımı; meteoroloji ile ilgili olayların bütünü; canlılar üzerindeki etkisine göre hava yuvarının durumu; gökyüzü; çevreyi kuşatan boşluk; esinti; müzik parçalarında tür; müzik aletlerinden çıkan ses perdesi; sonuçsuz, anlamsız, boş (durum, davranış, söz); görünüş, davranış, söz vb. için bir kimsenin durumunu belirten özellik; . tarz, üslup; durum, ortam, çevre, muhit, atmosfer, ambiyans; çekicilik; keyif, âlem” (GTS, 2011:1060). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (ÖZÇELİK, 2016:457): (96-6).

ıldırım: Tr. İ. (yıldırım), “Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika; çok hızlı yapılan, olan” (GTS, 2011:2591): (44-1).

ılduz: Tr. İ. (yıldız), “Çekirdeğinde oluşan füzyon sonucunda açığa çıkan enerjiyi uzaya ışınlam biçiminde yayan, ışıklı gök cisimlerinden her biri; sinema, tiyatro veya müzikhol sanatçısı, star; bir noktadan çevreye beş veya daha fazla çıkıntısı olan çok köşeli şekil; bu biçimde olan; bir toplulukta, bir meslekte, üstün başarı gösteren kimse; baht, şans, talih; kuzey 360°'lik yön, kuzey” (GTS, 2011:2592): (129-2), (129-6).

ırmak: Tr. İ. (ırmak), “Çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu, nehir” (GTS, 2011:1126): (60-3).

iklim: Ar. İ. (iklīm) “Yeryüzünün herhangi bir yerinde hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu, abuhava; ülke, diyar” (GTS, 2011:1168): (95-12), (95-12).

kap: Tr. İ. (kap), “Kap, kaya” (ERGİN, 1997.b:166): (189-7), (193-9), (243-3).

kar: Tr. İ. (kar), “Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne beyaz ve hafif billurlar biçiminde donarak düşen su buharı” (GTS, 2011:1312): (4-8), (27-4), (41-3), (48-6), (60-2), (66-13), (76-6), (115-13).

kaya: Tr. İ. (kaya), “Büyük ve sert taş kütleli; kayaç” (GTS, 2011:1360): (31-8), (46-3), (137-8), (189-7), (193-9), (226-8), (234-1), (235-8), (241-12), (281-8).

kır: Tr. İ. (kır), “Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır” (GTS, 2011:1412). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:364): (279-13), (280-12), (281-9).

kıyı: Tr. İ. (kıyı), “Kara ile suyun birleştiği yer; kenar, periferi; sahil; ıssız, تنها yer” (GTS, 2011:1432): (43-7), (102-5).

kiçit: Tr. İ. (geçit), “Geçmeye yarayan yer, geçecek yer; iki dağ arasında dar ve uzun yol, derbent” (GTS, 2011:917): >geçit: (235-12); >kiçüt: (76-8).

koru / kuru: Tr. İ. (koru), “Bakımlı küçük orman” (GTS, 2011:1485): (256-3), (256-6), (256-6), (256-10), (264-5), (264-7), (264-12), (271-7).

kum: Tr. İ. (kum), “*Silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde çok bulunan, ufak, sert tanecikler; armut, ayva vb. meyvelerin etli bölümlerindeki sert tanecikler; vücuttaki bezlerin, özellikle böbreğin ürettiği ince ve katı tanecikler*” (GTS, 2011:1523): (177-8).

mağara: Ar. İ. (mağāre), “*Bir yamaca veya kaya içine doğru uzanan, barınak olarak kullanılabilen yer kovuğu, in; karst bölgelerinde kireç taşlarının erimesiyle oluşan, büyük, birbirine koridorlarla bağlı yer altı kovukları*” (GTS, 2011:1602): (228-5), (228-5), (228-6), (229-2), (229-2), (231-1), (231-4), (235-2).

meşdan: Ar. İ. (meydān), “*Alan, saha; yarışma, eğlence veya karşılaşma yeri; bulunulan yer ve çevresi, ortalık; fırsat, imkân veya vakit; Mevlevi tekkelerinde ayin yapılan yer*” (GTS, 2011:1671). Dede Korkut Hikâyeleri’nde meşdan sözcüğü aynı zamanda sembolik bir semantiğe de sahiptir. Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. (ÇETİNKAYA, 2013:73-86). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALİN, 2015:16): (17-2), (17-3), (17-6), (17-11), (19-6), (45-9), (64-8), (73-4), (80-2), (100-6), (117-9), (121-6), (130-5), (153-5), (179-10), (179-11), (180-12), (183-5), (184-1), (184-7), (184-8), (204-4), (223-1), (247-7), (247-10), (248-5), (248-13), (251-12), (252-1), (253-7), (278-8), (286-8), (287-3), (287-4), (288-12), (289-11), (303-5).

orman: Tr. İ. (orman), “*Ağaçlarla örtülü geniş alan; bu ağaçların bütünü*” (GTS, 2011:1812). Özarslan’a göre, “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde ağaç ve orman ile ilgili kültlere rastlanmaktadır. Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boyu’nda; Basat, Tepegöz’e kendisinden “Atam adını sorarsan kaba ağaç anam adını sorarsan Kağan Arslan” şeklinde söz eder. Bu, Türklerde ağaçtan türedikleri inancının bir kalıntısıdır. Dede Korkut Kitabı’nda ağaç hakkındaki bu soylamalar ve ayrıca hikâyelerin sonundaki dualarda da “devletlü kaba ağacın kesilmesün” ifadesi, İslamiyetle ilgili unsurlar bir yana, Altaylı kamların kutsal ağaçlar için söyledikleri ilahileri hatırlatmaktadır.*” (ÖZARSLAN, 2003:96): (111-7), (176-12), (177-8).

otlak: Tr. İ. (otlak), “*Hayvan otlatılan yer, salmalık, yaylak, mera*” (GTS, 2011:1821): (6-2).

şalkum: Tr. İ. (salkım), “*Serin rüzgar, soğuk rüzgar*” (ERGİN, 1997.b:258): (12-2), (12-3), (22-4), (22-4).

şam: Ar. İ. (sāmm), “*Sam yeli*” (GTS, 2011:2022): (138-2).

şayvan: Far. İ. (sāyebān), “*Güneşten, yağmurdan korunmak için veya süs olarak bir şeyin üzerine çekilen dam saçağı gibi düz veya eğimli örtü; evlere bitişik, önü açık, direkler üzerine oturtulmuş, üzeri örtülü yer; kulak kepçesi*” (GTS, 2011:2050): (11-2), (68-1), (72-3), (74-11), (110-13), (123-11), (203-1), (205-13), (236-6).

taş / taş: Tr. İ. (dağ), “*Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü*” (GTS, 2011:576). Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan taş kültü ile ilgili geniş bilgi için bkz. (ERGÜN, 2003:75-88). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:832-833); (TEZCAN, 2001:106-107): (4-2), (12-6), (20-7), (21-2), (21-7), (22-8), (25-5), (26-1), (27-5), (27-13), (28-8), (28-10), (28-12), (29-5), (29-6), (29-7), (29-8), (29-12), (29-13), (30-3), (36-3), (38-13), (60-2), (76-6), (84-8), (103-13), (104-7), (105-4), (105-10), (118-4), (118-13), (123-2), (127-6), (127-10), (132-8), (132-12), (137-5), (138-1), (139-7), (142-10), (146-2), (146-11), (148-1), (150-5), (155-4), (161-6), (161-7), (164-7), (167-11), (168-9), (170-12), (180-5), (182-7), (187-8), (187-11), (193-11), (201-3), (203-10), (207-12), (208-1), (213-13), (219-1), (224-7), (225-9), (228-4), (235-11), (240-2), (240-10), (241-6), (242-9), (242-13), (245-5), (245-7), (245-12), (246-8), (253-11), (254-7), (257-1), (258-10), (259-4), (259-10), (268-4), (278-12), (279-3), (290-12), (294-11), (299-4).

taşkun: Tr. İ. (taşkın), “*Taşmış bir durumda olan; su baskını, seylap, feyezan; aşırı*” (GTS, 2011:2281): (105-5), (105-6), (142-10), (224-8).

toprak: Tr. İ. (toprak), “*Yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü; yer kabuğunun bu bölümünden yapılmış; arazi, tarla; memleketli; kara; ülke*” (GTS, 2011:2371): (99-10), (191-2), (220-10).

turfanda: Far. İ. (tervende), “*Mevsimin başında ilk yetişen (meyve, sebze); yeni, ilk kez ortaya çıkan*” (GTS, 2011:2387). Ergin, bu sözcüğün kökeni ile ilgili olarak Ar. *ṭurfe* ve/veya Far. *terfende* demiştir. (ERGİN, 1997.b:296): (227-4).

‘ummān: Ar. İ. (‘ummān), “*Okyanus, en büyük su kütlesi*” (GTS, 2011:2416): (280-1).

yaban: Far. İ. (yābān), “*İnsan yaşamayan ıssız yer; vahşi olan, evcil olmayan canlı, kendi kendine yetişen bitki, aile ocağından uzak olan yer, ıssız, yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse*” (GTS, 2011:2495): (8-8), (10-4), (23-8), (102-7).

yağmur: Tr. İ. (yağmur), “*Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumunda olanı, yağar, yağış, baran, bereket, rahmet; çok ve sık düşen, gelen şey; çokluk, bolluk*” (GTS, 2011:2502): (41-3), (44-8), (46-12), (48-6), (208-12).

yağa: Tr. İ. (yaka), “*Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü; giysilerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası; kıyı, kenar, taraf; eğik yer; yapıların saçaklarında, suyun içeriye sızmasını önlemek için kiremidin altıyla oluk arasına konulan metal levha; semt; sahil; yelkenlerin kenar ve köşeleri*” (GTS, 2011:2504). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:218); (TEZCAN, 2001:334): (14-11), (54-8), (92-5), (95-3), (130-10), (131-1), (133-2), (201-7), (213-5), (246-12), (271-3), (299-13).

yamaç: Tr. İ. (yamaç), “*Dağın veya tepenin herhangi bir yanı; ön, yan, yakın*” (GTS, 2011:2516): (53-5), (156-8).

yayla: Tr. İ. (yayla), “*Akarsularla derin bir biçimde yarılmış, parçalanmış, üzerinde düzlüklerin belirgin olarak bulunduğu, deniz yüzeyinden yüksek yeryüzü parçası, plato; dağlık, yüksek bölgelerde, kışın hayat şartları güç olduğu için boş bırakılan, yazın havası iyi ve serin olan, hayvan otlatma veya dinlenme yeri*” (GTS, 2011:2557): (104-8), (164-8), (215-10), (216-10).

yaylak: Tr. İ. (yaylak), “*Otlak, yayla kurulan yer*” (GTS, 2011:2557). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794): (103-13), (119-1), (167-11), (253-11).

yaylım / yayılım: Tr. İ. (yaylım), “Yayılma, dağılma işi; yaylak, otlak” (GTS, 2011:2558): (222-8).

yazı / yazu: Tr. İ. (yazı), “Düz yer, ova, kır” (GTS, 2011:2560). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794): (7-3), (8-8), (10-4), (23-7), (136-2) > yazı yaban; >yazu: (267-8).

yer: Tr. İ. (yer), “Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân; gezinilen, ayakla basılan taban; bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge; durum, konum, vaziyet; ülke; görev, makam; önem; iz; üzerine yapı kurulmaya elverişli arazi, arsa; ekime elverişli toprak parçası, arazi; bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal; otel, motel vb.nde kalınacak oda; yerküre; durum, konum” (GTS, 2011:2575). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:139): (51-7), (183-12), (186-4).

yıldırım: Tr. İ. (yıldırım), “Gök gürültüsü ve şimşekle görülen, hava ile yer arasındaki elektrik boşalması, saika; çok hızlı yapılan, olan” (GTS, 2011:2591): (148-7).

yıl: Tr. İ. (yel), “Rüzgâr; yel; romatizma ağrısı; kalın bağırsaktaki gaz” (GTS, 2011:2566): (12-3), (22-5), (138-2), (204-5), (208-9), (208-12), (211-11).

yol: Tr. İ. (yol), “Karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarik; karada insanların ve hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer; genellikle yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi; içinden veya üstünden bir sıvının geçtiği, aktığı yer; yolculuk; gidiş çabukluğu, hız; davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi; uyulan ilke, sistem, usul, tarz, tarik; kumaşta bulunan çizgi; kez, defa; hile, tuzak; düğünde, oğlanevinin kızevine verdiği para, mal veya armağan; gaye, uğur, maksat; bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare, yöntem” (GTS, 2011:2602). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:556; 793); (KAÇALIN, 2004:99):) >yol yarağ; >yol az-: (4-10), (6-3), (8-1), (18-3), (26-9), (43-7), (45-2), (45-13), (48-3), (52-2), (70-12), (71-2), (74-8), (86-6), (93-7), (97-7), (100-1), (101-3), (102-5), (102-6), (102-7), (106-8), (111-1), (118-11), (134-6), (136-1), (136-3), (140-2), (142-2), (145-13), (169-12), (176-10), (177-6), (191-11), (200-3), (203-9), (219-1), (232-7), (232-12), (247-4), (256-6), (257-7), (257-9), (258-13), (260-

13), (262-10), (269-10), (270-6), (277-3), (277-3), (279-5), (279-6), (284-10), (284-10), (286-6), (286-7), (302-5).

2.3.14.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Din İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde din ile ilgili sözcüklerin sayısı oldukça fazladır. İslamiyet'in kabulü ile inanç sistemiyle alakalı sözcüklerin kullanımı Arapça ve Farsça temayülünde olmuştur. Müslümanlığa geçiş ile eski Şamanist öğelerle İslamî unsurlar bir arada kullanılmaya devam etmiştir. Kırbaç'a göre, *“Dede Korkut'ta kahramanların büyük çoğunluğu Müslümandır; fakat din çok kuvvetli olarak görülmez. ‘Yücelerden yüce Tanrı’ya, O’nun birliğine inançları sonsuzdur. Savaşta beyler önceden abdest alıp iki rekat namaz kılarlar. Düşmana hücum ederken ‘adı görklü Muhammed’e’ salavat getirirler. Fethettikleri kalelerin kiliselerini yıkıp mescit yaparlar Keşişleri öldürüp ezan okuturlar. Diğer taraftan bol bol şarap ve kıymız içerler. At eti yerler. Deli Dumrul, Azrail'i bilmez ve onunla dövüşmeğe kalkar.”* (KIRBAÇ: 1999,33). Dede Korkut Hikâyeleri'nde din algısı hiçbir zaman kaybedilmemiştir. (KAYGIN, 2016:95). Dede Korkut, bu hikâyelerde dinî bir önder olarak da karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut'un *yöm vermesi* örneğinde olduğu gibi; bkz. (GÜZEL, 2008:438-446).

Toplumsal yapının ayakta kalabilmesi için gerekli olan kurallar bütünü Dede Korkut Hikâyeleri'nde bazen dinî yaptırımlarla tesis edilebilmektedir. Hukukî boyutta düşündüğümüzde hem örf ve adetler hem de dinî kurallar Türk halk hukukunu meydana getirmektedir. Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Türk halk hukukunda din ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:112-113).

Dede Korkut'ta İslamiyet ile Şamanizm unsurlarını bir arada görmek mümkündür. Bugün Anadolu'da işlek olan bazı ritüellere söz konusu metinlerimizde rastlamak mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri'nde dinsel büyüler ve tabusal uygulamalarla ilgili olarak bkz. (BAYSAL, 2015:72-82). Bu dinsel uygulamalar mistizim boyutunda düşünüldüğünde, Dede Korkut Hikâyeleri'nin eski Oğuz geleneğinden günümüz çağdaş İslamî anlayışına kadar uzanan bir köprü olduğunu söylemek mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri'nde mistik unsurlar için ayrıca bkz. (BİLGİN, 2005:47-52).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan dinî-tasavvufî olarak da adlandırabileceğimiz *din* ile ilgili sözcüklerin ele alındığı incelemeler için bkz. (ÖZKAN, 1994:67-73); (ÖZKAN, 1994:22-24); (GÜNGÖR, 2016:314-335); (GÖKYAY, 1971:61-82). Dede Korkut Hikâyeleri'nde dinî kavramlar vasıtasıyla tasvirler de elde edilmiştir. Dede

Korkut Hikâyeleri'ndeki “*dinsel kavramlar*” ile “*dinî motifler*” ilgili olarak bkz. (YILMAZ, 2003:145-146); (TAFLI, 2008:1-34); (TUTAR, 1992). Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan din ile ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

abdest: Far. İ. (āb + dest), “*Müslümanların, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh etme yoluyla yaptıkları arınma*” (GTS, 2011:3). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:212): (64-2), (121-3), (133-3), (148-10), (152-13), (194-7).

adam: Ar. İ. (ādem), “*İnsan; erkek kişi; birinin yanında bulunan ve işini yapan kimse; birinin yararlandığı, kullandığı kimse; daima birinin yanında olan, onu destekleyen, isteklerini yerine getiren kimse; görevli kimse; iyi huylu, güvenilir kimse; bir alanı benimseyen kimse; eş, koca*” (GTS, 2011:24). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:709): (4-1), (5-8), (8-8), (10-5), (79-9), (88-13), (110-10), (131-7), (132-7), (157-6), (203-8), (207-2), (214-12), (217-11), (219-1), (219-2), (219-5), (219-7), (220-12), (220-13), (221-3), (223-5), (233-12), (248-4), (261-3), (265-1), (274-3), (275-7), (277-5), (284-4), (293-11), (296-12), (299-1), (299-7).

Ādem: Ar. İ. (ādem), “*Dinî inanışlara göre dünya üzerindeki ilk insan, Âdem Baba; insan, insanoğlu, adam*” (GTS, 2011:28): (52-10), (75-13), (211-2), (220-13), (221-6), (238-1), (252-6), (264-13), (277-6), (284-5), (295-4).

âdemî: Ar. İ. (âdemî), “*Âdemoğlu, insan*” (DEVELLİOĞLU, 2003:9): (160-6), (169-7).

‘affān: Ar. İ. (‘affān), “*İradesiyle kötü şeylerden kaçınan kimse*” (ERGİN, 1997.b:3): (7-7).

āhîret: Ar. İ. (āhîret), “*Dinî inanışa göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya*” (GTS, 2011:54): (300-7).

‘amel: Ar. İ. (‘amel), “*Yapılan iş, edim, fiil; bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptıkları; ishal*” (GTS, 2011:113): (84-4), (84-6).

‘aleyhisselam: Ar. C. (aleyh-is-selâm), “*Selam üzerine olsun anlamına gelen bir dua ve dilek cümlesidir. Bu dua, Peygamberlerin adı anılınca saygı ifadesi olarak kullanılır.*” (KARAGÖZ, v.d. 2009:21) ; “*Salvele: Allahümme salli alâ Muhammedin... demek suretiyle Hz. Peygambere salât u selam getirmeye denir.*” (KARAGÖZ, v.d. 2009:575): (3-1)

‘aleyk: Ar. İ. (‘aleyke), “*Senin üzerine*” (DEVELLİOĞLU, 2003:28) >*aleyk almak* şeklinde kullanılmıştır ve *selam almak* şeklinde anlamlandırılmıştır: (180-2), (296-13).

‘aleykesselam: Ar. İ+ Ar. İ. (‘aleyke’s-selâm) “*Selam senin üzerine olsun, sağ esen olasın.*” (GTS, 2011:91): (84-4).

Allah: Ar. İ. (Allāh), “*Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı*” (GTS, 2011:98): (3-11), (3-11), (5-3), (8-3), (10-12), (11-12), (16-4), (19-8), (44-9), (50-4), (52-1), (67-8), (69-2), (69-9), (69-13), (70-1), (70-2), (70-5), (70-9), (76-4), (76-7), (76-9), (76-12), (84-5), (89-5), (87-3), (90-1), (100-1), (106-9), (119-13), (120-5), (121-13), (148-9), (155-9), (156-10), (157-4), (157-7), (161-12), (162-1), (162-3), (162-10), (163-3), (169-8), (199-7), (201-9), (202-8), (210-12), (211-2), (215-9), (232-12), (236-1), (252-4), (252-9), (252-13), (254-8), (270-6).

Allahussamed: A. İ + A. İ (Allahü’ssamed), “*Dâim ve bâki, ezeli ve ebedi Allah*” (ERGİN, 1997.b:13): (211-2) >*Samed:* (211-2).

āmennā ve şaddaḵnā: Ar. C. (āmennā ve şaddaḵnā), “*İman ettik ve tasdik ettik, inandık*” (ERGİN, 1997.b:15): (194-5).

āmīn: Ar. İ. (āmīn), “*“Öyle olsun, Allah kabul etsin’ anlamlarında, duaların arasında ve sonunda kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:115): (67-7), (123-5), (123-5), (202-9), (272-11), (292-5), (292-5), (305-4), (305-5).

‘amme: Ar. İ. (‘amme), “*Kuran’ın otuzuncu cüzünün birinci suresinin başlangıcı ve otuzuncu cüzün ismi*” (ERGİN, 1997.b:15): (7-1).

and: Tr. İ. (and), “*Tanrı’yı veya kutsal bilinen bir kişiyi, bir şeyi tanık göstererek bir olayı doğrulama, yemin, kasem; kendi kendine söz verme, ahit*” (GTS, 2011:133). Türk

kültüründe önemli bir yeri olan *and içme* ile ilgili çalışmalar için ayrıca bkz. (GÖKDEMİR, 2003:60-72); (DURMUŞ, 2011:100-108); (ALPTEKİN, 2009:23-33) ve ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Türk halk hukukunda *and* ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:118-119): (99-9), (114-3), (114-13), (263-1), (276-13), (277-4), (286-5), (286-7), (296-5), (297-6), (297-6), (297-7), (298-8), (299-10), (299-10), (301-4).

‘arafât: Ar. İ. (‘arafât), “*Hacıların Kurban Bayramı'nın Arefe günü toplandıkları Mekke'nin doğusundaki tepe*” (GTS, 2011:142): (132-2).

‘arş: Ar. İ. (‘arş), “*İslam inanişına göre göğün en yüksek katı*” (GTS, 2011:157). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86); (ÖZÇELİK, 2016:728-730); (TEZCAN, 2001:310): (169-3), (225-8).

‘aşā: Ar. İ. (‘aşā), “*Bazı ülkelerde, hükümdarların, mareşallerin, din adamlarının güç sembolü olarak törenlerde taşıdıkları bir tür ağaç veya metalden değnek; ihtiyarların baston yerine kullandıkları uzun sopa*” (GTS, 2011:161); “*Gömlük beyaz bez; Yerden bir şey sökmeye yaayan ucu demirli sopa*” (DS, 2009:339): (56-9).

Ayasofya: Yun. İ. (Ayasofya), “*Αγία Σοφία Αγία Σοφία*, tam adı: *Ναός τῆς Αγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας Azize Sofya Kilisesi*, Latince: *Sancta Sophia ya da Sancta Sapientia*”, (KANDEMİR, 2004:12); (WIKIPEDIA, 2018: 20.09.2018/12:07): (284-10), (285-11).

a‘zam: Ar. İ. (a‘zam), “*Büyük, çok büyük, ulu*” (GTS, 2011:216): (85-8).

‘azm: Ar. İ. (azîm / azîm), Arapça *azamet* yani, “*Büyüklik, ululuk*”tan türemiş bir sözcük olup anlamı, “*Büyük, ulu, iri*”dir (GTS, 2011:216): (93-11), (173-11).

‘azîz: Ar. İ. (‘azîz), “*Ermîş, eren; sevgide üstün tutulan, muazzez*” (GTS, 2011:217): (8-9), (81-12), (82-7), (122-2), (163-10), (165-1), (165-2), (166-7), (210-13), (213-7), (226-3), (252-9).

‘Azrā’îl: Ar. İ. (‘azrā’îl), “*Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevlendirilen melek, alıcı, can alıcı*” (GTS, 2011:218). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “Azrail” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:133): (157-5), (157-6), (157-7), (157-13), (158-

1), (158-4), (158-4), (159-2), (159-8), (159-12), (160-2), (160-5), (160-5), (160-8), (160-13), (161-2), (161-4), (161-11), (161-11), (162-2), (162-10), (162-12), (162-13), (163-2), (163-12), (164-8), (165-6), (166-9), (166-10), (166-11), (167-2), (167-7), (169-6), (170-4), (170-7).

baht: Far. İ. (baht), “*Gelecekteki olayları kaçınılmaz bir biçimde belirleyen ilahi iradenin insan ve toplum için çizdiği yaşayış biçimi, kader, talih; şans*” (GTS, 2011:235): (13-8), (25-1), (137-1), (144-8).

baḳā: Ar. İ. (beḳā), “*Kalıcılık, ölmezlik*” (GTS, 2011:295). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:62-64): (10-6).

behişt: Far. İ. (behişt), “*Cennet*” (GTS, 2011:294): (36-7), (67-6), (123-4), (214-2), (305-1).

belā: Ar. İ. (belā), “*İçinden çıkılması güç, sakıncalı durum; büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olay veya kimse; hak edilen ceza*” (GTS, 2011:297): (159-1).

bid‘at: Ar. İ. (bid‘at), “*İslam dininde Hz. Muhammed zamanından sonra ortaya çıkan değişik yargılar ve ilkeler; sonradan türeyen şey*” (GTS, 2011:333): (20-9), (21-8).

billah: Ar. İ. (billahi), “*Vallahi; ‘İnan olsun’ anlamında kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:341): (277-2), (286-6)

birlik / birliğ: Tr. İ. (birlik), “*Tek, bir olma durumu, vahdaniyet; bir arada olma durumu, vahdet; bağlılık, benzerlik, bağlantı, vahdet; belli bir topluluğun yararlarını korumak için kurulmuş dernek; bir taneden oluşmuş, bir tane alabilen; bölük, tabur, alay vb. bir bütün sayılan topluluk; konunun bir ana düşünce çevresinde toplanması; bölünmezliği içeren yalın bütün; en büyük değerdeki nota, dört dörtlük*” (GTS, 2011:359): (32-11), (56-5), (86-1), (143-9), (157-7), (157-12), (157-12), (161-4), (162-12), (162-13), (166-11), (211-9), (252-9).

cebbar: Ar. İ. (cebbar), “*Kudret sahibi Tanrı; becerikli, açık göz (kadın); zorlayıcı, zorba*”; (GTS, 2011:447); “*Zorlayan, cebreden; kuvvet ve kudret sahibi (Allah), gökyüzünün güneyinde bulunan bir yıldız kümesi*” (DS, 2009:764): (162-8), (169-12).

Cebrā'il: Ar. İ. (cebrā'il), "*Allah tarafından peygamberlere vahiy getirmekle görevlendirilen dört büyük melekten biri*" (GTS, 2011:448): (253-1), (253-1).

cehennem: Ar. İ. (cehennem), "*Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekları yer, tamu*" (GTS, 2011:449): (115-7).

cübbe: Ar. İ. (cubbe), "*Cüppe; elbise, palto, hukukçuların, üniversite öğretim üyelerinin, din adamlarının, mezuniyet törenlerinde öğrencilerin elbise üstüne giydikleri uzun, yanları geniş, düğmesiz giysi*" (GTS, 2011:473). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90): (19-4), (63-10), (66-9), (117-13), (136-8), (154-12), (240-6), (243-5), (254-4), (299-2).

çalap: Tr. İ. (çalap), "*Allah, Tanrı, yaratıcı*" (GTS, 2011:485): (211-9).

dergāh: Far. İ. (dergāh), "*Tekke; huzur, kat*" (GTS, 2011:634): (157-13), (194-6), (211-4), (252-7).

derviş: Far. İ. (derviş), "*Bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, alperen; yoksulluğu, çilekeşliği benimsemiş kimse; alçak gönüllü ve her şeyi hoş gören kimse; kırlangıç balığının küçüğü*" (GTS, 2011:640): (25-11), (90-13), (139-2).

dīdār: Far. İ. (dīdār), "*Yüz, cema; Allah'ın yüzü, güzelliği*" (ERGİN, 1997.b:30): (123-6), (272-12), (292-6), (305-5).

din: Ar. İ. (dīn), "*Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet; bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen; inanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült*" (GTS, 2011:668). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "din" ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:139). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:175): (6-12), (7-2), (26-4), (26-7), (38-4), (39-3), (39-3), (55-2), (60-1), (101-2), (128-11), (129-7), (129-13), (130-8), (131-10), (133-5), (134-8), (137-9), (139-10), (166-5), (247-4), (253-5), (253-5), (275-13), (276-9), (278-7). >dünlü: (54-4); din > diñ diñle-:(9-8); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:317; 547); (TEZCAN, 2001:59-60): (299-7)

dīzār: (Far. İ. (dīdār), “Yüz, cemal; Allah’ın yüzü, güzelliği” (ERGİN, 1997.b:30): 46-1), (67-7), (202-9).

du‘ā: Ar. İ. (du‘ā’), “Yakariş; Tanrı’ya yalvarma, yakariş için söylenen dinî metin”. (GTS, 2011:720) Dede Korkut Hikâyeleri’nde dua ile ilgili inceleme için bkz. (GÜZEL, 2008:438-446): (15-9), (16-3), (67-8), (69-8), (69-11), (69-12), (70-1), (76-13), (86-4), (155-10), (171-2), (202-9), (214-3), (292-5), (305-3).

düldül: Ar. İ. (duldul), “Hz. Ali’ye Hz. Muhammed tarafından armağan edilen binek hayvanının adı” (GTS, 2011:784): (56-11).

Ebū Bekir Şiddık: Ar. İ. (Ebū Bekir Şiddık), “İlk halife, Ebūbekir” (ERGİN, 1996:102): (6-13).

ecel: Ar. İ. (ecel), “Hayatın sonu, ölüm zamanı” (GTS, 2011:752): (3-12), (35-13), (66-11), (84-7), (155-2), (202-5), (202-6), (292-2), (304-9).

el-ḥamdulī’llah: Ar. C. (el-ḥamdu-li’llāh), “Allaha şükür, hamd olsun” (ERGİN, 1996:104): (288-3).

eren: Tr. İ. (eren), “Ermiş; olağaniüstü sezgileriyle birtakım gerçekleri gördüğüne inanılan kimse” (GTS, 2011:806). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (TEZCAN, 2001:150-153): (42-8), (60-12), (66-11), (73-4), (87-3), (122-13), (133-8), (146-6), (150-11), (154-11), (155-1), (170-11), (172-10), (182-10), (183-8), (202-3), (202-4), (207-4), (232-9), (235-10), (274-4), (278-9), (279-5), (279-9), (279-12), (280-9), (286-11), (291-13), (292-1), (294-12), (304-7), (304-8).

faḫı: Ar. İ. (faḫīh), “Hoca, müezzin” (ERGİN, 1996:110): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (ÖZÇELİK, 2016:177-180): (7-11).

Fāṭıma: Ar. İ. (Fāṭıma), “Çocuğunu süttten kesen kadın; Hz. Muhammed’in ilk eşi Hz. Hatice’den doğan kızının adı” (ERGİN, 1997.b:110): (8-9), (46-5); > Fāṭma: (114-10), (115-2), (115-6).

Fir'avun: Ar. İ. (fir'avn), “Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan; iskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun türü; kibirli, suratsız ve kötü yürekli kimse” (GTS, 2011:879): (279-1).

ğazā': Ar. İ. (ğazā'), “İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş” (GTS, 2011:1370): (49-9), (73-7), (154-7), (221-13).

ğāzī: Ar. İ. (ğāzī), “Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse; olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara devlet tarafından verilen onur unvanı; savaştan sağ olarak dönen kimse” (GTS, 2011:909): (122-13), (202-3), (213-10), (235-10), (254-6), (291-13), (304-7).

günāh: Far. İ. (gunāh), “Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal; acımaya yol açacak kötü davranış, yazık; sorumluluk, vebal; kabahat, hafif suç” (GTS, 2011:1003): (29-5), (29-7), (29-9), (67-9), (86-4), (123-7), (155-11), (171-4), (214-4), (202-10), (236-2), (254-9), (272-11), (292-6), (305-7).

hacı: Ar. İ. (hāccī), “Din buyruklarını yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman; Kudüs, Efes vb. kutsal bir yeri ziyaret etmiş olan Hristiyan” (GTS, 2011:1021): (7-9).

haç: Far. İ. (hāc), “Hristiyanlığın sembolü sayılan ve birbirini dikey olarak kesen iki çizgiden oluşan biçim, istavroz, put, salip” (GTS, 2011:1022): (125-7).

Hak: Ar. İ. (hāḳḳ), “Yaratıcı, Allah, Tanrı” (GTS, 2011:1026): (3-3), (5-13), (36-1), (36-8), (46-1), (83-11), (85-11), (86-5), (157-11), (163-11), (170-3), (178-10), (181-6), (191-10), (194-6), (252-13), (300-8), (301-7).

halal: Ar. İ. (hālāl), “Dinin kurallarına aykırı olmayan, dinî bakımdan yasaklanmamış olan, haram karşıtı; kurallara, geleneklere uygun; kurallara, geleneklere uygun olarak; nikâhli eş” (GTS, 2011:1080). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:468): (7-12), (292-12)

halallik: Tr. İ. (helallik), “Helallik, Nikâhli eş; helal olan şey” (GTS, 2011:1080): (99-8), (99-11).

harac: Ar. Ġ. (ḥarāc) “*Bir yerden, bir kimseden zorbalıkla alınan para; Osmanlı Devleti’nde Müslüman olmayanların devlete ödemekle yükümlü oldukları vergi; Osmanlı Türklerinde genellikle toprak sahiplerinden devletçe alınan vergi*” (GTS, 2011:1045): (87-12), (236-9), (286-5).

Hasan: Ar. Ġ. (Ḥasan), “*Hz. Ali’nin, Hz. Fatıma’dan doğan büyük oğlu; güzel; iyi ve hayırlı iş*” (ERGİN, 1997.b:137) (7-4), (46-4), (56-12).

Hızır: Ar. Ġ. (ḥızr), “*‘Brinin en sıkışık zamanında, beklemediği biri, yardımına yetişmek’ anlamındaki hızır gibi (imdadına veya yardımına) yetişmek deyiminde geçen bir söz*” (GTS, 2011:1096). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “Hızır” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:133-134): (27-11), (29-11).

hoca: Far. Ġ. (ḥvāce), “*Müslümanlıkta din görevlisi; öğretmen; akıl öğretene, öğüt veren kimse; medresede öğrenim gören sarıklı, cübbeli din adamı*” (GTS, 2011:1107). Okuma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2004:96): (252-9).

Hüseyin: Ar. Ġ. (Ḥüseyin), “*Hz. Muhammed’in ikinci torunu, Hazret-i Ali’nin küçük oğlu; küçük sevgili*” (ERGİN, 1997.b:141): (7-4), (46-4), (56-12).

İbrahim: Ar. Ġ. (İbrâhîm), “*Hazret-i İbrahim*” (ERGİN, 1997.b:147): (252-7).

ilham: Ar. Ġ. (ilhām), “*Esin; Tanrı’nın, peygamberlerin yüreğine doldurduğu tanrısal âleme özgü duygu ve düşünce*” (GTS, 2011:1175): (3-4).

iman: Ar. Ġ. (īmān), “*İnanç; güçlü inanç, inan*” (GTS, 2011:1181): (49-7), (67-7), (123-5), (155-10), (202-7), (214-3), (236-2), (272-10), (292-4), (304-12).

imarat: Ar. Ġ. (‘imāret), “*İmarethane, fakirlere yemek verilen yer, hayrat evi*” (GTS, 2011:1182): (169-13).

inşallah: Ar. Ġ. (inşā’e + allāh), “*‘Tanrı dilerse, tanrı nasip ettiyse’ anlamlarında dilek anlatan bir söz*” (GTS, 2011:1198): (189-5).

kada: : Ar. Ġ. (kaẓā’), “*İstem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin, bir nesnenin veya bir aracın zarara uğraması; ilçe, kaymakamlık; vaktinde kılınmayan*

namazı veya tutulmayan orucu sonradan yerine getirme; yargı; kadılık görevi” (GTS, 2011:1370). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (ÖZÇELİK, 2016:348; 611-612); (TEZCAN, 2001:118): (49-5), (84-5), (159-1), (162-3), (249-5).

ķader: Ar. İ. (ķader), “*Yazgı; genellikle kaçınılmaz kötü talih*” (GTS, 2011:1258): (69-2).

ķadir: Ar. İ. (ķadir), “*Güçlü, gücü yeter, erkli; her şeye gücü yeten (Tanrı).*” (GTS, 2011:1260) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:387): (3-11), (36-9), (49-5), (60-10), (67-2), (84-5), (146-7), (148-5), (148-11), (150-12), (155-7), (157-7), (169-5), (170-3), (171-1), (177-7), (177-9), (177-11), (189-4), (189-8), (199-7), (202-7), (211-9), (232-4), (232-5), (234-4), (234-11), (236-1), (258-13), (268-9), (282-8), (292-4), (305-1).

ķafir: Ar. İ. (ķāfir), “*Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse; sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü; acımasız, zalim kimse; genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad*” (GTS, 2011:1265). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89, 97); (ÖZÇELİK, 2016:818; 822): (26-5), (26-7), (30-13), (31-3), (31-11), (32-10), (37-7), (39-1), (39-1), (39-4), (39-5), (39-13), (40-4), (40-6), (40-9), (40-9), (41-2), (41-2), (41-11), (41-13), (42-1), (42-2), (42-3), (42-4), (42-6), (42-8), (42-11), (42-11), (43-1), (43-2), (43-2), (43-5), (45-13), (48-13), (49-1), (49-2), (49-2), (49-8), (49-9), (49-10), (50-2), (51-2), (51-11), (52-3), (52-12), (52-13), (53-7), (53-11), (54-4), (55-1), (55-2), (56-3), (56-5), (58-5), (58-6), (58-8), (59-3), (59-5), (60-1), (60-1), (60-5), (60-7), (61-13), (63-7), (64-4), (65-11), (65-13), (66-1), (71-12), (71-13), (72-7), (72-9), (73-3), (73-6), (73-6), (75-1), (76-9), (91-2), (91-6), (91-8), (96-2), (98-10), (100-1), (101-2), (101-4), (101-5), (101-6), (101-7), (101-8), (121-2), (121-9), (121-10), (122-1), (124-3), (125-8), (126-12), (127-5), (128-1), (128-5), (128-11), (129-5), (129-6), (129-7), (129-8), (129-12), (129-13), (130-8), (130-13), (131-1), (131-5), (131-8), (131-9), (131-11), (133-3), (133-5), (134-3), (134-4), (134-5), (134-5), (134-7), (134-8), (134-10), (137-9), (137-10), (139-10), (140-2), (142-9), (142-12), (142-13), (143-5), (143-7), (143-8), (143-9), (143-9), (144-2), (147-10), (148-6), (148-7), (149-1), (149-2), (149-3), (151-10), (153-2), (154-1), (154-2),

(154-3), (154-3), (166-5), (172-2), (174-4), (175-10), (175-11), (178-7), (179-4), (179-9), (181-11), (185-9), (186-13), (187-9), (193-2), (194-13), (194-13), (194-9), (196-8), (196-9), (196-11), (196-12), (198-5), (203-13), (204-5), (204-6), (209-11), (210-2), (210-3), (210-7), (211-10), (211-12), (212-7), (237-12), (242-9), (243-1), (244-3), (247-12), (248-6), (248-7), (249-7), (249-13), (249-13), (250-3), (250-11), (251-5), (251-5), (251-9), (252-3), (252-10), (253-2), (253-4), (253-4), (253-7), (253-7), (256-12), (264-5), (264-6), (264-10), (265-2), (265-6), (265-9), (265-11), (265-13), (266-1), (266-5), (266-6), (267-1), (267-3), (267-5), (267-7), (267-9), (268-12), (269-1), (269-6), (269-7), (271-4), (271-6), (271-7), (271-10), (273-8), (274-8), (275-2), (275-2), (277-6), (277-7), (277-10), (277-11), (278-10), (279-10), (280-1), (280-10), (280-12), (281-6), (282-2), (282-6), (282-7), (282-8), (282-9), (282-10), (284-2), (284-10), (284-13), (285-2), (285-8), (286-7), (286-9), (287-8), (287-11), (288-2), (288-4), (289-3), (291-6), (291-7), (291-8).

kaħhar: Ar. Ġ. (kaħhār), “*Kahreden, yok eden; her şeyi yok eden (tanrı)*” (GTS, 2011:1267): (211-8).

kaža: Ar. Ġ. (kažā’), “*İstem dışı veya umulmayan bir olay dolayısıyla bir kimsenin, bir nesnenin veya bir aracın zarara uğraması; ilçe, kaymakamlık; vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu sonradan yerine getirme; yargı; kadılık görevi*” (GTS, 2011:1370). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:219): (3-12) >kaza, kader: (6-10), (192-5), (197-9).

kazavat: Ar. Ġ. (ğazavāt), “*Gazâ, cihad, kutsal savaş*”, (ERGİN, 1997.b:179). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:195-196); (TAŞLIOVA, 2011:1205-1210): (114-4), (114-13).

kefen: Ar. Ġ. (kefen), “*Ölünün gömülmeden önce sarıldığı beyaz bez, kefen bezi, yakasız gömlek, yakasız mintan*” (GTS, 2011:1378): (168-12), (297-10).

Kerbela: Ar. Ġ. (kerbela), “*Irak’ta, Fırat nehri kıyısında tarihi bir şehirdir. Şii mezhebinden olan Müşlûmanlarca kutsal sayılan bu şehir, Hazreti Muhammed’in torunu Hüseyin’in, Emevi hükümdarı Muaviyenin oğlu Yezid tarafından gönderilen askerlerce şehit edildiği yerdir*” (ERGİN, 1997.b:200): (7-3).

keşiş: Far. İ. (keşîş), “*Rahip, papaz*” (GTS, 2011:1402). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:525): (38-11), (59-11), (59-11), (122-2), (125-7), (284-11).

kıyamet: Ar. İ. (kıyāmet), “*Tek tanrılı dinlerin inanışına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü; gürültülü karışıklık, gürültü patırtı; büyük felaket, afet*” (GTS, 2011:1433): (3-5), (64-7), (64-12), (121-5), (153-4), (153-5), (299-13).

kilise: Rum. İ. (kilise), “*Hristiyanların ibadet etmek için toplandıkları yer; Hristiyanlıkla ilgili dinî kuruluş; Hristiyanlığın öğretilmesi, dinî işlerin yönetimi vb. ile ilgilenen papa ve piskoposlar topluluğu*” (GTS, 2011:1440): (122-1), (213-7), (280-7), (281-4), (284-11), (291-7).

kudbe : Ar. İ. (ḥuṭbe), “*Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve verilen öğüt*” (GTS, 2011:1117): (122-2); >kutbe: (7-10), (213-7).

kudret: Ar. İ. (ḳudret), “*Güç, erk, erke, iktidar; yetenek; maddi güç, zenginlik; Tanrı yapısı; Tanrı'nın ezeli gücü*” (GTS, 2011:1516): (119-13).

kul: Tr. İ. (kul), “*Tanrı'ya göre insan; köle; karavaş*”. (GTS, 2011:1517) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:505-506); (TEZCAN, 2001:233): (3-12), (57-3), (58-13), (66-7), (69-6), (112-1), (116-1), (119-2), (125-12), (154-10), (175-11), (253-1), (280-8).

kulluk: Tr. İ. (kul + luk), “*Kul olma durumu, kölelik, ubudiyet; kulun yaptığı iş; karakol*” (GTS, 2011:1522); “*Hizmet*” (ERGİN, 1997.b:194): (69-6).

Ḳuran: Ar. İ. (Ḳur'an), “*İslam dininin temel ilkelerini, Hz. Muhammed'e gönderilen Tanrı buyruklarını içeren, Müslümanlığın temel kitabı, Kur'an-ı Kerim, Kelam-ı Kadim, Mushaf, Mushaf-ı Şerif*” (GTS, 2011:1528): (7-5), (7-6).

ḳurban: Ar. İ. (ḳurbān), “*Dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan; içtenliği belirten bir seslenme sözü; bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse; bir kazada veya felakette ölen kimse; maddi ve manevi bakımdan felakete sürüklenmiş, insani değerlerini yitirmek zorunda kalmış veya bırakılmış kimse;*

Müslümanlarda Kurban Bayramı” (GTS, 2011:1529): (26-10), (28-7), (28-13), (46-8), (47-6), (48-7), (91-9), (93-7), (97-1), (104-5), (105-9), (109-5), (118-11), (119-6), (125-4), (125-9), (129-3), (131-3), (132-2), (132-4), (133-13), (145-13), (147-1), (169-6), (179-1), (191-10), (195-13), (242-11), (269-7), (270-4).

küfür: Ar. İ. (kufr), “Sövmek, sövmek için söylenen söz, sövgü; Tanrı’nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme” (GTS, 2011:1555): (163-11).

künbend: Far. İ. (gunbed), “Kubbe; kümbet; damı koni veya piramit biçiminde olan, yuvarlak veya köşeli yapı” (GTS, 2011:1559). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:312): (230-3), (230-5), (230-6), (230-7), (230-8), (230-10), (230-11), (230-12).

kürsi: Ar. İ. (kursī), “Kalabalığa karşı konuşma yapanların önünde bulunan yüksekçe yer; ana bilim dalı; sandalye; bir fakültede araştırma ve öğretim birimi, bölüm” (GTS, 2011:1563); “Kürsü, sekizinci kat gök” (ERGİN, 1997.b:208): (169-4).

lanet: Ar. İ. (la‘net), “Tanrı’nın sevgi ve ilgisinden yoksun olma, beddua; kötü, berbat, çok kötü; bir ilenme sözü” (GTS, 2011:1575): (211-3), (252-6).

la ilahe illallah muhammdün resulullah: Ar. C. “Allah’tan başka ilah yoktur, Hz. Muhammed O’nun kulu ve elçisidir” (ERGİN, 1997.b:209): (230-9).

mabud: Ar. İ. (ma‘būd), “Kendisine tapılan varlık, kendisine ibadet edilen” (GTS, 2011:1598): (210-12).

Medine: Ar. İ. (Medīne), “Medine ya da Medine-i Münevvere, bugünkü Suudi Arabistan’ın Hicaz bölgesinde, Mekke kuzeyinde yer alan şehir. Medine’nin Hicret’ten önceki eski adı Yesrib’dir.” (WIKIPEDI, 2018:20.09.2018, 14:01): (56-8).

Mekke: Ar. İ. (Mekke), “Mekke ya da Mekke-i Mükerrreme, bugünkü Suudi Arabistan’ın tarihi Hicaz’ında Mekke Bölgesi’nin yönetim merkezi olan şehir. Mekke, Arap Yarımadası’nın batısında bulunan eski Hicaz bölgesinde ve Kızıldeniz’in

doğusunda yer alır. İslâm dininde önemli yeri olan kutsal bir şehirdir.” (WIKIPEDI, 2018:20.09.2018, 14:02): (7-8), (7-8), (56-8).

mescid: Ar. İ. (mescid), “*Genellikle minaresiz, küçük cami, mescit*” (GTS, 2011:1661): (122-1), (213-7), (280-7), (281-4), (291-8).

minara: Ar. İ. (menāre), “*Camilerde müezzinin ezan okuduğu, sela verdiği, şerefesi olan, çoğunlukla taştan, yüksek ve ince yapı*” (GTS, 2011:1686): (7-11).

Muhammed: Ar. İ. (Muhammed), “*Övülmüş; son peygamber, Hz. Muhammed*” (GTS, 2011:1704). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “*Hz.Muhammed*” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:133): (6-13), (6-13), (64-3), (67-10), (121-4), (123-7), (133-5), (148-12), (153-1), (155-12), (171-4), (183-3), (183-10), (186-1), (190-4), (194-8), (202-11), (214-4), (228-1), (230-9), (236-3), (254-9), (247-4), (265-6), (266-1), (272-11), (278-7), (292-6), (305-7).

Musa: Ar. İ. (Mûsa), “*MÖ 13. yüzyılda halkını Mısır’daki esaretten kurtardığına inanılan Yahudi peygamber, öğretmen ve lider. Yahudilik, Hristiyanlık, İslam ve Bahailikte peygamber kabul edilir.*” (ERGİN, 1997.b:217): (56-8).

muşhaf: Ar. İ. (muşhaf), “*Kur'an*” (GTS, 2011:1713): (296-4), (297-6), (299-9), (301-3).

Muştafa: Ar. İ. (Muştafa), “*Seçilmiş, seçkin; Hz. Muhammed'in adlarından*” (ERGİN, 1997.b:217): (67-10), (123-7), (202-11), (214-4), (236-3), (272-11), (292-7), (305-7).

mümin: Ar. İ. (mu'min), “*İnanan, inançlı, imanlı, mutekit; müslüman*” (GTS, 2011:1727): (162-8), (169-11).

müsülman: Ar. İ. (A. muslim + F. -ān), “*İslam dininden olan kimse, Muhammedî, Müslim, Müselman, mümin; İslam dininin kurallarını yerine getiren kimse; doğru, haktan ayrılmaz kimse*” (GTS, 2011:1732): (76-5), (253-6).

namaz: Far. İ. (namāz), “İslam'ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat” (GTS, 2011:1748): (6-13), (64-3), (121-4), (133-4), (148-11), (153-1), (194-7).

nasib: Ar. İ. (naşīb), “Birinin payına düşen şey; bir kimsenin elde edebildiği, sahip olabildiği şey; kısmet, talih, baht; günlük kazanç” (GTS, 2011:1753): (4-2).

nemrud: Ar. İ. (nemrūd), “Yüzü gülmeyen; acımaz, can yakıcı” (GTS, 2011:1763). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:292-297): (211-4).

nezir: Ar. İ. (nezr), “Adak” (GTS, 2011:1770): (25-11), (139-2).

nikab: Ar. İ. (niķāb), “Yüz örtüsü, peçe, nikap” (GTS, 2011:1772). Okuma ve anlamlandırma çalışmaları için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:71-77); (TÜRKAN, 2004:718-724): (78-12), (79-1), (181-1), (181-3).

Nuḥ: Ar. İ. (nūḥ), “İnat etmek, ayak diremek’ anlamındaki Nuh deyip, peygamber dememek ve ‘çok eski, çoktan modası geçmiş, köhnemiş’ anlamındaki Nuh Nebi'den kalma deyimlerinde geçen bir söz” (GTS, 2011:1781): (10-11).

peygamber: Far. İ. (peygām-ber), “İnsanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları Tanrı yoluna, dine çağıran kimse, yalvaç, yalavaç, elçi” (GTS, 2011:1919). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:176): (7-3), (10-11), (63-4), (84-11), (86-2), (180-7).

pilon: (?), (pilon), “Keşiş cübbesi, papaz cübbesi” (ERGİN, 1997.b:250). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:202-204): (125-7).

pir: Far. İ. (pīr), “Yaşlı, koca, ihtiyar kimse; bir tarikat veya sanatın kurucusu; adamakıllı, iyice; herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse, guru” (GTS, 2011:347): (173-8).

puṭ: Far. İ. (but), “Bazı ilkel toplumlarda doğaüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapıncak, sanem, fetiş; haç” (GTS, 2011:1954): (252-12).

puṭḥana: Far. İ. (büthâne), “Puthane” (ERGİN, 1997.b:251): (252-11).

Rab: A.İ. (rabb), “*Tanrı*” (GTS, 2011:1957). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (ÖZÇELİK, 2016:428-429); (SERTKAYA, 2004:134): (77-5), (138-9), (138-11), (138-12).

rek’at / rik’at: Ar. İ. (rek’at), “*Namazda bir kıyam, bir rükû ve iki secdeden oluşan bölüm*” (GTS, 2011:1971). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:580): (64-3), (121-4), (133-4), (153-1), (194-7).

rızk: Ar. İ. (rizk), “*Yiyecek, içecek şey, azık; Tanrı’nın bütün yarattıklarına verdiği nimet*” (GTS, 2011:1979): (72-10), (172-9), (211-1).

Resul / Resûlu’llah : Ar. İ. (resûl), “*Kendisine kitap indirilmiş peygamber; habercî*” (GTS, 2011:1977): (3-1), (230-9).

şadağa: Ar. İ. (şadağa), “*Dilenciye verilen para; yardım amacıyla karşılıksız verilen şey*” (GTS, 2011:2000). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:416): (72-11), (106-12).

şaddakna: Ar. İ. (şaddakna), “*İman ettik, tasdik ettik, inandık*” (ERGİN, 1997.b:15), bkz. âmenna mad.: (194-5).

şahâbe: Ar. İ. (şahâbe), “*Hz. Muhammed’i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar, ashap; sahipler, sahip çıkanlar*” (GTS, 2011:2008): (63-4).

şalavat: Ar. İ. (şalavât), “*Namazlar; Hz. Muhammed’e saygı bildirmek için okunan dua; yağlı güreşte, yarışmalardan önce cazgırın okuduğu dua*” (GTS, 2011:2017): (64-4), (148-12), (153-1), (183-3), (183-10), (186-1), (190-4), (194-8), (228-1), (265-6), (266-1).

settar: Ar. İ. (settâr), “*Örten, ayıpları örten ‘Allah’ın sıfatlarından*” (ERGİN, 1997.b:265):(162-9).

şiddik: Ar. İ. (şiddîk), “*Ebûbekir Sıddık*” (ERGİN, 1997.b:266): (6-13).

sıpara: F. İ. (sipâre), “*Kuran’ın otuz cüzü, sipaere*” (ERGİN, 1997.b:267): (7-1).

şahadet: Ar. İ. (şehādet), “*Tanıklık; yüksek bir ülkü uğrunda ölme, şehit olma*” (GTS, 2011:2211): (253-6).

şehid: Ar. İ. (şehīd), “*Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse*” (GTS, 2011:2211): (7-4), (39-12), (42-13), (43-4), (49-8), (66-2), (91-10), (92-4), (135-2), (154-6), (219-10), (219-11), (223-3), (274-9).

şeytan: Ar. İ. (şeytān), “*Hız. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis; kötü düşünceli, kötü niyetli kimse; çok kurnaz, uyanık (kimse)*” (GTS, 2011:2219): (211-3), (252-6).

şükür / şükr: Ar. İ. (şukr), “*Tanrı'ya duyulan minneti dile getirme; mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme*” (GTS, 2011:2233): (100-1), (122-1), (157-12), (162-13), (120-5), (201-9), (213-6).

ta'ala: Ar. İ. (ta'āla), “*Taala, yüksek olsun, yüksek, ulu, yüce*” (ERGİN, 1997.b:281): (3-3), (11-12), (13-3), (14-4), (14-8), (14-9), (16-4), (50-4), (69-2), (69-9), (69-13), (70-1), (70-2), (70-5), (70-9), (76-4), (76-7), (76-9), (85-11), (119-13), (157-4), (157-11), (161-12), (162-1), (162-4), (162-11), (163-3), (169-8), (163-11), (170-4), (178-10), (181-6), (191-11), (194-6), (252-4), (253-1).

tabut: Ar. İ. (tābūt), “*Ölünün içine konulduğu sandık biçiminde araç, sal, ölü Salı; içine yumurta konan uzun sandık*” (GTS, 2011:2240): (168-13), (297-9).

tali: Ar. İ. (tālī'), “*Şans, baht, talih*” (GTS, 2011:2255): (122-10), (122-10).

Tañrı: Tr. İ. (tanrı), “*Çok tanrıcılıkta var olduğuna inanılan insanüstü varlıklardan her biri, ilah; kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, yaradan, allah, rab, ilah, mevla, halik, hüda, hu, oğan*” (GTS, 2011:2264). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “*Tanrı*” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:132-133). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:368); (YILDIRIM, 1972:37-47): (3-11), (4-4), (6-10), (6-12), (6-12), (7-5), (7-8), (8-3), (8-4), (10-2), (13-3), (14-4), (14-7), (14-9), (15-10), (28-5), (32-11), (36-2), (36-9), (54-7), (56-5), (67-2), (84-10), (85-7), (86-1), (86-2), (89-9), (101-3), (122-2), (135-12), (141-11), (141-12), (143-9), (148-11), (161-4), (162-6), (162-8), (162-9), (166-11), (169-5),

(169-10), (169-12), (170-3), (171-1), (180-7), (185-12), (186-11), (189-4), (189-8), (210-13), (211-6), (211-7), (211-8), (211-8), (211-9), (213-6), (213-7), (229-7), (230-2), (230-13), (231-13), (232-5), (234-11), (241-3), (252-5), (252-6), (252-10), (252-11), (258-13), (260-1), (280-3), (282-6), (283-12).

tevbe: Ar. İ. (tevbe), “İşlediği bir günah veya suçtan pişman olarak bir daha yapmamaya karar verme” (GTS, 2011:2378): (86-4).

uçmağ: Tr. İ. (uçmak), “Cennet” (GTS, 2011:2407). Güncel Türkçe Sözlük’te sözcüğün kökeni Soğdca olarak verilmiştir. Okuma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:793-794): (36-8), (304-13); >uçmak: (67-5), (123-3), (214-1).

‘ulema: Ar. İ. (‘ulemā), “Bilginler; sarıklı din bilginleri, ilimle uğraşanlar” (GTS, 2011:2414): (7-6).

ümme: Ar. İ. (ummet), “Hz. Muhammed’e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü” (GTS, 2011:2446): (7-11).

vallah: Ar. İ. (vallahî), “‘Tanrı’yı tanık tutarım, Tanrı hakkı için’ anlamında kullanılan bir yemin sözü, billahî, tallahî, vallahâ” (GTS, 2011:2467): (74-9), (78-11), (157-3), (190-9), (277-2), (277-4), (286-6), (298-8).

velayet: Ar. İ. (velāyet), “Velilik; otorite; yetke” (GTS, 2011:2477): (85-13).

yas: Tr. İ. (yas), “Ölüm veya bir felaketten doğan acı ve bu acıyı belirten davranışlar, matem” (GTS, 2011:2541): (93-12), (145-12).

Yasin: Ar. İ. (Yāsīn), “Kur'an surelerinden biri” (GTS, 2011:2544): (7-2).

yınak : Tr. İ. (inak), “Dogma” (GTS, 2011:1186); >inak, (inağ, inalı, yınak): “Kendisine inanılır ve güvenilir emin kimse, inal; kendisini emniyette bilen” (TRS, 2009:2074); “Gerçek dost, arkadaş, sırdaş” (KAS): (152-1).

zülfiğar: Ar. İ. (zu'l-fiğār), “Hz. Muhammed’in Hz. Ali’ye armağan ettiği, ucu ikiye ayrılmış kılıç.” (GTS, 2011:2666) Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:4): (56-11).

2.3.15.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Doğaüstü Varlıklar İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri, destan ile hikâye arasında bir türe tekabül etmektedir. Bu nedenle bu metinlere destansı hikâyeler de denmektedir. Metinlerde yer alan olağanüstü tipler, olaylar, zamanlar ve mekanlar yer almaktadır. Bu örneklerle ilgili geniş bilgi ve incelemeler için bkz. (SARPKAYA, 2015:97-107); (BAŞER ÇOBAN, 2011:195-203); (UYSAL,1986:14-24); (DERDİYOK, 1993:3-9). Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen doğaüstü varlıklar ile ilgili sözcükler şunlardır:

canavar: Far. İ. (cānāver), “Masallarda sözü geçen yabani, yırtıcı hayvan; köpek balığı; haşarı, yaramaz çocuk; kurt, domuz vb. cana kıyan yaban hayvanı; acımasız, kötü ruhlu, zalim (kimse); herhangi bir şeye çok düşkün olan” (GTS, 2011:440): (88-13), (174-1), (174-2), (174-11), (176-1), (176-1), (178-11), (181-8), (184-5), (185-4), (186-8), (187-2), (191-11), (192-13). Canvar şeklinde (174-6)

Depegöz/Tepegöz: Tr. İ. (Tepegöz), “Oğuzeli’ne felaket getirmiş ve destanımıza göre, bu ili günde iki adam ve beş yüz koyun vermek zorunda bırakmış olağanüstü yaratık. Depe Göz, aslında, daha önce söylediğimiz gibi, bize göre, Oğuzların bilhassa Boz-Ok kolunu ağır yenilgilere uğratmış bir Kıpçak Beyi’nin lakabıdır. XIV. yüzyılın başlarında bu adı veya lakabı taşıyan bir Memlük emirini tanıyoruz: Depe Göz et- Tugruli.” (SÜMER, 1999:173). Binyazar’a göre, “Depegöz/Tepegöz, Dede Korkut hikâyelerindeki en önemli karakterlerden birisidir. Yaratığın evrendeki durumu ve yeri, olayların kurgulanmasında retorik bir görev üstlenir. Bu ve buna benzer varlıklar, tüm dünya edebiyatında farklı formlarda karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, von Diez, Denkwürdigkeiten von Asien adlı çalışmada, Dede Korkut’taki ‘Tepegöz’ hikâyesini ‘Der neuendeckte Oughuzische Cyklop’ başlığıyla yayınlamış, Tepegöz tipi ile Homeros’un Odyseia eserindeki Polyhemos tipini karşılaştırmış ve sonuç olarak Yunanların, Tepegöz söylencesini Doğu edebiyatından aldıklarını ileri sürmüştür.” (BİNYAZAR: 2011, 214). Ayrıca bkz. (KÖROĞLU, 1998:39-46). >depe+göz: (218-9), (227-10) (214-5), (218-1), (218-11), (218-13), (219-6), (219-9), (219-12), (220-2), (220-3), (220-5), (220-6), (220-8), (220-9), (220-11), (221-2), (221-5), (225-6), (225-8), (225-9), (225-10), (226-8), (226-9), (226-10), (226-12), (227-1), (227-2), (228-2), (228-2), (228-5), (228-12), (228-13), (229-3), (229-4), (229-5), (229-6), (229-8), (229-10),

(229-12), (230-1), (230-1), (230-2), (230-3), (230-6), (230-7), (230-11), (230-12), (230-13), (231-11), (231-12), (231-13), (232-1), (232-6), (232-10), (233-3), (233-10), (234-4), (234-13), (235-1), (235-7), (235-8).

peri: Far. İ. (perī), “*Doğaiüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık; çok güzel, alımlı, becerikli kadın*” (GTS, 2011:1914): (216-1), (216-2), (216-4), (216-6), (216-13), (218-11).

2.3.16.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Dostluk-Düşmanlık İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yine Türk gelenekleri içinde ve İslamî bakış açısından önemli olan karşısındakine dostça davranma uygulaması metinde sıkça kurgulanır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde dostluk ve düşmanlık bildiren sözcükler şunlardır:

‘adāvet: Ar. İ. (‘adāvet), “*Düşmanlık*” (GTS, 2011:27): (293-3), (293-8).

dost: Far. İ. (düst), “*Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı; erkek veya kadının evlilik dışı ilişki kurduğu kimse, zamazingo; sahibine sevgi gösteren hayvan; bir şeye aşırı ilgi duyan, koruyan kimse; iyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan*” (GTS, 2011:706): (4-9), (6-12), (8-4), (36-2), (108-4), (296-5), (296-5).

dostluk: Tr. İ. (dostluk), “*Dost olma durumu; dostça davranış*” (GTS, 2011:706): (293-9), (295-1).

düşmen: Far. İ. (duşmān), “*Birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, antagonist, dost karşıtı; birbirleriyle savaşan devletler ve bu devletlerin asker, sivil bütün uyrukları; aralarında birbirleriyle çatışmaya varacak ölçüde anlaşmazlık olan taraflar; bir şeyin yaşamasına, barınmasına engel olan (güç, tutum vb.); bir şeyi büyük ölçüde kullanıp tüketen kimse; bazı şeylerden nefret eden, tiksinen kimse*” (GTS, 2011:740): (4-9), (39-3), (108-4), (143-2), (193-9), (198-6), (294-9), (295-2), (296-2), (296-3), (296-4), (296-5), (296-6), (302-2).

düşmenlig / düşmenlik: Far. İ. + Tr. E. (duşmān+lık), “*Düşmanca duygu veya davranış, yağılık, hasımlık, adavet, muhasamat, husumet, antagonizm*” (GTS, 2011:741): (293-9), (295-1).

ğarım: Ar. İ. (ğarīm), “*Hasım, düşman*” (ERGİN, 1997.b:132). Ayrıca okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98); (TULUM, 2003:526): (59-12), (206-8); >karım: (4-11), (60-8), (82-2), (182-10), (185-6), (189-13), (195-2), (209-7), (253-9), (287-3), (303-1), (303-1), (303-2), (303-3), (303-5).

muhib: Ar. İ. (muhibb), “Seven, sevgi besleyen, dost” (GTS, 2011:1706): (192-7).

müdara: Ar. İ. (mudārā), “Yüze gülme, yüze gülcülük, dost gibi görünme” (GTS, 2011:1721). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:851-853): (285-13), (286-1).

sevgülü: Tr. İ. (sevgili), “Sevilen ve âşık olunan kimse, yavuklu, dost, yâr, canan; sevgi ve bağlılık duyulan” (GTS, 2011:2081): (8-1), (165-2).

tüş: Tr. İ. (tüş), “Denk, eş, emsal” (GTS, 2011:739). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEKİN, 1986:151): (102-13).

yağı: Tr. İ. (yagı), “Düşman, hasım” (GTS, 2011:2500). Özkan’a göre, “yağı ‘düşman’. Süsi böri t(â)g ârmış, yagısı kon tâg (â)rm(i)ş (KT D 14; BK D11); Yagı kelse imrem tepreşir (DTL I: 88-2); Yagıka yalın teg eren teg uruş (KB 2289). .yagı birle uruşgan/avsuz kaydı (ME:35) Karapapak-Terekeme ağzında, “Yağıdan yay uzununu”, “yağı görse yazığı gelmek” şeklindeki deyimlerde yaşayan arkaik kelimedir. Eski Anadolu sahası eserlerinde yağı kelimesinin etimolojisini açıklayan ibareler vardır. Savaşta, göğüs göğüse veya adam adama çarpışma yakın mesafeden yapıldığı için, birbirine yakın gelmek, birbirinin yanına gelindiğinden düşmana yağı denildiği şeklinde izah edilmektedir.” (ÖZKAN, 2015:241. Ayrıca okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (SERTKAYA, 1985:162); (KÜÇÜK, 2014:794); (TEZCAN, 2001:209): (31-8), (31-9), (38-9), (45-6), (61-12), (110-2), (128-7), (128-8), (129-8), (129-8), (129-9), (132-6), (135-8), (142-6), (151-9), (193-8), (193-11), (194-2), (195-4), (196-13), (197-5), (197-5), (198-2), (198-3), (198-6), (203-9), (206-13), (214-7), (243-10), (244-10), (247-11), (274-6), (276-12), (277-1), (278-1), (278-2), (278-2), (278-3), (278-5), (285-12), (286-3), (286-4), (286-5), (294-2), (294-13) yağılık: (276-12), (277-1), (286-5).

yâr: Far. İ. (yâr), “Sevgili; dost, tanıdık; yardımcı” (GTS, 2011:2531): (93-10), (199-7).

yaren: Far. İ. (yārān), “Arkadaş, yakın dost; dostların oluşturduğu topluluk” (GTS, 2011:2536). yârin okumasını eleştiren Gökay, ifadenin zaman belirtmek için kullanılan yarın kelimesi ile alakası olmadığını doğrusunun bazen yarenler (s.12, iki yerde) bazen

de *yananlar* (s.19) şeklinde olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:331). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112); (TEZCAN, 2001:255): (83-3), (83-11), (171-9), (186-5).

2.3.17.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Duman, Sis İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen duman, sis ile ilgili sözcükler şunlardır:

pusarık: Tr. İ. (pusarık), “*Puslu, puslanmış, sisli; serap*” (TRS, 2009:3203): (44-2), (279-4).

ıtuman: Tr. İ. (duman), “*Bir maddenin yanması ile çıkan ve içinde katı zerrelerle buğu bulunan değişik renklerde gaz; havalanan tozların veya sisin oluşturduğu bulanıklık; kötü, yaman; esrarduman anlamında*” (GTS, 2011:722): (245-8), (279-3).

2.3.18.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Duygu, Düşünce İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan duygu, düşünce bildiren sözcükler şunlardır:

'akıl: Ar. İ. ('akl), “*Düşünme, anlama ve kavrama gücü, us; öğüt, salık verilen yol; düşünce, kanı; bellek*” (GTS, 2011:62). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “akıl” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:139): (12-5), (22-7), (35-2), (44-6), (49-3), (60-1), (68-9), (92-2), (126-9), (141-6), (183-8), (209-7), (241-7).

beyân: Ar. İ. (beyân), “*Bildirme; beyan etme; bir eserde, düşüncelerin, duyguların, hayallerin doğuş ve değerlerini, bunların anlatımında tutulacak yolları konu edinen bir edebiyat bilgisi dalı*” (GTS, 2011:320): (10-13), (36-11), (67-12), (123-9), (155-13), (171-5), (202-12), (214-6), (236-4), (254-11), (273-1), (292-9).

fıkr: Ar. İ. (fıkr), “*Düşünce, düşün, fikir; kuruntu*” (GTS, 2011:874): (17-13), (50-13), (198-8).

ilham: Ar. İ. (ilhām), “*Esin; Tanrı'nın, peygamberlerin yüreğine doldurduğu tanrısal âleme özgü duygu ve düşünce*” (GTS, 2011:1175): (3-4).

ud: Tr. İ. (ut): “*Utanma duygusu, ar, edep*” (GTS, 2011:2423). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:138;199-200; 472): (263-3).

umut: Tr. İ. (umut), “*Ummaktan doğan duygu, ümit; bu duyguyu veren kimse veya şey, ümit; olması beklenen veya olacağı düşünülen şey, ümit*” (GTS, 2011:2417). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (ÖZÇELİK, 2016:450-452); (KAÇALIN, 2004:98): (36-12), (62-5), (67-9), (91-12), (93-4), (93-12), (95-6), (95-9), (111-3), (134-13), (144-10), (150-1), (206-2).

uş: Tr. İ. (us), “*Akıl, fikir, düşünce*” (GTS, 2011:2420). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:566); (KÜÇÜK, 2014:794): (44-5), (60-1).

şaginç: Tr. İ. (şaginç), “*Düşünce, emel, ümit, tasavvur, fikir, maksat*” (ERGİN, 1997.b:255): (36-1).

yād: Far. İ. (yād), “*Anma, hatır, zihin*” (GTS, 2011:2498): (4-5), (133-5).

2.3.19.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Rüya, Hayal İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde düş, rüya anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

düş: Tr. İ. (düş), “*Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya; gerçek olmayan şey, imge; gerçekleşmesi istenen şey, umut*” (GTS, 2011:739). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:157; 281): (43-12), (44-4), (44-5), (207-7), (207-7), (207-9), (209-1), (209-8).

vākı’a: Ar. İ. (vākı’a) “*Olgu*”; “*Rüya*” (ERGİN, 1997.b:309). “*vakıa*” anlamlandırmasına karşı çıkan Gökyay’a göre sözcük “*uyku*” değil, “*rüya ve düş*” manalarında. (GÖKYAY, 2007:337): (40-11), (43-11), (43-13), (40-11).

2.3.20.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Eğlence, Seyir İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde toy, şölen, eğlence gibi kavramlar büyük bir öneme sahiptir. (ÖZARSLAN, 2009:12). Bu açıdan Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen eğlence, seyir anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

boy: Tr. İ. (boy), “Destan boy boylamak” (ERGİN, 1997.b:56): (35-10), (66-9), (122-13), (170-9), (170-10), (202-2), (213-11), (272-9).

dirnek: Tr. İ. (dernek), “Toplantı, düğün; belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek için kurulan yasal topluluk, cemiyet; pazar veya panayır kurulan gün, deri (II)” (GTS, 2011:638). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:387); (TEZCAN, 2001:138): (257-7), (258-10), (261-6) > usu yok dirneksüz kafır: (60-1).

düğün: Tr. İ. (düğün), “Evlenme veya sünnet dolayısıyla yapılan tören, eğlence, cemiyet; bir olayı kutlamak için yapılan büyük eğlence veya tören” (GTS, 2011:733). Maddeyle alakalı olarak eski Türk düğünlerindeki gelenekler için bkz.(İNAN, 1964:35-97).Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:434; 571-572): (95-10), (95-10), (97-11), (97-11), (101-11), (103-5), (106-1), (106-12), (106-13), (108-9), (108-9), (122-6), (122-11), (261-6), (291-12) düğün şeklinde olanlar (81-3), (90-4), (101-10), (106-1), (201-12)

hikâyet: Ar. İ. (hikâye), “Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması; aslı olmayan söz, olay; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü; hastanın rahatsızlığı ile ilgili geçmişi, hastalığın teşhis ve tedavisiyle ilgili her türlü bilgi, epikriz” (GTS, 2011:1100): (209-8).

oğuzname: Tr. İ. + Far. İ. (Oğuz + nâme), “Dede Korkut kitabındaki boylardan her biri; koçaklama öyküsü türü; henüz ele geçmemiş eski bir Türk betiği” (YTS): (35-11), (66-10), (123-1), (154-13), (213-12), (213-12), (254-5).

şafa: Ar. İ. (şafâ), “Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma; eğlence, zevk, neşe” (GTS, 2011:2002): (60-6).

şölen: Moğ. İ. (şölen), “*Ziyafet; belli bir amaçla düzenlenen eğlence; sanat gösterisi; din töreni niteliğinde yemek toplantısı*” (GTS, 2011:2230): (104-3), (105-1), (105-2), (112-3), (112-6), (119-4), (164-13), (168-2), (224-3), (253-13), (282-5).

tamaşa: Far. İ. (temāṣā), “*Hoşlanarak bakma, seyretme; seyredilecek görüntü, görülmeye değer şey; gezme, seyir; oyun, temsil, piyes, tiyatro*” (GTS, 2011:2315): (16-12), (110-10), (179-13).

toy: Tr. İ. (toy), “*Ziyafet, düğün, büyük ziyafet, şölen*” (GTS, 2011:2376): (11-4), (11-5), (15-9), (15-11), (103-5), (122-11), (291-12).

toyum: Tr. İ. (toyum), “*Ganimet, ganimet almış*” (ERGİN, 1997.b:293). Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda *ganimet* ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:120): (66-3), (154-8), (256-2), (304-5).

2.3.21.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ev, Ev Eşyası İle İlgili Sözcükler

Her toplumu oluşturan bireylerde olduğu gibi, Dede Korkut Hikâyeleri’nde de kahramanların barınma ihtiyaçları doğrultusunda, yerleşik yaşam ile göçebeliğin beraberinde getirdiği bazı ev ve ev eşyalarına metinlerde rastlamak mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri’nde barınma ile ilgili sözcükler için bkz. (TORUN, 2011:1251-1263). Bu anlamda, Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz ev ve ev eşyaları ile ilişkilendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

âlet: Ar. İ. (âlet), “*Bir el işini veya mekanik bir işi gerçekleştirmek için özel olarak yapılmış nesne; bir sanatı yapmaya, uygulamaya yarayan özel araç; bir makineyi oluşturan ve işlemesine yardım eden parçalardan her biri; maşa*” (GTS, 2011:90). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:321): (286-10).

ayak: Tr. İ. (ayak) “*Tas, maşrapa; kadeh; bardak, çay bardağı*” (DS, 2009:399): (72-13), (37-5), ((124-1) 158-11).

ayak yolu: Tr. İ. +Tr. İ. (ayakyolu), “*Tuvalet, hela, WC*” (GTS, 2011:199): (257-9).

baca: Far. İ. (bāce), “*Dumanı ocaktan çekip havaya vermeye yarayan yol; su yolu, lağım, maden ocağı vb. yer altı yapılarının hava deliği çatı penceresi*” (GTS, 2011:221). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:791-792): (160-9), (255-2).

badya Rum. İ. (badya) “*Ağız geniş, yayvan, büyükçe su kabı*” (GTS, 2011:224). Okuma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2004:100): (37-4), (123-13).

ban: Tr. İ. (ban), “*Çok süslü altın başlı büyük çadır*” (ERGİN, 1997.b:37). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:345-247; 867); (TEZCAN, 2001:81-82); (TOKSOY, 2008:127): (19-3), (33-10), (34-13), (37-3), (39-5), (41-5), (44-1), (45-7), (48-7), (53-8), (58-9), (59-6), (67-13), (83-12), (92-10), (98-6), (110-13), (119-5), (120-2), (122-6), (144-9), (164-5), (167-13), (182-8), (198-10), (201-2), (203-1), (205-12), (236-6), (257-3).

bargah: Far. İ. (bārgāh), “İçine izinle girilen yer, otağ, yüksek divan” (GTS, 2011:254): (272-2), (295-6), (297-10).

bişik: Tr. İ. (beşik), “Bebekleri yatırmaya ve sallayarak uyutmaya yarayan, tahta veya demirden yapılmış sallanır bir tür küçük karyola; ambalajlanacak malın biçimine uygun olarak alta konulan parça veya parçaların tümü; bir şeyin doğup geliştiği yer; yüzüstü yatışta, geriye bükülü ayak bileklerini ellerle kavrayarak karın üzerinde baş ve ayak yönünde sallanma” (GTS, 2011:317). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:373; 824): (53-11), (60-10), (70-4), (77-10), (150-12), (166-1), (270-3), (270-10), (275-3); > beşik: (56-12).

çadır: Far. İ. (çāder), “Keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerçe, oba, otağ; gölgelik olarak kullanılan tente veya şemsiye” (GTS, 2011:478): (15-4), (124-6), (127-12), (178-7), (179-6), (191-9), (201-11), (262-10), (284-8), (286-8), (287-1), (287-13), (291-11), (294-11), (304-6).

çarçak: Far.İ. + Ar. E. (çār + tāk); “Tarla, bahçe vb. yerlerde ağaç dallarından örülmüş barınak; asma vb. bitkilerin dallarını sardırmak için direklerle yapılmış yer; kameriye, çardak” (GTS, 2011:496): (96-4).

çetir: Far. İ. (çāder), “Keçe, deri, kıl dokuma, sık dokunmuş kalın bez veya plastik maddelerden yapılarak direklerle tutturulan, taşınabilir barınak, çerçe, oba, otağ; gölgelik olarak kullanılan tente veya şemsiye” (GTS, 2011:478). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377); (TEZCAN, 2001:157-158; 192); (TEKİN, 1986:149): (74-11), (112-1).

çırağ: F. İ. (çerāğ), “Mum, kandil, lamba vb. ışık veren araç, çırağ, çerağ; ışık” (GTS, 2011:537): (36-9), (100-7).

çuval: Far. İ. (cuvāl), “Pamuk, kenevir veya sentetik iplikten dokunmuş büyük torba; bu torbanın alabileceği miktarda olan” (GTS, 2011:571). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:485); (TEZCAN, 2001:182): (108-7).

dam: Tr. İ. (dām), “Yapıları dış etkilere korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm; üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi; tutukevi; ahır” (GTS, 2011:588): (256-5).

degirmen: Tr. İ. (değirmen), “İçinde öğütme işi yapılan yer; kahve, buğday, nohut vb. taneleri öğüten araç veya alet” (GTS, 2011:609). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (10-8), (275-5), (275-6).

dervend: Far. İ. (derbend), “Geçit, sınırda bulunan küçük kale” (GTS, 2011:633): (40-6), (61-2), (71-11), (72-8), (94-11), (142-12), (151-4), (206-7), (245-6).

dıvar: Far. İ. (dīvār), “Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılan veya örülen dikey düzlem; bir toprak parçasını sınırlayan taş, tuğla, kerpiçten yapılan engel; sonuç alınamayan yer; engel; voleybolda ağ üzerinde karşı takım oyuncusunun vuruşuna karşı koyma” (GTS, 2011:728): (229-2).

direk: Tr. İ. (direk), “Ağaçtan veya demirden yapılan uzun ve kalın destek; sütun; değerli, saygın, önde gelen kimse” (GTS, 2011:674). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (18-1), (111-4), (206-3) .

divan: Ar. İ. (dīvān), “Yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu büyük meclis; Divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini topladıkları eser; sedir (I); meclis” (GTS, 2011:682): (94-1), (147-4), (238-1), (239-9), (240-4), (240-12), (243-7), (245-13), (246-9), (254-2), (255-1), (255-2), (283-2), (299-6), (301-9), (301-11), (301-12).

döşeg / döşek: Tr. İ. (döşek), “Yatak; gemi gövdesinde, su basıncı, çarpma, karaya oturma vb. durumlarda darbeleri karşılayabilecek, yük ve makinelerin ağırlığına dayanabilecek dirençteki yapı gereci; dövülmek üzere harman yerine serilen ekin sapları” (GTS, 2011:717): (54-2), (54-4), (55-2), (243-3), (243-5), (243-8), (261-8), (282-5).

dünlük / dünlüg: Tr. İ. /dünlük), “*Pencere, baca, ev ve çadırın pencere, baca ve ocak gibi delikleri, salon*” (ERGİN, 1997.b:99): (41-4), (53-7), (58-9), (59-5), (92-10), (98-5), (119-5), (164-5), (167-13); >dünlig / dünlüg: dünligi: (120-1).

elek: Tr. İ. (elek), “*Taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb.nden oluşan araç*” (GTS, 2011:781): (10-8).

eşik: Tr. İ. (eşik), “*Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak; kapı ağzında basamağın konulabileceği yer; başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını; karalar üzerinde veya deniz diplerinde birbirine komşu iki çukurluğu ayıran tümsek biçiminde, üzeri çoğu kez düz kabartılar; telli çalgılarda üzerine tellerin bindiği köprü; bir tepkinin başlamasında, ortaya çıkmasında etkili olan ruhsal, fizyolojik nokta*”. (GTS, 2011:824). Bu sözcük metinlerde geçmesine rağmen şimdiye kadar hiçbir sözlükte yer almamıştır: (111-11).

ğor: Far. İ. (gûr), “*Sin, mezar, makber*” (ERGİN, 1997.b:121). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175); >kor; Korkut sözcüğü ile ilgili olarak bkz. (TURAL, 2000:3). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:143); (SERTKAYA, 2004:134): (96-13), (168-10).

hâbis: Ar. İ. (habs), “*Bir yere kapatıp salıvermeme; yasalara göre suçu belirlenen bir kimseyi cezaevine koyma cezası; cezaya çarptırılmış suçluların kapatıldıkları yer, cezaevi, hapishane; pulları salıvermeme, kapatma esasına dayanan bir tür tavla oyunu; mahpus*” (GTS, 2011:1044): (53-12), (282-12).

hâlıça: Tr. İ. (halıça / halça), “*Seccade, küçük halı*” (DS, 2009:2260): (11-3), (68-2), (74-12), (123-11), (203-2), (236-7).

hançer: Ar. İ. (hancer), “*Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü*” (GTS, 2011:1040): (227-8), (229-12).

havlu: Rum. İ. (avlu), “*Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan, hayat, hanay, sahn*” (GTS, 2011:192). haliye okumasını eleştiren

Gökyay, sözcüğün doğru okunuşunun “*duvarla çevrilmiş yer*” anlamına gelen, *havlıca* olduğunu ifade etmiştir. (GÖKYAY, 2007:335): (256-5).

ẖisar: Ar. İ. (ẖiṣār), “*Bir şehrin veya önemli bir yerin korunması için taştan yapılmış, yüksek duvarlı ve kuleli, çevresinde hendekler bulunan küçük kale, kermen, germen*” (GTS, 2011:1104): (38-10), (62-4), (91-3), (96-1), (97-13), (99-7), (99-12), (100-13), (120-12), (121-1), (121-12), (151-13), (166-4), (204-11), (204-13), (212-3), (213-4), (281-1), (287-9).

ẖumra: Far. İ. (ẖumra), “*Küçük küp*” (ERGİN, 1997.b:141). Hemirler ifadesi Gökyay’a göre yanlış olup düzeltilmiş şekli *humreler* olmalıdır. (GÖKYAY, 2007:327): (123-13).

imarat: Ar. İ. (‘imāret), “*İmarethane, fakirlere yemek verilen yer, hayrat evi*” (GTS, 2011:1182): (169-13).

işik: Tr. İ. (eşik), “*Kapı boşluğunun alt yanında bulunan alçak basamak; kapı ağzında basamağın konulabileceği yer; başlangıç yeri, başlangıç noktası, yakını; karalar üzerinde veya deniz diplerinde birbirine komşu iki çukurluğu ayıran tümsek biçiminde, üzeri çoğu kez düz kabartılar; telli çalgılarda üzerine tellerin bindiği köprü; bir tepkinin başlamasında, ortaya çıkmasında etkili olan ruhsal, fizyolojik nokta*” (GTS, 2011:824): (113-3), (143-1), (143-4), (182-8), (198-10), (300-9).

iv / ev: Tr. İ. (ev), “*Yalnız bir ailenin oturabileceği biçimde yapılmış yapı; bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane; aile; soy, nesil*” (GTS, 2011:834). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (ÖZÇELİK, 2016:508-509; 604; 638); (TEZCAN, 2001:349): (5-7), (7-8), (8-2), (8-6), (8-7), (8-8), (8-8), (9-1), (9-9), (9-10), (10-1), (10-5), (10-7), (13-6), (13-8), (13-8), (19-3), (25-1), (33-10), (34-13), (36-10), (37-3), (38-6), (39-5), (39-12), (41-5), (44-1), (44-3), (45-7), (48-7), (48-10), (50-5), (50-8), (52-1), (53-8), (58-10), (59-6), (66-5), (67-13), (74-10), (81-8), (83-12), (87-1), (92-9), (92-10), (98-6), (96-12), (103-2), (110-13), (114-4), (115-1), (115-13), (117-7), (119-5), (120-2), (122-6), (136-3), (137-1), (144-9), (144-13), (147-7), (154-10), (157-10), (160-13), (164-6), (167-13), (172-12), (175-1), (178-13), (191-6), (192-9), (201-2), (203-1), (205-12), (213-10), (215-3), (218-1), (218-11), (225-2),

(235-6), (236-6), (237-10), (239-10), (243-7), (243-7), (251-1), (253-11), (257-3), (258-6), (274-7), (292-10), (292-10), (292-12), (293-2), (293-6), (293-11), (294-6), (295-12), (297-3), (300-9), (304-4).

kalı: Tr. İ. (halı), “Yere veya mobilya üstüne serilmek, duvara gerilmek için, genellikle yünden dokunan, kısa ve sık tüylü, nakışlı, kalın yaygı” (GTS, 2011:1032). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:313): (37-4), (179-7), (180-2).

kapu: Tr. İ. (kapı), “Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı; bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat; tavla oyununda iki pul üst üste getirilerek karşı oyuncunun o haneyi kullanmasına engel olunan yer; devlet dairesi; Osmanlı Devleti’nde resmî görev yeri; sadece bir konuda yoğunlaşmış bilgilerin yer aldığı genel ağ sayfası, portal; gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak veya imkân; gidere yol açan gereksinim; ev gezmesi için gidilen yer” (GTS, 2011:1306). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:363; 791-792); (SERTKAYA, 2004:140): (40-6), (40-13), (49-10), (56-8), (61-2), (61-2), (89-5), (89-10), (89-11), (89-12), (100-13), (143-1), (143-4), (151-4), (151-4), (160-1), (160-8), (206-7), (212-3), (228-6), (228-6), (230-6), (230-10), (231-4), (235-3), (243-6), (245-6), (255-2), (256-6), (256-10), (275-8), (285-1), (285-5), (285-7), (285-7).

kazan: Tr. İ. “Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap; buhar makinelerinde, kalorifer tesisatında, suyun kaynatıldığı büyük derin kap” (GTS, 2011:1371): (112-7).

kendürük: Tr. İ. (kendürük), “Deriden sofra ve ekmek yaygısı” (ERGİN, 1997.b:200). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2015:16): (106-8).

kerpiç: Tr. İ. (kerpiç), “Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla; bu tuğladan yapılmış” (GTS, 2011:1394): (282-6).

kiçe: Tr. İ. (keçe), “Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş; bu kumaştan yapılan; yere serilen halı, kilim vb. yünlü döşemelik” (GTS, 2011:1375): (11-8), (12-10), (14-2), (14-6), (128-11).

kilit / kilid: Far. İ. (kelīd, kilīd), “Anahtar, düğme gibi takılıp çıkarılabilen bir parça yardımıyla çalışan kapatma aleti; bir yanı değirmi, öbür yanına demir çubuk geçirilmiş olan yarım halka; atların alnından alt çenesine uzanan beyazlık” (GTS, 2011:1440): (63-9), (206-10), (289-4).

köprü: Tr. İ. (köprü), “Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı; iki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey; geminin önünü iyice görecekt bir yükseklikte, sancaktan iskeleye kadar kurulan kumanda yeri; güreşte omuzları yere değdirmemek için ayakları ve alnı yere dayayıp beli yukarı kaldırarak alınan durum, güreşçi köprüsü; vücudun, sırt yere dönük olarak el, baş veya diz yere dayanarak yay biçimi aldığı durumu; olmayan dişlerin yerini tutmak veya takma dişleri ağızdaki dişlere sağlam tutturmak amacıyla yapılan diş protezi” (GTS, 2011:1500): (156-3), (156-13), (156-8).

köşk: Far. İ. (kuşk), “Bahçe içinde yapılmış süslü ev, kasır” (GTS, 2011:1507): (179-11), (181-3), (182-11), (185-7), (188-12), (190-1).

kulp: Rum. İ. (kulp), “Kazan, tencere, fincan, dolap, altın vb.nin tutulacak yeri; uydurma sebep, bahane” (GTS, 2011:1522): (199-10), (199-10).

kuyu: Tr. İ. (kuyu), “Su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindirik biçiminde, çevresine duvar örülen, suyundan yararlanılan çukur; toprağa kazılan derince çukur; içinden çıkılamayan durum veya yer; yer altındaki iş yerlerine ulaşmak için açılmış ve kesit boyutları derinliğine oranla sınırlı, düşey veya düşeye yakın bağlantı yolu” (GTS, 2011:1550): (275-4), (275-5), (276-5), (276-9), (276-10), (276-13).

külek: Tr. İ. (külek), “Bal, yağ, yoğurt vb. şeyler koymaya yarar tahta kova” (TRS, 2009:2764). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (8-13).

külünk: Far. İ. (kulunk), “*Taşları, kayaları parçalamakta kullanılan sivri kazma*” (GTS, 2011:1559): (139-8).

künbed: Far. İ. (gunbed), “*Kubbe; kümbet; damı koni veya piramit biçiminde olan, yuvarlak veya köşeli yapı*” (GTS, 2011:1559). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:312): (230-3), (230-5), (230-6), (230-7), (230-8), (230-10), (230-11), (230-12).

maşraba: Ar. İ. (maşraba), “*Metal, toprak, plastik vb.nden yapılmış, ağzı açık, kulplu, bardağa benzeyen, küçük kap*” (GTS, 2011:1634): (116-1).

meyhana: Far. İ. (mey hāne), “*İçki satılan ve içilen yer, içki yeri; kabare*” (GTS, 2011:1672): (256-1).

mudbağ: Ar. İ. (maṭbah), “*Yemek pişirilen yer, aş damı; yiyecek kültürünün tamamı*” (GTS, 2011:1715). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:124): (45-10), (164-12).

oba: Tr. İ. (oba), “*Göçebelerin konak yeri; bu yerde konaklayan göçebe halk veya aile; genellikle bölmeli göçebe çadırı*” (GTS, 2011:1789): (9-7), (156-9), (156-9).

ocak: Tr. İ. (ocak), “*Ateş yakmaya yarayan, pişirme, ısıtma, ısınma vb. amaçlarla kullanılan yer; şömine; ısı vererek üzerine veya içine konulan maddeleri ısıtan, pişiren, kaynatan, eriten araç veya alet; kahvelerde, kuruluşlarda çay, kahve vb.nin yapıldığı yer; yer üstünde veya yer altında cevher çıkarılan yer; bahçelerde veya bostanlarda her tür meyve ve sebze tohumu veya fidesinin dikimi için ayrılmış toprak çukuru; aynı amaç ve düşünceyi paylaşanların kurdukları kuruluş veya toplandıkları, görev yaptıkları yer; yılın birinci ayı, kânunusani; yeniçeri teşkilatını oluşturan odalardan her biri; ev, aile, soy; halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile*” (GTS, 2011:1787). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:102); (TEZCAN, 2001:137-138): (5-1), (8-10), (9-5), (10-3), (10-12), (45-10), (58-1), (144-5), (226-2), (227-12), (227-13).

oda: Tr. İ. (oda), “Evin veya herhangi bir yapının oturma, çalışma, yatma gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan, bir veya birden fazla çıkışı olan bölmesi, göz; serbest meslek adamlarını içinde toplayan resmî birlik; yeniçeri kışlası” (GTS, 2011:1787): (33-11), (34-13), (82-11), (82-13), (195-1), (195-4), (196-2), (272-6), (296-11), (299-2), (301-10), (302-4).

otağ / otağ / otağ: Tr. İ. (otağ), “Büyük ve süslü çadır, çerge” (ERGİN, 1997.b:238). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:149); (TEZCAN, 2001:192): (11-6), (11-7), (11-7), (11-8), (11-11), (11-11), (12-9), (12-13), (13-1), (13-1), (13-13), (13-13), (13-13), (14-1), (14-1), (141-1), (14-2), (14-6), (37-13), (74-11), (77-5), (77-5), (77-6), (77-7), (77-8), (77-10), (77-10), (77-11), (78-5), (78-6), (83-12), (91-8), (104-4), (105-2), (106-5), (106-6), (112-1), (113-3), (122-6), (122-9), (123-10), (124-6), (154-9), (190-11), (223-13), (272-2), (291-11), (294-11), (295-6), (297-11), (304-6).

ören: Tr. İ. (ören), “Viran, harap, kalıntı, ören” (ERGİN, 1997.b: 246). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:289): (28-5).

ötkün: Tr. İ. (ötkün), “Çok delen, çok işleyen, çok geçen, delici, işleyici ‘veya’ çok öten, çok ses çıkaran, çok vızıldayan” (ERGİN, 1997.b:246). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:6): (185-4), (247-2), (250-8).

pencere: Far. İ. (pencere), “Yapıları veya tren, vapur vb. ulaşım araçlarını aydınlatmak, havalandırmak amacıyla yapılan, çerçeve, cam, panjur, perde gibi eklentilerle daha kullanışlı bir duruma getirilen açıklık” (GTS, 2011:1909): (160-6).

pervaz: Far. İ. (pervāz), “Kapı, pencere vb. yerlerin kenarlarına geçirilen ensiz parça; giysilerin yaka, kol, etek vb. yerlerine veya kumaştan yapılmış diğer eşyaların kenarlarına geçirilmiş, dar, uzun parça; cilt kapağının iç tarafına konulan deri parçası; uçuş” (GTS, 2011:1916): (273-6).

pıçak: Tr. İ. (bıçak), “Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç; çeşitli kesme işlerinde kullanılan keskin ağızlı araç” (GTS, 2011:320): (18-5), (150-6), (183-13).

şağrak / şağrak: Tr. İ. (şağrak), “İçki kasesi, içki tası, kadeh, sürhi, sâgar” (ERGİN, 1997.b:255): (37-8), (52-5), (53-4), (54-3), (55-2).

şakaç: Tr. İ. (sakaç), “*Ekmek pişirilen sac*” (ERGİN, 1997.b:256). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377); (TEZCAN, 2001:179-180): (106-7).

şaray: Far. İ. (serāy), “*Hükümdarların veya devlet başkanlarının oturduğu büyük yapı; kamu işlerinin yürütüldüğü büyük yapı; görkemli ve gösterişli yapı; devlet başkanı ve çevresi*” (GTS, 2011:2033): (16-13).

sicim: Tr. İ. (sicim), “*Keten, kenevir vb. bitkilerin liflerinden yapılan ince ip, kınnap*” (GTS, 2011:2107): (30-13), (31-1), (31-10), (143-13), (145-3).

şufra: Ar. İ. (sufre), “*Masa, sini vb. şeylerin, yemek yemek üzere hazırlanmış durumu; birlikte yemek yiyenlerin tümü; genellikle tekerlek biçiminde, üzerinde yemek de yenebilen ayaklı hamur tahtası; halı göbeğinde daire biçimindeki çiçekli bölüm; anüs*” (GTS, 2011:2128): (12-13).

şurahi: Ar. İ. (şurāhī), “*İçecek koymaya yarar, cam, plastik vb.nden yapılan kap*” (GTS, 2011:2182). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:314): (37-5), (124-1).

şami: Ar. İ. (şâmî), “*Bir çadır cinsi*” (ERGİN, 1997.b:278). şami günlük sözcüğünün Gökyay’a göre karşılığı, “*büyük ve görkemli çadır, önünde balkonu ve bir sofası bulunan her zaman her yerde kurulmayan türden bir çadır*” şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:339): (11-2).

taht: Far. İ. (taht), “*Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk; hükümdarlık makamı, hükümdarlık*” (GTS, 2011:2245): (13-8), (18-9), (18-12), (19-9), (19-9), (25-1), (35-9), (66-5), (69-2), (126-7), (137-1), (179-9), (239-13).

ţam: Tr. İ. (dam), “*Yapıları dış etkilere korumak amacıyla üzerlerine yapılan çoğu kiremit kaplı bölüm; üzeri toprak kaplı ev, küçük ev, köy evi; tutukevi; ahır*” (GTS, 2011:588). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:488): (18-1), (18-1), (9-11), (145-4), (268-6), (282-12).

ţayak: Tr. İ. (dayak), “*Dayak, destek, direk*” (ERGİN, 1997.b:287); “*Balta; bazı dervişlerin taşıdıkları sapı uzun, keskisi ayça biçiminde, küçük ve hafif balta; meşin*

kesmek için kullanılan araç” (GTS, 2011:). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:54-56): (8-7), (8-7), (18-1), (18-2).

tenef: Ar. İ. (taneb), “Çadır ipi” (ERGİN, 1997.b: 288): (8-2).

yadık: Tr. İ. (yadık), “Su kabı, yassı su kabı, matara, yol levazımından, yolculuk malzemesinden biri” (ERGİN, 1997.b:315). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (TEZCAN, 2001:276-279); (TEKİN, 1986:154): (203-9).

yaşduğ: Tr. İ. (yastık), “Başın altına koymak veya sırtı dayamak için kullanılan, içi yün, pamuk, kuş tüyü, ot vb.yle doldurulmuş küçük minder; bu biçimde yapılmış ve türlü işlerde kullanılan şey; fide yetiştirmek için ince toprak ve gübreden hazırlanmış yüksekçe yer; yapılarda, makinelerde bazı bölümlerin üzerine dayandığı parça” (GTS, 2011:2544): (93-6), (168-8), (282-6).

yatak: Tr. İ. (yatak), “Uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatılan eşya, döşek; yün, pamuk, kuş tüyü vb. maddelere kılıf geçirerek yapılan şilte; üzerine şilte konulan karyola, somya, kerevet vb; ırmak, çay, dere vb.nin, içinde aktıkları yer, akak, mecra; katmanlaşmış herhangi bir madde yığını; bir şeyin çok bulunduğu yer; maden veya fosil ocaklarında birbirini izleyen iki maden, taş veya kömür tabakası arasında uzanan damar; çanak biçimindeki bir havzada veya buna benzer bir oluşumda toplanmış petrol birikintisi; gizli barınak veya bir suçluyu gizlice barındıran yer; makinelerde hareketli bölümleri içine alan hareketli veya sabit parça; fideleri gömmek için toprakta açılan çukur; turuncgilleri ve yumurta vb. ürünleri korumak üzere saman vb.nden yararlanılarak yapılan yer; katmanlı bir kaya bütününde maden filizi veya taş döküntüsünden oluşan çok ince tabaka” (GTS, 2011:2548): (215-2), (215-5), (227-5).

yorğan: Tr. İ. (yorgan), “Yatakta örtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü” (GTS, 2011:607): (199-4).

yuva: Tr. İ. (yuva), “Kuşların ve başka hayvanların barınmak, yumurtlamak, kuluçkaya yatmak, yavrularını büyütmek veya yavrulamak için türlü şeylerden yaptıkları ve türlü biçimlerde hazırladıkları barınak; genellikle ailenin oturduğu ev; iki buçukla dört yaş arası çocukların bakıldığı, okul öncesi eğitim kurumu; kimsesizlere veya yoksullara

yardım etmek ve onları barındırmak amacıyla açılan yer; bir şeyin içinde yerleşmiş olduğu veya yerleştirildiği oyuk; bazı kötü nitelikli kimselerin çok bulunduğu, toplandığı yer; bir şeyin öğretildiği yer; bir şeyin çok bulunduğu yer” (GTS, 2011:2619): (189-8). Bekir Sami Özsoy *yuvalan-* şeklinde sözlükte vermiş ancak metinde *yuvarlan-* olarak geçmektedir: (278-13).

zindan: Far. İ. (zindan), “*Tutuklu veya hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer; çok karanlık ve sıkıntılı yer*” (GTS, 2011:2661): (297-11), (256-13), (266-13).

2.3.22.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Fiziksel-Ruhsal İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz fiziksel ve ruhsal kavramları şöyle sıralayabiliriz:

‘āciz: Ar. İ. (‘acz) “*Gücü bir işe yetmez olan, güçsüz; beceriksiz; güçsüz veya beceriksiz bir biçimde; alçak gönüllülük gösteren kimsenin kendisinden söz ederken söylediği söz*” (GTS, 2011:12): (218-8).

aç: Tr. İ. (aç), “*Yemek yemesi gereken, tok karşıtı; yiyecek bulamayan; gözü doymaz, haris; çok istekli, hevesli; karnı doymamış olarak*” (GTS, 2011:13): (15-7), (15-13), (25-11), (50-10), (112-3), (139-4), (169-13), (189-11), (255-8).

açık: Tr. İ. (açık), “*Yemek yeme isteği*” (GTS, 2011:14): (60-11), (150-13).

ārzū: Far. İ. (ārzū), “*İstek, dilek; heves*” (GTS, 2011:161): (250-1).

gūman: Far. İ. (gūmān), “*Umut; güç; takat; takati kalmamak; artık umutlanmamak; ümüdini kesmek*” (DS, 2009:2221): (32-11), (56-5), (86-1), (143-9), (161-4), (166-11).

ḥal: Ar. İ. (ḥāl), “*Bir şeyin içinde bulunduğu şartların veya taşıdığı niteliklerin bütünü, durum, vaziyet; tutum, tavır; şimdiki zaman, içinde yaşanılan zaman; güç, kuvvet, takat; kötü durum, sıkıntı, dert; durum*” (GTS, 2011:1030): (45-10), (102-8), (102-9), (115-8), (143-7), (199-1), (240-8), (243-12), (275-7), (275-9).

sağlık: Tr. İ. (sağlık), “*Bireyin fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik durumunda olması, vücut esenliği, esenlik, sıhhat, afiyet; sağ, canlı, diri olma durumu*” (GTS, 2011:2006). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:105): (36-1), (47-12), (99-8), (99-10).

şuret: Ar. İ. (şuret), “*Görünüş, biçim; yazı veya resim kopyası, nüsha; biçim, yol, tarz; İslam felsefesinde, varlığın görünen yanı, beş duyu ile algılanan yönü; resim, fotoğraf; yüz, çehre*” (GTS, 2011:2173): (284-12).

uyhu: Tr. İ. (uyku), “*Dış uyaranlara karşı bilincin, bütünüyle veya bir bölümünün yitdiği, tepki gücünün zayıfladığı ve her türlü etkinliğin büyük ölçüde azaldığı dinlenme*”

durumu; çevrede olup bitenin farkında olmama, gaflet, aymazlık; doğada görülen sükûnet durumu; gerçeği görememe, aymazlık” (GTS, 2011:2428). Dede Korkut Hikâyeleri’nde uyku ile ilgili olarak bkz. (FEYZİOĞLU, 2013:78-84): (28-4), (91-8), (192-6), (192-6), (207-9), (264-9), (265-7), (266-3), (268-9), (273-9).

yorğun: Tr. İ. (yorgun), “*Çalışma vb. sebeplerle beden veya zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan, bitap*” (GTS, 2011:2607): (142-1).

2.3.23.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gariplik, Kimsesizlik İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz gariplik, kimsesizlik, tuhafılık anlamlarını taşıyan sözcükler şunlardır:

beze: Far. İ. (beze), “*Zavallı, miskin, biçare, suçlu, günahlı*” (ERGİN, 1997.b:45). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:311): (36-12), (111-3), (206-2).

bî-zaval: Far. E. + Ar. İ. (bî-zevâl), “*Zeval bulmayan, ölümsüz, ebedî*”, (ERGİN, 1997.b:55): (210-12).

erçel: Tr. İ. (erçel), “*Yaramaz, kötü, inatçı, huysuz, aksi, dik başlı, uğursuz*” (ERGİN, 1997.b:106). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:83-85): (20-3), (21-6): (20-3), (21-6).

ğarib: Ar. İ. (ğarīb), “*Kimsesiz, zavallı; yabancı, gurbette yaşayan, elgin; acayip; şaşılacak bir şey karşısında söylenen söz; dokunaklı, hüznün veren*” (GTS, 2011:904): (240-5).

ğarayib: Ar. İ. (ğarā'ib), “*Gariplik, acayıplık, tuhafılık*” (GTS, 2011:902): (13-5).

ğarıplık: Ar. İ. + T. EK (garip+lik), “*Garip olma durumu, garabet*”: >*karılıplık*: Bekir Sami “*karılıplık*” okumuştur fakat bu sözcük *karılıplık* olmalıdır. (GTS, 2011:904): (268-5), (270-13).

ğutsuz: Tr. İ. (kut + suz), “*Uğursuz, kötü, menhus; mutsuz, zavallı*” (GTS, 2011:1546): (263-2).

zaval: Ar. İ. (zeval), “*Yok olma, yok edilme; suç, kabahat, sorumluluk; bozulma; öğle*” (GTS, 2011:2652). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:196): (114-8), (216-8), (217-1)

2.3.24.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Gezme, Dolaşma İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz gezme, dolaşma kavramlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

fi’l: Ar. İ. (fi‘l), “*İş, davranış, fiil, eylem; olumlu veya olumsuz olarak çekimli durumda zaman kavramı taşıyan veya zaman kavramı ile birlikte kişi kavramı veren kelime, eylem*” (GTS, 2011:873). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:371-372): (53-7), (84-4), (84-7).

seyran: Ar. İ. (seyrān), “*Gezme, gezinme, dolaşma*” (GTS, 2011:2084): (28-6), (217-5).

teferrüc: Ar. İ. (teferruc), “*Açılma, ferahlama; gezinti*” (GTS, 2011:2298): (16-12).

2.3.25.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Gitme, Göç, Yol İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz bir yerden bir yere gitme, göç ve yol anlamlarını taşıyan sözcükler şunlardır:

havala: Ar. İ. (havāle), “*Bir işi bir başkasının sorumluluğuna bırakma, ısmarlama, devretme; banka, postane vb. aracılığıyla gönderilen para; postane, banka vb. aracılığıyla para gönderildiğinde gönderenle alacak olanın adları ve para miktarı yazılı kâğıt, havale kâğıdı, havalename; genellikle çocuklarda görülen, ateşli veya ateşsiz olan çarpınma nöbetleri; bir arsayı çevirmek, kapamak için çekilen perde veya duvar; yüksek ve büyük bir görünüşü olma*” (GTS, 2011:1064): (153-9); >havale: (65-3).

köç: Tr. İ. (göç), “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret; evden eve taşınma, nakil; taşınma sırasında götürülen ev eşyaları; kuşların, geyiklerin, yarasaların, bazı balık ve böceklerin mevsim, iklim, besin miktarı vb.ne göre çevre değiştirmeleri*” (GTS, 2011:954). Dede Korkut Hikâyeleri’nde göç kavramı üzerine geniş bilgi ve inceleme için bkz.(YALDIZ, 2015:149-158): (237-10).

revan: Far. İ. (revān), “*Giden, yürüyen*” (GTS, 2011:1977): (55-4), (103-7).

yayağ: Tr. İ. (yayan/yayak), “*Yürüyerek giden; bilgisiz; yürüyerek, yaya*” (GTS, 2011:2554). Ayrıca okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794): (31-11), (147-10)

yayan: Tr. İ. (yayan), “*Yürüyerek giden; bilgisiz; yürüyerek, yaya*” (GTS, 2011:2554). babası okumasını eleştiren Gökyay ifadenin metinde açık şekilde “y” harfi ile yazılmış olduğunu ve yayası okunması gerektiğini savunmuştur. (GÖKYAY, 2007:330): (31-2), (91-11), (134-13).

yolağçı: Tr. İ. (yolağçı), “*Yolcu, yola giden ‘yolak: keçi yolu, patika, ince yol’*” (ERGİN, 1997.b:338): (266-11).

yolcu: Tr. İ. (yolcu), “Yolculuğa çıkmış kimse; yolculuğa çıkmaya hazırlanan kimse; doğması beklenen çocuk; iyileşmesi umutsuz hasta; işten çıkarılması beklenen kimse” (GTS, 2011:2604): (266-11).

2.3.26.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Giyim, Aksesuar İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kültürel alt yapının bir göstergesi olarak karşımıza çıkan giyim, kuşam ve bunlarla ilgili aletler, Türk geleneğinde önemli bir yer tutar. Dede Korkut Hikâyeleri’nde kültürel alt yapının söylem boyutunda giyim-kuşam ile ilgili semboller için ayrıca bkz. (ÇETİNKAYA, 2015:83-96). Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz giyim ve aksesuarlar ile ilgili sözcükler şunlardır:

‘aşa: Ar. İ. (‘aşā), “*Bazı ülkelerde, hükümdarların, mareşallerin, din adamlarının güç sembolü olarak törenlerde taşıdıkları bir tür ağaç veya metalden değnek; ihtiyarların baston yerine kullandıkları uzun sopa*” (GTS, 2011:); “*Gömleklik beyaz bez; Yerden bir şey sökmeye yaayan ucu demirli sopa*” (DS, 2009:339): (56-9).

aṭlas: Ar. İ. (aṭlas), “*Yüzü parlak, sık dokunmuş bir ipekli kumaş türü, saten*” (GTS, 2011:); atlas (II) Fra. İ. (atlas), “*Dünyanın, bir ülkenin, bir bölgenin fiziksel ve siyasal coğrafyası ile ekonomi, tarih vb. konularda toplu bilgi vermek için bir araya getirilmiş coğrafya haritaları derlemesi; bir konuyu açıklamak için hazırlanmış resim veya levhalardan oluşmuş kitap*” (GTS, 2011:186): (110-13), (205-12).

bici: Tr. İ. (bici), “*Bici, cici bici*” (ERGİN, 1997.b:45); “*Süslü giysi veya süs eşyası*”: (172-7).

börk Tr. İ. (börk), “*Genellikle hayvan postundan yapılan başlık*” (GTS, 2011:399). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:317): (42-3), (128-11), (194-12), (233-8).

cübbe: Ar. İ. (cubbe), “*Cüppe; elbise, palto, hukukçuların, üniversite öğretim üyelerinin, din adamlarının, mezuniyet törenlerinde öğrencilerin elbise üstüne giydikleri uzun, yanları geniş, düğmesiz giysi*” (GTS, 2011:473). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:143-145); (ÖZÇELİK, 2016:764): (19-4), (63-10), (66-9), (117-13), (136-8), (154-12), (240-6), (243-5), (254-4), (299-2).

çenber: Far. İ. (çenber), “*Merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri; bu biçime getirilmiş katı cisimlerin çevresi; çocukların çevirip arkasından koştukları tekerlek biçiminde oyuncak; sandık, denk, fiçı*

vb.nin dağılmaması için üzerlerine geçirilen dayanıklı bir cisimden kuşak; yazma, yemeni, başörtüsü; aşılması, çözümü güç durum; basketbolda içinden topun geçmesiyle sayı kazanılan ağırlı demir halka” (GTS, 2011:518). Metinde “yemeni, yazma, başörtüsü” anlamlarında kullanılmıştır: (140-4).

çırğap: Tr. İ. (çargap/çırğap), “*Elbise, altın işlemeli süslü elbise, çargap*” (ERGİN, 1997.b:75). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:526); (TEZCAN, 2001:202); (TEKİN, 1986:150-151): (94-4), (122-4), (124-5), (124-5), (254-4). >çargap: (213-9).

çuğa / çuğa / çuğa: Far. İ. (çūḡa) “*Tüysüz, ince, sık dokunmuş yün kumaş*” (GTS, 2011:570). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:150-151); (ÖZÇELİK, 2016:232-233; 454; 526): (66-9), (94-4), (118-1), (122-4), (154-12), (213-9), (254-4).

destmal: Far. İ. (destmâl), “*Mendil*” (ERGİN, 1997.b: 84): (68-9), (119-10), (119-12), (301-8).

dizcek: Tr. İ. (dizcek/dizçük), “*Dizcik, diz bağı, dizlik*” (ERGİN, 1997.b:94): (262-2)

duşak: Tr. İ. (duşak), “*Ayak bağı, köstek*” (ERGİN, 1997.b:98): (130-1).

duvah / duvağ: Tr. İ. (duvak), “*Gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tül den örtü; küp, tandır, baca vb.nin taş veya topraktan yapılmış kapağı; yeni doğan bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen zar*” (GTS, 2011:720): (93-3), (95-6), (199-6), (254-1).

düğme: Tr. İ. (düğme), “*Giyecek, yorgan vb.nin bazı yerlerine ilikleyici veya süs olarak dikilen kemik, metal, sedef gibi sert maddelerden yapılmış küçük tutturma aracı; çevrilmek veya üzerine basılmak yoluyla bir elektrik akımını açan, kapayan, herhangi bir makineyi işleten veya durduran parça; üst deri altındaki kıkırdak ve yağdan oluşmuş düğme biçimindeki çıkıntı*” (GTS, 2011:732): (37-6).

dülbend: Far. İ. (ter + bend), “*İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez; bu bezden yapılmış başörtüsü*” (GTS, 2011:2398): (35-3), (242-3), (242-6).

edük: Tr. İ. (edük), “Çizme, mest” (ERGİN, 1997.b:102): (227-6), (227-8).

etek: Tr. İ. (etek), “Belden aşağısına giyilen, değişik biçimlerde, genellikle kadın giysisi, eteklik; giysinin belden aşağıda kalan bölümü; giysinin alt kenarı; çadır, kanepa örtüsü gibi kumaştan olan şeylerin yere sarkan bölümü; dağ, tepe, yığın vb. yamaçlı şeylerin alt bölümü; yağmur sularının, çatının bazı yerlerinden içeri sızmasını önlemek için yapılan saç örtü; edep yeri” (GTS, 2011:828). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:137) (KAÇALIN, 2004:95): (84-10), (180-7), (217-12), (226-6), (242-9), (258-10).

geyesi: Tr. İ. (giysi), “Her türlü giyim eşyası, giyecek, elbise, kıyafet, esvap, libas, urba” (GTS, 2011:949). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (DURMAZ, 2007:495): (90-3).

geyim: Tr. İ. (giyim), “Giyme işi; giyme biçimi; giysi” (GTS, 2011:949): (211-12), (247-6), (256-8), (256-11), (262-1), (265-2), (286-10), (290-8); >geyüm: (73-1).

gicelik: Tr. İ. (gece+lik), “Yatakta giyilen giysi, gömlek; bir gece için ödenen ücret; geceye özgü olan, gece kullanılan” (GTS, 2011:912). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (TEZCAN, 2001:124): (108-1).

hamayil: Ar. İ. (hamā'il), “Omuzdan çapraz olarak vücuda asılan, geçirilen bağ; çaprazlama, çapraz olarak” (ERGİN, 1997.b:135): (226-5).

kaftan: Tr. İ. (kaftan), “Çoğu ipekten yapılan, bir tür uzun, süslü üst giysisi; padişahların gönül almak, ödüllendirmek için birine giydirdikleri değerli kumaş veya kürkten yapılmış giysi, hilat” (GTS, 2011:1265). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:242): (39-2), (90-7), (90-10), (90-10), (93-2), (106-12), (106-13), (106-13), (107-1), (107-13), (108-2), (108-4), (108-6), (114-11), (115-10), (118-1), (238-4), (242-2), (262-11), (297-10) >kaftanlık: (174-1).

karaçuk: Tr. İ. (karaçuk), “Elbise (?)”, Metinde bir yerde elbise anlamında düşünülebilecek bir örnek mevcuttur: (262-2).

kepenek: Tr. İ. (kepenek), “Çobanların omuzlarına aldıkları dikişsiz, kolsuz, keçeden üstlük, aba; pervane” (GTS, 2011:1392). kol bağına okumasına karşı çıkan Gökyay’a

göre *bir kepenegi kol bağına* şeklinde değil *bir kepenegi kapağına* şeklinde okunmalıdır. (GÖKYAY, 2007:331). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:254-255): (43-6), (142-13), (145-4), (147-11), (185-13), (216-3).

kiçe: Tr. İ. (keçe), “*Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş; bu kumaştan yapılan; yere serilen halı, kilim vb. yünlü döşemelik*” (GTS, 2011:1375): (11-8), (12-10), (14-2), (14-6), (128-11).

kiçim: Tr. İ. (kiçim), “*Eskiden, düşman silahlarının etkisinden korumak için atlara giydirilen zırh*” (TTS). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:417-418): (211-12).

konç: Tr. İ. (konç/kunç), “*Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan bölüm*” (GTS, 2011:1470): (227-6):

kömlek / könlek: Tr. İ. (gömlek), “*Vücutun üst kısmına giyilen kollu veya yarım kollu, yakalı giysi; kadınların giydikleri ince kumaştan yapılmış kolsuz, yakasız iç çamaşırı, kombinezon; vücutun üst kısmına giyilen iç çamaşırı; kitap kapağına geçirilen kap, kılıf; beyaz ışık sağlamak için lambanın üzerine geçirilen amyanattan kılıf; dosya kartonu; memeli hayvanlarda bağırsakları dıştan saran yağlı zar; göbek, batın; basamak, kat, derece*” (GTS, 2011:961): (94-8), (94-11), (94-12), (95-2), (207-13); >könlek: (94-9).

kumaş: Ar. İ. (kumāş), “*Pamuk, yün, ipek vb.nden makinede dokunmuş her türlü dokuma; varlığı ve kişiliği oluşturan nitelik veya malzeme*” (GTS, 2011:1524): (122-3), (213-8).

kunç: Tr. İ. (konç), “*Ayağa giyilen şeylerde ayak bileğinden baldıra doğru olan bölüm*” (GTS, 2011:1470): (227-6).

kurma: Tr. İ. (kurma), “*Kuşak, kemer; ‘belki’ süslü, işlemeli, nakışlı; süslü, işlemeleli, nakışlı kemer, kuşak*” (ERGİN, 1997.b:195). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:393-394); (TEZCAN, 2001:141-143): (62-8), (152-4).

kuşak: Tr. İ. (kuşak), “Bele sarılan uzun ve enli kumaş; sağlamlığını artırmak için bir şeyin çevresine geçirilen ağaçtan veya metalden bağ; bir ürünün, bir aygıtın teknolojideki ve bilimdeki gelişmeye göre üretilen yeni biçimleri; yeryüzünde veya herhangi bir gök cisminde belli şartları sağlayan bölge; yeryüzünün kutuplar, kutup daireleri ve dönencelerle belirlenen beş bölümünden her biri, küre kuşağı; yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu; bir küre yüzeyi, paralel iki düzlemle kesildiğinde iki kesitin arasında kalan bölüm; henüz birleştirilmemiş ses ve görüntü taşıyan filmler; televizyonda programlar için ayrılmış özel zaman dilimi; yaklaşık yirmi beş, otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon” (GTS, 2011:1542): (62-8), (152-4).

külâh: Far. İ. (kulâh), “İçine bazı şeyler koymak için huni biçiminde bükülmüş kâğıt kap; bu kabın alabileceği miktarda olan; erkeklerin giydiği genellikle keçeden, ucu sivri veya yüksek başlık; oyun, hile” (GTS, 2011:1556): (62-13).

küpe: Tr. İ. (küpe), “Kulak memelerine takılan süs eşyası; bazı hayvanların boyunlarının iki yanından sarkan deri uzantıları” (GTS, 2011:1561). Köprülü’ye göre “Hikâyede iki yerde “kulağı altun küpelükalın Oğuz bigleri” söz grubu içinde geçer. Bu cümleden hareketle Oğuz beyleri tarafından kullanılan önemli bir aksesuar olduğunu anlayabiliriz. Kulağa halka ya da küpe takma geleneği İslamiyet’ten önceki devirlerden başlamak üzere Selçuklu Devleti, Timurlar, Kara Koyunlular, Ak Koyunlular dönemlerinde de farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.” Bu konuyla ilgili Mehmet Fuat Köprülü önemli tespitlerde bulunmuş ve Dede Korkut Kitabına Ait Notlar adlı çalışmasında bu hususlara geniş yer vermiştir. (KÖPRÜLÜ: 1932, 21). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:394-396): (62-9), (152-5).

kürk: Tr. İ. (kürk), “Bazı hayvanların, giyecek yapmak için işlenmiş postu; bu posttan yapılmış; hayvan postundan yapılan giysi” (GTS, 2011:1563): (62-12).

mahmuz: Ar. İ. (mihmāz), “Çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça; tavukgillerin ve bazı kuşların ayakları ardında bulunan, boynuz yapısındaki sivri uzantı; köprü ayaklarında, basıncı azaltmak için suyun geldiği ve gittiği yanlardaki çıkıntı; eski tür savaş gemilerinde su

kesimi altında, ileriye doğru uzanan, karşısındaki gemiyi batırabilen uzantı” (GTS, 2011:1606). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:348); (TEZCAN, 2001:119): (61-9), (196-4), (217-9).

nişab: Ar. İ. (nişāb), “*Yüz örtüsü, peçe, nikap*” (GTS, 2011:1772). Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri’nde nikap sorunu için bkz. (TÜRKAN, 2004:718-724): (78-12), (79-1), (181-1), (181-3).

paşmak: Tr. İ. (başmak), “*Ayakkabı*” (GTS, 2011:277): (9-2).

şaruk: Tr. İ. (sarık), “*Sarılarak meydana getirilen başlık; kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal vb*” (GTS, 2011:2036): (92-4), (98-3), (98-9); >*sarık*: (300-12).

sermüze: Far. İ. (sermüze), “*Çizme*”, (ERGİN, 1997.b:265): (140-3).

şoşman : Tr. İ. (sokman), “*Çizme, konçlu ayakkabı, edik*” (ERGİN, 1997.b:269): (212-1).

şalvar: Far. İ. (şelvār), “*Genellikle ağı çok bol olan, bele bir uçkurla bağlanan, geniş bir pantolon türü*” (GTS, 2011:2200): (61-9) (66-8).

şayka: Tr. İ. (?) (şayka), “*Şayka, bir cins kumaş, o kumaştan elbise*” (ERGİN, 1997.b:278): (180-1).

tac: Ar. İ. (tāc), “*Soyluluk, iktidar, güç veya hükümdarlık sembolü olarak başa giyilen, değerli taşlarla süslü başlık; gelinlerin başlarına takılan süs; genellikle göz düzeyinden yüksek mobilyaların üstlerindeki kabartmalı, oymalı, süslü bölüm; çiçeğin dıştan ikinci halkasında bulunan yaprakların hepsi; bazı tarikatlarda şeyhlerin giydikleri başlık*” (GTS, 2011:2240): (69-2), (126-7), (149-9), (211-3), (252-6).

tolama: Tr. İ. (dolama), “*Dolamak işi; giysilerin üstüne giyilen, önü açık bir tür üstlük; poşu; çeşitli eserlerdeki barok ve rokoko üslubunda iç içe süsleme motifi; tırnak etrafındaki yumuşak bölümlerin, bazen de kemiğin iltihaplanmasından ileri gelen ağrılı*

şiş” (GTS, 2011:697). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:373); (TEZCAN, 2001:130; 238); (TEKİN, 1986:148): (166-1).

ton: Tr. İ. (don), “*Giysi; vücudun belden aşağısına giyilen uzun veya kısa iç giysisi, külot*” (GTS, 2011:703). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:550; 794-795); (TEZCAN, 2001:342): (4-7), (19-5), (25-11), (26-4), (92-12), (127-8), (128-5), (130-9), (139-2), (178-12), (182-11), (182-12), (184-11), (185-7), (185-8), (188-9), (188-11), (188-13), (190-1), (190-2), (191-12), (193-1), (194-9), (200-7), (211-10), (219-12), (242-9), (243-1), (246-11), (249-8), (250-5), (256-12), (262-11), (265-2), (265-6), (266-9), (271-6), (284-12), (287-1), (287-6), (298-2); >honuma: (147-1)

tuğ: Tr. İ. (tuğ), “*Sorguç; padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs*” (GTS, 2011:2383): (65-11), (154-1).

tuşak: Tr. İ. (tuşak), “*Köstek, ayak bağı*”, (ERGİN, 1997.b:297): (261-5).

yağa: Tr. İ. (yaka), “*Giysilerin boyna gelen, boynu çeviren bölümü; giysilerin boyna gelen bölümüne eklenen ve türlü biçimlerde olan parçası; kıyı, kenar, taraf; eğik yer; yapıların saçaklarında, suyun içeriye sızmasını önlemek için kiremidin altıyla oluk arasına konulan metal levha; semt; sahil; yelkenlerin kenar ve köşeleri*” (GTS, 2011:2504): (14-11), (54-8), (92-5), (95-3), (130-10), (131-1), (133-2), (201-7), (213-5), (246-12), (271-3), (299-13).

yaşmak: Tr. İ. (yaşmak), “*Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü; başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü*” (GTS, 2011:2548): (9-2).

yelek: Tr. İ. (yelek), “*Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi; okun yay kirişine takılan bölümündeki tüy; kuş kanadının büyük tüyü, telek*” (GTS, 2011:2567); (BALYEMEZ, 2012:112): (64-11), (185-4), (208-11), (247-2), (250-8).

yiñ: Tr. İ. (yen), “*Giysi kolu; yilanyastığıgiller, muzgiller vb. bitki familyalarında, çiçeklerin üzerinde bir örtü gibi duran ve çoğu renkli olan bir çiçek yaprağı*” (GTS, 2011:2571). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:783); (TEZCAN, 2001:334): (26-8), (50-3), (115-11), (130-10), (139-13), (246-12).

yüzük: Tr. İ. (yüzük), “*Parmağa geçirilen genellikle metal halka; yüzük oyunu*” (GTS, 2011:2636). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:512): (81-4), (110-7), (110-8), (116-6), (116-7), (116-11), (117-4), (117-4), (117-5), (117-11), (218-12), (229-9), (229-10), (229-11), (229-13).

2.3.27.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Güç, Kuvvet İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz güç kavram alanına sahip sözcükler şunlardır:

güç: Tr. İ. (güç), “*Düşünce ve ahlak yönünden bir etki yapabilme veya bir etkiye direnebilme yeteneği, kuvvet, efor; bir olaya yol açan her türlü hareket, kuvvet, takat; sınırsız, mutlak nitelik; büyük etkinliği ve önemi olan nitelik; bir cihazın, bir mekanizmanın iş yapabilme niteliği; siyasi, ekonomik, askerî vb. bakımlardan etki ve önemi büyük olan devlet, devletler topluluğu; bir ulus, bir ordu vb.nin ekonomik, endüstriyel ve askerî potansiyeli; bir toprağın verimlilik yeteneği; yeterliliğini ve güvenilirliğini kanıtlamış kimse; bir akarsuyun aşındırma ve taşıma yeteneği; fizikte birim zamanda yapılan iş*” (GTS, 2011:944). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213):

hıra: Tr. İ. (hıra), “*Küçük, ufak, zayıf*” (ERGİN, 1997.b:139); “*AD. hıra II ‘cılız, çelimsiz, sıksa’ DS 2367-68, TS 1916-17 < Erm. hıra a.m.R. Dankoff 1995 s.178 no. E83. Ermenicesi, Türkçesinden gelmiş olabilir. * Çaddır gazzana beñzer, çöp kimi hıra, ahvah yüzli... (Ö. A. Aksoy 1945 I, 374) * Süs (=sus), hıra oğlan! Burada hekîmin ne işi var? (Ebûbekir Hâzım 1326y s.204). * Senem kadın iki yıl ter yatmış Memmedi edinmek için. Memmedi edindikten sonra hıra düşmüş. Onmamış yani. (M. Sakal 1960 s.8) * Bu görücü kadın hıra kız Emriye için gelmesin sakın? (R. Ilgaz 1981 s.258). hıra cura a.m. TS 1917. ” (TIETZE, 2018:472). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:166): (87-12).*

ķudret: Ar. İ. (ķudret), “*Güç, erk, erke, iktidar; yetenek; maddi güç, zenginlik; Tanrı yapısı; Tanrı'nın ezeli gücü*” (GTS, 2011:1516): (119-13).

ķuvvet: Ar. İ. (ķuvvet), “*Fiziksel güç, takat; şiddet, zor, cebir; yetke, erk, nüfuz; dayanıklı olma durumu; bir ülkenin silahlı gücü; güç; durgunluğu harekete veya hareketi durgun bir duruma çeviren etken, direnci kıran veya direnç doğuran özellik; bir niceliğin kendisi ile çarpılarak yükseltildiği derecelerden her biri: $2 \times 2 \times 2 = 2^3$ denkleminde, 3 sayısı 2'nin kuvvetini gösterir*” (GTS, 2011:1547): (120-4), (146-11), (224-9), (242-3), (244-13), (251-3), (253-2).

yaman: Tr. İ. (yaman), “*Güç, etki veya beceri bakımından alışılmışın üzerinde olan (kimse); kötü, korkulan (kimse); alışılmadık, olağanın dışında*” (GTS, 2011:2516): (5-13), (25-7), (25-8), (130-1), (166-6).

yavuz: Tr. İ. (yavuz), “*Güçlü, çetin; iyi, gürbüz, güzel; kötü, fena*” (GTS, 2011:2553). Gökyay sözcüğün karşılığı olarak sunulan “*acıklı*” ifadesinin yanlış olduğunu, doğru karşılığın “*kötü, fena*” şekillerinde verilebileceğini dile getirmiştir. (GÖKYAY, 2007:337). Ayrıca okuma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794-795): (88-13), (177-2).

2.3.28.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Günlük Kullanım Araçları İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz gündelik yaşamda kullanılan sözcükler şunlardır:

biz: Tr. İ. (biz), “*Katı bir şeyi dikerken iğne geçirecek yeri delmek için kullanılan, çelikten yapılmış, sivri uçlu ve ağaç saplı araç, tığ; maraş işinde kalın karton parçalarının iğneyi kırmamasını sağlamak ve delik delmek işleminde miz ucu sivri alet*” (GTS, 2011:367). Metinde bez anlamında kullanılmıştır: Ar. İ. (bezz), “*Pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput; pamuktan, düz dokuma; herhangi bir cins kumaş; herhangi bir iş için kullanılan dokuma; kumaş veya dokumadan yapılmış*” (GTS, 2011:367): (4-9), (180-11).

çengel: Far. İ. (çengāl), “*Bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir*” (GTS, 2011:520): (53-1), (53-13), (54-12).

ķadeķ: Ar. İ. (ķadeķ), “*İçki içmeye yarayan ayaklı bardak; bu bardağın alabileceğ i miktarda olan*” (GTS, 2011:1257): (285-4).

ķağ id: Far. İ. (kāğaz), “*Hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, baskı yapmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak; bu yapraktan yapılmış; yazılı kâğıt yaprağı, pusula, tezkere; yazılı sınav kâğıdı; iskambil kâğıdı; belge ve doküman; borsada işlem gören tahvil, hisse senedi gibi mali değeri olan senet; menkul kıymetler; kâğıt para*” (GTS, 2011:1266): (296-11).

torba: Tr. İ. (torba), “*Genellikle pamuk ve kıldan dokunmuş, türlü boy ve biçimde, ağzı büzülüp bağlanabilen araç; genellikle plastikten veya kâğıttan yapılmış, içine öteberi koymaya yarayan, çeşitli büyüklükte olabilen taşıma gereci, poşet; vücutta meydana gelen şişlik; er bezi, husye, testis*” (GTS, 2011:2373): (282-5).

2.3.29.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Güzellik İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde güzellik kavram alanını karşılayan sözcükler şunlardır:

cemal: Ar. İ. (cemāl) “*Yüz güzelliği*” (GTS, 2011:451): (180-13).

yaḥşı / yaḥşi: Tr. İ. (yahşı), “*İyi, güzel, çok güzel*” (TRS, 2009:4209). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:485): (9-4), (70-10), (70-12), (71-5), (72-4), (74-9), (78-12), (95-1), (103-3), (109-11), (149-2), (156-9), (157-2), (157-8), (157-9), (159-8), (159-12), (159-8), (160-4), (209-5), (209-6), (209-7), (209-8), (215-7), (215-7), (238-3), (238-4), (240-6), (254-13), (297-10).

yarar: Tr. İ. (yarar), “*Bir işten elde edilen iyi sonuç, fayda, avantaj; çıkar; yarayan, elverişli, uyguniye yarar, iyi güzel*” (GTS, 2011:2533): (173-1), (175-5), (203-8), (203-8).

yig /yiğ: Tr. İ. (yeğ), “*Bir başkasından daha çok beğenilip tercih edilen, üstün görülen, müreccah*” (GTS, 2011:2565). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:135): (5-5), (5-6), (5-7), (5-7), (5-8), (5-8), (5-9), (5-10), (5-11), (5-11), (5-12), (20-9), (20-11), (74-8), (100-10), (100-11); >yiğ: (202-4).

yigrek: Tr. İ. (yeğrek), “*Daha iyi, daha üstün, en iyi*” (ERGİN, 1997.b:333): (146-7), (148-5), (171-10), (263-4), (263-5), (274-7).

2.3.30.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Haber İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz haber anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

haber: Ar. İ. (haber), “*Bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık; iletişim veya yayın organlarıyla verilen bilgi; bilgi; yüklem*” (GTS, 2011:1019). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:287;421): (3-3), (20-2), (20-7), (20-8), (21-7), (21-7), (26-1), (26-10), (28-7), (28-13), (29-1), (30-9), (31-5), (39-2), (39-13), (43-9), (46-7), (46-9), (47-5), (47-6), (47-11), (47-13), (52-12), (74-10), (77-6), (79-3), (91-3), (93-1), (94-4), (94-5), (94-7), (95-7), (95-13), (98-5), (102-8), (102-10), (102-11), (104-5), (105-11), (105-12), (105-13), (112-11), (129-3), (131-2), (135-7), (138-6), (138-13), (139-5), (140-1), (145-1), (174-13), (175-3), (176-7), (179-2), (187-12), (187-12), (187-13), (189-3), (191-13), (195-8), (195-12), (205-9), (209-12), (212-11), (214-11), (235-5), (242-11), (244-3), (244-4), (244-9), (245-5), (245-6), (245-6), (248-2), (257-1), (257-1), (257-2), (260-4), (260-12), (262-11), (262-11), (262-12), (267-13), (274-4), (284-7), (285-11), (300-9), (301-8), (302-11).

teber: Far. İ. (teber), “*Haber*” (ERGİN, 1997.b: 287). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:259-260); (TEZCAN, 2001:85-86): (20-8).

2.3.31.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Hastalık-Çare İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde tıbbî vakalar ve olgular, hastalıklar, savaşlar ve kavgalar neticesinde meydana gelen yaralanmalar ve ölümler ile alakalı birçok sözcük bulunmaktadır. Üstünoğlu’ya göre, “*Kahramanlar pek hastalanmazlar; ya yaralanır ya attan düşüp bir yerlerini kırar ya da tutsak olurlar.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:140). Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen bazı ifadeler günümüz tıp uygulamalarına dair ipuçları da vermektedir. Örneğin, Mazıoğlu’nun ifadeleriyle: “*Dede Korkut Kitabı’nda Boğaç Han’ın vurulmasından sonra, Boğaç’ın annesinin yanına hıızır gelir ve çocuğun yarasını sıvazlar, “dağ çiçeği ile ananın sütü yaranın merhemidir” der ve ayrılır. Yine, Karacuk çoban kafirlerle savaşırken yaralanır ve kafirlerin leşinden ateş yakarak keçesinden isli kül yapıp yarasına basarak tedavi olur. Görüldüğü gibi daha o yıllarda kişiler kendi çaba ve yöntemleriyle hastalıkları tedavi etmeye çalışmıştır. Tıbbın bu baş döndürücü gelişimine rağmen günümüzde de hala eski alışkanlıklarını sürdüren, hastalıklarını “atadan görme” şekliyle tedavi eden veya ettiren kesim azımsanmayacak kadar fazladır.*” (MAZIOĞLU, vd., 2015:23) Hikâyelerin tıp tarihi açısından taşıdığı anlamlar için ayrıca bkz. (ACIDUMAN, ARDA, 2011:189-196)

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz hastalık ve çare anlamlarını taşıyan sözcükler şunlardır:

ağrı: Tr. İ. (ağrı), “*Vücutun herhangi bir yerinde duyulan şiddetli acı*” (GTS, 2011:50): (6-7).

akındı: Tr. İ. (akıntı), “*Akma işi; havanın veya suyun herhangi bir yöne doğru yer değiştirmesi, akım, cereyan; eğiklik, eğim, meyil; çam türü ağaçlarda bulunan reçinenin eriyerek akması olayı; sıvı yapıştırıcıların ağaç yüzeylerine gereğinden çok sürülmesi ile oluşan durum; hastalık sebebiyle vücutun herhangi bir yerinden sulu madde akması*” (GTS, 2011:67): (84-9), (148-1), (180-6), (187-8), (224-8), (240-11), (240-3), (259-4), (268-4), (299-5).

çara / çare: Far. İ. (çâre), “*Bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu; tedavi yolu, deva*” (GTS, 2011:496): (45-1), (263-11).

çönge: Tr. İ. (çönge), “Zayıf, fersiz, nuru kaybolmuş, bulanık gören ‘göz’, körelmiş, körleşmiş ‘alet’” (ERGİN, 1997.b:76): (159-1), (159-3), (248-12).

derd: F. İ (derd), “Üzüntü, hastalık; ağrı; sorun, kaygı; ur” (GTS, 2011:639): (216-9).

hikâyet: Ar. İ. (hikâye), “Bir olayın sözlü veya yazılı olarak anlatılması; aslı olmayan söz, olay; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü, öykü; hastanın rahatsızlığı ile ilgili geçmişi, hastalığın teşhis ve tedavisiyle ilgili her türlü bilgi, epikriz” (GTS, 2011:1100): (209-8).

kıran: Tr. İ. (kıran), “Kıran, büyük veya en büyük öldürücü salgın” (GTS, 2011:1413). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:100); (ÖZÇELİK, 2016:645): 185-5.

kırgun: Tr. İ. isim, (kırgın), “Bir kimseye gücenmiş, gönlü kırılmış olan; gücenmiş, gönlü kırılmış bir durumda; toplu ölümlere yol açan bulaşıcı hastalık” (GTS, 2011:1414): (65-13), (121-9), (154-3), (291-7).

melhem: Ar. İ. (merhem), “Deriye sürülerek kullanılan, içinde birçok etkili madde bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız ilaç; çare” (GTS, 2011:1658): (28-1); >merhem: (29-12).

nevbet: Ar. İ. (nevbet), “Sıra, keşik; sıra ile belirli süre bir yeri bekleme işi; sıra ile yapılan görev, iş; hastalık sebebiyle titreme, yüksek ateş; vakit vakit ortaya çıkan aynı türden fizyolojik bozuklukların bütünü; kez, defa; resmî yerlerde veya önemli kimselerin kapısında belli vakitlerde çalınan mızık” (GTS, 2011:1780): (204-6), (221-11), (223-9), (303-10).

şayru: Tr. İ. (sayrı), “Hasta, sağlığı yerinde olmayan” (GTS, 2011:2050): (156-10).

şınuk: Tr. İ. (sınık), “Kırık, çıkık; yenilmiş, bozguna uğramış” (GTS, 2011:2096): (248-10).

şızı: Tr. İ. (sızı), “Hafif ve ince ağrı; ruhsal acı, ızdırıp” (GTS, 2011:2106): (6-6).

sinir: Tr. İ. (sinir), “Duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet; rahatsız edici, hastalık derecesine varan aşırı duyarlılık; herhangi bir şey, bir olay karşısında tepki gösterme duyarlılığı ve kişinin ruhsal niteliği; hoşla gitmeyen, can sıkıcı; kas kırılganlığı ve zayıflığı” (GTS, 2011:2118). Ayrıca bkz. (ALİŞİK, 2002:159): (23-12).

yanık / yanık: Tr. İ. (yanık), “Yanmakta olan; yanmış olan; rengi koyulaşmış; sıkıntı veya hastalıktan iyi gelişmemiş, kavruk; verimsiz, kırılgan duruma gelmiş olan; bıkkın, üzüntülü, dertli; duygulu, dokunaklı, acılı, etkili; isim yanmış yer, yanmış olan yerde kalan iz; isim herhangi bir ısıdan meydana gelen doku bozukluğu” (GTS, 2011:2520): (57-8).

yara: Tr. İ. (yara), “Keskin bir şeyle veya bir vuruşla vücutta oluşan derin kesik; bir şeyin iç veya dış yüzünde herhangi bir etki ile oluşan ve tehlikeli olabilen oyuk, gedik, yarık; vücutta işlemekte olan çıban; dert, üzüntü, acı” (GTS, 2011:2531): (27-12), (27-12), (28-1), (29-10), (29-11), (29-11), (30-4), (30-7), (43-6).

yıl: Tr. İ. (yel), “Rüzgâr; yel; romatizma ağrısı; kalın bağırsaktaki gaz” (GTS, 2011:2566): (12-3), (22-5), (138-2), (204-5), (208-9), (208-12), (211-11).

yolcu: Tr. İ. (yolcu), “Yolculuğa çıkmış kimse; yolculuğa çıkmaya hazırlanan kimse; doğması beklenen çocuk; iyileşmesi umutsuz hasta; işten çıkarılması beklenen kimse” (GTS, 2011:2604): (266-11).

zahm: Ar. İ. (zahm), “Yara, bere” (ERGİN, 1997.b:345). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:170-171). (211-13), (290-9).

2.3.32.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hayvanlar ve Hayvanlarla İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde en fazla kullanılan sözcüklerden birisi de hayvanlar ve hayvanlarla ilgili olanlardır. Göçebe toplumun getirdiği avcılık anlayışı ile şekillenen bu kültür, Oğuzlar'da hayvancılığa verilen önemi anlamamıza katkı sağlamaktadır. Zamanla bu gelenek, sembolik bir anlama bürünüp form değiştirmiş ve Dede Korkut'un vazgeçilmez parçası olmuştur. (ÖZKARTAL, 2012:58-71); (TAFLI, 2008:96-120)

Av kültürü tüm Türkler'de görülen hayatta kalma, açlığını giderme hatta ad alma ihtiyaçlarının sonucu ortaya çıkmıştır. Dede Korkut'ta av kültürünün izleriyle ilgili olarak bkz. (KAYA, 2010:114-121). Üstünoğlu'ya göre, “*Metinlerde tekrarlanan bir özellik de av sahneleriyle ilgilidir. Dirse Han, Beyrek, Uruz, Emren, Uruz ' Boyları. Oğullar ya da kocalar ava gider. Analar oğullarını ilk avı için hazırlar. Avdan dönmeme, yaşanan sıkıntılar, arama çabaları birbirine benzer. Ayrıca ava gidilmeyen hikâyelerde de kahramanların yiğitleriyle birlikte yeme-içmeye dayalı eğlencelerine mutlaka yer verilir.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:141)

Oğuz geleneği içinde ad alma/ ad verme ritüellerinin gerçekleşmesi için en önemli unsurlardan birisi de kahramanın bir kahramanlık göstermesidir. Bunu bazen bir hayvanı öldürmekle/yenmekle başarabilir. Bu ve buna benzer adlandırmalarla Türk kişi adlarında hayvanlara rastlanmaya başlamıştır. Türk şahıs adlarında hayvan kültürleriyle ilgili olarak ayrıca bkz. (KARADOĞAN, 2003:109-116). Hayvan adları ile kurulmuş Türk ve Moğol adları mevcuttur. Türklerin hayvancılık ve göçebe toplumun getirdiği avcılık ile iç içe olması nedeniyle Türk ve Moğol adlarında hayvanlara rastlamak mümkündür. Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. (GÜL, 2006:185-191)

Dede Korkut Hikâyeler, hayvan ve hayvancılık ile ilgili sözcüklerle metne dönüştürülürken betimlemeler ve tasvirlerle dolu bir dünya çizmeyi başarmıştır. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “*hayvan*” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:44-145). Dede Korkut Hikâyeleri'nde hayvan/hayvancılık ile ilgili kavramlar, açıklamalar, örnekler ve yorumlamalar için ayrıca bkz. (TÜRKTAŞ, 2013:1093-1102); (ABDULLA, 2004:7-14); (ERGÜN, 2015:225-245). Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan hayvan kültürleri için ayrıca bkz. (GÜLSOY, 1998)

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz hayvan ve hayvanlarla ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

ağayıl: Tr. İ. (ağayıl), “*Ağıl, koyun ağılı, koyun sürüsü*” (TRS, 2009:29). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85); (ÖZÇELİK, 2016:225-227; 866); (ZAHİDOĞLU, 2014:37-48), (ALIŞIK, 2002:147): (19-1), (33-5), (34-9), (104-3), (105-1), (119-4), (140-9), (146-5), (164-11), (168-2), (197-13), (263-7), (270-2).

ağıl: Tr. İ. (ağıl), “*Evcil küçükbaş hayvanların barındığı çit veya duvarla çevrili yer, arkaç; hale; sinemada bazı görüntülerdeki çok ışıklı cisimleri çevreleyen ışıklı teker*” (GTS, 2011:40). Okuma denemesi için bkz. (ALIŞIK, 2002:149): (40-12), (47-2), (89-3).

alay: Tr. İ. (alay), “*Herhangi bir törende veya gösteride yer alan topluluk; bayram, cenaze vb. törenlerde sıralı olarak giden insan topluluğu, kortej; hayvan topluluğu; genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu*” (GTS, 2011:84): (265-5), (265-13), (286-11), (286-11), (287-1), (287-2), (287-13), (303-3).

arkaç: Tr. İ. (arkaç), “*Ağıl, dağ sırtlarında davarların yatırıldığı düz, rüzgâr almayan kuytu yer*” (GTS, 2011:153): (279-13), (280-12).

arşlan / aşlan: Tr. İ. (aslan), “*Arslan; etçiller (Carnivora) takımının, kedigiller (Felidae) familyasından, 160 cm kadar boyda, 70 cm kadar ucu püsküllü bir kuyruğu olan, erkekleri yeleli, Asya ve Afrika'da yaşayan bir tür*” (GTS, 2011:157); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.(KAÇALIN, 2015:16): >arşlan; (28-11), (29-8), (73-4), (121-8), (148-13), (129-4); >aşlan: (26-3), (36-12), (107-9), (111-5), (131-1), (137-9), (164-5), (174-6), (174-9), (178-1), (184-5), (184-9), (184-12), (184-7), (184-7), (185-5), (185-9), (185-12), (185-13), (186-2), (187-10), (188-2), (199-3), (200-10), (206-4), (213-2), (214-9), (214-12), (215-2), (215-2), (215-5), (225-10), (233-2), (243-4), (243-4), (281-10), (290-13).

at: Tr. İ. (at), “*Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan, beygir, düldül; satrançta, her yönde siyahtan beyaza ve beyazdan siyaha bir hane atlayarak L biçiminde hareket eden taş*” (GTS, 2011:179). Dede Korkut

Hikâyeleri'ndeki "at" ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:128-131). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:303; 761; 774); (TEZCAN, 2001:333-334); (SERTKAYA, 2004:135; 139): (3-1), (5-4), (5-7), (6-6), (11-5), (12-4), (15-5), (15-12), (16-6), (18-13), (22-6), (23-1), (23-5), (24-2), (24-4), (24-6), (25-4), (26-7), (27-3), (27-7), (27-11), (29-11), (30-4), (30-6), (30-8), (31-3), (31-11), (32-5), (33-3), (34-7), (35-4), (35-6), (36-5), (36-13), (38-3), (38-6), (38-11), (39-3), (39-6), (40-1), (41-5), (42-1), (42-8), (44-10), (45-2), (45-9), (45-12), (46-5), (46-13), (48-1), (49-1), (49-12), (51-13), (55-11), (57-5), (58-6), (58-7), (59-1), (59-9), (60-4), (61-13), (62-9), (63-2), (63-8), (64-4), (64-9), (65-4), (65-10), (67-3), (73-1), (74-8), (75-7), (79-11), (79-11), (79-11), (80-2), (80-3), (80-4), (80-6), (82-2), (83-6), (88-5), (91-11), (96-7), (100-2), (100-9), (100-11), (100-12), (102-1), (104-1), (104-10), (111-1), (111-5), (117-9), (117-9), (117-9), (118-2), (118-6), (119-2), (121-7), (127-7), (128-5), (128-12), (128-13), (130-4), (131-9), (133-3), (133-6), (134-5), (134-9), (134-9), (134-11), (135-8), (136-3), (136-5), (137-4), (138-10), (138-11), (139-13), (140-8), (140-13), (142-1), (143-5), (143-6), (144-2), (144-6), (145-9), (146-3), (146-13), (148-10), (149-1), (149-3), (150-4), (150-7), (151-6), (152-5), (153-2), (153-9), (155-7), (160-11), (160-13), (160-13), (164-10), (167-12), (168-12), (172-1), (175-1), (175-9), (176-10), (177-7), (178-7), (182-7), (184-8), (187-6), (192-10), (193-3), (194-4), (194-8), (194-9), (194-10), (195-2), (195-2), (196-4), (196-7), (196-11), (197-3), (197-13), (198-7), (198-9), (198-12), (199-12), (201-2), (201-8), (201-11), (205-13), (206-10), (207-10), (210-6), (210-7), (210-9), (211-10), (211-11), (212-5), (214-12), (214-13), (215-7), (224-1), (235-4), (235-5), (236-10), (238-4), (238-6), (238-8), (239-4), (239-5), (239-6), (239-9), (240-6), (240-10), (241-8), (241-9), (241-11), (242-1), (242-3), (242-8), (243-3), (243-4), (243-12), (244-2), (245-7), (245-12), (246-7), (247-12), (248-1), (248-3), (250-13), (252-2), (253-12), (256-7), (256-10), (256-10), (258-5), (258-6), (258-9), (258-11), (259-8), (261-5), (261-6), (262-1), (262-5), (262-11), (264-2), (264-9), (265-3), (265-3), (265-6), (265-5), (265-8), (266-1), (266-2), (266-4), (266-4), (266-9), (267-1), (267-10), (267-11), (268-3), (269-5), (271-5), (271-6), (272-3), (272-4), (274-2), (281-1), (281-1), (282-12), (283-8), (284-12), (285-3), (285-5), (285-6), (286-13), (287-3), (287-4), (287-4), (287-13), (288-5), (288-9), (288-13), (289-6), (289-7), (289-10), (289-12), (290-3), (290-7), (291-2), (291-4), (291-5), (291-6), (294-3), (295-

7), (297-9), (297-2), (298-2), (298-13), (298-13), (299-4), (300-3), (300-11), (302-9), (303-5), (303-9), (303-12), (303-13), (304-2).

av: Tr. İ. (av), “*Karada, denizde, gölde veya akarsularda evcil olmayan hayvanları vurma veya yakalama işi, şikâr; bir hayvanın bir başka hayvanı yemek için yakalaması; bu yollarla yakalanan hayvan; tuzağa düşürülen, kendisinden yararlanan kimse*” (GTS, 2011:189). Dede Korkut Kitabı’nda av kültürünün izleri için ayrıca bkz. (KAYA, 2010:114-121). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:427): (21-2), (21-3), (22-2), (22-2), (22-11), (22-11), (24-6), (25-5), (26-13), (30-8), (37-12), (38-13), (44-10), (71-8), (71-8), (77-1), (77-8), (79-10), (127-3), (127-10), (127-11), (136-6), (137-5), (141-13), (141-9), (141-9), (185-2), (238-5), (238-6), (238-6), (238-9), (238-13), (241-6), (241-8), (241-8), (242-9), (243-1), (243-6), (245-3), (260-7), (273-4), (273-4), (274-1).

avşıl: Tr. İ. (avşıl), “*Sığır cinsinin dilinde ve ayağında hasıl olan bir türlü hâstalık*” (TRS, 2009:286). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:247-248): (181-4).

aygır: Tr. İ. (aygır), “*Damızlık erkek at*” (GTS, 2011:203). Gömeç’e göre, “...bugünkü Erzurum, Erzincan, Gürün, Gümüşhane, Giresun, Urfa, Maraş, Malatya, Kars ve Adilcevaz’ın kuzey-doğusunda birkaç mahalde tespit edildiği gibi Gence, Revan, Tiflis’te de Aygır ismini taşıyan göllere rastlanmaktadır. Muhtemelen bunlardan birisi olmalıdır. Mesela Erzincan yakınındaki Aygır Gölü ile alâkalı olarak halk arasında şöyle bir rivayet vardır: İnaniş’a göre, her yaz burada sudan bir aygır çıkar. Hz. Ali’nin atı olduğu düşünülen bu at, diğerleriyle birleştikten sonra suya dönermiş. Bu yüzden Aygır Gölü civarında otlayan atların güçlü olduğuna inanılır. Bu arada Emir Temür’ün Kafkasya’daki faaliyetleri sırasında da bir Aygır ve Gürlen Suyundan söz açıldığına da değinmek isteriz.” (GÖMEÇ, 2009:4). Ayrıca ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98, 109); (ÖZÇELİK, 2016:398-399; 630); (TEZCAN, 2001:319); (SERTKAYA, 1985:162): (11-5), (15-5), (15-12), (24-6), (38-7), (38-11), (38-12), (62-6), (63-8), (71-1), (73-10), (73-12), (76-11), (77-1), (83-6), (83-7), (85-1), (85-1), (85-4), (85-5), (86-8), (87-9), (88-6), (88-10), (100-3), (100-4), (110-3), (110-3), (117-7), (136-5), (145-9), (149-8), (149-11), (149-13), (152-2), (181-2), (201-11), (206-10),

(237-9), (245-2), (246-10), (247-7), (247-10), (248-9), (249-8), (250-4), (251-2), (261-6), (262-5), (263-6), (265-3), (265-12), (272-3), (295-7).

baħri: Ar. Ī. (baħrī), “*Denizle ilgili; uzun boyunlu, sivri gagalı, boynunun önü ve göğsü parlak beyaz olan, alçaktan ve hızlı uçan, suya bağımlı bir tür kuş (Podiceps cristatus)*” (GTS, 2011:235). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:139): (61-9), (280-2).

balık: Tr. Ī. (balık), “*Omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı*” (GTS, 2011:243): (211-5).

baraħ: Tr. Ī. (barak), “*Tüylü, kıllı çuha; bir cins tüylü av köpeği*” (GTS, 2011:253). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:196-198; 343): (115-1).

baş: Tr. Ī. (baş), “*İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser; bir topluluğu yöneten kimse; akıl; başlangıç; temel, esas; arazide en yüksek nokta; bir şeyin genellikle toparlakça ucu; bir şeyin uçlarından biri; kasaplık hayvanlarda ve bazı yiyeceklerde adet; sarraflık hakkı; bir şeyin yakını veya çevresi; ‘önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, en üstün’ anlamlarında birleşik kelimeler yapan bir söz; güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş derecenin en yükseği; deniz teknelerinde ön taraf; çıban*” (GTS, 2011:264). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:324; 420; 745): (3-12), (4-6), (5-2), (6-7), (7-1), (13-8), (14-12), (17-11), (18-5), (19-3), (25-1), (26-10), (28-13), (28-7), (29-2), (33-10), (34-12), (37-3), (41-10), (42-1), (42-2), (42-2), (42-5), (43-2), (45-1), (46-8), (47-12), (47-5), (48-7), (48-13), (49-3), (49-11), (51-2), (56-13), (57-1), (64-8), (64-8), (65-4), (66-7), (66-7), (68-8), (71-6), (71-9), (72-11), (72-11), (73-6), (75-2), (75-3), (75-12), (75-13), (80-10), (81-7), (82-3), (83-6), (83-6), (84-1), (85-4), (85-4), (89-12), (91-9), (91-9), (92-2), (93-4), (93-6), (95-6), (96-13), (100-11), (104-5), (105-9), (106-11), (108-1), (108-6), (108-11), (110-11), (113-2), (115-8), (116-8), (116-13), (119-6), (121-6), (123-1), (125-4), (125-9), (125-13), (126-2), (126-5), (126-13), (127-5), (127-13), (128-3), (129-3), (129-6), (130-8), (130-10), (130-13), (131-3), (131-6), (131-11), (131-12), (131-13), (132-6), (132-4), (132-8), (132-12), (134-1), (134-1), (136-13), (141-3), (141-6), (143-7), (144-3), (144-7), (144-8), (145-13), (147-1), (149-9), (152-9), (152-10), (152-11), (153-5), (153-13), (154-10),

(161-1), (168-8), (172-3), (174-3), (174-5), (174-8), (174-11), (174-11), (175-10), (176-3), (176-5), (177-1), (177-12), (179-1), (183-5), (188-7), (189-6), (189-7), (191-10), (194-12), (193-5), (193-7), (195-10), (195-13), (197-4), (197-8), (197-9), (198-5), (200-4), (202-3), (203-5), (204-8), (207-9), (208-2), (210-5), (212-1), (212-4), (216-8), (217-1), (217-6), (219-7), (219-8), (222-11), (227-11), (228-7), (228-8), (228-11), (229-3), (231-3), (231-3), (233-8), (234-2), (235-9), (235-10), (237-12), (240-5), (242-11), (244-6), (245-1), (245-4), (246-13), (249-2), (244-9), (254-6), (255-8), (255-9), (260-2), (262-12), (263-1), (268-1), (268-8), (269-3), (269-7), (270-4), (273-3), (278-8), (278-10), (279-6), (279-11), (280-6), (283-13), (284-9), (285-12), (288-1), (292-1), (294-1), (294-4), (294-7), (295-11), (298-3), (298-9), (298-12), (302-5), (303-7), (303-13), (304-1), (304-7), (100-10).

binit: Tr. İ. (binit), “*Binilecek taşıt veya hayvan; - hamur durumundaki ekmeklerin, fırına atılmadan önce içine konulduğu oyuk gözlü tahta*” (GTS, 2011:347). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:225): (59-2), (104-2), (119-3), (164-10), (167-13).

biserek: Tr. İ. (biserek), “*Bir cins deve, genç ve kuvvetli deve, iki hörgüçlü erkek deve ile Arabî deveden olan erkek deve*”, (ERGİN, 1997.b:53). “*biserek*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497). Ayrıca ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEZCAN, 2001:243): (175-8), (224-2), (224-2).

bit: Tr. İ. (bit), “*Yarım kanatlılar alt takımına giren, insan ve memeli hayvanların vücudunda asalak olarak yaşayan böcek, kehle (Pediculus)*” (GTS, 2011:362): (174-12), (200-5), (257-11). “*Başında olan bit ayağına dirildi.* (174-12) “*Şöyle kim başında olan bit ayağına indi.* (200-5). *Eski tutun biti, öksüz oğlanun dili acı olur.* (257-11).

boğa: Tr. İ. (boğa), “*Damızlık erkek sığır*” (GTS, 2011:370). Türk kültüründe *boğa* ile ilgili incelemeler için ayrıca bkz. (EKİCİ, 2015:221-225). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:338): (16-9), (16-10), (16-11), (16-13), (17-1), (17-4), (17-6), (17-8), (17-8), (17-9), (17-9), (17-10), (17-12), (17-13), (17-13), (18-3), (18-4), (18-5), (19-6), (60-10), (110-4), (150-12), (174-7), (174-10), (177-13), (181-9), (181-9), (182-9), (182-9), (182-13), (182-13), (183-3), (183-4), (183-6),

(183-7), (183-11), (183-11), (184-9), (187-9), (188-1), (238-12), (241-10), (241-10), (252-1).

boğaz: Tr. İ: (boğaz), “*Gebe hayvan, hayvanın gebeliği*” (ERGİN, 1997.b:55): (114-13).

bögelek: Tr. İ: (bögelek), “*Sığır sineği, sığırları ürküten sinek, eşek sineği*” (ERGİN, 1997.b:57). Okuma denemesi için bkz. (DURMAZ, 2007:494): (88-13).

böğür: Tr. İ: (böğür), “*İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü; yan taraf; akran; dağ yamacı*” (GTS, 2011:396): (8-13).

buğra: Tr. İ: (buğra), “*Erkek deve*” (ERGİN, 1997.b:60). “*buğra*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (ÖZÇELİK, 2016:445); (TEZCAN, 2001:66-67): (11-6), (15-5), (15-12), (16-9), (16-11), (24-7), (86-8), (87-10), (88-6), (136-5), (164-5), (174-7), (174-9), (177-12), (187-11), (188-2), (189-5), (201-12), (234-13), (261-6), (263-5), (272-3), (295-7).

buğur/ buğur: Tr. İ: (buğur), “*Erkek deve*” (ERGİN, 1997.b:60): (8-1).

boynuz / buynız: Tr. İ: (boynuz), “*Bazı hayvanların başında bulunan, tırnaksı bir maddeden, uzun, kıvrık veya çatallı korunma organı; bu organdan yapılmış; kurşun borudan kol alma işleminde kullanılan demirden yapılmış alet*” (GTS, 2011:389): (16-10), (108-1), (174-10), (177-13), (183-1), (181-10), (183-11), (222-5), (229-4), (229-5), (229-6).

buzağı: Tr. İ: (buzağı), “*Yeni doğmuş, ana sütüyle beslenen sığır yavrusu*” (GTS, 2011:420): (182-9).

cılavı: Tr. İ: (cılavı), “*Gem, dizgin, yular*” (ERGİN, 1997.b:66-67): (24-4), (128-13), (135-8), (149-11), (241-11), (290-6).

çap: Tr. İ. (çap), “*Bir şey yerken veya içerken köpeğin çıkardığı ses, dudak şapırtısı*” (ERGİN, 1997.b:70). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:360-361): (47-3), (47-3), (47-10), (47-10), (48-1), (48-1).

çetük: Tr. İ. (çetük), “*Kedi*”, (ERGİN, 1997.b:72). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:537-538): (128-3).

depegen: Tr. İ. (depegen), “*Tepen, çok tepen, çok tekme atan hayvan*” (ERGİN, 1997.b:82): (266-8).

deri: Tr. İ. (deri), “*İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten; bu tabakadan yapılmış; işlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu*” (GTS, 2011:635): (57-10), (60-10), (62-12), (62-13), (150-12), (184-1), (184-1), (228-11), (229-5), (228-12), (228-13).

deve: Tr. İ. (deve), “*Geviş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan (camelus)*” (GTS, 2011:). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:134); (ÖZÇELİK, 2016:303; 440; 672-673); (TEZCAN, 2001:77; 368): (6-3), (10-8), (11-5), (15-5), (15-12), (19-2), (24-7), (33-8), (34-8), (39-7), (39-9), (40-3), (41-6), (44-3), (46-13), (46-6), (48-10), (49-2), (55-11), (59-2), (59-9), (60-4), (88-10), (88-6), (104-2), (104-12), (108-7), (118-7), (119-3), (124-6), (126-9), (136-5), (140-6), (146-4), (148-13), (164-11), (168-1), (186-12), (186-9), (187-1), (188-10), (189-1), (189-3), (190-4), (190-5), (190-5), (201-12), (224-2), (261-6), (272-3), (284-13), (294-2), (295-7), (300-3).

dilkü : Tr. İ. (tilki), “*Köpekgillerden, uzunluğu 90, kuyruğu 30 santimetre kadar, ırklarına göre çeşitli renklerde olan, ağız ve burnu uzun ve sivri, kümes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir tür memeli (Vulpes); bu hayvanın postundan yapılan manto vb; çok kurnaz*” (GTS, 2011:2356): (6-4).

ejdeha / ejderha: Far. İ. (ejderhā), “*Türlü biçimlerde tasarlanan korkunç bir masal canavarı, ejder, dragon*” (GTS, 2011:765): (174-8), (207-2), (279-6).

elük: Tr. İ. (elik), “*Dağ keçisi*” (GTS, 2011:788). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (TEZCAN, 2001:304-306): (222-5).

enük: Tr. İ. (enik), “*Kedi, köpek vb. çok memeli hayvanların yavrusu; çocuk*” (GTS, 2011:801). “*enik*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (SERTKAYA, 2004:137); (ÖZÇELİK, 2016:645-648): (185-5), (243-4), (281-11).

eşek: Tr. İ. (eşek), “*Atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaşan, uzun kulaklı (equus asinus); odun kesme, duvar örme, sıva yapma vb. işlerde kullanılan üç veya dört ayaklı sehpa*” (GTS, 2011:822): (4-6), (10-11).

evren: Tr. İ. (evren), “*Büyük yılan, ejderha*” (ERGİN, 1997.b:108). *Ala uran sür* ifadesi Gökyay’a göre *ala evren sir* şeklinde okunmalıdır. Ayrıca ifadede yer alan *evren* kelimesi “*ejderha, büyük yılan*” anlamlarına gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:328). *uran*, *evren* okumasına karşı çıkan Gökyay. sözcüklerin ikisinin de *evren* manasında olduğunu ve iki ayrı şekilde verilmesinin aslında gerekli olmadığını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:333). Okuma denemesi için bkz. (ALİŞİK, 2002:152): (130-5), (133-10) Tr. İ. (evren), >*Kara Evren* (225-8); >*Erenler evreni* (42-8), (60-12), (172-10); >*Ademiler evreni* (160-6), (169-7).

eyegü: Tr. İ. (eyegü), “*Kaburga*” (ERGİN, 1997.b:108): (16-7), (257-5).

eyer: T. İ (eyer), “*Binek hayvanlarının sırtına konulan, oturmaya yarayan nesne*” (GTS, 2011:760): (56-11), (175-10), (256-8), (256-11), (277-7), (277-8).

gerdan: Far. İ. (gerden), “*Vücutun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü; şişmanlarda çenenin altındaki tombulluk; kesim hayvanlarında boyun*” (GTS, 2011:931): (6-4).

geyik: Tr. İ. (geyik), “*Geyikgillerden, erkeklerinin başında uzun ve çatallı boynuzları olan memeli hayvan (Cervus elaphus); karısının veya bir kadın yakınının ihanetine uğramış erkek*” (GTS, 2011:939). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:562-563); (TULUM, 2003:536): (22-13), (23-3), (23-8), (23-8), (23-10), (28-10), (29-7), (37-12), (45-6), (77-3), (77-9), (78-2), (78-8), (78-10), (117-8), (127-11), (128-

6), (128-7), (137-5), (201-3), (238-10), (239-3), (241-9), (256-4), (256-7), (260-7), (281-9) >geyük: (6-2), (201-4).

gögerçin: Tr. İ. (güvercin), “Güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş (*Columba*)” (GTS, 2011:1013). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (160-6), (160-9), (160-12).

gön: Tr. İ. (gön), “Deri, işlenmiş deri; kösele; hayvan derisi” (GTS, 2011:962): (185-1), (252-8).

güv: Tr. İ. (güv), “Güv güv, ‘köpek sesi’”, (ERGİN, 1997:131): (282-4), (282-4).

hayvan: Ar. İ. , (ḥayvān), “Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdülerıyla hareket eden canlı yaratık; akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse); kızılan bir kimseye söylenen bir söz; at, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık” (GTS, 2011:1073): (215-6).

hotaz: (?), İ. (hotaz), “Hotaz, hotoz, püskül, sorguç, atın boynuna takılan püskül”, (ERGİN, 1997.b:140). xotaz karşılığı için Gökyay Söz Dizisi s. 223’de detaylı bilgi verdiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:339). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:389-391): (61-9).

ılğar: Tr. İ. (ılğar), “Dizginleri koyuverilmiş atın dörttnala koşması; atla ansızın yapılan doludizgin saldırı” (GTS, 2011:1124): (40-10), (128-5), (192-8), (193-3).

ılkı: Tr. İ. (yılkı), “At, eşek gibi tek tırnaklı hayvan sürüsü; başıboş bırakılmış at veya eşek” (GTS, 2011:2593): (100-2).

ılkıcı: Tr. İ. (yılkıcı), “Yılkı işiyle uğraşan kimse” (GTS, 2011:2593): (214-11), (263-7), (264-5), (264-11), (270-2), (270-10).

inek: Tr. İ. (inek), “Dişi sığır; çok çalışan öğrenci; ibne; aptal, bön” (GTS, 2011:1192): (182-8), (182-9).

irkeç: Tr. İ. (erkeç), “İğdiş edilmiş, üç yaşından büyük erkek keçi” (GTS, 2011:810): (228-7); >erkeç: (216-1).

it: Tr. İ. (it), “Köpek; değersiz, terbiyesiz kimse” (GTS, 2011:1219). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:537-538): (41-13), (41-13), (63-7), (115-1), (128-2), (249-7), (282-4).

ķamçı: Tr. İ. (kamçı), “Bir ucuna ip, deri vb. baēlı olan vurma, dövme aracı; bir ucu bir yere baēlı, öbür ucu herhangi bir işte kullanılmak için serbest bırakılan halat; spermatozoitlerde ve bazı tek hücreli hayvanlarda hareketi saēlayan ipliksi organ” (GTS, 2011:1288): (142-9), (196-1), (279-2).

ķanara: Ar. İ. (ķinnāre), “Kesimevi, mezbaha” (GTS, 2011:1294). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:133-134): (56-4).

ķanat: Tr. İ. (kanat), “Kuşlarda ve böceklerde uçmayı saēlayan organ; balıklarda yüzgeç; bir uçaēın havada durmasını saēlayan taşıyıcı aerodinamik güçlerin etkilediēi yatay yüzey; kapı, pencere, dolap gibi dikine açılıp kapanan şeylerin kapaēı; yan, taraf; meclis, parti vb. topluluklarda düşünce yönünden özellik gösteren taraflardan her biri; fırladık biçiminde olan şeylerde kol; angıç; savaē düzenindeki ordunun iki yanından her biri, cenah; futbol, hentbol vb. takım oyunlarında hücum hattının saē ve sol bölümü” (GTS, 2011:1294). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:656): (36-5), (150-6), (155-6), (157-4), (159-7), (159-11), (163-12), (165-5), (167-7), (189-12), (216-2), (216-3), (216-6).

ķaplan: Tr. İ. (kaplan), “Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, asya'da yaēayan çevik ve yırtıcı hayvan (*felis tigris*)” (GTS, 2011:1310): (26-3), (28-11), (29-8), (36-13), (73-5), (111-5), (206-4), (225-9), (281-8).

ķapurēa: Moē. İ. (kaburga), “Eēe kemiklerinin oluēturduēu kafes; eēe; gemilerde dıē kaplamanın dayandıēı iskelet” (GTS, 2011:1253). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:76): (16-7), (277-9).

ķarēa: Tr. İ. (karga), “Kargagillerden, kanatları geniē, tüyleri kara renkte, tarla ve bahçelere çok zarar veren kuē (*corvus*)” (GTS, 2011:1326): (27-6), (27-9), (27-10), (196-3).

karvan: Far. İ. (kārbān), “Uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan yük hayvanı katarı; toplu olarak birbiri ardınca gelen şeyler” (GTS, 2011:1394); >kervan: (35-12).

kaşga: Tr. İ. (kaşga), “Beyaz tüylü, kıllı” (TRS, 2009:2329): (38-7).

kaşar: Ar. İ. (kīṭār), “Bir arada giden veya uçan hayvan dizisi; tren; taşıt dizisi” (GTS, 2011:1349): (39-6), (39-7), (40-3), (40-3), (41-6), (41-6), (49-1), (49-1), (59-2), (59-2), (59-9), (59-9), (104-2), (104-2), (104-12), (104-12), (119-3), (119-3), (124-6), (124-6), (164-10), (164-11), (168-1), (168-1), (224-2).

katır: Tr. İ. (katır), “Atgillerden, kısırak ile erkek eşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan; kaba, bayağı, görgüsüz (kimse)” (GTS, 2011:1351). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (TEZCAN, 2001:243; 368): (4-7), (6-6), (175-8), (284-13).

kaytaban: Tr. İ. (kaytaban), “Sürü, deve sürüsü; başıboş, düzensiz” (GTS, 2011:1369); “kaytaban ‘deve’ Tezcan 2001 s.77 < ?? Etimoloji teklifi için b. a.e. s. 77-79” (TIETZE: 2018: C.4 s.190). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:228-230; 860-861); (TEZCAN, 2001:77-80). Vahid, Adil Zahidoğlu’da bu sözcük üzerine geniş bir açıklamada bulunmuştur. İlgili çalışma için bkz. (ZAHİDOĞLU, 2014:37-48): (19-2), (33-7), (34-8), (140-6), (146-4), (148-2), (191-6), (197-12), (212-8), (212-13), (263-5), (270-1), (270-9), (300-2).

kaz: Tr. İ. (kaz), “Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş (anser); budala” (GTS, 2011:1370). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (ÖZÇELİK, 2016:325; 557-558; 844); (TEZCAN, 2001:364): (39-5), (41-8), (53-8), (98-6), (120-2), (134-7), (147-5), (164-6), (188-8), (196-10), (256-4), (256-7), (257-3), (273-5), (281-10), (281-13), (291-10), (294-3), (300-10).

kazılık: Tr. İ. (kazılık), “Kazılık at, kuvvetli ve cins at, Kazılık Dağı’nda yetişen cins at” (ERGİN, 1997.b:179). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:159-161; 577): (5-4), (25-4), (26-7), (137-4), (139-13), (140-13), (175-9), (182-7), (187-6), (197-3), (197-12), (198-9), (201-2), (210-6), (210-9), (210-11), (212-6), (240-10), (241-7),

(242-8), (245-11), (246-7), (258-9), (268-3), (271-5), (289-12), (294-3), (297-9), (298-1), (300-3). >kazalık: (140-8).

keçi: Tr. İ. (keçi), “Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan (*Capra hircus*); inatçı” (GTS, 2011:1375): (83-6).

keci: Tr. İ. (keci), “Kedigillerden, köpek dişleri iyi gelişmiş, kasları çevik ve kuvvetli evcil, küçük memeli hayvan, pisik (*felis domesticus*)” (GTS, 2011:1376). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:634-635): (181-4).

keklik: Tr. İ. (keklik), “Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş (*perdrix*); alımlı, güzel kadın” (GTS, 2011:1379): (192-2).

kelb: Ar. İ. (kelb), “Köpek, it” (ERGİN, 1997.b:199): (27-10).

kışrak: Tr. İ. (kışrak), “Dişi at” (GTS, 2011:1426): (86-9), (87-9), (114-3), (114-13).

kıynak: Tr. İ. (kıynak), “Yırtıcı kuş ve hayvanlarda tırnak, pençe” (DS, 2009:2859); >kaynak: “Yırtıcı hayvan pençesi; kıcı meydana getiren kaba etler, oturak yeri” (TRS, 2009:2532): (178-1).

kiçi: Tr. İ. (keçi), “Geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvan (*capra hircus*); inatçı” (GTS, 2011:1375): (43-1), (57-11), (57-12), (85-4); >kiçimçe: (42-2).

koç: Tr. İ. (koç), “Damızlık erkek koyun; sağlıklı, gürbüz genç erkek” (GTS, 2011:1455). Türk kültüründe koyun, koç kültü ve bunların Dede Korkut Kitabı’na yansımaları ile ilgili çalışma için bkz. (ERGÜN, 2015:225-245), Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98); (TEKİN, 1986:142): (11-6), (15-5), (15-12), (24-7), (46-13), (66-8), (86-9), (87-10), (88-7), (88-11), (108-1), (134-4), (136-5), (140-8), (146-3), (148-3), (168-7), (172-1), (191-7), (197-12), (201-12), (212-9), (213-1), (228-9), (228-10), (228-10), (229-1), (229-3), (253-12), (261-7), (263-6), (263-7), (264-2), (270-1), (270-10), (272-3), (279-4), (294-2), (295-7), (297-9), (298-1), (300-3); >karakoç (82-2).

kolan: Tr. İ. (kolan), “*At, eşek vb. hayvanların semerini veya eyerini bağlamak için göğsünden aşırılarak sıkılan yassı kemer; dokuma, deri, kenevir vb. maddelerden yapılan yassı ve enlice bağ; yünden veya iplikten yapılmış, üzeri işli ince kuşak*” (GTS, 2011:1461). Okuma denemesi için bkz. (TULUM, 2003:536): (277-8).

koyun: Tr. İ. (koyun), “*Geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (ovis aries) ; verilen buyruklara uyan, kendi kişiliğini gösteremeyen kimse*” (GTS, 2011:1492). Türk kültüründe koyun, koç kültü ve bunların Dede Korkut Kitabı’na yansımaları ile ilgili çalışma için bkz. (ERGÜN, 2015:225-245). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:300); (TEZCAN, 2001:77): (12-10), (14-2), (14-6), (15-12), (19-1), (24-7), (40-7), (40-7), (40-9), (40-10), (43-1), (46-6), (47-1), (49-9), (55-12), (58-2), (86-9), (87-11), (88-6), (104-3), (105-1), (118-8), (119-4), (136-5), (140-10), (146-5), (164-12), (168-2), (179-7), (197-13), (201-12), (212-9), (212-10), (213-1), (216-1), (216-5), (216-5), (216-11), (217-4), (221-1), (221-6), (223-5), (224-3), (228-4), (228-7), (253-13), (261-7), (272-3), (281-12), (295-7), (300-4) koyun şeklinde olanlar (11-6), (11-9), (15-5), (33-5), (34-10).

köpek: Tr. İ. (köpek), Ergin, *köpek için Far. demiştir.-* (ERGİN, 1997.b:207). “*Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan (canis familiaris); aşağılık niyetlerle yaltaklanan veya davranışları kötü olan kimse için kullanılan bir sövgü sözü*” (GTS, 2011:1498). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (ÖZÇELİK, 2016:359-360); (TEZCAN, 2001:253-254): (9-10), (47-4), (47-7), (47-8), (47-13), (47-13), (47-13), (48-2), (48-2), (48-3), (86-10), (87-11), (88-4), (88-8), (88-11), (185-5), (282-6).

köstek: Tr. İ. (köstek), “*Saat, kılıç, anahtar vb.nin ucuna takılan zincir; koşulan atların tepmesini önlemek için kuskun kayışına eklenen kayış; balık iğnesini oltaya bağlayan, bir iki karış uzunluğunda kıl veya misina parçası; engel*” (GTS, 2011:1505): (85-2).

köşek: Tr. İ. (köşek), “*Bir yaşına kadar olan deve yavrusu*” (GTS, 2011:1506). “*köşek*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497): (55-12), (60-5), (118-7), (126-9).

ķuduz: Tr. İ. (kuduz), “Köpek, kedi, tilki vb. memeli hayvanlardan ısırma, tırmalama veya salya yolu ile insana geçen, genellikle çırpınma, sudan korkma şeklinde beliren, zamanında aşu yapılmazsa ölümle sonuçlanan hastalık; bu hastalığa yakalanmış; azmış” (GTS, 2011:1516): (44-2).

ķuğı: Tr. İ. (kuğı), “Perde ayaklılardan, yaban ve evcil türleri bulunan, çok uzun ve kıvrık boyunlu, geniş gagalı, geniş kanatlı bir su kuşu (cygnus olor)” (GTS, 2011:1517): (192-1).

ķulan: Tr. İ. (kulan), “Yaban eşeğı” (ERGİN, 1997.b:193): (6-3), (45-6).

ķulun: Tr. İ. (kulun), “Altı aylığa kadar olan at veya eşek yavrusu” (GTS, 2011:1522). “kulun” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497): (55-11), (60-4), (71-1), (73-9), (100-3), (118-7), (140-8), (140-9), (146-4), (148-3), (197-13).

ķurt: Tr. İ. (kurt), “Köpekgillerden, avrupa, asya ve kuzey amerika’da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan (canis lupus); bir yeri, bir şeyi iyi bilen; işini iyi bilen, aldanmaz, kurnaz; yumuşak vücutlu, uzun gövdeli, omurgasız, bacaksız, ayaksız veya çok ilkel ayaklı küçük hayvan; bazı böceklerle veya bazı böcek kurtçuklarına verilen ad” (GTS, 2011:1534). Okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:135); (ALİŞİK, 2002:159): (44-2), (46-9), (46-10), (46-10), (47-6), (47-6), (47-7), (51-6), (58-3), (208-10), (213-6), (281-11).

ķuşķun: Tr. İ. (kuskun), “Hayvanın kuyruğı altından geçirilerek eyere bağlanan kayış” (GTS, 2011:1541): (239-7).

ķuş: Tr. İ. (kuş), “Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtölü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı; acemi er” (GTS, 2011:1542). Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri’nde kuşlar için bkz. (ABDULLA, 2004:7-14). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101): (19-4), (21-3), (22-2), (22-12), (30-8), (30-8), (36-11), (37-12), (43-13), (51-6), (57-6), (62-8), (71-5), (111-4), (122-3), (127-11), (135-11), (152-4), (160-10), (189-12), (189-12), (192-2), (197-6), (206-3), (213-8), (245-3), (248-2), (248-5), (281-12).

kuyruk: Tr. İ. (kuyruk), “*Hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ; bu organa benzeyen uzantı; kuşlarda gövdenin sonunda bulunan tüy demeti; koyunun bazı türlerinde eritilerek yağı alınan bir uzantısı; başın arkasına toplanmış saç demeti; bir harfin bitiş çizgisine yakın yerde, birden bir dönüş yapan kısa çizgi; insanların sıra beklemek için art arda durarak oluşturduğu dizi; birisinin arkasına takılıp ondan ayrılmayan kimse*” (GTS, 2011:1549): (47-1), (47-3), (86-10), (87-11), (88-7), (183-12), (228-11), (229-2), (299-4), (300-11).

kuzgun: Tr. İ. (kuzgun), “*Ötücü kuşlar takımının kargagiller familyasından, kuzey amerika'nın dağlık, fundalık yerlerinde bulunan, tüyleri siyah renkte olup mavi renkte parlayan bir tür kuş, karakarga (corvus corax)*” (GTS, 2011:1551): (27-6), (27-9), (27-10), (45-3), (65-13), (92-2), (196-3).

kuzu / kuzu: Tr. İ. (kuzu), “*Koyun yavrusu; bir meyve ve sebzeye bitişik olan küçük meyve veya sebze; deneyimsiz, toy kimse*” (GTS, 2011:1551): (50-12), (55-13), (118-8), (132-2), (140-10), (140-10), (146-5), (197-13), (227-4).

külüg / külük: (?) İ. (külüg/külük), Muharrem Ergin bu sözcüğü anlamlandıramamıştır. (ERGİN, 1997.b:208). “‘hızlı, çabuk’ < Mo. Külük a.m. Tezcan 2002 s.75. *At ayağı külüg, ozan dili çevük olur. (Dedem Korkut 1973 s.145).” (TIETZE, 2018:479) “Boynuzlu olması gerektiği halde, boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan”, “Eşek”, “Kuluçka”, “Boynuzlu keçi”, “Külde pişirilen yağlı yufka ekmeği”, “Taşçı çekici, balyoz”, “Sarı benizli, cılız, kavruk çocuk”, “Çok ağır: Şu sepet külük gibi.”, “Ocağın önünde kül toplanan yer”, “Zamk”, “Sıcak külde pişirilen kalın ekmek; külbastı” (DS, 2009:3033). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:75): (16-6), (30-6), (58-7), (175-2), (282-12).

kümes: Rum. İ. (kümes), “*Tavuk, hindi vb. evcil hayvanların barınmasına yarayan kapalı yer; ufak ev*” (GTS, 2011:1560): (9-11).

leş: Far. İ. (lāşe), “*Kokmuş hayvan ölüsü; çok kötü kokan*” (GTS, 2011:1582): (43-5), (65-13), (142-8), (142-8).

mahmuz: Ar. İ. (mihmāz), “Çizmenin, potinin arkasına takılan ve binek hayvanlarını dürtüp hızlandırmaya yarayan demir veya çelik parça; tavukgillerin ve bazı kuşların ayakları ardında bulunan, boynuz yapısındaki sivri uzantı; köprü ayaklarında, basıncı azaltmak için suyun geldiği ve gittiği yanlardaki çıkıntı; eski tür savaş gemilerinde su kesimi altında, ileriye doğru uzanan, karşısındaki gemiyi batırabilen uzantı” (GTS, 2011:1606): (61-9), (196-4), (217-9).

maya: Tr. İ. (maya), “Damızlık dişi hayvan; dişi deve” (GTS, 2011:1637). “maya” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497): (86-8), (87-10), (212-8), (212-9), (212-13).

nal: Ar. İ. (na‘l), “At, eşek, öküz vb. yük hayvanlarının tırnaklarına çakılan, ayağın şekline uygun demir parçası” (GTS, 2011:1747): (64-9).

oğlak: Tr. İ. (oğlak), “Keçi yavrusu” (GTS, 2011:1789): (253-11).

ögeç: Tr. İ. (ögeç), “İki yaşına girmiş koyun” (ERGİN, 1997.b:241). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98): (47-2), (62-12), (62-13).

öküz: Tr. İ. (öküz), “Çift sürmekte, kağı çekmekte kullanılan, etinden yararlanılan, iğdiş edilmiş erkek sığır; bön, görgüsüz, kaba, anlayışsız, yetenezsiz kimse; cıvalı zar” (GTS, 2011:1843). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (ÖZÇELİK, 2016:508-509): (114-4).

ördek: Tr. İ. (ördek), “Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu, badi, badik (anas); yataktan kalkamayacak durumdaki erkek hastaların içine idrarlarını yaptıkları kap, lazımlık, oturak; otobüs ve minibüs sürücülerinin yollardan aldıkları biletsiz yolcular için kullandıkları bir söz; hile ile para sızdırılacak kimse, enayi” (GTS, 2011:1856): (281-13).

ördük: Tr. İ. (ördek), “Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu, badi, badik (anas); yataktan kalkamayacak durumdaki erkek hastaların içine idrarlarını yaptıkları kap, lazımlık, oturak; otobüs ve minibüs sürücülerinin yollardan aldıkları

biletsiz yolcular için kullandıkları bir söz; hile ile para sızdırılacak kimse, enayi” (GTS, 2011:1856): (189-10).

pençe: Far. İ. (pence), “*Yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmaklarıyla tırnakları; ayakkabının tabanındaki kösele; etkisinden kurtulmak olanaksız, etkisi çok olan güç; el*” (GTS, 2011:1910): (186-1).

püre: Tr. İ. (pire), “*Pireler takımından, insanın ve bazı hayvanların kanını emerek yaşayan, iyi sıçradığı için kolay yakalanamayan, küçük, asalak böcek (pulex)*” (GTS, 2011:1926). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105); (SERTKAYA, 2004:134); (ÖZÇELİK, 2016:449-450): (86-11), (87-12), (88-4), (88-8), (88-12), (89-2), (89-3), (89-12), (90-3).

şagrı / şagrı: Tr. İ. (sağrı), “*Memeli hayvanlarda bel ile kuyruk arasındaki dolgun ve yuvarlakça bölüm*” (GTS, 2011:2007): (212-1), (10-8), (10-9).

şakar: Tr. İ. (sakar), “*Sık sık küçük, önemsiz kazalar yapan (kimse); bazı hayvanların, özellikle atların alınlarında bulunan beyaz leke, küçük akıtma*” (GTS, 2011:2012). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:311): (228-9), (229-1).

şakşakan: Tr. İ. (saksakan), “*Kargagillerden, karnı beyaz, kanatları ve kuyruğu kül rengi diğer yerleri parlak, kara, uzun kuyruklu kuş, alacakarga, alakarga (pica pica)*” (GTS, 2011:2055): (189-12).

şamur: Ar. İ. (semmūr), Muharrem Ergin, sözcüğün kökeni için Far. demiştir. (ERGİN, 1997.b:258), “*Sansargillerden, kuzey avrupa'da yaşayan, çok yumuşak ve ince tüyleri olan, postu için avlanan küçük hayvan (martes zibellina); bu hayvanın postundan yapılan*” (GTS, 2011:2024): (136-8).

semüz: Tr. İ. (semiz), “*Şişman; eti, yağı çok olan, tavlı*” (GTS, 2011:2064). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (47-2), (49-9), (58-2), (78-10), (89-1), (89-7), (89-9), (137-5), (239-1).

şığın: Tr. İ. (sığın), “*Büyük cins geyik, yabanî sığır, dağ keçisi*” (ERGİN, 1997.b:266). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:432): (37-12), (45-6), (78-10), (117-8), (127-11), (201-3), (238-12), (256-7)

şığır: Tr. İ. (sığır), “*Geviş getirenlerden, boynuzlu büyükbaş evcil hayvanların genel adı; anlayışsız, kaba saba kimse*” (GTS, 2011:2090): (9-11).

sinek: Tr. İ. (sinek), “*Çift kanatlılardan, birtakım uçucu böceklerin genel adı; iskambil kâğıtlarının siyah renkte yoncaı andıranı, ispatı*” (GTS, 2011:2116): (226-13), (262-12).

şunğur: Tr. İ. (sungur), “*Doğana benzeyen, yırtıcı, avcı kuş*” (GTS, 2011:2171). Kalafat’a göre, “*Camii’-t-Tevarih’e göre Çepni ve kardeşlerinden Bayındır, Peçenek, Çavundur gibi kardeş boyların Ongun’ları da Sungur’dur. Sungur, doğan cinsinin en ünlü kuşudur. Bu kuşun adı eski Türkler tarafından şahıs adı olarak da kullanılmıştır. Selçuklular devrinde, birçok Türk beyinin Ak Sunkur, Kara Sunkur gibi adlar taşıdıklarını görmekteyiz.*” (KALAFAT :a2008,249): (281-12).

süri: Tr. İ. (sürü), “*Evcil hayvanlar topluluğu; bir insanın bakımı altındaki hayvanların tümü; birlikte yaşayan hayvan topluluğu; yönlendirilebilen insan topluluğu*” (GTS, 2011:2187): (77-2), (273-5).

süsegen: Tr. İ. (süsegen), “*Çok süsen, çok boynuzlayan, süsücü hayvan*” (ERGİN, 1997.b:276): (266-9).

şahbaz: Far. İ. (şāhbāz), “*İri bir tür akdoğan; çevik ve becerikli; yiğit, kahraman, mert (kimse)*” (GTS, 2011:2196): (39-6), (40-1), (41-5), (46-5), (49-1), (59-1), (59-9), (60-3), (60-3), (64-9), (64-9), (73-1), (83-5), (93-4), (96-7), (104-1), (104-10), (111-1), (118-6), (119-2), (164-10), (167-12), (168-12), (205-13), (237-8), (262-1).

şahin: Far. İ. (şāhīn), “*Kartalgillerden, avrupa ve asya’nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 santimetre uzunluğunda yırtıcı bir kuş (buteo buteo)*” (GTS, 2011:2196): (43-13), (57-6), (134-7), (188-8), (196-11), (253-4), (273-2), (273-3), (273-5), (273-6), (273-6), (273-7).

şahinçi: Far. İ. + T. E. (şahin + ci), “*Padişahların av şahinlerini üretilip besleyen kişi*” (GTS, 2011:2196): (273-3).

šana: Tr. İ. (dana), “*İneğin, sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan yavrusu*” (GTS, 2011:592). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (TEKİN, 1986:144): (9-10), (57-10), (120-7), (181-5).

tavla: Ar. İ. (tavīle), “*At ahır*” (GTS, 2011:2288): (39-6), (39-6), (40-1), (40-1), (41-5), (41-5), (49-1), (49-1), (57-4), (57-4), (59-1), (59-1), (59-8), (59-9), (71-8), (83-5), (83-9), (88-5), (88-5), (104-1), (104-1), (104-10), (104-10), (110-13), (111-1), (164-9), (164-9), (167-12), (167-12), (168-12), (168-12), (205-13), (205-13), (224-1), (253-12), (262-1).

tavşan: Tr. İ. (tavşan), “*Tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, kemirgen, postundan yararlanılan bir tür memeli (lepus europeus); atletizm yarışlarında rekor kırılabilmesi için tempoyu yüksek tutup belirli bir mesafeyi diğer atletlerin önünde koşan atlet*” (GTS, 2011:2289): (256-4).

tavuk: Tr. İ. (tavuk), “*Sülüngillerden, eti ve yumurtası için üretilen kümes hayvanı (gallus)*” (GTS, 2011:2289): (9-11), (256-4), (256-7).

tay: Tr. İ. (tay), “*Üç yaşına kadar olan at yavrusu*” (GTS, 2011:2290). “*tay*” sözcüğü Anadolu ağzlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497); *tay (II)* / Far. İ. (tāy), “*Denk, eşit, eş; hayvanın bir yanındaki yük*”: (185-2).

tazı: Far. İ. (tāzī), “*Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir tür köpek (canis familiaris grajus hibernicus)*” (GTS, 2011:2292): (45-4), (92-3).

teke: Tr. İ. (teke), “*Erkek keçi; bir tür karides; tüylü devenin erkeği ile tek hörgüçlü dişi devenin geriye melezlenmesinden elde edilen bir tür deve*” (GTS, 2011:2302): (222-5).

terki: Tr. İ. (terki), “*Eyerin arka bölümü; binek hayvanının sağrısı*” (GTS, 2011:2330). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:657-658); (TEZCAN, 2001:329): (197-9), (242-1).

toğan: Tr. İ. (doğan), “*Kartalgillerden, sırtı kül rengi ve enine çizgili, küçük kuş, fare vb. ile beslenen ve alıştırılarak kuş avında kullanılan yırtıcı bir kuş (falco peregrinus)*” (GTS, 2011:689). Okuma denemesi için bkz. (ALİŞİK, 2002:160): (50-3), (160-10), (160-11), (197-6), (233-12), (282-2).

toklı: Tr. İ. (toklu), “*Bir yıllık kuzu*” (GTS, 2011:2362). “*toklu*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497): (49-10), (58-3), (85-3), (83-6), (228-9).

toñuz: Tr. İ. (domuz), “*Çift parmaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen, evcil hayvan (susacrofa domestica); hain, aksi, ters, inatçı, hınzır kimse*” (GTS, 2011:703): (101-3), (109-4), (109-4), (145-3), (268-6), (282-5), (282-12).

torum: Tr. İ. (torum), “*Deve yavrusu*” (GTS, 2011:2375). *törümleri, törümcüğüm* okunuşları Gökyay’a göre yanlış olup doğrusu *torumları* ve *torumcuğum* şeklindedir. (GÖKYAY, 2007:329). “*torum*” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:226-227): (140-6), (140-7), (146-4), (148-3), (197-12).

turaç: Ar. İ. (durrāc), “*Sülingillerden, uzunluğu 34 santimetre olan, soyu azalmış bir tür kuş (tetrao francolinus)*” (GTS, 2011:2386). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:68): (192-2).

turgay: Tr. İ. (turgay), “*Toygar; tarla kuşu, turgay*” (GTS, 2011:2387). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:485): (6-4), (12-3), (22-5), (109-11).

turna: Tr. İ. (turna), “*Turnagillerden, avrupa ve kuzey afrika’da toplu olarak yaşayan, göçebe, iri bir kuş (grus grus)*” (GTS, 2011:2386): (192-2).

tülü: Tr. İ. (tülü), “*Tülü kuş, yırtıcı bir kuş, çaylak, atmaca, ‘tüylü?’*” (ERGİN, 1997.b299). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:108-110): (36-11), (111-4), (206-3).

tüy: Tr. İ. (tüy), “*İnsan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar; kuşların gövdesini örten ince ve tel gibi uzantıların her biri veya tamamı; bazı bitki ve meyvelerle bazı dokumalar üzerinde görülen ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar*” (GTS, 2011:2403): (57-11), (57-12).

uyan: Tr. İ. (uyan), “*Gem, kantarma*” (ERGİN, 1997.b:304). Caferoğlu’ya göre, “*Azerbaycan Türkçesi’nde bu sözcük yerine hususiyetle qantarma sözcüğü kullanılır. qantarma/kantarga/kantar/kangtar/vb. değişikliklerle de karşımıza çıkmaktadır. Bu sözcüğün Moğolca kökenli olduğunu kabul edersek, Dede Korkut Hikâyelerinde kantarma yerine uyan kullanıldığına göre, eserde dil ve üslup olarak ne denli bir zenginliğin vakıf bulunduğunu belirtmekte fayda vardır.*” (CAFEROĞLU: 1934:3). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:110): (4-6), (277-7), (277-8), (277-10).

üye/ üveyke: Tr. İ. (üveyke/üye/ivike?), “*Bir kuş, üveyik kuşu veya ibibik kuşu, veya baykuş*” (ERGİN, 1997.b:307). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:110); (TEZCAN, 2001:259-262): (189-10).

üzengü: Tr. İ. (üzengi), “*Eyerin iki yanında asılı bulunan ve hayvana binildiğinde ayakların basılmasına yarayan, altı düz demir halka*” (GTS, 2011:2458): (23-12), (128-10), (150-8), (190-8).

yalak: Tr. İ. (yalak), “*Hayvanların su içtikleri taş veya ağaçtan oyma kap; akan suyun çevreye sıçramasını veya akıp gitmesini önlemek için çeşme, musluk vb.nin altına konulan delikli taş tekne; buz yalağı*” (GTS, 2011:2510): (41-13).

yapuk: Tr. İ. (yapık), “*At bellemesi, eyer yastığı, atın sırtına vurulan çul, yapık; belleme; yeniçerilerin giydikleri üstlük*” (GTS, 2011:2526). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:388-389): (60-10), (150-13).

yavru: Tr. İ. (yavru), “*Yeni doğmuş hayvan veya insan; çocuk, evlat; bir şeyin küçüğü; güzel, alımlı genç kız*” (GTS, 2011:2553): (25-6), (36-12), (111-4), (137-7), (206-3).

yelek: Tr. İ. (yelek), “*Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi; okun yay kirişine takılan bölümündeki tüy; kuş kanadının büyük tüyü, telek*” (GTS, 2011:2567). yelek ifadesi için kullanılan “kenar” karşılığının yanlış olduğunu belirten Gökyay’a göre, ifadenin doğru kullanımı “kanadın uzun tüyleri, kuş tüyü; oka takılan tüy, ok tüyü ve ok atımı, uzaklık” şekillerinde olmalıdır. (GÖKYAY, 2007:338): (64-11), (185-4), (208-11), (247-2), (250-8).

yılan: Tr. İ. (yılan), “*Sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen, uzun hayvan; sinsi ve hain*” (GTS, 2011:2590): (25-9), (138-4), (169-1), (176-11), (177-8), (279-8).

yili: Tr. İ. (yele), “*At, aslan vb. hayvanların ensesinde veya boynunda bulunan uzun kollar; balıklarda sırt yüzgeci*” (GTS, 2011:2567). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALİN, 2015:17): (25-4), (137-4), (140-12), (175-9), (182-6), (187-6), (197-3), (198-9), (201-1), (240-9), (242-3), (242-8), (245-11), (246-7), (258-9), (268-3) >yilişik: (100-8) >yeli: (62-1).

yorğa: Tr. İ. (yorga), “*Yorga, rahvan*” (ERGİN, 1997.b:339). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALİN, 2015:17): (275-12), (276-2).

yort: Tr. İ. (yort), “*At koşturma, at koşturuş, atla süratli yol gidiş, tırıs gidiş*” (ERGİN, 1997.b:340): (264-3).

yular: Tr. İ. (yular), “*Bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmaına bağlanan ip*” (GTS, 2011:2614). yujlerin okumasına karşı çıkan Gökyay, ifadenin doğru şeklinin *yuların* olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:331): (186-13).

yun: Tr. İ. (yün), “*Koyun tüyü; bu tüyden yapılmış*” (GTS, 2011:2625). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:114): (281-12).

yund: Tr. İ. (yunt), “*Damızlık eşek*” (DS, 2009:4322); “*Kısrak*” (TRS, 2009:4727); “*At, kısrak, at sürüsü, orman*” (ERGİN, 1997.b:341): (264-5), (264-6), (264-12), (271-8), (271-8), (281-10).

yügrük: Tr. İ. (yügrük), “*İyi yürüyen, iyi koşan; çalışkan; çevik, güçlü*” (GTS, 2011:2621): (26-2), (83-5), (139-9), (178-7), (178-9), (180-9), (209-6), (223-13), (253-12).

yüklet: Tr. İ. (yüklet), “*Yük taşıyan, yük vurulan, yük yüklenen hayvan*” (ERGİN, 1997.b:342): (19-3), (33-8), (34-9), (59-3), (104-3), (104-13), (119-3), (164-11), (168-2).

yüzgeç: Tr. İ. (yüzgeç), “*Balıklarda ve yüzen memelilerde karın ve göğüste çift, sırt, kuyruk ve anüste tek olarak bulunan, hareketi ve dengeyi sağlayan organ; suda iyi yüzen (kimse veya hayvan)*” (GTS, 2011:2633): (280-2).

2.3.33.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde İnsan Davranışları İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz insan davranışları ve insana atfedilen özellikler ilgili sözcükler şunlardır:

delülik: Tr. İ. (delilik), “*Deli olma durumu, cinnet*” (GTS, 2011:617): (108-8).

ğayret: Ar. İ. (ğayret), “*Çalışma, çaba, çalışma isteği; koruma, esirgeme, kayırma duygusu, kutsal sayılan şeylere yabancıların saldırmasını görmekten doğan dayanamama duygusu*” (GTS, 2011:906). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:366-367): (51-3), (80-11), (132-4).

güvenç: Tr. İ. (güvenç), “*Güvenme duygusu, itimat*” (GTS, 2011:1012): (224-4).

hüner: Far. İ. (huner), “*Beceri isteyen ustalık, beceriklilik*” (GTS, 2011:1120): (19-1), (19-3), (19-5), (126-10), (174-13), (175-6), (175-8), (175-8), (175-12), (175-13), (180-9), (183-9), (194-2), (238-8), (239-4), (239-6), (255-10), (255-10), (257-13).

iltifat: Ar. İ. (iltifât), “*Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma; ilgi gösterme, rağbet etme; söylerken, daha çok etki sağlamak için beklenmedik bir anda sözü, konu ile çok yakından ilgili birine veya bir şeye yöneltme; yüzünü çevirerek bakma*” (GTS, 2011:1180). Ayrıntılı anlamlandırma çalışması için bkz. (DOĞAN, 2000:49-63): (255-3).

imrençe: Tr. İ. (imrence), “*Herkesçe imrenilen şey veya kimse*” (GTS, 2011:1184): (62-5), (93-8), (120-4), (152-1).

kahil: Ar. İ. (kāhil), “*Erişkin, yetişkin*” (GTS, 2011:1367): (275-12).

kür: Tr. İ. (kür), “*İnatçı, hırslı (adam)*” (GTS, 2011:1561). “*kor oğul*” oğumasını eleştiren Gökyay’a göre sözcük, kür olup “*hayırsız, kötü, nankör*” manalarına gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:329). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:83-84): (20-3), (21-6), (135-13).

2.3.34.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde İp İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz ip anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

bağ Tr. İ. (bağ), “Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel vb. düğümlenebilir nesne; sargı; bağlam, deste, demet; ilgi, ilişki, rabita; kemikleri birbirine bağlamaya, iç organları yerinde tutmaya yarayan lif demeti; bir halat üzerine atılan sağlam, düzgün ve istendiğinde kolayca çözülebilen her türlü düğüm; nota yazarken yan yana gelen aynı veya farklı değerdeki notaların birbirine bağlanarak çalınacağını belirtmek için yapılan yay biçimindeki işaret” (GTS, 2011:224): (190-8), (134-11).

igi: Tr. İ. (iğ), “Pamuk, yün vb.nden iplik eğirmekte kullanılan, ortası şişkin, iki ucu sivri ve çengelli olan, ağaçtan yapılmış araç, eğirmen, kirmen; iğ iplik; araba okunun ekseni; değirmen taşının ortasında bulunan ve yukarıdaki üst taşa geçen demir eksen” (GTS, 2011:1155). Muharrem Ergin bunu *igiçe* olarak okumuş ve anlamını “iğ?” olarak vermiştir. Bekir Sami Özsoy “*ikince*” olarak okumuş anlamını sayı olan iki olarak vermiştir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (TEKİN, 1986:146); (ÖZÇELİK, 2016:288): (28-5)

ip: Tr. İ. (ip), “İplik; pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri; bu liflerin birlikte bükülmüş ve çekilmiş durumu; fasulye, bakla vb. sebzelerin veya bazı meyvelerin lifi” (GTS, 2011:1200): (128-10).

kıl: Tr. İ. (kıl), “Bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı; keçi tüyü; keçi tüyünden yapılmış veya dokunmuş olan; huysuz, geçimsiz (kimse); bitkilerde görülen, genellikle silindirimsi, içi boş, çok ince uzantı” (GTS, 2011:1406). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (ÖZÇELİK, 2016:494-495): (30-13), (31-1), (31-10), (110-3), (135-3), (143-13), (145-3), (145-4), (147-9), (147-11), (222-10).

urğan: Tr. İ. (urğan), “Keten, kenevir, pamuk, jüt gibi türlü dokuma maddelerinden yapılan ince halat” (GTS, 2011:2419): (53-12), (99-7), (99-12), (135-3), (147-9), (274-11), (274-13).

2.3.35.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Irk, Millet, Kavim İle İlgili Sözcükler

Oğuzlar’ın içinde bulundukları dönemdeki savaş, göç, ticaret gibi etmenler neticesinde diğer milletlerle bazı kültürel alışverişlerde de bulunmuşlardır. Oğuzların devletçi bir siyaset izlediklerini göz önünde bulundurduğumuzda, toplum ve yönetim arasında bir bağ ortaya çıkmaktadır. Bazen bu bağ, otoriteden uzaklaşarak bireyler üzerinde yoğunlaşabilir. Bu anlamda, Dede Korkut Hikâyeleri’nde devlet dışı siyasallık konulu çalışma için bkz. (GÖNEN, 2017).

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz insan, ırk, millet, kavim kavram alanlarını karşılayan sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

‘Arabi: Ar. İ. (‘arabī), “*Arapça; Araplarla ilgili, Araplara özgü olan*” (GTS, 2011:141): (55-10).

boy: Tr. İ. (boy), “*Ortak bir atadan türediklerine inanılan toplumsal ve ekonomik ilişkilerinde anaerkil, ataerkil anlayışı uygulayan geleneksel topluluk, kabile, klan*” (GTS, 2011:386). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (3-1), (10-13), (12-8), (13-9), (20-4), (22-11), (24-9), (27-3), (35-5), (36-11), (67-11), (123-8), (127-9), (127-9), (155-13), (171-5), (200-8), (202-12), (214-6), (236-4), (254-11), (272-13), (292-9).

Bedevi / Bidevi: Ar. İ. (bedevī), “*Çölde, çadırda yaşayan göçebe; böyle bir hayat sürdüren kimse; Bedevilik tarikatından olan derviş*” (GTS, 2011:293); “*Huysuz, ahlâksız*” (DS, 2009:595). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:215): (12-4), (18-13), (22-6), (24-2), (27-3), (27-7), (32-4), (33-3), (34-7), (35-4), (38-8), (38-9), (128-13), (130-4), (134-9), (137-5), (138-10), (142-7), (288-13).

Boz Ok: Tr. İ.+Tr. İ. (boz+ok), “*Boz Ok, Oğuzların Boz Ok kolu, Taş ‘Dış’ Oğuz*” (ERGİN, 1997.b:57). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:371-373): (292-9), (294-5), (302-13).

Bügdüz: Tr. İ. (Bügdüz/Bügdüz), “*Oğuzların Bügdüz boyu*” (ERGİN, 1997.b:64): (63-5), (152-10), (219-13), (222-13).

Çerkez: Tr. İ. (Çerkez), “*Kafkasya’da yaşayan bir boy veya bu boydan olan kimse*” (GTS, 2011:523). *Çirkin* okumasını eleştiren Gökyay’ın Dresden yazması s. 281, satır 4’e dayanarak belirttiğine göre ifadenin doğru okunuşu *çerkez*’dir. (GÖKYAY, 2007:336). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90); (ÖZÇELİK, 2016:846); (TEZCAN, 2001:367): (282-4).

Hindu: Far. İ. (hindū), “*Kara, siyah, esmer, çok esmer; Hindistan’ın resmî dili; Hindistan’ın Mecusi halkından olan kimse*” (GTS, 2011:1102): (57-3).

insan: Ar. İ. (insān), “*Toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı; âdemoğlu, âdem evladı; huy ve ahlak yönünden üstün nitelikli (kimse)*” (GTS, 2011:1195): (215-6).

ķavım: Ar. İ. (ķavm), “*Aralarında töre, dil ve kültür ortaklığı bulunan, boy ve soy bakımından da birbirine bağlı insan topluluğu, budun*” (GTS, 2011:1357). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:120-122): (3-7), (45-5), (99-3), (152-9), (237-9), (240-4), (240-5), (240-13), (240-13).

ķayı: Tr. İ. (Kayı), “*Kayı, Oğuz boyu*” (ERGİN, 1997.b:176): (3-5).

Oğuz: Tr. İ. (Oğuz), “*XI. yüzyılda Harezm bölgesinde toplu olarak yaşayan ve daha sonra batıya doğru göç ederek bugünkü Türkmen, Azeri, Gagavuz ve Türkiye Türklerinin aslını oluşturan büyük bir Türk boyu*” (GTS, 2011:1790). Oğuz adı ile ilgili etimolojik tahlil denemeleri ve açıklamalar için bkz. (ÖZKAN NALBANT, 2010:47-59); (BAYOĞLU, 2015:141-151); (PALA, 2015:133-137); (TAŞAĞIL, 2015:21-31); (ERCİLASUN, 2015:15-21); (ÖZÇELİK, 2015:523-533). Ayrıca ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:618; 704): (3-2), (3-7), (11-4), (11-13), (15-6), (15-6), (15-13), (15-13), (16-12), (18-6), (20-4), (22-8), (24-7), (31-5), (37-1), (37-8), (38-13), (43-9), (45-9), (51-1), (60-9), (61-7), (62-5), (62-9), (63-4), (64-1), (64-13), (65-2), (66-1), (66-3), (68-2), (68-3), (68-10), (69-8), (69-13), (70-7), (72-2), (72-2), (72-4), (72-6), (72-7), (76-2), (76-12), (77-2), (79-4), (79-4), (80-10), (81-10), (81-13), (82-11), (82-12), (83-1), (90-4), (93-8), (93-11), (95-9), (96-8), (99-11), (101-9), (108-3), (108-4), (110-9), (120-4), (120-13), (121-1), (121-3), (123-12), (124-4), (126-5),

(136-6), (140-13), (142-4), (145-12), (150-11), (152-1), (152-5), (152-11), (153-6), (154-6), (154-7), (156-1), (171-6), (172-11), (173-1), (173-9), (173-10), (175-3), (179-3), (180-13), (181-12), (187-12), (189-2), (190-13), (191-8), (192-5), (198-10), (201-10), (201-13), (203-3), (207-4), (208-6), (214-7), (214-10), (214-10), (215-10), (215-12), (216-8), (216-10), (217-1), (218-13), (219-4), (219-5), (220-2), (220-4), (220-5), (220-6), (220-9), (221-4), (222-6), (222-6), (222-9), (223-2), (223-4), (224-13), (225-4), (227-4), (232-3), (233-11), (233-13), (235-3), (235-5), (235-7), (235-13), (236-8), (236-8), (237-3), (237-10), (237-13), (241-2), (250-1), (254-11), (255-5), (256-5), (256-9), (257-2), (258-3), (258-10), (259-7), (260-1), (261-2), (264-11), (268-11), (271-10), (273-12), (274-4), (276-11), (277-1), (279-12), (280-5), (281-13), (282-6), (286-11), (287-1), (291-9), (292-8), (292-8), (292-11), (292-11), (292-13), (293-3), (293-5), (293-7), (295-3), (295-6), (295-8), (295-12), (297-3), (299-8), (301-2), (302-11), (302-13), (304-1).

ölke: Tr. İ. (ülke), “*Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, diyar, memleket; devlet; bir özelliği ön plana çıkarılarak düşünülen bölge*” (GTS, 2011:2444). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:406-409); (TEZCAN, 2001:148-150): (66-8), (150-2), (154-11).

Rum: Rum. İ. (Rum), “*Rum ülkesi*” (ERGİN, 1997.b:253): (70-10), (156-7).

tat: Tr. İ. (tat), “*Türklerin egemen olduğu yerlerde yaşayan Arap veya İranlılar; Hazar Denizi kıyısında, İran Azerbaycanı sınırında yaşayan, İran soyundan olan bir topluluğun adı*” (GTS, 2011:2283). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:824): (12-4), (22-7).

Tatar: Tr. İ. (Tatar), “*Tatar, Türk, Oğuz*” (ERGİN, 1997.b: 286). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:222-223): (143-2), (276-5).

Türkmen: Tr. İ. (Türkmen), “*Türkmen*” (ERGİN, 1997.b:299): (172-7), (250-1).

Üç Ok: Tr. İ. + Tr. İ. (Üç+Ok), “*Üç Ok, Oğuzların Üç Ok kolu, İç Oğuz*” (ERGİN, 1997.b:306). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:371-373):

Yezidi: Ar. İ. (yezîdî), “*Yezidi*” (GTS, 2011:2587): (7-4).

2.3.36.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İstek, Dilek İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz istek, dilek anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

hâcet: Ar. İ. (hâcet), “*Herhangi bir şey için gerekli olma, ihtiyaç, gereklilik, lüzum; Tanrı'dan yerine getirilmesi beklenen dilek; ihtiyaç duyulan şey, gerekli şey; idrar veya dışkı*” (GTS, 2011:1021). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (15-9), (15-11), (16-3), (148-12).

kaşd: Ar. İ. (kaşd), “*Amaç, istek, maksat; öldürmeyi, yaralamayı veya zarar vermeyi isteme, kötü niyet*” (GTS, 2011:1343): (21-5).

murād: Ar. İ. (murād), “*İstek, dilek; amaç, erek, gaye*” (GTS, 2011:1712): (92-13), (100-9), (114-6), (120-11), (120-13), (122-12), (122-12), (141-2), (141-3), (202-1), (261-10), (261-10), (262-13), (262-13), (272-8).

taieb: Ar. İ. (taieb), “*Bir kimseden bir şeyi yapmasını veya yapmamasını isteme, dileme, istem; istek*” (GTS, 2011:2254): (4-2).

uma: Tr. İ. (uma), “*Ummak, umma*” (GTS, 2011:2416), bkz. *um-* mad. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:566); (TEKİN, 1986:154): (139-3).

umar: Tr. İ. (umar), “*Ummak, umma; çare*” (GTS, 2011:2416), bkz. *um-* mad. : (9-4).

umu: Tr. İ. (umu), “*Umut, istek, arzu*” (GTS, 2011:2416): (232-7), (232-12), (269-11), (270-6).

uša: Tr. İ. (usa), “*Us, akıl*” (GTS, 2011:2420), bkz. *us* mad. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:566); (TEKİN, 1986:154) (139-3).

ümid: Far. İ. (umīd), “*Umut, ümit*” (GTS, 2011:2445): (254-9); >ümüz: (155-9), (202-8).

2.3.37.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde İşaret, Belirti İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden geçen işaret, belirti anlamlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

furşat: Ar. İ. (furşat), “*Herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile, fırsat; okazyon*” (GTS, 2011:869): (76-9).

işārat: Ar. İ. (işāret), “*Anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im; belirti, gösterge, alamet; el, yüz hareketleriyle gösterme*” (GTS, 2011:1222): (188-9), (196-1), (303-13).

iz: Tr. İ. (iz), “*Bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet, emare; bir şeyin dokunmasıyla geride kalan belirti; bir olay veya bir durumdan geride kalan belirti, ipucu, emare; bir olay, bir durum veya yaşayıştan geride kalan belirti, eser; bir düzlemin başka bir düzlemlle veya bir doğru ile kesişmesinden doğan ara kesit*” (GTS, 2011:1238): (6-3), (142-12), (149-9), (259-7).

nişan: Far. İ. (nişān), “*İşaret, iz, belirti, alamet; nişanlanma sırasında yapılan tören; evlenmek üzere birbirine söz verme, nişanlanma; kurşun, taş vb. ile vurulmak istenen hedef; hedefi vurmak için silah, ok vb.ne gerekli doğrultuyu verme; devlet nişanı*” (GTS, 2011:1773): (81-5), (94-11), (110-7), (117-5), (117-5).

2.3.38.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde İyilik-Kötülük İle İlgili Sözcükler

Yine Oğuz geleneği içinde önemli bir yeri olan iyilik kavramı ve bunun zıtlık durumu olan kötülüğün örnekleri, Dede Korkut Hikâyeleri’nde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde iyilik ve iyilik yapma ile ilgili açıklamalar ve örnekler için bkz. (ŞAHİN, 2009:294-302). Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz iyilik ve kötülük anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

cezâ’: Ar. İ. (cezâ’), “*Uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım; suç işleyen bir kimsenin yaşantısına, özgürlüğüne, mallarına, onuruna karşı yasaların öngördüğü yaptırım*” (GTS, 2011:458): (143-3).

‘ināyet: Ar. İ. (‘ināyet), “*İyilik, kayra, atıfet, ihsan, lütuf*” (GTS, 2011:1187): (87-3), (178-11), (186-10).

minnet: Ar. İ. (minnet), “*Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu*” (GTS, 2011:1687): (74-7), (74-7).

ni‘met: Ar. İ. (ni‘met), “*İyilik, lütuf, ihsan; yaşamak için gerekli her şey; yiyecek içecek, özellikle ekmek; yararlanılan imkân*” (GTS, 2011:1172): (111-2), (206-2), (297-8).

rahmet: Ar. İ. (rahmet), “*Birinin suçunu bağışlama, yarlıgama, merhamet etme; yağmur*” (GTS, 2011:1961): (181-6).

şefkat: Ar. İ. (şefkat), “*Sevecenlik*” (GTS, 2011:2810): (291-1).

şerr: Ar. İ. (şerr), “*Kötülük, fenalık; kötü, fena*” (GTS, 2011:2216): (262-12), (5-3).

2.3.39.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kabul-Ret İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz kabul etme ve reddetme anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

ikrār: Ar. İ. (ikrār) “*Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme; bildirme; benimseme, onama, kabul, tasdik*” (GTS, 2011:1169): (86-4).

ķabūl: Ar. İ. (ķabūl), “*Bir şeye isteyerek veya istemeyerek razı olma; konukları veya işi olanları yanına, katına alma; sunulan bir şeyi, armağanı alma; bir öneriyi uygun bulma, onaylama; bir yere alınma; ticaret akseptans*” (GTS, 2011:1252): (3-9), (67-8), (85-13), (133-1), (155-11), (171-3), (202-9), (214-3), (292-5), (305-4).

müstecāb: Ar. İ. (müstecāb), “*Kabul, yerine getirilme*” (ERGİN, 1997.b:218): (69-11).

razı: Ar. İ. (rāzī), “*Uygun bulan, benimseyen, isteyen, kabul eden*” (GTS, 2011:1967): (169-6), (175-1), (221-7), (237-5), (237-6).

yanlış: Tr. İ. (yanlış), “*Bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymama durumu, yanılğı, hata; bir kurala, bir ilkeye, bir gerçeğe uymayan, aykırı olan, hatalı; hatalı bir biçimde; biçimsel düşünme yasalarına uymayan, düşünülen şeyle uyuşmayan*” (GTS, 2011:2523): (260-4), (260-12).

yasak: Tr. İ. (yasak), “*Bir işin yapılmasına karşı olan yasal veya yasa dışı engel, memnuiyet; yapılmaması istenmiş olan, yok, memnu, haram*” (GTS, 2011:2542). Azerbaycan Türkçesi’nde işlek olarak kullanılan *qadağan* sözcüğü Moğolca kökenlidir ve *yasak* anlamına gelir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde Moğolca sözcüğe karşılık olarak Türkçe *yasak* sözcüğü kullanılmıştır. *gadağan/ķadağan etmek/ķatağan* vb gibi farklı şekillerde kullanılan bu sözcükler de Moğolca kökenlidir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:124): (205-3), (218-10).

2.3.40.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kadın-Erkek İle İlgili Sözcükler

Türk kültüründe olduğu gibi, Dede Korkut Hikâyeleri’nde kadın’ın yeri oldukça önemlidir. Kadın, her zaman toplumsal yapının temel direklerinden birisi kabul edilmiştir. (YILMAZ, 2014:111-123). Üstünova’ya göre, “*Kadınlar, kocalarına da çok saygılıdır. Âdeta onların koruyucuları, danışmanları durumundadırlar. Onlardan desteklerini esirgemezler. Begil’in ve Dirse Han’ın karılarının eşlerini teselli edişleri; Deli Dumrul’un eşinin kocasına anasının babasının bağışlamadığı canı bağışlaması, Selcan Hatun’un uyuyan Kan Turalı’yı düşmanların saldırısından korumak için beklemesi, Burla Hatun’un yaralı Kazan’a yardımı, ölen ya da tutsak olan kocanın, sevgilinin ardından yaşananlar, aynı temanın değişik örnekleridir.*” (ÜSTÜNOVA, 2008:141)

Yine Üstünova’ya göre, “*Kadına verilen önem, gösterilen saygı tüm metinlerde öne çıkar. Hatta kadının ön planda olduğu anaerkil devrini düşündürür. Mukaddime’de Dede Korkut’un dediği “Oğul kimden olduğun ana bilir.” sözü, bize bunun ipuçlarını verir. Bu söz bile Oğuz toplumunda kadının yeri ve konumunun yükselen değerler arasında sayılması gerektiğinin göstergesi olarak değerlendirilebilir.*” (ÜSTÜNOVA, 2008:141). Dede Korkut Hikâyeleri’nde toplumsal cinsiyet bağlamında dil konulu çalışma için ayrıca bkz. (KOLİKPINAR, 2017). Dede Korkut Hikâyeleri’nde savaşçı kadın tiplerine de rastlamaktayız. (ÖNCÜL, 2008:574-581). Dede Korkut Hikâyeleri’nde kadına yönelik hitaplar için bkz. (ŞEN, 2008:627-641). Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri’nde kadın ile ilgili tespit, inceleme ve örnekler için bkz. (KAPLAN, 1951:99-112); (SEVİNÇLİ, GÜRGÜN, 2016:67-87)

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz kadın ve erkeklerle ilişkilendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

bikir: Ar. İ. (bikr), “Bekar, bakire” (GTS, 2011:334): (98-11).

dişi: Tr. İ. (dişi), “Yumurta oluşturan veya yavru doğuran (birey); erkeği tarafından döllenecek biçimde oluşmuş (hayvan veya bitki); kadın; girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelerden girintili olan; yumuşak, kolay işlenen (maden); verimli,

doğurgan; şuh, işveli, çekiçi kadın” (GTS, 2011:680). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (TEZCAN, 2001:74-75): (15-11).

gerdek: Far. İ. (girdek), “*Gelin ve damadın düğün gecesi baş başa kalmaları ve ilk kez birlikte olmaları; gerdek, zıfaf odası, perde gerilmiş zıfaf odası; perde, bir yeri bölen perde*” (GTS, 2011:932). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90, 94); (ÖZÇELİK, 2016:571): (8-2), (62-4), (90-5), (90-6), (91-5), (91-7), (92-1), (92-3), (97-13), (111-10), (141-2), (145-11), (152-1), (190-11), (190-12), (191-5), (202-1), (261-7), (261-13), (272-8).

halallık: Tr. İ. (helallik), “*Helallik, karılık, eşlik*” (ERGİN, 1997.b:134). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (99-8), (99-11).

irkek: Tr. İ. (erkek), “*Yetişkin adam, bay, er kişi; insan, hayvan ve bitkilerin dişiye dölleyecek cinsten olanı; koca; sperma oluşturan organizma; sözüne güvenilir, mert; girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelerden çıkıntılı olanı; sert, kolay bükülmez*” (GTS, 2011:810). Dede Korkut Hikâyeleri’nde erkek kahraman ve statüsü ile ilgili çalışma için bkz.(ABDURREZZAK, 2015:94-114); *erkek* ve *erkeklik* kavramları için ayrıca bkz. (AKBALIK, 2014:105-119): (132-2), (212-11), (262-12), (281-9), (281-11), (281-12).

kadın: Tr. İ. (kadın), “*Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen; analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan; hizmetçi bayan; bayan*” (GTS, 2011:1258). Hikâyelerde kadın, erkekler kadar söz söyleme ve han olma yetkisine sahiptir. Kadınlar evlilik yaparken güçlü, yiğit birisini arar ve gerektiğinde düşmanlarla erkeklerle birlikte savaşabilir. (VELİCEOĞLU: 2010,3) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (4-7), (25-2), (54-11), (54-12), (55-8), (55-13), (96-6), (191-5), (195-10).

karı: Tr. İ. (karı), “*Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce; kadın; yaşlı, ihtiyar*” (GTS, 2011:1328). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:98); (ÖZÇELİK, 2016:665): (4-9), (8-5), (20-6), (143-2), (148-4), (148-4), (163-6), (188-3), (193-10).

karıçuk: Tr. İ. (karıçuk), “*İhtiyarcık, yaşlı kadıncağız*” (ERGİN, 1997.b:171): (39-9), (41-6), (45-8), (48-10), (59-3), (59-10), (144-10), (144-11), (144-13), (147-6), (177-3), (188-4), (221-13), (222-8), (233-5), (234-6), (260-5), (268-10).

kertme: Tr. İ. (kertme), “*Kertmek işi; çentik; beşik kertmesi*” (GTS, 2011:1394). Türk geleneğinde önemli bir ritüel olan beşik kertmesi pratiği, Bilgamiş ve Dede Korkut Hikâyeleri’nde ortaktır. (KALAFAT, 2008:71); Ayrıca bkz. (DURMUŞ, 2011:100-108): (70-4), (77-10).

kırnak: Tr. İ. görevinde (kırnak), “*Çalımlı, süslü (kimse); güzel, titiz; cilveli, oynak (kadın); boylu boslu; çevik; cariyi*” (GTS, 2011:1419): (66-7), (119-2).

kişi: Tr. İ. (kişi), “*Kadın veya erkeğe verilen genel ad, şahıs, zat, nefer; çekimli fiillerde ve zamirlerde konuşan, dinleyen, sözü edilen varlık, şahıs; oyun, roman, hikâye vb.nde yer alan kimse; eş, koca; erkek*” (GTS, 2011:1448). Ayrıca bkz. (ABDURREZZAK, 2015:94-114). Okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103): (3-2), (12-13), (16-13), (17-1), (99-4), (102-6), (104-5), (157-6), (195-7), (195-9), (195-9), (198-11), (203-4), (204-12), (208-11), (221-10), (222-3), (224-11), (241-7), (243-11), (249-11), (254-12), (265-10), (275-7), (283-2), (293-4), (298-13).

koca: Tr. İ. (koca), “*Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş, zevç; büyük, geniş; kocaman, iri; yaşlı, ihtiyar, pir; yüksek; büyük, ulu*” (GTS, 2011:1454): (20-6), (34-2), (35-1), (35-2), (38-3), (39-11), (61-8), (62-1), (62-10), (63-2), (63-13), (68-7), (108-11), (151-10), (152-11), (152-6), (155-13), (156-1), (158-8), (158-13), (159-1), (159-1), (163-6), (171-5), (171-6), (171-8), (172-3), (172-8), (173-4), (173-7), (173-8), (174-10), (175-2), (175-12), (176-7), (176-8), (187-13), (188-3), (201-10), (202-12), (203-4), (203-8), (203-8), (204-2), (204-4), (204-7), (204-9), (204-11), (204-13), (206-11), (210-11), (212-6), (214-9), (215-11), (217-9), (219-10), (220-1), (221-4), (221-5), (223-5), (223-6), (226-12), (227-3), (227-6), (227-9), (227-12), (230-4), (234-5), (235-3), (235-3), (235-5), (254-10), (254-11), (255-6), (256-6), (257-2), (257-4), (257-6), (270-8), (271-12), (271-13), (272-3), (288-11), (289-4), (303-2), (303-4).

kocalık: Tr. İ. (koca + lık), “*Bir kadına koca olma durumu; yaşı ilerlemiş olma durumu*” (GTS, 2011:1454): (142-11).

ner: Far. İ. (ner), “Erkek” (ERGİN, 1997.b:221). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89): (212-8), (213-1).

nikâh: Ar. İ. (nikâh), “Bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem, evlilik akdi; nikâh sırasında erkeğin kadına borçlandığı para” (GTS, 2011:1171): (63-10).

top: Tr. İ. (top), “Birçok spor oyununda kullanılan, türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne; bazı aletlerde bulunan toparlağımsı parça; kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı; kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı; yuvarlak biçimde olan, toparlak; tamamen, bütünüyle; homoseksüel erkek; gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah” (GTS, 2011:2365). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:183); (TEKİN, 1986:144); (KAZAN, 2008:34-58); (ÖNCÜL, 2011:249-254): (64-9), (212-4), (278-8); >tolduran top: (8-6), (9-6) .

tul / tular / tularar: Tr. İ. (dul?), “Eşi ölmüş veya eşinden boşanmış kadın veya erkek” (GTS, 2011:722). Özkan’ın tespitine göre “dul dules “kötü kadın, dul” Tulas “benzi soluk, benzi uçmuş, san benizli(KBB 84)” “Tümen yılda berü tul erdim tulas Bu tul tını suçlup örün kedtim as (KB 84).”Terekeme-Karapapak Türkçesinde, “kötü, pespaye, aşağılık ve değersiz kadın” anlamına gelecek şekilde hakaret ve küfür amacıyla kullanılır.” (ÖZKAN, 2015:234-235). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (TEKİN, 1986:151); (SERTKAYA, 1985:161); (ÖZKAN, 2013:1-8); (TEKİN, 1986:151); (ATA, 1997:77; 79): (110-2), (110-2), (110-2), (233-6).

yük: Tr. İ. (yük), “Araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi; bir şeyin ağırlığı; araba, hayvan vb.nin taşıyabildiği miktar; eşya; birinin üzerine almak zorunda kaldığı ağır görev; tedirginlik veren şey, engel; bir cismin yüzeyinde biriken elektrik miktarı; yüz bin kuruşluk mal veya tutar; doğacak bebek; yüklük” (GTS, 2011:2621). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:114); (TEKİN, 1986:154-155); (ÖZÇELİK, 2016:752); (TEZCAN, 2001:287; 319): (6-6), (208-12), (235-13)

yüklü: Tr. İ. (yüklü), “*Yükü olan; gebe; yapılacak işi çok olan; çok çalışmayı gerektiren; çok fazla, pek çok; bir duyguyu, bir olguyu içinde veya üzerinde fazlaca bulunduran; çok sarhoş; paralı, varlıklı*” (GTS, 2011:2623): (212-8), (212-9), (212-10), (212-13), (213-1), (213-2).

2.3.41.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kalabalık-Azlık İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kalabalık ve azlık anlamlarını karşılayan sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

kalaba: Ar. İ. (galebe), “*Kalabalık, çok, pek çok*” (GTS, 2011:1272): Okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:561): (66-8), (134-13).

kalabalık: Tr. İ. (kalabalık), “*Çok sayıda insanın bir araya gelmesiyle oluşan insan topluluğu; gereksiz, karışık şeyler topluluğu; sayıca çok*” (GTS, 2011:1272). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:138): (76-8), (91-11), (243-9).

kalın: Tr. İ. (kalın), “*Cisimlerde uzunluk ve genişlik dışında üçüncü boyutu çok olan (cisim), ince karşıtı; enli ve gür (kaş); yoğun, akıcılığı az olan; etli, dolgun; pes (ses)*” (GTS, 2011:1279). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:222-223; 269; 702-703); (TEZCAN, 2001:89): (225-11).

seyrek: Tr. İ. isim, (seyrek), “*Benzerleri veya parçaları arasında çok aralık bulunan, aralıklı, sık karşıtı; çok bulunmayan, az rastlanan, nadir; aralıklı olarak, aralıklı bir biçimde, arada sırada, binde bir, nadir, nadiren, bayramdan bayrama, bayramda seyranda*” (GTS, 2011:2084). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:785-786); (TEZCAN, 2001:336): (248-11).

2.3.42.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Kar, Fayda, Kazanç İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz kâr, fayda anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

fā'ide: Ar. İ. (fā'ide), “*Yarar, fayda, kazanç*” (GTS, 2011:): (5-2).

kār: Far. İ. (kār), “*Alışveriş işlerinin sağladığı para kazancı; iş; yarar, fayda; üretim faktörlerinden biri olan girişimcinin üretimden aldığı pay; maliyet fiyatıyla satış fiyatı arasındaki fark*” (GTS, 2011:1312): (220-3), (222-11), (229-9), (255-11).

2.3.43.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Karşılaşma, Rast Gelme İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz karşılaşma anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

rast: Far. İ. (rāst), “*Doğru, düzgün; tesadüf; atılan şey hedefi vurma*” (GTS, 2011:1965): (241-4).

tuş: Tr. İ. (tuş), “*Tesadüf, rastlama, rastlayış, karşılaşma*” (ERGİN, 1997.b:297). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:151); (ÖZÇELİK, 2016:357; 467-468): (46-9), (102-13), (130-1).

2.3.44.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kendinden Geçme İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kendinden geçme anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

mest: Far. İ. (mest), “*Sarhoş*” (GTS, 2011:1663): (257-8).

serhoş: Far. İ. + Far. İ. (ser + hoş), “*Alkollü içki veya keyif verici bir madde sebebiyle kendini bilmeyecek durumda olan (kimse), esrik, mest, sermest, başı dumanlı, kafası bulutlu, kafası iyi, kafası dumanlı, kafası kıyak; bir şeyden çok fazla mutluluk duyan; hoş giden bir etki ile kendinden geçmiş olarak, esrik*” (GTS, 2011:2035). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:277-280): (27-1), (128-4), (187-2).

2.3.45.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kişi Adları, Unvanlar İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kişiler, eserin temel yapısını oluşturur. Bu nedenle bu başlık altında geniş bir açıklama yapmak yerinde olacaktır. Dede Korkut Hikâyeleri’nden kişilerle ilgili olarak Üstünoğlu’ya göre, “Metinlerde aynı adlı kişilerle karşılaşmak mümkündür. Boz Atlı Beyrek, Kara Göne, Şir Şemseddin, Uruz, At Ağızlı Aruz, Alp Rüstem, vb. Bunları kendi içlerinde ikiye ayırmak mümkündür: a. Her metinde karşılaştığımız Bayındır Han ve Dede Korkut; b. Adına öykü söylenen Oğuz yiğitleri: Dirse Han, Bugaç, Salur Kazan, Beyrek, Kan Turalı, Uruz, Basat, Deli Dumrul, Yigenek, Begil, Emren; c. Yalnız metinlerde adları geçen, haklarında çok fazla şey bilmediğimiz sonlarının ne olduğunu kestiremediğimiz yiğitler ve bu yiğitlerin babaları. Örneğin; Oğuzda nikap ile gezen dört yiğitten ikisi Kara Çekür ve oğludur. Oğlanın adını öğrenemediğimiz gibi bunlara başka bir metinde de rastlanmaz. Duha Koca, Kam Püre Big, Pay Piçen Big, Kazılık Koca, Uşun Koca, Ense Koca, Eylik Koca, Kıyan Selçük adları babalar sınıfını; Dülger, Alp Rüstem, Delü Turdar, Kara Budak, Kara Göne, Aruz, Ters Uzamış, Okçı, Dülek Evren, Alp Eren adları savaş anlarında ortaya çıkan oğullar sınıfını; Delü Karçar, Yalançı Oğlu Yartaçuk, Kılbaş, Ozan, Karaçuk Çoban, Konur Saru Çoban, Kıyan Güçi, Demir Güçi, Yapağulu Koca, Kapak Han adları ise çeşitli durumlarda ortaya çıkan çok ender rastlanan bir grubu oluşturur. Ayrıca üçüncü grupta yer alması gereken, adı çok az geçen kâfir beyleri vardır: Şökli Melik, Kara Tekür, Yayhan Keşiş, Sofi Sandal Melik, Kapçak Melik, Ağ Melik, Kara Tüken Melik, Buğacuk Melik, Kara Aslan Melik, Direk Tekür.” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:140)

Doğumlarıyla toplumda sevinçle karşılanan kahramanların geçirdikleri çocukluk evrelerinde gelecekte ne denli bir yiğit olacağına dair izler görülebilir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde kahramanların doğumları ve çocukluk evreleri ile ilgili çalışma için bkz. (OY, 1959:26-28)

Üstünoğlu’na göre, “Kahramanlar, bir insanda bulunması gereken özelliklerden çok, olağanüstü varlıklarda bulunan yeteneklere sahiptir. Her şeyden önce kahramanlar çok güçlüdür; öyle ki bir orduyla tek başına savaşacak güçte ve yetenektedirler. Örneğin; Oğuz’un baş edemediği Tepegöz’ü Basat tek başına alt eder. Kan Turalı, kimselerin

yenemediği canavarı öldürür. Segrek, altmış teçhizatlı kâfiri tek başına yenip uykuya yatar, üzerine gelen yüz kâfiri atının uyandırmasıyla yine yenip tekrar uyur, sonunda kardeşi Egrek ile koca kâfir ordusuyla baş edip savaşı kazanır.” (ÜSTÜNOVA, 2008:139)

Toplumsal yaşamı düzenleyen kahramanların gündelik yaşamlarından örnekler, bize o dönem hakkında önemli ipuçları verir. Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki kahramanların toplumsal hayatları ile ilgili çalışma için bkz. (OY, 1960.a:240-242). Üstünova’ya göre, *“Kahramanlar o kadar sıcak ve sevecen, olumlu sunulur ki, okuyucu her zaman yanlarındadır. Metin kahramanlarıyla üzülür, onlarla sevinir, heyecanlanır. Çünkü anlatıcı taraf tutar. Kahramanlarını okuyucunun beğeneceği kimlikle sunar. Örneğin; Beyrek, yidi kızun umudı, Kalın Oğuzun imrençesi diye tanıtılır.” (ÜSTÜNOVA, 2008:140).*

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kişilerin olgunlaşma evreleri, gösterecekleri bir kahramanlığa bağlıdır. Bu kahramanlık, kişinin toplumdaki yerini de belirlemeye yarar. Dede Korkut Hikâyeleri’nde erginlenme ve bireyleşme sürecinde sınama konulu çalışma için bkz. (UÇKUN, 2015:29-42). Bu olgunlaşma sonucu yetişkin hale gelen kişiler, Üstünova’ya göre, *“Kahramanlar gözü pek, iyi yürekli, soğukkanlı, asi, çabuk öfkelenen tiplerdir. Çok iyi at biner, kılıç kuşanırlar. Çok küçük yaşlarda mutlaka kan dökmüşlerdir. Büyük başarı göstermedikleri takdirde adları konmaz. Ad koyma işi Dede Korkut’a aittir. Yiğitlerin kahramanlık niteliklerinin başkalarınca onanması çok önemlidir. Kahramanlık, yalnız erkeklere ait değildir. Kızlar da erkekler kadar yiğit olmalıdır. Beyrek, babasına evleneceği kızın niteliklerini sayarken, “Ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben ata binmeden o binmiş olmalı, ben düşmanıma varmadan o baş getirmiş olmalı.” der. Beyrek, Banı Çiçek’in kadın oluşuna bakmadan onunla at koşturur, ok atar ve güreşir. Selcen Hatun, Kan Turalı’yı kâfir elinden kurtarır. Dirse Han ve Begil, eşlerinin kendilerine akıl vermelerine izin verdikleri gibi onların önerilerine uyarlar.” (ÜSTÜNOVA, 2008:140).* Dede Korkut Hikâyeleri’nde alplığa geçiş ve topluma katılma törenleri ile ilgili çalışma için ayrıca bkz. (DUYMAZ, 2004:39-50). Toplumda yeri olan kahramanın evlenmesi gerekir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde kahramanların evlenmeleri ile ilgili çalışma için de bkz. (OY, 1960.b:460-462). Evlenen kahramanların aile hayatları ile ilgili olarak bkz. (OY,

1960.a:286-288). Üstünoğlu'ya göre, “Metinlerdeki kişiler, ya oldukça iyi ya da oldukça kötüdür. Adına boy koşulan kahramanlar iyiler sınıfına girerler. Kâfirler ise mutlaka kötüler sınıfındadır. Onlardan söz edilirken hep bedduayla “yarımasun yarçımasun” diye söze başlanır. Yalnız kâfir kızları çok güzeldir. Oğuz Beylerinin onlarla evlenmesi doğaldır.” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:140)

Anadoluda Dede Korkut'ta yer alan kişi adlarıyla oluşturulmuş yer adları (toponimler) bulunmaktadır. Eski Oğuz kişi adlarının yer adlarına yansımış olması, hikâyelerin halk tarafından ne derece içselleştirildiğinin de bir göstergesi durumundadır. Anadolu'da Dede Korkut Hikâyelerinde geçen kişi adlarıyla oluşturulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:771-815). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Hayvanlarla İlgili Sözcükler* başlığında da değindiğimiz gibi, hayvan adları ile kurulmuş Türk ve Moğol adları mevcuttur. Türklerin hayvancılık ve göçebe toplumun getirdiği avcılık ile iç içe olması nedeniyle Türk ve Moğol adlarında hayvanlara rastlamak mümkündür. Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. (GÜL, 2006:185-191). Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen hayvan adları ile oluşturulmuş kişi adları ile ilgili olarak bkz. (KARADOĞAN, 2003:109-116)

Dede Korkut Hikâyeleri'nde ‘deli’ lakabı ile oluşturulan kişi adları için (KOCAKAPLAN, 2004:18-24); kahramanların adlarıyla anılan XVI. Yüzyıl Hristiyanları konulu çalışma için (KIRZIOĞLU, 1963:752-755); Dede Korkut Hikâyeleri'nde tipler için (AKSOY, 2012); Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen kişi adlarının Artukoğulları zamanındaki yansımaları için (HAZAR, 2008:22-33); Dede Korkut Hikâyeleri'nde ölüm karşısında kahramanların vermiş oldukları tepkilerle alakalı olarak (OY, 1960.b:574-576); Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen veli tiplerinin Bayburtlu velilere atfedilen menkıbeleri konulu çalışma için (ÜNALAN, 2015:169-179); Dede Korkut Hikâyeleri'nde bey oğullarının nitelikleri ve işlevleri konulu çalışma için (KARAKAŞ, 2012:155-168); Dede Korkut Hikâyeleri'nde tutsaklıktan kurtarma motifi bağlamında bey oğulları arasındaki ilişki için (KARAKAŞ, 2013:1867-1879); Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen olağanüstü tipler için (SARPKAYA, 2015:97-107); Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan karakterlerin tahlili için (GÜNAY, 1998:3-12) çalışmalarına ayrıca yer vermek yerinde olacaktır. Çalışmamızın hacmi itibarıyla bu eserleri sadece burada zikretmekle yetiniyoruz.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz ad/adlar ve ünvanlarla ilgili sözcükler şunlardır:

ad: Tr. İ. (ad), “*Bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam; herkesçe tanınmış veya işitilmiş olma durumu; canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, çeşitli durumları bildiren kelime*” (GTS, 2011:23). Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Türk halk hukukunda *ad alma* ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:114-115). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85, 90); (ÖZÇELİK, 2016:739): (4-11), (5-9), (5-10), (18-7), (19-7), (19-7), (64-3), (67-10), (71-7), (74-5), (76-1), (76-3), (76-10), (76-11), (76-13), (82-9), (105-5), (105-7), (105-7), (105-8), (111-10), (115-1), (115-2), (121-4), (122-2), (123-7), (126-1), (126-2), (131-1), (132-3), (133-4), (153-1), (155-12), (171-4), (171-8), (183-2), (183-10), (186-1), (190-3), (194-8), (202-11), (203-12), (205-4), (209-3), (213-7), (214-4), (215-8), (215-9), (215-9), (215-11), (222-6), (228-1), (232-9), (232-9), (232-10), (233-1), (233-2), (233-2), (236-3), (254-9), (254-13), (258-1), (265-5), (266-1), (269-13), (269-13), (270-7), (270-8), (270-8), (282-1), (282-1), (287-7), (289-1), (289-2), (289-3), (289-3), (289-13), (292-6).

‘Ali: Ar. İ. (Alî), “*Ebu Tâlib’in oğlu ve Peygamberimizin damadı ve amcazadesi, dördüncü halife*” (DEVELLIOĞLU, 2003:28): (7-2), (7-3), (56-10).

alp: Tr. İ. (alp), “*Yiğit, kahraman*” (GTS, 2011:104). Dede Korkut Hikâyeleri'nde alplığa geçiş ve topluma katılma törenleri ile ilgili çalışma için ayrıca bkz. (DUYMAZ, 2004:39-50). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86); (ÖZÇELİK, 2016:538-540); (TEZCAN, 2001:207; 281); (CAFEROĞLU, 1959:63-67); (SERTKAYA, 2004:140): (63-13), (128-3), (170-11), (177-6), (182-10), (185-6), (189-13), (198-1), (207-10), (207-11), (219-7), (219-10), (222-11), (232-8), (232-9), (232-13), (238-9), (239-7), (249-4), (249-12), (250-13), (257-7), (260-7), (269-12), (269-12), (270-7), (284-8), (289-10), (289-13), (290-2), (290-13), (294-12), (295-4), (303-2).

Alperen / Alp Eren: Tr. İ. + Tr. İ., (Alp+Eren) “*Derviş, mücahit*” (GTS, 2011:104). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:401-402; 838; 858): (63-13).

Alp Rüstem: Tr. İ. + Far. İ. (Alp+Rüstem), “*Yiğit, kahraman; İran'ın efsanevi ünlü pehlivanı ve savaşçısı*” (ERGİN, 1997.b:14): (219-10), (250-13), (289-10), (289-13), (290-2), (295-4), (303-2).

Arşun: Tr. İ. (Arşun), “*Arşun oğlu Direk Tekür*” (ERGİN, 1997.b:19). Sümer'in nakline göre, “*Destanlarımızda Kara Deniz kıyısında olduğu söylenen Düzmürd kalesinin hakimi Direk Tekür'ün babasının adı. Arşun kelimesinin Gürcüce, Ermenice ve Rumca' da bir manası olup olmadığını mütehassıslarına sordum. "Dilinizden ödünç alınmış arşından başka söz yoktur"cevabı verildi. Direk kelimesi içinde aynı şey söylenildi.*” (SÜMER, 1999:169): (203-12), (209-12).

Aruk Candan: Tr. İ.+Tr. İ. (Aruk Candan), “*Depe Göz ile ilgili destanda geçiyor: Aruk Candan iki karındaşı Depe Göz elinde helak oldu". Burada birçok ihtimaller hatıra geliyor. Aruk ve Candan iki kardeşi de olabilir. Bu adın doğrusu belki Aruk Can zayıf yani can (ruh) idi. Aruk Candan bilhassa ad olarak bişey ifade etmiyor.*” (SÜMER, 1999:170)

Aruz: Tr. İ. (Aruz), “*Aruz, Aruz Koca, At Ağuzlu Aruz Koca*” (ERGİN, 1997.b:20). Anadolu'da Aruz adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Aruz adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:813). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:864); (KAÇALIN, 2004:100): (38-3), (63-2), (124-9), (126-1), (152-11), (214-8), (214-13), (215-3), (215-10), (217-9), (217-11), (218-1), (218-9), (218-9), (220-1), (221-12), (222-6), (223-1), (224-13), (224-13), (233-2), (235-5), (292-13), (293-11), (293-11), (293-13), (294-1), (294-4), (294-5), (294-8), (295-3), (295-10), (295-11), (295-11), (296-1), (296-2), (296-4), (296-6), (296-12), (296-13), (297-3), (297-4), (297-5), (297-12), (297-13), (298-1), (298-7), (298-9), (298-11), (299-7), (300-1), (300-2), (300-5), (300-6), (301-5), (301-7), (302-11), (302-13), (303-4), (303-8), (303-11), (304-1), (304-4).

Ata: Tr. İ. (Ata), “*Baba; dedelerden ve büyük babalardan her biri; kişinin geçmişte yaşamış olan büyükleri*” (GTS, 2011:179); “*Baba*”, (DRS); “*Baba; Bektaşî şeyhi*” (TRS, 2009:268). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:62-63): (3-1), (3-4), (3-7). Ayrıca bkz. Korkut mad.

‘Āyişe: Ar. Ī. (‘Āyişe), “Hz. Ayşe, rahat ve huzur içinde yaşayan” (ERGİN, 1997.b:30): (8-9), (46-5).

Ayna Melek: Far. Ī.+ Ar. Ī. (Āyīne +Melek), “Ayna: Işığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam, gözgü, mirat; Karagöz oyununda perde; doğramacılık ve yapıcılıkta çerçeve içine geçirilen tahta veya taş levha; atların diz kapağı; iyi bir durumda, yolunda; bir olayı, bir durumu yansıtan, göz önünde canlandıran olay, durum, şey; küreğin yassı uç bölümü; gemilerde işaretçi erlerin kullandığı dürbün; akıntı ve anaforun birleştiği yerde oluşan su burgacı; (GTS, 2011:207); Melek: Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte; terbiyeli, uysal kimse”. (GTS, 2011:1645). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:61-62): (9-12).

Bamsa: Tr. Ī. (Bamsa), “Bamsa, Bamsı Beyrek” (ERGİN,1997:37), bkz. Bamsı mad. :(76-10).

Bamsı: Tr. Ī. (Bamsı), “Bamsa, Bamsı Beyrek” (ERGİN,1997:37), bkz. Bamsa, Beyrek mad. Sümer’in nakline göre, “Beyrek’in ilk adı bir yerde Bamsam şeklinde de geçiyor . Fakat eski sözlük ve eserlerde Baaemsı ve Baaemsaa ile ilgili olabilecek herhangi bir kelimeye rastgelineemedi.” (SÜMER, 1999:170). Bamsı Beyrek ile ilgili bazı incelemeler için bkz. (ÖLÇER ÖZÜNEL, 2015:34-48); (ZALTIK ÖZKAN, 2010:81-90); (ÖZKAN, 1998:6): (67-11), (74-5), (76-11), (77-3), (79-5), (84-12), (97-2), (97-3), (97-4), (97-5), (97-6), (97-6), (97-7), (97-8), (97-9), (117-3), (117-12), (287-10).

Banı / Banu Çiçek: Far. Ī.+Tr. Ī. (Banu+Çiçek), “Banu: Kadın, hatun, hanım; prenses; hanımefendi; gelin; (KAS) :Çiçek: Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü; çiçek açan kır veya bahçe bitkisi; davranışları hafif, toplum kurallarına uymayan kimse; süblimleşme veya çiçeksime yoluyla elde edilen toz; irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık”. (GTS, 2011:541). Beyrek’in nişanlısıdır. (DEVELİ: 2006, 11). Sümer’in nakline göre, “Buradaki Banı’nın Farsça Banu(hanım) olduğu görülüyor. Bay Biçan Beg’in kızı ve Beyrek’in sevgilisi ve sonra karısı. Banı Çiçek, iyi bir binici, mahır bir okçuve güçlü bir güreşçi olarak tanıtılıyor. Çiçek, eski Türk kadınları tarafından çok taşınan adlardan biri olarak görülüyor.” (SÜMER, 1999:170): (77-10), (77-11), (78-6), (78-9), (78-10),

(78-13), (79-3), (79-10), (81-2), (82-6), (82-8), (84-12), (93-1), (95-2), (96-12), (97-10), (98-1), (98-8), (115-10), (116-4).

Basat: Tr. İ. (Basat), “*Basat, Aruz Oğlu Basat*” (ERGİN, 1997.b:38). Sümer’in nakline göre, “*Çok nadir bir ad. XVI. yüzyıldaki Erdelan hakimleri olan Kürd beylerinden birinin bu adı taşıdığını sanıyoruz. Bu da şüphesiz destanlardan geliyor. Destanların hemen her yerde Türkler ile birlikte yaşayan Kürdler arasında da tanındığını, sevildiğini ve hatta benimsendiğini biliyoruz. Basat, bas- fiilinden yapılmış bir isim gibi görünüyor. Kaşgarlı -t eki ile fiillerden isim yapıldığını yazıyor ve bununla ilgili olarak kaçut <<saldırış, hücum>>, kezüt<<elbise>> misallerini veriyor. Bu adın Arapça bisat'dan gelmiş olmasında düşünülebilir. Bisaaet, bilindiği üzere, yaygı, kilim, minder demektir. Basat Depe Göz'ü depeleyen kahramanın adıdır; Boz-Ok'ların başı Uruz Koca'nın küçük oğlu idi; Üç-OK, Boz-Ok karşılaşmasında onunda öldürülmüş olması muhtemeldir. Çünkü, Uruz Koca'dan sonra Boz-Ok'ların başında ağabeyi kıyan selçük'ün oğlu Delü Dünder görünüyor.*” (SÜMER, 1999:170). Anadolu’da Basat adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Basat adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:784). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:714-715); (TEZCAN, 2001:297); (FEYZİOĞLU, 2004:51-60): (214-5), (215-9), (217-12), (221-13), (222-1), (222-2), (222-7), (222-7), (222-4), (225-1), (225-1), (223-10), (225-3), (225-5), (225-9), (225-10), (225-11), (225-12), (226-1), (226-3), (226-13), (227-2), (227-4), (227-8), (227-10), (228-1), (228-4), (228-5), (228-10), (228-12), (228-13), (229-3), (229-5), (229-7), (229-10), (229-11), (229-12), (230-2), (230-4), (230-7), (230-8), (230-13), (231-1), (231-4), (231-5), (231-12), (232-10), (233-3), (233-4), (235-6), (234-12), (235-11), (236-1), (300-2), (300-5).

Başı Açuk Tatyan: Tr. İ. (?), (*Başı Açuk Tatyan?*), “*Başı Açuk Tatyan*”, (ERGİN, 1997.b:40). Toksoy’a göre, bu ad, yer adıdır. Nakline göre, “*Burası İmereti’dir. Merkezi Kutayıs’dır.*” (TOKSOY, 2008:126): (127-13).

Bay: Tr. İ. (Bay), “*Parası, malı çok olan, zengin (kimse); erkeklerin ad veya soyadlarının önüne getirilen saygı sözü; erkek*” (GTS, 2011:285). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:154-156); (CAFEROĞLU, 1959:67-69): (68-3), (68-8), (68-12), (68-12), (68-13), (69-5), (69-11), (70-2), (70-4), (70-5), (70-6),

(70-8), (70-13), (71-2), (71-7), (74-4), (74-5), (75-4), (75-5), (75-11), (76-4), (78-6), (79-5), (79-7), (81-2), (82-4), (82-6), (82-10), (86-13), (87-1), (87-5), (87-8), (88-2), (88-4), (91-4), (92-9), (95-11), (96-12), (97-10), (98-1), (119-8), (119-8), (122-5), (287-10).

Bayat: Tr. İ. (Bayat), “*Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri*” (GTS, 2011:285): (3-1).

Bayındır: Tr. İ. (Bayındır), “*Bayındır Han, Oğuz Türklerinin yirmi dört boyundan biri*” (GTS, 2011:286). Sümer’in nakline göre, “*Bayındır, bilindiği üzere, Yirmi dört oğuz boyundan biridir. Ak Koyunlu hanedanının bu boya mensup olduğunu biliyoruz. Bu adın destanlara Ak Koyunlu hanedanına yaranmak için, sonradan sokulmuş olması muhtemeldir. Esasen Bayındır Han’ın otağından çıktığı da görülmüyor. Ancak babasının adı olarak Gök Han değil Kam Gam adı veriliyor. Bu, nasıl izah edilebilir ? Kazan’ın Bayındır Han’ın güveyisi olduğu da söyleniyor.*” (SÜMER, 1999:171). Bayındır Han, boylar birliğinin başıdır. (DEVELİ: 2006, 10). Üstünoğlu’ya göre, “*Hanlar Hanı Bayındır Han, genellikle metinlerin başında anılır ve bir daha geçmez. Çünkü olayların gerisindedir, öne çıkarılmaz. Yetkileri olan ama kendi pek ortada olmayan gölge biri durumundadır.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:139). Anadolu’da Bayındır adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Bayındır adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:785). Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda Bayındır Han ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:114-115). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:682; 848); (SERTKAYA, 2004:138): (11-1), (11-4), (12-8), (12-8), (12-11), (12-12), (13-2), (13-12), (16-8), (16-9), (16-11), (19-5), (20-8), (20-10), (21-7), (21-9), (37-1), (38-9), (43-10), (61-12), (67-12), (68-3), (68-4), (68-4), (68-10), (69-6), (83-5), (83-9), (94-1), (94-9), (94-10), (94-13), (111-3), (122-4), (122-8), (151-9), (202-13), (203-4), (203-6), (203-6), (205-11), (206-5), (207-5), (213-9), (217-4), (217-13), (232-13), (236-5), (236-10), (237-4), (237-13), (238-1), (238-2), (239-8), (240-3), (240-12), (245-13), (246-1), (246-9), (250-11), (254-1), (254-2), (255-1), (270-6), (283-4).

big / beg: Tr. İ. (bey), “*Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü; erkek özel adları yerine kullanılan bir söz; eş, koca; as; erkek sıfatlarının hemen arkasına eklenir; aşığın*

çukur yüzünün arkasındaki yumru bölge; küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı; komutan; zengin, ileri gelen kimse, bay” (GTS, 2011:320); “*Beş taş oyununda dokunulmaması gereken taş; gülle oyununda en arkada oturan ve ilk oynayacak olan oyuncu; arı beyi, ana arı; saygı ifade eden bir hitap; efendi, bey, ağa beg: eşraf takımı*” (DS, 2009:646). Anadolu’da Bey adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Bey adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:780).Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88, 98, 100, 103, 105); (ÖZÇELİK, 2016:316; 441-442); (TEZCAN, 2001:152; 268; 309); (SERTKAYA, 2004:134); (SERTKAYA, 2004:138): (37-12), (244-5), (278-8), (279-9), (288-2), (295-13), (297-5), (302-9), (304-8).

beglik: Tr. İ. (beylik), “*Bey olma durumu; herkesin kullandığı, herkesin bildiği; basmakalıp; devletle ilgili, devlete özgü olan, devlet malı olan, mirî; bir tür küçük ve ince asker battaniyesi; rahat yaşama; merkeze tam bağlı olmayarak bir beyin yönetimi altındaki ülke, emîrlik, emaret, mirlik; hükûmet*” (GTS, 2011:324); “*Damızlık hayvan; köyün ortak malı, semiz sığır; tosun, burulmuş erkek dana; köylü tarafından ağalarına ekilen özel tarla; nişanlanacak erkek tarafından seçilen nişan takıcı kadınlar*” (DS, 2009:648); “*Bir beyin yönetimi altındaki ülke, küçük devlet: Anadolu Beylikleri, Eretna Beyliği, Erdel Beyliği gibi; mîrî, devlete özgü, resmî*”: (112-5).

Begil: Tr. İ. (Begil), “*Begil*” (ERGİN, 1997.b:42). Sümer’ göre, “*beg-i-l <<beg gibi>>. Begil beylerden, Emren'in babasının adıdır. Gerek kendisi gerek oğlu Salur Kazan'ın devrinde yaşamış gibi gösterilir.*” (SÜMER, 1999:171). Anadolu’da Begil adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Begil adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:786): (236-4), (237-5), (237-6), (238-2), (238-3), (238-5), (238-8), (238-10), (239-3), (239-4), (239-6), (239-7), (240-8), (241-7), (241-9), (241-11), (241-13), (242-11), (243-7), (243-12), (244-2), (244-5), (244-8), (244-9), (244-10), (245-8), (247-5), (247-12), (247-13), (248-1), (248-1), (248-3), (248-3), (250-2), (250-4), (250-4), (250-5), (250-5), (250-6), (250-6), (250-6), (250-6), (250-7), (250-9), (250-10), (251-1), (251-2), (251-5), (254-6).

Begrek: Tr. İ. (Begrek/Beyrek), bkz. “*Beyrek*”: (270-9).

Bekir: Ar. İ. (Bekir), “Hz. Ebu Bekir, sabahları erken kalkmayı alışkanlık edinen kimse” (KAS), bkz. Ebubekir.

Beyrek: Tr. İ. (Begrek/Beyrek), bkz. “Begrek”. Sümer’in nakline göre, “*Tam nüshada (Dresden) birçok yerde Bayrak eksik nüshada (Vatikan) çok defa Baryek, bazen onda da Baryek. Bunlar müstensihin hataları mıdır ? Diğer taraftan bu ad beg'den gelse idi begreg şeklinde yazılacak idi. Beg kelimesinin bey şeklinde söylenişi eskiden ancak Kıpçak Türkçesi için söz konusu olabilir. Türkiye Türkçesinde, şimdi bile, bilindiği gibi, beg ancak İstanbul ağzında ve okumuşlarca bey şeklinde söylenir. Anadolu'da ise kelime beg ve beğ şekillerinde telaffuz ediliyor. Bu sebeplerden dolayı kelimenin aslının beg-rek olduğunda şüphe etmek, bize göre, yerindedir. Beyrek , Boz-Aygırlı lakabı ile anılır. Bir yerde ona "Boz Oğlan" bir defa da Boz Atlu deniliyor. Beyrek pek yakışıklı ve anlaşıldığına göre , temiz yaratılışlı bir genç olduğundan herkesçe seviliyor ve bu yüzden kendisine Oğuz'un imrenesi deniliyordu; yakışıklılığından dolayı yüzünde peçe (nikab) ile dolaştığı söylenir. Eski Türklerde böyle bir geleneğin varlığına dair tarihi bilgiye sahip değiliz. Beyrek için "yedi kızın umudu" da deniliyor. Buradaki "yedi kız"dan maksat onun kız kardeşleridir. Çünkü onlar Beyrek'in bir gün çıkıp gelmesini bekliyorlardı. O yakışıklılığı, iyi kalpliliği, ince davranışları ile Kazan Beg'in Inak'ı(müşahib, nedim) olmuştu. Destanımıza göre Üç-Oklar ve Boz-Okların araları açıldığı esnada, Boz-Oklar'ın başı Uruz Koca tarafından hile öldürülmüştür. Fakat onun savaş esnasında veya Basat'ın yaptığı bir baskın sırasında ölmüş olması da muhtemeldir. Bayburd şehri civarındaki bir yer onun mezarı olarak gösterilir.” (SÜMER, 1999:172). Anadolu’da Beyrek adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Beyrek adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:786-787). Saltık Özkan’a göre “*Anadolu, Azerbaycan, Türkmenistan anlatılarında sıkça kullanılan ve Beyrek deyişleri olarak günümüzde halen anlatılan hikâyelerin ilhamı bu kişi adıdır. Toplumsal duyarlılığı yaratma ve hikâyenin manzum bölümlerinde büyük destanlara has ağıt formundaki söyleme geleneği bu ad üzerinden bir çeşit terminoloji kazanmıştır demek mümkündür.*” (SALTİK ÖZKAN, 2010:81-90). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88): (38-11), (62-6), (67-11), (76-11), (77-2), (77-3), (77-10), (78-3), (78-7), (79-1), (79-2), (79-4), (79-6), (79-7), (80-1), (80-2), (80-3), (80-6), (80-8), (80-9), (80-9), (80-13), (81-2), (81-7), (81-8), (82-1), (82-7), (82-10), (84-12), (86-3), (87-4), (90-6), (90-8), (90-9), (90-11), (91-4), (91-6), (91-9), (91-12),*

(91-13), (92-4), (93-1), (93-8), (93-10), (93-11), (93-13), (94-3), (94-8), (94-11), (95-7), (95-9), (95-10), (95-12), (96-3), (96-3), (97-12), (98-2), (98-11), (98-12), (99-1), (99-6), (99-9), (99-12), (99-13), (100-4), (100-5), (102-3), (100-12), (100-12), (101-1), (101-9), (101-11), (101-12), (101-13), (102-4), (102-6), (102-13), (103-4), (103-5), (103-6), (103-8), (104-8), (104-8), (104-9), (104-10), (104-11), (104-11), (104-13), (104-13), (105-1), (105-2), (105-3), (105-3), (105-5), (105-6), (105-8), (106-2), (106-4), (106-10), (106-11), (107-1), (107-3), (107-5), (107-7), (107-8), (107-10), (107-12), (108-2), (108-6), (108-13), (109-9), (109-13), (110-1), (110-6), (110-8), (110-10), (110-12), (112-2), (112-6), (112-13), (113-6), (113-9), (114-2), (115-8), (115-12), (116-6), (116-6), (116-8), (116-12), (117-3), (117-3), (117-6), (117-12), (117-13), (118-1), (118-1), (118-2), (118-9), (118-10), (119-7), (119-11), (120-1), (120-6), (120-7), (120-8), (120-10), (120-10), (120-12), (121-10), (121-12), (122-5), (122-8), (122-11), (123-1), (152-2), (181-2), (251-1), (287-4), (287-7), (287-10), (288-2), (288-4), (288-7), (288-8), (288-9), (288-10), (292-8), (296-7), (296-10), (296-11), (296-11), (296-13), (297-1), (297-2), (297-4), (297-4), (297-12), (297-13), (297-13), (298-8), (298-10), (298-11), (298-12), (299-1), (299-2), (299-2), (299-7), (299-8), (299-12), (300-8), (300-9), (300-13), (301-1), (301-4), (301-6), (301-7), (304-3).

Bican / Bıcan Beg: Tr. İ. (Bican), Sümer'in nakline göre, “*Bu adın bıcan şeklinde okunması daha doğru olsa gerektir. Çünkü, bu adın çıktığı fiil, bıç- şeklinde söyleniyordu. Nitekim adın yazılış şeklide görüldüğü üzere , bunu doğruluyor. XV. yüzyıldaki Osmanlı emirlerinden Hamza Paşa'nın babasının adı da Bıçarolup bu ad mezar kitabesinde Bıcar şeklinde yazılmıştır. Bıcan Beg Boz-Oklardan idi; zengin olduğu için "bay" lakabı ile anılıyor: Bay Bıcan Beg. Bu lakabın addan sonra yer almaması beg ünvanının bulunmasından ileri gelmiş olabilir.*” (SÜMER, 1999:172). Anadolu'da Bican adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Bican adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:787): (69-11), (70-2), (70-6), (78-6), (79-7), (81-2), (82-6), (91-4), (96-12), (97-10), (98-1).

big: Tr. İ. (bey), “*Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü; ekek özel adları yerine kullanılan bir söz; eş, koca; as; erkek sıfatlarının hemen arkasına eklenir; aşığın çukur yüzünün arkasındaki yumru bölge; küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı; komutan; zengin, ileri gelen kimse, bay*” (GTS, 2011:320). Ayrıntılı okuma denemeleri

için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88): (6-8), (6-8), (11-5), (11-13), (12-1), (12-6), (15-6), (15-13), (16-12), (18-6), (22-9), (24-7), (27-1), (31-5), (32-2), (37-10), (37-11), (37-8), (38-8), (38-12), (38-13), (39-4), (39-9), (39-10), (39-12), (39-13), (40-5), (41-4), (43-8), (45-2), (45-4), (45-9), (49-6), (51-1), (52-4), (52-10), (53-2), (54-1), (54-13), (60-8), (60-9), (60-12), (62-5), (62-9), (62-10), (63-1), (63-3), (63-11), (64-1), (64-12), (64-13), (64-13), (65-2), (65-11), (66-2), (66-3), (66-4), (66-11), (68-3), (68-4), (68-7), (68-8), (68-12), (68-12), (68-13), (69-2), (69-5), (69-8), (69-10), (69-11), (69-12), (70-1), (70-2), (70-2), (70-4), (70-6), (70-6), (70-7), (70-8), (71-7), (72-5), (72-7), (73-8), (74-2), (74-4), (75-4), (75-6), (75-12), (76-2), (76-4), (76-12), (77-1), (78-2), (78-4), (78-4), (78-6), (78-6), (78-12), (78-12), (79-5), (79-7), (81-7), (82-6), (82-10), (82-11), (82-12), (83-1), (85-9), (87-1), (87-5), (87-8), (88-2), (88-4), (91-3), (91-4), (92-10), (92-12), (93-7), (93-11), (94-12), (95-9), (95-11), (96-6), (97-4), (98-10), (101-10), (102-9), (108-3), (108-10), (108-11), (110-6), (110-9), (110-10), (111-11), (111-11), (111-12), (111-13), (112-5), (112-11), (113-4), (113-6), (113-8), (117-2), (119-7), (119-7), (119-8), (119-9), (120-11), (120-13), (121-1), (121-3), (121-7), (121-10), (121-10), (121-11), (122-5), (123-8), (123-8), (123-9), (124-4), (125-10), (126-9), (127-1), (127-1), (127-2), (127-7), (127-12), (129-11), (132-1), (133-2), (133-8), (135-10), (135-10), (135-12), (136-6), (136-13), (137-3), (137-7), (137-12), (142-5), (143-12), (146-6), (147-4), (152-1), (152-5), (152-11), (152-12), (153-6), (153-6), (153-6), (154-8), (155-1), (157-4), (174-4), (176-6), (178-2), (181-12), (186-11), (191-5), (193-10), (194-12), (195-11), (197-11), (198-1), (198-2), (199-2), (201-8), (201-13), (203-3), (205-5), (206-6), (206-7), (207-5), (207-6), (207-8), (209-2), (209-10), (209-3), (210-10), (212-11), (212-7), (213-3), (213-4), (215-1), (217-5), (223-2), (224-13), (225-12), (225-4), (225-5), (225-6), (233-11), (233-13), (235-13), (235-8), (238-6), (236-8), (239-3), (239-4), (239-13), (240-12), (240-4), (241-3), (243-6), (243-9), (245-8), (246-1), (246-1), (246-2), (250-12), (250-12), (251-1), (255-2), (255-2), (255-3), (255-4), (255-6), (255-12), (258-5), (259-7), (260-11), (272-3), (273-1), (273-1), (273-9), (273-11), (273-12), (274-2), (274-6), (274-9), (275-9), (275-13), (276-10), (277-4), (279-2), (280-5), (280-8), (280-9), (281-5), (281-8), (282-10), (284-7), (285-13), (285-13), (286-3), (288-10), (289-9), (290-3), (290-4), (291-4), (292-1), (292-13), (293-1), (293-3), (293-5), (294-13), (295-3), (295-5), (295-6),

(295-8), (295-9), (295-13), (296-2), (296-3), (296-4), (296-6), (296-6), (297-3), (297-12), (298-4), (298-10), (298-13), (299-8), (300-12), (301-10), (301-11), (301-2), (302-8), (302-11), (304-1)

biglik: Tr. İ. (beylik), “*Bey olma durumu; herkesin kullandığı, herkesin bildiği; basmakalıp; devletle ilgili, devlete özgü olan, devlet malı olan, mirî; bir tür küçük ve ince asker battaniyesi; rahat yaşama; merkeze tam bağlı olmayarak bir beyin yönetimi altındaki ülke, emîrlik, emaret, mirlik; hükûmet*” (GTS, 2011:324): (18-8), (18-12), (19-8), (35-9), (41-12), (57-7), (161-10).

Boğaç: Tr. İ. (Boğaç), “*Boğan; boğaya benzeyen; Dede Korkut hikâyelerinde geçen bir kahraman adı; küçük yaşta bir boğayı öldürdüğü için bu ad verilmiştir*” (GTS, 2011:370). Anadolu’da *Boğaç* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Boğaç* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:787). Bu isimle ilgili geniş anlatı için bkz. (UÇ, 2003:47-56): (10-13), (19-7), (32-2), (32-7).

Boğaçuk: Tr. İ. (Boğaçuk/Buğaçuk), “*Boğaçuk Melik*”: (65-8), (153-12).

Boğazca: Tr. İ. (Boğazca/Boğazça), “*Boğazça Fatma*”. Ayrıca bkz. (AYDEMİR, 2010:5) (114-10), (115-2), (115-6).

Budağ: Tr. İ. (Budak/Budağ/Kara Budak), Sümer’in nakline göre, “*Çok defa kara Budak, bir defa da deli budak olarak anılır. Destanlarımıza göre Kara Budak Kara Göne-Güne’nin oğlu ve Kazan Beg’in yegeni ve damadıdır. Budak adı XV. ve XVI. yüzyıllarda Anadolu da çok kullanılmış adlardan biridir.*” (SÜMER, 1999:172). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:148; 153): (38-2), (61-10), (65-2), (65-8), (68-5), (97-3), (108-10), (108-13), (121-9), (121-11), (153-7), (153-12), (205-6), (205-7).

Buğaç: Tr. İ. (Buğaç, Boğaç), Sümer’in nakline göre, “*Bazan Bugaç Han. Buradaki -ç, ota-ç ana-ç ve eke-ç kelimelerinde görülen manayı kuvvetlendirme eki olabilir: buga-ç. Buna göre Bugaç, Buga gibi (güçlü) anlamına gelir. Bundan başka, bilindiği üzere, bir de -ac, -eç şekillerindeki, sevgi ve şevkat da ifade eden küçültme eki vardır: begeç=beg-eç kelimesinde görüldüğü gibi. Bu takdirde bogaç "bogacık, bogacağız" demek olur.*

Bugradan bunun gibi yapılmış bir ad(bugraç), eserin Samaniler ve Gazneliler bölümünde görülecektir. Bugaç, Dirse Han'ın oğludur: buga öldürdüğü için bu yiğitlik adı (er at), yapılan bir törenle, Dede Korkut tarafından kendisine verilmiştir.” (SÜMER, 1999:172). Ayrıca bkz. (UÇ, 2003:47-56): (10-13),(19-7), (32-2), (32-7).

Buğaçuk: Tr. İ. (Buğaçuk, Boğaçuk, Buğaçuk Melik), “*Buğaçuk Melik*”, (ERGİN, 1997.b:60): (65-8) (153-12).

Burla: Tr. İ. (Burla/Burla Hatun), “*Burla Hatun, Kazan'ın karısı*” (ERGİN, 1997.b:62): Sümer'in nakline göre, “*Burla, bilindiği üzere Kıpçak Türkçesinde üzüm demektir. Bu husus onun Kıpçaklar'dan bir beyin kızı olduğu ihtimalini düşündürüyor. Şecere-i Terakime'de Burla Hatun'un Sündün Bay'ın kızı olduğu söylenir. Lakabı her iki eserde de "boyu uzun" dur: XVII. yüzyılda Derbent'de Burla Hatun'un kırk ayak uzunluğundaki mezarının, Urmiye kalesi civarında bulunduğu inanılıyordu.*” (SÜMER, 1999:173). Okuma denemesi için bkz. (KAÇALİN, 2004:95): (39-8), (48-12), (52-5), (52-6), (53-4), (55-5), (58-12), (59-7), (113-4), (113-7), (115-9), (136-4), (149-6), (154-1).

Büre: Tr. İ. (Büre/Kam Büre), “*Kam Büre*”. Sümer'in nakline göre, “*Destanlarda bir defa geçiyor. Buradaki Kam, herhalde şaman demek olan kam, Büre de pire olmalıdır. Destanlarımızda pire daimi büre şeklinde yazılıyor. Bu ad aslında bir şamanın adı olabilir. Bu şamanın hatırası ile bu ad, Beyrek'in babasına konmuş olacaktır. Kam Büre Beg, destanda daha ziyade Bay Büre Beg diye anılır. "Bay'ın" ona zenginliğinden dolayı verildiği anlaşılıyor: kaydedildiği gibi Beyrek'in babası idi.*” (SÜMER, 1999:178). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:410-411); (TULUM, 2015:73-81); (AYDEMİR, 2010:5): (67-11), (68-4), (68-8), (68-12), (68-12), (68-13), (69-5), (70-4), (70-6), (70-8), (70-13), (71-2), (71-7), (74-4), (74-5), (75-4), (75-5), (75-12), (76-4), (79-5), (82-4), (82-10), (86-13), (87-1), (87-5), (87-8), (88-2), (88-4), (92-9), (95-11), (119-8), (119-9), (122-5), (287-10).

Can Kız: Tr. İ. (Can+Kız/Çan Kız), “*Can Kız*”: (9-12).

Can Paşa: Tr. İ. (Can+Paşa/Çan Paşa), “*Can Paşa*”, : (9-12).

Çekür: Tr. İ. (Çekür/Kara Çekür), “Kara Çekür”. Sümer’in nakline göre, “Çökür-fiili bilindiği üzere <<çökertmek>> demektir. Ancak destanlarımızda Çökür- başka imla ile yazılıyor: Çökerdi. bir de diken anlamında çöğür kelimesi olduğu gibi, telli sazlardan biri de yine aynı adda (yani çöğür) anılır. Fakat Çekür ve Çekir şeklinde bir isme hiçbir yerde rastgelineemedi. Kara Çekür adı bir defa geçer. Onun oğlu Kırk Kınuk ile birlikte peçe (nikab) ile gezdikleri söylenir. Çünkü, baba-oğul da , Beyrek ve Kanturalı gibi "cemal ve kemal iyisi" yani yakışılı insanlar idiler.” (SÜMER, 1999:179). bkz. Kara Çekür mad. : (181-2).

Çeşme: Tr. İ. (Çeşme/Ağ Melik Çeşme), “Ağ Melik Çeşme”. Sümer’in nakline göre, “Düşman beylerinden; aşağıda görüleceği üzere, bu düşman beylerinin adlarının hepsi veya pek çoğu Türkçedir. Kıpçak (kıfçak) kanklı beylerinin Harizm-Şahlar devrinde melik ve han ünvanlarını taşıdıkları biliniyor. Onların han ünvanı gibi, melik ünvanınıda XI. yüzyıldaki Cend hakimi Şah Melikten itibaren taşımaya başladıkları da düşünülebilir. Buradaki çeşme bildiğimiz Farsça kelime olmalıdır. Ancak bununda doğrusunun da ne olduğunu kestirmek benim için mümkün olmamıştır. Ag Melik'in olaylar sahnesinde herhangi bir rolü yoktur. Oğuz beylerinden Eylik Koca oğlu Alp Eren ögölürken onun Ag Melik Çeşme'nin kızını nikah ettiği söylenir.” (SÜMER, 1999:169): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:399-400): (63-9), (209-6): (63-9).

Çiçek: Tr. İ. (Çiçek/Banu-Banı Çiçek), bkz. Banı/Banu mad. : (77-10), (77-11), (78-6), (78-9), (78-10), (78-13), (79-3), (79-10), (81-2), (82-6), (82-8), (84-12), (93-2), (95-3), (96-12), (97-11), (98-1), (98-8), (115-10), (116-4).

Dede: Tr. İ. (dede), “Torunu olan erkek, büyükbaba, büyük peder; büyükbabadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri; Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen unvan; yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü” (GTS, 2011:604). Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda Dede Korkut ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:114-115). Okuma denemeleri için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:62-63); (AYDEMİR, 2010:7) >Dede, >Dede Korkut, >Dedem, >Dedem Korkut: (3-10), (5-3), (6-1), (6-10), (18-7), (18-9), (18-10), (35-10), (66-9), (76-3), (83-2), (83-3), (83-8), (83-10), (84-1), (84-3), (84-8), (84-12), (85-2), (85-4),

(85-5), (85-6), (85-7), (85-10), (85-10), (85-12), (86-4), (86-6), (86-6), (86-13), (87-1), (87-2), (87-3), (87-6), (87-8), (88-2), (88-3), (88-4), (88-7), (88-12), (88-12), (89-5), (89-6), (89-8), (89-11), (89-11), (89-13), (90-1), (122-12), (154-12), (170-9), (202-2), (207-11), (213-11), (215-5), (220-7), (220-8), (220-12), (221-1), (221-3), (235-9), (236-11), (237-2), (237-7), (254-4), (269-1), (272-8), (283-5), (291-13), (304-6).

Delü: Tr. İ. (deli), “*Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun; coşkun, azgın (hayvan, duygu vb.); davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgın*” (GTS, 2011:615). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:833-835): (82-9), (109-6), (110-11), (111-13), (112-11), (113-5), (113-9), (113-13), (114-1), (114-9), (114-11), (115-6), (115-12), (115-12), (116-4), (156-5), (157-12), (158-1), (159-3), (159-7), (159-9), (161-11), (162-12), (166-11), (167-3), (250-1), (254-13), (257-7), (264-11), (266-10), (266-12), (267-3), (279-4). Bu sözcük Dede Korkut’ta bir kısım kahramanların lakapları olarak da karşımıza çıkar. Anadolu’da *Deli* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Deli* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:791) Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma çalışmaları için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:70-72); (KOCAKAPLAN, 2004:18-24): >*Deli Dünder* >*Delü Dumrul* >*Deli Karçar*: (38-1), (61-4), (64-13), (65-1), (65-6), (65-8), (82-9), (83-4), (83-12), (84-3), (84-13), (85-2), (85-3), (85-5), (85-6), (85-8), (85-9), (85-11), (85-13), (86-5), (86-7), (87-2), (87-6), (87-7), (88-8), (88-9), (89-2), (89-3), (89-4), (89-8), (89-11), (89-12), (90-2), (93-9), (94-1), (96-10), (97-2), (108-12), (110-11), (112-4), (114-12), (121-7), (121-11), (151-7), (152-8), (155-13), (156-1), (156-12), (157-2), (157-5), (157-10), (158-3), (158-5), (158-7), (158-7), (159-11), (160-1), (160-7), (161-1), (161-13), (162-4), (162-11), (162-13), (163-2), (163-3), (163-5), (163-8), (164-2), (165-3), (165-9), (166-9), (166-10), (167-2), (170-4), (170-5), (170-8), (170-10), (206-9), (207-2), (210-1).

Demür Güçi: Tr. İ. (Demir Güçi), “*Demir Güçi*”. Sümer’in nakline göre, “*Belki demir gibi güçlü. Karaçuk Çoban’ın iki kardeşinden biri: Kazan’ın sürüsünü düşmana vermemek için şehit düşmüştü.*” (SÜMER, 1999:173). Anadolu’da *Demir Güçi* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Demir Güçi* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:789)

Depe Göz: Tr. İ. (Depegöz/Tepegöz), “*Tepegöz*”. Sümer’in nakline göre, “*Oğuzeli’ne felaket getirmiş ve destanımıza göre, bu ili günde iki adam ve beş yüz koyun vermek zorunda bırakmış olağanüstü yaratık. Depe Göz, aslında, daha önce söylediğimiz gibi, bize göre, Oğuzların bilhassa Boz-Ok kolunu ağır yenilgilere uğratmış bir Kıpçak Beyi’nin lakabıdır. XIV. yüzyılın başlarında bu adı veya lakabı taşıyan bir Memlük emirini tanıyoruz: Depe Göz et- Tugruli.*” (SÜMER, 1999:173). Depegöz/Tepegöz, Dede Korkut hikâyelerindeki en önemli karakterlerden birisidir. Yaratığın evrendeki durumu ve yeri, olayların kurgulanmasında retorik bir görev üstlenir. Bu ve buna benzer varlıklar, tüm dünya edebiyatında farklı formlarda karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin, von Diez, *Denkwürdigkeiten von Asien* adlı çalışmasında, Dede Korkut’taki ‘*Tepegöz*’ hikâyesini ‘*Der neuendeckte Oughuzische Cyklop*’ başlığıyla yayınlamış, *Tepegöz tipi ile Homeros’un Odysseia eserindeki Polyhemos tipini karşılaştırmış ve sonuç olarak Yunanların, Tepegöz söylencesini Doğu edebiyatından aldıklarını ileri sürmüştür.* (BİNYAZAR: 2011, 214). Ayrıca bkz. (KÖROĞLU, 1998:39-46) >depe+göz: (218-9), (227-10) (214-5), (218-1), (218-11), (218-13), (219-6), (219-9), (219-12), (220-2), (220-3), (220-5), (220-6), (220-8), (220-9), (220-11), (221-2), (221-5), (225-6), (225-8), (225-9), (225-10), (226-8), (226-9), (226-10), (226-12), (227-1), (227-2), (228-2), (228-2), (228-5), (228-12), (228-13), (229-3), (229-4), (229-5), (229-6), (229-8), (229-10), (229-12), (230-1), (230-1), (230-2), (230-3), (230-6), (230-7), (230-11), (230-12), (230-13), (231-11), (231-12), (231-13), (232-1), (232-6), (232-10), (233-3), (233-10), (234-4), (234-13), (235-1), (235-7), (235-8).

Direk Tekür: Tr. İ. (Direk/Direk Tekür), Sümer’in nakline göre, “*Arşun oğlu. Düzmurd kalesi beyi. Bu aslında direk Melik olabilir. XII. yüzyılda Alp Direk adlı bir Kıpçak beyini tanıyoruz.*” (SÜMER, 1999:173): (203-12), (209-12).

Dirse Han: Tr. İ. (Dirse/Dirse Han), Sümer’e göre, “*Oğuz beylerinden ve I. destanın kahramanı Bugaç’ın babası. Dirse’nin ne anlama geldiğini bilemiyorum. Bu adın yanında daima Han ünvanı görülüyor. Bundan dolayı aslında bunun bir Kıpçak büyüğünün bir adı olduğunu düşünebiliriz. Sonra herhangi bir sebeple Bugaç’ın babasına konulmuş olabilir.*” (SÜMER, 1999:173). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:136; 137): (10-13), (12-1), (12-7), (12-9), (12-11), (13-4), (13-6), (15-2), (15-3), (15-10), (17-2), (17-5), (18-12), (19-8), (20-1), (20-2), (20-8),

(20-12), (21-1), (21-7), (21-10 (21-11), (22-10), (23-7), (23-11), (24-3), (24-5), (24-9), (24-10), (24-13), (25-3), (25-7), (26-1), (26-10), (26-12), (27-2), (30-5), (30-9), (30-11), (30-12), (31-1), (31-2), (31-3,4), (31-4), (31-5), (32-10), (33-1), (35-8).

Döger: Tr. İ. (Döger), “*Döger, Düger*”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:597-602): 152-9.

Duha Koca: Tr. İ. (Duha/Doha Koca), Sümer’e göre, “*Buradaki Doha'nın aslı pek muhtemel olarak toka idi. Fazla olarak Uygur vesikalarının birinde Toka şahıs adının geçtiği bildiriliyor. Kaşgarlı'daki <<kemer tokası>> demek olan toku'dan geldiği kabul edilir. Toka'nın bunun yanında <<bağlanacak sağlam bağ>> gibi, buna yakın manalar taşınması ve hatta başka bir yerden gelmiş olması da mümkündür. Doha Koca bundan sonra sözü edilecek olan Deli Dumrul'un babasının adıdır.*” (SÜMER, 1999:173). Anadolu’da Duha adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Duha adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:791). Okuma denemesi için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80): (155-13), (156-1).

Dumrul: Tr. İ. (Dumrul/Domrul), Sümer’e göre, “*Deli Dumrul'un kendisinin bir eşine rastgelinmediği gibi, adı da başka bir yerde görülemiyor, sözlüklerde de böyle bir kelime bulunmuyor. Yalnız Kaşgarlı'da tomur- fiili vardır. Bu fiil <<ağacı sırk gibi değirmice kesmek>>anlamına geliyor. Bundan başka yine orada ayakkabıcıların üzerinde gön ve sahtiyen kestiklerikütük gibi kesilen ağaca da <<tomrum yığaç>>deniliyordu. Yani anlaşılacağı üzere tomrum (tom-r-u-m) yugaç, tomruk (tomru-k) demek oluyor ve her ikisidedeğişik ekler ile yapılmış aynı manayı ifade eden isimler gibi görünüyor. Domur- fiilinin ikinci manası<<tomurcuklanmak>>tır. Domur da isim olarak tomurcuk anlamını ifade ediyor. Bunun yanında yöre yöre olmak üzere , domurcuk, domurcak, domurcoh, durumcak sözlerinin kullanıldığı görülüyor. Hatta yine bu anlam için(yani tomurcuk), domburcuk, dombulcak kelimeleri de kullanılıyor.*” (SÜMER, 1999:174). Binyazar’a göre de, “*Hikâyelerde geçen Deli Dumrul karakteri, kişinin kendine olan aşırı güvenini, karşısındakini küçümsemenin bir sonucu ortaya çıkabilecek sağlıksız bir ruh halini göstermektedir. Böyle bir karakteri besleyen toplumsal statü, içerisindeki kazanç merkezli yapay kahramanı da doğurmuş olur. Eski Türk geleneğindeki gönlü yüce tutma, herkesin kalbini kazanma gibi öğretilere bu*

yönüyle karakter ters bir görünüm kazanmaktadır.” (BİNYAZAR: 2011,206) Dumrul ile Yunan mitolojisindeki Alkestis arasında da bazı tematik benzerlikler mevcuttur. (BİNYAZAR: 2011,207). Ayrıca bu adla ilgili olarak bkz (ERCİLİSUN, 1998:13-16); (YAZICI, 2010:87-99); (FEYZİOĞLU, 2004:51-60); (ABDULLA, 2004:1-6); (SİNA, 2004:225-235). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:612-613); (TEZCAN, 2001:234-236): (155-13), (156-2), (156-12), (157-3), (157-5), (157-10), (157-11), (158-3), (158-7), (158-7), (159-11), (160-1), (160-7), (162-1), (162-4), (162-11), (163-1), (163-2), (163-3), (163-5), (163-8), (164-2), (165-3), (165-9), (166-10), (167-2), (170-8), (161-1), (158-5), (166-9), (170-4), (170-5), (170-10).

Dundar: Tr. İ. (Dundar/Dündar), “*Dündar*”, Sümer’e göre, “*Bu, eğer yanılmıyorsam, yalnız Türkiye Türkleri’ne mahsus isimlerden biridir. Bu adı ilk taşıyan şahıslar XIII. yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarında görülüyor: Dundar Beg(Ertuğrul Bey’in kardeşi, Osman Bey’in amcası);Felekreddin Dündar Beg (Hamid Oğulların’ndan). Adın kaynaklardaki yazılış şekilleri de destanlarımızdakilerden farksızdır. Dündar destanlarımızda daima "deli" sıfatı ile anılır;Uruz Koca’nın torunu, Kıyan selçük’ün oğlu ve boz-Oklar’ın başı idi. Dedesinden sonra Boz-Oklar’ı Salur Kazan’ın katında Delü Dündar temsil etmiştir. Orunda (mevki sırası) Kazan’dan sonra gelir; Şökli Melik ile yapılan savaşta Oğuz ordusunun sağ koluna kumanda etmiştir. Delü Dündar’ın Salur Kazan’ı atından üç kere yıktığı söylenir. Bu, Üç-Oklar ile Boz-Oklar arasında başka bir vuruşmanın yapılmış olduğunu akla getiriyor.*” (SÜMER, 1999:175). Anadolu’da *Dündar* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Dündar* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:791). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:138):(61-4), (93-9).

Dülek / Dölek Evren: Tr. İ. (Dülek/Dölek), “*Dülek/Dölek Evren*”, Sümer’e göre, “*Dölek>tölek, gönlü sakın kişi demektir. Bunun tölek şeklinde Uygurlar ve Moğollar arasında da ad olarak kullanıldığı biliyoruz. Evren’e gelince, bu da daha önce görüldüğü gibi, ejderha ve büyük yılan anlamına geliyor. Dölek (Dülek)Evren’in lakabı <<Dönebilmez>>idi,yani geriye dönmez giriştiği işten vazgeçmez. Dölek Evren’in Eylik Koca’nın oğlu olduğunu ve Boz-Ok beylerinden idiğini de biliyoruz. Onun Ag Melik Çeşme kızını nikah ettiği , Sug Sandal Melike kan kusturduğu söylenir. II. Destandaki Alp Evren de Dölek Evreni ifade ediyor*”. (SÜMER, 1999:173). Anadolu’da

Dölek adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Dölek* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:790). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:80); (TEZCAN, 2001:145-146): (206-11), (210-6), (250-13), (288-12), (289-2), (289-5), (295-5).

Düzen: Tr. İ. (Düzen), “*Düzen, <<doğru hale getiren, düzenleyen>> demek olan tüz-fiilinden -en eki ile yapılmış bir ad. Düzen Alp Rüstem'in babasının adıdır.*” (SÜMER, 1999:176). Kadın adıdır. bkz. *Düzen oğlu Alp Rüstem*. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:303-304); (AYDEMİR, 2010:5): (219-9), (250-13), (289-10), (290-1)

Ebû Bekir Şıddık : Ar. İ. (Ebû Bekir Şıddık), “*İlk halife Ebubekir*”, (ERGİN, 1997.b:102): (6-13).

Egrek: Tr. İ. (Egrek/Eğrek), “*Egrek, Uşun Koca oğlu Egrek*” , (ERGİN, 1997.b:102). Sümer'in nakline göre, “*KİH'de "deve yatağı, koyunun eğlendiği yer" anlamında bir egrek kelimesi geçiyor. Gerçekten Anadolu'da aynı kelime yaygın bir şekilde kullanılıyor ve bazı yerlerde eyrek şeklinde de söyleniyor: manası <<hayvanların öğle sıcaklığında dinlendikleri yer >> , hatta <<eğlence yeri>> gibi, asıl manası ile yakından ilgili manalar da taşıyor. İşte kahramanımız Egrek böyle bir yerde doğmuş olduğu için bu kelime ad olarak konmuş olabilir. Egrek, söylenildiği gibi, Uşum Koca'nın oğlu idi. Uzun bir müddet Kara Tekür'ğn Alınca kalesinde tutsak kaldıktan sonra kardeşi Segrek'in yardımı ile tutsaklıktan kurtulmuştu:Alınca (Alıncak) kalesi hiçbir zaman Gürcü ve diğer bir Hristiyan kavmin eline geçmemişti. Burası mevki ve yapılışının hususiyetleri dolayısı ile zaptedilmesi için uzun bir kuşatma isteyen kalelerden biri idi. Destanlarımızda yer alması onun bu vasfından ileri geliyor. Celayir Sultan Ahmed'in (ölümü: 1410) hazinesi burada korunuyor. Timur'un bu kaleyi, ancak çok uzun bir zaman kuşattırdıktan sonra eline geçirebildiği biliniyor.*” (SÜMER, 1999:176). Anadolu'da *Eğrek* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Eğrek* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:793). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:342-343): (254-13), (255-9), (255-11), (256-13), (258-2), (258-2), (258-12), (266-9), (266-13), (267-3), (267-4), (267-6), (269-7), (270-11), (271-2).

Emen: Tr. İ. (Emen), “bkz. *Bügdüz* mad. Sümer’e göre, “Herhalde em- en, em- fiilinden isim-fiil (partisip). Kendisinden çok defa *Bügdüz Emen* olarak söz edilir. *Bügdüz*, bilindiği üzere, Oğuz boylarından biridir. Fakat destanlarımızda *Bügdüz Emen Boz-Ok*lar’dan gösteriliyor. Halbuki *Reşideddin’e* göre *Bügdüz*, Oğuzlar’ın Üç-Ok koluna mensuptur. *Emen Beg’in* lakabı “bıyığı kanlıdur”. Onun Mekke’ye gidip Peygamber’in yüzünü gördüğü ve sahabesinden olduğu söylenir; *Bügdüz Emen*, *Uruz Koca’dan* sonra olamk üzere, *Boz-Ok*lar’ın büyük beylerinde biri olarak görünür. Onun aynı zamanda *Yigenek’in* dedayısı olduğu söylenir.” (SÜMER, 1999:177). Anadolu’da *Bügdüz Emen* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Bügdüz Emen* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:780): (63-5), (152-10), (204-12), (208-5), (209-9), (219-13), (222-13), (292-13), (295-4), (295-11), (296-1), (296-2), (303-1).

Emren: Tr. İ. (Emren), “*Emren, Begil oğlu Emren*” ”, (ERGİN, 1997.b:105). “*Uygurca’daki aşık olmak anlamındaki amra- fiili Oğuzca’da emre-şeklinde kullanıldı ise bu ad oradan gelmiş olabilir: emren-seven. Dilimizdeki imren fiili destanlarımızda imrendüğüm şeklinde geçtiği gibi, imrencesi (imrenilen) sözü de görünüyor. Emren, kendisinin gibi nadir denilebilecek bir ad taşıyan Begil’in oğlu olup destanlardan birinin kahramanıdır. Emren de “Alaca atlu” Şokli Melik ile savaşıyor.*” (SÜMER, 1999:177): (236-4), (254-6); >Emran: (242-5).

Eñse: Tr. İ. (Ense/Ense Koca), “*Ense, bilindiği üzere, başın arka tarafını alt kısmına denilir; ayrıca cins ismi şeklinde destanlarımızda geçer. Ense Koca Üç-Ok*lar’dan *Okçu’nun babasının adıdır.*” (SÜMER, 1999:177). Anadolu’da *Koca* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Koca* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:780). Okuma denemesi için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80): (303-2).

Eren: Tr. İ. (Eren), “*Eylik Koca Oğlu Alp Eren*”: (63-13).

Evren: Tr. İ. (Evren/Dülek Evren/Delü Evren). Anadolu’da *Evren* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Evren* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:795). Okuma denemesi için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:80): (206-11), (210-6), (250-13), (288-12), (289-2), (289-5), (295-5); >Delü Evren: (207-2).

Eylik: Tr. İ. (Eylik/EylikKoca), “Eylik Koca”, Sümer’e göre, “Kaşgarlı’da ezlik kelimesi görülüyor ve bu << faydalı>> anlamına geliyor. Uygurca’da da "zengin, varlıklı" anlamında edlig sözü bulunuyor. Bu adın eyülik’in yegnileşmeş şekli olması , herhalde söz konusu değildir. Çünkü, destanda eyuaelik sözü de geçiyor. bu adın Kara Hanlı hükümdarlarının ünvanlarından ilig olması ihtimali de bize çok uzak görünüyor. Eylik Koca, Boz-Ok’lar’dan Döne Bilmez Dölek Evren’in babasının adı idi Salur Kaza’nın naibi Sarı Kılbaş’ın (b. bk.) babasının adı olarak da aynı ad veriliyor. Buna bakarak Dölek Evren ile Sarı Kılbaş’ın (?) kardeş olduklarını ileri süremeyiz. Çünkü, Üç-Ok Boz-Ok karşılaşmasında Sarı Kılbaş (?) Üç-Ok’lar, Dölek Evren de Boz-Ok’lar arasında yer almışlardı.” (SÜMER, 1999:177). Okuma denemesi için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80): (39-11), (63-12), (206-11), (288-11), (289-4).

Fâtıma: Ar. i. (Fâtıma), bkz. kişi adı Fatma. Sümer’e göre, “Beyrek’in destanında geçiyor; hatunlardan: gösterildiği gibi o, Boğazca Fatma olarak anılıyor. Boğazca(bogaz-ca), sıraca, bogmaca gibi bir hastalık adı olmalıdır. Boğazca Fatma’nın lakabı "Kırk oynaslı" idi. yine orada Bogazca Fatmalar’ın evlerinin adını Dereçük, köpeklerinin adının da Barak olduğu söyleniyor.” (SÜMER, 1999:177). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:511); (AYDEMİR, 2010:5): (8-9).

Fir’avun: Ar. İ. (Fir’avın), “Eski Mısır hükümdarlarına verilen unvan; iskambil kâğıtlarıyla oynanan bir oyun türü; kibirli, suratsız ve kötü yürekli kimse” (GTS, 2011:879). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:830-832); (KAÇALIN, 2015:15): (279-1).

Ġaflet: Ar. İ. (Ġaflet/ Ġaflet Koca), Sümer’e göre, “Arapça<<gafillik, anlayamama, dalgınlık>>demektir. destanların her yerinde böyle. Bunun Türkçe bir adın ozanların ağzında değişmiş bir şekli olması ihtimali belki düşünülebilir; Oğlunun adı da Şer Şemsettin idi.” (SÜMER, 1999:177). Okuma ve anlamlandırma çalışmaları için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80); (AYDEMİR, 2010:5): (62-1), (108-11), (151-10)

Ġan: Tr. İ. (Gan/Kam Gan), Sümer’e göre, “Bu, belki Kaşgarlı’dak i<<çok döğmek>> anlamına gelen g-am- filinden gelmiş olabilir. Kam gan-: birini çok döğen. Kam gan’ın ayrı ayrı isimler olduğu düşünülünce gan’a bir mana vermek mümkün

olmuyor. Kamgan destanlarda, Bayındır Han'ın babası olarak gösteriliyor. Fakat hatıralara göre, Bayındır Han'ın babasının adı Gök Han 'dır. Destanlarımızdaki Oğuzeli'nin başında bir hükümdar sülalesinin bulunduğu ileri sürmek çok güçtür. Bu sebeple Bayındır Han'ın , destanlara, Ak-Koyunlu hanedanına yaranmak için ozanlar tarafından sonradan sokulduğunun kabul edilmesi, herhalde yerindedir.” (SÜMER, 1999:178): (11-1), (67-12), (202-13), (236-5).

ğāzī: Ar. Ġ. (ğāzī), “Müslümanlıkta düşmanla savaştan veya savaş yapmış kimse; olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara devlet tarafından verilen onur unvanı; savaştan sağ olarak dönen kimse” (GTS, 2011:909): (122-13), (202-3), (213-10), (235-10), (254-6), (291-13), (304-7).

Göne: Tr. Ġ. (Göne/Kara Göne), Sümer'e göre, “İbn Mühenna'da <<baht>> anlamında kön (<gön) sözü geçiyor ve köne'nin de bahtlı <<Gicab vid >> anlamında olduğu yazılıyor. Anadolu'nun pek çok yerlerinde <<mutlu ve rahat bir hayat yaşamak>> anlamında gönen-(günen-gönel-)göncel) fiili ile onun (partitif) şekli olan gönendir- <<sevindirmek, gün göstermek, mutluluk ve geçim genişliği vermek>> fiili yaygın bir şekilde kullanılıyor. Bu fiilin İbn Mühenna'nın yazdığı könen <<zu baht>> kelimesinden yapıldığı anlaşıyor. Kaşgarlı'da <<doğrulmak, düzelmek, ikrar etmek>> anlamında kön- fiili vardır. Kara Güne Salur Kazan Beg'in kardeşi idi. Onun "açığı tutduğunda ", yani kızdığında "kara taşı kül eyledi", bıyığının da ensesini yedi yerde döğdüğü, yani bıyığını Selçuklu hükümdarı Alp Arslan'ın'ki gibi, çok uzun olduğu söylenir. Destanlarda, bazı yerlerde belki de yanlışlıkla onun yerine oğlu Kara Budak'ın adı zikredilir” (SÜMER, 1999:180). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:411); (CAFEROĞLU, 1959:72-71); (TEZCAN, 2001:111; 139): (38-1), (38-8), (43-12), (44-7), (60-13), (61-10), (65-1), (65-8), (68-5), (97-3), (108-10), (124-8), (125-13), (152-2), (205-6), (219-9), (222-12), (250-12), (282-1), (284-9), (287-2), (290-6), (301-12), (303-13), (303-13).

han: Tr. Ġ. (han), “Doğu ülkelerinde yerli beyler ve Kırım girayları için kullanılan unvan; Osmanlı padişahlarının adlarının sonuna getirilen unvan” (GTS, 2011:1040). Anadolu'da Han adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Han adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:785). Ayrıntılı okuma denemeleri için

bkz. (ÖZÇELİK, 2016:790); (TEZCAN, 2001:338-340): (5-3), (6-1), (6-2), (6-10), (6-11), (8-5), (8-10), (9-5), (10-2), (10-12), (10-13), (10-13), (11-1), (11-1), (11-4), (11-4), (11-4), (12-2), (12-8), (12-11), (12-11), (12-12), (12-8), (13-2), (13-2), (13-7), (13-12), (14-10), (14-13), (15-2), (15-3), (15-11), (16-8), (16-9), (16-9), (16-12), (17-3), (17-5), (18-11), (19-5), (20-8), (20-8), (20-10), (20-13), (21-7), (21-7), (21-8), (21-9), (21-10), (21-11), (22-10), (23-7), (23-11), (24-3), (24-5), (24-9), (24-10), (24-13), (24-13), (25-1), (25-3), (25-7), (26-1), (26-5), (26-10), (26-12), (27-2), (28-4), (29-3), (30-5), (30-6), (30-9), (30-11), (30-12), (31-7), (31-12), (32-7), (32-10), (33-1), (33-2), (34-6), (35-8), (35-9), (35-9), (36-3), (36-10), (36-13), (37-1), (38-1), (38-9), (39-10), (43-9), (43-10), (44-6), (45-5), (46-2), (46-11), (47-8), (48-4), (53-5), (56-7), (58-8), (60-9), (61-5), (61-11), (61-12), (62-3), (62-7), (62-12), (66-13), (67-11), (67-12), (67-12), (68-3), (68-4), (68-5), (68-10), (68-13), (69-6), (75-7), (75-9), (78-7), (81-3), (81-5), (81-7), (82-4), (83-5), (83-9), (88-3), (90-6), (93-5), (94-1), (94-2), (94-10), (94-10), (94-13), (95-7), (96-5), (97-12), (98-13), (100-5), (101-1), (101-12), (103-8), (106-4), (107-4), (111-3), (111-6), (111-6), (113-6), (113-10), (114-3), (115-13), (116-2), (116-3), (116-7), (117-2), (117-6), (122-4), (122-4), (122-7), (122-8), (123-2), (123-7), (123-9), (125-1), (125-11), (126-8), (130-3), (131-4), (132-1), (132-5), (136-4), (136-7), (136-12), (137-1), (139-11), (143-5), (143-11), (141-13), (144-5), (146-1), (146-9), (146-10), (149-6), (149-10), (150-9), (150-11), (151-3), (151-9), (152-2), (155-12), (155-4), (156-1), (156-1), (157-2), (162-5), (163-9), (165-12), (168-5), (170-12), (171-4), (171-6), (176-9), (179-2), (182-5), (184-13), (187-5), (188-5), (189-7), (192-12), (193-5), (197-2), (197-11), (199-2), (200-7), (200-13), (202-11), (202-13), (202-13), (203-4), (203-6), (203-6), (204-13), (205-11), (206-4), (206-6), (207-5), (207-8), (210-10), (212-7), (212-13), (213-12), (213-9), (214-5), (214-6), (214-7), (214-11), (214-11), (214-13), (217-5), (217-12), (217-13), (221-12), (222-7), (223-10), (223-12), (225-7), (232-1), (232-8), (232-11), (232-13), (232-13), (236-3), (236-5), (236-10), (236-12), (237-2), (237-4), (237-13), (238-1), (238-3), (238-3), (239-5), (239-5), (239-8), (239-8), (239-12), (240-4), (240-5), (240-9), (240-13), (241-5), (242-7), (242-12), (244-11), (245-13), (246-5), (250-10), (250-11), (252-8), (254-1), (254-2), (254-7), (254-10), (255-1), (255-4), (257-6), (258-8), (259-2), (262-7), (265-3), (268-2), (269-4), (269-8), (269-11), (270-6), (270-6), (270-11), (272-12), (273-1), (273-2), (273-9), (273-12), (277-13), (283-1),

(283-3), (283-4), (283-9), (283-10), (283-10), (287-5), (287-10), (290-11), (292-7), (293-8), (294-10), (294-10), (296-13), (299-13), (301-7), (302-5), (304-12), (305-8)

hanlık: Tr. İ. (hanlık), “*Han olma durumu; hanın egemenliğindeki ülke; hanın yönetimi*” (GTS, 2011:1043): (3-4).

Hasan: bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri’nde Din ile İlgili Kavramlar*, Hasan mad. : (7-4), (46-4), (56-12).

hatun: Tr. İ. (hatun), “*Kadın; bayan, hanım; eş, zevce; yüksek makamdaki kadınlara ve hakan eşlerine verilen unvan*” (GTS, 2011:1060). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:138-142); (SERTKAYA, 2004:141): (13-6), (13-7), (15-2), (16-4), (24-6), (26-12), (27-2), (31-5), (39-8), (48-12), (52-5), (52-6), (52-9), (52-10), (53-4), (54-2), (55-5), (58-12), (59-7), (78-1), (136-4), (149-6), (150-2), (154-1), (113-4), (113-7), (113-12), (114-10), (115-9), (169-7), (178-2), (178-12), (182-11), (185-7), (188-11), (188-9), (190-1), (191-12), (192-3), (194-10), (196-9), (197-10), (198-4), (198-6), (198-8), (199-1), (200-5), (200-13), (222-3), (224-10), (224-12), (239-11), (239-11), (241-2), (241-7), (243-9), (260-11), (275-8).

Hüseyin: bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri’nde Din ile İlgili Kavramlar*, Hüseyin mad. : (7-4), (46-4), (56-12).

İbrahim: bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri’nde Din ile İlgili Kavramlar*, İbrahim mad. : (252-7).

İlalmış: Tr. İ. (İlalmış / İl Almış), “*İl-Almış, İl Aldı gibi, ülke zaptetmiş. Bu ad destanlarımızda ancak bir defa, Kazılık Oğlu Yinek destanında geçiyor. Babasının Yağrını adını yaşadığı görülüyor.*” (SÜMER, 1999:178): (206-13).

İmirze / İmirza: Far. İ. (mīrzā), “*Bazı Türk topluluklarında ve İran’da kullanılan bir soyluluk sanı*” (GTS, 2011:1689): (72-3).

inak: Tr. İ. (inak/ınak), “*Inak, maiyetteki en güvenilir ve inanılır kimse, bir maiyet ünvanı*” (ERGİN, 1997.b:142): (111-11).

Ƙam: Tr. İ. (Kam/Kam Gan/Kam Püre-Büre), “Destanlarda bir defa geçiyor. Buradaki Kam, herhalde şaman demek olan kam, Büre de pire olmalıdır. Destanlarımızda pire daimi büre şeklinde yazılıyor. Bu ad aslında bir şamanın adı olabilir. Bu şamanın hatırası ile bu ad, Beyrek'in babasına konmuş olacaktır. Kiaaem Büre Beg, destanda daha ziyade Bay Büre Beg diye anılır. "Bay'ın" ona zenginliğinden dolayı verildiği anlaşılıyor: kaydedildiği gibi Beyrek'in babası idi.” (SÜMER, 1999:178). Okuma denemeleri için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:77-78); (AYDEMİR, 2010:5): (11-1), (67-11), (67-12), (202-13), (236-5).

Ƙan: Tr. İ. (Kan/Kan Abkaza/Kapak Kan/ Kan Turalı), “Burada iki ihtimal söz konusu olmalıdır. Bunlardan biri Kaşgarlı'nın çağdaşı olan Kıpçak (kıfçaaeki) beyi (kanlı) gibi aynı ad, taşınmış olmasıdır. Bu adın aslı da kanlı (>kağnı)'dan gelebilir. Eğer Oğuzlar Kanklı elinin adını kianlı şeklinde söylemişlerse o zaman bu isim, oradan da gelebilir.” (SÜMER, 1999:178). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “kanlı/kanlu” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:138-139). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (ÖZÇELİK, 2016:759); (CAFEROĞLU, 1959:79-80): (171-5); >Kanlı Koca: (171-5), (171-6), (171-8), (172-3), (172-8), (173-4), (173-7), (174-10), (175-2), (175-12), (176-6), (176-8), (187-13), (201-10).

Ƙan Turalı: Tr. İ. (Kan Turalı), Sümer'in nakline göre, “Eski hadis kitaplarında ve Arapça sözcüklerde Kantura Oğullarından söz edilir. bu eserlere göre Kan Tura Oğulları gözleri kısık, yanakları çıkık, burunları basık ve yüzleri de yatık(enli, geniş)insanlardır. Diğer bir rivayete göre Kantura'nın İbrahim Peygamber'in cariyesi olduğu, Türkler'in ve çinliler'in bu kadının neslinden geldikleri söylenir. XV. yüzyılda yazıldığı sanılan Ebu Muslim ile ilgili bir kitapta kantura, kaftan veya bunun gibi bir giyimin adı olarak geçiyor. Destan kahramanlarımızın adı, belki bununla ilgili olabilir. Kaşgarlı'da <<kalkan, siper ve tahkimat>> anlamlarında bir tura sözü de geçiyor. Fakat Kan Turalı'ya bununla izah etmek mümkün değil gibi görünüyor. Kan Turalı destanlarından birinin kahramanıdır. Destanına göre, o çok yakışıklı olduğu için, peçe ile gezerdi.” (SÜMER, 1999:178). Anadolu'da Turalı adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Turalı adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:796). Ayrıca bkz. (DURBİLMEZ, 2015:165-179). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (TEZCAN, 2001:239-241); (KAÇALIN, 2004:96);

(171-8), (171-13), (172-10), (172-13), (173-3), (175-3), (175-7), (175-9), (176-3), (177-4), (178-8), (179-3), (179-13), (180-3), (180-11), (180-12), (180-13), (181-1), (181-3), (182-1), (182-5), (182-6), (182-12), (183-2), (183-2), (183-6), (183-8), (184-10), (185-1), (185-9), (185-13), (186-11), (187-1), (187-5), (187-13), (188-5), (188-13), (189-6), (190-3), (190-12), (191-9), (192-1), (192-6), (192-10), (193-4), (193-13), (194-3), (194-10), (194-11), (195-5), (195-5), (196-6), (196-12), (198-3), (198-7), (198-7), (198-12), (199-8), (200-2), (200-4), (200-6), (202-1)

Kapak Kan: Tr. İ. (Kapak Kan), “*Kaşgarlı'da , diğer eski sözcüklerde ve destanlarda kapak sadece göz kapağı anlamında geçiyor. Kan sözünü de göz önüne alarak Kapak Kan'ın <<göz kapağı kanlı>> anlamında olması, belki mümkündür. Kapak Kan adı Basat'ın destanında sadece bir defa geçer.*” (SÜMER, 1999:179). Ayrıca bkz. (CAFEROĞLU, 1959:78-79): (221-9).

Kapçak Melik: Tr. İ. (Kapçak Melik): “*Eksik nüshada böyle , tam nüshada: Kayçak. Fakat bunun da Kapçak olacağı şüphesizdir. Bu da Kıpçak kavminin adından başka birşey olamaz. Kapçak Melik, Selçuk'un babası Tukak gibi, "demür yaylı" lakabını taşıyordu. Böylece ozanlar mühim bir hatırayı XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar getirebilmişlerdir. Kapçak Melik'in olaylar sahnesinde bir rolü yoktur. Kara Güne oğlu Kara Budak'ın ona kan kusturduğu söylenir.*” (SÜMER, 1999:179): (61-6).

Kara Arşlan Melik: Tr. İ. (Kara Arşlan Melik), “*Düşman beylerinden: Beyrek'in destanında "kafir" ordusunu sol kol kumandanı olarak gösterilir. Oğuz ordusu sol kolunu idare eden Kara Güne veya oğlu Budak onu yere sermişti.*” (SÜMER, 1999:179): (121-8).

Karaça: Tr. İ. (Karaça Çoban): (47-7), (48-3), (51-7), (57-9), (58-4), (87-12).

Karaçuk: (Karaçuk Çoban), “*Adını Karaçuk sıra dağlarından aldığı, daha önce söylenmişti. Karaçuk Çoban kardeşleri Demür Güci ve Kaban Güci ile Salur Kazan Beg'in sürüsünü güdüyordu. Sürüyü vermemek için düşmanla çarpışmış, kardeşleri ölmüş, kendisi de yaralanmış. Sonra Kazan Beg, Şökli Melik ile savaşmaya giderken "çoban bile olmasa Kazan Kafir'i alamazdı" sözleri ile , beylerin başına kakınç kakacaklarından çekinerek Karaçuk'un kendisine arkadaşlık etmesini istememiş idi.*

Fakat Çoban'ın direnmesi onu duygulandırmış ve kendisine arkadaşlık etmesine razı olmuştu. Zaferdem sonra Kazan Beg'in vaadinde durarak Karaçuk Çoban'ı imrahor, yani emir ahür yaptığı görülüyor. Destanlardaki kahramanlar arasında halk kitlesinden sadece Karaçuk Çoban görünüyor. Diğer kahramanların ise , Delü Dumlul da dahil olmak üzere, hepsinin beyler zümresinden oldukları anlaşılıyor.” (SÜMER, 1999:179): (40-10), (41-1), (42-8), (42-11), (58-6), (59-12), (66-5).

Karçar: Tr. İ. (Karçar / Delü Karçar), Sümer'in nakline göre, “Daima Deli (yahut Delü) Karçak şeklinde geçer. Bu adın karça- fiili ile ilgili olması , belki mümkündür. Karça- <<katılaşmak demektir>>. Karça-r=Karçak << katılaşır, güçleşir. >> Cengiz Han devrindeki beylerden biride Karaçar Noya idi hatta Timur'un kendisini Barulas'danalan bu Noyanın neslinden saydığını biliyoruz. Fakat dilimizde, Moğolca'da olduğu gibi, -çar şeklinde bir ek yoktur (yahut ben bilmiyorum). Deli (deli) Karçar, Bay Bıçan Beg'in oğlu ve Banu Çiçek'in ağabeyi idi.” (SÜMER, 1999:181): (82-9), (83-4), (83-12), (84-3), (84-13), (85-2), (85-3), (85-5), (85-7), (85-8), (85-12), (86-1), (86-7), (87-2), (87-7), (88-9), (88-9), (88-12), (89-2), (89-3), (89-4), (89-6), (89-8), (89-11), (90-2), (94-1), (108-12).

Karuçuk: Tr. İ. (Karuçuk / Karaçuk), bkz. *Karaçuk Çoban*. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:344):

Kazan: Tr. İ. (Kazan), Kazan Bey, Aruz'un yeğenidir. Aruz onun dayısıdır. Bayındır Han'dan sonraki en yetkili kişidir. Sümer'e göre, “Destanların baş kahramanlarının, yemek pişirilen büyük kabın (kazan) adını taşımış olması pek muhtemeldir. Reşideddin'eki Oğuz Türklerinin tarihinde Ceyhun'un orta yatağında yurt tutmuş bir beyin üç oğlundan birinin Kazan Beg ad ve unvanını taşıdığı daha önce görülmüştür. Tarihi şahsiyetlerden bu adı ilk önce taşıyanlar arasında İlhanlı Hükümdarı Gazan (kazan) Han (1225-1304) görülür. Yine aynı hanın devrinde Uygurtay Gazan ve Kazan noyanlara da rastgelinir. Sonra bu ad , herhalde Gazan Han'ın şöhreti dolayısı ile , Çağatay hanlarından biri tarafından da taşındı: Kazan Han (1343-1346). onun emirlerinden biri de Kazan şeklinde aynı ad ile anılıyordu. Bayagut (Baya'ut) boyundan olan bu Emir , Kazgan Kazan Han'ın hakimiyetine son verip iktidarı eline geçirmişti. Emir Kazgan Timur'a ve diğer bazılarının devlete hakim olma yolunda bir

örnek teşkil etmişti. Kahramanımız Kazan'ı en güzel bir şekilde yine destanlarımız tanıtıyor: "bir gün Ulaş Oğlu, Tülü Kuş'un (kartal) yavrusu, Beze miskin umudu(zavallı Yoksul'un umudu) Emet Suyu'nun aslanı Karaçuk'un kaplarını Konur atın iyisi, Han Uruz'un ağası, Bayundur Hanun güveyisi Kalın Oğuz'un devleti, kalmış yiğit arkası Salur Kazan ". Diğer bir yerde de onun için "Türkistan'ın direği " deniliyor. Salur boyundan olan Kazan Beg, daha önce anlatıldığı gibi, destanlarda, Oğuz-eli'nin başı olarak görünür. Dede Korkut destanlarının meydana gelmesi, şüphesiz, Kazan Beg'in şahsiyeti ve başarıları ile sıkı sıkıya bağlıdır. Yani söylemek mümkündür ki o olmasa idi bu destanlar ortaya çıkmayacak idi." (SÜMER, 1999:181). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:383-384): (36-10), (37-2), (37-9), (38-1), (38-2), (38-4), (38-5), (38-8), (38-11), (39-4), (39-9), (39-10), (39-12), (39-13), (40-1), (40-3), (40-4), (40-5), (40-6), (40-7), (41-4), (41-8), (41-9), (43-8), (43-8), (43-10), (44-10), (45-2), (45-4), (45-5), (45-11), (45-13), (46-1), (46-2), (46-11), (47-7), (47-8), (47-13), (48-1), (48-3), (48-5), (48-9), (48-9), (49-3), (49-6), (49-7), (50-5), (50-6), (50-7), (50-8), (50-10), (50-11), (50-13), (51-2), (51-3), (51-8), (51-9), (51-10), (51-11), (51-13), (52-4), (52-9), (52-10), (53-1), (53-12), (54-2), (54-5), (55-3), (57-9), (58-5), (58-8), (59-5), (60-5), (60-7), (60-8), (60-12), (60-13), (61-4), (61-7), (61-11), (62-2), (62-5), (62-7), (62-11), (63-1), (63-3), (63-6), (64-1), (65-2), (65-11), (66-2), (66-3), (68-6), (68-11), (68-13), (69-4), (93-7), (96-9), (108-10), (110-10), (111-6), (111-13), (112-4), (112-10), (112-12), (113-4), (113-6), (113-8), (119-7), (120-11), (120-13), (121-7), (121-10), (121-11), (122-7), (123-8), (123-9), (124-5), (124-9), (125-2), (125-10), (125-11), (126-13), (127-10), (128-3), (128-5), (128-7), (128-12), (129-1), (129-4), (129-9), (129-12), (130-3), (131-3), (131-4), (132-5), (132-5), (133-2), (133-12), (134-1), (135-7), (135-12), (136-4), (136-7), (136-8), (136-9), (136-12), (137-3), (137-8), (138-3), (138-4), (138-6), (138-7), (138-13), (139-1), (139-6), (139-6), (140-2), (141-4), (141-5), (141-6), (141-10), (141-13), (142-2), (143-5), (143-5), (144-2), (144-8), (146-9), (147-13), (149-9), (149-10), (149-10), (149-11), (150-4), (150-5), (150-5), (150-6), (150-6), (150-7), (150-8), (150-10), (151-1), (151-5), (151-7), (151-11), (152-1), (152-2), (152-2), (152-7), (152-12), (153-8), (154-4), (154-6), (154-8), (218-5), (219-7), (219-8), (222-11), (225-6), (225-12), (226-1), (233-1), (238-7), (239-4), (246-1), (246-2), (246-9), (250-12), (254-3), (255-2), (255-3), (255-12), (261-3), (261-4), (270-7), (272-12), (273-2), (273-5), (273-7), (273-8), (273-10), (273-11), (274-6), (274-6), (274-9), (274-9), (274-

12), (275-2), (275-4), (275-7), (275-9), (275-11), (275-13), (276-2), (276-10), (276-13), (277-2), (277-4), (277-4), (277-5), (278-13), (279-2), (279-3), (279-6), (279-13), (280-6), (280-11), (281-8), (282-13), (283-1), (283-3), (283-10), (286-1), (286-2), (286-3), (286-6), (286-7), (286-9), (286-9), (286-12), (287-3), (287-4), (287-11), (288-3), (288-3), (288-5), (288-6), (288-6), (288-10), (288-12), (289-6), (289-7), (289-9), (289-11), (290-2), (290-3), (290-5), (290-10), (291-3), (291-4), (291-5), (291-10), (291-11), (292-10), (292-10), (292-12), (293-1), (293-3), (293-4), (293-7), (293-10), (293-11), (293-13), (294-6), (294-7), (294-8), (294-10), (295-1), (295-10), (295-12), (295-13), (296-2), (296-3), (296-7), (296-8), (296-10), (297-1), (297-5), (297-7), (297-8), (297-11), (298-8), (298-9), (299-5), (299-10), (299-11), (299-13), (300-6), (300-12), (300-13), (301-3), (301-8), (301-10), (301-12), (301-13), (302-4), (302-7), (302-9), (302-11), (302-12), (303-1), (303-5), (303-6), (303-8), (303-9), (303-10), (304-2), (304-3), (304-5).

Kazılık: Tr. İ. (Kazılık / Kazılık Koca), Sümer'e göre, “Anlaşıldığına göre, adını bu addaki dağdan almıştır. Fakat, önce de söylendiği gibi, bu dağın nerede bulunduğu üzerinde hiçbir bilginiz yoktur. Fakat, daha önce de belirtildiği gibi, Kazılık Dağının da Kazguaert dağı gibi, Karaçuk sıra dağlarının bir kısmının teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Esasen bu dağın başka bir yerde olması da pek düşünülemez. Kazılık Koca , destan kahramanlarından Yigenek'in babası idi. Onun Bayındır Han'ın vezirlerinden olduğu da söylenir.” (SÜMER, 1999:182). Anadolu'da Kazılık adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Kazılık* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:800): (62-10), (68-7), (152-5), (202-12), (203-3), (203-7), (204-2), (204-4), (204-7), (204-9), (204-11), (204-13).

Kelîm: Ar. i. (Kelîm), “Hz. Musa Kelim” (ERGİN, 1997.b:199): (56-8).

Kılbaş: Tr. İ. (Kılbaş / Kıl Baş), Sümer'e göre, “Sonuncu destanda Kazan'ın en yakın adamı (naibi) olarak görünür. Bir de II. destanda Eylik Koca Oğlu Sarı Kulmaş vardır. Bu da Kazan'ın yakın adamı olup Şökli Melik'in Kazan'ın odasına yaptığı baskında ölmüştü. Kulmaş Çağatayca sözcüklerde geveze, boş söyleyen şeklinde manalandırılıyor. Fakat Kıl Baş ve Kulmaş adlarının aynı şahısı ifade etmesi muhtemeldir. Bu adlara hangisinin doğru olduğunu söylemek belki güç gibi görünür ise de ben Kıl Baş'ı tercih etmiş bulunuyorum.” (SÜMER, 1999:182). Anadolu'da Kılbaş

adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Kılbaş* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:801): (293-4), (293-4), (293-6), (293-8), (293-10), (293-13), (294-5), (294-9), (295-10), (295-11), (301-12), (302-2).

Kınuk: Tr. İ. (Kınuk/ Kırk Kınuk), “*Kırk Kınuk*”. Sümer’e göre, “*Destanlarımızdaki yazılış şekilleri bunun konuk olarak okunmasına imkan vermiyor. Bu sonuncusu her yerde konuk tarzında yazılıyor Kaşgarlı'daki <<suya ve başka şeylere kanmış>> anlamına gelen kanık kelimesinden daha önce söz edilmişti. Kınık boyunun adı ise, her yerde ve her zaman gösterildiği gibi (yani son hecesi düz), yazılıyor. Sonra buradaki Kırk neyi ifade ediyor, yani ne için kullanılmıştır; bu da anlaşılamıyor. Kırk Kınuk (?) destana göre , babası Kara Çekür (?) gibi yakışıklı olduğundan yüzüne peçe örterdi ; yani yüzü gözü peçeli dört yiğitten biri de o idi.*” (SÜMER, 1999:182). Anadolu’da *Kınuk* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Kınuk* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:802): (181-2).

Kıpçak: Tr. İ. (Kıpçak), bkz. *Kıpçak Melik* mad. : (61-6).

Kısırça: Tr. İ. (Kısırça/Kısırça Yenge), “*Banı Çiçek'in dadasının lakabı*” (SÜMER, 1999:182), bkz. *yenge* mad. : (78-1), (78-5), (113-11), (113-12), (113-13), (114-8).

Kıyan: Tr. İ. (Kıyan/Kıyan Güçi-Gücü), Sümer’e göre, “*Kıyan Selçük'deki (b. bk.) Kıyan gibi aynı ad burada Moğolca'daki "dağdan aşağıya doğru şiddetle akan sel" anlamındaki kıyan , pek uygun düşerdi. Fakat daha önce de belirtildiği üzere, eski eserlerde bu şekilde bir kelimeye rastgelenemiyor. Bu adı Kapan şeklinde de okumak mümkün olmuyor. Çünkü, eksik nüshada daima Kıyan şeklinde harekelenmiştir. Kıyan Gücü , Demir Gücü gibi, Karaçuk Çobanı'nın kardeşidir. Sürüyü vermemek için yapılan mücadelede o da Demür Gücü gibi savaşıp ölmüştür.*” (SÜMER, 1999:182). Anadolu’da *Kıyan Güçi* adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. *Kıyan Güçi* adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:803): (40-12).

Kıyan: Tr. İ. (Kıyan/Kıyan Selçük-Selçik), Sümer’e göre, “*Kıyan, herhalde kıya-fiilinden geliyor daha önce belirtildiği üzere, dağdan inen şiddetli sel anlamındaki Moğolca kıyan Kaşgarlı gibi eski eserlerde bulunmuyor. Bir de <<tavşan>> anlamında Kıpçakça kıyaaen sözü var. Kıyan Selçuk'un Depe Göz ile mücadelede*

ödünün yarıldığı söylenir. Diğer taraftan Kıyan Türkler arasında hiçbir yerde hiçbir devirde şahıs adı olarak kullanılmamıştır. Bu sebeplerle Depe Göz karşısında cesurca davranmadığı için Selçük'e "kıyan" lakabının verildiği akla geliyor. Selçük adı da pek muhtemel olarak Selçük sübaşının hatırası için konmuştur. XIV-XVI. yüzyıllarda Anadolu'da kitabelerde ve oymaklar arasında Selçük ve Selçik şekillerine sık sık rastgelinir. Destanımıza göre , az yukarıda söylendiği gibi , Kıyan Selçük, Depe Göz ile yapılan mücadele esnasında ödü sıdarak ölmüştü. Oğlu Delü Dünder'in, dedesi Uruz'un öldürülmesinden sonra, Boz-Ok'lar'ı idare ettiği görülür." (SÜMER, 1999:183): (37-13), (61-3), (65-6), (93-9), (96-9), (97-2), (151-6), (206-9), (210-1), (215-8), (220-2), (223-1), (233-6), (233-9).

Koñur: Tr. İ. (Konur / Konur Koca Saru Çoban), Sümer'e göre, "Konur, Türkler'in kestane rengine verdikleri addır. Bilindiği üzere Osman Gazi'nin silah arkadaşlarından biri de bu adı taşıyor:Konur Alp. XVI. yüzyılda Anadolu'da köylüler ve oymaklar arasında aynı adın taşındığı görülüyor. Pelliot İlhanlılar'dan Abaka'nın kardeşlerinden Kongurtay'ın adını Konur Tay (yani konur donlu tay) olduğunu söylüyor. Konur Koca , Boz-Ok'lar'^an Uruz Koca'nın çobanıydı ;kendisine Sarı Çoban da deniliyordu Depe Göz destanına göre , Uzun Pınar denilen yerde gördüğü peri kızlarından birini yakalayıp onunla bir araya gelmiş böylece Depe Göz doğmuştur." (SÜMER, 1999:183). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:706-707): (215-11).

Korkut: Tr. İ. (Korkut), Sümer'e göre, "Destanlarımızda daima Dede Korkut olarak anılır. Oğuz- eli'nin biricik ve büyük manevi şahsiyeti. Bahadırlik gösteren delikanlılara yiğitlik adını (erat) o verir, evlenme işlerinde çıkan güçlükleri o çözer. Depe Göz ile kesimi o keser, yani Oğuz- eli'nin siyasi temsilcisi (murahhası) olarak Depe Göz ile günde iki ada beş yüz koyun vermek sureti ile barışı o yapar. Dede Korkut aynı zamanda bir ozan olarak da tasavvur edilir ve destanların (Oğuznameler) onun tarafından düzülüp adlandırıldığı söylenir. Destanlarda kendisine (destanları okuyan) ozan tarafından Dedem Korkut denilmesi, buradan, yani ozanların onu pirleri kabul etmelerinden ileri geliyor. Şecere-i Terakkime'deki Salur Kazan Beg'in öğüldüğü ünlü deyiş de ona isnad edilir. Camii't-tevarih'teki Oğuzlar'ın tarihinde ise onun bu tarafından söz edilemez. Fakat Oğuzlar'ın tarihindeki Korkut Ata ile bizim destanlardaki Dede Korkut'un şahsiyetleri birbirinden farksızdır. İkisinde de Korkut'un

resmi bir görevi yoktur. Ancak bir mesele var. Dede Korkut Oğuz-eli'nde yaşadı ? Yani Camiü't-tevarih'de bulunan "Oğuz Türkleri'nin tarihi'ndeki Oğuz-eli'nde mi, bizim destanların Oğuz-eli'nde mi ? Diğer bir söyleyiş ile X. yüzyılda Yeni Kend'te yaşayan Oğuz yabguları arasında mı, yoksa XI. yüzyılda Karaçuk dağları bölgesindeki Salur Kazan Beg ve arkadaşlarının arasında mı yaşadı? Sir Derya boyundaki mezarın kendisine ait olduğundan emin olunsa idi, Dede Korkut'un Yabgular devrinde (IX. -X. yüzyıllarda) yaşadığı söylenilebilirdi. XVII. yüzyılda kuzey Azerbaycan'da, Demir Kapu'daki Kırklar mezarlığındaki bir kabrin ona izafe edildiğini biliyoruz. Sultan Sancar'ı yenen Oğuzlar'ın Boz-Ok kolunun başında Korkut Beg'in bulunduğundan daha önce söz edilmişti. Bu beyin adını Dede Korkut'un hatırasında almış olması muhtemeldir. II. Bayezid'in oğlu Korkut'a ise bu ad sadece Dede Korkut'un hatırası için konulmuştu.” (SÜMER, 1999:183). Anadolu’da Korkut adı ile kurulan yer adları da mevcuttur. Korkut adı ile kurulan yer adları için bkz. (HACALOĞLU, MEMİŞOĞLU, 2005:780). Korkut sözcüğü ile ilgili olarak ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TURAL, 2000:3-8); (AYDEMİR, 2010:7); kut sözcüğü ile ilgili okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (TURAL, 2000:3-6):(3-1), (3-4), (3-7), (3-8), (6-1), (6-10), (18-7), (23-12), (66-9), (76-3), (83-2), (83-3), (83-8), (83-10), (84-1), (84-3), (84-8), (84-12), (85-2), (85-4), (85-6), (85-10), (220-8), (85-13), (86-4), (88-3), (88-7), (88-12), (89-6), (90-1), (122-12), (154-12), (170-9), (202-2), (207-11), (213-11), (215-5), (220-7), (220-12), (221-1), (221-4), (235-9), (236-11), (237-2), (237-7), (254-4), (269-1), (272-8), (291-13), (304-6).

Kulmaş: Tr. İ. (Kulmaş), “*Eylik Koca oğlu Saru Kulmaş*”: (39-12).

Kutlu: Tr. İ. (Kutlu / Kutlu Melek): “*Uğurlu*” (GTS, 2011:): (9-13).

Mamak: Tr. İ. (Mamak), Sümer’in nakline göre, “*Bu adın ne anlama geldiğini bilmiyorum. Yalnız Kıpçak ülkesi hükümdarı Birdi Beg ölümü üzerine (1359) karışıklıklar çıkan bu ülkede iktidar Mamak'ın eline geçmişti. Ona Mamay da deniliyorsa da daha çok Mamak (Qanm) adıyla anılır. Ankara'da eskiden köy olan bir semtin Mamak adını taşıdığını biliyoruz. Bundan başka Anadolu'nun diğer bazı yerlerinde de Mamak adıyla anılan bazı köyler görülür. Yine Anadolu'nun bazı yerlerinde Mamak <<anlayışı kut kimse >> diğer bazı yerlerinde <<konca ve tomurcuk*

>> anlamında kullanılıyor. Destanlarımızdaki Mamak'ın lakabı Demür Donlu'dur; yani baştan aşağı zırlı. Fakat Depe Göz karşısında bu Demür Don'un ona hiçbir yararı dokunmamış, Mamak'ta birçokları gibi , hayatını kaybetmiştir.” (SÜMER, 1999:184): (219-13).

Melek: Ar. İ. (Melek), “Kutlu Melek”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:61-62): (9-13).

Melik: Ar. İ. (melik),” *Padişah, hükümdar, hakan*”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:111-112): (39-2), (40-5), (40-8), (41-12), (52-3), (52-10), (58-9), (60-6), (61-6), (63-9), (63-10), (65-3), (65-3), (65-6), (65-8), (121-6), (121-8), (122-5), (153-9), (153-11), (153-12), (245-7), (248-13).

merdan: Far. İ. (merdan), “*Şah-ı Merdan Ali*”: (56-10).

Muhammed: Ar. İ. (Muhammed), bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Din İle İlgili Sözcükler, Muhammed* mad.

Muştafa: bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Din İle İlgili Sözcükler, Mustafa* mad.

Nüh: Ar. İ. (nüh), “‘İnat etmek, ayak diremek’ anlamındaki Nuh deyip, peygamber dememek ve ‘çok eski, çoktan modası geçmiş, köhnemiş’ anlamındaki Nuh Nebi'den kalma deyimlerinde geçen bir söz” (GTS, 2011:1781): (10-11).

Oğçı: Tr. İ. (Okçı / Okçu), “*Ense Koca oğlu Okçı*”. Sümer’e göre, “Üç-Ok'lar'dan: Ense Koca Oğlu :Üç-Ok, Boz-Ok karşılaşmasında, Boz-Ok'lar'dan Alp Rüstem onunla karşılaşmak istediğini bildirmişti.” (SÜMER, 1999:184): (303-2).

Osman: Ar. İ. (‘Oşman), “Osman Gazi” (ERGİN, 1997.b:237): (3-6).

Osman: Ar. İ. (‘Oşman), “Hz. Osman, Osman ‘Affan oğlu” (ERGİN, 1997.b:237), bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Din İle İlgili Sözcükler Osman* mad. (7-7)

Paraşar: Tr. İ. (Parasar/Para Sar), Sümer’e göre, “*Destanlarımıza göre Bayburd kalesinin beyi. Bu kale yani Bayburd XI. yüzyıldan beri Türkler'in elinde bulunuyordu. Fakat bu hususun ozanlar için bir önemi yoktur. Çünkü, onlar daha önce de belirtildiği*

gibi, kahramanların çok eski zamanlardan beri Yakın Doğu'da yaşamakta olduklarına inanılıyorlardı.” (SÜMER, 1999:184): (38-10), (62-3), (96-1), (97-12), (151-12), (287-8).

Pasin: Tr. İ. (Pasin/Pasin), Ayrıntılı inceleme için bkz. (TOKSOY, 2008:127): (72-8).

Pay: Tr. İ. (Pay/Bay), “*Pay belki ‘Bay’*” (ERGİN, 1997.b:249) bkz. *Pay Piçen, Pay Püre* mad.

Pay Piçen: Tr. İ. (Pay Piçen): “*Pay/Bay Piçen/Biçen*” (ERGİN, 1997.b:249): (69-11, (70-2), (78-6), (79-7), (81-2), (82-6), (91-4), (96-12), (97-10), (98-1), (122-5).

Pay Püre: Tr. İ. (Pay Püre), “*Pay/Bay Büre*” (ERGİN, 1997.b:249): (68-3), (68-8), (68-12), (68-12), (68-13), (69-5), (70-4), (70-5), (70-8), (70-13), (71-2), (71-7), (74-4), (74-5), (75-4), (75-5), (75-11), (76-2), (76-4), (79-5), (82-4), (82-10), (86-13), (87-1), (87-5), (87-8), (88-2), (88-4), (92-9), (95-11), (119-8), (119-8), (122-5), (287-10)

Piçen: Tr. İ. (Piçen), bkz. *Pay Piçen* mad.

Püre: Tr. İ. (Pay Püre), Kalafat’a göre, ““*Kam pure Gombari / Gambari; Gürcistan’da Gazlıg (Kafkas) dağının eteğinde Gambori adlı yerleşim birimi ve dağ vardır. Dede Korkut Destanı’nda Beyrek’in babasının adı Gam-Bura’dır.*” (KALAFAT, 2008:61). Ayrıca bkz. (TULUM, 2015:73-81) bkz. *Pay Püre* mad.

Rüstem: Far. İ. (Rüstem), Sümer’e göre, “*Destanlarda Türkçe ad taşımayan üç kişiden biri; daima Alp Rüstem olarak anılır; destan kahramanı değildir: ancak adı sık sık geçer. “Basat Depe Göz’ü öldürdüğü” destanında Alp Rüstem’in Depe Göz elinde şehit olduğu söylenir ise de sonuncu destanda yine karşımıza çıkar. Hatta burada Boz-Oklar’ın üçüncü beyi olarak geçen Alp Rüstem, Üç-Oklar’dan Ense Koca oğlu okçu ile savaşmak istediğini söyler. O, diğer bir destand kendisini bizzat şöyle tanıtır: “kalkubanı yerinden tur gelen iki kardeş bebeğin öldürüp zelil gezen Düzen Oğlu Alp Rüstem mana derler” . Demek ki Alp Rüstem bebeklik çağındaki iki çocuğunu, herhalde bir kızgınlık esnasında öldürmüştü, bundan dolayı derin bir pişmanlık ve üzüntü içinde ve aynı zamanda şerefi de zedelenmiş olarak el içinde dolaşmıştır. Bu anlattıklarımız Alp Rüstem’in , hüvviyeti, mevkii ve yaptığı feci işle , destanların asli şahsiyetlerinden biri*

olduğuna hiç şüphe bırakmıyor. O, Salur Kazan Beg ile çağdaş Boz-Oklu beylerden biridir. Onun destanlara sonradan sokulması ihtimali yoktur ve bunun için de bir sebep mevcut değildir.” (SÜMER, 1999:184). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (AYDEMİR, 2010:5): (207-1), (219-10), (250-13), (289-10), (289-13), (290-2), (295-4), (303-2).

Şalur: Tr. İ. (Salur), “*Ulaş Oğlu Salur Kazan*”. Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda *Salur Kazan* ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:114-115). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:740): (36-10), (37-2), (37-9), (43-8), (43-10), (57-9), (68-11), (96-8), (124-5), (136-13), (136-13), (232-13), (238-7), (250-12), (270-7), (272-12).

Şandal: Tr. İ. (Sandal), “*Sofi Sandal Melik*” (ERGİN, 1997.b:259): (63-10).

Şaru: Tr. İ. (Saru), “*Saru Tonlu Selcen Hatun*”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:627): (178-12), (182-10), (185-7), (188-9), (188-11), (190-1), (191-12).

Şaru: Tr. İ. (Saru), “*Eylik Koca oğlu Saru Kulmaş*”: (39-12).

Şaru: Tr. İ. (Saru), “*Soğan Sarı*”: (207-3).

Şaru: Tr. İ. (Saru), “*Konur Koca Sarı Çoban*”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:298-299): (215-11).

Segrek: Tr. İ. (Segrek/Seğrek), Sümer’e göre, “*Bu, <<şıçramak, atlamak>> demek olan sekre (> segre-> yahut sekri (>segri-) fiilinden yapılmış bir isim olabilir. Bu takdirde segrek , <<şıçrayan , atlayan >> anlamında olsa gerektir. Uşun Koca'nın oğlu olan Segrek Alınca kalesinde tutsak bulunan kardeşin Egrek'i kurtarmıştı.”* (SÜMER, 1999:185). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:342-343); (ÖZÇELİK, 2015:180-188): (254-10), (257-6), (257-8), (258-1), (258-2), (258-7), (270-4), (270-8), (271-3).

Selcen: Ar. İ. +Far. İ. (Sel+cen/can), “*Selcen Hatun*” (ERGİN, 1997.b:263). Trabzon tekfurunun kızıdır. Sümer, “*Bu adın aslını bilmiyorum. Destanlarımıza göre Trabzon*

Tekürü'nün kızı idi; sarı renkde bir elbise giyindiğinden Sarı Donlu olarak vasıflandırılıyor. Çok güzel bir kız olduğu söyleniliyor ve onun için : "Selcen Hatun köşkten bakar / Kime baksa ışk ile oda yakar" beyti söyleniyor. Selcen Hatun aynı zamanda mahir bir binici ve usta bir okçu olarak da tanıtılıyor ki, Kanturalı da böyle bir hayat arkadaşı istemişti." demektedir. (SÜMER, 1999:185). Selcen adı hakkında kapsamlı inceleme için bkz. (ÖZKAN, 1995:907-914): (178-12), (182-11), (185-7), (188-9), (188-11), (190-1), (191-12), (192-3), (194-9), (195-2), (196-9), (197-1), (197-10), (198-4), (198-6), (198-8), (199-1), (200-5), (200-13).

Selçük: Tr. İ. (Selçük/Selçuk), "*Kıyan Selçük*" (ERGİN, 1997.b:263): (37-13), (61-3), (65-6), (93-9), (96-9), (97-2), (151-6), (206-9), (210-1), (215-8), (220-2), (223-2).

serçeşme: Far. İ. (serçeşme), "*Baş, başta olan, kumandan*" (ERGİN, 1997.b:265). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (ÖZÇELİK, 2016:698-699): (209-6).

serhenk: Far. İ. (serheng), "*Baş, en başta gelen, en büyük, büyük, ulu, alay başı, alay çavuşu, çavuş*" (ERGİN, 1997.b:265): (186-9).

server: Far. İ. (server), "*Baş, ulu, büyük sultan*", (ERGİN, 1997.b:265): (6-12), (7-7), (178-12), (184-5), (185-4).

Şıddık: Ar. İ. (Şıddık), "*Ebubekir Sıddık*" (ERGİN, 1997.b:266): (6-13).

Şofi: Ar. i. (Sofi), "*Sofi Sandal Melik*" (ERGİN, 1997.b:266). Sümer'in nakliyle, "*Ancak bir defa geçer ve Eylik Koca Oğlu Alperen (Dülek Evren)'in ona kan kusturduğu söylenir. Bu adların aslı ne olabilir? Şimdiki durumda bu hususta bir şey söylemek benim için mümkün değildir. Şogan Şarı: Aynen böyle. Bu ad bir defa geçiyor. Babası Kazılık Koca'yı kurtarmak isteyen Yigenek'e, Bayındır Han tarafından arkadaşlık etmeleri buyrulan beylerden. O, "yerin bir ucundan bir ucuna yetem diyen" şeklinde öğülüyor. Şogan başka, bilemeyeceğim bir adın değişmiş şeklide olabilir."* (SÜMER, 1999:185): (63-10).

Şoğan: Tr. İ. (Soğan), "*Soğan Saru*" (ERGİN, 1997.b:269). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:280-281): (207-3).

Şah-ı Merdan: Far. İ. +Far. İ. (Şâh-ı merdân), “Hz. Ali’nin ünvanı, yiğitler şahı” (ERGİN, 1997.b:277): (7-2), (56-10).

Şemseddin: Ar. İ. (Şemseddîn), “Şir/Şer Şemseddin” (ERGİN, 1997.b:279). Sümer’in nakline göre, “Buradaki Şer eskiden Şir okunuyordu. Ergin bunu metinlerde yazıldığı ve ozanların söylediği gibi gösterdi. Bu lakap adı geçen beye de uygundur. Çünkü, Şemseddin izin almadan Bayındır Han’ın yağısını basmıştı. O şer (şerr, şirret)lakabını bu gibi hareketlerinden dolayı almış olmalıdır; babsının adı da Gafllet Koca idi. Gerek bu, gerek şer başka ad ve lakabların , belki, değişmiş şelilleri olabilir. Fakat Şemseddin 'in onun gerçek adı olduğundan şüphe edilmez. Destanlardaki adlar arasında Türkçe ad taşımayan iki beyden ve üç kişiden biri (diğerleri Alp Rüstem ve Boğazca Fatma). Şer Şemseddin'in hususi bir destanı yoktur(Alp Rüstem'in de öyle). Ancak Oğuz beyleri anılırken çok defa onun adı da geçer (beş defa) ve Kazan'dan itibaren dördüncü sırada yer alır. Kazan-Dünder-Kara Güne-Şer Şemseddin). Bu sebeple Şer Şemseddin destanlarımızın asli şahsiyetlerinden biri olduğu gibi, anılan beylerin de en başta gelenleri arasında yer almıştır; bir yerde adının Şemseddin şeklinde yazıldığı görülüyor. Şimdi de köylüler arasında Şemseddin'in böyle söylendiğini işittiğim için, ozanların da onu bu şekilde anmış olmaları pek muhtemeldir.” (SÜMER, 1999:185). Okuma ve anlamlandırma çalışmaları için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:69-70); (AYDEMİR, 2010:5): (38-10), (62-2), (108-11), (109-2), (151-10-11).

Şökli: Tr. İ. (Şökli), “Şökli Melik”, (ERGİN, 1997.b:280). Sümer’e göre, “Şük eski Türkçede <<sükunet, sessizlik>> anlamına geliyor. Şükli (şökli) <<sakin, sessiz>> demektir. Bu husus ne olursa olsun XI. yüzyılın ikinci yarısında Filistin'in bazı yerlerini alan Oğuz beylerinden biri bu adı taşıyordu. Kaşgarlı'da geçen Şüktuaer (sakin ol!) kelimesini İlhanlılar'dan bazı beylerin taşıdıkları görülüyor: Şüktür Noyan= Keyhatu (1292-1295) devrindeki beylerin başı : Celayir'den Şökli Melik destanlarımızda Oğuz-eli'nin en büyük düşmanı olarak tanıtılır ve onun için: "Kafirler azgunı) denilir. Salur Kazan'ın ordusunu basan ve Kaza'nın annesini, karısını ve oğlunu tutsak alıp götüreren odur. Kazan sonra onu yener ve öldürür. Şökli Melik bir yerde "Alaca Atlu Şökli Melik " olarak anılır. Kara Arslan Melik, Kara Tüken Melik ve Bugaçuk Melik onun yakın arkadaşlarıdır. Bunlara Ağ Melik Çeşme (?) Demür Yaylı Kapçak (Kıpçak) Melik , Sofi (?) Sandal Melik'i de ilave edersek, Oğuz beylerinin düşmanları olan "Kafir beyleri"

'nin adları da Türkçe'dir." (SÜMER, 1999:186). Yine Gömeç'e göre de, "Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması Hikâyesinde gördüğümüz bir yer adı da Şökli'dir ve burasının Şeki olduğu sanılmaktadır. Bu görüş ihtimal dahilindedir. Şekli, Şökli'ye pekala dönüşebilir. Fakat Şökli'yi "şök>çök" kelimesinden getirenler de vardır. Şökli'nin bir de Şökli Melik denen yöneticisinin olduğunu da vurgulamak lazımdır ki, 11. asırda Suriye bölgesinde Selçuklu hakimiyetini sağlayan iki beyden birisinin adı Şökli, diğeri de Atsız'dır." (GÖMEÇ, 2009:4). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:321): (39-2), (40-5), (40-8), (41-12), (52-3), (52-10), (58-9), (60-6), (65-3), (65-3), (121-6), (153-9), (245-7), (248-13).

Ṭatyan: (?) İ. (Tatyan), Metinde "Başı Açık Tatyan Kalesi" olarak geçmektedir. Yer adı olarak düşünülen bu kale adındaki başı açık ifadesi kişiye aktarılabilir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:206-207): (127-13).

Tekür: Tr. İ. (Tekür), "Tekür, tekfur, melik, kafir beyi", (ERGİN, 1997.b:288); Daşdemir'e göre bu sözcük Ermenice'dir. (DAŞDEMİR, 2000:51). Kara Tekür> Sümer'e göre "Destanlarımızda bir yerde Şökli Melik'in arkadaşı olan "Kafir" beylerinden , bir yerde de Alınca kalesi beyi şeklinde anılır. Kara Tekür ile Kara Tüken Melik kastediliyor ve her ikisi aynı "Kafir" beyini ifade eder gibi görünüyor." (SÜMER, 1999:181). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:405-406); (TEZCAN, 2001:148): (121-7), (128-2), (153-8), (154-2), (173-11), (179-2), (179-8), (179-9), (180-1), (180-1), (180-2), (180-8), (180-10), (184-2), (184-3), (184-4), (186-5), (186-6), (186-12), (190-7), (190-9), (192-12), (203-12), (203-13), (204-3), (209-12), (210-3), (210-8), (210-10), (244-4), (244-4), (247-12), (248-2), (248-4), (250-2), (251-6), (256-3), (256-8), (264-10), (264-12), (265-10), (265-10), (266-5), (266-6), (266-7), (266-10), (267-5), (273-1), (274-1), (274-3), (274-4), (274-5), (275-6), (275-13), (276-5), (276-10), (285-11), (285-12), (286-3), (286-3), (286-8).

Ters Uzamış: Tr. İ. (Ters Uzamış), Sümer'e göre, "Üç-Ok beylerinden; Üç-Ok karşılaşmasında Boz Oklar'dan sayılan Bügdüz Emen, Ters Uzamış ile mübareze etmek istediğini söylemişti. Ters Uzamış bu beyin lakabı olmalıdır." (SÜMER, 1999:186): (255-5), (255-9), (255-11), (303-1).

Toğsun: Tr. İ. (Toğsun), “*Toğsun yani doğsun, emir kipi teklik üçünçü şahısa göre yapılmış adlardan. Yigenek'e ait destanda Rüstem'in babasının adı gibi gösterilir. Görmüş olduğumuz gibi , Rüstem'in babasının adı Düzen'dir.*” (SÜMER, 1999:186): (207-1).

Tundar: Tr. İ. (Tundar), “*Tundar, Delü Tundar, Kıyan Selçük oğlu Delü Tundar*” (ERGİN, 1997.b:294): (38-1), (38-7), (64-13), (65-6), (96-10), (97-2), (121-8), (121-11), (151-7), (152-8), (153-7), (153-11), (206-9), (210-1), (210-5).

Turalı: Tr. İ. (Turalı/KanTuralı/Kanturalı), bkz. *Kanturalı* mad. : (171-5), (171-8), (171-13), (172-10), (172-13), (173-3), (175-3), (175-7), (175-9), (176-3), (177-4), (178-8), (179-3), (179-13), (180-3), (180-11), (180-12), (180-13), (181-1), (181-3), (182-1), (182-5), (182-6), (182-12), (183-2), (183-2), (183-6), (183-8), (184-10), (185-1), (185-9), (185-13), (186-11), (187-1), (187-5), (187-13), (188-13), (189-6), (190-3), (190-12), (191-9), (192-1), (192-6), (192-10), (193-4), (193-13), (194-3), (194-10), (194-11), (195-5), (195-5), (196-6), (196-12), (198-3), (198-7), (198-8), (198-12), (199-8), (200-2), (200-4), (200-6), (202-1).

Tüken: Tr. İ. (Tüken), “*Kara Tüken Melik*” (ERGİN, 1997.b:299). Sümer'e göre, “*Destanlarda tög- , döğ, tök-de dök- şekillerinde yazılıyor. Bu sebeple bu adı ancak bu şekilde yazmak gerekiyor. Kara Tüken Melik " Kafir" beylerinden olup "Kafir" ordusunun sol kol kumandanı idi.*” (SÜMER, 1999:181): (65-6), (153-11).

Ulaş: Tr. İ. (Ulaş), “*Salur Kazan'ın babasının adı; Şecere-i Terakime'de babasının adının Enkiş-Enkeşem olduğu söylenir. Ulaş'ın anlamı üzerinde daha önce bilgi verilmişti.*” (SÜMER, 1999:186): (36-11), (37-9), (43-10), (96-8), (123-9), (124-5).

Uruz: Tr. İ. (Uruz), “*Uruz, Kazan oğlu Uruz Bey*” (ERGİN, 1997.b:303): Sümer'e göre, “*Salur Kazan'ın biricik oğlunun adı. Uruz, Salur Kazan'ın dayısı Uruz Koca'nın adını taşımış olabilir. Yani düşündüğümüze göre Kazan yapılan savaşta dayısı Uruz'u öldürdü; aradan zaman geçince bu hareketlerinden üzüntü ve pişmanlık duydu ve bu duygunun tesiri ile oğluna dayısının adını koydu. Bu tabii, sadece bir tahmindir.*” (SÜMER, 1999:187). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:111); >Uruz Koca: “*Bu Urus (Rus) adının Oğuzlar arasındaki söyleniş şeklinden başka bir*

şey değildir. Böylece Boz-Ok'ların başı Uruz Koca, Rus kavminin adını taşıyor. Bu nasıl olmuştur. Bu nasıl olmuştur? Bu eserin Giriş bölümünde izah etmeye çalışmıştık. Derstanlarda, fiziki yapısı bazı hususlarda en sadıkane bir şekilde korunmuş olan Uruz Koca'dır: "altmış ögeç (erkeç) derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen, altı ögeç (eğeç) derisinden külah itse kulaklarını örtmeyen, kolu budu haranca (büyükçe?), uzun baldırlar ince, Kazan Beg'ün dayısı at ağızlu Uruz Koca". Demek ki Boz-Ok kolunun başı Uruz Koca çok uzun boylu, kolları, budları büyük, uzun baldırları ince, ağzı da at ağzına benzetilen bir insandır. O aynı zamanda erkek (üç yaşında koyun) derisinden elbise giymektedir. Kıyan Selçük ve Basat onun oğulları, Delü Dünder da onun torunudur. Kendisine tabi beylerin ise Bügdüz Emen, Düzen Oğlu Alp Rüstem, Eylik Koca Oğlu Döne Bilmez Dülek Evren oldukları anlaşılıyor." (SÜMER, 1999:187). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80); (ÖZÇELİK, 2016:312): (36-13), (38-6), (39-10), (40-2), (45-8), (48-13), (53-1), (53-12), (54-6), (55-8), (56-4), (56-4), (58-13), (59-8), (66-7), (68-6), (108-10), (109-1), (111-6), (121-11), (123-8), (124-7), (124-11), (124-12), (126-8), (127-2), (127-9), (128-13), (129-10), (130-2), (130-3), (131-13), (132-10), (133-1), (133-12), (134-4), (134-10), (134-10), (134-12), (135-1), (135-7), (136-10), (143-12), (150-7), (254-3), (272-13), (282-1), (283-3), (283-5), (284-5), (284-7), (284-8), (285-3), (290-5), (290-10), (290-13), (290-13), (291-1).

Uşun: Tr. İ. (Uşun), "Kaşgarlı'da omuz başı anlamında bir uşun kelimesi vardır. Bu beyin adı aynı kelime olabilir. Üç-Ok beylerinden olması muhtemeldir. Basat'ın destanında Depe Göz tarafından öldürülen beyler arasında Uşun Kocan'ın adı geçiyor." (SÜMER, 1999:187). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:110) (ÖZÇELİK, 2016:709-711); (CAFEROĞLU, 1959:79-80); (KAÇALIN, 2004:97); (SULTANZADE, 2013:149-153): (219-10), (254-10), (254-11), (255-6), (256-5), (257-2), (257-4), (257-6), (270-7), (271-12).

Uzamış: Tr. İ. (Uzamış), "Ters Uzamış" (ERGİN, 1997.b:305): (255-5), (255-9), (303-1), (255-11)

Ürüveyde: Ar. İ. (Rüveyde): "Ürüveyde" (ERGİN, 1997.b:307): (9-12).

Yağrınçı: Tr. İ. (Yağrınçı/Yagrınca), “Yigenek'in destanında geçen İl Almış'ın babasının adı. Yağrın, kürek kemiği ve vücudun onun bulunduğu kısmına deniliyor. Yağrınçı, "kürek kemiği ile fala bakan" manasına gelebilir. Eğer kelimesinin aslı böyle ise ve başka bir manada taşııyorsa.” (SÜMER, 1999:187): (206-12).

Yalançı: Tr. İ. (Yalançı/Yalançu), “Yalançı, yalancı” (ERGİN, 1997.b:317): (94-6), (95-9), (97-11), (98-4), (98-8), (101-11), (109-5), (109-11); >Yalançu: (99-4), (102-11), (120-5).

Yaltaçuk: Tr. İ. (Yaltaçuk), “Yalançı oğlu Yaltaçuk” bkz. Yartaçuk ERGİN, 1997.b:318). Sümer’e göre, “Eksik nüshasının her yerinde harekeli olarak böyle. Tam nüshada da daha ziyade aynı şekilde yazılmıştır. Kaşgarlı'da << yalt >> sözü geçiyor ve << katı, sert >> anlamına geliyor. Yaltaçuk adı bu kelime ile ilgili olabilir. Eğer böyle ise Yaltaçuk (yal-a-çuk) küçük ve yalçın (taş veya kaya) anlamında olmalıdır. Yaltaçuk'un lakabı " Yalancı Oğlu" idi. Çünkü, o gerçeğe aykırı olarak, Beyrek'in öldüğünü söylemiş ve buna da herkesi inandırmıştır.” (SÜMER, 1999:187). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:455): (95-9), (98-5), (98-8), (99-4), (101-11), (102-11), (109-5), (109-12), (120-5), (120-9).

Yapağulu: Tr. İ. (Yapağulu/Yapagulu), “Yapağulu Koca” (ERGİN, 1997.b:320). Sümer’e göre, “Burdaki yapağı, bilindiği üzere koyunların kışın büyüyen yünlerine denilir. Yünü Koca adı da bunu doğruluyor. Yapağulu Koca, Yünlü Koca ile birlite, Depe göz'ün ahçılını yapıyordu. Basat, Depegöz'ü öldürünce, her ikisini Oğuz-eli-ne muştucu (müjdeci) olarak gönderdi. Muştucu olanlara, verdikleri sevindiri haberin karşılında değerli armağanlar verilirdi. Bu, Türkler arasında her devirde ve her zaman görülen balıca geleneklerden biri idi.” (SÜMER, 1999:188). Okuma denemesi için ayrıca bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80): (221-5), (223-6), (235-3).

Yartaçuk: Tr. İ. (Yartaçuk, Yaltaçuk), “Yalançı oğlu Yaltaçuk” bkz. Yaltaçuk ERGİN, 1997.b:322). Sümer’e göre, “Tam nüshada Yaltaçuk'un adı bazan böylede yazılmıştır. Kaşgarlı su içilen bardağı Oğuzlar'ın yart, diğer Türkler'in bart dediklerini bildiriyor. Buna göre Yartaçuk küçük bardak anlamına geliyor. Bartaçuk (bardacık?) da küçük bardak demek oluyor.” (SÜMER, 1999:188). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:168): (94-6), (97-12).

Yay Han: Tr. İ. (Yay Han), “Yayhan” (ERGİN, 1997.b:325). Muharrem Ergin, bu sözcüğe yer adı demiştir; ancak metinde Yay Han Keşiş Oğlu olarak geçmektedir. Bu konuda Sümer de “*Bu adın asıllı olması muhtemeldir. Zira onun için "Keşiş Oğlu" deniliyor. Fakat bu hususta da mütehassıslar bize yardımcı olamadılar. Bu ad görüldüğü üzere, türkçe ile izah edilebilir.*” demektedir. (SÜMER, 1999:188): (59-10), (59-11).

Yigenek: Tr. İ. (Yigenek/Yegenek/Yiğenek/Yeğenek), “Yigenek, Kazılık Koca oğlu Yigenek” (ERGİN, 1997.b:331). Sümer’in nakline göre, “*Böyle bir kelimeye şahıs adı veya cin isimi olarak başka hiç bir yerde rastgelineemedi. Bu, fiilden yapılmış bir ad gibi görünüyor. Fakat yik (<yig), yek-(yig-) şekillerinde fiiller görülemedi. Yalnız eskiden beri yaygın olarak yektir-(>yedir) fiili vardır. Bu, bir ayağını aksatarak yürümek, topallamak anlamına geliyor. Bu, yek- fiilinin ettiren (faktitif) şekli olabilir. Konya bölgesinde kullanılan yeke- fiili de aynı anlamda kullanılıyor. Bundan başka <<yerinden kalkmaya davranmak>> anlamında yekin- fiili de görülür. Bunun da yek-fiilinin dönüşlü şekli olması muhtemeldir. Bunlar kahramanımızın adının yek- fiili ve -enek eki ile yapılmış olduğunu hatıra getiriyor: Yek- enek (Yikenek > Yigenek). Bunun değnek > degenek ve dayanak gibi bir manaya geldiğini düşünmekteyiz.*” (SÜMER, 1999:188). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:694-696): (38-12), (62-10), (68-7), (108-11), (109-1), (121-10), (152-6), (202-12), (205-4), (205-5), (205-9), (207-5), (207-7), (208-7), (209-1), (209-1), (209-5), (209-8), (210-11), (212-2), (212-5), (212-12), (213-3), (213-4), (213-12).

Yinge: Tr. İ. (yenge), “Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı; bir erkeğin kendi karısından söz ederken kullandığı ad; kadınlar için söylenen bir seslenme sözü; düğünde geline kılavuzluk eden kadın” (GTS, 2011:). Metinde >Kısırça Yinge: (78-1), (78-5), (113-11), (113-12), (113-13), (114-8), (233-6).

Yuñlu: Tr. İ. (Yunlu / Yünlü / Yüllü), “Yunlu Koca” (ERGİN, 1997.b:341). Sümer’e göre, “*Oğuzlar tarafından yemeğinin pişirilmesi için Depe Göz’ün hizmetine verilen iki ahçıdan biri (diğeri:Yapagulu Koca).*” (SÜMER, 1999:189). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (CAFEROĞLU, 1959:79-80); (TEZCAN, 2001:366): (221-4), (223-5), (235-3).

Zeliha: Ar. İ. (Zeliha), “*Hz. Yusuf’un refikası; Züleyhâ*” (ERGİN, 1997.b:345): (9-12).

Zübeyde: Ar. İ. (Zübeyde), “*Öz, asıl, cevher*” (ERGİN, 1997.b:346): (9-12).

2.3.46.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kızgınlık, Şiddet, Sinir İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kızgınlık, acı, sinir/li, şiddet anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

acı: Tr. İ. (acı), “*Acı, dert, ızdırap*” (GTS, 2011:14); ajıl (<aççıg/açıg) “*Öfke*”: Özkan’ın nakline göre, “*Karapapak-Terekeme ağzında “ajığı tutmah”, “ajığı gelmeyk”, “ajığı çılmah” şekillerinde işletilen kelimenin temel anlamı, “kızmak”, “öfkelenmektir. Kutadgu Bilig’de “kalı tenrilik iş tutunsa özün yükin /yüd açığ kılma tügme yüzün (KB 4204)”*; şeklinde geçen kelime Dede Korkut Kitabında “*Yalançı oğlu Yaltaçugun acığı tutdı, aydı. DKK 143*)” biçiminde kaydedilmiştir. Anadolu ağızlarında bu kelimenin “üzülmek”, “acı duymak” “için için yanmak” “kederlenmek” “sızılanmak” karşılığında “acışmak”, “acışmah” ve “acışmek” şekilleri geniş bir çevrede varlığını sürdürmektedir (Afşin, Elbistan-Maraş, Reyhanlı, Kırıkhan, Amik Ovası Türkmenleri-Hatay; Kayseri; Nevşehir, Ermenek ve köyleri-Konya; Silifke, Mut köyleri- İçel; ve devamı; “*canı yanmak*” karşılığında Eynesil, Görele- Giresun; Kilis; Maraş; Zara-Sivas; Avşar aşireti, Fakiekinciliği Pınarbaşı- Kayseri DS I, A, 53).” (ÖZKAN, 2015:231-243). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:172-174): (59-13), (63-5), (75-6), (109-6), (159-2).

aznavur: Gür. İ. (aznavur), “*İri yarı, kırıcı, sinirli, asık suratlı, sert kimse; asil, soylu*” (GTS, 2011:217). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2004:100): (40-6).

hırş: Ar. İ. (hırş), “*Sonu gelmeyen istek, aşırı tutku; öfke, kızgınlık*” (GTS, 2011:1094). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90); (ÖZÇELİK, 2016:846): (282-5).

kaşınç: Tr. İ. (kakınç), “*Öfke, kızgınlık*” (GTS, 2011:1271). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:365-366; 433): (80-11), (176-5); > *kakınç*: (51-2).

kazab: Ar. İ. (ğazab), “*Öfke, kızgınlık, hiddet*” (GTS, 2011:908): (15-1), (15-3), (20-10), (21-9).

öyke: Tr. İ. (öfke), “*Engelleme, incinme veya gözdağı karşısında gösterilen saldırganlık tepkisi, kızgınlık, hışım, hiddet, gazap*” (GTS, 2011:1828). “*evi günü gabardı*” ifadesinin doğrusunun Dresden yazması s. 190, satır 1’de geçtiği şekli ile “*öykeni kabardı*” olduğu düşünülebilir. (GÖKYAY, 2007:332): (85-9).

şikayet: Ar. İ. (şikāyet), “*Hoşnutsuzluk belirten söz veya yazı, sızlanma, sızıltı, yakınma, yakıntı*” (GTS, 2011:2224): (218-9).

zarb: Ar. İ. (zarb, darb), “*Darbe, darb, zor, şiddet, dövme, vurma; güç, kuvvet*” (GTS, 2011:595): (30-2), (51-7), (210-3), (219-8), (222-11), (275-8), (290-4), (42-7).

2.3.47.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Koku İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan koku anlamı taşıyan sözcükler şunlardır:

koḥu: Tr. İ. (koku), “*Nesnelerden yayılan küçücük zerrelerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu; güzel kokmak için sürülen esans; belirti, işaret*” (GTS, 2011:1458): (6-4), (247-11).

leṣ: Far. İ. (lāṣe), “*Kokmuş hayvan ölüsü; çok kötü kokan*” (GTS, 2011:1582): (43-5), (65-13), (142-8), (142-8).

ṣaṣı: Tr. İ. (sası), “*Küf ve çürük gibi kokan; kokuşmuş; tatsız*” (GTS, 2011:2041). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:317; 547): (38-4), (39-3), (54-4), (55-2), (101-2), (130-8), (166-4).

2.3.48.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zorluk İle İlgili Sözcük

Dede Korkut Hikâyeleri'nde zorluk anlamı taşıyan sözcük bir tanedir:

müşkül: Ar. İ. (muşkil), “*Güç, zor, çetin; engel, güçlük, zorluk*” (GTS, 2011:1735): (3-8).

2.3.49.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Konuşma-Sohbet-Dedikodu İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde konuşma kavram alanını karşılayan sözcükler şunlardır:

kov: Tr. İ. (kov), “*Dedikodu, arkadan konuşma, çekiştirme*” (GTS, 2011:1490). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:240); (DURMAZ, 2007:494): (9-8), (21-1), (188-4).

şohbet: Ar. İ. (şuhbet), “*Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yârenlik, hasbihâl; söyleşi*” (GTS, 2011:2131). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:261-262;682): (12-8), (21-5), (68-3), (68-4), (123-12), (127-3), (205-5), (203-3), (258-4).

2.3.50.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Korku İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde korku, korkak/lık anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

ķorķu / ķorķu: Tr. İ. (korku), “*Bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı, üzüntü; kötülük gelme ihtimali, tehlike, muhatara; gerçek veya beklenen bir tehlike ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp, solunum hızlanması vb. belirtileri olan veya daha karmaşık fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygu*” (GTS, 2011:1482). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1): (42-11), (56-13), (91-11), (177-6), (216-9), (249-12); >korku: (47-11), (58-4), (120-6), (134-13).

muķannet: Ar. İ. (muķanneş), “*Alçak, korkak, namert*” (GTS, 2011:1704). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:403): (5-5), (64-7), (133-11), (169-2), (279-8).

muķannetlik: Ar. İ. + Tr. E. (muķanneş+lik), “*Muķannet olma durumu*” (GTS, 2011:1704): (303-7).

namerd: Far. İ. (nāmerd), “*Korkak, alçak, mert olmayan*” (GTS, 2011:1749): (5-4), (20-13), (22-12), (23-7), (24-4), (26-12), (30-10), (31-9), (31-13), (32-6), (32-8), (34-8), (34-9), (34-11), (34-12), (35-1), (35-3), (36-9), (67-3), (133-11), (153-4), (155-7), (171-2), (202-7), (279-7), (292-4), (299-7), (299-11), (301-1), (301-5), (305-1).

2.3.51.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Maddenin Halleri İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde maddenin halleri olarak tanımlayabileceğimiz, Hatice Şirin’in *Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi* (ŞİRİN, 2016) adlı eserinde de aynı başlık altında topladığı sözcükler şunlardır:

acı: Tr. İ. (acı), “*Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı; tadı bu nitelikte olan; herhangi bir dış etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ıstırap; ölüm, yangın, deprem vb. olayların yarattığı üzüntü, keder, elem; çarpıcı, göz alıcı (renk); keskin, şiddetli; kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü*” (GTS, 2011:8). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377): (5-7), (5-8), (15-3), (47-10), (92-7), (95-4), (116-10), (137-12), (145-5), (147-13), (165-10), (257-12), (260-10).

ağır: Tr. İ. sıfat (ağır), “*Tartıda çok çeken, hafif karşıtı; çapı, boyutu büyük; yavaş; yoğun; fiziksel sebeplerden dolayı güç işiten (kulak); değeri çok olan, gösterişli; çetin, güç; ciddi; sıkıntı veren, bunaltan; dokunaklı, insanın gücüne giden, kırıcı; ağırbaşlı, ciddi; keskin, boğucu (koku); kısık, alçak; davranışları yavaş olan; sindirimi güç (yiyecek); ağır sıklet; yavaş bir biçimde*” (GTS, 2011:40). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85); (ÖZÇELİK, 2016:437): (6-5), (6-6), (26-6), (39-7), (41-7), (58-10), (76-5), (82-13), (90-4), (96-2), (105-7), (139-12), (140-4), (145-5), (147-3), (147-12), (189-9), (234-1).

aşarlı: Tr. İ. (akarlı), “*Akan, akan şeyler, akar şeyler, akıcılar*” (GTS, 2011:59). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:136); (ÖZÇELİK, 2016:299): (29-5).

boğma: Tr. İ. (boğma), “*Boğma, boğumlu*” (ERGİN, 1997, 55). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 1985:162); (TEZCAN, 2001:198): (110-4).

burma: Tr. İ. (burma), “*Burmak işi; sarığıburma; burularak yapılmış altın bilezik; burulmuş, burularak yapılmış, kıvrılmış; hadım etme, iğdiş etme; musluk; eğrilmek için bükülmüş yün; yaşken burularak kurutulan ot; kuru incir*” (GTS, 2011:415). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 1985:162); (ÖZÇELİK, 2016:820): (64-5), (108-1), (133-7).

buz: Tr. İ. (buz), “*Donarak katı duruma gelmiş su; çok soğuk bir etki uyandıran (şey veya kimse)*” (GTS, 2011:420): (27-4), (158-12).

çatma: T. İ. (çatma), “*Çatmak işi; provada geçici olarak bir giysiye ilâştirilmiş olan parça; duvarları ağaç gövdesinden birbirine takılarak ve çivisiz olarak yapılan yayla evi, Yörük çadırı; bir tür döşemelik kumaş; ahşap yapılarda ağaç iskeletin temel parçaları; semerin ağaç kısmı; heykel yapımında çamuru ayakta tutan tel iskelet*” (GTS, 2011:506): (13-10).

çoğrama: Tr. İ. (çoğrama), “*Kaynama, fokurdama, fıkırdama*” (ERGİN, 1997.b: 76). *at* *çığırmasından* ifadesinin doğrusu Gökyay’a göre *çokramasından* olup fokurdamak, fokur fokur kaynamak anlamlarına geldiğini belirtmektedir. (GÖKYAY, 2007:335). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:810-812); (ATA, 1997:80-81); (TEZCAN, 2001:298; 345): (265-3).

iti: Tr. İ. (iti), “*Keskin, sert, keskinlik, sertlik*” (ERGİN, 1997.b:157): (21-4), (32-7), (37-9), (203-5).

karangu: Tr. İ. (karangu / karanku / karanu), “*Karanlık*” (ERGİN, 1997.b:169). *karankulca* okumasını eleştiren Gökyay, Dresden yazması s. 243, satır 12’de *karangulca* şeklinde yer alan ifadenin nazal “n” sesi ile telaffuz edildiğini ve *karanulca* olarak okunması gerektiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:334). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2015:15); (ÖZÇELİK, 2016:334-335; 726-727): (49-4), (58-5), (138-2), (141-7), (146-12), (158-7), (223-11), (224-9), (232-7), (244-12), (248-12), (258-4), (264-8), (273-9), (290-12); >*karanku* (41-2), (46-11), (47-9), (48-5); >*karanu*: (25-6), (43-2), (65-10), (137-7), (232-12), (269-10), (270-5).

katı: Tr. İ. (katı), “*Sert, yumuşak karşıtı; hoşgörüsüz, acımasız, merhametsiz, zalim; düşünce ve davranışlarında belli ilkelere sıkı sıkıya bağlı olan; sıvıların ve gazların tersine, içinde bulunduğu kabın veya üstünde bulunduğu yerin biçimini almayan, sulp; çok, aşırı derecede*” (GTS, 2011:1349): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (ÖZÇELİK, 2016:420-421): (15-1), (16-10), (17-10), (17-10), (20-10), (23-12), (23-13), (32-4), (50-2), (65-9), (71-1), (103-6), (109-12), (110-4),

(133-3), (185-3), (189-9), (204-1), (210-8), (218-8), (222-6), (236-10), (243-9), (243-9), (244-10), (245-7), (248-13), (249-11), (250-8), (251-9).

kölge: Tr. İ. (gölge), “Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık; güneş ışınlarından korunacak yer; ne olduğu anlaşılamayan karaltı, silüet; resimde bir şekli cisimlendirmek için, onun ışık almaması gereken yerlerine vurulan az çok koyu renk; yetkisi olmadığı hâlde etkili olan; röfle; birinin yanından hiç ayrılmayan kimse; koruma, kayırma himaye” (GTS, 2011:959): (58-10), (67-1), (104-4), (105-11), (119-6), (150-5), (155-5), (168-1), (170-13), (213-13), (241-3), (254-8).

gölge: Tr. İ. (gölge), “Saydam olmayan bir cisim tarafından ışığın engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık; güneş ışınlarından korunacak yer; ne olduğu anlaşılamayan karaltı, silüet; resimde bir şekli cisimlendirmek için, onun ışık almaması gereken yerlerine vurulan az çok koyu renk; yetkisi olmadığı hâlde etkili olan; röfle; birinin yanından hiç ayrılmayan kimse; koruma, kayırma himaye” (GTS, 2011:959). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:107-108): (19-4); >gölgeleşme: (36-3), (123-2).

kısa: Tr. İ. (kısa), “Boyu, uzunluğu az olan, uzun karşısı; az süren, uzun olmayan; ayrıntısı çok olmayan; kısa olan şey; kısaca, kısaltarak” (GTS, 2011:1421): (134-11).

kıvrımsı: Tr. İ. (kıvrımsı), “Bükülmüş, kıvrılmış şeylerin oluşturduğu kat, bükümlü; ayrımlı, dönemeçli” (GTS, 2011:1431): (200-10).

köp: Tr. İ. (köp), “Şişkin, şişme, şişkinlik” (ERGİN, 1997.b:206). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (TEKİN, 1986:155); (TEZCAN, 2001:346): (266-8).

pas: Tr. İ. (pas), “Su içinde ve nemli havada metallerin, özellikle demirin yüzeyinde oksitlenme sonucunda oluşan madde; bazı asalak mantarların çeşitli bitkilerde oluşturduğu portakal sarısı veya kahverengi lekeler; bu lekelerden ileri gelen bitki hastalığı; demir veya demir alaşımlarının aşınması sonunda ortaya çıkan ve esas

itibarıyla demir oksit ve hidroksitten meydana gelen aşınma türü; tıpta-bar” (GTS, 2011:1894). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:325-327): (241-5).

şay: Tr. İ. (say), “*Düz, düzgün, dümdüz, cilalı, kaygan, parlak*” (ERGİN, 1997.b:261). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:340-341): (255-13).

şom: Tr. İ. (som), “*İçi dolu olan ve dışı kaplama olmayan, masif; katışıksız*” (GTS, 2011:2136): (208-12).

şovuk: Tr. İ. (soğuk), “*Isısı düşük olan, sıcak karşıtı; üşütecek derecede ısı olan; ısının üşütecek kadar az veya düşük olması durumu; duygudan, sevgiden yoksun olan, yakın ve içten olmayan, ilgisiz; sevimsiz veya yersiz, antipatik; cinsel istek duymayan; ilgisiz, sevimsiz bir biçimde veya memnuniyetsizliğini belli ederek*” (GTS, 2011:2130). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:469): (103-13), (103-13), (104-9), (104-9), (116-2), (119-1), (119-1), (164-8), (164-8), (167-11), (167-11), (168-10), (168-10), (192-2), (192-3).

süvri: Tr. İ. (sivri), “*Ucu keskin ve batıcı olan; ucuna doğru gittikçe incelen; isim, palamut; genel tutumun veya geleneklerin dışında kalan, göze batıcı özelliği olan, aşırı*” (GTS, 2011:2124). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEZCAN, 2001:209-210): (130-5), (133-11), (149-13), (210-2).

tar: Tr. İ. (dar), “*İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı; genişliği az veya yetersiz olan, ensiz, mikro; az, elverişsiz, sınırlı; sıkıntılı; yetersiz; güçlülükle, ucu ucuna, ancak*” (GTS, 2011:594). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:556); (TEZCAN, 2001:213): (13-10), (53-9), (84-10), (134-6), (160-3), (160-9), (165-13), (180-6), (204-8), (210-5), (219-8), (267-8).

tatlu: Tr. İ. (tatlı), “*Şeker tadında olan; acı olmayan, acı karşıtı; şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek; insanı çeken, göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren; sevimli, hoş; hoşla gidecek bir biçimde, tatlılıkla*” (GTS, 2011:2284): (14-13), (28-6), (54-10), (164-1), (167-8), (167-10), (168-7), (199-5), (201-7), (232-3), (234-3), (268-9).

taze: Far. İ. görevinde (tāze), “Bozulmamış, bayatlamamış olan; dinç, yıpranmamış, yorulmamış; kuru olmayan, körpe, kuru karşıtı; yeni, zamanı geçmemiş; genç kadın” (GTS, 2011:2291): (210-11).

ters: Tr. İ. (ters), “Gerekli olan duruma karşıt, zıt; isim bir şeyin içe gelen yanı, arkası; kesici bir aletin kesmeyen yanı; uygun olmayan, elverişsiz, münasebetsiz; gönül ve cesaret kırıcı, huysuz, sert; bir şeyin aksi, karşıtı” (GTS, 2011:2332). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:576); (TEZCAN, 2001:130): (53-11), (280-4).

tolu: Tr. İ. (dolu), “Havada su buğusunun birden yoğunlaşıp katılaşmasından oluşan, türlü irilikte, yuvarlak veya düzensiz biçimli buz parçaları durumunda yere hızla düşen bir yağış türü” (GTS, 2011:702): (134-6).

top: Tr. İ. isim, (top), “Birçok spor oyununda kullanılan, türlü büyüklükte, genellikle kauçuktan yapılmış yuvarlak nesne; bazı aletlerde bulunan toparlağımsı parça; kumaş, kâğıt gibi şeylerin belli miktardaki bağı; kumaş, kâğıt vb. şeylerin düzenli bir yığın durumuna getirilmiş bağı; yuvarlak biçimde olan, toparlak; tamamen, bütünüyle; homoseksüel erkek; gülle veya şarapnel atan büyük, ateşli silah” (GTS, 2011:2365): (64-9), (212-4), (278-8); > tolduran top: (8-6), (9-6).

toz: Tr. İ. (toz), “Çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak; çok küçük parçacıklara bölünmüş olan herhangi bir madde; bu durumda olan” (GTS, 2011:2376): (58-1), (128-6), (128-7), (128-7), (128-9), (196-2), (196-5), (247-11).

uzun / uzunca: Tr. İ. (uzun/uzunca), “İki ucu arasında fazla uzaklık olan, kısa karşıtı; başlangıcı ile bitimi arasında fazla zaman aralığı olan, çok süren; ayrıntılı; ayrıntılı olarak, derinlemesine; biraz uzun” (GTS, 2011:2437). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:542-543): (8-2), (12-4), (18-13), (22-6), (33-3), (34-6), (39-8), (48-11), (52-5), (52-6), (53-4), (55-5), (59-7), (63-1), (94-2), (96-7), (113-4), (136-4), (137-5), (149-6), (154-1), (215-13), (272-9), (304-11).

yaruk: Tr. İ. (yarık), “Yarılarak açılmış yer, geniş çatlak; ince bir çizgi durumunda açılmış yara; anlaşmazlık; küçük bir ışık demeti elde etmek için ışık kaynağının önüne konulan, saydam olmayan bir düzlem üzerine açılmış, dikdörtgen biçiminde küçük

delik; çatlak; dişinin cinsel organı; yarılarak açılmış veya yarılarak oluşmuş” (GTS, 2011:2538): (211-4).

yaş: Tr. İ. (yaş), “*Nemli, ıslak, kuru karşıtı; kendi suyunu, canlılığını yitirmemiş, kurumamış, kurutulmamış, taze; gözyaşı; kötü; zor*” (GTS, 2011:2545): (24-12), (45-11), (92-7), (107-4), (116-10), (136-12), (137-12), (141-7), (147-6), (188-5), (223-11), (291-2); >gözyaşı: (55-4), (103-7), (114-5), (234-7), (260-10).

yeni: Tr. İ. (yeni), “*Kullanılmamış veya az kullanılmış olan, eski karşıtı; oluş veya çıkışından beri çok zaman geçmemiş olan; en son edinilen; işe henüz başlamış; o güne kadar söylenmemiş, görülmemiş, gösterilmemiş, düşünülmemiş olan; tanınmayan, bilinmeyen; daha öncekilerden farklı olan; eskisinin yerine gelen; biraz önce, çok zaman geçmeden*” (GTS, 2011:2572): (208-10).

yırtıl: Tr. İ. (yırtık), “*Yırtılmış olan; eskimiş, parçalanmış; cırlak, tiz, keskin (ses); yırtılma sonucu oluşmuş yarı; utanması, çekinmesi olmayan*” (GTS, 2011:2595). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:323): (39-2).

yiyni: Tr. İ. (yiyni / yeyni / yeğni), “*Hafif*” (DS, 2009:4227), “*Hafif, ağır olmayan, itibarsız, ehemmiyetsiz; kolay*” (TRS, 2009:4557). *eyni* yeğ ifadesini eleştiren Gökyay’a göre sözcüğün okunuşu yanlış olup doğrusu *eğni bek*’dir. *Bek* sözcüğü ise *katı, sert, sağlam* anlamlarına gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:328) Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:853): (6-5).

yumru: Tr. İ. (yumru), “*Yuvarlak, şişkin şey; sap, kök veya dallarda bulunan, yedek besin taşıyan şişkin madde; genellikle derinin içine gömülü, yuvarlak ve sert oluşum, nod; şişkin, kabarık, yuvarlak biçimli; eğri büğrü, çarpık, yamru yumru*” (GTS, 2011:2614). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:114); (ÖZÇELİK, 2016:383); (TEZCAN, 2001:137): (4-2), (57-8), (57-8), (278-8).

2.3.52.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Madenler, Mineraller İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan maden, değerli kumaş ve mineralleri kapsayan ve bunlarla ilişkilendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

elmas / almaş: Ar. İ. (elmās), “*Yerin derinliklerinde bulunan, billurlaşmış arı karbon; mücevher olarak kullanılan, saydam, değerli taş; bu taşlarla yapılmış; elmastıraş*” (GTS, 2011:790). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:249-250): (183-1).

aķça: Tr. İ. (akçe), “*Küçük gümüş para; her tür madenî para, akça*” (GTS, 2011:60): (39-7), (40-1), (41-7), (49-2), (58-11), (73-4), (94-4), (112-2), (119-4), (156-3), (156-4), (166-5), (168-11), (175-7), (209-3), (230-5), (236-13), (281-2).

altun: Tr. İ. (altın), “*Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C’de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer (simgesi Au); bu elementten yapılmış; altundan yapılmış sikke; üstün nitelikli, değerli*” (GTS, 2011:106). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:141); (ÖZÇELİK, 2016:230-232; 373; 860): (19-3), (32-4), (33-10), (34-12), (37-5), (39-5), (40-1), (41-5), (49-2), (53-7), (53-11), (58-9), (59-6), (62-9), (64-5), (66-5), (72-13), (81-4), (92-10), (94-4), (98-5), (112-2), (116-2), (116-11), (117-4), (117-4), (117-5), (117-11), (119-4), (119-5), (120-2), (124-1), (124-4), (125-6), (133-7), (138-9), (142-8), (144-9), (152-4), (158-11), (164-5), (164-13), (166-5), (167-13), (168-11), (175-7), (180-11), (201-13), (208-12), (222-2), (230-5), (236-13), (239-12), (240-6), (272-1), (272-5), (280-4), (281-3), (281-4), (285-4), (293-12).

bakır: Tr. İ. (bakır), “*Atom numarası 29, yoğunluğu 8,95 olan, 1084 °C’ye doğru eriyen, doğada serbest veya birleşik olarak bulunan, ısı ve elektriği iyi ileten, kolay dövülür ve işlenir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kırmızı renkli element (simgesi cu); bu elementten yapılmış*” (GTS, 2011:238): (281-3).

biz: Ar. (bezz), “*Pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma, çaput; pamuktan, düz dokuma; herhangi bir cins kumaş; herhangi bir iş için kullanılan dokuma; kumaş veya dokumadan yapılmış*” (GTS, 2011:324): >biz: (4-9); (180-11).

demür: Tr. İ. görevinde (demir), “*Atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C’de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe); bu elementten yapılmış; bu elementten yapılmış parça; ayakkabı topuğuna veya ayakkabı burnuna aşınmayı önlemek için çakılan, özel olarak yapılmış madenden parça; güçlü, kuvvetli, sert; çıpa*” (GTS, 2011:619): (17-1), (40-12), (61-1), (61-2), (61-6), (130-9), (151-3), (151-4), (181-9), (193-1), (206-7), (219-12), (245-6), (246-11), (249-8), (250-5), (265-2), (286-13), (287-6), (298-2).

gümüş: Tr. İ. (gümüş), “*Atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °c’ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element (simgesi ag)*”; bu elementten yapılmış” (GTS, 2011:1001): (116-5), (164-13), (281-5).

ipek: Tr. İ. (ipek), “*İpek böceği kozaları çözülerek çıkarılan ve dokumacılıkta kullanılan çok ince, esnek ve parlak tel; bu telden yapılmış*” (GTS, 2011:1201). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:313): (11-3), (37-4), (68-2), (74-12), (123-11), (203-2), (236-7).

keten: Ar. İ. (kettān), “*Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki (linum usitatissimum); bu bitkinin liflerinden yapılmış (dokuma vb.)*” (GTS, 2011:1403): (180-11).

kına: Ar. İ. (hinnā’), “*Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz*” (GTS, 2011:1410): (37-7), (92-11), (124-2), (234-9).

mermer: Ar. İ. (mermer), “*Bileşiminde % 75’ten çok kalsiyum karbonat bulunan, genellikle beyaz, renkli ve damarlı da olan, cilalanabilen, billurlaşmış kireç taşı; bu taştan yapılmış*” (GTS, 2011:1659): (181-10).

muraşsa’: Ar. İ. (muraşsa’), “*Değerli taşlarla bezenmiş, cevherlerle süslenmiş*” (GTS, 2011:1711): (127-8).

panbuk: Far. İ. (pamuk), “*Ebegümeçigillerden, koza biçimindeki meyvesi üç, dört, beş dilimli olan, sıcak bölgelerde yetişen tarım bitkisi (gossypium); bu bitkinin tohumlarının*

çevresinde oluşmuş ince, yumuşak tellerin adı; bu tellerin işlenmiş biçimi; bu bitkinin işlenmiş biçiminden yapılmış; yere serili halı, kilim vb. yaygıların üzerinde oluşan, uçuşabilen toz kümecikleri, hav” (GTS, 2011:1878): (4-9).

perçin: Far. İ. (perçîn), “İki veya daha çok levhayı birbirine bağlamak için geçirilen çivinin, ezilerek baş durumuna getirilen ucu” (GTS, 2011:1911): (279-1).

şebçırağ: Far. İ. (şebçerâğ), “Gece yanan cevher, gece ışık saçan taş” (GTS, 2011:2209): (100-7).

taş: Tr. İ. (taş), “Kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde; bu maddeden yapılmış, bu maddeden oluşmuş; bazı yerlerde ve işlerde kullanılmak için bu maddeden özel olarak hazırlanmış malzeme; yapı işlerinde kullanılmak için bu maddeden hazırlanmış malzeme; mücevherlerde kullanılan yüksek değerli cevher; dama, domino vb. oyunlarda kullanılan metal, kemik, plastik veya tahta parçalardan her biri; bazı organların içinde, özellikle idrar kesesi vb.nde oluşan, türlü biçim ve hacimdeki katı madde; bazı kütlelerden kopan veya koparılan parça; üstü kapalı bir biçimde söylenen iğneleyici söz” (GTS, 2011:2277). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (ÖZKAN, 2013:1-8): (16-10), (28-10), (40-13), (42-9), (42-12), (42-13), (57-13), (57-13), (58-2), (60-11), (102-6), (102-7), (102-7), (150-13), (181-10), (189-9), (217-3), (228-4), (234-2), (234-2), (275-5), (275-6), (278-13), (285-3)

tuç: Tr. İ. (tunç), “Koyu kırmızı renkte olan, bakır, çinko ve kalay alaşımı, bronz; bu alaşımdan yapılan” (GTS, 2011:2386): (64-5), (133-7), (272-2).

zencir: Far. İ. (zencîr), “Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşan bağ; art arda gelen şeylerin oluşturduğu dizi; taşıtların kar veya buzda kaymaması için tekerleklerine takılan alet; altın veya gümüşten yapılmış takı; hükümlülerin eline, ayağına vurulan demir bağ” (GTS, 2011:2660): (17-1), (181-9), (183-1), (231-9).

2.3.53.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Meslek, Uğraş İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde meslek ve uğraşlar ile ilgili kavram alanına sahip sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

‘âlim: Ar. İ. (‘âlim), “*Bilgin, âlim, ilimle uğraşan*” (GTS, 2011:96): (7-7).

ağa: Tr. İ. (ağa), “*Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse; halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan; ağabey; okuryazar olmayan yaşlı kimselerin adlarıyla birlikte kullanılan san; cömert, eli açık; koca; Osmanlı Devleti'nde bazı kuruluşların başında bulunanlara verilen resmî san*” (GTS, 2011:36): (37-1), (38-2), (38-4), (49-7), (50-8), (50-11), (51-11), (54-4), (61-4), (61-11), (62-2), (62-6), (62-11), (63-6), (63-13), (103-1), (103-9), (103-10), (103-11), (104-7), (104-8), (104-9), (104-10), (104-11), (104-11), (104-12), (104-13), (105-1), (105-2), (105-3), (105-3), (106-11), (107-5), (107-6), (107-8), (107-10), (107-12), (125-1), (125-10), (129-1), (130-3), (131-3), (134-1), (151-7), (151-11), (152-6), (242-11), (260-4), (260-13), (261-1), (261-12), (263-1), (263-12), (269-3), (271-3), (301-13).

akıncı: Tr. İ. (akıncı), “*Düşman ülkesine akın yapan savaşçı; ileri uç oyuncusu*” (GTS, 2011:67): (190-8), (253-7), (255-12).

argış: Tr. İ. (argış), “*Kervancı, bezirgan, kervan*” (TRS, 2009:192). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 1985:163); (ÖZÇELİK, 2016:459): (96-6), (96-7), (96-7), (96-8), (96-9), (96-10), (96-11), (96-13), (96-13), (97-1), (110-5).

aşbaz: T. İ+ Far. E. (aş+baz) “*Aşçı*” (DS, 2009:351): (131-7).

avcı: Tr. İ. (av+cı), “*Avı kendine iş edinen kimse; başka hayvanları yakalamakta usta olan (hayvan); bir şeyi büyük bir istekle izleyen ve bulup ortaya çıkaran, tanıtan kimse*” (GTS, 2011:190): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (78-3), (242-3).

bazirgan: Far. İ. (bāzergān), “*Tüccar; alışverişte çok kâr amacı güden kimse; Yahudi; mesleğini sadece kazanç için kullanan kimse*” (GTS, 2011:326). Develi'nin nakline göre, “*Oğuzlar, genel itibariyle konar-göçer bir toplum olsalar da başka halklarla*

birlikte ortak yaşam alanı paylaşanları da vardı. Oğuzlar, yulki, davar, kürk ve silah satarlardı. Bu noktada, metinlerde geçen bazirganlar, Oğuzlardan olması ihtimaldir.” (DEVELİ, 2006: 9). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:414): (70-8), (70-9), (70-11), (71-10), (71-12), (72-1), (72-5), (73-2), (73-7), (73-7), (73-11), (73-13), (74-1), (74-1), (74-8), (74-10), (74-13), (75-2), (75-4), (75-6), (95-11), (95-12), (95-13), (96-4), (97-1), (284-12), (285-2).

bilici: Tr. İ. (bilici), “*Bilgiçlik taslayan*” (DS, 2009:693); “*Bilgin, hakim, âlim*” (TRS, 2009:561): (3-2).

cāriye: Ar. İ. (cāriye), “*Yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık*” (GTS, 2011:445): (154-10).

cāsus: Ar. İ. (cāsūs), “*Bir devlet veya kuruluşun gizli amaçları için çalışan kimse, çaşıt, ajan*” (GTS, 2011:446): (39-1), (91-2), (128-1), (244-3), (244-8), (251-1), (256-8), (264-10), (274-1).

cellad: Ar. İ. (cellād), “*Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse; acımasız, katı yürekli, kolaylıkla suç işleyen, zalim*” (GTS, 2011:450): (131-7), (177-1), (187-3), (188-6).

çapar: Tr. İ. (çapar), “*Postacı, ulak; benekli, alacalı (hayvan ve bitki); akşın; çiçek bozuğu yüz; takadan büyük, baş ve kık tarafı yukarı kalkık bir tür Karadeniz kayığı*” (GTS, 2011:494). Metinde “hemencecik” anlamında kullanılmıştır. Ergin sözcüğün anlamına “*Haberci, postacı*” demektedir.(ERGİN, 1997.b:70). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:384-385): (57-9), (60-13), (61-4), (61-10), (62-2), (62-6), (62-10), (63-2), (63-6), (63-13), (118-3), (121-2), (152-2), (151-7), (151-11), (152-2), (152-6), (156-13), (235-6), (240-12), (250-12), (258-11), (271-12) >çapar: 234-6, 258-11, 270-12.

çavuş: Tr. İ. (çavuş), “*Bir işin veya işçilerin başında bulunan ve onları yöneten sorumlu kimse; Osmanlı Devleti teşkilatında çeşitli hizmetler yapan görevli; Osmanlı ordusunda üst komutanların buyruklarını ast komutanlara ulaştıran görevli; onbaşıdan sonra*

gelen ve görevi manga komutanlığı olan erbaş; askerî okullarda sınıf başkanı” (GTS, 2011:506). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:495): (111-2), (158-5), (158-9), (206-1).

çeri: Tr. İ. “Asker” (GTS, 2011:523): (274-5), (284-9), (285-9), (286-8), (287-12), (302-12).

çoban: Far. İ. (çübān/şübān), “Koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse” (GTS, 2011:555). Kalafat’ın nakline göre, “Bilgamış ve Dede Korkut hikâyeleri arasında etkili bir çoban motifi vardır. Türk halk inançlarında çoban, yönetici, yönlendirici, koruyucu, kimliğini saklı tutarak başkalarına hizmet veren kişidir. Dini motif açısından birçok çoban mucizeler göstermiştir. Nitekim birçok peygamber çobandır ve çobanlık dönemi olmayan peygamber yok gibidir.” (KALAFAT, 2008:71): (40-10), (41-1), (41-3), (41-3), (41-4), (41-10), (41-12), (42-9), (42-11), (42-13), (43-3), (43-4), (47-4), (47-7), (48-3), (48-4), (48-5), (48-6), (48-8), (49-3), (49-5), (49-5), (49-6), (49-6), (49-12), (50-5), (50-6), (50-7), (50-8), (50-10), (50-11), (50-13), (51-1), (51-2), (51-3), (51-4), (51-5), (51-7), (51-9), (51-10), (51-10), (51-13), (57-9), (57-10), (58-4), (58-6), (59-13), (59-13), (66-5), (102-5), (102-6), (102-8), (102-9), (215-11), (215-11), (216-1), (216-3), (216-5), (216-7), (216-9), (216-10), (216-11), (216-13), (217-1), (217-3), (219-4), (263-8), (266-11), (270-2).

dadı: Far. İ. (dādū) “Evlerde çocuğa bakan kimse, daye” (GTS, 2011:576). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:824): (78-3), (79-10).

daya: Far. İ. (dādū) “Evlerde çocuğa bakan kimse, daye” (GTS, 2011:576). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:174): (16-5), (77-12), (78-13), (118-1), (218-1), (218-4), (275-3).

emirahur: Far. İ. +Far. İ. (emîr-i âhûr), “Tavlacı başı, beyin, hanın tavlalarına, hayvanlarına bakan kimse” (ERGİN, 1997.b:105): (52-2).

faḫı: Ar. İ. (faḫīh), “Hoca, müezzin” (ERGİN, 1997.b:110). bkz. Dede Korkut Hikâyeleri’nde Din İle İlgili Sözcükler *fakı* mad. : (7-11).

gözçi: Tr. İ. (gözcü), “Gözlemleme veya gözetleme işini yapan kimse; gözetmen; göz doktoru” (GTS, 2011:983): (248-1).

halayık: Ar. İ. (ḥalā’ik), “Kadın köle, cariye” (GTS, 2011:1051). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:505-506): (116-1), (119-2).

harāmī: Ar. İ. (ḥarāmī), “Hırsız, haydut, eşkiya” (GTS, 2011:1045): (219-2).

hekim: Ar. İ. (ḥakīm), “İnsanlardaki hastalıkları teşhis ve onları ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi eden kimse, doktor, tabip” (GTS, 2011:1079): (30-5).

hırsuz: Tr. İ. (hırsız), “Başkasının malını çalan kimse, uğru” (GTS, 2011:1094): (47-10).

hizmetkar: Ar. İ.+F. E. (ḥidmet +–kâr), “Ücretle iş gören genellikle erkek işçi, uşak” (GTS, 2011:1107): (223-6).

imrahor: Ar. İ. +Far. İ. (emīr + āḥūr), “Padişah ahırlarına ve onlarla ilgili gereçlere bakmakla görevli kimse” (GTS, 2011:1184): (66-6), (71-9), bkz. emirahur

iş: Tr. İ. (iş), “Bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma; bir değer yaratan emek; birinden istenen hizmet veya birine verilen görev; sanayi, ticaret, tarım, maliye vb. alanlara ilişkin ekonomik etkinliklerin bütünü; kamu yararına yapılan işler; herhangi bir yere düzen verici, günlük yaşayışı sağlayıcı her türlü çalışma; geçim sağlamak için herhangi bir alanda yapılan çalışma, meslek; ticari anlaşma, alışveriş; herhangi bir maksatla kurulan düzen; bazı deyimlerde ‘yarar, çıkar’ anlamında kullanılan bir söz; yapılan şey, davranış; nakış, örgü, makrome gibi elde yapılan şey; emek, işçilik, ustalık; işlem; bir kimseye özgü olan görüş, anlayış; yetenek; sorun, konu, mesele, maslahat; gizli neden veya maksat; bir kuvvetin uygulanma noktasını hareket ettirirken harcadığı güç” (GTS, 2011:1224): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:137); (ÖZÇELİK, 2016:437): (3-6), (3-8), (3-11), (39-13), (43-8), (82-12), (90-8), (100-10), (124-12), (177-5), (203-8), (203-8), (211-10), (241-4), (296-11), (298-1), (298-5), (298-7)

kağan: Tr. İ. (kağan), “*Hanların bağlı olduğu devlet başkanı, hakan, imparator*” (GTS, 2011:1266). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:242): (174-6), (174-9), (178-1), (185-5), (187-10), (188-1), (225-10), (233-2).

kalemçi: Ar. İ. + T. Ek (kalem+ci), “*Kalemci, yazıcı, katip, ressam?*” (ERGİN, 1997.b:163): (200-9).

kapuçı: Tr. İ. (kapı+cı), “*Osmanlı devlet teşkilatında saray kapılarını bekleyen görevli sınıfı; otel, apartman vb. büyük yapılarda bekçilik, temizlik, alışveriş gibi işlerle görevli kimse*” (GTS, 2011:1307): (158-5), (158-9), (160-1), (244-1).

karavaş: Tr. İ. (karavaş), “*Savaşta tutsak edilen veya satın alınan kadın köle*” (GTS, 2011:1323). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:505): (4-7), (112-1), (175-12), (182-8), (243-13), (244-1).

karavul: Tr. İ. (karavul), “*Karakol, gözcü, gözetleyici*” (ERGİN, 1997.b:169): (237-3).

karavullık: Tr. İ. (karavulluk), “*Karakolluk, gözetleyicilik, gözcülük, sınır bekçiliği*” (ERGİN, 1997.b:169): (237-12).

kavaṭ: Ar. İ. (kavvād), “*Pezevenk*” (GTS, 2011:1356). *Kavat oğlu kavat* okuması için Gökyay burada da bir düzeltme yaparak ifadenin “*ebleh*” manasında kullanmadığını, bir hakaret olarak; korkak, pezevenk, deyyus manalarında kullanıldığını belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:337). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:611): (75-6), (75-7), (77-12), (77-12), (109-6), (109-6), (109-7), (113-5), (113-5), (156-13), (157-12), (158-1), (159-3), (159-7), (161-12), (162-12), (166-12), (199-6), (199-7), (199-9), (199-9), (199-11), (233-4), (249-5), (249-5), (251-6), (261-10), (263-1), (283-4), (283-11), (289-8), (290-4), (294-10), (296-1), (298-5), (298-7), (303-5), (303-7).

keşiş: Far. İ. (kešīš), “*Rahip, papaz*” (GTS, 2011:1402): (38-11), (59-11), (59-11), (122-2), (125-7), (284-11).

kulağuz: Tr. İ. (kılavuz), “*Yol gösteren, tarihî ve turistik yerleri gezerken bilgi aktaran kimse, rehber; herhangi bir alanda ve konuda bilgi veren, yol yöntem gösteren kitap vb; evlenecek olan erkek veya kadına eş bulan kimse; ruhsal ve zihinsel bakımdan yol*

gösteren, ıstık tutan kimse; kılavuz gemisi; kılavuz kaptan; makaradaki filmlerin başında ve sonunda yer alan, filmin alıcı, yıkama aracı, basım aracı, gösterici vb. araçlara takılıp çıkarılmasında kolaylık sağlayan, asıl film için pay bırakan çeşitli renklerde film parçası; somun veya boru içine yiv açmakta kullanılan araç; dar ve uzun bir yerden tel, kablo gibi bükülebilen bir şey geçirilirken bunların ucuna bağlandığı sert nesne” (GTS, 2011:1406): (73-3), (279-5), (279-5).

muştucu: Tr. İ. (muştucu), “*Muştı getiren, savacı, müjdecî*” (GTS, 2011:1714): (87-5), (235-4), (253-9), (271-11), (291-9).

nakaraçı: Ar. İ.+Tr. E. (naḳḳāre+ci), “>nakkare: Mehterhanede yer alan, birbirine bağı iki yarım küre benzeri ve iki değnekle vurularak çalınan bir davul türü” > “bunu çalan kişi” (GTS, 2011:1746): (113-1).

nayib: Ar. İ. (nā’ib), “*Tahtta hükümdar olmadığı zaman veya hükümdarın çocukluğu sırasında devleti yöneten kimse*” (GTS, 2011:1745): (90-12), (91-8), (91-10), (92-4), (138-11), (270-3).

nöker: Far. İ. (nûger) “*Hizmetkâr; emireri*” (ERGİN, 1997.b: 223). Caferoğlu’nun nakline göre, “Azerbaycan ağızlarında “erkek hademe, hizmetçi”; Teleüt ve Lebed lehçelerinde “arkadaş”; Uygur, Altay, Kırgız Türkçesi’nde “hizmetçi, arkadaş” anlamlarına gelir. Sözcüğün en geniş anlam ve kullanımı Çağatay sahasında görülmektedir. Bu sahada “dost, yetim, arkadaş, hademe, müşavir” anlamlarında kullanılmıştır.” (CAFEROĞLU: 1932,225). Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. (AKTAŞ, 2015:179-189): (21-12), (64-12), (64-13), (138-11), (153-6), (153-6).

oğrı: Tr. İ. (oğru), “*Hırsız*” (ERGİN, 1997.b:226). Okuma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:791): (9-10).

oķçı: Tr. İ. (okçu), “*Ok yapan veya satan kimse; ok atan kimse; okçuluk sporunu yapan kimse, kemankeş*” (GTS, 2011:1791): (131-6).

ozan: Tr. İ. (ozan), “*Ozan, aşık, saz ‘kopuz’ şairi*” (ERGİN, 1997.b:240). Köprülüye göre, “*Ozan sözcüğü, Oğuzlar’dan günümüze kadar gelen ve halen işlek bir şekilde kullanılan sözcüklerden birisidir. Bu sözcükle ilgili Köprülü, şiir-müzik-tasavvuf*

üçgenindeki bağlantıları hakkında geniş bilgi vermekte ve sözcüğün sıklıkla icra edildiğini söylemektedir.” (KÖPRÜLÜ: 1932c, 133-140). Binyazar’a göre de *“Kam/Ozan geleneği, biliciliği, deyiş söylemeyi, toplum katlarında saygın yer tutmayı, yiğitliği gerektirir. Kam/Ozan anlatıcılık demektir. Halkın altından kalkamadığı sorunlara çözüm getiren odur ve öncü bir atadır.”* (BİNYAZAR: 2011, 193). Ayrıntılı inceleme için bkz. (OĞUZ, 1998:36-38): (6-8), (6-9), (6-9), (8-5), (8-7), (16-6), (30-6), (58-7), (101-9), (101-10), (101-10), (101-12), (101-13), (102-2), (102-3), (104-6), (104-6), (104-7), (105-4), (105-8), (105-9), (105-10), (105-11), (105-12), (105-13), (105-13), (106-1), (107-6), (107-7), (107-8), (107-10), (107-11), (107-12), (107-13), (110-11), (111-13), (112-4), (112-11), (113-9), (113-13), (114-1), (114-11), (114-12), (115-12), (116-4), (170-11), (175-2), (190-13), (282-13).

padişah: Far. İ. (pādšāh), *“Osmanlı Devleti’nde devlet başkanına verilen unvan, hükümdar, sultan”* (GTS, 2011:1874). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:767): (241-3), (241-4), (254-3), (300-8), (300-8).

paşa: Tr. İ. (paşa), *“Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan; Cumhuriyet döneminde general; uslu, ağırbaşlı”* (GTS, 2011:1897): (186-11).

pehlevan / pehlivan: Far. İ. (pehlevān), *“Güreşçi; boylu boslu ve güçlü kimse”* (GTS, 2011:1906): (73-5), (80-7), (151-5), (219-11).

şagdıç: Tr. İ. (sağdıç), *“Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden kimse”* (GTS, 2011:20042090): (272-7).

şarvan: Tr. İ. (sarvan), *“Deveci, deve güdücüsü, kervan başı, kervancı, deve çobanı, öküz çobanı”* (ERGİN, 1997.b:260): (114-4), (263-6), (270-1), (270-9).

serçeşme: Far. İ. (serçeşme), *“Baş, başta olan, kumandan”* (ERGİN, 1997.b:265): (209-6).

şığırtmaç: Tr. İ. (şığırtmaç), *“Büyükbaş hayvan güden kimse, sığır çobanı, nahır”* (GTS, 2011:2090): (285-10).

şucu: Tr. İ. (sucu), “*’Kuru kuru çaylara sucu saldum’ cümlesinde geçer*”. Asker anlamında kullanılan Eski Türkçede *sü* sözcüğü ile türetilmiş ve bugün hala işlek şekilde kullanılan birçok sözcük mevcuttur. Ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. (EKER, 2006:104-133). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:95): (25-10).

sulţan: Ar. İ. (sulţān), “*Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah; padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan; Bektaşî azizi; belli bir alanda en üst düzeyde olanlar için kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:2169). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:767); (TEZCAN, 2001:159): (16-13), (17-2), (27-8), (31-5), (78-10), (89-9), (189-12), (200-11), (57-9), (58-4), (76-1), (77-4), (78-11), (83-11), (91-4), (94-7), (94-12), (112-2), (112-11), (182-6), (184-13).

şurnaçı: Far. İ.+Tr. E. (surnāy + cı), “*Ağaçtan yapılan, iki karış boyunda, ağız bölümü yayvan, keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelele birlikte çalınan nefesli çalgı*” (GTS, 2011:2666). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:193-194): (113-1).

şah: F. İ. (şāh), “*İran veya Afgan hükümdarı; satranç oyununda her yönde tek hane gidebilen en önemli taş; alevilik, Bektaşilikte pir; benzerlerine oranla en üstün, en güzel, en iyi; atın, ön ayaklarını yerden keserek arka ayakları üstünde ayakta durması*” (GTS, 2011:2195): (7-2), (56-10), (56-12), (78-9), (93-4), (168-7).

şahinçi: Far. İ. + T. E. (şahin + ci), “*Padişahların av şahinlerini üretilip besleyen kişi*” (GTS, 2011:2196): (273-3).

tācir: Ar. İ. (tācir), “*Ticaretle uğraşan kimse, tüccar*” (GTS, 2011:2240): (284-12), (284-13).

ţadı: Far. İ. (dādū), “*Evlerde çocuğa bakan kimse, daye*” (GTS, 2011:576): (275-3).

‘ulema: Ar. İ. (‘ulemā), “*Bilginler; sarıklı din bilginleri, ilimle uğraşanlar*” (GTS, 2011:2414): (7-6).

vezir: Ar. İ. (vezīr), “*Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse; satrançta, her yöne gidebilen, önemce ikinci sırada gelen taş, ferz*” (GTS, 2011:2488): (203-4).

yumuş oğlanı: Tr. İ. (yumuş oğlanı), “*Hizmetkar, hizmetteki oğlan*” (ERGİN, 1997.b:341): (161-13).

zindancı: F.İ. +T. (zindan+cı), “*Zindan görevlisi, zindancı*” (GTS, 2011:2661): (275-8).

2.3.54.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Misafir, Ziyaret, Komşu İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan, misafir, komşu, ziyaret anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

konşı / konşu: Tr. İ. (komşu), “*Konutları yakın olan kimselerin birbirine göre aldıkları ad; sınır ortaklığı bulunan, mücavir*” (GTS, 2011:1469). Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda *komşu* ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:120): (9-11), (10-1), (45-6), (139-3).

konuk: Tr. İ. (konuk), “*Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman; hayvan biliminde konakçının üzerindeki asalak*” (GTS, 2011:1476). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103): (5-7), (8-8), (10-5).

konukluk: Tr. İ. (konukluk), “*Konuk olma durumu, misafirlik*” (GTS, 2011:1476). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:437): (82-13).

2.3.55.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mutluluk-Üzüntü İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde mutluluk ve üzüntü anlamı taşıyan ve bunlarla ilişkilendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

anı: Tr. İ. (anı), “*Hayret, şaşkınlık*” (ERGİN, 1997.b:17). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85); (TEZCAN, 2001:165); (TEKİN, 1986:149): (85-7), (85-7).

buñ: Tr. İ. (bun), “*Sıkıntı, ıstırap, acı, tehlike*” (TRS, 2009:693). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90): (110-4), (147-7), (161-2), (188-4), (212-2), (234-11), (234-11), (232-4), (232-5), (246-2), (293-13), (294-3), (294-8), (295-11), (298-13), (299-12).

cûş: Far. İ. (cûş), “*Çoşkunluk, coşma*”, (ERGİN, 1997.b:67). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:607): (158-11).

devlet: Ar. İ. (devlet), “*Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık; bu tüzel varlığın yönetim organları; büyüklük, mevki; mutluluk; talih*” (GTS, 2011:648): (4-4), (4-13), (5-2), (5-2), (5-10), (5-13), (36-1), (37-1), (43-10), (44-8), (94-2), (111-12), (112-4), (206-4), (209-6), (228-9).

feryad: Far. İ. (feryād), “*Haykırış, çığlık*” (GTS, 2011:863): (221-12).

ķahr: Ar. İ. (ķahr), “*Yok etme, ezme, perişan etme, mahvetme; derin üzüntü veya acı, sıkıntı*” (GTS, 2011:1267): (50-6), (211-8).

ķayķu: Tr. İ. (kaygı), “*Üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa; genellikle kötü bir şey olacakmış düşüncesiyle ortaya çıkan ve sebebi bilinmeyen gerginlik duygusu*” (GTS, 2011:1363): (40-11), (41-3), (43-11), (43-12), (44-9), (48-5).

mürüvvet: Ar. İ. (muruvvet), “*Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri vb. olaylardan duyulan mutluluk, sevinç; cömertlik; yiğitlik, mertlik*” (GTS, 2011:1731): (74-9).

naşib: Ar. İ. (naşīb), “*Birinin payına düşen şey; bir kimsenin elde edebildiği, sahip olabildiği şey; kısmet, talih, baht; günlük kazanç*” (GTS, 2011:1753): (4-2).

sevinç: Tr. İ. (sevinç), “*İstenen veya hoş giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşku*” (GTS, 2011:2081). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:745-746; 760); (TEZCAN, 2001:318): (235-6), (239-3).

şad: F. i. (şād), “*Sevinçli, neşeli*” (GTS, 2011:2195). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2015:16): (70-7), (87-5), (272-1).

şin: Tr. İ. (şen), “*Yaşamaktan mutlu olduğunu davranışlarıyla belli eden, sevinçli, neşeli; neşe veren, neşelendiren, eğlenceli; neşe belirtisi olan*” (GTS, 2011:2215): (52-3), (98-13).

şiven: Far. İ. (şîven), “*Üzüntü; ağlama; feryat*” (DS, 2009:3790). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:453); (TEZCAN, 2001:219): (92-10), (95-8), (98-6), (140-5), (141-12), (156-12), (157-1), (257-3), (300-10).

şükür / şükr: Ar. İ. (şukr), “*Tanrı'ya duyulan minneti dile getirme; mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme*” (GTS, 2011:2233): (100-1), (122-1), (157-12), (162-13), (120-5), (201-9), (213-6).

тали: Ar. İ. (tālī), “*Şans, baht, talih*” (GTS, 2011:2256): (122-10), (122-10).

yazuḥ: Tr. İ. (yazık), “*Herkesi üzebilecek şey, günah; acınma, üzüntü anlatan bir söz; kınama anlatan bir söz*” (GTS, 2011:2560): (57-5), (57-5), (57-6), (57-6), (57-7), (57-8).

yazuḥ: Tr. İ. (yazık), “*Herkesi üzebilecek şey, günah; acınma, üzüntü anlatan bir söz; kınama anlatan bir söz*” (GTS, 2011:2560). Özkan’a göre, “‘Günah, suç’; >yazıh (<yazık) ‘günah’, ‘acımak, merhamet etmek’ anlamına gelen ‘yazığı gelmek’ deyiminde yaşamaktadır.” (ÖZKAN, 2015:231-243): (34-5).

zahmet: Ar. İ. (zahmet), “*Sıkıntı, eziyet, rahatsızlık, zor, güç, yorgunluk, zahmet; güçlük*” (GTS, 2011:2640). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:114): (6-6).

zârı: Far. İ. (zârî), “*Ağlayıp sızlama, inleme, sesle ağlama, feryat, ağlama sesi*” (GTS, 2011:2646): (93-8), (93-8), (249-11), (249-11).

zârılık: Far. İ.+Tr. E. (zârîlık), “*Ağlayış, inleyiş, zârılık*” (GTS, 2011:2646). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:114); (ÖZÇELİK, 2016:456): (55-7), (97-9), (221-12), (26-11), (92-6), (98-10), (224-10), (301-9), (94-13).

2.3.56.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Müzik İle İlgili Sözcükler

Oğuzlar’da müzik geleneği, savaş, eğlence ve nasihat vermede olmak üzere üç farklı amaçla kullanılmıştır. Oğuz geleneğinde önemli bir yere sahiptir ve Dede Korkut karakteri ile özdeşleşmiştir. (KAFKASYALI, 2015:179-194); (ÇETİN, 2015:121-129). Köprülü’ye göre, Türklerde müzik geleneğinin en eski halini baksı-ozanların kopuzla çaldıkları dinî-sihirbazâne nağmelerde aramak gerekir. (KÖPRÜLÜ, 2004:112). Dede Korkut denince kendisiyle özdeşleşen kopuz ve hikâyelerde geçen diğer müzik aletleri ile ilgili sözcükler, Oğuzlar’ın müziğe verdikleri önemi göstermektedir. Üstünoğlu’ya göre Dede Korkut, “*Duygularını kopuzları aracılığıyla soylama adı verilen manzumelerle ifade ederler. Bundan önce de mutlaka “..... soyladı görelüm hanum ne soyladı aydur” yapısı kullanılır. Bazen yalnız “aydur” ya da “görelüm ne soyladı” gibi kısaltılmış biçimleriyle, bazen de daha çok sözcükle zenginleştirilmiş biçimleriyle karşılaşılır.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:140). Kopuz ile ilgili geniş açıklama ve örneklemeler için bkz. (KÖPRÜLÜ, 2004:106-112). Kendisinden sonraki dönemlerde, örneğin Osmanlı şiirinde yine kopuz ve diğer müzik aletlerinin yansımalarına rastlamaktayız. Osmanlı şiirinde Dede Korkut Hikâyeleri’nin müzik çalgılarından biri olan kopuz ile ilgili olarak bkz. (KOÇ, 2008:72-88). Bugün çağdaş müzik sanatçıları da Dede Korkut Hikâyeleri’nin etkileri devam etmektedir. (ÖZDAMAR, 2014:125-137)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen müzik aletleri şunlardır:

borı: Tr. İ. (boru), “*Boru, borazan; bir yerden başka bir yere sıvı, gaz vb. aktarmaya yarayan, içi boş, uçları açık, uzun ve dar silindir*” (GTS, 2011:381): (64-6), (133-8), (272-2), (284-9), (302-9), (302-12), (303-4).

davul: Ar. İ. (tabl), “*Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı; bateri*” (GTS, 2011:600): (272-1).

düdük: Tr. İ. (duduk), “*Düdük*” (GTS, 2011:782); (ERGİN, 1997.b:98): (204-9), (253-3).

kopuz: Tr. İ. (kopuz), “*Ozanların çaldığı telli Türk sazı*” (GTS, 2011:1480). Binyazar’ın nakliyle, “*Bir söylentiye göre, Korkut’un gece gündüz kopuzla ‘hayat türküsü’nü çalıp çağırmaya devam ettiği, bu türkü çalındığı sürece ölümün ona*

yaklaşmadığı, ancak sonunda bitkin düştüğü bir anda, ölümün zehirli bir yılan kılığına girerek onu sokup öldürdüğü söylenmektedir. (BİNYAZAR: 2011, 196). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki "kopuz" ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:142). Ayrıca bkz. (KOÇ KESKİN, 2008:72-88). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:194): (6-7), (32-12), (33-1), (96-3), (101-13), (102-3), (102-4), (113-11), (114-2), (114-8), (115-5), (182-4), (184-11), (189-4), (268-1), (269-1), (269-2), (269-2), (269-3), (277-12), (277-12), (291-13).

nağara: Ar. İ. (naqqāre), "Mehterhanede yer alan, birbirine bağlı iki yarım küre benzeri ve iki değnekle vurularak çalınan bir davul türü" (GTS, 2011:1746): (64-5), (121-5), (286-12).

nağaraçı: Ar. İ.+Tr. E. (naqqāre+cı), "Mehterhanede yer alan, birbirine bağlı iki yarım küre benzeri ve iki değnekle vurularak çalınan bir davul türünü çalan kişi" (GTS, 2011:1746): (113-1).

tavlunbaz: Ar. İ.+Far. E. (ṭabl+bāz), "Davul", (ERGİN, 1997.b:287); "Dumanı ve kokuları toplayıp bacaya vermeye yarayan çıkıntı; yandan çarklı vapurların çarklarını örten yarım daire biçimindeki kapak" (GTS, 2011:). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:807-808): (264-6), (271-8).

taful: Ar. İ. (ṭabl), "Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değnekle çalınan çalgı; bateri" (GTS, 2011:600): (133-7), (147-3), (286-12), (303-4).

yilteme: Tr. İ. (yilteme/yelteme), "Şevke getirme havası, şevklendirme, heyecanlandırma, coşturma havası" (ERGİN, 1997.b:334). Bu alet arkaik şamanların kullandığı bir alettir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (KAMAL, 2004:87). *yeletme* sözcüğünün doğru okunuşu Gökyay'a göre *yelteme*'dir. Kelimenin karşılığı kısa boylu, iki bam teline sahip sazdır. Ayrıca ahenk sağlayıp, yüreklendirmek için çalınan saz anlamlarına geldiğini ifade etmiştir. (GÖKYAY, 2007:332). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:659-660); (KAÇALIN, 2004:98-99); (TEZCAN, 2001:263-264): (190-13).

2.3.57.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Organlar İle İlgili Sözcükler

Anlatıcının kahramanları tasvir ederken kullandığı organlar, hikâyelerde en çok tekrarlanan kavram alanlarından birisi olmuştur. Dede Korkut Hikâyeleri'nde kahramanların bedenlerinin tasavvurunda bazı sembolik anlamlar da yüküldür. Dede Korkut Hikâyeleri'nde kahramanların beden tasvirlerinin sembolik anlamları ile ilgili olarak bkz. (DUYMAZ, 2007:50-58)

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz vücut ve organlarla ilgili sözcükler şunlardır:

ağız: Tr. İ. (ağız), “Yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ; bu boşluğun dudakları çevreleyen bölümü; kapların veya içi boş şeylerin açık tarafı; bir akarsuyun denize veya göle döküldüğü yer, munsap; koy, körfez, liman vb. yerlerin açık tarafı; çıkış yeri; birkaç yolun birbirine kavuştuğu yer, kavşak; kesici aletlerin keskin tarafı; üslup, ifade biçimi; uç, kenar; aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili; bir bölge ezgilerinde görülen özelliklerin tümü” (GTS, 2011:44). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:318;684): (6-11), (13-10), (15-9), (16-3), (20-6), (28-13), (38-3), (38-4), (49-4), (54-6), (54-9), (60-10), (63-2), (71-11), (72-8), (84-2), (84-3), (84-6), (86-3), (101-2), (104-4), (123-13), (129-3), (131-2), (150-12), (158-12), (181-5), (183-7), (186-12), (195-12), (200-9), (207-2), (218-2), (235-5), (237-11), (242-10), (245-13), (247-5), (259-3), (259-12), (269-8), (275-5), (277-8), (277-10).

alın: Tr. İ. (alın), “Yüzün, kaşlarla saçlar arasındaki bölümü; bazı şeylerin önü, ön yüzü; karşı; bir ocakta her türlü ayak, galeri, baca, kuyu ve yolun ilerletilmekte olan yüzeyi” (GTS, 2011:94). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:616): (17-8), (17-10), (17-10), (18-2), (18-3), (37-9), (49-5), (50-3), (52-1), (64-2), (67-8), (84-5), (93-3), (95-6), (100-6), (121-3), (133-4), (148-11), (155-10), (170-11), (171-2), (180-4), (183-3), (183-4), (186-2), (193-7), (194-7), (202-8), (208-2), (214-3), (240-3), (240-6), (240-12), (245-13), (246-9), (250-11), (254-1), (298-3), (305-2).

avuç: Tr. İ. (avuç), “Elin parmak uçlarıyla bilek arasındaki iç bölümü, apaz, hapaz, koşam; elin yarı yumulmuş durumu” (GTS, 2011:192): (222-5).

ayağ / ayak: Tr. İ. (ayak), “Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü; bacak; birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak, destek veya bunlardan her biri; vücudun belden aşağı bölümü; yürüyüşün ağırlık veya çabukluk derecesi; basamak; futun küpü alınarak hesaplanan değer; mayalardan önce, makama uygun olarak çalınan veya söylenen beste; yarım arşın veya 30,5 santimetre uzunluğundaki ölçü birimi, kadem, fit, fut; göl ayağı; halk edebiyatında koşuklarda kısa yedekli dizeler; halk edebiyatında uyak; bir doğrunun başka bir doğruyu veya bir düzlemi kestiği nokta; karakucak ve yağlı güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş dereceden biri; altılı ganyanda yer alan her bir koşu; kömür ocaklarında kömürün çıkarıldığı galeri” (GTS, 2011:195). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:778-779): (9-2), (16-6), (18-4), (30-6), (48-1), (48-13), (58-6), (58-7), (84-5), (89-13), (96-7), (100-4), (118-1), (120-1), (120-10), (124-4), (140-2), (174-12), (175-1), (190-5), (200-5), (220-10), (228-6), (230-1), (242-2), (243-8), (243-12), (244-3), (247-11), (257-9), (261-5), (267-9), (274-10), (282-12), (291-11), (304-2).

bağır: Tr. İ. (bağır), “Göğüs; ok yayı ve dağda orta bölüm; ciğer, bağırsak vb. vücut boşluklarında bulunan organların ortak adı, ahşâ” (GTS, 2011:227). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88); (TEZCAN, 2001:178-179; 310): (24-11), (25-10), (41-11), (45-12), (55-9), (84-2), (103-9), (103-11), (103-12), (106-7), (110-11), (136-11), (137-8), (138-6), (141-4), (141-6), (195-12), (205-10), (246-6).

baldır: Tr. İ. (baldır), “Bacağın dizden ayak bileğine kadar olan bölümü, incik; bu bölümün yumuşak ve şişkin olan arka tarafı” (GTS, 2011:242): (63-1).

barmah: Tr. İ. (parmak), “İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri; eni bu organ kadar olan; koyu sıvılara daldırıp çıkarıldığında bu organa bulaşan miktar kadar olan; bir tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan çubukların her biri; inç; bir işe karışmış olma ilgisi; arşının yirmi dörtte biri” (GTS, 2011:1891): (37-7), (44-4), (74-6).

baş: Tr. İ. (baş), “İnsan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser; bir topluluğu yöneten kimse; akıl; başlangıç; temel, esas; arazide en yüksek nokta; bir şeyin genellikle toparlakça ucu; bir şeyin uçlarından biri; kasaplık hayvanlarda ve bazı yiyeceklerde adet; sarraflık hakkı; bir şeyin yakını veya çevresi; ‘önem veya yönetim bakımından ileride olan, en önemli, en üstün’ anlamlarında birleşik kelimeler yapan bir söz; güreşte pehlivanların ayrıldıkları beş derecenin en yükseği; deniz teknelerinde ön taraf; çıban” (GTS, 2011:264). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:80-81; 148): (3-12), (4-6), (5-2), (6-7), (7-1), (13-8), (14-12), (17-11), (18-5), (19-3), (25-1), (26-10), (28-13), (28-7), (29-2), (33-10), (34-12), (37-3), (41-10), (42-1), (42-2), (42-2), (42-5), (43-2), (45-1), (46-8), (47-12), (47-5), (48-7), (48-13), (49-3), (49-11), (51-2), (56-13), (57-1), (64-8), (64-8), (65-4), (66-7), (66-7), (68-8), (71-6), (71-9), (72-11), (72-11), (73-6), (75-2), (75-3), (75-12), (75-13), (80-10), (81-7), (82-3), (83-6), (83-6), (84-1), (85-4), (85-4), (89-12), (91-9), (91-9), (92-2), (93-4), (93-6), (95-6), (96-13), (100-11), (104-5), (105-9), (106-11), (108-1), (108-6), (108-11), (110-11), (113-2), (115-8), (116-8), (116-13), (119-6), (121-6), (123-1), (125-4), (125-9), (125-13), (126-2), (126-5), (126-13), (127-5), (127-13), (128-3), (129-3), (129-6), (130-8), (130-10), (130-13), (131-3), (131-6), (131-11), (131-12), (131-13), (132-6), (132-4), (132-8), (132-12), (134-1), (134-1), (136-13), (141-3), (141-6), (143-7), (144-3), (144-7), (144-8), (145-13), (147-1), (149-9), (152-9), (152-10), (152-11), (153-5), (153-13), (154-10), (161-1), (168-8), (172-3), (174-3), (174-5), (174-8), (174-11), (174-11), (175-10), (176-3), (176-5), (177-1), (177-12), (179-1), (183-5), (188-7), (189-6), (189-7), (191-10), (194-12), (193-5), (193-7), (195-10), (195-13), (197-4), (197-8), (197-9), (198-5), (200-4), (202-3), (203-5), (204-8), (207-9), (208-2), (210-5), (212-1), (212-4), (216-8), (217-1), (217-6), (219-7), (219-8), (222-11), (227-11), (228-7), (228-8), (228-11), (229-3), (231-3), (231-3), (233-8), (234-2), (235-9), (235-10), (237-12), (240-5), (242-11), (244-6), (245-1), (245-4), (246-13), (249-2), (244-9), (254-6), (255-8), (255-9), (260-2), (262-12), (263-1), (268-1), (268-8), (269-3), (269-7), (270-4), (273-3), (278-8), (278-10), (279-6), (279-11), (280-6), (283-13), (284-9), (285-12), (288-1), (292-1), (294-1), (294-4), (294-7), (295-11), (298-3), (298-9), (298-12), (302-5), (303-7), (303-13), (304-1), (304-7), (100-10).

beden: Ar. İ. (beden), “*Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut; vücudun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü, gövde; giysilerde ölçü; kale duvarı*” (GTS, 2011:291): (174-5).

bel: Tr. İ. (bel), “*İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm; bu bölümün, sırtın altına rastlayan bölgesi; dağ sırtlarında geçit veren çukur yer; hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası; bardak, şişe, vazo vb.nin ortasındaki dar bölüm; geminin orta bölümü*” (GTS, 2011:297). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377; 594-595); (TEZCAN, 2001:87-89): (55-5), (80-13), (107-2), (107-2), (117-7), (120-3), (146-11), (180-12), (186-4), (187-10), (224-9), (237-7), (244-13), (268-1), (276-6), (298-3).

beñiz: Tr. İ. (beniz), “*Yüz; yüz rengi*” (GTS, 2011:308): (158-2), (216-10), (242-5).

beyin: Tr. İ. (beyin), “*Kafatasının içinde beyin zarları ile örtülü, iki yarım küre biçiminde sinir kütlesinden oluşan, duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ, ensefal, dimağ; muhakeme, usa vurma; bir şeyi yönetmede önemli görevi olan kimse; akıl, anlayış; bilgisi, eğitimi, düşüncesi yüksek düzeyde olan kimse*” (GTS, 2011:323). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:484); (TEZCAN, 2001:49-50): (6-7), (108-6), (126-10).

bıyık: Tr. İ. (bıyık), “*Üst dudak üzerinde çıkan kıllar; balıklarda deri uzantısı; asma vb. bitkilerde, sarılıp tutunmaya yarayan sürgün*” (GTS, 2011:330). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:136): (60-11), (63-5), (63-5), (151-1), (219-13), (222-12), (234-7).

bil: Tr. İ. (bel), “*İnsan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm; bu bölümün, sırtın altına rastlayan bölgesi; dağ sırtlarında geçit veren çukur yer; hayvanlarda omuz başı ile sağrı arası; bardak, şişe, vazo vb.nin ortasındaki dar bölüm; geminin orta bölümü*” (GTS, 2011:297). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:230-232): (5-9), (32-3), (37-11), (40-3), (48-11), (131-9), (150-4), (150-8), (188-2), (226-5), (226-10).

bilek: Tr. İ. (bilek), “*Elle kolun, ayakla bacağın birleştiği bölüm; güç, kuvvet*” (GTS, 2011:336): (37-7), (44-5), (107-7), (116-1), (116-5), (124-2), (180-5), (238-11), (264-9), (265-9), (266-4), (266-5), (288-7).

boğaz: Tr. İ. (boğaz), “*Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar, imik, kursak; şişe, güğüm vb. kaplarda ağza yakın dar bölüm; iki dağ arasında dar geçit; yedirip içirme yükümü, iâşe; yiyeceği içeceği sağlanan kimse; yeme içme; iki kara arasındaki dar deniz*” (GTS, 2011:371). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:375): (14-11), (53-12), (54-8), (124-3), (197-7), (227-5), (253-4).

boy: Tr. İ. (boy), “*Bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık; bir yüzeyde, en sayılan iki kenar arasındaki uzaklık, en, genişlik karşısı; uzunluk; kumaş için ölçü*” (GTS, 2011:386): (39-8), (48-11), (52-5), (52-6), (53-4), (55-5), (59-7), (107-2), (107-2), (113-4), (136-4), (137-5), (149-6), (154-1).

boyun: Tr. İ. (boyun), “*Gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi; testi, şişe, güğüm gibi kaplarda dar olan üst kısım; dağ sırtlarında geçmeye elverişli alçak yer*” (GTS, 2011:390). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:213; 779): (18-13), (22-1), (24-2), (30-13), (31-1), (31-10), (31-13), (32-5), (33-3), (34-6), (35-6), (39-10), (39-11), (48-10), (55-5), (63-12), (65-10), (108-8), (109-8), (125-6), (132-7), (135-3), (135-6), (144-1), (145-3), (145-4), (147-11), (147-9), (177-10), (211-5), (235-1), (238-12), (241-10), (245-2), (253-10), (259-9), (271-2), (278-10), (288-9), (291-4).

böğür: Tr. İ. (böğür), “*İnsan ve hayvan vücudunun kaburga ile kalça arasındaki bölümü; yan taraf; akran; dağ yamacı*” (GTS, 2011:396): (8-13).

burun: Tr. İ. (burun), “*Alınla üst dudak arasında bulunan, çıkıntılı, iki delikli koklama ve solunum organı; bazı şeylerin ön ve sivri bölümü; kibir, büyükleme; karanın, özellikle yüksek ve dağlık kıyılarda, türlü biçimlerde denize uzanmış bölümü*” (GTS, 2011:416). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:684): (54-9), (188-10), (189-1), (218-7), (253-3).

buṭ / bud: Tr. İ. (but), “İnsan vücudunun kalça ile diz arasındaki bölümü; hayvanların, arka bacaklarının gövdeye bitişik olan dolgun, etli bölümü” (GTS, 2011:419): (26-8), (63-1), (140-1), (229-5), (237-9). >buta: metinde “üzerine kurdurmuş-idi, yoldaşları ile buta atup oturur-idi” (83-13) “Kır, boz, ala büyük ölçüde eş anlamda idiler ve bu renk açık maviyi andırıyordu. Kır At, Boz Kurt, Ala Geyik’deki kır, boz, ala, siyah ile beyaz “buta” da olduğu gibi bir karışımı oluşturuyordu.” (KALAFAT: 2008,77). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (TEKİN, 1986:145); (ÖZÇELİK, 2016:271-272); (TEZCAN, 2001:93-94); (DAŞDEMİR, 2004:1-4): (25-4), (32-5), (38-7), (127-8), (128-12), (137-4), (149-8), (187-6), (240-10), (241-8), (242-8), (243-10), (245-2), (245-12), (258-9), (268-3), (289-12)

ciğer: Far. İ. (ciger), “Akciğerlerle karaciğerin ortak adı; hayvanlarda akciğer, yürek ve karaciğerin oluşturduğu takım; yürek, iç” (GTS, 2011:464): (57-8), (64-6), (153-3).

cisim: Ar. İ. (cism), “Doğada element, bileşik veya bunların karışımları hâlinde bulunan, kütlesi ve ağırlığı olan, duyularla algılanabilen şey; gövde, beden, vücut” (GTS, 2011:469): (211-6).

çeñe: Far. İ. (çāne), “Canlılarda baş bölümünde yer alan, kemik veya kıkırdak ile desteklenen, altlı üstlü dişleri taşıyan ve ağzın kapanıp açılmasını sağlayan kasları üzerinde barındıran iki parçaya verilen ad; mengene, kerpeten vb. araçların eşyayı sıkıştıran karşılıklı iki parçasından her biri; baş bodoslamasının omurga ile birleştiği yer, çarık; çok konuşma huyu, gevezelik; köşe” (GTS, 2011:519). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:255): (186-3).

çiğın: Tr. İ. (çiğın/çiğın), “Omuz” (GTS, 2011:545); (ERGİN, 1997.b:75). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağzlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:82-83): (19-4), (211-12), (249-9), (251-12), (290-8).

damağ: Tr. İ. (damak), “Ağız boşluğunun tavanı” (GTS, 2011:588): (137-11), (168-7), (199-5), (201-7).

deri: Tr. İ. (deri), “İnsan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten; bu tabakadan yapılmış; işlenerek kullanılır duruma getirilmiş hayvan postu” (GTS, 2011:635): (57-10), (60-10), (62-12), (62-13), (150-12), (184-1), (184-1), (228-11), (229-5), (228-12), (228-13).

dil: Tr. İ. (dil), “Ağız boşluğunda, tadmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı; birçok aletin uzun, yassı ve çoğu hareketli bölümleri; büyükbaş hayvanların haşlanıp pişirildikten sonra yenebilen dili; ayakkabı bağlarının ayağı rahatsız etmemesini sağlayan ve bağ altına rastlayan saya parçası; kıstak; makaraların ve bastıkların içine yerleştirilmiş olan, üzerinden geçirilen halatı istenilen yöne çevirmeye yarayan, çevresi oluklu, küçük döner tekerlek; bazı üflemeli çalgılarda titreşerek ses çıkaran ince metal yaprak; anahtar; insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban; bir çağa, bir gruba, bir yazara özgü söz dağarcığı ve söz dizimi; belli mesleklere özgü dil; düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı; sorguya çekilmek için yakalanan tutsak; gönül, yürek; tarih düşmanın durumunu öğrenmek için sorguya çekilmek amacıyla ele geçirilen tutsak” (GTS, 2011:662). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (SERTKAYA, 2004:141); (ÖZÇELİK, 2016:363; 850-851); (TEZCAN, 2001:208): (16-6), (29-1), (30-6), (49-5), (54-6), (58-7), (78-1), (84-2), (104-4), (118-11), (128-11), (129-3), (131-2), (133-10), (137-11), (175-2), (195-12), (208-3), (230-8), (242-10), (245-13), (257-11), (258-7), (259-3), (259-12), (269-9), (270-12), (282-13), (285-8).

diş: Tr. İ. (diş), “Çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri; çark, testere, tarak vb. çentikli şeylerdeki çıkıntıların her biri; sarımsak dilimi, karanfil vb.nde dişe benzetilen tane; bazı dantel ve işlemlerin kenarlarındaki yuvarlak sivri bölüm; omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapıllı omurgalıların gırtlak ve ağızlarında bulunan kemiksi sert parçalar” (GTS, 2011:679). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:494): (244-1).

diz: Tr. İ. (diz), “Kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer; oturulduğunda uyluğun üst yanı” (GTS, 2011:684). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:315;

531); (TEZCAN, 2001:344): (7-12), (37-10), (38-3), (68-11), (94-1), (115-13), (124-13), (150-9), (181-9), (203-5), (234-13).

döl: Tr. İ. (döl), “*Canlıların üremesi sonucu ortaya çıkan yeni birey veya bireylerin bütünü, zürriyet, nesil; yavru, çocuk*” (GTS, 2011:711): (60-6).

döş: Tr. İ. (döş), “*Göğüs, bağır; kaburga altı*” (GTS, 2011:717). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:157): (72-8).

dulum: Tr. İ. (dulum), “*Şakak*” (ERGİN, 1997.b:97): (7-12).

egin: Tr. İ. (eğin), “*Arka, sırt; beden, vücut; boy bos, endam*” (GTS, 2011:761). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:211; 323-324); (KÜÇÜK, 2014:789): (107-13), (130-9), (136-8), (246-11), (249-8), (250-5), (287-6), (298-2).

el: Tr. İ. (el), “*Kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü; sahiplik, mülkiyet; kez, defa; iskambil oyunlarında oynama sırası; iskambil oyunlarında her bir tur; bazı nesne ve araçların tutmaya yarayan bölümü*” (GTS, 2011:773). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92, 109); (SERTKAYA, 2004:152); (ÖZÇELİK, 2016:426); (TEZCAN, 2001:220; 255): (3-5), (7-4), (8-12), (8-13), (9-7), (10-9), (14-12), (23-12), (27-12), (30-12), (31-1), (31-10), (32-11), (32-12), (32-13), (32-4), (32-4), (33-1), (37-7), (39-11), (41-1), (51-13), (68-9), (72-13), (75-5), (75-7), (75-9), (85-11), (85-12), (85-8), (86-2), (86-5), (87-3), (91-9), (92-11), (102-2), (106-13), (108-13), (109-1), (109-2), (109-2), (109-3), (110-3), (115-10), (115-9), (116-6), (124-11), (124-11), (124-2), (125-7), (125-7), (127-1), (127-1), (135-3), (135-6), (137-10), (142-3), (143-10), (143-13), (143-2), (144-3), (145-2), (147-8), (149-13), (154-4), (158-10), (158-12), (158-6), (159-8), (159-9), (160-11), (160-11), (160-3), (160-5), (160-7), (160-7), (160-9), (161-13), (163-9), (166-5), (175-5), (178-5), (180-9), (181-8), (189-3), (192-11), (193-6), (194-5), (200-1), (210-10), (210-4), (210-8), (219-11), (219-12), (219-13), (219-9), (220-1), (220-6), (220-9), (222-12), (222-13), (222-13), (225-1), (225-4), (226-7), (227-3), (227-3), (228-1), (229-4), (229-5), (230-11), (231-8), (238-3), (243-13), (243-13), (244-6), (245-9), (246-1), (246-10), (247-9), (248-10), (249-1), (259-9), (264-2), (267-9), (268-2), (268-5), (269-1), (269-2), (269-4), (271-10), (271-3), (274-10), (274-13), (275-1), (275-1), (275-12), (276-3), (276-8),

(276-8), (277-13), (278-9), (279-10), (280-10), (281-6), (282-2), (288-6), (288-8), (289-5), (289-7), (290-7), (291-10), (291-3), (291-5), (291-8), (292-12), (298-4), (299-13), (300-13), (301-9), (303-6), (304-3).; *el* (II): *yakınların dışında kalan kimse, yabancı*; (241-1); *el* (III): *ülke, yurt, il; halk, ahali; oba, aşiret*: (16-3), (76-13) *el eyle-*: *el sallamak* (35-4) *el kaldırıp dua etmek* (69-8), (70-1) *el ele çaldılar, gülişdiler* (110-9), (110-9) *el altından buyurdular* (142-4) *el öpmek* (254-2) *el kavşur-*: (259-8) *el vermek*: (278-4) *el urup and içtiler*: (296-5) *ele almak*: (184-11), (251-7), (253-4), (278-7); *>elçügez*: (234-9).

emcek: Tr. İ. (emcek), “Meme” (TRS, 2009:1458): Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:174): (30-1), (80-12), (218-2).

eñse: Tr. İ. (ense), “Boynun arkası; art, arka” (GTS, 2011:802). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:134): (44-3), (60-11), (151-1), (187-3), (188-6), (204-5), (212-4), (260-9), (288-8).

eyegü: Tr. İ. (eyegü), “Kaburga” (ERGİN, 1997.b:108): (16-7), (257-5).

gerdan: Far. İ. (gerden), “Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü; şişmanlarda çenenin altındaki tombulluk; kesim hayvanlarında boyun” (GTS, 2011:931): (6-4).

gevde: Tr. İ. (gövde), “Bir şeyin asıl bölümü; kesilmiş hayvanın, sakatatı alındıktan sonraki durumu; ağaç ve bitkilerin dallarının dışında kalan ana bölümü; insan bedeninde baş, kol ve bacaklar dışında kalan bölüm; hayvanlarda baş, ayak ve kuyruktan geri kalan bölüm; ad ve fiil köklerinden yapım ekleriyle türetilmiş kelime” (GTS, 2011:975). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:287;295-296): (14-12), (28-6), (28-12), (89-12), (217-10).

gögüs: Tr. İ. (göğüs), “Vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine; bu vücut bölümünün ön tarafı, sırt karşıtı; bu bölümün içindeki organlar; meme” (GTS, 2011:956): (130-6), (252-1) göks+i şeklinde olanlar göğüsü (12-5), (21-2), (22-8), (25-5), (37-6), (49-7), (100-12), (132-8), (137-5),

(138-5), (161-2), (163-13), (165-6), (167-8), (177-13), (247-1), (249-10), (280-8), (303-11).

göt: Tr. İ. (göt), “*Anüs; alt taraf, dip; kaba et, kış, popo*” (GTS, 2011:975). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2004:96); (ÖZÇELİK, 2016:813-814): (10-9), (17-8), (17-8), (183-4), (217-6), (266-8).

göz: Tr. İ. (göz), “*Görme organı, basar; bazı deyimlerde, görme ve bakma; oda; bakış, görüş; suyun topraktan kaynakıldığı yer, kaynak; delik, boşluk; çekmece; terazi kefes; nazar; sevgi, ilgi, gönül bağlantısı; ağacın tomurcuk veren yerlerinden her biri; bölüm, hane; bazı yaraların uç bölümü*” (GTS, 2011:976). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (ÖZÇELİK, 2016:368; 25-626); (ALİŞIK, 2002:156-162); (GÜNER, 2006:146-154); (SERTKAYA, 2004:139); (TEZCAN, 2001:324-325): (4-13), (24-10), (24-12), (25-2), (25-7), (28-4), (29-2), (33-12), (34-11), (37-6), (42-11), (43-2), (44-4), (45-11), (49-4), (51-5), (55-4), (58-5), (60-7), (65-10), (73-9), (77-6), (88-1), (89-13), (92-7), (93-6), (95-5), (96-11), (97-9), (98-7), (99-3), (100-7), (100-12), (103-7), (106-11), (107-3), (107-5), (114-5), (116-10), (119-10), (119-2), (119-12), (119-13), (120-3), (124-2), (125-5), (125-8), (127-9), (132-7), (133-5), (136-10), (136-11), (137-2), (137-12), (138-2), (141-1), (141-7), (142-7), (143-10), (144-1), (144-11), (146-12), (149-4), (149-5), (150-4), (150-9), (157-8), (158-2), (158-5), (158-7), (158-10), (158-13), (159-3), (159-4), (160-8), (160-13), (168-3), (168-6), (171-11), (176-13), (177-10), (186-7), (187-7), (190-10), (193-6), (194-3), (196-7), (198-10), (198-13), (207-9), (207-9), (208-4), (209-2), (212-10), (213-2), (217-11), (218-10), (223-11), (224-9), (227-10), (227-11), (227-12), (228-2), (228-3), (232-2), (232-2), (232-2), (232-2), (232-3), (232-4), (232-5), (233-7), (234-3), (234-6), (234-7), (234-7), (234-9), (234-10), (234-11), (234-11), (234-12), (234-12), (234-12), (234-12), (239-9), (239-13), (240-1), (240-7), (240-12), (242-10), (243-1), (244-13), (247-3), (248-12), (253-13), (258-4), (260-10), (260-11), (262-5), (263-9), (264-8), (267-12), (268-8), (271-12), (273-9), (279-7), (279-7), (279-8), (279-8), (281-3), (290-12), (291-2), (297-8), (298-4).

kadd: Ar. İ. (kadd), “*Kad, boy, endam*” (ERGİN, 1997.b:160): (211-5).

kadem: Ar. İ. (kadem), “*Ayak; uğur*” (GTS, 2011:1257): (263-2).

ķafa: Ar. Ė. (ķafā), “İnsan başı, ser; hayvanlarda genellikle ağız, göz, burun, kulak vb. organların bulunduğu vücudun en ön bölümü; çocuk oyunlarında kullanılan zıpzip taşının veya cevizin büyük boyu; mekanik bir bütünüün parçası; kavrama ve anlama yeteneği, zekâ, zihin, bellek; görüş ve inançların etkisi altında beliren düşünme ve yargılama yolu, zihniyet” (GTS, 2011:1261). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:742-743): (233-8).

ķamet: Ar. Ė. (ķāmet), “Boy, endam” (GTS, 2011:1289): (203-13).

ķan: Tr. Ė. (kan), “Atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı; soy” (GTS, 2011:1292). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:101); (TEKİN, 1986:146); (ÖZÇELİK, 2016:277-280); (TEZCAN, 2001:89; 227; 334): (14-13), (24-7), (24-12), (26-8), (27-9), (28-3), (30-3), (31-2), (31-3), (31-11), (44-8), (45-11), (45-11), (47-3), (50-3), (50-9), (54-9), (60-2), (60-3), (61-7), (61-13), (63-5), (63-5), (63-10), (65-5), (71-6), (75-3), (75-12), (75-13), (76-7), (76-8), (94-9), (107-4), (118-5), (118-5), (119-10), (122-3), (125-13), (126-2), (126-5), (126-5), (129-11), (129-13), (132-7), (134-2), (135-5), (136-6), (136-12), (139-9), (139-13), (140-4), (141-7), (142-10), (142-12), (144-4), (146-2), (146-3), (146-3), (147-6), (149-4), (151-10), (153-10), (155-5), (168-11), (172-2), (175-10), (175-11), (175-11), (185-2), (184-8), (187-9), (187-12), (187-12), (193-8), (195-4), (195-7), (196-8), (196-8), (197-8), (200-8), (204-9), (207-1), (211-13), (212-1), (213-8), (214-13), (218-3), (219-13), (220-1), (222-13), (223-1), (233-9), (233-9), (235-12), (235-12), (235-13), (238-9), (244-7), (245-5), (245-5), (245-9), (246-10), (249-2), (253-3), (255-8), (255-10), (257-1), (257-1), (258-10), (260-3), (260-7), (261-2), (261-13), (271-10), (283-13), (290-9), (291-2), (291-8), (298-7), (298-12), (299-12), (300-1), (300-6), (301-7), (302-1), (302-6), (302-6), (304-3).

ķapak: Tr. Ė. (kapa+k), “Her türlü kabın üstünü örtmeye veya bir deliği kapamaya yarayan nesne; dolap, sandık vb.ni örtmeye yarayan parça; kitap, defter vb.nin en üstüne geçirilen kılıf; biçilen ağaç kütüklerinin iki yanından çıkan, düzgün olmayan tahta; zıvanada iki dış yan parça” (GTS, 2011:1303). Metinde gözķapađı anlamındadır.

Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:648-649); (TEZCAN, 2001:89-90): (24-9), (136-9), (149-4), (185-13), (194-4), (196-7), (208-6), (227-11), (251-10).

kapurğa: Moğ. İ. (kaburga), “Eğe kemiklerinin oluşturduğu kafes; eğe; gemilerde dış kaplamanın dayandığı iskelet” (GTS, 2011:1253): (16-7), (277-9); >kapurka: 257-6.

karın: Tr. İ. (karın), “İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi; döl yatağı; bazı şeylerde şiş ve içi boş bölüm; mide; iç, gönül, akıl, kafa; ahlaki açıdan kabul edilemeyen şeyleri kabullenme; gelen ve yansımış dalgaların girişimiyle oluşan duraklı dalgalarda en büyük genlikte titreşen noktalar” (GTS, 2011:1329): (9-2), (50-10), (51-5), (51-12), (53-10), (106-11), (112-3), (112-7), (130-6), (166-1), (172-8), (189-11), (211-4), (277-10).

karu: Tr. İ. (karu), “Kol, pazu” (ERGİN, 1997.b:173): “E. Osm. karu ‘bazı, kol’ TS 2323-24 < ETk.karı a.m. G. Doerfer 1967 III, no. 1477 Krş. karıca.” (TIETZE, 2018:154): (135-3), (137-10), (144-2), (145-2), (193-6), (226-6), (237-8), (244-6), (245-9), (249-1), (268-5), (268-9).

kaş: Tr. İ. (kaş), “Gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar; eyerin ön ve arkasındaki çıkıntılı bölüm; sarp kayalık, uçurum; bağ ve bahçelerde toprak yığarak yapılan sınır, set; ocağın veya şöminenin üst tarafında bulunan, üzerine malzeme konulan çıkıntı” (GTS, 2011:1341): (13-10), (200-10).

kıyma: Tr. İ. (kıyma), “Süzgün, çekik, yarı kapalı, kıyılmış göz” (GTS, 2011:1433). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:270-271; 665); (TEZCAN, 2001:93): (24-12), (28-4), (45-11), (107-3), (107-5), (136-11), (193-6), (291-2).

kol: Tr. İ. (kol), “İnsan vücudunda omuz başından parmak uçlarına kadar uzanan bölüm; giyside vücudun bu bölümünü saran parça; makinelerde tutup çevirmeye, çekmeye yarayan ağaç veya metal parça; koyun, dana, kuzu vb.nde ön ayağın üst bölümü; ağaçlarda gövdeden ayrılan kalın dal; bazı çalgıların elle tutulan sap bölümü; koltuk, divan vb.nin yan tarafında bulunan dayanmaya yarayan parça; bir şeyin ayrıldığı bölümlerden her biri, dal (ı), kısım, şube, branş; karakol; iş takımı, ekip, grup; askerlikte kanat; dizi, düzen; bir halat oluşturan bükülmüş lif demetlerinden her biri”

(GTS, 2011:1459): (26-8), (41-1), (42-6), (57-11), (63-1), (107-2), (107-2), (111-11), (114-7), (115-5), (139-13), (268-10); >kolça: Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:639-642): (6-7), (32-11), (33-1), (182-3), (189-4).

koltuk: Tr. İ. (koltuk), “*Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer; kol dayayacak yerleri olan geniş ve rahat sandalye; eski düğünlerde damatla gelinin eve girerken konuklar arasından kol kola geçmeleri töreni; yapıcılıkta yan destek; demirledikten sonra gemiyi iskeleye, rıhtıma veya başka bir gemiye bağlayan ip; koltuklama veya koltuklanma; kayırma, destek; yüksek mevki, makam; genelev; mısır ve buğday fidesinin yanlarından çıkan filizler; kenar, tenha yer*”. (GTS, 2011:1465) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:289): (84-10), (180-7), (187-1), (210-2), (267-7), (303-11).

koyun: Tr. İ. (koyun), “*Kollar arası, kucak; göğüsle giysi arası; koruyucu, şefkatli çevre*” (GTS, 2011:1492): (24-2), (243-11), (290-10).

kulak: Tr. İ. (kulak), “*Başın her iki yanında bulunan işitme organı; bu organın, sesleri toplayıp içeriye almaya yarayan dış bölümü; balıklarda başın iki yanında bulunan ve ağızdan alıp solungaçlardan geçirdiği suyu dışarıya vermeye yarayan yarıklardan her biri; saban kulağı; duvar, baca, şömine vb. yerlerde kulağa benzer çıkıntı; telli çalgılarda tel germeye yarayan burğu; akarsuların ve özellikle göllerin karaya giren ve durgunlaşan yerleri; seslerin uygunluğunu seçebilme ve değerlendirebilme yeteneği*” (GTS, 2011:1520). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:131): (7-10), (10-10), (29-1), (55-5), (62-9), (62-13), (86-10), (87-11), (88-8), (100-11), (138-3), (152-4), (218-7), (238-13), (239-3), (265-4), (270-2), (279-4); >kulaçuk: (100-8).

kun: Far. İ. (hūn), “*Kan*” (GTS, 2011:1115): (94-9).

omuz: Tr. İ. (omuz), “*Boynun iki yanında, kolların gövdeye bağlandığı bölüm*” (GTS, 2011:1802): (237-8), (285-7), (290-8).

öd: Tr. İ. (öd), “*Safra*”; (ūd), “*Öd ağacı; bu ağacın kıyılmış parçalarından yapılan tütsü*” (GTS, 2011:1835). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:720-721213): (220-2), (223-2).

öyken: Tr. İ. (öyken), “*Akciğer*” (ERGİN, 1997.b:246): (191-1).

parmak / parmağ / parmaḥ: Tr. İ. (parmak), “*İnsanda ve bazı hayvanlarda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri; eni bu organ kadar olan; koyu sıvılara daldırıp çıkarıldığında bu organa bulaşan miktar kadar olan; bir tekerleğin merkezinden çemberine kadar uzanan çubukların her biri; inç; bir işe karışmış olma ilgisi; arşının yirmi dörtte biri*” (GTS, 2011:1891): (81-4), (81-4), (109-4), (116-2), (117-12), (119-9), (124-2), (211-13), (218-12), (229-8), (229-9), (229-10), (253-5), (290-9).

pehlu: Tr. İ. (pehlû), “*Yan, böğür*”, (ERGİN, 1997.b:249): (176-12), (177-9).

pürçek: Tr. İ. (pürçek), “*Bürçek, saç, alına ve şakağa sarkan saç, baş örtüsünün altından şakaklardan çıkan ve görünen saç*”. (ERGİN, 1997.b:251). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (20-6), (29-4), (36-7), (67-6), (92-6), (96-11), (97-5), (123-4), (144-8), (166-13), (214-2), (225-13), (233-5), (234-6), (249-3), (267-7), (301-13).

raḥim: Ar. İ. (rahm), “*Döl yatağı*” (GTS, 2011:1961): (5-10).

şaç: Tr. İ. (saç), “*Baş derisini kaplayan kıllar*” (GTS, 2011:1998): (13-9), (37-6), (39-3), (44-4), (44-8), (55-7), (92-8), (107-6), (116-9), (116-13), (124-2), (165-11), (200-10), (266-13).

şakal: Tr. İ. (sakal), “*Yetişkin erkeklerde yanak ve alt çenede çıkan kılların tümü; bazı hayvanlarda çene altında bulunan kılların tümü; gemi karinasında oluşan yosun, yapışan midye vb. yabancı madde*” (GTS, 2011:2011): (12-3), (12-4), (20-5), (22-5), (22-6), (34-2), (34-3), (35-1), (36-8), (61-8), (67-5), (81-8), (81-12), (82-7), (96-10), (97-5), (123-3), (147-6), (158-13), (159-5), (159-5), (159-5), (159-6), (163-10), (166-12), (173-8), (177-3), (188-4), (197-7), (207-11), (214-1), (220-1), (222-13), (224-5), (225-13), (226-3), (232-8), (233-4), (234-5), (234-5), (246-2), (249-3), (253-9), (260-5), (267-1), (268-10), (268-6), (271-11), (290-13), (296-9), (297-12), (298-10), (304-13).

şırça: Tr. İ. (şırça), “*Şırça, serçe parmak*” (ERGİN, 1997.b:267): (119-9).

süglük: Tr. İ. (süglük), “Şiş”. (ERGİN, 1997.b:275). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (KAÇALİN, 2004:99): (186-3).

sünük: Tr. İ. (sünük/sınık), “Kemik” (ERGİN, 1997.b:275). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175) .Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:310-311); (TEKİN, 1986:146); (KÜÇÜK, 2014:793): (158-12), (183-13); >sünüçük: (28-5).

şakak: Tr. İ. (şakak), “Göz, alın ve yanak arasında, elmacık kemiğinin üstünde bulunan çukurumsu bölge” (GTS, 2011:2198). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEZCAN, 2001:360-363): (280-13).

talı: Tr. İ. (talı), “Kürek kemiği, sırtın bir yanı, sırt, arka” (GTS, 2011:582): bkz. >talı (ERGİN, 1997.b:283). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:552): (17-12), (23-13), (53-13).

țamar: Tr. İ. (damar), “Canlı varlıklarda kanın veya besleyici sıvıların dolaştığı kanal; mermerde, bazı taşlarda ve tahta kesitlerinde renk ayrılığı gösteren dalgalı çizgi; başka türden katmanların arasında bulunan sıvı, maden veya mineral katmanı; soy, yaradılış; huy; içinde ongun besi suyunun dolaştığı odunsu dokudan boru; böceklerde kanat zarını dik tutmaya yarayan organ” (GTS, 2011:589). ön damarı ifadesinin Gökyay’a göre doğru şekli ök damarı olup anlamca şah damarına karşılık gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:330). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:642-643); (TEZCAN, 2001:251-252); (KAÇALİN, 2004:96-97; 99): (25-8), (45-11), (139-10), (185-2), (291-1).

țaraklık: Tr. İ. (taraklık), “Taraklık, tarak kemiklerinin bulundupu organ; el, ayak, bel taraklıkları; bel” (ERGİN, 1997.b:285). țarığlağ ve țarığlık kelimeleri, “tohum atılacak, tohum ekilecek yer” anlamlarının yanı sıra, “tohumların muhafaza edildiği ambar veya tohumluk” anlamlarını da taşımaktadır. (YILDIRIM, 2005:92). Bu okumadan sonra Yıldırım, başka bir çalışmada bu okumanın anlamlandırmasına eklemeye bulunarak țarağlık ‘akçe kesesi’ demiştir.(YILDIRIM, 2007:168-181). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (ÖZÇELİK, 2016:630); (TEZCAN, 2001:246-247): (181-4).

ten: Far. İ. (ten), “İnsan vücudunun dış yüzü, cilt; vücut” (GTS, 2011:2320): (25-9), (138-4), (218-13).

tepe: Tr. İ. (tepe), “Bir şeyin en üstteki bölümü; bir yerin, bir nesnenin vb.nin üstü, hizası; birinin yanı başı, baş ucu; başın üst, kafatasının iki kulak arasında kalan bölümü” (GTS, 2011:2324). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:609-610): (18-4).

tırnak: Tr. İ. (tırnak), “İnsanda ve birçok omurgalı hayvanda parmak uçlarının dış bölümünü örten boynuzsu tabaka; kanca gibi araçların kıvrık yeri; gemi demirinin ucundaki yassı parça; ciltçilikte tek yaprakları büküp cildi birleştirebilmek için bir yanında bırakılan şerit durumundaki kenar; heykel dökümünde, kalıp parçalarının birleştirilmesinde kolaylık sağlamak amacı ile yapılan dişlerin her biri; kanun çalmakta kullanılan mızrap; tenekeçilerin delik açmak için kullandığı alet, keski; tırnak işareti” (GTS, 2011:2352): (92-7), (95-4), (116-3), (140-3), (165-10).

topuk: Tr. İ. (topuk), “Ayağın yuvarlakça olan alt bölümü; ökçe; belli bir amaçla kazılmaksızın asıl yerinde bırakılan kömür bloku veya cevher kütlesi” (GTS, 2011:2373). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:70): (13-9), (62-12); >topuçak: (145-5), (147-12).

tudak: Tr. İ. (dudak), “Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri; ağız” (GTS, 2011:721). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:401): (59-13); >tutak: (63-12).

tüy: Tr. İ. (tüy), “İnsan ve hayvan derisi üzerinde bulunan ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar; kuşların gövdesini örten ince ve tel gibi uzantıların her biri veya tamamı; bazı bitki ve meyvelerle bazı dokumalar üzerinde görülen ince, kısa, yumuşak ve sık uzantılar” (GTS, 2011:2403): (57-11), (57-12).

uyluk: Tr. İ. (uyluk), “Kalçadan dize kadar olan bacak bölümü” (GTS, 2011:2430): (241-12), (245-4), (278-13), (298-12), (301-6).

vech: Ar. İ. (vech), “Yüz, çehre, sima” (GTS, 2011:2476): (220-12).

yağrın: Tr. İ. (yağrın), “*Sırt, arka, iki kürek kemiği arası, kürek kemiği, omuz*” (ERGİN, 1997.b:316). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (ÖZÇELİK, 2016:731): (226-10), (177-1), (177-11).

yañaq: Tr. İ. (yanak), “*Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü; lastik tekerlekli taşıtlarda lastiğin jant ile yere temas eden bölümü arasında kalan yan yüzeyi*” (GTS, 2011:2518); Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 2004:137): (13-11), (55-6), (92-8), (93-3), (95-5), (97-8), (116-11), (117-1), (140-4), (200-9).

yürek: Tr. İ. (yürek), “*Kalp; bir kimsenin ruhsal yönü, gönül; kupa; herhangi bir şeyden çekinmeme, korkmama, yüreklilik, korkusuzluk, cesaret; acıma duygusu; mide, karın, iç*” (GTS, 2011:2626): (24-12), (52-7), (55-9), (103-10), (136-11), (141-7), (205-10), (246-6).

yüz: Tr. İ. (yüz), “*Başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat; yüzey; kesici araçlarda ağız; bir kumaşın dikiş sırasında dışa getirilen gösterişli bölümü; yorgana ve yastığa geçirilen kılıf; bir şeyin görünen bölümünde kullanılan kumaş; birinin görüle gelen veya umulan hoşgörülüğüne güvenilerek gösterilen cüret; nedeniyle, sebebiyle; yan, taraf; bir yapının dışa bakan düşey yüzeylerinin her biri; utanma; doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 100 ve C rakamlarının adı; on kere on, doksan dokuzdan bir artık; kere, kat vb. kelimeler ile birlikte kullanılarak yapılan işin çokluğunu abartılı bir biçimde anlatan söz*” (GTS, 2011:2630). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86, 108); (DURMAZ, 2007:493); (ÖZÇELİK, 2016:401): (8-12), (9-2), (9-2), (9-7), (11-2), (11-3), (14-13), (15-4), (24-10), (29-3), (33-12), (34-11), (37-6), (42-12), (54-9), (63-4), (46-10), (63-12), (65-5), (67-10), (68-1), (68-12), (69-8), (78-12), (79-1), (80-11), (84-3), (89-13), (92-7), (93-5), (95-4), (99-13), (101-6), (102-13), (107-6), (112-10), (123-7), (123-12), (125-8), (125-10), (135-4), (135-6), (136-9), (140-1), (140-3), (144-4), (147-8), (148-12), (149-12), (165-4), (165-5), (165-10), (166-2), (167-7), (174-9), (176-5), (191-5), (192-9), (193-8), (196-7), (197-8), (203-2), (205-11), (208-7), (214-4), (222-8), (223-1), (224-6), (225-8), (233-6), (233-9), (236-1), (236-7), (239-11), (240-7), (244-7), (245-10), (249-2), (253-13), (257-5), (260-3), (261-12), (263-9), (272-

11), (275-10), (276-4), (277-5), (278-6), (278-7), (284-1), (291-9), (300-4), (300-5), (300-7).

2.3.58.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ot, Ağaç, Bitki İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yine olayların kurgulanmasında en çok kullanılan tasvir araçlarından birisi de doğadaki ot, ağaç ve bitkiler olmuştur. Bazı bitki ve otlarla yeme-içme geleneği arasında da bağlantı kurulabilir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde bitki kültleri ile ilgili olarak ayrıca bkz. (GÜLSOY, 1998).

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz ot, ağaç ve bitki adları ve bunlarla ilişkilendirebileceğimiz yerlerle ilgili sözcükler şunlardır:

ağaç: Tr. İ. (ağaç), “*Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşayabilen bitki; bu gibi bitkilerin gövdesinden ve dallarından yapılan; tahta, kereste*” (GTS, 2011:37). Özarslan’a göre, “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde ağaç ve orman ile ilgili kültlere rastlanmaktadır. Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boyu’nda; Basat, Tepegöz’e kendisinden “Atam adını sorarsan kaba ağaç anam adını sorarsan Kağan Arslan” şeklinde söz eder. Bu, Türklerde ağaçtan türedikleri inancının bir kalıntısıdır. Dede Korkut Kitabı’nda ağaç hakkındaki bu soylamalar ve ayrıca hikâyelerin sonundaki dualarda da “devletlü kaba ağacın kesilmesün” ifadesi, İslamiyetle ilgili unsurlar bir yana, Altaylı kamların kutsal ağaçlar için söyledikleri ilahileri hatırlatmaktadır.*” (ÖZARSLAN, 2003:96). Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri’nde ağaç ile ilgili olarak bkz. (ERGÜN, 1998:71-80); (YILDIZ, 1998:47-50). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:627; 689); (TEZCAN, 2001:134): (36-4), (46-3), (50-12), (51-3), (51-6), (56-6), (51-7), (51-9), (51-11), (51-10), (51-10), (51-11), (51-12), (56-6), (56-7), (56-7), (56-8), (56-8), (56-9), (56-9), (56-10), (56-11), (56-12), (56-12), (56-13), (57-1), (57-1), (57-2), (57-3), (57-3), (57-4), (67-1), (103-3), (105-11), (118-6), (123-3), (150-5), (155-5), (170-13), (179-4), (213-13), (219-6), (231-7), (233-1), (254-8), (259-5), (282-6).

arpa: Tr. İ. (arpa), “*Buğdaygillerden bir bitki (Hordeum vulgare); bu bitkinin ekmek ve bira yapımında kullanılan, hayvanlara yem olarak verilen taneleri, rüşvet*” (GTS, 2011:156): (145-5), (147-12).

bağ: Far. İ. (bāğ), “*Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası; meyve bahçesi*” (GTS, 2011:224); (BALYEMEZ, 2012:106); (46-4), (161-7), (161-7).

biterli: Tr. İ. (biterli), “*Bitki biten yer, bitkili yer*” (TRS, 2009:615). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:299-300): (29-6).

budağ / budak: Tr. İ. (budak), “*Ağacın dal olacak sürgünü; dalın gövde içindeki başlangıç yeri olan ve tahtalarda görülen yuvarlak koyuca renkte sert bölüm*” (GTS, 2011:402): (111-8), (205-6), (259-6).

burçak: Tr. İ. (burçak), “*İri kar tanesi, baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi (Vicia ervilia); bu bitkinin mercimeğe benzeyen ve genellikle hayvan yemi olarak kullanılan tanesi*” (GTS, 2011:414): (267-12), (267-13).

çiçek: Tr. İ. (çiçek), “*Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü; çiçek açan kır veya bahçe bitkisi; davranışları hafif, toplum kurallarına uymayan kimse; süblimleşme veya çiçeksime yoluyla elde edilen toz; irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık*” (GTS, 2011:541): (27-13), (29-12), (29-13), (30-3), (53-9), (120-3), (164-7).

gögez: Tr. İ. (gögez), “*Yeşermiş, yeşillenmiş*” (ERGİN, 1997.b:122). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:143): (6-3).

kamış: Tr. İ. (kamış), “*Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler (phragmites australis); bu bitkiden yapılmış; sıvı içecekleri bardak veya şişeden kolayca içmek için kullanılan ince, plastik boru, pipet; erkeklik organı*” (GTS, 2011:1289): (148-7).

kavak: Tr. İ. (kavak), “*Söğütgillerden, sulak bölgelerde yetişen, boyu bazı türlerinde 30-40 metreye değin çıkan, kerestesinden yararlanılan uzun boylu bir ağaç (populus)*” (GTS, 2011:1355): (111-8).

kayın: Tr. İ. (kayın), “*Kayingillerin örnek bitkisi olan, 30-40 metre boyunda, 2 metre çapında, kışın yapraklarını döken, kerestesi beyaz ve değerli olan bir orman ağacı (fagus orientalis); bu ağaçtan yapılmış*” (GTS, 2011:1364): (64-11), (133-10), (206-12), (208-11), (222-11).

kızılçuk: Tr. İ. (kızılçuk), “Kızılçukgillerden, yaprak açmadan çiçeklenen iri gövdeli bir ağaç (*cornus mas*); bu ağacın güzün olgunlaşan, kırmızı, tek çekirdekli, reçeli ve şerbeti yapılan, buruk bir tadı olan yemişi” (GTS, 2011:1436): (42-4).

meşe / mişe: Far. İ. (bīşe), “Kayıngillerden, üç yüz kadar türü arasında, yaz kış yapraklarını dökmeyenleri de bulunan, kerestesi dayanıklı bir orman ağacı (*Quercus*); bu ağaçtan yapılan” (GTS, 2011:1663). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:540): (128-10).

ot: Tr. İ. (ot), “Toprak üstündeki bölümleri odunlaşmayıp yumuşak kalan, ilkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler; bu bitkilerle yapılmış veya bu bitkilerle doldurulmuş; zehir; ilaç; esrar” (GTS, 2011:1820): (5-7), (28-10), (29-6), (58-2), (60-2), (138-3), (148-1).

şaman: Tr. İ. (saman), “Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan, hayvanlara yedirilen ufalanmış sapları” (GTS, 2011:2022): (282-5).

sarımsak (otu): Tr. İ. (sarımsak otu), “Turpgillerden, beyaz, küçük çiçekli, ovulduğunda sarımsak kokusu veren bir bitki, sarımsak hardalı (*Alliaria petolata*)” (GTS, 2011:2037): (138-3).

saz: Tr. İ. (saz), “Genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince, açık sarı renkli kamış, hasır otu, kiliz, kofa; bu kamıştan yapılmış” (GTS, 2011:2050): (120-7), (120-8), (120-9), (214-11).

selvi: Tr. İ. (selvi), “Servî” (GTS, 2011:2062): (13-9), (200-8).

tal: Tr. İ. (dal), “Ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri; branş; bir bilim alanının içinde yer alan ana bilim dalında alt alanı; canlıların bölümlenmesinde, sınıfların bir araya gelmesiyle oluşan birlik, şube”; dal (II): isim (dal), “Arka, sırt; kol; omuz; boyun, ense; çıplak, yalın” (GTS, 2011:582): (208-11), (247-1), (249-10), (251-3), (251-13), (259-6), (267-11), (298-3).

tarı: Tr. İ. (darı), “*Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı bir bitki, akdarı (panicum miliaceum); bu bitkinin buğday yerine besin olarak kullanılan tohumu; mısır*” (GTS, 2011:596): (126-10).

yavşan: Tr. İ. (yavşan), “*Yavşan otu*” (GTS, 2011:2553): (249-4).

2.3.59.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Oyun-Spor İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kahramanlık ve eğlence kavram alanları altında görebileceğimiz bazı sözcükler işlenmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan oyun ve spor ve oyunlarla ilgili sözcükler şöyledir:

aşuk: Tr. İ. (aşuk/aşık), “*Aşık oyunu*” (GTS, 2011:174): (17-3), (280-4).

bağdama: Tr. İ. (bağdama), “*Bağdamak işi*” “*Çelme, güreşte bacak atma*” (DS, 2009:477). Metinde “*güreşte sarma*” anlamında kullanılmıştır. Düğünlerde ok atmak, güreş tutmak, Oğuz'un Dede Korkut'ta yaşattığı gelenekleri nedenidir. (İNAN: 1964-297): (80-12).

güreş: Tr. İ. (güreş), “*Belli kurallar içinde, güç kullanarak iki kişinin türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışması*” (GTS, 2011:1010): (80-6), (117-10).

oğ: Tr. İ. (ok), “*Ok ve yay kullanılarak yapılan spor*” (GTS, 2011:1790). bkz. *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Savaş ile ilgili sözcükler*

oyun: Tr. İ. (oyun), “*Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence; tiyatro veya sinemada sanatçının rolünü yorumlama biçimi; müzik eşliğinde yapılan hareketlerin bütünü; seslendirilmek veya sahnede oynanmak için hazırlanmış eser, temsil, piyes; bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan her türlü yarışma; şaşkınlık uyandırıcı hüner; kumar; güreşte rakibini yenmek için yapılan türlü biçimlerde şaşırtıcı hareket; teniste, tavlada taraflardan birinin belirli sayı kazanmasıyla elde edilen sonuç; hile, düzen, desise, entrika*” (GTS, 2011:1830): (115-4), (115-11), (184-5), (186-9).

2.3.60.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ölçü, Miktar İle İlgili Sözcükler

Metinlerde kullanılan ölçü, miktar kavramları ile ilgili olarak Özçelik, sadece *tutam*, *parmak*, *karış*, *beleñ*, *ağaç* ve *kolça* sözcüklerinin kullanıldığını söylemiştir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen ölçü birimleri ile ilgili ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:341-342). Bu sözcükler ve bunların yanı sıra Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz ölçü, miktar bildiren sözcükler şunlardır:

ağırlık: Tr. İ. (ağırlık), “*Ağır, kıymetli; itibar, kıymet, değer; vakar, temkin; mihrimuaccel; ev eşyası; karşılık, bedel*” (DS, 2009:91-92): (295-8).

arşun: Tr. İ. (arşın), “*Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan uzunluk ölçüsü*” (GTS, 2011:157): (203-12), (203-13), (209-12).

batman: Tr. İ. (batman), “*7,692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi*” (GTS, 2011:284): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:88); (TEKİN, 1986:145); (ÖZÇELİK, 2016:216-218); (TEZCAN, 2001:72-73): (14-9), (15-10), (57-13), (204-1), (204-7), (210-4)

beden: Ar. İ. (beden), “*Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut; vücudun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü, gövde; giysilerde ölçü; kale duvarı*” (GTS, 2011:291): (174-5).

beleñ: Tr. İ. (belen), “*Tepe, sırt, dağ, dağ belı*” (ERGİN, 1997.b:42). *belen* sözcüğü bir yerde geçer; Özçelik *belen*’i ölçü olarak kabul etmiştir. (ÖZÇELİK, 2006:72). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:164-165): (85-6).

eksüklık: Tr. İ. (eksiklik), “*Eksik olma durumu, eksik olan miktar, noksan, nakisa, fıkdan*” (GTS, 2011:771): (12-12).

hece: Ar. İ. (hicā’), “*Bir solukta çıkarılan ses veya ses birliği, seslem; hece ölçüsü*” (GTS, 2011:1078): (7-1).

karar: Ar. İ. (qarār), “*Bir iş veya sorun hakkında düşünülerek verilen kesin yargı; herhangi bir durum için tartışılarak verilen kesin yargı, hüküm; bu yargıyı bildiren*

belge; değişmeyen, düzenli durum, düzenlilik, yöntemlilik; değişmez olma; tam ölçüsünde, ne az ne çok; Türk müziğinde, taksim yaparken ana makama dönüş” (GTS, 2011:1321): (56-2), (149-7).

karış: Tr. İ. (karış), “*Parmaklar birbirinden uzak duracak biçimde gergin duran elde, başparmak ile serçe parmağın uçları arasındaki açıklık*” (GTS, 2011:1331): (124-3), (234-10).

kolça: Tr. İ. (kolca), “*Kol, taraf*” (ERGİN, 1997.b:188). Özçelik’e göre *kolça* ifadesi ölçü birimidir. (ÖZÇELİK, 2006:72): (6-7), (32-11), (33-1), (182-3), (189-4).

sıra: Tr. İ. (sıra), “*Yan yana, art arda olan şey veya kimselerin tümü, dizi; bu biçimdeki topluluğun durumu; belirli bir düzene ve niteliğe göre dizilme durumu; bir şeye ayrılan, uygun görülen veya rastlayan zaman; nöbet; tahtadan oturak; dersane, meclis vb. yerlerde kullanılan ve oturup yazı yazacak biçimde yapılan mobilya; düzen; ardı, arkası, önü ve yanı kelimelerinden sonra gelerek tamlamalar kuran ve "ardından, arkasından, önünden, yanından, beraberinde" anlamlarında kullanılan bir söz*” (GTS, 2011:2098). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105): (90-13).

tolap: Tr. İ. (tolap), “*Dolu, çok, bol?*” (ERGİN, 1997.b:291). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:614); (TEZCAN, 2001:238-239): (166-3), (166-3).

tolı: Tr. İ. (dolu), “*İçi boş olmayan, dolmuş, meşbu, pür, boş karşıtı; bir yerde sayıca çok; boş yeri olmayan, her yeri tutulmuş olan; boş vakti olmayan, meşgul; çok olan (iş, uğraş, olay vb.); içinde atılacak mermisi bulunan (top, tüfek vb. ateşli silahlar); tornacılıkta delik açılmamış (gereç); bir duygunun güçlü etkisinde olan; içki doldurulmuş bardak*” (GTS, 2011:701): (121-6), (153-5), (212-1);> *tolu*: (64-8).

tutam: Tr. İ. (tutam), “*Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktarda olan*” (GTS, 2011:2389). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:114):>*altmış tutam*: (42-3), (49-12), (61-2), (151-4), (210-2), (298-4), (303-10); >*kırk tutam*: (200-10); >*bir tutam*: (226-4).

vāfir: Ar. İ. (vāfir), “*Çok, bol*” (ERGİN, 1997:309): (238-4).

yarım: Tr. İ. (yarım), “*Bütün bir şeyin ayrıldığı iki eşit parçadan her biri; tam ve istenildiği gibi olmayan, eksik, noksan; bir bütünün yarısı olan miktar; saatte on iki otuz; hastalıklı, sakat, sağlıklı*” (GTS, 2011:2538): (39-3), (282-6).

zerre: Ar. İ. (zerre), “*Çok küçük parçacık; 0,00156 gram olan ağırlık ölçü birimi*” (GTS, 2011:2655): (204-6), (303-9).

2.3.61.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ölüm-Doğum İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde hayatın evreleri içinde doğan, büyüyen ve sonunda ölen kahramanların ölüm ve doğumlarında uygulanan eski Oğuz geleneklerine rastlamak mümkündür. Bu geleneklerin uygulanmasında bugün günümüzde de örneklerine rastladığımız bazı ritüeller mevcuttur. Bu anlamda Dede Korkut Hikâyeleri'nden günümüze yansıyan doğum âdetleri ile ilgili olarak (GÖNEN, 2005:103-112); Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen yas ve ölüm törenleri ile ilgili olarak da bkz. (OY, 1960.a:638-640). Yine Deli Dumrul Hikâyesi'nde ölüm teması ile ilgili ötenazi kalıntısının arandığı çalışma için bkz. (DURANLI, 2015:43-48).

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz ölüm ve doğum ile ilişkilendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

helak: Ar. İ. (helāk), “Ölme, öldürme, yok etme, yok olma; bitkin bir duruma gelme veya getirme” (GTS, 2011:1079): (17-7), (174-10), (181-8), (218-4), (219-7), (219-12), (219-13), (229-1), (228-3), (284-3).

kışır: Tr. İ. (kışır), “Üreme imkânı olmayan, döl vermeyen (insan ve hayvan); ürün vermeyen (toprak); verimsiz, yararsız, sonuçsuz; içinde hiçbir üreme olayı geçmeyen (canlı hücre, çekirdek vb.), steril doğurgan olmayan” (GTS, 2011:1423): (114-3).

ölü: Tr. İ. (ölü), “Hayatı sona ermiş olan, artık yaşamıyor olan, morto, diri karşıtı; ölmüş insan, müteveffa, mevta; hayvan leşi; gücü az, zayıf; çok durgun, hareketsiz; etkileme gücü olmayan, canlılığı olmayan” (GTS, 2011:1847): (93-13), (94-5), (94-7), (95-12), (102-10), (102-11), (261-1), (43-8), (275-11), (275-12), (276-2), (276-4), (276-7), (276-8), (282-13), (283-6).

ölüm: Tr. İ. (ölüm), “Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat; ölme biçimi; idam cezası; ölmesi istenen canlı için kullanılan bir söz; sona erme, yok olma, ortadan kalkma” (GTS, 2011:1847). Dede Korkut Hikâyeleri'nde ölüm/ölme ile ilgili incelemeler için bkz. (YILDIRIM, 1972:37-47); (FEYZİOĞLU, 2013:78-84); (OY, 1960:574-576): (27-13), (29-10), (29-12), (35-13), (98-5), (227-9), (231-1), (231-13), (236-2), (272-10), (272-10), (273-12), (273-13), (292-3), (304-11), (304-12).

ölümlü: Tr. İ. (ölümlü), “*Gelip geçici, kalımsız, fâni; insan*” (GTS, 2011:1847): (66-13), (155-4), (202-6), (292-3), (304-10).

toğma: Tr. İ. (doğma), “*Doğmak işi; doğmuş; ortaya çıkan, kaynaklanan, meydana gelen*” (GTS, 2011:689): (180-10).

vaşiyet: Ar. İ. (vaşiyet), “*Bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey; vasiyetname*” (GTS, 2011:2473): (302-1).

2.3.62.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Önemli-Önemsiz İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz önemlilik, önemsizlik, sıradanlık, saçmalık gibi kavram alanlarını kapsayan sözcükler şunlardır:

becid: Tr. İ. (becit), “*Lüzumlu, gerekli, önemli, çabuk, acele; güç, zor, çetin*” (DS, 2009:592-593). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:242): (173-6).

herze: Far. İ. (herze), “*Saçma, heyezan*” (ERGİN, 1997.b:139). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:339): (249-7), (298-7).

maşlahat: Ar. İ. (maşlahat), “*İş, önemli iş, mesele; erkeklik organı*” (GTS, 2011:1632): (38-1), (38-2), (79-6), (83-2), (82-11), (286-2), (302-8).

merze: Far. İ. (merze), “*Merze, herze merze*” (ERGİN, 1997.b:215). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:339): (249-7), (298-7).

yapağu: Tr. İ. (yapağu/yapağı) “*Bayağı, yapağı*” (ERGİN, 1997.b:320): (4-8).

2.3.63.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Öz İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz öz, özellik, derinlik kavram alanlarını karşılayan ve metinlerde bu alanlarla ilişkilendirebileceğimiz sözcükler şunlardır:

derinlik: Tr. İ. (derinlik), “*Bir şeyin dip tarafının yüzeye, ağza olan uzaklığı; bir cismin en ve boy dışındaki üçüncü boyutu; bulunulan yere göre uzakta olan yer; bir konunun veya durumun özü; en duyarlı nokta; karanlık, bilinmeyen dönem; askerlikte yavaşık veya dağınık düzende bulunan bir birliğin en ileride olan kısmının başından, en geride bulunan kısmının sonuna kadar olan uzaklık; borsada az sayıda hisse senedinin el değiştirmesi*” (GTS, 2011:636): (211-13).

dip: Tr. İ. (dip), “*Oyuk veya çukur bir şeyin en alt bölümü; taban; dikili duran bir şeyin yerle birleştiği nokta ve çevresi veya bir şeyin yanı başı; kapalı bir yerin kapıya göre en uzak bölümü; arka, kıç*” (GTS, 2011:673). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:505): (50-12), (56-4), (57-1), (57-1), (90-6), (103-3), (111-12), (189-10), (249-5), (280-2), (280-3).

huşuş: Ar. İ. (huşuş), “*Konu, madde; özellik, yön*” (GTS, 2011:1116): (74-13).

ma’ni / ma’na: Ar. İ. (ma’nā), “*Anlam, semantik*” (GTS, 2011:1620): (159-6).

menlik: Tr. İ. (benlik), “*Bir kimsenin öz varlığı, kişiliği, onu kendisi yapan şey, kendilik, şahsiyet; kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur*” (GTS, 2011:1651). *gezemenlik* ifadesi Gökyay’a göre yanlış olup doğru şekli birbirinden ayrı halde yazılması gereken *geze, menlik* eyleye olacaktır. (GÖKYAY, 2007:330): (157-13).

nesne: Tr. İ. (nesne), “*Belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey, obje; geçişli fiili bütünleyen yalın veya belirtme durumunda bulunan tümleç; öznenin dışında kalan her konu, obje*” (GTS, 2011:1766): (50-10), (74-3), (86-11), (87-12), (89-7), (90-11), (217-6), (294-13), (302-7).

şır: Ar. İ. (sirr), “*Varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şey; aklın erişemediği, açıklanamayan veya çözülemeyen şey, giz, gizem; bir*

işin, bir şeyin dikkat, yetenek, deneyim ve sezgi yardımıyla kavranabilen en zor, en ince yanı; bir amaca ulaşmak için kullanılan, başvurulmuş özel ve gizli yöntem” (GTS, 2011:2097). Kalafat’a göre, “Sır, sırra erme gibi kavramlarda karşımıza çıkan sır, dinî-tasavvufî halk inançları içinde önemli bir yere sahiptir. Bilinmezlik içinde sadece yaratıcının ya da belli bir zümrenin bildiği kavramlar silsilesini temsil etmekle birlikte, Dede Korkut Hikâyeleri’nde Allah/Tanrı kavramları ile kul/insan arasındaki derin çizgiyi de aynı seviyede temsil eder.” (KALAFAT d: 2008,69): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:112); (ÖZÇELİK, 2016:153); (TEZCAN, 2001:44); (TULUM, 2003:527); (TEKİN, 1986:143): (90-13), (243-11).

2.3.64.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Para, Hazine, Değer İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz maddî değer kavram alanlarını karşılayan para, hazine, değer ile ilgili sözcükler şunlardır:

amanat: Ar. İ. (emānet), “Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişice korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia; bir kimse ile birine gönderilen şey; eşyanın ücret karşılığı geçici bir süre bırakıldığı yer; can, ruh” (GTS, 2011:792). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:465): (167-4), (216-7), (216-13).

baha: Far. İ. (bahâ’), “Paha, değer, fiyat; para olarak değer” (DS, 2009:486): (102-1).

borç: Tr. İ. (borç), “Geri verilmek üzere alınan veya ödenmesi gerekli para veya başka bir şey; birine karşı bir şeyi yerine getirme yükümlülüğü, vecibe” (GTS, 2011:378): (15-8), (16-1).

borçlu: Tr. İ. (borçlu), “Borcu olan, borç almış olan, verecekli, medyun, alacaklı karıştı; borcu kalmış olarak; manevi bir yükümlülük altında bulunan; bir şeyi birinin yardımıyla elde etmiş olan” (GTS, 2011:378): (15-7), (16-1).

harçlık: Tr. İ. (harçlık), “Ufak tefek gereksinimler için harcanacak para” (GTS, 2011:1047): (58-11), (119-5), (165-1), (238-4).

hazine: Ar. İ. (ḥazīne), “Altın, gümüş, mücevher vb. değerli eşya yığını, büyük servet; değerli şeylerin saklandığı yer; değerli bir şeyin çok bulunduğu yer; gömülü veya saklıyken bulunan değerli şeylerin bütünü; kaynak; devlet malı veya parası, devlet malının veya parasının saklandığı yer; devletin altın, döviz, bono ve nakit işlemlerini maliye ile birlikte düzenleme görevini üstlenen makam; büyük bağlılık duyulan, değer verilen şey veya kimse” (GTS, 2011:1077): (26-6), (39-7), (41-7), (49-2), (58-10), (66-4), (139-12), (230-4).

mal: Ar. İ. (māl), “Bir kimsenin, bir tüzel kişinin mülkiyeti altında bulunan, taşınır veya taşınmaz varlıkların bütünü; büyükbaş hayvan; alınıp satılabilen her türlü ticaret eşyası, emtia; bayağı, aşağılık, kötü kimse; esrar; orospu” (GTS, 2011:1614). Okuma

denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109): (4-2), (4-11), (5-2), (5-2), (72-7), (72-10), (73-7), (73-9), (75-10), (87-6), (87-7), (110-3), (172-9), (173-6), (285-9).

pul: Far. İ. (pül), “*Akçeden küçük metal para; posta parası karşılığı mektup zarfı, kartpostallara ve damga resmine karşılık kâğıtlara yapıştırılan, basılı küçük kâğıt parçası; bazı giysilerde süs olarak kullanılan parlak, incecik, genellikle metal levhacık; tavla oyununda kullanılan, plastik, tahta vb.nden yapılmış yassı yuvarlak levhacık; vida, cıvata vb. şeylerin boynuna geçirilen, ortası delik metal levhacık; propaganda amacıyla kullanılan yazılı küçük kâğıt; küçük ve ince tabakacıklar; üzerinde bulunduğu organa yapışık, biçim ve yapıcı çok basit yaprakların her biri; balıkların, sürüngenlerin ve bazı kuşlarla memelilerin vücudunu kaplayan boynuzsu, sert levhacık*” (GTS, 2011:1951): (164-13), (281-2).

2.3.65.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Parça, Bölüm, Kesit İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz parça, bölüm, kesit kavram alanlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

bölük: Tr. İ. (bölük), “Kısım; *parça; bir bütünden ayrılmış olan parça, kısım; saç örgüsü; hizip; takımlardan oluşan, üçü veya dördü bir tabur oluşturan ve öbür birliklerin temeli sayılan birlik on kuralına göre yazılan bir tam sayının, sağdan sola doğru üçer üçer ayrılan basamaklarından her bir üçlü takımı*” (GTS, 2011:397): (128-6), (128-8), (136-1), (156-9), (196-10), (256-10), (274-2).

para: Far. İ. (pāre), “*Parça, kısım; tane, adet*” (GTS, 2011:1889): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:327-328); (SERTKAYA, 2004:137): (57-4), (57-4), (109-10), (164-4), (226-12), (226-12), (227-1), (231-7), (231-8), (241-9), (269-3), (289-8), (289-8), (298-9).

per: Far. İ. (per), “*Kanat, dilim*” (ERGİN, 1997.b:249): (65-9), (71-2), (73-10), (210-7), (251-7), (288-6).

2.3.66.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Pis, Pislik İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz pis, pislik kavram alanlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

kir: Tr. İ. (kir), “*Herhangi bir şeyin veya vücudun üzerinde oluşan, biriken pislik; utanılacak durum, leke, şaibe*” (GTS, 2011:1444): (147-1).

kurumsı / korumsı Tr. İ. (kurumsu), “*Bezin yanmasından hasil olan isli kül*” (ERGİN, 1997.b:196). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:116-118; 273-274): (43-6).

murdar: Far. İ. (murdâr), “*Kirli, pis; cinsel birleşmeden sonra yıkanmamış (kimse); dinî kurallara uygun olarak kesilmemiş olan (hayvan)*” (GTS, 2011:1712): (42-3).

yundı: Tr. İ. (yundu), “*Yıkantı, bulaşık suyu*” (ERGİN, 1997.b:341); “*Bulaşık suyu*” (DS, 2009:4322). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:114); (ÖZÇELİK, 2016:340): (41-13).

2.3.67.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Renkler İle İlgili Sözcükler

Türk millî geleneğinde önemli bir yeri olan ve Dede Korkut Hikâyeleri’nde zaman, mekan, kişiler ile ilgili tasvirlerde sıkça kullanılan kavram alanlarından birisi de renklerdir. Dede Korkut’ta renkler üzerine yapılan çalışmalar fazlacadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde geçen renklerle ilgili çalışmalar için bkz. (CANKARA, 2002:110-114); (KARABAŞ, 1996); (TAFLI, 2008:96-120), (ULUKAN, 2012). Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz renklerle ilgili sözcükler şunlardır:

ağ: Tr. İ. (ak/ağ) “*Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşısı; bu renkte olan; beyaz leke; temiz; dürüst; sıkıntısız, rahat*” (GTS, 2011:36). Okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (SERTKAYA, 1985:162): (7-13), (11-6), (11-10), (12-13), (13-13), (14-1), (17-6), (19-6), (20-5), (20-6), (29-4), (30-12), (30-13), (31-1), (31-2), (31-10), (31-10), (32-3), (33-12), (34-2), (34-3), (34-11), (35-1), (36-5), (36-7), (36-8), (38-9), (44-1), (45-7), (46-6), (48-7), (50-2), (53-2), (53-13), (54-8), (61-13), (63-9), (64-2), (67-3), (67-5), (67-6), (67-7), (67-13), (71-1), (73-10), (81-8), (81-12), (82-7), (83-12), (83-12), (84-5), (90-10), (92-6), (92-7), (92-11), (92-12), (93-2), (93-10), (93-11), (95-4), (95-8), (96-10), (96-11), (97-4), (97-5), (97-5), (97-6), (98-7), (102-13), (106-5), (106-6), (110-4), (110-13), (111-7), (111-8), (116-5), (118-8), (121-3), (122-6), (122-6), (123-3), (123-4), (130-4), (133-4), (135-3), (135-3), (135-4), (137-10), (140-3), (141-1), (143-13), (143-13), (144-3), (144-8), (145-2), (146-8), (147-1), (147-4), (147-5), (147-6), (147-8), (147-9), (148-7), (148-11), (155-7), (155-10), (159-5), (161-2), (163-10), (165-10), (166-3), (166-12), (166-13), (171-2), (173-8), (177-3), (180-4), (180-5), (182-8), (185-4), (188-4), (193-6), (193-7), (194-7), (198-10), (201-2), (201-8), (202-8), (203-1), (205-12), (207-10), (207-10), (207-11), (214-1), (214-1), (214-3), (220-1), (222-13), (224-5), (225-13), (225-13), (226-3), (232-8), (233-4), (233-5), (234-5), (234-5), (234-6), (235-4), (236-1), (236-5), (239-11), (240-3), (240-12), (244-5), (245-9), (245-13), (246-2), (246-8), (247-2), (248-10), (249-1), (249-3), (249-3), (250-8), (250-11), (253-9), (254-1), (257-3), (257-4), (258-11), (259-8), (260-5), (268-5), (268-6), (268-7), (268-10), (269-5), (271-11), (278-8), (280-8), (281-2), (281-12), (286-13), (286-13), (287-13), (290-13), (299-4), (299-6), (300-9), (300-10), (300-11), (304-13), (304-13), (305-2).

ağça / ağca: “*Beyaz, beyazca; atın alnından burnuna doğru inen beyazlık, akıtma*” (TRS, 2009:29). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:85); (ÖZÇELİK, 2016:615; 725-726): (25-9), (47-1), (55-12), (104-3), (105-1), (115-13), (119-4), (138-4), (140-9), (146-5), (147-8), (154-8), (158-13), (163-13), (164-12), (165-6), (166-3), (167-7), (168-2), (179-7), (185-1), (185-3), (192-9), (197-13), (224-6), (233-6), (240-7), (245-10), (249-10), (250-7), (253-12), (253-13), (257-5), (263-9), (280-13), (281-11), (291-9), (300-3), (300-4), (300-4), (300-6).

aķ: Tr. İ. (ak), “*Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşısı; bu renkte olan; beyaz leke; temiz; dürüst; sıkıntısız, rahat*” (GTS, 2011:58). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:240): (29-4), (61-8), (128-1), (179-6), (281-1), (281-8), (281-10), (287-12).

al: Tr. İ. (al), “*Kanın rengi, kızıl, kırmızı; bu renkte olan; dorunun açığı, kızıla çalan at donu; bu renkte olan (at); yüze sürülen pembe düzgün, allık*” (GTS, 2011:79). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “al” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:135-136): (13-11), (21-4), (32-7), (55-6), (61-9), (93-2), (93-3), (95-5), (95-6), (97-8), (116-10), (117-1), (124-3), (140-4), (157-4), (159-7), (159-11), (161-8), (163-12), (165-5), (167-7), (179-8), (179-12), (199-5), (216-7), (216-13), (229-8), (245-2), (246-10), (247-6), (247-10), (248-8), (249-7), (250-4), (251-2), (254-1); Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “alça” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:135-136); >alça: (BALYEMEZ, 2012:86): (14-13), (24-1), (26-8), (28-3), (65-5), (139-13), (140-4), (144-3), (153-10), (184-11), (193-8), (197-8), (233-9), (244-7), (249-2), (260-3), (283-13), (290-9).

ala: Tr. İ. (ala), “*Karışık renkli, çok renkli, alaca; alabalık; açık kestane renginde olan, ela (göz); kekliğin boynundaki siyah halka*” (GTS, 2011:79). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86, 101); (ÖZÇELİK, 2016:276;664-665); (TEZCAN, 2001:127; 324-325; (ALIŞIK, 2002:152); (SERTKAYA, 2004:139): (8-1), (11-2), (15-4), (20-7), (21-6), (26-1), (33-12), (34-11), (36-7), (37-4), (38-13), (38-13), (40-13), (42-1), (42-6), (56-13), (57-1), (61-3), (64-9), (67-5), (68-1), (70-12), (72-2), (74-11), (77-6), (122-3), (123-11), (125-12), (126-1), (126-3), (127-3), (127-9), (130-5), (132-7), (133-10), (134-11), (139-2), (141-1), (142-6), (150-3), (151-5), (169-1), (176-11), (177-8), (179-7), (180-2), (182-7), (185-5), (187-7), (187-8), (188-8), (190-11),

(193-6), (195-9), (198-10), (199-4), (201-3), (201-3), (201-11), (203-1), (207-9), (207-12), (209-2), (212-10), (213-2), (213-8), (232-3), (233-7), (234-3), (236-6), (239-9), (240-1), (240-2), (240-7), (240-12), (241-6), (242-9), (242-10), (243-1), (243-10), (245-12), (246-8), (247-3), (253-13), (258-9), (260-10), (260-10), (263-8), (267-12), (268-4), (268-8), (272-2), (281-3), (281-13), (294-11), (295-6), (297-10), (298-4), (299-4), (303-10).

alaca: Tr. İ. (alaca), “*Birkaç rengin karışımından oluşan renk, ala; iki veya daha çok renkli; birkaç renkli iplikten yapılmış dokuma; keklik, bildircin vb. kuşları avlamak için kullanılan iki renkli bez; ağaçta ilk olgunlaşan meyve; meyvelere, genellikle üzüme düşen ben*” (GTS, 2011:80). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (ÖZÇELİK, 2016:240; 323-324);. (TEZCAN, 2001:333-334; 334): (39-3), (42-1), (49-13), (62-4), (91-6), (97-13), (151-13), (245-6), (245-9), (281-10).

ap: Tr. İ. (ap), “*Ap, alaca, apalaca*” (ERGİN, 1997.b:17): (49-13), (62-4), (91-6), (97-13), (151-13).

apalaca: Tr. İ. (apalaca), “*Alacalı bulacalı*” (DS, 2009:282); >apağca: “*Beyaz, ışıklı*” (DS, 2009:282). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:780-781): (95-8).

boz: Tr. İ. (boz), “*Açık toprak rengi; kül rengi, gri; bu renklerde olan; açılmamış, sürülmemiş (toprak)*” (GTS, 2011:391). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:418;630): (27-11), (29-11), (36-5), (38-11), (61-13), (62-6), (67-3), (71-1), (73-5), (73-9), (73-11), (76-11), (100-3), (100-4), (117-7), (152-1), (155-7), (181-2), (201-8), (207-10), (235-4), (250-13), (258-11), (259-8), (269-5), (286-13), (287-4), (287-13), (299-4), (300-11).

bozaç: Tr. İ. (bozaç) “*Boza çalan renk*”, (ERGİN, 1997.b:57). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:68): (12-3), (22-5).

çal: Tr. İ. (çal), “*Boz, kır, alaca, kül rengi; taşlık yer, çıplak tepe*” (GTS, 2011:484): (152-4).

çal-kara: Tr. İ. (çal-kara), “*Siyah renkte olan kuş*”; “*Kuş, kartal*” (ERGİN, 1997.b:70). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:392-393; 594-595): (62-8), (71-5), (189-12).

gök: Tr. İ. görevinde (gök), “*Gökyüzünün, denizin rengi, mavi veya yeşile çalan mavi; bu renkte olan; olgunlaşmamış*” (GTS, 2011:957). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:318); (KAÇALIN, 2015:15): (7-5), (38-8), (44-1), (68-1), (77-4), (104-4), (105-2), (106-4), (110-13), (123-11), (127-11), (141-10), (145-11), (147-2), (148-6), (150-1), (162-7), (163-12), (165-5), (167-6), (169-4), (169-11), (176-12), (177-9), (193-1), (201-11), (203-1), (205-13), (236-7), (244-10), (300-12), (304-5).

gögez: Tr. İ. (gögez), >gögez “*Koyu mor (renk); ufuk; açgözlü, obur*” (DS, 2009:2131); “*Lâciverde yakın mavi renk*” (TRS, 2009:1728). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (6-3).

kara: Tr. İ. (kara), “*En koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı; bu renkte olan; esmer; kötü, uğursuz, sıkıntılı; yüz kızartıcı durum, leke; iftira*” (GTS, 2011:1313). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97, 98); (TEZCAN, 2001:67); (KAÇALIN, 2015:17); (KAÇALIN, 2004:96): (4-2), (4-6), (4-10), (5-7), (8-1), (11-7), (11-8), (11-8), (11-9), (12-5), (12-9), (12-10), (12-10), (13-1), (13-9), (13-13), (14-2), (14-2), (14-2), (14-6), (14-6), (14-6), (14-11), (22-7), (24-11), (24-12), (25-4), (25-11), (26-4), (26-10), (28-4), (28-7), (28-13), (32-3), (35-13), (36-3), (36-6), (37-3), (37-5), (38-1), (38-2), (38-8), (39-3), (39-9), (40-11), (43-11), (43-12), (43-12), (44-1), (44-3), (44-4), (44-7), (44-7), (44-8), (44-9), (45-10), (45-11), (45-12), (46-8), (46-12), (46-13), (47-5), (47-7), (47-8), (47-12), (48-7), (48-10), (49-11), (50-1), (53-2), (54-1), (54-9), (54-13), (55-7), (56-10), (56-10), (57-3), (60-2), (60-6), (60-10), (60-10), (60-11), (60-13), (61-10), (61-10), (62-1), (64-10), (65-1), (65-4), (65-6), (65-8), (67-1), (67-4), (67-13), (68-5), (68-5), (71-11), (72-8), (72-11), (72-11), (76-6), (83-12), (84-8), (84-13), (85-1), (92-8), (92-12), (93-2), (93-10), (93-11), (94-11), (95-8), (96-13), (97-3), (97-4), (97-6), (98-7), (99-3), (101-3), (103-5), (103-11), (103-13), (104-4), (104-5), (104-6), (105-2), (105-4), (105-9), (105-10), (105-13), (106-4), (106-6), (106-6), (106-7), (107-3), (107-5), (107-6), (108-10), (116-9), (116-10), (116-13), (118-4), (118-13), (119-6), (121-7), (121-8), (121-9), (121-11), (123-2), (123-10), (124-2), (124-8), (125-4), (125-5), (125-8), (125-

9), (125-12), (127-10), (128-4), (129-3), (129-5), (130-7), (131-3), (131-10), (131-13), (133-5), (133-9), (134-4), (134-6), (136-10), (136-11), (137-4), (137-9), (137-11), (138-1), (138-10), (139-2), (140-3), (140-8), (140-12), (141-1), (141-3), (141-6), (141-12), (142-10), (142-12), (142-13), (144-1), (144-11), (145-3), (145-3), (145-12), (146-2), (146-3), (146-11), (147-5), (147-5), (148-1), (148-2), (148-3), (148-6), (149-4), (149-8), (149-8), (149-11), (149-13), (150-4), (150-5), (150-12), (150-12), (150-13), (150-13), (152-2), (152-4), (153-7), (153-10), (153-12), (154-1), (155-4), (155-8), (156-12), (159-5), (160-4), (161-1), (161-7), (164-7), (164-12), (165-11), (167-11), (168-9), (170-12), (172-1), (174-6), (174-7), (174-9), (175-9), (177-12), (180-1), (180-5), (181-2), (182-7), (182-9), (185-2), (185-10), (187-6), (187-9), (187-11), (187-11), (187-11), (188-1), (188-2), (191-7), (193-1), (193-5), (193-7), (194-8), (195-13), (197-3), (197-9), (197-12), (198-9), (200-8), (200-10), (200-10), (201-2), (203-1), (203-11), (205-6), (205-10), (207-9), (207-12), (207-12), (208-1), (211-10), (211-13), (212-1), (212-1), (212-3), (212-9), (213-1), (213-13), (219-9), (222-9), (222-12), (224-7), (225-8), (225-9), (225-9), (225-9), (233-7), (235-11), (236-6), (240-10), (242-8), (242-9), (242-11), (242-13), (243-1), (245-4), (245-5), (245-5), (245-7), (245-11), (246-7), (246-12), (248-9), (249-9), (250-4), (250-12), (251-2), (251-11), (253-11), (253-12), (254-7), (256-3), (256-8), (256-12), (257-1), (257-1), (257-4), (258-9), (259-4), (259-10), (260-2), (263-6), (264-2), (265-6), (268-3), (269-7), (270-1), (270-4), (270-10), (271-6), (278-10), (278-12), (279-4), (279-4), (281-13), (282-1), (283-12), (284-9), (287-2), (290-6), (290-12), (291-2), (294-1), (294-2), (294-4), (295-11), (297-9), (298-1), (298-2), (298-11), (298-12), (299-6), (299-12), (300-3), (300-10), (300-12), (301-12), (303-12), (303-13); >karaça: (47-7), (48-3), (51-7), (57-9), (58-4), (87-12).

karalık: Tr. İ. (karalık), “*Kara olma durumu; karaya çalan leke*” (GTS, 2011:1319). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:506): (112-10).

kaşga: Tr. İ. (kaşga), “*Beyaz tüylü, kıllı*” (TRS, 2009:2329): (38-7).

kırmızı: Ar. İ. (kirmizî), “*Al, kızıl renk; bu renkte olan*” (GTS, 2011:1420). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “*kırmızı*” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:134-135): (77-5), (90-7), (115-10).

kızıl: Tr. İ. (kızıl), “*Parlak kırmızı renk; bu renkte olan; aşırı derecede olan; komünist; genellikle küçük yaşlarda görülen, bulaşıcı, yüksek ateşli, kırmızı renkte geniş lekeler döktüren, kuluçka dönemi üç dört gün süren tehlikeli hastalık; altın*” (GTS, 2011:1436). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:672-673): (11-7), (11-11), (12-13), (13-13), (14-1), (19-2), (33-8), (34-8), (37-6), (39-7), (41-6), (46-6), (46-13), (49-2), (55-11), (60-4), (60-4), (90-10), (92-11), (116-2), (118-7), (140-6), (146-4), (190-11), (200-8), (281-3).

konur / kanur: Tr. İ. (kanur), “*Esmer, açık kestane rengine olan*” (GTS, 2011:1476). Gökyay, *karagöz* ifadesinin doğru şeklinin Vatikan yazması s. 82, satır 1’deki şekli ile *konur* olduğunu belirtmektedir. (GÖKYAY, 2007:329-330): (36-13), (38-6), (38-11), (44-10), (45-2), (45-12), (49-12), (111-5), (127-7), (128-12), (131-9), (136-3), (143-5), (144-2), (144-6), (146-13), (148-10), (302-9).

şaru: Tr. İ. (sarı), “*Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi; bu renkte olan; soluk, solgun*” (GTS, 2011:2035): (25-9), (179-12), (182-12), (184-11), (185-1), (185-8), (188-12), (190-2); >taru: (138-4)

tepel: Tr. İ. (tepel), “*Alın beyaz, kaşga, tepel*” (ERGİN, 1997.b:288). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2015:17): (38-7).

torı: Tr. İ. (doru), “*Gövdesi kızıl, ayakları ve yelesi koyu renkli olan, yağız (at); kızıl (at donu)*” (GTS, 2011:706): (38-12), (83-7), (85-4).

2.3.68.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Sadelik, Yalınlık İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sadelik, yalınlık anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

çıplak: Tr. İ. (çıplak), “*Üstünde bulunması gereken giysi, örtü vb. bulunmayan, üryan, nü, cıbil, cııldak; saçsız (baş); üzerinde yaprak olmayan; içinde gerekli eşya bulunmayan; yoksul (kimse); yalın, süssüz; soyunmuş durumda olan vücudun resmi, nü*” (GTS, 2011:537): (248-12).

yalıñ: Tr. İ. (yalın), “*Gösterişsiz, süssüz, sade (söz, yazı); çıplak, kınından çıkmış; alev*” (GTS, 2011:2513): (16-1), (48-13), (187-4), (188-6), (196-9).

yalınçak: Tr. İ. (yalıncak), “*Çıplak*” (GTS, 2011:2513): (15-7), (25-12), (89-3), (139-4), (170-1), (255-8).

2.3.69.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Sağlamlık, Dayanıklılık İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sağlamlık, dayanıklılık anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

ḳunt: Far. İ. (kund), “*Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam*” (GTS, 2011:1527): (107-7), (107-7), (130-11), (298-3).

möhkem: Ar. İ. (muḥkem), “*Sağlam, sağlamlaştırılmış*” (GTS, 2011:1706): (156-12), (204-1), (274-11); > *muhkem*: (51-4).

şapa: Tr. İ. (sapasağlam), “*Çok sağlam, her yanı sağlam; sağlam bir biçimde*” (GTS, 2011:2031): (30-7), (86-5).

yaḳin: Ar. İ. (yaḳīn), “*Sağlam, kesin bilgi; bir şeyi iyice, kesinlikle bilme*” (GTS, 2011:2509): (142-9).

2.3.70.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Sahiplik İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sahiplik kavram alanına sahip sözcükler şunlardır:

ehil: Ar. İ. (ehl), “Bir işte yetkili olan, bir işi yapan, erbap; sahip; karı kocadan her biri, eş; topluluk, cemaat” (GTS, 2011:764). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (TEZCAN, 2001:74-75): (15-11).

emanat: Ar. İ. (emanet), “Birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişice korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia; bir kimse ile birine gönderilen şey; eşyanın ücret karşılığı geçici bir süre bırakıldığı yer; can, ruh” (GTS, 2011:792): (101-4), (101-7).

iss: Tr. İ. “Sahip” (ERGİN, 1997.b:153-154). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEKİN, 1986:144): (12-4), (22-6), (85-13).

iye: Tr. İ. (iye), “Kendisinin olan bir şeyi, yasaya uygun olarak dilediği gibi kullanabilen kimse, sahip; veli” (GTS, 2011:1235). *ikli* ifadesinin doğru okunuşu Gökyay’a göre *iyegülü*’dür. (GÖKYAY, 2007:335): (36-13), (93-3), (95-6), (111-6), (180-13), (239-13).

2.3.71.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Savaş, Asker İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nin Oğuz Türklerinin diğer Türk boylarıyla ya da Rum, Abaza ve Gürcülerle yaptıkları savaşlara ait destansı hikâyeler olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda metinlerde savaş ve asker/lik ile ilgili sözcüklerin sıkça kullanılması doğal bir reaksiyon olmuştur. Üstünoğlu’ya göre, “*Dede Korkut Destanlarının hepsi, aynı temel çizgi üzerinde gelişip sonuçlanır. Metinlerde bol bol kan akar, kafa göz yarılır, başlar kopar, savaşlar yapılır. Metinlerin sekizinde savaş, Oğuz Beyleriyle kâfirler arasında; ikisinde (Bugaç, Bamsı) Oğuzlar arasındadır; ikisinde (Deli Dumrul, Basat) de savaş yoktur, ama zorlu mücadele söz konusudur.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:141). Savaş, kahramanların toplumsal hayattaki yerlerini belirlemede önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır. (OY, 1960.a:240-242). Yine savaş, halk hukukunu korumada mecburî bir uygulamadır. Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda savaş ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:120).

Savaşçı ruh için kahramanların birtakım eğitimlerden geçmesi gerekir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde savaşçı eğitimi için bkz. (BAŞAR, 2012:1009-1017). Tutsaklıktan kurtulmak için çaba gösteren kahramanlar düşmanlarıyla savaşmak zorundadır. Bu kahramanlar bazen kadın olabilir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde savaşçı kadın tipi ve animus kavramı ile ilgili çalışma için bkz. (ÖNCÜL, 2008:574-581).

Dede Korkut Hikâyeleri’nde tutsaklıktan kurtarma motifi ve bey oğulları arasındaki ilişkiler ile ilgili olarak bkz. (KARAKAŞ, 2013:1867-1879). Üstünoğlu’ya göre, “*Metinlerde Oğuz Beyleri, sıklıkla kâfirlerin tutsağı olur ve yıllar sonra mutlaka onu kurtarmaya bir yakını gider.*” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:140)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde silah, silah çeşitleri ve silahlarla ilgili araçlar ve bunlarla ilgili geniş tasvirler için bkz. (KAYABALI-ARSLANOĞLU, 1973:855-869); (YILMAZ, 2003:143-144).

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz savaş ve asker kavram alanlarına sahip sözcükler şunlardır:

akın: Tr. İ. (akın), “*Kalabalık bir şeyin arkası kesilmeyen bir geliş durumunda olması; düşman topraklarına tedirgin etme, yıldırma, çapul vb. amaçlarla toplu olarak yapılan baskın; gol atmak veya sayı yapmak amacıyla karşı takımın sahasına doğru genellikle topluca girilen hücum*” (GTS, 2011:67). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:682): (175-10), (203-6), (222-1), (255-12), (255-12).

akınçı: Tr. İ. (akıncı), “*Düşman ülkesine akın yapan savaşçı; ileri uç oyuncusu*” (GTS, 2011:67): (190-8), (253-7), (255-12).

alay: Tr. İ. (alay), “*Herhangi bir törende veya gösteride yer alan topluluk; bayram, cenaze vb. törenlerde sıralı olarak giden insan topluluğu, kortej; hayvan topluluğu; genellikle üç tabur ve bunlara bağlı birliklerden oluşan asker topluluğu*” (GTS, 2011:84): (265-5), (265-13), (286-11), (286-11), (287-1), (287-2), (287-13), (303-3).

‘alem: Ar. İ. (‘alem), “*Bayrak; minare, kubbe, sancak direği vb. yüksek şeylerin tepesinde bulunan, madenden yapılmış ay yıldız veya lale biçiminde süs, ayça; simge*” (GTS, 2011:89): (232-7) (232-12), (269-11), (270-6), (286-13).

aya: Tr. İ. (aya), “*Sapan ayası, sapanın taş koyulan yeri*” (ERGİN, 1997.b:26); “*Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü, avuç içi; ayak tabanı; yaprakların düz ve parlak bölümü*” (GTS, 2011:194): (42-9), (43-1), (57-11).

azad: Far. İ. (āzād), “*Serbest bırakma; okullarda paydos; serbest bırakılmış olan*” (GTS, 2011:214): (66-7), (154-11), (163-1), (163-4).

bahadır: Far. İ. (bahādur), “*Savaşlarda gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan veya yiğitlik gösteren kimse, batur*” (GTS, 2011:233). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:236): (172-4), (207-5), (242-5), (254-13), (257-7).

bahadırılık: Far. İ. + T. E. (bahādur+luk), “*Bahadır olma özelliği, durumu, baturluk*” (GTS, 2011:233): (156-7).

balçak: Tr. İ. (balçak), “*Kabza; kabzanın demir siperi*” (GTS, 2011:242). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1): (195-4), (195-7), (268-13), (231-10).

bilük: Tr. İ. (bilük), “*Okluk, okların konduğu mahfaza, sadak*” (ERGİN, 1997.b:50). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:693-694); (TEZCAN, 2001:286-287); Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:8): (42-5), (226-4), (242-1), (248-11).

burc: Ar. İ. (burc), “*Kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı; Zodyak üzerinde yer alan on iki takımyıldız verilen ortak ad; Teknik-demir aksamın birbirine değmesini engellemek, boşlukları doldurmak amacıyla sarı, karbon, plastik vb.nden yapılan bir motor parçası; ökse otu*” (GTS, 2011:414): (166-4), (176-3), (174-5), (174-8), (206-12), (281-2), (285-1).

cebeḥana: Far. İ. (cebeḥāne), “*Ateşli silahlarla atılmak için hazırlanan her türlü patlayıcı madde, mühimmat*” (GTS, 2011:454). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:232-233): (284-9), (302-8).

cenk: Far. İ. (ceng), “*Kahramanca mücadele, çarpışma, savaş; büyük çaba, uğraş, kavga, çekişme*” (GTS, 2011:452). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:541): (19-6), (35-6), (159-10), (204-2), (250-7), (274-8), (286-10).

cıda: Moğ. İ. (cida), “*Mızrak, süngü, kargı, bir çeşit savaş aleti*” (ERGİN, 1997.b:66). Caferoğlu’na göre, “*Bazı Türk lehçelerinde kelime başında /c/’nin /ç/, /y/, /s/ seslerine dönüşmesi olayına bağlı olarak cıda/sıda/yıda şeklinde değişikliğe uğramıştır. Sözcük önce Uyğurca’ya, sonradan da Moğolca’dan dilimize geçmiş olmalıdır.*” (CAFEROĞLU: 1934,6). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:720): (32-4), (129-7), (130-5), (133-11), (138-8), (138-9), (142-1), (149-13), (183-1), (210-2), (222-10), (255-13).

cilasun: Moğ. İ. (cilasun), “*Yiğit kimse, eli çabuk, becerikli kimse*” (GTS, 2011:466). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:236): (12-6), (22-9), (65-1), (66-8), (133-8), (153-7), (154-11), (156-7), (171-7), (172-4).

cılavı: Tr. İ. (cılavı), “*Gem, dizgin, yılar*” (ERGİN: 1997:66): (24-4), (128-13), (135-8), (149-11), (241-11), (290-6).

çapkun: Tr. İ. (çapkun/çapkın), “*Baskın*” (ERGİN, 1997.b:70): (281-1).

çeri: Tr. İ. (çeri), “Asker” (ERGİN, 1997.b:72): (274-5), (284-9), (285-9), (286-8), (287-12), (302-12).

çevgen: Far. İ. (çevgān), “Değnek; polo” (GTS, 2011:525); “Değnek, sopa, çomak” (ERGİN, 1997.b:72): (42-5).

çomağ / çomak: Tr. İ. (çomak), “Ucu topuzlu değnek, demir topuzlu sopa, bir savaş aleti” (GTS, 2011:561). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2004:100): (5-6), (130-11), (210-7), (210-8), (236-10), (237-7), (286-10), (288-8), (288-9).

çuldu: Tr. İ. (çuldu/çuldu), “Ganimet, askere verilen hediye” (ERGİN, 1997.b:77). Dede Korkut Hikâyeleri’nden hareketle Türk halk hukukunda *ganimet* ile ilgili açıklamalar için bkz. (DURSUN, 2011:114-115). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:204): (126-2), (126-6); >çıldı: (125-13).

degenek / degnek: Tr. İ. (değnek), “Elde taşınacak incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak; değnekle atılan dayak” (GTS, 2011:612): Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175); >degneğümçe: (42-4).

demren: Tr. İ. (demren/temren), “Okun ucundaki sivri demir, temren” (ERGİN, 1997.b: 81). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:6): (64-11), (199-13), (200-1), (201-4).

esir : Ar. İ. (esīr), “Tutsak; köle; bir düşünceye veya bir kimseye körü körüne bağlı olan kimse; esir (II) >(eşīr), atomlar arasındaki boşluğu ve bütün evreni doldurduğu varsayılan, ağırlığı olmayan, ısı ve ışığı ileten töz; hava” (GTS, 2011:816): (222-2), (224-11), (246-4), (253-8), (257-13).

ğavğa: Far. İ. (ğavgā), “Düşmanca davranış ve sözlerle ortaya çıkan çekişme veya dövüş, münazaa; herhangi bir amaca erişmek, bir şeyi elde etmek veya bir şeye karşı koyabilmek için harcanan çaba, verilen mücadele; savaş” (GTS, 2011:1356): (47-4), (157-1), (240-5), (260-8), (269-11), (279-2).

ġazā': Ar. Ġ. (ġazā'), "*İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş*" (GTS, 2011:908): (49-9), (73-7), (154-7), (221-13).

ġāzī: Ar. Ġ. (ġāzī), "*Müslümanlıkta düşmanla savaşan veya savaş yapmış kimse; olağanüstü yararlıklar göstererek düşmanı yenen komutanlara devlet tarafından verilen onur unvanı; savaştan sağ olarak dönen kimse*" (GTS, 2011:909). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:790-791): (122-13), (202-3), (213-10), (235-10), (254-6), (291-13), (304-7).

gez: Tr. Ġ. (gez), "*Okun, kirişe geçen ucundaki kertik; tüfek, tabanca vb. ateşli silahlarda namlunun gerisinde bulunan ve nişan alırken arpacıkla birlikte göz ile hedef arasında aynı doğru üzerine getirilen kertik*", gez (II) Far. Ġ. (gez), "*Yer ölçmeye yarar düğümlü ip; yapı işlerinde kullanılan çekül*" (GTS, 2011:939). Metinde "*bir kez*" anlamında kullanılmış olabilir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:773): (233-12); >kez: (242-1).

gönder: Rum. Ġ. (gönder), "*Bayrak direği; üvendire; kayık ve yelkenli gemilere yön vermeye yarayan, ucunda metal olan ağaç sopa, mızrak, kargı*" (GTS, 2011:962): (36-7), (42-3), (49-13), (61-3), (64-10), (67-5), (151-5), (303-10), (303-11).

güreş: Tr. Ġ. (güreş), "*Belli kurallar içinde, güç kullanarak iki kişinin türlü oyunlarla birbirinin sırtını yere getirmeye çalışması*" (GTS, 2011:1010): (80-6), (117-10).

gürz: Far. Ġ. (gürz), "*Silah olarak kullanılan ağır topuz*" (GTS, 2011:1011): (65-9), (71-2), (73-10), (73-12), (178-8), (204-1), (204-7), (210-4), (210-9), (251-7), (251-8), (251-10), (285-5), (285-6), (285-7), (288-6).

hançer: Ar. Ġ. (hançer), "*Ucu eğri ve sivri, kamaya benzer, silah olarak kullanılan bir bıçak türü*" (GTS, 2011:1040): (227-8), (229-12).

ılğar: Tr. Ġ. (ılğar), "*Dizginleri koyuverilmiş atın dört nala koşması; atla ansızın yapılan doludizgin saldırı*" (GTS, 2011:1124). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:112-113): (40-10), (128-5), (192-8), (193-3).

ışık / ışıķ: Tr. İ. (ışık/ışıķ), “*Demir başlık, miğfer, tolga*” (ERGİN, 1997.b:143). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:95); (SERTKAYA, 2004:137); (ÖZÇELİK, 2016:545): (129-6), (130-11), (207-10), (240-6), (248-3), (298-3).

ķabza: Ar. İ. (ķabza), “*Silah, kılıķ vb. şeylerde tutulacak yer, tutak, sap*” (GTS, 2011:1253). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:372-373); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (TEZCAN, 2001:129-130); Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1); (ALİŞİK, 2002: 157-158): (56-11), (53-8), (109-9), (120-2), (164-6).

ķal’a / ķala: Ar. İ. (ķal’a), “*Düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burķlu, mazgallı yapı, kermen; satranķ tahtasının dört köşesine dikilen, tahtanın bir tarafından diğer tarafına kadar düz olarak boş hanelerde gidebilen kale biçiminde taş; genellikle bir düşüncenin savunulduğu, sürdürüldüğü yer; takımla oynanan bazı top oyunlarında topun sokulmasına çalışılan yer*” (GTS, 2011:1276): (61-6), (63-9), (63-11), (71-12), (72-9), (127-13), (128-1), (150-2), (154-8), (154-11), (176-12), (177-9), (203-10), (203-12), (204-2), (204-3), (204-10), (206-5), (206-10), (208-8), (208-13), (209-4), (209-10), (209-13), (212-2), (213-6), (256-3), (256-13), (257-13), (260-13), (263-12), (265-7), (266-2), (269-6), (271-7), (273-7), (273-10), (274-1), (275-4), (280-5), (280-13), (281-2), (283-7), (284-6), (285-1), (285-10), (289-4), (291-7).

ķalkān: Tr. İ. (kalkan), “*Ok, kılıķ vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık; toplum olaylarında güvenlik görevlilerinin çeşitli saldırı araçlarından kendilerini ve başkalarını korumak için kullandıkları, özel olarak yapılmış korunmalık; koruyucu*” (GTS, 2011:1281). Gökyay “*Ele kalkan*” ifadesinin doğru şeklinin “*ala kalkan*” olduğunu savunmaktadır. (GÖKYAY, 2007:328): (49-13), (134-11), (177-2), (177-11), (251-8), (251-9), (285-6), (303-6).

ķargaşa: Tr. İ. (kargaşa), “*Kışkırtma ve karışıklık yoluyla toplumda ortaya çıkan düzen bozukluğu, anarşi; kalabalık, düzensizlik vb.nin yol açtığı karışıklık, kaos*” (GTS, 2011:1327): (89-6).

ķargu: Tr. İ. (kargu/kargı), “*Kargı, ok ve mızrak yapılan sağlam kamış, mızrak*” (ERGİN, 1997.b:171). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:552; 679-680; 720); (TEZCAN, 2001:118; 212); Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:4): (44-3), (55-7), (92-8), (116-9), (116-13), (133-10), (138-8), (165-11), (206-7), (208-3), (222-10), (246-13), (249-9), (251-3), (251-13), (298-3).

kılıda: Tr. İ. (kılıda), “*Hışirtı, zırh hışirtısı*” (ERGİN, 1997.b:180). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:808-810): (265-2).

kılıç: Tr. İ. (kılıç), “*Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah; bu silah kullanılarak oynanan, hedef bölgesi baş, gövde ve kollar olan bir tür kılıç oyunu; saban ökçesini oka bağlayan ağaç parçası*” (GTS, 2011:1408). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:660; 673; 818); (TEZCAN, 2001:227; 345); (KAÇALIN, 2004:96); (SERTKAYA, 2004:138). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1): (4-10), (5-5), (5-6), (7-2), (12-12), (14-12), (23-1), (23-6), (30-8), (32-3), (36-6), (42-4), (50-1), (60-13), (61-4), (61-10), (62-2), (62-6), (62-11), (63-2), (63-6), (63-13), (64-4), (64-10), (66-1), (67-4), (73-6), (85-8), (91-8), (99-9), (120-10), (121-10), (126-12), (127-4), (130-7), (131-10), (131-12), (132-3), (133-6), (133-9), (134-12), (136-1), (149-1), (149-4), (149-8), (150-10), (151-7), (151-11), (152-2), (152-2), (152-6), (153-2), (155-8), (160-4), (185-3), (185-10), (187-4), (188-6), (191-1), (191-3), (195-4), (195-7), (196-8), (198-5), (199-11), (204-6), (211-12), (212-3), (218-13), (219-3), (222-9), (226-5), (229-9), (231-2), (231-5), (231-6), (231-7), (231-9), (231-9), (231-10), (231-11), (233-8), (235-1), (236-10), (237-7), (238-7), (246-13), (248-9), (249-9), (250-5), (251-3), (251-11), (251-12), (255-7), (260-2), (261-8), (261-9), (261-11), (264-5), (265-7), (266-2), (267-1), (268-13), (271-6), (278-7), (278-7), (278-10), (278-11), (279-11), (279-11), (280-10), (282-3), (283-12), (286-10), (290-7), (290-8), (291-6), (296-9), (298-2), (298-11).

kın: Tr. İ. (kın), “*Bıçak, kılıç vb. kesici araçların kabı; buğdaygillerde olduğu gibi yapraklarda sapın bir bölümünü uzunlamasına saran, geniş dış bölüm*” (GTS, 2011:1410): (56-11), (231-2), (231-3), (231-3), (231-5), (231-10), (249-9).

kiriş: Tr. İ. (kiriş), “*Bazı telli müzik araçlarında kullanılan, hayvan bağırsaklarından yapılan tel; ok atılan yayın iki ucu arasındaki esnek bağ; kasların uçlarında bulunan,*

kasları kemiklere ve başka organlara bağlayan beyazımsı kordon, tendon; bir eğrinin iki noktasını birleştiren doğru parçası; yapılarda dört köşe kalın keresteden, demirden veya betonarmeden yapılmış yatay destek parçası” (GTS, 2011:1447). Okuma denemesi için bkz. (SERTKAYA, 1985:162): (110-4), (235-2), (241-10).

kiş: Tr. İ. (kiş), “*Ok kuburu, tirkeş, sadak, samur?*” (ERGİN, 1997.b:205). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (ÖZÇELİK, 2016:494): (110-3).

koşun: Moğ. İ. (koşun), “*Asker, yan yana durmuş asker dizisi, saf; yan yana dizilmiş insanların oluşturduğu dizi; koşu, yarış*” (GTS, 2011:1489): (303-3).

kös: Far. İ. (kūs), “*Savaşlarda, alaylarda at, deve veya araba üzerinde taşınan ve işaret vermek için kullanılan büyük davul*” (GTS, 2011:1404): (302-10).

leşker: Far. İ. (leşker), “*Asker; ordu*” (GTS, 2011:1583): (26-6), (38-13), (44-8), (44-10), (129-5), (139-12), (206-4), (284-8), (286-13), (212-5), (286-9).

mancılık: Ar. İ. (mancanīk), “*Top yapımının bilinmediği çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş gülle fırlatmakta kullanılan basit bir savaş aracı; ipekçi çıkırığı*” (GTS, 2011:1618). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213; 743): (189-8), (234-1).

nefer: Ar. İ. (nefer), “*Er, asker; kişi*” (GTS, 2011:1760): (101-7).

nevbet: Ar. İ. (nevbet), “*Sıra, keşik; sıra ile belirli süre bir yeri bekleme işi; sıra ile yapılan görev, iş; hastalık sebebiyle titreme, yüksek ateş; vakit vakit ortaya çıkan aynı türden fizyolojik bozuklukların bütünü; kez, defa; resmî yerlerde veya önemli kimselerin kapısında belli vakitlerde çalınan mızık*” (GTS, 2011:1780). Muharrem Ergin, bu sözcük için “*nöbet*” demiştir; ancak sözcüğün “*bir müzik aleti*” olabileceği de ihtimaldir: (204-6), (221-11), (223-9), (303-10).

oh: Tr. İ. (ok), “*Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk; yön göstermek amacıyla belli yerlere konulabilen, oka benzer işaret; at arabası, kağıt vb. araçlarda koşum hayvanlarının bağlandığı ağaç; bir dairede bir kirişin ortasında bu kirişi gören yayın ortasına indirilen doğru parçası*” (GTS, 2011:1790). Ayrıntılı

okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:343-344; 499-505); Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:6): (23-5), (24-1), (42-8), (42-13), (45-8), (79-12), (80-3), (80-5), (90-5), (90-6), (99-9), (108-9), (108-12), (110-7), (117-9), (117-10), (122-10), (122-10), (126-4), (127-4), (133-10), (134-8), (173-13), (185-4), (191-3), (199-11), (199-13), (199-13), (200-1), (200-2), (200-4), (201-4), (201-5), (208-12), (211-4), (218-12), (219-2), (222-11), (226-4), (226-10), (226-10), (226-11), (229-9), (231-8), (238-7), (238-11), (243-10), (247-2), (249-11), (250-8), (261-11).

ok: Tr. İ. (ok), “Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk; yön göstermek amacıyla belli yerlere konulabilen, oka benzer işaret; at arabası, kağı vb. araçlarda koşum hayvanlarının bağlandığı ağaç; bir dairede bir kirişin ortasında bu kirişi gören yayın ortasına indirilen doğru parçası” (GTS, 2011:1790). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90); (TEKİN, 1984:27-28; 28-29); (ÖZÇELİK, 2016:862): (5-6), (23-2), (23-9), (42-5), (50-1), (64-11), (80-4), (90-5), (110-8), (111-9), (206-12), (248-11), (292-9), (292-9), (294-5), (302-13), (302-13).

okçu: Tr. İ. (okçu), “Ok yapan veya satan kimse; ok atan kimse; okçuluk sporunu yapan kimse, kemankeş” (GTS, 2011:1791): (131-6).

ordu: Tr. İ. (ordu), “Bir devletin silahlı kuvvetlerinin tümü; bu topluluğun başlıca bölümlerinden her biri; amaç, nitelik vb. yönlerden benzeyen insanların bütünü; çok sayıda insan, kalabalık” (GTS, 2011:1810). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (ÖZÇELİK, 2016:708-709); (SERTKAYA, 2004:135); (TEZCAN, 2001:331): (16-8), (17-3), (24-5), (30-5), (38-5), (39-4), (44-2), (44-13), (46-7), (47-5), (47-11), (66-4), (95-8), (102-4), (103-2), (140-5), (218-8), (242-4), (244-2), (245-9).

ökçe: Tr. İ. (ökçe), “Ayakkabı altının topuğa rastlayan yüksek bölümü, topuk; topuğun arka bölümü; saban demirinin geçtiği ağaç parçası” (GTS, 2011:1841). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:352): (14-11), (54-8), (277-9), (277-9), (278-13), (279-1).

pencik: Far. İ. (penc + yek), “Asker yetiştirilmek için savaş tutsaklarından beşte bir oranında ayrılan acemi oğlanı adayı; asker yetiştirilmek üzere verilen beşte bir

askerden sonra esir sahibinde kalan beşte dört oranındaki esir için alınan vergi; gümrük idaresi tarafından belirli bir vergi karşılığında köle sahibine verilen sahiplik hakkını gösteren senet” (GTS, 2011:1910). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:202): (122-4), (213-9), (254-1).

polat / polad: Far. İ. (pülād), “Çelik” (GTS, 2011:1935). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:582-583; 585); (TEZCAN, 2001:228): (4-10), (14-11), (32-3), (36-6), (50-1), (64-10), (67-4), (130-7), (131-10), (133-9), (150-1), (155-8), (185-3), (185-10), (212-3), (222-9), (233-8), (246-12), (248-9), (249-9), (250-4), (251-2), (251-11), (260-2), (283-12), (298-2), (298-11).

puta: Tr. İ. (puta), “Hedef, nişan, ok nişanı, nişan alınan şey, nişan tablası” (ERGİN, 1997.b:251). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:5): (45-9), (83-13).

şadak: Tr. İ. (sadak), “Sadak, okluk, ok kuburu” (ERGİN, 1997.b:254). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:787-788); (SERTKAYA, 2004:135); (TEZCAN, 2001:273); Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:1): (50-1), (199-12), (249-11).

sancağ: Tr. İ. (sancak), “Bayrak, liva; çoğunlukla askerî birliklere verilen yazı işlemeli, kenarları saçaklı ve gönderli bayrak; gemilerin sağ yanı; Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık” (GTS, 2011:2027): (65-12), (76-5), (206-6), (207-5), (210-10), (287-12).

şapan: Tr. İ. (İki ucu ip, ortası örme veya meşin olan bir taş atma aracı; genellikle çocukların kuş vurmak için kullandıkları, iki ucuna lastik ve lastiklerin arasına da geniş bir meşin parçası bağlı bulunan çataldan oluşan araç; kaldırılacak bir şeyin üzerine geçirmek için halattan yapılan çember; makarayı bir yere bağlamak için tablaların çevresine geçirilen halat veya demir kuşaklartaş atılan alet” (GTS, 2011:2030). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:385-386): (41-1), (42-6), (42-9), (42-12), (43-1), (57-10), (57-11), (58-3), (58-4), (217-2).

şavaş: Tr. İ. (savaş), “Devletlerin diplomatik ilişkilerini keserek giriştikleri silahlı mücadele, harp, cenk, cidal; uğraşma, kavga, mücadele; bir şeyi ortadan kaldırmak,

yok etmek amacıyla girişilen mücadele” (GTS, 2011:2043): (35-6), (64-8), (121-6), (149-2), (151-6), (153-4), (185-6), (249-12).

sinir: Tr. İ. (sinir), “*Duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet; rahatsız edici, hastalık derecesine varan aşırı duyarlılık; herhangi bir şey, bir olay karşısında tepki gösterme duyarlılığı ve kişinin ruhsal niteliği; hoşla gitmeyen, can sıkıcı; kas kırıntısı ve zararı*” (GTS, 2011:2180): (23-12).

sünnü: Tr. İ. (süngü), “*Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah; mezar başına nişan olarak dikilen sırık; ısıtma kazanında kömürün karıştırılmasını sağlayan demir çubuk; kavlakları düşürmek için kullanılan sivri uçlu, uzun çelik çubuk*” (GTS, 2011:2181). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:552-554); (TEZCAN, 2001:212): (133-2), (192-11), (194-5), (206-7), (208-3), (210-4), (219-3), (247-1), (248-10), (249-10), (251-3), (251-13), (252-2), (286-10), (289-5), (289-7), (298-4), (303-6).

terkiş / terkeş: Far. İ. (terkeş), “*Terkeş, ok kuburu, sadak, okluk*” (ERGİN, 1997.b:288); “*Ters, aykırı; oyuncak tüfek*” (DS, 2009:3893). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEZCAN, 2001:44; 263): (190-8).

tomar: Tr. İ. (tomar), “*Sopa, değnek, çubuk*” (ERGİN, 1997.b:291). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:361-362): (48-2).

toz: Tr. İ. (toz), “*Yayın kabzası üzerine sarılan kırıntı*” (ERGİN, 1997.b:293). Gökyay, *toz* sözcüğünün *yay kabzası* değil fakat sağlamlaştırmak için *yay kabzası üzerine sarılan toz ağacının kabuğu* olduğunu dile getirmiştir. (Söz Dizisi, s.294) (GÖKYAY, 2007:338). Okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (SERTKAYA, 1985:162): (71-1), (73-10), (110-4), (185-3), (248-10), (249-11), (250-7); >*tozluca* : (32-3), (50-2).

tutsak: Tr. İ. (tutsak), “*Savaşta ele geçen düşman, esir; gitmesine, serbestçe hareketine engel olunan; bir şeye veya bir kimseye çok bağlı, kendisini bir şeyin etkisinden kurtaramayan kimse*” (GTS, 2011:2392). Dede Korkut Hikâyeleri’nde tutsak/tutsaklık

ile ilgili bilgi ve örnekler için ayrıca bkz. (KARAKAŞ, 2013:1867-1879); (GAYIBOV, 2008:131-152): (31-5), (31-5), (35-7), (40-2), (48-13), (72-10), (75-11), (91-12), (99-2), (123-8), (135-7), (142-5), (142-9), (143-12), (145-2), (166-5), (204-11), (204-13), (205-3), (205-9), (206-5), (208-8), (212-5), (258-12), (266-8), (269-6), (272-13), (283-7), (284-6).

‘ulufeci: Tr. İ. (ulufeci), “*Yeniçerilikte bir sınıf süvari askeri*” (GTS, 2011:2414). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:696): (209-4).

ya: Tr. İ. (yay), “*Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına kiriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk; farklı amaçlarla çeşitli biçimlerde yapılan esnek parça; zemberek; hallacın pamuk veya yünü atmak için tokmak yardımıyla kullandığı araç; bir çember üzerindeki iki nokta ile bu nokta arasındaki çember parçası; bir eğriden alınan parça; keman, viyolonsel vb. çalgılarda sürterek titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça*” (GTS, 2011:2553). Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (TEKİN, 1984:27-28): (111-9).

yağma: Far. İ. (yağmā): “*Birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, talan; akıncıların düşman topraklarına yaptıkları baskın, çapul; baskın veya zor kullanarak elde edilmiş olan*” (GTS, 2011:2502). Dede Korkut’ta geçen yağma geleneği arkaik şaman ritüellerinden birisi olarak da kabul edilmektedir. (KAMAL, 2004:92-94). Ayrıca bu gelenekle ilgili olarak bkz. (ASLAN, 1991:54-57): (292-13), (293-2), (294-7).

yalıñ: Tr. İ. (yalın), “*Alev; gösterişsiz, süssüz, sade (söz, yazı); çıplak, kınından çıkmışkınından ayrılmış kılıç*” (GTS, 2011:2513): (16-1), (187-4), (188-6).

yalmak: Tr. İ. (yalmak), “*Kesici ve delici aletlerin ağzı ve ucu*” (ERGİN, 1997.b:318). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:149); (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:5): (64-11).

yarağ: Tr. İ. (yarak), “*Silah; erkeklik organı*” (GTS, 2011:2532). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (TEZCAN, 2001:276-279); (KÜÇÜK,

2014:794); (KAÇALIN, 2004:98): (71-2), (85-1), (85-1), (90-4), (95-13), (203-9), (207-6), (238-6), (244-9), (248-3), (264-13), (265-1), (284-7), (285-12).

yay: Tr. İ. (yay), “*Ok atmaya yarayan, iki ucu arasına giriş gerilmiş, eğri ağaç veya metal çubuk; farklı amaçlarla çeşitli biçimlerde yapılan esnek parça; zemberek; hallacın pamuk veya yünü atmak için tokmak yardımıyla kullandığı araç; bir çember üzerindeki iki nokta ile bu nokta arasındaki çember parçası; bir eğriden alınan parça; keman, viyolonsel vb. çalgılarda sürterek titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça*” (GTS, 2011:2553). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (ÖZÇELİK, 2016:756); (TEZCAN, 2001:241-242); (SERTKAYA, 2004:139). Ayrıca bkz. (KAYABALI, ARSLANOĞLU, 1973:5): (13-10), (23-12), (32-4), (50-2), (61-6), (68-5), (71-1), (73-11), (73-12), (109-8), (109-9), (109-10), (109-12), (109-13), (110-1), (110-4), (110-7), (124-7), (126-4), (173-13), (185-3), (204-1), (208-11), (222-6), (226-6), (231-8), (235-2), (237-8), (238-10), (238-11), (241-10), (248-10), (249-11), (250-8).

yaya: Tr. İ. (yaya), “*Yürüyerek giden kimse; benzerlerine ayak uydurup ilerleyememiş, gelişememiş kimse; Osmanlılarda yeniçeri ocağından önceki dönemlerde Türklerden kurulan asker teşkilatı ve askeri; yayan*” (GTS, 2011:2554): (177-2), (177-11); >yayan: (31-2), (91-11), (134-13).

yelek: Tr. İ. (yelek), “*Ceket altına giyilen kolsuz ve kısa giysi; okun yay girişine takılan bölümündeki tüy; kuş kanadının büyük tüyü, telek*” (GTS, 2011:2567): (64-11), (185-4), (208-11), (247-2), (250-8).

yesir: Ar. İ. (esir), “*Tutsak; köle; bir düşünceye veya bir kimseye körü körüne bağlı olan kimse*” (GTS, 2011:816). Zülfikar’a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:330): (39-9), (41-8), (58-12), (244-8), (245-10).

yıkıcı: Tr. İ. (yıkıcı), “*Yıkıcı, yıkan, yere yıkan*” (ERGİN, 1997.b:329): (62-9).

2.3.72.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Saygı, Sevgi İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Türk millî geleneği içinde önemli bir yer tutan saygı, sevgi ile ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

can: Far. İ. (cân), “*İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık; yaşama, hayat; güç, dirilik; kişi, birey; insanın kendi varlığı, özü; gönül; Bektaşilik ve Mevlevilikte tarikat kardeşi; çok içten, sevimli, sevilen, şirin*” (GTS, 2011:437). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90); (ÖZÇELİK, 2016:606): (4-1), (14-12), (28-6), (28-6), (28-12), (29-5), (52-7), (54-10), (57-7), (89-12), (93-5), (97-2), (111-9), (120-4), (146-12), (147-2), (157-5), (157-6), (157-9), (157-9), (158-2), (158-11), (159-4), (159-6), (159-8), (159-10), (159-13), (160-4), (161-5), (161-10), (162-1), (162-1), (162-9), (163-1), (163-1), (163-1), (163-4), (163-4), (163-4), (163-5), (163-7), (163-7), (163-10), (164-1), (164-1), (164-4), (165-1), (165-1), (165-7), (165-7), (165-8), (165-8), (166-7), (166-8), (166-8), (166-10), (166-13), (167-1), (167-5), (167-8), (167-9), (167-9), (167-10), (169-3), (169-5), (169-6), (169-7), (170-2), (170-3), (170-5), (170-7), (172-6), (175-5), (175-13), (177-5), (200-12), (218-3), (219-11), (223-2), (232-4), (234-3), (268-9), (284-3).

hasret: Ar. İ. (hasret), “*Özlem, hasret*” (GTS, 2011:1054): (46-4), (99-3), (118-9), (167-2), (167-3), (213-5).

hatır: Ar. İ. (hâtır), “*Düşünme, akılda tutma, hafıza, zihin, akıl, yâd; gönül, kalp; birine karşı duyulan saygı, sevgi; durum, keyif, hâl*” (GTS, 2011:1058). Gökyay hatıraları ifadesinin doğru okunuşunun *hatırları* şeklinde olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:334): (236-13), (237-1).

hürmet: Ar. İ. (hurmet), “*Saygı, hürmet, itibar*” (GTS, 2011:1121): (19-12), (179-6), (269-2), (292-7).

ışk: Ar. İ. (aşk), “*Aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor*” (GTS, 2011:177): (89-5), (90-1), (110-6), (182-11), (182-12), (184-12), (185-8), (185-8), (188-12), (188-13), (190-2), (190-3), (212-12), (276-9), (278-7); >ışk: (133-13).

köñül: Tr. İ. (gönül), “*Sevgi, istek, düşünüş, anma, hatır vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı; istek, arzu*” (GTS, 2011:963). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:243-244): (3-3), (4-4), (25-3), (93-6), (95-5), (96-12), (97-10), (98-7), (137-3), (162-8), (168-3), (168-6), (169-11), (176-13), (177-10), (181-6), (186-7), (190-10), (198-13), (239-13), (241-4), (241-6), (262-6), (288-3).

maḥbub: Ar. İ. (maḥbūb), “*Sevilen erkek*” (GTS, 2011:1604): (37-7), (63-11), (173-12), (267-12).

munis: Ar. İ. (mūnis), “*Alışılan, alışılmış, yabancı olmayan; cana yakın, uysal, sevimli; uygun*” (GTS, 2011:1711). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:678): (199-7).

selam: Ar. İ. (selām), “*Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba*” (GTS, 2011:2060). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:296): (41-11), (75-2), (84-2), (110-12), (180-1), (208-6), (220-9), (222-4), (246-1), (259-9), (293-13), (296-12), (296-13), (297-3), (302-4), (295-13).

sevgü: Tr. İ. (sevgi), “*İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu*” (GTS, 2011:2081): (25-2), (137-2).

şirin: Far. İ. (şīrīn), “*Sevimli, cana yakın, tatlı, hoş*” (GTS, 2011:2266): (165-1), (166-7), (167-10).

2.3.73.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Sayılar İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sıkça kullanılan sözcüklerden birisi sayılardır. Eski Türk sayı sisteminin izlerinin de görüldüğü hikâyenin giriş bölümünde iki yerde *üç otuz on* ($3 \times 30 + 10 = 100$ 'yüz') *yaşuñuz tolsun, Hak size yaman getürmesün, devletüñüz payende olsun hanum hey* şeklinde ibare geçmektedir. (DAŞDEMİR, 2013:326). Dede Korkut Hikâyeleri’nde sayılar ve sayı imgelemleri ile ilgili olarak ayrıca bkz. (TAFLI, 2008:96-120), (ULUKAN, 2012)

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan sayılar ile ilgili sözcükler şunlardır:

aḥed: Ar. İ. (ehad), “*Tek, bir, ilk sayı, vâhid, yek*” (DEVELLİOĞLU, 2003:208): (211-2).

altı: Tr. İ. (altı), “*Beşten sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 6 ve VI rakamlarının adı; beşten bir artık*” (GTS, 2011:106). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:685); (TEZCAN, 2001:343): (40-8), (40-9), (41-2), (49-7), (62-13), (65-9), (71-2), (72-6), (73-10), (93-12), (94-3), (99-2), (102-10), (118-9), (126-3), (128-4), (128-6), (128-10), (136-1), (136-1), (187-3), (188-6), (193-2), (204-11), (204-12), (205-9), (210-7), (211-13), (238-9), (251-7), (256-11), (260-7), (262-10), (262-10), (264-6), (280-5), (280-5), (280-6), (285-6), (288-6), (294-12).

altmış: Tr. İ. (altmış), “*Elli dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 60 ve LX rakamlarının adı; altı kere on, elli dokuzdan bir artık*” (GTS, 2011:108): (42-3), (49-12), (61-2), (61-13), (62-12), (151-4), (151-9), (203-13), (204-1), (204-7), (210-1), (210-4), (219-7), (220-12), (238-9), (260-7), (264-13), (265-1), (265-1), (265-10), (278-4), (294-12), (298-4), (303-10).

biñ: Tr. İ. (bin), “*Dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 1000 ve M rakamlarının adı; on kere yüz, dokuz yüz doksan dokuzdan bir artık; pek çok, çok sayıda*” (GTS, 2011:345): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:352-355): (178-1) (10-10), (11-3), (39-2), (40-7), (61-13), (66-1), (68-1), (86-7), (86-8), (86-9), (86-10), (86-10), (87-9), (87-9), (87-10), (87-11), (87-12), (88-5), (88-6), (88-7), (88-7), (88-8), (123-11), (128-4), (128-10), (129-12), (151-9),

(152-9), (152-10), (154-3), (203-2), (236-7), (278-1), (278-1), (278-2), (278-2), (278-3), (278-4), (278-4), (278-5), (278-5), (278-6).

bir: Tr. İ. (bir), “*Sayıların ilki; bu sayıyı gösteren I ve I rakamlarının adı; aynı, benzer; beraber; bu sayı kadar olan; herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren (sayı); tek; eş, aynı, bir boyda; ortaklaşa olan, birleşik, müşterek; değer, önem bakımlarından birbirinden farksız, birbirine eşit, birbirine benzer; bir kez; sadece; ancak, yalnız*” (GTS, 2011:347). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:89); (ÖZÇELİK, 2016:207; 424-425); (TEZCAN, 2001:265): (3-2), (4-1), (5-4), (5-6), (8-8), (8-13), (10-1), (10-5), (11-1), (11-4), (11-6), (11-6), (11-7), (11-13), (11-13), (13-12), (13-13), (13-13), (14-9), (15-9), (15-10), (16-3), (16-4), (16-4), (16-5), (16-9), (16-9), (16-11), (16-11), (17-12), (18-1), (19-6), (19-13), (20-1), (21-1), (22-3), (22-9), (25-6), (25-13), (26-2), (26-3), (26-4), (26-5), (27-6), (29-1), (30-1), (32-6), (32-9), (35-2), (36-11), (40-5), (41-13), (43-5), (44-11), (45-13), (46-9), (46-10), (48-2), (50-12), (51-3), (52-1), (55-1), (55-11), (55-12), (55-13), (56-1), (57-12), (62-9), (62-9), (63-12), (63-12), (64-7), (64-12), (69-3), (69-9), (69-12), (69-13), (70-2), (70-3), (70-6), (70-6), (70-9), (70-13), (71-1), (71-1), (71-5), (71-6), (72-2), (72-3), (72-4), (73-3), (73-5), (73-9), (73-10), (73-10), (74-2), (75-1), (76-4), (77-2), (77-3), (77-5), (78-1), (78-10), (79-8), (80-7), (81-3), (82-1), (82-5), (82-9), (83-6), (88-13), (89-1), (89-2), (90-4), (90-7), (90-13), (93-6), (93-13), (94-3), (94-8), (98-11), (99-3), (99-4), (100-2), (100-11), (101-9), (102-2), (102-6), (102-9), (103-3), (103-3), (105-5), (105-7), (105-8), (105-12), (107-11), (107-12), (108-6), (108-7), (113-12), (114-10), (117-11), (121-5), (122-7), (122-7), (123-9), (126-4), (127-12), (128-8), (134-4), (135-13), (136-2), (137-6), (137-7), (138-8), (138-11), (138-12), (139-1), (139-5), (139-7), (139-8), (139-9), (139-11), (140-11), (141-4), (144-4), (145-7), (145-7), (146-1), (148-8), (149-2), (149-3), (150-11), (150-11), (151-6), (152-5), (152-5), (153-4), (153-5), (156-2), (156-2), (156-3), (156-8), (156-9), (156-9), (157-), (157-9), (160-5), (160-12), (161-13), (163-6), (163-6), (168-8), (168-13), (169-3), (171-7), (171-7), (172-4), (172-7), (173-11), (174-8), (179-3), (179-11), (181-10), (181-12), (181-13), (182-12), (183-3), (184-12), (185-9), (185-13), (186-2), (188-13), (189-5), (190-3), (190-4), (190-5), (192-12), (192-13), (195-11), (196-4), (196-5), (196-10), (196-11), (196-12), (196-13), (198-2), (198-3), (198-4), (199-12), (200-4), (201-4), (203-4), (203-10), (203-12),

(204-6), (204-12), (205-1), (205-5), (205-6), (207-3), (207-3), (208-1), (208-2), (211-3), (211-12), (213-3), (214-7), (214-9), (214-12), (215-10), (215-11), (215-13), (216-12), (217-6), (217-7), (217-10), (217-11), (218-1), (218-2), (218-5), (218-12), (219-1), (219-6), (221-10), (221-10), (222-1), (222-3), (222-8), (222-11), (224-11), (226-4), (226-10), (226-10), (226-11), (226-13), (227-1), (227-4), (228-6), (228-6), (228-7), (228-8), (228-8), (228-8), (228-8), (228-9), (231-4), (231-7), (233-12), (234-4), (236-10), (236-10), (236-10), (237-3), (237-5), (237-13), (241-9), (241-11), (243-8), (248-2), (251-13), (252-2), (252-7), (252-11), (254-12), (255-4), (255-5), (256-3), (256-10), (257-7), (257-7), (257-9), (257-10), (257-10), (258-11), (258-12), (261-8), (262-1), (262-3), (262-3), (262-7), (262-8), (264-11), (265-5), (265-11), (266-10), (267-1), (267-1), (267-11), (267-12), (269-13), (270-9), (272-7), (273-2), (273-2), (273-5), (273-10), (274-2), (274-11), (275-4), (275-5), (275-6), (276-1), (277-6), (277-6), (277-7), (277-7), (278-12), (279-8), (279-13), (281-8), (281-9), (281-10), (281-11), (281-13), (282-1), (282-1), (282-4), (282-5), (283-1), (283-2), (283-2), (285-10), (286-13), (287-12), (287-12), (288-5), (288-8), (290-4), (290-10), (293-4), (300-1), (301-6), (301-13), (302-5), (303-3), (303-11). biri, birisi şeklinde olanlar (4-13), (8-6), (8-6), (8-6), (8-7), (9-3), (10-10), (22-9), (40-5), (42-9), (52-12), (77-3), (80-7), (83-7), (83-8), (83-10), (83-10), (96-2), (101-5), (124-4), (131-6), (163-7), (174-6), (174-6), (174-7), (174-7), (181-1), (181-1), (200-1), (200-1), (205-6), (216-4), (221-7), (221-8), (221-9), (221-9), (221-11), (223-7), (223-7), (223-8), (223-8), (223-9), (228-7), (228-8), (230-10), (231-2), (231-2), (243-7), (251-13), (252-2), (255-7), (257-10), (257-11), (257-12), (272-7), (303-3) birer şeklinde olanlar (122-10), (124-3), (285-5), (285-7).

biş: Tr. İ. (beş), “*Dörtten sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 5 ve V rakamlarının adı; dörtten bir artık; ilkokul*” (GTS, 2011:316): (16-7), (154-3), (155-10), (171-2), (202-9), (205-2), (214-3), (221-6), (223-5), (262-9), (274-9), (292-5), (305-3).>beş: (66-1), (67-8), (71-3), (71-3), (71-4), (129-3), (209-3), (243-7), (256-1), (71-13), (72-9), (221-1).

dört: Tr. İ. (dört), “*Dört sayısının adı; bu sayıyı gösteren 4 ve IV rakamlarının adı; üçten bir artık*” (GTS, 2011:715): (8-5), (42-10), (116-9), (137-11), (152-8), (181-1),

(206-6), (207-5), (210-10), (221-7), (223-6), (260-9), (262-9), (262-9), (267-12), (268-12), (290-9).

elli: Tr. İ. (elli), “*Kırk dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 50 ve L rakamlarının adı; beş kere on, kırk dokuzdan bir artık; elli (II), eli olan*” (GTS, 2011:789). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:867-868): (63-9), (206-10), (219-7), (278-3), (289-4), (300-11).

iki: Tr. İ. (iki), “*Birden sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 2 ve u rakamlarının adı; birden bir artık*” (GTS, 2011:1162). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:713-714): (4-13), (7-4), (17-12), (23-13), (25-5), (27-10), (30-1), (32-9), (38-3), (40-12), (42-10), (42-10), (42-12), (49-8), (52-2), (53-13), (55-1), (57-12), (64-3), (66-1), (73-5), (80-2), (80-7), (83-5), (83-9), (88-2), (100-4), (100-7), (100-8), (100-12), (109-10), (110-5), (121-4), (128-8), (132-13), (132-13), (133-4), (137-6), (144-4), (145-7), (145-7), (152-13), (160-12), (163-6), (167-4), (168-4), (170-2), (170-2), (170-6), (173-12), (174-4), (174-8), (185-11), (187-2), (190-6), (190-7), (194-7), (199-13), (213-5), (218-3), (219-11), (220-13), (221-2), (221-6), (221-8), (221-9), (221-10), (223-5), (223-7), (223-8), (231-2), (231-6), (231-8), (244-1), (252-2), (252-11), (254-12), (261-8), (262-3), (262-3), (262-8), (262-8), (269-3), (271-1), (271-13), (272-7), (290-1), (302-3); >onikince: (28-5).

kat: Tr. İ. (kat), “*Bir yapıda iki döşeme arasında yer alan daire veya odaların bütünü; bir yüzey üzerine az veya çok kalın bir biçimde, düzgün olarak yayılmış bulunan şey; üst üste konulmuş şeylerden her biri, tabaka; giyeceklerde takım; apartman dairesi; ön, yan; huzur; bükülen veya kıvrılan bir şeyin her kıvrımı; makam, mevki; kez, defa, misil; katman; tekrarlanan bir sayının toplamı*” (GTS, 2011:1347). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:304): (21-9), (26-6), (27-12), (86-12), (179-10), (208-13), (223-4), (266-6), (280-5).

katla: Tr. İ. (katla), “*Defa, kere sefer*” (ERGİN, 1997.b:175). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:628): 17-10 27-12 86-12 208-13 223-4 266-6.

kerre: Ar. İ. (kerre), “*Kere, kez, yol, defa, sefer*” (GTS, 2011:1393). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:688): (11-4), (29-11),

(149-3), (151-6), (183-12), (204-12), (206-13), (220-5), (220-6), (237-13), (265-10), (265-11), (266-4); >kere: defa, kez, kere (86-3).

kez: Tr. İ. (kez), “*Bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz, defa, kere, sefer*” (GTS, 2011:1405): (46-9), (72-12), (80-13), (114-10), (114-13).

kırk: Tr. İ. (kırk), “*Otuz dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 40 ve XL rakamlarının adı; dört kere on, otuz dokuzdan bir artık*” (GTS, 2011:1416). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:100) (ÖZÇELİK, 2016:462; 721): (12-7), (19-10), (19-10), (19-13), (20-4), (22-11), (22-12), (23-6), (24-4), (24-8), (26-12), (27-3), (29-13), (30-7), (30-10), (31-9), (31-13), (31-13), (32-5), (32-8), (32-10), (34-8), (34-9), (34-11), (34-12), (35-1), (35-3), (35-3), (35-4), (35-5), (39-8), (40-2), (40-3), (41-8), (41-9), (48-11), (48-12), (52-7), (52-9), (52-11), (52-12), (53-2), (54-1), (54-13), (56-3), (58-11), (58-13), (59-6), (59-7), (63-10), (66-7), (66-7), (72-3), (90-12), (91-1), (98-3), (98-4), (98-9), (101-7), (115-2), (122-7), (122-9), (122-11), (122-11), (127-9), (130-12), (132-7), (133-13), (134-10), (135-1), (142-7), (149-7), (154-9), (154-10), (154-10), (156-4), (158-3), (170-6), (170-8), (172-11), (175-4), (178-5), (178-9), (178-9), (178-13), (178-13), (179-1), (181-2), (181-12), (182-1), (182-1), (182-3), (182-3), (182-4), (190-10), (190-11), (191-9), (191-10), (200-10), (253-2), (278-3), (297-2), (300-11).

on: Tr. İ. (on), “*Dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 10 ve X rakamlarının adı; dokuzdan bir artık*” (GTS, 2011:1803). Okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:103); (KÜÇÜK, 2014:794): (5-12), (5-13), (16-7), (28-5), (40-7), (44-5), (53-10), (57-12), (65-13), (71-3), (71-4), (71-4), (72-6), (85-6), (93-12), (94-3), (99-2), (101-5), (102-10), (116-2), (118-9), (126-3), (128-4), (128-10), (154-3), (166-2), (191-4), (204-11), (205-2), (205-8), (261-12), (267-12), (285-5).

otuz: Tr. İ. (otuz), “*Yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 30 ve XXX rakamlarının adı; üç kere on, yirmi dokuzdan bir artık*” (GTS, 2011:1825). Okuma denemesi için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794): (5-12), (63-11), (91-12), (100-13), (101-4), (101-6), (110-5), (121-12), (122-9), (122-10), (156-3), (174-4), (174-8), (244-1), (278-2), (5-12).

puçuk: Tr. İ. (buçuk), “... ve yarım” (GTS, 2011:402): (39-4).

şagış / şağış: Tr. İ. (şagış / sagış), “Sayı, hesap, adet, sayma, sayış” (ERGİN, 1997.b:255): (7-9).

seksen: Tr. İ. (seksen), “Yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 80 ve LXXX rakamlarının adı; sekiz kere on, yetmiş dokuzdan bir artık” (GTS, 2011:2059). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:128): (37-4), (50-1), (278-5).

toksan: Tr. İ. (doksan), “Seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 90 ve XC rakamlarının adı; dokuz kere on, seksen dokuzdan bir artık” (GTS, 2011:694). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:312): (37-2), (37-3), (42-5), (123-12), (142-4), (199-13), (248-11), (278-5).

tokuz: Tr. İ. (dokuz), “Sekizden sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 9 ve IX rakamlarının adı; sekizden bir artık” (GTS, 2011:696:). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:314): (8-12), (37-5), (53-9), (91-12), (100-13), (101-4), (101-6), (110-5), (121-12), (122-9), (122-10), (123-13), (124-1), (148-8), (152-10), (164-4), (165-13), (236-9), (237-11), (241-1).

tokuzlama: Tr. İ. (tokuzlama), “Dokuzlama, dokuz katlı, dokuz katlı işlenmiş, katmerli işlenmiş, bir cins elbise, çuha, kaftan” (ERGİN, 1997.b:291). Metinde sayı ile oluşturulmuş bir giyecektir: (122-4), (213-9).

tümen: Tr. İ. (tümen), “Tugayla kolordu arasında yer alan birlik, fırka; on bin erden oluşan asker kuvveti; büyük küme, yığın; on bin” (GTS, 2011:2398). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:227); (KÜÇÜK, 2014:793): (19-1), (33-5), (34-10), (281-12), (123-12), (142-4), (236-9), (237-11), (240-1).

üç: Tr. İ. (üç), “İkiden sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 3 ve III rakamlarının adı; ikiden bir artık” (GTS, 2011:2441). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:110); (ÖZÇELİK, 2016:547); (KÜÇÜK, 2014:794); (SERTKAYA, 2004:148-149): (5-12), (5-12), (16-13), (17-1), (17-3), (17-5), (27-12), (29-11), (38-5), (39-11), (40-13), (42-10), (42-10), (42-12), (44-11), (49-9), (49-10), (57-10), (57-11), (58-1), (64-11), (73-11), (74-2), (81-2), (86-3), (88-2), (106-8), (106-

9), (117-11), (127-8), (131-5), (145-8), (145-8), (149-3), (151-6), (154-5), (156-3), (174-1), (174-2), (174-6), (176-1), (176-1), (178-11), (183-12), (191-11), (192-13), (206-13), (218-3), (221-8), (221-8), (223-7), (237-2), (238-4), (238-5), (243-2), (247-3), (247-9), (255-13), (262-4), (262-9), (264-3), (264-8), (266-6), (267-2), (292-9), (294-5), (294-11), (302-13); >üçincide: (30-2); >üç otuz on : (KÜÇÜK, 2014:794): (5-12), (5-12); >üçyüz: (238-9), (251-4), (260-7), (267-1).

yidi: Tr. İ. (yedi), “Altıdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 7 ve VII rakamlarının adı; altıdan bir artık” (GTS, 2011:2564). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:685): (6-4), (39-2), (60-12), (62-5), (63-9), (63-11), (66-6), (66-6), (91-6), (97-7), (97-7), (121-10), (122-8), (122-9), (127-4), (141-9), (151-1), (154-9), (154-9), (178-6), (178-6), (179-4), (179-7), (179-10), (186-12), (191-7), (191-8), (206-10), (208-10), (208-11), (208-13), (220-5), (220-6), (223-3), (230-10), (273-12), (276-1), (279-6), (289-4), (291-12), (291-12), (301-11); >yedi: (92-11).

yigirmi: Tr. İ. (yirmi), “On dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 20 ve XX rakamlarının adı; iki kere on, on dokuzdan bir artık” (GTS, 2011:2596): (19-13), (20-1), (20-1), (20-13), (152-7), (206-6), (207-5), (210-10), (274-9), (278-1).

yitmiş: Tr. İ. (yetmiş), “Altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 70 ve LXX rakamlarının adı; yedi kere on, altmış dokuzdan bir artık” (GTS, 2011:2587): (252-11).

yüz Tr. İ. (yüz), “Doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı; bu sayıyı gösteren 100 ve C rakamlarının adı; on kere on, doksan dokuzdan bir artık; kere, kat vb. kelimeler ile birlikte kullanılarak yapılan işin çokluğunu abartılı bir biçimde anlatan söz” (GTS, 2011:2630): (38-5), (39-11), (40-8), (40-9), (41-2), (49-8), (49-9), (66-1), (71-13), (72-9), (91-6), (127-8), (154-6), (170-6), (170-8), (179-9), (193-2), (221-1), (221-6), (223-5), (247-3), (247-9), (248-4), (248-6), (255-13), (256-12), (265-10), (265-11), (266-6), (267-3), (278-6), (294-12), (298-9).

2.3.74.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Sebep, Koşul, Şart İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sebep, koşul, şart kavram alanına sahip sözcükler şunlardır:

sebep: Ar. İ. (sebeb), “*Bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey*” (GTS, 2011:2052): (15-1), (125-3), (125-9), (293-7).

şart: Ar. İ. (şart), “*Olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşul*” (GTS, 2011:2206): (276-12).

2.3.75.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ses, Yansıma İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ses kavram alanına sahip sözcükler şunlardır:

avaz: Far. İ. (āvāz), “Yüksek ses, nara, avaze” (GTS, 2011:190): (47-3), (52-9), (52-11), (52-13), (102-2).

bam: Tr. İ. (bam), “Bir çeşit yürüme şekli” (ERGİN, 1997.b:37). İki cümlede geçer ve ikileme şeklindedir. “Davulun tokmakla vurulan kısmı” (DS, 2009:512). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:199-200). *Bam* sözcüğü ile ilgili geniş bilgi ve açıklamalar için bkz. (YILDIRIM, 2008:152-266): (116-8), (116-8), (116-12), (116-12).

bañ: Far. İ. (bāng), “Bağırma, ezan, yüksek ses”, (ERGİN, 1997.b:37). “‘yüksek sesle seslenme, şamata’ < Fa. bāng a. m. *Bu bāng u fiğān neyidi?(Ferec 855 / 1451 v. 211a). ‘ezan’ TS 395: *Geleydi yār Nazmī baña her çağ / Mü’ezzin çıktığı çağlarda bāña (Nazmī 1928 [16. yy.] s.55) (TIETZE, 2002:275): (122-2), (280-7).

çağnam: Tr. İ. (çağnam), “Çağıl çağıl” (ERGİN, 1997.b:68): (46-3), (46-3).

dad: Far. İ. (dād), “Yardım isteme, yardım isteyen ses, imdat” (ERGİN, 1997.b:78): (111-1), (206-1).

gümbür: Tr. İ. (gümbür), “Gümbür” (ERGİN, 1997.b:129). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:369-370): (64-5), (64-5), (121-5), (121-5), (133-7), (133-7), (147-3), (147-3), (272-1), (272-1).

işit: Tr. İ. (işit), “İşitme, işitilen şey, ses, cevap” (ERGİN, 1997:155). “yankı anlamında” > (KAÇALIN, 2004:96); (KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan, 2004:101-105). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (235-11).

kııcırdı: Tr. İ. (gıcırtı), “Sert nesnelerin birbirine sürtünmesi sonucu çıkan sesin adı, gıcır gıcır; ileri geri söylenme, tepki gösterme, protesto” (GTS, 2011:942). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2015:16): (274-12).

kılıcıda: Tr. İ. (kılıcıda), “*Hışirtı, zırh hışirtısı*” (ERGİN, 1997:180). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:808-810): (265-2).

küt: Tr. İ. (küt), “*Tahta vb. katı şeylere vurulduğunda çıkan ses*” (GTS, 2011:1564): (183-7), (183-7).

na’ra: Ar. İ. (na‘re), “*Haykırma, bağırma; sarhoş veya külhanbeyi bağırması*” (GTS, 2011:1752): (148-13), (228-3).

ses: Tr. İ. (ses), “*Kulağın duyabildiği titreşim, seda, ün; akciğerlerden gelen havanın ses yolunda oluşturduğu titreşim; duygu ve düşünce; herhangi bir davranış, tutum karşısında uyanan ruhsal tepki; aralarında uyum bulunan titreşimler*” (GTS, 2011:2077): (29-2).

siñ: Tr. İ. (sin), “*Sin, zingil, köpek iniltisi, sızlanan köpeğin çıkardığı ince ses*” (ERGİN, 1997:268); Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:360-361); >sin sin sinler: (48-1), (48-1).

şamata: Ar. İ. (şemāte), “*Gürültü, patırtı*” (GTS, 2011:2201): (47-10).

tıraka: Ar. İ. (tırake), “*Patlama, çatlama, patlama ve çatlama sesi*” (ERGİN, 1997.b:285). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:335): (248-4).

vaf: Tr. İ. (vaf), “*Vaf! ‘köpek havlama sesi’, hav*” (ERGİN, 1997:309): (47-9).

2.3.76.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Sınır İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde sınır anlamı taşıyan sahip sözcükler şunlardır:

ḥadd: Ar. İ. (ḥadd), “*Sınır, uç; derece; insanın yetki ve değeri; terim*” (GTS, 2011:1022): (211-5).

serḥad: F. + Ar. İ. (ser + ḥadd), “*Sınır boyu*” (GTS, 2011:2071). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:318): (126-12), (127-5), (178-7), (191-8), (271-10).

2.3.77.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Söz, Sözleşme İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde söz, sözleşme anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

‘ahd: Ar. İ. (‘ahd), “*Kendi kendine söz vererek bir işi üzerine alma, ant; antlaşma; devir, zaman*” (GTS, 2011:53): (233-11).

alkış: Tr. İ. (alkış), “*Bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatmak için el çırpma, alkışlama, kargış karşıtı*” (GTS, 2011:97). Sözcükle ilgili olarak anlamlandırma ve yorumlamalar için bkz. (AYDEMİR, 2010:4-5); (HEKİMOV, KÖKTÜRK, 1996:49-60): (15-10), (16-3), (69-10), (69-10), (235-11).

buyruk: Tr. İ. (buyruk), “*Belirli bir davranışta bulunmaya zorlayıcı söz, buyuru, emir, ferman; egemenlik*” (GTS, 2011:419). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:414): (12-11), (13-2), (70-8), (84-10), (86-2), (113-7), (113-8), (157-4), (158-1), (180-7), (267-5).

cavab: Ar. İ. (cevāb), “*Bir soruya, bir isteğe, bir söz, bir davranış veya yazıya verilen karşılık, yanıt*” (GTS, 2011:457): (26-12), (27-2), (295-11); >cevap: (296-1).

herze: Far. İ. (herze), “*Saçma söz, saçmalık*” (GTS, 2011:1086): (249-7), (298-7). bkz. merze

ilaķırdı: Tr. İ. (lakırtı), “*Söz, laf; boş söz, dedikodu, laf*” (GTS, 2011:1572). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (ÖZÇELİK, 2016:317); (SERTKAYA, 2004:145-147); (TEZCAN, 2001:113-114): (41-13).

ķarkış: Tr. İ. (kargış), “*Kargıma işi veya bu maksatla söylenen sözler, lanet, telin, beddua, ilenç, alkış karşıtı*” (GTS, 2011:1328). Ayrıca bkz. (AYDEMİR, 2010:4-5); (HEKİMOV, KÖKTÜRK, 1996:49-60): (69-10), (69-10).

ķavl: Ar. İ. (ķavl), “*Söz; sözleşme, anlaşma*” (GTS, 2011:1357): (84-11), (86-3), (180-8).

keleķi: Tr. İ. (keleci), “*Öz veya kusursuz, düzgün söz*” (GTS, 2011:1380): (241-7).

kelime: Ar. İ. (kelime), “*Anlamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük*” (GTS, 2011:1381): (29-1), (67-8), (129-3), (131-2), (155-10), (171-2), (195-12), (202-9), (214-3), (242-11), (292-5), (305-3).

laf: Far. İ. (lāf), “*Söz, lakırtı; sonuçsuz, yararı olmayan söz; konuşma; konu, mevzu, bahis; ‘Öyle şey olamaz, bu sözün hiçbir değeri yok’ anlamlarında hafifseme yollu kullanılan bir söz; dedikodu*” (GTS, 2011:1568). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:685-686): (205-7).

şoy: Tr. İ. (soy), “*Manzum söz*” (GTS, 2011:2145). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:37): (35-10), (66-10), (122-13), (138-8), (170-9), (202-3), (213-11), (272-9), (278-12).

söz: Tr. İ. (söz), “*Bir düşüncüyü eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavi; bir veya birkaç heceden oluşan ve anlamı olan ses birliği, kelime, sözcük; bir konuyu yazılı veya sözlü olarak açıklamaya yarayan kelime dizisi; kesinlik kazanmayan haber, söylenti; bir işi yapacağını kesin olarak vadetme; müzik parçalarının yazılı metni, güfte*” (GTS, 2011:2153). Gökyay, söz edine sözcüğünün doğru okunuşunun söz edene yani “*dedikodu edene, çekiştirene*” anlamlarına geldiğini belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:331): (3-7), (3-10), (5-11), (10-10), (15-3), (15-11), (21-13), (21-13), (32-2), (37-10), (48-6), (51-13), (54-10), (72-6), (75-1), (76-3), (83-8), (96-8), (109-7), (111-7), (118-12), (125-1), (131-5), (132-11), (132-13), (157-11), (162-11), (163-11), (170-4), (176-4), (179-2), (180-9), (188-3), (189-2), (198-11), (205-7), (239-6), (255-11), (286-2).

2.3.78.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Süs, Süsleme İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde süs, süsleme kavram alanına sahip sözcükler şunlardır:

nigar: Far. İ. (nigâr), “*Süs, nakış*” (ERGİN, 1997.b:222): (37-7), (124-3).

tolma: Tr. İ. (tolma/tolama), “*Dolma, dolama, çevre, beşik dolaması*” (ERGİN, 1997.b:291). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:108); (ÖZÇELİK, 2016:373); TEKİN, 1986:148): (53-11), (166-1).

ziynet: Ar. İ. (zīnet), “*Süs, bezek*” (GTS, 2011:2662): (46-4).

2.3.79.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Tanıma, Tanınma İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz tanıma, tanınma ile ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

meşhur: Ar. İ. (meşhūr), “Ünlü, tanınmış, herkesçe bilinen, angın (kimse)” (GTS, 2011:1664): (215-13).

tanığ / tanık / tanuğ: Tr. İ. (tanık), “Gördüğünü ve bildiğini anlatan, bilgi veren kimse, şahit; duruşmada bilgisine, görgüsüne başvurulmuş kimse, şahit” (GTS, 2011:2261). Ayrıca bkz. (TEZCAN, 2001:238): (70-3), (169-3), (169-4), (169-4), (169-4), (169-5).

tanışuğ: Tr. İ. (tanışık), “Birbirini tanıyanlardan her biri” (GTS, 2011:2262): (284-6).

ün: Tr. İ. (ün), “Ses; herkesçe bilinme, tanınma durumu, san, şöhrat, şan” (GTS, 2011:2446). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:397): (37-10), (48-6), (72-6), (96-7), (102-2), (111-6), (125-1), (131-5); >ses anlamındaki görüş için bkz. (KÜÇÜK, 2014:794).

2.3.80.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Temiz, Saf, Duru İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde saf, duru, temiz anlamlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

aru: Tr. İ. (arı), “*Temiz; yabancı şeylerden arınmış, katışıksız, saf, halis; günahsız*” (GTS, 2011:148). “*Kumaşın urusunu*” okumasındaki özcüğün doğru şekli Gökyay’a göre “*arusunu*” şeklinde olup anlamca “*halis, pak, temiz*” ifadelerini karşılamaktadır. (GÖKYAY, 2007:327). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:402-403): (64-2), (67-6), (84-11), (121-3), (122-3), (123-5), (133-3), (148-10), (152-13), (155-10), (194-6) (202-7), (213-8), (214-2), (236-2), (241-4), (272-10), (292-4), (304-12).

ıurı: Tr. İ. (duru), “*Bulanıklığı olmayan, temiz, berrak; pürüzsüz (ten); arınmış, karışık olmayan (dil, üslup vb.)*” (GTS, 2011:725): (20-7).

2.3.81.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Toplum, Yurt, Vatan İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde Oğuzlar’ın toplumsal yapıları ve yurt anlayışları hakkında önemli ipuçları veren kavram alanlarından birisi de burada zikredeceğimiz sözcüklerdir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde hukukî altyapı ile de düzenlenmiş gelenek ve görenekler, toplumsal birlikteliği ayakta tutan unsurların başında gelir. Bu kurallarla ilgili olarak Dursun’a göre, “*Eski Türkler, gerek sosyal ve coğrafi yapıyı gerekse devlet düzeni ile toplumsal yapılanmayı dikkate alarak yazılı olmayan sözlü bir hukuk sistemini; töre/gelenek hukukunu benimsemişler ve asırlarca bu kurallar sayesinde sorunsuz bir şekilde yaşamışlardır.*” (DURSUN, 2011:120). Hikâyelerdeki olaylar, karşımıza çıkabilecek siyasal bir çatışma imgelemi içerisinde değerlendirildiğinde, ortaya çıkacak sonuçların vatana ve millete fayda getirmesi beklenmektedir. (ÖNCÜL, 2015:213-221). Dede Korkut Hikâyelerinde egemenlik kavramına ait unsurlar ve toplumsal hayata ait motifler için ayrıca bkz. (ÖZARSLAN, 2012:101-109); (TUNÇDÖKEN, 2009).

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz toplum, yurt, vatan kavram alanlarını karşılayan sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

il: Tr. İ. (il), “*Ülkenin vali yönetimindeki bölümü, vilayet; şehrin niteliklerini taşıyan büyük yerleşim yeri; ülke, yurt; eski Türklerde devlet*” (GTS, 2011:1170). Gökyay *kara aylım* ve *kara ayıllı* ifadelerinde yanlış okunduğunu ve doğrularının Dresden yazması s. 211, satır 9’da *kara ilüm*, s. 212, satır 1’de *kara illü*, Vatikan yazmasında ise s. 91, satır 8 ve 10’dakara ilde olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:333). Okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:97); (SERTKAYA, 2004:139): (6-8), (30-13), (31-3), (31-8), (31-12), (57-3), (63-8), (70-10), (125-6), (145-12), (146-2), (148-1), (172-2), (173-1), (175-10), (181-12), (187-9), (187-13), (189-2), (193-10), (197-6), (208-6), (212-9), (213-1), (222-9), (235-5), (237-3), (244-7), (247-7), (253-8), (256-2), (257-2), (258-10), (261-2), (268-11), (273-8), (276-12), (277-1), (281-1), (282-1), (287-13), (289-3), (291-9), (295-10), (300-2), (300-5), (304-4).

memleket: Ar. İ. (memleket), “*Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke; bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, şehir, yurt; iklim ve üretim bakımından ele alınan bölge*” (GTS, 2011:1650): (246-3).

vaatan: Ar. İ. (vaatan), “Yurt, vatan, memleket” (GTS, 2011:2473): (237-11).

yurt: Tr. İ. (yurt), “Bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan; memleket; bakıma ve barınmaya muhtaç bir grup insanın oturduğu, yetiştirildiği veya bakıldığı kurum; göçebe Türklerin oturduğu çadır; öğrencilerin kaldığı, barındığı yer; diyar; bir şeyin ilk veya çok yetiştirildiği yer, vatan; Yörüklerin yazın veya kışın oturdukları yer; sahip olunan arazi, emlak” (GTS, 2011:2617). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (SERTKAYA, 2004:138); (ÖZÇELİK, 2016:349-350): (44-12), (45-3), (45-4), (45-4), (45-6), (45-6), (45-7), (45-7), (51-8), (69-3), (92-3), (110-3), (171-9), (193-12), (214-10).

2.3.82.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tüm, Bütün, Hep İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde bütünlük anlamları taşıyan sözcükleri şöyle sıralamak mümkündür:

cem': Ar. İ. (cem'), "*Toplama, bir araya getirme; çokluk; toplama*" (GTS, 2011:451): (203-9), (207-6), (255-13), (276-7), (276-10), (285-13).

cümle: Ar. İ. (cumle), "*Bir yargı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce; dizge, sistem; bütün, hep; herkes*" (GTS, 2011:474): (8-3), (189-12), (209-9), (296-6).

delim: Tr. İ. (delim), "*Çok, pek çok*". (ERGİN, 1997.b:80). *sendeliyim* ifadesine karşı çıkan ve doğru şeklinin *delim* olduğunu savunan Gökyay'a göre anlamca "*çok, ziyade*" demektir. (GÖKYAY, 2007:323). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); (ÖZÇELİK, 2016:213): (115-13).

düm: Tr. İ. (dom/düm), "*Bütün, tamam, tam, düm*" (ERGİN, 1997.b:98). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:92); (ÖZÇELİK, 2016:347; 687-688); (TEZCAN, 2001:90-93); (141-7), (24-12), (136-11), (44-1).

hazır: Ar. İ. (hâzır), "*Bir iş yapmak için gereken her şeyi tamamlamış olan, anık, amade, müheyya; belli bir işe yarayacak, kullanılacak bir duruma getirilmiş; belirli bir biçimde yapılmış olarak satılan, alıcı bekleyen, ısmarlama karşıtı; bir işi yapmak için gereken her şey tamamlanmış olarak; fırsattan yararlanarak*" (GTS, 2011:1075): (27-12), (193-3), (244-8).

ittifak: Ar. İ. (ittifāk), "*Anlaşma, uyuşma, bağlaşma; oy birliği*" (GTS, 2011:1234): (284-6).

ittifaki: Ar. İ. (ittifākî), "*Söz birliği ile, uyuşarak, birlik olarak*" (ERGİN, 1997.b:157): (293-3).

ķamu: Tr. İ. (kamu), “*Hep, bütün; halk hizmeti gören devlet organlarının tümü; bir ülkedeki halkın bütünü, halk, amme*” (GTS, 2011:1290). Metinde “hep” anlamında kullanılmıştır: (8-3), (211-2).

payende: Far. İ. (pâyende), “*Devamlı, temelli, daimî*” (ERGİN, 1997.b:249): (6-1).

tamam: Ar. İ. (tamām), “*Bütün, tüm; eksiksiz; yanlış ve yalan olmayan, doğru; tamamlanmış, bitmiş; evet; beğenilmeyen bir iş veya öneri karşısında söylenen bir söz*” (GTS, 2011:2257): (3-2), (3-10), (204-11), (216-7), (220-6), (238-4).

yıġanak: Tr. İ. (yıġınak), “*Bir şeyin biriktiğı yer; bir şeyin bir yerde çokça birikmesi, tecemmu, tahaşşüt; bir hücreli bitkilerin bir araya gelerek oluşturdıkları küme*” (GTS, 2011:2588). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:113); (TEZCAN, 2001:299-302): (216-12), (217-2), (217-3), (217-10); >yıġnak: (11-13), (15-6), (15-13), (18-6), (35-5), (152-13), (236-8), (292-9), (294-6), (294-12), (295-6), (299-9).

2.3.83.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Uğur, Şans İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde uğur, şans, talih, baht anlamlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

devlet: Ar. İ. isim, hukuk, toplum bilimi arapça (devlet), “*Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık; bu tüzel varlığın yönetim organları; büyüklük, mevki; mutluluk; talih*” (GTS, 2011:648). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:192): (4-4), (4-13), (5-2), (5-2), (5-10), (5-13), (36-1), (37-1), (43-10), (44-8), (94-2), (111-12), (112-4), (206-4), (209-6), (228-9).

dilek: Tr. İ. (dilek), “*Bir kimsenin dilediği şey, istek, talep, temenni, rica, murat*” (GTS, 2011:665). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:276): (25-13), (85-13), (139-5)

kutlu: Tr. İ. (kut + lu), “*Uğurlu, kut veren*” (GTS, 2011:1546): (76-13), (81-3), (111-12).

mubarek: Ar. İ. (mubārek), “*Kutlu, kutsal; uğurlu; çok saygı duyulan; verimli, bereketli; beğenilen, sevilen şeyler için söylenen bir söz; kızılan, şaşılın (kimse veya şey)*” (GTS, 2011:1719): (46-10), (154-7).

nasib: Ar. İ. (naşīb), “*Birinin payına düşen şey; bir kimsenin elde edebildiği, sahip olabildiği şey; kısmet, talih, baht; günlük kazanç*” (GTS, 2011:1753): (4-2).

uğur: Tr. İ. (uğur), “*Uğur, yol*” (ERGİN, 1997.b:301): (50-4), (178-4), (213-4), (225-5), (263-13), (298-8).

yöm: Tr. İ. (yom), “*İyi talih, iyi haber*” (ERGİN, 1997.b:340). Yum, arkaik şaman ritüellerinden birisi kabul edilmektedir. (KAMAL, 2004:89-92). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:105-106): (36-3), (66-13), (123-2), (155-4), (170-12), (213-12), (254-7), (304-11).

2.3.84.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Ulaşım Araçları İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde ulaşım araçları ile ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

‘araba: Ar. İ. (‘araba), “Tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtı; bu taşıtın aldığı miktarda olan” (GTS, 2011:140): (274-11), (274-11), (274-11), (274-12), (274-13), (275-2).

gimi: Tr. İ. (gemi), “Su üstünde yüzen, insan ve yük taşımaya yarayan büyük taşıt, sefine” (GTS, 2011:1442): (207-13) (46-3), (56-10).

kızağu: Tr. İ. (kızak), “Kar veya buz üzerinde kayarak yol alan tekerleksiz taşıt; ağaç tablaların kamburlaşmaması için liflere dikey konumda açılan kanala geçirilen uzun parça; ambalajın dibine uzunluğuna çakılan, hem dip levhası elemanlarının tutturulmasını hem de ambalajın yerde kolayca kaymasını sağlayan kereste parçası; tersanelerde üzerinde gemi yapılan, onarılan veya gemiyi suya indirip sudan çıkarmaya yarayan ızgara” (GTS, 2011:1434). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:100): (4-10).

yilken: Tr. İ. (yelken), “Rüzgâr gücünden yararlanarak geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine uygun bir biçimde takılarak onu hareket ettiren kumaş veya şeritlerin tümü; yelkenli” (GTS, 2011:2567): (207-13).

2.3.85.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ulaşma İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz, ulaşma, bir sonuca bağlama anlamları taşıyan sözcükler şunlardır:

hall: Ar. İ. (hall), “Çözme, çözülme; çözüm; eritme; karışık bir sorunun içinden çıkma, sonuca varma” (GTS, 2011:1035): (3-8).

menzil: Ar. İ. (menzil), “Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak; iki konak arasındaki uzaklık; bir günlük yol; bir merminin ulaşabildiği uzaklık, erim; ordunun cephe gerisi işlerinin bütünü; at değiştirmek veya konaklamak için kervanların ve posta tatarlarının indikleri bina veya han; ok atma yarışlarında erişilen mesafe” (GTS, 2011:1654): (266-3).

vaşıl: Ar. İ. (vāşil), “Ulaşan, varan” (GTS, 2011:2472): (300-8), (301-7).

2.3.86.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Var Olma, Bulunma İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde var olma, bulunma ve bunların zıtlıklarını karşılayan sözcükleri şöyle sıralamak mümkündür:

degül: Tr. İ. (değil), “Cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarını olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime” (GTS, 2011:608). Zülfikar'a göre, Doğu Anadolu ağızlarında bu sözcük halen işlektir. (ZÜLFÜKAR, 2004:175): (45-1), (53-3), (54-2), (54-7), (78-3), (79-9), (115-1), (115-2), (115-3), (117-4), (117-4), (117-12), (131-8), (175-13), (182-10), (248-2), (248-3), (260-5), (283-3), (283-4), (283-10), (283-12).

ğayıb: Ar. İ. (ğayb), “Kaybolma, yitme, yitim; kaybedilen şey; kaybolmuş olan, yitik, zayı” (GTS, 2011:1364): (3-3), (28-1).

var: Tr. İ. (var), “Mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı; sahiplik bildiren olumlu ad cümleleri kuran bir söz; elde bulunan her şey” (GTS, 2011:2468). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105): (6-6), (16-9), (16-10), (20-1), (21-3), (27-10), (28-7), (28-13), (33-4), (33-6), (33-9), (33-11), (33-13), (34-3), (34-7), (34-9), (34-10), (34-12), (34-13), (35-2), (50-11), (60-6), (60-7), (74-2), (74-5), (76-1), (78-1), (79-8), (82-9), (98-11), (99-4), (99-4), (102-10), (102-9), (103-3), (103-3), (106-1), (106-12), (106-12), (106-7), (106-8), (106-8), (107-1), (108-13), (109-1), (109-2), (109-3), (109-13), (113-12), (114-10), (117-2), (117-5), (128-1), (156-2), (156-6), (158-1), (161-13), (163-6), (167-2), (167-3), (167-4), (167-4), (169-3), (171-7), (171-7), (173-12), (174-1), (174-13), (175-6), (179-3), (180-9), (183-9), (184-4), (184-8), (196-2), (203-12), (203-4), (204-1), (205-1), (215-11), (215-13), (216-7), (217-11), (221-10), (221-10), (223-8), (227-8), (230-4), (231-2), (237-5), (242-2), (244-3), (249-3), (249-4), (252-11), (252-11), (252-13), (254-12), (254-12), (255-6), (256-9), (257-13), (259-13), (261-5), (264-1), (264-10), (268-1), (269-1), (269-6), (270-8), (279-8), (281-10), (281-11), (281-13), (281-9), (282-1), (282-1), (282-11), (282-11), (283-1), (284-11), (285-10), (293-4).

varlık: Tr. İ. (varlık), “*Var olma durumu, mevcudiyet; var olan her şey; para, mal, mülk, zenginlik, variyet; önemli, yararlı, değerli şey; ömür, hayat; canlı varlıkların sayısal yoğunluğu veya dağılımı, popülasyon; kalıcı olan, gelip geçici olmayan şey*” (GTS, 2011:2470): (157-7).

yoğ / yoh / yok: Tr. İ. (yok), “*Bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşıtı; olmayan, bulunmayan şey; yasak; ‘hayır’ anlamında kullanılan bir söz; birbirine karşıt iki cümleden, ikincisinin başına getirilen bir söz; birinin söylediği sözlerden genelde kuşkulandığında veya sözler hafıfsendiğinde kullanılan bir söz; savunulan bir düşünceyi doğrulayan sözün başına getirilir*” (GTS, 2011:2599). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:94); (ÖZÇELİK, 2016:791-792);>yoğ: (12-2), (31-8), (226-3), (231-1), (231-13), (255-3);>yoh: (171-11), (243-3), (256-2), (261-2), (263-2), (282-3), (282-4); >yok: (10-7), (10-8), (11-8), (27-13), (29-6), (29-7), (29-7), (29-8), (29-10), (29-12), (30-9), (31-5), (32-11), (34-5), (34-8), (34-9), (34-10), (34-12), (34-13), (35-3), (39-13), (43-9), (48-9), (49-7), (56-5), (60-1), (60-1), (69-1), (69-2), (77-6), (80-5), (80-5), (84-6), (84-6), (86-1), (102-8), (103-10), (104-8), (104-10), (104-12), (104-13), (105-2), (105-3), (105-11), (105-12), (105-13), (107-13), (107-13), (108-1), (108-2), (114-4), (114-4), (114-7), (114-13), (115-1), (115-4), (116-13), (126-9), (126-10), (135-7), (143-9), (161-4), (166-11), (185-10), (199-8), (211-6), (211-6), (227-10), (239-5), (240-6), (240-6), (242-1), (246-8), (246-9), (246-10), (252-13), (267-13), (276-2), (278-11), (278-11), (279-11), (279-12), (279-12), (280-11), (280-11), (281-7), (281-7), (282-7), (283-5). yohsa: (28-11), (49-7), (51-6), (54-4), (88-1), (96-13), (109-8), (126-11), (137-9), (140-2), (159-10), (164-2), (165-9), (174-13), (275-10).

2.3.87.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Vurma, Çarpma İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz vurma, çarpma, dokunma anlamlarını kapsayan sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

çırpındı: Tr. İ. (çırpıntı), “Çırpınma; suların ufak ve oynak dalgalarla kaynaşması; ruhsal gerginliğin dışa vurulması, ajitasyon; aşırı uykusuzluk, huzursuzluk, titreme, silkinme durumu” (GTS, 2011:539). Metinde *çırpın-* anlamında verilmiştir: (280-2).

depme: Tr. İ. (tepme/tekme), “Ayakla vuruş; hayvanın art ayağıyla vurması, çiftte” (GTS, 2011:2326): (190-4).

urğun: Tr. İ. (vurgun), “Kolayca ve haksız ele geçen kazanç; sıcak, soğuk, dolu vb. etkilerle ürünlerde görülen zarar; çok derinlerdeki suyun basıncı dolayısıyla iki akıntı arasında sıkışıp kalma, düzenli hava alıp verememe, birden su yüzüne çıkma vb. durumlarda dalgıcın uğradığı inme veya ölüm; silahla yaralanmış olan; birine veya bir şeye vurulmuş, bağlanmış, sevmiş olan, sevdalı, âşık, meftun” (GTS, 2011:2491). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:285): (208-10).

şapla / şapala: Tr. İ. (şaplak), “Tokat, şaplak” (ERGİN, 1997.b:278). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:341): (257-10), (257-10).

tohunç: Tr. İ. (tohunç, tokunç), “Dokunç, kakınç” (ERGİN, 1997.b:278). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:433): (80-11), (176-5).

tomar: Tr. İ. (tomar), “Sopa, değenek, çubuk” (ERGİN, 1997.b:291; Ar. İ. (tümâr), “Dürülerek boru biçimi verilmiş deriler veya kâğıtlar; topun içini silmekte kullanılan, ucu fırçalı çubuk”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:127): (48-2).

yumruk: Tr. İ. (yumruk), “Parmakların kapanmasıyla elin aldığı biçim; elin bu biçimiyle yapılan vuruş; baskı” (GTS, 2011:2615): (18-3), (17-8), (17-10), (17-11), (43-13), (57-5), (183-3), (183-5), (186-2), (186-3), (260-9).

2.3.88.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yabancı, Yad, Tanımadık İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz yabancı, tanımadık anlamını karşılayan bir sözcük mevcuttur:

yad: Tr. İ. (yad), “*Yabancı, bilinmedik, tanımadık*” (GTS, 2011:2498). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:138); (ÖZÇELİK, 2016:213); (KAÇALIN, 2015:17): (121-5), (145-10), (167-3), (203-9), (237-12).

2.3.89.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yalnızlık, Sadelik İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yalnızlık, sadelik anlamlarını karşılayan sözcükler şunlardır:

halvet: Ar. İ. (halvet), “Halvet, ıssız yerde yalnız kalma; ıssız ve kapalı yer; hamamlarda çok sıcak küçük yer” (GTS, 2011:1036): (273-4).

hemin: Far. İ. (hemîn) “Sadece, yalnız, tek başına” (ERGİN, 1997.b:139): (292-11).

issüz: Tr. İ. (ıs+sız??), “Kimse bulunmayan veya az kimse bulunan, تنها, yaban; yalnız, kimsesi olmayan; تنها bir durumda” (GTS, 2011:1228): (213-5), (226-2).

tek: Tr. İ. (tek), “Tek,eş, emsal” (ERGİN, 1997.b:288). Metinde “tekine tuşına varsun didiler”; tek: “tek,emsal, eş”. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEKİN, 1986:151): (102-13).

yaluñuz: Tr. İ. (yalnız), “Yanında başkaları bulunmayan; yanında başkaları olmayarak; yalnızca; ama; toplumsal ilişkilerden yoksun veya yoksun bırakılan kişi” (GTS, 2011:2514). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:213): (25-13), (49-11), (92-13), (93-5), (138-6), (138-12), (138-12), (139-5), (140-1), (142-11), (149-1), (226-9), (232-2), (232-2), (234-12), (249-4); ><yalanuz: (26-9), (26-9); >yalunuzça: (25-9), (138-5), (150-6).

yapa: Tr. İ. (yapa), “Yapa-yalnız” (ERGİN, 1997.b:320): (149-1).

2.3.90.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yapı İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde yapı anlamı taşıyan, ev ve ev araçları dışında bir başlığa ekleyebileceğimiz, bir sözcük mevcuttur:

köprü: Tr. İ. (köprü), “*Herhangi bir engelle ayrılmış iki yakayı birbirine bağlayan veya trafik akımının, başka bir trafik akımını kesmeden üstten geçmesini sağlayan ahşap, kâgir, beton veya demir yapı; iki şey arasında bağ veya ilişkiyi sağlayan şey; geminin önünü iyice göreceğ bir yükseklikte, sancaktan iskeleye kadar kurulan kumanda yeri; güreşte omuzları yere değdirmemek için ayakları ve alını yere dayayıp beli yukarı kaldırarak alınan durum, güreşçi köprüsü; vücudun, sırt yere dönük olarak el, baş veya diz yere dayanarak yay biçimi aldığı durumu; olmayan dişlerin yerini tutmak veya takma dişleri ağızdaki dişlere sağlam tutturmak amacıyla yapılan diş protezi*” (GTS, 2011:1500): (56-9).

2.3.91.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yardım İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde iyilik imgesinin bir görüntü seviyesi olarak kabul edebileceğimiz yardım ve iyilik kavramlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. Bu konuyla ilgili ayrıca bkz. (ŞAHİN, 2011:43-54)

eyülik: Tr. İ. (iyilik), “*İyi olma durumu, salah; karşılık beklenilmeden yapılan yardım, kayra, lütuf, kerem, ihsan, inayet; sağlığı yerinde olma durumu, esenlik; yarar veya elverişlilik, nimet*” (GTS, 2011:1237): (47-12).

himmet: Ar. İ. (himmet), “*Yardım, kayırma; çalışma, emek, gayret; lütuf, iyilik, iyi davranma*” (GTS, 2011:1101): (87-3), (186-11), (237-7), (251-3), (266-10).

meded: Ar. İ. (meded), “*Yardım, imdat; ‘yardım edin, imdat’ anlamında kullanılan bir seslenme sözü*” (GTS, 2011:1643): (8-4), (36-2), (72-5), (72-12), (86-1), (89-4), (89-10), (148-9), (161-11), (185-12), (206-4), (211-9), (222-7), (223-10), (252-9).

2.3.92.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yaşam, Ömür, Hayat İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde kahramanların toplumsal hayatlarıyla alakalı olarak metinlerden tespit ettiğimiz yaşam, ömür anlamlarını karşılayan sözcükler aşağıdaki gibidir. Ayrıca bu kavram alanıyla ilgili olarak bkz. (OY, 1960.a:240-242); (YILDIRIM, 1972:37-47).

diri: Tr. İ. (diri), “*Yaşamakta olan, yaşayan, canlı, ölü karşısı; güçlü, zinde; solmamış, pörsümemiş; gereği kadar pişmemiş*” (GTS, 2011:676): (43-8), (93-13), (94-3 (94-4), (94-7), (95-13), (102-10)), (195-1), (261-1), (276-4), (276-9), (282-13), (283-6), (283-6).

dirim: Tr. İ. (dirim), “*Hayat, yaşam; yaşama gücü*” (GTS, 2011:676). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:91); 302-6.

dirlik: Tr. İ. (dirlik), “*Yaşayış, hayat, sağlık, varlık, geçim; huzur, erinç; Osmanlı Devleti'nde bir hizmete karşılık olmak üzere bir kimseye devletçe verilen aylık veya bir yere bağlı gelir*” (GTS, 2011:677): (275-9).

ömr: Ar. İ. (‘umr), “*Yaşam; çok hoş a giden şey*” (GTS, 2011:1849): (94-2), (170-6), (254-12).

yaş: Tr. İ. (yaş), “*Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman, sin (II); hayatın çeşitli evrelerinden her biri, çağ; bir kurum, bir kuruluş, düzen vb.nin kurulduğundan bu yana geçen zaman; bir gök cisminin oluşmaya başladığı günden bugüne kadar geçirdiği zaman süresi*” (GTS, 2011:2545): (5-12), (5-13), (16-7), (19-8), (71-3), (71-3), (71-3), (71-4), (71-4), (76-12), (126-3), (170-8), (205-1), (205-2), (215-9), (261-12), (272-10), (276-1), (304-11); >yaşar: (57-10).

2.3.93.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yer Adları İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nden hareketle Oğuzların bu eserinin hangi coğrafyada ortaya çıktığına dair önemli bilgiler elde edebiliriz. Bulduk'un nakline göre, “*Destanın ilk mekanı umumi anlamda Orta Asya'dır. Buna göre, Destanlar, X-XI. yüzyıllar arasında Sir-Derya'dan Mangışlak'a kadar uzanan bölgelere ait tarihi izler taşımaktadır. Destanın ikinci coğrafyası ise Doğu Anadolu'nun kuzeyi, Azerbaycan, daha geniş bir tabirle Kafkaslar sahasıdır. Menşe olarak Orta Asya ile ilgili olan fakat farklı Türk coğrafyasında aynı isimle hatıraları yad edilen yer isimleri bize bu konularda ipuçları verebilmektedir. F.Silmer' e göre Destanlarda geçen Oğuz Eli "Tarihi Oğuz Eli" olup, burası XI. yüzyılda Karaçuk dağlarında yaşayan Oğuzların yurdudur.*” (BULDUK, 1996:249)

Üstünoğlu'ya göre, “*Olayların geçtiği yerler metinlerde aynıdır. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Pasinler, Dervend, Sürmeli, Hamid, Mardin vb. Muharrem Ergin, Oğuz ülkesinin sınırlarının açık bir biçimde belli olmadığını, her beyin bir yurdu, bir ordusu olduğunu, ama bunların da sınırlarının ve yerlerinin hiçbir şekilde belirtilmediğini bildirir. Ergin'e göre bu karışıklığın nedeni; olayların belirtilen yerlerde geçmeyişi, asıl Oğuz ülkesinin Orta Asya'da oluşu, dolayısıyla hikâyelerin buralarda oluşmayışı ve yer adlarının hikâyelerin tespiti sırasında uyduruluşudur. (Ergin 1989: 26, 51-54) Orhan Şaik Gökyay, Oğuz destanının çok eski bazı parçalarının daha Oğuzların Orta Asya'daki yurtlarında teşekkül edip söylendiğinin bazı rivayetlerden çıkarılabileceğini belirtir. (Gökyay 1939: Giriş XLIX) Pertev Nali Boratav da olayların tek bir mekâna ve zamana bağlanmasının yanlışlığına dikkat çekerek iki ayrı tarihî an ile iki ayrı coğrafyanın varlığını ileri sürer. (Boratav 1933: 31-62)” (ÜSTÜNOĞLU, 2008:142)*

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz yer adlarının bazıları bugün Azerbaycan'da yaşamaktadır. Yine Bulduk'un tespitine göre, “*Destanlarda geçen isimlerin bir kısmı şüphesiz Azerbaycan coğrafyasına aittir. Bayat, Karadağ, Demirkapı Derbendi, Gökçedağ, Alınca Kalesi, Berde, Gence, Dereşam vs. gibi isimlerden hareket eden bir kısım Azeri tarihçiler, Oğuzların hakiki vatanının burası olduğunu iddia ederler. Oğuzların buraya henüz Oğuz Han'ın fetihleriyle beraber geldiklerine dair rivayetleri de delil olarak kullanırlar.*” (BULDUK, 1996:251). Yer adları

kahramanların doğa, insan ve mekan üçgeni içerisinde yerini belli eder. Bu konuyla ilgili olarak bkz. (ERDOĞAN, 2014)

Dede Korkut coğrafyası ile ilgili olarak Fahrettin Kırzioğlu'nun hazırlamış olduğu Dede-Korkut Oğuznâmeleri, bu alanda başvurulacak temel kaynaklardan birisidir. Kırzioğlu, bu çalışmada bazı yer anlamı taşıyan cins sözcükleri de özel ad olarak kabul etmektedir. Bu yer adları için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:58-120). Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen yer adlarını şöyle sıralamak mümkündür:

Abkaza: Tr. İ. (Abhaz): “Kuzeybatı Kafkasya'da yaşayan bir halk, Abaza; bu halka mensup olan kimse, Abaza” (GTS, 2011:4). Toksoy'un nakline göre Abkaza/Apkaz, “Dede Korkut Destanlarında Aphazlar, Trabzon Rumları ile birlikte Müslüman Türklerin düşmanları olarak anlatılmaktadır. Batı Kafkasya'da, Karadeniz kıyılarında oturan bu kabilenin adıdır. Hazarların yardımıyla 800 yıllarında müstakil bir krallık kurabilen Aphazlar, X. asır sonlarında Ortodoks Bagratlıların idaresine girdiler⁴⁴. Osmanlılar, Karadeniz'in doğu kıyılarına yerleştikten sonra Abazalar Türk hâkimiyeti altına girdiler ve İslam nüfuzu giderek Hristiyanlığın yerini aldı.” olarak açıklanmaktadır. (TOKSOY, 2008:126): (125-6).

Ağca Kala: Tr. İ.+Ar. İ. (ağca+kal'a), ağca: “Bembeyaz, çok beyaz, beyazımsı, beyaza yakın, ağabbak; ağamsı; siyahlı beyazlı, alaca; pamuk ipliğinden dokunmuş çul” (DS, 2009:86); ağca, >(ağcam): “Beyaz, beyazca; atın alnından burnuna doğru inen beyazlık, akıtma” (TRS, 2009:29). kale: “Düşmanın gelmesi beklenen yollar üzerinde, askerî önem taşıyan şehirlerde, geçit ve dar boğazlarda güvenliği sağlamak için yapılan kalın duvarlı, burçlu, mazgallı yapı, kermen; satranç tahtasının dört köşesine dikilen, tahtanın bir tarafından diğer tarafına kadar düz olarak boş hanelerde gidebilen kale biçiminde taş; genellikle bir düşüncenin savunulduğu, sürdürüldüğü yer; takımla oynanan bazı top oyunlarında topun sokulmasına çalışılan yer” (GTS, 2011:1276). Toksoy'a göre, “Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan, tahta çıkıp devlet işlerini düzene koyduktan sonra 1064'de Anadolu akınına başladı. Bu akın sırasında Sepid-şehr'i ele geçirdi. Fahrettin Kırzioğlu bu şehrin adının Ak-Şehir olduğunu, buranın da XVI. ve XVII. yüzyıllarda Ağca-kale olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Osmanlıların 1590 tarihli “Revan Vilayeti Tahrir Defteri”nde Revan Beylerbeyliğine tabi 27 nahiyeden 11. olarak Nahiye-i Ağca-Kala bölgesi ve köylerini yazılıdır. Bunlar Elegez dağından Kars-

Gökçe dağına kadar Arpaçay'ın sağında ve solundaki köylerin, Digor'da bütünü ile buraya tabi idi" (TOKSOY, 2008:126). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:58-61). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:233): (154-8); (280-13).

Ağlağan: Tr. İ. (ağlağan), "ağlağan> ağlak (I): *Fazla yağış yüzünden olgunlaşamıyan tahıl ye bunların unundan yapılan, pişkin olmıyan ekmek; vara yoğa ağlıyan, sulu gözlü; oyun bozan, mızıkçı*" (DS, 2009:100); "Çok ağlıyan, sık sık ağlıyan" (TRS, 2009:47). Gömeç'e göre, Aglagan Borçalı Çayı'nın kuzeyinde bir dağdır. (GÖMEÇ, 2009:5). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:61-62): (127-6).

Ak Hışar: Tr. İ.+Ar. İ. (ak+hişār): ak: "Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı; bu renkte olan; beyaz leke; temiz; dürüst; sıkıntısız, rahat" (GTS, 2011:58); hisar: "Bir şehrin veya önemli bir yerin korunması için taştan yapılmış, yüksek duvarlı ve kuleli, çevresinde hendekler bulunan küçük kale, kermen, germen" (GTS, 2011:1104). Gömeç'e göre, Ak Hisar'ın Tortum civarında olduğu sanılmaktadır. (GÖMEÇ, 2009:6). Toksoy'a göre, "Ak-hisar/Akça Kale: Atabekler Yurdunda Akça Kale adını taşıyan birkaç hisar vardır. Osmanlı fetihleri sırasında alınan Tortum bölgesinde bulunan ve Atabeklerin merkezlerinden biri olan Akça Kale olabilir" (TOKSOY, 2008:126;127). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:62-63): (281-1).

Ak Şıka / Ak Şaka: Tr. İ. Ar. İ. (ak+ sakḳā), ak: "Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı; bu renkte olan; beyaz leke; temiz; dürüst; sıkıntısız, rahat" (GTS, 2011:58); saka: "Evlere, çeşmeden su taşımayı iş edinmiş olan kimse; kırsal bölgelerde sulama işlerini düzenleyen ve denetleyen kimse; saka kuşu; > şa'ka: "Baygınlık, kendinden geçme durumlarına yol açan bir hastalık"; (GTS, 2011:2011). Kalafat'ın tespitine göre, "Ağsag Gal'ası; Dede Korkut'ta geçen Afsak Gel'esi çevresidir. Ak / Ağ sözü batı sak / sağ ise göçeri Türk aşiretlerindendir." (KALAFAT, 2008:59). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:64-65): (128-1).

Ak Şaz: Tr. İ.+Tr. İ. (ak+saz): ak: "Kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı; bu renkte olan; beyaz leke; temiz; dürüst; sıkıntısız, rahat" (GTS, 2011:58); saz: "Genellikle su kıyılarında, bataklık yerlerde yetişen ince, açık sarı renkli kamış, hasır

otu, kiliz, kofa; bu kamıştan yapılmış”; Far. sâz: “*Her tür müzik aracı, çalgı; Türk halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalgıların genel adı; Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı, bağlama; birden çok çalgının bulunduğu takım; çalgılı eğlence yeri*”.(GTS, 2011:2050). Gömeç’e göre, “*Söz konusu hikâyedeki başka bir yer de Ak Saz olup, Arpa Çay ile Aras’ın birleştiği yere yakın kabul olunmaktadır.*” (GÖMEÇ, 2009:6). Metinde tam olarak yer adı olarak anlaşılamayan bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:64).

Ala Tağ: Tr. İ.+Tr. İ. (ala+dağ), ala: “*Karışık renkli, çok renkli, alaca; alabalık; açık kestane renginde olan, ela (göz); kekliğin boynundaki siyah halka*” (GTS, 2011:79); dağ: “*Yer kabuğunun çıkıntılı, yüksek, eğimli yamaçlarıyla çevresine hâkim ve oldukça geniş bir alana yayılan bölümü*” (GTS, 2011:576); Far. dâğ: “*Kızgın bir demirle vurulan damga, nişan; iyileştirmek için vücudun hastalıklı bölümüne kızgın bir araçla yapılan yanık; büyük üzüntü, acı*” (GTS, 2011:576). Bulduk’un nakline göre, “*Dede Korkud Oğuzlarının her vesileyle ava çıktığı Ala Dağ’ın mevkii de tıpkı Kazılık veya Karaçuk dağı gibi farklı yerlerde aranmaktadır. Burası aynı zamanda Kazan Han’ın otağını kurduğu, divanının bulunduğu merkez durumundadır. Orta Asya’da Çungarya ve Balkaş Gölü havzasını ayıran bölgede ve Batı Türkistan’ın kuzey doğusunda Isık Göl ile Almaatı arasında uzanan Ala Dağlar’ın varlığını biliyoruz. Ancak F.Kırzioğlu, Ala Dağ’ın halk arasında "Argu" diye bilinen "Ağrı Dağı" olduğunu ve buranın İç Oğuz ile Dış Oğuz beylerinin av ve eğlence merkezi durumunda olduğunu söylemektedir*” (BULDUK, 1996:250). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:72-73). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:281-282): (20-7)(21-6)(26-1) (38-13)(77-2) (182-7) (187-8)(201-3) (240-2)(240-10) (241-6) (242-9) (245-12) (246-8) (258-9) (268-4) (294-11) (299-4).

Alınca: Tr. İ. (Alınca), “*Alınca/Alınca Kalesi*” (ERGİN, 1997.b:13). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:66-67). (256-3), (256-13), (257-13).

Amıt: Tr. İ. (Amıt), Gömeç’e göre, “*Amıt Suyu (herhalde Dicle Nehri) hususunda geçmişte değişik birtakım görüşler ileri sürülmüşse de, Kitab-ı Diyarbekriyye’de, Uzun Hasan’ın Kara Koyunlu Cihan-şah ile yaptığı savaştan sonra (1467); “Allah’a hamd ve nimetlerine şükretmek için Hamid adıyla meşhur olan Amid beldesinde, elini-kolunu her*

şeyden çektiğine” dair bir cümleyle karşılaşmamız, Hamid’in Diyarbakır olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Rumlu Hasan’ın tarihinde de bu bölgenin Hamid diye anılması söz konusudur.” (GÖMEÇ, 2009:3). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:68-69): (36-12), (111-5), (206-3).

‘Arafat: Ar. İ. (‘arafât), “*Hacıların Kurban Bayramı’nın Arefe günü toplandıkları Mekke’nin doğusundaki tepe*”: (GTS, 2011:142): (132-2).

Arhu Bil: Tr. İ.+Tr. İ. (Arhu+bel) (187-7); >Arku: (182-7), (201-3), (240-2), (240-10), (246-8), (268-3), (299-4). Bil: > Arku Bil . Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:637): (299-4)

Arı: Tr. İ. (arı), “*Arı Göl/Aru Göl*”. Arı Göl şeklinde Muharrem erginde özel ad olarak yoktur. Bizce burası özel bir ad olabilir. (189-9),

Ayasofya: Yun. İ. (Rum.?), (Ayasofya), “*Ayasofya, kilise*” (ERGİN, 1997.b:27). bkz. *Din İle İlgili Sözcükler Ayasofya* mad. Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:74-75): (284-10), (285-11).

Aygır Gözler Suyu: Tr. İ. (Aygır Gözler Suyu), “*Yer adı, Aygır Gözler Suyu*” (ERGİN, 1997.b:27). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:75-76): (63-8), (206-10)

Bayburd / Bayburç: Tr. İ. (Bayburt). Toksoy’un nakline göre, “*Anadolu’nun kuzeydoğusunda Çoruh suyu üzerinde bulunan Bayburt, Türk Kültür tarihi açısından oldukça önemlidir. Dede Korkut Destanlarındaki Bay Beyrek hikâyesinde adı geçen bu kalede Bay Beyrek on altı yıl hapis kalmış ve kendisine yardım eden kale beyinin kızı tarafından kurtarılmıştır. Bayburt kalesi yüksek bir kayalık üzerinde kurulmuştur. Özellikle Selçuklu akınları sırasında Bizans’ın tutunma noktası olmuştur. Daha sonra Saltuklu Beyliği’nin hâkimiyeti altına girmiştir*” (TOKSOY, 2008:127) Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:77-78): (38-10), (62-3), (91-3), (96-1), (97-13), (121-1), (151-13), (287-9).

Berde: Tr. İ. (Berde), Gömeç’e göre, “*Berde, Beg İl-Oğlu Emren’in Hikâyesinde anılmakla birlikte, geçmişte çok büyük bir merkez olduğu söylenmektedir. Şimdilerde*

Azerbaycan'ın kuzeyinde Kür ile Tertis Suyu'nun karıştığı yerde, harabe bir bölgedir. Berde özellikle son Türk-Ermeni savaşı sebebiyle, buraya kaçan Türkler vasıtasıyla gündeme gelmiş, binlerce Türk uygun olmayan şartlarda, vagonlarda yaşamak zorunda kalmışlardır.” (GÖMEÇ, 2009:5-6) Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:79-80): (237-10).

burc: Ar. İ. (burc), “Kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı; Zodyak üzerinde yer alan on iki takımyıldız verilen ortak ad; demir aksamın birbirine değmesini engellemek, boşlukları doldurmak amacıyla sarı, karbon, plastik vb.nden yapılan bir motor parçası; ökse otu” (GTS, 2011:414): (166-4), (176-3), (174-5), (174-8), (206-12), (281-2), (285-1).

Cızığlar: Gömeç'e göre, “Cızıklar, Aglagan'ın güneyinde, Akbaba Nahiyesinin doğusundadır.” (GÖMEÇ, 2009:5). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:80): (127-6).

Demür Kapı: Tr. İ. (demir+kapı), “Atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimsiye esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe); bu elementten yapılmış; bu elementten yapılmış parça; ayakkabı topuğuna veya ayakkabı burnuna aşınmayı önlemek için çakılan, özel olarak yapılmış madenden parça; güçlü, kuvvetli, sert; çıpa” (GTS, 2011:619); kapı: “Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı; bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat; tavla oyununda iki pul üst üste getirilerek karşı oyuncunun o haneyi kullanmasına engel olunan yer; devlet dairesi; Osmanlı Devleti'nde resmî görev yeri; sadece bir konuda yoğunlaşmış bilgilerin yer aldığı genel ağ sayfası, portal; gelir, geçim, kısmet sağlayan yer, kaynak veya imkân; gidere yol açan gereksinim; ev gezmesi için gidilen yer” (GTS, 2011:1307). Gömeç'e göre, “Türk kültüründe birçok Temir Kapı'nın (Demir Kapı) olduğu bilinmekle beraber, bunlardan birisi de Kam Börü Beg-Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesindedir. Umumiyetle Temir Kapı muntıkaları geçilmesi ve ulaşılması güç noktalardır. Bu yüzden buraları elde etmek Türkler için birer milli ülkü halindeydi. Zapt olunan her Temir Kapı'dan sonra, başka bir Temir Kapı'nın ortaya çıktığı da hakikattir. Çeşitli çağlarda Temir Kapı adının da değiştiğine şahidiz. Bazen görüyoruz

ki o “Kızıl Elma” oluyor. Dolayısıyla Temir Kapı veya Kızıl Elma’nın hem maddi hem de manevi bir işlevi vardır. Maddi tarafı Türk Devletinin en son ucundaki nokta ve sahip olunması gereken yer iken, manevi tarafı Türk adaletini ve Tanrı’nın adını yayma ülküsüdür¹⁵. Hikâyelerdeki Demir Kapı veya Demir Kapı Derbenti Kafkasya’nın güney taraflarında olup; tarihte Türk Kapısı adıyla da anılmıştır.” (GÖMEÇ, 2009:4-5). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:81-82). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:332-334; 585-586): (61-1), (61-2), (151-3), (151-4), (206-7), (245-6).

Dereşam: Tr. İ. (Dereşam), “Dereşam, Dereşam suyu” (ERGİN, 1997.b:83). Gömeç’e göre, “Dere-şam da, Uşun Koca-Oğlu Segrek Hikâyesinde tesadüf ettiğimiz bir yer ismidir. Burası Azerbaycan’ın Karabağ vilayetindedir. Ak Çay’ın Aras’a kavuştuğu yer olduğu söylenmektedir.” (GÖMEÇ, 2009:6). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:83): (264-4), (271-9).

Dülbendi: Tr. İ. (Dülbendi), Metinde “...dülbendi boğazı...” şeklinde geçen sözcük yer adı olabilir: (242-4), (242-6).

Düzmürd: Ar. İ. (?), (Düzmürd), “Düzmürt Kalesi” (ERGİN, 1997.b:101). Gömeç’e göre, “Düzmürd’ün ismine ise Kazılık Koca-Oğlu Yigenek Hikâyesinde tesadüf olunmakla beraber, yeri açıkça belli değildir. Ama F. Kırzioğlu bu adın “Dız-Mard” şeklinde okunması gerektiğini ve Karadeniz kıyısında olduğunu işaret ediyor. Basat’ın Tepe Gözü Öldürmesi Hikâyesinde kimsenin uğramadığı ıssız bir yer olarak geçen Salahana Kayası’nın mevkiini bulamadık, ama burasının oldukça müstahkem, zapt edilmesi zor bir mahâl olduğu anlaşılmaktadır.” (GÖMEÇ, 2009:5). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:83): (203-10), (208-8), (209-10).

Evnük: Tr. İ. (Evnük), “Evnük, Evnük Kalesi” (ERGİN, 1997.b:108). Toksoy’un nakline göre, “Aras Nehri’nin sağ tarafında Palandökenlerin doğu uzantısını teşkil eden dağlar, Van bölgesi ile Malazgirt’e ayrılan yollar için geçit vermektedir. Bu havalinin en önemli kalesi Avnik’tir. Çok sarp ve derin bir vadide yer almaktadır. Selçuklu akıncılarının muhasarada zorluk çektikleri yerler arasındadır. Dede Korkut Destanlarında kâfirler ile mücadele yapılan Avnik, daha sonraları da aynı durumunu

muhafaza etmiştir.” (TOKSOY, 2008:126-127). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:73-74): (71-12), (72-9).

Gence: Tr. İ. (Gence), “*Gence, Azerbaycan’da Gence şehri*” (ERGİN, 1997.b:115). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:83-84): (237-10).

Gökçe Deñiz: Tr. İ. + Tr. İ. (Gökçe Deniz), “*Gökçe Deniz*” (ERGİN, 1997.b:122). Gömeç’e göre, “*Gökçe Gölü ise bugün Ermenistan sınırları içerisinde*.” (GÖMEÇ, 2009:5): (256-2).

Gökçe Tağ: Tr. İ. + Tr. İ. (Gökçe Dağ), “*Gökçe Dağ*” (ERGİN, 1997.b:122): (127-6).

Gözler: Tr. İ. (Gözler), “*Aygır Gözler Suyı*” (ERGİN, 1997.b:27) Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:398-399): (63-8), (206-10).

Gürcistan: Gür. İ.+Far. E. (Gürcü+istan), Toksoy’a göre bu yer adı, “*İberia olarak da adlandırılmaktadır. Merkezi Tiflis’tir. Türk akınlarının sık sık yapıldığı bir coğrafyadır. Akkoyunlular zamanında Gürcistan’ın her yıl haraç gönderdiği Dede Korkut Destanlarında da geçmektedir. Destanlarda buranın adı ‘Dokuz Tümen Gürcistan’ olarak geçmektedir.*” (TOKSOY, 2008:126): 38-4). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:85-86): (75-10), (236-9), (237-11), (241-1).

Hemid: Tr. İ. (?), (Hemid) “*Hemid, Diyarbakır*” (ERGİN, 1997.b:138). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:88): (61-5).

İstanbul / İstanbol: Rum. İ. (İstanbul), “*İstanbul*” (ERGİN, 1997.b:154):(70-12).

Ƙan AbƘaza: Tr. İ. (Kan Abkaza), “*Yer adı*” (ERGİN, 1997.b:165). Ayrıca bkz. (TOKSOY, 2008:126). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:90-91): (125-6).

Ƙaraçuk: Tr. İ. (Karaçuk), “*Karaçuk Dağı, dağ adı*” (ERGİN, 1997.b:165). Bulduk’a göre, “*Azeri yazar Şamil Cemşidov, Destan kahramanlarından Karaçuk Çoban’a ait Azerbaycan’da birçok rivayet bulunduğunu, bu şahsın adını yaşadığı dağdan, yani Karaçuk’tan aldığını belirterek, Karaçuk Dağı’nın Karabağ dağ silsilesinin Mil Ovası*

hududunda bulunduğunu ortaya koyar. Z.Gökalp ise, Oğuzların bir zamanlar yaşadıkları Farab şehrinin adının Karaçuk olduğunu, batıya göç eden Oğuzların Musul'a yerleşerek orada ittihaz ettikleri dağa da bu ismi verdiklerini ileri sürer.” (BULDUK, 1996:249). Gömeç ise bu yer adı için, *“Türk coğrafyasının pek çok yerinde Karaçuk adına da tesadüf edilmektedir. Destanın başka bölümlerinde de bu adı görmek mümkündür. Ama esas Karaçuk bugün Sır Derya'nın hemen doğusunda Güney Kazakistan'da olup, tarihi Oguz yurdunun merkezidir. Bununla beraber hikâyede geçen Karaçuk herhalde Azerbaycan'daki Kara Dağ veya Diyarbekir'in güneyindeki Karaçuk Dağı'dır. Buna delil de; “Amıt Suyu'nun arslanı, Karaçuk'un kaplanı” biçiminde Amıt ile beraber zikrolunmasıdır. Türk ad verme geleneğine uygun bir biçimde Türkistan'daki Kara Tagların bir bölümünü teşkil eden bu yer ismi görüldüğü üzere, batıya, Türkiye'ye de gelmiştir. Bununla beraber Karaçuk'la biz ilk defa Oguz Kagan Destanı'nda, Oguz'un iki baş hatununun dışındaki kadınlarından olan oğullarının isimleri vesilesiyle tanışmaktayız. Tabi ki Dede Korkut'ta bir kişi adı şeklinde, Karaçuk Çoban'ın şahsı ile de anılmaktadır.”* demektedir. (GÖMEÇ, 2009:3-4). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:93-94): (36-13), (111-5), (206-4).

Kara Deñiz: : Tr. İ. + Tr. İ. (Kara Deniz), “Kara Deniz” (ERGİN, 1997.b:169). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:94-95). Ayrıca bkz. *kara ve deniz* mad.: (129-5), (203-11), (207-12).

Karun: Tr. İ. (Karun), “Karun” (ERGİN, 1997.b:173). Toksoy'un nakline göre, *“Burası şimdiki Erzurum bölgesidir. Arsaklılar çağında Karin/Garin deniliyordu. Bizans İmparatoru II. Teodosios'un emriyle burada bir kale yapıldı ve ismine de Teodiopolis denildi. İlk İslam eserlerinde ise Kali-Kala olarak anıldı. Daha sonra da Erzurum olarak söylenmeye başladı”* (TOKSOY, 2008:127). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (TEZCAN, 2001:363). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:99-101): (281-1).

Kazılık: Tr. İ. (Kazılık), “Kazılık Dağı” (ERGİN, 1997.b:165). Bulduk'a göre, *“Değişik bölgelerde aynı adı taşıyan diğer bir yer de Kazılık Dağı'dır. Dirse Han oğlu Boğaç hikâyesinde geçen bir bedduada (kargış) sık sık tekrarlanan bu yer, hikâyenin tarih olarak eskiliğini göz önüne alacak olursak, Orta Asya'daki Oğuz Eli ile alakadar*

bulunduğu fikrini kuvvetlendirmektedir. Nitekim Taşkent ve Sayram arasında küçük bir dağ isminin "Kazılık Dağı" adını aldığı bilinmektedir. Kazılık, aynı zamanda Yigenek Beğ'in babasına da isimi olmuştur. Ve hemen her boyda "yelesi kara kazılık at"tan bahsedilmektedir. F.Kırzioğlu'na göre bu dağın Aras civarında bulunması kuvvetle muhtemeldir ve en iyi cins atların bu bölgede yetiştirilmiş olması da buna işaret etmektedir. V.Barthold ise bu dağın, destanlarda da belirtildiği gibi cins atların bulunduğu Kafkas dağlarına verilen bir isim olduğunu öne sürer.” (BULDUK, 1996:250). Gömeç bu yer adı için “Bugünkü Türkistan’da, Güney Kazakistan bölgesinde bir küçük dağdır. Tanrı Dağlarının batıya doğru uzanan kollarındandır. Manas Destanı’nda da geçmesi bunu doğrular niteliktedir. Fakat Kazılık Dağı’nın çevresindeki yerlere baktığımızda burasının Doğu Anadolu veya Kafkasya’da olması ihtimali söz konusudur. İlginç olan bir noktada hikâyelerde Kafkasya’nın adının geçmemesidir. Buna bağlı olarak Kafkasya sıradağlarının Dede Korkut’ta Kazılık biçiminde kaydedildiğine dair iddialar vardır ki, bizce de mantıklı görünmektedir.” demektedir. (GÖMEÇ, 2009:3): (27-5), (28-8), (28-9), (28-10), (29-5), (29-6), (29-7), (29-8).

Kerbela: Ar. İ. (Kerbelā), “Yer adı, Kerbelā” (ERGİN, 1997.b:200): (7-3).

Medine: Ar. İ. (Medīne): “Yer adı, Medine” (ERGİN, 1997.b:211): (56-8).

Mekke: Ar. İ. (Mekke): “Yer adı, Mekke” (ERGİN, 1997.b:212): (7-8), (7-8), (56-8).

Mardin: Tr. İ. (Mardin): “Yer adı, Mardin, Mardin Kalesi” (ERGİN, 1997.b:214). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:103-104): (61-6).

Pasın: Tr. İ. (Pasın), “Yer adı, Pasın” (ERGİN, 1997.b:249). Toksoy’un nakline göre, “Aras Nehri boyunca uzanan düzlüklerden ibarettir. İsmi eski Phasian’lardan almaktadır. Erzurum’dan Deveboynu geçidi ile ayrılmaktadır.” (TOKSOY, 2008:127). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:104-105): (72-8).

Şalahana: Tr. İ. (Salahana), “Salahana, serseri, başıboş” (ERGİN, 1997.b:257). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:730). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:105-106): (226-8), (234-1), (235-8).

Şancıda: Tr. İ. (Sancıda), “*Yer adı, Sancıda*” (ERGİN, 1997.b:258). Gömeç’e göre, “*Bununla birlikte yine Sancıda adına rastlamaktayız ki, yeri belli olmamakla beraber, metinden de anlaşılacağı üzere bir deniz ile irtibatı bulunan mahâldir. Kırzioğlu, Dağıstan’da Sandal Melik’in yurdu demektedir.*” (GÖMEÇ, 2009:6). Okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:105). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:106): (280-4).

Şaz: Tr. İ. (Saz), “*Saz, sazlık*” (ERGİN, 1997.b:261). Metinde >*Tana Sazı*: (120-7) olarak geçer. Ancak *Talı Saz* (137-9) *Ak Saz* (281-10) *Kalın Saz* (225-11) *Ağça Sazlar* (185-1) kullanımları da vardır. Bunlar da yer adı olarak düşünülebilir. Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:106).

Sürmeli / Sürmelü : Tr. İ. (Sürmeli) “*Ağça Kala Sürmeli*” (ERGİN, 1997.b:276). Toksoy’a göre, “*Anı’nın güneyinde kale ve çukurun adıdır. Anadolu beyliklerini kuran aşiretler, Kayılar gibi bu düzlükten geçmişlerdir. Bazen Sürmeli çukuru olarak söylendiği gibi Kara, Akkoyunlular ve Safevi kaynaklarında hatta Osmanlılar Çukur Sa’d/Çuhur-ı Sahat diye anmışlardır*” (TOKSOY, 2008:126). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:107-109): (154-8), (280-13)

Şam: Ar. İ. (Şam), “*Yer adı, Şam*” (ERGİN, 1997.b:276). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:109-110): (156-7).

şehir: Far. İ. (şehir), “*Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site*” (GTS, 2011:2211): (184-3), (105-7), (280-1).

Şirögüven: Tr. İ. (Şirögüven), “*Yer adı, Şirögüven*” (ERGİN, 1997.b:279). Kalafat bu ad için, “*Şırak, Dede Korkut coğrafyası ile ilgili yer adlarından birisidir. Kırzioğlu’ndan alınan bilgiye göre Şıraklar, Hazar kavimlerindendir ve M. Ö. III- XI. yüzyıllarda Kuzey Kafkasya’da Don ve Terek vadilerinde yaşayan Şamanizm’i benimsemiş bir Türk topluluğudur.*” demektedir. (KALAFAT, 2008:64). Gömeç’e göre ise, “*Uşun Koca-Oğlu Segrek Hikâyesine gelecek olursak, burada da Şüregün mevkiisi mevcuttur. Şüregün, adı Muharrem Ergin’de Şiregüven şeklindedir. Kars’ın doğusunda olduğu söylenmektedir ve Arpaçay’a yakındır. F.Kırzioğlu bölgenin Türklerce “Şüreg-*

el” veya “Şöreg-el” biçiminde adlandırıldığını belirtmektedir, ki bu doğrudur. 1918’lerde buralarda Ermenilerin bir katliamı söz konusudur ve ismi Akyaka olarak değiştirilmiştir. Eski bir Ak Koyunlu yurduudur.” (GÖMEÇ, 2009:6). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:106); (TEZCAN, 2001:340-341). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:110-111): (256-1).

Talı: Tr. İ. (Talı), “Yer adı, Talı Saz” (ERGİN, 1997.b:283). Talı Saz Gömeç’e göre, “Kam Börü Beg-Oglu Bamsı Beyrek Hikâyesinde rastladığımız bir mevki de Tana Sazi’dır. Burası Doğu Bayezid’den geçen Sarı Su boyundaki bir sazlık olarak gösterilmektedir. Buraya verilen başka bir isim de Şıhlı Gölüdür.” (GÖMEÇ, 2009:5). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:111): (137-9).

Tırabuzan: Rum. İ. (Tırabuzan), “Yer adı, Trabzon” (ERGİN, 1997.b:289). Toksoy’un nakline göre, “Karadeniz’in Kuzeydoğu ucunda bulunup ticaret merkezi olarak görev yapmıştır. Orta Asya ve İran’dan gelen ticaret yolunun denize inen başlıca ticaret yolu üzerindedir. 1204’de dördüncü Haçlı Seferinde Latinlerin İstanbul’u işgal etmeleri üzerine Aleksios Komnenos Trabzon’u işgal ederek burada Komnenoslar Devleti’ni kurmuştur. Adı geçen bu devlet 1461’de Fatih Sultan Mehmed’in Trabzon’u hâkimiyet altına almasına kadar Doğu Anadolu’da kurulan veya bu bölgeye hâkim olan Türk devletlerine vergi vererek siyasi hâkimiyetini devam ettirmiştir.” (TOKSOY, 2008:127) Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:117-118): (173-10), (173-11), (273-1).

Toman / Tomanın: Tr. İ. (Tomanın), “Tomanın Kalesi” (ERGİN, 1997.b:291). Tomanın Kalesi, Toma’nın Kalesi olarak da düşünülebilir. Gömeç’e göre, “...Kür Nehri’nin sağ kollarından Meçaver Çayı boyunda olduğu bildirilen bir Toma’nın Kalesi vardır.” (GÖMEÇ, 2009:6). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:116-117): (273-6), (274-1), (275-4), (283-7).

Türkistan: Tr. İ. + Far. E. (Türkistan), “Yer adı, Türkistan” (ERGİN, 1997.b:299). Bu yer adı ile ilgili geniş bilgi için bkz. (KIRZIOĞLU, 2000:118): (111-4), (206-3).

Yayhan: Tr. İ. + Far. E. (Yay+Han), “Yer adı, Yayhan” (ERGİN, 1997.b:325): (59-10), (59-11).

2.3.94.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yer-Yön İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde olayların tasvirinde sıkça kullanılan ve mekanı tanımlamada yer-yön bildiren sözcükler mevcuttur. Örneğin sağ ve sol kavramları ile ilgili göndermelerde bulunan Vahit Türk, şöyle bir alıntılama bulmuştur: “*Güneşin doğuş ve batış yönünden ilhamla oluşan bu sağ-sol teşkilâtı kendisini sarayın içinde ve daha küçülerek, aile içinde bile göstermektedir (Ögel 1971). Aynı anlayışı Dede Korkut hikâyelerinde de görmekteyiz. Bamsı Beyrek babasının sağında oturmaktadır: "Babası sevindi, çetir otağ ala sayvan dikdüirdi, ipek halıçalar saldı, keçdi oturdu, oğlını sağ yanm a aldı (Ergin 1958:120). Bir Altay masalında, masal kahramanının rüyasında "sağda güneş, solda ay" durmaktaymış (Ögel 1971)." (TÜRK, 2004:127). Ayrıca Dede Korkut Hikâyeleri’nde doğa, insan ve mekan ilişkileri ile ilgili olarak bkz. (ERDOĞAN, 2014).*

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz yer ve yön bildiren sözcükler şunlardır:

ala: Tr. İ. (ala), “-a/-e taraf, -a/-e doğru” (ERGİN, 1997.b:11). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111): (56-13), (57-1), (125-12), (126-1), (126-3), (139-2), (150-3),

alañ: Tr. İ. (alan), “Düz, açık ve geniş yer, meydan, saha; orman içinde düz ve ağaçsız yer, düzlük, kayran; yüz ölçümü; Eski Roma’da açık hava gösterisi yapılan geniş yer; bir çalışma çevresi; içinde birtakım kuvvet çizgilerinin yayılmış bulunduğu varsayılan uzay parçası; bir alıcı merceğinin net bir görüntü sağlayabildiği derinlik ve genişliğin bütünü; yarışmaların, karşılaşmaların ve oyunların yapıldığı yer, saha” (GTS, 2011:83): (96-5), (127-12), (304-5).

alçak: Tr. İ. (alçak), “Yerden uzaklığı az olan, yüksek karşıtı; aşağıda olan, yüksek olmayan (yer); kısa (boy); bile bile en kötü, en ahlaksızca davranışlarda bulunan, aşağılık, soysuz, namert, rezil, hain” (GTS, 2011:86): (7-7), (12-13), (27-5), (96-5).

alt: Tr. İ. (alt), “Bir şeyin yere bakan yanı, zir, üst karşıtı; bir nesnenin tabanı; oturulurken uyluk kemiklerinin yere gelen bölümü; bir şeyin yere yakın bölümü; birine göre daha aşağı mevkide olan kimse, madun; sınıflamalarda ikinci derecede olan; birkaç şeyden aşağıda olan” (GTS, 2011:104). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.

(ÖZÇELİK, 2016:787): (11-8), (12-10), (14-2), (14-6), (14-11), (42-1), (54-8), (58-7), (106-7), (130-12), (149-12), (164-12), (177-13), (230-1), (246-10), (248-8), (275-9), (276-4), (276-6), (251-2), (120-10), (142-4), (199-6), (240-6), (242-2), (249-7), (250-4), (267-7).

añaru: Tr. İ. (anaru), >añaru, (añarı): “Öte; ileriye doğru, o bir taraf” (TRS, 2009:123). Özkan’a bu sözcüğü, “anarı (<anaru) “öte, öte taraf, öteye” Karapapak-Terekemelerde “anarı-beri” gibi ikilemeli kullanımı da vardır. Daha çok “anarı getmeh”, “anarı durmah” biçiminde işletilmektedir. Tarihi Türk lehçelerinde, anaru/inaru/inarı/narı gibi varyantlarına rastlanan kelimenin çağdaş Türk lehçelerinden Tatar Türkçesinde, “andan anaru”dan kontaksiyona uğramış “ondan sonra” karşılığında yaşayan “anarı (TTAS 59)” şekli de vardır. “önre kagangaru sülelim temiş anaru sülemeser (TY 20-21).”Anaru “bir taraf, yan, bir yana; nere, nereye” (DLT I 199-6; II 140-9; III 223-16); anaru/inaru/inaru (ADPT 190). anarı “itibaren, -den beri(ye ve zaman); -den doğru, yönünden, tarafından; karşı taraf, karşı yaka; öteye, öte taraf, öte (DS, 252)”. şeklinde açıklamaktadır. (ÖZKAN, 2015:233). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:201-202): (10-9).

ara: Tr. İ. (ara), “İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe; iki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla; kişilerin veya toplulukların birbirine karşı olan durumu veya ilgisi; iç; bir oyunda, bir filmde izleme sırasında dinlenmek üzere verilen kısa süre, antrakt; toplu jimnastik dizilmelerinde, sıradakilerin birbirlerinden yanlamasına olan uzaklıkları; spor karşılaşmalarında oyuncuların dinlenmek ve taktik almak için kullandıkları süre” (GTS, 2011:139). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:288; 800-801): (23-13), (27-8), (84-7), (142-8), (162-3), (176-8), (195-1), (209-9), (229-6), (246-4), (258-11), (261-9), (267-10), (294-13), (296-4), (296-10), (299-9), (302-1), (302-5).

art / ard: Tr. İ. (art), “Arka, geri; bir şeyin öbür yüzü; arkada bulunan” (GTS, 2011:158). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2004:100); (ÖZÇELİK, 2016:369); (TEZCAN, 2001:370): (30-12), (31-1), (31-10), (32-6), (37-6), (39-2), (47-2), (50-7), (51-8), (61-1), (61-5), (61-11), (62-3), (62-7), (62-11), (63-3), (63-7), (63-7), (74-9), (85-3), (85-6), (101-8), (114-4), (115-1), (120-7), (122-11), (142-1), (142-4),

(143-13), (147-9), (151-3), (151-8), (151-12), (152-3), (152-7), (152-9), (152-9), (152-10), (160-12), (183-9), (198-7), (198-13), (212-2), (217-4), (241-10), (273-7), (287-2), (299-1).

arha / arka: Tr. İ. (arka), “*Bir şeyin temel tutulan yüzünün tam ters yanı, ön karşıtı; bir şeyin sırt durumunda olan yüzeyi; geri kalan bölüm; art, peş; otururken sırtın dayandığı yer; insanın vücudu, bedeni; arkada olan, arkada bulunan; kayıran, destekleyen; geçmiş, geride kalmış zaman*” (GTS, 2011:152). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (KAÇALIN, 2004:100); (ÖZÇELİK, 2016:369); (TEZCAN, 2001:241): (37-2), (47-1), (51-8), (51-9), (68-10), (76-5), (81-1), (111-3), (172-5), (190-7), (206-2), (226-9), (277-7), (277-9); >arhaçuğun: arkacığın / arkacık arka, sırt: “*eri muradına yetürür senün arhaçuğun*”: (100-9).

arķuri / arķuru: Tr. İ. (arkuru / arkuri / arkırı), “*Düz, doğru; kestirme; kısa yol; aykırı, ters; eğimli*” (DS, 2009:327); arķuru, (arķuri, arķırı) “*İğri, yan üstü, tersine, aykırı, yanlamasına, karşı, ters*” (TRS, 2009:221). Gökyay’a göre, *ergürü, ir gobulu, iri gobul* ifadelerinin doğru şekilleri Dresden yazması s. 239, satır 2 ve s. 298, satır 4’te yer almış olup doğrusu *arku beli* şeklindedir. Anlamca da “*dağları birbirinde ayıran bel*” demektir. (GÖKYAY, 2007:329). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:258; 688-69): (20-7), (21-6), (143-1), (143-4), (241-5), (242-8), (245-12), (258-9).

aşağa: Tr. İ. (aşağı), “*Bir şeyin alt bölümü, zir, yukarı karşıtı; eğimli bir yerin daha alçak olan yeri; bir yere göre daha alçak yerde bulunan; bayağı, adi; niteliği düşük, kötü; daha küçük, daha az; değeri daha az; aşağıya, yere doğru*” (GTS, 2011:172): (99-7), (99-12), (99-13), (199-10), (210-7), (251-8), (188-7).

berü: Tr. İ. (beri), “*Konuşanın önündeki iki uzaklıktan kendisine daha yakın olanı; bu uzaklıkta bulunan; den bu yana*” (GTS, 2011:312): (9-1), (13-8), (29-4), (41-10), (42-6), (44-6), (84-1), (94-3), (125-12), (129-1), (129-4), (130-3), (133-13), (136-13), (143-12), (199-11), (249-13), (251-5), (287-11), (303-6).

bura: Tr. İ. (bura), “*Bu yer; burada*” (GTS, 2011:414). Gülsevin’e göre bu sözcük ağız araştırmaları bağlamında iki farklı temayüldedir: “*“bu+ra’, bu ara*”. Ayrıntılı anlamlandırma ve yorumlama için bkz. (GÜLSEVİN, 2015:333-336). Ayrıca okuma

denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:514): (34-5), (35-8), (45-4), (103-7), (116-7), (126-8), (130-2), (131-3), (132-1), (132-5), (146-9), (162-4), (162-11), (165-12), (168-5), (169-8), (182-4), (184-13), (187-4), (197-1), (197-10), (208-9), (212-12), (225-7), (233-10), (239-12), (242-6), (249-6), (250-10), (258-7), (259-2), (260-6), (262-6), (269-4), (269-8), (270-5), (270-11), (277-13), (279-13), (281-8), (283-9), (287-3), (287-5), (287-7), (287-11), (288-12), (289-11), (290-11), (294-9), (297-13), (299-3), >buradan: (147-7), (249-6), >buraya: (84-5).

düp: Tr. İ. (düp/dip), “*Merkez, orta, asıl, dip, kök*” (ERGİN, 1997.b:99). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:147): (65-2), (111-12), (153-8).

iç: Tr. İ. (iç), “*Herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer, dâhil, dış karşıtı; oyuk şeylerin boşluğu; cisimlerin yüzeyleri arasında kalan her nokta; nesnelerin veya kimselerin arasında bulunan nesne veya kimse, ara; ten ile dış giysiler arası; kabuğu olan veya dışı kabuk durumunda bulunan yiyeceklerde kabuğun sardığı bölüm; pirinç, soğan ve baharatla hazırlanan, dolmalarda kullanılan karışım; mide, bağırsak, karın; akıl, gönül, irade gibi insanın manevi varlığını oluşturan şeylerden herhangi biri; bir ülke, şehir, topluluk vb.nde olan veya yapılan; değişik yemeklerde kullanılmak üzere et ile sebzelerin ince kıyımının karıştırılması ve yoğrulmasıyla meydana getirilen karışım; somut kavramlarda iki veya ikiden çok şeyde merkeze daha yakın olan; insanın manevi varlığıyla ilgili olan; muhteva*” (GTS, 2011:1140); >içinde/ içinden / içine: (27-6), (33-4), (33-6), (33-8), (33-11), (33-13), (34-2), (34-7), (34-9), (34-10), (34-12), (34-13), (35-2), (52-8), (56-3), (72-7), (80-10), (91-7), (96-8), (126-5), (129-11), (134-7), (140-13), (185-1), (196-5), (196-10), (199-4), (214-8), (216-9), (217-10), (227-8), (228-5), (228-12), (228-13), (230-5), (232-7), (239-7), (248-3), (270-5), (274-2) 1 yerde içinde şeklinde geçer (269-10) ağzım içi şeklinde (158-12) iç oğuz anlamında (15-6), (15-13), (65-2), (68-2), (79-4), (79-4), (172-11), (173-9), (203-3), (222-6), (236-8), (292-7), (292-11), (302-13).

içerü: T İ. (içeri), “*İç yan, iç bölüm, dışarı karşıtı; iç, iç yüzey; iç yüzeyde, iç bölümde olan; iç yana, iç yana doğru; gönül, yürek; hapishane*” (GTS, 2011:1144). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:796): (222-4), (258-4), (285-8).

içre: Tr. İ. “*İçinde*” (GTS, 2011:1148): (168-11), (232-12).

iley: Tr. İ. “Ön, karşı” (ERGİN, 1997.b:151). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:96); (SERTKAYA, 2004:136); (ÖZÇELİK, 2016:172-174; 473): (6-9), (106-1).

ıncı: Tr. İ. (kancı), “Nereye” (ERGİN, 1997.b:165): (135-10).

kanda: Tr. İ. (kanda), “Nerede, nereye” (ERGİN, 1997.b:165): (27-1), (44-5), (48-9), (50-7), (93-5), (147-11), (194-11), (208-7).

kandan: Tr. İ. (kandan), “Nereden” (ERGİN, 1997.b:166): (79-4).

kani: Tr. İ. (kanı), “Hani nerede” (ERGİN, 1997.b:166): Okuma denemesi için ayrıca bkz. (KÜÇÜK, 2014:790-791): (24-1), (25-6), (25-7), (30-2), (66-11), (78-7), (88-12), (137-7), (137-7), (155-1), (202-4), (240-5), (250-4), (250-5), (250-6), (250-6), (253-3), (267-3), (292-1), (304-8).

karşı: Tr. İ. (karşı), “Bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi; yol, deniz, ırmak vb.nin öbür kıyısı veya yanı; ön, kat, huzur; bulunan yere göre önde, ileride olan; karşıt, zıt, muhalif; yüzünü bir şeye doğru çevirerek; karşılık olarak, mukabil; için, hakkında; -e doğru” (GTS, 2011:1336): (24-9), (26-1), (26-13), (31-6), (33-2), (47-8), (55-8), (60-2), (62-4), (65-7), (65-8), (68-5), (69-6), (76-6), (81-9), (84-8), (88-9), (100-12), (103-12), (104-7), (105-4), (105-10), (118-13), (124-10), (125-3), (126-3), (129-1), (133-6), (136-8), (138-1), (139-7), (143-11), (145-1), (146-2), (146-10), (147-8), (147-13), (150-3), (152-1), (153-11), (153-12), (164-7), (168-8), (175-4), (179-4), (180-5), (188-8), (191-13), (194-9), (208-4), (210-2), (211-5), (224-7), (225-1), (225-3), (226-9), (239-10), (242-5), (251-8), (253-10), (253-11), (259-1), (259-4), (271-3), (271-11), (272-4), (278-13), (291-10), (302-12); >karşısında: (124-7).

kenar: Far. İ. (kenār), “Bir şeyin, bir yerin bitiş kısmı veya yakını, kıyı, yaka; bir şeyi çevreleyen çizgi; pervaz, çizgi, antika, baskı vb. çevre süsleri; merkezden uzak olan, kuytu, ıssız, sapa, تنها yer; yan; bir biçimi sınırlayan çizgilerden her biri” (GTS, 2011:1386): (203-11).

kıran: Tr. İ. (kıran), “Kenar, kıyı” (ERGİN, 1997.b: 181). “kırag yerde” ifadesinin doğru okunuşu Gökyaya göre, kıran yerde demektir ve anlamca dağ tepesindeki ağaçsız

düzlük, dağ sırtı manalarını karşılamaktadır. (GÖKYAY, 2007:334). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:721): (223-12).

maḥal: Ar. İ. (maḥall), “*Yöre, bölge, alan, yer*” (GTS, 2011:1603): (57-9), (60-9), (73-4), (119-7), (143-4), (150-11), (181-8), (195-5), (221-13), (286-11).

nire: Tr. İ. (nere), “*Hangi yer?; hangi taraf?; hangi organ?*” (GTS, 2011:1764): (28-12), (45-7), (48-9), (101-10), (112-5), (143-12), (203-7).

ora: Tr. İ. (ora), “*O yer, orası*” (GTS, 2011:1808): (198-11), (256-3).

orta: Tr. İ. (orta), “*Bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer; başlangıcı ile bitimi arasında eşit uzaklıkta olan süre; bir şeyin eşit olarak ayrılabilceği bölüm; ne uzun ne kısa, midi; ne büyük ne küçük, midi; iyi ile kötü arasındaki durum; öğretimde, öğrencinin değerlendirilmesinde geçer not ile iyi arasındaki derece; defterde, bir araya getirilmiş belli sayıda yaprakların oluşturduğu bölümlerden her biri; sorunların çözümünde aşırılıklardan kaçınan, ölçülü bir yöntem izleyen; her iki yanında kendi türünden aynı nitelikte nesneler, durumlar bulunan; iki karşıt nitelik veya durum arasında bulunan, tutarlı, ılımlı, vasat; bir olayın, içinde gerçekleştiği yer; orantı; futbolda oyuncularından birinin, topu, kale ağzında duran arkadaşlarına havadan yollamak için yaptığı vuruş; yeniçeri ocağında tabur*” (GTS, 2011:1814). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:434): (17-2), (17-6), (81-5), (235-9).

ortaç: Tr. İ. (ortaç), “*Ortada olan*” (ERGİN, 1997.b:237). Özçelik’e göre, “*Veliaht, mirasçı*” (ÖZÇELİK, 2016:412-414), Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377; 739; 839-840); (TEZCAN, 2001:153-154; 315-316; 363-364): (69-1), (138-1), (232-11), (281-9).

ortalık: Tr. İ. (ortalık), “*Bulunulan yer, çevre; içinde bulunan, yaşanılan ev, oda vb. yer; yeryüzünün görünen bölümü, çevre, etraf; soyut anlamda yaşanan ortam*” (GTS, 2011:1817): (123-13).

ön: Tr. İ. (ön), “*Bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı; bir şeyin esas tutulan yüzünün baktığı yer, karşı; bir kimsenin ilerisi; yakın gelecek zaman; giyeceklerin genellikle*

göğsü örten bölümü; önce olan, ilk; civar, yöre; benzerler arasında bakılan veya gidilen yönde olan” (GTS, 2011:1850). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:418; 572-573): (11-9), (12-10), (14-3), (14-7), (23-1), (23-4), (23-8), (23-11), (45-13), (54-13), (73-2), (77-9), (78-9), (94-10), (103-2), (109-10), (137-5), (137-10), (183-9), (183-11), (184-2), (186-5), (190-7), (194-10), (196-9), (196-13), (215-12), (216-6), (220-3), (220-5), (227-2), (227-5), (228-13), (239-8), (241-9), (242-13), (255-3), (257-3), (263-6), (263-7), (263-8), (271-9), (280-3), (286-3), (286-13), (287-1), (287-12).

öñdin: Tr. İ. (önden): “*Önden*” (ERGİN, 1997.b:245): (232-8), (232-13), (247-13), (269-12), (270-7), (287-13).

örü: Tr. İ. (örü), “*Yokuş, yukarı*” (GTS, 2011:1860). Okuma denemesi için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (KÜÇÜK, 2014:792): (8-12), (9-6), (12-7), (13-4), (13-5), (15-4), (21-2), (22-1), (22-10), (24-8), (25-4), (31-12), (32-2), (40-11), (43-11), (69-12), (136-8), (137-4), (173-7), (188-13), (193-13), (208-2), (241-13), (244-5), (261-13), (268-13), (299-3).

öte: Tr. İ. (öte), “*Konuşanın temel olarak aldığı bir şeyden daha uzak olan yer veya şey, mavera; bir şeyin arkadan gelen bölümü; bulunulan yere göre karşı yanda olan; daha fazla, çok; dış*” (GTS, 2011:1862). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104); (ÖZÇELİK, 2016:198-199); (TEZCAN, 2001:370): (10-4), (84-1), (289-6), (303-9), (303-12).

öteki: Tr. İ. (öteki), “*Diğeri, öbürü; sözü edilen veya benzer iki nesneden önem ve konum bakımından uzakta olan; öbür, diğer; mevcut kültürün içinde dışlanmış olan*” (GTS, 2011:1862): (48-9), (208-1).

şag: Tr. İ. (sağ), “*Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı; bu taraftaki yön; ekonomi ve siyasette gelenekçi (görüş); boksta sağ yumrukla vuruş; sağlam, esen; yaşamakta olan; katkısız*” (GTS, 2011:2003): (6-13), (16-13), (24-10), (65-1), (65-5), (65-7), (68-6), (72-3), (74-13), (75-4), (111-10), (111-10), (112-8), (112-9), (112-9), (124-8), (124-9), (125-2), (125-12), (134-5), (134-5), (135-1), (136-9),

(153-7), (153-10), (173-12), (182-1), (237-4), (241-12), (245-4), (254-3), (280-1), (298-12).

şapa: Tr. İ. (sapa), “*Merkezden uzak, kıyıda köşede kalmış; gidilen yol üzerinde olmayan, sapılarak varılan; düzgün olmayan, yolundan sapmış*” (GTS, 2011:2030). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:146-147): (64-7), (110-12), (133-12), (153-4), (205-12).

şol: Tr. İ. (sol), “*Vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı; bu taraftaki yön*” (GTS, 2011:2133): (17-1), (24-10), (65-2), (65-7), (68-7), (72-4), (111-11), (111-11), (112-8), (112-9), (112-9), (124-8), (124-10), (125-2), (126-1), (134-5), (135-1), (136-10), (153-8), (153-12), (173-12), (182-2), (237-4), (279-7), (280-2).

taraf: Ar. İ. (taraf), “*Ön, arka, sağ, sol, üst, alt vb. yanların her biri; yön, yan, doğrultu; yöre, yer; istekleri, düşünceleri karşıt olan iki kişiden veya iki topluluktan her biri; bir kişinin soyundan gelenlerin hepsi; bir şeyin belli bölümü, kısmı*” (GTS, 2011:2267): (27-7), (65-6), (65-8), (153-10), (153-12), (198-4).

taş: Tr. İ. (dış), “*Herhangi bir cisim veya alanın sınırları içinde bulunmayan yer, hariç, iç karşıtı; bir konunun kapsamına girmeyen şey; görülen, içte bulunmayan yüzey; bir kimsenin görünüşü, durum ve davranışları; bireyin ötesinde bir varlığı olan; somut kavramlarda iki veya ikiden çok şeyde merkeze daha uzak olan*” (GTS, 2011:2277). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:138); (ÖZÇELİK, 2016:604): (15-6), (15-13), (64-13), (68-2), (153-6), (173-10), (222-6), (236-8), (292-8), (292-11), (292-13), (293-3), (293-5), (293-7), (295-3), (295-6), (295-8), (295-12), (297-3), (299-8), (301-2), (302-11), (304-1); > taşarı: (89-10); > taşı: 209-13.

taşra: Tr. İ. (taşra), “*Bir ülkenin başkenti veya en önemli şehirleri dışındaki yerlerin hepsi, dışarlık*” (GTS, 2011:2282), “*Dışarı*” (ERGİN, 1997.b:286). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:793-794); (KAÇALIN, 2004:98); (KÜÇÜK, 2014:793): (204-3), (230-11), (257-9), (271-8), (292-12).

tışarı: Tr. İ. (dışarı), “*Dış çevre, dış yer, hariç, içeri karşıtı; kişinin konutundan ayrı olan yer; yurt dışı; dışa, dış çevreye*” (GTS, 2011:653). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:447-448); (TEKİN, 1986:150): (89-10).

toğrı: Tr. İ. (doğru), “*Bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı; gerçek, yalan olmayan; akla, mantığa, gerçeğe veya kurala uygun; gerçek, hakikat; iki nokta arasındaki en kısa çizgi; yanlışsız, eksiksiz bir biçimde; hiçbir yöne sapmadan, dosdoğru, doğruca; yakın, yakınlarında; karşı yönünce; yasa, yöntem ve ahlaka bağlı, dürüst, namuslu*” (GTS, 2011:690): (136-9), (145-1), (174-12), (277-3), (286-6).

uç: Tr. İ. (uç), “*Genellikle uzun bir nesnenin incelerek biten son ve sivri noktası; bir şeyin baş veya son noktası; bir şeyin kenarı; dış kenar, periferi; bir uzaklığın son noktası; bir şeyin başı, tepesi; kurşun kalemelerde yazmayı sağlayan kömürden yapılan madde; bir şeye gereğinden çok fazla bağlanan, önem veren, ekstrem; Türk devletlerinde genellikle sınır boylarındaki eyalet ve sancak*” (GTS, 2011:2406). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:415): (9-7), (9-8), (36-5), (61-3), (66-13), (72-2), (134-4), (134-7), (151-5), (155-3), (155-6), (196-11), (196-12), (198-2), (198-3), (202-6), (206-8), (207-3), (207-3), (208-4), (218-8), (227-11), (242-4), (256-2), (264-4), (268-1), (272-10), (292-3), (301-13), (304-10), (304-11).

üst: Tr. İ. (üst), “*Bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, üzeri, fevk, alt karşıtı; bir şeyin görülen yanı, yüzü; bir şeyin dış yüzü, yüzey; giyecek, giysi; birine göre yüksek aşamada olan kimse, mafevk; vücut, beden; artan, geriye kalan bölüm; birkaç şeyden birbirine göre yukarıda olan; öte, arka; sınıflamalarda temel olarak alınan bir tipe göre ileri derecede olan*” (GTS, 2011:2451). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:349): (6-12), (15-6), (15-13), (17-12), (18-4), (18-4), (18-6), (20-4), (24-3), (26-8), (27-9), (28-2), (31-9), (38-3), (38-5), (38-6), (44-12), (67-13), (108-5), (150-7), (214-7), (294-13); > üzeri / üzerime / üzerinde / üzerinden / üzerine / üzerlerine / üzerüme / üzerümüzden / üzerümüze / üzerünüze : (35-5), (37-3), (37-10), (39-12), (40-10), (41-2), (44-1), (44-2), (45-3), (48-3), (49-8), (54-11), (62-1), (68-11), (70-5), (71-8), (72-9), (77-2), (77-4), (77-7), (81-1), (81-7), (83-13), (93-12), (100-4), (112-7), (113-6), (117-7), (121-13), (123-10), (127-10), (128-5), (134-10), (134-12), (135-2),

(135-4), (135-6), (143-1), (143-4), (148-6), (149-11), (152-13), (153-10), (154-4), (156-2), (156-12), (161-2), (163-12), (169-12), (172-8), (179-9), (183-2), (183-4), (183-11), (190-5), (193-4), (193-11), (194-2), (194-4), (196-6), (200-8), (203-1), (203-5), (215-2), (216-3), (217-5), (219-2), (219-5), (229-12), (234-13), (233-13), (236-6), (238-10), (243-3), (243-4), (243-5), (244-9), (248-1), (248-6), (251-7), (252-2), (256-12), (259-8), (260-7), (262-13), (265-2), (265-12), (267-2), (267-10), (274-5), (274-9), (274-9), (275-1), (277-11), (284-10), (285-9), (285-12), (286-3), (286-4), (286-9), (288-5), (290-7), (291-4), (294-2), (299-2), (303-7), (303-8), (303-12).

yakın: Tr. İ. (yakın), “Az bir ara ile ayrılmış olan (zaman veya yer), uzak karşısı; küçük, önemsiz değişikliklerle birbirinden ayrılan; aralarında sıkı ilgi bulunan; benzeyen, andıran, yaklaşan; erişmesi, olması zaman bakımından yaklaşmış olan; uzak olmayan yer; aralarında sıkı ilişki olan arkadaş, dost veya akraba; uzak olmadan” (GTS, 2011:2506). Okuma denemesi için bkz. (KAÇALIN, 2004:98): (3-1), (41-10), (42-6), (102-4), (149-10), (189-8), (201-6), (209-9).

yan: Tr. İ. (yan), “Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü, profil; sağ ve solun ortak adı, yön, taraf, cihet; yer; üst; birlikte, beraberinde olma; üstte, altta, arkada veya önde olmayan; ikinci derece olan; tali; bir tarafa yönelerek; istekleri karşıt olan iki kişiden veya topluluktan biri; savaş düzenindeki ordunun iki kanadından her biri; bir denklemde ‘=’ işaretiyle ayrılmış olan iki anlatımdan her biri; futbol veya hentbolda, topun, alanın yan çizgileri dışına çıkması, taç” (GTS, 2011:2517). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:111); (ÖZÇELİK, 2016:370;565-566): (6-13), (8-2), (17-1), (17-1), (19-12), (19-13), (20-1), (21-4), (22-2), (22-11), (22-13), (36-9), (37-11), (40-12), (48-13), (52-3), (65-7), (68-6), (68-7), (70-8), (71-10), (74-7), (74-13), (95-11), (98-3), (106-3), (112-3), (112-12), (112-13), (113-1), (114-6), (116-9), (117-8), (124-8), (124-8), (135-13), (137-11), (138-7), (138-13), (138-13), (139-2), (139-6), (139-11), (141-5), (147-10), (150-1), (157-1), (163-8), (166-12), (166-13), (167-6), (172-11), (173-8), (178-6), (179-12), (181-5), (187-7), (201-8), (203-9), (207-11), (208-1), (209-3), (228-6), (228-7), (240-2), (243-6), (244-11), (247-10), (248-11), (249-12), (250-6), (251-4), (254-3), (255-13), (260-10), (268-12), (294-12), (298-4).

yaña: Tr. İ. (yana), “*Taraf, cihet, tarafa, tarafta, taraftan*” (ERGİN, 1997.b:319): (19-13), (20-1), (52-3), (243-6).

yañal: Tr. İ. (yanal), “*Yanda olan, yana düşen; alaca, iki renkli*”. (GTS, 2011:2518), “*Yan taraf*” (ERGİN, 1997.b:319). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:181-183; 842-843); (TEZCAN, 2001:52): (8-1), (281-12).

yir: Tr. İ. (yer), “*Bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahal, mekân; gezinilen, ayakla basılan taban; bulunulan, yaşanılan, oturulan bölge; durum, konum, vaziyet; ülke; görev, makam; önem; iz; üzerine yapı kurulmaya elverişli arazi, arsa; ekime elverişli toprak parçası, arazi; bir olayın geçtiği veya geçeceği bölüm, alan, mahal; otel, motel vb.nde kalınacak oda; yerküre; durum, konum*” (GTS, 2011:2575). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:139); (ÖZÇELİK, 2016:342-343; 457-458; 530): (6-2), (6-3), (6-6), (7-8), (8-12), (9-13), (9-6), (11-1), (11-2), (11-3), (11-6), (11-6), (11-7), (12-7), (13-4), (13-5), (13-12), (13-12), (13-13), (13-13), (14-10), (14-13), (15-4), (15-4), (20-5), (21-2), (21-13), (22-10), (24-2), (24-8), (25-4), (26-8), (27-5), (31-8), (31-12), (32-2), (32-6), (32-9), (35-13), (36-3), (36-7), (36-8), (37-2), (37-3), (37-4), (37-4), (40-13), (42-12), (45-8), (49-10), (52-11), (52-12), (52-9), (54-7), (54-9), (55-11), (55-12), (55-13), (57-13), (58-2), (60-12), (64-3), (64-7), (65-5), (65-11), (65-12), (65-4), (65-7), (66-12), (67-5), (67-6), (67-13), (67-13), (68-2), (69-3), (69-12), (72-13), (73-3), (77-3), (80-8), (80-9), (81-1), (82-1), (83-12), (85-6), (89-1), (89-2), (90-5), (92-5), (96-6), (98-3), (98-9), (99-10), (99-13), (101-6), (106-5), (107-11), (109-11), (110-12), (110-5), (114-9), (115-12), (115-4), (115-4), (117-6), (121-4), (121-7), (121-8), (121-9), (122-1), (122-9), (123-10), (123-10), (123-11), (123-13), (123-3), (123-4), (125-5), (127-4), (127-5), (130-1), (130-1), (130-4), (131-8), (132-12), (133-4), (133-12), (135-9), (136-2), (136-7), (137-3), (140-1), (140-12), (141-1), (141-10), (142-6), (144-4), (144-4), (146-13), (147-3), (148-10), (148-11), (148-12), (148-5), (148-8), (149-5), (150-4), (151-1), (153-4), (153-10), (153-11), (153-13), (153-9), (154-2), (155-2), (155-4), (158-12), (160-2), (160-3), (161-1), (162-7), (163-1), (163-4), (166-7), (169-4), (169-11), (170-12), (171-13), (171-9), (172-11), (173-13), (176-10), (177-2), (178-8), (179-4), (180-3), (180-3), (182-6), (186-12), (187-6), (188-5), (190-11), (190-11), (190-6), (191-1), (191-2), (192-1), (192-12), (192-3), (193-8), (193-10), (193-12), (193-7), (194-5), (194-7), (195-9), (196-2), (196-3), (196-4), (197-2), (197-8),

(199-12), (199-13), (200-8), (201-1), (202-5), (202-13), (203-1), (203-2), (205-11), (205-12), (207-3), (208-2), (209-2), (210-1), (211-2), (212-4), (213-13), (213-6), (214-1), (214-2), (219-6), (220-4), (220-6), (223-12), (223-4), (224-12), (226-13), (227-10), (228-10), (229-13), (229-7), (230-10), (231-9), (232-11), (232-6), (232-6), (233-9), (233-11), (234-13), (236-5), (236-6), (236-7), (237-7), (240-1), (240-9), (241-11), (242-13), (242-7), (244-5), (244-5), (244-7), (244-10), (245-11), (245-2), (245-4), (245-8), (246-7), (247-11), (249-2), (253-3), (254-3), (254-7), (255-7), (258-8), (259-8), (260-3), (263-11), (265-8), (267-3), (268-2), (269-10), (269-10), (269-5), (273-4), (274-10), (275-9), (275-10), (276-3), (276-4), (276-6), (277-5), (279-1), (280-1), (280-7), (284-1), (287-5), (288-13), (289-12), (289-13), (291-2), (291-3), (292-2), (294-10), (299-3), (300-12), (301-6), (303-12), (304-9), (304-13), (305-1).

yön: Tr. İ. (yön), “*Belli bir noktaya göre olan yer, taraf; bir şeyin belli bir noktaya baktığı yan, veçhe; bir yere gitmek için izlenen yol, cihet, istikamet; tutulacak, izlenecek yol*” (GTS, 2011:2609): (10-9).

yuḡaru: Tr. İ. (yukarı), “*Bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı; yetkili kimse; benzerleri arasında üstte bulunan; aşama, sınıf, makam bakımından ileride olan; üst tarafa, üstteki kata, üste, yükseğe, yukarıya*” (GTS, 2011:2613). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:439): (85-12), (100-11), (179-13), (188-7), (199-10), (210-7), (244-10), (251-8), (302-7); >yokaru:(85-9).

yüksek: Tr. İ. (yüksek), “*Altı ile üstü arasındaki uzaklık çok olan, alçak karşıtı; belirli bir yere göre daha yukarıda bulunan; güçlü, şiddetli; etkili; derece veya makamı bakımından üstün; normal değerlerin üstünde olan; yukarıda, üst tarafta olan yer; erdemli, faziletli; toplum içinde para, ün vb. bakımından üstünlüğü olan*” (GTS, 2011:2623): (138-1), (142-10), (146-11), (167-10), (167-11), (192-12), (196-4), (199-12), (224-7), (259-10), (278-12), (278-12), (290-12).

zeber: Far. İ. (zīr ü zeber), “*Üst, yukarı, taht*” (ERGİN, 1997.b:346): (230-12).

zīr: Far. İ. (zīr ü zeber), “*Alt, aşağı*” (ERGİN, 1997.b:346): (230-12).

zīr ü zeber: Far. İ. (zīr ü zeber), “*Alt üst*” (ERGİN, 1997.b:346): (230-12).

2.3.95.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Yiyecek-İçecek İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz kültürünün mensuplarının gündelik yaşantısında yedikleri, içtikleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bir toplumun sahip olduğu yeme-içme kültürüne ait kavramlar, o kültürün sahip olduğu milletler, kavimlerarası birlikteliğin de göstergesi olabilir. Temel gıdalar ve içeceklerin yanı sıra, Dede Korkut Hikâyeleri’nde bu kavram alanı ile ilgili farklı sözcükler de mevcuttur. Türk inanç sisteminde ve Türk yeme-içme geleneğinde meyvlerin de önemli bir yeri vardır. (AÇA, 2005:11-23). Dede Korkut Hikâyeleri’nde kültürel belleğin söylem haritası olarak yeme-içme sembollerini içeren çalışma için bkz. (ÇETİNKAYA, 2015:83-96)

Dede Korkut Hikâyeleri’nden tespit ettiğimiz yiyecek ve içecekleri şöyle sıralayabiliriz:

alma: Tr. İ. (elma), “*Gülgillerden, çiçekleri pembe veya beyaz bir ağaç (Pirus malus); bu ağacın kabuğu parlak, sert, kırmızı, sarı ve yeşil renkte, kokusu hoş, tadı ekşi veya tatlı, dokusu gevrek, ufak çekirdekli meyvesi*” (GTS, 2011:790): (13-11), (55-6), (93-2), (95-4), (97-8), (116-10), (117-1), (140-3).

aş: Tr. İ. (aş), “*Yemek, pişirilen şey, yenilen şey*” (GTS, 2011:171): (139-3), (221-5), (275-11), (276-8).

ayran: Tr. İ. (ayran), “*Süt veya yoğurt yayıkta çalkalanarak yağı alındıktan sonra kalan sulu bölüm; yoğurdun sulandırılıp çalkalanmasıyla yapılan içecek*” (GTS, 2011:208): (47-10).

azuk: Tr. İ. (azık), “*Gereken yiyecek ve içecek şeyler, nevale*” (GTS, 2011:216): (127-4).

bâdem: Far. İ. (bādām), “*Badem ağacı; bu ağacın yaş veya kuru yenilen yemişi*” (GTS, 2011:223): (13-10), (200-9).

bağ: Far. İ. (bāğ), “*Üzüm kütüklerinin dikili bulunduğu toprak parçası; meyve bahçesi*” (GTS, 2011:224): (46-4), (161-7), (161-7).

bazlamaç: Tr. İ. (bazlamaç), “*Bazlama, sacda pişirilmiş yuvarlak ekmek; tatlısı bol, kalın gözleme*” (GTS, 2011:290): (8-12).

bostan: Far. İ. (būstān), “*Sebze bahçesi; kavun, karpuz tarlası; kavun ve karpuzla verilen ortak ad*” (GTS, 2011:381): (46-4), (252-8).

çılbr: Tr. İ. (çılbr), “*Yulara takılan ip veya zincir; kaynamış suyun içine kırılan yumurta piştikten sonra kevgirden geçirilip üzerine sarımsaklı yoğurt ve sos dökülerek hazırlanan bir yemek türü*” (GTS, 2011:535). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:812): (264-9), (265-9), (266-4), (267-11). ciloverin okumasını eleştiren Gökyay’a göre bu sözcük *cılbr* olup *hayvanın kontrolünü sağlayan yular, kayış, dizgin* anlamlarına gelmektedir. (GÖKYAY, 2007:328). Bekir Sami, bu sözcüğün anlamına *yular* demiştir; (ÖZSOY, 2006:366) ancak sözcük *yular* değil; *yuların bir parçası* olmalıdır.

düvlek: Tr. İ. (düvlek/dölek), “*Kavun ve karpuzun olmamışı, kelek; kavun, iyi cins kavun; araba tekerleğinin ortasındaki dingil yatağı; >dülek/divlek*” (DS, 2009:1627); >düğlek: “*Ham kavun, kelek*” (TRS, 2009:1302); “*Kavun, ham kavun, kelek*” (ERGİN, 1997.b:101). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (TEZCAN, 2001:71); (TEKİN, 1986:145): (13-11).

et: Tr. İ. (et), “*İnsanlarda, hayvanlarda deri ile kemik arasındaki kas ve yağdan oluşan tabaka; kasaplık hayvanlardan sağlanan kaslardan oluşmuş besin maddesi; ten; meyvelerde çekirdekle deri arasındaki bölüm*” (GTS, 2011:827): (15-8), (16-2), (25-12), (31-2), (53-2), (53-13), (54-3), (54-12), (101-3), (131-7), (135-4), (137-6), (184-1), (227-10), (227-12), (233-13), (238-5).

etmek : Tr. İ. (ekmek), “*Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, nanıaziz; insanı geçindirecek iş, kazanç; yemek, aş*” (GTS, 2011:767): (10-6), (10-6), (103-1), (106-8), (145-5), (147-12), (255-7), (266-11), (301-5).

gömeç: Tr. İ. (gömeç), “*Kül ekmeği, kül puğaçası*” (ERGİN, 1997.b:122). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:377), (KAÇALİN, 2015:15): (106-7).

içit: Tr. İ. (içit), “İçilecek şey” (GTS, 2011:1147): (104-1), (104-9), (119-1), (164-9), (167-12).

içme: Tr. İ. (içme), “İçmek işi; içinde birtakım mineraller ve tuzlar bulunan, suyu ilaç olarak ve çoğunlukla iç sürdürmek için içilen kaynak, içmece” (GTS, 2011:1148): (66-6), (154-9), (215-4), (256-1), (291-13), (299-9).

işret: Ar. İ. (işret), “İçki içme” (GTS, 2011:1228): (192-4).

kavun: Tr. İ. (kavun), “Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitki (cucum); bu bitkinin genellikle güzel kokulu, sulu ve etli meyvesi” (GTS, 2011:1359). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (TEKİN, 1986:144); (ÖZÇELİK, 2016:213); (TEZCAN, 2001:71): (13-11).

kavurma: Tr. İ. (kavurma), “Kavurmak işi; kendi yağıyla pişirilip kavrulduktan sonra yenen veya dondurulup saklanan et; kavrulmuş olan” (GTS, 2011:1359): (53-2), (54-1), (54-13).

kaymak : Tr. İ. (kaymak), “Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman, krema; sütü yayvan kaplar içinde ve hafif ateşte tutarak elde edilen koyu, yağlı öz; yağmur ve selden sonra toprağın üzerinde kalan özlü tabaka; bir şeyin en iyi ve seçkin bölümü” (GTS, 2011:1366): (41-4).

kımız: Tr. İ. (kımız), “Kısrak sütünün mayalanmasıyla yapılan, az alkollü, ekşi bir Türk içkisi” (GTS, 2011:1410). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:74). Ayrıca göl gibi kırmızı sağdur- ifadesi için bkz. (AKTAŞ, 2016:68-78): (15-8), (16-2), (25-13).

kıyma: Tr. İ. (kıy- +ma), “Kıymak işi; çekilmiş et; küçük kuşbaşı etlerden kavrularak yapılmış kışık kavurma” (GTS, 2011:1433): (53-1), (53-2), (53-13), (53-13).

peynir: Tr. İ. (peynir), “Maya ile katılaştırılarak süttten yapılan ve birçok türü olan besin” (GTS, 2011:1920): (41-4), (181-10).

şalkım: Tr. İ. (salkım), “Üzüm gibi, birçoğu bir sap üzerinde bir arada bulunan meyve; ana saptan çıkan yan çiçekleri, sapları hep aynı uzunlukta olan çiçek durumu; baklagillerden, salkım durumunda mor çiçekler açan ve çoğu asma gibi çardağa sarılan bir tür ağaç ve çiçeği (*wistaria sinensis*); topla atılan demir parçaları” (GTS, 2011:2019). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:610-611): (12-2), (12-3), (22-4), (22-4), (161-7).

soğan: Tr. İ. (soğan), “Zambakgillerden, yemeklere tat vermek için yumrusu ve yeşil yaprakları kullanılan güzel kokulu bitki (*allium cepa*); çiğdem, lale, zambak, sarımsak vb. bitkilerin toprak altındaki yumru kökü” (GTS, 2011:2129). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:216-217): (145-6), (147-13).

su: Tr. İ. (su), “Hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab; bu sıvıdan oluşan kitle, deniz, akarsu; meyve, sebze vb.nin sıkılmasıyla elde edilen sıvı; bazı kokulu yaprak veya çiçeklerin imbikten çekilmesiyle elde edilen kokulu sıvı; yemeğin sıvı bölümü; kez; demir araçları ateşte kızdırdıktan sonra, suya daldırılarak sağlanan sertlik” (GTS, 2011:2163). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:140); (ÖZÇELİK, 2016:402-403; 550;650): (4-3), (5-8), (20-7), (26-3), (28-8), (29-5), (36-4), (36-12), (45-13), (46-1), (46-1), (46-4), (46-4), (46-5), (46-5), (46-6), (46-7), (46-8), (46-8), (46-9), (56-9), (60-3), (63-8), (64-2), (67-2), (67-10), (76-8), (84-6), (84-9), (90-2), (90-3), (90-3), (103-4), (103-13), (104-9), (105-6), (111-5), (116-1), (118-5), (119-1), (121-3), (123-7), (139-1), (139-9), (142-10), (146-3), (148-2), (148-10), (152-13), (155-6), (167-12), (168-10), (171-1), (180-6), (181-5), (187-8), (187-12), (192-3), (194-6), (206-3), (206-10), (214-5), (224-8), (235-12), (240-3), (240-11), (245-5), (257-1), (259-5), (268-4), (271-9), (272-11), (275-5), (280-2), (280-3), (299-5).

süd: Tr. İ. (süt), “Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı; bazı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte öz su; erkek balığın tohumu; benzin, mazot” (GTS, 2011:2190): (7-13), (20-6), (25-8), (27-13), (29-4), (29-12), (30-1), (30-2), (30-3), (30-3), (41-4), (138-5), (146-8), (166-3), (218-2), (218-5), (218-5).

şarab: Ar. İ. (şerāb), “Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki, mey” (GTS, 2011:2204): (21-4), (32-7), (37-9), (72-12), (124-3), (161-8), (161-9), (161-9), (179-8), (203-5), (241-5), (285-4).

şeker: Far. İ. (şeker), “Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday vb. bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı; bu madde katılarak yapılmış lokum, akide, çikolata vb. tatlı yiyeceklerin genel adı; şeker hastalığı; sevimli, cana yakın ve güzel” (GTS, 2011:2212): (127-2).

şişlik: Tr. İ. (şişlik), “Şiş olmaya elverişli” (GTS, 2011:2228); “Etlik koyun, şiş kebabı yapılacak koyun, şişek” (ERGİN, 1997.b:279). “şişlik” sözcüğü Anadolu ağızlarında sıkça kullanılmaktadır. Karakoyunlu Yörükleri’ndeki kullanımları için bkz. (DURMAZ, 2007:487-497): (19-1), (33-6), (34-10).

tağarcuk: Tr. İ. (dağarcık), “Dağarcık”, (ERGİN, 1997.b:282). “Meşin torba; bir müzik topluluğunun veya sanatçının hazırlamış olduğu parçalar, repertuvar; bellek” (GTS, 2011:). Metinde bu sözcük yiyecek ve içeceklerin tümünün adı olarak kullanılmıştır: (50-13).

tuğ: Far. İ. (tūt), “Dutgillerden, kuzey yarım kürenin genellikle ılıman bölgelerinde yetişen, yapraklarıyla ipek böceği beslenen ağaç (morus); bu ağacın, ak, kara, pembe renkte ekşi veya tatlı, sulu meyvesi” (GTS, 2011:727). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:341-342): (357-11).

tuz: Tr. İ. (tuz), “Kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde; bir asitteki hidrojenin yerini bir bazın almasıyla oluşan birleşim, sodyum klorür (NaCl)” (GTS, 2011:2395): (158-13).

un: Tr. İ. (un), “Öğütülerek toz durumuna getirilmiş tahıl ve başka besin maddeleri” (GTS, 2011:2418): (16-10), (10-7).

üzüm: Tr. İ. (üzüm), “Asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi” (GTS, 2011:2460): (161-8), (161-8)

virek: Tr. İ. (virek), “Kavun?” (ERGİN, 1997.b:314). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:99); (ÖZÇELİK, 2016:213); (TEKİN, 1986:144); (TEZCAN, 2001:71); (KIZILÖZEN, 2017:167-176): (13-11).

yağ: Tr. İ. (yağ), “Birleşiminde stearik, oleik, palmitik asitlerle gliserin bulunan ve bunların oranlarına göre kıvamları değişen bitkisel veya hayvansal madde; vazelin, mazot gibi yağları andıran ve sanayide kullanılan bir mineral madde; vücudun, atılması gereken amonyak, üre vb. maddelerini içine alarak deriden sızan ve ter kokusunu veren madde; güzel kokulu bitkilerden çıkarılan uçucu, kokulu ve sıvı madde; abartılı övgü” (GTS, 2011:2499): (111-2), (206-1), (229-3). Bu örnek Muharrem Ergin’in sözlüğünde yoktur: (103-10).

yaħnı: Far. İ. (yaħnī): “Kavrulmuş soğan ve salça ile pişirilen, sade veya sebzeli et yemeği” (GTS, 2011:2503): (11-9), (12-10), (14-3), (14-7), (101-3), (112-8), (131-7), (209-5).

yoğurd: Tr. İ. (yoğurt), “Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünü” (GTS, 2011:2599). Yurdakök bu sözcükle ilgili olarak, “Oğuzların yaşamları konusunda oldukça önemli bilgiler verilen “Dede Korkut Kitabı”nın giriş (Mukaddime) kısmında “Bir külek yoğurd gözler, toyınca tıka basa yir” (Dresden Nüshası-7:13) ve günümüze ulaşan 12 öyküden üçüncüsü olan “Kam Büre Bey Oğlu Bamsı Beyrek Bey”in öyküsünde “Bağır gibi üginende yoğurtdan ne var” (Dresden Nüshası-105:7) denilmesi Oğuzların yiyecek olarak yoğurdu oldukça sık kullandıklarını düşündürmektedir.” demektedir. (YURDAKÖK, 2013:50): (8-13), (106-7).

2.3.96.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yücelik, Ululuk, Doğruluk, Dürüstlük İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yücelik, ululuk, doğruluk, dürüstlük gibi ahlâkî kavramlar olarak da nitelendirebileceğimiz sözcükler mevcuttur. Anlam bakımından farklılıklar taşıdığı için bu başlığı ayrıca açma gereksinimi duyduk.

Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz yücelik, ululuk, doğruluk, dürüstlük ile ilgili sözcükleri şöyle sıralayabiliriz:

heybet: Ar. İ. (heybet), “*Korku ve saygı uyandıran görünüş, mehabet; büyüklük, ululuk, azamet*” (GTS, 2011:1090): (158-8), (159-1), (279-7).

‘izzet: Ar. İ. (‘izzet), “*Büyüklük, yücelik, ululuk*” (GTS, 2011:1241): (19-12), (29-4), (163-10), (179-6).

kalın: Tr. İ. (kalın), “*Kalın, kalabalık, büyük, kuvvetli ‘Oğuz’un sıfatı’, krş kanlu*” (ERGİN, 1997.b:163). Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki “*kalın*” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:138). Ayrıca bu sözcükle ilgili okuma denemesi için bkz. Okuma denemesi (SERTKAYA, 2004:138): (16-12), (20-4), (22-7), (37-1), (37-8), (38-13), (43-9), (51-1), (60-9), (62-5), (62-9), (66-3), (68-10), (69-8), (69-13), (70-6), (76-2), (76-12), (80-10), (82-11), (82-12), (83-1), (93-8), (93-11), (95-8), (96-8), (108-3), (120-4), (121-1), (121-2), (124-4), (140-13), (145-12), (152-1), (152-5), (187-12), (201-13), (213-3), (223-2), (224-13), (233-11), (233-13), (235-5), (235-7), (235-13), (257-2), (259-7), (261-2), (268-11), (281-13), (291-9); >*kalın saz*: (225-11); >*kalın*: ‘*sık, kesif*’: (225-11)

kerem: Ar. İ. (kerem), “*Soyluluk, ululuk, büyüklük, asalet; bağış olarak verme, iyilik, cömertlik, eli açıklık, lütuf*” (GTS, 2011:1393): (89-5), (170-3), (226-2), (276-1), (276-5), (297-1).

şidk: Ar. İ.(şidk), “*Doğruluk, gerçeklik; içten bağlılık*” (GTS, 2011:2088): (7-9).

ulu: Tr. İ. (ulu), “*Erdemleri bakımından çok büyük, yüce; çok yüksek, çok büyük olan (şey)*” (GTS, 2011:2414). Ayrıntılı okuma denemesi için bkz. (ÖZÇELİK, 2012:79-83).

>ulı: (15-9); >ulu: (15-11), (40-8), (95-10), (97-11), (106-2), (107-3), (147-3), (157-13), (169-12), (188-3), (189-8), (211-6), (215-8), (241-13), (241-13), (254-12), (258-13), (269-7), (270-5), (270-11), (272-6); >ulusı tutuldu: (72-1); >ululuk: (211-5).

yüce: Tr. İ. (yüce), “Yüksek, büyük, ulu, ulvi” (GTS, 2011:2621): (4-4), (8-4), (27-5), (36-2), (96-4), (132-12), (162-5), (162-6), (169-9), (169-9), (210-13), (210-13), (219-1), (241-11), (252-5), (252-5), (252-5), (279-3).

2.3.97.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde Zaman İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen zaman ile ilgili sözcükler şunlardır:

ahır: Ar. İ. (âhir), “*Ahir, artık, son, nihayet*” (GTS, 2011:2641). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:86); (ÖZÇELİK, 2016:290): (28-4), (28-5), (28-6).

ahır: Ar. İ. (âhir), “*Ahir, son nihayet*” (GTS, 2011:54): (3-4), (3-5), (7-1), (66-13), (67-6), (118-4), (118-5), (118-6), (118-7), (118-8), (118-8), (118-9), (123-5), (155-3), (155-9), (214-2), (218-10), (259-4), (259-5), (259-6), (245-1), (272-9), (304-11).

ağşam: Tr. İ. (akşam), “*Güneşin batmasına yakın zamandan gecenin başlamasına kadar olan vakit, akşam vakti, akşamleyin; gece; akşam ezanı; akşam namazı*” (GTS, 2011:75): (41-2), (44-13), (46-11), (47-9), (48-5), (173-5).

alan: Tr. İ. (alan), “*Ala, alaca, sabahın ilk aydınlığı, alaca karanlık*” (ERGİN, 1997.b:11): (106-5), (111-7), (117-6), (205-12), (269-5).

alar: Tr. İ. (alar), “*Ala, aydınlık, ilk aydınlık, sabah aydınlığı*” (ERGİN, 1997.b:11). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:70): (12-7), (22-10), (110-12), (146-12), (288-13).

añsuzın: Tr. İ. (ansızın), “*Hatıra gelmeyen bir sırada, ani, anide, aniden, ansız, apansız, apansızın, birden, birdenbire, dangadak, defaten, durup dururken, füceten, gürpedek, larp, larpadak, patadak, pattadak, rappadak, şakkadak, şapadanak, şappadak, şırakkadak, bedaheten, füceten, nagehan, vehleten*” (GTS, 2011:132): (290-6).

ay: Tr. İ. (ay), “*Art arda gelen iki yeni ay arasında geçen süre; yılın on iki bölümünden her biri; bir ayın herhangi bir gününden ertesi ayın aynı gününe kadar geçen veya yaklaşık otuz gün olarak kabul edilen süre*” (GTS, 2011:194): (53-9), (53-10), (82-8), (84-4), (131-4), (132-6), (138-1), (145-7), (145-7), (145-7), (145-8), (145-8), (145-8), (146-10), (164-3), (165-13), (165-13), (166-2), (267-12).

ayna: Far. İ. (āyīne), “*Cuma, Cuma günü*” (ERGİN, 1997.b:31); “>âdīne/ *Cuma günü*” (DEVELLİOĞLU, 2003:10); “>âzīne/ *Cuma günü, bayram günü*” (DEVELLİOĞLU, 2003:59). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:177): (7-10), (7-10).

çağ: Tr. İ. (çağ), “*Zaman dilimi, vakit; hayatın çocukluk, gençlik vb. dönemlerinden her biri, yaş; kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası, dönem, devir; tarihin ayrıldığı dört büyük bölümden her biri, kurun; Jeoloji-Bir katmanın oluştuğu süre*” (GTS, 2011:478): (12-5), (12-6), (22-7), (22-8), (22-9).

dem: F.İ. (dem), “*Hazırlanan çayın renk ve koku bakımından istenilen durumu; zaman, çağ; pişirilen yemeklerin yenecek kıvamda olması; soluk, nefes; içki; koku; dem* Ar. İ. (dem), “*Kan*” (GTS, 2011:618). Metinde “*Dem, an, zaman*” ERGİN, 1997.b:81) anlamlarında kullanılmıştır: (217-4) (217-4), (293-7); bu örnek Muharrem Ergin’in sözlüğünde yoktur: (185-11).

dün: Tr. İ. (dün), “*Gece*” (ERGİN, 1997.b:99). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:220-222); (TULUM, 2003:537-538): (25-6), (39-4), (91-7), (137-7), (187-8), (187-8), (187-9), (191-7), (214-8), (232-7), (232-12), (240-2), (240-3), (240-4), (240-11), (240-11), (245-12), (245-13), (264-3), (264-3), (264-7), (264-8), (268-4), (269-10), (270-5), (271-9), (299-5); >dün: Tr. İ. (dün), “*Dün, dünkü gün*” (ERGİN, 1997.b:99): (48-9).

dünle: Tr. İ. (dünle), “*Geceleyin*” (ERGİN, 1997.b:99). Gökyay, *dünen* sözcüğünün doğru şeklinin sözlükteki anlamının dışında *geceleyin* demek olduğunu belirtmiştir. (GÖKYAY, 2007:331). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:168-170; 573); (TEZCAN, 2001:49): (6-4), (47-4), (177-7).

eyyām: Ar. İ. (eyyām), “*Günler*” (GTS, 2011:841): (214-10).

ezel: Ar. İ. (ezel), “*Başlangıcı belli olmayan zaman, öncesizlik*” (GTS, 2011:842): (3-12).

gice: Tr. İ. (gece), “*Genellikle saat 22.00'den itibaren gün ağarınca kadar geçen süre, tün, şeb; bu süre içindeki karanlık; eğlence, anma vb. amaçlarla geceleyin düzenlenen toplantı; geceleyin*” (GTS, 2011:911). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz.

(ÖZÇELİK, 2016:377): (40-10), (43-9), (50-11), (66-6), (70-11), (91-5), (95-13), (122-11), (154-9), (178-6), (191-8), (193-2), (207-7), (243-8), (250-7), (273-2), (291-12), (302-10).

gün: Tr. İ. (gün), “Güneş; güneş ışığı; gündüz; yer yuvarlağının kendi eksenini etrafında bir kez dönmesiyle geçen 24 saatlik süre; içinde bulunulan zaman; zaman, sıra; çağ, devir; iyi yaşanmış zaman; bayram niteliğinde özel gün; belirli günlerde ev hanımlarının konuk ağırlamak için yaptıkları toplantı; tarih” (GTS, 2011:1002): (7-10), (7-10), (12-6), (22-9), (26-11), (30-7), (36-11), (44-11), (46-12), (48-10), (55-10), (64-12), (64-6), (64-7), (64-7), (64-12), (66-6), (69-3), (81-9), (84-11), (90-13), (91-13), (93-13), (96-2), (96-2), (98-11), (98-12), (104-5), (106-8), (106-9), (112-5), (122-11), (123-9), (126-4), (126-6), (127-12), (128-9), (129-6), (130-4), (130-4), (130-6), (130-6), (130-8), (130-8), (130-9), (130-10), (130-11), (130-11), (130-13), (130-13), (133-8), (133-9), (133-10), (133-11), (133-12), (141-9), (150-1), (150-3), (153-2), (153-3), (153-5), (154-9), (156-8), (159-2), (171-10), (178-6), (185-6), (189-13), (191-4), (191-8), (203-10), (203-10), (205-5), (205-5), (209-5), (214-7), (215-10), (218-5), (220-11), (220-13), (221-6), (223-5), (226-9), (232-8), (232-11), (232-13), (238-4), (238-5), (241-1), (243-3), (243-7), (244-7), (247-5), (253-8), (255-4), (256-1), (257-7), (264-3), (264-3), (264-8), (269-11), (270-4), (270-7), (272-2), (273-12), (274-1), (275-6), (280-6), (283-2), (291-12), (295-10), (299-13), (300-2), (300-5), (301-11), (304-4); >gün: “Gün, il, memleket, ülke, muhit, çevre, etraf”; >gün: “Gün”: (11-1), (13-2).

gündüz: Tr. İ. (gündüz), “Günün sabahdan akşama kadar süren aydınlık bölümü; gündüz vaktinde” (GTS, 2011:1006): (70-11), (96-1), (193-2), (302-10).

günlük: Tr. İ. (günlük), “O günkü, o günle ilgili; üzerinden gün geçmiş veya geçecek; her gün yapılan, her gün yayımlanan, her gün çıkan; günü gününe tutulan hatıra, günce, muhtıra; günü gününe tutulan anı yazısı veya bu yazıları içine alan eser, günce” (GTS, 2011:1008). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:860): (11-2), (201-13), (222-3), (272-5), (293-12); >günlük: (44-11), (127-4).

güz: Tr. İ. (güz), “Sonbahar; 22 eylül ile 21 aralık arasındaki mevsim” (GTS, 2011:1014). Ayrıca bkz. (ÖLÇER ÖZÜNEL, 2015:34-48): (4-8), (13-10), (55-6), (93-2), (95-4), (97-8), (116-10), (117-1), (140-3).

güzin: Tr. İ. (güzin), “*Güzün, sonbaharda*” (ERGİN, 1997.b:131): (16-11).

heman: Far. İ. (hemān), “*Çabucak; aşağı yukarı; yalnız, sadece; çok*” (GTS, 2011:1082): (81-6), (89-10), (118-2), (212-2), (238-11), (242-1), (274-5), (287-3).

heman-dem: Far. İ.+Far. İ. (hemān+dem), “*Derhal, hemen, o anda*” (ERGİN, 1997.b:135): (211-11), (230-10).

hemişe: Far. İ. (hemīşe), “*Daima, her zaman*” (ERGİN, 1997.b:139): (294-7).

ikindü: Tr. İ. (ikindi), “*Öğle ile akşam arasındaki zaman dilimi; ikindi ezanı; ikindi namazı*” (GTS, 2011:1166): (227-7).

imdi: Tr. İ. (şimdi), “*Şu anda, içinde bulunduğumuz zamanda; az sonra, yakında; az önce, biraz önce, demin; artık, bundan böyle, bu duruma göre*” (GTS, 2011:1182). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:167): (73-8), (75-9), (79-10), (80-1), (80-5), (81-6), (88-4), (149-5), (155-1), (159-9), (167-10), (202-4), (233-3), (258-2), (267-8), (277-4).

irken: Tr. İ. (erken), “*Vaktinden önce, alışılan zamandan önce, er, geç karşıtı; sabahın ilk saatlerinde*” (GTS, 2011:811): (273-4).

lahza: Ar. İ. (lahza), “*Zamanın bölünemeyecek kadar kısa bir parçası, an*” (GTS, 2011:1571): (10-1).

möhlet: Ar. İ. (muhlet), “*Vade, süre, mühlet*” (GTS, 2011:1773): (141-10).

müddet: Ar. İ. (muddet), “*Süre, müddet, zaman*” (GTS, 2011:1721): (16-5).

nagah: Far. İ. (nāgehān), “*Ansızın; birdenbire, aniden*” (GTS, 2011:1744): (83-7), (96-1), (149-4), (192-8).

nagahandan: Far. İ.+Tr. E. (nāgehān+dan), “*Ansızın, aniden, birdenbire*” (ERGİN, 1997.b:219): (41-1), (77-2), (156-12), (158-4), (172-7), (193-2), (216-1), (265-1).

nagahi: Far. İ. (nāgehānî), “*Ansızın, birdenbire*” (ERGİN, 1997.b:219): (75-1).

öyle: Tr. İ. (öğle), “*Gün ortası, öğlen, öğle vakti; öğle ezanı; öğle namazı*” (GTS, 2011:1839). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:104): (9-9) (9-9) (44-12) (173-4) (173-5).

öyün: Tr. İ. (öğün), “*Kez, defa; yemek vakti; bir vakitte yenilen yemek*” (GTS, 2011:1841): (145-6), (278-1); >öyünçük: (147-13).

sa’at: Ar. İ. (sā’at), “*Bir günlük sürenin yirmi dördte birine eşit, altmış dakikalık zaman dilimi, zaman parçası; vakit, zaman; bir işin yapıldığı belli bir zaman; günün hangi anı olduğunu gösteren alet; sayaç*” (GTS, 2011:1993): (149-3).

sabadança: Tr. İ. (sabadança), “*Sabahtan*” (ERGİN, 1997.b:254). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:188-191): (8-11).

şabah: Ar. İ. (şabāḥ), “*Sabah ezanı; sabah namazı; sabahleyin; güneşin doğduğu andan öğleye kadar geçen zaman*” (GTS, 2011:1994). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:70): (12-7), (22-10), (106-5), (110-12), (111-7), (117-6), (173-4), (205-12), (269-5), (273-3).

şoñ: Tr. İ. (son), “*Şimdiki zamana en yakın zamandan beri olan veya bu zamanda yapılmış, kkklll olmuş olan, ilk karşıtı; en arkada bulunan; artık ondan ötesi veya başkası olmayan; uç, sınır; olanca; bir şeyin en arkadan gelen bölümü, bitimi, nihayet, akıbet; ölüm; döl eşi*” (GTS, 2011:2137): (66-13), (67-6), (126-7), (155-3), (155-9), (202-6), (214-2), (292-3), (304-10).

şoñra: Tr. İ. (sonra), “*Daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı; daha uzak ve ileri bir yerde; makam, sıra, değer ve önemde arkada oluşu bildiren bir söz; yoksa, aksi hâlde; arkadan gelen bölüm veya zaman*” (GTS, 2011:2139): (9-9), (16-5), (90-13), (112-7), (115-8), (127-6), (167-5), (168-9), (168-13), (170-11), (184-6), (186-10), (204-12), (276-11), (296-10).

tañ: Tr. İ. (tan), “*Güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir*” (GTS, 2011:2259). Ayrıca bkz. (ÖZÇELİK, 2016:208-213): (12-3), (22-5), (91-13).

tañla: Tr. İ. Tr. E. (tanla), “*Sabah, tan ağarırken, şafak vakti, gün doğarken, tan ile beraber, tan ile*” (ERGİN, 1997.b:284): (146-12), (184-2), (195-9), (288-13).

tekellüf: Ar. İ. (tekellüf), “*Teklif, hemen, hiç durmadan*”; > *bî-tekellüf*: “*Teklifsizce, hemen, hiç durmadan*” (ERGİN, 1997.b:54). İfadenin doğru yazılışının *bî-tekellüf* olduğunu belirten Gökyay, anlamca ‘1. sade, adi; 2. serbestçesine; 3. teklifsizce; 4. Nezaketsizcesine’ karşılıklarını vermektedir. (GÖKYAY, 2007:318): (42-7), (64-4), (113-5), (153-2), (231-5,6).

tiz: Far. İ. (tîz), “*Çabuk olan, süratli; süratli bir biçimde*” (GTS, 2011:2360): (199-6), (199-6), (238-1), (261-6), (302-8).

uş: Tr. İ. (uş), “*Uş, bu, şu, işbu*” (ERGİN, 1997.b:304); *akıl* anlamında da düşünülebilir : (KÜÇÜK, 2014:794): (88-13).

uşda: Tr. İ. (uşda), “*İşte! ‘bkz. uş’*” (ERGİN, 1997.b:304): (94-11), (267-6), (302-11).

va‘de: Ar. İ. (va‘de), “*Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için tanınan süre, mühlet, mehil*” (GTS, 2011:2463): (3-12), (95-10), (97-11), (174-3).

vaḳd: Ar. İ. (vaḳt), “*Zaman; bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler; çağ; belirlenmiş olan zaman; zaman anlatan kelimelere belirtilen durumunda geldiğinde ‘iken’ anlamı veren bir söz; geçim, para bakımından elverişli durum*” (GTS, 2011:2466). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:862-864): (86-13), (123-5), (142-11), (144-6), (145-9), (205-1), (208-4), (215-1), (227-7), (236-2), (262-4), (272-10), (275-12), (292-3), (294-5), (294-6), (304-12).

yalabıdak: Tr. İ. (yalabıdak), “*Şimşek gibi, birdenbire, ansızın*” (ERGİN, 1997.b:317). *yal tek* ifadesinin doğru şekli hakkında Gökyay, ani, çabuk ve birden bire anlamlarını karşılayan *yalabıdak* yazılışını önermektedir. (GÖKYAY, 2007:336). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (ÖZÇELİK, 2016:297-299): (29-2), (303-11).

yarın: Tr. İ. (yarın), “*Bugünden sonra gelecek ilk gün; gelecek, ilerideki zaman; bugünden sonra gelecek ilk gün içinde*” (GTS, 2011:2540): (27-1), (90-12), (126-6), (171-10), (189-2), (299-12).

yaz: Tr. İ. (yaz), “Kuzey yarım kürede 21 Haziran 23 Eylül, Güney yarım kürede 21 Aralık 21 Mart tarihleri arasındaki zaman dilimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsim” (GTS, 2011:2558). Ayrıca bkz. (ÖLÇER ÖZÜNEL, 2015:34-48). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:76): (4-8), (27-4), (16-11), (16-13).

yazın: Tr. İ. (yazın), “Yaz mevsiminde, yaz aylarında” (GTS, 2011:2561): (16-11), (16-13).

yeñiden: Tr. İ. (yeniden), “Gene, yine, bir daha, tekrar” (GTS, 2011:2572). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (SERTKAYA, 2004:134); (ÖZÇELİK, 2016:364): (50-3), (233-12), (282-2).

yıl: Tr. İ. (yıl), “Dünya'nın, Güneş çevresinde tam bir dolanım yapması için geçen 365 gün, 5 saat ve 49 dakikalık zaman; miladi takvime göre ocak ayının birinde başlayıp aralık ayının otuz birinde sona eren on iki aylık dönem, sene; on iki aylık dönem” (GTS, 2011:2590): (11-4), (72-6), (94-3), (58-2), (93-12), (99-2), (102-10), (118-9), (170-6), (170-8), (179-7), (204-11), (205-9), (216-7), (236-13), (237-13), (262-3), (262-3), (262-3), (262-3), (262-4), (262-7), (262-8), (262-8), (262-8), (262-9), (262-9), (262-9), (262-10).

yıllık: Tr. İ. (yıl+lık), “Bir yıl için, senelik, senevi; yılda bir yapılan; bir yıl içinde olan; yapımından veya doğumundan başlayarak üzerinden bir yıl geçmiş olan; yılda bir çıkan ve o yılın olaylarını anlatan kitap, bülten, dergi vb. eser, salname; yılın gün, hafta, ay vb. bölümlerinden başka, bayram, yıl dönümü gibi belli günleri ve birtakım astronomi, meteoroloji, istatistik bilgilerini gösteren kitap biçiminde takvim, almanak; bir yılda verilen ücret; öğretim yılı sonunda hazırlanan, öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin özellikleriyle ilgili bilgiler ile eğlendirici konuların yer aldığı kitap” (GTS, 2011:2594): (118-9), (179-7).

yine: Tr. İ. (yine), “Yeniden, bir daha, tekrar, gene; öyle de olsa, öyle olmasına karşılık; buna rağmen, bununla birlikte” (GTS, 2011:2596): (17-9), (29-10), (35-9), (66-5), (95-2), (101-5), (105-4), (113-9), (178-2), (186-8), (209-5), (214-10), (216-10), (227-4), (238-1), (243-4), (265-7), (265-12), (266-4), (266-5), (271-7), (280-12), (282-10), (289-10).

zaman: Ar. İ. (zamân), “Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit; bu sürenin belirli bir parçası, vakit; belirlenmiş olan an; çağ, mevsim; bir işe ayrılmış veya bir iş için alışılmış saatler, vakit; dönem, devir; olayların oluş ve akış sırasını belirleyen, düzenli ve dönemli gök olaylarını birim olarak kullanan sanal bir kavram; fiillerin belirttikleri geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman kavramı; Yer kabuğunun geçirdiği gelişimde belirlenen ve fosillere göre dörde ayrılan geniş evrelerden her biri” (GTS, 2011:2641): Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:299): (3-1), (3-4), (3-5), (69-10), (70-5), (71-6), (90-4), (107-12), (126-6), (132-13), (149-2), (171-6), (192-5), (216-10), (254-11), (258-12).

2.3.98.) Dede Korkut Hikâyeleri’nde Diğer Kavramlar İle İlgili Sözcükler

Dede Korkut Hikâyeleri’nde kullanılan ve üzerinde ihtilafların yoğun olduğu, okuma ve anlamlandırma çalışmalarının hâlâ devam ettiği dolayısıyla çalışmamızda bir kategorizasyona tabi tutamadığımız sözcükler şunlardır:

azvay: Tr. İ. (azvay?), “Azman” (ERGİN, 1997.b:32). *azvay*, “*Sarısabır*”; metinde şöyle geçer: “*Azvay kurt enügi irkeginde bir köküm var*” *azvay* sözcüğü bitki anlamındaysa son sözcükteki *bir köküm var* ifadesi ile ortak bir anlamda kullanılmış olabilir. Metnin gidişatında önceki satırlarda ilk olarak bir bitki, hayvan veya coğrafi ad, peşine bir hayvan adı ile bağlanmıştır: ... *ak kayanun / kaplanınun irkeginde / bir köküm var*... ... *ak sazun / aslanında / bir köküm var*... ... *azvay / kurt enügi irkeginde / bir köküm var*... ... *yanal tümen koyunun gezdürmeye / ağ sunkur kuşu irkeginde / bir köküm var*... (ÖZSOY, 2006: 281-11,12); “‘sarı sabır, veya ondan çıkarılmış bir ilaç’ DS 443, TS 355 < Fa. āzvāy ‘Hindistan’dan gelen bir ilaç’ Meninski 1780 I, 123, Krş Tekin-Tietze 1990 no:77). * *Azvaykurd enügi erkeginde bir köküm var* (Dedem Korkut 1973 [14.-15. yy.] s. 138). O. Ş. Gökyay onu “sarı sabır” ile izah ediyor (münasebet?), fakat M. Ergin 1964 s. 172 *azman*+? diyor. Kelime henüz açıklanmamıştır.” (TIETZE, 2002:251). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:87); (ÖZÇELİK, 2016:841-842); (TEZCAN, 2001:320; 365366): (281-11).

bacak: Tr. İ. (bacuk?), Bu sözcük Muharrem Ergin’in sözlüğünde yer almamaktadır: *can bacuğın eğmişsin* ifadesinde geçmektedir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:90); (TEZCAN, 2001:189-191); (TEKİN, 1984:27-28); (TEKİN, 1986:152-153): (111-9).

duharlu: Tr. İ. (duharlu?), “Duharlu” (ERGİN, 1997.b:97). Ayrıntılı okuma ve anlamlandırma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:109); (TEKİN, 1986:152); (SERTKAYA, 1985:161): (110-2).

düden: Tr. İ. (düden?), Metinde “*düden gibi şorladı*” olarak geçmektedir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:280): (204-9), (253-3).

erdil / ardal: Tr. İ. (erdil/ardal?), “?” (ERGİN, 1997.b:106). Metinde “...Aydur: Avucına şıgmayan elüklü oğlu / Erdil teke buynuzındankatı yaylu... cümlesinde yer almaktadır ve اردیل olarak geçer. Bu sözcük için Orhan Şaik Gökyay müstensih hatası diyerek *ardal* şekliyle ayrıca sözlükte buna yer vermiştir. Koca, iri anlamlarına gelir. Tietze’nin sözlüğünde yer alan *arda* ve *ardala* sözcükleri de bu noktada dikkat çekicidir. Tietze bu sözcükler için, “*arda*: ‘uzun el değneği; nişan için dikilen değnek’ (Ahmed Vefik Paşa 1306 s.18) < ?? *ardalu* ‘eli değneklü çavuş’ (aynı yerde). Kelime daha eski bir tarihi devri aksettirdiği halde daha eski kaynaklarda bulunamadı.” demektedir. (TIETZE, 2002:193). Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki “*erdil/ardal*” ile ilgili tasvirler için bkz. (YILMAZ, 2003:142). Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (BALYEMEZ, 2012:93); (ÖZÇELİK, 2016:715-718); (KAÇALIN, 2004:94-95); (TEZCAN, 2001:306-308): (222-5).

ester: Tr. İ. (ester?), “*karşu yatan kara dağlar ester olsa il yaylar*” cümlesinde geçer ve Muharrem Ergin bunu *esen* olarak okumuştur. Özsoy ise sözcüğü, *ester* okumuş; metinde de zaten استر olarak verilmiştir. Tietze’ye göre, “>ester ‘katır’ < Fa. *astar a.m.* **Ġulām esteri bārigāhta bağladı ve gitdi. (Ferec 855/1451 v 219a). Askeriye terminolojisinde kelime hala kullanılmaktadır: *Gelen askerin, atın, esterinin doyurulması gerekti.*” (TIETZE, 2002:649): (146-2).

haraça: Tr. İ. (haraça?), Metinde “*haraça karaça püreler diledi*” olarak geçmektedir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEZCAN, 2001:166-167): (87-12).

kabarğa: Tr. İ. (kabarka?), Metinde “*kabarkalu böyür*” olarak geçmektedir: (257-6).

kam/ın: Tr. İ. (kam/ın?), “?” (ERGİN, 1997.b:164). Metinde “*kamın akan*” şeklinde geçmektedir. Ayrıntılı okuma denemeleri için bkz. (TEKİN, 1986:145); (TEZCAN, 2001:96-98): (26-2), (36-4), (67-2), (170-13).

karavat: Tr. İ. (karavat?), Okuma ve anlamlandırma denemesi için bkz. (TAŞLIOVA, 2011:1205-1210): (114-4), (114-13).

BÖLÜM 3.) SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Söz Varlığı konulu bu çalışmamız neticesinde elde ettiğimiz veriler ışığında aşağıda sıralandırdığımız sonuçlar elde edilmiştir.

- 1.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde dil kullanımı üst seviyededir. Anlatıcı ve yazıcı, olay, zaman, mekan ve şahıs kadrosunu kusursuz işlemiştir. Birkaç küçük istinsah hatası dışında büyük hatalar yoktur.
- 2.) Dede Korkut Hikâyeleri'nin dili, hikâyelerin teşekkül ettiği dönem göz önünde bulundurulduğunda gayet sade, açık ve anlaşılırdır. Bugün Anadolu'nun muhtelif yerlerinde, Kafkaslarda ve Orta Asya'da halen kullanılan canlı sözcükler, diyalektolojik unsurlar, eserde karşımıza çıkmaktadır.
- 3.) Dede Korkut Hikâyeleri, Oğuz toplumu ve Oğuz gelenekleri hakkında önemli ipuçları vermektedir.
- 4.) Çalışmamız sonucunda elde ettiğimiz veriler ışığında Dede Korkut Hikâyeleri'nde geçen sözcüklerin genel kullanım sıklıkları şu şekildedir: Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan toplam sözcük sayısı 32416'dır. Farklı sözcükler olmak üzere bu sayı 2826'dır; bunların 2052'si isim, 774'ü fiildir. İsim soylu sözcüklere baktığımızda toplam 23 bağlaç, 18 edat, 13 ikileme, 123 sıfat, 35 ünlem, 31 zamir ve 75 zarf kullanılmıştır. İsim fiilleri de buraya eklersek sayısı 65'dir.
- 5.) Dede Korkut Hikâyeleri'nin vücuda getirilmesinde kullanılan sözcüklerin büyük bir çoğunluğu Türkçedir. Türkçe kökenli olmayan sözcükler de, ya Türkçeleştirilmiştir ya da Türkçede yaygın ve işlek olan sözcüklerdir.
- 6.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde İslamî unsurlar göz önünde bulundurulduğunda Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısının fazlalığı muhtemeldir; ancak Türkçe sözcüklerin fazla olduğu ve eserin Türkçe tabanlı bir eser olduğunu kaydetmek gerekir. Öyle ki kökeni Türkçe olan ya da Türkçe bir ek ile kullanımda Türkçeleştirilmiş (örn. *muḥannet+lik*, *düşmen+lik*) sözcük sayısı, 2112'dir. Buna benzer verinti ve alıntı reaksiyonlarıyla

oluşan Arapça sözcük sayısı, 452; Farsça sözcük sayısı 249; kökeni tespit edilemeyen sözcük sayısı ise 24'tür.

7.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde sıklıkla kullanılan sözcükler dikkate alındığında, Oğuzlar'ın hayvanlara-hayvancılığa, coğrafyaya, dinî ritüellere ve kavramlara, savaş-savaş aletlerine, giyim ve kuşama, yiyecek ve içeceklerle, içinde yaşadıkları topraklara, aile, soy ve akrabalık ilişkilerine büyük önem verdikleri anlaşılmaktadır. Anlamları bakımından Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki sözcükleri tasnife tabi tuttuğumuzda en çok anlam alanına sahip sözcükler,

a.) *Hayvanlar ve hayvanlarla ilgili kavramlar,*

b.) *Kişi adları ve unvanlar,*

c.) *Dinî kavramlar,*

ç.) *Organ adları,*

d.) *Ev ve ev eşyaları,*

e.) *Savaş ve askeri kavramlar,*

f.) *Coğrafi adlar,*

g.) *Meslek ve uğraşlar,*

h.) *Yer-yön bildiren kavramlar,*

ı.) *Zaman bildiren kavramlar* vs. olmuştur.

8.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde sıklıkla kullanılan sözcükler dikkate alındığında, Oğuzlar'ın kızgınlık, şiddet, korku, düşmanlık, göç, kötülük, pislik vb. hissiyat ve fiillere önem vermedikleri ortaya çıkmaktadır. Yine anlamları bakımından Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki sözcükleri tasnife tabi tuttuğumuzda en az anlam alanına sahip sözcüklerden bazıları ise,

a.) *Yabancı, yad, ile ilgili sözcükler,*

b.) *Kendinden geçme ile ilgili sözcükler,*

c.) *Rüya, hayal ile ilgili sözcükler,*

ç.) *Pis, pislik ile ilgili sözcükler*

d.) *Korku ile ilgili sözcükler* vs. olmuştur.

9.) Şimdiye kadar Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan sözcük tabanlı çalışmaların hemen hemen tamamında esas kaynak Muharrem Ergin ve çalışmasının (ERGİN, 1997) sözlüğü kabul edilmiştir; ancak çalışmamızda da belirttiğimiz üzere Muharrem Ergin'in sözlüğünde tüm sözcükler yer almamaktadır.

10.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde kullanılan sözcüklerin sayısı üzerine yapılan çalışmalarda tutarsızlık mevcuttur.

11.) Dede Korkut Hikâyeleri'nde söz varlığı çalışmalarının bilgisayar tabanlı yapılması bizi yanılsa götürecektir. Sözcüklerin yan anlam, eş anlam veya sesteşlik, kökteşlik durumları, bilgisayar destekli çalışmalarda gözden kaçacaktır.

12.) Bu çalışmamız, Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılacak çalışmalarda zamandan tasarruf; araştırmacıların sözcüklere ve varsa onunla ilgili okuma denemelerine ulaşmasında kolaylık sağlayacaktır.

13.) Dede Korkut Hikâyeleri'nden tespit ettiğimiz günümüzde de işlek olan sözcüklerden Güncel Türkçe Sözlük'e eklemelerle katkıda bulunulabilir.

14.) Bu çalışma, -kapsamı gereği-, ne tamamlanmış, ne de tamamlanacak bir çalışma olacaktır. Bu çalışma kendisinden sonraki okuma, anlamlandırma, tahlil, tenkit, tasnif çalışmalarıyla da genişletilecektir.

3.1.) DİZİN

A

a, 69
-a, 47
a'zam, 305
abdest, 303
Abkaza, 571
acı, 456
'āciz, 342
acık, 450
aç, 342
açdur-, 107
açı-, 107
açık, 342
açık-, 107
açıl-, 107
açuk, 50
ad, 409
adaşlu, 268
adaşlu, 268
adam, 303
'adāvet, 322
Ādem, 303
ādemî, 303
'affān, 303
'ahd, 550
ağ, 515
ağ-, 108
ağa, 465
ağaç, 498
ağar-, 108
ağarıl-, 108
ağart-, 108
ağayıl, 365
ağca, 516
ağça, 516
Ağça Kala, 571
ağıl, 365
ağır, 456
ağırla-, 108

ağırlık, 503
ağız, 480
ağla-, 108
Ağlağan, 572
ağlaş-, 109
ağlat-, 109
ağrı, 361
ağrı-, 109
ah, 69
âh, 69
ağed, 539
ağı, 602
ağır, 602
āhıret, 303
ağşam, 602
ağtar-, 110
ağtarıl-, 110
ağ, 516
ağ-, 110
Ağ Hışar, 572
Ağ Şaka, 572
Ağ Şaz, 572
Ağ Şıka, 572
ağarlı, 456
ağça, 462
'ağıl, 326
ağın, 525
ağınçı, 465, 525
ağındı, 290, 361
ağıt-, 110
al, 516
al-, 110
ala, 516, 582
Ala Tağ, 573
alaca, 517
alal-, 112
alan, 602
alañ, 290, 582

alar, 602
 alay, 365, 525
 alçaq, 582
 alda-, 112
 aldan-, 112
 aldur-, 112
 ‘alem, 525
 ‘ālem, 290
 ālet, 330
 ‘aleyhisselam, 304
 ‘aleyk, 304
 ‘aleykesselam, 304
 alın, 480
 alın-, 112
 Alınca, 573
 alış-, 112
 ‘Ali, 409
 ‘ālim, 465
 alkış, 550
 Allah, 304
 Allahussamed, 304
 alma, 594
 almaş, 462
 alp, 409
 Alp Eren, 409
 Alp Rüstem, 410
 Alperen, 409
 alt, 582
 altı, 539
 altmış, 539
 altun, 462
 amān, 69
 amanat, 511
 ‘amel, 303
 ameli az-, 112
 āmennā ve şaddaḵnā, 304
 Amıf, 573
 āmīn, 304
 ammā, 42
 ‘amme, 304
 aň-, 112
 ana, 268

aña, 76
 aňaru, 583
 ancak, 86
 and, 304
 aňda, 76
 aňdan, 76
 aňdur-, 113
 aňdurt-, 113
 anı, 475
 aňı, 76
 anıt-, 113
 aňla-, 113
 aňlar, 76
 aňra-, 113
 aňsuzın, 602
 aňun, 76
 ap, 517
 apalaca, 517
 apar-, 113
 apul, 97
 ara, 583
 ara-, 113
 ‘araba, 560
 ‘Arabi, 390
 ‘Arafat, 574
 ‘Arafāt, 305
 ard, 583
 ardal, 611
 arğap, 97
 arğış, 465
 arğa, 584
 Arğu Bil, 574
 Arı, 574
 arğa, 584
 arkıç, 365
 arķuri, 291, 584
 arķuru, 291, 584
 armağan, 280
 arpa, 498
 arşlan, 365
 ‘arsuz, 50
 ‘aşa, 348

‘arş, 305
arşun, 503
Arşun, 410
arış, 583
artuk, 50
artur-, 114
aru, 51, 554
aruk, 51
Aruk Candan, 410
Aruz, 410
ārzū, 342
aş-, 114
‘aşā, 305
aşıl, 268
aşıl-, 114
‘āşī, 51
aşlan, 365
āşumān, 291
aş, 594
aş-, 114
aşağa, 584
aşan-, 114
aşbaz, 465
‘aşıkla-, 115
aşuk, 502
aşur-, 115
aşuŋ, 291
at, 365
at-, 115
Ata, 410
ağa, 269
atdur-, 116
atıl-, 116
atış-, 116
atlan-, 116
ağlas, 348
av, 367
avaz, 547
avcı, 465
avla-, 116
avlan-, 116
‘avrat, 269

avşıl, 367
avuç, 481
ay, 69, 291, 602
aya, 525
ayağ, 481
ayak, 330, 481
ayak yolu, 330
Ayasofya, 305, 574
aydın, 51
ayğır, 367
‘ayıb, 266
ayır-, 116
ayıt-, 117
‘Āyişe, 411
ayna, 603
Ayna Melek, 411
ayran, 594
ayrıl-, 119
ayrıŋ, 282
ayru, 282
ayruk, 51
ayruluk, 282
aytıŋ, 119
az-, 119
azad, 525
azğın, 51
‘azīz, 305
‘azizle-, 119
‘azm, 305
aznavur, 450
‘Azrā’il, 305
azuk, 594
azvay, 610

B

baba, 269
baca, 330
bacağ, 610
bādem, 594
badya, 330
bağ, 389, 498, 594
bağda-, 119

bağdama, 502

bağır, 120, 481

bağışla-, 120

bağla-, 120

bağlan-, 120

bağ-, 120

baha, 511

bahadır, 525

bahadırılık, 525

bağrı, 291, 368

bağış, 280

bağışış, 280

bağt, 306

bağ-, 120

bağā, 306

bağdur-, 121

bağır, 462

bağış-, 121

bāğī, 51

bağcağ, 525

bağcık, 291

baldır, 481

balık, 368

balıkı-, 121

bam, 547

Bamsa, 411

Bamsı, 411

ban, 330

bañ, 547

baña, 77

Banı, 411

bañla-, 121

bañlat-, 122

Banu Çiçek, 411

barağ, 368

bargah, 331

barış-, 122

barışdur-, 122

bārī, 86

barmağ, 481

baş-, 122

Basağ, 412

başıl-, 122

baş, 368, 482

başar-, 122

Başı Açuk Tahtyan, 412

başla-, 122

bat-, 123

batman, 503

batur-, 123

Bay, 412

baya, 86

bayağı, 52

Bayat, 413

Bayburd, 574

Bayburğ, 574

bayı-, 123

Bayındır, 413

bayır, 291

bazırgan, 465

bazlamaç, 595

bebek, 270

becer-, 123

becid, 508

beden, 483, 503

Bedevi, 390

beg, 413

begen-, 123

Begil, 414

beglik, 414

Begrek, 414

behişt, 306

bek, 52

Bekir, 415

bekle-, 123

bel, 291, 483

belā, 306

bele-, 123

beleñ, 292, 503

beli, 47

belki, 86

bellü, 52

belür-, 123

belürsüz, 52

belürt-, 124
ben, 77
bençileyin, 86
beñiz, 483
beñze-, 124
beñzer, 52
beñzet-, 124
beraber, 86
Berde, 574
bere, 69
berk, 52
berkit-, 124
berü, 584
besle-, 124
beyān, 326
beyin, 483
Beyrek, 415
beze, 344
bezen-, 124
Bıçan Beg, 416
bıñar, 292
bıraķ-, 124
bıyık, 483
Bican, 416
bici, 70, 348
biç-, 125
bid‘at, 306
Bidevi, 390
big, 413, 416
biglik, 418
bî-ḥaber, 52
bī-ḥaber, 87
bikir, 397
bil, 483
bil-, 125
bildür-, 126
bile, 42
bilek, 484
bilici, 466
bilik, 285
billah, 306
bilük, 526

bin-, 126
biñ, 539
bindür-, 126
biniş-, 126
binit, 369
bir, 540
birbiri, 77
birez, 52, 87
birkaç, 53
birlik, 306
birlik, 306
biserek, 369
biş, 541
bişik, 331
bit, 369
bit-, 127
biterli, 499
biz, 77, 358, 462
bī-zaval, 344
boğa, 369
Boğaç, 418
Boğaçuk, 418
boğaz, 370, 484
Boğazca, 418
boğazla-, 127
boğıl-, 127
boğma, 456
boğra-, 127
boğrat-, 127
bol, 53
bolayki, 87
borç, 511
borçlu, 511
bori, 478
bostan, 595
boşal-, 127
boşan-, 127
boy, 70, 328, 390, 484
boyla-, 128
boynuz, 370
boyun, 484
boz, 517

boz-, 128
Boz, 390
bozaç, 517
bozul-, 128
bozla-, 128
bozlaş-, 129
bozlaşdur-, 129
bozlat-, 129
bögelek, 370
bögrüş-, 129
bögür, 370
bögür-, 129
bögürt-, 129
böğür, 484
böğür-, 129
böl-, 129
bölük, 513
börk, 348
böyle, 53, 87
böylelik, 87
böyü-, 129
böyük, 53
bu, 53, 77
bud, 485
budağ, 499
Budağ, 418
budağ, 499
buğur, 370
Buğaç, 418
Buğaçuk, 419
buğra, 370
buğur, 87, 370
bul-, 130
bulaş-, 130
bulın-, 130
bulış-, 130
bulun-, 130
buluğ, 292
buñ, 475
buñal-, 130
bunça, 87
buñça, 54

bunçılaysın, 87
bura, 584
burc, 526, 575
burçak, 499
Burla, 419
burma, 456
burun, 484
buğ, 485
buyınız, 370
buyruk, 550
buyur-, 130
buz, 457
buzağı, 370
büdre-, 131
büdiri-, 131
Bügdüz, 390
bük-, 132
Büre, 419
büri-, 132
bürin-, 132
bütün, 54

C

cāhil, 54
can, 537
Can Kız, 419
Can Paşa, 419
canavar, 320
cāriye, 466
cāsus, 466
cāsusla-, 132
cavab, 550
cebbar, 306
cebehana, 526
Cebrā'il, 307
cedd, 270
cehennem, 307
cellad, 466
cem', 557
cemal, 359
cemī', 55
cenk, 526

cezā’, 395
cıda, 526
cılasun, 288, 526
cılavı, 370, 526
Cızığlar, 575
cici, 55
ciğer, 485
cisim, 485
cömerd, 55
cûş, 475
cübbe, 307, 348
cümle, 557

Ç

çadır, 331
çağ, 603
çağır-, 132
çağırt-, 132
çağla-, 132
çağnam, 97, 547
çaķ-, 132
çal, 517
çal-, 133
çalap, 307
çaldur-, 133
çalın-, 133
çalış-, 133
çal-kara, 518
çap, 371
çap-, 133
çapar, 466
çapdur-, 134
çapıl-, 134
çapķun, 526
çara, 361
çare, 361
çarp-, 134
çarpışdur-, 134
çartaķ, 331
çatla-, 134
çatlat-, 134
çatma, 457

çavlan-, 134
çavuş, 466
çay, 292
çay-, 135
çayır, 292
çek-, 135
çekdür-, 135
çekil-, 135
çekiş-, 136
Çekür, 420
çemen, 292
çenber, 348
çeñe, 485
çengel, 358
çeri, 467, 527
Çerkez, 391
Çeşme, 420
çetir, 331
çetük, 371
çevgen, 527
çevre, 292
çevrül-, 136
çevük, 55
çevür-, 136
çevüril-, 136
çığırt-, 136
çığrış-, 136
çığrışdur-, 136
çih-, 136
çihar-, 137
çık-, 136
çılbur, 595
çiñla-, 138
çıplak, 521
çırağ, 331
çırğap, 349
çırp-, 138
çırpındı, 564
çiçek, 499
Çiçek, 420
çigin, 485
çoban, 467

çoğ, 55, 87
çoğrama, 457
çoh-, 138
çok, 55, 87
çolğa-, 138
çoluk, 270
çomağ, 527
çomak, 527
çök-, 138
çöker-, 139
çönge, 362
çöngel-, 139
çöz-, 139
çuğa, 349
çuha, 349
çuğa, 349
çuldi, 527
çuval, 331
çün, 42
çünkü, 42
çüri-, 139

D

da, 47
da‘vile-, 140
dad, 547
dadı, 467
dağı, 42
dağ, 47
dala-, 139
dam, 332
damağ, 485
dan danşuğ, 280
danış-, 139
dar, 55
darı-, 140
davul, 478
daya, 467
dayı, 270
dāyim, 55, 88
daz, 55, 293
de, 47

dede, 271
Dede, 420
def‘i, 88
deg-, 140
degenek, 527
degin, 47
degirmen, 332
degnek, 527
degül, 562
değ-, 140
del-, 140
delim, 557
delin-, 140
delü, 55
Delü, 421
delük, 56
delülük, 388
dem, 603
demren, 527
demür, 463
Demür Güçi, 421
Demür Kapu, 575
deñe-, 140
deñiz, 293
deñlü, 47, 56
dep-, 140
depe, 293
Depe Göz, 422
depegen, 371
Depegöz, 320
depele-, 141
depere, 293
depil-, 141
depit-, 141
depme, 564
depret-, 141
derd, 362
dere, 293
Dereşam, 576
dergāh, 307
derhāl, 88
deri, 56, 371, 486

derin, 56
derinlik, 509
derle-, 141
derlet-, 141
dervend, 332
derviş, 307
destmal, 349
destür, 70
deve, 371
devlet, 475, 559
dıvar, 332
di, 70
di-, 141
dīdār, 307
dik-, 145
dikdūr-, 145
dikil-, 145
dil, 486
dil-, 145
dile-, 145
dilek, 559
dilkü, 371
din, 307
diñel-, 146
diñle-, 146
dip, 509
dir-, 146
direk, 332
Direk Tekür, 422
dirgür-, 146
diri, 569
diril-, 146
dirim, 569
dirlik, 569
dirnek, 328
Dirse Han, 422
diş, 486
dişi, 397
dişle-, 146
dit-, 147
ditre-, 147
divan, 332

divşür-, 147
diz, 486
dīzār, 308
dizcek, 349
dizil-, 147
dolamaç, 97, 293
dost, 322
dostluk, 322
doy-, 147, 150
dög-, 147
Döger, 423
dögil-, 147
dögiş-, 148
dök-, 148
dökdür-, 148
dökil-, 148
dökme, 293
döl, 487
Dölek Evren, 424
dön-, 148
dönder-, 149
döndür-, 149
dört, 541
döş, 487
döşe-, 149
döşeg, 332
döşek, 332
döşen-, 149
du ‘ā, 308
Duḥa Koca, 423
duḥarlu, 610
dulum, 487
Dumrul, 423
Dundar, 424
duşak, 349
duvaḥ, 349
duvaḥ, 349
duy-, 150
düden, 610
düdük, 478
düg-, 150
dügme, 349

düğün, 328
düken-, 150
düket-, 150
dülbend, 349
Dülbendi, 576
düldül, 308
Dülek, 424
düm, 557
dün, 603
dünle, 603
dünlüg, 333
dünlük, 333
dünya, 294
düp, 585
düriş-, 150
dürişdür-, 150
dürlü, 56
dürsin-, 150
dürt-, 150
dürtiş-, 151
düş, 327
düş-, 151
düşmen, 322
düşmenlig, 322
düşmenlik, 322
düşür-, 151
düvlek, 595
düz, 284
düz-, 152
Düzen, 425
düzil-, 152
Düzmürd, 576

E

e, 70
Ebû Bekir Şiddîk, 308, 425
ecel, 308
edeb, 266
edeblen-, 152
edük, 350
eg-, 152
eger, 43

egin, 487
eglen-, 152
Egrek, 425
egri, 57, 88
ehil, 523
ejdeha, 371
ejderha, 371
eklen-, 152
eksil-, 152
eksük, 57
eksüklik, 503
el, 487
el-‘âkibet, 88
el-aman, 70
elbetde, 88
elek, 333
el-ḥamduli’llah, 308
el-ḥāşıl, 38, 88
elli, 542
elmas, 462
elük, 371
em-, 152
emanat, 523
emcek, 488
Emen, 426
emiraḥur, 467
emiş-, 152
‘emmi, 271
Emren, 426
emzür-, 152
eñse, 488
Eñse, 426
eñşiş-, 153
enük, 372
er, 57, 88
erçel, 344
erdem, 288
erdil, 611
eren, 308
Eren, 426
ergenlik, 280
erilen-, 153

erin-, 153
 erlik, 288
 es-, 153
 esen, 57
 esir, 527
 esirge-, 153
 eski, 57
 esle-, 153
 esrük, 58
 ester, 611
 eş, 279
 eş-, 153
 eşek, 372
 eşik, 333
 et, 595
 et-, 154
 etek, 350
 etmek, 595
 ev, 334
 ever-, 171
 evet, 47
 Evnü, 576
 evren, 372
 Evren, 426
 evvel, 58, 89
 eyegü, 372, 488
 eyer, 372
 eyle, 58, 70, 89
 eyle-, 154
 eylen-, 154
 Eylik, 427
 eyü, 58, 89
 eyülik, 568
 eyyām, 603
 ezel, 603

F

fā`ide, 403
 fakı, 308, 467
 fānī, 58
 Fāṭıma, 308, 427
 feryad, 475

fırla-, 155
 fışıl, 97
 fı`l, 345
 fikr, 326
 Fir`avun, 309, 427
 firaq, 282
 fırsat, 394

G

ğafil, 58
 Ğaflet, 427
 ğāh, 89
 ğalaba, 59
 Ğan, 427
 ğani, 59
 ğarım, 322
 ğarib, 344
 ğavğa, 527
 ğāyet, 89
 ğayıb, 59, 562
 ğayret, 388
 ğayrı, 59, 89
 ğazā`, 309, 528
 ğāzī, 309, 428, 528
 geç-, 155
 geçit, 294
 gedil-, 155
 gel-, 155
 gelin, 271
 geliş-, 157
 gelür-, 157
 Gence, 577
 genç, 59
 gerdan, 372, 488
 gerdek, 398
 gerek, 59
 gerek-, 157
 gerin-, 158
 getir-, 158
 gevde, 488
 gey-, 158
 geydür-, 158

geyesi, 350
 geyik, 372
 geyim, 350
 geyin-, 159
 geyür-, 159
 gez, 528
 gez-, 159
 gezdür-, 159
 gezle-, 159
 ğızulda-, 159
 gibi, 47, 89
 gice, 603
 gicelik, 350
 gide, 286
 gider-, 159
 gimi, 560
 gin, 59
 gine, 90
 gir-, 159
 girçek, 59
 girü, 60, 71
 git-, 160
 gizle-, 161
 gizlü, 60, 90
 ğor, 333
 göçür-, 161
 göger-, 161
 gögerçin, 373
 gögez, 294, 499, 518
 göğüs, 488
 gök, 294, 518
 Gökçe Deñiz, 577
 Gökçe Tağ, 577
 gökçek, 60
 göl, 294
 gölge, 458
 gömeç, 595
 gömil-, 161
 gön, 373
 gönder, 528
 gönder-, 161
 Göne, 428

gör-, 161
 göre, 90
 görin-, 163
 görüş-, 163
 görk, 60
 görün-, 163
 göster-, 163
 göt, 489
 götür-, 163
 göyin-, 164
 göz, 489
 gözçi, 468
 güzel, 61, 90
 gözet-, 164
 gözle-, 164
 Gözler, 577
 gözük-, 164
 güç, 356
 gül-, 164
 güliş-, 165
 güman, 342
 gümbür, 97, 547
 gümüş, 463
 gün, 294, 604
 günāh, 309
 gündüz, 295, 604
 günlük, 604
 gürbüz, 61
 Gürcistan, 577
 güreş, 502, 528
 güreş-, 165
 gürlle-, 165
 gürz, 528
 güt-, 165
 güv, 98, 373
 güven-, 165
 güvenç, 388
 güy-, 165
 güyegü, 271
 güz, 604
 güzün, 605

H

haber, 360
haberleş-, 165
habıs, 333
hācet, 393
hacı, 309
haç, 309
hadd, 549
hak, 61
Hak, 309
hāk, 295
hakla-, 165
haklu, 61
haksuz, 61
hal, 342
halal, 309
halallaş-, 165
halallık, 309
halallık, 271, 398
halayık, 468
halıça, 333
hall, 561
halvet, 566
haman, 61
hamān, 90
hamayıl, 350
hāmīle, 61
hampa, 279
han, 428
hançer, 333, 528
hanlık, 430
harāb, 61
harac, 310
haraça, 611
harāmī, 468
harāmzada, 265
haran, 286
harc-, 166
harçlık, 511
haş, 62
Hasan, 310, 430
hased, 62

haşıl, 62
hasret, 537
hasūd, 62
hatır, 537
hatun, 430
hava, 295
havalı, 346
havlu, 333
hay, 71
hayır, 48
haykır-, 166
hayvan, 373
hazır, 557
hazine, 511
he mi, 71
hece, 503
hekim, 468
helak, 506
hele, 43
hem, 43
heman, 605
heman-dem, 605
Hemid, 577
hemin, 566
hemişe, 605
hep, 90
her, 62
herze, 508, 550
hey, 71
heybet, 600
hıra, 356
hırıldan-, 166
hırıldat-, 166
hırla-, 166
hırlat-, 166
hırş, 450
hırsuz, 468
hışım, 272
Hızır, 310
hiç, 91
hikâyet, 328, 362

hil'atla-, 166
himmet, 568
Hindu, 391
hisar, 334
hizmetkar, 468
hoca, 310
hod, 48
horla-, 166
hoş, 62, 91
hoşlık, 284
hotaz, 373
hoyrad, 62, 91
hörmet, 537
hū, 72
hub, 62
humra, 334
hurd, 62
hurdaḥaş, 63
huşûş, 509
hüner, 388
Hüseyin, 310, 430

I

ıldırım, 295
ılduz, 296
ılğa-, 166
ılğar, 373, 528
ılkı, 373
ılkıcı, 373
ır-, 166
ırak, 63
ırmak, 296
ısrır-, 167
ışmarla-, 167
ışık, 529
'ışk, 537

İ

İbrahim, 310, 430
ibret, 63
ibrişim, 63
iç, 585

iç-, 167
içerü, 585
için, 91
içit, 596
içme, 596
içre, 585
içün, 48
içür-, 167
idin-, 167
igi, 389
iki, 542
ikindü, 605
iklim, 296
ikrār, 396
il, 555
il-, 167
ilağırdı, 550
İlalmış, 430
ildür-, 168
ile, 43
ilem, 44
ilen, 44
ilerü, 63, 72, 91
ilet-, 168
iley, 586
ilham, 310, 326
'ilim, 285
iliş-, 168
ilişdür-, 168
ilk, 63, 91
iltifat, 388
iman, 310
imarat, 310, 334
imdi, 605
İmirza, 430
İmirze, 430
imrahor, 468
imren-, 168
imrençe, 388
in-, 168
inaḳ, 430
'ināyet, 395

ince, 63

incin-, 168

indür-, 169

inek, 373

iñle-, 169

insan, 391

inşallah, 310

ip, 389

ipek, 463

ir-, 169

irgür-, 169

iriş-, 169

irişdür-, 169

irkeç, 373

irkek, 398

irken, 605

iss, 523

issüz, 92, 566

İstanbul, 577

İstanbul, 577

iste-, 169

iş, 272, 468

işārat, 394

işde, 48

işik, 334

işit, 547

işit-, 170

işle-, 170

işret, 596

it, 374

it-, 170

iti, 457

ittifaq, 557

ittifaqi, 557

iv, 334

iver-, 171

ivlen-, 171

‘iyāl, 269

iye, 523

iz, 394

izle-, 171

‘izzet, 600

K

ķaba, 286

ķabar-, 171

ķabarķa, 611

ķabile, 272

ķabūl, 396

ķabẓa, 529

ķaç, 64

ķaç-, 171

ķaçan, 92

ķada, 310

ķadar, 48, 92

ķadd, 489

ķadeķ, 358

ķadem, 489

ķader, 311

ķadın, 398

ķadir, 311

ķafa, 490

kafir, 311

ķaftan, 350

ķağan, 469

ķağıd, 358

ķah-, 172

ķahhar, 312

ķahınç, 450

ķahır, 475

kahil, 388

ķahşat-, 172

ķak-, 172

ķakı-, 172

ķal-, 172

ķal’a, 529

ķala, 529

ķalaba, 402

ķalabalık, 402

ķaldur-, 173

kalemçi, 469

ķalı, 335

ķalın, 402, 600

ķalınlık, 280

ķalk-, 173

alan, 529
 am, 431
 am/in, 611
 amı, 374
 amıla-, 174
 amet, 490
 amış, 499
 amu, 558
 an, 490
 an, 431
 an Abaza, 577
 an Turalı, 431
 anara, 374
 anat, 374
 ana-, 174
 ancaru, 586
 anda, 586
 andan, 586
 anı, 586
 ankı, 64
 anıl-, 174
 anur, 520
 ap, 296
 ap-, 174
 apa-, 174
 apak, 490
 apak an, 432
 apak Melik, 432
 aplan, 374
 apu, 335
 apuı, 469
 apura, 374, 491
 kr, 403
 ar, 296
 ara, 518
 ara Arşlan Melik, 432
 ara Deiz, 578
 araa, 432
 arauk, 350
 arauk, 432, 577
 aral, 519
 arangu, 457

arar, 503
 arar-, 174
 arart-, 174
 aravaş, 469
 arava, 611
 aravul, 469
 aravull, 469
 arayıb, 344
 arcaş-, 175
 arar, 433
 ardaş, 272
 ardeş, 272
 ara, 374
 ara-, 175
 araşa, 529
 aru, 530
 arı, 398
 arı-, 175
 arıuk, 399
 arın, 491
 arındaş, 272
 arıpl, 344
 arış, 504
 arış-, 175
 arışuk, 64
 arkış, 550
 arma, 64
 armala-, 175
 arman-, 175
 arşu, 586
 arşula-, 176
 arşulaş-, 176
 araş, 272
 aru, 491
 aruuk, 433
 arun, 578
 arva-, 176
 arvan, 375
 arvaş-, 176
 aş, 98
 aşd, 393
 aş, 491

kaşan-, 176
kaşğa, 375, 519
kat, 542
kat-, 176
kaçar, 375
katı, 457
kaçır, 375
katla, 542
katlan-, 176
kavak, 499
kavaç, 469
kavım, 391
kavl, 550
kavra-, 177
kavşur-, 177
kavum, 273
kavun, 596
kavurma, 596
kay-, 177
kaya, 296
kayğu, 475
Kayı, 391
kayıç-, 177
kayın, 273, 499
kayıt-, 177
kaymak, 596
kayna-, 177
kayrı, 64, 92
kaytaban, 375
kayur-, 178
kaz, 375
kaza, 312
kazab, 450
kazan, 335
kazan-, 178
Kazan, 433
kazavat, 312
kazılık, 375
Kazılık, 435, 578
keb, 273
kebin, 273
keçi, 376

keci, 376
kefen, 312
keklik, 376
kelb, 376
keleçi, 550
Kelîm, 435
kelime, 551
kemal, 285
kenar, 586
kendi, 78
kendü, 78
kendürük, 335
kenes-, 178
kep, 273
kepenek, 350
Kerbela, 312, 579
kerem, 600
kerpiç, 335
kerre, 542
kert-, 178
kertil-, 178
kertme, 399
kes-, 178
kesdür-, 179
kese, 98
kesil-, 179
keşiş, 313, 469
keten, 463
kez, 543
kıcırdı, 547
kığır-, 179
kıl, 389
kıl-, 179
Kılbaş, 435
kılcıda, 530
kılcıda, 548
kılçat-, 180
kılıç, 530
kılıçla-, 180
kılıçlaş-, 180
kımız, 596
kın, 530

kına, 463
Kınuş, 436
Kıpçak, 436
kır, 296
kır-, 180
kıran, 362, 586
kırdur-, 180
kırgun, 362
kırğun, 92
kırıl-, 181
kırış-, 181
kırk, 543
kırmızı, 519
kırnak, 399
kıs-, 181
kısa, 458
kışıl-, 181
kışır, 506
Kısırça, 436
kışrak, 376
kıvan-, 181
kıvrımsı, 458
kıvrur-, 181
kıy-, 181
kıyamet, 313
Kıyan, 436
kıyı, 296
kıyma, 491, 596
kıynak, 376
kız, 273
kız-, 182
kızağ, 560
kızan, 274
kızğun, 64
kızıl, 520
kızılçuk, 500
ki, 44
kibi, 49, 92
kiç-, 182
kiçe, 336, 351
kiçi, 274, 376
kiçim, 351

kiçit, 296
kiçür-, 183
kilid, 336
kilise, 313
kilit, 336
kim, 44, 79
kimse, 79
kimsene, 79
kir, 514
kiriş, 530
kiş, 531
kişi, 399
kişne-, 183
kişneşdür-, 183
kişnet-, 183
ko-, 183
koca, 399
kocalık, 399
koç, 376
koçın-, 184
koğu, 452
kol, 491
kolan, 377
kolça, 504
koltuk, 492
kon-, 184
konç, 351
kondur-, 184
konşı, 474
konşu, 474
konuk, 474
konukla-, 184
konukluk, 474
konur, 520
Koñur, 437
kop-, 184
kopar-, 184
kopuz, 478
korh-, 185
korhınç, 64
korhut-, 185
korhu, 455

korhut-, 185
korı, 296
korı-, 185
korķ-, 185
korķu, 455
korķut-, 185
Korķut, 437
koru, 296
korumsı, 514
koş-, 185
koşa, 92
koşun, 531
kov, 454
kov-, 185
kovala-, 186
kovla-, 186
kovul-, 186
koy-, 186
koyıl-, 186
koyun, 377, 492
köç, 346
köç-, 186
köçür-, 187
köhne, 64
kök, 274
kölge, 458
kömlek, 351
könlek, 351
köñül, 538
köp, 458
köpek, 377
köpri, 336
köprü, 567
köpüklen-, 187
köpüklendür-, 187
kös, 531
köstek, 377
köşek, 377
köşk, 336
köz, 281
kuç-, 187
kuçakla-, 187

kuçış-, 187
ķudbe, 313
ķudret, 313, 356
ķuduz, 378
ķuģı, 378
ķul, 313
ķulaģuz, 469
ķulaķ, 492
ķulan, 378
ķulluķ, 313
Ķulmaş, 438
ķulp, 336
ķulun, 378
ķum, 297
ķuma, 275
ķumaş, 351
ķun, 492
ķunç, 351
ķunt, 522
ķur-, 187
Ķuran, 313
ķurban, 313
ķurdur-, 187
ķurı-, 187
ķurıl-, 188
ķurma, 351
ķurt, 378
ķurtar-, 188
ķurtıl-, 188
ķurumsı, 514
ķuşdur-, 188
ķuşķun, 378
ķuş, 378
ķuşaķ, 352
ķuşan-, 188
ķuşla-, 188
ķutlu, 559
Ķutlu, 438
ķutsuz, 344
ķuvvet, 356
ķuyruķ, 379
ķuyu, 336

kuzgun, 379
kuzu, 379
kuzu, 379
küçükcek, 286
küçükcek, 286
küçükük, 286
küfür, 314
kükre-, 188
külâh, 352
külek, 336
külüg, 379
külük, 379
külünk, 337
kümes, 379
künbed, 337
künbend, 314
küpe, 352
küpür, 98
kür, 388
kürk, 352
kürsi, 314
küs-, 188
küt, 548
küvle-, 189
küy-, 189

L

la ilahe illallah muhammdün
resulullah, 314
laf, 551
lahza, 605
lanet, 314
leş, 379, 452
leşker, 531

M

ma'na, 509
ma'ni, 509
mabud, 314
mağara, 297
mahal, 587
maḥbub, 538

mahmuz, 352, 380
mahmuzla-, 189
maḳbul, 284
maḳşud, 64
mal, 511
ma'lūm, 65
Mamak, 438
maña, 79
mancılık, 531
mañla-, 189
mañrı-, 189
mañrış-, 189
maşlahat, 508
maşraba, 337
mavla-, 189
mavlat-, 189
maya, 380
meded, 568
Medine, 314, 579
meger, 44
Mekke, 314, 579
Melek, 439
melhem, 362
Melik, 439
melül, 65, 92
mel'ün, 65
memleket, 555
men, 80
menlik, 509
menzil, 561
merdan, 439
Merdin, 579
mere, 72
mermer, 463
merze, 508
mescid, 315
mest, 405
meşe, 500
meşgöl, 65
meşhur, 553
meydan, 297
meyhana, 337

murla-, 189
minara, 315
minnet, 395
miskīn, 65
mişe, 500
miz, 81
möhkem, 522
möhlet, 605
möhürle-, 190
mu, 65, 81
mubarek, 559
mubārek, 73
mudbak, 337
Muḥammed, 315, 439
muḥannet, 455
muḥannetlik, 455
muḥib, 323
muḳābil, 92
munis, 538
murād, 393
muraşsa ´, 463
murdar, 514
Musa, 315
muşahib, 279
muşhaf, 315
Muştafa, 315, 439
muştucu, 470
muştula-, 190
muştuluk, 280
muṭī ´, 65
müddara, 323
müddet, 605
mümin, 315
mürüvvet, 475
müstecāb, 396
müsülman, 315
müşkül, 453

N

na'ra, 548
nagah, 605
nagahandan, 605

nagahi, 605
naḳara, 479
nakaraçı, 470
naḳaraçı, 479
nal, 380
namaz, 316
namerd, 455
nāmūs, 266
nasib, 316, 559
naşib, 476
nayib, 470
nazar, 283
ne, 65, 73, 81, 92
nefer, 531
nemle-, 190
nemrud, 316
ner, 400
nesil, 275
nesne, 509
nevale, 275
nevbet, 362, 531
nezir, 316
niçe, 66, 94
niçün, 94
nidā ´, 74
nigah, 283
nigar, 552
nikab, 316
niḳab, 353
nikāh, 400
ni`met, 395
nire, 587
nişan, 394
nişanlı, 275
nişanlı, 275
niye, 94
nöker, 470
Nuh, 316
Nūh, 439

O

o, 66, 82

oba, 337
obrıl-, 190
ocağ, 337
od, 281
oda, 338
oğlak, 380
oğlan, 275
oğra-, 226
oğraş-, 226
oğrat-, 226
oğrı, 470
oğul, 276
oğurıla-, 190
Oğuz, 391
oğuzname, 328
oh, 531
ohı-, 190
ohla-, 191
ohlan-, 191
ohşa-, 191
ok, 502, 532
Ok, 390
okçı, 470, 532
Okçı, 439
okı-, 191
okın-, 191
okıt-, 192
okra-, 192
ol, 67, 82, 94
ol-, 192
olur-, 194
omuz, 492
on, 543
oñ-, 195
oñal-, 195
oñar-, 195
ora, 587
ordu, 532
orman, 297
orta, 587
ortaç, 587
ortalık, 587

Osman, 439
ot, 500
otağ, 338
otah, 338
otak, 338
otlak, 297
otlan-, 195
otur-, 195
otuz, 543
oyan-, 195
oyar-, 196
oyna-, 196
oynan-, 196
oynaş, 265
oynat-, 196
oyun, 502
ozan, 470

Ö

öd, 492
ög-, 197
ögeç, 380
ögid-, 197
ögin-, 197
ögren-, 197
ögür, 98
öğren-, 197
ökçe, 532
ökçele-, 197
öksüz, 277
öksüzlig, 277
öküz, 380
öl-, 197
öldür-, 198
ölke, 392
ölü, 506
ölüm, 506
ölümlü, 507
‘ömr, 569
öñ, 587
öñdin, 588
öp-, 198

ör-, 198
ördek, 380
ördük, 380
ören, 338
ört-, 199
örü, 588
öt-, 199
öte, 588
öteki, 588
ötkün, 338
ötüri, 95
ötürü, 95
öyke, 451
öyken, 493
öyle, 67, 74, 95, 606
öyün, 606
öz, 83

P

padişah, 471
panbuk, 463
para, 513
parala-, 199
paralan-, 199
Paraşar, 439
parele-, 199
parelen-, 199
parla-, 200
parmağ, 493
parmağ, 493
parmak, 493
pas, 458
Pasın, 579
Pasin, 440
paşa, 471
paşmak, 353
Pay, 440
Pay Piçen, 440
Pay Püre, 440
payende, 558
pehlevan, 471
pehlivan, 471

pehlu, 493
pencere, 338
pencik, 532
pençe, 381
per, 513
perçin, 464
peri, 321
pervaz, 338
pes, 74
peygamber, 316
peynir, 596
pıçak, 338
pırla-, 200
pırt-, 200
piç-, 200
Piçen, 440
pilon, 316
pir, 95, 316
piş-, 200
pışkeş, 265
pişür-, 200
polad, 533
polat, 533
puçuk, 544
pul, 512
puş-, 200
pusarık, 325
puş, 316
puta, 533
puḥana, 316
pürçek, 493
püre, 381
Püre, 440

R

Rab, 317
rahim, 493
rahmet, 395
rast, 404
razı, 396
rek'at, 317
Resul, 317

Resūlu'llah, 317
revan, 346
rızk, 317
rik'at, 317
Rum, 392
Rüstem, 440

S

sa'at, 606
sabadança, 606
şabah, 606
şac, 493
şadak, 533
şadağa, 317
şaddakna, 317
şafa, 328
şağış, 544
şağrak, 338
şağrı, 381
şağ, 588
şağ-, 201
şağalt-, 201
şağdıç, 471
şağdur-, 201
şağınç, 326
şağış, 544
sağlık, 342
şağrak, 338
şağrı, 381
şağur-, 201
şahābe, 317
şakaç, 339
şakal, 493
şakar, 381
şakın, 74
şakla-, 201
şaklat-, 201
şakşağan, 381
şal-, 201
Şalaḥana, 579
şalavat, 317
şalın-, 202

şalındur-, 202
salḫum, 98
şalḫum, 298, 597
Şalur, 441
şam, 298
şaman, 500
şamur, 381
şan-, 202
saña, 83
sancaḫ, 533
Şancıda, 580
şanç-, 202
sançıl-, 202
Şandal, 441
şap-, 202
şapa, 95, 522, 589
şapan, 533
şapar, 282
şar-, 202
şarar-, 203
şaray, 339
şarıl-, 203
sarımsak (otu), 500
şarın-, 203
şarmaş-, 203
şarşıl-, 203
şaru, 520
Şaru, 441
şaruk, 353
şarvan, 471
şası, 452
şav-, 203
şavaş, 533
şavaş-, 203
şavgaṭ, 280
şavril-, 204
şavul-, 204
şay, 459
şay-, 204
şaydur-, 204
şayıl-, 204
sāyir, 67

şayra-, 204
 şayru, 362
 şayvan, 298
 saz, 500
 Şaz, 580
 sebep, 546
 seç-, 204
 seçdür-, 204
 seçil-, 205
 segirt-, 205
 Segrek, 441
 segri-, 205
 segsen-, 205
 seksen, 544
 selam, 538
 selamla-, 205
 Selcen, 441
 Selçük, 442
 selvi, 500
 semüz, 381
 sen, 83
 sep-, 205
 ser-, 205
 serçeşme, 442, 471
 serhad, 549
 serhenk, 442
 serhoş, 405
 sermür-, 205
 sermüze, 353
 serp-, 205
 server, 442
 ses, 548
 settar, 317
 sev-, 206
 sevgü, 538
 sevgülü, 323
 sevin-, 206
 sevinç, 476
 sevindür-, 206
 seviş-, 206
 seyran, 345
 seyrek, 95, 402

sı-, 206
 sıçra-, 206
 şiddik, 317
 Şiddik, 442
 şıdk, 600
 şığ-, 206
 şığa-, 206
 şığın, 382
 şığın-, 207
 şığır, 382
 şığurtmaç, 471
 şık-, 207
 şıkla-, 207
 şın-, 207
 şına-, 207
 şındur-, 207
 şınuk, 362
 sıpara, 317
 sır, 509
 sıra, 504
 sırça, 493
 şıt-, 207
 şıtır-, 208
 şız-, 208
 şızı, 362
 şızla-, 208
 şızlat-, 208
 sicim, 339
 sil-, 208
 siñ, 98, 548
 sinek, 382
 sinir, 363
 siñir, 534
 şıñirle-, 208
 şıñle-, 208
 siz, 84
 Şofi, 442
 soğan, 597
 Şoğan, 442
 şöğil-, 209
 şöhet, 454
 şöğ-, 209

şokman, 353
şol, 589
şol-, 209
şoldur-, 209
şolt-, 209
şom, 459
şoñ, 606
şoñra, 606
şop, 277
şor-, 209, 210
şorış-, 210
şovuk, 459
şoy, 278, 551
şoy-, 210
şoyla-, 210
şoyun-, 211
sög-, 211
sök-, 211
sömür-, 211
sön-, 211
söyindür-, 212
söyken-, 212
söyle-, 212
söyleş-, 212
söz, 551
su, 597
şucu, 472
suç, 266
şufra, 339
sulţan, 472
şun-, 212
şunķur, 382
şuraķi, 339
şuret, 342
şurnaçı, 472
şuşan-, 212
süd, 597
süglık, 494
şün-, 213
süñü, 534
süñük, 494
sür-, 213

sürç-, 213
sürçdür-, 213
sürdür-, 213
süri, 382
süri-, 213
süril-, 213
Sürmeli, 580
Sürmelü, 580
süs-, 214
süsegen, 382
süsil-, 214
süsiş-, 214
süvri, 459

Ş

şad, 476
şah, 472
şahadet, 318
şahbaz, 382
şahbaz, 288
Şah-ı Merdan, 443
şahin, 382
şahinçi, 383, 472
şakak, 494
şakıt-, 214
şakıt-, 214
şalvar, 353
Şam, 580
şamata, 548
şami, 339
şapala, 564
şapla, 564
şarab, 598
şarķ, 546
şas-, 214
şayķa, 353
şebcırağ, 464
şefķat, 395
şehid, 318
şehir, 580
şeker, 598
Şemseddin, 443

şerr, 395
şeytan, 318
şıla-, 214
şikayet, 284, 451
şimdi, 95
şin, 476
şirin, 538
Şirögüven, 580
şiş-, 214, 215
şişlik, 598
şiven, 476
şol, 49
şorla-, 215
şorlat-, 215
şorşa-, 215
Şökli, 443
şölen, 329
şöyle, 95
şu, 67, 84
şükr, 318, 476
şükür, 318, 476

T

ta, 95
ta'ala, 318
tabut, 318
tac, 353
tācir, 472
ţadı, 472
tağ, 298
tağ, 298
tağarcuk, 598
tağıl-, 215
tağıt-, 215
tağla-, 215
tahsin, 284
tahsinle-, 216
taht, 339
taķ-, 216
taķıl-, 216
taķılı, 68
taķın-, 216

tal, 500
ţalat-, 216
ţalbın-, 216
ţaleb, 393
Ţalı, 581
tali, 318
ţali, 476
ţalu, 494
ţam, 339
ţam-, 216
ţama', 265
tamam, 49, 558
ţamam, 74
ţamar, 494
tamaşa, 329
tañ, 606
ţana, 383
ţanı-, 216
taniğ, 553
tanık, 553
ţanış-, 217
ţanışuk, 553
tañla, 607
Tañrı, 318
tanuk, 553
ţar, 459
ţaraf, 589
ţaraķa, 548
ţaraķlık, 494
tarı, 501
ţart-, 217
ţartāğan, 68
ţartdur-, 217
ţartış-, 217
ţarvandur-, 217
taş, 464, 589
taş-, 217
taşkun, 298
taşra, 589
tat, 392
Tatar, 392
ţatlu, 95, 459

Ṭaṭyan, 444
tavla, 383
ṭavlunbaz, 479
ṭavšan, 383
tavuk, 383
ṭavul, 479
ṭay, 383
ṭaya-, 217
ṭayak, 339
ṭayan-, 218
ṭayı, 278
ṭayın-, 218
taze, 460
tazı, 383
teber, 360
teferriüc, 345
tek, 566
teke, 383
tekebbürlik, 265
tekellüf, 607
Tekür, 444
ten, 495
tenef, 340
tepe, 495
Tepegöz, 320
tepel, 520
tepsir-, 218
terkeş, 534
terki, 384
terkiş, 534
ters, 460
Ters Uzamış, 444
tevbe, 319
ṭık-, 218
Ṭırabuzan, 581
tırnağ, 495
ṭışarı, 590
tik-, 218
tikdür-, 219
tikil-, 219
tiñdür-, 219
tiz, 96, 607

toğan, 384
toğ-, 219
toğma, 507
toğra-, 220
toğran-, 220
toğrı, 49, 590
Ṭoğsun, 445
toğur-, 220
tohın-, 220
tohınç, 564
tokın-, 220
toklı, 384
toksan, 544
tokuz, 544
tokuzlama, 544
tol-, 220
ṭola-, 220
ṭolama, 353
ṭolamaç, 98
ṭolan-, 220
ṭolap, 98, 504
ṭolaş-, 221
ṭoldur-, 221
ṭolu, 504
tolma, 552
ṭolu, 460
Toman, 581
Tomanın, 581
tomar, 534, 564
ton, 354
tonan-, 221
tonat-, 221
toñuz, 384
top, 96, 400, 460
toprak, 298
topuk, 495
torba, 358
tori, 520
torum, 384
toy, 329
toy-, 221
toyla-, 222

ƣoyum, 329
 ƣoyur-, 222
 toz, 534
 ƣoz, 460
 t k-, 222
 t kil-, 222
 tu, 74
 tu , 464
 ƣudak, 495
 tu , 354
 ƣu lat-, 223
 ƣul, 400
 ƣular, 400
 ƣularar, 400
 ƣuman, 325
 Ƣundar, 445
 ƣur-, 223
 ƣura , 384
 Ƣuralı, 445
 ƣurdur-, 223
 ƣurfanda, 299
 ƣur ay, 384
 ƣur ur-, 224
 ƣurı, 554
 ƣurna, 384
 ƣu , 404
 ƣu ak, 354
 ƣut-, 224
 ƣu , 598
 ƣutam, 504
 ƣutdur-, 225
 ƣutul-, 225
 ƣutsak, 534
 ƣuy-, 225
 ƣuz, 598
 t ken-, 225
 T ken, 445
 t l , 385
 t men, 544
 Türkistan, 581
 Türkmen, 392
 t  , 323

t y, 385, 495

U

u , 590
 u -, 225
 u ma , 319
 u ur-, 226
 ud, 326
 ufan-, 226
 u ra-, 226
 u ra -, 226
 u rat-, 226
 u ur, 559
 ulal-, 226
 ula -, 226
 Ula , 445
 ‘ulema, 319, 472
 ulı, 600
 ulı -, 226
 ulit-, 226
 ‘ulufeci, 535
 um-, 227
 uma, 393
 umar, 393
 ‘umm n, 299
 umu, 393
 umut, 326
 un, 598
 unit-, 227
 ur-, 227
 ur an, 389
 ur un, 564
 urıl-, 227
 urı -, 228
 urla -, 228
 Uruz, 445
 uç, 326
 uç-, 228
 u a, 393
 uçan-, 228
 uç, 607
 uçak, 278

uşda, 607
Uşun, 446
uvan-, 228
uvat-, 228
uy-, 228
uyan, 385
uyhu, 342
uyluk, 495
uyu-, 228
uz, 68, 96
Uzamış, 446
uzan-, 229
uzun, 460
uzunca, 460

Ü

ü, 45
üç, 544
Üç Ok, 392
üğün-, 229
üğit-, 229
üleş-, 229
ümid, 393
ümmet, 319
ün, 553
ür-, 229
ürk-, 229
ürkit-, 229
Ürüveyde, 446
üst, 590
üş-, 229
üşendür-, 229
üşür-, 230
üveyke, 385
üyge, 385
üz-, 230
üzengü, 385
üzil-, 230
üzüm, 598

V

va'de, 607

vaf, 98, 548
vāfir, 504
vağd, 607
vākı'a, 327
vallah, 319
var, 562
var-, 230
varlık, 563
vaşıl, 561
vaşiyet, 507
vağan, 556
vay, 74
ve, 45
vech, 495
velayet, 319
veli, 45
ver-, 231
veya, 45
vezir, 473
vir-, 231
virek, 599

Y

ya, 45, 75, 535
yā, 75
ya'ne, 46
yaban, 299
yad, 565
yād, 326
yadık, 340
yağ, 599
yağ-, 232
yağı, 323
yağla-, 232
yağma, 535
yağmala-, 232
yağmur, 299
yağrın, 496
Yağrınçı, 447
yaḥnı, 599
yaḥşı, 359
yaḥşi, 359

yağ-, 232
yağa, 299, 354
yağın, 591
yağış-, 233
yağın, 522
yağlan-, 233
yalabı-, 233
yalabıdağ, 607
yalak, 385
yalan, 265
yalançı, 265
Yalançı, 447
yalap, 98
yalıñ, 521, 535
yalınçağ, 521
yalmağ, 535
Yaltaçuk, 447
yaluñuz, 96, 566
yalvar-, 233
yalvart-, 233
yamaç, 299
yaman, 357
yan, 591
yan-, 233
yaña, 592
yañağ, 496
yañal, 592
yanaş-, 233
yandur-, 233
yangulan-, 234
yanık, 363
yanıl-, 234
yanlış, 396
yañlış, 96
yanuğ, 363
yap, 98
yap-, 234
yapa, 99, 566
yapağ, 508
Yapağulu, 447
yapdur-, 234
yapıl-, 234

yapın-, 234
yapış-, 234
yapuk, 385
yar-, 235
yâr, 323
yara, 363
yarak, 535
yaralan-, 235
yarar, 359
yaraş-, 235
yarat-, 235
yarçı-, 235
yaren, 323
yarı-, 235
yarıl-, 235
yarım, 505
yarın, 607
yariş-, 235
Yartaçuk, 447
yaruk, 460
yas, 319
yasak, 396
yaşan-, 236
yaşduk, 340
Yasin, 319
yaş, 461, 569
yaşa-, 236
yaşar-, 236
yaşla-, 236
yaşmak, 354
yaşmaklan-, 236
yaşur-, 236
yat-, 236
yatak, 340
yavri, 386
yavşan, 501
yavuklu, 278
yavuz, 357
yay, 536
Yay Han, 448
yaya, 536
yayak, 346

yayan, 346
 Yayhan, 581
 yayıl-, 237
 yayılım, 300
 yaykan-, 237
 yayla, 299
 yayla-, 237
 yaylak, 299
 yaylım, 300
 yaz, 608
 yaz-, 237
 yazı, 300
 yazıl-, 237
 yazın, 608
 yazu, 300
 yazuh, 75, 476
 yazuk, 476
 yelek, 354, 386, 536
 yen-, 237
 yeni, 461
 yeñiden, 608
 yer, 300
 yesir, 536
 yeşer-, 238
 yet-, 238
 yetiş-, 238
 yetür-, 238
 Yezidi, 392
 yığıl-, 239
 yığ-, 239
 yığanak, 558
 yığıl-, 239
 yığışdur-, 239
 yığşur-, 239
 yıhl-, 239
 yık-, 239
 yıkdur-, 239
 yıkıcı, 536
 yıkıl-, 239
 yıl, 608
 yılan, 386
 yıldır, 99

yıldıra-, 240
 yıldırım, 300
 yılğa-, 240
 yıllık, 608
 yınak, 319
 yırğa-, 240
 yırt-, 240
 yırtıl-, 240
 yırtuh, 461
 yi-, 240
 yidi, 545
 yidür-, 241
 yig, 359
 Yigenek, 448
 yigid, 288
 yigirmi, 545
 yigit, 288
 yigitlik, 289
 yigrek, 359
 yiğ, 359
 yike, 286
 yıl, 300, 363
 yili, 386
 yiliş-, 241
 yilken, 560
 yilteme, 479
 yilten-, 241
 yin, 354
 yine, 608
 Yinge, 448
 yinil-, 241
 yir, 592
 yit-, 241
 yitmiş, 545
 yitür-, 241
 yiyle-, 242
 yiyles-, 242
 yiyni, 461
 yoğ, 563
 yoğıl-, 242
 yoğur-, 242
 yoğurd, 599

yoğurt-, 242
yol, 563
yok, 563
yol, 300
yol-, 242
yolağcı, 346
yolcı, 347, 363
yoldaş, 279
yon-, 242
yor-, 242
yorğa, 386
yorğan, 340
yorğun, 343
yorı, 243
yorult-, 243
yorış-, 243
yorıt-, 243
yort, 386
yort-, 244
yortış-, 244
yorul-, 243
yöm, 559
yön, 593
yönel-, 244
yu-, 244
yuğaru, 593
yular, 386
yumru, 99, 461
yumruk, 564
yumurlan-, 244
yumuş oğlanı, 473
yun, 386
yund, 387
yundı, 514
Yuñlu, 448
yurt, 556
yut-, 244
yuva, 340
yuvalan-, 244
yüce, 601
yücel-, 244
yügrük, 387

yügür-, 245
yügürt-, 245
yük, 400
yükle-, 245
yüklet, 387
yüklet-, 245
yüklü, 401
yüksek, 593
yüli-, 245
yürek, 496
yüreklü, 289
yüz, 496, 545
yüz-, 245
yüzdür-, 245
yüzgeç, 387
yüzük, 355

Z

zağm, 363
zağmet, 477
zalım, 68
zaman, 609
zarb, 451
zārı, 477
zārılık, 477
zaval, 344
zeber, 593
zebün, 68
Zeliha, 449
zelīl, 68
zencīr, 464
zerre, 505
zindan, 341
zindançı, 473
zīr, 593
zīr ü zeber, 593
zīrā, 46
ziyada, 96
ziynet, 552
Zübeyde, 449
zülfıkar, 319

3.2.) KAYNAKÇA

AALTO, Pentti, (2000), “*Orhun Yazıtları’ndaki At İsimleri Üzerine*”, Çeviren: Erhan AYDIN, **Türk Dili**, S.587, s.453-457.

ABBASOV, Nizamioğlu Nurlan, (2009), “*Kitab-ı Dede Korkut Destanı ve Oğuz Türklerinin İctimai-Siyasal Kuruluşu Hakkında*”, **Karadeniz Araştırmaları**, C.6, S.22, s.147-157.

ABDULLA, Behlul, (2002), **Kitabi Dede Korkud ve İslam Dini**, Ebced, Urmu, İran, www.turuz.com, 18.08.2018, 23:00

ABDULLA, Behlul, (2004.a) “*Kitabi Dede Gorgud'un Poetik Sisteminde Guşlar*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.II, S.41, s.7-14.

ABDULLA, Behlul, (2004.b) “*Kitabi Dede Gorgud'un Poetik Mühitinde Bir Daha 'Deli Domrul Boyu' Haggında*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.II, S.41, s.1-6.

ABDULLA, Kamal, (2004) “*Kitabi Dede Gorgud Dastanının Strukturunda Sistemlilik*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.II, S.41, s. 15-16.

-----, (2005), **Yarımçıq Əlyazma**, XXI-YNE, Bakı.

-----, (2015), **Mitten Yazıya veya Gizli Dede Korkut**, Aktaran:Ali Duymaz, Ötüken Yayınları, İstanbul.

ABDULLAYEV, Kemal Mehdi Oğlu, (1994), “*Dede Gorgud Kitabı'nın Yapısının İki Plânda Öğrenilmesi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.1-10.

ABDURREZZAK, Ali, (2015), “*Dede Korkut Kitabında Erkek Kahraman Statüsü*”, **Humanities Sciences**, C.10, S.3, s.94-114.

ACIDUMAN, Ahmet; ARDA, Berna, (2011), “*Dede Korkut Öyküleri Tıp Tarihi Bakış Açısıyla Ne Söyler?*”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, S.54, s.189-196.

AÇA, Mehmet, (2005), "*Türk İnaniş ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve*", **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s.11-21.

AÇIKGÖZ, Halil, (1991), "*Kitap Tanıtma: Adlarımız*", **Türk Dünyası Araştırmaları**, 72, Haziran, İstanbul, s. 169-171.

ADIGÜZEL, Sedat, (2013), **Modern Azerbaycan Edebiyatında Dede Korkut-Metinlerarası Çözümlemeler**, Fenomen Yayıncılık, Erzurum.

ADILBEKOVA, Elmira, (1999), **Koblandı Batır Destanı ile Dede Korkut Arasındaki İlişkiler**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ADİLOV, Vahid Zahidoğlu, (2017), "*Dede Korkut Kitabı'nda Yer Adları Gibi Okunmuş Bazı Kelimeler Üzerine*", **VIII. Uluslararası Türk Dil Kurultayı**, 22-26 Mayıs, Ankara.

AHMEDOVA, Şelale, (1999), "*İlmî Araştırma ve Toplantılarda 'Kitab-ı Deded Korkut'*", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şoleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.21-31.

AKA ERDEM, Nilüfer, "*Kazılık Koca Oğlu Yegenek Boyunu Beyan Eder Destanında Kahraman Mitosu Olarak Alp Tipi Tasarımı*", (2016), **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.211-227.

AKALIN, Lütfullah Sami, (1967), "*Ettore Rossi'nin Dede Korkut'u*", **Türk Dili**, S.189, s. 750-754.

AKALIN, Şükrü Halûk, (1998.a), "*Dede Korkut Kitabı'nda Geçen Bir Cümle Türü Üzerine*", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.1, S.41, s.1-28.

-----, (1998.b) "*Dede Korkut Kitâbı'nda 'Meger' ile Kurulmuş Birleşik Cümleler Üzerine*", **Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şoleni**, Selçuk Üniversitesi-Türk Dil Kurumu, 6-10 Ekim 1998, Konya

-----, (1999), “İkinci Milletler Arası Dede Korkut Kolokyumu-İkinci Beynelxalq Dede Qorqud Kollokviumu”, (Haberler), **Türk Dili**, C.1999/I, S.567, s.248-256.

-----, (2000), “Kitâb-ı Dede Korkut ve Anadolu Türk Destanlarından Saltuk-Nâme”, **Azerbaycan Cumhuriyeti Hükûmeti Milletler Arası Dede Korkut Şenlikleri**, 7-9 Nisan, Bakû, Azerbaycan.

AKAR, Ali, (2008), “Dede Korkut Kitabı'nda tur-Fiili”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.1-5.

AKAR, Yeliz, (2016), “Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Boy Anlatısı Üzerine Bir İnceleme”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.79-95.

AKBALIK, Esra, (2014), “Dede Korkut Kitabı'nda Bir Cinsiyet Rejimi Olarak ‘Erkeklik’”, **Türkbilig**, 2014/27, s.105-119.

AKPINAR, Elif, (1997), **Dede Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Avni GÖZÜTOK, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

AKENGİN, Gültekin, (2002), “Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuklar İçin Resimlenmesi”, **10. Yılında Bayburt Vilâyeti Sempozyumu - I. Cilt**, 17-19 Temmuz 1999, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, s.163-169.

AKSAN, Doğan, (1998), **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

-----, (2004), **Dilbilim ve Türkçe Yazıları**, Multilingual Yayınları, İstanbul.

AKSOY, Evrim, (2012), **Dede Korkut Kitabı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Metin EKİCİ, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir.

AKSOY, Ömer, (2014), “Dede Korkut'un Onuncu Hikâyesi ‘Usun Koca Oğlu Segrek Destanı’nın Örtük Program Açısından Değerlendirilmesi”, **Türkbilig**, S.28, s.105-110.

AKSOY, Ömer Âsım, (1936), **Bir Dili Öğrenmek İçin En Lüzumlu Kelimeler ve Bu Kelimelerin Belirtme Usulü**, Gaziantep Halkevi Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi Yayınları, Gaziantep.

AKSOY SHERIDAN, R. Aslıhan, (2008), “*Sözlü Formül Kuramı Işığında Dede Korkut Kitabı'na Bakış*”, **Millî Folklor**, S.79, s.21-32.

AKTAŞ, Erhan, (2015), “*Oğuznâmelerde Nökerler ve Nökerlik Kurumu*”, **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.179-189.

-----, (2016), “*Dirse Han Oğlu Bogaç Han Boyı*”ndaki “*Göl Gibi Kırmızı Sagdur-*” İfadesi Üzerine”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.16/1, s.65-78.

AKTAŞ, Şerif, (1999), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nin Edebî Değeri ve Çağdaş Yorumu Üzerine*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.31-35

AKYÜZ, Vahdet Yasin, (2010), **Dede Korkut Destanlarının Türk Tiyatro Oyunlarında İşlenişi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. A. Pınar ARAS, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anabilim Dalı, Erzurum.

ALANGU, Tahir, (1953), “*Dede Korkut Kitabı'nın İkinci Yazma Nüshası Üzerinde*”, **Türk Dili**, S.24, s.806-810.

-----, (1954), “*Türk Masallarında Yunan Etkileri ve Dede Korkut Kitabı Üzerine*”, **Türk Dili**, S.33, s.540-544.

ALİŞİK, Gülşen Seyhan, (2002), “*Dede Korkut Kitabını Anlamaya Katkılar*”, **Türkoloji Dergisi**, C.15, S.1, s.145-180.

ALIYEVA, Naila Adalet, (2015), “*Ortak Türk Yazılı Abidesi Kitabı Dede Korkut Azerbaycan Edebiyatı Müzesinde*”, **Azerbaycanşinastlık 'Geçmişi, Bugünü ve**

Geleceği' Uluslararası Sempozyumu, (E-Kitap), Kafkas Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kars, s.515-520.

ALİEV, Seyran, (2007), “*Paul Mirabile'nin 'Dede Korkut Kitabı'nın İngilizce Çevirisinin Lingvo-Poetik Özellikleri*”, **Millî Folklor**, S.73, s.48-54.

ALPTEKİN, Ali Berat, (1998), “*Kazakistan Kaynaklarına Göre Dede Korkut'un Doğumu*”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.6, s.639-645.

-----, (1999.a), “*Bamsı Beyrek Hikâyesinin Motif Yapısı*” **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.35 – 45.

-----, (1999.b), “*Saim SAKAOĞLU-Dede Korkut Kitabı I-II, İncelemeler-Derlemeler-Araştırmalar*”, (Değerlendirme), **Türk Dili**, S.570, s.556-563.

-----, (2002), “*Bamsı Beyrek Hikâyesinin Elazığ Varyantı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma*”, **10. Yılında Bayburt Vilâyeti Sempozyumu - I. Cilt**, 17-19 Temmuz 1999, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, s.169-187.

-----, (2008), “*Doğu Anadolu Bölgesinde Anlatılan Halk Hikâyelerinde Dede Korkut Hikâyeleri'nin Etkileri*”, **Türk Dili**, S.683, s.413-422.

-----, (2009), “*Osmaniye Örneğinden Hareketle Batı Türkleri (Azerbaycan-Türkiye) Destan ve Hikâyelerinde Ant(Yemin)lar*”, **Millî Folklor**, S.84, s.23-33.

-----, (2013), “*Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması Sürecinde Oluşan Destanlar ile Dede Korkut Hikâyeleri Arasındaki Benzerlikler*”, **Bengü Bitig, Dursun Yıldırım Armağanı**, s.47-53.

-----, (2015), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Başlık Parası Kökeni ve Diğer Destanlara Yansıması*”, **III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi Dede Korkut ve Türk Dünyası**, (Yayımlanmamış bildiri).

ALSAC, Fevziye, (2018), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kültürel Bellek Bağlamında Gelenekler*”, **Littera Turca**, Journal of Turkish Language and Literature, S.4, s.17-35.

ALTUN, Nesrin, (2010), “*Dede Korkut'ta Yer Alan 'urlaşuban' Kelimesi Hakkında*”, Turkish Studies, S.5/2, s. 793-799.

AMANOĞLU, Ebülfez Kulu, (2002), “*Eski Türk İnançları ve Dede Korkut [Adlar, Gelenekler]*”, 10. Yılında Bayburt Vilâyeti Sempozyumu - I. Cilt, 17-19 Temmuz 1999, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, s.95-101.

ANZERLİ, Cihan, (2014), “*Dede Korkut Hikâyeleri Epizotları ve Motifleri Üzerine*” (?), <http://hacettepe.academia.edu/CihanAnzerli>; 12.09.2018, 12:35.

ARASLI, Hamid, (1962), **Kitab-ı Dede Korkut**, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakı.

ARTUN, Erman, (2015), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Eski Türk Kültürü Kodlarının İzleri*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.25-33.

ARVAS, Abdulsalam (2008), “*Kitab-ı Dedem Korkut Poetikasının Bazı Sorunları Üzerine (Boğaç Han Hikâyesi Örneği)*”, **Turkish Studies**, S.3/2, s.43-63.

-----, (2009), **Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı, Van.

-----, (2014), “*Dede Korkut Kitabı'ndaki ve Çağdaş Kırgız Türkçesindeki Bazı Ortak Kelimeler Hakkında*”, **Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.4/1 s.1-12.

ARZUMANLI, Vagif, (2004), “*Kitabi Dede Gorgud Dünya Dillerinde: En'eneler ve Perspektivler*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.17-19.

ASLAN, Mehmet, (1991), “*Osmanlı Saray Düğünlerinde Yağma Geleneği*”, **Millî Folklor**, S.10, s.54-57.

ASLAN, Ahmet Ali, (2016), “*Dede Korkut Hikaylerinde Geçen ve Kars Masallarında Yaşayan ‘İhanet’ ve ‘Sadakat’ Olgusu*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.175-211.

AŞIROV, Annagurban, (1999), “*Türkmen Nüshasının Değeri*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.49-55.

ATA, Aysu, (1997), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nde Şüpheli Birkaç Kelime Üzerine Düşünceler*”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S.8, s.29-38.

AXUNDOV, Ağamusa, (Redaktör), (1999), **Kitabi-Dədə Qorqud Dilinin İzahlı Lügəti**, Bakı.

-----, vd. (2000), **Kitabi-Dədə Qorqud Ensiklopediyası I-II**, Yeni Nəşrlər Evi, Bakı.

AYDEMİR, Adem, (2010), “*Dede Korkut Oğuzları'ndaki Kam Oğullarına Dair*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.189, s.1-19.

-----, (2017), “*Dede Korkut Kitabı'nda Tek Kullanımlık Türkçe Sözcükler Üzerine Bir İnceleme*”, **International Journal of Languages' Education and Teaching**, S.5, s.18-78.

AYTAŞ, Gıyasettin, (2015), “*Dede Korkut Kimliği Etrafında Anlatılan Hikâyelerde Maji Oluşturan Unsurların Bağlam İlişkisi*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.115-121.

AZAP, Samet, (2016), “*Joseph Campbell'in Kahraman'ın Sonsuz Yolculuğu'na Göre Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Anlatısında Bireyleşme*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.95-115.

Azerbaycan Yurt Bilgisi, (2008), Y.1-3, S.1-36, Tıpkıbasım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

AZİZOĞLU, Nahide İrem, (2015), **7. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme, İzleme ve Okuma Becerilerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Dede Korkut Hikâyeleri'nden Seçme İki Örnek**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Alpaslan OKUR, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Sakarya.

BABAYEVA, Eleonora, (2007), "*The Book of Dede Korkut*", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.9, S.1, s.135-148.

BAHADIROVA, Sarıgül, (2005), "*Dede Korkut Kitabı ve Alpamış Destanı'nın Karakalpak Varyantı*", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.V, S.1, s.113-120.

BALLIYEV, Gandım, (1999), "*Gorkut Ata-Ruhu Ata*", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.55-63.

BALYEMEZ, Sedat, (2010), "*Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde Bağdaşıklık Görünümleri*", **Turkish Studies**, S.5/4, s. 133-173.

-----, (2011), **Dede Korkut Hikâyeleri'nin Metin Dil Bilimsel Yapısı**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Fatma ÖZKAN, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

-----, (2012), "*Dede Korkut'ta Tartışmalı Kelimeler (Dresden Nüshası) Üzerine Bir Karşılaştırmalı Dizin Denemesi*", **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.1/3, s.82-117.

BANDEOĞLU, Rezan, (2005), **Dede Korkut Destanı Hikâyelerindeki Manzumelerin Biçim ve İçerik Yönünden İncelenmesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ensar ARSLAN, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı, Diyarbakır.

BARYA AVŞAR, Meryem, (2015), **Muharrem Ergin ve Azad Nebiyev'in Dede Korkut Oğuznamelerindeki Metin Aktarımlarının Karşılaştırılması (V.85a-152a)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ceval KAYA, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.

BAŞ, Bayram, (2006), **1985–2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

BAŞAR, Lütfü Kerem, (2012), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Eğitimi*”, **Turkish Studies**, S. 7/4, s.1009-1017.

BAŞDAŞ, Cahit, (2008), “*Türkçede İyelik-Yüklem Sorunu Dede Korkut Örneği*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.6-13.

BAŞER ÇOBAN, Seda, (2011), “*Dede Korkut Kitabı ve Büyülü Gerçekçilik*”, **Millî Folklor**, S.91, s.195-203.

BAŞGÖZ, İlhan, (1960), “*Dede Korkut'ta Yanlış Okunan Bazı Kelimeler*”, **Türk Dili**, S.104, s.442-444.

-----, (1978), “*Epithet in Prose Epic: The Book of My Grandfather Korkut*”, **Studies in Turkish Folklore, In Honor of Pertev Naili BORATAV**, Indiana, s.25-45.

-----, (1985), “*Dede Korkut Üzerine Notlar*”, (Notes on Dede Korkut Epic), **Folklor ve Etnografya Araştırmaları**, s.65-77.

-----, (1998), “*Dede Korkut Destanında Epitetler*”, **Millî Folklor**, S.37, s.23-35.

BATUR, Zekerya; SOYUÇOK, Mehmet, (2018), “*Dede Korkut'ta Motivasyon*”, **Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi**, S.2(1), s.59-74.

BAYAT, Fuzuli, (1999), “*Dede Korkut Kitabı'nda Devletçilik*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.63-77.

-----, (2003.a) “*Dede Korkut Oğuznameleri Çerçevesinde Epik Zamanla Epik Mekanın Birliği*”, **Folklor/Edebiyat**, C.IX, S.XXXIII, s.99-110.

-----, (2003.b), **Türk Dili Tarihi-Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Dili**, Genç Ofset, Ankara.

-----, (2016), **Mitten Tarihe Sözdən Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

BAYDUR, Suad Y., (1951), “*Evripides'in Alketis'i - Dede Korkut'un Deli Dumrul'u*”, **Türk Dili**, S.1 s.27-28.

BAYOĞLU, Cahandar, (2015), “*Oğuzlar və Türk Kimliyi*”, **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.141-151.

BAYRAMOV, Əkbər, (2000), '**Kitabi-Dədə Qorqud**' Dastanlarında Etnik-Psixoloji Xüsusiyyətlərin İn'ikası, Bakı.

BAYSAL, Nagihan, (2015), “*Dede Korkut Kitabı'nda Dinsel Büyüsel ve Tabusal Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme*”, **Millî Folklor**, S.107, s.72-82.

BEHNEMUN, Yusif, (1372-Hicri), **Dede Korkut Kitabının Çetin Sözlerine İzah ve Keşf'üz-Zünun Kitabından Bir Kısa Çevrilme**, Urmiye.

BEKKİ, Salahaddin, (2015.a), “*Dedem Korkut Kitabı Araştırmalarının 100 Yıllık Tarihi ve '100 Temel Eser' Kapsamında Yayımlanan Dede Korkut Hikâyeleri Adlı Kitapların Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu** (Bayburt, 21-22 Mayıs 2015) Tebliğler, Haz., Fatih Yalçın-Kürşat Kara, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Bayburt, s. 179-198.

-----, (2015.b), “*Dedem Korkut Kitabı'nın Mukaddimesi İle Boylar Arasındaki Organik Bağ*”, **Millî Folklor**, S.107, s.5-13.

-----, (2015.c), **Dedem Korkut Kitabı Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme (Türkiye'deki Yayınlar 1916-2013)**, Berikan Yayınevi, Ankara.

-----, (2015.d), “*Dede Korkut Kitabı Araştırmalarının 100 Yıllık Tarihi ve "100 Temel Eser" Kapsamında Yayımlanan Dede Korkut Kitaplarının Niteliği Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut, Uluslararası Sempozyumu**-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.179-199.

BEKTAŞ, Nuh, (2011), **Dede Korkut Hikâyeleri'nde Anametinsel Dönüşümler**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Mustafa SEVER, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

BEYDİLİ, Celal, (2005), **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Kitap-Yayın, Ankara.

BİLGİN, Azmi, (2005), “*Dede Korkut Kitabında Mistik Öğeler*”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.32, s.47-52.

BİNYAZAR, Adnan, (1991), **Dede Korkut**, Cem Yayınevi, İstanbul.

-----, (2011), **Halk Anlatıları**, Can Yayınevi, İstanbul.

BORATAV, Pertev Naili, (1958), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihî Olaylar ve Kitabın Te'lif Tarihi*”, **Journal of Turkology**, C.13, s.31-62.

-----, (2003), **100 Soruda Türk Folkloru**, Mas Matbaacılık, İstanbul.

BOYRAZ, Elif, (2014), **Dede Korkut Kitabı'nın Vatikan Nüshasının Tarihî ve Etimolojik Sözlüğü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Mehmet Mehdi ERGÜZEL, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Dili Bilim Dalı, Sakarya

BULDUK, Üçler, (1996), “*Dede Korkut, Oğuz Elleri ve Kafkaslar*”, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.18, S.29, Ankara, s.247-251.

BURDURLU, İbrahim Zeki, (1966), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nde Cümle Yapısı*”, **Türk Dili**, C.XVI, S.183, s.192-198.

-----, (1968), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nde Sıfatlar ve Sıfat Takımları*”, **Türk Dili**, S.203, s.523-527.

CAFEROĞLU, Ahmet, (1932), “*Azeri Lehçesinde Bazı Moğol Unsurları I*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, S.6-7, s.215-226.

-----, (1934), “*Azeri Lehçesinde Bazı Moğol Unsurları II*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, S.25, s.3-8.

-----, (1959), “*Dedem Korkut Hikâyeleri'nin Antroponim Yapısı*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.59-80.

-----, (2010), **Türk Dili Tarihi**, Enderun Kitabevi, İstanbul.

CAN, Adem, (2011), “*Homeros Destanları ile Dede Korkut Hikâyeleri Arasındaki Kurgu, Yapı, Tip ve Tema Benzerlikleri*”, **Turkish Studies**, S.6/2, s.263-286.

CAN, Şefik, (1970), **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul, s.141-143, 361-366.

CANKARA, Murat, (2002), “*Dede Korkut'ta Renkler Üzerine*”, **Millî Folklor**, S.55, s.110-114.

CEFEROV, Nizami, (2004), “*Kitabi Dede Gorgud ve Türk Epik Tefekkürü: Gaynaglar ve Kökler*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.21-26.

-----, (1999), **Kitabi-Dədə Qorqud'da İslama Keçidin Poetikası**, Yeni Nəşrlər Evi, Bakı.

CEMİLOĞLU, İsmet, (1998), “*Dede Korkut'taki Bazı Cümlelerin Sekntaks Bakımından Türkiye Türkçesi İle Mukayesesi*”, **Türk Dili**, S.556, s.315-320.

CƏMŞİD, Şamil, (1980), **Dədə Qorqud' Dastanları-Uşaqlar Üçün İşləyəni**, Maarif Nəşriyyat, Bakı.

CEMŞİDOV, Şamil Allahverdi, (1990), **Kitab-ı Dede Korkut**, Türkiye Türkçesine Aktaran:Üçler BULDUK, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

CUNBUR, Müjgan, (1999), “*Dede Korkut Oğuznamelerinde İslami Unsurlar*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.77-97.

ÇAĞATAY, Saadet, (1968), “*Türkçe Dinî Tabirler*”, **Necati Lugal Armağanı**, Ankara.

ÇAL, Ahmet, (2015), “*Türkiye’de Farklı Dönemlere Ait Kelime Sıklığı Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Turkish Studies**, S.10/8, s.715-730.

ÇAYIR ÇEVİK, Yasemin, (2014), **Türkçe Öğretim Programlarında Değerler ve Dede Korkut Hikâyeleri’nin Değerler Açısından İncelenmesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BİLGİN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı , Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Burdur.

ÇETİN, İsmet, (2010), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Anlatıcı Tipolojisi*”, **Türk Kültürü**, S.2010/1, s.10-21.

-----, (2015.a), “*Dede Korkut/ Korkut Ata ve Müziği*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.121-129.

ÇETİN, Nagihan, (2016), “*Bir Destan Kahramanı Olarak Alpamış’ın Sosyal Statüsü*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.25/1, s.328-339.

ÇETİN, Samet, (2015.b), **Dede Korkut Kitabı'nda Anlam Türlerine Göre Niteleme Sıfatları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ,

Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Uşak.

-----, (2017), “*Dede Korkut Kitabı’nda Zıt Anlamlılığın Eşgörünümlü Kullanımları*”, **XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı (İhsan Doğramacı’ya Armağan)**, Bükreş, Romanya, 25-28 Eylül, s.48-60.

ÇETİNKAYA, Gülnaz, (2013), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Sembol Olarak Meydan*”, **Millî Folklor**, S.98, s.73-86.

-----, (2015.a), **Dede Korkut Hikâyeleri'nde Semboller**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Ankara.

-----, (2015.b), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde Benlik, Kimlik, Kişilik Üçgeninde Devletli Oğul, Yiğit ve Eren*”, **Türkbilig**, 2015/30, s.79-88.

-----, (2015.c), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde Kültürel Belleğin Söylem Haritası Olarak Giyim-Kuşam ve Yeme-İçme Sembolleri*”, **Millî Folklor**, S.107, s.83-96

ÇINAR, Ali Abbas, (1999), “*Dede Korkut Destanı’nda At ve At Kültürü*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.97-109.

ÇİFÇİ, Musa, (1991), **Bir Grup Yükseköğrenim Öğrencisi Üzerinde Kelime Serveti Araştırması**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

ÇİFTÇİOĞLU, H. Nihal, (1932), “*Dede Korkut Kitabı Hakkında*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, S.2, s.60-61.

ÇOBANOĞLU, Sacide, (2004), **Dede Kokut Elinden, Anka Dilinden Türk Mitolojisinden Masallar**, Yurt Kitap-Yayın, Ankara.

DANKOFF, Robert, (1982), ““*Inner’ and ‘Outher’ Oğuz in Dede Korkut*” **The Turkish Studies Associaion Bulletin**, S.6/2, s.21-25.

DAŞDEMİR, Muharrem, (2000), **Dedem Korkut Kitabı'nın Söz Dizimi**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Efrasiyap GEMALMAZ, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.

-----, (2001), “*Dedem Korkut Kitabı'nda /-(y)An+da/ Zarf-Fiilinden Farklı Olarak /-(y)An/+ /da/ Yapıları*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, C.8, S.17, s.61-67.

-----, (2004), “*Dedem Korkut Kitabı'ndaki Bir İbare: Bu Da Yetti*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.25, s.1-4.

-----, (2010), “*Dedem Korkut Kitabı 'Genel Değerlendirme*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.2010/2, s.67-90.

-----, (2013), “*Türkçede Miktar Kavramı ve Sayı Sistemi*”, **Turkish Studies**, S.8/13, s.309-336.

DEFNE, Zeki Ömer, (1988), **Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebî Sanatlar Bakımından Bir Araştırma**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DƏMİRCİZADE, E. M. (1959), **Kitabi-Dədə Qorqud Dastanının Dili**, Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyi.Bakı.

DEMİRTAŞ, Ahmet, (2008), “*Dede Korkut Hikâyelerinde 'Gerek' Kelimesi ile Kurulu Cümleler*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s. 14-21.

DENİZER, Faik Utkan (2006). “*Dede Korkut Oğuznâmeleri Üzerine Yeni Çalışmalar*”, **Turkish Studies**, S.1/2, s.303-322.

DERDİYOK, İ., Çetin, (1993), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Olağanüstü Motifler ve Kaynakları*”, **İçel Kültürü**, s.3-9.

DERİN, Serkan, (2016), “*Uşun Koca Oğlu Segrek Anlatısının Analizi*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.263-281.

DEVECİ, Mutlu, (2016), “*Sosyal Psikoloji Açısından Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu Anlatısında Kolektif Davranış Belirleyicileri*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.27-49.

DEVECİ, Ümral, (2015), “*Doğa Kültür Karşıtlığı Bağlamında Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boyu*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut, Uluslararası Sempozyumu**-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.257-268.

DEVELİ, Hayati, (2006), **Dede Korkut Hikâyeleri**, Alkım Yayınevi, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, Ferit, (2003), **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

DEVİRİM KÜÇÜKEBE, Hande, (2015), “*Dede Korkut Kitabı'nın Yabancı Dillere Çevirileri Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Millî Folklor**, S.107, s.108-121.

DİLAÇAR, Agop, (1974), “*The Book of Dede Korkut-Geoffrey LEWIS*”, (Tanıtma), **Türk Dili**, S.275, s.684-685.

DİZDAROĞLU, Hikmet, (1953), “*Dede Korkut Oğuznâmeleri [M. Fahrettin Kırzioğlu], (Kitaplar - Tenkit)*”, **Türk Dili**, C.III, S.26, s.99-101

-----, (1974), “*Dedem Korkudun Kitabı-Orhan Şaik GÖKYAY*”, **Türk Dili**, S:271, s.597-601.

DOĞAN, Ahmet, (2004), “*Dede Korkut'u Yeniden Okumak-2*”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S.XVI, s.69-84.

DOĞAN, Gürkan, (2000), “*İltifat Olgusuna Bilişsel Bir Yaklaşım*”, **Dilbilim Araştırmaları**, (Linguistic Research), Simurg Yayıncılık, İstanbul, s.49-63.

-----, (2009), **Söylemin Yorumlanması**, [Kitapta bölüm] Söylem Üzerine, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.82-104.

DOĞU, Mahmut, (1991), “Kazak Türkleri Halk Edebiyatında Dede Korkut”, **Türk Dünyası Kültür Dergisi**, S.51, s.67-47.

DOLUNAY, Salih Kürşad, (2012), “Türkçe ve Dil Bilgisi Öğretiminde Sıklık Çalışmalarının Yeri”, **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, C.1, S.10, s.81-89.

DURAN, Hamiye, (2005), “Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu’nun Dede Korkut’tan Salur Kazan Destanı ile Bulud Karaçorlu Sehend’in Karacık Çoban (Salur Kazan Destanı) Destanının Karşılaştırılması”, **Millî Folklor**, S.68, s.44-58.

DURANLI, Muvaffak, (2015), “Deli Dumrul Anlatmasında Ötenazi Kalıntısı”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.15/2, s.43-48.

DURBİLMEZ, Bayram, (2003), “Efsaneden Destana: Kazakistan’da Korkut Ata ve Korkut Küyü”, **Millî Folklor**, S.60, s.219-232.

-----, (2015), “Eflâtun Cem Güney’in ‘Dede Korkut Masalları’na Metinler Arası Bir Yaklaşım: ‘Kan Turalı’ Örneği”, **Millî Folklor**, S.108, s.165-179.

DURMAZ, Ramazan, (2007), “Dede Korkut Hikâyeleri’nde Geçen Bazı Sözcüklerin Karakoyunlu Yörüklerinde Kullanımı”, **Türk Dili**, S.666, s.487-497.

DURMUŞ, İlhami, (2011), “Türklerde Kan Kardeşliği ve Antla İlgili Unsurlar”, **Millî Folklor**, S.89, s.100-108.

DURSUN, Aysun, (2011), “Dede Korkut Hikâyelerinde Halk Hukuku”, **Turkish Studies**, S. 6/4, s.107-122.

DUYMAZ, Ali, (2004), “Dede Korkut Kitabı’nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.39-50.

-----, (2007), “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut Kitabı’na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler”, **Millî Folklor**, S.76, s.50-58.

-----, (2015), “*Türkmenistan’da Kültürel Kimliğin Kaynağı Olarak Dede Korkut Geleneği*”, **Millî Folklor**, S.107, s.19-33.

DUYMAZ, Gülcan, (2012), **Dede Korkut Hikâyeleri'nde Çocuk Eğitimi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet AKKAYA, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.

DÜZGÜN, Ülkü Kara, (2012), “ *Türk Destanlarında Merkezi Kahraman Tipinin Tipolojisi*”, **Folklor-Edebiyat**, CIU, Cyprus International University, C.18, S.69, s.9-46.

EGE, Fatih, (2016), “*Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bağlamında İncelenmesi*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.161-175.

EHLİYAROV, Süleyman Serdar Oğlu, (1994), “*“Kitab-ı Dedem Gorgud”: Tarihi-Filoloji Araştırma Tecrübesi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.11-22.

ƏHMƏDOĞLU (ARAZ), Abbasəli, (2007), **Kitabi-Dədə Qorqud və Beovulf Dastanlarında Mifik Ölümsüzlük Anlamı**, Bakı.

EKER, Süer, (2006), “*Sü ve Sü ile Yapılan Tarihî Askerî Terimler Üzerine Disiplinlerarası Bir İnceleme*”, **Türkbilig**, 2006/12, s. 104-133.

EKİCİ, Metin, (1989), **Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir.

-----, (2004), “*Dede Korkut Kitabı ve Slav Destanları*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.51-60.

-----, (2015.a), “*Oğuz Kağan'dan Boğaç Han'a Türk Kültüründe Boğa*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.221-225.

-----, (2015.b), “*Unesco İçin Dede Korkut'un Önemi*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.39-45.

EKİNCİ, Bilge, (2007), **Dede Korkut'tan Seçme Hikâyeler**, Elips Kitap, Ankara.

ƏLƏKBAROVA, Elnara, (2007), **Dilimizin Ulu Səsi, Dədə Qorqud Abidəsi**, Nurlan, Bakı.

ƏLİBƏYZADƏ, Elməddin, (1999), **Kitabi Dədə Qorqud-Tarixi Həqiqətləri Bədii Təsdiq Abidəsi**, Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi, Bakı.

-----, (2004), “*Kitabi Dede Gorgud'un Yarandığı Dövr ve Muhit Problemi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.II, S.41, s.27-31.

ƏLİMİRZƏYEV, Xalid, (2000), ‘**Kitabi-Dədə Qorqud**’ **Dastanında Şəxsiyyət və Cəmiyyət Problemi**, Bakı.

ƏLİMİRZƏYEVA, Flora, (1999), ‘**Kitabi-Dədə Qorqud**’ **Dastanları Alman Filoloji Fikrində**, ELM, Bakı.

ELİUZ, Ülkü, (1998), “*Toplumdan Bireye Geçiş Sürecinde Bamsı Beyrek*”, **Türk Dili**, S.558, s.512-515.

-----, (1999), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tipler*”, **Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.139-156.

-----, (2001), “*Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi*”, **Bilig**, S.18, s.63-86.

-----, (2015), “*İmge ve Göstergeler Uzamı: Dede Korkut Hikâyeleri*”, **3.Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası**, 19-23 Ekim 2015, İzmir.

ELİYARLI, Süleyman, (2004), “*Dede Korkut Kitabı ve Türk Türeyiş Efsanesi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten** S.41, s.33-36.

ELİYAROV, Süleyman Serdar Oğlu, (1988), “*Kitab-ı Dedem Gorgud Tarihi-Filoloji Araştırma Tecrübesi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, s. 11-22.

ƏLİZADE, Samət, (2000), **Kitabi-Dədəm Qorqud 'Kitabi-Dədə Qorqud Ensiklopediyası I. Cilt'**, Yeni Nəşrlər Əvi, Bakı.

-----, (2004.a), “*Azərbaycan'da Kitabı Dede Gorgud'un Elmi Metninə Nəşri Problemlərinə Dair*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.37-42.

-----, (2004.b), “*Müasir Mərhələdə Kitabı Dede Gorgud Metnşünaslığının Bəzi Meylləri*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.43-48.

-----, (2004.c), **Kitabi-Dədə Qorqud-Əsil və Sadələşdirilmiş Mətnlər**, Öndər Nəşriyyat, Bakı.

EMRE, Vildan, (2008), **Dede Korkut Hikâyelerindeki Fiillerin Birleşim Değerleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Erol ÖZTÜRK, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bolu.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, (1994), “*Dede Korkut Kitabı ile Oğuz Destanı Arasındaki Münasebetler*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, s.69-89.

-----, (1998), “*Deli Dumrul İle Kazakların Korkut Atası Arasında Bir Mukayese*”, **Millî Folklor**, S.37, s.13-16.

-----, (2000), “*Dede Korkut Mirası*”, **Türk Dili**, S.578, s.111-115.

-----, (2004) “*Zikredilen Şahıslara Dayanılarak Dede Korkut Boylarının Kronolojik Sıralanması*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.61-69.

-----, (2009), **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara.

-----, (2015), “*Oğuz Adının Etimolojisi*”, **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.15-21.

ERDAĞI, Ebru, (2017), **Kemal Abdulla'nın Eksik El Yazması Romanı ile Dede Korkut Destanının Karşılaştırılması**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. İlkin GULİYEV, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Kars.

ERDAL, Tuğçe, (2016), “*Dede Korkut Kitabı'nda Yalan ve Aldatma Kavramları*” **Millî Folklor**, S.109, s.83-106.

ERDEM, Melek, (1998), **Dede Korkut Türkmenistan Varyantları**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. F. Sema BARUTÇU ÖZÖNDER, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.

ERDOĞAN, Hilal, (2014), **Dede Korkut Oğuznamelerinde Doğa, İnsan ve Mekân İlişkileri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Öcal OĞUZ, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

EREN, Hasan, (1952), “*Kitab-ı Dede Korkut'un Yeni Yazması*”, **Türk Dili**, C.II, S.13, s.5-6.

ERGİN, Muharrem, (1954), “*Dede Korkut Kitabı Hakkında*”, **Türk Dili**, C.III, S.29, s.267-269.

-----, (1997.a), **Dede Korkut Kitabı I** / Giriş-Metin-Faksimile, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

-----, (1997.b), **Dede Korkut Kitabı II** / İndeks-Gramer, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

-----, (2010), **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

ERGUN, Metin, (1998), “*Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansımaları*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.71-80.

ERGUN, Pervin, (2003), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dağ Kültü*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.II, s.75-88.

ERGUN, Pervin, (2015), “*Türk Kültüründe Koyun Koç Kültü ve Dede Korkut Kitabı'na Yansımaları*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.225-245.

ERKMEN, Nazan, (1994), **Dede Korkut Öyküleri Kitap Tasarımı Belgesel Kaynak Araştırması (2-Cilt)**, (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Danışman: Prof. Dr. Mustafa ASLIER, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERMEKBAYEVA, Nurcemal, (2016), “*İç Oğuzla Taş Oğuz Ası Olup Beyrek Öldüğü Boyunu Beyan Eder Anlatısında Kahramanı Var Eden Unsurlar*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.297-303.

EROL, Aydil, (1992), **Şarkılarla, Şiirlerle, Türkülerle ve Tarihî Örneklerle Adlarımız**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

ARSLAN EROL, Hülya, (2014), **Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ERSAN, Raziye, (2017), “*Dede Korkut Kitabı'nda 'ver-' Tasvir Fiili Üzerine*”, **8. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Ankara.

ERSOY, Ruhi, AKPINAR, Birsen, (2009), “*Dede Korkut Metinlerinden Hareketle Sivas'ta Yaşayan Atasözleri, Deyimler, Alkış ve Kargışlar Üzerine Bir Araştırma*”, **Türkbilg**, 2009/18, s.103- 121.

ERTOP, Konur, (2002), **Dede Korkut Kitabı / Bütün Dünya**, Başkent Üniversitesi Kültür Yayınları, Ankara.

FEDAKÂR, Selami, (2004), “*Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nda Kahramanların Ortaya Çıkışı*”, **Millî Folklor**, S.61, s.134-141.

FERAZİN, Cavanşir, (1371-Hicri), **Pejhuheşi der Ustureyi Dede Korkud**, Danyal Neşriyyat, Tebriz.

FƏRZƏLİ, Əjdər, (1989), **Dədə Qorqud Yurdu**, Azərnəşr, Bakı.

FƏRZƏLİ, Əjdər, (1999), **Dədə Qorqud Sözü**, Maarif Nəşriyyatı, Bakı.

FEYZİOĞLU, Nesrin, (2004), “*Dede Korkut Hikâyeleri'nden Duha Kocaoğlu Deli Dumrul Hikâyesi ile Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâyeye Simge ve İmgeler Bakımından Bir Yaklaşım*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.4, S.2, s.51-60.

FEYZİOĞLU, Nesrin, (2013), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Ölüme Eşdeğer Uyku Olgusu Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi**, s.78-84.

GARAYEV, Yaşar, (2004), “*Kitabi-Dede Gorgud'un Yubileyi İle İlgili Bu İlin Payızında Düzenlenecek Zirve Toplantısı Garşısında Bakıda Keçirilen 'Dede Gorgud-1300' Tedbirleri*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.21-28.

GASIMOV, Celal, (2004), “*Kitabi Dede Gorgud Repressiya Gurbanı Kimi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllı-Belleten**, S.41, s.49-54.

GAYIBOV, Seyran, (2008), “*Kitab-ı Dede Korkut'taki 'Tutsaklık' Durumu Karşısında Oğuz'un Tutumu*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1/3, s.131-152.

GENÇ, İlhan, KILIÇ, Atabey, AKSOYAK, İsmail Hakkı, (2014), **Dede Korkut Kitabı-Han'ım Hey, Dede Korkut Kitabı Orijinal Nüshalar**, Editör: Hasan ERBAY, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yayınları, Ankara 2014.

GENÇ, Reşat, (1999.a), “*Kültür Tarihimizde Destanların Yeri ve Dede Korkut’taki Olayların Zamanı Üzerine*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.169-175.

-----, (1999.b), **Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

GÖKALP, Ziya, (1976), **Türk Medeniyet Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

-----, (1977), **Türk Töresi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

-----, (2005), **Türk Ahlâkı**, Toker Yayınları, İstanbul.

GÖKDEMİR, Gönül, (2003), “*Türk Mitolojisinde ‘Yemin-Ant’ Müessesesi*”, **Millî Folklor**, S.59, s.60-72.

GÖKŞEN, Cengiz, (2011), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Ozan Tipi Bağlamında Kars Âşıklık Geleneği*”, **Turkish Studies**, S. 6/4, s.149-161.

GÖKŞEN, Enver Naci, (1963), “*Bugünkü Dille Dede Korkut [Orhan Şaik Gökyay]*”, (Kitaplar - Tenkit), **Türk Dili**, C.XII, S.140, s.458-459.

GÖKYAY, Orhan Şaik, (1963), “*Tana Kaldık...*”, **Türk Dili**, S.145, s.14-18.

-----, (1968), “*Dede Korkut Hikâyeleri ve Önemi*”, **Türk Dili-Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, S.207, s.424-435.

-----, (1971), “*Dede Korkut Destanlarında İslâmî Unsurlar*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.19, s.61-82.

-----, (1976), **Dede Korkut Hikâyeleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

-----, (1986), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmelere Düzeltmeler*”, **Türk Folkloru-Belleten**, 1986/2, s.309-315.

-----, (1994), “*Dedem Korkut Kitabı Üzerine*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.91-96.

-----, (2005), **Dede Korkut Hikâyeleri**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

-----, (2006), **Dedem Korkudun Kitabı**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

-----, (2007), **Destursuz Bağa Girenler**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

GÖMEÇ, Saadettin, (2009), “*Dede Korkut Kitabında Geçen Tartışmalı Bazı Yer Adları Üzerine*”, **Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.29, Ankara, s.1-8.

GÖNEN, Sinan, (2005), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Doğum Âdetleri*”, **TÜBAR**, S.XVIII, s.103-112.

GÖNEN, Sinan, (2006), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri*”, **Millî Folklor**, S.69, s.62-71.

GÖNEN, Hatice Çiğdem, (2017), **Dede Korkut Hikâyeleri’nde Devlet Dışı Siyasallık**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ayhan YALÇINKAYA, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

GÖZ, İlyas, (2003), **Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GTS, (2011), **Güncel Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

GÜL, Bülent, (2006), “*Hayvan Adları İle Kurulan Türk ve Moğol Kişi Adları*” **Türkbilg**, 2006/12, s.185-191.

GÜL, Eda, (2016), “*Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatısının Arketipsel Sembolizm Bağlamında İncelenmesi ‘Anne’ Arketipinin Sosyal Roller Üzerindeki İşlevi*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.65-79.

GÜL, Rıza, (2008), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Söz Kalıpları*”, **Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.10, s.100-105.

GÜLEÇ, Hamdi, (2015), “*Dede Korkut Hikâyelerinde ‘Bayburt’ ve ‘Toplum Yapısı’*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.149-157.

GÜLENSOY, Tuncer, (1994), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nin Anadolu ve Rumeli’deki İzleri ‘Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı’nın Bünyan; Deli Dumrul Destanı’nın Rumeli Varyantı’*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.97-111.

-----, (2004), “*Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek, Deli Dumrul, Salur Kazan ve Tepegöz Boylarının Anadolu Varyantları ve Dede Korkut Hikâyeleri Coğrafyasının Tespiti Sorunu*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.81-92.

GÜLSEVİN, Gürer, (2005), “*Ağız Araştırması İncelemelerimizde Yaygınlaşmış Yanlışlıklar (1): ‘bu+ra’ mı, ‘bu ara’ mı?*”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s.333-335.

-----, ARIKAN, Metin, (Editörlüğünde), (2005), **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir.

GÜLSOY, Ebru, (1998), **Dede Korkut ve Manas’ta Bitki ve Hayvan Kültü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ali DUYMAZ, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

GÜNAY, Umay, (1998), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Karakterlerin Tahlili*”, **Millî Folklor**, S.37, s.3-12.

GÜNDÜZ, Tufan; CENGİZ, Mikail, (Editörlüğünde), (2015), **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara.

GÜNER, Galip, (2006.a), “*Dede Korkut Oğuznameleri'nde 'köri~közi~göri' Sorunu*”, **6. Uluslararası Büyük Türk Dil Kurultayı**, Ankara, s.146-154.

-----, (2006.b), “*Türkiye’de Kelime Etimolojisi Üzerine Yayımlanan Makalelere Dair Bir Bibliyografya Denemesi*”, **Journal of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları**, Vol. 30/II, 2006, Festschrift in Honor of Orhan Okay-II, Harvard University, s. 77-93.

GÜNEYLİ MƏMMƏDXANİ, Həsəyn, (1376-Hicri), **Dədə Qorqud Kitabı ve Dədə Qorqud Kitabında Sözlər-Adlar**, Tahran.

-----, (1381-Hicri), **Dədə Qorqud Boyları, Müasir Aşıq Ədəbiyyatına Uyğun**, Tahran.

GÜNGÖR, Recep Şükrü, (2016), “*Dede Korkut Hikâyelerinde İslamî Unsurlar*”, **Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi** (Online), S.5, s.314-335.

GÜRSES, Reşide, (1992), **Dede Korkut Grameri-Fiil**, (Basılmamış Sanatta Yeterlik Tezi), Danışman: Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı, Ankara.

GÜVENÇ, Ahmet Özgür, (2015), “*Deli Dumrul’un Yazımsal Süreçteki Değersel Dönüşümü*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.135-149.

-----, (2017), “*Lisans 1. Sınıf Öğrencilerinin Halk Anlatılarını Bilme Düzeylerinin Ölçümü Üzerine Bir Deneme: Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Örneği*”, **XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı** (İhsan Doğramacı’ya Armağan), Bükreş, Romanya, 25-28 Eylül, s.519-525.

GÜZEL, Abdurrahman, (2008), “*Dede Korkut Bağlamında Dua*”, **Turkish Studies**, S.3/2, s.438-446.

GÜZEL, Ferdi, (2018), “*Elazığ Ağzında Dede Korkut*”, **Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi**, S.1, s.7-15.

HACALOĞLU, Yücel, MEMİŞOĞLU, Ragıp, (2005), “*Dede Korkut Destanlarında Adları Geçen Oğuz Beylerinin İzlerini Taşıyan Yer Adları Üzerine Bir Deneme*”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, S.49, s.771-815.

HACIYEV, Asif, (2007), **Dədə Qorqud Kitabı- Oxunuşlar**, AçımLAR, Elm, Bakı.

-----, (2014), **'Dədə Qorqud Kitabı'nın Şərhli Oxunuşu I**, Elm, Bakı.

-----, (1999), **Dədə Qorqud: Dilimiz, Düşüncəmiz**, Yeni Nəşrlər Evi, Bakı.

HACIYEV, Tofiq, (2004.a), “*Dede Gorgud Kitabı'nın Dilinde Teşbehler*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.63-72.

-----, (2004.b), **Dədə Qorqud Kitabı, Ensiklopedik Lüğət**, Öndər Nəşriyyat, Bakı.

-----, (2004.c), **Dədə Qorqud Dünyası-Məqalələr**, Öndər Nəşriyyat, Bakı.

HARIT, Ömer, (1971), **Kelime Hazinesi Araştırması**, Milli Eğitim Bakanlığı Planlama Araştırma ve Koordinasyon Dairesi Yayını, Ankara.

HARMANCI, Meriç, (2012), “*Dede Kokut Hikâyelerindeki Alkış ve Kargışlara İşlevsel Bir Yaklaşım*”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.23:1-17, s.1-17.

HASAN, Hamdi, (1983), “*Knjiga Dede Korkuta*, (Kitaplar - Tenkit)”, **Türk Dili**, C.XLVI, S.377, s. 314-316.

HAZAR, Mehmet, (2008), “*Artukoğulları Zamanında Dede Korkut Kitabı’ndaki Kişi Adları*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.22-33.

HEBİBBEYLİ, İsa, (1998), “*Muasır Merhelede Dede Gorgud Dastanları Tedgiginin Yeni Problemleri*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, C: II, S: 41, s. 55-61.

HEKİMOV, Mürsel İsmayılolu; KÖKTÜRK, Şahin, (1996), “*Halk Deyimleri-Duyumları ve ‘Kitab-ı Dede Korkut’ta Alkış-Dua-And-Kasem ve Kargışlar*”, **Millî Folklor**, S.32/32, s.49-60.

HENGİRMEN, Mehmet, (1999), **Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Engin Yayınevi, Ankara.

HEY'ET, Cevat, (2004), “*Dede Gorgud Dastanlarının Tarihine Bir Bahış*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.77-81.

HÜSEYN KIZI, Nezeket, (2004), “*Kitabi Dede Gorgudla Ural Batır'ın Ortak Motivleri*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.83-86.

HÜSEYNOVA, Gönül, (2009), “*Kitab-ı Dede Korkut Eposunda Bir Harfin Kurbanı Olan Metafor ve Onun Çevirileri*”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.6/22, s.135-145.

İBRAHİMOV, Nazim, (1999), **'Kitabi Dədə Qorqud' Aliliyi**, Azərbaycan Neşriyyat, Bakı.

İBRAYEV, Şakir İbrayulı, (1994), “*Dedem Korkut Kitabında Motif ve Edebi Malzemelerdeki İç Üslup Değişiminin İncelemesindeki Motifin Rolü*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.35-42.

İLHAN, Ekin, (2018), **Dede Korkut Destanlarının Anlambilimsel Yapısı**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Fatma ÖZKAN, Gazi Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara.

İNAN, Abdülkadir, (1964), “*Eski Türk Düğünlerinde Gelenekler*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, S.185, s.35-97.

-----, (1998.a), “*Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motifler ve Kelimelere Ait Notlar*”, **Makaleler ve İncelemeler**, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

-----, (1998.b), “*Dede Korkut Kitabındaki Eski İnançlar ve Gelenekler*”, **Makaleler ve İncelemeler**, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

-----, (1998.c), “*Türk Boylarında Dağ, Ağaç (Orman) ve Pınar Kültü*”, **Makaleler ve İncelemeler**, II. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İSMAYILOVA, Yəgane, (2011), ‘**Dədə Qorqud Kitabı**’ və **Müasir Azərbaycan Ədəbi Düşüncəsi**, ELM, Bakı.

İŞANKUL, Cabbar, (2001), “*Alpamış Destanı ve Dede Korkut Kitabı’ndaki Mitolojik Motifler*”, Aktaran: Selami FEDAKAR, **Millî Folklor**, S.52, s.60-67.

KAÇALİN, Mustafa Sinan, (2004), “*Dede Korkut Kitabı'nda Okuma Önerileri*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.93-100.

-----, (2006), **Dedem Korkut’un Kazan Bey Oğuz-nâmesi**, Kitabevi, İstanbul.

-----, (2015), “*Dedem Korkut Kitabı’nda Geçen Bazı Kelimelere Kültür ve Dil Çizgisinden Kısa Bir Bakış*”, **Millî Folklor**, S.107, s.14-21.

-----, (2017), **Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KAFESOĞLU, İbrahim, (1998), **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yayınları İstanbul.

KAFKASYALI, Yavuz Selim, (2015), “*Dede Korkut Oğuznâmeleri Perspektifinden Oğuzlarda Mûsikî*”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, s.179-194.

KÂHYA BİRGÜL, Alev; ŞİMŞEK CANPOLAT, Aysu, (Yayına Hazırlayanlar), (2000), **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri** (19-21 Ekim 1999), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, (1999), “*Dedem Korkut Yurdu Bayburt ve Yöresinde Ulucanlar*”, **Millî Folklor**, S.41, s.57-60.

-----, (2005), “*Türk Halk İnançlarında Kurtla İlgili Yeni Tespitlerimiz*”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s.403-409.

-----, (2008.a), **Dedem Korkut-Ak Koyunlu Coğrafyası**, Berikan Yayınevi, Ankara.

-----, (2008.b), **Dedem Korkut-Aşağı Eller**, Berikan Yayınevi, Ankara.

-----, (2008.c), **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları-Dedem Korkut Yukarı Eller**, Berikan Yayıncılık, Ankara.

-----, (2008.d), **Türk Kültürlü Halklarda Türk Halk İnançları-Dedem Korkut Daş Oğuz Elleri**, Berikan Yayıncılık, Ankara.

-----, (2008.e), **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları-Dedem Korkut Aşağı Eller**, Berikan Yayıncılık, Ankara.

KALENDEROĞLU, İhsan, (2011), “*Türkmenistan’da Dede Korkut Hakkında Yapılan Çalışmalar*”, **Turkish Studies**, S.6/1, s.1302-1311.

KAMAL, Rüstəm, (2004), “*Kitabi Dedem Gorgud’da Arhaik Şaman Ritualının İzahı*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S:41, s.87-95.

-----, (2013), **Kitabi-Dədə Qorqud’un Kommunikativ Məkanı: Miforitual Aspekt**, Elm və Təhsil, Bakı.

KANDEMİR, İsmail, (2004), **Ulu Mâbed Ayasofya**, Ekip Matbaa, İstanbul.

KAPLAN, Mehmed, (1951), “*Dede Korkut Kitabı’nda Kadın*”, **Türkiyat Mecmuası**, C.9, S.0, s.99-112.

KARA, Çiğdem, (2012), “*Karşılaştırmalı Deli Dumrul Destanı Çözümlemesi*”, **Folklor/Edebiyat**, C.18, S.71, s.9-47.

KARA, Mehmet; KURT, Atakan; OKTAY, Melek, (2009), **Türkçe İçin Bir Sıklık Analizi Programı-Türkçenin İzinde**, (Editörler: Mehmet Dursun ERDEM ve Sibel ÜST), Kesit Yayınları, İstanbul.

KARA, Mehmet, (2015), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Söz Varlığının Derlem Tabanlı İncelenmesi*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.199-213

KARAAĞAÇ, Günay, (1989), “*Bir Kaç Kelime Hakkında*”, **Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi S.V**, s.91-96.

-----, (1993), “*Dil, Ağız ve Kulak İle İlgili Kelimelerimiz*”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, S. VII, s.85-113.

-----, (1997.a), “*Türkçenin Süt Ürünleriyle İlgili Sözleri Üzerine*”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.4, s.163-168.

-----, (1997.b), “*Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler*”, **Türk Dili**, C.1997/2, S.552, s.499-510.

-----, (1998.a), “*Türkçenin Komşu Dillere Verdiği Giyim Kuşam Kültürüyle İlgili Kelimeler*”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.5, s.361-387.

-----, (1998.b), “*Türkçenin Komşularına Verdiği Beslenme Kültürüyle İlgili Kelimeler*”, **Türk Dili**, C.1998/2, S.564, s.476-495.

-----, (1999), “*Dil, Tarih ve İnsan*”, **Türk Dili**, C.1999/2, S.572, s.663-668.

-----, (2001.a), “*Han ve Hakan Kelimleri Üzerine*”, **Türk Dili Ve Edebiyatı Araştırmaları**, C.X, s.189-192.

-----, (2001.b), “*Sözlük Yapısı*”, **Türk Dili**, C.2001/2, S.596, s.120-127.

-----, (2006), “*Türkçenin ‘Gelenek, Görenek ve Yasa’ İle İlgili Sözleri*”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S.19, s.307-315.

-----, (2008), **Türkçe Verintiler Sözlüğü**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

KARABAŞ, Seyfi, (1996), **Dede Korkut’ta Renkler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KARABEY, Turgut, (2015), “*Dede Korkut Mukaddimesine Dair*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.81-93.

KARACA KÜÇÜK, Şeyma, (2016), “*Kültürel Belleğin Yansıması: Uşun Koca Oğlu Segrek Anlatısı*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.247-263.

KARADOĞAN, Ahmet, (2003), “*Türk Şahıs Adlarında Hayvan Kültü*”, **Millî Folklor**, S.57, s.109-116.

KARAGÖZ, İsmail; CANBULAT, Mehmet; KARAMAN, Fikret; PAÇACI, İbrahim, (2009), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

KARAKEÇİ, Mehmet Nur, (2016), “*Kazan Bey Oğlu Uruz Bey’in Esir Olduğu Anlatıda Uruz Bey’in Bilinçten Özbilince Serüveni*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.131-147.

KARAKAŞ, Rezan, (2012.a), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Bey Oğullarının Nitelikleri ve İşlevleri*”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.21, S.1, s.155-168.

-----, (2012.b), “*Devlet Ana’ Romanına Nakşedilen Dede Korkut Dil ve Üslup Özellikleri*”, **TÜBAR**, S.XXXI, s.111-127.

-----, (2013), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde ‘Tutsaklıktan Kurtarma Motifi’ ve ‘Bey Oğulları’ Arasındaki İlişki*”, **Turkish Studies**, S.8/1, s.1867-1879.

KARASOY, Yakup; YAVUZ, Orhan, (2004), “*Dede Korkut’ta ayıt- / eyit- / yit- / it- ve aşıtı / işit Kelimeleri Üzerine*”, **Bilig**, S.28, s.101-115.

KAYA, Ceval, (2000), “*Uluslar arası Dede Korkut sempozyumu yapıldı.*”, Haber-Tanıtma, **Türk Dili**, S.577, Ocak, Ankara, s.103.

KAYA, Doğan, (1992), “*Dede Korkut Hikâyelerinden 'Beğil Oğlu Emrenün Boyı'nın Tahlili*”, **Kızılırmak**, S.10, s.19-23.

KAYA, Muharrem, (2010), “*Dede Korkut Kitabı ve Manas Destanı'nda Av Kültürünün İzleri*”, **MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.1, s.114-121.

KAYA, Nesrin, (2003), “*Dede Korkut Destanları'nda Manzum Kısımların Şiirsel Özellikleri*”, **Türkbilg**, S.2003/5, s.65-85.

KAYABALI, İsmail; ARSLANOĞLU, Cemender, (1973), “*Dede Korkut Kitabında Silâh, Silâh Çeşitleri ve Silâhla İlgili Sözler*”, **Türk Kültürü/Türk Kara Kuvvetleri Sayısı**, S.130, s.855-869.

KAYGIN, Ebru, (2016), **Dede Korkut Hikâyelerinde Din Algısı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Arzu ATİK, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

KAZAN, Şevkiye, (2008), “*Klâsik Türk Şiirinde 'Solduran Sop' ile 'Dolduran Toplar'*”, **Turkish Studies- Dede Korkut Dosyası**, S.3/1, s.34-58.

KAZIMOĞLU – İMANOV, Muxtar, (2015), “*Dədə Qorqud' Eposunda Yuxari və Aşağı Paralelliyi*”, **Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.125-138.

KAZIMOV, Qəzənfər (1999), “*Homerin Poemaları və «Kitabi-Dədə Qorqud»*”, **www.turuz.com**, 18.08.2018, 21:48

KERİMOĞLU, Caner, (2008), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Zarf-Fiilli Birimler*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s. 59-71.

KILIÇ, Müzahir, (2002), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Dinî Unsurlar*”, **10. Yılında Bayburt Vilâyeti Sempozyumu - I. Cilt**, 17-19 Temmuz 1999, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, s.129-137.

KILIÇ, A. Fikret, (1997), “*Dede Korkut Kitabı’ndan ‘Dirse Han Oğlu Buğaç Han Boyı’ Adlı Hikâyenin Tema ve Yapı Bakımından Tahlili*”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.8, s.79-97.

KIRAL, Elif, (2015), **Muharrem Ergin ve Azad Nebiyev'in Dede Korkut Oğuznâmelerindeki Metin Aktarımlarının Karşılaştırılması (V.2b-85a)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ceval KAYA, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.

KIRBAÇ, Selçuk, (1999), **Dedem Korkut**, Şûle Yayınları, İstanbul.

-----, (2002), “*Dede Korkut Kitabı’nda Qağan Aşlan*”, **Türk Dünyası Araştırmaları, Prof. Dr. Osman Nedim Tuna Hatıra Sayısı**, S. 139, s. 163-170.

KIRZIOĞLU, Mehmet Fahrettin, (1963.a), “*Dede Korkut Oğuznameleri Alpları'nın Adıyla Anılan XVI. Yüzyıl Hristiyanları*”, **Türk Dili**, S.143, s.752-755.

-----, (1963.b), “*‘Dede-Korkut Oğuznâmeleri’ Arsaklılar Devleti Oğuzları'nın Destanlarıdır*”, **Türk Dili**, S.139, s.363-369.

-----, (1980), “*Dede-Korkut Oğuznâmeleri Coğrafyası ve Düşünceler*”, **Birinci Millî Türkoloji Kongresi-Tebliğler**, Kervan Yayınları, İstanbul, s.269-317.

-----, (2000), **Dede-Korkut Oğuznâmeleri**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

KIZILÖZEN, Cihangir, (2017), “*Dedem Korkut Kitabı’nda Bir Yapı Çözümlemesi II: vire vim*”, **Littera Turca**, S.3/1, s.167-176.

KİRMAN, Ümral,(2004), **Dede Korkut Anlatılarının Karşıtlıklar Kuramına Göre Çözümlemesi ve Bu Kuramın Anlatı Öğretiminde Kullanımı**, (Basılmamış Doktora

Tezi), Danışman: Prof. Dr. Doğan GÜNAY, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.

KOCA, Ergün, (2012), “*Dede Korkut Hikâyelerindeki Yansıma Sözlerin Leksiko-Semantik Analizi*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.XII/1, s.393-408.

KOCAKAPLAN, İsa, (2004), “*Dede Korkut'un Delileri*”, **Millî Folklor**, S.64, s.18-24.

KOÇ KESKİN, Neslihan (2008). “*Dede Korkud'un Kopuzundan Osmanlı Şiirindeki Aşkın Kopuzuna*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.72-88.

KOÇAK, Hikmet, (1999), **Sağlık Meslek Lisesi Öğrencilerinin Kelime Hazinesi ile İlgili Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

KOLİKPİNAR, Merve, (2017), **Dede Korkut Anlatılarında Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Dil**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ceval KAYA, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.

KORKMAZ, Ramazan, (2016), “*Arketipsel Sembolizm Açısından Dede Korkut Anlatılarındaki Yüce-Birey ve Alp Bilge Tipi*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.13-27.

KORKMAZ, Zeynep, (1998), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Dil-Üslûp Bağlantısı*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.I, S.41, s.101-112.

-----, (2006), “*Dede Korkut Hikâyelerinde İnsan ve Doğa*”, **Türk Dili**, S.657, s.250-257.

KÖKTEKİN, Kazım, (2015), “*Dede Korkut Oğuznamelerinde Arkaik (Eskicil) Fiiller*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.55-73.

KÖKTÜRK, Milay, (2015), “*Dede Korkut'ta Doğa Tasarımı*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.245-257.

KÖKTÜRK, Turan, UYGUR, Orkun, YÜCE, Bilgin, (2005), **Dedem Korkut Kitabı**, İlyaz İzmir Yayınevi, İzmir.

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, (1932.a), “*Dede Korkut Kitabına Ait Notlar I*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, Y.1, S.1, s.17-21.

-----, (1932.b), “*Dede Korkut Kitabına Ait Notlar II*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, Y.1, S.2, s.84-91.

-----, (1932.c), “*Dede Korkut Kitabına Ait Notlar III*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, Y.1, S.2, s.84-91.

-----, (2004), **Edebiyat Araştırmaları 1**, Akçağ Yayınları, Ankara.

KÖROĞLU, Haluk, (1998), “*Depegöz ve Polifem*”, **Millî Folklor**, S.37, s.39-46.

KÖSE, Nesrin, (1997), “*Kococaş Destanı ile Manas, Dede Korkut, Orhun Yazıtları ve Türk Halk Hikâyeleri Arasındaki Paralellikler*”, **Araştırmalar II**, (Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi 3. Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu). Ankara, s.77-89.

-----, (2003), “*Narkız Destanı ve Dede Korkut*”, **Millî Folklor**, S.57, s.39-45.

KURUDAYIOĞLU, Mehmet, (2005), **İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

KUZAY DEMİR, Gonca, (2018), “*Dede Korkut Kitabı'nın Kronotop Bağlamında İncelenmesi*”, **Asia Minor Studies**, C.6, S.11, s.213-231.

-----; DURANLI, Muvaffak, (2015), “*Dede Korkut Anlatmalarında Küçük Düşme Motifi*”, **Millî Folklor**, S.107, s.46-59.

KÜÇÜK, Barış, (2013), **Dede Korkut Kitabı'nda Toplumsal Değer Algıları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi, Abdullah AKIN, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü , Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çanakkale.

KÜÇÜK, Salim, (2017), “*Karımak Sözcüğünün Tarihçesi ve Anlam Boyutu*”, **XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı**, (İhsan Doğramacı'ya Armağan), Bükreş, Romanya, 25-28 Eylül, s.136-144.

KÜÇÜK, Serhat, (2014), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Eski Türkçenin İzleri*”, **Turkish Studies**, S. 9/9, s. 785-798.

MAKAS, Zeynelâbidîn, (2000), “*Dede Korkut ve Gürcü-Ermeni Kültüründeki Yankıları*”, **Türk Dünyası Tarih-Kültür Dergisi**, S.167, s.43-45.

MAZICIOĞLU, M. Mümtaz; DENİZ ŞAFAK, Elif; EŞEL, Ertuğrul; ÜSTÜNBAŞ Hasan Basri; GÖLGELİ, Asuman, (2015), “*Antik ya da Eski Sağlık İnançlarının Günlük Yaşam Üzerindeki Etkileri*”, **Türkiye Klinikleri-J Med Ethics**, S.23(1), s.22-27.

MELİKOV, Tofig Davud Oğlu, (1994), “*Dedem Korkut Kitabı'nın Nazım Bölümlerinin Yapısı Üzerine*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.53-59.

MƏHƏRREMOVA, Rəhilə, (2009), **Kitabi-Dədə Qorqudun Söz Xəzinəsi**, Elm və Təhsil, Bakı.

MEMMEDOV, Celal Mirza oğlu, (2004), “*Gorgut Ata Obrazının Mifoloji Gaynaglari*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.II, S.41, s.95-102.

-----, (1995), “*Dede Korkut Üzerine*”, **Millî Folklor**, S.26, s.26-28.

MEMOĞLU SÜLEYMANOĞLU, Hayriye, (2006), **Türkçenin Ters Sıklık Sözlüğü**, Kurmay Kitap Yayın Dağıtım, Ankara.

MİRZAOĞLU SIVACI, F. Gülay, (2006), “*Dede Korkut Kitabı ve Manghol-Un Niuça Tobça’an [İki Metnin Benzerlikleri Üzerine Bir İnceleme]*”, **Türkbilig**, 2006/11, s.149-163.

MOHSİNİ, Əziz, *Dədə Qorqud*, **www.turuz.com**, 18.08.2018, 22:15

MUHARREMLİ, Baba, (2017), “*Eski Türkçede Kelime Üretimi*”, **XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı**-(İhsan Doğramacı’ya Armağan), Bükreş, Romanya, 25-28 Eylül, s.11-15.

NALBANT, Mehmet Vefa, (2016), “*Dede Korkut Alp Eren midir? Korkut Adı Üzerine Yeni Bir Etimoloji Denemesi*”, **Dil Araştırmaları**, Bahar 2016/18, s. 125-133.

NEBİYEYEV, Azad, *Kitabi-Dede Korkut*, **www.turuz.com**, 18.08.2018, 22:00

NERİMANOĞLU, Kamil Veli, (2004), “*Kitabi-Dede Gorgud'un Leksikası Üzerine*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.113-124.

NÜZHET, Sadettin, (1932), “*Türk Diline Dair Çok Faydalı Bir Eser*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, İstanbul, Y.1, S.8-9, s.306-308.

OFLAZOĞLU, Turan, (1998), **Korkut Ata**, -Tiyatro-, TDK Yayınları, Ankara.

OĞUZ, Öcal,(1996), “*Manas Destanı ve Dede Korkut Kitabı'nda Kardeşler Arası İlişkiler*”, **Millî Folklor**, S.31/32, s.37-42.

-----, (1998), “*Dede Korkut Kitabı'nda Sosyal Çevre İçinde Ozan*”, **Millî Folklor**, S.37, s.36-38.

ORKUN, Hüseyin Namık, (1952), “*Kitab-ı Dede Korkut [Ettore Rossi]*”, (Kitaplar - Tenkit), **Türk Dili**, C.II, S.15, s.142-143.

OY, Aydın, (1956), “*Dede Korkut'ta Atasözleri*”, **Türk Dili**, S.61, s.39-41.

-----, (1957), “*Dede Korkut'ta Atasözleri II*”, **Türk Dili**, S.65, s.266-272.

-----, (1958), “*Dede Korkut-Muharrem ERGİN*”, **Türk Dili**, S.58, s.585-588.

-----, (1959.a), “*Dede Korkut Kitabında Kahramanların Ad Almaları*”, **Türk Dili**, S.99, s.150-152.

-----, (1959.b), “*Dede Korkut Kitabında Kahramanların Doğumları ve Çocukluk Devreleri*”, **Türk Dili**, S.97, s.26-28.

-----, (1960.a), “*Dede Korkut Kitabında Kahramanların Aile Hayatları*”, **Türk Dili**, S.102, s.1286-288.

-----, (1960.b), “*Dede Korkut Kitabında Kahramanların Evlenmeleri*”, **Türk Dili**, S.105, s.460-462.

-----, (1960.c), “*Dede Korkut Kitabında Kahramanların Toplumsal Hayatları*”, **Türk Dili**, S.101, s.240-242.

-----, (1960.d), “*Dede Korkut Kitabında Ölüm Karşısında Kahramanlar*”, **Türk Dili**, S.107, s.574-576.

-----, (1960.e), “*Dede Korkut Kitabında Yas-Ölüm Törenleri*”, **Türk Dili**, S.108, s.638-640.

ÖGEL, Bahaeddin, (1994), “*Dede Korkut Kitabı'nın Eski ve Yazılı Kaynakları Hakkında (Topkapı Sarayındaki Oğuz Destanı Parçaları İle Karşılaştırma)*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, s.113-128.

ÖLÇER ÖZÜNEL, Evrim, (2015), “*Baharı Getiren Kahraman: Bamsı Beyrek*”, **Millî Folklor**, S.107, s.34-48.

ÖLKER, Gökhan, (2011), **Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü (1945-1950) Arası**, Kömen Yayınları, Konya.

ÖNAL, Sema, (2015), “*Dede Korkut Masallarında Muhayyile ve Tarihsel Bilgi*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.129-135.

ÖNCÜL, Kürşat (2008), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı*”, **Turkish Studies**, S.3/2, 574-581.

-----, (2011), “*Dede Korkut Mukaddimesi’ndeki Bazı Sözcükler Üzerine*”, **Turkish Studies**, S.6/4, s.249-254.

-----, (2015), “*Siyasal Çatışma Kavramını Dede Korkut’taki Bir Hikâye Üzerinden Yeniden Okumak*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.213-221.

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin, (2012), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Egemenlik Kavramına Ait Unsurlar*”, **Karadeniz Araştırmaları**, S.35, s.101-109.

ÖZARSLAN, Metin, (2003), “*Türk Kültüründe Ağaç ve Orman Kültü*”, **Türkbilig**, 2003/5: 94-102.

ÖZARSLAN, Metin, (2009), “*Dede Korkut Boylarında Toy, Şölen Eğlence*”, **Halk Kültüründe Eğlence Uluslararası Sempozyumu**, (11-12-13 Aralık), Kocaeli.

ÖZAY, Yeliz, (2010.a), “*10 Yıl Sonra Dede Korkut Oğuznameleri ve Notlar*”, **Millî Folklor**, S.85, s.91-100.

-----, (2010.b), “*10 Yıl Sonra Dede Korkut Oğuznameleri ve Notlar*”, **Millî Folklor**, S.85, s.91-100.

ÖZCAN, Abdullah, (2005), **Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfat Tamlamaları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Şahin BARANOĞLU, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Aydın.

ÖZCAN, Hüseyin, (2008), “*Halk Edebiyatı Metinlerinin Çocuk Edebiyatına Kaynak Olması ve Örneklem Olarak Dede Korkut Hikâyeleri*”, **Turkish Studies**, S. 3/2, s. 582-603.

ÖZÇELİK, Sadettin, (2005.a), “*Dede Korkut'ta Yanlış Yazılmış Birkaç Kelime ve Okunmuş Şekilleri Üzerine*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.V, S.1, s.79-83.

-----, (2005.b), “*Dede Korkut Metinleri Üzerinde Yeni Düzeltmeler (1)*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.VI, S.1, s.181-200.

-----, (2005.c), **Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/Dizin/Metin**, Gazi Kitabevi, Ankara.

-----, (2006), **Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar**, Gazi Kitabevi, Ankara.

-----, (2008) “*Dede Korkut Metinleri Üzerinde Tespitler (1)*”, **Turkish Studies**, S.3/7, s.769-781.

-----, (2009), “*Dede Korkut Metinleri Üzerinde Tespitler (2)*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.IX, S.2, s.155-164.

-----, (2012), “*Dede Korkut'ta Yanlış Yazılmış ve Yanlış Okunmuş Bir Kelime Üzerine*”, **Türkoloji Dergisi**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, C.19,2, Ankara, s.95-100.

-----, (2013.a), “*Dede Korkut Eydür: Kara Tagdan Aşar Olsan Aşıt Versün, Kanlı Sudan Geçer Olsan Geçit Versün!*”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.2/4, s.61-68.

-----, (2013.b), “*Dede Korkut Eydür: 'Oğul, Ol Nesne, Tarıglık Degül Tar Kılık'dur; Ol Fi'l Boşalmak Degül Yoşulmak'dur*”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.2/3, s.47-52.

-----, (2013.c), “*Dede Korkut'un Biricik Teke'sinden Teke Dergisi ve Okuyucularına Bir 'Arz-ı Hâldir*”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.2/2, s.116-121.

-----, (2015.a), “*Bağlamı ve Dede Korkut'u Anlamak: Segrek Anasının mı Atasının mı Ağzını Aradı?*”, **Millî Folklor**, S.108, s.180-188.

-----, (2015.b), “*Dede Korkut Destanlarında Oğuzların Teşkilatlanması Hakkında Bazı Kültürel Unsurlar*”, **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.523-533.

-----, (2016), **Dede Korkut -Dresden Nüshası- Giriş, Notlar**, C. I. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ÖZDAMAR, Fazıl, (2014), “*Dede Korkut Kitabı’nın Çağdaş Müzik Sanatçıları Üzerindeki Tesiri*”, **Millî Folklor**, S.101, s.125-137.

ÖZDEMİR, Cafer, (2017), “*Dede Korkut Kitabında Saygı*”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları**, S.16, s.7-29.

ÖZDEMİR, Hasan, (2001.a), “*Semih Tezcan, Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*”, -Tanıtma-, **Türkoloji Dergisi**, C.14, S.1, s.279-284.

-----, (2001.b), “*Semih Tezcan-Hendrik Boeschoten, Dede Korkut Oğuznameleri*”, **Türkoloji Dergisi**, C.14 S.1 s.271-277.

-----, (2003), “*Dede Korkut'un Kişiliği İle İlgili Efsaneler*”, **Türkoloji Dergisi**, C.16, S.2, s.23-33.

ÖZGÜR, Uğur, (2013), **Dede Korkut Metinlerinde Geçen Olumsuzluk ve Yokluk Biçimleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ayşe İLKER, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Manisa.

ÖZKAN NALBANT, Bilge, (2010), “*‘Oğuz’ Sözcüğünün Kökeni Üzerine Yeni Düşünceler*”, **Türkbilg**, 2010/20: 47- 59.

ÖZKAN, Fatma, (1995), “*Selcen Adı Hakkında*”, **Türk Dili**, S. 524, s.907-914.

-----, (2003), “*Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor?*”, **Bilg**, S.27, s.157-179.

-----, (2010), “*Yarımasın Yarçımasın Kargışı Üzerine*”, **Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu**, 25-28 Ekim 2010, Lefkoşa.

-----, (2013.a), “*Ortak Fiil Kökünden Türeyen Tul/Taş ile Tullamak/Taşlamak Üzerine Bazı Düşünceler*”, **Türk Kültürünü Araştırma Dergisi**, 2013/Güz, s.1-8.

-----, (2013.b), “*Türkçe “pür” ve Türevleri*”, **Türkbilig**, S.26, s.27-36.

-----, (2015), “*Türkçenin Karapapak-Terekeme Ağzındaki Eski İzleri*”, **Türkbilig**, 2015/30, s.231-243.

-----; ÖZKAN, İsa, (2015), “*Dede Korkut Kitabındaki ‘Apul Apul’ veya ‘Yap Yap Yürümek’ Sözlerinin Kökeni Hakkında*”, **Türkmen Bilgesi-Fikret Türkmen Armağanı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

ÖZKAN, İsa , (1995), “*Türkmenistan’dan Derlenmiş Dede Korkut Destanları*”, **Belleten**, Ankara, s.263 – 314.

-----, (1998.a), “*Alıp Manas’tan Bamsı Beyrek’e*”, **IV. Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Bayburt, s.6.

-----, (1998.b), “*Türklerin Atası Korkut Ata*”, **Türkiye Azerbaycan Dostluk ve İşbirliği Vakfı Dergisi (TADİV)**, No:1, Ankara, s. 40-43.

-----, (2011), “*Yapa Yapa Karlar Yağsa Yaza Kalmaz*”, **The Proceedings of International Symposium of Dede Korkhut and Turkish Epos from Past to Future**, TÜRKSOY Publications, Ankara, s.23- 30.

ÖZKAN, Nevzat, (1994), “*Dede Korkut Kitabında Dinî-Tasavvufî Unsurlar*”, **Millî Folklor**, S.21, s.67-73.

-----, (1994), “*Dede Korkut Kitabı’nda Dinî-Tasavvufî Unsurlar -II’*”, **Millî Folklor**, S.22, s.22-24.

ÖZKARA, Okan, “*Joseph Campbell’in Kahramanın Sonsuz Yolculuğu Eseri Bağlamında Kazan Bey Oğlu Uruz Bey’in Esir Düştüğü Destan*”, (2016), **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.115-131.

ÖZKARTAL, Mehmet, (2009), **İlköğretim Sanat Etkinlikleri Dersinde Dede Korkut Destanı’nın Milli Değerlerin Kazanılmasına Etkisi**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Nihat BOYDAŞ, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara.

-----, (2012), “*Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı’ndan Örnekler)*”, **Millî Folklor**, S.94, s.58-71.

ÖZSOY, Bekir Sami, (2006), **Dede Korkut Kitabı-(Transkripsiyon-İnceleme-Sözlük)**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÖZTELLİ, Cahit, (1958), “*Dede Korkut Kitabı [Muharrem Ergin]*”, (Kitaplar - Tenkit), **Türk Dili**, C.VII, S.82, s.523-526.

-----, (1972), “*Dedem Korkut Kitabı’nın Dili Üzerine Bir Deneme*”, **Bilimsel Bildiriler-1972**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.203, 208.

-----, (1974), “*Dedem Korkut [Adnan Binyazar]*”, (Kitaplar - Tenkit), **Türk Dili**, C.XXIX, S.270, s.534-536..

PAKSOY, Hasan Bülent, (1992), “*Türk Destanları ve Dede Korkut*”, **ABD’de Azerbaycan ile İlgili Bilimsel Çalışmalar**, -Toplantıda okunan bildiri-, Bakü, s.1-5.

PALA, Ayhan, (2015), “*Oğuz Kağan Kimdir?*”, **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.133-137.

PARLAK, Ferhan, (1999), **Dede Korkut Hikâyeleri’nin Türk Tarihindeki Yeri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ekrem MEMİŞ, Selçuk

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.

PARLATIR, İsmail, (2000). “*Korkut Ata’nın Söz Varlığı*”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri**, (Ankara, 19-21 Ekim 1999), (Yayına Hazırlayanlar: Alev Kâhya-Birgil, Aysu Şimşek-Canpolat), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 287-292.

PEHLİVAN, Gürol, (2014), “*Müstensihin Edebî Eserin Yaratımındaki Rolü-Dede Korkut Kitabı Örneğinde*”, **Millî Folklor**, S.101, s.101-112.

-----, (2015.a), “*Dede Korkut Kitabı’nın Dresden ve Vatikan Nüshalarının Müstensihlerinin Karşılaştırılması*”, **Türk Dünyası-Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.40, s.147-171.

-----, (2015.b), **Dede Korkut Kitabı’nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım - Dresden ve Vatikan Nüshalarının Mukayeseli Bir İncelemesi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

-----, (2017), “*Dede Korkut Kitabı’nda Yapı, İdeoloji ve Yaratım - Dresden ve Vatikan Nüshalarının Mukayeseli Bir İncelemesi- Kitabı Üzerine Ergün Veren’in Yazısına Cevap*”, **Cihannüma/Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi**, S.III/1, s.173-182.

PIERCE, Joe E. (1960), **Türkçe Kelime Sayımı**, MEB Yayın Müdürlüğü Basılı Eğitim Malzemeleri Hazırlama Merkezi, Ankara.

QASIMOV, İkrâm Ziyad oğlu, (2017), “*Azerbaycan’da Terminoloji Düşüncenin Oluşması ve Gelişmesi*”, **XII. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri Kitabı (İhsan Doğramacı’ya Armağan)**, Bükreş, Romanya, 25-28 Eylül, s.211-214.

REİS, Huriye, (2011), “*Dede Korkut Kitabı ve Beowulf Destanında Yaşlılık ve Yaşlanma*”, **Millî Folklor**, S.91, s.25-36.

RIZA, Nureddin, (2004), “*Dede Gorgut: Etnik-Gövmi Genezis Problemi*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.103-106.

RIZASOY, Seyfeddin, (2004), “*Kitab-i Dede Gorgud Süjetlerinin Ritual-Mifoloji Semantikasından /Eposun İlk Boyu Esasında/*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.107-111.

ROPUX, Jean Paul, (1975), “*Dieu Dans le Kitâb-ı Dede Qörqût*”, **Revue des Études Islamiques**, C. XLIII/I, s.123-140.

SAKAOĞLU, Saim, (1998), **Dede Korkut Kitabı, İncelemeler-Derlemeler-Aktarmalar I-II**, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya.

-----, (2009), “*Dede Korkut Kitabı'nın 'Giriş' Bölümü Üzerine Bazı Görüşler*”, **Türk Dili**, S.696, s.737-748.

SALAN, Musa, (2017), “*Türkçe söyle- 'konuşmak, söylemek' Fiilinin Etimolojisi Üzerine*”, **Türkbilig**, 2017/33, s.85-89.

SALTIK ÖZKAN, Tuba, (2009), “*Kahramanın Yolculuğu Bağlamında Bamsı Beyrek ve Erginleme Süreci*”, **Millî Folklor**, S.81, s.27-33.

-----, (2010), “*Bamsı Beyrek ve Bey Böyrek Anlatılarında Arketipik İmgeler*”, **Millî Folklor**, S.85, s.81-90.

SARITAŞ, Süheyla, (2008), “*Dede Korkut Hikâyeleri ve Âşık Garip Hikâyesi'nde Yer Alan Maddi Kültür Ürünleri*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.89-95.

SARPKAYA, Seçkin, (2015), “*Dede Korkut Kitabı'nda Olağanüstü Tipler*”, **Millî Folklor**, S.107, s.97-107.

SAVKAN, Hülya, (2014), “*Dede Korkut Kitabı'nda Anne-Çocuk İlişkisi*”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.7, S.12, s.89-103.

SAYDAM, Mehmet Bilgin, (2017), **Deli Dumrul'un Bilinci**, Metis Yayınları, İstanbul.

SCHMIEDE, Hanspeter Achmed, (1996), “*Korkut Evreninden Mesajlar*”, **Türk Dünyası Tarih-Kültür Dergisi**, S.69, s.4-11.

-----, (2001), “‘*Atalar Sözü*’ *Oğuznamesinde Dede Korkut*”, **Türk Dünyası Tarih-Kültür Dergisi**, S.169, 37-39.

-----, (2009), “**D**”, “**Kitab-ı Dedem Korkut**”, **Destanlarının Dresden Nüshası**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

SEHEND, Bulut Karaçorlu, (2002), **Dedem Qorqud'un Dilinden Sazımın Sözü, I-II**, TDK Yayınları, Ankara.

SELAMET, Mir Ali Seyyid, *Berresiye Kitabı Dede Korkut*, [www. turuz.com](http://www.turuz.com), 19.08.2018, 11:02

SERTKAYA, Osman Fikri, (1985), “*Dede Korkut Kitabı'ndaki Manzum Parçalarda Dörtlük Türü ve Hece Vezni Var mı?*” **Türk Dili**, S.406, s.155-162.

-----, (1994), “*Dede Korkut Kitabı'ndaki Bazı Manzum Parçaların Hece Vezni ve Manzume Türü Açısından Değerlendirilerek Yeniden Okunması*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, 1988, s.141-156.

-----, (2004), “*Dede Korkut Kitabı'nın Dresden Yazmasındaki Bazı Kelime ve Şekillerin İmlâ Özelliklerine Dayanılarak Yeniden Okunuşu ve Anlamlandırılışı Üzerine*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.131-152.

-----, (2006), **Dede Korkut Kitabının Dresden Nüshasının 'Giriş' Bölümü**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

SEVİNÇLİ, Veysi; GÜRGÜN, Hasan, (2016), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Kadın*”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.33, s.67-87

SEYİDOV, Mirali, (1983), “*Korkut Sözü'nün Etimolojik Tahlili*”, **Millî Kültür Dergisi**, S.38, s.46-50.

SEZGİN, Fatin (1993), **Dil ve Edebiyatta İstatistik ve Bilgisayar Uygulamaları**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

SITKI, Zahir, (1934), “*Dede Korkut Kitabına Dair*”, **Azerbaycan Yurt Bilgisi**, Bürhanettin Matbaası, S.35-26, s.374-375.

SEZER, Osman Nuri, (1995), **Diğer-ı Dede Korkut-Oğuzelleri**, Tarihi Roman, C. I-II, Fon Matbaacılık, Ankara.

SİNA, Ayşen, (2004), “*Alkestis ve Deli Dumrul*”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 23 S.36 , s.225-235.

SOMAY, Bülent,(2013), “*Doğu’da ve Batıda Baba İşlevi*”, **Suret-Psiko Kültürel Analiz**, S. 2, İstanbul, s.17-35.

SOYSAL EŞİTTİ, Aslı, (2016), “*Arketipsel Sembolizm Açısından Dirse Han Oğlu Boğaç Han Anlatısının İncelenmesi*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.49-65.

SULTANLI, Əli, (1999), ‘**Kitabi-Dədə Qorqud**’ ve Qədim Yunan Dastanları, ELM, Bakı.

SULTANZADE, Vugar, (2013), “*Uşun Koca Oğlu’nun Kaç Kardeşi Vardı? (Dede Korkut Kitabı ’ndaki Bir Kelime Üzerine)*”, **Millî Folklor**, S.100, s.149-153.

SÜMER, Faruk, (1949), “*Boz-Ulus Hakkında*”, **Ankara Üniversitesi, Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.VII, S.I, s.29-60.

-----, (1952), “*Dede Korkut Kitabına Dair Bazı Mülâhazalar*”, **Türk Folklor Araştırmaları**, C.II, S.30, s.470-483.

-----, (1953.a), “*Avşarlar’a Dâir*”, **60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı**, İstanbul, s.453-478.

-----, (1953.b), “*Bayındır, Peçenek ve Yüreğirler*”, **Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C.XI, S.2-4, s.317-344.

-----, (1953.c), “*Döğەرler'e Dâir*”, **Türkiyat Mecmuası**, C.X, s.139-158.

-----, (1957), “*Azerbaycan'ın Türkleşmesi Tarihine Umumi Bir Bakış*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.21, S.83, s.429- 443.

-----, (1958), “*Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler Mi Geldi?*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.24, S. 96, s.567-596.

-----, (1972.a), “*Anadolu'da Oğuz Boylarına Dair Yer Adları*”, **Türkler**, C.6, s.335-357.

-----, (1972.b), **The Book of Dede Korkut, A Turkish Epic**, (Translated by, F.Sümer, -A.E. Uysal-W.S. Walker), University of Texas Pres, Austin and London.

-----, (1974), “*Dede Korkut Destanlarındaki Bazı Kuşlar Hakkında*”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, s.155-158.

-----, (1975), “*Oğuz Adının Menşei*”, **Türk Kültürü Dergisi**, C.XIV, S.158, s.80.

-----, (1976), “*Dede Korkut Destanlarında Bazı Hayvanlara Dair*”, **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.II, Ankara, s.321-323.

-----, (1983), “*Türkler'de Atçılık ve Binicilik*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.24, s.1-120.

-----, (1984), “*Eski Türkler'de Şehircilik*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S. 31, s.1-103.

-----, (1987.a), “*Oğuzlar I*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.3, s.30-34.

-----, (1987.b), “*Oğuzlar II*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.4, s.4-7.

-----, (1987.c), “*Oğuzlar III*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.5, s.41-44.

-----, (1987.ç), “*Oğuzlar IV*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.6, s.5-9.

- , (1987.d), “*Oğuzlar IX*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.11, s.2-7.
- , (1987.e), “*Oğuzlar V*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.7, s.13-16.
- , (1987.f), “*Oğuzlar VI*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.8, s.21-23.
- , (1987.g), “*Oğuzlar VII*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.9, s.22-27.
- , (1987.h), “*Oğuzlar VIII*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.10, s.2-6.
- , (1989.a), “*Kayı Boyu ve Karakeçililer*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.34, s.4-8.
- , (1989.b), “*Avşarlar*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.62, s.119-139.
- , (1989.c), “*Eski Türklerde Musiki ve Oyun*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 30, s.11-21.
- , (1989.ç), “*Türkmen Kadınları Hakkında Notlar*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.31, s.4-13.
- , (1990.a), “*Apa Hakkında*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Prof. Dr. Bahattin Ögel'e Armağan, S.65, s.77-81.
- , (1990.b), “*Gök-Türkler'de Adlar*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.68, s.9-17.
- , (1990.c), “*Türklerin İslamiyet'e Girmeleri*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.42, s.5-9.
- , (1992.a), “*Türk Destanları I*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.61, s.7-18.
- , (1992.b), “*Türk Destanları II*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.62, s.6-22.

-----, (1992.c), “*Türk Destanları III*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.63, s.4-17.

-----, (1992.ç), “*Türk Destanları IV Ergenekon Destanı*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.64, s.7-23.

-----, (1992.d), “*Türk Destanları V*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.65, s.5-15.

-----, (1992.e), “*Türk Destanları VI*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.66, s.4-10.

-----, (1992.f), “*Türk Destanları VII Dede Korkut Destanları I*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.67, s.5-14. 90

-----, (1992.g), “*Türk Destanları VII Dede Korkut Destanları II*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.68, s.5-16.

-----, (1992.h), “*Türk Destanları VII Dede Korkut Destanları III*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.69, s.4-11.

-----, (1992.ı), “*Türk Destanları VIII Köroğlu Destanı*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.70, s.4-13.

-----, (1992.i), “*Türk Kültürüne Genel Bir Bakış I*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.71, s.4-10.

-----, (1992.j), “*Türk Kültürüne Genel Bir Bakış II*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.72, s.4-9.

-----, (1992.k), “*Türklerde Tarih Boyunca Aşık*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.76, s.41-49.

-----, (1993.a), “*Türk Kültürüne Genel Bir Bakış III*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.73, s.4-10.

-----, (1993.b), “*Türk Kültürüne Genel Bir Bakış IV*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.74, s.4-13.

-----, (1993.c), “*Türk Kültürüne Genel Bir Bakış V*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.75, s.6-13.

-----, (1993.d), “*Türk Kültürüne Genel Bir Bakış VI*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.76, s.10-16.

-----, (1994), “*Eski Türklerin Millî Yemeği Tutmaç*”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S.90, s.11-15.

-----, (1997), **Türk Cumhuriyetlerini Meydana Getiren Eller ve Türk Destanları**, Ders Kitapları Anonim Şirketi, İstanbul.

-----, (1999.a), **Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

-----, (1999.b), **Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları-I**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.

-----, (2002), “*Oğuzlar*”, **Türkler**, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.289-315.

ŞAHİN, Ahmet, (2015), **Dede Korkut Kitabı'nda Ortaya Çıkan Bazı Değerlerin Liselerde Yaşanabilirliğine İlişkin Müdür ve Öğretmen Görüşleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi, Tuba TAŞDELEN, Zirve Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Eko. Anabilim Dalı, Gaziantep.

ŞAHİN, Aysuda, (2017.a), **Dede Korkut Hikâyeleri'nde Yapı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ebru ŞENOCAK, Fırat Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Elazığ.

ŞAHİN, Veysel, (2009), “*Dede Korkut Hikâyelerinde İyilik Kültürü*”, **I. Ulusal İyilik Sempozyumu**, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları, s.294-302.

ŞAHİN, Veysel, (2011), “*Dede Korkut Hikâyelerinde İyilik İmgesinin Görüntü Seviyeleri*”, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, S.29, s.43-54.

ŞAHİN, Veysel, (2017.b), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde Mekân Algısı ve Kurgusu*”, **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.5, S.8, s.1-49.

ŞAYHAN, Fatih, (2016), “*Deli Dumrul Anlatısında Türk Düşün Sisteminin Görüntü Düzeyleri*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.147-161.

ŞEN, Serkan, (2008), “*Dede Korkut Kitabı'nda Kadına Yönelik Hitaplar*”, **Turkish Studies**, S.3/2, s.627-641.

ŞENGÜL, Abdullah, (2008), “*Cumhuriyet Tiyatrosunda Dede Korkut*”, **Turkish Studies**, S. 3/2, s. 617-626.

ŞEŞEN, Ramazan, (2001), **İslam Coğrafyalarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

ŞİRİN, Hatice, (2016), **Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ŞİŞMAN, Bekir, (1998), “*Kazakistan'da 'Korkut Ata' İle İlgili Söylenceler*”, **Millî Folklor**, S.37, s.51-53.

ŞİŞMAN KARAŞAH, Zarife, (2006), **Dede Korkut Hikâyelerinde Sıfat-Fiiller ve Zarf-Fiiller**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Mustafa ŞENEL, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kars.

TABCU, Haki, (2014), **Garipname ile Dede Korkut Hikâyeleri'nin İkilemeler Açısından Mukayesesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Serdar YAVUZ, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Adıyaman.

TAFLI, Hülya, (2008), “*The Concept of God in Beowulf and The Book of Dede Korkut*” **Epiphany**, Online Journal of the Faculty of Arts and Social Sciences, International University of Sarajevo, S.1, s.1-34.

-----, (2008). “*Number, Colour and Animal Mysticism in Beowulf and the Book of Dede Korkut*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.96-120.

TANRIVERDİ, Əzizxan, (2006), **Kitabi-Dədə Qorqudun Söz Dünyası**, Bakı.

-----, (2009), **Qədim Türk Mənbələrində Yaşayan Şəxs Adları**, Nurlan, Bakı.

-----, (2014), **Dədə Sözü Işığında**, Elm və Təhsil, Bakı.

TAŞAĞIL, Ahmet, (2015), “*Oğuzların Tarih Sahnesine Çıkışı Hakkında*”, **Oğuzlar-Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Basımevi, Ankara, s.21-31.

TAŞDELEN, Vefa, (2015), “*Kratylos Diyalogu ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde Adların Anlamı Üzerine*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.101-115.

TAŞLIOVA, Muammer Mete, (2011), “*Dede Korkut'ta Bir Kelime Bir Anlam: Kazavat/Karavat*”, **Turkish Studies**, S.6/3, s.1205-1210.

TDV-İA, (1994), **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, “*Dede Korkut*” maddesi, C.9, s.77.

TEKCAN, Ali İ.; GÖZ, İlyas, (2005), **Türkçe Kelime Normları**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TEKİN, Talât, (1982), “*Some Corrections in Kitab-ı Dede Qorqu*”, **Studia Turcologica**, Memoriae Alexii Bombaci Dicata, Napoli, s.563-576.

-----, (1984), “*Kitâb-ı Dede Korkut'ta Yeni Düzeltmeler*”, **Türk Dili**, S.385, s.26-29.

-----, (1986), “*Kitâb-ı Dede Korkut'ta Bazı Düzeltmeler*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.141-156.

TEODORIDIS, Dimitri, (1961), “*Dede Korkut Kitabındaki Pilon Kelimesi*”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. XI, Ankara, s. 45-46.

TETİK, Bünyamin, (2016), “*Begil Oğlu Emren Boyu Anlatısının Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerler Bakımından İncelenmesi*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.227-247.

TEYEK, Süleyman, (2013), **Kitâb-ı Dede Korkut'ta Diplomatik Lisân: Halkbilimi Bakımından Bir Anlam İncelemesi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Mustafa SEVER, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Ankara.

TEZCAN, Semih, (1978), “*Dede Korkut Kitabında boy boylamak, soy soylamak*”, **Ömer Asım Aksoy Armağanı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 227-236.

-----, (2001), **Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

-----,; BOESCHOTEN, Hendrik, (2001), **Dede Korkut Oğuznameleri**, YKY Yayınları, İstanbul.

TİLAV, Abdumurad, (2002), “*Dede Korkut Kitabı' Destanında Atla İlgili Bazı Mitolojik Unsurlar*”, **10. Yılında Bayburt Vilâyeti Sempozyumu - II. Cilt**, 17-19 Temmuz 1999, Yeni Avrasya Yayınları, Ankara, s.279-283.

TOKSOY, Ahmet, (2008), “*Dede Korkut Destanlarında Tav-Eli ve Çevresi*”, **Turkish Studies**, S. 3/1, s.121-128.

TORUN, Yeter, (2011), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Barınma İlgili Sözler ve Bu Sözlerin Birliktelik Kullanımları Üzerine*”, **Turkish Studies**, S.6/3, s.1251-1263.

TOSUNOĞLU, Mesiha, (1998), **İlköğretim Okuluna Başlayan Öğrencilerin Okuma Yazmayı Öğrenmeden Önceki Kelime Serveti Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

TOZLU, Necdet, (2015), “*Dede Korkut Hikâyelerinden Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi ile Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba'nın Yusuf ile Zeliha Hikâyesinin Benzerlikleri Üzerine*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.157-169.

TULUM, Mehmet Mahur, (2015.a), “*Dede Korkut Metni Nesirlerinde Geçen engeş- /engiş- ve büre/püre Üzerine*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.73-81.

TULUM, Mertol, (2003), “*'Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar'a Notlarla Katkılar-I'*”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.30, s.517 – 538.

TULUM, Mertol, (2015.b), “*Filolojik Çalışma Alanı Açısından Dede Korkut Hikâyeleri*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.45-55.

TUNÇDÖKEN, Funda, (2009), **Dede Korkut Hikâyeleri ile Beowulf Destanında Yer Alan Toplumsal Hayata Ait Motiflerin Karşılaştırılması**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hülya TAŞ, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa.

TURAL, Sadık, (1998), “*Dede Korkut Destanları'nda Aile*”, **Türk Dili**, S.553, s.8-12.

-----, (2000), “*Dede Korkut Kelimeleri Üzerine*”, **Türk Dili**, S.577, s.3-8.

TUTAR, Adem, (1992), **Dede Korkud Kitabı'nda Dini Motifler**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Harun GÜNGÖR, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Türk Amacı, (2009), "1-8. Sayılar", Birleştirilmiş Tıpkıbasım, TDK Yayınları, Ankara.

TÜRK, Vahit, (2004), "Sağ, Öñ, Sol Sözleri ve Kavram Alanları", **Türkbilig**, 2004/7, s.125-136.

TÜRKAN, Kadriye, (2004), "Dede Korkut Hikâyeleri'nden Hareketle Edebî Metinlerde Nikap Sorunu", **Türk Dili**, S.635, s.718-724.

Türkçe Sözlük, (2011), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

TÜRKDOĞAN, Orhan, (2003), **Türk Tarihinin Sosyolojisi**, Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.

TÜRKMEN, Fikret, (1991), "Dede Korkut Hikâyeleri'nin Anadolu ve Rumeli'de Yaşayan Kolları", **Türk Kültürü Araştırmaları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, S.XXIX/1, s.345-369.

-----, (1999.a), "Eski Türklerin İnançlarında Tabiat Kültü", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İzmir, S.III, s.175-181.

-----, (1999.b), "Bamsı Beyrek Hikâyesi'nin Yeni Bulunan Kahire Nüshası ile Türk Dil Kurumu Kütüphanesindeki Eksik Yazma Nüshası Hakkında", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Yüksek Kurumu-Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara.

-----, (2004), "Dede Korkut Hikâyeleri'nde Ara Sözler (Digression)", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, S.1998-1, s.153-160.

TÜRKTAŞ, M. Metin, (2013), "Dede Korkut Hikâyelerinde Adı Geçen Hayvanlar ve Bu Hayvanların Diğer Türk Lehçelerindeki Adlandırılışları", **Önder Göçgün'e Armağan**, C.2, Editör:Mithat Aydın, Pamukkale Üniversitesi Yayınları, s.1093-1102.

UÇ, Himmet, (2003), “*Dirse Han Oğlu Buğaç Han Hikâyesi*”, **Millî Folklor**, S.60, s.47-56.

UÇKUN, Rabia, (2015), “*Dede Korkut Kitabı’nda Erginlenme ve Bireyleşme Sürecinde Sınama Motifinin İşlevi*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.15/2, s.29-42.

UĞURLU, Mustafa, (2008), “*Dede Korkut’u Okumak İstiyorum, Ama...*”, **Turkish Studies**, S. 3/1, s. 129-137.

ULUÇ, Gökbe; HÜSEYNLİ, Aygün; MEHDİYEVA, Dilber; HÜSEYNOVA, Türkana, (2015), **Dede Korkut Betiği**, Kutlu Yayınevi, İstanbul.

ULUKAN, Ayşe, (2012), **Dede Korkut Hikâyeleri ve Grimm Masallarında Kültür ve İnançlara Yerleşmiş Renk ve Sayı İmgelemi**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Funda KIZILER EMER, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sakarya.

UYANIK, Seda, (2009), “*Dede Korkut Anlatmalarında Metinlerarası Söylem*”, **Millî Folklor**, S.83, s.30-40.

UYSAL, Ahmet Edip, (1986), “*Destanlarımızdan Dede Korkut Hikâyeleri ile Köroğlu’nda Tabiatüstü Unsurlar*”, **Erdem**, S.4, C.10. s.14-24.

UZUNKAYA, Ferhat, (2016), “*Salur Kazan’ı Oğlu Uruz’un Tutsaklıktan Çıkardığı Destan Adlı Anlatıda Alp Tipinin Görüntü Düzeyleri*”, **Dede Korkut Okumaları**, Kesit Yayınları, İstanbul, s.281-297.

ÜÇÜNCÜ, Kemal, (2005), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nden Uşun Koca Oğlu Segrek Boyu Üzerine Bir Yorum*”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, S.159, s.155-164.

-----, (2015), “*Türk Sözlü Kültür Geleneği Perspektifinden Dede Korkut Metinlerinin Görünümü*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.33-39.

ÜNALAN, Özlem, (2015), “*Dede Korkut'taki Veli Tipi Bağlamında Bayburtlu Velilere Atfedilen Menkıbeler*”, *Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler*, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.169-179.

ÜSTÜNOVA, Kerime, (1996), **Dede Korkut Hikâyelerinde Cümleden Büyük Birimler ve Bunların Oluşumunda Tekrarların Rolü**, (Basılmamış Doktora Tezi), Danışman: Prof. Dr. Coşkun AK, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bursa.

-----, (1998.a), “*Dede Korkut Destanları ve Sentaktik Paralelizmde Eksiltili Yapıların Rolü*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, C.I, S.41, s.161-169.

-----, (1998.b), “*Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler*”, **Türk Dili**, S.557, s.464-470.

-----, (1998.c), “*Dede Korkut Destanlarında İki Sözcüklü Yüklemeler*”, **Türk Dili**, S.554, s.140-146.

-----, (2008.a), “*Dede Korkut Destanlarında, Aşamalı Tekrarların Üslup Özelliklerini Biçimlendirishi Üzerine*”, **Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Y.9, S.14, s.229-237.

-----, (2008.b), “*Dede Korkut Kitabını Oluşturan Destanlardaki Ortak Özellikler*”, **Turkish Studies**, S.3/1, s.138-144.

VAHAPZADE, Bahtiyar, (2000), **Ömürden Sayfalar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

VARDAR, Berke; GÜZ, Nüket; HUBER, Emel; SENEMOĞLU Osman; ÖZTOKAT, Erdim, (2002), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Multilingual Yayınları, İstanbul.

VELİCEOĞLU, Nilüfer, (2010), **Dede Korkut-Metin Düzenleme, Derleme, Hikâyeler**, Nilüfer Yayıncılık, Ankara.

VELİYEV, Kamil Neriman Oğlu, (1994), “‘*Kitab-ı Dede Gorgud*’ Şe’rleri Haggında Bir Neçe Söz”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.(?), s.61-67.

-----, (1987), **Destan Poetikası**, (Sadeleştiren: Halil AÇIKGÖZ), Türkiyat Matbaası, İstanbul, s.80-92.

VEREN, Ergün, (2017), **Dede Korkut Kitabı’nın Türkiye’deki Popüler Yayınları Üzerine Bir İnceleme**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN, Hacettepe Üniversitesi , Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara.

XUN, Bi, (2000), “*Dede Korkut Kitabı’nın Şamanlık Temeli*”, **Türk Dili**, S.10, s.465-481.

YAKICI, Ali, (2007), “*Dede Korkut Kitabı’nda Görülen Ozan Tiplerinin Türkiye Sahası Âşıklık Geleneğinin Oluşumuna Etkisi*”, **Millî Folklor**, S.73, s.40-47.

YALÇINKAYA, Fatoş, (2015), “*Geleneği Geleceğe Taşıyan Oğullar: Dede Korkut Kitabı’nda Baba - Oğul İlişkisi*”, **Millî Folklor**, S.107, s.60-71.

YALDIZ, Fırat, (2015), “*Dede Korkut ve Göç*”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.15/2, s.149-158.

YALSIUZUÇANLAR, Sadık, (2009), **Dede Korkut Kitabı**, Antik Dünya Klasikleri, İstanbul.

YAYLA, Hasan Kağan, (2002), **Dede Korkut Kitabı Söz Dizimi Araştırması**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Vahit TÜRK, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Bilim Dalı, Çanakkale.

YAZI, Zafer, (2005), **Orta Öğretim 10. Sınıf öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

YAZICI, Hasan, (2009), “*Dede Korkut Hikâyelerinde Av*”, **Acta Turcica Dergisi**, S.1, s.107-122.

YAZICI, Nermin, (2010), “*Deli Dumrul’da Anlatının Düzenlenişi ve Retorik Şemanın Görünümü*”, **Millî Folklor**, S.98, s.87-99.

YETİŞ, Kazım, (1990), “*Zeki Ömer DEFNE-Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Edebi Sanatlar Bakımından Bir Araştırma*”, Değerlendirme, **Türk Dili**, S.460, s.185-189.

YILAR, Ömer, (2000), “*Dede Korkut Kitabındaki Bamsı Beyrek ile Anadolu’da Anlatılan Bey Böyrek Hikâyeleri ve Masalları Üzerine Motif Bakımından Bir Karşılaştırma Denemesi*”, **Millî Folklor**, S. 48, s.43-47.

YILDIRIM, Dursun, (1972), “*Dede Korkut ve Yunus Emre’de Hayat, Tabiat, Tanrı ve Ölüm*”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.20, S.0, s.37-47.

-----, (1999), “*Dede Korkut’tan Ozan Barış’a Dönüşüm*”, **Türk Dili**, S.570, s.505-530.

-----, (2002), “*‘Kitâb-ı Dedem Qorqud’ Metinleri Hangi Yaratıcılık Ortamından Geliyor?*”, **Türkbilig**, 2002/3, s.130-171.

-----, (2005.a), “*XVIII. Yüzyıl Üçüncü Boyut Hikâyeciliği ve Beğ Böyrek Hikâyesi Üzerine Notlar*”, **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s.751-762.

-----, (2005.b), “*‘Kitâb-ı Dedem Qorqud’ Nüshasında Bir Problem Sözcüğün Çözümlemesi*”, **Türkbilig**, 2005/10, s.79-94.

-----, (2007), “*Kitâb-ı Dedem Qorqud Metinleri ve Bir Problem Sözcük: Taraqlıq*”, **Türkbilig**, 2007/13, s.168-181.

-----, (2008), “*‘Kitab-ı Dedem Qorqud’ Metninde Bir Sözcük: bam*”, **Türk Kültürü**, S.2008/1, s.152-266.

-----; ÖZKAN, İsa, (2013), “*Kitâb-ı Dedem Korkud Üzerine Bir Televizyon Söyleşisi*”, **Türk Kültürü**, S. 2013/1, s.123-154.

YILDIRIM, Muhammet, (2011), **Dede Korkut Destanlarının Kültürel Açidan İncelenmesi ve Eğitimde Kullanılabilirliği**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Aziz KILINÇ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale.

YILDIZ, Esra, (2003), **Dede Korkut Hikâyeleri İle Oğuz Kağan Destanında Geçen Tarihi Motiflerin Kıyaslanması**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Ahmet TAŞAĞIL, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YILDIZ, Duran, (1996), **Dede Korkut Kitabı: Transkripsiyon, Tercüme, Sözlük**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Prof. Dr. Mehmet Mehdi ERGÜZEL, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

YILDIZ, Naciye, (1995.a), “*Manas Destanında Sosyal İlişkiler ve Bunların Dede Korkut Hikâyeleri ile Mukayesesi*”, **Bozkırdan Bağımsızlığa Manas** (Yay. Haz. Prof. Dr. Emine Gürsoy-Naskali), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 177-192.

-----, (1995.b), “*Oğuz Destanına, Manas Destanına ve Korkut Hikâyelerine Yansıyan Kahraman Kültür Tipindeki Ortaklıklar*”, **Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s. s.271-283.

-----, (1995.c), “*Manas Destanında Aile İçi İlişkiler ve Bunları Dede Korkut Hikâyeleri ile Mukayesesi*”, **Manas Destanı ve Etkileri Uluslararası Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.283-296.

-----, (1997), “*Manas Destanında, Oğuz Kağan Destanında ve Dede Korkut Hikâyelerinde Yer Alan Benzerlikler*”, **Manas 1000 Bişkek Bildirileri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.259-273.

-----, (1998.a), “*Er Töştük'te ve Dede Korkut Hikâyelerinde Benzer Motifler*”, **Uluslar Arası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Türk Dil Kurumu-Selçuk Üniversitesi, Konya.

-----, (1998.b), “*Dede Korkut Hikâyelerinde ve Manas Destanında Ağaç*”, Millî Folklor, S.37, s.47-51.

-----, (1999), “*İç Oğuz’a Taş Oğuz Asi Olup Beyrek Öldüğü Boy Hakkında Bir Değerlendirme*”, 22-24 Eylül 1999, Aşgabat.

-----, (2000), “*Türk Destanlarında Başlangıç Kalıpları*”, **Dördüncü Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı**, 24 Eylül-2 Ekim, Ankara.

-----, (2015), “*20. Yüzyıl Kazak Halk Akını Kösen Eleyov’un 700 Mısralık Korkut Destanı*”, **Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut**, Uluslararası Sempozyumu-Tebliğler, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Rana Medya, Erzurum, s.93-101.

YILMAZ, Ayfer, (2014.a), “*Türk Kültüründe Kadın*”, **Millî Folklor**, S.61, s.111-123.

YILMAZ, Engin, (2003), “*Dede Korkut Kitabı’nda Tasvir Dünyası*”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, C.I, S.533, s.123-150.

YILMAZ, Oğuz, (2014.b), **Türk Dilinde Tekrar Grupları Üzerine Art Zamanlı Bir Analiz Çalışması: Orhun Abidelerinde, Garib-Nâme’de ve Dede Korkut’ta Tekrarlar**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Danışman: Doç. Dr. Ferhat KARABULUT, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Manisa.

YİĞİTTÜRK, Hasan, (2005), **Orta Öğretim 9. Sınıf öğrencilerinin Kelime Hazinesi Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

YOLOĞLU, Güllü, (2004), “*Hakas Destanları ve Kitabı-Dede Gorgud*”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, S.41, s.125-132.

YURDAKÖK, Murat, (1999), “*Dede Korkut Hikâyeleri’nde Çocuk Hekimliği*”, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, S.42, s.559-564.

-----, (2013), “Yoğurdun Öyküsü, Probiyotiklerin Tarihi”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, S.56, s.43-60.

-----, (2014), “Eski Türklerde Yenidoğan Hekimliği”, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, S.57, s.61-71.

ZAHİDOĞLU ADİLOV, Vahid, (1999), “Kitab-ı Dede Korkut’un Vatikan Nüshası Çok Kötü Bir Nüshadır mı?”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.13, s.153-168.

-----, (2000), “Kitab-ı Dede Korkut’un Metni Üzerine”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.15, s.79-93.

-----, (2014), “Dede Korkut Kitabı’nda Geçen Ağayıl ve Kaytaban Kelimelerinin Etimolojisi Üzerine”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, S.3/3, s.37-48.

-----, (2015), “Dede Korkut Kitabı’nda Tipik Bir İstinsah Hatası Üzerine”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, C.15/2, s.159-170.

ZEYREK, Deniz, (2009), “Söylemin Yorumlanması” [Kitapta bölüm], **Söylem ve Toplum**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, s.27-47.

ZEYREK, Yunus, (2016), “Ahıska-Posof Ağzı ile Dede Korkut Boylarında Ortak Sözler-II”, **Bizim Ahıska**, S.2016/Yaz, s.41-44.

ZİRMUNSKIY, Viktor, (1997), “Dede Korkut Kitabına Girmeyen Hikâyeler”, Çev. KANAŞAYEVA, **Millî Folklor**, S.36, s.77-81.

ZÜLFİKAR, Hamza, (2004), “Dede Korkut Kitabı’nın Dilinde Doğu Anadolu Ağızlarıyla İlgili İzler”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten** S.41, s.171-176.

-----, (2015), **Söz Varlığı, Yazım ve Anlatım Açısından Türkçedeki Gelişmeler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

3.3.) ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Muhammed ÇİTGEZ

Doğum Yeri ve Tarihi : Kars – 19.12.1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kafkas Üniversitesi-Fen Edebiyat Fakültesi-
Türk Dili ve Edebiyatı

Yüksek Lisans Öğrenimi : Kafkas Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-
Yeni Türk Dili A.B.D.

Vilnius Üniversitesi-Filoloji Fakültesi-

Ocak-Mayıs 2009 (LLP-Erasmus)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

- 1) “*Neden Marka Olamıyoruz? ‘Kabak Bebek’ ve ‘Matruşka’ Örneğiyle Ad Vermenin Marka Yaratmadaki Çekiciliği*”, **8. Uluslararası Dil, Yazın, Deyişbilim Sempozyumu**, İzmir Ekonomi Üniversitesi, 14–16 Mayıs 2008, İzmir.
- 2) “*Gaziantep Yöresi Atasözleri ve Deyimleri’nde Bulunan; Derleme Sözlüğü’nde Olmayan Kelimeler Üzerine*”, **Uluslararası Gaziantep Araştırmaları (Sözlü Kültür, Dil ve Edebiyat) Sempozyumu**, Gaziantep Üniversitesi, 10–12 Nisan 2008, Gaziantep.

- 3) “*Kâşgarlı Mahmud’un İlk Türk Dünyası Haritası’na Adbilimsel Bir Yaklaşım*”, **Doğumunun 1000. Yılı Dolayısıyla Uluslararası Kâşgarlı Mahmud Sempozyumu**, Rize Üniversitesi Yayınları, 17-19 Ekim 2008 Rize, s.54-62
- 4) “*Vilnius Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’ndeki Karaim Türkleri Koleksiyonu*”, **International Symposium On The Karaite Studies**, Bilecik Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, 5-8 Nisan 2010, Bilecik
- 5) “*Kâşgarlı Mahmud’un İlk Türk Dünyası Haritası’na Adbilimsel Bir Yaklaşım*”, **VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Türk Dil Kurumu, 20–25 Ekim 2008, Ankara
- 6) “*Kuzeydoğu Anadolu İlleri (Kars, Ardahan, Iğdır) Ağzlarında Hakaret Anlamı Taşıyan Kelimeler*”, **II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı**, Türk Dil Kurumu-Kafkas Üniversitesi, 21–23 Mayıs 2009, Kars
- 7) “*The Concept of Turkish Citizenship in Turkish History: From the Orkhon Scripts to Atatürk’s Grand National Assembly Opening Speech And Address to Youth*”, **2nd South-European and Mediterranean “Citizenship Identity and Culture: The Challenge For Education**, University of Patras Faculty of Humanities and Social Sciences- Department of Elementary Education Rio, Patras-HELLAS (Greece)
- 8) “*Kağızmanlı Hıfzı ve Cemal Hoca’nın Şiirlerinde Atasözü ve Deyim Varlığı*”, **Geçmişten Geleceğe Her Yönüyle Kağızman Sempozyumu**, Kafkas Üniversitesi
- 9) “*ut- / uduz- Fiileri Üzerine Bir İnceleme*”, **VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı**, Türk Dil Kurumu, 24–28 Eylül 2012, Ankara
- 10) “*Dilsel Kullanımlarda Bir Dayanak: Ebu'l Hasan Harakanî*”, **I. Uluslararası Harakanî Sempoyumu**, 11-13 Ekim 2012, Kars
- 11) “*Kars Ocaklı (Anı) Köyü’nün Temel Dialektolojik Özellikleri*”, **I. Uluslararası Anı-Kars Sempozyumu**, Kafkas Üniversitesi, 14-16 Ağustos 2014, Kars.
- 12) “*Kars ve Çevresinde Ad Verme ve Form Değiştirme Bağlamında Ebu’l-Hasan Harakanî*”, **II. Uluslararası Harakanî Sempoyumu**, 16-18 Ekim 2014, Kars
- 13) “*Şehriyar’ın Şiirlerinde Sözcük Sıklığı Bağlamında Dağ Kavramı*”, **Kafkasya’ya Genç Bakışlar II**, 15-18 Eylül 2014, Tebriz, İran.

- 14) “*Kağızmanlı Hıfzı’nın Şiirlerini Anlama Çabası: Söz ve Öz*”, **Ölümünün 100. Yılında Kağızmanlı Hıfzı Uluslararası Sempozyumu**, 7-9 Nisan 2018, Kağızman-Kars.

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : Kafkas Üniversitesi-Öğretim Görevlisi

İletişim

E-Posta Adresi : muhammedcitgez@hotmail.com

Tarih : 24.10.2018